

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ
CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ'Ü'R-
RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 189-376)
ÇEVİRİ YAZI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cafer MUM

HAZIRLAYAN
NURAY NACAR

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ
CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ'Ü'R-RİVÂYÂT
(TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 189-376) ÇEVİRİ YAZI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NURAY NACAR

MALATYA 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ

CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K.
No. 1085 y. 189-376) ÇEVİRİ YAZI

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
PROF. DR. CAFER MUM

HAZIRLAYAN
NURAY NACAR

Jürimiz 07.03.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bularak Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı, Adı ve Soyadı, İmzası

1. Prof. Dr. Hasan KAVRUK (Başkan).....
2. Prof. Dr. Ali YILDIRIM.....
3. Prof. Dr. Cafer MUM (Danışman).....

İNÖNÜ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
..... tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü
onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Cafer Mum'un danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “*Celâl-zâde Sâlih Çelebi Cevâmi ‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi ‘ü’r-Rivâyât (Topkapı Revan K. No: 1085 y. 189-376) Çeviri Yazı*” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Nuray NACAR

ÖN SÖZ

14. ve 19. yüzyılları kapsayan Klâsik Türk Edebiyatında hikâye ve hikâyecilik çok geniş bir eser yelpazesıyla karşımıza çıkar. Bu dönemde hikâyelerin konuları belirli bir çerçevede şekillenmiş özellikle din, tasavvuf, aşk, ahlâk ve kahramanlık konularına daha fazla yer verilmiştir. Konular ayrı ayrı işlendiği gibi iç içe geçmiş birden fazla konunun yer aldığı hikâyeler de vardır. Bu özellikte te'lif edilmiş hikâye kitaplarından biri olan *Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât*, kısa hikâyeler tarzında kaleme alınmış geniş kapsamlı, hacimli ve aslı Farsça olan tercüme bir eserdir. Mezkûr eserin birçok nüshasının olması eserin beğenilirliğini gösteren mühim bir husustur.

Çalıştığımız varaklar eserin ilk kısmının sekizinci bâbının sonundan başlayarak yirminci bâbının başına kadar olan bölümü içermektedir. Çalışmamızın giriş bölümünde hikâye türünün târihi seyrine dair genel bilgilere; birinci bölümünde eserin mütercimi olan Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin hayatı ve eserleri hakkında genel bilgilere ayrıca *Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât* hakkında teferruatlı bilgilere; ikinci bölümünde çeviri yazıda kullandığımız transkripsiyon işaretleri ve çeviri yazılı metnin okunması esnasında izlenen yönteme akabinde de çeviri yazılı metne; sonuç bölümünde ise çalışmaya dair birtakım değerlendirmelere yer verilmiştir.

Türkçe nesir dilinin tarihî gelişim ve değişim sürecinin hem 16. yüzyılda hem de önceki ve sonraki dönemlerde karşılaştırılması, araştırılması ve tespiti açısından önemli bir kaynak olan bu eserin benzer çalışmaların teşekkülünde yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamız esnasında kıymetli vakitlerinden fedâkârlık göstererek yardımlarını esirgemeyen ve aynı zamanda çalışmamızın danışmanlığını üstlenen kıymetli hocam Prof. Dr. Cafer Mum'a; bu eseri çalışmamıza vesîle olan muhterem hocam Prof. Dr. Hasan Kavruk'a; talebelik hayatım boyunca ilimlerinden istifâde ettiğim tüm hocalarıma; ayrıca arkadaşım Sariye Uzan'a ve fedâkâr aileme hürmet ve şükrânlarımı arz ederim.

Çalışmamızdaki eksiklerin ve hataların hoşgörüyü karşılanacağına dair inancımızı belirtirek ortaya konulacak tenkitlerin bundan sonraki çalışmalarımız için yol gösterici olmasını temennî ederiz.

Nuray NACAR
MALATYA 2019

ÖZET

Klâsik edebiyat geleneği nazımda olduğu gibi nesirde de oldukça münbit bir sahadır. Bu dönemde tezkirecilik gibi mensûr hikâyecilik de gelenek haline gelmiştir. Mensûr hikâyecilik geleneğinde tercüme yoluyla edebiyatımıza kazandırılan önemli eserlerden birisi olan *Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât* Celâl-zâde Sâlih Çelebi tarafından tercüme edilmiştir. Aslı Muhammed Avfi tarafından yazılan bu eser, dört kısımdan oluşan ve her kısmı da yirmi beş bâba ayrılan hacimli bir hikâye külliyyatıdır.

Bu çalışmada *Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât*'ın Topkapı Revan K. No.1085 adlı nüshasında yer alan (189-376) varakların çeviri yazısı yapılmıştır. Çeviri yazıya geçmeden evvel mensûr hikâyenin ana hatları üzerinde durulmuş, ayrıca mezkûr eserin tanıtımı yapılarak mütercim hakkında genel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise tespit edilen birtakım değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Mensûr Hikâye, Çeviri Yazı.

ABSTRACT

Classical literature traditon is a very productive field in prose as well as it is in poetry. In this period, like tezkirahs, prose stories also became traditions. In prose story tradition, Cevâmi‘u‘l Hikâyât ve Levâmi‘u‘r-Rivâyât which is one of the important prose works that obtained our literature through translation, was translated by Celâl-zâde Sâlih Çelebi. Originally written by Muhammed Avfî, consisting of four parts and each separated into twenty-five chapters, is a bulky story corpus.

In this study, translation of the (189-376) leaves of Cevâmi‘u‘l Hikâyât ve Levâmi‘u‘r-Rivâyât which belong to Topkapı Revân K. No.1085 copy was done. Before passing to the transcription, it was concentrated on main lines of the prose story and some informations about the interpreter were given by introducing this work. In the final part of the study some evaluations that detected were given.

Key Words: Cevâmi‘u‘l Hikâyât ve Levâmi‘u‘r-Rivâyât, Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Prose Story, Translation Writing.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	ii
ONUR SÖZÜ	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ HAYATI VE ESERLERİ

1.CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ’NİN HAYATI.....	9
2. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ’NİN ESERLERİ.....	10
2.1. Tarihe Dayalı Eserleri	10
2.1.1. Târih-i Sultân Süleymân.....	10
2.1.2. Târih-i Mısır	11
2.2. Diğer Eserleri	11
2.2.1. Kıssa-i Fîrûz Şâh Tercümesi	11
2.2.2. Dîvân.....	12
2.2.3. Leylâ vü Mecnûn	12
2.2.4. Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât.....	13
2.2.4.1. Eser Hakkında Genel Bilgiler.....	13
2.2.4.2. Eserin Tercüme Tarihi.....	13
2.2.4.3. Eserin Konusu.....	14
2.2.4.4. Dil ve Üslûp	15
2.2.4.5. Eserin Şekil Özellikleri.....	16
2.2.4.6. Eserin Nüshaları	17

II. BÖLÜM
CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ
CEVÂMÎ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMÎ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K.
No. 1085 y. 189-376)

2. TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	19
3. ÇEVİRİ YAZILI METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YÖNTEM ..	20
4. ÇEVİRİ YAZILI METİN	22
SONUÇ	489
KAYNAKÇA.....	490

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
H.	: Hicrî
Hzl.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
Ktl.	: Kataloğu
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Miladî
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
Sül.	: Süleymaniye
t.	: Tarih
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vr.	: varak
y.	: yaprak

GİRİŞ

Sözlükte “*bir olayı ve macerayı sırasıyla anlatma, dile getirme, nakletme; hakiki veya uydurma sergüzeşt, vukuat, rivayet*”¹ anlamlarına gelen hikâye, olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle en eski edebi türler arasında yer almaktadır. Ancak geçmiş çağlarda gerek doğu gerekse batı kültüründe hikâye bağımsız bir edebi tür olarak görülmemiş; masal, fabl, menkıbe, kıssa hatta fıkra ve latife gibi diğer türlerle birlikte de kullanılmıştır. Bundan dolayı Doğu dillerinde olduğu kadar Batı dillerinde de bu tür modern özelliklerini kazanıncaya kadar değişik adlarla anılmıştır. Batı dillerinden biri olan Fransızca’da masal anlamında “*conte*”, anlatım manasında “*recit*”, tarih manasında “*histoire*” kelimeleri aynı zamanda hikâye türü için de kullanılmıştır. Araştırmacılar ise destân ve menkıbe gibi metinleri de ihtiyatlı bir yaklaşımla hikâye olarak kabul etmişler veya bu türlerin içindeki birtakım epizotların hikâye olabileceğini ileri sürmüşlerdir.²

Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı sözlükte ise, “*bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması*” manasına gelen hikâye, Eski Türk Edebiyatında en geniş ifadeyle “*bir olayın anlatımı*” şeklinde düşünülmüştür. Tarihi çok eskilere dayanan hikâye başlangıçta, olağanüstü olaylara yer vererek okuyanda ve dinleyende gerçekten yaşanmış duygu izlenimi uyandırmak, olmuş ve olması muhtemel olayları estetik bir kaide güderek oluşturulan bir edebi türdür. Türk Edebiyatında hikâye türünün köklü bir geleneği vardır. Bu gelenek İslamiyet’ten önceki devirlere kadar inmektedir. İslâm kültürü içerisinde ise XI. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadıkları geniş sahalarda, uzun tarih devirleri boyunca meydana getirdikleri zengin edebî mahsuller arasında hikâye geniş bir yer tutar.³ Göktürk, Uygur ve Karahanlılar döneminde hikâye sözcüğü yerine “*sav*” kelimesi kullanıldığı bilinmekte ve “*sav*”ın aynı zamanda atasözü, mektep, mesaj anlamlarında da kullanıldığı bilinmektedir. Divanü Lügati’t-Türk, Dede Korkut gibi önemli eserlerde “*sav*” sözcüğüne rastlanmaktadır. Kelime olarak “*hikâye*”yi Türkler İslâmiyeti kabul ettikten, İslâm kültür ve san’atı ile karşılaştıktan sonra kullanmaya

¹Parlatır, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara 2011, s.635.

²Kavruk, Hasan -Pala, İskender, “*Hikâye*”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 17, İstanbul 1993, s.491-493.

³Mazıoğlu, Hasibe, **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.533.

başlamışlardır. İslamiyet öncesi 8. yüzyıla kadar devam eden sözlü kültür geleneği bu yüzyıldan sonra yerini yazılı edebiyata bırakmıştır. Göktürkler tarafından ortaya konan Orhun ve Yenisey Yazıtları'nın hikâye türüyle hiçbir ilgisi yoktur. Eldeki kaynaklara göre Türk edebiyatında ilk mensur hikâyecilik Uygurlar'da görülür.⁴

Eski Türk Edebiyatında hikâye türünden bir eser değişik adlarla anıldığı gibi değişik türlerdeki eserler de hikâye olarak adlandırılabilir. Eski Türk Edebiyatı, klâsik hikâyelerinin en büyük gâyesi okuyucuyu eğlendirirken onlara belli konularda bilgi vermek, onları dinî, ahlâkî yönden eğitmek, olgun birer insan olmalarını sağlamaktır. Hikâyeler, “kıssadan hisse” çıkartılacak tarzda kaleme alınmıştır. Her hikâyeden okuyanın mutlaka bir hisse çıkartması hedeflenmiş, bazı hikâyelerde başta veya sonda yazar tarafından bu “hisse” açıkça belirtilmiştir. Eski Türk Edebiyatında hikâye, şiir gibi amaç değil, bir araç, okuyucuyu eğitmek, ona belli bir mesaj vermek için bir vasıta olarak kullanılmıştır.⁵ Eski Türk edebiyatında hikâyelerin konuları belirli bir çerçevede şekillenmiş özellikle din, tasavvuf, aşk, ahlâk ve kahramanlık konularına daha fazla yer verilmiştir. Konular ayrı ayrı işlendiği gibi iç içe geçmiş birden fazla konunun yer aldığı hikâyeler de vardır. Şahıslar ise tek düzedir; iyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür. Her hikâyenin sonunda iyiler mükâfatlandırılırken, kötüler cezalandırılır çünkü klâsik hikâyenin amaçlarından en önemlisi okuyucuya bilgi vermek, bilgi verirken de okuyucuyu uyanık tutmaktır ve bu yüzden klâsik hikâyenin şahıs kadrosu sıradan şahsiyetlerden oluşmuştur. Ayrıca “*Mensur hikâyelerin niteliklerine bakıldığında divan şairlerinin şiirlerinde kullandığı çeşitli manzum ya da kavramların bu tür hikâyelerden kaynaklandığı görülmektedir. Şiirde gönderme yapılan Rüstem, İsfendiyar, Efrasyap gibi efsanevî kişilerin hayatları bu tür mensur hikâyelerde hayat bulmuştur.*”⁶

Anadolu'da klâsik edebiyatın başladığı devirlere kadar Türk hikâyeciliği genellikle halk hikâyesi şeklinde devam etmiş, klâsik edebiyatın teşekkülü ve İran edebiyatındaki mesnevi nazım şeklinin benimsenmesiyle birlikte özellikle manzum hikâyede önemli bir gelişme gösterilmiştir. Daha sonraki dönemlerde nesrin küçümsenmesiyle hikâyeler, daha çok mesnevi nazım şekliyle yazılmaya başlamıştır.

⁴Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, M.E.B Yayınları, İstanbul 1998, s.49.

⁵Kavruk, Hasan, a.g.e., s.8.

⁶Bülbül, Tuncay, **İsmail b Ali Câmî'ü'l-Hikâyât**, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s.7.

Klâsik manzum hikâyelerin aruz vezniyle yazılmasına rağmen çoğu kez halk diliyle söylenmiş olmaları, geniş halk kitlelerine hitap ettiğini ve arka planda halk hikâyesi geleneğinin bulunduğu göstergesidir. Ancak orijinal örnekleri Fars edebiyatından seçilen klâsik mesnevilerde durum farklıdır ve bu tür eserlerde şairler, örnek alınan mesneviyi aşma gayesiyle sanatkârane bir üslûp kullanmışlardır.⁷

Eski Türk Edebiyatındaki hikâyelerimiz, konularının kaynağı bakımından yerli ve yabancı hikâyeler olmak üzere iki gruba ayrılır. Yerli hikâyelerimize, yabancı kaynaklı tema ve motifler girdiğinden dolayı hikâyelerde yerli ve yabancı temaların ve motiflerin tespiti oldukça güçtür. Klâsik şairlerimiz hikâye konusunda en çok İran Edebiyatında yazılmış mesnevilerden etkilenmiştir. Özellikle aslen Türk olan Genceli Nizâmî'nin Penc-Genc adlı Farsça beş mesnevîsinden oluşan hamsesinin şairlerimiz üzerindeki büyük etkisi, birçok hikâyelerin yazılmasına sebep olmuştur. Şairler çoğu kez İran Edebiyatından beğendikleri bir aşk veya macera hikâyesinin ve kahramanlarının adını aynen almışlar, konuyu kendilerine göre plânlamak suretiyle şairlik kabiliyetlerini göstermek istemişlerdir.⁸ Hasibe Mazıoğlu, Divân Edebiyatındaki hikâyeleri şekillerine göre:

1.Manzum

2.Mensur

3.Manzum-Mensur olarak üç gruba ayırmıştır.

Hasibe Mazıoğlu'na göre; manzûm-mensûr karışık olanlarda esas şekil nesirdir, içlerinde manzûm kısımlar bulunur. Gerek manzûm gerekse mensûr hikâyeler dil ve ifade bakımından üç ayrı özellik taşımaktadırlar:

1.Divân Edebiyatı estetiği ile Arapça, Farsa kelime ve terkiplere ve sanatlı bir üslûpla yazılmış hikâyeler,

2.Sade bir dille ve yalın bir üslûpla yazılmış hikâyeler,

3.Dilde ve üslûpta bu iki ifade özelliğinden her ikisini de az çok taşıyan hikâyeler.

⁷Kavruk, Hasan-Pala, İskender, a.g.m., s.491.

⁸Mazıoğlu, Hasibe, a.g.e., s.534.

Hasan Kavruk ise Eski Türk edebiyatı mensûr hikâyelerini şekil olarak:

1.Müstakil, büyük hikâyeler: Hikâye-i Anabacı, Binbirdirek Batakhanesi, Hikâye-i Tayyar-zâde vb.

2.Çerçeveler hikâyeler: Elfü'l-leyle ve'l-leyle, Hikâye-i Subh u Mesâ, Bahtiyar-nâme, Hikâye-i U'cûbe ve Mahcûbe vb.

3.Belli konularda derlenip gruplandırılmış müstakil hikâyeler: Cevâmi'ü'l-hikâyât, Acâibü'l-meâsir ve Garâibü'n-nevâdir, İbret-nümâ vb.

4.Hiçbir tasnife tabi tutulmadan rastgele derlenmiş hikâyeler olmak üzere, kısaca dört grupta toplamaktadır. Bunun yanında bir hikâye kitabı olmadığı, başka konularda yazıldığı halde içinde çeşitli vesilelerle yerleştirilmiş hikâyeler olan pek çok eser vardır

Eski Türk Edebiyatı mensur hikâyeleri kaynakları bakımından ise:

1.Te'lif hikâyeler

2.Çeviri hikâyeler (Arapça, Farsça ve diğer dillerden)

3.Adaptasyon hikâyeler olarak üç grupta toplanmaktadır.

Bir kısım hikâyelerde olağanüstü masal unsurlarına rastlanır. Olaylar olağanüstü yerlerde, olağanüstü şahıslar çevresinde geçebilir. Bu arada yersiz tesadüflere de rastlanır. Fakat bütün bunların yanında gerçek hayatın konu edildiği, realist hikâyeler de pek çoktur. Hikâyelerin ekseriyeti sade bir dille, herkesin anlayabileceği tarzda kaleme alınmıştır. Süslü nesirle, ağdalı bir dille yazılmış hikâye sayısı pek fazla değildir. Amaç, bir olayı hikâye etmek veya okuyucuya faydalı olabilmektir. Bunun için okuyucunun okuduğunu anlayabilmesi esas alınmış, bundan dolayı da süslü nesir pek fazla kullanılmamıştır. Sade nesir, halkı bilgilendirmek için, yalın ve sanatsız bir dille yazılan eserlerden oluşur. Bu yüzden de mensur hikâyeler sade nesir diliyle yazılmıştır. Hikâyelerin aslı mensur olmakla birlikte, hemen her hikâyede araya manzum parçalar yerleştirilen ve aruz vezniyle yazılan bu manzûm metinler ekseriyetle duyguların,

hislerin ifade aracı olarak kullanılmıştır ve olayların akışına etkisi olmayan bu manzum parçaların çıkartılması olay örgüsünde bir eksiklik meydana getirmez.⁹

11. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslâmlaşması, 14. yüzyılda Rumeli'de başlayan fetihler, edebiyatımızda millî ruh ve heyecanı güçlendiren dinî-destanî eserlerin meydana gelmesini sağlamıştır. Dinî-destanî hikâyelerimizden olan Battal-nâme ve Danişmend-nâme 12. ve 13. yüzyıllarda teşekkül etmiştir. Dinî-aşk hikâyelerimizin ilk örnekleri ise 13. yüzyılda yazılmıştır. Ali isimli şairin yazdığı Yusuf Kıssası'ndan sonra Şeyyâd Hamza'nın yazmış olduğu Yusuf ile Züleyhâ mesnevisi, İslâmî edebiyatın en eski aşk hikâyesidir. 14. yüzyılda teşekkül eden Dede Korkut Hikâyeleri ve Oğuz Kağan Destanı'nın destandan hikâyeye geçiş merhalesinin karakteristik bir örneği olması bakımından Türk hikâyeleri arasında özel bir yeri ve önemi vardır. Ayrıca Türkler'in İslâmiyet'i kabul etmelerinden sonra bilhassa İran ve Arap edebiyatından tercüme yoluyla alınan hikâyeler, Klâsik Türk edebiyatında ya aslına bağlı olarak çevrilmiş ya da ekleme ve çıkarmalarla değiştirilmiş yahut sadece muhteva esas alınarak yeniden şekillendirilmiştir. Genellikle Farsça'dan yapılan tercüme kısmen de Arapça'dan yapılmıştır. Farsça'dan yapılan tercümelerin başında Kelile ve Dimne gelir ve hayvan hikâyelerinden oluşan bu eserin benzeri ise Merzubannâme'dir. Sadreddin Şeyhoğlu tarafından bazı küçük değişiklikler ve eklemelerle tercüme edilen bu eser didaktik hayvan hikâyeleri külliyyatıdır. 15. yüzyıla ait olan Bahtiyâr-nâme ve Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe ile Kahramannâme çeviri hikâye tekniğiyle yazılmışlardır. Ziyâeddin Nahşebî'nin Tûtînâmesi, Firdevsî'nin Şâhnâme'si, Cemâleddin Muhammed Avfi'nin Cevâmi'u'l-hikâyât ve Levâmi'u'r-rivâyât'ı (tercümesi Celâlzâde Sâlih Çelebi), Fettâhî'nin Hüsn ü Dil'i (tercümeleri Lâmiî Çelebi ve Âhî), Bekâyî'nin Şirvân Şâh ve Şemâyil Bânû'su, Muhammed Abdülkerîm b. Muhammed'in Sinbadnâme'si, Sadî-i Şîrâzî'nin Gülistân'ı ile Kıssa-i Fûrûzşah, Dâstân-ı Ferruh u Hümâ ve Kıssa-i Kırân-ı Habeşî gibi eserleri de 16. yüzyılda Türkçe'ye aktarılan hikâye külliyyatlarıdır. Bunlardan başka Kıssa-i Celâl ü Cemâl, Kıssa-i Şehr-i Şâtîrân, Kıssa-i Müseyyeb, Hâverânnâme, Kıssa-i Melike-i Şehzâde-i Rûm, Kıssa-i Melik Behmen, Heft Peyker, İskendernâme ve mensûr Leylâ vü Mecnûn da Farsça'dan Türkçe'ye çevrilen eserlerdir. Arapça eserler de sayıca az olmalarına rağmen etki bakımından önemlidir. Bunların başlıcaları Kıssa-i Yusuf, bir

⁹Kavruk, Hasan, a.g.e., s.9.

aşk hikâyesi olan Mikdâd ü Miyâse, Ebû Ali et-Tenûhî'nin müstakil hikâyelerinden oluşan el-Ferec Ba'de's-şidde'sinin bir kolu, dinî, ilmî bir eser olan Hikâye-i Beşîr ü Şâdân, hayvan hikâyeleri külliyyatı Kıstâsü'd-devân, Müstedref ve Fransızca çevirisinden aktarılan Arapça menşeli Elfü'n-nehâr ve'n-nehâr'dır. Yine İslâmî kültürle tanışan Türkler, bu kültür çerçevesi içinde kendi duygu ve düşüncelerinin mahsulü olan te'lif eserler de meydana getirmişlerdir. İlk te'lif hikâyelerin dinî konulu ve mensûr olduğu düşünülmektedir. Kaynakların belirttiği ilk te'lif eser ise 15. yüzyıl sonlarında yazılan, Anabacı ve Bursalı Hoca Abdür-rauf Hikâyesi adlarıyla da bilinen Hikâye-i Dendâniyye'dir. Vahdî Cafer Çelebi tarafından kaleme alınan eser, sosyal muhtevalı olup tek vak'a kuruluşuna sahip büyük bir hikâye ya da küçük bir romandır. 16. yüzyılda Cinâni'nin yazdığı Bedâyi'u'l-âsâr ise müstakil küçük hikâyelerden oluşan yine sosyal konulu bir eserdir. Aynı yüzyılın sonunda Derviş Hasan Mehdî'nin iki kardeşin hikâyesini konu alan Kıssa-i Ebû Ali Sînâ ve Ebü'l-Hâris'i, 17. yüzyılda Gencîne-i Hikmet adıyla Seyyid Ziyâeddin Yahyâ tarafından tekrar yazılmış ve Hikâyet-i Ebû Ali Sînâ adıyla ayrıca genişletilmiştir. Yine 17. yüzyılda kaleme alınan Hâbnâme (Veysî), mensûr Hamse-i Nergisî'nin bazı bölümleri, Evhad Çelebi Hikâyesi, Hikâye-i Yahyâ Çelebi orijinal konuları ihtiva eden eserlerdir. Arap ve Fars edebiyatlarından alınıp kısaltmalar, eklemeler ve değiştirmelerle yeni bir şekle sokulan ve hatta yalnız muhtevanın alınıp şekillenmesiyle ortaya konan adapte hikâyelere örnek gösterilebileceğimiz eserlerden bazıları şunlardır: Attâr'ın Mantıku't-Tayr'ından ilham alınarak yazılan Şeyh-i San'an Kıssası, çerçeve hikâye külliyyatlarından ve Şark motiflerinden etkilenilerek yazılan Kırk Vezir Hikâyeleri, Lâmiî Çelebi'nin müstakil hikâyelerden oluşan İbretnü'mâ'sı, Arap ve Fars örneklerinden tamamen ayrı olarak Ebû Ali et-Tenûhî'nin kırk iki hikâyelere el-Ferec Ba'de's-şidde külliyyatı, Hikâye-i Hoca Said, Hikâye-i Tûtî ve Mekk-i Vezir ile Muhayyelât-ı Aziz Efendi bunların başlıcalarıdır. Özellikle Muhayyelât, klâsik hikâyecilikten modern hikâyeye geçişte dönüm noktası olarak kabul edilir. Ayrıca bazıları tamamen te'lif yoluyla, bazıları ise dinî, edebî, tarihî, ahlâkî, mizahî ve ilmî eserlerde hoşça giden ibretli hikâyelerin seçilerek bir araya getirilmesiyle oluşan derlemeler de bulunmaktadır. Bunlar, yer yer küçük müstakil hikâyelerden oluşan mecmualar veya letâifnâme tarzında kaleme alınmış mensur hikâyelerdir. Bu eserlerden anlatılan küçük hikâyelerin bir kısmı ya halk ağzından derlenerek ya da adapte yoluyla yeni bir şekle sokulmuştur. Özel bir adı

olanların yanında “*câmi’u’l-hikâyât, mecma’u’l-hikâyât, hikâyât*” ya da sadece “*letâifnâme*” adlarıyla anılan bu tür eserlerden bazıları şunlardır: *Câmi’u’l-hikâyât* (Muhlis b. Hâfız el-Kâdî), *Acâibü’l-meâsir ve garâibü’n-nevâdir* (Süheylî), *Câmiu’l-hikâyât* (Hezarfen Hüseyin Efendi), *Câmiu’l-hikâyât* (İsmâil b. Ali), *Mecmûa-i Letâif* (Lâmîî Çelebi). Klâsik Türk edebiyatının bir diğer hikâye tarzı manzûm ve mensûr küçük hikâyelerdir. Bu hikâyelerin konuları; bir kişinin başından geçen ya da iki kişi arasında cereyan eden, zaman ve mekân unsurları belli bu hikâyelerde olaylar; İstanbul, Bursa, Kastamonu, Konya, İskenderiye vb. yerlerde geçer. Türk toplum hayatının belli bir kısmını göstermesi bakımından konu bütünlüğüne sahip bu tür hikâyelerin her biri tarihî vesika değeri taşımaktadır. 14-15. yüzyıla olduğu öne sürülen manzûm Hâzâ Hikâyet-i Kız Maa Cuhûd, 15. yüzyılda Molla Lutfî ve Şeyhî’nin Harnâme’leri, Tâcîzâde Câfer Çelebi’nin Hevesnâme’si, 16. yüzyılda Latfî’nin mensûr Evsâf-ı İstanbul risâlesindeki bazı bölümler, Taşlıca Yahyâ Bey’in Kitâb-ı Usûl (Usûlnâme), Gencîne-i Râz, Gülşen-i Envâr ve Şâh u Gedâ mesnevilerindeki yerli anekdotlar bu bakımdan mühimdir.¹⁰

Celâl-zâde Sâlih Çelebi¹¹, Kânûnî’nin oğlu Şehzâde Bâyezîd’in isteği üzerine Cemâleddin Muhammed Avfî’nin aslı Farsça olan eserini “*Tercüme-i Cevâmi’ü’l-Hikâyât ve Levâmi’ü’r-Rivâyât*”¹² adıyla tercüme etmiştir.¹³

Celâl-zâde Salih Çelebi, tercüme esnasında eserin orijinalindeki tertip ve düzeni korumakla beraber, efsânevî hikâyelerin bir kısmını değiştirmiş, araya bazı yeni hikâyeler, hikâyelere bazı değişiklikler ekleyerek Cevâmi’ü’l-Hikâyât’ın İrânî özelliğini mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışmıştır. Eserin dili herkes tarafından anlaşılabilir kadar sade bir Türkçe’dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olmasına rağmen eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına

¹⁰Kavruk, Hasan-Pala, İskender, a.g.m., s.492-493.

¹¹“Zât-ı büzürkvârî bende u âzâde miyânında Celâl-zâde dimekle şöhet-i şî’âr olup Cenâb-ı fazâ’il ...mülk-i ma’ârifin mihterîdir. Merhûm Koca Nişâncı’nın birâder-i kuhteridir.” Bkz., Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü’ş-şuarâ I**, (Hzl., İbrahim Kutluk), Ankara 1989, s.548.

¹²“Mütteakid oldukda civâr-i Ebû Eyyûb-i Ensârî de karındâşî Nişâncı big baña itdügi câmi’-yi zîbâ yanında hâne u bağçe tertîb idüp merdüm-i dide gibi gûşe-nişîn u halvet güzîde olub ser u misâl çemen-zâr-ı cihân-ı fâniden dâmen-keşide olmuşidi. Ol esnâda iken Şehzâde Şehîd Sultân Bâyezîd “Câmi’ü’l-hikâyât” adlu kitâbı tercümeğe emr idüp ber fehvâu’l-me’mûr ma’zûrun tercüme-i kitâb-ı mezbûra şürû idüb cüz’i eyyâmnda añı dahı itmâm idüb Şehzâde-yi pür-ihtirâma ‘arz itdükde “murâd u merâmı ne ise enhâ u i’lâm itsün” deyü işâret-i ‘aliyye zuhûr u sudur kılmuşdı.” Bkz., Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü’ş-şuarâ I**, (Hzl., İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s.550.

¹³Gökbilgin, M. Tayyip, “Celâl-zâde Sâlih”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1993, s.262.

özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmularında görülen manzum parçalar, âyet ve hadislerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmi‘ü'l-Hikâyât'ta da kendini gösterir.¹⁴ Eserde yer alan hikâyeler kültürel bir ortaklığın göstergesidir. Bu hikâye mecmuasında hem Arap hem Fars hem de Türk kültürüne ait unsurlara rastlanmaktadır.

¹⁴Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, M.E.B Yayınları, İstanbul 1998, s. 49.

I.BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ HAYATI VE ESERLERİ

1.CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ'NİN HAYATI

Sâlih Çelebi, döneminin önemli âlimlerinden olan Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi'nin kardeşidir. Babasının kadılığı sırasında 900 (1494-95) yılı civarında Vulçitrin'de doğan Sâlih Çelebi tahsilini tamamladıktan sonra Kemalpaşa-zâde'ye intisap ederek derslerine devam etmiş, ayrıca Hattat Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almıştır. Hocası Kemalpaşa-zâde'nin tarihe ve fıkha dair bazı eserlerini temize çekmiştir.

İlme ve talebe yetiştirmeye olan hevesi sebebiyle daima müderrisliği tercih eden Sâlih Çelebi, Sahn-ı Semân Medresesi, Edirne Sarâciye Medresesi, İstanbul Murad Paşa medresesi gibi medreselerde müderrislik vazîfesini idâme ettirmiştir. Bunun yanında önemli yerlerde kadılık görevlerinde de bulunmuştur. En son görev yeri olan Mısır kadılığından sonra emekliye ayrılan ve hayatının bundan sonraki yıllarını Eyüp Nişancası'nda ağabeyi Mustafa Çelebi'nin cami yakınındaki evinde geçiren Sâlih Çelebi, zamanını ilmî araştırma ve eser telifiyle geçirmiştir. Cemâleddin Muhammed Avfi'nin tarih ve ahlaka dair Farsça eserini de bu sırada Şehzâde Bayezid'in isteği üzerine Türkçe'ye çevirmiştir.¹⁵ İbrahim Paşa'nın faaliyetleri hakkında yazdığı ve muhtemelen ağabeyi Mustafa Çelebi vasıtasıyla Paşa'ya sunduğu manzumeleri çok beğenilmiş ve görevi İstanbul Murad Paşa Medresesi'ne nakledilmiş ve burada uzun süre müderrislik yaptıktan sonra Divanyolu'ndaki Atik Ali Paşa Medresesi'ne geçmiştir. Ayas Paşa'ya yazdığı kasideleri beğenilerek bir süre sonra Sahn-ı Semân müderrisliğine getirilmiştir. 1542/43'te Edirne Bayezid Medresesi'ne müderris olmuş ardından 1544'te Halep Kadılığı'na tayin edildikten bir süre Mısır'a gitmiş ve 1546'da Şam, bir sene sonra da Mısır Kadısı olmuştur. 1550 yılında emekli olarak İstanbul'a gelmiştir. Emekliye ayrılma sebebini *Tercüme-i Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât* adlı eserinin mukaddimesinde şöyle anlatmaktadır:

¹⁵Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.262.

Diyâr-ı Arabdan Mısır ve Şâm ve Hâleb kazâlarına istilâ esnâsında cadde-i şer-i kavîmden bir kadem taşra basmadım ne kimsenin bir habbe mâlına tama' ettim ve ne hilâf-ı şer'e bir kazıyyeye hükm eyledim lâkin ol diyârda olan zaleme ile imtizâc, gök yere inip gökden çıkmak gibi asîr oldu; ne anlar beni zulme uydurabildi ne ben anları adle. Âkıbet anlar zulmiyle gâlib ve ben adille mağlûb oldum; tahayyür âleminde bir zamân tefekküre daldım... Sinîn-i hicretin 957 târihi esnâlarında ve cümle hevâ ve hevesleri ber-taraf edip dünyâ menâsıbı sevdâlarından el çektim... İstanbul civârında Ebû Eyyûb Ensârî radiyallâhu anhü'l-Bârî kasabasında takâüd edip hemîn hâlkdan dâmeni çektim.¹⁶

Hayatının son demlerinde kendi isteği doğrultusunda Eyüp Sultan Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle inzivâya çekilmiş, kısa bir süre sonra da vefât etmiştir.

Sâlih Çelebi'nin hak ve adalet kavramlarına bağlı olduğu özellikle Mısır, Şam ve Halep'te kadılık yaptığı dönemlerde zorbalığı önlediği ve mazlumlara yardım ettiği kaynaklarda belirtilmiştir.

2. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ'NİN ESERLERİ

Çok yönlü bir ilim adamı olan Celâl-zâde Sâlih Çelebi¹⁷ edebiyatın yanında tarih, fıkıh, gramer gibi alanlarda da eser te'lif eden velut bir şahsiyettir. Onun eserlerini iki başlık altında toplamak mümkündür.

2.1. Tarihe Dayalı Eserleri

Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin tarih alanında mevcut iki eseri bulunmaktadır. Bunlar; Târih-i Sultân Süleymân ve Târih-i Mısır'dır.

2.1.1. Târih-i Sultân Süleymân

Eser, Kânûnî Sultan Süleymân'ın cülûsundan itibaren H. 935 (M. 1528) yılına kadar meydana gelen olayları içine alır. Bilinen tek nüshası Leipzig Stadtbibliothek'te bulunan (H.O.Fleischer-F. Delitzsch, s.522, nr.288) eser de, Kânûnî Sultan Süleymân'ın cülûsu, Canbirdi Gazâlî isyanı, Belgrad seferi, Rodos seferi, Mısır'da cereyan eden olaylar, Mohaç Muharebesi ve Anadolu'daki isyanların konu edildiğini ve padişahın Vize taraflarına ava gidişi anlatılarak eser bitirilmiştir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin

¹⁶Uzunçarşılı, İ.Hakkı, "Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâl-zâde Mustafa ve Sâlih Çelebiler", Türk Tarih Kurumu, **Bellekten XXII/87**, Ankara 1958, s.422.

¹⁷Celâl-zâde Nişâncı Mustafa Çelebinün âh-i ekberi ve ehâlî zümresinin fâzıl-ı fazilet-perveri Tevârih-i Âl-i 'Osmâna müte'allık münşe'âtı ve nesr-i müsecca' ile bazı te'lifâtı vardır. Ammâ inşâları eş'ârına çok gâlib ve tab'-ı şerifleri dahî fenn-i şi'rden inşâyâ artuk râğb ol husûsî bî-mesâlibdür. Lâkin şi're cândân mümâreset ü müdâvemetleri vâki' olmamışdır. Bkz., **Latîfî, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ** (Hızl., Rıdvan Canım), Ankara 2000, s.348.

tarihe dair eserleri üzerinde bir inceleme yapmış olan Hüseyin G. Yurdaydın ise bu eserin bazı kısımlarının müstakil yazma nüshâlar hâlinde çeşitli kütüphanelerde bulunduğunu, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi tarafından Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin Belgrad, Rodos ve Mohaç seferlerinin tarihlerini yazdığını belirtildiğini, aslında bunların eserin çeşitli kısımlarının muhtelif istinsahları olduğunu kaydeder. Bu nüshalarda bazılarının müstakil eser özelliği taşıdığını da belirten Yurdaydın, Mohaç seferine ait “*Târih-i Feth-i Budin*” adıyla kayıtlı müellif nüshasını buna örnek olarak gösterir. Bunun “*Tarih-i Üngürüs*” adıyla kayıtlı ikinci bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde III. Ahmed bölümünün 3096 numarasında, “*Mohaç-nâme*” adıyla kayıtlı bir diğer nüshası ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 1285 numaradadır.¹⁸

2.1.2. Târih-i Mısır

Suyûtî, İbn Makrîzî ve Melik İsmâil gibi Arap müelliflerin eserlerinden faydalanarak kaleme aldığı bu eserine Mısır evkafını teftişle görevlendirildiği 1544 yılında başlamış, görevini tamamlayıp 1547'de İstanbul'a döndüğünde bitirmiştir. Eserde kâinatın yaratılışından itibaren bütünüyle Mısır tarihi, Mısır'da cereyan eden belli başlı olaylar, imar faaliyetleri ve özellikle Memlükler ve Osmanlılar zamanında Mısır'ın tarih ve coğrafyası yer yer menkıbeler de eklenerek anlatılmıştır.¹⁹

İstanbul Üniversitesi, Topkapı Sarayı Müzesi ve Süleymaniye kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcuttur. Eser ayrıca İspanyolca'ya da tercüme edilmiştir.

2.2. Diğer Eserleri

2.2.1. Kıssa-i Fîrûz Şâh Tercümesi

1536'da Sahn-ı Semân müderrisi olduktan sonra Kanûnî Sultan Süleymân'ın isteği üzerine Farsça'dan tercümesine başladığı bu eser 8 cilttir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, her cildin sonunda o cildi hangi tarihte ve ne kadar zamanda tamamladığını belirtmiştir. Sâlih Çelebi, Topkapı Sarayı Revan köşkü kitapları arasında bulunan 1485 numaralı dördüncü cildin sonunda:

¹⁸Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.263.

¹⁹Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.263.

Bu mecelle Türkçe'ye iki ayda tercüme olundu. Mütercim fakîr Sâlih bin Celâl'in müsveddesidir ve Dârü's-Saltanatı'l-Kâhire-i İstanbul'da tercüme edildi. Emr-i Padişah-ı âlem-penâh ile ebedî ömürleri ve devletleri payidâr olsun âmin ya Muin. Târih-i hicretin 946 senesinde tamam oldu sene 946²⁰ demektedir.

Eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bazılarının baş tarafı eksik beş cildi ile İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda yine baş tarafı eksik üç cildi mevcuttur.²¹

2.2.2. Dîvân

“Sâlih” ve “Sâlahî” mahlaslarıyla Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazan Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin dîvânı, hayatının sonlarına doğru gözlerine perde indikten sonra hatırında kalan manzumelerini dikte ettirmek suretiyle meydana gelmiştir. Dîvânın tezhipli ve ta'lik hatla yazılmış güzel bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 3846) bulunmaktadır. Dîvânın sonunda “*Dürer-i Nesâyih*” adlı seksen beyitlik nasihatnâme şeklinde bir manzume vardır.²²

2.2.3. Leylâ vü Mecnûn

Leylâ vü Mecnûn, Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin Dîvân'ının sonunda küçük yaşta kaybettiği oğlunun vefâtı üzerine duyduğu acıyla yazdığı bir manzumedir. Eser, H. 962 (M.1554) tarihinde kaleme alınmıştır. Bu tarih Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinin en güzeli olarak kabul edilen Fuzûlî'nin eserini yazdığı tarihten (H.942/M.1535) sonradır.

İlk kısmında tevhîd, na't-ı şerif ve Ashab-ı Kirama senâ bulunan eser mesnevî tarzındadır.²³ Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin bu eserinin nüshası “*Manzûme-i Leylâ ve Mecnûn*” adıyla Nuruosmaniye Kütüphanesi 3846 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha (1561-69)'da müellifin sağlığında yazılmıştır. Başlangıç manzumesiyle tevhîd, ikinci bir tevhîd (kasîde), na't, mirâciye (kasîde) ve “*Ashab-ı güzîn*”e övgüden sonra, “*Sebeb-i nazm*” bölümü geliyor.²⁴

Bu eserde Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Leylâ ve Mecnûn arasında yaşanan olaylara değindikten sonra hikâyeyi bitirir ve oğul acısıyla bunları yazdığını söyleyerek Allah'a yalvarır.

²⁰Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.430.

²¹Gökbilgin, M. Tayyip a.g.m., s.263.

²²Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.263.

²³Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.433.

²⁴Levend, Agâh Sırrı, **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959, s.287.

Bu eser üzerine Rıfat Kütük tarafından 1995 yılında “*Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn*” adıyla yapılmış bir yüksek lisans tezi de bulunmaktadır.

2.2.4. Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât

2.2.4.1. Eser Hakkında Genel Bilgiler

Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Cemâleddîn Muhammed Avfî’nin aslı Farsça olan eserini Kanûnî’nin oğlu Şehzâde Bayezid’in isteği üzerine tercüme etmiştir.²⁵ H.957’de Mısır kadılığından azledilerek emekliye ayrılan ve İstanbul’a dönen Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Eyüp’te kardeşi Koca Nişancı Mustafa Çelebi’nin inşa ettirdiği câmi civarında bir ev yaptırıp oraya yerleşir. Celâl-zâde, burada *Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât* adlı hikâye külliyyatını çevirerek Bayezid’e sunmuş, şehzâdenin tavassutuyla da Eyüp Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir.²⁶

2.2.4.2. Eserin Tercüme Tarihi

Prof. Dr. Hasan Kavruk’un ifadesiyle *Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât* tercümesinin tespit edilen en eski nüshasının istinsah tarihi H.958’dir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin Eyüp’e yerleşme tarihi kaynaklara göre H.957’dir. Şehzâde Bayezid’in istediği üzerine tercümeyle başlaması da bu tarihten sonradır. Oysa A. Galland, tercümeyle Eyüp’de H.955/1548’de başladığı belirtmektedir. Çünkü yazarın tercümeyle Eyüp’e yerleştikten sonra başladığından bütün kaynaklar müttefiktir. E. Blocet de H.957 tarihinde tercümeyle başladığını belirtmektedir.²⁷

Yine Prof. Dr. Hasan Kavruk’un tespitiyle Adnan S. Erzi tarafından, Ahmet Ateş’e dayanılarak tercümenin bitiş tarihi olarak verilen H.960 tarihi de yanlıştır. Çünkü Ahmet Ateş’in tanıttığı Antalya-Tekelioğlu nüshasının istinsah tarihinin H.960 değil, H.964 olması gerekir. Kısaca belirtmek gerekirse Celâl-zâde Sâlih Çelebi H.957’de Eyüp’e yerleşmiş, bu tarihte tercüme emrini almış, H.964’te de tercümesini tamamlamıştır. Tercümenin 291a numaralı varağında mütercimim şu cümlesi muhtelif tarihlerin varlığını ber-tarâf etme imkânı sunmaktadır: “*kitâb-ı târîh hicretüñ ‘alâ*

²⁵Gökbilgin, M.Tayyib, a.g.m., s.263.

²⁶Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler*, M.E.B. Yayınları, Ankara 1998, s.46.

²⁷Kavruk, Hasan, a.g.e., s. 46.

vâkı'ân fazlu's-salâvât tokuz yüz altmış dördüncü yılında Pârsî'den Türkçe'ye Konstantiniyye şehriniñ içinde terceme olunmuşdur.”

2.2.4.3. Eserin Konusu

Avfî'nin *Cevâmi'ü'l-Hikâyât*'ı efsânevî İrân tarihinden, destânî mitolojik kahramanlardan, dînî, târihî ve efsanevî olaylardan bahseden büyüklü küçüklü 2113²⁸ hikâyeden meydana gelmiş olup hikâyeler 25'er bâblık 4 kısma ayrılmıştır. Eser 100 bâbdan meydana gelmiştir. Her kısımdaki bâbdan konu bakımından birbirine uygun değişik sayıda hikâyeden meydana gelmiştir.²⁹ Bizim incelediğimiz bölümde peygamber kıssalarına, evliyâ menkıbelerine, dört büyük halifeye, meşhur âlimlere, önemli devlet adamlarına, değişik mesleklerle uğraşan kişilere, bazı hayvanların huylarına ait olaylara, târihî olaylardan, savaşlardan, dînî inançlardan antlaşmalardan, örf ve âdetlerden ayrıntılarıyla söz edilmiştir.

Olayların ibret verici yönleriyle ele alınıp anlatılmasıyla okuyucunun hoş vakit geçirirken ders çıkarması ve bir şeyler öğrenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Avfî, bu hikâye külliyyâtını hazırlarken birçok kaynaktan, târihî eserlerden, değişik edebî kitaplardan faydalandığını belirtmiştir.

Celâl-zâde Sâlih Çelebi de tercüme esnasında eserin orijinalindeki tertip ve düzeni korumakla beraber, efsânevî hikâyelerin bir kısmını değiştirmiş, araya bazı yeni hikâyeler, hikâyelere bazı değişiklikler ekleyerek *Cevâmi'ü'l-Hikâyât*'ın İrânî özelliğini mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışmıştır. Eserin dili herkes tarafından anlaşılabilir kadar sade rahat bir Türkçe'dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olmasına rağmen eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmuâlarında görülen manzum parçalar, âyet ve hadislerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı *Cevâmi'ü'l-Hikâyât*'ta da kendini gösterir.³⁰

Eserde âyet, hadîs ve manzum parçaların yanında Arap, Fars ve Türk diline ait bazı atasözlerine; dört halifenin ve önemli şahsiyetlerin sözlerine de yer verilmiştir.

²⁸Aktarılan, J.Rypkai, *İranische Literatur Geschichte*, Leipzig 1959, s.334'ten Aktaran, Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1998, s.47.

²⁹Kavruk, Hasan, a.g.e., s.46.

³⁰Kavruk, Hasan, a.g.e., s.48.

Eserde yer alan şahsiyetlerden bazıları şunlardır: Hazret-i Muhammed, dört halife, Muâviye, Sultan Mahmûd, Velîd b. Abdü'l-melik, Bâyezîd-i Bistâmi, İbrahim bin Edhem, Hazret-i Fâtîma, Hazret-i Hasan, Ca'de binti Eş'as, Ebû Müslim, Süfyân-ı Servî, Sırr-ı Sekâfî, Abdu'l-Melik bin Mervân, Ömer ibni 'Abdü'l-Azîz, Mütenebbî, Ebî Sül mâ, Amr Leys, Nizâmülmülk, Melik Şâh, Alaaddîn Keykubâd, Tamgaç Han, Alparslan, İskender-i Zülkarneyn, Nûşirevân, Behrâm-ı Gûr, Manuçihr, Fağfûr-ı Çîn, Erdeşîr-i Bâbekân, Aristotales, Bokratis(Hipokrat), Filemon, Artapon, Kayser-i Rûm, Râhip Barsîsa, vb.

Eserde ismi geçen bazı mekân adları ise Deylem, Nihâvend, Harezmi, Türkistân, Ecnadîn, Bahreyn, Yemen, Filistîn, Kûfe, Merv, Kadisiye, Antakiye, Dîmeşk, Horasan, Hindistân, Mısır, Irak, Kirmân, Dînûr, Konstantiniyye, vb.

Ayrıca eserin çalıştığımız kısmında *Ferec-i Ba'de's-şidde*, *Gülistân*, *Erdeşîr'in Vesâyâ'sı*, *Genc-i Hired* gibi bazı eser isimlerine de rastlanılmıştır.

2.2.4.4. Dil ve Üslûp

Tercümenin dili herkes tarafından anlaşılabilir kadar sade bir Türkçe'dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olsa da eserin anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmuâlarında görülen manzum parçalar, ayet ve hadislerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmî'ü'l-Hikâyât'ta da kendini gösterir.

Üzerinde çalıştığımız Topkapı nüshası harekesiz rik'a ile yazılmıştır ve bir başkası tarafından istinsâh edilmiştir. Bu nüshanın Sâlih Çelebi'nin kendi dest-i hattı olmadığı âşikârdır. Zirâ onun Şeyh Hamdullah gibi mühim bir hattâtan ders almış olması ve aynı zamanda müderris olması yazım yanlışları yapmasına engel teşkil edecek hususlardır. Mezkûr nüshada çok basit kelime ve harf hataları görülmektedir. Bazı kelimelerin yazılışı anlaşılacak derecededir ve mürekkep dağılmasından dolayı okunamayan satırlar ve kelimeler mevcuttur. Birkaç yerde hadislerin, beyitlerin ve bazı Arapça/Farsça kelimelerin yazılmayıp boş bırakıldığı görülmektedir. Müstensih yanlış yazdığı bazı kelime ve harflerin üzerlerini çizerek bunları düzeltme yoluna gitmiştir.

2.2.4.5. Eserin Şekil Özellikleri

Cevâmi'ü'l-Hikâyât, oldukça hacimli bir eser olmasına rağmen kütüphanelerdeki nüshası oldukça fazladır. Fakat bunların içinde Topkapı Revan K. No.1085, tercümenin bilinen ilk tek tam nüshasıdır.³¹ Bu nüsha 752 varaktan ve her yaprak 33 satırdan oluşmaktadır. Harekesiz olan bu nüsha bir başkası tarafından istinsah edilmiştir. *Cevâmi'ü'l-Hikâyât*, aslı gibi dört kısım üzerine tercüme edilmiş olup her bir kısım yirmi beş baba ayrılmıştır.

Eser, Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin kendi hattıyla "*Câmi'ü'l-Hikâyât ve Lâmi'ü'r-Rivâyât Tercümesi*" adıyla Süleymâniye Kütüphanesi, Tekelioğlu bölümü 000756 numarada kayıtlı bulunmaktadır. 537 varak 4 ciltten oluşan diğer bir nüshası ise aynı kütüphanenin Ayasofya bölümü 003167 numaradadır. "*Tercüme-yi Câmi'ü'l-Hikâyât ve Lâmi'ü'r-Rivâyât*" adıyla kayıtlı 285 varaklık bir diğer yazma ise Süleymâniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 001855 numarada bulunmaktadır. 387 varak olan bir diğer yazma nüsha ise aynı kütüphanenin Yozgat bölümü 000862 numarada kayıtlıdır. 308 varak olan bir diğer nüsha ise yine Süleymâniye Kütüphanesi Hüsni Paşa bölümü 000190 numarada "*Terceme-i Câmi'ü'l-Hikâyât ve Lâmi'ü'r-Rivâyât*" adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Derviş Ali tarafından istinsah edilen 436 varak bir diğer yazma ise Süleymâniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa bölümü 000432 numarada kayıtlıdır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin tercümesine esas olan nüsha Hekimoğlu Ali Paşa kitapları arasında 609 numarada bulunan nüshadır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin kendi el yazısıyla olan "*Cevâmi'ü'l-Hikâyât*"ın ikinci cildi de yine aynı kütüphanede 603 numarada bulunmaktadır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, ikinci cildini H.964 (M.1557)'de Eyüp'teki evinde tamamlamış olduğunu bu cildin sonunda beyan etmiştir.³²

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi-Antalya Tekelioğlu (743-756) Tercümesi 295 x 140 mm, 286 yapaktır. Her sayfa 24 satırdan oluşmaktadır. Nesih yazı ile kaleme alınmış eser hareketlidir. Mukavva cilt, bez kaplı olan eserde siyah ve kırmızı mürekkep

³¹Kavruk, Hasan, a.g.e., s.49.

³²Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.436.

kullanılmıştır. Sâlih Çelebi'nin "*hatt-ı destiyle*" dir. Eserde baştan 11. bâb'a kadar olan kısım eksiktir.³³

2.2.4.6. Eserin Nüshaları

Hasan Kavruk tarafından tespit edilen yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde bulunan nüshalar ise şunlardır:³⁴

Sül. - Hüsrev Paşa K. 432 (İst. t.958),

Sül. - Antalya Tekelioğlu K. (473) 756 (İst., t. 964),

Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi (603 (İst., t. 964),

TTK. Kütüphanesi Y.680 (İst., 974),

Sül. - Yozgat Kütüphanesi 852 (İst., 974),

Bibliotek National s.451 (İst., t. 1041),

Bibliotek National s.403 (İst., t. 1046),

Nuruosmaniye Kütüphanesi 3274 (İst., t. 1066),

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 4117 (İst., t. 1087),

Topkapı Revan Köşkü 1085,

Topkapı Revan Köşkü 1086,

Nuruosmaniye 3232,

Sül.- Ayasofya 3167,

Sül.- Şehid Ali Paşa Kütüphanesi 1855,

Raşid Efendi Kütüphanesi 732,

Süleymaniye Umumi Kütüphanesi 10543,

³³Yıldırım, L. Nil, *Celâl-zâde Salih Çelebi Cevâmiü'l-Hikâyât ve Levâmiü'r-Rivayat Dil Özellikleri Metin-Seçmeli Sözlük*, (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 1995, s.11 vd.

³⁴Kavruk, Hasan, a.g.e., s.49.

Sül. Hüsrev Paşa Kütüphanesi 499,

Viyana Kraliyet Kütüphanesi Ktl., C.1, s.413.

II. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ

CEVÂMÎ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMÎ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K.

No. 1085 y. 189-376)

2. TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا	a, ā	ص	ş
ا	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	ç
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	h	ك	k, g, (ñ)
ح	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ĩ
		ء	'

3. ÇEVİRİ YAZILI METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YÖNTEM

1. Metnin yazımında yukarıdaki transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır.

2. Metin içerisindeki iktibaslar koyu olarak gösterilmiştir. Âyet ve hadîslerin ekseriyetinin mealleri metin içerisinde verildiği için tekrar yazılma ihtiyacı duyulmamıştır. Bazı âyetlerin ait olduğu sûreler ve âyet numaraları dipnot içerisinde verilmiştir.

3. Hikâye metninin sayfa numaraları solda köşeli parantez [] içinde gösterilmiştir. [189a], [189b]... Metindeki hikâyelerin geçişleri “*hikâyet olunur ki, hikâyet getirmişlerdür ki, hikâyet eydür ki, hikâyet dirler ki, hikâyet*” gibi başlıklarla sağlanmıştır. Bu başlıklardaki “*hikâyet*” kelimeleri koyu şekilde gösterilmiştir.

4. Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulan birleşik sözcükler ve ön ekler aslına uygun şekilde yazılmaya çalışılmıştır. “*pâdişâh*”, “*pîşmân*” vb. kalıplaşmış kelimeler bitişik yazılmıştır. Müstensih tarafından hem “*peşmân*” hem de “*pîşmân*” şeklinde yazılan kelimeye müşterekliği sağlamak düşüncesiyle “*pîşmân*” şeklindeki yazımı tercih edilmiştir.

5. Metin içerisindeki okunamayan ve silik olan kısımlar dipnotta belirtilmiştir. Müstensih tarafından yazılması unutulmuş yahut eksik bırakılan yerler yine dipnotta gösterilmiştir.

6. Özel isimler büyük harfle başlamıştır ve özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmıştır.

7. Bazı varaklar birkaç kez aynı basılmıştır ve bunlar dipnotta belirtilmiştir.

8. Ek fiilin çekimleri “*ise*”, “*idi*”, “*içün*”, “*ile*” gibi edatların kendinden önceki kelimeye bitişik yazıldığı durumlarda bazı yerlerde ayrı bazı yerlerde ise kelime ünlü ile bittiği için araya “*y*” kaynaştırma sesi getirilerek bitişik yazılmıştır. Ayrıca n’ola, n’içün, anun’çün gibi kelimelerde (‘) işareti ile ayrılmıştır.

9. Metin içerisinde onarılan kelime ve ibareler [] içerisinde gösterilmiştir.

10. Metin içerisindeki başlıklar belirgin bir şekilde gösterilmiştir. “*Cevāmi‘ü’l-Hikāyāt kitābından yigirminci bāb, hikāyet*” gibi.

11. Metnin transkripsiyonu esnasında mürekkep dağılması sebebiyle bazı kelimelerin okunurluğunun zorlaşması karşılaşılan önemli sıkıntılardan birisi olmuştur. Karşılaşılan bu sıkıntı bağlamdan yola çıkılarak mürekkep dağılması sebebiyle yahut başka bir sebeple okunamayan yerlere gelebilecek en uygun ifadenin seçimiyle giderilmeye çalışılmıştır. Uygun ifadenin bulunamaması halinde boş bırakılmış ve dipnot içerisinde gösterilmiştir.

12. Metinde Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri görülmektedir. Metnin transkripsiyonu esnasında yol gösterici kaynaklar ışığında bu dönemin dil özelliklerine riayet edilmeye çalışılmıştır.

13. Metnin teşekkülü esnasında İsmail Ünver’in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”³⁵ başlıklı makalesindeki esaslara uyulmaya çalışılmıştır.

³⁵Ünver, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, Fall 2008, s.1-46.

4. ÇEVİRİ YAZILI METİN

[189a] (1) ammā şu şartla ki nirede birbirüñüzle muḥabbet ü müveddet üzre olasız mābeynüñüz ıslāḥ üzere (2) ola ve kendü meşāliḥüñüzi basiret üzerine göresiz ve ḥarcuñuzu kār u kesbüñüze uydurasız ve bunu da bilün ki (3) ḥalāyık ten gibi ve pādişāḥ boynuna baş gibi dutına vācibdür ki başuñ beḳāsını taleb ide baş da vācibdür ki (4) tenüñ maşlahāḥına ri‘āyet eyleye ve pādişāḥ simurḡ-ı leşker ḳanādı gibidür murḡa lā-büddür ki ḳanādını (5) şaḳına ve ḳanadınıñ selāmetini kendünüñ selāmeti bile ve pādişāḥlukda birkaç nesneden lā-büddür (6) bunlarsuz pādişāḥluk olmaz idi sözde toḡruluk cümleñüñ başıdur yalān ḥadd-i zātında çirkindür (7) pādişāḥdan olsa ḳatı çirkin düşer ikinci cömerdlük zīrā her pādişāḥuñ ki eli açuḳ ola herkes anı sever (8) beher-ḥāl pādişāḥ ne ḥasīs-i mümsik gerek ve ne seḥī-i müsrif zīrā aḥvāl-i ḥalk pādişāḥuñ ḥulḳın gözedür (9) pādişāḥ ḡāyet ḥasīs olur ḥayr ḳapuları baḡlañur ciḥān içinde miḥnet şāyi‘ olıcaḳ kerem görmiş bilür her (10) kişi taḥcīl olur ‘ālem ḥalkıñuñ ḥavāşı kerīm olanlardur anlar ḳalmayup ḥalk heb ebsem olıcaḳ benī ādem arasında (11) olan ḥüsn-i nizām gider ‘ālemüñ revnāḳı ḳalmaz her pādişāḥ ḥilm gerek tā anuñ mülki pāy-dār ola anuñ‘çün ki cümle evliyā-yı (12) devleti anuñ meḳārim-i aḥlāḳına ‘itimād ideler ḥāḫırları sınıḳ olmaz eger ḥaḫā ile bir günāḥları vāḳi‘ olsa (13) anuñ ‘afvından ümīdi kesmezler yanında ‘özrleri maḳbūl olmaḳ umarlar ke-zālik ḥaşmları ‘adūları daḫı (14) anuñla cenk ḳapusın baḡlarlar anuñla şulḥ yolın tutmazlar ve dirler ki Menūçihir ‘**alā mele’i’n-nās** bu ḥutbeyi okıyıcaḳ (15) her kişinüñ ḳalbi aña meyl itdi ve dili anuñ medḥ ü şenāsın okıdı zīrā hep bunu zıkr itdüḡi evşāfile (16) ‘amel eyledi fi‘li ḳavli o idi lā-cerem anuñ pādişāḥluḡı zamānı ḥulāşā-yı ezmān oldu andan soñra (17) pādişāḥuñ binā-yı şalḫanātı bu esās üzre urdı leşker ü rā‘iyyet anuñ sāye-i devletinde āsūde-ḥāl (18) olup evliyā-yı devleti mansūr ve a‘dā-yı şalḫanātı maḳḥūr oldu

Beyt: *mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün*

Felek ḳulı melek dā‘imī oldu

(19) Cihānda‘ izz ü taḫt u kām oldu

ḥikāyet getürmişlerdür ki çün Efrāsiyāb’uñ tāli‘ ü baḫtı bādī (20) esüp āteş-i iḳbālī ‘ulüvv çekdi ĩrān mülküñüñ mālīkleri emri perişān ve ol devlet ‘alā‘imi bī-nām (21) u

bî-nişân yüz tıtdı Efrāsiyāb anlardan ihdād-ı intikāmın almak için üzerlerine ‘asker çeker (22) oldı ‘āmmē-i ‘askerin cem‘ idüp anlarıñ sem‘lerine bu kelimātı ilkā idüp buyurdı ki āgāh olun Yūnān (23) hükemāsı **ahraşu** ‘ale’l-mevte yuhebleke’l-ḥayāt yā’ nī ölmege hırş göster ki dirlik bulasın dirler (24) pes size ki benüm sipāhum ve rüz-ı revzümde peşt ü penāhumsız gerekdür ki cenk güninde ölmege gidesiz (25) tā ki ‘izzet bulmak ve mülkünüñ kuvvet tutmak ḥayātın bulasız veyā nā-murād birlik itmekden ola kurtulasız zīrā ululuk (26) ikisindedür ya çalışup kişi kendüyi sa‘y ile taht üzerine bırakmak gerek veyā ḥod bu talebde (27) dār başına çıkarmak gerek ve düşmen elinde maḥhūr olmaḥdan ğayrı yinile kılıç üzerinde ölmek yigdür (28) anuñ’çün ki eyü ad ile olan her gün tāze ḥayāt bulur ve renc-i belā ile dirilen günde bin kerre ölür (29) didi cümle ḥadem ü ḥaşemi önünde ḥıdmet idüp dürr-i kelāmını gūş-ı hūşlarına mengüş eylediler bundan (30) soñra anlar ile mülk-i Īrān üzerine yürüdi temāmet taht-ı taşarrufına aldı niteki yukarıda bir miqdār zıkr (31) olınmışdur **ḥikāyet** getürmişlerdür ki çün Keykūbād salṭanāt tahtına geçdi ve memleketi şākıb ve fikr-i (32) şān’ibiyile ve kuvvet-i fāḥire vü nuşret-i bāhiresiyile zabt itdi her kūşesini imārete başladı taraf taraf (33) ‘ālī binālar yapardı ve kendüyi medḥ iden münşī‘leri şā‘irleri severdi anlara vāfir atālar ve in‘āmlar

[189b] (1) iderdi ve ‘ālemde kişinüñ adı bu iki nesne ile añılır ve biri binā ile ve biri de meddāḥlarıñ medḥi ile (2) dūr didi ve pādişāhlar dīvānın tertīb iden evvel ol idi ve tabakā-yı leşkerini sā’ir ṭavā’ifden ayırıp imtiyāz (3) virdi ve hemişe sözi pādişāhuñ ḥalkā ihtiyācından ḥalkuñ pādişāha artuḥdur adı fevci (4) yile ṭurna alāyını görmez misiz ki sarīḥ-i müşāhiddür begenür olmazlar belki begleri ne buyursa anı iderler ve ne (5) beg dirse anı bulur ve ne yire konuñ dirse oraya konarlar pes ‘āqıl-i kāmil oldur ki tilerse (6) eyleye kendüyi pādişāhuñ zıll-i ‘ināyet ü himāyetine irişdüri göre tā ki hemişe aḥvāli ma‘mūr (7) ve ḥātır-ı nā-şādı mesrūr ola niteki ma‘nādan dem urup dimişlerdür

Nazm: fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

Sāye-i pādişāh raḥmetdür

(8) ‘Ayn-ı ikbāl u maḥz-ı devletdür

Düşülse ger saña zerre-i nazarı

Başuña kevkeb-i sâ' âdettdür

hikâyet (9) getürmişlerdür çün İskender-i Rümî Dārā'yile harb ü cenge âheng itdi ve a' dānuñ def' i içün bir leşker (10) çekdi ki yıldızlar sağışından artuğ idi İskender'üñ cāsūsuları gelüp anuñ leşkeri senüñ leşkerüñden (11) artuğdur diyü haber getürdiler **el-ğassābu lā yeḥevviluhu kesretü'l-ğanemi** ya' nî kāsābı koyun çoğluğu korkıtmaz (12) diyü buyurdi çün bu sözi kuvvet-i kalbinden ve kendüye sebātına i' tikād u i' timādından söyledi anuñ eseri (13) şifāt-ı eyyām-ı devleti üzre zāhir oldı āhir ki cenkde Dārā'yı atdan yıkdılar dirler ki İskender (14) üzerine gelüp gördi mecrūh toprak üzerinde yuvalanup yatur tiz atından inüp başını dizine (15) aldı ve dünyānuñ tağayyür ü ḥudūşın fikr eyle diyü buyurdi mā-key budur ki şabāḥ-ı serāpdur (16) ' izzet kapusunda pādişāhluk nevbeti urılurdu şimdi zillet ḥālinde pāy-māl u bed-ḥāl esir-i zelil (17) olup hışmladı dimek olur pes bundan ' ukalāya işāret vardur ki kile-i ḥaḳīkāt ve ' azmet ü kudret Ḥaḳḳ Te' ālā' nuñ (18) işi ki ululuğı pāy-dār ve ' izz ü ḳadri ber-ḳarār

Beyt: fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

Bile ya' nî ki zāhiren görinen

Bu ḳamu ' izz ü ḳudret ü ceberūt

(19) Anuñ imiş ki ol ḥikmetde

' Ālem-i mülk ü şāḥa-yı melekūt

hikâyet getürmişlerdür ki çün Nüşirevān saltanāt-ı seririne (20) geçdi gevher-i ṭab' ı sāflügi ve ' aql u fikri kāfilüğinden dār-ı dünyānuñ ḥālin ve kendü kār u bārın añladı (21) bu kelām-ı ḥikmet emrini söyleyüp **ed-dünyā āriyetün ve naḥnu ezyāfün ve'l-āriyetü mirdātün ve'ş-şayfa mürmeḥillün** (22) diyü buyurdi ma' nāsı dünyā sarāyı āriyeti olan alñur konak olan (23) göçer dimekdür eger bir kimse ḥaḳīkāt gözi ile baksa bu kelām devr-i nizāmı şübhe-i alā' işinden mübtedā (24) şıdḳ-ı arā' işi ile mücellā bulur belî ki bu maḳāle-i zebān ḳābil ve bu nükteye çok ' ilm-i şāmildür niteki ba' z dimiş

Nazm: fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

(25) Seyl ayağında bilmiş bu ciḥān ḥān gibidür

Aña koñdunsa şaşkın konan ider şanma huzūr

Sa' y kıl tā ki selāmet bulasın bir e'men

ƘorƘuluk rāh menzil ise gāyet dūr

(26) mü'min ƘorƘuluk rāh-ı Ƙatı menzil ise gāyetdür Nüşirevān anuñ kemāl-i dāniş (27) deyişinden biri de bu idi ki bir niçe 'izz ü celāl ü salţanāt u iġbāl arasında kendüyi ferāmuş itmemiş idi (28) maġām-ı 'ubūdiyet-i Ĥaġġ'da hemişe bu nükteye vāġıf idi bundan ġaflet itmezdi ki Ƙulluġ zaġmeti ġarem-sār (29) sahīfesi üzere çekilmişdür Ƙul her bār murād idinür ve gene irişmez mādām ki bir murādı ġasıl olmaya (30) **lā-taġrike sākinen bi'l-sükine muġaġġiriken** ya' nī yirinde Ƙuran Ƙımıldatma belki Ƙımıldıñuƣur Ƙo dur idi ve bu söz (31) lerüñ sulţānı ve ġikmetler cevāhirinüñ Ƙānidür zīrā bu binā ki Ƙaġuşaġ evvelā elbette anı ayruġlasañ yıġılır (32) ve eger ba' zı merġamet eylesen pāy-dār olur bu söz cevāmi' ü'l-keġimendür maźmūnında mūnderic olan me' ānī (33) den biri de oturmuş fitneyi Ƙaldurma elūnden gelürse Ƙalkmış fitneyi bas dimekdür bu bir naşīġatdür ki

[190a] (1) bunuñla 'amel iden dūnyā vü āġiret sa' ādetine irer niteki bir ġadīş-i şerīfde vāki' olmuşdur **el-fitnetu nā' imetu** (2) **la' ana'llāhü min eyġazahā** diyü buyurdılar fitne ' ālemdede uyur Allāhu Te' ālā uyandırur ne la' net ider

Nazm: fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

(3) Ger dilerseñ ciġānda diñlenesin

Fitneyi uyġudan uyandırma

Ƙādir iseñ yanarı diñlendür

Diñlenüp (4) Ƙuran odını yandırma

ġikāyet getürmişlerdür çün Nüşirevān Mazdek'üñ iġvāsından fāriġ (5) oldı anuñ fitnesi ki tedārikinde endīşe Ƙaşır idi didi ciġāndan götürdi bu ni' metüñ (6) muġābelesinde başın yire Ƙodı Ĥudā-yı 'azze ve celle ġazretine şükr eyledi başın secdeden Ƙaldur (7) duġı gibi **eġaġġu'n-nāsi bi's-sücūdi'llāhi te' ālā min ref' ahu 'ani's-sücūd** ya' nī Allāhu Te' ālā'ya ' ibādet itme ƣarīķinden ya' nī Ƙullarını (8) ' ibādet itmege şol kimse eġaġġdur

ki Hakk Te'ālā'ya 'ibadet itmek tarīkından ya'nī kullarını (9) anuñ emrine itā'at ü 'ibadet itdürmek yolundan aña ululuk virdi diyü buyurdu ya'nī (10) pādīşāhlara ki Hakk Te'ālā kullarınıñ kendüye tā'at ü 'ibādilerin lāzım kılduğı gibi anlaruñ emrinde (11) itā'atlerin vācib kılmışdur farzdur ki bu ni' metüñ qadrin bileler güçleri yitdükce anuñ şükürin (12) kıllalar

Nazm: *fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün*

Saymağa ni' met-i hudāvendin

Her kılı bir dil olsa insānuñ

Gıce gündüz çalışsa şükr itse

(13) Çıkmaz 'uħdesinden ol anuñ

hikāyet çün Nüşirevān tarīk-i 'adl ü insāfa vākıf (14) oldı şafaħāt-ı cihāndan hazz-ı zulm ü bī-dādı āb-ı 'adl ü dād ile yuyup yuydu basiret gözi ile (15) gördi zulmüñ 'ākıbeti vahīm ve cevır ü tama' aşhābınıñ miz'acı saķımdür hemışe bu kelimāti buyurup mazmūnını (16) şı'ār idinmiş idi **meşeli'l-mülkü'lezi ya'muru hazzā'ine bi-mālī er-ra'ıyyeti ke-meşeli menn yeḫbaķu saķfa beytihi** (17) **mimmā ye'kilühü min tūrābi esāsıhi** ya'nī şol pādīşāh ki hazzinesini ra'ıyyet mālī ile tıldurmak (18) isteye anuñ meşeli şol kimseye beñzer ki evinüñ temelini kaza anuñ toprağı ile üstini sıvayup (19) ma'mūr itmege çalışa temel za'ıf olıcaķ yukarusını ta'mirden ne fā'ide evi bahāne ile yıķılsa gerek (20) ke-zālik ra'ıyyetüñ mālī gitse tehi-dest kıalsalar ardından gelicek hazzinede olan fā'ide (21) itmez memleket tiz harāb olur niteki şu'arā-yı 'Acem'den ba'zı bunu nazm itmiş tercemesi budur

Beit: *fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün*

(22) Tılduran şāhlar hazzinesini

Uzadup māl-ı halka zulm elin

Aña beñzer ki tırmadın evüñ

(23) Sıvaya taminini kızap temelini

hikāyet Ebū Bekr-i Sandelī eydür birgün Manşūr ḥalīfenüñ sarāyı ḳapusunda ṭurmuş idüm (24) nā-gāh gördüm taşra ḳıḳup oturdı çendān-ı keremi olmayup ehl-i sehā iken ḥalk anı (25) sevmezler idi ittifāḳ yanumda fuḫalādan bir kimse ṭurdı Manşūr'ı göricek bu Ḥaḳḳ Te'ālā'nuñ (26) yirde ḥalīfesidür bize rızḳı bunuñ elüñden şunmuşdur ve bunu ṭā'atin bize farz ḳılmışdur Ḥaḳḳ Te'ālā (27) bizi bunuñ ḡazabından şaḳlasun didi Emīrū'l-mü'minīn Manşūr bār-gāhına gidicek ardınca (28) vardum ṭaḫtı öñünde ṭurdum meclisi ḥālī olıcaḳ ol kimsenüñ taşrada didügin aña didüm bir sâ'at (29) başın aşıḡa şalduḳdan şoñra ḳaldırup ey Ebū Bekr eger bu ḥalk benüm fermānuma girüp baña itā'at (30) itmekle cehennemlük olursa baña itā'at itmeyüp [cennetlük] olduḳların daḫı pek isterin ya'nī ben (31) bunları baña itā'at itdükleri için severin ve anlara bu cihetden merḫamet ü şefḳat gösterü (32) durayın anlar da beni merḫamet ve şefḳatüm olduḡiçün isterler ben anlardan ḫıdmet uğurların anlar benden (33) merḫamet ve şefḳat uğurlar 'acabā iki uğru arasında ne bereket olur ola didi ve kendüyi

[190b] (1) sevmedüklerin işāret itdi **hikāyet** getürmişlerdür çün Ḥazret-i 'Ali'nüñ razıya'l-lāḫu 'anhu (2) ḳarındaşı neslinden İbrāhim bin İshāḳ-ı 'Uḳbelī ki ekābir-i ümerā-yı 'aşrdan idi Ḥāşimiyye adlu ḳonāḳda (3) vefāt itdi Emīrū'l-mü'minīn Manşūr anuñ cenāzesine ḥāzır olup namāzın ḳılıvirdükdən şoñra (4) cenāzesini omuzına urup tā maḳberesine degin götürdi ḥalk bunu ta'accüb itdiler anuñ'çün ki Manşūr'uñ (5) düşmeni idi ikisinüñ arası uz degüldi Ebū Mūsā ki vezīri idi andan şorup yā emīrū'l-mü'minīn (6) ḥāl-i ḫayātında anı düşmeniñüz bilürdiñüz ḫiç aña eyülük itmediñüz ve vefātından şoñra aña bu itdügiñüz luṭf ne (7) icāb itdi didi ḥalīfe **lā-şemmātehū fi'l-mevti** ya'nī 'āḳil öldüḡinden şoñra düşmene yaramazluḳ itmez (8) zīrā mevt bir cāmdur ki bugün biri nüş itdükleyin yārin birine daḫı şunarlar ve bir de bu ki Ḥaḳḳ Sübhānehū ve Te'ālā'ya (9) şükr iderin ki anı öldürmekden şaḳladı ḳılıcumı anuñ ḳanı ile boyamadı ana ḳaşd itmedin ḡarezüm ki (10) olması idi ḥāşıl oldu didi Ebū Mūsā eydür bu leṭāfet-i elfāz u ibārātı ve zekā vü fiṭnat-ı kiyāseti (11) göricek ta'accüb idüp āferīn ve medd-i tahsīn eyledüm **hikāyet** emīrū'l-mü'minīn Mu'taşım Bi'llāh ḥalīfe idi (12) birgün daḫı küçücük iken atam yanına geldüm baña gel boynumu urıvir didi ben de boynın urayordum nā-gāh (13) vezīr Faḫl bin Rebī' iḳerü geldi atam aña ben bu oḡlum Mu'taşım'ı ḡayrı oḡullarumdan artuḳ severin ḡāyet zeyrek (14) olduḡıy için birḳaç köy gör tā buña timār vireyin ammā şād gene ḳābil olan köylüden olsun didi Faḫl (15) yā emīrū'l-mü'minīn şārikine ḳābil ne aşl köylüdür didi atayubeg ḫāşılı çok köylüden

olsun (16) demek isterin ki buña da bir pāre nesne hāşıl ola didi zīrā küçücük köy olıcak ola niçe (17) maḥşūlin vekīli bir kendüye nesne göstermez hele büyücek köy olıcak buna da bir miqdār nesne hāşıl (18) olur bu bir külbe sözile ki müşārekete k̄ābil olsun didügidür hem köyüñ miqdārın beyān itdi ve hem vezīre (19) kendünüñ ve ‘amālūñ hıyānetlerinden t̄ahzīr eglendi **hikāyet** getürmişlerdür ki Mervān-ı Ḥumār ‘Abbāsiler’de (20) çün Muḥammed bin İbrāhīm’i Kūfe evvelinde t̄uydı niteki şābıkā-i ḥulefā beyānında z̄ikr olundu vezīri ‘Abd (21) ü’l-Ḥamīd ile buña n’eyleyelüm diyü müşāvere itdi ‘Abdü’l-Ḥamīd ben şöyle vech görürin ki anı zindāndan çıkarup (22) terbiyet idesin ya kızuñ ya kız qarındaşuñ vire güveyigü idinesin ki eger didükleri gibi ḥilāfet bunlara (23) de ki anuñla arañuzda qarābet olmağıla oğıtasin ve eger öyle olmazsa da niḥāyet iki münāsib birbirinüñ (24) küfri ‘aşl-zāde ḥātūn ‘aşl-zāde ‘üryānında qala didi Mervān-ı Ḥumār belī didügüñ gibidür rāst (25) söylersin ammā ben belā ruzgāruñ def inde ‘avretlerden gelen ‘arı vesīle idinmek istemezsin (26) ve bu sözüñ münāsibi aşḥāb rāy u tedbire dün gibi zāhir gün gibi bāhirdür **hikāyet** (27) Rū’be şā’ir eydür bir vaqtde Emīrū’l-mü’minīn Manşūr içün bir kaşīde didüm çün öñine iletüp (28) okıdum baña ne dirsiz saña üç yüz altun vireyin anı mı alursın yoḥsa üç ḥikmet kelimesi ögredeyin (29) bunu mı kabūl idersin didi ben de ḥikmet kelimesinden üç kelime ‘ākil yanında mālдан yigdür ki māl fānī (30) ve ḥikmet cāvidānīdür didüm Emīrū’l-mü’minīn Manşūr evvelā her-gāh ki arḳanda kaftānuñ eski olursa ayağına (31) yeni çizme giyme didi ben de altınuñ yüzi gitdi didüm ikinci her kaçan şaḳaluñı boyayasın taşirasın (32) bu bāb ki yaḳanı ḥarāb itmeye didi ben de dināruñ yüzi daḥī gitdi emīrū’l-mü’minīn icāzet virürse (33) altınuñ yüzini getürsünler şimdi virüñ ḥikmet sözünüñ ol biri t̄urur t̄ursun gene soñra

[191a] (1) bir vaqtde gelem sizden soram didüm gelüp buyurdı üç yüz dinārı getürdiler baña virdi gitdüm (2) diyü hikāyet eydür **hikāyet** getürmişlerdür çün Mervān-ı Ḥumār’ı t̄utdılar ve bildi ki artuḳ ḥalās (3) iḥtimālī yoḳ diline birkaç ümīd söz getürdi dirīḡ bu devlet ki yazdı mı söz gitdi dirīḡ bu ni’mete (4) şükrin itmedin yine aldılar dirīḡ bu elçü kıluḡına ki zaferden bī-naşīb oldı bir ḳadīmī ḥıdmet-kārı (5) vardı adına Bāsıl dirler idi öñünde t̄urdı yā emīrū’l-mü’minīn senüñ pādīşāhluḡındaki bu z̄ıll nireden yol (6) buldı bilür misin didi bilürin ammā ne fā’ide bir vaqtde bildüm ki def e imkān yoḳ her kimse ki (7) işlerde ḡaflet üzere ola bir küçücük fitneyi boyunca ḳoya ve işler āşikāre olunca kendüye pūşīde (8) olup qala var fesāduñ çoḡalınca tedārikin itmeye anuñ sezā vü

cezāsı benüm başuma gelendür didi **hikāyet** (9) getürmişlerdür ki geçen hikāyetüñ nazā'irindendür ki yine Mervān'uñ oğullarından birinden şordılar sizüñ devletiñüz (10) n'oldı zā'il oldı didiler anuñ'çün biz gönül hoşluğına ve şafā vü huzūra çeküldük ve 'ale'l-fevr taleb (11) idecek işārī gibi taleb itdük ve vezirlere i'timād idüp salţanat-ı işğāleti anlara ışmarladuk (12) anlar ise fırsat ellerine girdi kendü fā'idelerine çalışdılar bizüm maşlaşatumuz üzere kendü maşlaşatlarını (13) taķdīm eylediler ve işleri bize tanışmadın kendü kendülerden işlediler bize 'arz idicek haberleri bizden (14) şakladılar re'āyāmuza zulmler eylediler şöyle ki re'āyā bizden 'adl ü inşāf ümīdini kesdiler bize hoş- (15) āmed için ehl-i hārāca ağır hārāclar yükletdiler bizden anları nefret itdürdiler bizüm şaflarumuzu hārāb (16) itdiler hāzīnelerümüz boş kaldı 'askerümüzüñ 'ulūfeleri te'hīr konuldu 'asker bizüm itā'atümüzden çıkdılar (17) 'ulūfelerin virmedükleri için düşmenlerimiz yanına vardılar düşmen kavī biz za'if olduk a'dā üzerümüze (18) yürüdi anlara muķābeleye 'asker bulamaduk 'ākıbet bu cümle sebep oldı salţanat u devlet bizden (19) zā'il olup āhire müntakıl oldı her pādişāh ki zıkr olınan umūrdan ihtirāz ide taķrīr olınan (20) kelimātı gūş-ı hūřlarına ala anuñ beķā-yı salţanatı hālel ve tenezzülden mes'ūd olur didi **hikāyet** (21) getürmişlerdür ki Ebū Müslim Kūfe'ye leşkerler götürürdi İbni Hübeyre ile uğraşlar eylediler āhirin Hübeyre (22) maķtūl oldı Emīrū'l-mū'minīn Seffāh tahta geçdi cānib-i hilāfetde olanlardan bir bölük cemā'at (23) Emīrū'l-mū'minīn Seffāh'dan emān dilediler anlara emān virüp bu lafzı o ma'nāsı çok bir 'ahd-nāme (24) yazup gene kārıların cümlesine emān virdüm bī-günehlerüñ kamusından şükrānı üzere ben ve beni sevenlere (25) luţf u ihşān iderin diyü buyurdu bu sözi şāyi' olup bölükle halkuñ gönüllerin müz (26) āra'ında tohm-ı muħabbet aldı esās fakīr-i devleti a'mār-ı istiħkām üzere karar itdi **hikāyet** (27) Aħmed bin Süleymān eydür atamuñ ağzından işitdüm çün Emīrū'l-mū'minīn Mu'taşım hilāfet tahtına çıkdı (28) ve cihān-serverleri aña boyun virdiler ser-keşler fermānına baş indürdiler anuñla 'Ubeydu'llāh bin (29) Tāhir'üñ arasında muħkem 'adāvet var idi aña kendü haţtı ile bir nāme yazdı gönderdi maźmūnı (30) bu idi bu nāme saña kendü elümile yazdum bilürsin ki saña bundan aķdem tamām ihtiyācum var idi ammā çün (31) kādīr oldum ħalbümde olan hışm u keder heb zā'il oldı andan cüz'ī eřer bāķī kaldı bu cümle ile (32) yine ħorħarın seni gördüğümleyin kendümi bilemeyem saña hışmum toķına pes eger benden saña (33) bundan gelesin diyü pek varursa da zinhār gelmeyesin ve bu haţtum şaklayasın ki bu huşuşda elüñde

[191b] (1) nesneñ olanı ve gönlümde olanı saña bildürdüm ki ma‘ lūmuñ ola ve’s-selām eger ‘ākīl te’emmül eylese (2) bu kelimātdan k̄ābilinüñ fikr ü ferāsetin ve rehn ü kiyāsetin anlar ki ne mertebededür **hikāyet** getürmişlerdür ki (3) ‘Abdü’l-Melik bin Mervān oğullarına ey oğullar benden dört söz ezberleñ ki sizüñ devletinüzüñ şalāhı (4) ve memleketinüzüñ intizāmı anları ezberlemege ve anlar ile ‘amel itmege mevķūfdur birbirine kimse idemeyeceğünüz (5) va‘ deyi eylemeñ ikinci şol işlere hırş göstermeñ ki içine girmek kolay ve anlardan taşra çıkmak (6) düş-vār ola üçinci çün bir işe şürü‘ idesin evvel anuñ soñın evkāt-ı fikr itdükde andan şürü‘ (7) eyleñ dördinci muttaşıl bir hādīşe olmazdın evvel tedārikin idüñ ki soñra anuñ def‘i nā-gāh yine k̄ābil olmaya (8) veyā müyesser ola

Naẓm: fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

Olmadın gör havārişüñ def‘in

Şoñra cā’iz olmaya imkān

Seyl ayağında yapma (9) bünyādı

Gelicek seyl olmağıl hayrān

hikāyet getürmişlerdür ki ‘Arab mülükinden biri pādīşāh oldı (10) ve niçe kimseler var idi ki kendüden evvelki pādīşāhlaruñ erkān-ı devletinden ayrılır ve medār-ı nizām-ı (11) memleketleri anlar itdi her biri işğāl-i saltanatdan bir şuğl üzerine konmışdı ‘ālemi manşıblar iderler idi anlaruñ (12) cümlesini manşıblarından ‘azl eyledi ammā ‘ulūfelerin timārların kemā-kān ellerinde muķarrer tıtdı hiçbir hābbesin alımadı (13) ve buyurdı ki kemān-ı āsitānına geleler gideler mülāzetlerinde olalar ammā hīç bir işe karışmayalar muşāhiblerinden biri (14) aña şordı sebep nedür ki anlara itmeklerin kemā-kān muķarrer itdüñ ve āsitānuma gösterenler didüñ ammā hīç anlara maşlahat (15) buyurmaduñ didi pādīşāh maşlahatımı kendüm görmek isterin anlara ne ihtiyāc ammā ‘ulūfelerin dirlüklerin (16) kesmeyüp dergāhuma gelüp gitsünler kemā-kān mülāzetler anda olsunlar diyü emr itdügüm anuñ’çündür ki anlar memleketüñ (17) ekābir-i rā’iyyātından pādīşāhlar ‘illet gibi düşmişlerdür diyü anuñ arāyişleridür saltanat anlarsuz ārāste olmaz (18) didi

Naẓm: mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

Ne hoş teşbîh itmişler şorarsañ hâl-i sulţânı

Güneş gibidür ol gūyā kevākebdür şan (19) erkānı

hikāyet getürmişlerdür ki ‘Acem pādişāhlarından birinüñ bir hıdmet-kārı var idi hemişe (20) der-gāhına mülāzım u hıdmetine kâ’imdi ioğlan yaşından berü ‘ömrini hıdmetinde geçürmiş rızāsına göre hıdmetin (21) itmiş idi āhır ki yir olup za‘ifü’l-hāl olup ve bī-mecāl oldu erkān-ı devleti pādişāha aḥvālin ‘arz (22) idüp kalan kavliñüz yir olup dergāhıñuza gelüp gidemez oldu hıdmetinde takşiri var şavāb budur (23) manşıbını ğayr kimseye virüp aña oturağ bir miqdār vazīfe ta’yin idesiz ki evinde otura yine size (24) du‘ālar ide didiler pādişāh manşıbın yine aña muqarrer kıldum hıdmet itmedügin mağrūr tutarın ve evinde rāḥat (25) otursın pādişāhlar māl çoğaltmak için hıdmet-kārılarınuñ ‘adedlerin ve vazīfelerin eksük itmez didi (26) **hikāyet** Ḥaccāc-ı Yūsuf’dan rivāyet olunur ki her bār ol gün ki her nesne bulurım buldı karar eyledi (27) her eyülüğün yanında elbette yaramazlık bile oldu meşelā tã’at u ‘ibādet Şām’da karar itdi tãğüt (28) ben senüñleyin didi ve nifāk Irāk’da yerleşdi ni‘met ben senünleyin didi ve şıḥḥat u selāmet bādiyede (29) rind-i bed-bahtlık ve bī-nevāluk ben senüñleyin didi dirdi **hikāyet** getürmişlerdür ki Emīrū’l-mü’minin (30) Manşūr bin ‘Ali sarāy binā eyledi ve anuñ bināsına vāfir māl ḥarc oldu tamām olduğı gibi andan (31) izn virdi ki ḥalk gelüp anı göreler kendü daḥı anda idi ḥalk içine girüp anı temāşāya başladılar (32) ittifağ mülk-i Rūm’uñ daḥı ilçileri gelmişler idi anlara da izn virdi anlar da geldiler kendünün (33) ḥavāşından bir ḥamle içeri girüp oturdılar Manşūr ḥalīfe bu fağır ḥağğında ne dirler didi

[192a] (1) ilçilerün içlerinden biri ki uluları idi katı ‘ālī kaşrdur ammā üç ‘aybı var idi (2) Manşūr ol ‘ayblar nedür didi ilç evvel bu ki içinde aḥarşuyı yok aşl zinde-gānī (3) şuyladur ikinci bu ki sebze-zārı yok kalbe feraḥ viren sebze-zārdur üçüncü budur ki havālīmi (4) içinde ḥavālīmi dükkānlar ve ra’iyyetleri der-bāzārcılar ile şehir ḥalkı karışuk vāki‘ olmuş (5) bunlar münāsib degüldür ki pādişāhlar esrārına vāqıf olalar didi emīrū’l-mü’minin Manşūr’a (6) içeri den bu söz ma‘kül geldi ammā ğayret-i şāhāne müteḳāzī oldu ki bī-teklīf ğayrı pādişāhlar (7) müte‘alluḳātınun kelāmı ḥin-i kabüllerinde olmaya yā li-yedāhu cevābında şu didükleri içmek içündür (8) ihtiyāc olacağ miqdārı içecek şuyı vardur biter ve sebze-zār seyri için ve kalbe (9) sürür virmek içündür benüm hemişe kārım memleket aḥvālini görmek ve umūr-ı saltanātı zabt eylemekdür (10) baña ğışāmu beter kılmaya feraḥ anlara ‘adālet itmekle gelür sebze-

zārī temāşāya meylüm bu kadar ve eger (11) bāzār halkı ve şehir havālisi içinde vāki‘ olmuş dirseñ bizüm ra‘ iyyetümüzden maḥfi hīç işümüz bu kadar zāhir (12) ü bāḥnumuz anlar ile birlükdür diyü buyurdu ilçi hāmūş oldu ammā halk tağılup ilçiler gitdükden soñra (13) buyurdu sarāyuñ içine āb-ı revān getürdiler ve bāğ-ı debis-tān ve sebze vü gül-sitān dutdılar ve bāzār halkı (14) ve şehir halkını havāliden taşra sürdiler vāfir māl daḥı harc eyleyüp ol üç ‘aybı izāle eylediler emīrū’ (15) l-mü’minin egerçi bi’l-yedāhi ilçi bī-şākıḥ kaldı ammā ‘ahd eyledi ki artuk taḥrīb söz endişe eylemedin (16) hīçbir ilçiyile söz söyleşmeye ve bundan emīrū’l-mü’minin zīrā kilik ü ğayret ü ḥamiyyet ü ma‘küle kâbil (17) olduğı zāhir olur ki üçü de pādişāhlara lāyık olan ḥişāl-i ḥamīde cümlesindendir **ḥikāyet** (18) getürmüşlerdür ki çün Nūşirevān’uñ ra‘ iyyet-i devleti mürtefi‘ oldu ciḥān sulṭānları ve ‘ālim-i şāḥib- (19) fermānları anuñ ḥıdmetine geldiler bir vaktde ittifaḥ meclisinde bir rāy-ı Ḥind ve bir de ḥākān-ı Türk (20) ve Ḳayşer-i Rüm bu üçü cem‘ oldılar ki her biri salṭanat ḥaḳḳından gelmelidir bī-ğāne-i ciḥān ve fer-i bī-dermān (21) idi durdu oturup müşāḥebet iderler idi eṣnā-yı kelāmda Nūşirevān Ḳayşer-i Rüm’a sen işlerde (22) kaḅı işi artuk seversin didi Ḳayşer-i Rüm hīç benüm yanumda bir gene kārūñ ki baña ziyāde cevr ü cefā itmiş (23) olan günāhuñı ‘afv eylemekden sevgilü nesne yokdur didi andan Hindūstān pādişāhına şordı cümleden (24) artuk sen neyi seversin didi ol da ben hīç bunu sevdüğüm gibi nesne sevmezsin ki gice gündüz ḥaremümden (25) ḥalvet olup āsāyişe meşğül olam eyülerüñ hīç benden ḳorḳıları olmaya gice rāḥat yatalar (26) ve yaramazlarıñ benüm ḳorḳumdan rāḥat yatmaya mecālî olmaya gözlerine uyku girmeye didi andan bu üçü Nūşirevān’a (27) müteveccih olup ya pādişāh cümleden artuk neyi sever didiler Nūşirevān benüm yanumda cümleden sevgilü budur ki (28) bī-günāḥ olam ḳorḳu sürdürelüm didi ve bu kelām bu ḥikmet-i mutazammındur ki zālīm önünde kār olan elbette ḥālīḳ (29) u tersāḥ olan tene emsāl arasında söylenür didiler Nūşirevān’dan şordılar dirlük nedür (30) ve dirlüğe mu‘ādil nedür ve dirlükden yig nedür didiler ve līk ḡanī olmaḳ dirlüğe mu‘ādil eyü ululuk ve dirlükden (31) yig cennetdür diyü buyurdu andan ölüm nedür ve ölüme ber-ā-ber nedür ve ölümden yaramaz nedür diyü şordılar ölüm (32) faḳīrlük ölüme ber-ā-ber bed-nāmluk ve ölümden yaramaz cehennemdür diyü buyurdu **ḥikāyet** ḳadīm pādişāḥlar (33) iḥbārında getürmüşlerdür ki Ḥuzeymetü’l-Ebreş Arab meliki idi Rüm melikiyile iki taraftan ta‘alluk

[192b] (1) bağıladı hem anuñ kızını kendü oğluna aldı hem kendü kızını anuñ oğluna viridi bu cihetden ikisinüñ ortasında (2) dostluk ziyāde oldu ikisi birbiriyle müşāvere itmedin hiçbir iş işlemezlerdi birgün Huzeyme (3) Rūm melikine bir ilçi gönderdi ve bu haberi inhā itdi ki benüm hātırım oğullarum cānına be-ğāyet muqayyeddür ve zīrā anlar (4) nesli fūrū' atunñ aşlları ve 'ömr sermāyesinüñ hāmilleridür çün iki kızını iki oğula alup virdün elbette (5) oğulları hakkında tedārik idüp rāy-ı şavāb budur ki anlarunñ māl cihetinden fevt-i kudretlerini bir vechile tekmil (6) ideyüz kızlarımız her dāim anlarunñ eli altında hoş-ḥāl olalar ḥāliyā ben bu fikrile oğluma altundan (7) gümüştan cevāhirden cāriye kıldan emlakden ol kadar māl bildürdüm ki ebedi 'ömri oldukça kimseye ihtiyācı (8) olmaz kızınuzunñ ḥāli sizden sonra daḥı refāhiyyet üzere olur sizunñ tarafınuzdan daḥı ümīddür ki (9) rāy-ı āli ger oğlunuz ḥuşuşında siz kemāl tedārik üzere olup siz de aña niçe māl u esbāb bildüre (10) siz ki biz kızımızunñ da aḥvāli bizden sonra güzerān ide didi ilçisi Rūm melikinunñ dergāhına (11) irişüp haberin inhā idicek Rūm meliki gülüp [el-mālu 'urzu fe in ve zalle zā'ili helā 'alleme veledehū mekārīmü'l-aḥlāki fe yūsta' libühā ḥubben ve yağfirühā meyyitā] ya' nī māl bir fānī kumāş ve zā'il gölgedür eger (12) kişide devlete kābiliyyet olsa 'arızı devletin icāb iden nesnelere kazaıyla zā'il olup māl u esbābdan (13) yaraḥdan yasaḥdan fā'ide olur eger oğluna şefkat ü merḥameti var ise n'içün anuñ aḥvālini eyü ḥūylu (14) ve gökçek muğlaklar ta'lim itmek ile tedārik itmez ki dünyāda memleket ü devlet sebāḥına ve āḥiretde necāt u merḥamet (15) ü muzafferetine bā' iş ola didi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki birgün 'Abdü'l-Melik ibni Mervān sarāyı içinde gezerek (16) oğulları okıduğı mekteb yanına vardı mu'allimi çağurdu benüm evlāduma faẓl u hüner ü edeb öğretmege (17) ḥācet yokdur anları bilürler hemān bunlara toḥruluk ve dā'imā raḥm üzerine olmak ve ḥūyla dirülmek ve yaramaz (18) ḥūylardan bir hüner üzerine olmak gibi nesnelere ta'limin eyle ve bunları āşikāre ulula ta'zīm it ammā ḥālī (19) olıcaḥ ḥ'or tut taḥkīr eyle ihtiyāc olursa döḡ de anlarunñ pādişāḥ nesli olduklarına bakma (20) ve anlara şöyle öğret ki eger ḡayrıdan bir nesne isteseler ibrāmü'l-ḥ'āḥ itmeyeler ve eger anlardan bir kimse (21) nesne istese kimseye tanışmayalar vireler cāhillük itmeyeler didi andan karındaşı oğlı 'Ömer bin 'Abd (22) ü'l-'Azīz'e de ki didi mu'allim önünde oturur oḡlanuḥ idi bu oḡlanunñ üzerine düşen budur ki dünyāya (23) ḥama'ı olmaya didi hem sonra didüḡi gibi oldu niteki şābıkan zıkr olınmışdur andan oḡullarına yüz ḥutup ey oḡullar (24) dünyāda bir ma'siyyet ḥaleb idün ḥaber idici sultānlar cebrile elünüzden almayalar didi ol ne aḥl

ma' iŧetdür ki (25) māl u mülke zevāl vardır bunlar ile devlete irülmez zulm ile zālimler eline düşse olur ammā faẓl u hüner ile devlet (26) ü ikbāle irülür zālimler zulmile hüneri ŧāhibinden alımlar diyü buyurdu **hikāyet** getürmiŧlerdür ki (27) Hāzret-i 'Abbās'la kibār-ı aŧhābdan yidi kimse dağı birgün Mu' āviye'nün meclisine hāzır oldılar Mu' āviye (28) kāhil kimse için ya' nī kāni' olup iŧe karıŧmamak için dünyādan nasīb yokdur ve gizlenen kimsenüñ (29) iŧi baŧına varmaz ve taħcıl olanuñ dirlükden hağtı olmaz ve hāsidi ni' mete düşdi anuñ'çün muttaŧıl ğam (30) üzerinedür ve kırkağ olanuñ 'ömri az olur anuñ'çün ki öñüne bir ŧavāb iŧ gelse bahādur olan (31) duđūliyyet raħmeti ile anı def' ider miħnet arada helāk olur didi bir 'Arābī bundan kalkup du' ā itdi (32) cümle buyurduĝunuz kelimāt fiħnat-ı kāni ve ħikmet-i ma' denidür cevāmi' ü'l-kelīm ve letā' if-i ħikmetdür didi (33) yine Mu' āviye kelimātındandır nađl iderler ki bende dört haŧlet vardır ki anlar ile emirü'l-mü'minīn 'Ali'ye ğalebe

[193a] (1) idüp tırurın ol bu ki emirü'l-mü'minīn 'Ali kendü rāzını ŧađlamazdı ben sırrımı (2) hiç kimseye söylemez ve ikinci bu ki hādiminüñ 'ilācın ben hādiŧ olmadın iderin ve üçüncü (3) bu ki baña leŧker mütābi' at eyler aña itmez dördüncü bu ki beni Kureyŧ kabilesi severler anlar ile ben el aчуkluĝı (4) ile dirülürin anuñ'çün 'Ali'den kaçarlar baña gelürler didi [**hikāyet**] getürmiŧlerdür ki ŧābūr ibn Erdeŧir ki (5) mülük-i 'Acem'ün erbāb-ı ħimem ü aŧhāb-ı keremüñdendür kendü oĝlı Hürmüz'ü veli-'ahd idüp aña pādiŧāhluk (6) āyīninden ve saltanat-ı kavā' ininden birkaç naŧiħat eyledi evvel bil ay oĝul pādiŧāhluk bunuñla (7) revnağ bulur ki ra' iyyetüñ rāħat-ı memleketüñ imāret ü vilāyetüñ içi isenlük ola ya' nī ehl-i fitne vü fesād (8) senden kırkalar zirā fesād ehli pādiŧāhdan kırkıcak ra' iyyet emīn ü rāħat olmaz ve eger bir kimseye atā (9) itsün veyā te' dīb itmek buyursün ikisinüñ de cezāsı öñünde olmamak yıgdür cā'iz ki öñünde (10) olıcak ğör yine emründen dutmañ lāzım gele hiç pādiŧāhlar bundan büyük 'ayb bu kadar ki didüklerinden (11) döneler sözlerinde sābit-kağem olmak gereklidür ve pādiŧāhların iŧleri elbette bir maŧlaħat-ı mutazammın olmak (12) gerekdür bī-fā'ide iŧ iŧlemek anlara yaraŧmaz ve her murāduñ iderler elbette ol tenkīd olunmak gerekdür pādiŧāha (13) yaramaz itmek lāzım olmaduĝı gibi yaramaz iŧ içinde bulunmamak dağı lā-büddür didi Hürmüz bu neŧā' iħi atasından (14) iŧidicek ğuŧ-ı hūŧına aldı binā-yı saltanatı bu metīn ma' ānī üzerine yaptı 'ākıbet devlet-i saltanatuñ (15) rif'at-i livāsı āsmānile ħüsn-i keyvānile berāber ğörindi 'Acem mülükiniñ tevāriħinde getürmiŧlerdür ki Behrām-ı ğūr (16) Yezidicird sekiz yıl pādiŧāh olup 'ālem ħalkına der-ğāhı penāh

oldı hem kerimler hūyın tutar hem [hakimler] (17) sözün dinlerdi bir vaqt Emirü'l-mü'minîn Mansūr'ın meclisinde anuñ ahvālî añladı muşāhiblerinden (18) birisi anuñ egerçi laṭif kelimâtı vardır ki her biri āsar-ı 'adālet ü envār-ı kiyāsetin gösterür ammā ol (19) kelimātdan baña dört sözi gāyet hoş gelür didi emirü'l-mü'minîn ol kağı sözleridür diyü buyurdu (20) evvel bu ki ve bir pādīşāh-ı 'ādil oldur ki anı zamānesi halkı ögeler medḥ ideler ve pādīşāh-ı zālīm oldur ki (21) aña sögeler kaḍḥ ideler ve ikinci budur ki deyr-i halkla şöyle (22) dirile ki ölice senüñ için göre rūzigār sevenüñ gibi kimseye vefā itdi mi diyeler fülān oldı (23) diyeler üçüncü bu ki dir şöyle ol ki seni halk şüretā degül cāndan seveler dördüncü budur ki deyr-i dünyāda şöyle (24) dirilmege kurtılalar bu āhir ki sever be-gāyet cāmi' sözdür anuñ'çün bunu şā'ir lisān-ı Pārsi'de nazm itmiş ki (25) tercemesi budur ki beyān olunur

Nazm: fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün

Eyü dirüldi kimi kimi dirüldi yavız

Geldi geçdi bu ciḥānda niçe dürlü (26) ādem

Şöyle it dirlügin tā kim ölice kurtılasın

Şöyle dirülme ki kurtıla yüzünden 'ālem

hikāyet (27) getürmişlerdür ki Perviz'ün zamānında beglerinden birisi ni'met çokluğundan mağrūr olup işyān (28) şüretin gösterdi Perviz'e bir misāl gönderüp gelesin diyü buyurdu ol da gelmedi endāmumda bir ağırluk (29) var harekete mecālüm yok diyü haber gönderdi Perviz varuñ aña a'zāndan hemān bir 'uzvın (30) yeter gāyır a'zānuñ hareketin 'afv itdi başuñ kesüp getürüñ didi başın önüne (31) getüricek her baş ki pādīşāhların müṭāva'atı yolına kendüden hareket itmeye anı başın getürdiler (32) dest-i siyāsetle ayaklara düşürmişler diyü buyurdu **hikāyet** getürmişlerdür ki Şebrüye atasınuñ (33) üzerine ḥurūç idüp te'addi vü fesāda mübāşeret itmezdin evvel atası Perviz aña pādīşāhluk

[193b] (1) nevā'iminden birkaç nesne telkīn idüp ol kadar dirlük itmege gānī olup (2) senden müstağnī olalar saña ihtiyācları kalmaya şol kadar az dirlükde itmege senüñ keremünden (3) nev-mīd olalar ve her ne 'atā iderseñ va' deye şalma ve gice dilegiyile nesne virme kendüñden (4) virür kimse ḥıdmet idüp ḥıdmeti muḳābelesinde istikāmeti

şadır olmadın kolayına tutup (5) aña bahşış eyle didi **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Pervîz saltanatında ber-çarâr oldı (6) ve Dārâ'nuñ velāyetini sevdiğinden Şîrîn'e virdi ki anuñ 'aşkı giriftārî idi şöyle ki (7) ciḥān gözine anuñ yüzi ile gözünürdi birgün havāşından birisi Şîrîn'i ne mertebe seversiz (8) diyü şordı bu mertebede severin ki ol sevgü ne kemlügi ile artar eksilür ve ne eyülügi ile artar ve mālî lezzetine (9) toyarın ve ne hicrānı zehri ile andan uşanurın didi **hikāyet** getürmişlerdür ki (10) ḥulefā-yı rāşidîn içre rızvānu'llāhu te'ālā 'aleyhim ecmaîn Ḥazret-i 'Osmān'nuñ rażıya'llāhu 'anhu ğayrısından (11) zamān-ı ḥilāfeti çok oldı aña bi'at olunduğı gün minbere çıkdı ki ḥutbeyi oқыya başlayup (12) elḥamdüli'llāh deyince hemān dilleri bağlandı her ne kadar kaşd itdiler andan aşağı bir kelime ḥatırlarına gelmedi hîç (13) bir nesne oқыmadılar ḥutbeye müte'allık bir nesne ḥatırlarına gelmedi pes ḥalka yüz tutup bilüñ ki Ebū Bekr (14) ve 'Ömer rażıya'llāhu 'anh minber üzerinde oқыmağdan oқыdı öñürdüden ḥutbeler ezberler ḥazır iderler (15) çıkarlar oқurlardı ben öyle itmedüm hemān kendümden fikr itmedin **yā li-bedihî** oқыyayın didüm rāst gelmedi (16) sizüñ imām sizüñ şekl-i ihtiyācınıuzdan imām-ı 'ādile ihtiyācınıuz artuğdur diyüp i' tizār itdi (17) **hikāyet** ve yine emîrü'l-mü'minîn Ḥazret-i 'Osmān'dan mervîdür rażıya'llāhu te'ālā 'anhu buyurdılar ki hergiz eyyām-ı caḥiliyyede (18) daḥı bende ayrılmak vāki' olmuşdur ve dilüme yalan söz getürmedüm vesā'ir bunlara beñzer harām işlerüñ (19) daḥı burasına uğramadum ve bunları ne şevāb ricāsıyla itdüm ve ne 'iḳāb ḳorqusıyla belki kendü kendümden (20) nefşüme bunuñ gibi hişāl-i zemīme üzere olmağı revā görmedüm tarīk-i luṭf u servetden ba'id gördüm (21) dirler idi ol zaman ki ḥilāfetlerinden ḥalk-ı ceḥāletlerinden anlaruñ itdüğün işleri bilmezler (22) her fi'l ü ḳavline daḥl iderler ḥilāfet ü emānetlerinüñ Ḥaḳḳ ḥürmetin görölmezler 'ulüvv-i şān-ı şerīfin (23) añlamazlar ululuğına göre ta'zīm ü tekrīmin eylemezler idi birgün sūd eşnāsında mübārek dillerinden (24) bu dört kelimāt şadır oldı ki ḥalkdan bu bir kerre ki benüm ḥaḳḳumda söylemeyecek nesne söylerler ve benüm (25) ef'āl ü ekvālümü beğenmezler 'avām u cüḥḥāldür şunu ki benüm ḥaḳḳumda söylemege iḳdām iderler heb bunuñ'çündür ki (26) ben anlar ile ḥilm ü müdārā ile diröldüm hür buldum alçaḳluğdan geldüm 'ācizler gibi her yerde anlara baş indürdüm (27) ile'l-ḥafl gibi anlardan niçe ḥafvluḳlar çekdüm eger bu tā'ife tālib-i ḥaḳḳ ise toğrı yola giderlerse (28) anları ḳarındaşlarum gibi bilürin eger egri bu ki kemirüp bātıl taleb iderlerse anları şeyṭān gibi (29) bilürin ben yeryüzini ḥalk için tutarın ki niçe dilerlerse şatun alalar ve anlar bezicü āğāhlar almasunlar (30) anlardan fā'idelensünler ni' metler

ellerine girsün ve anları sâfi çeşmelere rüşen şulara irişdüreyin diyü (31) çalışdum heb bu eyülükleri anlara itdüm niçe ki bunlar ile me‘âlüm bu yüzden oldu müdāraları tarîkinde (32) kuşur kıomadum bu cümleyile yine elüm altında olanları üç kerre görürin anlardan bir göz veyh tınmazlar (33) sâkinler ammâ o sâkinlükleri içre fitne vü fesâd içermekde işler iderler ki söz söyleyenlerini itmekde

[194a] (1) ‘âcizlerdür ikinci kerre zâhir itmek gibi görünürler içreüden egrilükler gösterürler baña muşir (2) olan yirlerde kendüñüze lâyıķ olmayan sa‘ylerden kâdir oldukların taķdım iderler üçüncü kerre (3) budur ki işde buña inkâra ‘adâvet izhâr eylediler ki yanuma okdan tiz dillerile ve yirden kânî (4) bu deñlü gelürler ellerine giren dünyânuñ bu ‘âriyeti ni‘metlerini âhîretüñ câvidânî ni‘metlerini bezl itdiler (5) bunları ben Hakk sübhânehu ve te‘âlâya kıodum ol gün ki kimsenüñ sözünü diñlemezler ve kimsenüñ ‘özüni (6) kabûl itmeyüp suçına göre cezâsın iderler anlardan benüm hakkımı alıvire diyü buyurdu Ğarîbü’l-Hadiş (7) kitâbında eydür Hâzret-i ‘Oşmân’uñ rażıya’llâhu ‘anhu şüret-i hâlleri emr-yâb devletüñ i‘tibârları murâdıdur ki aña bakup (8) ‘ibret alalar anlar bu niçe şeref ü kemâl ve ‘izz ü celâlle müte‘addilerün ta‘disinden maşün olmayıķ ğayrılar maşün (9) olmaduğın muhakkak bilüp ma‘lüm idineler ki her şahuñ bed-hâhı her gencüñ mâr-ı siyâhı olur imiş herhalde (10) kimini kîn-i düşmenden emîn oturmak olmaz imiş nazm böyle imiş n’idelüm hükmi ezel her ehlüñ olmasa olmaz imiş (11) düşmen nâ-ehli ğam-ı düşmenden emîn olmaz imiş hiç kimse her Muhammed öñinde olur imiş bu cehli **kısm-ı** (12) **evvelden tokuzuncı bâb** ‘ukalâ-yı ‘âleme örtülü degüldür fitnenüñ sükûtı pâdişâhlar siyâsetleri (13) kılıcı harekete gelmekledür ve dîn ü dünyâyı silk-i nazma getüren tiğ elidür ve saltanat kılâdesi siyâset şemşiri (14) yile bağlanmışdur anuñ çün ki Hâzret-i Resûlu’llâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem hâzreti buyurur **levlâ es-sultânu** (15) **lâ küllü’n-nâsu ba‘zahum ba‘zan** ya‘nî pâdişâh olmasa halk birbirlerini yirlerdi diyü buyurdılar (16) ya‘nî kavî olan za‘îf olanı yirdi ammâ pâdişâhlarıñ siyâseti ile anlardan bu maħzûr def (17) oldu ma‘lüm oldu ‘âlemüñ zabtı anlarıñ dest-i siyâsetlerinde imiş pes bu bâbda geçmiş pâdişâhlarıñ (18) siyâsetleri beyânında iltizâm itdüler her özden bir niçe hikâyetler getürdük ki okıyanlar diñleyenler andan hâz alalar (19) **zıkr olınan kelâmuñ mişdâkıdur getürmişlerdür ki** birgün Emîrü’l-mü’mînîn Hâzret-i ‘Oşmân rażıya’ (20) llâhu ‘anhu eyyâm-ı hilâfetlerinde minberde mübârek ellerinde bir Muşhaf-ı Şerîf ile bir kılıç alup çıkdılar andan (21) bir huţbe-i belîğ okıyup içinde bu ma‘nâ-yı laţîfi derc idüp sizüñ

eyüleriñüze bu yeter ya‘nī Muşhaf (22) viremezler ve gözi bundan ğayrı toĝrı kılmaz ya‘nī kılıç diyü işāret itdiler andan şoñra **mā yeza‘a’llāhü bi’ş-şultāni ekşeri mimmā** (23) **yeza‘a bi’l-Ķur‘āni** diyü buyurdı ki Kelām-ı Ķadīm’den aħz olunmuş sözdür niteki (24) dibāce-i kitābda bunu āħer ‘ibāret ile Ħāzret-i ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anhu naql idüp ma‘nāsını eylemişüzdür ħāşıl (25) pādişāhlarından ħazer lāzımdur dimege çıkar

Naẓm: fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Pādişāhdan ger siyāset olmasa

Birbirini yir idi ħalk-ı (26) ciĥān

Bir içim şü içmez idi ħazz ile

‘Arşa-i ħāk üzre kimse [bī-gümān]

ĥikāyet getürmişlerdür ki (27) Şābūr bin Erdeşir ki dest-i tedbirinde şemşir-i siyāset tutardı oĝlına pend-nāmesinde şöyle yazdı ki (28) ey oĝul ħalkuñ yaramazları ve ehl-i fesādları senüñ siyāsetüñden ħorĝmayınca memleketüñ emīn olmaz (29) zīrā ‘avāmuñ fesādına nihāyet yoĝdur her fesād ideni fesād itdüĝinden şoñra siyāset iderseñ (30) bu dükenür iş degüldür sa‘y eyle ki siyāsetüñ ħorĝusından fesāda mübāşir olmayalar hergiz ħavāşş-ı nāsuñ (31) aĥvāli işlāħa gelmez illā ‘avāmuñ fesādları ‘ırĝın kesmekle gelür ciĥān ħalkınuñ emn ü emānı ehl-i fitne (32) āteş-i tiĝ-i tāb-dār ħorĝusıyla ħā’ib ü ħāsir ħāyir ü nāyir olmayınca müyesser degüldür

Naẓm: fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

Söylenür ħalk içinde (33) evvelden

Bu sözi heb ħabül ider ‘ālem

Cevr ü zulm itse şāh yüz biñ yıl

Feterāt-ı ‘avāmmdan bir dem

ĥikāyet

[194b] (1) getürmişlerdür ki Emīrū’l-mü’miñin Mansūr ki ‘Abbāsiler’üñ devleti ħā’idesini anuñ re’yi temhīd eylemiş idi (2) çün Ebū Müslim’den ki aşlda kendüñüñ

hılāfeti bünyādını ābādān iden ol idi kendüye hıyānet (3) emānilerin müşāhede itdi ve bu huşūşda anda niçe delā'ıl ü meḥā'il zuhūra geldi pādīşāhlara (4) münāsib olan üzere cānib-i ḥazma ri'āyet idüp anuñ ḥaḳḳından geldi anı dest-i siyāsetle ortadan (5) götürdi kendü evliyā-yı devletin bir araya cem' idüp anı ḳaṭl itdüğinden 'özü eylemek eşnāsında Tañrı (6) Te'ālā bize bir 'izzet libāsı giydürmişdür ki rüzgār eli anı degmede arḳamuzdan alıma ve bizi bir sa'ādete maḥşūş (7) ḳıldı ki her kimse ki andan bizümle nizā'a ṭurur bizümle anuñ ortasını ḳılıç ḥükmi keser bu Ebū Müslim ki evvelā bi'at (8) itmiş idi ve cān u başını yolımuza ḳomış idi ve bize ğayrılardan bu şart üzerine bi'at eli virmiş idi ki (9) her kimse ki bizüm ḥükümümüz dā'iresinden ṭaşra çıḳa bizüm emr ü nehyümüne münḳād olmaya ve bizüm āsitānemüzden (10) ğayrı āsitāneye ilticā ide ve zāhir ü bāṭını ve şerr ü 'alāniyyesi bizüm muḥabbetümüz huşūşında birbirine uymaya anuñ (11) ḳanı ḥelāl ola ammā ḥāliyā ğayrılara itdüğü şartı kendüsi muḥālefet itdi evvel itdüğü bi'atı (12) naḳzın murād idindi egerçi sevālif-i eyyāmda bize pesen-dide ḥıdmetler itmekle üzerümüzde ḥaḳḳı çokdur (13) ammā siyāset-i şer' ile vācib oldu idi Ḥaḳḳ Te'ālā'ya çok şükür ki aña siyāset itdün bize bu huşūşda (14) üzerümüzde olan ḥaḳḳı perde olmadı siyāset eyledük yoḥsa ḥaḳḳ-ı şābıḳına nazaritse (15) siyāset itmeseyüz ḥāl müşkil olurdu anuñ fitnesi nice def' olurdu didi **ḥikāyet** (16) getürmüşlerdür ki çün Ḥaccāc Başra ve 'Irāḳ beglüğine irişdi ol vilāyetleri siyāseti ḳılıcı ile zabṭ (17) itdi ḥalāyıḳuñ ḳalbinde anuñ heybeti mütemekkin oldu birgün kendü ḥavāşına baña bir kimse gerek ki anı (18) kendü yirüme nā'ib dikem ki mezālim-i ḥaḳḳı görmege otura ve ḥaḳḳuñ arasında dād ide ammā şu aṣl kimse olmaḳ (19) gerek ki ekşi yüzlü ve az sözlü ola ve emāneti kāmil ola ve hıyāneti olmaya ve ḥüküm itmekte ḥiçbir yaña meyli (20) olmaya ve ulularuñ dileğini ṭutmaya anları ḥor ide zīrā kimsenün dileğine şefā'atine iltifāt idicek (21) emri muḥtel olur ve siyāset ḥaḳḳın viremez didi ḥavāş buyurduḡuñuz şart üzerine kimse yoḳdur (22) illā 'Abdu'r-Rahman ibni 'Amr el-Yetimī dirler anı çağırduñ didi getürdiler bu maşlahatı aña ıṣmarladı ki kendü yirine (23) nā'ib olup meşāliḥ-i ḥaḳḳı vech-i meşrūḥ üzere göre 'Abdu'r-Rahman bize buyurduḡuñ ol vaḳt ḳabūl (24) iderin ki emrūñ muṭlaḳ ola ḥātunuñ ve oḡluñ ve ḳızuñ ve sā'ir sarāyuñ ḥaḳḳınuñ bile aḥvālin baña (25) tevfiż idesin söyle ki farāza oḡluñdan siyāset idicek bir ḥatā şādır olsa aña da siyāset (26) idem ve bi'l-cümle ğayrı ḥaḳḳla sen ve senün müte'allıḳātuñ daḡı berāber ola didi Ḥaccāc aña du'ā idüp bildüm ki bu işi (27) sen başarursın diyüp kendü oḡlını çağurdu her kimse ki bir kimsenün niyābeti

zamânında bir hıyânet ide (28) benüm müte‘ allıkâtumdan eger sen ol ğayrı olsun anuñ
hakkında ben aradan çıkdum kendü yazduğı boynına (29) didi çün kâr-ı saltanâtı bu
üslûba kullandı müddet-i huyûtında taşârîf-i rûzgâr ile ol kâra (30) hâlel ü zelell ğubârı
konmadı **hikâyet** getürmişlerdür ki çün Melik-i ‘ Âdil Şâm padişâhı oldı (31) buyurdı
etrâf-ı memâlikinde münâdiler koñulup şöyle nidâ itdürüldi ki âdem Hakk Te‘ âlâ’nuñ
binâsıdur (32) kim ki anı öldüre Hakk binâsın yıkmış olur bu Hakk Te‘ âlâ ile nizâ‘
itmekdür pes min-ba‘ d kendü emrinden (33) ğayrı ile ya‘ nî şerî‘ at buyurduğundan ğayrı
ile âdem öldürülmeye meĝer ki cenk güninde ola pes

[195a] (1) bir kimse bir ulu günâh işlese şer‘ an aña ölüm lâzım gelmese ya anı habs-i
ebedî iderdi veyâ memleketinden (2) sürerdi ve her kimse ki günâha ısrâr ide andan üç
kerreye deĝin günâh şadır ola anuñ alnına (3) dâĝ ururdi ve memleketinüñ haddinden
çıkınca anı vilâyetden vilâyete sürerlerdi ol dâĝ ile (4) olıcağ artuğ kendü vilâyeti içine
kadem başamazdı dirler ki Faĝfûr-ı Çin’üñ dahı siyâseti (5) böyle idi güneh-kâra bir dâĝ
başar salıvirürdi halk içinde nişânlu olurdi kimse anuñla (6) muşâhebet itmezdi **hikâyet**
dirler ki Toharistân vilâyetinde bir melik var idi insâf u ‘ adlle (7) ma‘ rûfdı ittifağ akreb-
i ekârîbinden bir ‘ azîmü’l-kadr ‘ izz ü câh ehli begi var idi nâ-gâh (8) hıdmet-
kârlarından birine bir huşûşdan incinüp urdı öldürdi melike bunu i‘ lâm itdiler (9)
maqtülün velisini çağırup ol begini eline virdi ve kişi hâlîk-ı ‘ âlem hakkıyıçün buña
kışâş (10) itmek huşûşında ben saña mâni‘ degülin baña Hakk rızası kavm ü kabîle vü
akrabâdan muqaddemdür var (11) bildüĝün eyle ‘ arşa-yı ‘ araşâtda perr ü bâl istememin
diyü buyurdı pâdişâhuñ bu ta‘ bîrinden ol kimse (12) ağlayup begün kânın baĝşladı kışâş
itmeyüp diyetin aldı **hikâyet** getürmişlerdür ki (13) Pârs memleketi pâdişâhlarından
Atabeg Zengî ki meşhûrdur Gülistân’da Şeyh Sa‘ dî anı medh (14) ider be-ĝâyet ‘ âdil ü
şâyeste pâdişâh idi ve eyyâm-ı devletinde halk cevrden ârâmide olup (15) anuñ ‘ ahd-i
saltanatı ahsen-i ‘ uhûd-ı selâfîn-i İslâm idi meĝer anuñ zamânında Şirâz şehrinde (16)
bir kimsenün yolu esirciler bâzârına uğradı anda niçe mâh-peyker ve hurşid-manzar
hüsnâ vü (17) dil-ârâ cāriyeler gördi nâ-gâh birisine ‘ aşık-ı şeydâ oldı ziyâde fakîrü’l-
hâl idi şatun (18) almağa kâdir degüldi zarurî hayâl-i cānâna dest bulmağa hîle yolın
tutdı tiz vardı cāriyeyi (19) efendisinden bâzâr itdi alup evine iletdi ve def‘ i âzâd idüp
nikâhlandı cāriyenün efendisi (20) gelüp akçesin isteyicek ben bir müflis kişiyin bir
habbeğe kâdir degülin murâda irmek için zarurî (21) bâzâr şüretinde bir hîle idi itdüm
eger sen de bahâsın baĝışlarsañ keremdür kerimler hemîşe niçe bunuñ (22) gibi ihsânlar

iderler ve eger yok elbette vir dirseñ elümden ne gelür işde tırurın habs eyle ğayrı (23) cārem yok didi cāriye şāhibi anı kâzīye ilette gene bu cevābı virdi kâzī bī-çāreyi habs (24) eyledi mā-cerāsı Atabeg Zengī kulağına degdi fikr eyledi eger bu gedāya tınılmaya cümle hārām-zādelere izn gibi (25) olur her birine niçe emrde hile hevesi düşer müslümānlaruñ mālın almağdan tezvīrlere şürü^ç iderler (26) halk rencide olur buyurdu aña siyāset idüp leşini bir yol uğrağına bıraktılar niçe gün yatdı ki (27) ğayrılar andan ‘ibret alalar Cevāmi^ç ü’l-Ĥikāyāt kitābını cem^ç iden Muḥammed ‘Avfi burada şöyle getirür ki (28) bu Atabeg Zengī’nüñ itdügi siyāset tarīki idi mürüvvet cānibi degüldür ammā ben bunuñ gibi bir iş (29) gördüm ki şultān-ı kerem Kıtbe’d-dünyā ve’d-dīn zamānında idi ammā mürüvvet cānibidür meger bir ğarīb dāniş-mend ki (30) adına Şeref dirler idi ben anı kendüm gördüm ol dağı bunuñ gibi tezvīr itdi bir cariye ‘aşığ (31) olup ol üslūbla şatun aldı aqçesin virmedin āzād idüp nikāhlandı kâzī anı (32) habs eyledi cāriye şāhibi melik-i kerīme bir kışsa kâğıdı şundi hālını añlatdı pādīşāh buyurdu (33) hāzīnesinden cāriyenüñ bahāsını virdiler dāniş-mendi āzād itdi ammā ğayrılar tama^ç a düşüp bunuñ gibi

[195b] (1) iş itsünler diyü buyurdu ol dāniş-mend bir yıla degin sakāluk idüp maṭbahına şu çeke dāniş-mend (2) arkasına bir meşin alup bu hıdmete şürü^ç eyledi bir hafta miqdārı sakāluk itdi birgün pādīşāhuñ (3) aña nazār-ı mübāregi tokundu bu hıdmetden dağı āzād idüp aña fāhīr hil^ç at virdi ol fakīr (4) bu pādīşāh-ı kerīmüñ sāye-i mürüvvetinden murādına irişüp hoş geçdi **hikāyet** getürmişlerdür ki (5) Haccāc Kūfe’ye irüşdi şehre girdügi gün yüzine burka^ç bürünmişdi ve başına bir kızıl taylasan bağlamışdı (6) anuñ’çün ki ziyāde çirkīn kerīh-şekl ü kabīh-manzar ve ḥakīr-i hebā’iş kimse idi yüzün göstermege halkdan (7) ‘ār itdi bārī çün şehre girüp ‘ādetleri üzere hutbe okımağa minbere çıkdı anuñ şüreti bişāt (8) ve şekl ü şemā’ilini göricek halk andan igrenüp tamām mertebe nefret itdiler bu ne şekldür ki ciḥānda kubḥda bir (9) dağı nazīri yok bu şüretlü emīri kim kabül iderler didiler az kaldı ki bu cihetden içlerinde bir fitne ola (10) fesāda mübāşeret olalar nā-gāh Haccāc minber üzerinde vaż^ç ların añladı meger dilinde ziyāde fesāhat (11) var idi def^ç i fesāhatle bir hutbe-i belīgaya āğāz itdi Hakk Te‘ālā’nuñ ‘ḥamdinden soñra pādīşāhlaruñ (12) riyāset ü siyāsetleri beyānında bir tertīb itdi ki kalblere ıztırāb bıraktı halk müteḥayyīr oldılar eşnā-yı (13) hutbede ey ādemler bilüñ ki hālīk-ı ‘ālem her kavme vālī vü ḥākimi anlaruñ ‘amellerine göre virür ve ümīdini (14) anuñ dili ile edā iderin sizüñ bedenleriñüz üzerinde başlar görürin ki

olmuş yemişe dönmiş (15) dirmelü olmuş imdi eger benüm haṭṭ-ı fermānuma baş indürseñüz kırtulduñuz ve eger şöyle ki dimāğñuzda (16) nev'en kibr ü kın ü muḥālefet āsārın görem benüm belāndan emīn olmazsız didi ve buyurdı siyāset için (17) kimse iḥzār itmiş idi ḥalkuñ gözine karşı bir uğurdan boyunların urdılar mescid içinde kan (18) seyli revān oldu bu heybetden ḥalk ḥāmūş oldılar her biri kendü kārına meşgūl oldu bu bir siyāsetle (19) fitneyi yaturup fesādı uyutdı kabīḥ şüretini ḥalka unutturdı kırkusından kimse yüzine (20) baķamazdı **hikāyet** getürmişlerdür ki geĉmiş pādişāhlardan Sultān Ġıyāşü'd-dīn (21) ve Sultān Mu'izzü'd-dīn zamānlarında ĉün Sultān Seyfū'd-dīn Ġāzān-ı Şehīd'le ki Ebū'l-'Abbās'uñ begler (22) begisi idi niĉe cengler eyledi ol iki pādişāh uğurlarına muḥkem ĉalışdı āḥir ki sa'y-ı cemīli ile (23) ikisi daḥı taḥt-ı devletinde istikrār eyledi rāyet-i devletleri ḥıramān ḥurşid-i saltanatları (24) dıraḥşān oldu Ġāzān-ı Şehīd gördi ol iki pādişāh-ı dil-i āgāhdan her biri istiḥkākla (25) pādişāhluķ itmege kādirlere idi diledi ki anları gidere memleketinde kendü bildüğün eyleye bu iki pādişā (26) hlarıñ 'amelleri Sultān Faḥrū'd-dīn ṭarafına meyl idüp aña nāmeler gönderdi anuñ oğulların istedi ki (27) bunlar yirine pādişāh ide pādişāhlar da fitnesine iṭlāğ idüp yanlarında tamām rüşen ü müberhen (28) olduğdan şoñra anuñ tedārikinde meşgūl oldılar bu bābda erkān-ı devletleri ile müşāvere eylediler ittifaķları (29) bunuñ üzerine oldu ki mādām ki Ġāzān-ı Şehīd sağ ola fitneyi dimeyince ölmez bu bābda Emīrū'l-mü'minīn Ca'fer-i (30) Mañşūr'a iķtidā itmek gerek ki sizüñ üstünüzde bunuñ ḥıdmeti anuñ üstinde Ebū Müslim'üñ ḥaķķ-ı (31) ḥıdmetinden artuķ olmaya ĉün ol andan ḥıyānet itdi añladı aña kıayd-ı şavāb budur ki (32) siz de aña kıyasız fitneden emīn olayuz didiler ĉün anuñ ağızın berkitdiler anı ĉağurdılar gelüp taḥt (33) öninde ṭurınca cellāda ışmarlatmışdı ardından gelüp bir kılıĉ urdı başın önüne düşürdi ṭop gibi

[196a] (1) yuvaladı Cāmi'ü'l-Hikāyāt kitābınıñ cāmi' i eydür ulularuñ birinden işitdüm ki boynın urduķları (2) gibi ma' a-hāzā ki başı teninden cüdā olmuş idi bu ḥālde bilindeki ḥanĉerine yapışup bir pāre ĉekdi andan (3) düşdi didi **hikāyet** getürmişlerdür ki Sultān Maḥmūd'uñ bir ulu ḥācibi var idi aña (4) Bus Tegin Levā'iḥi dirler idi Sultān Ḥ'arezm Şāh İltusās'uñ köpegüsü idi bir gice ḥācib (5) sarāyına geldi gice ḥ'āb üzerinde ḥātūnyıla ki Ḥ'arezm Şāh'uñ kıızı idi mestāne ĉekişdi aña ser-ķuvvetle (6) üç yumruķ urur idi ḥātūn incinüp şabāḥına Sultān Maḥmūd'ı bundan āgāh eyledi ĉün (7) Sultān Maḥmūd izn virdi kıapucıları önüne girdiler Bus Tegin Levāici daḥı geldi yirinde ṭurdı Sultān (8) Maḥmūd kıapucıbaşını önüne ĉağırup şu gedā ki dün gice küstāḥluķ eylemiş

hātūnına üç yumruk urmuş (9) şāyed H̄arezm Şāh kulağına dege bundan rencide-hātır
ola bir ulu fesād kopa fermānum bunuñ üzerinedür ki (10) var bunı k̄apucılar odasına al
git baña dāniş-mendüñ hātūnına ne zühre ile yumruk urdı mecāl virme (11) emr it anı
‘ikābına çeküp bin kerre t̄urra ursunlar h̄iç h̄ürmet itmesünler eger ölürse cā’izdür (12)
tā gayrılara ‘ibret ola buyurdu k̄apucıbaşı emri üzere anı iletdi gitdi vardı didüğü
‘ukūbeti (13) itdi ikindi vaktinde gene h̄uzūrına geldi emrūñüz yirine geldi min-ba’d
anuñ h̄aqqında ne şorarsız didi (14) sultān Maḥmūd var anı üzerine zindān eyle didi ol
zamānda ‘adetde bunı pādīşāhlar ğāzab (15) itdükleri kimselere ‘ukūbet için iderler idi
evini üzerine bağlarlardı aña kimse varup (16) gelmez idi yād u bilişden kimseyi
göremez idi bu k̄an ile eylediler niçe zamān döşege düşüp yatdı iki (17) def’a k̄aynatası
H̄arezm Şāh’a şefā‘at-nāme gönderdi dilek itdi ben suçından geçdüm didi bir yıldan
(18) soñra Sultān Maḥmūd icāzet viridi kemā-kān evinden taşra çıkup gider oldu **h̄ikāyet**
(19) Sultān Maḥmūd Sebük Tegin’uñ k̄arındaşı Emīr Naşr ki H̄orasān begi idi bir vakt
Sultān Maḥmūd’uñ zer-ger-h̄āne (20) sinde bir altunlu uyan gemi ğā’ib oldu meger bir
Hindī oğlan sultānuñ rikāb-dārından uğurlamış (21) imiş anda bulundu Emīr Naşr’uñ
öñine getürdiler emr itdi yaturup yigirmi tāziyāne urdılar Sultān Maḥmūd bunı (22)
işidüp k̄arındaşına be-ġāyet incindi h̄ışm eyledi ittifāk bu eşnāda k̄apuda mehterler
nevbet-i sultānī (23) döğmege başladılar yanında olan h̄āme-gīye nevbet uranlara di
varsunlar nevbet-i Naşr’uñ sarāyı k̄apusunda (24) ursunlar ki beglük da‘vāsın ider didi
nevbetciler buyurduğı üzere Emīr Naşr sarāyı k̄apusu öñüne varup (25) nevbet çalmak
istediler müteḥayyir oldu anları men‘idüp segürtdi der-i bar-ġāhına geldi Sultān
Maḥmūd’uñ (26) öñinde baş yire k̄odı egerçi neseb yüzinden k̄arındaşuyın ammā
kullarından kemterin ne h̄ıyānet itdüm ki (27) pādīşāhuñ h̄ātırı benden rencide ola didi
Sultān Maḥmūd ger kendü tımāruñda iken benüm iznümle (28) olmadın bir ādemi
dögseñ incinürdüm bu k̄anda k̄aldı ki Belḥ’de benüm h̄uzūrumda bir oğlana buyurasın
(29) tāziyāne ura beni incite diyü k̄orkmayasın bu fi‘len pādīşāhluğ da‘vāsıdur k̄avlen
degülse ne var çün (30) pādīşāhluğ da‘vāsın idersin vākı‘ān nevbette senüñ k̄apunda
yaraşur diyü buyurdu Emīr Naşr (31) bu sözden muḫtarib oldu yemīn idüp egerçi günāh-
kārın ammā buyurduğıñuz benüm fikrūme (32) gelmedi soñradan Meymendī ki vezīr-i
muḫarribi müşīr-i müfehḥemi idi dilegüñ eytdi yine kemā-kān mertebesin virüp (33) aña
h̄ātırı yazıldı **h̄ikāyet** Hārūn er-Reşīd ḥalvetinden vezīri Fazl bin Yaḥyā ile laḫīfeler

[196b] (1) söyleşür ve tekellüfsüz emşāl ü akrān gibi muşāhebet iderdi yine günlerde birgün vaqt-i ḥalvetindeki (2) kendünüñ ḥavāş-ı ḥıdmet-kārılarından Hammād nām kimesne ḥāzır idi Fazl iḥerü girüp ‘ādeti üzre (3) Hārūn er-Reşid’le laṭıfeye boşandılar cevāb alup virmekde ḥalife ile akrān u emşāl küstaḥāne (4) muşāhebet başladı Hammād bunu görüp tız yirinden şıçradı bir kılıç kavrayup Fazl’ı öldürmek (5) istedi Hārūn er-Reşid elini tutdı n’eylersin ben tenhā olıcağ bilmez misin bunlardan biri olurun (6) saltanat taşrada kaldı didi Hammād didüğüñ gibidür ammā çün böyle iderseñ bunuñ gibi vaqıtlerde (7) beni çağurma ben ki ḥuzūrında bir kimse küstāḥluk itdüğüni ve senüñle böyle emşāl ü akrān berāber (8) söyleşdügin götürimezin bu nev’e muşāhebet hemişe siyāset ü riyāset emrine ḥalel virür didi (9) **ḥikāyet** İbni Seyyāḥ eydür çün Bābek-i Hürremī’yi tutdılar niçe kimse ile ben anuñ üzerine müvekkil idüm (10) anı yolda gördüğün aña öğretdüñ çün seni ḥalife öñüne ileteler senden Bābek sen misin diyü şorduğı vaqt (11) belı ol kuluñın günāh-kārın ve emİRÜ’l-mü’minİN ol yaramazlukları ki ben itdüm cezāsından vazgeçe ‘afv ide (12) diyü ümİd-vārın di didük meger EmİRÜ’l-mü’minİN Mu‘taşım’a AfşİN için ki nām-dār beglerinden idi Bābek’e (13) mā’ildi anuñ ḥaqqında ne dir anı cenge görüñ dimişlerdi Mu‘taşım aña Bābek’üñ emrinde senüñ de fikrüñ nedür benüm (14) fikrüm budur ki anı şalıvirem zİRā bahādır erdür ve kavİ re’ydür ve cenkde ve leşker çekmekde nazİRİ yoğdur ola ki (15) ḥıdmetinden ḥoşnūd olayuz didi AfşİN ey emİRÜ’l-mü’minİN bir kāfir ki bu kadar müslümānuñ nā-ḥaqq yire (16) kanın dōke n’içün dōvi kōrsun didi Mu‘taşım bildi AfşİN ḥaqqında didükleri yalanmış bārİ çün (17) Bābek’i bağılu ḥalİfenüñ öñine getürdiler aña Bābek sen misin didi belı benin diyüp ḥāmuş oldu artuk söz (18) söylemedi ben aña gözümüzle işāret itdük elin şıçduğ öğretdiğümüzi söyle didi ḥİç muḳayyed olmadı (19) kemā-kān ḥāmūş tırdı yüzİN devirmedİ beñzi tā bozılmadı çün boynın urdılar Mu‘taşım buyırdı (20) perdeyi kaldırdılar ḥalk anı bu ḥālde göricek tekbİR getürdiler iḥerü girüp kanın yüzlerine sürdiler (21) rāvİ eyledi kendüsi katl itdükden soñra buyırdılar ki qarındaşı İbrāḥİM’i alam gidem varam Bağdād köprüsi (22) başında ‘uḳūbetin idem çün anı aldum gitdüm yolda giderken ey emİR eger İbrāḥİM bin İshāğ baña bir nesne (23) virürse ḳabūl ideyin mi didüm ḳabūl eyle didi ve buyırdı baña yol ḥarcı için elli biñ aḳçe virdiler (24) çün anı Bağdād’a iletdüm evvel ayağıni kesdüm bu ḥāletle benümle söyleşürdi dostum fülān (25) benden selām idesin bu ḥālde daḥı seni unutmadum didi diyesin ve bunca cezā (26) vü ‘uḳūbeti ki aña itdüm aşlā bu zeng-i rengi müteğayyir

olmadı bu sözleri benümle söyleşürdi gūyā güler (27) gibi gelürdi çün Bağdād'dan dönüp Mu' taşım yanına geldüm bunu huzūrında hikāyet itdüm (28) anı öldürdüğine peşimān oldı 'aceb er öldürdük ki bahādırluğıla anuñ neslinden ciḥānda kimse (29) nişān virmedi ammā pādişāhuñ siyāsetlerinüñ rahm u şefkatle bilişlügi yokdur didi **[hikāyet]** (30) çün Ebū'l-'Abbās-ı Seffāh hilāfet tahtına geçdi Benī Ümeyye'den Süleymān bin Hişām'a ve anuñ (31) oğullarına ki bi-kārluğı zamānında kendüye çok hıdmet itmişler idi be-gāyet hürmet ü 'izzet (32) eyledi havāşdan oldılar hattā anlaruñ ri'āyetinde bir kavī fā'ide kōdı ki hīç kimse olmamışdı (33) her gāh ki Süleymān yanına girse tiz bir yasduḡ getürürler yanına qorlardı anuñ üzerine otururdi

[197a] (1) ve oğullarına daḡı bu ri'āyeti eyledilerdi günlerde birgün ḡalife tahtı üzere oturmuşdı yanında Süleymān (2) ve oğulları 'ādet üzere 'izzetle oturlardı daḡı nā-gāh bir ḡacib iḡerü girdi taşraya bir A'rābī (3) geldi devesini sarāy qapusu önünde çökerddi kendüsi emīrū'l-mü'minīn [huzūrına] girmeklüge (4) icāzet ister didi ḡalife adın şorduñ mı didi belī şordum danıştum [Şiddīk'dür] didi ḡalife muḡkem (5) güldi şöyle ki dişleri görindi andan qapucıya var iḡerüye getür didi geldügi gibi önüne (6) hıdmet idüp anuñ ḡalvetinde bir ḡarrā qaşide dimiş idi anı okımaḡa başladı meger qaşidenüñ (7) içinde münāsebetle Süleymān bin Hişām'ıñ ve oğullarınuñ aḡvālin bile añup bunlar bu ḡod Benī (8) Ümeyye'dendür kadīmī ḡāndānuñ 'adūlarıdur hilāfet bünyādını eski düşmenler ile yiñi dostlardan (9) urmaḡ olmaz bu tertibi düşmenlerüñ ḡaḡkında idersin benüm yanumda vesā'ir muḡlislerüñ yanında maḡmūd degül (10) mezmūmdur belki maḡmūd olan budur ki düşmenlerümüzi öldür bizi luḡf u iḡsān ile güldür dimişdür (11) Ebū 'Abbās'a A'rābī'nüñ qaşidesi ḡoş geldi aña on biñ altun atā idüp var (12) dervişlük elinden qurtul didi hemān sāt Süleymān bin Hişām'la oğulları neye uğraduḡlarını (13) bilüp qalkup toḡrı evlerine geldiler ḡalife aḡşām namāzın kılduḡdan soñra Ebū Cehīm ki (14) cellādı idi çağurdi varayın Hişām'a var oğullarına da siyāset eyle didi ol daḡı (15) vardı gitdi Süleymān daḡı Ebū Cehīm'i göricek niye geldügin aña yüz tutup çün elbette bizi (16) öldürürsin bārī gözüme qarşu evvel iki oğullarımı öldür ve andan beni öldür ki oḡul (17) muşibetin göreyin andan öleyin tā kıyāmet güninde muşibet giriftārları şevābın bulam didi (18) ol daḡı didügi gibi evvel iki oḡlunuñ soñra kendünüñ boynın urdı ve bu kelimātuñ fā'idesi budur ki (19) hīç bu ḡālde düşmenüñ şerrinden emīn olmamaḡ gerek ve bir de budur ki kişi pādişāḡlaruñ fā'idesi (20) budur ki hīç hıdmetinden olan ḡaşm za'ifdür aña ne i'tibār dimeye her bār ḡazer üzerine olan ki (21)

bu hikāyetde bir adımı bī-ḳudret ü bī-miknet A‘rābī’nüñ bir çift söziyle Süleymān’la oğulları (22) gibi ulularuñ ḫalife ne mertebe muḳarrüpleri idi bir anda cām-ı ecel nüş idüp öldiler

Nazm: *fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

Düşmene (23) dirseñ olmayın maḳhūr

Ne ḳadar küççük ise bakma ḫor

hikāyet İbrāhīm Muşulī hikāyet ider (24) Emīrū’l-mü’minīn Ḥādī’nüñ ḫıdmetinde idüm muşāhibleri heb yanında idiler nā-gāh bir küççük (25) oğlancuḳ içerü girüp ḳulaḫına bir nesne fısıldadı ḫalifenüñ önünde bir ‘üryān ḳılıç (26) var idi hemān alup ḳalkdı gitdi ve bize ben gelince oturu turuñ didi ol gitdi bu aşlı (27) ne ola diyü ḳorḳduḳ bir zamāndan çıka geldi gördük bir ‘avreti öldürmiş bir yorgana şarmışlar (28) getirüp giderler meger cāriyelerinden biri imiş ḫaremi içinde er şüretine girüp gezermiş aña dest-i şemşirle (29) te‘dīb eylemiş niteki ‘aleyhi’ş-şalāti ve’s-selām [la‘nū’llāhū’l-müteşebbihīne mine’r-ricālī bi’n-nisāi ve’l-müteşebbihātü mine’n-nisāi bi’r-ricālī]³⁶ (30) ya‘nī Allāhu Te‘ālā la‘net eyledi ol erlere ki kendülerini ‘avret şekline ḳoyarlar ve yine şol ‘avretlere ki (31) kendülerüni erler şekline ḳoyarlar diyü buyurur **hikāyet** getürmüşlerdür ki Çin pādīşāhı (32) Fenā Hüsrev ‘Azdü’d-devle’ye bir Türkī cāriye gönderdi ‘ālemde bir daḫı nazīresi yoḫ idi ḫüsn ü cemālle (33) ḫūriler sipāhınuñ şāhı ve dil-rübāluḳ āsmānınuñ māhı idi ‘Azdü’d-devle anuñ çehresi mihrünüñ

[197b] (1) zerre-vār hayrānı oldu sevdā-yı muḫabbeti süveydāsı ḳalbinde şöyle yir itdi ki bir ān cemālini görse ‘ālem gözine (2) tār-mārdur vāsī‘-i dünyā tar olur evvelden ‘ādeti bu idi ki etrāf-ı memālikden gelen ‘arz-dāştlerüñ fi’ (3) l-ḫāl cevābın yazar üzerine kendü ḳalemi ile tevḳī‘ in iderdi cāriyenüñ ‘aşḳına giriftār olalı kendüyi uñutdı bī-nihāye (4) ‘arz-dāştler gelür irkilür cevābın virmez tevḳī‘ in itmez ḳalurdı bu cihetden ḫilāfet emīri mühmel olup (5) nizām-ı memleket muḫtel oldu ‘Azdü’d-devle bildi ki bu cümle iḫtilāl aḫvāline ol cāriyenüñ hevā-yı cemālī ve sevdā-yı (6) ḫayālī sebebیدür birgün Şeker adlu bir ḫādimine ki ḫavāş-ı ḫadem ve ümenā-yı ḫareminden idi buyurdu var şu cāriyeyi (7) al git Dicle ırmaḫına at didi Şekerr ḫādim bildi ki āḫir soñra

³⁶Müstensihin yazmayı unuttuḫı hadīs-i şerīfin Arapça yazılışı kaynaklardan bulunarak satırın devamına eklenmiştir.

‘Azdü’-d-devle ana peşimān olup (8) kendüye incinse gerek cāriyeyi kendü sarāyına iletüp emīn ü maḥfī yirde şakladı yarındaşı ḫalīfe (9) ḫıdmetine gelüp emrūñüz yirine vardı ol cāriyeyi şuya atdum gitdi didi birkaç günden soñra (10) cāriyenüñ firāķı āteşi ḫalīfenüñ sīnesinde felek-peyvend zebāneler çekmege başladı dehānına nedāmet (11) barmagın koyuphasret dendānı ile ışırdı kendü kendüye bu ne eyledi ki ben itdüm kendü elüm ile ayağuma balta (12) urdum diyü zāriye āgāz itdi birgün kendü ‘ādeti üzere maşlahatları ile ‘işret meclisine (13) oturdu Şeker daḫı iĉerü girdi anı görince cāriye ḫātırına düşdi def’i aña ḫaykırmağla ey göñli (14) katı ve taş bağırlu yüregüñ niĉe katlandı ki anuñ gibi dil-ārāyı esirgemedin şuya atasın helāk ola diyüp (15) kullarından birkaçına emr itdi tiz şunu tutuñ varuñ Dicle’ye atuñ gitsüñ diyü buyurdu tā anı artuķ (16) daḫı gözüm görmesüñ ki bunı gördükçe cerāḫatüm artar didi kullar Şeker’üñ üzerine gelüp tutmak (17) istediklerinde yā emirü’l-mü’minīn baña emān virüñ cāriye ḫayātda aña zerre kadar zarar u ḫaṫar (18) olmamışdur kuluñ böyle olacağın bilürdüm öñürdüden fikr itmişdüm öleni dirgürmek (19) olmaz ammā diri her ne vaķt ölür didi ḫalīfe sevindi bu ḫaber Mesīhā gibi mürde iken kendüye ḫayāt (20) virdi tiz Şeker’e ḫil’at-i fāḫir ü in’ām-ı vāfir buyurdu ve emr itdi cāriyeyi kendü ḫaremine getürdi (21) cāriyeyi evvelkiden artuķ muvāneset ü muḫāsebete çekdi bunuñ üzerine bir zamān geĉdi ḫiĉ (22) bir ān yoğ idi ki andan muvāfaķat idebile meşāliḫ-i ḫalkı görmege bir fūrce bula idi gördi kemā-kān (23) memleket aḫvāli muḫtel oldu ba’īne Şeker’e var cāriyeyi şuya at diyü emr itdi aldı Şeker gitdi (24) yine āḫirin fikr idüp evvelki gibi itdi ‘ākıbet ḫalīfe gene üslūb-ı mezķūr üzre cāriyeyi istedi (25) yine ḫaremine götürdi aşlā anuñ muḫabbeti dāmeninden mümkün olup el çekemedi şeb ü rüz anuñla (26) otururdu ğayrı aḫvāle göñli yaķuşmaz muttaşıl zıkr ü fikri anuñla eyledi ‘ākıbet gitdükçe (27) gördi kendünüñ aḫvāli müşevveş olmağıla kār-ı ḫilāfete tamām iḫtilāl geldi yaķın oldu ki esās-ı (28) devleti ḫarāba vara soñra meger birgün sarāyında bir evde pencere yanında otururdu ki Dicle altından (29) aķardı gelen geĉen gemileri temāşā iderdi cāriye yanında daḫı ḫıdmet iderdi cāriyeye çağırıp (30) gel sen de şu gelen geĉen gemileri temāşā ide didi bī-ĉāre ne bilsüñ ḫaķķ Te’ālā każāsına kimüñ ittilā’ı (31) vardur ilerü gelüp pencereden başın aşığa idince ḫalīfe kaķup kendü eli ile yitivirdi (32) Dicle’ye aşığa atdı gitdi şuya boğulup ḫelāk oldu ve yitivirdügi gibi ardınca kōpuñ (33) diyü çağurdu ğüyā düşdi dimegi gösterüp öldüğine ḫāy u ḫüy idüp ağlamağa başladı

[198a] (1) feryād itdi maḥzā birkaç günlük meşāliḥ-i dünyā-yı dūn için kendü cānānını bī-cān itdi (2) bundan ‘ ākillere naşīḥat vardır ki bileler pādişāhlar

Nazm: Ez-pey-i yek maşlahat şad-ḥūn konend

ya‘ nī bir (3) maşlahat için yüz kan ider **hikāyet** Emīr İsmā‘ il Naşr bin Aḥmed-i Aḫsāmānī’nūñ tārīḥinde (4) şöyle getürmişlerdür ki anuñ pādişāhluḡı zamānında aña İsbīcāb memleketinūñ begi āşī oldı ḥūkminden (5) ser-keşlüge āḡāz itdi Emīr İsmā‘ il niçe kerre anı da‘ vet eyledi gururluḡ idüp gelmedi dergāhı çavuşlarından (6) birine emr itdi ki bir miḡdār kimse ile vara anı güc ile dergāhına getüre çāvuş ol kimseler ile gitdiler (7) varduḡları gibi İsbīcāb begi anlar ile savaşdı çavuşı yoldāşlarıyla tutdı cümle esbāb u selāṭini (8) alup şoydı kendülerin şalıvirdi ikinci def‘ a Emīr İsmā‘ il buyurdu leşkerinūñ meşḥūrlarından (9) Pehlivān Aḥmed nām kimesneye leşker қоşup tekrār üzerine gönderdiler İsbīcāb begi bunlar ile de (10) şavaşdı bunları da başdı ešnā-yı cengde Pehlivān Aḥmed’e bir oḡ toḡundı ḫelāk oldı (11) ‘ asker taḡuldı Emīr İsmā‘ il iki def‘ a leşkeri başılıcak vezīri bu bābda müşāvere idüp (12) bunuñ tedāriki nedür didi vezīr evvelā İsbīcāb memleketine çāk bu mertebede muḡayyed olmaḡ ne lāzım (13) idi biz ḫod eyülük ile varur ol āşīyi gene muṭī‘ iderdüm bu iki def‘ a ‘ askerimiz şınmaz rüsvāyluḡ (14) olmazdı ve arada Pehlivān Aḥmed gibi kimse telef olmazdı Emīr İsmā‘ il vezīre söyledüḡüñ söz ‘ uḡalāya (15) lāyık söz degüldür Erdeşīr’ūñ Veşāyāsı kitābında oḡımaduñ mı ne dir pādişāhlara gerekdür ki evvel (16) üzerinde oturduḡı taḡtın gözleye andan ol evi sözleye ki şuffa anuñ içindedür andan ol sarāy (17) gözleye ki ev anuñ içindedür andan ol maḡalleyi gözleye ki sarāy andadur anda ol şehri gözleye ki ol (18) maḡalle anuñ maḡallelerindenür bu tarīḡ ile memleketinūñ içinden karşı yakından yakın gözleye ḫiçbir köşesin (19) қоmaya illā muttasıl anları yoḡlamak ve zābt üzerine ola şimdi eger ben İsbīcāb memleketinūñ ki taḡt-gāhumuñ (20) yanıdur ḫıfzında ihmāl ve anı ḫor tutam Rey ve Hemedān ve Kirmān ve Sistān ve Ğazneyn taraflarından daḡı (21) el yumaḡ gerek ki irāḡ küşelerdür pes bunuñ zābtında ihmāl ideyin de oralarda olan kimse de (22) tırduḡı yire ṡama‘ gözin açsun dimāḡına istiklāl hevesi düşşün ve eger Emīr İsmā‘ il’ūñ ḡudret (23) ü ḡuvveti ola daḡı İsbīcāb’ı şöyle қоr mıydı kendüye cümleden yakın iken anuñ tedārikin iderdi ma‘ lūm (24) oldı ‘ āciz imiş de dimezler mi ‘ abeş sözi қо bu def‘ a üzerine göndermege bir leşker tedārikin gör ki anlar ile (25) temāmet Türkistān fetḡ olunmaḡa ḡābil ola ve eger bu def‘ a da bir fesād olursa ben

kendüm gidem varam (26) anuñ sezā vü cezāsın virem memleketine tekrār intizām gele diyü buyurdu vezir pādişāhdan bu ğayret ü ħimmeti göricek (27) leşker-i cerrār ārāste itdi gönderdiler varup ol āşiyi tutup kayd u bend ile Emir İsmā'ıl öñüne (28) getürdiler Emir İsmā'ıl siyāset idüp ortasından iki biçdi bu haber etrāf-ı 'ālemde şāyi' olup göñlinde (28) nev'-i ħıyānet olan daħı bundan ıslāħ u inķıyād üzerine oldu **ħikāyet** birgün Ebū Müslim-i (29) Ħorasānī'nün meclisinde ħavāşından birisi birine ba'zı nā-müveccehler isnād idüp yaramazluğın söylerdi (30) Ebū Müslim'e anuñ ol ħāli hoş gelmedi ittifāk ğammāz anı bu vechle ğamz iderken ol kimse de iķerü (31) meclise girdi Ebū Müslim aña bir kerre tutdı baķdı ol da derħāl döndi taşra çıķdı ğammāz Ebū Müslim'e emir aña ne hoş kaķımadı ħiķbir nesne dimedi didi Ebū Müslim aña egri baķdum ħışm u 'azīm añlatdum

[198b] (1) ol aña yiter didi rāvī eydür ben de meclisinde idüm ol kimsenün ardınca taşra çıķdum gördüm (2) ħiķ cān gövdesinde yoğ idi şöyle korkmış turduğı yerde kadid olmuş bildüm ki pādişāhdan (3) korkmanyān Tañrı'dan daħı korkmaz didükleri gerķek imiş **ħikāyet** bu ħikāyetün nezā'ir ü emşālındendür ki (4) Emirü'l-mü'minīn Mu'taşım'uñ bir veziri var idi rüzġarūñ ıssısın soğuğın çekmiş ve acusın (5) tatlusın tatmış bir kār-dide idi adına Mervān dirler idi Emirü'l-mü'minīn Me'mūn'a çok ħıdmet itmiş (6) idi anuñ zamānında daħı ulu işler işmarlanmış büyük mansıblara irüşmiş kimse idi çün Mu'taşım'a vezir (7) oldu vezāreti emrine cān u dādın mübāşeret idüp istihķākla ħıdmet iderdi tamām ħaķķ-ı vezāreti virüp ħiķ (8) bir yirinde kusūrı ve ħıdmetinde tekāsül ü kunūdı yoğ idi Emirü'l-mü'minīn Mu'taşım daħı ħıdmet-i vezāretinden (9) her vechile rāzı ve hoşnūd idi bu cümle ile yine Emirü'l-mü'minīn Mu'taşım'un ħuzūrına gitmelü olsa aña bir vechle ħavf (10) u ħaşyet ve heybet ü dehşet müstevlī dimege ğüyā ki yanında dutup yine gelmezdi kendüye siyāset ider gibi (11) gösterdi birgün aña oğlı su'al idüp ey ata sebeb nedür ki emirü'l-mü'minīnden böyle korkarsın üzerinde (12) bunca ħaķķ-ı ħıdmetün vardur ve ol daħı 'ādil ħālifedür andan böyle korkmak neden didi atası oğul āġāh (13) ol ki ben emirü'l-mü'minīn Mu'taşım'dan ğayrılardan artuķ korkarın ve her öñine varduķça 'acabā öñünden taşraya (14) diri çıkar mıyum diyü endişelenürin ve bunuñ sebebin saña bir mişāl-i laťife ile beyān ideyin ki kuşlar dilinden (15) ħükemā dimişlerdür meger bir vaktde toğanla tavuķ arasında bir mübahese geķmiş toğan tavuğa sen hoş bī- (16) vefāsın ādemoğullarınun üzerinde olan ħaķların bilmezsin saña bu kadar luţflar iderler saña kümesler yapı (17) virürler evleri ħalkından iderler

hemîşe yimek şuyın eksük itmezler seni tütalum didüklerinde sen anlardan kaçar (18) tamdan tama uçarsın ben vahşî canuvarın beni tutarlar getürürler birkaç gün elleri üzerinde götürürler (19) ellerinden gîdâ yirin kaparlar beni şalivürler tutmak isteseler kaçmazın belki anlara niçe şikârlar (20) tutvirürin didi tavuk aña cevâb virdi vâkı‘ân eyü dirsın heb didüğün gibidür anlardan (21) kaçup senün kaçmadüğün anuñ‘çündür ki sen yigirmi otuz toğanı bir demüre şancup kebab itdüklerin (22) görmedün ammâ ben niçe kerre gördüm ki yigirmi otuz tavuğı gâh demüre şancup dönderürler gâh tâbeye (23) koyup kavururlar ammâ ben gördüğüm sen de göreydün hergiz âdemoğlanınuñ yöresine uğramaz etrâfını (24) çeken ğamz nedür ki didi ey oğul ol kimseler ki pâdişahlardan korkmaz emîn oturlar anlaruñ (25) siyâsetlerin görmemişdür ammâ ben turmayup anlaruñ âşâr-ı siyâsetlerin görmekdeyin niçe korkmayın (26) anuñ için hemîşe bî-h‘âb u karârın ekseriyen korkudan kendümi bilmez olurın didi

Nazm: *fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fa‘lün*

Neye korkar dime (27) her hâş-ı dil-i âgâha

Korkusu artuk olur yakın olanuñ şâha

hikâyet Nüşirevân‘uñ (28) bir ‘âkil-i maqbûl muşâhibi var idi meger beglerinden bir begi bu muşâhibine mensüb idi her bâr (29) huzûrında ol begi eyülük ile añar yiri düşdükçe medh iderdi ittifâk birgün ol begün eli altında (30) olan ra‘iyyetten bir cemâ‘at Nüşirevân’a şikâyet idüp tazallum eylediler hem bizden tamâm harâcumuz alur hem zulm (31) ider didiler Nüşirevân buyurdı begi getüreler tıyup kaçdı buyurdı ol muşâhibi ki anı medh (32) iderdi tutup siyâset itdiler havâşından ba‘zı bu begün zulmi ile nedîme siyâsetün ne ma‘nâsı var (33) didiler Nüşirevân bir zâlimi baña turmayup medh iderdi anı anuñ söziyle ilerü çekmiş idüm bundan

[199a] (1) hişşe alup artuk baña zâlim olanları kimse medh eylesün dirin diyü buyurdı **hikâyet** Nüşirevân‘uñ (2) sem‘ine şöyle haber vâşıl oldu ki Ermeni begi harâmilere yoldâş olmağı pîşe idinmiş buyurdı anı der-gâhına (3) hâzır eylediler tamâm tefahhuş idüp günâhı başında gün gibi rüşen olduğdan soñra buyurdı (4) anı şamsünler önüne bırağup pâreletdiler havâşından bir tâ‘ife dilek idelüm didiler Nüşirevân (5) koñ bu illerün etin dirisin çekişdürürdi iller de bunuñ etin dirisin çekişdürsün gayrılar (6) dañı bundan ‘ibret alsuñ diyü buyurdı **hikâyet** Emîrül-mü‘minin Mansûr halîfe

kendüden (7) evvel gelen hulefâ hakkında dâ'imâ Benî Ümeyye'den dört eyü kimse geldi Hâzret-i 'Osmân bin 'Affân (8) hâzretleri dîn-i İslâm'da ulu mertebeye irdiler Peygamber Hâzretleri'nün şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem iki (9) kızların almağıla iki ulu sa'âdete irdiler zinnüreyn oldılar Mu'âviye bin Ebî Süfyân âdemîlerün aḥkâmıdır (10) 'Abdu'l-Melik bin Mervân hâzım u metânetde kendü rûzgârunda olanlaruñ ser-aḳdidür Hişâm bin 'Abdu'l-Melik (11) hilâfeti erkâminca ḳakımışdur sâ'ir gelen ḫalîfeler adam degüllerdür dirdi ya 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz'e (12) ne dirsiz didiler ol iki gözleri yoḳ körler arasında bir gözi yoḳ bir kör idi didi 'Ömer bin 'Abdü' (13) l-'Azîz'ün bunca 'adl ü kemâl-i insâfı ile ki ḫalk-ı 'âlem içinde müsellemdür aña anuñ'çün bir gözlü kör (14) didi ki egerçi siyâset ḫaḳḳın virürdi kimseye eyyâm-ı hilâfetinde zulm ü temeddî itdürmedi ammâ hilâfet ḫaḳḳın (15) virmemiş idi i'tikâdı şöyle idi ki kendü zulm itmeyicek hiç kimse kimseye zulm itmeye bu cihetden (16) a'mâl-i salṭanata niçe yüzden ḫalel yol bulmuş idi anlaruñ zabtı cenk olmuş idi zamânlarında çok (17) kimse hilâfet tama'ına düşmişdür **hikâyet** Emîrü'l-mü'minîn 'Osmân'uñ rażıya'llâhu 'anhu hilâfetleri (18) zamânında ol aşruñ adamlarından bir cemâ'at anlaruñ ba'zı aḳvâl ü ef'âlîne daḫl iderler (19) inkâr gösterürlerdi ve tenhâlarında ḫâşâ ḡıybetlerin iderlerdi bu ḳavl-i şa'ileri sem'-i şerîfleri (20) vâsıl olıcaḳ yirlerinden ḳalkup 'aşâlarına ṭayandılar ve ḫalîfe müteveccih olup ey müslümânlar bilün (21) her ümmetün bir âfeti ve her ni'metün bir zaḫmeti vardur bu ümmetün âfeti ve bu ni'met-i İslâm'uñ ki biz (22) bulmuşuzdur ni'met ü belâsı budur ki bu ḫalk birbirinün 'aybın ararlar birbirlerine ta'n iderler birbirinün (23) ardınca yaramazluḡın söylerler zâhirlerinde eyülük maḳbûli olanı gösterürler ammâ bâṭınlarında eyülük (24) merdûdı olanı şaḳlarlar her kimse bundan yigrinüp ciḫân ḫalkı içinde bundan nâ-maḳbûl (25) nesne yoḳdur toḡrı kimse deve töşüne beñzer evvel ḫalka âvâzın iştîdürür andan görünür şimdi (26) bir işün ḫaḳîkatini ve şaḫtesini bilmedin aña muṭâbi'at iderler hevâ-yı nefse uyarlar Hâzret-i 'Ömer rażıya'llâhu (27) 'anhu te'âlâ bu baña itdükleri itmişler idi ammâ ol anları ḳahr idüp başın çekenleruñ başın (28) aşâḡa eyledi cümlesin ayaḡı altına aldı örseledi bi'z-zarûri ḫaḳḳ'a boyun virdiler aḡızları (29) tütüldü anuñ ḫaḳḳında artuḳ hilâf u ḳabîḫ söz söylemege ḳâdir olmadılar şimdi ben isem (30) elḫamdüli'llâh a'vân u ensâr ile ve ḳavm ü ḳabile vü yârânile ḡayrılardan ḳurtulurım n'içün yaramaz (31) söyleyenleruñ ḫaḳḳından gelmeye her birinün isḳâtinde şavâb gördüğüm te'dîbi itmeyem anlaruñ sözleri (32) âteşin n'içün söyindürmeyem diyü buyurdı ol günden soñra siyâset emrine

bir yüzden dahı müfid (33) oldılar ol müfsidler gürühi ki haıklarunda nā-siyāsete kelimāt iderlerdi nā-çār inkıyād üzere

[199b] (1) oldılar zamān-ı ta' nları kışşa oldı bi'l-cümle memleket aḥvāli ra' iyyeti ri' āyet idüp siyāset (2) kılıcın ele alup işletmeyince olmaz tā ki ḥāş u 'ām haqqında bu iki emre ri' āyet olinmaya salṭanatınıñ (3) baḥādır u bankı kalmaz **ḥikāyet** Māverāū' n- nehr pādişāhlarından Ṭamgāç Ḥān ki be-gāyet ulu ve (4) 'azīmü'ş-şān siyāset ehli pādişāh idi anuñ 'ahdinde ciḥān ziyāde ābādān idi memālik-i (5) mahrūsesinüñ her yanı emn ü emān her kūşesi şafā ile şaḥn-ı gülistān idi re' āyāsı refāhiyetde (6) ve 'asākiri gāyetde ve siyāseti nihāyetde āli-şān pādişāh idi ki eger andan Ebū'l-Kāşım Semerḳandī'yi (7) raḥmetu'llāhu 'aleyh öldürmek ḥaṭası şādır olmış idi anuñ 'ālemde 'adlle adı Nūşirevān'dan artuḳ çıkardı (8) ammā anı öldürmek ile ki ḥalkuñ i' tikād itdügin meşāyiḥ-i kibārdan idi illerüñ aña i' tikādı bu yüzden (9) dahı oldı didüler ki evvel Semerḳand'a geldügi eşnālarda birgün binüp Semerḳand' uñ taşrasını seyr için (10) gezerdi nā-gāḥ şehrüñ rindlerinden bir yigit sūret-i iflāsda bir levend idi aña bir gül topı şundi (11) derḥāl dizgin çekdi gül topını anuñ elünden aldı andan aña su'āl idüp bu gül topın kandan alduñ (12) didi rind bu baḡlardan divşir top eyleyüp getürdüm didi Ṭamgāç Ḥān baḡ senüñ mülküñ midür didi (13) ya baḡ atından bunu şatun alduñ mı didi rind ey pādişāh Semerḳand'da kimse güli ne şatun alur ve ne (14) şatar zīrā bundan çiçek cinsine i' tibār yoḡdur be-gāyet çoḡ olur didi Ṭamgāç Şāh her kimse ki (15) destürsuz ḥalkuñ bāḡına gire gül ala veya bir baḡuñ mīvesi irişe girüp şāḥibi izinsüz yimişin (16) ḳopara siyāseti budur yirüñden buyurdı elin keseler yanında olan ḥavāşı dilüñ itdüreler güc ile (17) barmaḡın kesmege rāzı itdüler emr itdi barmaḡların kesdiler **ḥikāyet** ve yine Ṭamgāç Şāh'dan (18) rivāyet iderler ki çün anuñ āşār-ı siyāseti 'ālemde zāhir oldı memleketinde uğrılar harāmiler çoḡalmışdı (19) ekşeri şemşir-i siyāsetine uğramışdı anları ṭurmayup kırardı hiç uğrıya harāmīye emān (20) virmez öldürürdi meger bir gice uğrılar Semerḳand ḥişārınıñ ḳapusına bir ma'danūs otı gibi yüz biçdüke (21) oradan diyü yazdılar Ṭamgāç Ḥān bunu görüp buyurdı ol yazınıñ altına ben de büstāncı gibi ṭurmuşdur (22) ördükçe sizi içerin diyü yazdılar ve anlaruñ ele getürmesi sāyesinde bir hīle fikr idüp birgün vūzerāsına (23) niçe müddetdür ben intikām miyānından siyāset-i ta' ayyün çeküben ve az cerīme ile niçe bahādır u tevānā genç yaşlu (24) yigitler öldürdüm şimdi bildüm ki anlar gereklüler imiş ekşer ehl-i fesād olan adamuñ çeker-dārları (25) ve çābük-süvārları anlara adını bahā ile telef idince her

birine gūş-māl ile ve ihsān u in‘ām ile yola (26) götürüp günāhlarına tevbe itdüklerinden kulle nesim-i ‘ināyetleri itsem yig degül midi hāliyā ger küh-sārınūñ (27) içinde olanlar işyān itmek üzerine itmişler lāzım oldu ki anları giydürüp yirlerine yarar hışār (28) erleri tedārik olan şimdi uğrıdan hārāmīden in‘ām u ihsānla fesādlarına tevbe itdürülmüş hıdmetümüzden (29) birkaç yüz civān varmışsa anlar yirine gönderse yüz vech degül midi şimdiye degüñ anlarıñ gibileri (30) koruduğum pīşmān oldum hiçbir zamān anlar içine karışmış uğruluk hārāmīlük hevālarında yılmış şan‘atın (31) başa çıkarmış dönüp insāfa gelmiş tevbe vü istiğfār itmiş kimse bilmez misin ki anı tertīb ideyüz (32) anuñ gibi hırsuz ve hārāmī gürühünü bula yanına ala anlarıñ her birini āsitānuma ‘arz ide liyākātlarına göre (33) dirlik idem bu hışāruñ hıfzına götüreyüz varalar hıdmetinde olalar didi meger kendünūñ çavuşlarından

[200a] (1) çavuş var idi ki niçe zamān uğrılara ve hārāmīlere baş olmuş hezār o baş ile şeb ü rüz (2) ol yolda yürümüş soñradan insāfa gelüp kendünūñ eyyām-ı şaltanatında siyāsetin görüp tevbe itmiş (3) idi dört yetmiş şeh-bāz oğulları var idi her biri bir kimseye meşgūl idi āhir anı bulup pādişāh (4) önüne getürdiler Tamgāç kendüye ve oğullarına hil‘at giydürdi ve aña kadr virüp kendüye tekkārüb icāb (5) iden mu‘teber mertebelerden bir mertebeye ta‘yīn itdi kendüyle bi’z-zāt söyleşür oldu birgün aña uğrıdan (6) ve hārāmīden niçe yarar civānlara ki yiğitlik belāsıyla ‘ādeti cerīmelerde bulunurlardı siyāsetler iderdüm (7) benüm de evā’il-i şaltanatımda siyāsetüm ta‘yīnūñ hıdmeti zamānlarında idi şimdi heb anlara peşimān oldum (8) saña bu kadarı anuñ‘çün virdüm ki şimdiden soñra uğrıdan gāyyārdan hārāmīden hārām-zādeden (9) her kimi bulursañ cem‘ eyle cümlesin terbiyyet-i ināyetler ideyin hem dünyāda siyāsetden hem uqbā-yı ‘uqbetden (10) kurtulsınlar diyü buyurdu çāk Māverāü’n-nehr’de her ne kadar zerd ü gāyyār u táb-kār var ise anlara (11) pādişāha ‘ināyeti haberlerin gönderdi cümlesi birkaç günde yanına cem‘ oldılar tamām üç yüz h‘ānçer (12) adlu nā-bekār bir araya dirüldi çavuş pādişāha i‘lām eyledi fülān gün cümlesini der-i bār-gāha (13) getür cümlesine kāftān vireyin her birini bir hıdmete koyayın diyü buyurdu va‘de yitdügi gün çavuş (14) önlerine düşdi cümlesini der-i bār-gāha getürdi Tamgāç Hān icāzet virdi cümlesini birer birer getürüp (15) elin öper dirdi bunları hil‘at-hāneye iletüñ her birine kāftān giydürüñ diyü buyurdu meger buyurduğı (16) siyāset-hāne idi giydüriceklere şemşir eliyle cāme-i hūn-şerh idi çavuşla dört oğlını ve ol (17) üç yüz uğrı ve hārāmī-i lā‘ini bir eve iletüp evvel cümlesin bağladılar andan bir uğrıdan hırrerler āb-ı (18) tīg

min^ç günle vücūd-ı ḥabīslerinden memleketi içini pāk eyledi dirler ki ol zamāna gelince Semerkand içinde (19) bunuñ gibi ulu siyāseti kimse ne görmüş ve ne işitmişdi andan soñra anuñ salṭanatı zamānında ašlā (20) uğrı ḥarāmī neşātn kimse virmedi ve kimsenüñ bir ḥabbesi zāyi^ç olmadı bu bir siyāsetle niçe zamān (21) ^ç ālem emn ü emān oldu **ḥikāyet** Emīrū'l-mü'minīn Manşūr'dan şöyle naql iderler ki (22) bir vaqt cevher mizācına sevk-i te'şīrinden ^ç arz-ı marāz-ı tāri olup ısıtma tıtdı endāmına ditremek (23) ^ç ārizası zaḥmet virdi ve bey^ç gele üzerüme döş üstüme muḥkem yat o ki çü ditremem eksile didi (24) Rebī^ç eydür buña ikdām idemedüm ki kendümi üzerleriñe birağam segürdüp cāme-dārlarına vardum andan (25) ḥurrem kelīmlerinden bir kelīm istedüm virdi alup geldüm emīrū'l-mü'minīn üzerine ördüm çün gövdeleri (26) ısındı ısıtma kızgunluğundan kaḫdılar kilimi üzerinde görüp baña bu kilimi ḫandan getürdüñ (27) didi ben de cāme-ḫāndan istedüm getürdüm didi ben bu cins esbābı beytü'l-māle zāhire olsun (28) diyü şaḫlamışdum ki birgün bir iş düşe müslümānlar maşlaḫatına gerek ola dirdüm var cāme-dār ile bile (29) gel anı da yanuma getür diyü buyurdı ben de vardum cāme-dārı yanına getürdüm aña yire bu kilimi (30) benüm emrüm olmadın Rebī^ç 'a niye virdüñ didi cāme-dār da Rebī^ç geldi emīrū'l-mü'minīni ısıtma ditremesi (31) tutar üzerlerine örtmek isterin didi ve Rebī^ç 'nün emīrū'l-mü'minīn ḫıdmetinde bu kadar teḫarrüb (32) ve ihtişāşı var anuñ sözine i^ç timād itmeyin mi didi ^ç ale'l-ḫuşuş evde bir maḫfī göñlüm ola virdüm ki (33) emīrū'l-mü'minīnün üzerine örte kaḫcıcaḫ gene getüre didi ḫalīfe ḫiç ben saña müslümānlar içün

[200b] (1) iḫşār itdügüm esbābı ben buyurmadın vir didüm mi ben buyurmadın niye virdüñ diyü Rebī^ç 'a da ben buyurmadın (2) sen de niye varur alurduñ diyü buyurdı evvel Rebī^ç 'i aşağa aldılar üç tırra bu ki andan çāder-dārı (3) aşağa aldılar üç tırra bu ki urdılar yanında olanlara bunuñ muḫaḫkirāt-ı umūrda te^ç dīb idicek mu^ç azzemāt-ı umūr-ı (4) ihtilālden muşavvıt oldılar diyü buyurdı **ḥikāyet** birgün Ebū'l-^ç Abbās Seffāḫ şaḫrāda oturmuş idi (5) cümle muşāḫibleri ḫıdmetinde idiler nā-gāḫ eṣnā-yı muşāḫebetde muşāḫiblerinden biri söz söyledi (6) mizācına ḫoş gelmedi buyurdı anı meclisden sürdiler bī-çāre vardı anda oturdu bī'z-zāt (7) muşāḫebetinden ümīdi kesdi manşūr u meksūr ve soḫbet-i pādişāḫdan dūd u mehcūr bir zamān (8) evinde ḫaldı evi aña beytü'l-aḫzān oldu āḫir niçe zamāndan soñra bir kışsa ḫāğıdı yazup aḫvālınden (9) ağladı ve ḫalīfenüñ ḫ'ācesine virdi ki ḫalīfeye vire ḫ'āce de fırsatın gözleyüp anuñ kışsayı (10) bir guşşasın bir münāsib vaqtde ḫalīfeye başdan başa okıdı ḫalīfe geldi

itdüğü olmağdur suç (11) degül idi ki ceremātın ĩcāb ide bizden nev-mīd ola didi h'āce eger günāhı az ise aña kelām 'afv çekse (12) güzārluğı hıdmetiñüz mertebesine ire görseñüz olmaz mı didi Ebū'l-'Abbās Hūdā-yı 'azze ve celle Kitāb-ı Kerīm'inde (13) ya' nī her nesnenüñ bir vaqti vardur diyü buyurdı ol vaqt gelince kullarınuñ sa' y u gūşī fā'ide (14) itmez ve pādīşāhlarıñ siyāsetleri ādābındandur ki hışmları ile rızāları mābeynlerinde bir zamān gice ğāzab (15) itdükleri kimse tızcek oħşamayalar diyü buyurdı tamām bir yıl ol muşāhebeti yanına getürmedi bir yıldan (16) soñra aña yine rızā hıl'atin giydürdi evvel ki mertebesin muqarrer eyledi emīrū'l-mü'minīn 'Abdü'l-'Azīz'den (17) raħmetu'llāhu 'aleyh siyāsetüñ ta'rīfi nedür ve zālīm kimdür ve āsī kimdür diyü şordılar siyāsetüñ ta'rīfi budur ki (18) oğluñ olursa da mücrimüñ haqqından gelesin aña şer' ne buyurduysa yirine koyasın ve her kimse ki zālīm sultāndan (19) kaçā ol āsī degüldür ve eger bir sultān zālīmlik ile zālīmüñ günāhından giçe ol āsīdür ve her kimse ki (20) bir günāh işlese ol günāhuñ zararī kendü nefsine ol ğayrı kimseye andan zarar gelmeye anuñ günāhını 'afv (21) iden pādīşāh merd-i kerīm ü hıred-i haķımdür ammā bir kimse bir günāh itse ki andan bir āħir kimse mutazarrır olsa anuñ gibi (22) günāhdan vaz geçen ve anuñ gibi günāh-kāra münāsib olan 'uķūbeti itmeyen sultān hem zālīm hem āsīdür (23) diyü buyurdı **hıkāyet** bir vaqt Emīrū'l-mü'minīn Hişām bir A'rābī bir begden şikāyet eyledi (24) yā emīrū'l-mü'minīn ben 'ömrümde senden 'ādil görmedüm senüñ luř u in'āmuñ götüriye irmişdür cümle haļāyıķa (25) vācibdür ki senüñ 'adlinüñ devletini ve ğubbunuñ ni'metini ğanīmet bileler şükrin eyleyeler fülān kimseye ki bizüm (26) vilāyetümüzün beglüğün virdük vilāyetümüze getürdük sen düşdüğün 'adl-i bisātn ol diyü severdi (27) her kim ki seni arasa alur eger biz bī-çārelerüñ andan haqqını alıvırmezseñüz kemāl-i 'adāletiñüzden umulmaz didi (28) Hişām bin 'Abdü'l-Melik ey A'rābī eger anuñ aħvāli didüğüñ gibi ise anı ma'zül idüp envā'i 'uķūbetle (29) öldürürin ve eger yalān söylerseñ aña ideceğümü saña iderin ki ğayrılar da senden 'ibret alalar řā begleri (30) pādīşāhlar öñünde zulm 'aybı eyleye ki beglerinüñ itdüğün zulm hemān pādīşāhlar itmiş gibidür devr-i pādīşāhlara (31) 'ālemde zulmden büyük 'ayb yokdur didi ve A'rābī'yi şaķladup mu'temed adamlar gönderdi vardılar ol (32) memleketde şerrile ol begüñ aħvālin şordılar A'rābī'nüñ didükleri vāķi' çıķdı gelüp haļıfeye vuķū' yı (33) üzere i' lām itdiler ma'lūmı olıcaķ buyurdı ki işde siyāset ile siyāset eylediler A'rābī'yi şalı

[201a] (1) virdiler eṭrāf-ı memālîkinde olan begleri bundan tamām ‘ibret aldılar ‘adl-i bināsı müstāḥkem oldu (2) **ḥikāyet** birgün Emīrū’l-mü’minīn Me’mūn ki rāy-ı mi‘mārūn kaşrların ta‘mīr itmekde bī-kuşūr idi (3) müşāḥiblerinden bir cemā‘atle oturup pādīşāḥlaruñ ādāb-ı siyāsetin söyleşürlerdi içlerinden (4) birisi bir ‘āmili ḥuşūşında şefā‘at itdi ki anuñ üzerinde mübālağa mīr-i māl var idi ḥabs olunmuş idi (5) emīrū’l-mü’minīn Me’mūn kullar günāḥlar işlerler pādīşāḥlara daḥı vācībdür ki anuñ cerā‘imi cebr idene kılam (6) ‘afv çekeler üç günāḥda aşlā ‘afv gerekmez elbette anlaruñ siyāseti lāzımdur sezā olınan (7) üzere cezāsı virülmek gerek bir bu günāḥ ki pādīşāḥuñ mülki elinden gitmege müte‘allık ise sa‘y eyleye (8) aña ḥā’in ola bir de bu ki pādīşāḥuñ sırrın açā esrār-ı salṭanatını fāş eyleye üçüncü pādīşāḥuñ (9) mālına ḥıyānet ide bu üç günāḥda ‘afv cā’iz degüldür elbette siyāset itmek gerek diyü buyurdu (10) **ḥikāyet** pādīşāḥlar ḥıdmetinde olanlara tenbīḥ vardır ki bu üç günāḥdan be-gāyet ḥazer üzerine (11) olalar tā ki rüzgārları selāmet üzere giçe beşer ‘afvına giriftār olmaya **ḥikāyet** dirler ki (12) çün Emīrū’l-mü’minīn Mütevekkil taḥt-ı ḥilāfete geçdi vüzerāsı yine Muḥammed bin ‘Abdü’l-Melik Zeyyāt elinde (13) muḥarrer ḳaldı ki evvelde daḥı vezīri idi be-gāyet meşḥūr re‘āyā mālına el uzadıcı kimse idi (14) şābıḳan emīrū’l-mü’minīn Mu‘taşım Sāmire şehrini imāret itdügi zamānda daḥı vezīri idi müslümānlaruñ (15) tarīḳ-i zulmle niçe mālın aldurmışdı soñradan Vāsıḳ ḥalīfe zamānında daḥı ke-zālik ol imārete (16) zulmle illerden firāvān māl aldurup ḥarc itmişdi nevbet-i ḥilāfet mütevekkil gelicek daḥı aña (17) çok māl ḥarc itdürdi ve bi’l-cümle bu üç ḥalīfe zamānında Sāmire’nüñ imāreti bahānesiyle Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ (18) kullarına niçe zulmler eyledi ve bī-bahāne mālın aldurdu müslümānları muḥkem incitdi ve beytü’l-māl (19) ḥazīnesinden daḥı çok isrāf eyledi ebed Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā zulm-i muḳābelesinde aña Emīrū’l-mü’minīn (20) Mütevekkil’e ḥavāle eyledi āḥir anı buyurdu bir yanmış tenevvür içine bıraḳdılar bindi ve indi ve niçe yüz bin kimseyi (21) bu āteşe atmışdı biz de bunu ateşe yaḳduk diyü buyurdu ḥalk şerrinden kurtuldılar illere (22) itdügün buldı **ḥikāyet** dirler ki ‘Acem pādīşāḥı Kışrā zamānında her kimse ki uğruluk itse (23) anuñ siyāsetinde ādet bu idi ki uğrınuñ her ne ḳadar māl u mülk-i esbābı bulunursa esbābın (24) uğrulduğı kimseye virürler idi uğrınuñ canına ṭalāḳdan bir elin bir ayağın keserlerdi (25) ya‘nī sağ elin keseler sol ayağında sol elin keseler sağ ayağın da keserlerdi ve eger bir kimse (26) bir nā-mahrem ‘avretle tutsalar zānīnün cümle mālın alurlar ‘avretüñ üzerine virürler idi ve zānīnüñ (27) dilin iki yararlar yüzine

dāğ ururlardı ve dirler ki zānīyi keserler hādım iderlerdi ve uzvınuñ (28) hem yanağına hem fercine dāğ ururlardı ve Kışrā ‘Acem vilāyetinde kırk sekiz yıl pādişāhluğ sürdi (29) bu siyāsetle ki hīç kimseye hürmet itmez itdürürdi eyyām-ı salṭanatında re‘āyāsından ve ğayrıdan hīç (30) bir kimseye hürmetde bed-nāmluğ olmadı ve bir habbe mālī zāyi‘ olmadı **hikāyet** ‘Acem pādişāhların (31) içinde hīç Nūşirevān oğlu Hürmüz’den siyāsetlü ve ‘adāletlü pādişāh yoğ idi ḥaṭṭā anuñ (32) ‘adl u siyāseti kōrḥusı dillerde bir mertebede qarār itmiş idi ki ‘askerinden bir alāy begisüz kişinüñ (33) bāğı önine kondı ittifağ alāy beginüñ bir oğlanı bāğına girüp issi icāzetsüz bir salkım üzüm

[201b] (1) kopardı bāğ issi tıyup alāy beginüñ binüp giderken cellādına yapışdı ya beni rāzı kıl veyā işde (2) Hürmüz’e şikāyete gitdüm didi alāy begi bir salkım üzüm için yüz aqçe virdi gördi ki kōrkar rāzı (3) oldu daḥı ziyāde istedi tā istediği deñlü aqçesin almayınca şalı virmedi her ne istediye (4) virdi andan elinden kırtulmadı bu cümle Hürmüz’üñ kōrḥusından idi ki hükm-i siyāseti hāş u ‘āma (5) berāber idi **hikāyet** Sultān Maḥmūd Kirgān vilāyetine giderdi sipāhınuñ be-nāmlarından (6) birisi bir sinle koyun sürüsinden bir koyun aldı çoban ardınca kōnağına geldi varup senden (7) Sultān Maḥmūd’a şikāyet iderin didi ol sipāhı şarāb keyfiyyetinden hūş-yār olduḡdan soñra (8) andan i‘tizār itdi bir koyunu yirine on koyun virdi gördi kōrkar koyun kabül eylemedi (9) āḥir berāt virmeyince rāzı olmadı ḥavāşından birisi Sultān Maḥmūd’a bunu hikāyet itdi geldi (10) çün anı mesele itmiş dönüp çobandan ‘özrin dilemiş itdüğine pişmān olmuş koyunu yirine bir koyun virüp (11) bir fırın borcu ola anı yine virür diyü buyurdu çobanı buldılar koyunu yirine bir koyun virüp (12) anı elinden aldılar ve ol sipāhiye kendü siyāsetinden kōrḡduğı için ḥil‘at virdi āferīn (13) eyledi **hikāyet** Sultān Maḥmūd Selçukī’nüñ raḥmetu’llāhu ‘aleyh ra‘iyyet-i aḥvālin tefahḥuş ve zālimgere (14) raḥm ü şefkati olmayup siyāset tiğünüñ ḥaddinde kemāl mertebeye varmışdı ki birgün bir kimse gelüp (15) anuñ ḥavāşından bir ulu yigitden kendüye dād u feryād itdi beni bī-günāh döğdi başum yardı didi (16) derḥāl emr itdi ki varalar anı ḥuzūrına getüreler ol beg çobanlar varmadın bunu işitdi ki kendüden (17) ol kimesne pādişāha şikāyet itdi siyāsetli kōrḥusından derḥāl urdı şanup cān virdi bu cā’izdür (18) zīrā kütüb-i ḥikmetde bu mestürdur ki ifrātla sevinmekde ikisi de mehlikdür rūḥ-ı ḥayvānī ikisinde daḥı (19) mütefeyyiz olup boğılır anuñ’çün ekşer bayırda vāfir māl bulan sevindüğünden öldürdiler **hikāyet** (20) ol vaqt ki Sultān Maḥmūd ‘aleyhi’r-raḥme beyt tarafına ḥareket

itdi birgün ki tamām germ-ā-germ ısı vaḳti idi (21) ḳonup otururdu bir kimse gelüp der-i bar-gāhına ṭazallum itdi kimden űikāyet idersin diyü űordı (22) mazlūm pādiűāha bir faḳir kiűiyin bir ḫurmā aḡacından ḡayrıya mālīk degūlin aña getürüp bir fil baḡladılar (23) fil baḡlarından ḳurtılır ḫurmasın silküp bir yir kūy-ı dervīű ehl-i i‘yālūm anuñ ḫurmasıyla geḳinürdüm (24) didi pādiűāḫ ḳapusu oṭaḡına baḡdı görđi ḳapucılarındandır bār-gāhında olanlaruñ her biri (25) ısıcaḡdan bir gölgede ḫuzūra ḳekilmiş hiḳbir kimseye yoḳ hemān kendüsi bir ata binüp rikāb- (26) dārından öñüne bir kimse biraḡup ol mazlūmla gitdi didüḡi yire varup görđi ḫāl mazlūmuñ (27) űikāyet itdüḡin gibidür def‘-i rikāb-dāra emr itdi filūñ yuları űābitdi fil yanuñ boḡazına geḳürüp (28) ol ḫurmā aḡacına asa ḳodı bu siyāset ḫaberi andan dāstān-ı ciḫān oldı tārīḫ kitāblarında (29) yazdılar ḳiyāmete degūñ bunuñla adı söylendi nām-ı ney-ger ger ‘ayāne bād-ı kābe ki ez vefāned sarāy rez nigār (30) ḫikāyet-i tevkī‘leri beyānında idi bu cihetden ki pādiűāḫlar ḫalk iḳre buyruḳ (31) süricilerdür her kiűi ḳıűűasın anlara ‘arz ider cevri-i rüzḡār ile dil-ḫaste olanlara anlaruñ űāfi‘ cevāblarından (32) dermān umarlar lā-büdd anlar da berāyā vü reāyādan her kiűinüñ encām-ı meṭālib ü mārında tevkī‘ler buyururlar ki (33) diyār-ı Rūm’da aña ḫükm dirler tevkī‘lerinden daḫı geḳen pādiűāḫlaruñ aḫlāḳı ne yüzden idi ḫalk ile

[202a] (1) ḫüsn-i mu‘āmeleleri ve luṭf-ı mekālīmeleri ve fırűat u kiyāsetleri ve ḫarāsetleri ne mertebe idüḡi ma‘lūm olur (2) anuñ‘çündür ki bu bābda tā fuṭalā tā geḳmiű pādiűāḫlaruñ tevkī‘lerine müte‘allıḳ ḫikāyetler irād olundu **ḫikāyet** (3) birgün Nūűirevān muűāḫiblerinden bir cemā‘atle oturmiű idi geḳen pādiűāḫlaruñ aḫlāḳuñ iűidüp (4) diñlerlerdi bu eűnāda ḫāciblerinden bir ḫācib iḳerü girdi bir ḳıűűa ḳāḡıdı getürdi Nūűirevān’a virdi (5) kendinüñ űarāb-dārı űunmiűdı maḫmūnında evvelden geḳen pādiűāḫlar zamānında ‘ādet bu idi kendüler (6) olacaḳ her evde ḡümiűden ocaḳ ve altundan kösi ve muraűűaḫ buḫūr-dān ve nefā’is-i buḫūr ṭabaḳları (7) ve kāfūr űemāmeleri ve ḡül-āb ḳurbeleri ve muűarrā izārlar ve ḳālīçeler olur imiű ki pādiűāḫlara (8) ḳarűu ḫamāmdan ḳıḳduḳlarınca kendülere ḡül-āb u kāfur űaçınurlar imiű ve ‘ūd tütüdürler imiű (9) űimdi pādiűāḫuñ vekīl-i ḫarcları baña bu ḫarcları virmezler ki pādiűāḫ iḳün ben de bu tertībleri (10) görđüm istedükce incinürler pādiűāḫ-ı ‘ālem ü zāhid ü perḫīz-kārdur bu aűl-ı isrāf ḫarcları istemez (11) bu tekellūfāt aña lāzım degūldür dirlerin vāḳi‘-i ḫālī pādiűāḫa bildürdüm bāḳī fermān kendünüñ bu bābda (12) buyruḳları nedür diyü yazılmıűdı Nūűirevān ḳıűűa ḳāḡıdınuñ arḳasına fermānum bunuñ üzerinedür

ki didügi (13) nesnelereün ħarcı her ne ise her yıl bi't-tamām vireler şarāb-dārı incitmeyeler benüm dīnde zāhidlūgüm mürüvvetüm (14) olduğına māni' degüldür diyü yazdı bu muhtaşar tevki' den 'ulüvv-i ħimmeti ne mertebe olduğıni düşündür **ħikāyet** (15) çün Baṭlamyūs Rūm pādīşāhı oldu aşda Rūm diyü Ḳaramān'a dirler ve vilāyeti bī-māni' kendünün (16) idindi kaşd itdi ki vilāyet-i Şām'da ala aña da muttaşıl ħükm ide Dīmeşķ ki Şām ikliminün taht-gāhı idi (17) zabṭ iden begler bunu toycası bir yire cem' olup müşāvere eylediler Baṭlamyūs kavī' düşmendür biz aña (18) muķābele itmege ķādir degülüz ulular her kimse ki kendüden yigitle münāza'a itse baḥt aña güler dirler şerden (19) ol anuñla nice münāza'alar idüp anı muḥkem incitmişüzdür şimdi muķarrer bizden intikāmın almağa gelür şavāb (20) budur ki aña bir kışşa ķāğıdı yazavuz bir mu'temed kimse ile göndereyüz aña dostluk göstereyüz ve āyīne-i sīneden (21) anuñ 'adāvet pāsını ve ba'zan ġayyārını sileyüz dirler cümlesi ittifāķile aña bir kışşa ķāğıdı yazup (22) içinde cümlemüz müṭābi'atün ḥaṭṭına baş indürmiş ķullaruñuz ve ķubbelerümüzi itā'atün ribķasına geçürüp (23) munṭazıruz ki pādīşāhuñ ķulları ḥaķķında ne fermānı olur didiler çün kışşa ķāğıdı Baṭlamyūs'a irüşdi arķasına (24) bu vechle tevki' idüp yazdı ki Baṭlamyūs ol ġāfil degüldür ki düşmenlereün ḥad'alarına aldaña kendüyi maġrūr (25) kıla gönüldede düşmeden kül içinde ķor gizleñür gibi giz budur didi Şāḥīb bin 'İbād ki 'ālemde 'ilm ü 'aķluñ (26) meşhūr olan müselleme vezirlerün yüridür ve rik'ān Baṭlamyūs'uñ bu sözi 'ayn-ı ħikmetdür zīrā ḥaķķuñ nā-dānları şevāb (27) gördiler daḥı zāhirine baķarlar hemān cāḥilāne içine el soķarlar ellerin yaķarlar pādīşāhlaruñ ekşeri zāhir maġrūr (28) olur ḥaķāķat aḥvāli şorup bilmezler zinde-gānisi bu yüzden olan pādīşāhuñ düşmenleri ümīd-vārdur dostları (29) nā-ümīd olurlar didi kimisinün 'ādeti bu idi ki oġullarını be-ġāyet severdi riyāset ü siyāset (30) ü şecā'at ṭarīķlerin öġreneyüz ve çevgānla toḃ çamluk ve şikāra gidüp şikāra urmaķ ṭutmaķ (31) ve at segürtmege yolların görmek isterüz ve bunları öġrenmege vācib gibi añlaruz ki 'āķiller dimişlerdür 'aķlı (32) olmayan kimse özi yoķdur ki gibidür eger pādīşāhuñ rāy-ı icāzeti müte'allıķ olursa oṭaġumuzu (33) bir miķdār 'ilm-i siyāset ü ħikmet-i şifāline şarf idüp bāb bāb kendümüzi ħükemā mertebesine irişdürelüm kim

[202b] (1) 'aķil olan bu umūrda ekser kākīle ma'rūr olmaz dirler gibi kışşaları ķāğıdınıñ arķasına bu zıkr (2) itdügünüñüz hūnerler 'aķil olanlara güzel zīnetdür 'ale'l-ḥuşuş ki pādīşāhlar oġullarına daḥı artuķ (3) lāyıķdur diyü yazdı **ħikāyet** ol zamāndaki

Kisrā’nuñ fermānı ‘āleme revān olmuş idi re‘ ayānuñ (4) tekellüfātı taḥfifinde ve rāḥat olmaları yanında ‘ālem içinde bir ḥān olmuş idi ittifāk Hindüstān’dan (5) yabancı bir miqdār kār-bān tā’ifesi geldiler bir müddet ol diyārda ṭurdılar teḡayyür-i havādan mīveyi çok (6) yimekten mīzācları ol diyāruñ havāsı ile alışamadı ekseri ḥaste düşüp kırıldılar Kisrā’nuñ beytü’l-māl (7) ‘āmilleri diledi ki vefāt idenlerüñ bi’t-tamām mālını alup ḥazīneye qoyalar bākī kalan bāzir-gānlar anlaruñ aḥvālını (8) kışsa kâğıdı yazup Kisrā’ya şundılar kâğıduñ arḡasına ḥelāl olanı aluñ ḥarām olanı koñ geleni gideni (9) incitmeñ eyü adı yaramaza çıkarmañ ki benüm rızām ra‘ iyyet rızāsına baḡlıdur rahmet Ḥudā-yı Te‘ālā rızāsı (10) ra‘ iyyet rızāsındadır diyü yazdı ol ḡurebā bāzir-gānlar bu şefkat u ‘atāfetin göricek eli altından (11) çıkup gitmeḡi vech görmediler memleketinde ikāmet itdiler **ḥikāyet** getürmişlerdür ki çün pādişāḥluḡ (12) nevbeti Kisrā’ya irişdi memleket kendüye muḡarrer olduḡı gibi Ṭaberistān memleketine bir mu‘temedin gönderüp (13) ol vilāyetüñ beḡlügin aña virdi ve şöyle ışmarladı ki re‘āya ortasında toḡruluḡ idesin ve anlara (14) ‘ādet olmayan nesneyi yüklemeyesin ra‘ iyyet-i şādān olmayınca memleket ābādān olmaz ve ‘āleme irād ya (15) yılmaz pādişāḥluḡun semeresi eyü addur didi ol kimse daḡı vażiyyetüñ kaḡbül idüp Ṭaberistān’a müteveccih (16) oldu tā ki ser-ḡadd-i vilāyetine irişdi ra‘ iyyeti ṭutup geḡmiş yıllarda edā itdükleri ‘öşrlerin ḡarācların (17) istedi ḡalḡ bī-ḡużūr olup geḡmiş pādişāḥlardan edā itdüklerini ellerinde olan müşkilleri ibrāz itdiler (18) muḡayyi olmadı āḡir ittifākla Kisrā’ya bir kışsa kâğıdı yazdılar şüret-i ḡāllerin i‘lām eylediler kışsa kâğıdınıñ ardına (19) tevkī‘ in idüp bize vācibdür ki atalarumuz sūretin ḡullanayuz anlaruñ gitdükleri yola gideyüz ve yaramaz ḡanūna (20) rızā virmeyeyüz cümle işlere istiḡāmet yolından çıkmayayuz eger yilüñde bed-baḡtluḡ vardur fermānum böyle (21) dür ki māl-ı ‘āmili ḡānūndan mā‘ idā ḡayrı nesne almaya ve re‘āya ortasında bigi yaramaz resm vażi‘ itmeye ki (22) dünyāda ve āḡiretde bed-nāmluḡdur diyü yazdı **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Nūşirevān’uñ (23) bir mu‘temedi var idi ra‘ iyyetüñ aḡvālını toḡruluḡ üzerine gözlerdi Nūşirevān da aña her vechile (24) i‘tikād u i‘timād idüp ḡıdmetinden şākir olmaḡıla ‘aziz ü mükerrem ṭutardı ittifāk bir vaḡt (25) Nūşirevān’uñ meclisinde ḡilāf-ı vāḡıa‘ bir ḡaziyye ‘arż idüp bir kimesneyi ḡunāḡı yoḡ iken yaramaz bildürdi (26) andan Nūşirevān’uñ aña ḡāṭır-ı müteḡayyir oldu ay yanından devr itdi ḡalḡ cem‘ olup ittifāk (27) anuñ ḡaḡḡında pādişāḡa kışsa kâğıdı şundılar ki mażmūnı bu idi ulular dimişlerdür ‘āḡil (28) oldur ki kendü ḡıdmet-kārınıñ ‘aybını örte kendüyi ‘āḡilsüz ve nesne bilmez adına çıkarmaya

biz evvel redd (29) itdügünüñ kimsenüñ ḥaseb ü nesebi ve ‘aqlını destār-ı sâ’ir eyledüğünü anlar ḥüb idüğünüñ tek tek (30) ḥaseb ü nesebini ve ‘aqlını vesā’ir eyledüğünü ḥüb bilürüz anuñ pādişāha olan pesen-dīde (31) ḥıdmetleri ḥod ‘ilm-i ‘ālem arasında ḥod-pāide degüldür sebeb ne oldu ki pādişāhuñ kabūli (32) cāḥından merdūdluğu cāhına uşdı Nüşirevān kışsa kâğıdınıñ ardına bizüm kulağumuzu ko (33) yunculuk necāsetiyle nā-pāk itdi ṭabī‘atümüz andan nefret eyledi bu sebebden müsteḥāk fermān

[203a] (1) oldu diyü yazdı ve ben de bu eṣnāda Nüşirevān bir meḥül aşl u nesli ve ḥaseb ü nesebi belürsüz kimse ilerü (2) çekdi kendüyle bi’z-zāt mekālime idenler mertebesin virdi ḥavāşını bir kışsa kâğıdı yazup kendüye şundılar içinde (3) gevher beyt olınsa hele vechi var ata bu kimsenüñ ne ḥasebi var ve nesebi bu bed-gevher kimsedür bunu terbiyyet (4) itmenüñ vechi nedür diyü yazılır kışsa kâğıdınıñ ardına bizüm ef’ālümüz kabūl eyle anuñ ḥaseb ü nesebi vardır diyü tevķī‘ (5) yazdı **ḥikāyet** ol vaqt ki Nüşirevān pādişāhluk serīrine geçdi ve āşār-ı ‘adli ile gāyet āsūde- (6) ḥāl oldu ‘atā vü baḥşīşe el açdı ‘ālem-i eyyām-ı ‘adāletinde tüm nizām buldı muttaşıl ‘uḳalā-yı rüzgār (7) dile iḥtilāt iderdi müşāvere vü mekālimesi hemişe anlar ile idi devletin getürmeyüp anuñ nizām-ı salṭanatına (8) ḥased çekenlerden ba‘zı kimseler ḥile ile fikr itdiler ki nizām-ı memleketine ḥalel vireler birgün muşāhibleri (9) ile oturup ‘ayş u ‘işret iderken meclisine bir kışsa kâğıdı şunup mażmūnında kār-ı salṭatunuñ (10) bināsı ḥalvet oturmakta ihtiyāt üzerine olmaḳ üzerinedür pādişāhlar muvāfık muḥālifden (11) ḥālī olmazlar mu‘lemedlerinden niçesinüñ mülki ḥaḳḳında yaramaz sünneti vardır anuñ peykānından nakz-ı ‘ahd itmek (12) isterler eger mülk-i şavāb görürse münāsib oldur ki anlar bendleri de fitne otura didiler Nüşirevān kâğıdı (13) okıyıcak gülmedi ehl-i gāreż müfsidlerüñ anı şunmaḳdan gāreżleri n’idügin anladı kâğıduñ arḳasına (14) tertīb-i pādişāh degülüz belki bezetlü pādişāhuz diyü yazdı gānz itdükleri kimseler bu tevķī‘-i (15) laṭīfi işidüp pādişāha iḥlāşlar daḫı ziyāde oldu billerine ḥıdmet kemerin biş on yerde (16) kuşandılar **ḥikāyet** ol vaqt ki İskender İrān vilāyetin şāfi kendünüñ (17) idinmege kaşd eyledi varayın Dārā’yı ḳahr itmek ḥuşūşında meşveret için ‘ādeti üzere (18) kār-dīde pīrlere ile şemşīrden civānlardan niçe ehl-i rāy u şaff-ārāy kimseler iḥfā idüp (19) ol bābda ḥakīmāne tedbīrlere ve şāhāne tedārikler itdi leşkerinüñ pehlivānlarından birisi (20) İskender’e bir kışsa kâğıdı şunup içinde hele size muḳābele-i dūşmānla muḥārebe emrinde böyle tedbīr (21) ü iḥtimām itseñüz olur ammā varup ben dād ol ḳadar ḥālī yokdur ki anı def‘-i bābında ḥāṭırın (22) gözede nev‘-i igvā ola daḫı ol bābda bunca

tedbirlere muhtâc olasız haşmıñuz çıkar iken anı (23) adam yirine koduñuz ulular ve itdüğüñüz dergâh-ı İskender kışsa kâğıdınıñ arkasına arslân dilegi (24) olmağda dañı beyân eşigi olmağdan itdügi ihtiyâti eydür diyü yazdı âhir ki iki ‘asker (25) birbirine karşılaşdı şâhib-i habs olan İskender’e rik‘a yazdı haşmuñ leşkeri çokdur (26) diyü yardım istedi İskender rik‘a kâğıdınıñ zuhrına kaşşâb fevt çokluğundan incinmez diyü (27) yazdı **hikâyet** getürmişlerdür ki çün Erdeşir pâdişâhluğ tahtına geçdi biy-ı (28) ‘âleme siyâset bisâti düşdi anuñ kifâyet ü şehâdeti ve siyâset-i âvâzeleri rüy-ı ‘âleme (29) münteşir oldı birgün muşâhiblerinden bir cemâatle oturup her nev‘den kelimât ideyorurlardı (30) ittifâk içlerinde bizi te‘emmüli pâdişâhuñ sözi arasına girdi bî-vech bir sözine dañı idüp (31) küstâhluğ itdi Erdeşir incinüp buyurdu anı meclisden taşra sürdiler çıkarup (32) seng-sâr eylediler ğayrı muşâhiblerine bu hoş gelmedi huzûrına bir kışsa kâğıdı yazup şundılar (33) içinde anuñ günâhı ne idügi hiç ma‘lûmumuz olmadı eger pâdişâh günâhı ne iderken bize

[203b] (1) bildürürse münâsibdür ki biz de anuñ gibi günâh itmekden ictinâb ideyüz didiler Erdeşir kâğıduñ (2) arkasına her cinâyet söyletür ve ne her kinâyet gizleñür kul kulluğında olmağ gerek diyü yazdı (3) **hikâyet** şöyle getürmişlerdür ki Kisrâ zamânında ay bigi olan bî-vech-i re‘âyâya zulm elin uzatdı (4) cevr ü tekdâdi haddin aşdı re‘âyâ be-ğâyet içinde dil oldılar âhir andan Kisrâ’ya şikâyete geldiler beg (5) dañı reyden kendüden şikâyete gitdüklerin işidüp pâdişâh işigine ol da ‘arz-nâme gönderdi (6) hâşılı bu idi ki re‘âyâdan bir tâ’ifeyi sebep âsitâne-i sa‘âdetlerine müteveccih oldılar ‘ahd geldi (7) şikâyet-i hilâf vâki‘ olmuşdur rây-ı ‘âlem-ârâ ümîddür anlara iltifât eylemeyüp ‘arz-nâmesi Kisrâ’ya (8) gelicek üzerine dâ‘ne-i cüd eylemek bizüm seyrânumuz degüldür vâki‘ olmazsa da re‘âyânuñ şikâyetin di (9) ñlemek pâdişâhlarıñ ‘âdetlerindendür bizüm teftiş-i aḫvâl itdüdüğün şikâyetlerüñ yalanın gerçegin (10) bilmek içündür eger kâhrumuzdan korkarsañuz ‘adl idüp cevrdan el çekmek gereksin ne selâmet (11) kurtıla diyü yazdı **hikâyet** getürmişlerdür ki Nüşirevân’uñ bir alây begisi var idi ki (12) kâr-ı memleketüñ istedi anuñla söyleşürken muḫkem salâhı aña huzûz idi birgün dîvânında (13) memleket pîrinden üzerine geçmek istedi anuñla söyleşürken muḫkem çağırdı küstâhluğ itdi (14) Nüşirevân buyurdu ber-dâr itdiler ḫavâşından bu siyâseti göricek endişeye düşdi (15) bir kışsa kâğıdı yazup Nüşirevân’a şundi mazmûnında alây beginüñ ne cürm ü ne ḫiyâneti (16) zâhir oldı ki pâdişâh aña siyâset buyurdu diyü yazdı Nüşirevân iden kışsa kâğıdınıñ zuhrına (17) ol ve kendüsine itdi

pīrlər hürmetin şalmadı anuñ üstine geçeyin didi her kime ki yücelerden (18) yücelenmek isteye anuñ yeri var ki yüce biri olur diyü yazdı tevķī^c eyledi **hikāyet** (19) getürmişlerdür ki Nüşirevān pādişāh olduğında evde tokuz yaşında idi bu genç (20) yaşında hażerāt-ı pīrlər gerek idi ki umūr-ı saltanatda iden ta^c līm idi ālā idi envār-ı ^c adli (21) ve āşār-ı bedeni velāyet ü ra^c iyyete ser-tā-ser imdi irişdi düşmenlerini istimāetle dost u destārı (22) vefā-yı ^c ahdle pādişāhluğa irişdürdi iş görmiş ve rüzgār geçürmiş pīrlere nevāhet itdi (23) oğullarına ^c ulūfeler ve meşāhirler ta^c yīn idüp dīvānına getürdi ve her ta^c ifeden sezā-ehl olanlara rağbet (24) idi siyāb-ı ma^c aşların düzdi her kimsenüñ miqdārı añlayup her nesneyi yirlü yirinde vaz^c itdi (25) her cihetle memleket aḥvālın ma^c mūr eyledi saltanat-ı bünyānı vāsīḥ ü devlet bünyādı bülend ü şāfiḥ (26) görindi ol rüzgāruñ arası anuñ ḥarṭ ü fermānına baş uyandurdılar ve kulluğı fermānına ve gözi mişāle (27) tıydılar ^c adl-i berekātında dört ^c ālem sonı uyudu ve havāsını oturup hemişe anuñ ḥişāl-i cemīde (28) iftiḥārı ile birbirlerine tenbīh-nāmeler şādilükler iderlerdi bu arada Nüşirevān'ı biri bir kışsa (29) kāğıdı şunup senden evvel gelen pīr-i pādişāhlaruñ bu memleketi zabṭ itmişlerdi rūzigārları (30) miḥnetle geçdi kendüler gibi niçe ciḥān dīde-i ḥaşmlarından endiş-nāk idiler ^c ömrleri ızṭırābile (31) güzerān itdi Ḥudā-yı Te^c ālā saña hidāyet işleri bu mertebede ^c āleme böyle intizām virdünse kande (32) ḥaşmuñ var ise mutī^c -i şermānuñ ve illā ḥiçbir pādişāh-ı ciḥānuñ zamānında bugün ki nazm u nizām (33) olmamışdur bunuñ sebebi nedür didiler kāğıduñ arḫasına saltanat şağrulma degüldür yaşlama devlet tīz

[204a] (1) lükle degül nermlükle bulunur diyü yazdı **hikāyet** getürmişlerdür ki Türkistān pādişāhlarından (2) Ercāsb ḥaste olup çün ḥastaluğı uzadı kendü de emārāt-ı fenā müşāhede (3) idüp ḥayātında ümīd kesdi eyledi ki eyyām-ı ^c ömri aḥirete irişür bu ḥāle devāt u kalem istedi (4) hezār-belā ile döşegi üstinden ḫalkup oğlu için bir vechle bir vaşiyet-nāme yazdı (5) ey oğul üzerüñe lāzım olsun ki evvelā pesen-dīde ḫıdmetleriyle ve güzīde hediyeler göndermekle (6) pādişāhlaruñ gönüllerin ele alasin düşmensüz luṭf u kerem ü mürüvvet ile dostlaruñ dili siyāset-i (7) istimāetler ile düşmenler degüñ ve ri^c āyet ile ^c avretlerüñ oğlanlaruñ gönüllerin ele alasin her zamān (8) dirlükle alu ola dünyāda hoş geçesin didi andan yüzün kıbleye dönderüp Allāhu Te^c ālā'ya secde-i (9) şükr eyledi yā Rabbī fermānuñ mutī^c n ve fermānuñdan taşra ayak baṭırayın diyüp cānını teslim eyledi (10) ^c ākil olan bilür ki bu sözlerden her biri ḫikmet ü riyāset mi^c yārı ve binā-yı ^c izz ü sa^c ādet (11) mi^c mārıdur **hikāyet** şöyle getürmişlerdür ki

Kisrā'nuñ eyyām-ı saltanatında 'ayn-ı vilāyetinde ki aña (12) bile hükmi derdi 'azīm қаһт oldu bir mertebede ki қаһт ucından ba'zı nevāhī harābe teveccüh (13) eyledi halkı dermānda kılup 'aczlerinden pādişāhları Nu'mān bin Münzir'e gelüp 'arz-ı aḥvāl (14) eylediler Nu'mān bin Münzir'den Kisrā'ya bir kıssa kâğıdı yazup aḥvāl-i 'ayn 'arz eyledi vilāyetine (15) 'azīm қаһт düşdi ba'zı nevāhī harābe yutulmadı pādişāhuñ sāye-i devletinde kendü vilā (16) yetlerinden ni'met çokdur eger bu dermānda āşikār ḥaḳḳında nazar-ı 'ātıfet dirīg buyrulmayup kifāyet miqdārı (17) ğulle 'ināyet itseler kullar āzād azadlular kulları olurdu Kisrā'ya 'arz-nāme vāşıl olıcaḳ (18) zuhrına biz keremi ğanimet tutaruz ni'meti ra'ıyyetden dirīg itmezüz diyü yazup anlara beş yılluḳ ğulle (19) virdiler ve beş yılluḳ harācların def' itdiler **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Ebū'l-'Abbās-ı Seffāḥ (20) taḥt-ı ḥilāfete geçicek anuñ luḥf u iḥsānuñ dosta düşmene ğanī vü қаzır-i şāmīl oldu halk (21) şehāvet elin açdı dīn ü dünyāyı kifāyet ü kiyāseti ile ma'mūr eyledi iḥsān u 'atā ḥuşūşında (22) anuñ mertebe-i ifrātından ḥavāşını incitüp aña bir kıssa kâğıdı şundılar maẓmūnında bu itdüğüñüz (23) nedür eger ḥazīneñüz deryāda olsa buña vefā itmek ihtimālī yoḳdur didiler Ebū'l-'Abbās kâğıdı oḳıyup (24) zuhrına bu çirkindür ki ḥālüm benüm fermānumda ola daḥı elem olanlara benüm iḥsānum irişmeye diyü yazdı (25) **ḥikāyet** 'İsā bin 'Utbī eydür ben Hişām bin 'Abdü'l-Melik muşāḥibi idüm baña icāzet virmişdi (26) hemīşe ḥalvetlerine girürdüm birgün ḥalife ile bindük şahrāya temāşāya gitdük ittifaḳ yağmur yağardı (27) bulutluḳ oldu bir çeşme-sār kenārına indük 'işrete meşğul olduḳ bu ḥāl ešnāsında (28) Hişām'a bir kıssa kâğıdı aldı daḥı oḳımadın arḳasına şormadın söz söylemek buyurmadın (29) iş işlemek olmaz bunuñ içinde eger toĒrı söyledüñ ise düşmānla düşmenlük artıruruñ ve eger (30) yalan söyledüñ ise h'ār olursın diyü cevāb yazdı kâğıdı şunañ yā emīrū'l-mü'minīn (31) yaramaz itdüm emīrū'l-mü'minīn 'afv u merḥametın umarın diyüp döndi gitdi ben de yā emīrū' (32) l-mü'minīn vech bu degül midür ki pādişāha kıssa virenüñ kâğıdına baḳar andan te'emmül iderek oḳıya (33) ba'de cevāb buyura andan ḥācetin revā iderdüm Hişām yā 'İsā eger anuñ ḥācetin

[204b] (1) revā idersem sen mertebenden düşersin diyüp şunılan kıssa kâğıdını elüme virdi gördüm (2) içinde evvelinden āḫirine deĒin benüm müsāvī'ümi yazmış baña nice kabā'ic isnād itmiş hemān (3) sübhāna'llāḥ didüm dir **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Emīrū'l-mü'minīn Hişām'a ḥıdmet idenlerden (4) 'Ömer bin Sa'd adlu bir kimse vefāt eyledi emīrū'l-mü'minīn bu ferāseti baña bezir-i cumhūruñ didüĒi (5) bu ḥikmet sözünü

andurdı ki pādişāhların sözlerine i' tirāz itmek gerek ki anlara söz telkīn (6) iden devlet ü sa'adetleridür diyü buyurur tamām seksen bin altını kaldı düşmenlerinden biri halīfeye (7) kâğıd şunup mazmūnında bu kadar māl-ı 'azīm beytü'l-māl için zabt olunmak gerek emr-i pādişāhı (8) nedür didi emīrū'l-mū'minīn kâğıduñ zuhrına **hāzā kalīlu şumna yusallu aleynā** ya' nī bizüm hıdmetümūze (9) irişen bu kadar māl azdur diyü yazdı hikāyet aña yakīn bu da bir **hikāyetdür** ki (10) getürmişlerdür bir vaktde Emīrū'l-mū'minīn Mu' taşım'a bir gammāz bir kıssa kâğıdı şundi içinde (11) halīfenūñ bellü kimselerinden fūlān kimse vefāt itdi be-gāyet mālī çok hemān bir küçücük oğlancuk (12) vārisi kodı gayrı vārisi yokdur eger emīrū'l-mū'minīn buyurursa mālından oğlancuk vefā idicek (13) miqdārı koyalum bahisde beytü'l-māl için zabt idelüm hāzīneye vāfir sa'y olsun diyü (14) yazmış idi halīfe kıssa kâğıdı okıyup zuhrına **ammā el-meyyitu ferhamu'l-ammu'l-hālfe semeru mā-lemme ve emme** (15) **l-yetīm fā'idetu ve'emme's-sā'i fe-la'ne** ya' nī evvelā meyyite Allāh rahmet eylesün ve mālī Allāh artursun (16) ve yetīm eline beytlesün ve bekādan Allāh la'net itsün diyü yazdı **hikāyet** getürmişlerdür ki (17) Şāpūr-ı Zū'l-iktāf-ı Astāhar Fārs'a bir 'āmil gönderdi vardı māl tahşil itmekde tamām vakt itdi (18) re'āyāsı pādişāha kıssa kâğıdı yazup Şāpūr'a andan şikāyetler itdiler bizden mālī parça aldı (19) buyur gene vīrsün ve anı 'azl eyle didiler Şāpūr kıssa kâğıdınıñ üzerine anı ki 'āmil bī-vech almışdur gene (20) alı vīrsünler ammā mahzā sizün hātırınıñuz için 'āmil 'azl idilmez zīrā 'āmil bir kutlu mīve-dār (21) ağaçdur elbette şāhib-i devletlerūñ anuñ mīvesine ihtiyācları olur anı kolayına çeküp kırmazlar (22) eger gammāz sizün hātırınıñuz için 'azl u naşb olınsa anlara hürmet ü i' tibār kılmaz mīr-i mālī zāyi' olur (23) memleket meşālīhine ziyān ider diyü yazdı **hikāyet** şöyle dirler ki Nūşirevān Pārsī halkınıñ (24) 'aql ehli vezīrūñ hūş-yār kimselerinden yüz nefer kimse bulunmak murād idindi ki hemīşe anlar ile (25) tura otura anlardan geçmiş pādişāhların sözlerin diñleye her sözden bir hisse ala ümerā-yı hāzreti (26) bir kıssa kâğıdı yazup her 'ākil pādişāh muşāhebetine yaramaz 'acabā pādişāh ne aşl kimseler gerek (27) ta'yīn buyursalar ki yola gönderseyüz dirler Nūşirevān kâğıdlarınıñ zuhrına bir adam esīrinūñ (28) kabz-ı ilāhīden naşib almış ola 'aql u hikmet ile bizi ve āhīret nuşretlerinden men' eyleye bize (29) hıdmeti şıdk-ı i'tikād u 'adl u dād ta'līmi cihetinden ola hemān bilüñüz dünyāda ni'metüñüz devletümüz (30) ziyāde olmak cihetinden olmaya ni'met-i devlet gelür geçer hūsn-i 'akīdet pāy-dār yazdı (31) **hikāyet** şöyle dirler ki Nūşirevān'ın kapısında on beş bin

‘ulüfesin bir kimse (32) var idi rüzgār-ı hikmet ü fikr-i tedbîrde geçerde ittifāk eyyām-ı salṭanatda bir seyl-i (33) yağmūr yağmadı şusuzluqdan ğuşül-i ḥasbî kuruğı gitdi tebāh oldu leşker ḥalkı ol zamānda

[205a] (1) zārūrî Nūşirevān’a kışsa kâğıdı yazdılar ğalül-i münkat‘ oldu zārüretüm ḥadden geçdi (2) eger pādişāh ‘ināyet ide bu yıl mevācumuzı ḥazineden naqd vire ‘azīm iḥsāndur didiler Nūşire (3) vān kâğıdlarınuñ arḳasına adama ma‘aş emri zārūrîdür buyurđı ki ḥazā’in-i pādişāhı açıla (4) ‘askere vireler meşveretleri def‘ ola diyü yazdı **hikāyet** şöyle getürmişlerdür ki (5) Nūşirevān ibtidā dāmen-i salṭanatında ittifāk bir aşlı nesli mechül kimse şoqlıdı aña şāyeste (6) ḥıdmetler eyledi niçe yıllar istikāmetile ḥıdmetin idüp aña niḥāyet mertebede teḳarrüb itdi belki (7) teḳarrübi ḥadden aşdı tamām ḥavāşından oldu muḳtezā-yı ṭab‘-ı te‘emmüli üzere ‘aqlı olmayanları (8) ilerü çeker ‘ākilleri ḳapısından sürdi ḥalka muttaşıl kīse-pā vü ‘azimet şatardı teḳarrüb (9) şāhi ile aña ğurūr gelüp ḥazm-ı nefis itmek ḳādir kimse degül idi lā-büdd ḥāş u ām andan (10) tamām nefret idüp anuñ taḳdīsinden muḥkem incindiler āḫir aña bir devletinden bir cem‘-i ittifāk (11) eyleyüp birbirlerine anuñ’çün er be-ğāyet bī-şerm ü ḥayādur ḥiç bizi gözine şalındurmaz (12) bununıla ‘adāvet izḥār itmege daḫı ‘ārlanuruz ki anuñla berāberlük göstereyüz cā’iz ki pādişāh (13) aña yan başa bizi incideyin tedbîr budur ki bunuñla ra‘iyyet arasında iḥtilāf biraḳmayuz ra‘iyyetüñ (14) bunuñ elinden ıztırābın tıttıcak elbette pādişāh bundan yüz çevirür redd ider yüzinden ḳurtuluruz (15) diyü fesāduñ mübāşeretinde ulular ol kimse bunlaruñ kendü ḥaḳḳında bu tedbîrlerine itlāğ idüp Nūşirevān’a (16) bir kışsa kâğıdı yazup şındı içinde ulular sultānuñ maḳbūli olan ḥalk-ı ciḥānun (17) maḥşūrı olur didükleri gerçekmiş benüm başum keldi şimdi ḥālüm yirine vardı ki memleketüñde (18) iḥtiyārı baña ḳaşd idüp dilerler ki benümle ra‘iyyet arasında iḥtilāf birağalar ya memleketde bir zull (19) vāḳi‘ ola da müteğayyir ola beni gözinden birağa pādişāhuñ rāy-ı şerīfi ümīddür ki şāḫib-ğarezlerüñ (20) sözlerin diñlemege müştāḳ ola didi Nūşirevān kâğıdın zuhrına biz ki pādişāhlaruz bizüm gönüllerimiz (21) Ḥaḳḳ Te‘ālā ḳabza-i ḳudretindedür niçe düñdür anuñ luṭf u ḳahrından ḳurtulmuş kimse yokdur zālimleri (22) tamām itmege zulmleri yeter ‘āḳil oldur ki gönlüni toğrı Ḥaḳḳ Te‘ālā’ya tuta düşmenlere medār yüzinden (23) eyü dil dōke ve dostlara luṭf yüzinden iḥsānlar eyleye tā ki kendüden ḥāsıdlerüñ dilinlese (24) diyü tevḳi‘ yazdı **hikāyet** getürmişlerdür ki Kisrā’nuñ eyyām-ı salṭanatında bir vaḳt (25) Rüm meliki anuñla aralarında olan ‘ahd-i şadā Şām ve ‘Irak vilāyetlerine ta‘arruz eyledi

Kisrā anuñ (26) nağz-ı ‘ahd itdügün tutıcak anuñla cenk tedbîrin eyledi ve dört bin süvâr ârâste idüp (27) pehlivânlarından biri ile gönderdi ve aña emrüm budur ki kuvvet-i kalîle yüriyesin yüzün işde (28) ola muğābelesin ‘ahd-i şıyāna bekā olmaz didi çün ol pehlivân leşkerle Rûm ser-ğaddine irişdiler (29) Rûm melikinüñ vefâtı haberin itdüler orada tevakkıf idüp Kisrā’ya bir nāme yazdılar maẓmûnında (30) pâdişāhuñ lafz-ı miyarı kendüñ şādır olduğı gibi ‘ahd-i şıyāne bekā ser-ğadd-i Rûm’a irişdügümüz gibi (31) Rûm melikinüñ vefâtı haberini işidicek şimdi Rûm halkı meliklerinüñ ‘uzlete meşgûllerdür tamām (32) marāzdur yorılı Muḥammed şamrına buyururlar didiler nāme Kisrā’ya iricek arkasına bu vechle tevķî‘ yazdı ki (33) Rûm Naşr’a senden ve ‘âret ü târâcdan el çekmeye ser ol nāhiyelere teveccühden ‘inān çevresiz

[205b] (1) hîç olmadan acı şerbet olmaz çün anlar içmemişler koyasız kendü hâllerinde olalar şart idüp budur ki (2) pâdişāhlarıñ mevtine kendüye yaramaz sananlarıñ hâlûñe sevinmemek gerek ölüm her kişiye irse gerekdür diyü yazdı (3) **hikāyet** getürmişlerdür ki çün memleket pâdişāhluğı Nüşirevân’da karar itdi cihân-serverleri (4) ve ‘âlem-i serkeşleri maṭbû‘ fermānı olup hikmete baş itdürdiler ve cāḥ-ı ‘adli halkuñ başına sâne-i (5) istirāhat şalup ‘ämme-i re‘âyā vü berâyā âsüde-hâl oldılar mütemerridlerden bir tâ‘ife anuñ fermānından (6) baş çekdiler aña âşî olup bir muḥkem ḥişāra girüp eṭrāf-ı memleketde fitne âteşin yaluñlatdurdılar (7) Nüşirevân anlarıñ üzerlerine ‘asker gönderdi vardılar niçe zamān ol ḥişār içinde anları muḥāşara (8) itdiler be-ğāyet muḥkem ḥişār idi içinde azığı şuyı bol idi ve kendüler daḥı merdān-ı kār-zār (9) idi fetḥine imkân olmadı üzerine varan ‘askerüñ aḥvālî kārları ‘ulūfeleri geç vāşıl oldı (10) anları arığladı zebûn oldı āḥir Nüşirevân’a kışşa kâğıdı yazup içinde bir zamāndur ki (11) fülān ḥişār üzerinde otururuz anı fetḥ itmege çalışırız erlükde ve sa‘yde hîç kuşūr (12) komaduk likin ‘azīm direk ḥişārdur meger bize daḥı yoldāş gönderile anlar kuvveti ile fetḥ (13) ola ve eger yoldāş gönderülmezse bize icāzet evzākı buyuralar ki âsitānelerine mürāca‘at (14) ideyüz didiler Nüşirevân kışşaları kâğıdı ardına işler ve fitne bağıldur Ḥaḳḳ taḳdîr itmedin (15) o meger sa‘y fā‘ide itmez gönlünüz hoş tutmañ fülān zamānda yardım gönderilür gözleyü turuñ (16) diyü yazdı çün tevķî‘ anlara irişdi sevindiler yardım gelür diyü ol va‘de zamānına kulak (17) tutalar ne vakt geleyin ki ve atludan piyāde ne kadar kimse gele ki diyü muntazır oldılar nā-gāh va‘de zamānı (18) olıcaḳ gördiler yolda aḳ kaftānlar giymiş ve bir aḳ eşege binmiş aḳ şakallu pîr kimse çıka (19) geldi aña yardım gelecek ‘askerden haber şordılar pîr bölüğine fetḥ ü nuşret

‘ asker kuvveti ile degüldür (20) Nüşirevân size yardıma gönderdüğü yetin göñlüñüz emîn tutuñ ki yarın bu hişâr feth olunur (21) ve murâdıñuz hâşıl olur didi ‘ asker halkı sözinden münâşir olmadılar kendülerüñ hâtırı (22) için söyler şandılar yarındaşı gün oldu gördiler pîr hişâruñ önüne gelür baş secdeye (23) kodı iki rek‘ at namâz kıldı andan başın kaldırıp hişâr köpricilerinden bir purhına işâret (24) itdi derhâl burç yıkıldı yire berâber oldu Nüşirevân’uñ leşkeri def‘-i hişâr içine girüp (25) koyıldılar anı dest-i feth olundu pîrden bu hâl göricek sen kimsin diyü şordılar Nüşirevân’uñ (26) ‘adline müvekkil olanlaruñ da çün ol Hakk Te‘âlâ’ya hişâruñ fethi bâbında tazarru‘ eyledi Hakk Te‘âlâ’dan (27) baña fermân eyledi ki gelem anuñ’çün bu hişârı feth idibilem size meded irişem didi Câmî‘ü’l-Hikâyât (28) hikâyeti cem‘ iden bu hikâyet egerçi şeri‘ ate uymaz zîrâ Nüşirevân âteş-perest kâfirdür (29) anuñ ‘amel-i küfri ile yüz bulur amel-i ‘adli nice maqbûl olur Allâhu Te‘âlâ anuñ üzerine melek müvekkil (30) ide ammâ niçe kitâblarda bu hikâyeti yazmışlar biz de anlarda gördüğümüz üzere yazduk dir (31) mütercim faķîr eydür Nüşirevân ğayrı kâfirlere kıyâs olunmaz zîrâ Hâzret-i Risâlet-penâh anuñ hakkında (32) **vulidtu fi zemeni melikü’l-‘âdil**³⁷ diyü buyurmuşlardır ‘adline bu hadîş-i şerîf (33) ile şehâdet itmişlerdür şehâdet itdükleri ‘adlûñ cenâb-ı Hakk’da câ’iz ki bu miqdâr kudreti

[206a] (1) evvelâ beynehu ve beyne eline aĥvâli böyle olmaĥ zâhir şer‘e ihtiyâf-ı ‘amel mes‘elesine muhâlif olmaz (2) **hikâyet** getürmüşlerdür ki Sāmānîler’den Emîr Naşr bin Aĥmed’üñ ekâbir-i dergâhında iki ulu (3) kimseler arasında bir mâl ğavgâsı cihetinden ĥuşümet oldu birbiriyle tamâm penc ü ‘inâd üzere (4) olup aralarında ĥuşümet uzar kazılar ve ğayr-ı fazl ĥuşümetden ‘âciz oldılar âĥir (5) ikisi birbiriyle ittifâĥ idüp pâdişâha kışsa kâĝıdı yazup ikimüz arasında pâdişâh (6) faşl-ı ĥuşümet itsün emri her vechle nâfizdür bundan ğayrı çâremüz ħalmadı didiler (7) Emîr Naşr kışsalar kâĝıdı arkasına eger ben arañuzda ĥükmi dirsem elbette birinizüñ hâtırı (8) hoş ve birinizüñ hâtırı rencide olur ikiñüz ortañuzda şıdk u insâf ĥükmi idiñüz (9) anuñ ĥükmine râzı olun tâ ortanuzdan nizâ‘ kâlka diyü yazdı evvelâ iki ulu bir koşuĝı (10) okıyıcak pâdişâhuñ bu ĥüsn-i maĥâl u luţf u kelâmın görüp kendü kendülere ve sezâ-insâfa (11) geldiler birbiri ile özleşüp aĥsen-i vechle aralarında olan nizâ‘ münkaţ‘ oldu (12) **hikâyet** getürmüşlerdür ki Ŧamĝaç Hân-ı Bozorĝ zamânında Semerħand pâdsâhı idi (13) be-ĝâyet ‘azimü’ş-şân şâbit ü kaşşâl u ĥün-feşân pâdişâhdı ki zikri bu kitâbdan siyâset (14)

³⁷Ben âdil hükümdar zamanında doğdum.

bābında gelse gerek ittifāk bir şāhib-cemāl oğlan ki hüsnde bī-hem-tā bir dil-ber-i ra' nā idi (15) hārāmı gözledi kimi uğrulukda bulındı anı Țamgāç Hān'ũn õñüne getürdiler elin kesmege buyurdu (16) kesmege cümle erkān-ı devlet ü a' yān hāzreti anũn oğlanluğına ve hüsñ ü luřf-ı cemāline raħm idüp (17) ittifākla bir kışşa yazdılar pādiřāhdan anı dilek itdiler pādiřāh kışşa kāđıdınũn ardına (18) uğrınũn eli acısına baķmayup esbāb uğurlana tek yüregi acısına baķmak gereksüz kalbiñüze bundan (19) ğam gelmeye diyü yazdı te'emmül olinsa bu söz hikmet ü řerī' at yollarınũn elin dağı öper faşl-ı hitāb (20) ve ' ayn-ı řavābdur **hikāyet** Sultān Tegin Nāřir bin Alparslan ki H' arezm ve H' orasān (21) pādiřāhı idi ve kemāl ü celāl ü ' izz ü iķbāl ile selātīn-i ' ālem içre ser-āmed idi ve salşanat-ı (22) evā'ini ri' āyetde luřf u şab' üzerine hāreket iderdi řāhib-i ma' rifet pādiřāh idi nazm u neşince (23) fā' iķ ü rā' iķ sözler söylerdi cümleden biri bu ki ittifāk eyyām-ı salşanatında Țusī beytinden (24) Rāygān adlu bir köpek timāri Bařtiyār adlu bir adam elinden idi anı ma' zül idüp āhir kimseye (25) virdi ma' zül olan Bařtiyār hayli āli biraz er idi pādiřāha bir kışşa kāđıdı şunup içinde (26) Rāygān ben kұлınũn timāri idi elümden alup āhire virdiler eger yine ben kavline muķarrer ķalsa (27) pādiřāhũn ' ulüvv- i himmetinden bedī' degüldi diyü yazdı Sultān Tigin řař rik' asınınuñ (28) zuhrına eger Bařtiyār'ũn baştı yār olupdı Rāygānı ğayra aldurmazdı diyü yazdı **hikāyet** (29) yine Sultān Tigin başdan naķl olunur ki eyyām-ı salşanatında Āmũ řuyınũn geķüdinden bāc alınurdu (30) yılda ancak otuz altun hāřıl olurdu bundan artuğa mütahammil degüldi ittifāk ' āmilleri (31) anı ziyāde idüp bācı arturdılar tüccār tā' ifesi bundan incindiler rāyet-i devleti birgün (32) Āmũ şuyına uğradı bir kışşa kāđıdı yazu şundılar içinde pādiřāha hilāf vāķi' ' arz (33) idüp bācı artırup bir bid' at iħdāř itdiler eger pādiřāh bid' ati def' idüp getürürse

[206b] (1) hāzīne-i iħsānından ne eksilür didiler kışşa kāđıdınũn üzerine otuz altun diyü yazdı (2) artuķ nesne yazmadı egerçi Țāhir ma' nāsı anlatmaz idi ammā ittifāk be-ğāyet derbetin ve řaħn-ı āferīn pādiřāh (3) idi bunda murādı bu ' ālem cümle Hāķķ Te' ālā'nuñ hāzīnesidür ve arada bizüm nemüz var anda hiķ ü (4) cümle noķřān yoķdur ki arturmağıla ' ām ide diyeler maşşül-i bāc gene otuz altunda muķarrer olsun (5) dimek idi Țur' ān-ı Țadīm'de bulunan ma' nāya iřāret ider dimege buyurılır **ve li'llāhi hāzā' inu'** (6) **s-semāvāti ve'l- ' arz**³⁸ ya' nī göklerde ve yirlerde olan hāzīneler heb Allāhu Te' ālā'nuñdur **hikāyet** (7) yine bundan naķl olunur ki ibtidā' i zamān salşanatından ki

³⁸el-Münāfikūn, 63/7.

henüz dahı hāzāin-i pādīşāhı taht-ı (8) nuşretine getürmiş idi Hāţāyiler'den istimdād itmek için Hāţay'a giderken yolu Buhāra'ya (9) uğradı şu'arāsından söz katından şāhır ba'zı māhir şā'irler hıdmetine gelüp kendüye (10) laţif kaşīdeler getürdiler aldı her birini okıdı begendi ammā hāzīnesinde sefer üzere (11) anlara murādınca cā'ize virmege vefā idicek māl yoğ idi 'atā eylemedi şu'arā dahı gālib kaşīdelerü (12) müzi begenmedi anuñ'çün itmedi diyü iğvāya düşüp aña bir kaşīde kāğıdı yazdılar içinde kaşīdeleri (13) müz muķābelesinde emel umduğumuz 'atā itdükleridür ammā böyle olduğunun eşeri zāhir olmadı (14) erler kışsa kāğıdının zuhrına hāzīnelerinde hāliyā murādları üzere 'atā idicek nesne olmadı (15) olduğundan şā'irlere i'tikād için iki ibdār beytler yazdı ki biñ altun 'atā virsün (16) bākiyesin üzerümüze borç yazuñ āhır vaktde edā olsun demek idi **hikāyet** (17) şadr-ı ciḥān ki Buḥārā vilāyetinde pādīşāh idi devlet-i hāndān-ı hākīye esās urup riyāset (18) ü siyāsetle ibtidā-i ābādān iden ol idi be-gāyet 'ālim ü dānā idi ve ehl-i şefkat ü merḥamet (19) pādīşāh idi şefkat ü merḥameti bu mertebede idi ki ittifāk kendü 'aşrında Semerķand pādīşāhı eger (20) teḥaşşül-i 'ilm itmege gelmiş bir ġarīb dāniş-mend bir ulu şuçda bulındı Semerķand pādīşāhı eger (21) şuç ile bunı öldürmek gerek idi ammā çün ġarīb dāniş-mend imiş otuz degnek urup şalı (22) virsünler didi şadr-ı ciḥān eger pādīşāh aña er dayağı otuz degnekden her degnegi biñ altun (23) virse hem ġarīb dāniş-mend dögilüp 'arz bozılmasa (24) diyü haber gönderüp otuz biñ altun virdi ol derd-mendi döğülmekden ḥalāş eyledi (25) bu vāķı'a Māverāü'n-nehr'de meşhūrdur dahı söylenür **hikāyet** getürmişlerdür ki (26) çün Sāmānilerden İsmā'ıl Şāh Ḥorasān memleketin zabt itmege leşker çekdi ol bir (27) miķdār 'askerle bir begini ilerü gönderdi ki öñce yūriye birkaç gün gitdükden soñra (28) pādīşāha bir 'arz-ı dāşt gönderüp leşker kondukları vakt anları nice zabt iderin (29) diyü rāy-ı şāhidin istimdād eyledi emir İsmā'ıl vaz' uñ cevābında hiç dīn-i ri'āyetinden (30) özge gözci ve 'adl üzerine gālib hāfıza olmaz diyü yazdı ya'nī 'askeri dīn ü 'adlle (31) hafız diyü buyurdı gūyā bunı emirü'l-mü'minīn Ḥāzret-i 'Ömer'üñ rażıya'llāhu 'anhu kelām-ı şerīflerinden ki (31) ḥilāfetleri zamānında Şām begi olan kimse anlara bir mektüb gönderüp Ḥumş ḥişāri ḥarāb (32) oldu ne buyurursız didi Ḥāzret-i 'Ömer rażıya'llāhu 'anhu mektübunun ardına **ḥüsnihā bi'l-'adli**

[207a] (1) **ve'l-insāf** ya'nī 'adl ile insāf ile ta'mir eyle diyü yazdı

Beit: fā'ilātün / mefā'ilün / fa'lün

‘Adl ola çünki (2) kār u bār saña

Yār olur ‘adn ü kird-gār saña

hikāyet Şa‘bī rivāyet ider birgün ‘Abdü’l-Melik bin (3) Mervān ḥalīfeye giderdüm yolda bir kāfir önüme geldi ey civān-merd senüñ katunda bir ḥācetüm (4) vardur didi ben de nedür didüm bir kışsa kâğıdı çıkarup bunı ‘Abdü’l-Melik’e vir ve eger virmezseñ (5) toğrı Medīne’ye giderin varup Muḥammed’üñ tekiyyesinde aña şikāyet iderin ümmetden baña irişen (6) renclerin heb bir bir aña söylerin didi ben de kışsası kâğıdını elinden aldum çün ‘Abdü’l-Melik (7) yanına irüşdüm kāfirüñ hikāyetini söyledüm kışsası kâğıdı baña vir diyü (8) buyurdı ben de virdüm okıdı meger içinde bizüm vilāyetimüze şehrümüze bir kimse göndermiş (9) sen ki hem bizüm içimüz yağın iridür rahm itmez yir ve kemigümüz kırar ve beynimüz çıkarur diyü yazmış idi (10) buyurdı ol kāfiri önüne getürdiler ve eger isterseñüz ol begi ‘azl ideyin yirine ğayrı (11) kimse göndereyin didi kāfir daḥı olmadı şimdi cā’iz ki bir kimse gönderesiz gele ne biz anı (12) bilirüz ne ol bizi heyḥat ki anuñ mizācın ölivir cā’iz ki ‘ömri vefā itmeye hemān aña emr (13) idüñ uyumadı tıydı yirine gelecek vahy memleketinde bir nesne kalsun aç kalmasun min-ba‘d (14) ‘adle başlasun Ḥudā-yı Te‘ālā’nuñ ve emīrū’l-mü’minīnün ni‘meti şükriñi bilsün diyü söyledi (15) eydür emīrū’l-mü’minīn ol kāfirüñ sözine diñleyicisine vezīr kilvine ḥayrān kaldı (16) baña töñdi feşāḥat u melāḥatini görür misin didi andan buyurdı murādı üzerine ḥükmler (17) ve tevķī‘ler yazılup eline virdi rāzı ve şākir olup yirine döndi gitdi **hikāyet** (18) bir vaqt ol zamanuñ ‘ulemā vü ‘uḳdesinden bir mu‘teber kimse ‘Amr Leyṣ bir maşlahatı için (19) kışsa kâğıdı şundi evvelinden du‘ā vechiyile emīrūñ biñ yıl uzun olmasun (20) diyü yazmış idi ‘ömr ü ba‘ş be-ġāyet ‘Amr Leyṣ ṭab‘-ı merd-i cebbār idi kışsası kâğıdınıñ arḳasına ‘āḳil (21) olan muḥāl sözi qalemine getürmez evvelinden baña bin yıl ‘ömr ile du‘ā iletmışsin bu qanda olur sözü (22) ñ ki ğayr peyde buña göredür diyü yazdı ol kimseye bu tevķī‘i ve lik önüne geldi yā emīrū’l-mü’minīn (23) ma‘lumdur ki irmege ḥayvānī hemān benden liḳāsı ile degüldür belki evümden soñra eyü adı ‘ömrden (24) sayılır diyüp bu beyti okıdı

Beyt: Zikru elletī ‘ömrühu eş-şānuhu ve ḥāceti

Mā-ḳāne ve fe-ḳavle eleyse (25) eşġāli

ya‘nī adamuñ kendüden soñra eyü adı ömridür dünyāda ‘ömri çoğluğu kuru gavgādur (26) **hikāyet** dirler ki ol vaqt ‘Amr Leys Nişābūr’a geldi meger anda Ruqayye adlu bir şerīfe (27) hātūn vardı hāfız-ı kelāmu’llāh ve şālih ü afife hātūn idi birgün bir kışsa kâğıdı şundı (28) mazmūnında ben şādāt kızlarından bir şerīfe ‘avretuñ bu şehrde dört adamı vardur didiler (29) ‘asker halkı kondı uvacuk kızcağuzlarum var aşl kendüm sâkin olduğum eve bāri (30) tınmasunlar ‘iyālüm ile sâkin olayın diyü yazmış idi ‘Amr Leys kışsasınıñ üzerine Nişābūr’uñ (31) halkı leşkerümüñ zaħmetine katılmasunlar ki Sistān’dan evlerin bile getürmediler her kişi (32) kendü evine gire diyü yaz didi ‘avret Qur’ān-ı Kadīm’i ezber bilür diyü söyledi ‘Amr Leys işitdi (33) def’-i gāzaba gelüñ şu ‘avreti gene çağurdı çağurdılar öñüne geldi bre ‘avret sen hod

[207b] (1) ezberlemişsin Qur’ān’da Hakk Te‘ālā **inne’l-mülūke izā dahalu kıyeten efseduḥā ve ce‘alu e‘izzete** (2) **ehlihā eizzeten**³⁹ ya‘nī pādīşāhlar bir memlekete dāḥil olalar anı ifsād iderler ve ehlinüñ ‘azīzini (3) delil kılurlar diyü buyurdı ve bu āyeti okımaduñ mı didi ‘avret pādīşāhum bu āyeti okımaduñ mı didi ‘avret ya pādīşāhum siz de niye bu sürenüñ (4) āḥiretde **fe tilke buyūtuhum ḥāviyeten bimā zalemu**⁴⁰ diyü buyurduğı āyeti okımadıñuz mı didi ‘Amr Leys (5) hātūnun bu sözün işidicek ağladı ey ‘avret merd-āne cevāb virdüñ didi hemān buyurdı ki güzer-i (6) leşker Nişābūr içinden çıkarlar cümlesi çıkup şehr önünde çādırlar ile kondılar şehrlerinüñ cümle evlerini (7) basdılar **hikāyet** getürmişlerdür ki birgün mütevekkil ḥalīfe dīvān idüp halkuñ meşāliḥin gidere buyurdı (8) ittifāk bir gözsüz kimse içerü girdi yā emīrū’l-mü‘minin eger bu küçücük oğlanuğ bir kimseden (9) cefā görür issi yanına segirdür andan mu‘āvenet umar eger sultān mu‘āvenet itmeyüp cevr iderse (10) bilür ki cümleden Hakk Te‘ālā okıdur **ve huve te‘ālā ḥayru’n-nāşirīn**⁴¹ anuñ dergāhına yüz sürmelüsiz elbette ol (11) mazlūmuñ ḥaqqını alıvirür fülān kimse kelme benüm yirüm elümden aldı benüm yārüm iriş bu zulmü yirine ko ki günāh- (12) kār olmayasın Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Qur’ān-ı Kadīm’de **vettekū fitneten lā tusībennellezīne zalemū minkum ḥāssaten** (13) **ḥādihu**⁴² şorardı Mütevekkil vezīri Ḥākān’a yüz tutup tevķī‘ yazuñ ki yirini kendüye vireler tekrār (14) gelmelü olmaya Ḥudā-yı Te‘ālā ḥaqqı’çün eger a‘mā olmasa bunu

³⁹en-Neml, 27/34.

⁴⁰en-Neml, 27/52.

⁴¹el-Āl-i İmrān, 3/150.

⁴²el-Enfāl, 8/25.

şimdi vezîr iderdüm diyü buyurdu (15) **hikâyet** şöyle dirler ki çün Manûçihir geçdi âhir esbâb yirine pâdişâhluğ tahtına geçdi (16) bu ma' nâyı derc itdiler

Nazm: Mâ bi-hâr-ı ber-âverim hem şît-i şemşîr-zen ü cihân-güşâyim

Ger çerh (17) be-kâm mâ ney-ger çenber-eş ez hem merr u güşâyim ya'nî berâber arkadân dört kardaşlaruz her birimiz (18) kılıç urucu ve cihân feth idiciyüz gerçi felek bizüm murâdumuzca olursa kuvvetle anuñ halkasını (19) açaruz diyü laf urmuşlar idi ittifâk birgün Efrâsiyâb muşâhibleri ile oturur idi (20) münâsible emrinüzüñ oğullarınuñ kışşası kâğıdı getürdiler gördi kendüsi içinde bu kalem (21) eline alup kışşa kâğıdınuñ arkasına bir yirde oturmak 'âcizler işidür ve kanâ'at eylemek karîbler (22) yoludur ve odun her ne kadar çok ola azacuk od ile tutuşur **vallâhu a'lemu bi's-şavâb** bu (23) cürmüm ki **kısm-ı evvel Kitâb-ı Cevâmi'ü'l-Hikâyat ve Levâmi'ü'r-Rivâyât 'dan on birinci** (24) **bâb** ki ferâset ü kiyâset ehli kimselerüñ ferâset ü kiyâsetleri beyânındadır (25) âgâh ol çün Hakk Sübhânehu ve Te'âlâ ibni Âdem'e kemâl-i şefkat ü merhametinden gevher-i 'aql u idrâkile (26) sâ'ir hayvânât üzere fazîlet virdi anuñla her kişi kendüyi bi-gâneden ve 'âkîl-i dîvâneden (27) ve nîkî bedden ve kabûli reddeden fark idüp dünyâda ve uqbâda hezâr 'atiyye-i 'aliyye-i Hakk'a sezâ-vâr oldı (28) pes bu bâbda bir miqdâr nûr-ı 'akluñ işrâkından dem urup fehm ü ferâset ü 'aql u kiyâset (29) ehli ba'zı kimselerüñ ahvâli irâd olunmak münâsib görüldi buña müte'allık hikâyet irâd (30) olındı **bi'avni'llâhi ve tevfiķihi hikâyet** Ahbâr'da getürmüşlerdür ki çün Âdem-i Şafi şalâtu' (31) llâhu 'aleyh fiṭrat-ı büryesiyle hil'at-i vücûd giydi kâlib-ı beden-i pâki **ve nefahtu fi-hi min rūhi** (32) 'arefe izâ fenni⁴³ ile müşerref kılındı Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm aña cenâb-ı 'izzetden üç tuhfe getürdi (33) anuñ biri 'aql biri 'ilm biri hayâ idi bu üçün içinde herķangısın ihtiyâr iderseñ

[208a] (1) it emr-i Hakk böyledür ikisi yine yirlerine gitsünler ihtiyâr itdügüñ senüñle kalsun didi Âdem 'aleyhi's-selâm (2) bu üç tuhfe-i nefîseye nazar kur'asını şalup tamâm te'emmül itdükden soñra içlerinden tuhfe-i 'aqlı (3) kabûl itdi anuñ'çün ki gördi bir gevherdür ki âfitâb gibi işrâk ider pes Cebrâ'il müteveccih olup (4) ey Cebrâ'il çün fermân bu için birini ihtiyâr itmekdür ben de 'aqlı ihtiyâr eyledüm ki 'aceb ķangısı (5) cevherdür didi Cebrâ'il 'ilmle hayâyâ çün 'aqlı kabûl itdi siz yine yirleriñüze dönüñ didi 'ilm (6) ü hayâ biz üçümüz her dâ'im bir yirde oluruz biz 'aqlıdan nice ayrılırız

⁴³el-Hicr, 15/29; "İçine ruhumdan üflediğim zaman."

eger bu pādişāh ise (7) biz vezīrleryüz eger mihr ü māh ise biz yanınca sitārelerüz benātü'n-na'ş gibi tār-mār olmazuz ey (8) Cebrā'il yakīnen bil ki 'aql her qanda biz oradayuz didiler Cebrā'il de Allāhu Te'ālā emriyle hoş (9) imdi birleşün didi 'aql Ādem'ün dimāğında 'ilm qalbinde hayā gözinde qarār itdi nihād-ı Ādem'de üç (10) yirleşdiler 'ālem bākī olduğca ādem oğlunuñ dağı nihādı bu üç gevher-i tāb-dār üzre (11) ber-qarār oldı pes kimsede ki 'aql ola 'ilm de hayā da olur ve her kimsede ki hayā olmaya (12) yakīnen anuñ 'aqlında noqşān vardur ve anda hiç 'ilm de olmaz

Nazm: *fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün*

Bu üç üstine eylemiş bünyādı

(13) Olan ādem bināsına bānī

'Aql u 'ilm ü hayāsı olmayanı

Şayma şakın sen ādem oğlanı

hikāyet (14) rey ü hazīnesine müte'allıq olan umūrda sa'y u kifāyet göster Manşūr'uñ veziri Eyyüb-ı (15) Hūzī idi ittifāk anuñla atam arasında ba'zı nizā' vāki' oldı atamuñ muhāsesin görüp (16) üzerine üç yüz bin altun bākī çekdi ve emirü'l-mü'minīn üç (17) güne degin bu meblā'ı hazīneye teslim itmezse işkence idüñ diyü buyurdı atamuñ hālī böyle (18) olıcağ her yañadan yārān-ı raḥīm ü dostān-ı qadīmi irişüp aña her biri yardım idüp (19) vāfir māl gönderdiler şöyle ki üzerinde baqiyyeden artuğ māl cem' oldı hattā emirü'l-mü'minīn (20) Hārun'uñ anası Hayruzān Hātūn bir kıymetli gevher gönderüp aḥvālūñ böyle olduğın işitdük (21) biz saña bu gevherile yardım itdük ammā bunuñ kıymeti on iki kerre yüz biñ nuqredür cā'iz ki emirü' (22) l-mü'minīn qulağına dege zirā ki bunuñ miqdārı kıymeti olduğın dimişdür bilür şavāb budur ki (23) miqdār-ı mālī virmekde bir şüret idesin bāzir-gānlardan ödünç alup virmek üslūbı bile (24) teslim idesin diyü haber gönderdi atam da böyle itdi niçe bāzir-gānlara kıbāl kâğıdı yazup (25) borçlara ikrār eyledük zikr olınan miqdār-ı mālī anlardan tarīğ ile cem' eyledük ol gün ki (26) hazīne eyleyüp teslim itseyüz gerek idi giderken yolda atamuñ önüne bir A' rābī gelüp selām (27) virdi yā Hālīd emirü'l-mü'minīn bugün saña tımār virür didi bu māl heb gene saña bağışlar (28) ve bir vilāyeti saña tımār virür didi atam A' rābī'den bu sözi işidiceğ hıdmet-kārlarından (29) bir hācibe anı iyi eğiürin gelince evde şaklan didi

aldılar girdiler kendüsi emîrû'l-mü'minîne (30) hıdmete vardı girüp mâlı getirdüğün ' arz eyledi emîrû'l-mü'minîn elbette bu mâlı alayın diyü andan (31) açmış idüm çü getürdün aldum andan birine evüne döndür saña bağışladum diyüp hil' at giydürdi (32) ve bir vilâyeti timâr virdi atam yanında ' izz ü ikrâm u en'âm ile dönüp eve geldi A' râbî'yi öñüne (33) çağurdu az tehcil ü tekrîm eyledi dilersen mâhfer toksan biñ aqçe al ve az git ve dilersen

[208b] (1) bunda bizüm hıdmetimizde ol gitme cevâ'icüni müheyâ eyleyem didi anuñ mülâzemetinde olmak cânibini (2) tercih ile eyledi atam da aña vâfir nesne ta'yîn idüp yanında alıkdı dâ'imâ atamuñ hıdmetin (3) iderdi memleket içinde ma'rûf u meşhür kimselerden oldı mâlı hadd ü hesâb mertebelerinden (4) geçdi her nesnede nevr-i ' aql u fehm ü ferâsetle hüküm ider ahlâ hikâ itmez kimse idi **hikâyet** (5) Herseme bin A' yen ki kim olduğı cild-i evvelde geçmişdür tamâm-ı ' aql u ferâset ehli kimse idi ol (6) vaqt ki Kûfe halkı emîrû'l-mü'minîn Mansûr halîfeye işyân itdiler anı çağırup emr itdi ki leşkeriyle (7) vara Kûfe'yi zabt eyleye çün leşkeriyle Kûfe'ye irişdi bir köpri üstinde turup bir zamân (8) te'emmül itdi andan başın kaldırup ben bu şehri muqarrer feth iderin didi neden dîrsiz didiler (9) andan dirin ki fikr itdüm gördüm ahlâ benüm gönlümde şehh halkı hakkında hiç ağır endişe (10) yokdur belki hezâr eyülük itmek var didi hem didüğü gibi oldı üç gün diyince Kûfe'yi (11) aña virdiler halk kemâ-kân itâ' at üzerine oldılar kendü de anlara gönünden geçen gibi (12) ihsânlar eyledi **hikâyet** getürmişlerdür ki birgün Ahmed bin Hâlid'ün Me'mûn (13) halîfenün havâşî cümlesinden idi ittifâk halîfenün dergâhına gelüp huzûrına girmege (14) icâzet istedi çün icâzet alup halîfenün yanına girdi gördi öñünde bir iskemli (15) üzerinde hâşâ uçkurı ile bir zîr-câme turur ki güyâ ayakdan henüz çıkarulmuşdur (16) utanup korkdı küstâhluğ idüp bî-vaqt gülşen-i gâlib emîrû'l-mü'minîn bir cârîye (17) ile müşâhebet itmişdür gibi diyü dönmek üzerine oldı Me'mûn anı çağurdu gel gitme fikr (18) eyledüğü gibi degüldür didi ol dağı öñüne varup turdı kelimâta başladılar bu ortaluğda (19) nâ-gâh Yahyâ bin Eksem ki Bağdâd kâzısı idi elinde bir ırbığıla âb-hâna çıkup geldi (20) iskemli üzerindeki zîr-câmeyi alup halîfenün gözi karşusunda giyüp öñüne geldi (21) ol hâlde bu Ahmed bin Hâlid'ün yanına turdı ve halîfeye du'â vü senâ bâbında döküp kulları (22) halîfenün câd u devlet ü hilm ü merhâmeti ile temettu' itdükleri gibi kendüler dağı hilâfet (23) ü sa'âdet ni' metlerinden her irsâl-i mütemetti' olalar her dâ'im işâret-i ' âliye buyurup kişi âb- (24) hâneye zîr-câmesüz gitmek gerek

dirdüñüz hem tarîk-i şer‘iyye ve hem tarîk-i ‘aqla muvâfîkâne hoş (25) buyurmışsınız diyü hâlifeye sitâyîş itdi Ebû Aḥmed bu hâlde hiçâbından eridi be-gâyet (26) zeyrek üdür-bîn ve ‘âkıbet irişür ümîdi kendü kendüsine bir kimse ki pâdişâh öñünde (27) böyle küstâhluḡ itmege kâdir ola yanında bu mertebe teḡarrüb ide eger benüm ḡaḡkumda bir yaramazluḡ (28) ḡaşdın eyleye muḡarrer sözi te’şîr ider diyü derḡâl fikr peydâ idi ki Yaḡyâ bin Eksem kendü (29) ḡaḡkında ḡarem kıla hemîn hâlifeye müteveccih olup yâ emîrû’l-mü’minîn ben ḡazret-i hilâfet- (30) penâhuñ ḡâlis ḡulları zümresinden bir ḡulı ben niḡe zamândur ki Yaḡyâ bin Eksem’üñ ḡâtırı (31) benden rencîdedür kâbil olup benümle evvel ki şafâ üzere olmaz ḡâliyâ emîrû’l-mü’minîn (32) kemâl-i kereminden ümîd-vârın ki buyura baña şafâ üzerine ola gönli âyinesinden benüm (33) ḡaḡkumda olan keder-i ḡubârını gidere didi Me’mün Yaḡyâ’ya müteveccih olup bunuñla gönül

[209a] (1) birlügi bile oñarınca dirile çün eliñüzde ḡavâşumdan sizüñ dil olmaḡ gerek siz arañuzda (2) ‘adâvet olmaḡ yaraşmaz didi ḡâzı Yaḡyâ emîrû’l-mü’minînüñ ni‘meti ḡaḡkıyıçün herḡiz ben bundan (3) incinmiş degülin ben benüm buña ḡâtırım şafâ üzerinedür didi ḡalîfe böyle ise diyendi hemân (4) birbirüñüzle muşâfaḡa idüñ arañuzda keder de varsa zâ’il olsun Ebû Aḥmed ḡalḡup ḡâzınuñ (5) elin öpdî ḡâzı anı ḡocdı ḡalîfe öñünde bir pâre daḡı tırup muşâḡebet itdükden (6) soñra ikisi de taşra çıḡdılar ḡâzı Yaḡyâ Ebû Aḥmed’e bu itdügüñ iş n’iydi ki bir olmamış (7) aşlı yok kıssa ile beni ḡalîfe öñünde utandırduñ didi Ebû Aḥmed çün ḡalîfe yanında fevt-i (8) muḡarrib ü kemâl-i ḡudretüñi gördüm şirkden ḡorḡup seni kendü ḡaḡkumda müteḡhim kıldum ki emîrû’l-mü’minîn (9) yanında beni ḡamz iderseñ sözüñi diñlemeyesin ki anuñ ḡaḡkında sözüñ ḡarezdür diye didi ḡâzı (10) anuñ fi’l-ḡâl ḡîlesini fikr idüp bu mertebe-i fikr ü ferâset ü nezâket ü kiyâsetine ḡayrân (11) oldı egerçi evvel itdügüñi zeyrek-âne fikrdür ‘aḡl bunı pend ider ammâ soñradan bunı (12) ḡâzıya didügi kiyâset tarîḡinden devrdür ḡaşma kişi râzını söylemek ‘uḡalâ ḡâ’idesinde (13) mecmürdur görmez misin şaḡranc oyununda eger biri bir oyun görse anı oynamadın ḡaşmına (14) gösterse def’ anuñ def’ ine meşḡul olur

Beyt: *fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün*

Şöyle şaḡla gönülde râzuñı kim

Göñlüñe gelmege (15) ḡoma tekrâr

hikāyet İbrāhīm Muşlī eydür evvel eyyāmda ki Fazl bin Mervān Mu‘taşım ḫalīfe idi (16) envā‘-ı riyāsett ve ecnās-ı vezāretde tamām bürhān idi ve esbāb-ı ‘izz ü cāh u celālinde sābıku’ (17) l-aqrān idi emīrū‘l-mü‘minīn Mu‘taşım’uñ yanında gün geldükçe teḫarrüb ü ‘izzeti ziyāde olup (18) her mertebe ‘ināyet ü ri‘āyet umār idi ittifāk birgün eyledi ki ḫalka ḫalīfe yanında kendünüñ (19) taḫrībīn göstere emīrū‘l-mü‘minīn Mu‘taşım’ı kendü evine da‘vet eyledi ki ziyāfet eyleye (20) Mu‘taşım’da da‘vetine icābet eyleyüp sarāyına vardı bir ‘ālī-ḫaşr nüzül itdürüldi ki şerefeleri (21) bir vech-i āsmān ile rāz söyleşüpdi ve cinān-ı büstān anuñ riyāz u ḫiyāz u reşkin çekerdi (22) ‘arş u ferşine zerrīn-zārlardan ve ‘ālī-nihālilerden bir vechle zīnet ü ārāyiş virmiş idi ki (23) cihān sarāyında degme ārāyişile ele girmezdi ve ziyāfet tedārīkīnde saḫı bir meşābede tecemmül ü tekellüf (24) gösterilmiş idi ki dā‘ire-i kuşūr anı iḫāta idemezdi ve āy-ı sīm ü zerden sā‘ir kıymet dāru‘l-āt (25) u esbāb-ı berinden ol ḫadar nefā‘is ile meclise bir zīnet virdiler ki ḫalīfe oturduḡı yirde (26) anlara baḫup ḫayrān ḫaldı ḡāyet-i ḡayret ü ḫamiyyetinden oturamadı yüregüm āgrur diyü bahāne idüp derḫāl (23) ḫalkdı gitdi Fazl ḫalīfenüñ incidüḡin añladı müteḫayyir olup şüret-i ḫālī tiz İbrāhīm (28) Muşlī‘ye diledi ki ol ‘ahdde olan zeyrek ü dānālaruñ biri idi ol daḫı bu maḫzūruñ (29) tedārīki hemān şimdi emīrū‘l-mü‘minīnünñ ardınca varup ḫarşusunda ḫurup saña buradan (30) bir ḫāḡıd yazup ḡöndereyin ḫalīfenüñ öñünde ḫururken iletüp saña şunsunlar alup (31) oḫımaḡa başla ḫalīfe ol ne ḫāḡıddur diyü şorsa gerekdür sen de ziyāfetinde olan altun (32) ve ḡümüñ ḫāselerüñ ve zārlaruñ nihālelerüñ şāḫiblerinüñ ḫāḡıdları ancak esbābların istemişler (33) diyü cevāb vir diyü öğretdi Fazl derḫāl didüḡi gibi itdi ḫalīfenüñ öñünde ḫururken

[209b] (1) ḫāḡıd kendüye geldi oḫurken ḫalīfe şordı Fazl emīrū‘l-mü‘minīnünñ ekābir-i devleti yazmışlar (2) ziyāfet maşlaḫatı için kendülerden alduḡumuz zerrīn ü sīmīn ḫāselerden ve ḡayrdan (3) esbābların istemişler didi ḫalīfe anları ḡayr kimselerden ‘āriyeti alınmaḡ fehm itmekle (4) hemīn ḫāḫır-ı fazlına yazıldı ḡöñlinden buña itdüḡüm yañlış ḡümānmış ziyāfeti meclisinden (5) fāsīd tevehhümle ḫalkmış gitmişin ḫāḫırın ele almaḡ gerek diyü mülāḫaza idüp def‘ vaz‘ın (6) mübeddel ḫıldı evvel aña şir-āne diñürken ḫavfile evdin almışken bu def‘a der-sitāna nazar itdi (7) yüzine ḡülüp beşāset ḡösterdi Fazl bundan şād olup ölmüşken dirüldi (8) ‘ahd itdi artuḡ bunuñ gibi bilmezlik itmeye ve Cāmi‘ü‘l-Ḥikāyāt’ı Pārsī dilde cem‘ iden (9) eydür İbrāhīm Muşlī’nünñ zīkr olınan fikri ve Fazl’uñ anuñla ‘amel itdüḡi denā‘et himmetler nedür (10) zīrā ‘ulüvv-i

himmet burada bu idi ki esbābı cümle defter idüp emīrū'l-mü'minīne peş-keş çekmek gerek (11) idi bu ziyāfetden ğarezüm eyyām-ı devletiñüzde mālīk olduğum mālī arz-ı hużūruñuzda (12) bu vechle ğarez itmek idi çün itdüm min-ba'd bunlar pādişāhuñ hazīnesine yaraşur ziyāfetimüñ (13) tamāmı bunları kabūl iledür dimek münāsib idi pādişāhlara hīle vü had'a itmiş olmayaydı (14) **hikāyet** getürmişlerdür ki Ca'fer-i Bermekī kiyāset ü ferāsetde bir mertebede idi ki (15) elüñ gönölünde gibi rāz-ı nihānı kendü varağ-ı zamīrinden okurdı bir kimsenüñ sīnesine gelen endişeyi (16) şafha-yı beşeresinde bakmağıla bilürdi anuñ cümle ferāsetlerinden birisi bu idi ki birgün (17) emīrū'l-mü'minīn Hārūn er-Reşīd Mesrūr-ı Hādīm'üñ kulağına bir mestūr söz fısıldadı Ca'fer-i (18) Bermekī yanında idi bu fısıldıdan endişeye düşdi taşra çıkıcağ Mesrūr Hādīm'i çağurdu (19) bu kadar mülāhaza ve mülā'ime gösterüp bilürsin emīrū'l-mü'minīnün gizlü hīçbir sözi (20) yokdur saña fısıldadığı ne idi elbette baña dimeñ gereksin didi Mesrūr Hādīm buña (21) icāzet virdi mi didi Ca'fer yok didi pes beni ma'zūr tut ol sözi ben saña nice diye (22) bilürin didi Ca'fer sen baña dimezseñ ben saña dirin diyüp ne söyledi ol fısıldıda hālīfe (23) Mesrūr'a her ne didi ise Mesrūr aña ne cevāb virdi ise 'aynī ile Mesrūr'a söyledi (24) egerçi işitmemişdi kemāl-i kiyāset ü ferāsetile işitmiş gibi hikāyet itdi Mesrūr bundan (25) mütehayyir olup mübādā hālīfe kulağına dege benden işitdi şana diyü tiz segürdüp Hārūn'üñ (26) önüne geldi mā-cerāyı bi't-tamām aña takrīr itdi kendüden töhmeti def' eyledi hālīfe bu kerre (27) Ca'fer'üñ rāy düşünde kimüñ ne sözi var anuñ 'aql u fehmi ve zeyr-i küllī bu mertebededür ki (28) söylenmemiş gizlü sırları ezberden okur ve maḥfī gönüllere gelen esrārī āşikāre bilürdi (29) ve dirler ki Ca'fer-i Bermekī'nün ferāset ü kiyāset cümlesinden biri de bu idi ki çün Emīrū' (30) l-mü'minīn Hārūn'üñ Bermekīler'e hātırı mütegayyir oldu ve anları ortadan götürmek (31) istedi ol tā'ife hakkında kabī āyīne-i mühr ü ğazab şüretleri düşer oldu (32) bunu kūşe-i hātırında şaklayup aslā bir ferde keşf eylemedi belki Hārūn kemā-kān (33) anlara bir yüzden 'ināyet ider her birine mülāhaza gösterürdi bu eşnāda birgün şikār

[210a] (1) üzere Ca'fer kendüye yanaşup giderdi bir tamu yire geldiler Ca'fer atına ilerü didi (2) hālīfenüñ önüne geçdi meger bir kızıl beñizlü aq tenlü semüz güzel şüretlü kimse idi (3) ardından Hārūn boynına degüp kalbinden bu boyunu bendinüñ muşāhebetinden kılıcumla (4) ne vaqt idem ki didi hālīfe bunu kalbinden geçürince fi'l-hāl Ca'fer ardına döndi yā emīrū' (5) l-mü'minīn bu senüñ mürüvvetüne düşer mi ki

niçe kerre öpüp oħşaduđın boynı kılıç kese (6) ıanın yire dokesin didi Ėārūn ferāsetin ‘acibleyüp ĥātırūna olur olmaz ıđvāyı (7) getürme ki bir muħalliş bendelerimüzi ve yarar ĥıdmet-kārlarımızı o dağı bir cerīme ile siyāset (8) cellādı eline virmezüz didi ‘ākıbet Ca‘fer’ūn endişesi şahıħ çıkdı şıdk-ı (9) ferāseti zāhir oldu niteki cild-i evvelde beyān olundu **ħikāyet** ümmet-i Muħammed (10) içinde şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ĥıç emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer bin Ėaṭṭāb’da olan şıdk-ı ferāset (11) ĥayr kimsede yokdur ol vakt ki aşĥābdan Sāriye Ėazretleri’ni ‘askerle bād-ı ‘Acem’den (12) Nihāvend şehrini fetĥ itmege gönderdi ittifaķ bir cum‘a ĥüni Medīne’de ĥuṭbe okurken minber (13) üzerinde nā-gāh yā Sāriye el-cebel yā Sāriye el-cebel ya‘nī yā Sāriye tağdan şaķın yā Sāriye (14) tağdan şaķın diyü buyurdılar ba‘de minberden inüp cum‘a namāzın kılıvirdükden soñra (15) aşĥāb rızvānu’llāhu ‘aleyhim ecma‘īn anlardan şorup bunu sözledi ki minber üzerinde emīrū’ (16) l-mü‘minīn nā-gāh dillerine sürdiler didiler Ėazret-i ‘Ömer cevāblarında ol sā‘at ĥātıruma geldi ki (17) Nihāvend uğraşında tađ ardında kāfir pusıya adam ķomış olalar bī-iħtiyār bu sözi (18) dilüme getirdüm meger ĥaķıkat böyle imiş Ėaķķ Sübhānehu ve Te‘ālā özümü anda Sāriye’nüñ ķulađına (19) irüşdüdü ol pusı yirini tedārik itdiler küffār ‘askerine ĥalebe itdiler bu sebebden fetĥ-i ‘azīm (20) müyesser oldu diyü buyurdılar Cevāmi‘ü’l-Ėikāyāt kitabının Pārsi’sinde bir ĥikāyeti burada (21) bu vechle taķrīr ider biz de ‘aynī ile terceme itdük ammā ben ĥikāyeti cild-i evvelde velāyet-i aşĥāb (22) bābında zıkr itdüĥinde ol pusıyı minber üzerinde Nihāvend Ṭađı ardında gördüĥinde bu sözi (23) anda söyledi diyü zıkr itmişdür şahıħde budur ki böyle öĥmişdür ferāset degüñ bu Ėazret-i (24) ‘Ömer’üñ rażıya’llāhu te‘ālā ‘anhu velāyetidür ve eger görmedin söyledilerse dağı ilhām-ı rabbānidür ki (25) ĥavāş-ı ‘ibādu’llāh buña çok mażhar vāķi‘ olur enbiyāya dağı muķābelesinde evliyāya maĥūş olan (26) ĥilāf-ı ‘acībedendür Ėazret-i ‘Ömer’üñ rażıya’llāhu ‘anhu ferāsetlerine mişāl cild-i evvelde (27) olanlardur bu ‘Ömer bin Vehb kışşasında ve bir de kendüleri şehīd iden ođlanuñ (28) kendülere ķaşd iderken bildürdükleridür **ħikāyet** getürmişlerdür ki Emīrū’l-mü’mīnīn (29) ‘Ali’nüñ rażıya’llāhu ‘anhu eyyām-ı ĥilāfetlerinde ‘Abdu’r-Raĥman bin Mülcem **la‘nu’l-lāhu ‘aleyh** ki (30) anları şehīd idendür ‘ulūfesin almağa birĥün ĥuzūrlarına geldi Ėazret-i ‘Ali anı gördüĥi (31) gibi aña kinle baķup ‘Amr bin Şa‘d görüp ulu ‘Arab şā‘irinüñ bu beytini okıdı

Beyt: (32) Urīdu cebāyeten ve turīdu ķatlı

ya' nī ben saña ' atā itmek isterin sen beni öldürmek istersin

(33) ' Üğayri min Ĥalīlin min Murādi

Benī Murād kabīlesinden olan dostumuñ ' aded-i cūyı

[210b] (1) maqbūldür İbni Mülcem anlardan bu kavlı ü fi' li görüp işidicek yā emirü'l- mü' minin eger benden (2) mübārek zamiründe bir yaramaz endişe var ise hemān şimdi kılıçla başımı tenümden cüdā itsünler (3) didi Ĥazret-i ' Ali razıya'llāhu ' anhu eger seni öldürürsem ya benim şakalımı boynum kanı ile kime boyadurum diyü (4) buyurdı gūyā Peyğamber Ĥazretleri'nden şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem şehid olacakların haberin almışlar idi (5) ammā İbni Mülcem eliyle olacağın nūr-ı ferāsetle bilüp aña ol beyti okımağıla buña işāret itdiler ' ākıbet (6) ferāsetleri vāki' olup anuñ elinde şehid oldılar nitekim cild-i evvelde beyān olundu **hikāyet** (7) ' Abdu'llāh bin Ca' fer bin ' Abdu'r- Raḥman bin Mesrūr eydür Mervāniler'üñ eyyām-ı devletlerinüñ āhirinde Beniyyü'l- ' Abbās'dan (8) ve Benī Ĥāşim'den ulularından bir cemā' at İbrāhīm bin Muḥammed bin ' Abdu'llāh bin ' Abbās gibi ve ' Abdu'llāh bin ' Ali gibi evlād-ı (9) ' Ali'den ' Abdu'llāh gibi ve emirü'l-mü' minin Hüseyñ'üñ oğlu Hüseyñ gibi hilāfet tahtına lāyık niçe ulular ittifāk urmada cem' (10) oldılar eşnā-yı muşāhebetde giderek hilāfet emrinde söz söyleşdiler sā'iri ' Abdu'llāh bin ' Ali'ye yüz tutup gel elüñ şun (11) cümlemüz saña bi' at idelüm ḥalīfe ol didiler ' Abdu'llāh bin ' Ali hilāfet istemezsin gelüñ oğluma bi' at idüñ didi anlar da (12) senüñ cümlemüz ulu olduğına binā'en saña bi' at idelüm dir yoḥsa oğlundan cümlemüz hilāfete iḥzar dirler aralarında çok söz gülici (13) oldı āhir ' Abdu'llāh her ne dirseñüz diyün sizüñ içinüzden sıfāhla mansūr düter ġayrı kimse seccāde-i hilāfete oturmaz (14) bu maşlahata anlardan ġayrıñuz mübāşeret olamaz didi ' ākıbet ferāseti şahih olup içlerinde ancak bu ikisi (15) ḥalīfe oldılar nitekim ḥulefā-i ' Abbāsiyye beyānında zıkr olındı **hikāyet** getürmişlerdür ki ' Ali bin ' Abdu'llāh bin (16) ' Abbās ebū'l-ḥulefādur cild-i evvelde ḥulefā-i beniyyü'l-' Abbās'üñ ol devletleri beyānında anuñ zıkrı geçmişdür (17) zamānında bi-gāne-i ' ibādet ferzāne-i zelihā didi tā' at u ibādetde ol kadar mübālağa vü ifrāt iderdi ki (18) mübārek dizleri gözi kesret-i ' ibādetden deve dizi gibi küre küre ve sikenc sikenc olmuş idi ḥulefā-i benī (19) Mervān'üñ cümlesi anı severlerdi ta' zīm ü tevķirinde şerā' it ādābını tamām ri' āyet iderlerdi illā Melik bin ' Abdu'l-Melik ki (20) bed-bahtluğundan anları incitdi iki kerre nacaḳla döğdi bir kerre bir bahāne ile anasını ' Abdu'l-Melik bin Mervān'üñ (21)

Leyyāne adlu bir hātūnı var idi anası anı be-gāyet severdi meger ‘Abdu’l-Melik ağır rāyihası marazına mübtelā idi günlerde (22) birgün bir elmayı ısırıp mezkūr Leyyāne’ye virdi Leyyāne elmadan anuñ ısırdığı yiri bıçağıyla kesüp yabana (23) atdı andan baқыyesin yimege başladı ‘Abdu’l-Melik n’içün böyle itdūñ didi Leyyāne bu rāyihā gelen yirini giderdüm didi (24) hālīfeye bu söz hoş gelmeyüp aña talāk virdi şöñradan bu hātūn ‘Ali bin ‘Abdu’llāh hāzretlerine varmış idi Velid bundan (25) incindi hulefā talāk virdüğü hātūnları ğayr almağ vech degüldüğün bilmez midūñ sen niye alduñ didi ve bir de bu bahāne ile (26) döğdi ki rāvī rivāyet ider birgün ‘Ali bin ‘Abdu’llāh hāzretlerini gördüm ki ters bir deve üstine bindürmişler yüzine қара (27) sürmişler devenūñ қуруğın eline virmişler tāziyāne on kez тұруrlar öñünce bir münādiye çağırıp bu ‘Ali bin (28) ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās’dur dir nidā ider anuñ bu hālde yanına varup ey bozorg bu ne belādur ki başına geldi ve ne (29) gücdür ki buña uğraduñ didüm nice idelüm yolumuzda imiş meger Mervāniler’den şöñra hīlāfet benüm oğullaruma degmese (30) gerek dimişdüm Velid’uñ қулаğına degürmişler bu sebebdendür ki baña bu çıkarımı ideyorlar beni yalāncılar (31) gürühında didükleri budur ammā Allāhu Te‘ālā hāğkıyiyiçün didüğüm olsa gerekdür āhīr kār-ı hīlāfet benüm oğullaruma deger aña (32) degin ki anlar Türkistān oğullarından küçücük gözlü қалқан gibi degürmi yüzlü burunları yaşşı қулар tertīb ideler (33) didi ‘ākıbet didüğü gibi oldı ferāseti sarīh-i şahīh çıkdı niteki tafşīli cild-i evvelde hulefā bābında geçmişdür

[211a] (1) mütercim faķīr eydür hīlāfet evlādına intikāl idecegini anlara devlet-i ikbāl itdüğü qarīneyle ferāsetle bildürdinse (2) olur ammā tā қулары tertīb ideceklerinde bilmek de hiç ferāsetūñ dağı yokdur mülki anlar Ca’fer ‘ilmin belürür didi ekseriya (3) bunuñ gibileri ol ‘ilmle ta’yīn iderlerdi Ca’fer ‘ilmi evlādına Hāzret-i ‘Ali’den қалmış bir ‘ilmdür o zamānda (4) ešrāf u sa’ādāt ol ‘ilmi bilürlerdi bu zamānlarda ol ‘ilmūñ ehli қалmamışdur **hikāyet** getürmişlerdür ki (5) Manşūr Bağdād şehrin binā itmelü olıcağ henüz bināsına ibtidā itmedin ol buyurdı Bağdād öñünde hendekler (6) yarup etrāf-ı Bağdād’a olan nāhiyelerūñ her birinden bir miqdār toprağın alup getürdiler ol hendekler (7) içlerine döktiler şimdi Bağdād şehri olduğı yirūñ toprağından dağı böyle eylediler giderek ol (8) toprakları döküp görmedükleri hendekler içinde anlara ‘ufūnet-i havā te’sīr idüp içlerinden (9) yılan gibi ve ‘akreb gibi uvağ uvağ қurtlar gibi sā’ir haşerāt arasından niçe muvaħħiş nesnelер devirdi (10) illā Bağdād yiri toprağından ki aña ‘ufūnet kār itmeyüp anı didükleri hendegün içinde bir hiç anlar (11) gibi nesnelер

peydā olmadı pes oranuñ toprağınuñ safhına cezm itdüler halīfe kendüsi binüp bi'z-zāt (12) ol eṭrāfuñ üstine vardı Dicle Irmağı'nuñ hüsni cereyānuñ ve şemā-i hevālarınıñ lutf-ı nesimānuñ (13) görüp gāyetle begendi hemān emr itdi orada Bağdād şehrinuñ esāsın urdılar ittifaḳ anda bir (14) rāhibüñ de bir yiri var idi hemīşe anda olurdu emirü'l-mü'minīn Manşūr'uñ önine gelüp hiç sen (15) bu bināya başlama bu senüñ tımār olmaz didi Manşūr n'içün didi rāhib anuñ'çün ki bunuñ bināsı (16) şol kimse elinde tamām olur ki anuñ adı Muḳlāş ola senüñ aduñ Manşūr didi halīfe şimdi bunuñ (17) bināsınıñ ta'mirine ḳaviyyü't-tıbb oldum ki atam baña küçücük iken Muḳlāş dirdi diyü buyurdu hemān Bağdād'uñ (18) bünyāduñ urup i' mār eyledi mütercim faḳir eydür bu ḥikāyetüñ daḥı ferāset bābına çendān-ı ta'alluḳı yokdur (19) mülk-i rāhib didüğini 'ulüm-ı evvelinde görmekile söylemişdür **ḥikāyet** dirler ki vaḳtā ki 'Abdu' (20) l-Melik bin Mervān Mus'ab bin ez-Zübeyr ile cenge gider oldu cübbesin cevşenin giyüp ḳuşanup ālāt-ı (21) ḥarb ile kitī baş pür-silāḥ iken atına süvār olmaḳ eşnāsında iken ḥaremine girüp ḥātün 'Ātike'ye (22) vedā' itmelü olıcaḳ 'Ātike anı bu heybetle gördüğü gibi bi-ihtiyār kendin yinemeyüp derd-i ḥasretle (23) ağlamağa āheng itdi anı görüp ḥaremde olan cāriyeleri daḥı bir uğurdan ağlaşdılar 'Abdu'l-Melik (24) daḥı rikḳat idüp gönünden Allāhu Te'ālā Kesir şā'ire raḥmet itsün ki didüğü iki beyti bizüm andaki vaşfa (25) ḥālimüzde dimiş diyüp ol beytleri okıyup kendü daḥı ağladı ve beytlerüñ tercemesi budur nazm (26) itse a'dāsına 'azmi hiç anuñ himmetini yoldan alı ḳoymaz ağladı cānānı benı gördi giderin ağladı ḥasretle (27) nigār anuñ ağladuğına ağladı heb yārānı andan 'Abdu'l-Melik taşra çıkup atına süvār olup (28) 'asker ile müteveccih-i şāh-rāh oldu ol gün varup bir menzilde ḳondılar yarındaşı andan göçüp (29) yolda giderken 'Abdu'l-Melik'üñ gözi Kesir şā'ire tokındı tiz emr itdi çağurdılar yanına geldi ey (30) Kesir dün seni iki beytüñ sebebi ile yād itdüm ḥātıruma geldün ol beytler ne beytlerdür diyebilürseñ saña (31) hil'at vireyin didi Kesir dün 'Ātike Ḥātün ḥazretlerine vedā' idicek fülān beytlerüm ola olsa (32) gerek diyüp 'aynī ile 'Abdu'l-Melik'üñ ḳalbine gelen beytleri ki tercemesi zıkr olındı ta'yin eyledi halīfe (33) āḥir ben bilmedüñ diyüp buyurdu fāḥir hil'atle aña kırḳ bin aḳçe virdiler bundan ḡayrı her gün daḥı yine

[211b] (1) ol seferde giderken 'Abdü'l-Melik'üñ gözi Kesir eger gönünden şimdi ne geçerdı ne fikr (2) iderdüñ bilürsem baña ne virürsin didi Kesir yā Emirü'l-mü'minīn ben neye ḳādirin ḳalil ü (3) kesir elümde her ne var ise gene kendü şıḍḳ u iḥsānınızdur

ve her ne buyurursañuz (4) fermān sizüñdür diledügüñüzi aluñ cān baş yolınıza fedā didi ‘Abdu’l-Melik bu sâ‘at (5) fikr itdüğün buyurdı ki kendü kendüñe bev‘ic idüp bu benüm itdüğüm nedür bir kimseye uyup giderin ki anuñ (6) mezhebi benüm mezhebüm olmazın ben isem Şi‘î mezheb evlād-ı ‘Ali muhīblerinden bu ise benüm hılāfetümde cenk (7) itmege kendüni kimse dañı benümle hem-mezheb eger bu cenkde bir oğ tokınup ölürsem hālīmüz nice olur (8) baña diriğ dir ki hem dünyādan el yurın hem ‘uqbādan diyü mülāhaza idüp bu ıgvāyı çekerdük (9) didi Kesir şā‘ir Hūdā-yı Te‘ālā hakkı bunu fikr iderdüm kalbümde olanuñ ‘aynī buyurduñuz didi (10) ‘Abdū’l-Melik altun ‘atā idüp anı oradan döndürdi var evüñde biz gelince otur bize (11) muntaẓır ol diyü buyurdı hezār luṭflar eyledi vāқи‘ān evlād-ı şā‘irüñ ve hālīyā ‘Abdū’l-Melik’üñ (12) itdüğün ferāsetler ikisi de nevādir-i ‘ālemdendür şahīḥ ferāset kâbilindendür ki bā‘işi kemāl-i fiṭnat (13) u nezāket-i fiṭrat netā‘icindendür **hikāyet** getürmişlerdür ki Muhammed Semā‘a Hāzretleri eydür (14) İmām Şāfi‘ ile raḥmetu’llāhu ‘aleyh ikimüz Medīne mescidlerinden bir mescidde oturduğ mescid içine (15) bir kimse girüp namāza tırdı ben bu kimseye ğālib dülgerdür didüm Şāfi‘ yok demürce (16) gibi gelür didi ol kimse namāzı kılduğdan soñra yanına varup şorduk sen ne şan‘at (17) işlersüñ didük bundan evvel demürce idüm şimdi dülgerüm dülgerlük işlerin didi (18) **hikāyet** getürmişlerdür ki yine bu Muhammed bin Semā‘a İmām-ı Mu‘azzam bin İdrīs Şāfi‘ den rivāyet (19) ider ki eydürlerdi şol zamān ki ‘ilm-i ferāset oğımağ Mekke’den Başra ve Şām vilāyetlerine vardum (20) bunda te‘lif olınan kitābları ele getürdüm anları oğımağda yazmağda niçe meşakkatler çekdüm (21) tamām ‘ilm-i ferāseti tekmil ü taḥşil itdükden soñra dönüp yine Mekke’ye müteveccih oldum ittifāk yolda (22) giderken bir köyde bir kızıl beñüzlü gök gözlü kimesnenüñ evine konuğ oldum ki ‘ilm-i ferāset muḳtezāsınca (23) hīç andan ḥayır gelmez yaramaz hūy alāmeti görünürdi ammā beni gördüğü gibi tamām beşāset ve luṭf (24) u ikrām ile ilerü geldi şafā geldüñ diyüp önüme düşdi beni ilette bir serilmiş döşenmiş (25) pāk odaya kondurdu tiz tavarlarumuzu birleşdürdi bize ve tavarlarumuza lāzım olan ḥavā‘ic-i (26) ta‘āmdan ve ğayrıdan her ne var ise ḥāzır eyledi ve bi’l-cümle za‘ifün ziyāfet ü ri‘āyetine müte‘allık (27) olan ḥıdmeti bi’t-tamām yirine kodı hīç birinde kuşūr komadı o bize bu luṭf u ḥulḳları gö (28) sterdi ben içerüden bī-ḥuzūr olup kendü kendüme diriğ benüm ferāset ‘ilmüñde çekdüğüüm emekler (29) bunuñ ḥod hīç aşlı yoğ imiş eger aşlı olsa bu kimseden bunuñ gibi ḥayır mı gelürdi zīrā (30) kıyāfet-i buğlemde zıkr itdükleri üzere ziyāde bed-ḥulḳ

olmağa delâlet ider diyü yanumda bunu muḳarrer itdüm ki (31) ol ‘ilmde yazup okıduğum kitābları heb şuya yuyayum cümle içlerinde bilenleri yuyma artuḳ anlarıñ mefhūmları (32) ile ‘amel itmeyem ve kimseye anlarıñ içinde giden dem urmayam bāri o gice anuñ evinde yatduḳ tamām rāhat (33) olmaduḳ şabāh oldı gitmelü olıcaḳ yine yanuma geldi hāṭırumuz şordı ben de aña i‘tizār idüp

[212a] (1) zaḫmetler itdün bizüm hıdmetümüzde hıç daḳıka fevt eylemedi ki üzerümüzde ḫaḳkıñuz şābit oldı eger (2) bir vaktde yoluñuz düşüp Mekke’ye gelürseñüz Muḫammed İdris’ün evi ḳaḅıdur diyü sorasız ümıddür (3) siz de bize ḳonasız biz de elimüzden geldüke size bu hıdmetün ‘avzın ideyüz didüm def’ (4) ḫerif müteḡayyir olup beni maşḫaraluğa almaḳ üslubında güldi ve baña ne ‘azım aḫmaḳ kimse imişsin (5) ben senün kulun mıyın yoḫsa hıç şimdiye degin senünle benüm aramda bir ḫaḳḳ-ı şābit yoḅ iken senün (6) ḫaḳḳuñda bu niçe tekellüfata muḡayyir girdüm şaḅırsın diyüp incinmekle hemān başından bir kaḅıd çıkardı (7) meger ki evine ḳonaldan berü cümle bize ḫarc itdüğünü iki üç bahasına yazup defter itmiş bunu vir de (8) var ḳanda giderseñ git didi ben de sevindüm hıdmet-kāra didüm kā’iz ü ḡaniyy altunları virdi (9) biḫamdi’llāh buncadan miḫnet ü meşakkatle taḫşil itdüğüm ‘ilm ‘abeş degül imiş diyü ḫaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā’ya (10) şükr ü sipās iderek yola revān olduḳ o şaḫş-ı ḫuşümetde ferāsetüm şaḫiḫ çıkıdı diyü (11) buyurdu **ḫikāyet** Ebū’l-ḫasen-i Deylemī eydür rāh-ı tarīkat-ı yārānından bir ta’ifeden şöyle (12) işitdüm ki Antāḳıye’de bir ḳara kimse var imiş ḳişinün ḡöñline geleni her ne olsa bilürmiş şariḫ (13) ü şaḫiḫ andan ḫaber virürmiş ben de anı ḡörmek hevesi ile Antāḳıye’ye vardum ittifāḳ ḫarçluğum dükendi (14) şehir içinde varup ol ḳara kimseyi şordum ki nerde olu bileyim ḫaber virüp varam anı ḡörem ol didüğün (15) kimse şehirde olmaz taḅda olur azacuḳ şabır eyle şimdi gelür didiler az geçmedin ḡördüm arḳasına (16) odun yüklenmiş bāzāra ḡetürdi ilerü önüne varup aña selām virdüm bu odunu niçe şatarsın (17) didüm şabr eyle şatayın saña andan naşībün vireyin didi ben de yanından çekildüm evine yanına ṭolanup (18) bir oduncıdan daḫı odun alurlandum kāne odun almaḳ murādumdur döne dek yine anuñ yanına (19) geldüm şu arḳandaki odunu niçeye virürsin didüm baña kendüḅi incidürsin ben bilürin ki iki (20) gün iki gicedür nesne yimedün nolduñ azacuḳ şabr idemez misin ki bu odunu şatam saña ta‘ām (21) bahāsın virem vara ḳarnuñ ṭoyıra rāhat olasın didi andan bunu işidiceḳ bī-iḫtiyār (22) ayaḅuna düşdüm aña kendümü teslīm idüp hıdmetine meşḅül oldum bildüm ki ḫudā-yı Te‘ālā’nuñ niçe bendeleri (23) olur imiş muḳarribān-ı

hazretüñ ervāhı şānı olıcaķ ķalble dağı göz gördüğün görürler imiş mütercim (24) eydür bu hikāyet dağı ferāset ķabilinden degüldür velāyet ķabilinden ehlu'llāh keşf-i zamā'ir ü keşf-i hāl (25) didükleridür bu bābda irādınuñ çendān-ı münāsebeti yoķdur ammā Cevāmi'ü'l-Hikāyāt kitābını lisān-ı Fārisi (26) ile cem' iden aşağıda gelecek bir hikāyetde bir 'ālimden naķl itdüğine binā'en bunuñ emşali velāyete (27) müte'allıķ niçe hikāyāt dağı ferāset ķabilinden 'addedilmiş anuñ için bu bābda irād eylemiş biz aña (28) ibtāl idüp bu bābda irād eylemedük **hikāyet** Ebü Sa'id Hazzāz eydür bir vaķt Hacc zamānında (29) Mekke'de Mescid-i Harām içinde görür bir derviş birbiri üstine iki hırķalar giymiş hālķdan dilenür (30) göñlümden şu aşl dilencilerüñ baña itdükleri ķatı güc gelür şunu göre dervişler libāsın giyer pīr (31) şüretine olmaz arķasında iki hırķa ile dilencilük eger řađiħ derviş olsa hırķanuñ birin şatar (32) bir ile ķanā'at iderdi benüm hātıruma bu gelince tiz baña baķup bu āyeti oķıdı **a'lemu enne'llāhe** (33) **ya'lemu mā fi enfusikum faħzeruh**⁴⁴ didi ki ma'nā-yı şerifi siz bunu bilün ki taħķik Allāhu Te'ālā

[212b] (1) sizün ķalbiñüzde olanı bilür öyle ise ķalbiñüze gelen fāsid fikrlerden hāzer idün dimekdür Ebü Sa'id (2) eydür çün baña bu remzi itdi bildüm ki ehlu'llāh zümresindendür fi'l-hāl ķalbümden tevbe eyledüm (3) artuķ kimse haķķında göñlüme řü-i zann getürmeyeyin didüm gene gözüme baķup def tiz bu āyet-i kerimeyi (4) oķıdı **ve huvellezı yaķbelü't-tevbete 'an 'ibādihi ve ya'fü 'ani's-seyyi'āt**⁴⁵ didiler ma'nāsi (5) Allāh ol Allāh'dur ki ķullarından tevbeyi ķabül ider ve şuçlarından geğer dimekdür **hikāyet** (6) Ebü'l-Hayr-ı Nessāc eydür birgün evüm içinde otururdum nā-gāh řeyħ Cüneyd için taşra ķapum önüne (7) geldi demek hātıruma dūřdi döndüm gene göñlümden bu ķanda olınsa gerek anuñ gibi ulu kimse benüm ķapumdan (8) n'eyler diyü bu hātırāyı def itdüm tekrār yanuma geldi ki Cüneyd ķapuda gene mülāhaza bu def a dağı itdüm (9) üçinci bir dağı hātır oldu ki řeyħ ķapudadur bu def a taşra çıķdum Cüneyd'i ķapu önünde (10) buldum beni görince n' için göñlüne evvel geldüğüm gibi taşra çıķmaduñ ķalb řāfi vü pāk olıcaķ endişesi (11) hatā itmedüğünü hod bilürdüñ didi **hikāyet** 'Abdu'llāh Rāzi eydür İbnü'l-Anbāri (12) bir cübbe virmişdi birgün anı giyüp řeyħ Ebü Bekr-i şibli meclisine vardum gördüm řeyħ'ün başında (13) benüm cübbem münāsib bir külāh var göñlümden vay řu külāh benüm olaydı başuma giyeydüm cübbeye münāsib dūřerdi (14) didüm bunu hātıruma getürince řeyħ tiz yüzüme baķdı

⁴⁴el-Bakara, 2/235.

⁴⁵eř-řürā, 42/25.

hemân kalkdı elüme yapışup beni evi içine (15) aldı gitdi içerü gircek baña sen cübbeyi çıkar didi çıkarup öñünde kodum tiz diyü sürdi (16) kendü başından külâhın da çıkarup üzerine koduktan soñra ev içinde tenevvür pâyına yürüdi (17) ikisin de alup tenevvür içine alup yakdı ve baña bunu anuñ'çün itdüm ki nefsuñ ğayruñ libâsı (18) ta'n idüp artuğ saña ıgvâ virmeye didi **hikâyet** getürmişlerdür ki Şeyh Cüneyd-i (19) Bağdâdî rahmetu'llâhu 'aleyh 'ilmde bir dereceye vâşıl olmuş idi ki Sırrî-i Sekâti hazretleri kaddesa'llâhu (20) te'âlâ ve rûhahu her bâr anlar saña lâzımdur ki minbere çıkup va'z idesin tâ halk senüñ 'ilmüñden (21) fâ'idelenseler dirdi Cüneyd hazretleri dañı bu 'ulümü henüz kesb itmek üzereyin anuñ vañtı (22) degül diyü buyurlardı nâ-gâh bir gice Hazret-i Risâlet-penâh Muhammed şalâtu'llâhu 'aleyhi ve selâm (23) vâkı'asında gördi kendüye ey Cüneyd minbere çık halka va'z eyle diyü buyurdılar uyandığı (24) gibi gice içinde Sekâti'nüñ evine segürtdi kapusın kaçınca dañı söz söylemedin ve kiymedügin ma'lûm (25) olmadın Sırrî-i Sekâti içerüden benüm sözüm dinlemezdüñ hele düşünde va'z it didiler ol mı (26) didi bādî birgün Cüneyd va'z için 'ağd-i meclis itdi mürîdleri va'zın dinlemege birbirinden (27) sebkat idüp meclise segürdişdiler bir kâfir beg idi bunu görüp diñledi ki Şeyh'i imtiñân (28) ide kâfir libâsını çıkarup müslümânlar tonına girdi sâ'ir halkla kendü dañı Şeyh'üñ meclisine (29) bile girüp karşusunda şorardı ey Şeyh Muhammed Resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem **itteki** (30) **ferâsetü'l-mü'min** ya'nî mü'min olanuñ ferâsetinden sen hazer eyle didüginde ma'nâsı (31) nedür didi Hazret-i Cüneyd başın kaldurup saña bu itdügüñ su'âli bilmenden mühim bir iş vardur ki (32) İslâm'a gelüp nârdan sâlim olmağdur didi yigit gördi nûr-ı ferâset dîn-i İslâm ile kendünüñ (33) kâfir olduğın bildi def'-i evvelinde kelime-i şehâdet getirüp müslümân oldu Şeyh'üñ hâne-i mâhı

[213a] (1) mülâzımı olan dervişler zümresine katıldı **hikâyet** İbrâhîm Havâz eydür birgün bāzârda (2) fuğarâ ta'ifesinden bir cemâ'atle cāmî' de oturduğ ittifâk görürin lañif cāmeler giymiş gökçek (3) şüretlü bir yigit çıka geldi umürda oturup bizüm ile muhâsebetle qaruşdı gördük tamâm (4) mertebede 'âkil hüsn-i hitâbda derd-i cevâbda bir mertebeye kâdir yigitdür oturan yârânuñ gönülleri (5) aña meyl ideler ammâ benüm göñlüme şöyle geldi ki bu cehûd ola sırrile bunu yârânuma didüm ammâ tınmadılar tarîk ile (6) bizümle söyleşür diyü lañife ki bize meyl ider her vaz'ından aşınaluk yolu gelür bu kanda bikledülse (7) gerek didiler az geçmedin ben bir maşlahata kalkdum gitdükden soñra ol civân yârânumdan şorup (8) İbrâhîm'üñ size sırrile didügi ne idi dimiş anlar da

nice ki dimemek itmişler muḳayyed olmamış anlara anda (9) virüp muḳkem ibrām eylemiş anlar da senüñ için bu gönlüme şöyle gelür ki bu yigit cehüd ola didi (10) dimişler hemān baña imān ‘arz idüñ müslümān olurun zīrā Tevrāt’da ümmet-i Muḳammed’üñ ferāsetleri (11) ḫaṭā itmez diyü okımışdur ve derḫāl imāna geldi **zannu’l-mü’minu kıṭ’atün min ‘aḳlihi** ya‘nī mü’minüñ (12) sırr bilmesi ‘aḳlından bir pāredür diyü buyurdıkları daḫı ferāset-i ḫaḳḳdur **ḫikāyet** (13) getürmişlerdür ki Emīrū’l-mü’minīn Ḫārūn’uñ ḫıdmetinde ḳāyifler ṭa’ifesinden birkaç māhir (14) kimseler olurlardı ve ḳāyifler bir ṭa’ifeden ki çün bir adamuñ ayağına bakalar anuñ atası (15) kim itdüğün ta‘yīn iderler ne aşılarından ve ne nesebdendür ayağına bakınca bilürler bilād-ı ‘Arab’da (16) bu şāhiddür vilāyet-i Şām’da ve ğayrıda bunuñ gibi kimseler vardur Ḫārūn’uñ daḫı anlardan (17) yanında bir ṭa’ife olurdu birgün anlar yanında iken önüne bir tāze toğmuş oğlāncuḳ getür (18) diler anlar bu ne oğlāncuḳdur didiler Ḫārūn benüm oğlāncuḳumdur didi fā’iḳler biz and (19) içerüz ki bu senüñ oğluñ degüldür didiler ḫalīfe bundan ‘azīm müteḡayyir olup tiz kılıç çaldı (20) toğrı ḫaremde Zübeyde Ḫātūn yanına vardı rāst söyle oğlān kimüñdür yoḫsa (21) şimdi ḳanuñı tökerüm ṭaşrada i‘timād itdüğüm ‘ālimlerin de māhir fā’iḳlerden bir cemā‘at şimdi (22) bu oğlān senüñ degüldür didiler didi Zübeyde gerçek dimişler senden toğān oğlān toğmaduğı (23) gibi gördüm ziyāde siyāḫ-çerdedür nā-ḡāḫ emīrū’l-mü’minīnūñ ḫātırı bundan münkesir ola diyü tefahḫuş (24) itdüm ḫiç sarāyda olan ulu adamlaruñ birinüñ ‘avreti oğlān toğurdu mı gördüñ didüm fülān (25) kimsenüñ ‘avreti bir oğlān toğurdu ki bu oğlāncuḳdur ben de bunu size getürdüm aṣl sizüñ kendü (26) oğlāncuḳuñuzu ol kāriz ḫātūnına virdüm ki besleye büyüyüp bir pāre güzellendügi seḳüldügi (27) vaḳt alup yanuma getürem ḫarem-i ḫāşıñuzda beslene didi Ḫārūn buyurdu anı iḫzā itdiler (28) fā’iḳlerüñ yanına çıkardı görince Ḫudā-yı Te‘ālā ḫaḳḳı bu senüñ oğluñdur didiler bu aṣl ‘ilm (29) ‘acā’ib-i ‘ālemdendür ve şerī‘atde İmām Şāfi‘ ḫazretleri yanında bu fā’iḳlerüñ ḳavli mu‘teberdür (30) faraḫa iki kimse bir tāze toğmuş oğlāncuḳda nizā‘ itseler her biri benümdür diyü şāhid (31) ṭurmazsa fā’iḳlere göstereler herḳanḡısındanur diyü ḫükm itseler oğlān anuñ olur diyü (32) buyurdılar ya‘nī şerī‘atde daḫı bu ḳıyāfet ü ferāsetüñ bu miḳdār i‘tibārı vardur bunu ḡuzāf görmek olmaz **ḫikāyet** ‘Ali bin ‘Aşım’dan naḳl iderler ki cinn ṭa’ifesinden

[213b] (1) bir cemā‘at birbirleriyle nizā‘a idişdiler bir bölügi bizüm ‘ālimlerimiz ins ‘ālimlerinden a‘limdür didiler (2) bir bölügi ins ‘ālimleri bizüm ‘ālimlerimizden

a'limdür didiler āhir bunuñ üzerine ittifaķ itdiler meger ol (3) ādemīlerden Benī Hış' am kabilesi içinde bir 'ālim şaşş var idi aña varalar anı (4) ba'zı tarīķile imtiħān idüp 'akl u fehmlerini göreler pes ol cinn cemā'ati irişüp ol (5) şaşşa vardılar gördiler bir pīr-i za'if kişidür evi içinde oturur adam şavtında aña (6) görindiler anlara ne istersiz didi bir devemüz gitdi ĥayli zamāndur yitdi arayup bulamazuz saña (7) geldük ki ķandadur ne sen bize anı bile viresin vara tıtayuz didiler pīr ben za'if-i bī- (8) mecāl olmişındur ĥiĥ nazara fikr ü te'emmüle mecālüm yoķdur dimāğum ĥalel gelmişdüş ammā oğlumı aluñ (9) gidüñ deveñüz ķandadur ol bilivirsün ve bulivirsün anlar bizde ĥālimüzce bir bölük (10) mu'teber kimseler saña adam diyü geldük en bizüm mařlaĥatımızu bu küçücük oğlāna mı işmarlarsın (11) didiler bu ķadar mařlaĥatı ol da görebilür didi ve oğlāna didi ki anlar ile vara develerin (12) nirededür bulıviresin didi pes kocanuñ oğlunu alup taşra ĥıķardılar anlar ile gitdi (13) henüz ķabile ĥaymelerinden geĥince oğlān tırıvarup ağlamağa başladı nolduñ ağlarsın (14) didiler oğlān Allāh'dan ķorķuñ atam bir za'if kişidür işden güçden ķalmıřdur (15) benden ĥayrı oğlı da yoķdur beni andan ayırıyorsız anlar seni bize ķulağuz ķořdı tā bize (16) devemüz nirededür nazar ide bulıviresiz didiler yiri gögi yaradan ĥaķķı ĥiĥ deveñüz ne (17) gözetmedi siz ādemoğlānı degül cinnlersiz didi oğlanuñ ferāsetine ĥayrān oldılar bu ferāset (18) cinnde olmaz diyüp bundan anlanañ budur ki 'ulemā-yı ins 'ulemā-yı cinnden efzal ola diyü (19) inřāf itdiler oğlanı şalıvirüp yollarına revān oldılar **ĥikāyet** bādiye (20) ehlinüñ ma'rūf u münāsiĥlerinden Ebū'l-Eğarr rivāyet ider Benī Esed kabilesinden bir vaķtde (21) iki ķardařlar bir yola dūřüp giderlerdi anlara bir kimse yoldaş oldu üçi uyuşup (22) giderken nā-gāh yoluñ cānibinden bir ķarğa ötdi bir kimse ĥayr ĥayr didi ol iki ķardař birbirlerine (23) baķup gülişdiler ol kimsenüñ gönline bunlardan bir řehr bürüñdi güliřdüķlerinden birbirinüñ (24) aldı bir miķdār yol daĥı gidince bir yañadan bir ķurt uludu ol üç kerre ağzuña (25) toprak didi ol iki ķardařlar gene birbirlerine baķıřup gülişdiler ol gidenler oyundan (26) şübheye dūřüp gümānı ziyāde oldu bir miķdār yol daĥı yürince nā-gāh yoluñ bir yaña (27) sıñdan bir dölegi ĥıķup öñlerinden oķıdı yolların kesdi yoluñ ol bir yanına geĥdi (28) def' ol iki ķardařlar birisi yerine ĥağurdu tīz aşağa in miřküñ başını kes didi (29) derĥāl ķardařı da atından indi bir miřküñ var idi anı başından kesdi ol kimse (30) bu işleri göricek anlardan şordı ben sizde bu bir ķılıĥ 'acīb ĥāletler gördüm aşlı (31) nedür baña da bildürüñ didi evvelā ķarğa öttüģinde řāniyen ķurd uluduğında niye güliřdüñüz (32) didi anlar aña güliřdüķle ol ķarğa öticek bize řu size yoldaş olan

kimesnenüñ koynında (33) bin akçesi var öldürüñ akçesin aluñ didi sen aña hayr hayr diyü du‘ â eyledüñ sonra kurd

[214a] (1) uluyıcağ bize zinhâr karğanuñ sözin tutmañ didi sen aña söğüp ağzuña toprak virüñ (2) saña şer şatana hayr du‘ â itdüñ ve hayr şatana şer du‘ â itdüñ ve ol dilegi okıdı yolumuzdan (3) geçüp yolumuz urmağıla kaşd itdi ki üçümüz mâbeyninde huşümet ola ol mişküñ başın kesmege (4) ol def‘ oldı ve eger kimseye yüz uramaz da niçe gavğalar ve ‘azîm huşümetler olurdı didiler yarında (5) sı ki güneş toğdı bir kabîleye irişdiler kabîle ortasından bir pîr çıkup bunlara karşı geldi (6) üçinüñ dağı olurın söyledi bunuñ biriyle sâbıkdan aralarında bilişlük görüşlük yoğ idi (7) andan ol iki kardeşa yolda size karğa ötdi mi didi belî didiler ya sözin tutdıñuz mı didi (8) yok didiler ya kurd uludı mı didi uludı didiler ya didügüñ tutdıñuz mı didi tutduk didiler (9) ya dölegüyi gördiñüz mi gördük didiler ya neyledüñüz didi misküñ başını kesdük didiler (10) eger kesmeseñüz üçiñüz birbirini öldürürdüñüz didi anlara yoldaş olan kimse bunları diñleyüp (11) ta‘accüb iderdi oradan anlara vedâ‘ idüp anlardan ayrıldı bu hikâyet ‘acib hikâyetdür (12) zâhir eyü kimse anası gelmez ammâ vilâyet-i Hind’de Şeñizgîrler cemâ‘atinde bunuñ emşâli çok nesne (13) müşâhid olunur anları gören bu hikâyete taşdik ider **hikâyet** ‘ulemâ-yı dînüñ (14) ulularından birisi hulefâ-yı İslâm’dan birinüñ huşûrına vardı hıdmetinde oturup Hârûn’a (15) müşâhebet iderken halife ol ‘âlimden sorup ferâset didükleri ne dirdi ‘âlim ferâset iki (16) dürlüdür birisi tabî‘i ve halkî birisi ta‘limî ve şinâ‘îdür ammâ tabî‘i ve halkî olan Hakk Te‘âlâ’nuñ (17) havâş-ı ‘ibâdından ‘ibâd u rûz-hâr olanlarındandır ki çok riyâzetlü çelmekle ve meşakkatlü ‘ibâdetler itmekle (18) anlardan nefsanî getürenler zâ‘il olur kalblerine tamâm mertebe şafâ vü cilâ gelür bu taşfiye vü riyâzet (19) sebebi ile anlara her nesneden bir ferâset hâşıl olur ki söyledükleri her cevâb ‘ayn-ı şavâb (20) görünür ammâ ta‘limî ve şinâ‘î olan ferâset oldur ki anı Yünân hükemâsı tecrübeyile tecrübe eylemişler (21) meşelâ vâkı‘alar ta‘birinde itdükleri gibi ki mü‘min ve müslümân bunda berâberdür vâkı‘ânüñ bir muqarrer (22) hâli yokdur düş uyurken uyanık iken adamda gölge gibidür hiç gölgenüñ muqarrer hâli (23) bu kadar em yanına varsa kaddine berâber görünür aña kurb-ı mu‘allâ i‘tibârınca gâh uzun görünür (24) gâh kısa pes vâkı‘ânüñ dağı bunuñ gibi hezâr i‘tibârı vardır hükemâ anlara nazâr idüp (25) ferâset-i aḥkâmın bulmuşlar ta‘birlerin yazmışlardır anlarıñ fikr ü rây u ta‘rifleriyle olduğı (26) için ferâsetden bu kısma şinâ‘î ve ta‘limî dirler anuñ‘çün bu kısımda gâhi ḥaṭâ olmakda câ‘izdür (27) ve hükemâ-

yı Yūnān'dan ferāset kitābın evvel taşnif iden Filemon adlu bir civān idi her dürlü (28) ilme nazar itmiş her birinde māhir olmuş merd-i ḥakīm idi te'lif itdügin ferāset kitābın izhār-ı kaşd (29) idicek 'alā'inen da'vā idüp her kişinüñ şekline baqmağıla cümle ḥulḳ u ḥiṣāli ve ṭabī'atinüñ üzerine (30) olduğın heb ta'yīn ideyin didi niçe kimesneler de didügi ferāsetle bu hüneri gösterdi bunuñla (31) meşhūr 'ālim oldu her memleketde adı söylendi ol zamān ola ḥükemā-yı Yūnān'üñ ulusu ki (32) felāsife didükleri ṭā'ife anuñ şākirdleri ol üstādlarıdur Boqrātiş idi Filemon'üñ (33) ḥaberi aña irişdi bu yanda bir civān ḳopdı bir nazar ile adamuñ zāhirinden bāṭınından olanı

[214b] (1) bilür cümle ḥūyunı ḥulḳunı ta'yīn ider didiler Boqrātiş işidüp 'acibledi bir ḳāğıd (2) üzerine kendinüñ şüretin taşvīr itdürüp şākirdlerinden birinüñ eline virdi var şüreti aña (3) ilet gör bunuñ ḥaḳḳında ne dir diyü anı imtiḥān-ı fikr itdi şākird üstādınüñ şüretin aldı (4) gitdi vardı Filemon'a iletüp önünde ḳodı bu şeklüñ aḥvālini göre ne aşl ḥiṣāle (5) delālet ider didi Filemon aña dīde-i ferāsetle nazar itdi bu şüretlü kimesne be-ḡāyet nāfi' olur (6) dünyāda ḥiç bunuñ gibi zināya mā'il olmaz didi Boqrātiş'üñ şākirdi incindi bu şüretüñ (7) muşāḥibi bu didüğüñ vaşflı kimse degüldür didi Filemon baña ne incinirsüñ gel beni (8) bu şüret şāḥibinüñ yanına ilet eger bu vaşfını inkār iderse ben aña ilzām idebilürin (9) didi şākird anı aldı gitdi Boqrātiş'üñ ḳapusına ilette sār şākirdleri daḥı bunı (10) duydılar üstādımuza bu aşl töhmeti isnād idersin he mi diyü çöküp anı öldürmek (11) gerek biz bunı diri ḳomazuz size isnād itdügin her vechle sizdendür sizüñ içün dünyāda ḥiç (12) bundan zāni kimse yoḳdur dir eger bunuñ sözi rāst ise buyruñ ve eger size bühtān iderse bunuñ (13) gibi ḥāini saḡ ḳomaḳ olmaz didiler Şoqrātiş şākirdlerine üzerine olmaḳ götürü 'ālem-i ḥalḳdan memdūḥdur (14) ḥuşūşan ḥükemā vü 'ulemādan olsa gerek daḥı maḥmūd düşer didükden şoñra Filemon yüz ṭutup ey (15) yigit sen bunı baña ne delille didüñ didi Filemon ey ḥükemā-yı zamān ben hemān ol taşvīrüñ görmek ile (16) ḥükm itmişdüm ki ḥiç dünyāda senden zāni kimse olmaya gerçekten şüretüñ göricek ḥod şimdi buña (17) taḥḳiḳ-i cezm itdüm ki 'ilm-i ferāset muḳtezāsınca bu bābda senden alāmetlere nazar olunduḳdan şoñra 'ālemde (18) ḥiç senden 'avretlere mā'il ve zinā itmege ḥariz kimse yoḳdur ve eger 'aḳli yolların ḳullanup perhiz ü riyā (19) zetle kendüni zinādan çekebildügi o zāni bilmezsin sen bilürsin didi Boqrātiş rāst söylersin (20) ferāsetüñ yirindedür nefsanī hareket ziyādedür nisvāna olan şehvāni meylüm ma'lüm degüldür ḥāl-i 'ālemde (21) bir ferd ola ammā neyden zinā-yı maḥūr her vechle dūr düşmedi ki böyle pīr almışdur cümle a'sā'im

huşk-riyā pes (22) olup çeşmeyi şulab kırımışdur andan racūliyyet şuyı akmaz ve gene bunca perhiz ve riyāzet ü ‘ibādetile ki (23) kudretüm eksilsün diyü hayvanāt etin yimezin ve şarāb içmez ve yanuma yüzi gözi ve boynı kulağı açuk (24) güzel ‘avret getürmez ve yine bu cümle ile gönüm kocamaz anlardan ‘arzumı kesemez muttaşıl anlardan (25) kazāyı vaţar-ı ıgvāsından hālī degülün ammā ‘aqlumı nefis üzerine havālī idüp hemişe şehvet-i (26) nefsanıyyeyi kesr iderdüm zinā fi‘line mu‘āşeret itmemişindür didi ve Filemon tahsîn ü āferin idüp ferāset (27) kitābın yazmağa aña icāzet virdi ol da yazdı halk aña rağbet gösterdiler diyü ol ‘ālim (28) halıfeye bu kışşayı hikāyet eyledi ve ferāsetün aşlı nedür beyān itdi halife bundan haţa idüp (29) ‘ālime hil‘at virdi ve en‘ām eyledi bu hikāyetden küllī fā‘ide budur ki bilindi ‘uqālāya hemişe (30) münāsib olan bu imiş ki ‘aqlını çalışup şehveti üzere gālib kıla her nefis-i hevāları o baş (31) yolın urayın didükçe ‘aql-ı sultānı üzerlerine musallaţ eyleye tā tīg-i kahrı anlarıñ fitne vü fesādları (32) ‘arefin kat‘ide kendüye āhıret şāh-rāhına yol açā niteki Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Kelām-ı Qadīm’inde buyurur (33) **ve emmā men hāfe maķāmen rabbihi ve’nehān nefse ‘ani’l-hevā feinnehu’l-cennete hiye’l-ma’vā**⁴⁶ hikāyet

[215a] (1) geçen hikāyetdeki ferāsetün bir dürlüsü ‘aklı olur diñilmişdi ululardan ba‘zı vesvese (2) diyü viriden dañı ferāset olur dirler diyü hikāyeti eydürler ‘Ali bin Himem adlu şā‘ir ki pādīşāh (3) önünde mu‘teber şā‘irlerden idi ol eydür birgün emirü’l-mü’miñin şevkluğ hıdmetine girdüm fetḥ-i hākānī (4) gördüm şaff-ı te‘ālede bir kılıca tayanmış başın önüne şalmış oturur her gāh ki ben kendüye baķam ol (5) emirü’l-mü’miñin baķar her gāh gözüm kendüden şaşurdum ol yire baķmazın müteḥayyir olup bu hāleti (6) ‘acibledüm zīrā Fetḥ-i Hākān halife yanında be-gāyet ‘aziz ü muḥterem ve bülenddür beyt bu eşnāda halife (7) baña baķup hākānuñ şaff-ı te‘ālede adını hıdmet-kārlar yirinde olduğın ‘aciblersin ola mı didi (8) belī yā emirü’l-mü’miñin didüm halife anı oraya yir yir ağır işi vir edebsüzlüğü bıraķdı diyü buyurdu (9) ben de eger emirü’l-mü’miñin iḥsān idüp ol ne işdür buyursalar bileyüm ki bunuñ gibi uludan (10) ol aşl iş şādır olmaķ ‘acebdür didüm halife dün buña bir şerli söz söyledüm idi (11) az geçmedin o sözi bir kimseye dañı didüñüz mi ola didüm yok bundan ğayrı kimseye dimedüm didi (12) belki buña söylerken bir de ardında kimse var idi ol işitdi ola didüm yok bu da olmadı (13) didi ben de yā emirü’l-mü’miñin ben fetḥ-i hākānuñ kemāl-i kiyāset ü nūr-ı

⁴⁶en-Nāziāt, 79/40; “Kim de Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefisini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz cennet onun sığınağıdır.”

ādābından ummazın bir ara ki emīrū' (14) l-mü'minīn anı maḥrem kıla daḥı ol anı taşra çıkara illere fāş eyleye ammā bir şübhe var eger fermān (15) iderseñüz beyān ideyin didüm söyle didi ben de Ebū Na'im bin Sehl'den şöyle işitdüm ki bunu (16) Müstemir bin Selmān'dan ol Ebū Ḥavrā'dan rivāyet iderdi Ebū Ḥavrā eydür bir vaktde Mescid-i Ḥarām'da (17) otururdum bir bed-ḥayāl itmiş idüm göñlümden anı boşadum ammā bunu hiç kimseye dimedüm çün mescidden (18) kalkup eve geldüm 'avretüm karşı geldi beni boşamışsın ola mı didi bu sözi kimden işitdün (19) didüm bir enşārī cāriyeden işitdüm didi aña bunu kim haber virmiş didüm evlerinde (20) söylemişler didi bu hālde 'acibe vardum ben 'avretümi boşadugümü ḥod göñlümden geçürdüm āşikāre (21) kimseye dimedüm ol ev ḥalkı benüm göñlüme geleni ne bilmişler bunu anlara kim ḥikāyet eylemiş didüm irtesi (22) 'Abdu'llāh ibni 'Abbās ḥazretleriñe vardum rażıya'llāhu 'anhümā evvelinden āḥirine varınca anlara kışşayı (22) didüm anlar sen diyü biri ādemoğlanlarınuñ göñlüne gelen sırlarını fāş itdüklerinde şübhe mi idesin (24) bunu gibiler cinn işidür diyü buyurdılar benüm de bu ḥālī taḥkīk itmek çokdan murādum idi (25) nice ola didi bu sözüñ ḥaḳıḳatine irişdüm virdüm aña degin ki günlerde birgün Ḥamr bin Ziyād (26) baña bir vechle bir **ḥikāyet** itdi bir yıl Mekke'ye gitmek niyetine evden çıkıdum bādiyeye yol tutdum (27) çün birkaç ḥanzal kaḫ' eyledük ittifaḳ birgün devemi biniyordum yoldaşlardan ayrılıp beyābāna (28) toğrı devemi arayı gitdüm şu yaña bu yaña cüst ü cü itdüm bu ešnāda gördüm beni iki kişi (29) tutdılar murādum olan cānibine gitmege beni ḳomazlar beni tutdukların anların ammā kendülerin görmezsin (30) şekl ü şavtların nicedür bilmezsin bir ḥālle beni aldılar gitdiler bir ḳavmden depe üzerine iletdiler gördüm ol (31) depe üstinde ḥüb şüretlü küçük libāslar giymiş bir pīr oturur aña selām virdüm selāmumı aldı (32) bir pāre ḳalbüm mutma'in olup ḳorḳum zā'il oldı baña niredensin didi ben de Kūfe şehrinden Mekke'ye (33) giderdüm didüm ya yoldaşlarından n'içün ayrıldıñ di ben de devem yitirdüm anı ararın hiç eserin

[215b] (1) bulamadum didüm bir pāre başını ḳaldurdu gördüm başı ucında bir niçe kimseler tururlar anlara bunuñ (2) devesini getirüñ didi ol sā'at devemi öñümde gördüm andan baña Ḳur'ān oḳımaḳ bilür misin (3) didi ben de bilürin didüm döndi bize Ḳur'ān oḳıyır didi başladum Aḥḳāf süresin (4) oḳıdum bu āyete iricek ki ḳavluhu Te'ālā ve iz şarafnā ileyke neferen mine'l-cinni yestemi'üne'l-Ḳur'āne⁴⁷ (5) Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te'ālā bunuñla şol ḥālden ḥaber virür ki Ḥazret-i Resūlu'llāh Ḳur'ān

⁴⁷el-Ahkāf, 46/29; "Hani cinlerden bir grubu Kur'an dinlemeleri için sana yöneltmiştik."

oðurken ittifaḳ (6) cinnden birkaç kimseler oradan geçdiler Ḳur'an'ın luḫ u belāgatine vardılar kendü kavmlerine didiler (7) anlar da Peygamber Ḥazretleri'ne gelüp imān getürdiler bu pīr baña müteveccih olup ol Peygamber Ḥazretleri (8) Ḳur'an oðurken yanından geçüp varup kavmlerine haber virenler kaç kimseler idi bilür misin didi (9) ben de bilmezim didüm pīr dört kimesne idük bir ben idüm ki dördümüz geçerken Muḫammedün şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem (10) Ḳur'an oğıduğın işidüp varduk kavmimize haber virdük anlara bu kelimeyi söyleyin ki Ḥaḳḳ Te'ālā (11) anı bu kavli ile haber virür **yā kavmenā ecību dā'iyā'llāh**⁴⁸ ya' nī ey bizüm kavmimiz Ḥaḳḳ Resül'ün da'vetine (12) icābet gösterün dir ol dört kimse içinden ben idüm didi süreyi evvelinden āhīrine (13) baña oğıduğdan şoñra baña hīç şı'r oğımağdan bilür misin didi ben de bilürin didüm de (14) imdi oğıyivir didi ben de Züheyr bin Sülmā'nuñ bir kaşidesin oğımağa āgāz itdüm ki evveli budur (15)

Mışra' : İbni Ümmü Evfā zimmetuhu ev tekellümü⁴⁹

pīr bu kaşideyi kim dimişdür didi Züheyr bin Ebī Sülmā dimişdür didüm (16) bu Züheyr bin Ebī Sülmā ādem midür yoḫsa cinn mi didi ben de ādemdür didüm yanındakilere işāret itdi (17) varuñ Züheyr bin Sülmā cinni getürün didi birkaçı gitdiler anı bir 'azīm pīr biri getürdiler (18) tamām ir imiş güyā bir pāre et dutmuş idi öñüne ḳodılar aña yā Züheyr bu kaşide-i evveli (19) tekellümü mışrā'ıdur kim didi cinn ben didüm didi pīr baña işāret idüp ya bu adamı (20) bunı diyen ādemidür dir didi cinn gerçek söylerin ol Züheyr bin Sülmā ādemīye tābi' idüm ekser didüği (21) kaşideleri ben dirdüm anuñ ḳalbine bırağırdum ol ādemilere oğıyivirürdi ben dirdüm dirdi ve yine (22) ol da ba'zı eş'ār dirdi ben de anuñ didüklerini ezberlerin dirdüm diyü hüblara oğıyivirürdüm andan (23) evvel gördüğüm pīr ol cemā'atün birine bunı al yoldaşlarıña ulaşdur didi ben deve üstine geldüm (24) devenün miḫādına yapışup ben hīç kimse görmezdüm bir sā'at içinde beni yoldaşlarum içine ilette didi (25) Ebū Na'im eydür bu ḫikāyeti işidicek baña ma'lūm u muḫaḳḳaḳ oldu ki cinn tā'ifesi ādem ođlanlarınıñ (26) ḳalblerine gelen nesnelere bilürler ve niçe sırlarını fāş iderler emīrū'l-mü'minīn mütevekkilün elinde bu ḳışşayı (27) takrīr idicek ḫikāyeti ḫatırı yādladı yüzinde beşāşet āşarı zāhir olup bu da böyle olmaḳ (28) ba'id degüldür ben de bundan bunı ummāzdum ve fetḫ-i ḫāḳāna fāhir ḫil'at buyurdu ve vāfir en'ām (29) eyledi baña istiḫḳāḳuma göre 'atā itdi taşra

⁴⁸el-Ahkāf, 41/31.

⁴⁹İbni Ümmü Evfā beni zimmetine aldı ve konuştı.

çıkdıktan sonra fetḥ-i ḥākānda kendüye olan (30) iḥsānuñ pāresin baña virdi ve bu ḥikāyetden ki birinde söyledüm baña vāfir māl u ni‘met ḥāşıl (31) oldu dir Ebū Ūmāmü'l-Baḥlī ḥazretleri ki aşḥābdandur rażıya'llāhu ‘anhu eydür devlet-i (32) İslām zuhūr itmezden evvel henüz Muḥammed Resūlu'llāh şalla'llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ba‘ş olmamışdı (33) birgün yārānumdan bir cemā‘atle oturup bunu fikr iderdük ki elbette bu ādem oğlanınuñ bir yaradıcısı

[216a] (1) vardur ‘ālem-i vefādur semī‘ ü başir olsa gerek ve biz tapduğumuz putlarıñ ne ‘aklı var ne zihni ne (2) sözi var ne gülicisi bunlardan hiçbir nesne-i kudret tevki‘ olunmaz bu ne ṭamaḥ dīni ki maḥzā atalarumuz (3) ve dedelerimize ad bilünmekle biz bunu kabül itmişizdür hiç aşlı yokdur elbet bir ḥaḫḫ dīn olmamaḫ (4) yokdur şavāb budur ki biz anı arayayuz ve kitāb okıyan ta’ifeye müracā‘ at ideyüz bu bāṭıl (5) dīnden döneyüz diyü söyleşdük beş yārānumla ittifaḫ ile Şām cānibine ‘azīmet itdük ki anda olan (6) ‘ulemā-yı Nesārī ve Yehūda varup bu derdümüze anlardan çāre yoḫlayayuz ammā içimüzden Zeyd bin (7) ‘Amr Maḫbel Rūm’a varup Nuşrānī oldu ben sā’ir yārānumla Şām vilāyetinde bir rāhibüñ şavmia‘ sına (8) varup anda iletisin itdük ki cümlesinden Ḥaḫḫ dīn kaḅıdır bize delālet eyle rāhib vilāyet-i Şām tevā‘ibinden (9) fülān şehre benden a‘lem ‘ālim vardur aña varmaḫ gereksiz ki murādınıuz ḥāşıl ola didi toğrı anuñ (10) yanına gitdük varduḫ gördük bir ḡāyet za‘if ü naḫif kimsedür çün aña selām virdük (11) bize siz ne kimselersiz ve nerden gelürsüz ki ṭavr u üslūbuñuz bizüm şehrimüz ehlinüñ ṭavrına ve üslūbına (12) beñzemezdi biz de bizümle yineden yüz toğrı yol ve ḥaḫḫ dīn tālibleriyüz didük pīrimüz taleb (13) itdügüñüz gene kendü yiriñüzde zāhir olsa gerek ve bu vaḫt anuñ zuhūrı zamānidur bir peyğamber (14) da‘veti ile ki fillerüñ ulusu içinden bir şerif-i ḥān-ḫāh ḳopar bu dīnle mebsūş olur anuñla (15) cümle dinler fetḥ olur götüri dinlerüñ eyüsi anuñ dīnidür eđer āḫiret necāṭın isterseñüz ve toğrı (16) yola gitmek maḫşūdınıuz ise siz yine kendü yiriñüze dönmek gereksiz didi Ebū İmām eydür diledük ki (17) yanından döneyüz baña ne ḥoş ki bu size söyledüğüm söze benden bir nişān ve alāmet taleb (18) itmedüñüz hümā döndünüz didi ben de sizüñ buyuruñuza biz inanduk nişān şavmaḫ lāzım degüldür ammā siz (19) eđer kerem ü luṭf idüp nişān u alāmetin dirseñüz baḳıyyemüz daḫı ziyāde ulu muḫtedārız (20) didüm hiç içüñüzde bu gözli bir kimse var mıdır didi vardur didüm imdi ol (21) alāmet oldur ki bu gice ol kimsenüñ bir gözi daḫı gider iki gözi bile görmez olur (22) ve hem bu gice vefāt ider andan sonra sā’ir yoldāşlarıñ arasına şavṭ düşer Medīne’ye (23) varınca cümle

vefât iderler hemân içlerinden siz qalursın Muhammed'ün şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem (24) sa'âdet-i hıdmetine sen irişürsün çün ol devlete irişesin aña benüm selâmun irişdüresin (25) ve benden aña medh ü senâ okıyup egerçi bilürin bu devlete irişmezin ammâ yolına mütâbi'atı 'iddetin (26) bağlanmışındur didi diyesin didi Ebü Ümâme eydür yoldaşlarum için melül oldum bir (27) 'âlimüñ yanından çıkup yolımıza revân olduk giderken o gice havadan bir ok gelüp (28) ol bir gözi yok eşimüzüñ sağ olan gözine tokundı ol gözi de çıktı (29) âhır bu zaımdan vefât itdi andan bir bir yoldaşlarum kırılmağa başladılar Medîne'ye varınca benden (30) gayrı kimse kalmadı ben yalınuz Medîne'ye girüp toğrı evimüze vardum biz gidelden aıvâl-i (31) 'âlemden ne hâdişe oldu diyü şordum Mekke'de bir peygâmbere zühür itdi aña bir kavm uyup inândılar (32) ammâ akrabâsı anuñla münâza'aya tırdılar anı öldürmek isterler ol dağı bize ilticâ (33) itdi Medîne'den bugün on kişi gitdiler ki varup aña imân getirüp anı Medîne'ye getüreler

[216b] (1) didiler ben de fi'l-hâl deve bälâsını üstine idüñ didüm itdiler def üzerine geldüm ol gice evümde (2) yatmayup ol giden kimesnelerüñ ardlarına düşdüm ardlarından irişüp anlar ile Mekke'ye toğrı 'azm- (3) râh eyledük birkaç günden sonra Hazret-i Muhammed Muştafâ'nuñ salla'llâhu 'aleyhi ve sellem huşur-ı şerîfine (4) irişdük aña imân getirüp İslâm sa'âdetine irdük baña bu sa'âdet heb ol pîr-i râhibüñ (5) kelâm-ı 'ilm-i berekâtıyla oldu dirdi **hikâyet** getürmişlerdür 'Abdu'llâh bin 'Abbâs (6) raşıya'llâhu 'anhümâ zamânında bir a'mâ pîr-i kâfir var idi halkuñ esrârından haber virdi ve gönüllerine (7) râz-ı nihânı söylerdi ve gayb bilürin diyü da'vâ eylerdi 'Abu'llâh ibni 'Abbâs hazretleri bunu (8) işitdi varup anı men' itmek gerek gayb bilmek kapusu mııhludur hiçbir kimseye bu 'ilm (9) virilmemişdür diyüp ol a'mâ pîre vardı söyle işitdüm gayb bilürin da'vâ idermişsin (10) gerçek midür diyü buyurdı ben gayb söylerin sen gayb bilmek istersin ben her ne söylersem (11) 'ilm-i hesâb u remlden ve ol geçenlerüñ kitâblarından söylerin gayb huşuşında diledüm depretmezin dirseñ (12) aıvâlinde bir miqdâr söyleyeyin hiç ol iki yanında bir ođluñ var midür didi 'Abdu'llâh (13) ibni 'Abbâs eydür var didüm imdi yârın ikindi namâzı vaktinde mektebden şıtma tutmuşla eve (14) gelir hiç aña ilâc itdürmege tabîb kapusına gitme yarındası gün elbette Allâh (15) emrine varsa gerek didi 'Abdu'llâh ibni 'Abbâs bundan 'acibe kaldı çün oğlum aıvâlinde haber (16) virdüñ benüm aıvâlümde de haber vir didi a'mâ sen de dünyâdan göziñe bir nâ-sipâs cerâhat irişdürüp (17) nâ-binâ olmayınca gitmesin didi

‘Abdu’llāh ibni ‘Abbās ne vakt ölürin didi a‘mā ol gaybda anı bilmez (18) Hakk ‘azze ve celleden gayrı anı kimse bilmez didi çün ‘Abdu’llāh ibni ‘Abbās rażıya’llāhu ‘anhümā eve geldi (19) yarındası oğlını şıtma tıtdı birgün bir gıce şağ olup vefāt itdi ve kendüler dağı āhır ‘ömrlerinde (20) gözsüz oldılar a‘mā pırūñ anuñ ferāseti bile şahıh oldu bu gayb bilmek degüldür ferāsetle (21) ta‘yın olunur diyü hişşe-i gayb ‘ilmi Hakk Te‘ālā’ya maşşüş olduğına Qur’an-ı Kadım’de vechle bürhān-ı (22) **kā’imdür inna’llāhe indehu ilmü’s-sā’ati ve yünezzilü’l-gayşe ve ya’lemu mā fi’l-erhāmi ve mā tedrī nefsun māsā (23) teks ibū gaden ve mā tedrī nefsun bi eyyi arzın temūtu inna’llāhe ‘alimün habir**⁵⁰ ya‘nī kıyāmet ne vakt kıpar (24) ve yağmur ne vakt yağar ve aña karnında olan erkek midür dişi midür ve bir kimse yarın ne kesb ider (25) ve ne aşl yirde olur bu beş ‘aceb nesnedür bunları bilmek kesin Hakk Te‘ālā’ya maşşüşdur **hikāyet** (26) Emirü’l-mü’minin ‘Oşmān ibni ‘Affān eydür rażıya’llāhu ‘anhu benüm didüm kähine ‘avret var idi gizlü nesne (27) lerdin haber virürdi vaktā ki Muḥammed Mustafā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem kızları Ruqayye Hātün ki cemile-i ‘ālem (28) idi ‘Utbe ibni Ebī Leheb’e virdi biñ pişmān olup n’içün evvel ben isteyüp almazdum ki bunuñ (29) gibi bī-himmetā hem-serüm olmağ sa‘ādetine ireydüm didüm bu pişmānluğ diyü pişmānluğ ile evüme geldüm ol (30) deyzem beni karşı gelüp bu şi‘ri okıdı ol şi‘rūñ ma‘nāsı beşāret olsun saña ki bu sā‘at (31) endişe itdügün sa‘adet tiz elüñe girer nūr-ı nübüvvetile evün aydınlığ olur Muḥammed’ün büyük kıızı senün (32) taht-ı nigāhına giriserdür demek idi Hāzret-i ‘Oşmān eydür bu sözden ta‘accübe vardı varup ey hāl (33) bilmez ne dirsin didüm gerçek söylerin āhır zamān peygamberi güyegüsi olsan gerek tiz var Muḥammed’e

⁵¹[218a] (1) imān getür ol her ne dirse gerçektür didi andan bu sözi işidicek kalbe (2) bir hālet geldi kalğdum Hāzret-i Muḥammed Muştafā hıdmetine geldüm imān getürdüm tebliğ-i (3) risāleti āşikāre oldu Qureyş’den bir kavme huşūmete tırdı anlar içinden (4) Ebū Cehl-i lā‘in mezkūr ‘Utbe ibni Ebī Leheb’i taḥrīk itdi güyegüsi iken Resūlu’llāh Hāzretleri’ne (5) muḥālif geldi hattā Ka‘be öninde bir gün yüzlerine karşı anlara küstāhāne söğdi ve kızları (6) Ruqayye rażıya’llāhu ‘anhümā hāzretlerini boşadı soñra ben aldum hücremi nūr-ı cemālleri ile rüşen (7) itdiler deyzem didügün rāst oldu Peygāmer Hāzretleri’nün güyegüleri olmak sa‘adetine (8) irişdüm diyü buyururlardı

⁵⁰el-Lokmān, 31/34.

⁵¹217. varak 216. varak ile aynı basılmıştır.

buraya degin fikr olınan ferāset hikāyetlerinüñ mālī bir aşla (9) çıkar ammā hükemā-yı ferāsetden bir fehm vardır ki hīçbir a‘leme ve ‘ilme mübtenī degüldür hemān söz söylemekle (10) ittifākı rāst gelivirür kişi aña kışsa itmez dirler niteki Ebū’l-Hüseyn ‘Arūzī eydür (11) **hikāyet** birgün şahrāya temāşāya çıkıdum seyr iderek bir atmacamuz var idi anuñla (12) bıldırcın avlarduğ bizümle bu küçücük oğlāncuğ bile seyr iderdi siz atmaca ile bıldırcın avlarsız (13) ben elümle avların didi ittifāk böyle didügi gibi ayağı altından bir bıldırcın uçdı oğlāncuğ (14) cüst şıçrayup anı tutdı tiz önümüze getürdi aña la‘ife ile sen kerāmet ehlin (15) ancak belki bize bir hıncır da gösteresin didük böyle diyince işte yatur didi gözün önünde (16) bir hıncır seküp yatur oğlānuñ bī-te’emmül ü tefekkür bu ili sözi ile rāst geldi bunuñ gibi (17) nesnelər çok vāki‘ olur bir nesneyi kaşd itmeden söyler didügi gibi çıkar bunu da ferāsetden (18) kısım şaymışlar **hikāyet** ‘Abdu’llāh bin Yahyā Kātib eydür ‘Abdu’llāh bin Süleymān bin Vehb ki (19) Mu‘taşım halifenüñ veziri idi bir meşālihi halkı görmek için dīvān itmiş idi ben karşıusunda (20) hıdmetine tırmuş idüm bir eski kaftānlar giyer perişān-ḥāl kimse gelüp aña bir kışsa kâğıdı (21) şunup ‘arz-ı ḥāl eyledi vezir anuñ kışsası kâğıdına çok nazar idüp vāfir te’emmül eyledi andan (22) atam baña vaşiyet eyledügin elbette yiriñe getürürin diyüp ol kışsa kâğıdın şunan kimseye namāz (23) kılduğdan soñra gene gel senüñ maşlahatın görivireyin didi ol diyincek kapucularına ışmarladı (24) bu kimse gene gele benüm önüme getürüñ didi andan dīvānı şavılıp meclis-i ağıyārda ḥālī (25) olup ki ancak yanında havāşından birkaç kimse kalmış idi anlara dönüp hīç bu kışsa (26) kâğıdın kim idi bilür misin ve benüm anuñ ḥaqqında itdügüm te’emmüle bā‘iş nedür (27) ma‘lumunuz mıdur didi anlar yok didiler bu kimse vāşık-ı bi’llāh halifenüñ vezirin (28) Muḥammed bin ‘Abdu’l-Melik Zeyyāt’uñ oğlı ‘Ömer’dür ol zamānda ki bunuñ atası vezir idi ittifāk benüm (29) bir vāki‘ aya uğramış andan mīr-i māl taleb idüp zindāna urmuşlar be-ğāyet āciz fermān olmuş (30) birgün Muḥammed bin ‘Abdu’l-Melik anı ḥabsden çıkardı evüñe getürmüş ol mālī atāmdan almak ḥuşusunda (31) ziyāde teşdid ü tehdid idüp ‘unf u ‘örf üslubunu kullanmış atamı ḥayli rencide-ḥātır (32) itmiş bu ḥālde vezirüñ ḥareminden bir ḥādim gelüp anı içerde istemişler ol da dīvānından tālīkden (33) ḥaremine gitmiş o ḥālde benüm ‘ammum Hüseyn ibni Vehb vezirüñ dīvānında atama gelüp bir kâğıd virmiş

[218b] (1) içinde şimdi bir oğlāncuğ toğdı adına ve künyesin ne kıoyalum diyüp benüm toğduğum muştulamış (2) atam da adın ‘Abdu’llāh ve künyesin Ebū’l-Ḳāsım virüñ

dimiş bu eşnâda vezîr de hareminden taşra çıkup (3) içerü beni aldı anuñ'çün da' vet itmişler ki Hudâ-yı Te'âlâ bize bir oğlancuq atâ eylemiş aña ad (4) komaq için çağurmuşlar adını ' Amr künyesin Ebû Mervân kodum dimiş atam da bu takrîb ile (5) öñüne varup bu ferzendüñ kudümi şükrânesine benüm ahvâlüme hüsn-i nazar ile benüm de hâliyâ bir oğlancuğum (6) olmuş anı kendü oğlancuğıña hıdmet-kârluğa kabûl eyle çün yaşdaşidur mektebe varup gelsün (7) bile okısun yazsun küçücükden hıdmet-kâr itâ' atine mu' tād olsun büyüdük de oğluñuz kâtibi (8) ola dimiş atama ey Süleymân bize gurûr virüp riş-i handelük ideyorursın baña şıdık u ferâsetle (9) ma'lümdur ki bu senüñ şimdi toğan oğlanuñ tiz büyür vezîr olur ve Hudâ-yı Te'âlâ bu benüm toğan (10) oğlanı aña muhtâc kılar saña Hudâ-yı Te'âlâ'ya and virürin ki benden soñra oğluña vaşiyet (11) ide senüñ benüm oğlumı gözleye dimiş atam eydür bu sözi andan işidicek eyü kalayordum hemân (12) öñünde i' tizâr yüzi de yire kodum aña mülâ' imet ve mülâtifeye âgâz itdüm bir vechle vaz' um sebab-i halâş (13) oldu habsden kıtuldum dirdi ve baña bunu niçe kerre hikâyet idüp zinhâr didügi olıcaq (14) Muhammed bin ' Abdu'l-Melik oğlın gözleyesin ve ri' âyeti yanında dakıka fevt itmeyesin diyü vaşiyet itmişdür (15) bu ol zamândur ki görüñ ulularuñ ferâsetleri nice şahîh oldu işte ben vezîrden bu kışsa kâğıdı (16) getirüñ Muhammed bin ' Abdu'l-Melik ol vakt toğan oğlıdur bu şekilde fakîr ü muhtâc olup (17) bizden derdine ' ilâc umar üç devletden hâzîz zillete düşmiş didi bu hikâyeti havâşına (18) iderken kapucılar gelüp ol kimesne gene geldi diyü haber getürdiler içerü getirüñ didi geldi (19) ve hil' at virüp aña hezâr nevâhet itdi halîfe dîvânında defter-dârluq hıdmetin aña ısmarladı (20) niçe yıllar bu hıdmet üzre tamâm ' izzet ü kudret ü miknet buldı andan soñra halk içinde Ebû (21) Mervân-ı Harâbaî dimek ile ma' rûf be-nâm kimselerden oldu ziyâretlük nisbeti ile iştihardan (22) kıtuldı İbnü'l-Gurâb nâm vezîrüñ o âhir vezâretine degin ' izzet ü devletde pây-dâr oldu andan (23) sâ' irler gibi anuñ dağı hil' at-i hayvân müste' arın egninden aldılar libâs-ı devletden dağı ' uryân (24) gitdi ekser bir kimse bu hikâyetde şâfi vü kâfi te' emmül eyleye diger ' âlemüñ kudsile devlet-i rûzgârın taklibâtı (25) tamâm anlar ve görür ki bu devlet-i dünyâ hiçbir hândânda karar itmez bir misâfire benzer ki her gün bir menzilde (26) her gice bir maħfilde mihmân olur ' âkil oldur ki hayât-ı bî-şiyânında neylerse eyleyüp eyü adıñuzla (27) ve hayr u hasenâta dürişdüre aña kendüye âhîret zahîresi ola ve dünyâda kıyâmete degin eyü adı söylene (28)

Beit: *fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün*

Māl kesbin eyu ad kazan bu ʿālemde

Māl kalmaz kalan ad eyülügidür ādemde

hikāyet ʿUbeydu’llāh (29) bin Ziyād ki Başra hākimi idi Başra’da bir ʿālī-sarāy binā itdi aña Dāru’l-beyzā diyü ad qodı ve ol (30) sarāyuñ qapısı üstinde yaʿnī kendünün siyāset ehli olduğın gösterür kesük adam başları (31) taşvīr idüp dehlize bir arslān ve bir kelb ve bir koyun şekillerin yazdurdı ol sarāya girdügi (32) gün ittifāk bir Aʿrābī qapısı önüne uğradı qapu üstinde yazılan kesük adam başları taşvīr (33) lerin göricek bu sarāyuñ şāhibi içinde bir giceden artuq yatmaz didi Aʿrābī’nün sözün

[219a] (1) aña işitdurdiler def tutdurup muhkem dögdı ve buyurdı habs eylediler ittifāk hemān (2) o gice Mekke’den ʿUbeydu’llāh ibni Ziyād’uñ Başra’ya adamı geldi kendüye Mekke’de bīʿat olduğın (3) iʿlām idüp mektūblar getürdi şimdi Başra ehli de kendüye bīʿat ideler mektūbları da oқыıcaq (4) Başra ehli qabūl idüp aña bīʿat itdiler ʿUbeydu’llāh ibni Ziyād yürüp Başra içine qaçdı (5) Başra civārında bir qabile var idi ol sarāy içine gelüp girmedı Aʿrābī ferāseti şāhih oldı (6) habsden çıkarup şalı virdiler yolına gitdi **hikāyet** envāʿ-ı ferāsetden biri de bir ʿArab (7) teṭayyür didügidür ki Türkice bir kimsenün ānice bir şer haber uçurmaqdur burda gāh olur rāst gelür (8) ammā ʿArab ekser bunı kuş ötmekile iʿtibār ider anuñiçün teṭayyürdür ki ṭayrdan müştāq lafzdur (9) maʿnā-yı mecāzī ile maḥzā uçurmaq maʿnāsın ihtiyātumuz buñadur vākiʿ olur nite ki bir kimesne (10) **hikāyet** ider birgün beni Ḥaccāc bin Yūsuf bī-günāh beni zindāna urdı zindānda benüm yanumda (11) maḥbūs bir yigit otururdu ašlā söz söylemez her bār sākin ṭururdu ittifāk birgün (12) zindānuñ dīvārı üzerine qarğa qonup bir kerre ötdi yanumda ḥāmūş oturan civān sendeki (13) qudret kimde var didi qarğa bir daḥı ötdi civān bu ḥabere kim şād olmaz didi qarğa (14) üçinci bir kerre daḥı ötdi civān **min femuke ile’s-semā**’ didi maʿnāsı ağızından göge (15) dimekdür meger ʿArab’uñ ʿādeti bir kimseden gönline muvāfiq bir haber işitse aña böyle demek idi (16) civān da qarğaya üçinci sözün cevābında böyle didi ben civāndan bu sözi işidicek (17) saña n’oldı ki niçe zamāndur zindān geleli hiç söylemek olmadı şimdi üç defʿa söz söyledi (18) qarğa ne söyledi ki sen aña cevāb virdün didüm civān qarğa evvel ötdiginde ben Ḥaccāc’uñ qapısı (19) üzerinde qondum didi ben de sende olan qudret kimde vardur didüm ikinci ötdüğünde Ḥaccāc ḥaste (20) oldı didi ben de bu ḥabere kim şād olmaz didüm üçüncü ötdüğünde Ḥaccāc ölür didi ben de bu muvāfiq (21) sözüñ cevābında **min**

femuke ile's-semāi' didüm diyüp andan cümle zindānda olanlara yüz tutdı (22) ey maḥbūslar bilūñ ki siz min-ba'd bu zindānda üç günden artuḡ eglenmez çıkarırsız üç günden (23) kefilinüz olan ḥalāş olursız kefil olmayan belāya düşer ammā ger beni dirseñüz şöyle ki zindāndan (24) şabāḡ olmadan çıkarurlarsa elbette öldür didiler ve eger şabāḡ 'alā'imi belürdüğinden soñra (25) çıkarurlarsa kurtuldum öldürmez didi ol bu kelimātı idicek zindān ehli aña (26) gülişdiler sözini maşaraluğa aldılar çün gice oldu dün yarusında bir bölük kimseler (27) geldiler ol civānı zindāndan çıkarup iletdiler gitdiler varup didüğü gibi öldürdiler (28) yarındası gün Ḥaccāc'ın öldüğü haberi işitdük daḡı bizi gün cümle ehl-i zindān (29) zindāndan āzād itdiler her kimūñ kefil bulındıysa şalıverdiler benden kefil istediler kefil (30) bulamadum yakın oldu ki yine zindāna göndereler müteḥayyir oldum nā-gāḡ gördüm bir kimse gelüp baña (31) kefil oldu beni de şalıverdiler o kimsenūñ elin öpüp siz kimsiz ki hiç arada bir sābıka (32) yoḡ iken baña bu iḡsānı itdünüz didüm hiç benüm adımı şorma beni senden kimse şordurmazın (33) didi ben de ḥalāş olup yoluma gitdüm dir bu ḡikāyeti egerçi 'aḡl tekzīb ider ammā sābıkan döner

[219b] (1) üzere Hind ehlinden Şeñüzgirler tā'ifesinden müşāhede olınan bunuñ emşāl-i 'acāibi (2) görenler taşdıḡ itseler olurdu **ve'l-'ilmu 'inde'llāḡ ḡikāyet** 'Abdu'llāḡ ibni Süleymān eydür (3) hiç 'ālemde 'Abdu'l-Melik bin Mervān'dan ferāsetlü adam olmazdı her dāim ḡıdmet-kārlaruñ (4) aḡvālin yoḡlardı ve mīr-i a' māli muttaşıl tefāḡḡuş iderdi ittifāḡ bir vaḡt ben burada (5) olurdu İbrāḡim ibni 'Abdu'llāḡ ki aḡvāl-i a' mālinden ba' zına mübāşir beg idi beni işitmiş (6) ḡuzūrına vardum gördüm kendü ḡādimlerinden biri ile oturup nerd oynardı ben de oturunca (7) nā-gāḡ gördük ḡalife 'Abdu'l-Melik bir kāşıdı gelüp aña ḡalifenūñ nāmesin getürdi maẓmūnında (8) yazılan bu idi māl göndermek zamānı evvelki ḡadden geḡdi hiç bu cānibe iḡlāşuñ izḡār (9) ider ḡıdmetūñ zuḡūr itmedi baña yaḡinen ma' lūmdur ki bu senūñ taḡzīrūñden ve kendü hevāna (10) tābi' olduğundandır ve muḡarrer nāmum saña varduḡ da ḡıdmet-kārlaruñdan biri nerd oynamā üzere (11) olsun gerek ḡüyā bizüm meşāliḡimüz görmek eksülür ki İbrāḡim ibni 'Abdu'llāḡ nāmeyi okıyıcāḡ (12) birden zarf itdi bi'llāḡ ferāseti görür misiz ḡüyā şimdi yanımızda bile idi didi ve nerd (13) devşürüp müḡim olan meşāliḡ şāḡi mübāşeretinde oldu hevā-i nefsdan el çekdi **ḡikāyet** (14) getürmişlerdür ki Aḡmed ibni Yezid-i Kātib eydür İbn-i Emīr Şücā'a'nun kātibi idüm Mūsā ibni 'Abdu'l-Melik (15) ḡalife cānibinden Hemedān'da beg idi Mūsā ibni 'Abdu'l-Melik ḡorḡusından hiç

kimseden nesne (16) almazdı gelür gideri yoğ idi tamām müzāyaka ile dirilürdi her bārın aña n'ičün böyle idersin (17) bunda niçe māl alacak yirler vardur ki pādīšāh mālına dāhil degüldür ve alınsa rağbet andan (18) incinmez anuñ gibileri n'ičün almazsın bu müzāyakayı çekersin didüm niçe alā'in Mūsā ibni 'Abdu' (19) l-Melik'den korğudan bunda her ne eylesem ve alsam anı ol ferāsetle bilür aña kimse dimezse de (20) zeyreklüğinden ol anı bilmek olmaz didi ben inānmayup niçe kerre dağı aña bu telkīni eyledüm (21) müfid olmadı bir vaqtdi gördüm dün yarısında giceleyin bir ādemī gelüp beni (22) istedi yanına vardum döşegi üstinde otururdu Mūsā ibni 'Abdu'l-Melik'ün kendüye (23) bir nāmesi gelmiş imiş beni göricek önüme al bu nāmeyi oku didi alup okıdum içinde (24) hezār tehdīdden şöra böyle yazılmışdı zinhār anuñ sözün diñleme ki sözün dinlerseñ bir 'uqūbete (25) giriftār olursın ki kimse işitmiş olmaya nāmeyi okıyıcak bildi ki ulularuñ ferāseti ilhām-ı ilāhī (26) neticesi imiş anlaruñ hıdmetinde toğrulukdan ğayrı nesne gerekmez imiş hıdmet-kārlarının (27) aḥvālī hemişe selāmete qarın ola **hikāyet** emīrū'l-mü'minīn Manşūr'uñ muşāhiblerinden (28) biri rivāyet ider ki birgün ḥalīfe ile Dicle kenārlarından bir kenārda otururdu gene (29) orada balık şikār-ğāhı idi balık avcılarında bir kimesne turup balık avlardı (30) ittifāk bir büyük balık tutdı ḥalīfe hıdmet-kāra buyurdu var balıkcınuñ tāzilükile (31) ardınca gör bu balığı kime şatarsa ol kimseyi tutup baña getür didi balıççı balığı getürüp (32) bāzāra aldı gitdi hıdmet-kār ardınca vardı balığı şatun alan kimseyi (33) tutmuş emri üzere ḥalīfenüñ önüne getürdi ḥalīfe aña ne miqdār mālūñ var diyü

[220a] (1) şordı yā emīrū'l-mü'minīn ben mālı kanda buldum hiç nesnecük yoğdur didi ḥalīfe (2) anı sipāhı eline virdi cümle mālın ikrār iderse şalıvir ikrār itmezse boynın ur didi (3) bunu işidicek emīrū'l-mü'minīn on bin aqçe var didi ḥalīfe bunu dağı artuğdur toğrı (4) didi emān virmeñ boynın ur didi bunu işidicek emīrū'l-mü'minīn yigirmi biñ aqçe var didi (5) ḥalīfe çok artuğdur eger toğrısın didüñ kurtuldun dimedüñ gitdüñ didi ḥerīf yā emīrū'l-mü'minīn (6) ancak otuz bin aqçem vardur artuğ yoğdur diyü and içdi ḥalīfe bu kerre toğrı söyledüñ (7) ammā aqçeni kandan kazandın toğrı söyle didi yā emīrū'l-mü'minīn vezīrūñ Ebī Eyyüb'uñ koñşusu (8) yın baña bir hıdmet virdi Ahvāz vilāyetine vardum anda elüme girdi ḥalīfe muqarrer benüm ra'ıyyetümüñ mālı (9) dur ki zulmle almışsındur diyü buyurdu elinden aldılar kendüyi şalıvirdi ferāseti bu mertebede idi ki (10) görmedüğünde görmüş işmedüğünde işitmiş gibi idi ve yine bunlaruñ ferāsetlerinde hikāyet (11) iderler ki **hikāyet** birgün şikāra giderdi gördi bir kimse

muḥkem āvāz ile çağırur (12) dilencilük ider şubaşıya emr itdi bu dilenciye tut ve kōrkut mālı vardur ikrār ider (13) daḥı öñüme getür didi şubaşı fermānın yirine ilette on biñ akçe ikrār itdi emīrū' (14) l-mü'minīn yalan söyler āvāzın fevti daḥı artuḫ olmağa delālet ider didi şubaşı bir miḫdar (15) daḥı kōrkutdı otuz bin akçe ikrār itdi andan artuḫ nesnesi olmaduğına i'tikād itdi (16) anı toğrı ḥalīfe öñine götürüp aḥvālını 'arz itdi ḥalīfe ey oñmaduḫ otuz biñ akçen ola (17) n'çün dilenürsin didi ve buyurdı otuz biñ akçeyi elinden aldılar öñüne başına (18) ve boğazına kifāyet idecek miḫdārı aña nesne ta' ayyün idüp yasaḫ itdi ki artuḫ dilencilük (19) eylemeye egerçi bu zāhiren zūlm gibi görinür ammā ma'nāda anuñ gibi dünyā tama' kārlarına ki ḫudretleri var iken (20) maḫz-ı ḥırşdan bu mertebe su'āl ibtidā elini ḫabūl iderler zecr ü ḫahr için 'adl rācesinde (21) gösterse olur nazm var mıdur hiç cihānda bir bed-ḫū geçinen aç sīr olanlardan dilenüp (22) nesne virse olurlar kendülerden fakīr olanlardan **ḫikāyet** Ebū Bürde eydür bir vakt Bağdād (23) da bir bazāruñ dükkānı öñünde bir yankesici bir levend oturup şikār gözlerdi ittifāḫ (24) bazāruñ bir ođlānınuñ eline bir tonluḫ virüp var bunu ev ḫalkına ilet ve ev ḫalkına di (25) fülān nesneyi bu evkāt-ı ḫıfz itsünler didi levend bunu işideyorurdu ođlān (26) çün atlası alup bazāruñ evine gitte gönderdüği oğlan gelince sabr itte oğlan (27) geldüği gibi tiz kalkdı bazāruñ evi ḫapusına geldi ḫakıdı evinde ḫıdmet andan (28) cāriye çıkup nedür didi levend ḫ'āce gönderdi şimdi eve ođlān ile bir tonluḫ atlas (29) gönderdüm ol cins ḫumaşdan bir miḫdār ḫumaş şatun aldum bahāsın virmek için (30) evdeki akçe kīsesin virsünler dir didi cāriye gördi yalan degül öñünce ođlān getürmişdi (31) girüp içeriden akçe kīsesin getürdi levende virdi levend alup tutdı bir zamāndan (32) bir āzāde gelüp kīseyi istedi aña virdüm size aldı gitte didi biz az bilmedi tırāz işidür (33) iken ehl-i dünyā kimse degül idi ol niçe mā-mülki ol kīse içinde olan idi andan ḡayrı

[220b] (1) nesnesi yoğ idi bī-iḫtiyār ağladı bu hüzn ile taşra çıkdı toğrı mescide geldi ki muḫtarlar (2) penāḫı ve ḫāziyyü'l-ḫacāt dergāḫıdur girye vü zār ile namāza āgāz itte tamām itdükden soñra (3) niyāza başladı ilāḫi bu sırta senden özge āgāḫ yoğdur ḫapuña bir zālinden şikāyete (4) geldüm ki ne ād u şānın bilürin ve ne dār-ı diyārın sen bir pādişāhsın ki dād-ḫ'āḫlarıñ dādın (5) yirine ḫomaḫda ne iḫşār-ı zālīm muhtācsın ve ne iḫāmet-i şāḫda a'lemü'l-'ālemīn ve aḫkemü'l-ḫākimīnsin (6) benüm bu ḫālī'üme feryād iriş didi ve yine ağlamağa başladı bu eşnāda mescid içine üç kimse girdi (7) gördiler bir küşede bir kimesne oturmuş derd ile ağlar meger her biri ol vilāyetde fikr-i ferāsetle (8)

ve kemāl-i kiyāsetile añılur merd-i ‘ākıl ü dānā idi her biri ferāset-i muḳtezasınca anuñ ḥaḳḳında bir söz (9) söyledi birisi ḡālib evi yanmış māl u mülk-i esbābından ayrılmışdur didi bir yok sevgilü oḒlı (10) ölmüş muşibet giriftārı olmışa beñzer didi üçincisi ikiñüz de didügi degül belki bir kimse (11) olanca mālın alup gitmişe beñzer ve bunu müflis itmişe benzer didi içlerinde bu mekālime olıcaḳ (12) söz ḳanḒısıdır bilmek için bi-zāruñ yanına varup giryesine bā‘ iş nedür şordılar başına (13) geleni anlara hikāyet itdi tur bizi ol ḥerife kīseyi viren cāriye yanına ilet didiler (14) irişüp bi-zāruñ evine vardılar cāriyeyi çıkarup ol kimseyi aña şordılar kīseyi (15) senden alan ne şüretlü ādemīdür ve ne giyer ḳuşanurdı didiler cāriye bir ḳara yaḒız büyük gözlü (16) şaḳalı uzun ve germī yüzlü kimesne idi bir kızıl ḳat‘ bağlanurdı didi anlar cāriyeden bu sözi (17) işidicek birbirine diyen imdi ol fikr itdügin bu şüretlü kimse bize o evlā didiler bir miḳdār (18) fikrden şoñra üçü de ittifāḳ itdiler ki Ahvāz’dan ola andan birbirine de eytdi adı da nedür (19) bilelüm didiler birisi Zīkrüye ola didi birisi Ḥamdüye ola didi birisi de ‘Ömrüye ola (20) didi üçü de āḥir Zīkrüye olmaḳ üzerine ittifāḳ itdiler ba‘ de işte şehrinı adını bulduḳ gelüñ (21) imdi şan‘at u pīşesini daḒı nedür anı da bulalum didiler birisi ḳapucıdır didi ve birisi (22) baş tıraş ider biri yok buḒdāy şatar didi āḥir üçü de buḒday şatıcı olmaḳ üzerine (23) ittifāḳ idüp hemān oradan döndiler vardılar toḒrı naḥl bazārına geldiler bir kimseden (24) şorup Ahvāz’dan şu şekillü Zīkrüye adlu naḥl şatar bir kimse var idi ḳandadır didiler (25) ol kimse şimdi burada idi henüz gitdi didi şālıḒın alup gitdügi cānibe toḒrı (26) segürtdiler varup bir yerde ardından yetdiler anı tıutup tenḥāya çekdiler kīseyi andan (27) istediler inkār itdi ol üç kimse cāriyeden kīseyi alduḒında biz ḥāḥırā idi ki (28) gördük eger ḥüs-n-i vechle virürsin ḥoş ve illā bulduḒına şehādet iderüz ehl-i ‘örfe (29) elbette düşersin ḥālüñ mükedder olur diyü ḳorḳutdılar ‘aynīyile kīseyi getirüp virdi (30) kimseye bu sırrı fāş eylemeñ diyü yalvardı ol kimselerün şıḥḥat ü ferāsetleri ile bi-zāruñ (31) gitmiş kīse geldi eline girdi bu ferāsetlerüñ nevādiri ḳabilindendür **ḥikāyet** (32) yine bu daḒı Ebū Bürde’den rivāyet ki eydürdi atamdan şöyle işitdüm ki söyledi bir vaḳtde (33) bir ḳabīle içine vardum anda bir dostum var idi evine ḳondum ittifāḳ bir tızār o gice evinden

[221a] (1) bir cāme-dānın yarup içinde bir kīse ile altun aldı irtesi ben de dostum da dil-teng olup (2) oḒıdı bu derdüñ nā-gāḥ ḳapudan içeri bir yigit girdi yine av işinüñ gam-zedesi idi (3) anuñ’çün bunuñ gibileri bilmekte bulmaḒda māhirdür dirler didi biz de andan iltimās itdük ki (4) bu himmeti ide bu fesādı bilivire ve giden altunı bulivire yigit

ben bu işden (5) tevbe idüp çokdan vazgeçdüm ammā sizün hātırūñuz için bunu görivireyin diyüp (6) beni ol yarılan cāme-dānın olduğu yire iledüñ didi ilettiler hemān oradan anı yaran (7) kimsenüñ izin izleyüp bize arđumca gelün didi biz de ardınca düşdük segürtdi bir miqdār (8) gidince iz şahrāya düşdi yigit bunu alup giden bir kör zengi ancak işte öñümüzce (9) gideyorur didi bir miqdār gidince bu evi görün bundan ilerisüne segürtdük vākı'an (10) didüğü gibi gördük kör zengi kaçup gider tiz tutup kīseyi andan taleb itdük inkār (11) eyledi aradılar kendü de bulunmadı dört yaña şahrā içini yokladılar gördiler bir yirde bir (12) deri pāresi yatur kaldurdılar kīse ile altun içinden düşdi meger ardınca adam irişdüğün (13) diyüp ol deri içine şarup kendüde bulunmasun diyü oraya atmışidi rāvī eydür (14) ol yigitden bu ferāseti göricek aña şordum bu senden şadır olan 'acā'ib-i cihāndandur (15) bunuñ kör zengi olduğu bi'llāh neden bildün didüm yigit zengi olduğın andan bildüm ki ayakları (16) topuğuna değin yire oturur izi yaşşı görünürdi zengilerün sā'ir adamlar gibi ayaklarının yanları (17) muqavvem olmaz yire başsalar topuklarına değin ayakları yirde oturmuştur izleri yaşşı olur ve kör (18) olduğın andan bildüm ki giderken ayağın toğrı başmazdı gāh şu yaña bu yaña (19) başar şaşkun giderdi bārī altun şahibi altun kīsesi ile altunı yigidüñ (20) öñüne kodı bir habbesin almadı bu mā-cerāyı kendü gözümle gördüm didi ve Cevāmi'ü'l-Ĥikāyāt (21) kitābını lisān-ı Pārsi'de cem' iden bu hikāyāt nevādir-i āyātdandur dir merħum fakīr eydür (22) bu aşl ferāset ehilleri diyār-ı 'Arab'da çokdur bunlara anda kaşşād dirler vilāyet-i Mısr (23) ve Şām'da olan ehl-i 'örfün 'umde-i 'amelleri bunların kavli ile dem rāst da gelür (24) dāru'l-Ķāhire Mısr'a kızı olduğumuz zamanlarda niçelerin getürdiler gördük egerçi (25) şer'en kavllerine i'tibār yokdur ammā bir eve veyā bir dükkāna hırsız girse halk elbette anları (26) iletürler taş divārlardan ke-zālik Mısr'da balçuk olacak miqdārı yağmur yağmaz ki iz bilür (27) gerek yağmurlu günde olsun gerek yağmursuz günde toprak tamlar üzerinden hırsızuñ (28) izin bilürler ve sokaklara indürürler sokaklarda niçe pek adam uğrağı yollar içinde (29) dahı ol izi şaşurmazlar kemā-kān sürerler elbet bir cānibe çıkarup kanda varsa (30) bulmayınca komazlar hattā dirler ki hırsızlar dahı fesād korkusından izlerin şapıtmağdan (31) hezār hīleler iderler ve Şām diyārında meşhūrdur kızı isen niçe adamlardan işitdük (32) dirler ki bir zamānda ittifāk bir levend bir köyden bir bākire kız alup kaçmış köy halkı (33) bir fesādla ardlarına düşmüşler bir yola toğrı kızla ikisi giderler imiş fesād ardlarınca

[221b] (1) izlerin izler imiş giderek izlerin bir dereye iletmiş burada hüküm itmiş ki evinde kızuñ (2) bekâretin ne itmiş olandan dilsiz dimişler bundan dirin ki bākire kız izi ile tayyibe ‘avret (3) izin fark iderüz buraya gelince iz bākire izi idi bundan öte ‘avret izi oldu (4) dimiş ‘ākıbet ardlarından irişüp ikisin de tutmuşlar fesād didüğü gibi vākı‘a (5) oldu ol derede bekâretin almış imiş diyār-ı ‘Arab’da bunuñ emsāli hikāyetleri (6) çok söylediler hiç bunda şübhe eylemezler egerçi zāhir eyünün adı ferâsetdür ammā Hakk (7) Sübhānehu ve Te‘ālā kullarından ba‘zısında kurdüğü āyāt-ı ‘acibeden bir āyetdür **hikāyet** (8) Ebū ‘İbād ki Me‘mün halife zamānda māl-ı saltanat-ı mübāşirlerden ehl-i dīvānından mu‘teber (9) kimse idi ol eydür bir vaktde Me‘mün halife baña dest-i hattı ile bir kâğıd yazup (10) kendü mührleyüp virdi ve bunu var bunu ‘Amr bin Muş‘ade‘ye ilet ikiñüz tenhāsında (11) mührin bozup açuñ okuñ didi ben de kâğıdı alup toğrı ‘Amr yanına ‘azm itdüm (12) vardum anı tenhā bir sitānda buldum muşāhiblerinden biri ile satrenc oynardı senüñle (13) bir mühim maşlahatum var meclisüñi halvet itseñ söyleşeyor didüm azacuk katline (14) olsun şevküm var benüm ben gālib olam gibi didi ben isem ayā kâğıduñ içinde ne var ola diyü (15) ıztırābda idüm bî-ihtiyār satranc bezinüñ kenārına yapışup silki virdüm oyunları bozuldu (16) ‘Amr ile kalkup bir tenhā küşeye gitdük kâğıdı aña gösterdüm oturup mührini bozdu içinde (17) yazılanı okıyup güldi ve baña ey birāder bunca zamāndur hıdmet idersin dağı emirü’l-mü‘mininüñ (18) mizācın anlamamışsın bir yıldur ki baña dağı bunuñ ‘aynī bir kâğıd yazup mührleyüp virmişdür ki saña (19) gösterdüm altına ikrāruñ yazdurdum ben seni bî-ħuzūr ola diyü saña göstermedüm dağı bende tırıyorur (20) didi getir göreyin dir yalvardum bir hıdmet-kārına emr itdi bir defter kisesi getürdi içinden (21) çıkarup kâğıdı elüme virdi okıdum gördüm meger ‘Amr kâğıdında sende māl-ı saltanatından kırk (22) biñ dükel hukūk beytü’l-māldan üzerinden belki niçe kırk biñler vardur ‘Amr ‘azizüm nakd gibi ki hiç (23) bir barmağum anuñ kıymetini ta‘yīn idemez buncadan bu hıdmetde ide bunuñ muķābelesinde hiç kırk biñ (24) akçeye kāni‘ ola mı biz kullara bu merħamet ancak Ĥudā-yı Te‘ālā’nuñ kemāl-i kereminden ümīd-vāruz ki niçe (25) yıllar emirü’l-mü‘minin sened-i hilāfetde ber-ķarār ola dağı anuñ sāye-i devletinde āsüde-ħāl olayuz (26) diyü yazdı ben bunu göricek ey birāder n’eylersin hem kendüni hem beni mağbün eyledüñ bu taķdīr-i ħabere (27) emirü’l-mü‘minin bunca vāfir māl hiç ķor mı muķarrer saña da evdedür didüm ‘Amr emirü’l-mü‘minin teheccül (28) ü ħüsne nisbet itmek olmaz bu kâğıdlardan ğarezi bizden māl almaķ degüldür belki her nesneden şu‘ūrı (29)

olup üzeriñüzde ve niçe māl var iken müsāmaha idüp anı elimüzden benüm eyülügüm bilüñ ni‘ metümüñ şükr (30) ü imtinānın yirine koñ demek ister didi kâğıda ikimüz de mührimüz urduğ yine ben alup şakladum ammā (31) bunuñ soñra şeb ü rüz endişeye düşdüm mübādā bu kadar māl-ı ‘ azīmi benden isteye hālüm evvel vaqt (32) nice olur didüm bu endişe beni aruklatdı zār u bi-zār oldum hemişe semm ü melāl üzerine idüm bir (33) müddetden soñra bir gün emīrū’l-mü’minin baña nazār idüp yā ‘ İbād hālūñ nedür seni muttaşıl ğam

[222a] (1) üzere ve nizār görürin yoħsa haste misin ki böyle za‘ıfsin diyü buyurdı emīrū’l-mü’minin (2) cismānī marazum yoğ ammā ol günden berü ki beni ‘ Amr bin Muş‘ade’ye gönderdüñüz ol kâğıduñ içindekiye (3) itlā‘ itdüm sizüñ havf u heybetiñüzden rüḥānī elem cānumı aldı cismī bu mertebeniz ‘ār eyledi (4) didüm başladı ol vaqt ‘ Amr’la mābeynimüzde olan kelimāti bi-‘aynihā-yı bī-kuşūr naql itdi şöyle ināndum ki (5) ‘ Amr kendüye dimiş ola veyā ḥod orada bizümle bile ḥāzır olup üçincimüz kendüsi ola yā emīrū’ (6) l-mü’minin mā-cerā takrīr itdügüñüz gibidür ammā bunu emīrū’l-mü’minin kim didi didüm kimse dimesi ammā (7) nūr-ı ferāsetle bildüm ki ‘ Amr sizüñ arañuzda ‘ aqılluñuzdur hiçbir vechle taqşiri görmez (8) rivāyetden buncadan ki ‘ Amr yimez mizreñüzi benüm ḥıdmetümde şarf idersiz ol kadar ḥaķır nesne ḥāşıl (9) olduğından soñra ben sizden ḥacletde biz anuñ ‘ avziyuz ol kadar nesnedür hemin varuñ (10) ol kâğıdları şuya büyük kimseye söylemeñ diyü buyurdı Ebū ‘ İbād eydür anuñ bu laḥife (11) vü kereminden tāze ḥayāt buldum ve ‘ Amr bin Muş‘ade’ñüñ ve anuñ şıdk-ı ferāsetlerine ittifağ (12) eyledüm **ḥikāyet** Aḥmed ibni Ebū Ḥālid-i Aḥvel eydür ol vaqt ki Bermekī’ñüñ āfitāb-ı devletleri (13) zevāl semtine yüz tutdı anlaruñ serencām-ı ‘ azmleri āḥire irişdi anlardan Yaḥyā’yı (14) ve Ḳureşī Fazl’ı ḥabs itdiler ben ol vaqt Erden vilāyetinüñ şāḥib-dīvānı idüm (15) eṣnā-yı ḥilāfete gelmiş idüm Yaḥyā’yı peş-keş için altmış biñ altun getürmiş idüm (16) çün anı maḥbūs buldum kendü kendüme ulular eyyām-ı felāketinde ḥıdmet itmek gerek yoħsa (17) devletleri eyyāmında dost çok bulnur didüm ve bilā-fevt devletleri zamānındaki gibi ol altmış bin (18) altunı getürdüm aña virüp öñünde ḳodum oğul bizüm oldu devletümüz dutmuşdur bu altunı yoğ yire (19) niye zāyi‘ idersin didi ben hezār ibrām itdüm güc ile otuz biñ altunun aldurdum bāķıyyesin (20) gene baña virdi ve bu devāt-ı ḳalīle bir pāre kâğıd istedi getirivirdüm bir varağ yazdı (21) döndi iki pāre itdi birin seccādesi altına koyup bir pāresin baña virdi ve ma‘ lūmuñ (22) olsun ki bizüm devletümüz zevāle yüz

tutdı elbette bu halife bizi diri kımaz ammā bizden sonra (23) kendü de çok diri kıalmaz Bağdād'ın ahvāli perīşān olur Me'mūn ile emīn ortasında çok (24) fitneler kıopar 'ākıbet Me'mūn kıarındaşı aña zafer bulur ve Me'mūn'ın hilāfeti emri Fazl-ı Sehl (25) adlu bir civān vezīr eliyle intizām bulur çün bu didüğüm vücūd bula Fazl-ı Sehl mesned-i vezārete (26) otura bu kıāğıd pāresin anuñ hıdımetine iletüp aña selāmum degüresin tā baña bu şimdi itdüğün (27) eyülüğün ğarezin ol saña ide didi pes kıāğıdı alup çün yanından taşra kııkıdum (28) itdüğüm nesneye pişmān olup kendü kendüme bu kıadar māl-ı 'azīmi berkıtdi hıyānetden nev-mīd (29) olmış kımseye virdüm kı hiç 'uķālāsında idicek iş degüldür ne 'aceb itdün bunuñla niçe (30) meşālih ü mihmān görölürdi bī-vaķt bu pişmānlık itdi kı muķayyed olmadı kı üç gün diyince (31) anları öldürdiler cümle işler ğirüsine düşdi Bağdād içinde didüğü fitneler kıopdı ben (32) oradan taşra kııkup bir küşede 'uzlet ihtiyār itdüm aña deĝin fitneler oturmışdı Tāhir-i (33) Zevālimīn Bağdād'ı ba'd zabt eyledi bir ĝice otururken ĝördüm siyāh-püşlardan ve bölük

[222b] (1) kımseler didüm önüne ĝelüp kıapı kıakıdılar kıapuya seĝürtdüm ĝördüm siyāh cāmeler ile müsellaķ bir alāy (2) kımselerdür beni ĝörince Aķmed ibni Ebī Hālid-i Aķvel sen misin didiler kıokup ĝüc ile benim didüm (3) ĝel seni emīr Tāhir ister didiler ben de tiz libāsımı ĝiyüp kıuşandım bir ata bindürüp aldılar ĝitdiler (4) çün Tāhir'ün yanına vardım Aķmed bin Ebī Hālid-i Aķvel didükleri sen misin didi belī benim didüm (5) benim için Fazl bin Sehl kendüye ĝönderdüğü mişāli önüme kıoyup bunu okuñ didi aldım (6) ĝördüm mazmūnı bu idi sen kı Tāhir-i Zevālimīn'sin emīrū'l-mū'minīnün fermānı budur kı (7) Bağdād içinde Aķmed ibni Ebī Hālid-i Aķvel'i araya bulasın eĝer Bağdād içinde deĝülse süvār u (8) nevāhı Bağdād'a arayup bulmayınca olmayasın cümle esbāb u havā'ici müheyyā idüp hemīn sā'at (9) ĝazret-i hilāfet-penāh āsitānesine ĝönderesin diñilmiş hükmi okıduğım ĝibi hemān şimdi (10) ĝitmek ĝereksin didi fi'l-hāl at ĝibi deve ĝibi sā'ir lāzım olan her ne ise ihzār itdiler (11) evüme ĝarçlık için lāzım ola mikdārı altın istedüm virdiler eve ĝönderdüm hemān oradan (12) yola ĝirüp ĝitdüm çün Fazl bin Sehl'ün hıdımetine yetdüm baña mübālaĝa taķcīl ü ta'zīm ü ikrām (13) u ihtirām itdi yol zaķmetlerinden hālüm şordı hele üç gün oturun bir pāre dinlenün (14) andan sonra ĝelün sizün maşlahatuñuzu ĝörelüm didi ben ĝuzūrından taşra kııkıdım kıanda (15) ĝideceĝüm bilmezın ĝördüm bir hādım ĝelüp önüme düşdi beni bir laķife sarāya aldılar kı benim için (16) ihzār itmişler her cānibinden hıdımet-kārlar kıomış her

nesneyi yirlü yirince tertîb eylemişler üç gün (17) üç gice ol sarâyda vâfir tena'um ü refâhiyet üzere geçindüm dördinci gün yine Fazl bin Sehl'e vardum (18) piyâde hıdmet itdüm baña varayın bugün emîrû'l-mü'minînüñ sarây kapusına hâzır ol elin öp diyü (19) buyurdu ben de varup süvâr olup kendünüñ hengâmesi arasına qarışup halîfenüñ sarâyına (20) bile gitdüm tâ ki kendüsü sarây meydânından geçüp serâ-perde önüne irişdi atından aşğa indi (21) hâdimler maħfe getürdiler indi oturdu 'Arab begleri anı düşlerine getürüp içeri aldılar (22) gitdiler halîfe huzûrına girüp bir sâ'at geçdi ola idi ki halîfe 'arz eylemiş fermâniñuz ile (23) Aħmed bin Ebî Hâlid ki mişâl gönderilüp âsitâneñuze da'vet olunmuşdı geldi dir sarâyda (24) hâzırdu eşer-i hümâyunuñuz nedür dimiş emîrû'l-mü'minîn Me'mûn bu ol Aħmed midür ki havâ-dârluğumuz (25) eydür anuñ âsitânemüzde olan âşâr u iħbârı iħlâsı baña irişmişdür didi Fazl bin Sehl (26) belî oldur dimiş getürüñ diyü buyurmuş icâzet yirleri beni halîfe önüne iletdiler elin öpüp (27) qarşusunda turdum baña bi-nâmdârüñ hâlin şordı münâsib olanı söyledüm baña ħil'at buyurdu (28) Sehl yâ emîrû'l-mü'minîn buña bir maşlahat işmarlamak bir manşıblaruñ ki halîfe ben de ve aña halîfenüñ (29) 'inâyeti olduğın cümle 'âlem bile eger buyursañuz hıdmeti işmarlansun ki haħkından gelüñ (30) kuluñuzdur didi halîfe orada buyurdu ki berâtum yazalum emîrû'l-mü'minînüñ katından bunun gibi (31) ulu manşıblar dönüp haħkımda bir aşl 'inâyetler eyledi taşra çıkup envâ' i iħsân-ı şükr ile (32) menzile mürâca'at eyledi çün bunuñ üstine yigirmi gün geçdi bir gice adam gönderüp beni istemiş (33) bildüm ki Yaħyâ bin Hâlid'üñ rik'ası için ister ben de rik'ayı alup hıdmetine vardum baña senüñ

[223a] (1) benüm üstâdum Yaħyâ bin Hâlid ile münâsebetüñ var imiş didi ben de atamda ben de anuñ cümle (2) sinden eydürüñ diyüp ħabs olunduğında ziyâretine varup kendüye zindânda rik'a yazduğın (3) ve ġayrı ne didi ise bi't-tamâm takrîr eyledüm ol rik' anuñ nışf-i pâresi kandadır didi ben de (4) bendedür didüm çıkardum önüne kodum seccâdenüñ bir küşesin kaldurdu rik' anuñ ol pâresin (5) dahı çıkarup berâberleşdürdi ve bilür misin rik' anuñ içinde ne yazulmuşdur didi bilmezid didüm (6) yazulmuş ki ey oğul bizden şoñra bir iki günlük devlet-i bî-beķâ saña hem-dem olısar bizüm rûhumuz bunuñla şâd (7) u kabzumuz içi âbâd olsa gerekdür ma'lûmuñ ola Aħmed bin Ebî Hâlid bizüm yañumuzda bir luţf işledi ve el'ân fâ'ide (8) bir vaħtde idi ki biz aña 'arz itmege kâdir degül idük oğlum gerekdür ki anı isteyüp getür de 'inâyete mazħar (9) kılasın tâ anuñ bizüm üzerimüzde olan haħkına mükâfa'at ola diyü yazmış ben de ağladum andan

baña Ebî (10) Aḥmed daḥı her ne murāduñ var ise ideyin didi ben de vücūd-ı germde
hıç daḳıka fevt itmediñüz benüm (11) ḥaḳḳumda ol ḳadar luṭf u iḥsān itdiñüz ki anuñ
‘öşr ü ‘aşiri biri ḥātıruma ḥuṭūr itmez idi diyüp (12) hezār minnetler eyledüm baña niçe
luṭf u iḥsānlar daḥı eyledi ol bir eyülük vesilesiyle ki bir kerīme itdüm (13)
muḳābelesinde hezār eyülükler gördüm her cānibden ya‘nī devlet ḳarşuladı didi bu
ḳışşadan tenbīh (14) vardur ki bileler kerīmlere eyülük itmek beher-ḥāl zāyi‘ olmaz imiş
nite ki bu ma‘nāda şā‘ir eydür (15)

Beyt: *fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

Ḳoma elden kerīm-i dāmānın

Devlet andan çevirse de rüyı

Menbā‘-ı māden olma sen (16) gāfil

Ḳurıyup gitse de anuñ suyı

ḥikāyet getürmişlerdür ki ol vaḳt Emīrū’ (17) l-mü’mīnīn Ḥārūn er-Reşīd oḒlı
Me’mūn’ı Ḥorasān vilāyetine gönderdi aña oralaruñ (18) beḒlūḒin urdı ol da vardı
Ḥorasān’ı zabṭ itdi her vechle andan salṭanat-ı umūrını (19) ‘alā mābeynini görmege
iḳtidār āşarı zāhir oldı ulu oḒlı Muḥammed Emīn’uñ anası Zübeyde Ḥātūn (20) bunu
getürmedi muttaşıl Ḥārūn er-Reşīd’e fırsat bulduḳça Me’mūn’ı ḳullar ḥaḳḳında yaramaz
(21) söyler size muṭı‘ degüldür diyü aña iḳzā itmege bilürdi Me’mūn ise anasından
ṭurmayup ‘özrler (22) diler kendüden töhmeti def‘ iderdi ammā anasını ḳorḳusından
yanına gelmezdi Zübeyde Ḥātūn (23) görür misin senüñ oḒlun muṭı‘-i emr olan
Muḥammed Emīn’dür Me’mūn saña āşīdür şimdi (24) ol muttaşıl pādişāhluḳ
sevdāsındadır aña dürişür anuñ’çün size gelmez dirdi (25) Ḥārūn gerḳek söylersin
oḒlum Muḥammed Emīn fermān-ı ber-dārınuñ ‘aḥlāḳdur iken ḥalīfelük (26) kār-ı
müste‘ārı benden soñra Me’mūn’a muḳarrer olur bilürin bu mañşıbdan ben geḳecek anı
lāyıḳ (27) görseler gerek bizüm adumuz öldükden soñra anuñla zinde ḳalur eger
tekebbürini ve büyüklenmesini dirseñ (28) bu nām-dār ḥalīfeler ve kām-kār pādişāhlar
‘aḥlāḳıdur aña ol ‘ayb degül belki hünerden (29) ma‘durdur dirdi Zübeyde Ḥātūn
bundan incünirdi ‘āḳıbet emīrū’l-mü’mīnīn Ḥārūn’uñ (30) sözi şaḥīḥ oldı kendüden
soñra yirine Muḥammed Emīn oturmuşken az geḳmedin zarbī Me’mūn (31) ḥilāfeti

anuñ elinden alup atası yirine kendü halife oldı şerâ'it-i devlet-i hilâfeti (32) bu kaldırdı niteki cild-i evvelde tafşîli geçmişdür **hikâyet** dirler ki 'Abbâsiler'den Mūsâ bin (33) 'Abdu'l-Melik halifenün be-ğayet ferâseti var idi Muhammed bin Naşr eydür ben Hemedân'da anuñ 'âmili ya'nî

[223b] (1) sancâk begi idüm bir zamân bu 'amelde yed-i beyzâ gösterdüm her nesneyi ki Hemedân'da iderdüm (2) ve anda endişelenürdüm elbette ol baña hâli yazar tabağınca nâmesi gelürdi cümleden biri birgün (3) kendü büstânum içinde seyr iderdüm 'âlemde bir küçirek tırnak bıçağı tutardum büstânda olan (4) ba'zı serv ağaçlarının başların vesâ'ir ağaç tallarının uçlarından artacaklarını keserdüm (5) bu tarîkile büstânı devr idüp gezdüm büstânda baña bir nâmesi geldi içinde yakinen (6) bilürin ki saña tâ hem ol vaktde irişür ki büstânın içinde elünde bir mâhşer tıraşla serv (7) ağaçlarının başların vesâ'ir şâhlar uçların keserdüm idersin diyü yazmış nâmesin (8) okıyıcak hayrân oldum yoğsa şimdi benümle bunda böyle midür diyü ferâsetini 'acibledüm dirdi (9) **hikâyet** getürmişlerdür ki bir kimsenün şol gözi segürdi bir tabîb dükkânına vardı ki (10) andan gene delâlet ider şora ittifâk ol hinde tabîb dükkândan kalkup âhir yire gitmiş idi (11) dükkânda bir mashara herîf otururdu gözi següren tabîb bunu şatdı aña şol gözüm segürdi (12) 'aceb neye delâlet ider didi herife herîf masharaluğıyla aña delâlet ider ki saña bir vezîrden (13) bir fâ'ide irişe 'atâsın alasin didi ol da şâd olup evine vardı yarındası ittifâk (14) şehr vezîrlerinden birisi bir kenâre varmış idi meclis-i bezmden mestâne kalkup giderdi yolu gözi (15) següreñ kimsenün evi önüne uğradı ziyâde mest idi atından düşmeli oldı herîf vezîrün (16) 'inânına yapışdı hıdmet-kârlar atından indürdiler vezîri evüm içine iletdiler ki ârâm ide anda (17) bir miqdâr yatup huzûr itdi hüş-yâr olıcak arasına vâfir 'atâlar itdi herîf sevindi (18) yarındası gün vezîrün 'atâ itdüğü altundan birkaç altun getürüp tabîbün dükkânına vardı (19) ol birkaç altunı aña şundı mâ h'âce al ki baña senün luğf-ı himmetün berekâtında irişen ihsândur (20) senün hişşendür didi tabîb andan sözün aşlını şordı herîf ol gün dükkâna geldüm (21) şol gözüm segürür neye delâlet ider didüm sen de bir vezîr de saña en'âm irişür didün işde (22) himmetün de irişdi saña andan hişşe getürdüm ma'rûf tut didi tabîb altunı aldı (23) herîf kim olursañ ol hele bir fâldur oldı kazâyıla râst gelmiş tabîb altunı aldı (24) bir iki günden yine tabîbün dükkânına gelüp bu kerre sağ gözüm segürür didi aşlı ne ola bu def'a (25) tabîb ferâsetle şâyed pâdişâhdan ihsân alasin didi ol günün irtesi pâdişâha (26) müte'allık işde bulundu vâfir ihsân aldı bu fâl dağı râst geldi bunuñ

gibi ittifakāt (26) çok vāki‘ olur bu ‘aşr muḳarrer degüldür gāh rāst gelür gāh gelmez **hikāyet** getürmişlerdür ki (27) emīr Naşr bin Aḫmed-i Sāmānī Ḥorasān pādīşāhluđına oturdu ol vilāyeti ḫıfz u ḫarāset (28) itdi Ebū ‘Ali Ḥākānī ki ol diyāruñ ‘uḳalāsından idi illeri çekdi kendü ḫıdmeti ile (29) anı ve anı kendü ḫıdmeti ile ma‘mūr eyledi anuñ rāyinde biri imdādı ile çok ulu işler (30) elinden geldi günlerde birgün meşāliḫ-i devletinde aña bir maşlahat işmarlatdı ol bābda şānib ü şākīb (32) fikr ü tedbīrler idüp ol maşlahatı tamām itdi emīr Naşr’a gelüp ‘arz itdükleyin be-gāyet hoş (33) gelmedi yanından taşra çıkıcaḳ ḫavāşına bu Ebū ‘Ali be-gāyet merd-gīr-i ḳavī ḳalb-i rüşen tedbīrdür

[224a] (1) benüm üstādum Yaḫyā bin Ḥālīd ile ḫayli münāsebetüñ var imiş didi ben de atam da ben de anuñ cümle (2) sinden idüñ diyüp ḫab solunduğında ziyāretine varup kendüye zindānda rik‘ a yazdursın (3) ve ğayrı ne didi ise bi’t-tamām takrīr eyledüm ol rik‘ anuñ nişf-ı pāresi ḳandadır didi ben de (4) bendedür didüm çıkardum öñünde ḳodum seccādenüñ bir küşesini ḳaldurdu rik‘ anuñ ol pāresin (5) dāḫi çıkarup berāberleşdürdi ve bilür misin rik‘ anuñ içinde ne yazılmışdur didi bilmezidüm (6) yazılmış ki ey ođul bizden şoñra bir iki günlük devlet-i bī-beḳā saña hem-dem olısar bizüm rūḫımız bunuñla şād (7) u ḳabzımız içi ābād olsa gerekdür ma‘lūmuñ ola Aḫmed bin Ebī Ḥālīd bizüm yanumuzda bir luḫ işledi ve el’ān fā’ide (8) bir vaḳtde idi ki biz aña ‘arz itmege ḳādir degül idük oğlum gerekdür ki anı isteyüp getüre ‘ināyete mazḫar (9) ḳılasın tā anuñ bizüm üzerimizde olan ḫaḳḳına mükāfāt ola diyü yazmış ben de ağladum andan baña ey (10) Aḫmed dāḫi her ne murāduñ var ise iste ideyin didi ben de vüçüd-ı keremde ḫiç daḳīḳa ḳuvvet itmediñüz benüm (11) ḫaḳḳumda ol ḳadar luḫ u iḫsān itdüñüz ki anuñ ‘öşr ü ‘aşirinde biri ḫatıruma ḫazūr itmez idi diyüp (12) hezār minnetler eyledüm baña niçe luḫ u iḫsānlar dāḫi eyledi ol bir eyülük vesīlesiyle ki bir kerīme itdüm (13) muḳābelesinde hezār eyülükler gördüm her cānibden ya’nī devlet ḳarşuladı didi bu ḳışşadan tenbīh (14) vardur ki bileler kerīmlere eyülük itmek beher-ḫāl zāyi‘ olmaz imiş nite ki bu ma’nāda şā’ir ümīddür (15) beyt ḳoma elden kerīm-i dāmānın devlet andan çevirse de rüyın meni‘ māden olmasın (16) ḡāfil ḳurıyup gitse de anuñ şuyı **hikāyet** getürmişlerdür ki ol vaḳt emīr’ (17) l-mü’minin Hārūn er-Reşīd oğlı Me’mūn Ḥorasān vilāyetine gönderdi aña oralaruñ (18) beglüğün urdu ol da vardı Ḥorasān’ı zabt itdi her vechle andan salṫanat-ı umūrını (19) ‘alā mābeynini görmege iḳtidār āşarı zāhir oldu ulu oğlı Muḫammed Emīn’üñ anası Zübeyde Ḥātūn (20) bunu

getürmedi muttasıl Hārūn er-Reşīd fırsat bulduḡça Me'mūn kullar haḡḡında yaramaz (21) söyler size muṡī' degüldür diyü aña izā itmege bilürdi Me'mūn ise anasından turmayup 'özrler (22) diler kendüden töhmeti def' iderdi ammā anasını ḡorḡusından yanına gelmezdi Zübeyde Ḥātūn (23) görür misin senüñ oḡluñ muṡī' -i emr olan Muḡammed Emīn Me'mūn saña 'āşīdür şimdi (24) ol muttasıl pādīşāhlıḡ sevdāsındadır aña dürişür anuñ'çün size gelmez dirdi (25) Hārūn gerçek söylersin oḡlum Muḡammed Emīn fermān-ı ber-dārınuñ aḡlāḡdur iken ḡalīfelük (26) kārı müste'arı benden şoñra Me'mūn'a muḡarrer olur bilürin bu manşıbdan ben geçicek anı lāyık (27) görseler gerek bizüm adumuz öldükden şoñra anuñla zinde ḡalır eger tekebbürini ve büyüklenmesini dirseñ (28) havl-i nām-dār ḡalīfeler ve kām-kār pādīşāhlar aḡlāḡıdur aña ol 'ayb degül belki hünerdür (29) ma' dürdür dirdi Zübeyde Ḥātūn bundan incinürdi 'āḡıbet emīrū'l-mü'minīn Hārūn'uñ (30) sözi şaḡıḡ oldu kendüden şoñra yerine Muḡammed Emīn oturmuşken az geçmedin zarbī Me'mūn (31) ḡilāfeti anuñ elinden alup atası yerine kendü ḡalīfe oldu şerā'ıt-i devlet-i ḡilāfeti (32) bu ḡaldurdi nite ki cild-i evvelde tafşīli geçmişdür **ḡikāyet** dirler ki 'Abbāsiler'den Mūsā bin (33) 'Abdu'l-Melik ḡalīfenüñ be-ḡāyet ferāseti var idi Muḡammed bin Naşr eydür ben Hemedān'da anuñ 'āmili ya' nī

[224b] (1) sancāḡ begi idüm zamān bu 'amelde yed-i beyzā gösterdüm her nesneyi ki Hemedān'da iderdüm (2) ve anda endişelenürdüm elbette ol baña ḡālī yazar ṡabaḡınca nāmesi gelürdi cümleden biri birgün (3) kendü büstānum içinde seyr iderdüm elümde bir küçirek tırnaḡ bıçaḡı tutardum büstānda olan (4) ba'zı serv aḡaçların başların vesā'ir aḡaç ṡallarınıñ uçlarından artacaḡların keserdüm (5) bu ṡarīḡle büstānı devr idüp gezerdüm bu eşnāda baña bir nāmesi geldi içinde baḡıyyen (6) bilürsin ki saña nāmem ol vaḡtde irişür ki büstānuñ içinde elüñde bir nā-ḡışsüz işle serv (7) aḡaçlarınıñ başların vesā'ir şāḡlar uçların keserdüm idersin diyü yazmış nāmesin (8) oḡıyıcāḡ ḡayrān oldum yoḡsa şimdi benümle midür diyü ferāsetini 'acibledüm dirdi (9) **ḡikāyet** getürmüşlerdür ki bir kimsenüñ şol gözi segürdi bir ṡabīb dükkānına vardı ki (10) andan delālet ider şora ittifāḡ ol ḡinde ṡabīb dükkāndan ḡalḡup āḡir yire gitmiş idi (11) dükkānda bir maşḡara ḡerīf otururdu gözi segürin ṡabīb bunu şandı aña şol gözüm segürdi (12) 'aceb neye delālet ider didi ḡerīf maşḡaraluḡıla aña delālet ider ki saña bir vezīrden (13) bir fā'ide irişe 'aṡāsın alasın didi ol da şād olup evine vardı yarındası ittifāḡ (14) şehr vezīrlerinden birisi bir kenāra varmış idi meclis-i bezmden mestāne ḡalḡup giderdi yolu

gözi (15) següriyen kimsenüñ evi önüne uğradı ziyāde mest idi atından düşmeli oldu herif vezirüñ (16) ‘inānına yapışdı hıdmet-kārlar atından indürdiler veziri evüm içine iletdiler ki ārām ide anda (17) bir miqdār yatup huzūr itdi huş-yār olıcağ ev issine vāfir ‘atālar itdi herif sevindi (18) yarındası gün vezirüñ ‘atā itdüğü altundan birkaç altun getirüp tabībüñ dükkānına vardı (19) ol birkaç altını aña şundi mā h’āce elüñe baña senüñ lafz-ı himmetüñ berekātında irişen ihsāndur (20) senüñ haşşuñdur didi tabīb andan sözin aşlını şordı herif ol gün dükkāna geldüm (21) şol gözüm segürür neye delālet iderdüm sen de bir vezirde saña en‘ām irişür didüñ işde (22) himmetüñde irişdi saña andan hişse getürdüm ma‘rūf tut didi tabīb ben ol degülüm didi (23) herif kim olursañ ol hele bir fāldur oldu қаза ile rāst gelmiş tabīb altını aldı (24) bir iki günden yine tabībüñ dükkānına gelüp bu kerre sağ gözüm sürür didi aşlı ne ola bu def‘a (25) tabīb ferāsetle şāyed pādişāhdan ihsān alasin didi ol günüñ irtesi pādişāha (26) müte‘allıq bir işde bulındı vāfir ihsān aldı bu fāl dāhi rāst geldi bunuñ gibi ittifākāt (27) çok vāki‘ olur bu emr-i muqarrer degüldür gāh rāst gelür gāh gelmez **hikāyet** getürmişlerdür ki (28) Emīr Naşr bin Aḥmed-i Sāmānī Ḥorasān pādişāhluğına oturdı ol vilāyeti hıfz u harāset (29) itdi Ebū ‘Ali Ḥākānī ki ol diyāruñ ‘uqālāsından idi ileri çekdi kendü hıdmeti ile (30) anı ve anı kendü hıdmeti ile ma‘mūr eyledi anuñ rāy-ı tedbiri imdādı ile çok ulu işler (31) elinden geldi günlerde birgün meşāliḥ-i devletinde aña bir maşlahat işmarlandı ol bābda şā’ib ü şākīb (32) fikr ü tedbirler idüp ol maşlahatı tamām itdi Emīr Naşr’a gelüp ‘arz itdükleyin be-gāyet hoş (33) geldi yanından taşra çıkıcağ hıramāna bu Ebū ‘Ali be-gāyet merd-gir-i kavī kalb-i rüşen tedbirdür

[225a] (1) mādām ki biz kayd-ı ḥayātdayuz bunun qādrin bilür istihkākına göre ri‘āyetin iderüz bundan ḥatā şādır (2) olmaz ammā şöyle ki ben dünyā sarāyından beḳā sarāyına sefer idem kār-ı salṭanat oğullarum eline düşe (3) bunuñ fā’idesin bilmeyüp nā-ḥaqq yire incitseler gerekdür bu da anlara āşī olsa gerekdür ve ol ḥāl ki (4) bizüm ḥāndānumuza gele bunuñ işyānından nāşī olur didi ve rāst didüğü gibi oldu çün (5) kendüsi geçüp nevbet oğullarına yetişdi Ebū ‘Ali Nişābūrī beglüğinden bi-gāne ma‘zül eylediler (6) ol da anlara muṭi‘ olmayup işyān eyledi anuñ işyānıyla Sāmāniler’üñ devletlerine çok ziyān (7) oldu nokşān irişdi atalarınıñ ferāseti şahih oldu **hikāyet** getürmişlerdür ki (8) Sulṭān Maḥmūd’uñ Belḥ’de bir bāğı var idi ki be-gāyet ḥurrem ü ābād bağ idi içinde ‘ālī (9) qaşrları ve bülend ü bī-mānend imāretleri var idi muttaşıl ta‘mīr olunmağda ve zīnet ü revnağı artmağda (10) idi ammā ta‘mīr-i timārınıñ vesā’ir

aḥvalinüñ şu 'net ü ḥarcı şehrlü üstine idi yıl on (11) iki ay anuñ avārızıdan şalgunından ḥālī olmazlardı tamām mertebe bundan bī-ḥuzūrlar idi (12) ittifāk bir dem ki bahār mevsimi ve seyr-i kenār vaḳti idi ezhāruñ ṭarāveti enhāruñ leṭāfeti zamānında (13) birgün Sulṭān Maḥmūd şehirde olan sarāyında bir bezm-i meclis tertībini gördi emr eyledi (14) ol bāğdan güller bulup gelinler ḳuruyup sā'ir ārāyiş-i meclis olıcaḳ mīvelerden şüküfe (15) lerdən tāze-bahārlardan münāsib olanlardan getirüp meclisini zīnet eylediler müşāḥibleri ile (16) gelüp 'ayş u nūşa meşğül oldılar anlardan Ebū Naşr-ı Eşkānī eydür meclise oturunca benüm göñlüme (17) bu geldi ki ta'accüb bunuñ gibi meclis-i pādişāh anuñ gibi bāğ-ı behişt-āsāda ḳurmaz da anuñ reyāḥisin (18) bunda getirür ṭarāvetin getirür bunuñ ḥikmeti ne ola diyü endişeye vardum Sulṭān Maḥmūd hemān (19) baña müteveccih olup ey Ebū Naşr ne fikr idersin didi ben de pādişāhuñ 'aziz cāhın kemāl-i ḳudret (20) ve ḥükm-i fermānın fikr iderdüm didüm yoḳ bunuñ fikr itmezsın belki bunuñ gibi bağ-ı leṭāfeti zamānında (21) bu meclis anda gerek idi bunuñ ne ma'nāsı var dırsın ola didi Ebū Naşr āferin-ferāset ise (22) ancaḳ ola didi Sulṭān Maḥmūd emr ile vaḳti olıcaḳ ḳalkdı buyurdı cümle muṭrıblar yanuma (23) gideler varup meclis bezmi anda töreler buyruğı gibi ideler kendüsi daḥı namāzı ḳıldıḳdan (24) şoñra anda revān oldı bir laṭif gül-zār ortasında meclis tertib olunmuş idi geldi pādişāha (25) oturdı bir 'ālī-bezm eyledi günden bir miḳdār geçince henüz ikindi vaḳti olmamışdı ki ḳalkup (26) şehre gidelüm diyüp hemān süvār olup hele böyle bindük şehre giderken yol üzere dāniş-mend (27) Ḥuşayrī ve Ebū'l-Ḥasen 'Aḳilī baña yetişüp sübhān bu pādişāhuñ ta'accüb ṭabī'ati var bunuñ (28) gibi vaḳtde anuñ gibi bağı ḳoyup şehir ü hüccet itmege gider dirler çün şehre geldük anda daḥı (29) meclis ārāste olmuş idi oturdılar baña şorup yolda saña yanaştılar kimlerdür diyü (30) şordı ben de dāniş-mend Ḥuşayrī ile Ebū'l-Ḥasen 'Aḳilī idi didüm ne söylediler didi ben de (31) ol ḳadar nesne söylediler didüm ben taḥḳik anlaruñ didüklerin bilürüm bunuñ gibi dilārā bağı ḳoyup (32) şehre dört dīvār arasına şarāb içmege gitmegün ne leṭāfeti var didiler didi ben ḥıdmet (33) idüp pādişāhuñ mübārek lafzına cārī olanı didiler didüm ferāsetlerine taḥşin eyledüm

[225b] (1) meclis āḥir olup müşāḥibler taḡulduḳdan şoñra baña al ve gel ayaḡum ezivir diyü buyurdılar (2) ben ilerü varup bu ḥıdmete meşğül oldum ayakların ovarken baña sen sipāhluḳ itmiş cihān- (3) dide bir kimsesüñ ḥiç gezdüğüñ yirlerde benüm baḡum gibi bağı gördün mi didi yoḳ görmedüm didüm ne (4) sebebdür ki bunuñ gibi bağı

laṭīfīn aṣlā benüm gön̄lüm açılmaz hemīşe gön̄ce gibi dil-teng de dil-reng olurın idi (5) ben de eger pādiṣāh buyurursa ve kulına incinmezse ben anuñ sebebin diyeyin didüm söyle did (6) anuñ'çün ki şehrlüden ve ol bāğ havalisinden olan beni bin halk bu bağdan rencide- (7) hātırdur bu sebebden pādiṣāh içinde ṣād-mān olmaz didüm bāğuñ nesinden incinürler (8) didi ben de anuñ timārı vesā'ir için salınan avārızlardan ve niçe incinürler (9) bu ma' nāyı pādiṣāha kimesne ' arz idemez hārcı hāzineden virülse halka teklif olunmasa ne var (10) idi deryā-yı hāzinesinden ne eksilür didüm benden bu sözi işidicek pādiṣāhluk ṣaṭvetinden (11) hātırına hoş gelmeyüp zāhiren egerçi ol degül gibi oldı fi'l-hāl ol muvannetleri halkdan def (12) eylemege fermān itmedi ammā ebeden soñra hāzineye gider olıcağ miṣāl buyurur yazdılar ki min ba' d bāğuñ hārcı (13) hāzineden virüle halka anuñ'çün ' avārız teklifin eyleyemeler hiçbir vechle anuñ meṣālihi için (14) re' āyāyı incitmeyeler pes bu hikāyetler fevā'id-i mutazammındur ki Sultān Maḥmūd'uñ bundan ferāsetüñ (15) aña iyāset ma' lüm olduñdan soñra ğayrı haqq sözi işidicek kulağından tutup vaḳti (16) ile anuñ ' amüsü ile ' amel buyurduğı āṣikār olur kıyāmete degin bu zikr-i cemil dillerde dāstān (17) olup hezār pādiṣāh-ı āli-cāha bundan ' ibret ü naṣiḥat-güşeler

Beıt: fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

Şafha-i dehrine (18) eyülük ki yazılsa yuyımaz

Tā kıyāmet anı ne āb u ne āteş ne havā

hikāyet getürmişlerdür ki bir vaḳt Sultān (19) Maḥmūd ṣarāb meclisine oturmuş idi oğulları Muḥammed ve Mes' ud bile otururlar idi Ebū Naṣr-ı İskānī (20) eydür kaḏeḥ bir niçe devr döndükden soñra Sultān Maḥmūd atası Sebük Tegin'i añup du' ā itdi ve gözleri (21) yaş ile tıldı atam raḥmetu'llāhu ' aleyh salṭanat kā' idesin ziyāde muḥkem komuş anuñ aḥkāmınuñ (22) aḥkāmında çok zaḥmet çekmiş ben şöyle i' tiḳād iderdüm ki andan soñra pādiṣāhlukda diñlenem (23) rāḥat olup hoş geçem haberüm yok önüme gelen ulu manṣıb anuñ sāyesi başumdan zā'il olduğı (24) imiş ol gidelden ben birgün hoş dirülmedüm şimdi siz şöyle şanursız ki benüm içdüğüm ṣarāb ola (25) ve benden bu gördüğüñüz şenlük şüreti gerçekden sürür-ı neṣāt ola öyle degül ğalaṭdur belki bu bir bahānedür (26) birkaç gün bī-hüş olayın halk benüm cevrümden kırtulsınlar bir zamān rāḥat olsunlar (27) dimekdür şimdi benüm oğullarum da bilmezler benüm yigitlüğümde

itdügüm fikri iderler ammā çün kār-ı salṭanat (28) kendülere şunıla ol vaqt bilürler didi şehzādeler ayāğ üzere kılqup öñünde hıdmet itdiler (29) ḥāşā ki buyurduğıñuz bu kullaruñuz ḥaṭırına gele belki bizüm hemişe endişemüz budur ki bāş u cānumuz pādişāhuñ (30) hāk-i pāyına fedā ola sen var iken dünyāda rāḥat u taḥtı evvel biz kaldırayuz didiler ikisin daḥı (31) oḥşadı buyurdı yine oturdılar bir zamandan meclis āḥir oldı şehzādeler ser-vaḳtlerine gitdiler (32) beni çağırup otur didi önlerine oturdum mübārek ayakların öñüme uzatdı uyumağa başladum (33) baña oğullarımı nice görürüñ bende ḳavlüñ ne dimekte ḳādirdür siz ulu āsmānıñ güneşi siz anlarda dost

[226a] (1) göğünüñ iki māh-veşidür vaş u kemālini söylemege kimüñ iḳtidārı var bi-ḥamdi'llāh her biri şāyeste tāc-ı (2) salṭanatdur didüm baña gidere söyledüğüñ bī-ma' nā bir ḳurı elfāzdur oğluñ ḥālını atabeg (3) bilür bu oğlum Mes'ūd cabbārdur hiç kendü üzerinde 'ālemde kimse görmez o āferiddēn ferdi (4) gözüme göstermez ammā Muhammed 'āḳıldür ve civān-merddür ve rüzbān-ı nüsürdur her ne neşātı şarāb meclisinde (5) Mes'ūd eydür Muhammed anları itmege ḳādirdür ammā kendüyi şaḳlar civān-ḥüş vardur mesrürdur (6) endişe eylemez 'āḳıbet umūra nāzır degüldür egerçi ḳorkıram fā'ide itmez olacaḳ olur ḳatı ḳorḳarın (7) benden soñra salṭanat Muhammed Mes'ud'uñ elinden ki başına işler getüre (8) vāy evliyā-yı devlet ü ḥışm u ḥadīmüme ki Mes'ūd'uñ elinden ne cevrler çekeler zīrā ṭama'-kārdur māl (9) sever şöyle ki bir kimsede azacuk māl size anı tā kökünden diredür altun üstine itmeyince ḳomaz (10) ve hemişe tā siz aña bi-kārları ilerü çeker ve 'āḳil ü dānāları gözden biraḡur bu sebebdēn bunuñ (11) gibi ulu memlekete her kimse ṭama' ider andan soñra ñāl nice olacaḳ ve ḥāl neye idecegi bellü diyü buyurdı (12) Ebū Naşr eydür ben de du'ā idüp ḥudāvend-i 'ālemi salṭanatında bāḳī olsun eyleye bundan şöyle añlanur ki (13) bu mülk ḳıyāmete degin bu ḥāndānda bāḳī ḳalmaya didüm bu miḳdār kelimāt itdükden soñra pādişāh uyḳuya (14) vardı ben de yirüme döndüm 'āḳıbet Sultān Maḥmūd her ne didi ise oldı ve emīr Muhammed ile emīr Mes'ūd'uñ (15) ḳışşaları meşhürdur inşā'llāh bu kitābda zıkr olınsa gerek geldük **kısm-ı evvelden on ikinci** (16) **bāb** ki rāy-ı tedbīrüñ fā'idesinde ve şavāb rāyler beyānında idi 'āḳl-ı selimi ve rehn-i müstaḳimi (17) olanlara bu şebde degüldür ki fetḥ ü zafer ḳulağına ḳulluk ḥalkası geçüren ve devlet ü 'izzet yiline itā' at (18) mekrin bağlayan rāy u tedbīr-i münīrdür ve pādişāhlaruñ ṭālī'-i ḥümāyūnları ve bāzi-i devlet ṭā'irini (19) ol vaqt āşikār ider ki rāy-ı ta'limi ile öğredülmiş ola ve salṭanat-ı celālinüñ ḥürşīd-i enveri (20) şeref-i iḳbālden çün ṭālī'-i sa'd ile ṭulū' idüp āli

halkı üzere lutf u ihsān envārını (21) kabz itmege başlaya fitrat u ıztırāb-ı kūsūfindan muşavvıt oldur ki ey habīb-i şu'āyī baţarına düşe (22) ve hākīm-i Mütenebbī re'y-ı şecā'at üzre taķdīm ider ve şi'ri söyler

Nazm-ı 'Arabī: Er-re'yü ķable şücā'ati's- (23) ş-şec'āni

Hüve evvelün ve hiye'l-maħallu's-şāni

Fe izā hümā'ctema'ā li-nefsin merreten

Beleġat mine'l-'ulyā külli mekānin

Türkice (24) bunuñ ma'nası re'y ü tedbīr bahādırlaruñ bahādırluġından muķadderdür rāy olan bahādırluķ ikinci (25) mertebedür eger bir kimsede bu iki cem' olsa ya'nī hem rāy ehli bahādır erlülükden her ne mertebeye (26) dirseñ irişür dimekdür pes biz bu bābda zeyrek ü 'āķil kimselerüñ şā'ib-i zā'illerinden bir miķdār hikāyetler (27) irād idelüm ki aşhāb-ı 'izz ü devlet zābt-ı umūr-ı memleketde anlaruñ rāylerine iķtidā idüp kendü (28) meşālih ü mihmānlarınıñ ıstılahını aña göre tedārik eyleye **hikāyet** getürmişlerdür ki Manşūr (29) hālīfe oġlı Mehdi'yi be-ġāyet severdi kendüden şoñra yirine tahta hilāfete ol geçmek murādı (30) idi lā-büdd anuñ işlah-ı aħvālinden be-ġāyet ihtimām iderdi birgün a'yān u hāzret ü erkān-ı (31) devletden bir cemā'at huzūrına çağırup oġlı Mehdi'nüñ huşuşın anlar ile müşāvere itdi (32) anlar maşlahat bundadır ki aña bir niçe ma'mūr vilāyet viresiz vara başka ola vire ve rüzġaruñ (33) eyüsin ile ve tatlusın acısın ögrene sizüñ saġlıġuñuz ululuġa ire hilāfete istihķākı görine

[226b] (1) dirler ve cümlesi şavāb bu rāy olmak üzere ittifāk itdiler Ebü 'Abdu'llāh ki Manşūr hālīfenüñ vezīri (2) idi Muħammed ibni 'Aţā'ya ki hālīfenüñ kātibi idi bu rāy üzere ittifāk olduġın didi Muħammed ibni 'Aţā (3) bu ulular ki bu rāy eylemişler emīrū'l-mü'minīnün maşlahatına muvafık söylemişler benüm rāyüm bunuñ hilāfetidür (4) diyüvir ya senüñ rāyüñ nedür didi Muħammed ibni 'Aţā benüm rāyüm budur ki emīrū'l-mü'minīnün oġlını hiç (5) kendü hıdmetinden devr itmeye ve yanından irmeye gör ve 'ömre i'timād yokdur şāyed rüzġār müsā'ade (6) itmeyince ol irākdan bulunmaġıla dāmen-i maķşūr elden çıķa emīrū'l-mü'minīnün yanında bulunmaķ zāhir yirde ki (7) irākda bulunmaķ gibi degüldür münāsib budur ki hıdmetlerinden bir ķadem daġı devr olmaya didi vezīr (8) kātibüñ rāyı yazup emīrū'l-mü'minīne 'arz eyledi hālīfe

bu yigitdi rāy-ı şavāb budur didi (9) ve Mehdī kendüden ayırmadı vākı‘ ā kātibūñ didügi gibi ḫalīfe dār-ı āḫiret seferin eyledi oğlu (10) Mehdī yanında ḫāzır bulunmağıla atası vefāt itdügin gün ḫilāfet taḫtına geçdi **ḫikāyet** (11) getürmişlerdür ki Ḥākān-ı Müfliḫ ki kendü zamānınuñ bahādırlarından idi ol vaḫt ki Mısr’a Aḫmed (12) Ṭolunoğlı Ḥumārūye Afşin ile muḫarebeye çıkdılar Ḥākān-ı Müfliḫ Afşin’e mu‘āvenete geldi (13) ikisi uğraşdılar Ḥumārūye Afşin’i başdı ‘askerini taḫutdı Afşin ‘askerinüñ (14) ardlarına düşüp anları ḫova gitdiler Ḥumārūye ‘ilm-i dīnde ḫavāşından hemān üç kimse kaldı (15) ḡayrısı heb taḫutdılar bu eṣnāda Ḥākān-ı Müfliḫ kendüye tābi‘ biş yüz atlu ile bir kūşede (16) tıururdu Ḥumārūye’nüñ ‘askeri kendü ‘askerini ḫova gidüp kendüsi ḫaldüginı bilmezdi (17) Ḥumārūye’ye adam gönderüp Ḥumārūye ile şulḫ eylemek murād idindi Ḥumārūye daḫı iltimāsını ḫabül idüp (18) şulḫa rızā virdi gene nişān için barmağından yüzügin çıkarup diledi ki gelen ‘aded vire (19) ol yanında üç süvārdan biri Şirāzlu bir kimse idi yüzügüñüzi Ḥākān’a göndermek ḫaḫādur (20) bunu itmek cā’iz ki Ḥākān yüzügi şunan ‘askere göstereyin Ḥumārūye’yi öldürdüm işte (21) nişānı diye şunan ‘askere yüklenüp döneler anları ḫova giden sizüñ ‘askerlerinizüñ yürekleri (22) ḫaçmağa yüz tıutalar emr bir ‘asker ola didi Ḥumārūye’ye n’icidelüm didi Şir benümle (23) Ḥākān’uñ arasında ḫadīmi dostluḫ vardur ben varayın size getüreyin diyüp emr ile kendü vardı (24) Ḥākān yanına yetdi tiz yanındaḫı leşkeri taḫut bu atlılardan birḫaçı piyāde olsunlar gitdük (25) benümle Ḥumārūye öñine gel didi Ḥākān didügi gibi itdi Şir tiz öñünce Ḥumārūye adam uçurdu (26) işte Ḥākān’ı öñüne ilette yürürin anuñ’çün bir çādur ḫurup ḫāzırılasunlar didi didügi gibi (27) itdiler aḫsen-i vechle Ḥākān’ı iletüp Ḥumārūye buluşdurdı Şir eydür bu maşlaḫat olıcaḫ (28) Ḥumārūye’nün yanına vardum elümi bir vechle tıutup şıkdı ki barmaḫlarum ḫıruldu şandum andan (29) baña hergiz bu ḫuşuşda sen itdügüñ ḫüsn-i tedbīr ü rāy-ı müniri kimse itmege ḫādir degüldür biz tamām (30) müteḫayyir idüm yanındaḫı biş yüz adam ile üzere at şalsa ḫālüm nice olur didi bunuñ bu tarīkile (31) gelüp bize inḫıyād idecegin kim umardı ammā eger benüm yirümdede atam Aḫmed Ṭolun ola idi seni (32) bu rāy-ı şavābından ötüri öldürdi hemişe anuñ ‘ādeti budur didi biz bu sözi andan (33) işidicek tevbe itdüm ki artuḫ anuñ’çün rāy u tedbīr idi virmezem **ḫikāyet**

[227a] (1) getürmişlerdür ki ol vaḫt ḫalīfe Benī Ümeyye’den ‘Abdu’l-Melik bin Mervān Şām’dan Mekke’ye Muş‘ab (2) Zübeyr’üñ cenk itmege gitdi taḫt-gāḫını ḫālī ḫodı ḫayşer-i Rüm’uñ cümle erkān-ı devlet ü (3) a‘yān-ı memleketi bunuñ üzerine ittifaḫ

itdüler ki Qayşer-i Şâm'ı almağa hiç bundan ulu fırsat (4) olmaya anuñ'çün 'Abdu'l-Melik Muş'ab'la cenge meşgüldür memleketi bitürdiler ittifaqları bu Qayşer (5) kulağına girdi anları edāya cem' itdi ittifaq itdügünüz rāy haṭādur 'Abdu'l-Melik memleketine (6) bu eṣnāda ta' aaruḫ eylemek olmaz dilerseñüz fikr görüñ haṭāsında size bir şüret kırıvirin (7) ve bir mişālin göstereyin diyüp buyurdi iki üç kelb getürdiler evvelā anlarıñ önlerine bir nesne atı (8) virdi birbirleri ile talaşdurdılar andan bir diri dülegü getürüp önlerine şalıvirdiler dülegüyi (9) gördükleri gibi def' kelbler birbirleri ile talased talaşmağı koyup cümlesi dülegünün üzerine koşup (10) kova gitdiler birbirlerine arılanup dülegüyi yidiler anı pāre pāre itdiler andan Qayşer anlara işte (11) bizüm anlar ile cengimiz budur mişāli şimdi biz 'Abdu'l-Melik memleketine kaşd idicek hemān ikisi bir olur (12) birbirleriyle yarışurlar daḫı düzler ittifaq ile bizi ele alurlar siz de ben de ol ikisine (13) bilürin ki bir yirden biz muḳāvemete ḳādir degülüz soñı nice olur didi cümlesi kendü ve anları (14) haṭā olup Qayşer'ün rāy-ı şavāb olduğına i' tirāf itdiler **hikāyet** getürmişlerdür ki (15) Ḥasen bin İsmā'il ki emirü'l-mü'min'in el-mütevekkil-i 'ala'llāh ḫalifenün ḫavāşından idi ol eydür (16) bir zamān emirü'l-mü'min'in Dimeşḳ'e sefer itdi yolda giderken baña gönlimüz herise ister Ḥorasān'da (17) bişürdükleri gibi bize herise ta'āmı bişürvirseñ yiyeyüz diyü buyurdi ben de ol gün varup (18) ḫavā'icin gördüm tamām pāk ü pākize baḡd ide vesā'ir levāzım müheyyā itdüm eprisi bir laṭif ü naif (19) herise bişürdüm meger ol gün havā bulutlanmışdı yağmür yağardı ben de tevakkıf iderdüm ki hevācile (20) ḫal bu ya alam gidem nā-gāh gördüm Hāşim bin Aḫmed ki merd-i 'āḳil ü ehl-i rāy idi cāriye çıḳa (21) geldi şu nedür bir hoş ta'ām ḳoḫusu var ancak ne bişürdüñ getür yiyelüm didi ben de (22) emirü'l-mü'min'in benüm için Ḥorasān üslūbınca bir herise bişürüvir didi ben de bişürdüm şimdi (23) alup gitmek isterin didüm Hāşim ey Ḥasen bu fikrden vaz geç emirü'l-mü'min'in ḫuzūrlarında kendü (24) güzide vü laṭif ta'āmlarıñ nihāyeti yok buñı önimize getür yiyelüm didi niçe ki men' itdüm memnū' olmadı āḫir (25) kendüsi ḳalkup herise çanaqların önine getürdi yoldaşlarına çağurdi oturup yidiler (26) andan şarāb istedi muṭrıblar getürdiler bezm-i meclis ārāste anuñ oturup 'ayş iderken aña sen (27) işüñi becerdin ben emirü'l-mü'min'ine ne 'özü beyān iderin didüm ey Aḫmed ki sen pādişāhlar (28) aḫvālin bilmez misin söyle mi añlarsın ki anuñ gönli herise ister de anuñ aşcıları bundan pek (29) herise bişürmezler de saña bişürürsün pādişāhlar bu aşl işleri ideñüz olma şimdi sen (30) bu heriseyi aña iletseñ muḳarrer bir miḳdār iḳer ve ḫareme

gönderür bir miqdārın havāş-ı hıdmet-kārları (31) ile kendüsi yir ihtimāldür kaža ile içerüde bundan yinilerek birinüñ başı ağraya haste ola (32) belki eceli gelüp öle hay bu herise zehrlenmiş ise diyeler başınuñ belāya uğrayayın (33) çoğı bu vaz' ı itdügüm seni şınadıgumuz diyendi ol gice bizümle böyle oldu yarındası

[227b] (1) halife yanına vardum ol da geldi beni görünce dün saña herise işmarladum n' için bişürüp (2) getürmedüñ diyü buyurdı ben de kışşayı evvelden āhırine takrİR eyledüm Hāşim yā emİRü'l-mü'minİN didügi (3) olmışdur sizüñ için bir be-gāyet lafİf ü pāk nazİf herise bişürmiş biz çokup yidük (4) eyyām-ı devletüñüze du' ā itdük bu bir öyle kimsedür pādİşāhlar mizācını bilmez gene kendüsi şakındumuz (5) dur eger emİRü'l-mü'minİN herise istese aşcılarına fermān itmez midi ki bundan dağı pek bişürler idi (6) ma'lūmdur kim bilür ne takrİb düşdi bir sözdür kendüye buyurmışsız pādİşāhlaruñ her buyur (7) dukları ba' id olup anı itmek olmaz eger herİseyi huZürına iletse didügüm ihtimāli kazāyıla (8) bir nesne vāki' olsa hāli nice olurdu didi halife sözini begendi eyü dimişdür endİşlük (9) itmişsin senüñ gibi müyesser olan hİç maHzül olmaz diyü buyurdı **hikāyet** (10) getürmişlerdür ki cild-i evvelde mezkūr olan üzere çün ' Arab kavminüñ ve Kureyş kabİlesinüñ (11) eşrāfi cem' olup Ka' be-i şerİfenüñ esāsını bulup aşl bināsından bülend itmek istediler (12) anuñ bināsında envā' ı tekellüfāt tertİbini gördiler hācerü'l-esvedİ yirine komalu olıcağ aralarına (13) gāvğā düşdi eşrāfdan her biri yirine ben korın tā bu şeref ebedİ benüm hānedānumda kala diyü nizā' (14) itdi aralarında bu huşūmet uzadı hattā mābeynlerinde muhārebe vü mükātele olmak muqarrer olmadı āhİR (15) rüzgār-ı dİde ' aqİl pİrler aralarına girüp bu ' imārete kaşd itmege maHzā ri' āyet-i dİN için (16) mübeddā-i fitne vü fesād olmağ' çün degüldür gelüñ gāvğāyı koñ huşūmetden vazgeçelüm bugün (17) taşradan mescid-i hārām içine ol kim gelürse anı bu huşūşda hükm idelüm ol ne hükm iderse (18) aña rāzı oluñ didiler cümle bu söze rāzı olup muntazır oldılar ki ol mescid-i hārām içinde (19) taşradan kim gelür ittifāğ o gelen seyyid-i kā'ināt ve mafhar-i mevcūdāt Hāzret-i Muḥammed Muştafā (20) idi ' aleyhi efzālü' ş-şalāvāt geçdi dağı başına tāc-ı risālet urmamışdı eşrāf-ı ' Arab (21) göricek bir şāhib tecrübe eski adam gele dirdük hele Muḥammed de merd-i emİndür ve rāy u zeyn ehlidür (22) çün kavlı ü qarārumuz böyle oldu andan dönmeğ olmaz diyü Resülü'llāh Hāzretleri'nüñ önlerine (23) geldiler mā-cerāyı anlara takrİR eylediler senüñ bu huşūşda rāyüñ nedür bunlaruñ arasında olan (24) huşūmeti nice def' idersin didiler seyyid-i ' ālem bunuñ işi kolay hİçbir hātırın incitmedin (25) ben bunu

def' ideyin diyü buyurdılar bez getürdiler kendü mübârek elleriyile hâcerü'l-esvedî getürüp (26) ol bez içine kôdılar andan eşrâf-ı 'Arab'dan ol nizâ' idenleri çıkarup buyurdılar her birisi bezüñ (27) bir kûşesine yapışup mu'betle kaldurdılar hâcerü'l-esvedî yirine koyup bezi altından çekivirdiler (28) yirine itüp oturmışdı nizâ' ları münkaṭ' oldı 'Arab ṭâ'ifesi bu hüsn-i tedbiri ve rây-ı (29) müniri göricek hayrân oldılar elbette bu hilâl bedr olıcaḡ nūr-ı cihân şahâ'ifin tutar (30) bu kolayına kimse olmaz diyü cezm itdiler **hikâyet** getürmişlerdür ki çün Me'mün ḡalife kendü (31) kıbelinden 'Abdu'llah ibni Ṭâhir Mısr'a beg degdi 'Abdu'llâh daḡı Mısr'a varup (32) anda yirleşdi anuñ adûlarından ba'zı anı ḡalifeye ḡamz idüp muḡaḡḡaḡ Mısr'da 'âşî olmaḡ üzere size (33) cânını muḡarrer itmişdür diyü söylediler Me'mün ḡalife diledi ki anı şaya anda didükleri niyet var mıdur göre

[228a] (1) ammâ ḡükm gönderüp bunda çıkarursam nâ-gâh temerrüd 'inâd ide iş elden gide diyü bu ḡuşuşı öyle (2) müşâvere itdi her biri bu bâbda bir rây eyledi ḡulâşa-i fikrleri bu oldı ki maḡfi aña kendüsi itdüḡin (3) bir adam göndereler Mısr'a vara el altından ḡalkı ḡazret-i 'Ali'nüñ raḡıya'llâhu 'anhu Ḳâsım adlu oḡlına (4) ḡalifelük bî'atına ṭaleb eyleye ḡalka bunı didükden soñra tenhâ 'Abdu'llâh ibni Ṭâhir ile bulışa bu bî'ata (5) anı da da'vet ide ne dir göre emîrü'l-mü'minîn Me'mün'a ḡaber getüre bu rây üzerine ittifaḡ itdüklerinden (6) soñra bir kimse bulup ḡalife önüne getürdiler aña muḡkem işmarladı zinhâr bu sırrı kimseye açmaya (7) Mısr'a vara bu ḡıdmeti eyleye tiz gel diyü buyurdi emr üzere ḡerîf gitdi Mısr'a varup evvelâ (8) maḡfi ḡalkı zıkr olınan bî'ata da'vet eyledi ba'zıları icâbet itdiler ba'zı itmedi andan 'Abdu'llâh (9) ibni Ṭâhir önüne geldi andan ḡalvete girmek ṭaleb eyledi ol da icâbet itdi anuñla ḡalvet olup (10) yâ emîr bilürsin ki Peyḡamber'den geçicek hiç 'Ali'den ulu kimse yokdur bugün ki şeref evlâd-ı 'Ali' (11) nüñdür her kimseye lâzımdur anlaruñ şereflerine vesâ'ir ṭâ'ife üzerine tekaddümlerine i'tirâf eyleye ve anlar ḡalife (12) olmaḡ yanında anlara nuşret ü mu'âvenet ide şimdi evlâd-ı 'Ali'den Ḳâsım ibni 'Ali'den şerîf ü 'âlî- (13) neseb ü zâhid ü muttaḡî ḡilâfete lâyıḡ kim var vaḡî'-i şerîfden Mısr içinde çok kimse bî'at (14) itdiler ammâ eḡer emîr inşâfa gelüp ḡilâfete râzı ola bu işinüz tamâm olur tâ kıyâmete degin eyü adıñuz (15) söylenür didi 'Abdu'llâh ibni Ṭâhir andan bu sözi işidicek aña evvelâ bunı bil ki ḡudâvend-i 'âlem (16) celle zıkruhu ḡullarına virdüḡi ni'metüñ şükrini üzerlerine vâcib kılmışdur ve Emîrü'l-mü'minîn Me'mün'uñ benüm (17) yanumda ol ḡadar ḡaḡḡı var şol ḡadar luṭf u iḡsanına mustaḡraḡın ki üzere anuñ şükrî

tamām lāzımdur (18) hergiz bunu kendüme revā görmezsin ki aña āṣī olam Kāsım ibni ‘Ali ulu kimsedür anuñ şerefine hiç söz (19) yokdur ammā işidürin Mısr içinde Şıffın’e bir ayyār göndermiş el altından halkı kendüye bī‘at (20) u da‘vet eydürürmüş ben hod bunu emīrū’l-mü’minīn ‘arz itmezsin ammā korqarın bu haber emīrū’l-mü’minīn (21) kulağına dek bir mişāl göndere ol kimseyi bul diye mişāliline imtişalle kimseyi arar bulınca komazın (22) ala getirür kendüye göndereyin veli bilürsin öldürürin vebale girürin ammā gördüm şavāb budur ki fitneyi (23) başam tā halk da ol da belā esiri olmayalar ‘arz eyledüm ve eger sen de kendü ayağıñla gelüp benden bu sözi (24) söylemege emān ile gelmesün şimdi seni de tutar emīrū’l-mü’minīn öñüne gönderdüm hemān buradan çıkdığüñ (25) gibi böyle gir Mısr’dan çık git diyeyin saña yol harçluğu virsünler yoḥsa şöyle ki min-ba‘d seni Mısr (26) içinde göreler başuña ummadığüñ belāyı getirürin didi herif andan bu cevābı alıcaḳ hemīn taşra (27) çıkup yola girdi geldi Bağdād’a Me’mūn ḫalīfenūñ ḫuzūrında bī-kuşūr anda işitdügini taḳrīr (28) eyledi Allāh andan rāzı ola ki kimesne ḫāṭır için araya ḫor katmaya ne istedi ise anı söyledi (29) Me’mūn ḫalīfe andan bu sözi işidicek bir ağacı ki ben dikem elbette yemiş böyle olur Ṭāhir’i (30) ben kendüm terbiyyet itdüm elbette andan toḡan böyle olur ‘Abdu’llāh daḫı küçücük iken benüm perverde-i (31) kaşemümdür ḫüsn-i terbiyyetümle mürebbidür elbette bu terbiyyetüñ de şemeresini ḫayr olur niteki zāhir oldı diyü buyurdı (32) **ḫikāyet** dirler ki Sāsāniler’üñ ibtidā-i ḫāllerinde saltanat devrine dek anlara geldük de anlardan Ebū Naşr (33) pādīşāh olup taḫt-ı devlete süvār olıcaḳ ki vilāyet-i taḫt-ı fermānında aldı ve re‘āyāya eşer-i luṭf

[228b] (1) u siyāseti irişdi ve Kiş ve Bahşt ve Buḫārā vilāyetinüñ beḡlugin kendü karındaşı İsmā‘il’e virdi (2) ve İsmā‘il Buḫārā’da oturdu ‘Amr Leys ile uğraşdı ve ‘Amr Leys’i başdı aña ‘Amr Leys’üñ (3) vaşıyyeti cihān içinde yayıldı emir Naşr karındaşından endiş-nāk oldı ve anı kendüye gelsün (4) diyü da‘vet eyledi nāme gönderdi nāmesi emir İsmā‘il’e irüp mażmūnına vāḳıf olıcaḳ Ebū Mansūr (5) ile Ṭalḫa’yı çağurtdı ki ikisi de ol vilāyetüñ zeyreklerinden kār-ı dānā kimseler idi bunlardan karında (6) şınuñ yanına gitmek bābında rāy taleb itdi ne dirsüz nāmesine imtişāl ideyin mi diyü meşveret eyledi Ebū Mansūr’uñ (7) pādīşāhum egerçi sizüñ rāyiñüz biñ ālīdür ammā ḫıdmet-kāra lā-büddür ki naşīhat bildügin söyleye benüm yanumda (8) rāy-ı şavāb budur ki karındaşıñuz yanına gitmeyesiz pādīşāhluḳ ḳardāş ve ata ve ana ḫaḳḳın bilmez bir bahāne ḳurup bir ‘özr (9) beyān idüp gitmegi te’ḫir eyleñ

didi emîr İsmâ'îl ne 'özl ola ki anuñ ğazabın def' ide anı anuñla (10) aldayıbileyüz didi Ebû Manşûr hîç bundan kavî 'özl mi olur ki civârıñuzda Râfî' bin Herşeme gibi mekkâr-ı (11) diger bir simğa-ger var size gidince memleketi hâlî bulur leşker çeküp gelür eliñüzden zabt ider tedârîki (12) müşkil olur bu vechle nâme yazup beyân-ı 'özl idüñ didi emîr İsmâ'îl ma'kül görüp buyurdu (13) bu vechle qarındaşı Ebû Naşr'a bir nâme yazup içine 'özl-i mezkûrı beyân u a'yân eylediler anadan Ebû Manşûr'a (14) yüz tutdı bu ulu işdür diyü nâmesin kendün alup gidüp bu maşlahata kendü nefsuñle mübâşeret (15) itmek gereksin ki yite didi Ebû Manşûr eydür yarağum görüp peşkeş kayurdum Ebû Naşr cānibine müteveccih oldum (16) vaqtā ki dergāhına irişdüm peşkeşi 'arz itdüm üç gün üç gice kendüye bulışmağa baña icāzet (17) virmedi dördinci gün icāzet oldı öñüne girdüm peş-keşümü çekdüm kâ'il-i kabûl itmedi baña ben bunlara (18) aldañmazın hemān fermānum budur ki bugün yine dönesin İsmâ'îl getüresin didi ben de emîrül-mü'minünñ ma'lûmidur (19) Râfî' bin Herşeme Ğorasān'dan hayli kuvvet tutmuşdur el'ān yanına çoğ 'asker cem' eylemişdür eger vilāyeti (20) hâlî göre emān virmez memleket üzerine çıkar her tarafı zabt iderdüm Buḡārā'yı hıfzdan (21) Türkistān'ı hıfz mühimdür Râfî' gelüp Buḡārā vilāyetini alırsa alsun didi buradan zafer bulmayıcak (22) döndüm şimdi emîr İsmâ'îl şimdi yanında üç yüz binden ziyāde 'asker vardur gelürse vilāyeti (23) müzāyaka virür memleket müteḡaccil olmaz ḡalk incinür didüm beni anuñ leşker çokluğına mı korqudursın (24) Allāh ḡakḡıyıcün eger ol leşker ile rāy öñüne degin kaçarsa anı tutmayınca komazın lāyık (25) olduğın aña itmeyince olmazın didi ben de gördüm bu yoldan daḡı zafer bulamadum murādınca alup (26) eger emîr İsmâ'îl kendünñ gelmesi bu mertebe murādıñuz olduğın bileydi kamu töhmeti terk ider ḡüzuru (27) ñuza ilḡār ile gelür gider didi Ebû Naşr'a bu söz ḡoş gelüp ol qarındaşum degül midür yanumda (28) kendüsi cihāndan 'azîzdür gelsün didüğümde gene andan ḡalkın töhmetleri dilin kesmek içündür (29) turmayup ol size āşîdür dirler benüm de bu sözümden ḡāḡırum mükedder olur hele gelse ol (30) töhmet def' olurdu didi ben de varayın getüreyin icāzet ile döndüm Buḡārā'ya geldüm kışsayı (31) evvelinden āḡirine emîr İsmâ'îl'e taḡrîr eyledüm ya baña bu ḡuşuşda senüñ rāyüñ nedür didi (32) rāy budur ki Râfî' bin Herşeme ile bir olayuz ve cihānı Ebû Naşr'üñ gözine ve ḡalka-yı dā'iresi (33) gibi teng ideyüz didüm begler heb bu rāyı begendiler emîr İsmâ'îl bu kāra sen gitmek gereksin bu maşlahatda

[229a] (1) senüñ rāyüñle varur didi Ebū Manşūr emr sizüñ diyüp gitdi çün Nişābūr'da Rāfi' bin Herşeme (2) yanına yetdi vāfir tuhfe vü hedāye alup gitmiş idi peşkeş çeküp aña bulaşdı bu hāletden (3) ' arzı ne ise ahsen ü vechle söyledi Emīr İsmā'il'üñ ikisinüñ arasını tamām birlük itdi Ebū (4) Naşr'üñ üzerine yürüyeler Ebū Manşūr önlerince kulağuzluk idüp Rāfi' yi Buḥāra'ya toğrı (5) aldı gitdi Serhend şehrine irüp kondılar Ebū Manşūr kendü kendüye bu benüm (6) itdügüm ne idi rāy-ı şavāb ararken haṭā eyledüm şimdi ki Rāfi' emīr İsmā'il'le bir olup (7) Ebū Manşūr'ı aradan getüreler Muḳarrer Rāfi' emīr İsmā'il Naşr'la iki qarındaşlardur mādām ki (8) anlar ittifaḳ üzere olalar Rāfi' anlara zafer bulamaz ammā alduḳdan soñra yalıñuz yirine kalur (9) bilā-şübhe Emīr İsmā'il de ḳahr ider ammā bu mertebeden soñra buraya gelindi ' acabā ne tedbīr eylesem ki (10) bu maḥallde maḫzūrı kendü şāḫib-i devletümüñ üzerinden def' eylesem diyü muḫkem ıztırāb ile (11) düşdi bir miḳdār endişeye düşüp gavvāsluk itdi āḫir bu fikri çıkarup tiz ol (12) gice Rāfi' yanına varup tenhāsına girdi eger bu sefer mübāregın huşuşında ḫatırına bir (13) nesne geldi eger Ḥudāvend nesne virürse söyleyin didi Rāfi' nedür söyle didi (14) Ebū Manşūr ḫatıruma şöyle gelür ki Ebū Naşr eger düşmenden muḳadder ise emīr İsmā'il qarındaşlarıdur (15) qarındaşlar arasında olan huşümet ḫayridür eger birbiriyle düşmen olsa ' ādeti nesne (16) ile gene mürtefi' olmağa kā'il midür şimdi ise emīr bunca ' asker-i firāvān ile müteveccihdür ḳorḳarın (17) bu memleket ol ' askere muhtemel olmaya müzāyaka çekesiz beni bunda ortada şerm-ende olam (18) gelse ger ' ālemde bir nām u nişān ve sekiz cümle ' ālem ḫalkı eyülügi ger söylese buradan Emīr (19) Naşr'a bir nāme yazup iḳbālle buraya degin geldüğüñüz i'lām idüp aña pend ü naşīḫat (20) itseñüz iki qarındaşı barışdursañuz cā'iz degül midür muḳarrer Emīr Naşr'a sizüñ nāmeñüz iricek sözüñüze (21) muḫālefet itmez belki emriñüze imtişāl cānibine minnet bilür qarındaşı ile şulḫ ider hem ' askerine zaḫmet (22) irmez hem anlarıñ memleketleri çıḡnanmaz Emīr İsmā'il ise egerçi yolıñuza niçe ḫazīneler bezl itdi ammā henüz (23) daḫı ḫıdmetiñüzde muḳaşşırdur ol daḫı bundan ḫatā iderdi vāḳı'an bu rāy hoş geldi hemān (24) buyurdi Ebū Naşr'a bir nāme yazdılar içinde aña mülā'imetler idüp şöyle işitdüm ki qarındaşuñla ortañuzda (25) huşümet ü küdüret var imiş qarındaşuñla yardım itmege tamām elli biñ süvār cerrār u ḫün-ḫār (26) ser-ḫaşşa gelüp kondum ve şemşir eline yapışmadın ḳalem dilini ḫarekete getürdüm yā emīr kendü aḫvālini qarındaşı (27) ile barışmaḳda gördi ki anuñ meyli ve kiyasetinden umulan budur fi-hā yok eger barışmaz (28) uğraşurın dirse kendü bilür biz yarı yola

degin geldük leşker ile oturuyoruz kendü de (29) fitne hâzır olsun didi nâme emîr Naşr'a iricek kórkdı barışmak cānibine cānına minnet (30) tıtdı derhāl kārındaşına muhābbet-nāmeler yazdı vāfir armağanlar gönderdi ve Rāfi' bin Herşeme'ye (31) dağı ilçı gönderüp bāşığa aña dağı yād-gār tuhfe-i bī-şimār gönderdi iki kārındaşun arasında (32) tamām barışıklık oldu kemā-kān mābeynlerde olan ađvāt merāsımı te'kīd olundu bu emîr (33) İsmā' il dağı Rāfi' 'e māl-ı ' azīm virdi ser-ğadden dönüp sālīm ü gānim yine Nişābūr'a gitdi

[229b] (1) Ebū Mansūr'uñ hūsn-i tedbiri ile arada ceng tozların koymadın kın ırmaqları akmadın üç (2) pādīşāhuñ arasında revzenlük oldu **hikāyet** getürmüşlerdür ki ol vakt ki H̄'āce Ađmed (3) ibni H̄üseyn rahmetu'llāhu 'aleyh Sultān Mađmūd'uñ veziri idi ittifāk cümle begleri ile arası (4) uz düşmedi kamu erkān-ı devlet ü a'yān-ı vilāyeti anı sevmediler her biri bir yañadan sa'y idüp anı (5) pādīşāha muhkem gānz eylediler Sultān Mađmūd'uñ aña hātiri müteğayyir oldu kaşd eyledi ki anı vezā (6) retinden 'azl eyleye Ebū Naşr-ı İskānī ki muşāhib-hāşı idi rivāyet ider ve eydür ki bu eşnāda ittifāk (7) Arslān Hān baña bir nâme yazup göndermiş geldi mazmūnında şöyle işitdüm ki pādīşāhuñ hātiri (8) H̄'āce Ađmed'e müteğayyir olmuş biz kullara düşmez ki pādīşāhuñ rāyine iktirāz ideyüz ammā (9) pādīşāha haber şandüğumuzdan bildüğümüzi söylemek de vācibdür şekk ü şübhe yokdur ki H̄'āce (10) Ađmed cihānuñ ehl-i kifāyeti ve zamānınuñ şāhib-kiyāsetidür tā mektebden anuñla büyüdük bile bize (11) her vechle mübārek olmuşdur ve niçe müddetdür ki vezir bugün anda olan haşmet ü şevket hiç kimsede (12) yokdur anuñ'çün düşmeni çokdur aña aşl düşmenlerinüñ sebebi de budur ki o kendü pādīşāhını (13) sever her yerde anuñ rızāsını anlarıñ rızāları üzere ne tağdim ider dīvān-ı sultānī meşālihiinde (14) kimse hātiri için hiçbir emrde müsāmaha eylemez anuñ'çün cümlesi anı sevmez oldılar görecek (15) gözleri kalmadı gerekdür ki bu nāmeyi pādīşāha 'arz idesiz egerçi ben bilürin aña pādīşāhuñ (16) bir vechle hātirını müteğayyir kılmışdur ki aña söz kār itmez hele şavāb budur ki mektūbı gösteresiz (17) zirā soñra pādīşāh anuñ hakkında eydüğine pişmān olmak muğarrerdür n'içün baña biriñüz naşihat itmedünüz (18) diyü buyurduğında bize cevāb gibi olsun dimiş ben de nāmesini virmege fırsat aradum H̄'āce Ađmed (19) ise bunu diyüp muttaşıl baña adam gönderür Arslān Hān'uñ nāmesini pādīşāha göster diyü (20) ya olur benden mu'āvenet umardı ben de bunda eyümeğ fırsatın gözleyeyorurın ki 'arz idem diyü (21) cevāb gönderdüm Sultān Mađmūd ise kendüye varup geldükçe bilürdi ki kendüye vezirüñ

hâlin anmağa (22) fırsat gözlerin hiç baña oralardan dem urmayup ašlâ fırsat virmezdi ittifāk birgün Sultān Maħmūd (23) ŧikāra yetdi benüm ŧikāra bile gitmek ‘ādetüm degül idi bu def‘ a ben de bile gitdüm beni yanına çağurdi yanaşdum sen ħod (24) ŧimdiye degin benüm ile ŧikāra bile gitmezdüñ bugün ne düşdi ki yetdüñ diyü buyurdı ben de pādişāhların bendeleri (25) her vaķt ħıdmetlerinde bulunmak gerek didüm ben bilürin sen Aħmed‘den ötüri geldüñ ammā baña anuñ‘çün (26) söz söyleme didi ben de pādişāhuñ cümle fikrleri ŧavābdur didüm ħāmüş oldu bundan ne ol söyledi (27) ne ben ol gün ol gice geçdi avdan gelüp ŧarāb bezmin [kurdı]⁵² birkaç gice ŧürb ü neŧāta (28) meŧgöl oldu bu gice gerek yirinde baña otur didi önünde oturdum benümle söze ulaşdı ešnā-yı (29) kelāmda hiç işitdüñ mi veyā bir kitābda okıduñ mı ki vezir pādişāhına düşmān ola didi ben de bunu (30) ne işitdüm ve ne okıdum ammā bunu işitdüm ve okıdum ki ebleh ve ahmak ol kişidür pādişāhlar vezir (31) olmak isteye diyü yazmışlar didüm n‘içün didi anuñ‘çün ki pādişāhlar pādişāhluķlarında kimseyi (32) kendülerine ŧerik itmezler kendü fermānından ħayı memleketde fermān olduğın götürmezler her (33) kimse ki vezir ola elbette anuñ daħı fermānı budur pes pādişāhlar bir kimseye vezāret virseler her ne

[230a] (1) kadar severlerse dostları olursa da ‘ākıbet anı kendüler düşmen bilürler didüm bu meclisde (2) bundan artuķ söz söylemedi ‘azimetine geldükden ŧoñra bir gice tenhāsına çağurdi vardum oturdı (3) baña zamāne gelince Aħmed ħaķķına söz söylemedüñ senden bir nesne ŧorayın zinhār toğrı (4) söyle müvāhene üslübın tutma didi ben de buyruñ didüm başladı bilürin bu Aħmed kifāyet ü kiyāset (5) ehli kār-ı vezāret kullanacak kimsedür oğlan başından bağla böyle olur bile olmuşdur ammā eli üzerinden (6) māl almakda iħtiyār yokdur ve her bār benüm emrlerüme i‘tirāz ider anı begenmez ve kulağum ŧöyle çalınur ki (7) ħaremümden olan oĖlānlara daħı bed-nazar idermiş anı ‘azl ideyin dirin kimseye danışmadunsa (8) ‘azlini revā görürler bu bābda sen ne dirsın didi ben de ŧol nesneyi ki pādişāh revā göre zāhir (9) ŧavāb andadur hiç aña i‘tirāz kimesne kādir degüldür diyü cevāb itdüm yok sen de hele bir rāy eyle (10) ben de gördüm takrīb düşdi birkaç gün vardur ki Arslān Ĥān anuñ ħuřuřında baña (11) bir nāme getirmiş diyüp nāme benümle bile idi çıkarup kendülerine ‘arz eyledüm ve eger pādişāh fermān iderse (12) kavluñde kendü anlayışum kadar bir söz söyleyeyin

⁵²Mürekkap dağılması sebebiyle okunamayan kelimenin “kurdı” ŧeklinde okunmasına kanaat getirilmiştir.

didüm ben de eger h̄ācenüñ haremın hıfz eylemek bābında söyledü (13) kleri taḫşiri şöyle taḫkik şöyle pādīşāhuñ ma‘lūmı olmış elbetde veziri kovmamak gerek tazīlerdendir (14) pādīşāhlar bunuñ gibi ğayretsizlüge rāzı olmazlar ve eger anuñ hakkında maḫzā ve hem-gümān ile ve adūlı (15) söz ile ise bunda pādīşāh te‘emmül buyurmak gerek ki dergāhıñuzda h̄ācenüñ yirin tatar kim vardır (16) didüm Sulṭān Maḫmūd hele sen varayın bu ḫuşuşda bir endişe idem didi ‘ākıbet anı ma‘zül (17) eyledi soñra az geçmedin pişmān oldu memleketinde niçe pişmānluḫ zuhūr itdi **hikāyet** (18) getürmişlerdür ki kaşāş u tevārīḫ içinde mestürdür bir vaḫtde emr-i Ḥakk ile Cebrā’il Süleymān (19) Peyġamber’e ‘aleyhi’s-şalāti ve’s-selām bir ḫadehle āb-ı ḫayāt getürdi Ḥudā-yı Te‘ālā buyurdu ki (20) dilerseñ bu ḫadehi içe ḫıyāmete degin ölmeye sāġ olasın didi Süleymān Peyġamber bunuñ ins ü cinnden (21) vesā’ir ḫayvanātdan kimse kalmadı ki danışmaya cümlesi içmemek gerek ki ḫayvān-ı cāvidānī bulasın didiler (22) ḫayvanātdan danışmaduġı ḫayvān kirpi kaldı hele aña da danışayın göre ol da ne dirdi (23) aña da atı gönderdi ki vara ḫuzūrına getüre kirpi anuñ sözi ile gelmedi bu def‘a kelbi gönderdi vardı (24) kirpiyi Süleymān ḫuzūrında getürdi Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām evvelā aña su’āl idüp kendü (25) emr saña bir nesne müşāvere itmek içün ibtidā at gibi bir şerīfe ḫayvān gönderdüm ki ādemden (26) soñra [cümle] ḫayvanāt içinde andan şerīfe yoḫdur anuñla ḫuzuruma gelmedüñ sebep nedür ki şimdi (27) kelb gibi [eḫass] ḫayvanāt gönderdüm anuñla geldüñ diyü buyurdu kirpi anuñ’çün ki egerçi at (28) ḫayvanātuñ [şerīfidür ammā vefāsı yoḫdur] niteki bir şā’ir-i Pārsī bir beytde dimişdür ki Türkçe tercemesi budur (29)

Beyt: *mefā’ ilün / mefā’ ilün / fe’ ülün*

Vefā yoḫdur bu üçden hergiz inān

Ḫılıçdan atdan ‘avretten ey cān

ve kelb egerçi (30) ḫayvānlaruñ eḫassidür ammā vefā-dārdur bir kimse ki aña bir pāre itmek ata ‘ömr olduḫça aña vefā-dār (31) luḫ ider bunuñ vefā olan söz ile gelmedüm vefā-dār olanuñ bir ağız işāretiyile ḫuzūruñıza (32) geldüm ne buyurursız didi Süleymān ‘aleyhi’s-selām baña bir ḫadeh āb-ı ḫayāt gönderüp (33) beni muḫayyer eylemişler ki dilersem içeyüm dilemezsem içmeyeyüm her kime ki danışdum ise iç didiler sen ne dirsın

[230b] (1) didi bu kadehi saña yalıñuz mı iç dimişler yoħsa cümle ehl ü ‘iyāl ü aħvātuñ (2) ve mihmānuñ yārānlaruñ ile bile mi iç dimişler didi Süleymān yoħ hemān baña sen yalıñuz (3) iç dimişler didi kirpi öyleyse içme şavāb bundadur anı gene günden ne gönderesin uzun (4) uzak hayātda olasın senden evvel ehl ü ‘iyāl ü akrabā vü aħvātuñ ve dostān (5) u yārānuñ cümlesi ölmüş olalar sen muttaşıl mātemde olasın her birisi için ğam u ğuşsa (6) çekesin ğam ile geçen ‘ömr mükedderdür hiç andan ħazż idemezsin cümle anlar senüñle olmayıcağ hayātında (7) nolur anuñ gibi hayātdan memāt yigdür didi Ĥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām kirpinüñ re’yini begendi (8) kadeh ile āb-ı hayāti gene Cebrā’il’e virdi bu ħikāyetden fā’ide budur ki kişi bile ‘ālemde mülk (9) ü māl u cān u celālden ol vaqt ħazż alınur ki ehl ü ‘iyāl ü akrabā vü aħvāt ve yārān u (10) dostān ile iħtilāt eşnāsında ola yoħsa kişi yalıñuz bir kurı bāş için ‘izz ü (11) cān tāt u külāh sevdāsına düşmeklük emel-i bātıldur

Beyt: fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün

Niçe niçe zīnet ü arā’ (12) iş ü tertibile

Yüce yüce kaşrlar ābād itmekden murād

Bī-vefā dünyāda birkaç gün sürüp (13) devrānını

Dostlar ile olmağ içündür kişi ħandān u şād

ħikāyet dirler ki (14) ol vaqt Sulţān Muhammed Sūmenāt Ġazāsı’ndan döndi kulağuzluk itmek için (15) öñine şındı kimseler geldiler ‘askerinüñ öñine düşüp anı bir yoldan gitdiler ki hiç şuyı (16) yoğ idi giderek şusuzluğdan sulţān da ‘asker de āciz olup cümle kırılmağ mertebesine (17) vardılar sulţān kulağuzlardan şorup bu yol nice yoldur şenlük nirededür didi (18) anlar bizi sizi bu yola kulağuzluk için rāy gönderdiler bize vāfir māl virdiler başumuz (19) ortaya koğuğ ārzümüz sizi bu şahrāda ser-gerdān itmek idi biz işümüz becerdük öñüzde (20) deryā arduñuzda Hindüstān ‘askeri cümleñüz kırılmağdan ğayrı çāre yoħ bize neylersenüz (21) eyleñ didiler sulţān buyurdu ikisi de bağladılar bu eşnāda gördi ħavāda bir miğdār (22) kuşlar uçarlar anlar uçduğı cānibe toğrı segürtdi vardı deryādan bir hiç yanına (23) yanaşdı gördi be-ğāyet acı düş-vār şuyı var ki hiçbir vechle içmege kābil degül bir pāre üzerlüge (24) çekildi gördi bir köy var yanında bir tatlu şu buldı buyurdu orada kondılar kulağuz (25) laruñ ikisine de siyāset

itdiler ve ol köyde bir ‘ulvī ya‘nī Seyyid kimse oğulları ile maḳām tutup (26) oturlardı sultān buyurdu ol ‘ulvīyi öñüne getürdiler aña şordı hīç ilerüsine (27) bu niredendür didi ben bilmezim ammā bir pīr kimse vardur ol bilür didi pīri getürdiler (28) aña şordı hīç bu ḫalīc niresinden geçerler yol ḳanğıdur bilür misiz pīr ben hergiz (29) bu ḫalīciden kimse geçdügin görmedüm ammā bir zamānda bir cemā‘at bir yirinden geçdiler diyü (30) işıtdüm orayı bilürüm pīr ben yürimege tāḳatüm yoḳdur yoḫsa varup orayı size (31) gösterürdüm didi sultān buyurdu pīre at getürüp bindürdiler ve aña vāfir māl (32) virdiler öñlerine düşdi anları didügi yire iletdi şöyle anların ki buradan (33) geçmişler didi sultān emr itdi bir cemā‘at at depüp şu içine girdiler hīç

[231a] (1) bu kez bulamadılar hemān sultān Ḥudā-yı Te‘ālā’ya tevekkül idüp kendü ḳadrini yoḳ yirine (2) ḳodı maḳām-ı ‘acַz ü iftikādda Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ ulu adın diline getürüp oradan kendü nefsine (3) ol ḫalīc-i deryā içine at didi bir uğurdan ‘askeri ardınca bile didiler sultān öñlerince (4) anlar anuñ izince yürüdiler Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ ‘ināyet ile selāmet şuyuñ öte yaḳasına geçdiler (5) diler ki bu Sultān Maḫmūd’uñ maḫz-ı kerāmetinden idi ki küffāruñ ‘asker-i İslām’a fikr itdükleri (6) meger bunuñla bātıl oldu [yurīdūne en yutfi ‘u nūrā’llāhi bi-efvāhihim ve ye‘bā’llāhu illā en yütimme nūrahu]⁵³ (7) āyet-i kerīmesinüñ feḫevā-yı şerīfi gün gibi zāhir ü bāhir oldu **ḫikāyet** ol vaḳt ki (8) ‘Amr Leys İsmā‘il bin Aḫmed ile cenk için üzerine ‘asker çekdi İsmā‘il bin Aḫmed’uñ begleri (9) anuñ yarağın ve yasāğın kesret-i ḫabl ü ḫaşemin idüp birbiriyle meşveret itdiler biz aña ḳarşu ḫurup (10) anuñla cenk eylemek ḳaşd ile cāndan el yumāḳdur ve zārūret yoğ iken ḳaçmaḳ ve ḫācet yoğ iken (11) fitne ḳoparmaḳ ‘aḳldan degüldür şavāb budur ki bu ḫuşūşda tedbīr ü te‘emmül idüp ‘Amr Leys’e ḫābi‘ (12) olayuz ki ol merd-i dānā ve pādīşāh-ı tevānādur ‘āḳillere andan ḳorḳmaḳ yoḳdur ol ehl-i ‘aḳla ḳıymaz (13) zīrā tutup öldürmek ‘ācizler işidür cinn işidür didiler içlerinden birisi bu ma‘ḳūl (14) fikrdür bu ḳişi ne nefsine şefḳatinden nāşīdür bir nāşīḫatdür vezīr rāylerüñ şavāblaruñ (15) öldür ki ḳişi kendüden yaramaz ihtimāller çoḳ dönüşe tā ki ḳorḳu ihtimāli olan yirlerden ihtiyāt (16) idüp anuñ tedārikin ide didi bārī cümleden sözler bunuñ üzerine muḳarrer eyler ki o gice (17) bir yire cem‘ olup bunuñ tedārikin ideler aḫşām olıcaḳ bir yire gelüp oturdılar (18) her biri ‘Amr Leys’e bir nāme yazup içinde aña ḫābi‘ olup havā-dārı olduḳun bildürdi (19) ve anuñ ḳahrından emān diledi mektūbları bir kimseler

⁵³et-Tevbe, 32; “Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlamaktan başka bir şeye râzı olmaz”.

ile altından ‘Amr Leys’e gönderdiler (20) varduğı gibi cümlesini bir kīse içine koyup kendü mührile mührledi virdi hazinesinde (21) şakladılar ve anlara kendü de emān kâğıdı yazup gönderdi giceden anuñla ‘ahd (22) bağladılar yarındası zāhiren harbe yarāklanur gibi oldılar ittifāk iki ‘asker uğraşdı (23) Hakk Te‘ālā nuşreti İsmā‘il’e virdi ‘Amr Leys leşkerini başdı ol ‘adüvv-i kesret (24) anlara fā’ide itmedi ‘Amr Leys tutuldu vechle hazīne vü esbāb u māl u menāli yağmālandı (25) ‘aynīyile ol kise içinde İsmā‘il’üñ havāsınuñ mektūbları var idi hazīne içinden (26) bulunup İsmā‘il’üñ eline düşdi diledi ki kiseyi açup her birinüñ nāme (27) sini okıya sultān rāy-ı fermānı anı bu endişeden vazgeçürdi kendü kendüsine (28) eger şimdi ben bunlarıñ okursam kendü havāşum hātırım müteğayyir olur anlar da bunu (29) tutup itdükleri şenā‘at sebebiyle benden korqarlar kendü cānları ve andan (30) benüm cānuma kaşd ideler baña muhalif tururlar fitne āteşi yücelidür bir vechle hīç (31) oturışmaz ve ulu pādīşahuñ kuvveti leşkeriledür şükr olmayıcağ ‘āciz olur (32) dirler didi derhāl havāşımı çağırup yanına cem‘ eyledi ve ol nāme (33) leri kīsesin istedi ‘Amr Leys’üñ Mehdī ile öñine getürdiler anlara gösterdük

[231b] (1) bu ol kīsedür ki bunuñ içinde benüm ‘askerümde bir cemā‘at ‘Amr Leys’e gönderdükleri (2) nāmeler vardur ki devrānda yeşillük yolından göndermişler ve aña tekarrüb kaşd itmişler üzerüme on kerre (3) beyānla Hacc eylemek lāzım olmasun eger bu nāmelerüñ içinde ne var idügin bilürsem eger şahīh anlarıñ (4) ise ‘avf eyledüm ve eger şahīh anlarıñ mektūbları degülse tevbe olsun ki artuğ dile almayam didi andan (5) andan buyurdı gözleri öñinde kīsesi ile nāmeleri ocağa yakdı çün pādīşahuñ bu keremi (6) gördiler kemā-kān her biri itā‘at mekrini billerine muhkem eylediler itdüklerine pīşmān olup derūnlarından (7) istiğfār itdiler sā’ir ‘asker dağı bu rāy-ı şavābı istihsān idüp hezār-āferīn itdiler ‘Amr Leys (8) Zāvīlistān beglügin Ferdigān adlu kimseye virüp dört biñ adam ile ol cānibe gönderdi (9) ol vaqt Hindüstān kāfirlerinüñ cümleden ulu mu‘īdleri Sekāvend idi Hindüstān (10) dan teberrük için anda olan bütleri ziyārete gelürler idi çün Ferdigān Zāvīlistān’a irişdi (11) leşker çeküp Sekāvend’i fetḥ eyledi içinde ne kadar büt var ise kırdı ve cümle büt-perestleri (12) tağutdı kimin öldürdi kimin esİR itdi vāfir ğanīmet mālı eline girdi içinden ‘askere virecegüñ (13) virdi bākıyyesin ‘Amr Leys’e gönderdi ve aña bir fetḥ-nāme yazup dağı ‘asker istedi bu baña çün (14) müslümānlar Sekāvend’i fetḥ itdükleri haber Hindüstān’a rā‘ıyyete irişdi ki adına Kemlü dirler idi leşker bī- (15) ḥudūd ḥaşrla Zāvīlistān üzerine yürüdi Ferdigān bundan

aña olıcaķ tîz birkaç Hindûlar (16) düzüp gönderdü ki Hindûstân'da toğrı Kemlü'nüñ ' asker içine varup bu haberi yayalar (17) Ferdigân Sekâvend'i alup döndüği gibi etraf-ı vilâyet-i İslâm'a adamlar şaldı ' askerler (18) istedi elbette Hind ' askeri benden intikâm almak isterler üzerüme yürürler diyü hâliyâ (19) ol kadar ' asker cem' itdi ki kesretinden memleketi içi tıldı diyeler andan varup bu haberi (20) Hind ' askeri içinde şâyî' eylediler Kemlü bunu işidüp âheste âheste yürür oldu tekrâr (21) cäsüslar gönderüp anlaruñ gelmesine intizârla tedârik üzerine direndi arada bir miqdâr (22) vüs'at olıcaķ Ferdigân dağı Hıorasân'dan ' asker geldi irişdi muhkem kuvvetlendi (23) anlar ile muhârebeye imkân olmadı hüsn-i tedbîr ile murâdına zafer buldı **hikâyet** (24) geçen hikâyetüñ nazâ'ir ü emsâлиндendür ol vaķt ki Sultân Maĥmüd Sebük Tegin raĥmetu' (25) İlâhu 'aleyh Ebü ' Ali Simcür ile cenk âhengin eyledi meger Sultân Maĥmüd'üñ ' asker içinde (26) kendü ma'lümü kimselerden Ebü'l-Fazl adlu bir kimse var idi ki içerden ta'alluķı Ebü ' Ali (27) Simcür'a idi Sultân Maĥmüd ' askeri içre her ne haber olsa derĥâl mektüb yazar (28) Ebü ' Ali Simcür'a i'lâm iderdî niçe ki Sultân Maĥmüd'a söylediler Ebü'l-Fazl'üñ şu ' asl (29) hâli vardur didiler kâil olup yüzine urmadı belki işidüp işitmeze urdı günlerde (30) birgün Ebü'l-Fazl'ı aña meşâlih-i memleketden bir maşlahat işmarlayup anı hoş gördi ve bu bâbda (31) yanında hâzır iken beglerine yüz tutup hâliyâ Ebü ' Ali'nüñ cümle havâşı vezîre ' askeri olan (32) begleri ittifâķile bizden yaña olmışlar mektübları geldi bunuñ üzerine ' aĥd idüp and (33) içmişler ki uğraş günü yüz yüze olduğumuzlayın Ebü ' Ali'yi bağlayup oñünüze iletelüm dimişler

[232a] (1) siz ki ' askerüm ümerâ-yı kirâmsız inşâ'llâh bu cenkde zaĥmet çekmezsiz içüñüzden kimse (2) düşmez düşmâni kılıcıñuz çıkarmadan ol güzer hemân göreyin sizi alâylarıñuz zînet (3) idersiz düşmene karşı merd-âne turuñ didi cümlesi alkış eyleyüp taşra çıķdı aralarında (4) uğraş zamânı dağı karîb idi Ebü'l-Fazl Sultân Maĥmüd'üñ ağzından bu sözi işidicek (5) taşra çıķduđı gibi fi'l-hâl bunu yazup bî-ķuşür Ebü ' Ali Simcür'a i'lâm eyledi ma'lüm olıcaķ (6) bu haberden be-gâyet endiş-nâk oldu âĥir şavâb bunda gördi ki uğraşmaya belki bir miqdâr (7) yakın geldüğine dağı pişmân oldu hemân kaçmak âhengin eyledi Sultân Maĥmüd aĥvâlin tecessüs (8) üzere idi kaçduğı vâfir ' askerini kırdı hüsn-i tedbîrile (9) bî-cenk ü âşüb düşmene zafer buldı **hikâyet** Sîstân'da bir ' âķil pîr var idi ol (10) vilâyetüñ pâdişâhları bir müşkil işleri olsa ekşer aña danışurlar anuñ söziyile ' amel iderler (11) müşkilleri ĥall olurdu be-gâyet mu'teber kimesne idi çün Hıorasân'la nevbet-i saltanatı ' Amr Leys'e (12) geldi buyurdu ol pîri

ber-dār itdiler aña havāşı ey emīr bu kimse ziyāde kavī rāy-ı ney-ger (13) tedbīr kimse idi geçen pādişāhlar ekşer bunuñ tedbiri vü rāy-ı müniri ile ‘amel iderler idi (14) gereklü kimse idi buña siyāsete sebeb ne idi didiler ‘Amr Leyş didüñüz gibidür Hakk Te‘āla’nuñ (15) kazāsından şoñra baña ve qarındaşuma her ne devlet ü ni‘met ki müyesser oldu heb anuñ ta‘līm ü irşadı (16) ile ekşer umūrumuzı biz de aña danışurduğ ammā nice ideyin çün bir Kirmān fetħinden dönüp (17) geldüğümleyin anı ziyārete vardum aña gel kañğı vilāyeti isterseñ saña vireyin bākī (18) kalan ‘ömrünü devletümüzde huzūr u zamān ile geçür didüm benüm ni‘met-i vilāyete ihtiyācum yok himmet (19) ü ‘ināyetden ferāğatüm var didi ben de ey pīr dünyā niçe pādişāhlar hāndānını senüñ ta‘līmüñle (20) tebdil ve senüñ meşveretüñle niçe nā-ħakķ kanlar döktiler bunca pādişāhile bilişüp āşināluk itmek (21) ve bizden bir nesne kabül eylemedin buña bā‘iş nedür didüm iki nesneden bā‘işdür bir bu ki (22) hatmüm beni kimseden nesne kabül itmege kōmaz bir de bu ki ben kimseye ta‘alluk u intisāb itmeği sevmez (23) belki tiz tiz pādişāhlar ve devletler degüşdügin isterin didi ben bu sözden dil-gir olup (24) endişe eyledüm ki bu herifüñ tabi‘ati böyle olıcaķ cā‘iz ki bugün kendünüñ huzūrını benüm (25) memleketüm zevālinde ve pādişāhlugum intikālinde añlaya ğayrılara bunuñ tedbirin gösterevire (26) benüm cānum hüsran olduĝin havāric-i hurūc itdüĝi haber geldi i‘lām-ı İslām kaldurup (27) hāriciler üzerine leşker çekdüm vardum gördüm bir hisār içinde girmişler tolayıyı ve vāfir (28) kuşatmışlar anlardan yayadan kimse varmaĝa kābiliyyet yok leşkerüm şudan geçüp (29) hisār yanına varmağdan ‘āciz oldılar zarūrī döndüm ol pīr yanına vardum (30) hāricilerüñ hilelerini aña didüm hisāruñ fetħi yanında anuñla müşāvere ideyin bir yol (31) göstereyin diyü fikr itdüm hemān güldi geçen de anlardan birkaç kimseler baña geldiler (32) benden isti‘ānet idüp kendüler ħakķından bir rāy taleb itdiler ben de sizüñ deñiz (33) yumışaķ yirdür eger aña şu şalı virseñüz birkaç gün baş muħkem bataķ olur size kimsenüñ

[232b] (1) eli irmez didüm idi ĝālib sözüm ile ‘amel itmişlerdür bu hile ile cānların cenk belāsından (2) kurtarmışlardır didi bu sebebden anuñ her yerde fikr ü telbis ta‘līm itdüğinden kōrkup (3) anı ber-dār eyledüm didi eger ‘āķil olan bu ħikāyetde fikr eylese bilür ki ol pīr egerçi (4) şāhib-rāy u ehl-i ferāset imiş ammā pādişāhlar mekālirmede ve muşāhebet eşnāsında (5) dilin hıfz idemeyüp bir niçe yirde ħatā itmiş ki āħir dili başın aldurmış niteki dimişler (6)

Beyt: *fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

Rāzuñı şaklasa dilüñ ey yār

Başına tiğ idemez kār

hikāyet Sulṭān Yemīnū’d-devle’nüñ (7) sarāy içide olan oğlanlarından birkaçı ittifāk idüp bir gīce sarāydan çıkdılar Sistān (8) pādīşāhı Ḥalef bin Aḥmed yanına kaçdılar ki Yemīnū’d-devle’nüñ ‘adūsı idi bundan bī-ḥuzūr olup (9) Ḥalef merd-kār-ı mekkār-ı fitne-engīzdür mübādā ol oğlanlar lāyık eyle ki cümle esrārumuza vākıflardur biz (10) fesād mübāşir ola diyü ihtiyāt idüp bu maḥzūruñ def‘i için bu rāy rāst itdi ki kendü ḥavāş-ı (11) biz ḥıdmet-kārlarından bir i‘timād itdüğünü çağırup aña hezār raḥmet ü ‘inānın va‘d itdi ki bu anlar ardınca (12) kendü yanından Sistān’a kaç vara anda neylerse eyleye ol sābıkā kaçan oğlānları bula anlara (13) kendü yanından hezār māl-ı cāh va‘desin ide and içe ināndura anlar da vaktin gözleyüp fırsatı (14) ile Ḥalef bin Aḥmed’i öldürel ve gene kendü yanına gelüp muḥarreb ḥazreti olalar bu rāy (15) itmekden garezi bu idi ya budur ki ol oğlānlar bu işi becereler Ḥalef bin Aḥmed’i gibi ‘adūsı (16) bi-cenk ü aḥşüb-ı maḥtūl ola veyā budur becermeyeler Ḥalef bin Aḥmed anları öldüre korkduğı maḥzūr (17) def‘ ola pes emri üzere bir ḳavli daḥı bu bir gün uğurlayın kaçdı bu da anlar ardınca (18) Sistān’a vardı Ḥalef bin Aḥmed’e yanaşdı bir niçe vakt ḥıdmetinde oldı ḥıdmet-kār-ı ‘āḳil (19) ü şāḥib-rāy-ı kāmil idi ne tedbīr iderse anı da ol sābıkā kaçan oğlānlar ile buluşdı Sulṭān (20) Yemīnū’d-devle kendüye her ne öğretti ise anlara didi hezār muvā‘ide-i ḥüsn ile anları bunuñ üzerine (21) muḳarrer kıldı ki fırsatı ile Ḥalef ibni Aḥmed’i öldürel bunun üzerine cümle ittifāk idüp hemān (22) gözden fırsatı gözlemege başladılar henüz genc yaşlu iş görmiş oğlanlar idi serlerin (23) girilmediler emīr Ḥalef fikrlerin diyüp bī-emān cümlesin tūtup siyāset eyledi bu ḥüsn-i tedbīrile (24) Sulṭān Yemīnū’d-devle anlardan hem intikāmın aldı hem ‘özü itdüğü zarardan emīn oldı (25) Ḳābūs ile temkīn ‘işret meclisi ḳurup otururlar idi muşāḥibler heb böyle idi meger (26) Ḳābūs’uñ ‘ādeti bu idi ki maḥzā meclisde sāzendeler güyendeler çalup çağurmaḳdan ferāḡat (27) itdüklerinden soñra muşāḥibleri geçen pādīşāhlarıñ tārīḥleri kitābda oḳurlar kendüsi (28) diñlerdi anlara nice laṭif şī‘rler oḳıdur ḥaṭa iderdi ittifāk bu meclisde daḥı elinde bir kitāb (29) tūrup aña müṭāla‘a iderken başın şaldı nedimler başıñuz n’içün alduñuz neden ta‘accübe varduñuz (30) didiler İskender’üñ ululuğundan ve rāy-ı şā‘ibinden didi ‘acabā luṭf u iḥsān buyursañuz

(31) perde diseñüz işitseyüz didiler Kābūs bu kitābda şöyle gördüm ki İskender'ün iki (32) kulu var imiş birinün adına Beşir ve birinün adına Nezir dirler imiş ve her kulını ki 'inayet olup (33) kabiliyyetine göre anı ilerü çekmek istese Beşir adlu kuluna ısmarladı ki anı görüp gözleye ve her ne

[233a] (1) kulına ki bir hısm u gazabı olsa ki aña siyaset murad idinse Nezir adlu kulına ısmarlar imiş ki (2) görüp gözleye siyaset ile ittifaq birgün kullarından bir kabiliyyetin görüp ilerü çekmek istediği (3) kulu Beşir'e virecek iken galağ idüp Nezir'e dir imiş bunuñ üzerine bir zaman geçdükden (4) sonra birgün saña virdüğüm fulan oglanı evkat gözle ki aña nazar-ı 'inayetüm vardır ta vezaretüm (5) mertebesine irince gerek dimiş Beşir buyurduğunuz oglanı ben bilmezim benüm andan haberüm yokdur dimiş (6) Nezir orada hazır imiş ol oglanı baña ısmarlayup turursın haliya benüm yanumdudur dimiş İskender (7) ben saña oglanı galağ virmeyesin benden bu galağ vaki' olmak gizli idi çün bir hatadur (8) itmişin şimden sonra bize ol oğlandı haber gelmez zira benden incindi canı benden korkdı (9) min-ba'd aña terbiyyetün fa'idesi yokdur heman aña siyaset eyle gitsün dimiş diyüp Kābūs (10) bunu müşahiblerine didükden sonra kendü dahı vaki'an eger İskender ol oğlana bu mertebe incindükden (11) sonra gene terbiyyet idüp ilerü çeke andan çok ziyān görürdi sonra pişman olurdu zikri (12) şavabdur didiler **hikāyet** H'ace 'Abdü'l-Ḥamīd ki Sultān Rızā'nuñ veziri idi Genc-i Hired adlu (13) bir kitāb te'lif idüp ol kitābda İskender'ün zikr olunan hikāyetin yazdukdan sonra kendü (14) padişaha münasib degüldür ki kendüsi tertib idüp ni'metin ile perverde itdüğü kimseyi bende (15) çekme çün bende çeken incidür bari gene şalıvirmemek gerekdür fitneye ba' iş olur ki sonra ca'iz ki (16) tedariki gayrı ola diyü yazdı ittifaq 'Abdü'l-Ḥamīd Sultān Rızā'ya haşudları ba'zı (17) huşuşda nifağ idüp gözden düşürdiler ahir anı vezaretten 'azl idüp (18) habs eyledi hiddet-i hadid habs içinde kaldı hali mükedder olup gayetle dil-teng oldu (19) 'akıbet Sultān erkān-ı devletden bir cemā'at anuñ hali rahm idüp sultāndan anı dilek (20) itdiler habsden çıkara ve yine vezir idene Sultān Rızā cevāblarında kendü öldürdüğünü kadir (21) olursa da dir görmek gerek işün soñuna nazar idüp bir kimse incitdüğü adamdan ne haber (22) gelür ol bunu kendü te'lif itdüğü kitābda Genc-i Hired kitābda dimişdür ben aña heb (23) bu itdüğüm işleri kendü kulu mücibince iderin diyü buyurdu 'Abdü'l-Ḥamīd bu (24) sebebden niçe yıllar maḥbūs kaldı hiç vechile anuñ hali revnağı bu (25) lmadı padişahlar heb aña ita'at eyleyüp niçe ser-keş sultānları taht-ı (26) fermānına girdiler anlar da henüz ihtiyātı eksik degül idi nā-gāh biri

ser- (27) keşlik ide bir fitneye bā' iş olan def' inde zaḥmet çekem diyü ıǧvālanur (28) dı āḥir bu ıǧvānuñ def' inde bunı fikr itdi ki cümle pādişāhları kıra her (29) birinüñ birine kullarından bu kimse koma salṭanat-ı cihān bu ıǧvā taşarruf eyleye bu er (30) sulṭān pes ḥakīm ṭanışdı ol daḥı kerīm pādişāhları öldürüp qadīm (31) ḥāndānları söyündürmek tā kadde'l-āḥir kelimü'l-kadr selāṭine lāyık degüldür (32) ol 'ācizler işidür buyurduǧuñuz ıǧvānuñ def' inde şavāb budur ki her kimse (33) kendü ḥāline münāsib bir vilāyet vire size ve ol vilāyetde sizüñ kıbleñüzde

[233b] (1) ḥākim ola bu ṭarīķile memālik-i 'ālemi niçe kimseler arasında taḫsīm idesiz ben aña maǧlūb itmeyesiz (2) heb bir ma'kūl kimseler ola ve bunları birbirlerine ışmarlayasız ḥāllerine meşǧūl olup bu anı (3) gözleye ol bunı gönüllerine 'işyān fikri gelmege mecālleri qalmaya siz taḥt-gāḥiñuza oturup ḥuzūr (4) eylesesiz didi İskender bu fikri begenüp bunuñla 'amel eyledi taḥt-ı fermānında olan pādişāhlar memālik-i (5) rüy-ı zemīni bu üslūba terfi' vü taḫsīm eyledi şoñra daḥı mülk-i dünyānuñ böyle qarīb (6) üslūb üzerine zaḫṭ olındı ki mülūk-ı tā'ife didükleri anlardur nite ki (7) cild-i evvelde zıkr olındı Aristatalīs ḥekimūñ ol ey şā'ibi ile (8) niçe zamān nazm-ı 'ālim pāy-dār u aḥvālini adam üstü-vār oldu **ḥikāyet** (9) 'Ali ibni 'İşā ki cild-i evvelde Hārūn er-Reşid'üñ ḥilāfeti zamānında zıkr olındı (10) Ḥorasān'da beg iken ḥalīfe zūlm elin uzatmışdı ğazāb u zūlmle illerüñ ellerinde esbāb (11) u emlākin bir şūrete kor ya alurdu Nişābūr'dan Merv'e gelicek diledüǧi Hişām ad Dihkān'ıñ (12) daḥı küçük emlākin ve māl u esbābın ala Hişām-ı Dihkānī bunı tuydı māl u emlākin anuñ (13) elinden ne ṭarīķile kırtaracaǧın bilmedi āḥir 'ulemādan bir 'ālim kişi var idi aña varup anuñ elinden (14) māl u emlākinüñ ḥalāşına bir ṭarīķ şordı 'ālim var kendüñi ḥastaluǧa urur ḥalka vechle (15) za'f göster ki seni mevte qarīb şanup ikrāruñ inkāruñ şer'en cā'iz olmaz mertebesinde añlasunlar (16) dinden ol da ḥile itdi bu ḥile bile māl u emlākini 'Ali bin 'İşā'nuñ elinden kırtardı (17) 'Ali bin 'İşā ma'zūl olmayınca Hişām-ı Dihkān döşekden qalkmadı tā ki ma'zūl olup yirine (18) Rāfi' bin Herşeme'ye virdiler döşekde qalkup gezer oldu ḥalk laṭife yüzinden Hişām-ı Dihkānī (19) dirüldi dirlerdi bu ḥaberi Me'mūn ḥalīfe kulaǧına degürdiler buyurdu 'Ali bin 'İşā mürde alıqoyup (20) ḥalkdan zūlmle aldūǧını issiler eline alıvirdiler çün Sulṭān Yemīnü'd-devle Maḥmūd (21) Ḥārezm'e Sulṭān Alp Tegin ile üzerine 'asker çekdi ikisi uğraşdılar Alp Tegin'i başdı leşkerini (22) taǧıdup tārumār itdi kendü 'askeri daḥı anlar ardınca tārumār oldılar 'adüvv 'askerin kova gitdiler (23) ittifaḫ kendüsi birkaç oǧlān ile bir kenāra çekilüp

tururlardı ‘adüvv ‘askerinden (24) bir kerde bir şekve ki pūsiya tırmiş imişler kendülerüñ yori yordılar ammā Sultān bu dörtlerüñ içlerinde (25) oldukların bilmezlerdi Sultān Maḥmūd bunu göricek müteḥayyir oldı ey vāy ki bunuñ gibi ‘azīm (26) pādişāhı başdum ‘askerini tağıtdum şimdi bunlaruñ bendene mi giriftār olurun buña ḥile vü ted (27) bīrden ğayr çāre yoḡdur didi ve de kılıçdan ğayrı selāmı birağup anlara segürtdi (28) ve bülend-āvāz ile merd-āne tutup çağurdı beni size Sultān Maḥmūd gönderdi bir ḥayrum icāzet (29) virseñüz söyleyin didi anlar da tırdı varup ne dirsın söyle didiler Sultān (30) Maḥmūd sizüñ için baña anlaruñ vaşıfları ḥōş ‘ākıbet endişelük idüp pūsi bahānesi (31) ile añlatdılar gelüp bizüm ‘askerümüze kılıç çekmediler kendüleri bilür ‘ākıl kimseler ancak çün (32) her vechle himmete ‘ināyete istiḥkākları var baña gelsünler ‘askerlerinden benüm ‘askerüme gelüp (33) uğraşup on kadar Çin beglerinüñ vilāyetlerini heb anlara vireyin vesā’ir daḥı nice

[234a] (1) in‘ām u iḥsān ideyin diyü buyurdılar anlar ise mağlūb olmuş tã’ife bu eṣnāda bu şall (2) feraḥ-baḥş kelimāt işidicek def kalbleri yumışadı düşmenlük ḥuṣūneti dōstluḡ (3) mülā’imete mübeddel oldı öñinde ḥıdmet idüp bizden bār-gāhlarına nice vardı bilürüz (4) bize bir nişān olınsa anuñla kendümüzi bildürseyüz didiler bilinden kılıcın çıkarup (5) anlara virdi yārın Ḥāzret-i Sultān leşker-gāhına gelüp bu kılıcuñ şāḥibi kimdür diyü şoruñ (6) ben de sizi gözlerin beni size şalıvirürler toĝrı cümleñüzi bār-gāha iletayın pādişāhuñ ḥil’atlerin (7) giyüp en‘ām u iḥsānların aluñ didi anlara vāfir [minnetler]⁵⁴ eylediler anlar ile bu ḡavl ü ḡarārı (8) idüp döndi bu rāy-ı şā’ib ile kendüyi varṡa’yı helākden ḡurtardı toĝrı leşker-gāhına (9) geldi Ḥāḡḡ Te‘ālā’ya ḡamd ü ṣenā itdi ve ḡavāşından ba‘zı kimesnelere ışmarladı gözlediler yarındaşı (10) cemā’at başları olan kimse ile bār-gāhına ḡāzır oldılar cümlesine nevāḡet itdi (11) her birine kendü aĝz ile eyledüĝi mevā’id-i ḡüsn yirine ilette sã’ir ḡüdām zevıyyü’l-aḡter silkine (12) mestlük kıldı anlar da şāḡir ü zāḡir yarārına ‘avdet eylediler emirü’l-mü’minin Me’mün’uñ (13) ḡilāfeti zamānında ittifāḡ ḡarındaşı Mu‘taşım’la Ḥorasān begi olan ‘Abdu’llāḡ bin Ṫāḡir arasında (14) ba‘zı münāza‘a olup birbirlerine düşmen oldılar mekrden ḡilāfet Mu‘taşım’a degicek ‘Abdu’ (15) llāḡ bin Ṫāḡir ḡaşd idüp diledi ki anı ḡileyile ele getüre andan ‘adāvetinüñ intiḡāmın (16) ala müdārā yüzinden aña muḡabbet-nāmeler yazdı vāfir tuḡfe ḡedāyeyile bir şāḡib-cemāl dil-ber (17) ü dil-ārā

⁵⁴ Mürekkep dağılması sebebiyle okunamayan kelimenin “minnetler” şeklinde yazılmasının uygun olacağına kanaat getirilmiştir.

bākire cāriye gönderdi ve cāriyeye vāfir va' deler idüp aña zehrlenmiş (18) bir dest-māl virdi bu dest-mālî şakla ol vaqtle 'Abdu'llāh senüñle ḥalvet (19) olup saña cimā' idüp ḥāşā silinmek için aña dest-mālî vir bunuñla (20) silinsün anuñla baña helāk idivir ben de saña bu ḥıdmet muḳābelesinde (21) göresin ne eyülükler idem didi çün nāmeyi oḳıdı gördi içinde nice (22) muḥabbet-āmīz kelimāt yazılup ol dōstdan umduğum budur ki Bağdād'a gele (23) tā 'aḥd-i bī' atın yiñile iller dilinden anuñ ğıybetinden söyleneñ müsāviler bātıl (24) yirde biz de şād olayuz diñilmiş de nāmeyi oḳıyup tuḥfe vü hedāyāyı (25) ḳabül iddükden şoñra meclis-i 'işret arasında idüp cāriyeyi daḫı öñüne (26) getürdi elüñle ḥalvet idüp bir miḳdār mülā'ime vü mülāṭife eşnāsında (27) ol ḥalüñ muḳtezāsı üzere aña çok temelluḳ izḫār eyledi ḳudret-i lāḫiyile ol Hind (28) cāriyenüñ göñli aña ḳaplayup 'Abdu'llāh cān u dilden 'āşık u dil-figār oldı anuñ cānına (29) ḳaşd itmek degül bulsa biñ cānı olsa ḳamusını ḳurbān tīz Mu' taşım'uñ kendüye vir (30) dügi zehrlü dest-mālî çıkarup öñünde ḳodı ve kendü de ne didi ise ḫikāyet eyledi (31) ve zinhār Mu' taşım'uñ mektübına var muğānına mu'azdur olma ki ol senüñ cānuñ düşmenidür didi (32) 'Abdu'llāh daḫı cāriyeye ta'alluḳ idüp aña vāfir minnetler itdi ve ḥarem-ḥāşına götürdi hemān (33) o gıce anı İsmā' il ki kethüdā meliki ve şāḫib ḥaber-endişi idi yanına çağurdı bu emrde

[234b] (1) anuñla meşveret fikrin idüp geldügi gibi senden bir nesne şorayın dirin baña anuñ (2) āşıkārca cevāb virdi İsmā' il ḫalifenüñ nāmesi geldi muḳarrer sizi Bağd (3) ād'a 'avdet eylemişdür bilürsin baña anı ṭanışmaḳ istersin ammā sizüñ kemāl-i 'aḳlıñuz (4) dan olmamız ki kendü göğümüzi rāy-gān-ı düşmen eline viresiz mī'ād esīr-i belāya aslā ola (5) anuñ def inde tedārik ü tedbīr fā'ide itmeye ammā bu ḳadar var ki şimdi bī- (6) teklīf emrine muḫālefet olinup şarīḫ-i 'adāvet izḫārında ma' nāsı yok münāsib (7) budur ki bir muḫārebe ḳurasız ḫāliyā Ḥorasān küşeleri ḫālīdür etrāfda ise 'adāvet (8) ü ḫuşūmet ḫücümından emīn degüldür eger bendeleri Ḥorasān ḫaddinden ḳıḳam memleket elden ğitmek (9) muḳerrerdür diyü nāmeyi i' tizār yazasız didi 'Abdu'llāh andan bu şadāḳat u ferāseti göricek (10) āferīn eyledi hezār ta'zīm idüp girān-bahā ḫil'at virdi min-ba'd ekşer müşāvere vü mekālimesi (11) anuñla olup anuñ gibi şāḫib-rāy-ı şā'ib kimsesi olduğı ile iftiḫār itdi (12) çün emīrū'l-mü'minīn Ḥazret-i 'Ali ile Mu'āviye'nüñ ortasında ḫilāfet ḫuşūmeti oldı (13) mābeynlerinde niçe ḫarb u ğavğāları ḳopup aşḫāb-ı kirāmdan ol cenklerde niçe kimseler (14) düşdi āḫir ikisinüñ arasında

faşl-ı huşūmet için aşhāb re'isleri ile (15) ikisi emrlerin iki kimseye işmarladılar anları ortada hakem itdiler bunlar da ortasından emr-i (16) hilāfet kaᅅıısına muᅅarrer olursa anı kabūl idüp cümle aña bī'at ideler ᅄazret-i 'Ali (17) raᅅıya'llāhu 'anhu Ebū Mūᅅā Eᅅ'arī raᅅıya'llāhu 'anhu ᅄazretleri hakem itdiler Mu'āviye 'Amr bin el-Āᅅ (18) raᅅıya'llāhu 'anhu ᅄazretlerini hakem itdiler Aᅇnef ki ᅅahābe içinde 'ilm ü fehm ile ārāste ve zekā vü tiynet ile (19) pīrāste kimsedür ki anuñ zekāsiyile ᅅarb u meᅅel iderler ᅄazret-i 'Ali'ye gelüp yā emīrū' (20) l-mü'minīn 'Amr bin el-Āᅅ ādemīleruñ ᅅok bilüsidür meᅅābbet ü ᅅehāmetde zeyreklükde kimse (21) ayaᅅına gelmez Ebū Mūᅅā' Eᅅ'arī ise meᅅābenuñ zāhidlerindendür sā'ir aᅇvālūñ ᅅarrına (22) ve fevzi yokdur bu maᅅlaᅅata bu kimseleruñ ki mekr ü ᅇilede 'Amr bin el-Āᅅ ile ᅅarᅅulaᅅmaᅅa ᅅādir (23) ola mekkārlukda aña muᅅābil kimesne ola eger anuñ yirine beni ᅇükm eyleseñ 'Amr bin el-Āᅅ aldatımazdı (24) beni ᅅuracaᅅı mekr ü 'öᅅr duzaᅅına ᅅüᅅürimezdi ve eger beni ᅇükm itmezseñ bārī beni Ebū Mūᅅā (25) ile ᅅönder ki 'Amr bin el-Āᅅ ᅇiᅅ bir düᅅüm döᅅemez ki beni anı aᅅmayam ammā ben baᅅladugum düᅅümü (26) ol ᅅözmez didi ᅄazret-i 'Ali böyle ideyin didi ammā müte'allıᅅatı men' eylediler bārī (27) ᅅün her birisi didükleri ᅇākimlerinüñ ellerine virmeᅅe birer ᅇükm-nāme yazar oldılar emīrū (28) l-mü'minīn 'Ali'nüñ kātibi ᅇāzā kitābu'l-ᅇükm rızāen emīrū'l-mü'minīn 'Ali ya' nī bu bir ᅇükm-nāmedür (29) emīrū'l-mü'minīn 'Ali'nüñ rızāası ile yazılmıᅅdur diyü yazdı buña Mu'āviye tevābi' i nizā' itdiler (30) emīrū'l-mü'minīn lafzın yazma hemān Rızā'ya 'Ali yaz daᅅı emīrū'l-mü'minīn olmadın nizā' imuz (31) henüz bunda iken daᅅı ikisinüñ araları faşl olmadın yine emīrū'l-mü'minīn yazarsız (32) didiler ᅄazret-i 'Ali buña rızā virdi iᅅtifā bu kāᅅıdda emīrū'l-mü'minīn lafzı yazılmaᅅa (33) rızā virmeᅅ egerᅅi nizā' bu lafzıdadur ammā ekᅅer nās size emīrū'l-mü'minīn diyeyorlar bu laᅅabı

⁵⁵[236a] (1) kendü iᅅtiyārıñuzla kendüñüzden nef' eylemek mübārek degüldür bu laᅅab sizden nef' olunduᅅdan (2) ᅅoñra gene işbātı müᅅkil olur gelüñ bu ᅅābil olmañ diyü ᅅördi ᅅābil olup ᅄazret-i (3) 'Ali ᅅözün diñlemedi ᅇiᅅ nesne yokdur ᅄudeybiye ᅄazāası'nda kāfirle Resūlu'llāᅅ ᅅalla'llāhu 'aleyhi (4) ve sellem itdükleri vaᅅt ben kātibleri idüm ᅅulᅅ kāᅅıdın ben yazdum Resūlu'llāᅅ ᅇazretleri (5) ᅅalla'llāhu 'aleyhi ve sellem gene mübārek elleriyile ᅅazdılar didi bunuñ'ᅅün ki içinde Muᅅammed içinde (6) Resūlu'llāᅅ yazmıᅅ idüm kāfirden Süᅅeyl bin 'Amr baña Resūlu'llāᅅ lafzını ide yazma

⁵⁵ 235. varak 234. varak ile aynı basılmıştır.

çün (7) yazduñ gene kazı didi ben kazımadum Resulu'llāh hazretleri şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem kendü mübārek (8) elleriyle kazıdılar didi Aḥnef emr-i ḫilāfet emr-i nübüvvet gibi degüldür bunu aña ferāseti (9) kıyās eylemeñ didi gene diñlemedi āḫir rızā virdi ḫük-m-nāme Mu'āviye tevābi' didükleri gibi (10) yazıldı Ḥasan Başri hazretleri vākı'āşuñı Aḥnef didügi gibi oldu artuḫ emirü' (11) l-mü'minīnlük nizā'ı ikisinüñ arasından kesilmedi ' Amr bin el-'Āş Ebū Mūsā Eş'arī'yi (12) aldı ḫilāfet muḫarrer oldu Ḥazret-i 'Ali rażıya'llāhu 'anh şehīd itdiler (13) artuḫ aña emirü'l-mü'minīn diñilmedi **Mu'in bin Zā'ide'den rivāyet olunur ki** dirdi (14) emirü'l-mü'minīn Maşşūr ḫalīfe yanında teḫarrüb ḫāşıl itdügümüzden soñra birgün ḫıdmetine (15) vardum be-ğāyet müteğayyir endiş-nāk gördüm meclisinde olanlara ḫalkup selāmladılar (16) ben daḫı ḫalkdum ki gidem bir sā'at tevakkuf it diyü işāret itdi ben de bir miḫdār (17) turdum andan beni önüne çağurdu benüm bir mühim işüm var anı senünle müşāvere ideyin (18) dirin göreyin senüñ rāyuñ neyi şavāb görür didi ben de emirü'l-mü'minīn buyursun (19) elbette şavāb gördüğümü didüğüm üzere dirin didüm yā Mu'in imdi ve eli senüñ ḫabi'atine 'aceb (20) dür tekebbür hevāları gālib olup bize gurūr-ı 'işyān hevesine düşmiş anı bir vechile (21) tutsam dirin ki iken zaḫmet çekilmese ve māl u menāl-i esbābından ḫiç nesne zāyi' (22) olmasun didi ben de yā emirü'l-mü'minīn bu ḫolaydur bu baña endişelenürsin ben bunu (23) şöyle ideyin ki anuñ māl u esbābından bir ḫabbe zāyi' olmasun cümlesi ḫazīneñüze (24) gelsün didüm ne ḫarīḫile didi ben de ḫapıcıñuz Rebī'ye emr idüñ beni ḫayd u bend idüp (25) ḫabs eylesün andan aña buyuruñ beni ḫayd-ı bendle iletüp Yemen vālisinüñ oğlına (26) teslim itsün ve aña emirü'l-mü'minīnün emri budur ki tiz ammā bir kāğıd yazup ma'nā (27) aña gönderesin varıcaḫ ḫayd u bendüñ gidere ḫazābımız geçince bir zamān anuñile ola anı (28) ḫōş göre diyersiz ve andan anı tutmaḫ yanında zamīr ü muğayyirüñüzün geçen üzere bir mişāl (29) yazup mübārek nişānuñuzla nişānlayup baña viresiz ben ḫarīḫ-i mezkūrile Yemen vāli (30) sinüñ önüne varam ol maşlahatı murādıñuz üzere tamām iderin didüm bundan feraḫ olup hemīn (31) Rebī' ḫācibe buyurdu beni göndericek 'özü diledi size bend itdükden soñra cümle ḫavā'ici kırdı (32) aldı gitdi Yemen ḫākīmüñ oğlu önüne ilettdi beni göricek 'özü diledi size mekr irişdürmege (33) fermān yoḫdur birḫaç ḫarındaşıñuza mihmānluḫa göndermişler didi ol daḫı emr olınan üzere

[236b] (1) Yemen atasına mektüb yazup Mu‘in’i Yemen’e gönderdi varıcağ Yemen hâkimi anı ‘aziz tutdı be-ğâyet hürmet (2) ü ‘izzet itdi Mu‘in hemînecessüs-i ihtiyâra başladı anuñ māl u esbâbı nedür ne degüldür ma‘lüm (3) idindi ferâseti ile birgün anda hâlifeye tâbi‘ olan beglere ve sipâha hâlifenuñ mişâlin gösterdi ki (4) ben içinde Yemen hâlifenuñ tutasız diyü fermân olınmışdı anlar ile hüsni tedbir idüp birgün (5) hurûc eylediler hâkimüñ evin başup tıtdılar kayd u bend eylediler ve Yemen’i zabt eyledi Hâzret-i (6) hilâfet-penâh müte‘allık hazîne esbâb u emlakden bir habbe zâyi‘ olmadı andan mektüblarla mâ-tevkî‘ (7) Mu‘in emirü’l-mü’minin Mansûr hâlifeye ‘arz itdi ma‘lümü olıcağ anuñ bu hüsni rây u luğf-ı (8) tedbirin beğenüp Yemen vilâyetini aña erzâkı buyurdi niçe müddet taşarruf eyledi **Hâmid** (9) bin ‘Abbâs eydür kişinuñ başına gelen nekbetler ve vâkı‘aları zamânında vaqt olur şâdık döstlarınca (10) menfa‘atler hâşıl olur ki anuñ mişli münâfi‘ kişiye ulu olur şâhib-i devletlerden hâşıl olmaz (11) ol cümleden biri budur ki benüm başuma geldi ol vaqt ki İsmâ‘il bin Bülbül beni hâbs eyledi beni bir (12) kapucı eline virdi ki merd-âzâde-i hıred-mend idi rûzgâruñ niçe vâkı‘aların görmüş eyyâmuñ (13) hezâr ısısın şovuğın çekmiş kimse idi ben bu sebebden anı dâ‘imâ ri‘âyet iderdüm anuñ haqqında (14) luğf u kerem ihsânım mebzûl idi bir gice gördüm yanuma geldi bugün divânda vezîr senüñ’çün ibnü’ (15) l-firât iri yarı söylediler envâ‘i bâkî mālî n’içün almazsın tağşîrât idersin didi (16) şâyed yârın seni isteye üzerinde olan mālî tîz vir diyü teğâzâ vü teşdîd ide aña cevâbın (17) hazırla didi kapucıdan bu sözi işidiceğ şaşdum ‘aqlum başumdan gitdi perîşân- (18) hâtır oldum hezâr vesveseye düşdüm âhîr aña yalvarup ben bu vechle te‘ağkul u tefekkürden kaldum (19) kendü hâlümde ne tedbir ideceğüm bilmezsin küllî luğf eylesen baña bu huşûşda bir fikr it anuñla (20) ‘amel ideyin didüm kapucı ben senüñ yanında şavâb bunı añların ki habîş ü hasîs ü kemâl ü necl (21) üzere olan bâzir-gânlardan yirine bir kâğıd yaz içinde fakr u fâğdan muhkem ağlayup şikâyet (22) eyle andan farz biñ aqçe iste gâyet muzaattır oldum ehl-i i‘yâlüme nafağa ideyin dirindi (23) ve ben de tazarru‘ it ki kâğıduñ altına virür mi virmez mi cevâbın bile yaza göndere elbette ol bâzir-gân (24) kemâl-i necl ü hüsni ucından virmese gerek ve kâğıduñuza da virmedüğine nâ-müveccih niçe ‘özrler beyân (25) idüp yine saña gönderse gerek kâğıdı alup şakla vezîr seni çağırıcak kâğıdı bile götür (26) önüne varıcağ saña üzerindeki bâkî māl-ı mîri vir diyü ibrâm idiceğ fakr u fâğ ki söyle (27) kâğıd göster şâyed ki saña rahm ide hiç bundan gayrı çâre yokdur didi ben de didüğü gibi (28) bâzir-gân necilden bir vechile karz-ı

ḥāsen biñ aḳçe istedüm virmedi ve gösterdügüm kâğıd (29) altına virmedüğine niçe
‘özrlerüñ yazmış kâğıdı alup ḥıfz eyledüm bundan soñra vezîrini (30) istemiş öñine
vardum baña envā‘ tehdîd itdi üzerinde olan māl-ı mîri n’içün virmezsin (31) bu
zamāna ḳoduñ diyü tamām ğāzaba geldi ben de öñünde ḳalup fakrden varmaya tākātüm
olmaduğundan (32) ağladum ve ehl-i ‘iyālümüñ tuhfelerine bile ḳādir degülin diyüp ol
kâğıdı çıkarup kendüye (33) şundum aldı okıdı vezîre raḥm u rikḳat geldi faḥr ü ḳāfuñ
bu mertebe idügin bilmez idüm

⁵⁶[239a] (1) şimden soñra senüñ aḥvālünüñ kayıralum didi baña teḳāzā itmedi ol dōstuñ
rāy-ı zerrîni (2) berekātında ol müzāyāḳayı def‘ itdüm dir idi mufaşşal Ḥammād-ı Kūfi
rivāyet ider çün (3) ‘Aḥmed bin ‘İşā’nuñ vera‘-ı ‘ibādeti zā’illerüñ anuñ ziyāretine
varup gelüp aña meyl itdüklerini Ḥārūn (4) er-Reşîd’e ‘Arablar iḥzār itmege mişāl
gönderdi getürdiler Ḳāsım bin ‘Ali ve ‘Amr bin ‘Ali (5) ve bu dîn-i Muḥammed bin
Ebū’l-Ḳāsım bin Dā‘î adlu kimesneler ile anı vezîr Fażl bin Rebî‘e gönderdi ki (6)
kendü yanında ḥabs ide vezîr anları Dicle Irmağı’na gelen ulu yol yakınında köpri (7)
başında ve ḥabs iderdi bir müddet ḥabsde ḳaldılar her gün Fażl bin Rebî‘ anlara iki (8)
üç nevbet ta‘ām gönderür ri‘āyet iderdi birgün yine ‘ādet üzere ta‘ām gönderdi (9)
üzerine mütevekkil ḳoduğı kimseler daḥı ol ta‘āmdan yidiler ḳarınları toydı ḳuşluḳ (10)
vaḳti idi havada be-ğāyet ısıdı cümlesi yatup muḥkem uyıdılar mı eger ḥabs olındukları
(11) evüñ dehlîzi içinde bir küp var idi şuyı andan içerler idi ‘Aḥmed bin ‘İşā şu içmege
(12) küp yanına vardı gördi müvekkiller cümlesi yatup uyurlar ḳapu açuḳ turur Ḳāsım
bin ‘Ali’nüñ (13) yanına geldi fırsat vaḳtidür cümle üzerimizde olan müvekkiller
uykuya varmışdur ḳapu açuḳ (14) gel ḳaçalum didi Ḳāsım sen sâ’ir maḥbūslar gibi
degülsin ḥuzürdasın Fażl ve anuñ aşḥābı (15) seni muttaşıl gözleyitürurlar ve saña
elbetde ḥalāşuñda mu‘āvenetleri de olur ḳaçup (16) neylerüz didi ‘Aḥmed çok sözi ḳo
hemān beni gözle senüñle benüm aramda ‘alāmet ü nişān (17) bardāḳ āvāzı olsun diñle
işte ben küp yanına şu içmege giderin şu içerken bir (18) daḥı ḳaşd ile elümden
düşürürin eger bardāğuñ taḳırdısından müvekkiller uyanmazsa (19) hemān bil ki ben
ḳaçarın sen de benüm ardumca ḳaçagör yoḥsa benden soñra ḥālüñ ḥarāb (20) olur didi
ve tîz yine şu küpi yanına vardı gelüp şu içecek bardāgun küpden şu alur (21) içer gibi
oldı ḳaşd ile elden düşürdi bardāḳ pāre pāre oldu āvāzından müvekkiller (22) uyanmadı

⁵⁶237. ve 238. varaklar 236. varak ile aynı basılmıştır.

def^e i kapudan taşra çıkdı Qāsım dağı hāzır idi ardınca ol da çıkdı (23) ‘Aḥmed ikimüz bir yirde olmağ vech degüldür didi birbirlerinden ayrılup ikisi iki yaña kaçup selāmet (24) yaqasına çıkdılar ḥüsn-i tedbīrile Ḥaḫḫ Te‘ālā anlara ḥabsden necāt u ulüm mertebesine tāze (25) ḥayāt virdi Muḥammed bin Ḥālīd eydür benüm atam be-ğāyet yaşlu kişi idi şöyle ki (26) ziyāde pīrlüğünde aña yidi irler dimege irmiş dimek olur birgün baña **ḥikāyet** iderdi ki (27) emīrū’l-mü’minīn Me’mūn ḥalīfe evvel emrinde Ḥorasān’dan kendüyle gelen Şi‘ī mezheb (28) kimselere ısmarladı ‘Irāk ehlerinden ol ‘amelleri mutaşarrıf olan kimseler bī-kār u (29) mu‘atḫal kaldılar maşlahatı ısmarlamadı her birinüñ aḥvālī düş-vār oldı ğayrı (30) kār u kesbleri dağı yoğ idi ki varup aña meşğül olalar zārūrī kemā-kān ḥalīfenüñ (31) dīvānına mülāzemet iderlerdi mülāzemetleri zamānı dağı uzadı günlerde bu bir gün ki ḥalīfenüñ (32) dīvānına mülāzemet gelüp oturlardı ittifağ ḥalīfenüñ yanından Ḥorasān beglerinden (33) bir beg taşra çıkup bu oturan sevād-ı ‘Irāk pīrlerine nazar itdi gördi içlerinde hiç

[239b] (1) kendüden yaşlusı yok varup yanında oturdı emīrū’l-mü’minīn baña şöyle buyurdi ki (2) saña bir pīr çirkin görüle nevāhīden bunı ihtiyār ile ‘amelin şekl-i ḥavāle idelüm didi Lebed (3) hiç baña ziyarātü’l-cerr ve şadakātü’l-vaḥşdan lāyık ‘amel yokdur bunı himmet eylemeñ (4) didi ol beg gel itdi bu adları bir kāğıda yaz baña vir varayın ḥalīfeye ‘arz ideyin (5) saña bunları alı vireyin didi Lebed dağı yazup virdi ol beg kāğıdını ḥalīfe (6) öñünde aldı gitdi varup ḥalīfeye virdi ḥalīfe kāğıda bakıcağ güldi (7) bu kāğıdı kim yazdı didi ol da taşrada sevād-ı ‘Irāk ḥalkından bir pīr kimse (8) yazdı ki her gün dīvāna gelür gider didi ḥalīfe var anı baña getir didi Lebed eydür (9) ol beg ki taşra çıkup beni aldı gitdi ḥalīfe öñine beni gördüğü gibi bir cāḥil maşhara (10) luğıla kendüni benüm a‘mālüm arasına şoğar müşeddidsün mi gerek didi ben de yā emīrū’l-mü’minīn egerçi (11) bu sizün a‘mālīñüz mu‘temed kimesneler ve ‘azīm ‘ameller ısmarlamağa müsteḥaklardur ammā māl-ı memleketün şürūḫumuz (12) açan ve anuñ ḥükmin ve te‘cīl-i istiḫzā cinn ü te’ḥīr-i iṭlāğ u infākın sār bunlar gibi nesneler (13) ḥesābın bilmezler pes bunlar meşālīḥ-i mübāşir olıcağ emvāl-i saltanat zāyi‘ olur (14) memleketün irtifā‘ını aşağı alur eger emīrū’l-mü’minīn bize i‘timād itmezse bārī anlardan (15) her kimsenün yanına bizden bir kimse koñ biz mālī üslūbı sābık üzere kāmīl cem‘ (16) ideyordum anlar zabṭ eylesesün didüm emīrū’l-mü’minīn sözümi begendi buyurdi (17) ‘Irāk ‘āmillerinün cümlesine maşlahat ısmarladılar a‘māl-i

salṭanatı kemā-kān bunlar gördiler (18) Ḥorasān'dan ol kendü bile gelen mübāşirlerin a' māli bir nāzıru'l-emvāl zabṭ eylediler (19) dirler ki pādişāhlar ḥazīnesine 'ābid olıcaḳ 'āmiller üzerine nāzıru'l-emvāller ḳonmaḳ (20) ibtidā andan ḳaldı bārī ol pīrūñ tedbīri ile Me'mūn'ūñ ḫilāfetinde ḥazīne beytü' (21) l-māl tamām ta'mīr olındı andan soñra kemā-kān memleketūñ maḥşūli aḫvāli mazbūṭ oldı (22) ve pīrūñ ḫikāyeti muḥekḳaḳ oldı ki ' uḳalā dimişlerdür

fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

Gözüden itdügin civān taḳrīr

(23) Keremünden görür ḳamīr-i pīr

ḫikāyet getürmüşlerdür ki Emīrū'l-mü'minīn Müvekkil'ūñ dīvānından (24) 'Irāḳ eyāleti Emīr Mūsā bin Buḡā'ya taḳrīz olındı ḫālişāt mülk ü şāḫib-dīvān-ı (25) risālet adlu manşib ki vezīrlüklerine berāber ulu manşib idi Ebū Nūḫ ulu giyer (26) emīr elinde idi bu Emīr Ebū Nūḫ bu manşiba müte'allıḳ olan meşāliḫi Şā'id bin Muḫallid (27) nām bir kimseye ışmarlamış idi kendü yirine anı şā'ib-menāb idinmiş idi ki bu daḫı pādişāh (28) ma'lūmı ola vilāyetün a'yān-ı ümerāsından bir kimse idi ve 'āḳil ü dānā kifāyet (29) ü kiyāset ehli adam idi bunuñ mübāşeretiyile ol maşlaḫat tamām muntazam oldı (30) a'lāmuñ muḫāsebeleri görülecek zamānda emīr Ebū Nūḫ Şā'id bin Muḫallid'ūñ 'āriyetini (31) göreyorurken ittifāḳ ba'zı māl noḳşān görindi Şā'id aña cevāb virdi (32) sebebin söyledi Emīr Nūḫ ḳabūl eylemedi aralarında nizā' uzadı Şā'id her işi (33) ḳānūnlarına muvāfık işlemiş idi virdügi cevābları daḫı renc-i şavāb üzerine idi

[240a] (1) ḫayātından tamām neḫāşī itmiş idi gördi ḫiç sözin diñlemez yanında kendünüñ istikāmet (2) ve ḫayātı zuḫūr idecek mertebe söz ḳulaḫına girmez toḫrı ādemiler mişāl üzere ki (3) içleri pāk olmaḫın sözlere bī-pāk olur Emīr Ebū Nūḫ ḫaddine düşmez iri yarı sözlere (4) söyledi muḫöem incindi ol daḫı Şā'id'e şarīḫ söḫdi buyurdu anı meclisden ḫaḳāre (5) tile tamām ḳıḳardılar Şā'id dil-teng ü perīşān evine geldi ve muḳarrer bildi ki Ebū Nūḫ kendünüñ (6) işi tamām bu ḫuşūşda ne tedbīr itsem diyü iḫvāyile oturırken gördi ḳarındaşı 'Abidūn (7) bin Muḫallid ḳıḳageldi mā-cerāyı ḳarındaşına didi 'Abidūn ey ḳarındaş eger buyurırsañ (8) ve māl u mülki cāḫ u cānuñı fedā iderseñ bunuñ işi ḳolay maḳşaduñ tamām ve merāmuñ (9) ḫayru'l-encām olur ḫāliyā neye ḳādırsın didi Şā'id el'ān tamām elli biñ naḳd altınım var didi (10) 'Abidūn bunuñla olur ve illā eger māla ḳıymazsañ ḳoḳ mezellet ḳekersin didi Şā'id meded

arındař (11) sen her ne dirsin anı ideyin ve ne adar māl ister iseñ vireyin didi ‘Abidūn tīz tīz buyur (12) otuz açe ıarsunlar uřūmet ortasında māl-ı pāy-māl olmayınca iř bitmez didi řā‘id (13) buyurdu otuz biñ açe getürdiler ‘Abidūn götürdi gīce olduđı gibi tođrı Ebū Mūsā’nuñ (14) ācibi öñüne geldi arındařuñ avālını aña takrīr eyledi ve on biñ açe virdi (15) ihsān eyle beni emīrūñ avāřından alan ādime bulařdur didi ācib anı ol ādime (16) bulařdurdu ‘Abidūn bākī alan yigirmi biñ açeyi dađı anuñ öñüne odu ve emīr yanında mertebe (17) řöyle iřitdūñ tearrübüñüzi ki her ne vat bir kimseyi emīr öñüne iletmek isteñüz ādir imiř (18) siz āliyā mehmūz oldu ‘ale’l-uřūř emre nef‘ī mutařammın uřūřdur beni uzūrına iletseñüz (19) ālūmi ‘arz eylesem didi ādīm ol gice iinde anı emīr Mūsā öñüne ilette ‘Abidūn (20) aña ‘arz-ı āle bařladı Ebū Nūh’uñ emvāl-i beytü’l-māle tařīrātı ve ne mertebe ekl ü belūg itdūđı (21) henüz emīrūñ ma‘lūmı degüldür elinde oln ıdmetüñ bu midār intizāmı da arındařum (22) řā‘id ulunuñ sa‘y u immeti iledür yořsa aña alsa bir abbe tařřil idemezdi (23) bu cümle ile yine aña yarařmadı anı yanından redd eyledi eger emīrūñ aña nazar-ı ‘ināyeti ola (24) nev‘en ılsa uvvet gele ol mařlaat bir tarāvet virür ki ‘ālemde bir dađı olmiř ola ve eger (25) Nūh’uñ manřıbın aña ihsān iderseñüz od řimdi peřin kendü isesinden elli biñ (26) ziyāde virür bundan ğayrı niçe sa‘yler eyler ki Ebū Nūh gösterdüđi muāsebenüñ iz‘āfın (27) gösterürdi Ebū Mūsā fikre vardı hele řimdi ge vatdür bir pāre te‘emmül idelüm didi (28) ‘Abidūn duā‘ idüp ey emīr bu ne te‘emmül yiridür āliyā Ebū Nūh elli biñ altun virmedi ‘Abidūn (29) bu manřıbı tařarruf ideyorır řā‘id ulunuñ bi’l-fi’l elli biñ altunı nad var vire (30) yorır bu sa‘y od el‘ān zāhir giyinür mařlaatı ve manřıbı iřmarlayıca řā‘id uluñ gibi sözi (31) au cüst ü ābük uluñuza iřmarlañ ki ol mařlaatı süre her iři yerlü yirinde (32) ğörem didi emīr anuñ tařīr-i kelāmından añladı mařūdına icābet gösterdi hemān ol (33) anda buyurdu řā‘id’i getürdiler aña Ebū Nūh’uñ yirini virdi ‘ādetlerince ol gice yirine

[240b] (1) yazıldı řabāh dergāha āzır olup teřrīf il‘atin giydi sā‘ir erkān u devlet ü erkān (2) mutedā dīvāna ğitdi vardı Ebū Nūh’uñ yirine geüp oturdı andan ma‘zūr mükerrrem evine geldi (3) müte‘allıatı řād oldılar baña Ebū Nūh’uñ bu mā-cerādan i haberi olmadı zīrā gice ire (4) nā-gāh ādīs olmiř emr itdi on bu kıřřa alk iinde řāyi‘ oldu Ebū Nūh’uñ āsen adlı (5) bir dōstı var idi bunu ma‘lūm idincek tīz alkdı Ebū Nūh yanına vardı řā‘id’üñ (6) avālinden aberiñüz var mı didi Ebū Nūh dün ol benüm

yanumda saña edebsizlik eyledi baña (7) haddine düşmez iri yarı söz söyledi ben de kovdum didi Hasan sizden dün ki hâlin şormazın (8) bugün ki hâlin şorarin didi Ebū Nūḥ bilmezsin didi Hasan aḥvâlini söyledi Ebū Nūḥ işidicek (9) ziyâde endîş-nâk oldu anuñ hakkında benüm gümânuma bu mertebe degüldi dün ol benden korkardı (10) bugün ben andan endîş-nâk oldum buña tedbîr nedür didi Hasan eger buyurırsañuz ben ikiñüzi (11) barışdurayın didi emîr Ebū Nūḥ münkaddür didi Hasan ayağa kalkdı toğrı Şâ' id geldi ol manşiba (12) mübârek itdi ve şüret-i cemâli andan şordı Şâ' id kendüyle Ebū Nūḥ arasında geçen kışşayı aña (13) söyledi Hasan saña ma' lümdur ki Ebū Nūḥ ulu kişidür ve senüñ üzerinde çok ḥaqqı vardır (14) çün sen murâduña irdün bu ni' metüñ şükr itsen düşen budur ki mürüvvet yolundan gelesin (15) anuñ ḥaqq şâbıkın gözleyüp aña kaşd itmeyesin didi Şâ' id ḥoş diyüp sözünü kabûl itdi Hasan (16) aña duâ' idüp luḫfiñuzdan bu sözümi kabûl itdüñüz bu sözümi daḫı kabûl idün mâbeyniñüzde (17) bir 'alâka vâki' olsun Ebū Nūḥ' uñ kızlarından birini aluñ döstlük mü'ekked olsun kâyn (18) kaynana oluñ didi henüz ergen civân idi bu sözün daḫı tutdı hemân o gün emri muḥarrer (19) itdiler aralarında olan muḥâlefet nâşih-i 'âkilüñ sözün diñlemekle muvâfaqata ve müşâherete tebeddül oldu (20) ikisi birbiriyile arḫalaşdılar sâlihâ ikisi de ölince devlet ü ikbâlle dirildiler 'âkıbet Şâ' id'üñ (21) mertebe-i kadri ol mikdâr Şâ' id oldu ki vezîr oldu bu ḥikâyetden kişiye tenbîh vardır ki 'aql (22) ehli döstlaruñ naşîhatlerini din-i râyleriyle 'amel etmek gerek imiş bir kişiyi hem varḫa-i (23) helâkden kırtarır imiş hem merâtıb-ı 'aliyyeye irüşdürür imiş nete ki 'uḫalâ dimişlerdür

fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Diñle her işi de (24) ḫayrdur ger şer

Döstlar eyledügileri re'yi

Bugün âyinede görür rüşen

'Uḫalâ çeşmi rüy-ı ferdâyı

(25) **ol vaqt ki** Peygamber Ḥazretleri şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Benî Kureyza Yaḫūdileri'ni muḫaşara itdi (26) be-gâyet ḫaraldılar bir kimse ile baḫsetseyüz diyü bir yire gelüp emrlerini müşâvere itdiler Kâ'b bin Eşref ki (27) uluları idi buña imân getürmek gerek ki emîn olayuz didi sâ'ir ger kendü dînimüzden nice çıkalum (28) ve Tevrat'uñ ḫükmini nice terk idelüm didiler Kâ'b çün kendü dîniñüzde şâbit olmaḫ istersiz (29) şavâb dudur ki ol kendü 'avretlerimizle oğlanlarımızla kırayuz tamâm ol

dem rāy olup (30) oldum yarāklanayuz bu uğurdan çıkup kendümüzi bunlara urayuz eger ölürseyüz idi (31) nām u nişānumuz söylene ‘ālemde biz eyu ad koyayuz ‘avretümüz oğlānumuz eline düşmeye ve eger böyle itmezse (32) yüz hem ölürüz hem ‘avretümüz oğlānımız anlar eline düşer bu ‘ār idi ebedī içimüzde kalur didi (33) anlar bunca müyesserdür ki kendü elümüzle ehl ü ‘iyālümüzü öldüreyüz didiler Ka‘b çün bu iki

[241a] (1) işden birin itmezsiz bizüm için üçinci bir iş vardır gelün işde anı idelüm didi anlar (2) bunca nedür didiler Ka‘b bu gice cum‘a irtesi gicesidür çün anlar sebt gicesidür bizüm elümüz tutmaz (3) bilürler bizden hiç cenk ihtimālin virmezler tamām ġāfillerdür çıkup bunlara şeb-hün idelüm muhkem (4) ikdām eyleyelüm didi sā‘ir Yahūdiler buña rāzı olmadılar Ka‘b’uñ bu tedbirin dahı begendiler buncadan (5) içümüzde cādı sebt günü battālluğın nice ibtāl idelüm didiler Ka‘b size üç yol gösterüp (6) üç tedbiri idi virdüm çün yirine de uymaduñuz ġayrı tedbiriñüz kalmadı hemān yaraqlanuñ (7) bir ulüm ile ki ulümlaruñ yaramaz mıdur hem başdan çıkar cāndan ayrılıyorz hem ehl-i ‘iyāliñüz gözünñüze (8) karşı bunlar elbette düşer āhir didüğü oldu hişār-ı ehl-i İslām feth idüp içindeki Yahūdileri (9) taşra çıkardukdan sonra cümlesini evvelā bir ev içinde habs itdiler tahmīnen yidi yüz miqdārı kimse idi (10) ehl ü ‘iyālleri ve mälları olındı Resūlu’llāh buyurdılar anları habsden bir bir huzūrına götürür (11) lerdı Ka‘b’a nice añlarsın birer birer bizi kande alur giderler ve neylerler didi Ka‘b böyle olmadın tedbiriñüz iken (12) sözümi dinlemediñüz görüyorsunuz iletüp gitdiklerin gene getürüyor bu ol ulümdür ki size dimişdür (13) dahı şimdi de mi tuymazsız didi bārī bu tedbirleri Ka‘b’uñ didüğü idi ammā taqdīr anı bozdı (14) ‘izz ü İslām zuhūr itse gerek idi nuşret-i risālet-penāh Muhammed zamānı idi başar-ı başiretleri bağlandı (15) hidāyet-i Hakk olmamışdı kalblerine küfr mühri urulmuşdı Ka‘b’uñ gelüp bunun dīnine girelüm (16) emīr olalum didüñüz dinlemediler āhir tiğ-i siyāsete İslām ile gönderdiler la‘netullāhu ‘aleyhim (17) çün Peyğamber Hāzretleri şalla’llāhu aleyhi ve sellem Mekke fethi için ‘asker cem‘ idüp (18) sefer yarağın itmişler idi Hevāzin ve Saķif kabīleleri kāfirleri Mekke’yi feth itdükden sonra (19) kendüler üzerine varmak ihtimālin virüp bunlar cenk yarağını meşğül oldılar Mekke fethinden (20) on beş günden sonra ‘asker-i İslām üzerine yürülür cenge cümle ‘avretin oğlānların (21) māl u esbābların bile uydurdılar ve Naşr ve Hāşim kabīleleri dahı anlara muvāfaķat itdü bile (22) çıktılar

Benî Hâşim içindedür bed dirler idi bir pîr var idi ki ‘uḳalā-yı cihānda pend (23) ü ‘izzet içinde sözi diñlenür Çinlü var idi gāyet pîrlüğinden gözi añlamaz olmuş idi (24) kendülere rāy u tedbîr idi virmek için bile alup gelmişler idi hevāziden (25) kabilesi içinde daḫı Ḳa‘b gibi ve Külāb adlunuñ gibi pîrler daḫı var idi anlar bile (26) degül idi İrtās adlu menzile ḳonıcaḳdur bed burada eyü uğraş iridür ne ḳatî bir gör ki baña (27) boy arasında anlaruñ ayağın ağızı ne yumuşaḳdur ki ayakları yire gömile cengi burada idüñ ammā ne (28) ḥükmindür ki içüñüzde deve ve ḳoyun ve merkeb āvāzların işidürin ve ḳulağuma oğlān ağlaması (29) çalınur didi Mālik ki ol cem‘-i küffāruñ ayyāşı idi cümle yüki pāy-ı māl u esbābı ve ‘avreti (30) ve oğlānı bile uydurduḳ ki her kişi ehl ü ‘ki her kişi ehl ü ḳālî üzere çalışsun (31) ol niçe cenk idüp ḳaḫmasunlar diyü fikr itdük didi dir bed şimdi ya‘nî māl u esbāb (32) u ehl ü ‘iyāl için kimse şatmamışdur bu fikr degül eger bu ḫâlde zafer anlaruñ olursa ehl-i ‘iyālîñüz (33) ellerine düşe bu ne ḳazāḫātdür Ḳa‘b u Külāb ḳandedür gelsünler söyleşelüm didi Ḳa‘b u Külāb

[241b] (1) gelmediler içimüzde degüldür didiler kim var didi ‘Amr ve ‘Avf ve ‘Āmir oğlanları didiler gider ki anları (2) bir ay iş görmemiş oğlan uşāḳdur hîç kişi menfa‘atini nusretini anlaruñ re‘yine menüt mı kılur diyüp (3) andan yüzün Mālik’e tutup diñleyesin ne ḳavmüñ leşker-keşleri sen bu bir gündür ki bundan soñra (4) bunuñ ḳabri söylense gerek bir yüki payı ‘avret oğlānı deveyi ḳoyunı bile uydurduḳunuñ (5) hîç fā‘idesi yoḳdur belki ḫaşm tama‘virmekdür şimdi anları nehb ü gārete tıtdılar sizüñle (6) bu ḳadar māl u esbāb göricek muḫkem tama‘düşerler rāy budur ki bu icmāl-i (7) işḳāb u ‘avrāt u etfālî ve māl u minālî bir manşıbın bir de ḳutursunlar siz ḫālet ḳalun ḫaşm (8) sañ yār olup ḳoḳunuñ eger zafer sizüñ olursa māl u esbābıñuz ‘avret ü oğlānlar ki (9) sizüñ ve eger zafer anlaruñ olursa bārî ‘avretîñüz oğlānıñuz adı söylenmesün diyü mülāḫāza (10) eyledi cümle hengāme ile Peyḡamber Ḥāzretleri’ne ḳarşu yürüdi bir şubḫ vaktinde ki Ḥuneyn Vādisi’ne irişdiler (11) orada ‘asker-i İslām’a bulışdılar Mālik leşker-i küffārı bir bir pusıya ḳomışdı ve ḫaşmı gördüñüz (12) gibi sıra ḳılıç idüp bir yirden ḫamle idüñ dimiş idi leşker-i İslām daḫı vādî-i Ḥuneyn’e (13) irdükleri gibi küffār ‘askeri Mālik işmarladuḳı gibi bir uğurdan ḫamle eylediler ‘asker-i İslām’uñ (14) ilerü yürüyen alayın başup ḳaḡutdılar Peyḡamber Ḥāzretleri sağ ḳolda bir deve üstinde tururlar idi (15) ‘Amr bin ‘Ās Ḥāzretleri üzengilerin tutarlar idi başılan ‘asker Peyḡamber Ḥāzretleri’nüñ henüz (16) cenkde şābit-ḳadem oldukları bilmezler def‘den üzerinden kendülerin bildürmek için mübārek (17) āvāzları ile çağırıp [ene en-nebiyyü

lā keẓib ene İbni ‘Abdu’l-muttalib] ya‘ nī gerçek (18) peygamberin ve ‘Abdu’l-muttalib oğluyın diyü buyurdı ve rikāblerindem ‘Abbās Hāzretleri ve leşker-i İslām (19) bülend-āvāz ile ey kavm-i enşār rāy-ı bī‘ at-ı rızvān neylersiz diyü çağurdı tağılan ‘asker-i İslām (20) bildiler Peygamber Hāzretleri henüz cenk emrinde şābit-kağemlerdür her yañadan segürdişüp Resūlu’ (21) llāh yanına cem‘ olup küffār ‘askerleri üzerine tekrar yürüyüş ittiler Hākk Te‘ālā hebsine nuşret ü fırsat (22) virdi kāfir ‘askerlerini başdılar vāfir māl u esbāb ellerine girdi hayvānātdan ğayr (23) tamām elli biñ develeri alındı ba‘dehu Hevāzīn’ūñ ‘avretlerin ve oğlanların tutup küre küre Peygamber (24) Hāzretleri’nūñ önlerine getirürler idi Peygamber Hāzretleri şalla’llāhu ‘aleyhi vesellem cümle ‘avretlerin (25) ve oğlanların şalıvirüp āzād itdi yirlerine girdiler ol vaqt ki Resūlu’llāh şalla’ (26) llāhu ‘aleyhi vesellem üç yüz on üç kimse ile Ebū Cehīl’ūñ kār-bānın başmağa girdiler kışsa-yı siyer kitāblarında (27) mezkūrdur ‘askerle cenk itmek yarağı ile gitmemişler idi Mekke’den ve Kureyş kāfirlerinden üzerlerine (28) cenk için āmāde vāfir ‘asker gelüp Bedr Ğazāsı vāki‘ olmuş idi Sa‘d bin Mu‘āz (29) Peygamber Hāzretleri’ne yā Resūla’llāh bizüm yoldāşumuzdan bir küre kimse döndiler anuñ’çün ki gördiler (30) biraz leşker-i küffār çokdur ve biz cenk yarağıyla degülüz düşmen tamām yarak yasāğıyla sulh ve mertebedür (31) ve anlar çāderleri ile geldiler huzūr üzeredür dirler siz niçe gönder yorgunsız (32) çāder hayme bile uydurmaduk hevā ise kerem münāsib budur ki size bir sāy-bān düzeyüz (33) altında oturasız ve sizūñ için anlar müheyyā ideyüz yanıñuzda dura biz ilerü varup

[242a] (1) kāfirle uğraşayuz eger zafer bizüm olursa hōş ve eger el-hıyānu bi’llāh anlarca olursa (2) siz bārī bu anlara süvār olup Medīne’ye irişesiz didi Resūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi (3) vesellem hāzretleri rāyini begendi anuñ ile ‘amel buyurdı ki her māñillerinden vesā’ir kābiliyyeti (4) olan nesnelerden anlara hayme resminde bir sāy-bān düzetediler müslimīnūñ rāylerin (5) düzetedükden soñra inüp sāy-bān içine oturdılar Ebū Bekr Hāzretleri yanlarına geldi (6) idi andan Sāmāniler kāfir ile uğraşdılar ki Resūlu’llāh mübārek ellerin kaldurup (7) du‘āya meşğul oldılar şābıkan Hākk Te‘ālā fetḥ-i nuşret va‘desin itmişdi ol (8) va‘denūñ incāzı tazarru‘ına başladılar az geçmedin nuşret-i müslimīn için gökden melā’ike-i (9) mübīn indi kāfir ‘askerin tār-mār itdiler ki Bedir Ğazāsı’dur Qur’ān-ı Kāđim’de nāṭıkdur (10) ol vaqt ki Kureyş kāfirleri Bedir Ğazāsı’nda ‘asker-i İslām içlerinden ‘Ömer bin (11) Vehb adlu cāsūs gönderdiler ki vara ne miqdār kimselerdür göre ‘Ömer varup ‘asker-i (12) İslām’ı tamām yokladı

şahîhdür avāz itdi gene yanlarına varurdu üç yüz kimseden (13) artuğ degüldür ammā
 cümlesi uğraş ider cenkleri şaň zehr-i helāheldür anlar bizden (14) on öldürmeyince
 adam biz anlardan bir adam öldürmeyiz anuñ'çün ki anlaruñ kılıçlarından (15) ğayrı
 melce' ü penāhları yok ancak didi içlerinden ğybetden Rebî' a ki a' yān-ı asker (16)
 lerinden bil ki içlerinden andan bahādur kimse yoğ idi cenkden vazgeçüp dönme (17)
 gerek ğarež kār yanumuzı anlar elinden alıkomak idi bu murād hāşıl oldu kār-bān (18)
 şāğ u sālīm Mekke'ye geçdi gitdi ğavġā idüp neylerüz buña ne zārüret didi kefer-i (19)
 Kıreys bunuñ rāyine uymadılar belki Ebū Cehīl bu söz için aña ta'n eyledi (20)
 Muhammed'den kırsın didi kendü yāk u yaraġına kuvvet ü kudretine maġrūr olup (21)
 cenk eylemek cānibini tutdı āhir cenk eylediler başlarına gelen geldi egerçi nuşret-i (22)
 İslām için Hakk Te'ālā'nuñ irādeli kāfir asker ki hezimete müte'allık olmuş idi (23)
 aña sebt zāhiri Aişe'nüñ rā'yı cānibe umdı kaldı oldu **hikāyet** (24) çün Hāzret-i
 Resūl'llāh şalla'llāhu aleyhi vesellem Benīyyü'l- Muşalluğ Ġazāsı'ndan döndü (25)
 manşūr u muzaffer sālīm ü ġānim Medīne'ye müteveccih oldu ittifāk bir menzilde şu
 üzerinde ensārdan (26) bir kimse muhācirīnden bir kimse ile çekişdiler muhācirīnden
 olan kimse kendü tā'ifesinden (27) olan yoldāşlarından istimdād idüp şunu benüm
 üzerümden def' idi ki diyü çağurdu enşārdan (28) olan kimse de kendü tā'ifesinden
 istimdād idüp **yā ma'sere'l-enşāri a'yinūni** ya'nī (29) ey enşār kavmi baña bir dem
 eyülük eyleñ didi 'Abdu'llāh Benī Sülūk enşār kavminüñ ulularından (30) āvāzın işitdi
 birkaç kimse gönderdi ol muhācirīnden olan kimseyi dögdiler (31) ve 'Arab bu meşeli
 hoş dirler **semmin kelbeke ye'külüke** ya'nī kelbi semirt ki seni yiye didi andan (32)
 kavmine yüz tutup hep bu belāyı başumuza siz getürdüñüz eger siz bu mertebede ya'nī
 Peyġamber (33) Hāzretleri Medīne'de yer virseñüz vardır ğayrı yire gider diyüp
 ġazābdan

[242b] (1) safihāne and içüp Hudā hakkı Medīne'ye irişdügümüz gibi halkuñ aġzārluġın
 Medīne'den taşra (2) ider didi ne'üzubi'llāh ezelden murādı Resūl'llāh aġzdan murādı
 kendü nefsi-ı habisi (3) idi bu küfri söyledüġi aşhābdan rızvānu'llāhu te'ālā aleyhim
 Zeyd bin Erķam Hāzretleri (4) rażıya'llāhu anhu işit diyordu gelüp Peyġamber
 Hāzretleri'ne bi't-tamām söyledi Resūl'llāh (5) şalla'llāhu aleyhi vesellem 'Ömer bin
 Hattāb Hāzretleri rażıya'llāhu anhu andan şikāyet itdi Hāzret-i (6) 'Ömer ile
 Resūl'llāh ibādetin beşire buyur 'Abdu'llāh bin Selül'e siyāset itsün didi fecr-i 'ālem
 (7) bu vech degüldür şimdi 'ālem içinde Muhammed kendüyle dānını başladı mı

disünler ammā hemān ‘ asker (8) içre fedā itdürüp yetüp bu menzilden geçelüm diyü buyurdu Hāzret-i ‘ Ömer rażıya’llāhu ‘ anhu (9) çağırıp ısmarladı def‘-i ‘ asker içre güçdür diyü nidā‘ itdi egerçi göçecek vaqt diñlemedi (10) hemān Resūlu’llāh’a yetdi każıyye ‘ Abdu’llāh bin Sülül’uñ ma‘ lümü olup segürtdi yanlarında gelüp (11) i‘ tinā-dād itdi bu haber yalāndur diyü yalāndan and içdi sözine mülettifet olmadılar ‘ aqabince (12) Esed bin Hıusayn çıka geldi yā Resūlu’llāh göçecek vaqt degüldür ısının germ-ā-germ zamānidur bunuñ (13) gibi kande ki ıssıdan tağıñ gögsi ve şahrānuñ yüregi tutuşup tız hareket buyurursız didi (14) yā Resūlu’llāh bigi sizüñ döstuñuz Medīne’ye irişecek ‘ aziz merdlülerimüzi Medīne’den taşra sürer (15) dimiş Esed yā Resūlu’llāh siz anı Medīne’den taşra idüñ komañ agrısız izni oldur ve bu küstā (16) hluğ mağrūr buyuruñ ki size kudüm-ı mübāregiñüz ki Medīne’yi müşerref itmedin Medīne’de sākın olan bir cemā‘at (17) anı kendülere beg itseler gerek idi hattā başına urmağıçün murassağ tād düzdürmişlerdi (18) didi Hāzret-i Resūlu’llāh hemān ‘ azm-rāh eylediler ol menzilden göçüldi yürimekte ziyāde mübālağa (19) itdiler tamām iki gün iki gece beyābānı yürüdiler onıncı gün bir menzile irişüp kondılar şöyle ki kondukları (20) gibi yorgunluğdan her kişi düşdi kaldı kimsenüñ kimse ile huşümet ve cenk eylemek fikri (21) hātırına gelmege mecālī kalmadı Resūlu’llāh şalla’llāhu ‘ aleyhi vesellem anuñ gibi ısı vaqtinde her (22) kişinüñ başı u cānı kayısından göçüp bu sür‘at-i seyri itmeyelerdi nā-gāh anda ‘ asker (23) içinde ol muhācir diñledüğünden fitne-i ‘ azim kopardı tedāriki müşkil olurdu (24) pes mühterī-i ‘ ālem anuñ def‘i huşuşında kable’l-vuķū‘ bu rāy-ı şavābı buyurdılar ol bī-vech gibi (25) görinen hareketlerinüñ vechi soñra zāhir oldu ki bir fitne-i ‘ azim fā’idesinüñ intifāsı (26) içinmiş **hikāyet** çün Hāzret-i Muḥammed Muştafā ‘ aleyhi’s-şalāti ve’s-selām Mekke’yi (27) fetḥ eyledi ‘ Arab’uñ başı baş uluları anuñ şerī‘ati hükmine boyun virdiler şād yidi iden (28) niçe gerden keşān hattı-ı fermānı önünde baş kodılar niçesi şeref-i imā ile müşerref oldılar Resūlulāh da (29) di ki bu iki müslümān olanlaruñ kalblerini dīn-i İslām ıssıdura Ebī Süfyān bin Muķavvim ve Kelīm (30) bin Hārām ve ‘ Utbe bin Hāşin ve Efrāğ bin Cāris ve Hāriş bin Hişām ve Süheyl bin ‘ Amr ve Şafvān (31) bin Ümeyye ve Mālik bin ‘ Avfan ve ‘ Ğilāb bin Hāzile vesā’ir bunlar emşālī iki müslümān olmuş kimse (32) lerüñ her birine yüz deve bağşladı bunlardan **hikāyet** ‘ Abbās bin Mirdās’a seksen deve (33) virdi meger şā’ir idi bir şi‘r diyüp Resūlu’llāh önünde okıdı ve şi‘rün içinde

[243a] (1) benüm atamuñ dedemuñ mertebeleri anlar ataları mertebesinden hod eksik degül ve her kimuñ (2) şimdi sen ululiyasın hemān ol ulu olur kalur neden baña anlardan eksik a‘lā idesin (3) dimiş idi Resūlu’llāh şı‘rden diñleyüp bu sözi ma‘lūm idincek Hāzret-i ‘Ali’ye kalk şü (4) şā‘irūñ dilini kes ya‘nī bizi dilinden kıtar buña yigirmi deve dañı vir diyü buyrur anuñ da (5) devesin yüze irişdürdi ammā enşāra ol māl-ı ğanīmetden hiç nesne virmediler kalbleri (6) incitdi Muħammed Muřtafā şalla’llāhu ‘aleyhi vesellem gördi ki kendü on ve gene ‘asākirin ve kıvm-i kabīle ve ‘işaretin (7) buldı yetdi hiç bizi añar mı didiler Resūlu’llāh Hāzretleri’nüñ ma‘lūmları olup minbere çıkdı (8) ĥuťbe-i řerīf okıyup içinde ey enşārīler cemā‘ati ya siz dileyiñüz Hūdā-yı Te‘ālā sizi benümle ‘azīz (9) n’içün ğayrılar dur itdügi vaķt biz Peyğamber’i kabül itdük akrabā vü ta‘alluķātı anı Mekke’den şaşra itdükleri (10) vaķt kendü evimüze de aña yir virdük ve ğayrılar anı tekzīb itdükleri vaķt biz anı tařdıķ eyledük (11) şimdi bize nesne virmez dirsiz ey Medīne kıvmi buña rāzı degül misiz ki ğayrılar deve kıyın şığır alalar siz (12) Hūdā-yı Te‘ālā’nuñ Peyğamber’in alasız diyü buyurdı bir uğurdan çağırışıp feryād itdiler rāzı (13) yuz yā Resūlu’llāh didiler ba‘de eger cümle ‘ālem ĥalkı bir yola ve enşār bir yola gitsünler ben enşār (14) gitedügi yola giderin eger hicret olmaya idi ben de enşārdan biri olurдум diyü buyurdılar ve yüz (15) dem baĥş-ı kelimāt ile dañı enşāruñ ğöñüllerin ele aldılar meger müslümānlaruñ dañı ol luťf u ihsān ile kalbleri (16) dīn-i İslām’a yaķıřdı bunuñ gibi řākīb u řābitler eylediler ki ekşeri dañı üstüĥānī ve ilhām-ı Rabbānī (17) idi dīn emrine inķiyād virüp ve ebed-i İslām’ı mürtefi‘ ve şevket-i küffār vāřıtāsı münkesir eylediler (18) **ĥikāyet** seyyidü’l-dādum Muħammed Muřtafā şalla’llāhu ‘aleyhi vesellem dār-ı beķāya ĥırāmān oldı ‘Amr bin (19) ‘Āř raızıya’llāhu ‘anhu ‘Ammān memleketinde idi çün ĥaber-i vefātı etřāf-ı ‘āleme řāyi‘ oldı yir yir (20) ba‘zı řavā’if-i A‘rāb mürted olmağa başladılar ‘Amr bin el-‘Āř bunu ğörüp Benī Yetīm’den bir cemā‘atle (21) ‘Ammān’dan çıķup Bahreyn yöñüñden Medīne’ye geldi Kıreyş’e ‘Arab’uñ keşret ü fevtinden ve irtidā vü (22) ‘iřyānından ĥaber virdi ařĥāb-ı Resūlu’llāh rızvānu’llāhu ‘aleyhim ecma‘in şarafına kıorku dūřdı (23) İmām emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer raızıya’llāhu ‘anhu bir gice ‘Amr bin el-‘Āř giderdi ki anı ğöre andan ba‘zı (24) ĥaberi řora yolda giderdi bir yirde ‘Ořmān ve ‘Ali ve řalĥa ve Zeyd ve ‘Abdu’r-raĥman bin ‘Avf ve Sa‘d (25) vesā’ir bunlar emřālī ařĥābuñ ulularından rızvānu’llāhu ‘aleyhim ecma‘in bir cemā‘at oturup (26) bundan söz açmışlar ‘Arab’uñ keşret ü kıvvetinden ve kendülerin źa‘if ü kıllletlerinden

söyleşürler (27) Hâzret-i ‘Ömer anlara ne söyleşürsüz diyü buyurdu anlardan şaklamadılar Hâzret-i ‘Ömer haberi ne (28) söyleşürsüz ben bilürin didi gaybilük da‘ vâsın mı idersiz yoḥsa didiler yok (29) gaybı Hâḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā’dan gayrı kimse bilmez ammā şöyle añların ki ‘Ömer’üñ getürdüḡi (30) haberi söyleşürsüz biz za‘îf-i ‘Arab böyle kuvvetlük ve keşretde olıcaḳ ḥāl nice olur (31) diyü endiḡe idersiz didi anlar belı rāst didüñ bunı söyleşüriz didiler Hâzret-i ‘Ömer (32) raḡıya’llāhu ‘anhu zinhār bu endiḡeyi ḥātırñuza getürmege Allāh ḥaḳḳıyıçün ‘Arab sizden siz anlardan (33) ḳorḳduḡıñuzdan artuḳ ḳorḳarlar işi işleyen te’yid-i āsmānıdür anlarıñ kuvvet ü ḳudretlerine

[243b] (1) i‘tibār yokdur çün siz gönlüñüze ḳorḳu getüresiz ‘aḳluñuz perişān olur rāyden ḳalursız (2) ḳorḳduḡıñuzdan ne olur eger yir altında delüğe de girerseñüz ḥarb ile sizi taşra ḳıḳarurlar (3) pes ḳaviyyü’l-ḳalb olup tamām ümıd ile Hâḳḳ Te‘ālā’nuñ nuşret ü ‘ināyetine vāşıḳ-ı i‘timād ile şābit-ḳadem (4) olmaḳ gerek diyü buyurdu Hâzret-i ‘Ömer’üñ bu sözi sā’ir aşḥābuñ içinde daḡı şāyi‘ oldı (5) bunuñla cümlesine kuvvet-i ḳalb geldi ḥaḳıḳat bu bir söz sebep oldı ki āḡir kefere-i A‘rābı mefhūr (6) eylediler cem‘iyetlerin ehl-i İslām üzerinden taḡutdılar çün emırü’l-mü’minın Hâzret-i Ebū Bekir (7) raḡıya’llāhu ‘anhu ḫilāfetleri zamānında Ḥālid bin Velid raḡıya’llāhu ‘anhu Müseylime-i Kezzāb’ı def itmege Yemāme (8) vilāyetine gönderüldi Yemāme’nüñ ḫiḡarı ziyāde muḥem ḫiḡār idi Müseylime’ye ‘aḡl ibnā’ iden (9) Benı Ḥanıye A‘rābı idi ki ḳabile-i bı-ḡadd ü bı-simār idi anlardan leşker vāfir firāvān ile Müseylime (10) Hâzret-i Ḥālid’i ḳarşuladı kendüden öñce yigirmi biñ eriyle ‘Arab’uñ nām-dār bahādırlarından (11) Mücā’a adlu kimse maḳdeme-i sipāh itmiş idi ibtidā ol gelüp uḡraşdı Ḥālid anuñ ‘askerin taḡıdup (12) kendüyi tutdı öldürmek istedi ve Ḳur’ān okıyup beni niye öldürürsin ben müslümānın didi (13) Ḥālid Hâzretleri daḡı öldürmeyüp buyurdu bende çekdiler ve yoldāşlarını öldürdiler aḳabince (14) Benı Ḥanıfe ‘askeri ile Müseylime kendüsi daḡı gelüp ‘aker-i İslām ile ‘aḡım uḡraş eyledi söyle ki (15) ol yürüişde ehl-i İslām üzerine ḡalebe şüretin ḡoşterdiler bir vechle cümle eylediler ki öñlerine ne taḡ (16) ḳarşu ḡuramazdı ḡattā Hâzret-i Ḥālid tutduḡı yire deḡin ḡaymeleri öñi idi ‘aker-i İslām’ı (17) tüşkürdiler aralarına muḡkem taḡḡaluk bıraḳdılar Ḥālid Hâzretleri bu ḡāl-i hevl-nāk ḡoriceḳ ‘aker-i İslām’a (18) bir kerre ḡayḳırdı bu itdüḡüñüz nedür ḳanı ḡayret-i İslām didi anlara daḡı kuvvet-i ḳalb gelüp tekrār (19) döndiler bir uḡurdan küffār üzerine ḡücüm idüp cümleyi şemşir eylediler bunlar da

anları üzerlerinden (20) girüsine tükürdiler Benî Hanîf'den burada nihâyetsüz kimse düşirdiler meydân ortası bir pâre hâlî (21) olmuş idi ki Hâzret-i Hâlid cümle silâhı ile ârâste ve pîrâste kendüsi bi'z-zât meydâna at didi (22) Müseylime 'askerinden mübâriz istedi 'Arab'ın baş baş bahâdırlarından önüne kim geldi ise bir (23) zarbla yıkdı andan bülend-âvâz ile çağırıp Müseylime kandedür bunları ne 'ulüvv-i şemşîr (24) itdürüp yorır kendüsi gelsün korkmasun anuñla bir sözüm var ola arada bu kânlar (25) saçılmaya didi gördi Müseylime önüne gelüp bir miqdâr yanında тұrdı Hâlid anı söze (26) tatar gibi olup karşı bāb bāb budur aña yakın vardı Müseylime anlar ile söyleşürken (27) her ne cevāb virürse bir kerre dutar ardına bakar andan cevāb virürdi ke'enne ardında şeytānı ile (28) söyleşür anuñ müşāveresi ile mekālîme iderdi Hâzret-i Hâlid 'askerinden yaña gitdi (29) virdi hemîn 'askere Hâlid bu hâlde komañ diyü işâret itdi kendü ile Müseylime ardınca (30) 'asker-i küffār üzerine berāber at şaldılar ilk müşādemede anları yirlerinden bād-ı şarşar (31) önünden hār u hāşāk o eger gibi 'asker-i İslām'ın önlerine düşüp kaçdılar Yemāme (32) önünde bir bāğ var idi varup cümlesi ardınca düşdiler 'asker-i mü'min' ardlarınca (33) fezā gibi irüşdiler o bāğ o bāğların ayaklarına bāğ oldu anlara kılıçlar ile girişdiler bāğ-bān

[244a] (1) çubuğın toğrar gibi kırıp yire dökdiler oradan on biñ kâfir tamām kılıçdan geçürdiler (2) bāğ içinde olurken Hâzret-i Hâlid üzerine bir kâfir-i hāş 'ale'l-gafle at kodı teng biriydi at (3) üzerinde birbirlerine şarmaşdılar ikisi de andan ayrılıp yire düşdiler keriz kâfir idi tiz yirinden kalkup (4) Hâlid'ün üzerine kılıç havāle eyledi Hâzret-i Hâlid cüst şıçrayup aña şarmışdı yirden bir sert (5) kesek pâresi kavrayup kâfirün başına şöyle çaldı ki beynisin bedeninden götürdi orada (6) cānı cehenneme ısmarladı Hâlid gene ata bindi kâfir kıra başladı cild-i evvelinde geçmişdür Müslime Kūdāmî (7) dağı bu bāğda harb iderken Hâzret-i Hāzma'yı şehid iden Vaşşî ki hâliyā müslümān idi harb (8) ile urup öldürdi sâ'ir kâfirlere yoldaş olup cāh-ı cehenneme toğrı 'azm-rāh eyledi ve Yemāme (9) halkınun ekşeri dağı orada cān cehenneme ısmarladı bārî Hâzret-i Hâlid'ün rāy-ı münîri (10) ve hūsn-i tedbîrile kâfir 'askeri gālib iken mağlūb oldu Hākk Te'ālā rāy-ı şā'ib ve fikr-i şākıb (11) sebep kıldı anuñ gibi fitne-i 'lzim ki Resūl'llāh Hâzretleri'nün intikāllerinden soñra millet-i İslām içinde (12) ol zuhūr iden fitne def' olındı **hikāyet** Hâlid bin Velid hâzretleri Müslim 'askerin (13) hezimet itdükden soñra diledi bādiye deşterleri ortasında sâkin olan 'Arab kâfirleri üzerine (14) akın ide hān-mānların yağmālaya oğulların ve kızların esir ide ammā

ma'lûm idindi ki eger o murādına şuyı (15) olan yirden giderse diyüp kırlar ve eger gayrı yoldan giderse her tarafından tamām şusuzluk beyābānlarda (16) yürimek gerek ki anlara irişe pes bu bābda te'emmül idüp bu fikr-i bikri itdi ve buyurdi vāfir derelere (17) bir niçe gün şu virmeyüp şusuzluk eyledi ve her gün anlara binüp segürdilerdi bu yarağ tamām olduğdan (18) soñra anlara vara vāfir şu virüp her birin muhkem şuya tutdılar meşhürdur hiç hayvānāt (19) içinde deveden şusuzluğa duyar hayvān yokdur ammā şu bulıcağ kaç gün şusuz kaldı ise (20) ol kadar şuyı bir yirden içer bārī üç gün şusuz konmuş develere vāfir şu virüp her birinüñ (21) karnı ve kuruşığı şuyıyla toydukdan soñra 'ādet üzerine dahı meşkler ile vāfir şu yüklediler ki (22) tahmīnen gidecekleri beyābān içinde şu olan yirlere varınca 'asker içmege kifāyet iderdi (23) andan buyurdi bir üstād kulāğuz bulup üzerlerine toğrı segürtdiler her gün ol (24) develerden birkaçın boğazlarlardı kuruşaklarından çıkan şuyı atlarına virdilerdi ve (25) üzerindeki meşklerde olan şuyı 'asker kendüler içerlerdi bir tedbirile tamām beş gün beş (26) gice ol şusuz ıssuz beyābānda pīl gibi segürtdiler altıncı gün kulāğuzı yaklaşıldı mı (27) şuya didiler ilerü düşene baquñ muğaylān dikenini ağaç görünür mi didi tıllu budaklı muğaylān (28) hod görünmez ammā bir muğaylān görünür ağacı dibini didiler kulāğuz şuya irişdüñ nişānı (29) budur didi hemān orada kondılar yir yir eşmeler kazdılar vāfir şu zāhir oldı ol gün (30) orada oturağ itdiler şulanup diñlendiler kāfirler 'ākil otururlar idi hiç ihtimāl virmezler idi (31) ki üzerine bu yoldan kimse gele yarındası nāgāh Hālid bin Velid hazretleri 'askerüñ üzerlerin şalık (32) virdi 'avret ü etfāl ü mällarını gāret itdi ol diyārda kimse komadı bu rāy-ı enverile dahı fetğ (33) ü fütüh-ı 'azīm zafer buldı **hikāyet** emirü'l-mü'minān Ebū Bekr hazretleri rażıya'llāhu 'anhu hilāfetlerinde

[244b] (1) kibār-ı şahābeden bir cemā'at 'asker koşup vilāyet-i Şām ve Rüm serhadlerine gönderdiler varalar (2) cihād idüp fetğ ideler anlardan her birine kāfir vilāyetinden birer vilāyet virdi ki fetğ ide dahı (3) kendünün ola bu vechle kāfir vilāyetini arasında taqsīm eyledi ol kibār-ı şahābe içinde (4) bir emir-i nām-dār idi mukaddemā yigirmi biñ 'asker-i İslām gönderdi ki her birine ta'yin itdüğü (5) memleket üzerine düşeler bunlar ardınca ser-ğabl ile üç biñ kimse ile ve 'İkrīme bin Ebī Cehl'le altı (6) biñ kimse dahı gönderdi Şām vilāyetine ol zamānda Rüm kayşeri hükm iderdi 'asker-i İslām'ün (7) bu hareketlerini işidüp her taraftan olan kāfir pādışāhlarından istimdād itdi tamām iki yüz biñ (8) leşker-i küffār-ı nā-bekār cem' idüp diyār-ı Şām'a müteveccih oldı ki 'asker-i İslām'ün duğulüne māni' ola (9) anlar ile uğraşa emirü'l-

mü'minînün dāru'l-hāfe-i Medīne'de bu haberi ma'lūmları olup Hālid bin Velīd (10) hāzretlerine ki bir miqdār 'asker-i İslām zafer peyām 'Acem ser-haddinde kefer-i A'cām ile gāzā itmekde idi mişāl (11) gönderüp emr itdi ki 'asker ile dahı Şām tarafına müteveccih olup varalar ol cānibe gönderdükleri (12) 'askerile bir iki yir anlara mu'āvenet eyleyeler cild-i evvelde dahı zıkr olunmuşdur Hālid bin Velīd hāzretleri (13) mişāl-i şerīfleri vāşıl olıcağ yanında olan 'askerden on biñ merd-i süvār cirār-ı aşhāb idüp (14) vilāyet-i Şām müteveccih oldu ki emr-i şerīfleri üzere vara anlar ile birike ammā Hāzret-i Hālid varduğı gibi (15) gördi anlar müte'arrif olmuşlar her kişi kendüye ta'yīn olınan vilāyet-i Şām'a müteveccih olup kendüye tābi' (16) olan 'askerile bir yirde oturur bu vaz'ı ma'kül görmedi anlara haber gönderüp cümlesini bir yire (17) cem' eyledi hep bir araya geldiler cümle 'asker-i İslām kırk biñ kimse oldu zıkr olınan kibār-ı (18) şahābe-i nām-dār ki her biri ber gürūhuñ ser-'askerleridi Hālid bin Velīd bile cem' olup emr-i muhārebede (19) müşāvere itdiler Hāzret-i Hālid anlara bu bābda benüm göñlüme bir rāy gelür eger anuñla 'amel buyurursañuz (20) ziyān olmaya inşā'llāh sebeb-i 'izz-i dīn ola diyü buyurdi anlar biz senüñ rāy-ı tedbīrūñden taşra olmazuz (21) her ne buyurursañuz cān u dilden diñlerüz didiler Hālid imdi āgāh oluñ ki bu cengi maḥzā Hākk (22) Te'ālā rızası'çün itmek gerekir mübāhāt u iftiḥārı ortadan götürüp cān u dilden ḥālīş (23) niyyetle düşmeni def'e çalışmak gerek ḥaşm tamām yarağıla tedārikile gelmişdür anlar bize gālib ola artuğ (24) işümüz rāst gelmez pes bu cenkte bundadır ki hep Peyğamber Hāzretleri'nüñ yārān-ı kibārı ve ḥavās-ı (25) şahābe-i nām-dārı siz bu cenk günlerinde 'askerüñ beglüğini olmuş yüz her bir cenk gününde birimüz (26) emīr ola ol gün fermān anuñ ola sā'irimüz ne dirse aña ve biz meşelā evvelki gün ben emīr 'asker (27) olam ikinci gün biriñüz bu üslūb üzere ittifāk ile düşmānı kaḥr idince birer gün ser-'askerlük (28) ideyüz didi sözi bunuñ üzerine muḥarrer itdiler kāfir 'askeriyile aralarında cenk günü (29) ve cenk yiri ta'yīn olıñduktan soñra ol gün iki 'asker birbirini gördi Hāzret-i Hālid'üñ (30) ol günüñ ser-'askerlük ittifākla aña ta'yīn itmişler idi gördi 'asker-i küffār ve hadd-i nihāyeti (31) leşkere enbūhdur vech bunuñ gördi ki 'asker-i İslām'ı küre küre ide anlardan her tarafı (32) yirine ḥavāle eyleye bu vechle alāy 'askerine bir terbiyyet virdi ki ne 'Arab ve ne Rūmīler anuñ gibi alāy (33) başmamağı ne görmişler ve ne işitmişler idi bu eṣnāda Medīne tarafından adam gelüp emīrū'l-mü'minīn

[245a] (1) Ebū Bekr rażıya'llāhu ʿanhu vefātları haberini ve Hālid bin Velīd'ün ser-
 ʿaskerlükden ʿazli haberin getür (2) dükten şoñra cild-i evvelde zıkr eylemişüzdür
 tekrāra ihtiyāc yok bādī Hāzret-i Hālid küffār ile (3) cenk āhengin itdi def ʿatle ʿasker-i
 İslām küffāra ve küffār ʿaskeri İslām ʿaskerine hamleler (4) eyldiler ardınca kınlar
 saçıldı tarīkinden varışlar gelişler oldu ammā kāfir ʿaskeri (5) çoğ idi müslümānları
 keşretle zebūn itdiler az kaldı ki münhezim olalar Hāzret-i Hālid bi-nefsihi (6) cenge
 mübāşeret idüp ʿİkrime Hāzretleri rażıya'llāhu ʿanhu kendüsine n'ıçe yirlerde
 Peyğamber Hāzretleri (7) önünde kāfir ile uğraş itdüm şimdi ölümden ne kaçarın diyüp
 fi'l-hāl atdan indi (8) yayağ oldu ve baña ittibā ʿiden kimdür diyü çağurdu hezār ehl-i
 İslām içinde pehlivān (9) nām-dār idi didüğüñüz kimse ile andan bir uğurdan piyāde
 olup aña ittibā ʿitdiler kāfirlerün (10) üzerine hamle eylediler bunları görüp Hāzret-i
 Hālid ʿame-i ʿasker-i İslām ile ol deryā gibi ʿaskere (11) kendülerini urdılar meydān-ı
 ma'ra ki ʿAraşāt'a döndi ol hinde kāfirlerden yigirmi biñ (12) kimse toprağa düşdi
 Kayşer'ün karındaşı ser-ʿasker idi maqtül oldu kāfirlerün yüzini döndürdiler (13) ol anda
 Kayşer kaçdı ʿaskeri münhezim oldu her kişi şöyle gümān iderdi ki ol cenk ehl-i (14)
 İslām ile kāfir arasında bir niçe gün mümted ola Hāzret-i Hālid'ün rāy-ı tedbiri ve
 cenkde ikdām ile (15) önünde kāfirün āhiri ber-ṭaraf oldu anuñ gibi leşker-i enbūhi
 birkaç küre hayl-i İslām ile tağutdı (16) **[kem min fi'etin kaliletin galebet fi'eten
 keşireten bi-izni'llāh]** ya'nī n'ıçe az ʿasker vardur ki Allāh adın ile çok ʿaskere (17)
 gālib olur şüret-i ma'nāyı görindi **hikāyet** zıkr olınan hikāyetlerden gayrı Hāzret-i
 Hālid'ün (18) hüsn-i rāy u celādet-i ikdām u teyakkuzu bābında getürmüşlerdür çün zıkr
 olınan üzere kāfir (19) ʿaskerini tağıtdılar Ebū ʿUbeyde bin el-Cerrāh Hāzretleri
 düşmeni muḥāşara itdi zü'l-keāmī ki (20) emīr ey ʿasker-i İslām idi bir miqdār merd-i
 cirār ki gönderdi ki vara ḥaşm ile Dimeşķ mābeyninde (21) otura tā ki taşradan her kul
 ki Kayşer kabılinden ve ebī-i vilāyet-i Şām idi Dimeşķ'i muḥāfaẓa için adam (22)
 gönderürse anları def eyleye Dimeşķ içinde gelüp girmege komaya zü'l-keām daḥı
 emr olınan yirde (23) ʿasker ile vardı oturdu karşı her kola gönderdüğü yardım ile
 bulışdı anları başdı Dimeşķ'e anlardan (24) bir ferd gelüp girmege komadı Dimeşķ ehli
 seksen gün idi muḥāşara olınurlardı her kola taşradan (25) kendülere yardım diyü
 umarlardı gördiler ol ihtimālde münkaṭ ʿoldı tamām za'ifu'l-ḳalb olup (26) kendülerden
 ümīdi kesmişler idi ḥiṣāruñ eṭrāfindan aşḥābdan zıkr olınan beglerden (27) bir beg
 okurdu her biri kendüye tābi ʿasker ile leyl ü nehār muḥāşaraya meşğül idi cümleden

(28) harid-i hasin tarafından Halid bin Velid Hazretleri otururdu Dimesk'un fethine ahir bunlunun ray-i sh'ibleri (29) sebep oldu bu vechle ki ittifaq birgun Dimesk içinde her kola koduğu begun bir oğlu kafirler (30) bu senlikle yimege icmege mesgul olup hisari muhafaza emrinde gaflet uzere oldilar tamam fethine (31) firsat vakti oldu bu hale tasradan olan emri ehl-i Islam'dan hicbiri matla' olamadi (32) illa Halid Hazretleri ki kemal-i ikdam-i ihtimamlarından bir an dahi hasmun ahvalin gorulmekden hali (33) olmazdi anlar diyup heman urganlardan merdibanlar ihzar eylediler gice olup 'alem perde-i

[245b] (1) penahin uzere tuyicak ilk uyku vaktinde hisar dibine vardi 'askerun bahadirlerinden (2) Ka'ka' bin 'Amr ve Muda'vir bin 'Ady hendekden gecup hisarun bedenlerine urganlar atup nerdibanlari (3) muhkem berkiddiler andan nerdibana binup yukarusina 'azimet eylediler anlar ardınca kimseler dahi su'ud (4) itdiler Halid anlara ısmarladı ki hisar divarından sehir icine asduklari gibi ol canibden (5) olan kapunun bekcilerin kayirup fi'l-hal kilidin uvarup kapuyi acalar anlari gonder (6) dukden sonra kendusi kolında olan 'asker-i Islam ile tasradan kapu onunde gelup (7) hazir-bas oldilar sa'ir taraflarda olan 'asker-i Islam'un Halid'un bu vaz'ından haberleri (8) yog idi bu yana hisar divarından sehir içinde giren dil-averlerden def' kapuyi bekleyenleri (9) kılıçdan gecurup kapuyi acdilar Halid Hazretleri 'asker ile iceru girup 'ale'l-gafle (10) ol kenardan sehir içinde evvel ucdan vaveyla avazlari kopdi sehir içinde olan (11) 'askeri bu hali goricek tiz segurtdiler sa'ir taraflarda olan 'asker-i Islam'dan (12) eman dileyup sulha riza virdiler anlunun Halid kışşasından haberleri yog idi virup sulh (13) eylediler kafir shehun sa'ir kapuların dahi ehl-i Islam'a aci virdiler Halid Hazretleri'nun dahi kışşadan (14) haberi yog idi turmayup ol ucdan şehri garet ider 'asker-i kuffardan bulduğun öldürdi (15) sehir halkı feryad idup ol eman viren beglerden Halid zeheb u katl u garetten men' idin diyü (16) çagurısdilar Hazret-i Halid dahi anlunun eman virdüklerin ma'lum idinicek anlardan el çekdi (17) aralarında sulh u eman emri mukarrer oldu cumle ehl-i Islam'a sehir içinde girup Dimesk'i zabt-ı rabt (18) eylediler mulhakat diyar-ı Islam'dan oldu hikayet dir hatay-ı rayde ve fesad-ı 'acilde cild-i (19) evvelde beyan olunan uzere ol vakt ki 'asker-i Islam 'Acem kafirleri ile bile ugrada bir iki (20) kerre Paris'in 'askerin basup anlara galib oldilar tekrar 'Acem 'askeri ugras yarağın gorup (21) yine 'asker-i Islam uzere yuridiler muslumanlunun ser-'askeri Ebü 'Ubeyde es-Şekafi idi iki lesker (22) iki yañadan gelup Firat Suyu kenarında kondilar

Pāris ‘askerine haber göñdeüp ya siz şu kenārından (23) çekilũñ biz öte geçüp uğraşalum veyā biz şu kenārından çekilelũm siz bizi geçũñ uğraşalum (24) didiler ümerā-yı ‘askeri Ebū ‘Ubeyde eş-Şekāfi şuyı geçmek olmaz biz çekilelũm kāfir ‘askerine (25) yol virelũm anlar geçsũn beri yakāda uğraşalum didiler sözlerin diñlemedi anlar bizden bahādır mı (26) olmışlar ki ben girũ çekilũp anlara yol virem bu gayretsüzlũgi ben eylemezid didi ve kāfirlere tiz (27) öte çekilũñ ben çekerin diyũ haber gönderdi anlar da çekildiler hemān şuyı öte geçdi bĩ- (28) emān sāzına dem-sāz oldu çün iki ‘asker bulışdı ki aralarında cenk-i ‘azīm (29) oldu yakın oldu ki kāfir ‘askerin şayalar Ebū ‘Ubeyde şühür idüp bir cenk-i filũñ öñüne (30) varup anı kılıçdan fil anı hortum ile tutup ayağı altına alup şehid eyledi bu sebebden (31) ‘asker-i İslām şindi Fırāt Şuyı’nuñ toğrı köprisine kaçdılar ki Fırāt öte geçüp köpriyi (32) keseler kāfir ardlarınca gelmeye şerr-i düşmenden emīn olalar bunlar köpriye varmazdan evvel haţāyıla (33) müslümānlarũñ ‘askerlerinden Benī Şakīf kabilesinden bir kimseye varup ya’ nĩ hũsn-i tedbĩr ider köpri

[246a] (1) yi kesdi bu fikr-i fāsīd mülāhazasıyla ki orada şinen ‘asker cem’ olalar dağı köpriyi bulma (2) yıcağ zarũrĩ olup tekrār kāfir ile uğraş ideler bu taraftan ilerũye ‘adũvv elinden kaçarak (3) tā ki cān atup biñ belā ile köpriye irüşdiler gördiler köpri kesilmiş ardlarınca araya kāfir (4) ‘askeri ‘uryān-ı tiğle üzerlerine havāle şaşdılar cān kayusı ile kendũlerini niçesi qarār urdılar (5) o sũ-i tedbĩrũñ belāsı ile orada ‘asker-i İslām’dan tamām dört biñ kimse Fırāt’ta boğuldu cild-i (6) evvelde hikāyet-i tafşil zikr olunmuşdur **hikāyet** Ka‘kā‘ ki aşhāb-ı kirāmdan anuñ ikdām u rāyı (7) beyānında getürmişlerdür ki Hāzret-i emĩrũ’l-mũ’minĩn ‘Ömer’ũñ rażıya’llāhu ‘anhu hilāfetleri zamānında ‘Acem (8) kāfirleri ile olan cenklerden Helũlā dimekle ma’ rũf cenkde kāfiri oturduğları yire bir alāy (9) hendek kesüp hendegũñ etrāfına demürleri yarāk döküp hemān çıkup müslümānları ile cenk (10) itmek için bir yol komyşlar idi sā’ir yirin putrak ile bir vechle itmişler idi ki hiç at yürimege kabiliyyet (11) yođ idi gāhi ol yoldan çıkarlar müslümānlar ile cenk ider dağı mađlũb olacak vađt ol (12) yoldan gene hendek içine kaçarlar idi bu üslũb ile müslümānlar ile anlar ile üç kerre cenk eylediler (13) kabĩl olup anlara zafer bulamadılar dördinci def’ a birgũn gene hendekden çıkup cenge başladılar (14) şabāhdan te’binũ’s-şalātine degin aralarında cenk katı oldu kāfirlerũñ evvel bir bölũgi (15) çıkar cenk ider dağı bir bölük yorulduğı gibi hendek içine gider içerdẽn bir bölũgi (16) renc-i ‘asker dağı çıkar anlarla cenge başlarlar idi bu

tarik ile müslümānlara cenk-i müzāyağa virdiler (17) cenkde sustalandılar buñlar kâfirden korkdı Ka'kâ' ki egerçi ser-asker degül idi (18) İslām içre Hâşim tâ'ifesi askerünün emiri idi asker-i müslimîne korkarsız azacık şabr idün (19) ben kâfire bir hamle ideyin dirin hemān baña uyuñ ardumdan kesilmek umardın Haqq Te'ālā bizüm ile anlar (20) arasını faşl ide didi ve hemīn kendü alāyı ile yol ağzında tūran kâfirler üzerine at şaldı hinde (21) müslümānlar sā'ir asker içine bir münādī gönderdi vardı içlerinde a'lā şavt ile çağırup ne tūrursız (22) ser-askerünüz hendek başını aldı yürün anuñ ağzından diyü tenbih itdi egerçi kendüsi ser-asker (23) degül idi ammā bunu asker yürisünler diyü itdürdi bārī bu nidāyı işidicek asker-i müslimīn bir uğurdan (24) yürüdiler anlar gelüp irişmedin Ka'kâ' ki kendü alāyı ile hendegün yolu üzerinde cenk-āmāde olup (25) tūran kâfir üzerine at şalmışlar kâfirler dağı kendü üzerine at şaldığı gibi girüsine (26) dönüp kaçır gibi oldu kâfiri mağrūr kırup hendekün yolu üzerinde ağzından bir miqdār (27) ayırdı dağı cüst döndi merdānelük ile segürtdi asker ile hendekün yolu ağzından ağzın (28) aldı kâfir taşra kaldı itdükleri mekrlerün belāsı gene kendü başlarına geldi gördiler taşradan (29) putırak yürinmez zārūrī atlarından inüp piyāde oldılar eşnāda sā'ir asker-i müslimīn dağı irişdiler (30) gördiler Ka'kâ' hendek kapusın almış tūrur kâfir ise andan dökülmüş her birisi cān u bāş (31) kayusı olmuş içlerinde bir aqar çeşmedür gider def-i kılıcı amele getürdiler uryān-ı tığler şaşsın (32) ol araları tıtdı kâfir gözlerini hīre eyledi her ne tarafa gideceklerin ve ne ideceklerin bilmez (33) lerdı hemān anları kırmağa başladılar leşkerinden yığın yığın orada püşteler peydā oldı hūnlarından

[246b] (1) niçe ceyhūnlar aqdı biñden artuq kâfirler idi cümlesini kırdılar içlerinden bir dil kırtılamadı māl (2) u ğanīmete nihāyet yoğ idi sā'ir esbābdan ğayrı otuz biñ altun ellerine girdi namāzın orta (3) sında şer üzerine kısmet itdiler ol zamānda Acem pādīşāhı Yezīd idi ehl-i İslām'ın bu fethlerin (4) işidicek korkdı taht-ğāhı ki Hīlvān şehri idi andan kalkup Cibāl memleketine kaçdı emīrū' (5) l-mü'minīn 'Ömer'e feth-nāme yazup eger buyurursañuz Yezīd-i cürdün ardınca kovalum Cibāl memleketine de varalum (6) didiler icāzet virmedi ben bunu isterin ki Cibāl memleketi ile sevād ortasında bir hadd ta'yin idem (7) ortası anlarun birisi bizüm ola bize sevād tīn iken öte tama' itmeyesiz arz müslümānlarun selāmetidür diyü buyurdı (8) **hikāyet** dir ki emīrū'l-mü'minīn 'Ömer Acem vilāyetinden Demāvend şehrini feth itmege asker göndermelü olıcaq (9) Kureyş içinde bir bellü kâfir var idi Acem vilāyetine tafşiline

vākıf idi anı getürdiler saña emān (10) virdüm hāliyā Demāvend vilāyetine ‘asker göndereyin dirin bize bu bābda bir naşihat eyleye didi ol (11) dağı belki Pāris memleketinüñ bir başı iki kanādı vardır başı Niḥāvend’de bir kanādı Kirmān’da ve bir (12) kanādı Sistān’dadur şavāb budur ki ol bu iki kanādı kıparasın ya‘nī bu iki memleketi alasın (13) andan şoñra başa za‘if gelür Demāvend’i almak kolay olur didi emīrū’l-mü’minin ‘Ömer’le kāfirler (14) cānibine nisbet ider ğarezi müslümānlara ğadrdur kendüyi aldamağ ister ey Tañrı Te‘ālā düşmanı yalān (15) söyledüñ şavāb budur ki ol başı kesile andan şoñra kanādlara ne mecāl kalur kendü kendüsinden (16) alınur didi **hikāyet** Aḥnef bin Kays’uñ rāy-ı şavābı beyānında getürürler ki meger ḥazret-i emīrū’ (17) l-mü’minin ‘Ömer’üñ rażıya’llāhu ‘anhu eyyām-ı ḥilāfetinde ‘Acem memleketinüñ fetḥ-i zabtına gönderdüğü beglere ışmarladı ki (18) biri biri fetḥ itseler hemān zabtı ile iktifa ideler kaçanları kıomakda mübālağa itmeyüp elbette ilerü varıruz (19) giderüz diyü tama‘ düşmeyeler egerçi ‘Acem ‘askerini zebün itmişler idi ammā dağı māde-i fesādları bi’l-küllıye (20) mağta‘ degül idi fırsat bulduklarınca ‘asker-i müslimāne ta‘rız iderler idi Ḥazret-i ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anhu (21) bi’l-küllıye anlarıñ māde-i fesādlarıñ kağ eylemek ḥuşuşında endiş-nāk oldu Aḥnef yā emīrū’l-mü’minin (22) ‘Acem memleketinüñ pādışāhı henüz ḥayātdadur mādām ki ol şāğ ola buyurduğıñuz olmaz elbette (23) ‘askeri bize ile cenkden el çekmezler siz iseñüz ilerü ermeñ diyü beglere ışmarlarsız yiriñüzde oturuñ (24) dirsiz anlar ḥurmayup cenk ḥareketinde olıcağ biz yirlü yirimüzde niçe oturırız tedbīr budur ki (25) ümerāya emr idesiz yürıyebildükleri yire deĝin yürıyeler muttaşıl ‘Acem kāfirlerin қаğır itmekde varmağdur (26) ların fark idüp ‘askerlerine muḥkem uyup ulaşalar anları mülkden süreler pādışāhlarıñ ele (27) getürmeyince kıomayalar çün içlerinde pādışāh olmaya zarūrī muḥti‘ oldılar anlar da rāḥat olurlar (28) bir de na-çār ḥareket itmez olurlar didi andan şoñra böyle itdiler memālik-i ‘Acem anlarıñ ḥilāfeti zamānında (29) fetḥ olındı **hikāyet** dirler ki çün ‘asker-i İslām ‘Acem ‘askerine muḥkem ulaşup anları (30) mülkden mülke kaçurdılar tamām üzerlerine hücum itdiler pādışāhlar kıuvveti bāzūya getirüp üzerlerine (31) şaldılar anlar da Medīne’de Ḥazret-i Ḥilāfet-penāh’a ‘asker-i küffār keşreti ve üzerlerine hücumların ‘arz (32) idüp dağı yoldāş istediler Ḥazret-i ‘Ömer dağı diledüğü bu def’a anlarıñ ‘ırq-ı fesādların ehl-i (33) İslām üzerinden bi’l-küllıye kese gide min-ba’d ‘asker-i İslām ile uğraşmağa mecālleri kıalmaya pādışāhların da

[247a] (1) ‘askerlerinde ahr eyleye bu uuda ahābı bir yire cem‘ idüp anlar ile müāvere eyledi azret-i (2) ‘Omān raıya’llāhu ‘anhu bu niyyetiñüzüñ vücuda gelmesine kelime-i avāb budur ki Mekke vü Medīne vü Yemen ehlin (3) ve ām ehlin tenbīh idesiz her birinden ‘asker ıka dūmen yarāıla āzır olalar siz de bi-nefsihi (4) gidesiz varup ‘Acem vilāyetinüñ avāline bi’z-zāt itlā‘ idüp münāsib gördüñüz niāmı (5) viresiz eger ‘Acem begleri o ise biz de az degülüz diyü buyurdu azret-i ‘Ali raıya’llāhu ‘anhu buyurduuñuz (6) daı bir vech ammā bu tadīrce erāfdan el yumak cā’iz ki Yemen ‘askeri ālī ıldıın iidüp (7) asan gele Yemen’i ala ām ‘askeri gitdüin iidicek ayer-i ām ad ide bu (8) tadīrce erāfdan el yumak lāzım gelür elde olan telını ıfz eylemek elde (9) olmayanı almaa ad eylemekden mi adr ‘ale’l-uu emīrū’l-mü’minīn kendü gid (10) icek ‘Acem tā’ifesi bi’l-küllıye kendülerden me’yūs olurlar zārūrī ıle vü (11) tedbīrde uvveti bāzūya getirirler anlar def’inde cā’iz ki o zamān tat-gāhlarından (12) olan olmak lāzım gele pes avāb budur ki emīrū’l-mü’minīn merkez-i ilāfetinde otu (13) ralar erāfında olan ‘askere ara olalar ām ehline ve Yemen ehline miāller gōñde (14) reler alk vilāyet ü bölük olalar bir bölüi bir yirinde oturalar vebir bölüi varup (15) ‘aduvların cānibinde ola der-bendleri yaluñlayalar ve bir bölüi göreler Kūfe’ye gele andan (16) ‘Acem kāfirleri ile cenkde olan ‘asker-i müslimīne mülākī olalar kāfirüñ üzerine yü (17) rıyeler ārsen ‘askerinüñ ikāyet itdükleri oluından ayurmañ uvvet ü (18) nuret ak Te’ālā’nuñdur bu midār ‘asker-i İslām anlaruñ def’inden kāfī diyü (19) buyurdu azret-i ‘Ömer raıya’llāhu ‘anhu bu rā’ıyyetle ‘āmil oldılar oñra mübārek (20) olup hezār feth ü fütūı müste‘aıb oldu **ikāyet** Tāla’nuñ fikr ü tedbīr (21) bābında getirirler azret-i ‘Ömer’üñ ilāfeti zamānında Nihāvend ehrinüñ fethine gönder (22) diler ‘asker-i İslām’a Nihāvend’üñ üzerine dūup fethine mübāir oldukların (23) da ittifā ain-i iāriceleri ve ‘acīb ü ‘arīz endeleri olup iinde ola (24) küffār tailin iderler iārdan endeden ıkmazlar illā müslümānlaruñ afletleri (25) zamānların gözlerler bir pāre cenk iderler müyesser olur bir fesād idüp gene (26) aarlar iārlarına endelerine girerlerdi bu cihetden iāruñ fethinde cāy-ı (27) zamān egletmek lāzım geldi Nu‘mān bin Muarrin ki ser-‘askeri idi bu uuda (28) emri ‘askerden cem‘ idüp müāvere eyledi her biri bir fikr itdi ammā (29) ilerinde gelince bize bunu vech görürin ki ‘askerimiz iinde bir midār kimse (30) ki kāfirlerüñ gözleri anları bekke-i cendān uvvetlü kimseler olmaya iāruñ (31) öñüne varup iāruñ

içindeki kâfirleri oğa tular elbetde anlar da bu (32) nları gözleri de yigdürüp taşra çıkup bunlar ile cenge içdām itseler gerek (33) bunlar da önlerince kaçarak kâfirleri bize biri çeksünler biz de hâzır turalum

[247b] (1) ümıddür kâfirleri utmayile bir päre hişârdan ayrılışdıvireler biz de bir yirde at (2) şalup koyulalum şâyed Hakk Te'âlâ fırsat vire didi Nu'mân bu râyı begendi Ka'kâ' bin 'Amr da (3) virdükleri gibi bir miqdâr za'if 'asker koşup gönderdi ma'hüd olan üzere hişârıñ (4) kapısı önüne varup kâfirleri oğa tıtdılar anlar da gördiler bir bölük haķır tā'ife (5) dür ğayrete gelüp bir uğurdan kal'a kapusından taşra çıkdılar söyle ki kapu önünde 'avretten (6) oğlândan ğayrı kimse kalmadı muhkem hayrât u içdām ile Ka'kâ' nuñ üzerine sürdiler önlerine (7) bir miqdâr tanıyor gibi itmiş iken kaçan kıpçak girüsine çekildi kâfirler anı almakda sühulet eglemeyüp (8) muhkem tama'ya üstine düşdiler bu yaña müslümânlar 'askeri ile Nu'mân bin Muķarrin dahı hâzır idi (9) anları temâşâ iderler didi Nu'mân 'askere icâzet virmedi tâ zevâl vaķtı olunca ki (10) Peyğamber Hâzretleri kavli ile eşref-i evķâtdur şabr eyledi kâfir 'askeri ise tırmayup Ka'kâ' ile (11) siniyorlardı ğâh bu anları ğâh anlar bunu tıskırürler idi zevâl vaķtı olduğı gibi Hakk (12) Te'âlâ fırsat virdi kâfirler Ka'kâ' üzerine muhkem içdām itdiler önlerinden 'asker-i İslâm'a (13) biri kaçdı kâfirler meyyite gelüp ardına düşelüm diyince Nu'mân dahı yanındağı cümle (14) 'askerile üzerlerine at şaldı kâfirler hişâra kaçmağa mecâl bulmadılar zârürî uğraş (15) hengâmesine başladılar aralarında 'azim kırcışma oldu müslümânlaruñ ekşeri anda beklemekden (16) haste olmuşlar idi marîzla uğraşurlar idi Nu'mân bin Muķarrin ser-'askerleriydi cenkde (17) düşüp şehid oldu hemân yine Hızeyfe bin İmân Hâzretleri rażıya'llâhu 'anhu cenk içinde idi (18) anuñ yirine geçdi ve cenk âhengin eyledi kâfir 'askeri emân çağurdu Hızeyfe Hâzretleri dahı (19) hişâr içinde olan kimsenüñ hazînesini ki anda emânet kômış idi kendüler teslim eylemek (20) üzerine anlara emân virdi iki büyük şandukları idi ki içinde toptolu yâķüt incü idi ki (21) çokluğunuñ hadd ü haşrı yoğ idi ve kıymetlerin Hakk Te'âlâ'dan ğayrı kimse bilmezdi getirüp (22) Hızeyfe bin İmân Hâzretleri'ne teslim eylediler 'aynî ile emîrül-mü'minîn 'Ömer'e gösterdi ve şehri (23) emân ile fetħ eyledi **hikâyet** dirler ki müslümânlaruñ 'askeri 'Acem pâdişâhı Yezid (24) ciheti üzerine hücum idicek haķân-ı Türkistân 'askeri ile aña yardım gelüp kâfirleruñ (25) cem'ıyyeti endâzeden aşup hadd ü hem kıyâsdan tecâviz itdi Aħnef bin Kays rażıya'llâhu 'anhu ki (26) emîr-i nişyân diyü huşuşda müşâvere itdi ba'zı aşhâb girü dimek gerek (27) itdi ba'zısı

emîrû'l-mü'minînden yardım istemek gerek didi ba'zısı (28) cenk itmek gerek didi Aḥnef henüz birinde muḳarrer itmedi mütereddî idi bir gice Aḥnef (29) 'asker için tolaşurdu ki iller bu ḥuşûşda ne söylüyorlar dinleyegördi iki kimse (30) görüp kāfirler ile cenk-i aḥvâlde söyleşür irtesi anlar ile cenk-i sâ'ikâ kāfir 'askerin (31) başup kırdığımız yirde itmek gerek ki ḳalblerine önünüñ ḳorḳusu gele bizden üzerlerine (32) heybet otura didi ol birisi ile anlar ceng-i sâ'ikâ kāfir 'askerin başup kırdı (33) yok bu def'a kāfir çokdur eger zafer anlarıñ olırsa ḥâl-i diğeri gün olur pes maşlaḥat

[248a] (1) bundadır ki tağa arḳa vireyüz ve şuyı orta yire ḳoyavuz ḥaşmla bir dem aramızda ırmaḳ ḥendeḳ gibi (2) ola didi Aḥnef yok soñraki fikri begendi ḳalbinde bunu muḳarrer itdi āḥir kāfir ile uğraşdı bu (3) vech ile ṭurdılar ğarezleri ḥâşıl olup kāfir anlara zafer bulamadı **ḥikāyet** her ḳuluñ 'Arab (4) emrinde tedbîr bâbında getürmüşlerdür ki çün 'Arab 'askeri Ḳayşer-i Rûm üzerine ğâlib olup (5) vilāyet-i Şâm'dan Dimeşḳ'i ve ḥaşmı vesâ'ir niçe şehrlerini feth eylediler Rûmîler'ün yürekleri 'azabdan (6) be-ġāyet ḳorḳdı āḥir a'yân-ı vilāyetden memleket gözleyen ve cenk emrine ḳā'im olan Patriḳler her ḳul (7) yanına varup 'arz-ı aḥvâl eylediler bu eşnâda her ḳul muḥkem ḥastelügi idi bizüm 'Arab ṭā'ifesini (8) ile hâlüm niçe olur ṭurmayup memlekete müstevlî olup giderler bizüm anlar ile muḥārebe vü cenge aşlâ (9) ḳudret ü ḳuvvetümüz ḳalmadı pâdişāhuñ ḥastelük ise bize andan bed-şerîr-i belâ oldu tazarru' ide (10) rüz ki bu bâbda bize tedbîr idesiz anuñla 'amel iderüz zāhir pâdişāhuñ 'izz ü devleti (11) sâ'irden râci' olduğu gibi rây u ḳalbinde sâ'ir rây pîrler üzerine râḥîcdür iderler ḳul (12) 'Arab bir ğāyet faḳr elleri ṭar kimseler misk-i beyābānlardur yidükleri keler atı içdükleri (13) deve şeddidür yimekte içmekte ve giymekte ve ḳuşatmaḳda ve yirde yürütdi vesâ'ir aḥvâlîñüzde sizün (14) tenaḳḳîñüzi ve ḥuzûr u refāhetünñüzi gördiler elbette bunlar da ṭama' idemezler ḥuşûşen anlarıñ (15) peygamberleri anlara sizden her ḳanġıñuzı görirler cenkde düşe şehîd olur āḥirinde (16) ebedî ni'met ü refāhiyete ḳalır diyü buyurmuşdur elbetde anlar da sizünle cenge ḥariş olırlarsa (17) idi ni'met ümîdin ṭutar ve eger ölmeyüp zafer bulırlarsa sizün eliñüzde olan cümle kendülerün (18) olur siz ise gün kendiñüzi yimege içmege ḥuzûr refāhiyetinde mu'tād olup ölmek istemez (19) seyr-i cenkde anlarıñla bir mi olsañuz gerek didi ve muḥeem ğayş oldu şöyle ki öldi şanup (20) ağlaşdılar üzerinde muḥkem āh-ı vāveylâ ḳopdı hengāmelerinden gene kendüye gelüp kelimâta ḳādir olmadı (21) anlar biz pâdişāha 'Arab'ün bizüm üzerimize ğalebesinden şikāyet idüp râyinde meded isteyü geldük (22) pâdişāha bizi daḫı artuḳ

korçutdı didiler her kul birsüz togrusuz söyledüm hāliyā anlar ile arañuzda (23) hūsn-i tediir budur ki min-ba' d ' Arab uzeriñuze hucūm itdūgi vaqt siz hiç anlara tınmañ ba' zı biri (24) elūñuzden māl u esbābıñuzdan bir miqdār nesneye mālîk olsunlar elbetde anı olınmağda aralarında (25) nizā' olur birbirlerine düşerler ol vaqt siz de anlara kaçd eyledūñ mādām ki anlar sizūñ uzeriñuzde (26) yürimekte iqdām itmeyeler siz anlar ile muhārebeye kaçd eylemek hemān yoluñuza hıfz eylemek uzerine olmañ (27) anlara ol kadar zamān virme ki içlerinde peygamberlerine irişen kimseler münkarız olalar anlardan şoñra (28) kalanlar elbetde sizūñ gibi māl u ni' mete düşüp ' ayş-ı tene' ūme meşgūl olsalar gerek belki bu hūşūşda (29) ifrāt idüp bir vechle mu' tād olsa gerekdür ki māl u cānları korçısından sizden artuğ (30) olup birbirleri ile māl u emlāk çekişmemekte sizden artuğ olup birbirleri ile māl u emlāk (31) çekişmekte sizden birden ğavğālar itseler gerekdür ol vaqt siz de anları elūñuze aluñ (32) anlar da ol vaqt ölmegi māl u mülkte ayrılmağı istemeseler gerekdür mābeyniñuzde şulh olduğına (33) cān vireler ortaluğda bir hadd ta' yin idūñ ne anlar ol hadden biri geçsün ne siz andan

[248b] (1) öte geçūñ oturuñ huzūr idūñ didi yanından tağılup her kişi yirlü yirine giddiler ve her kuluñ (2) virdūgi ile ' amel itdiler müddet-i midyār u ' ahd-i ba' id mābeynlerinde cenk ü ğavğā olmadı (3) huzūr-ı hālle geçindiler **hikāyet** hāzret-i emirū'l-mū'minīn ' Oşmān' uñ rażıya' llāhu ' anhu eṭrāf-ı (4) vilāyetine İslām korçısı begler ve ' āmiller hūşūşında itdūgin mişāverede aşhāb-ı rızvānu' (5) llāhu ' aleyhim arasında cārī olan er beyānında getürmişlerdür ki çün ' Oşmān (6) rażıya' llāhu ' anhu imām-ı hilāfetinde eṭrāf-ı memālik ü selāmette koduğın olan ğummādan halkuñ (7) şikāyeti çoğalup kendülere dil uzatmağa başladılar emir-i hilāfetleri ihtilāle top (8) tutdı emr itdi her birine mişāller getürüp halkuñ kendülerden incindü (9) klerinūñ aslı nedür min-ba' d bunuñ tedāriki nedür anlar ile müşāvere itdi içlerinde (10) ' Abdu' llāh ve bize ' ām u maşlahat bundadır ki emirū'l-mū'minīn emr idüp bu halkı ğazāya gö (11) nderülenler kāfirler ile uğraş meşgūl olalar hemişe fikrleri cenk ü cidālde (12) ve yarāk u yasākın kayurmağda artuğ gönüllerine endişe gelmeye ki halk oturmağa (13) yavız öğretdūgi ki huzūr u refāhiyete çeküldiler zarūrī iller ve müsāvī itmekden ğayrı nesne (14) fikrlerine gelmez dilleri uzadı bunları cenk ü harbe göndermek ile zebūn itmek gerek ki hāllerine meşgūl (15) olup muttaşıl anları bālisine timār itmek ile arқaları gicisin kaçımağdan ğayrıya elleri degmeye (16) biri de emirū'l-mū'minīn de dillerine almağa mecālleri olmaya didi Sa' id bin ' Aş Hāzretleri bir marīzuñ (17) mā-yı ' illetin kaç' itmeyince

fā'ide itmez marazı on aslı aslı bu müsāvî vaqteye bā' iş (18) olan budur ki her tā'ifenüñ bir re'isi bir muqtedāsı vardır ki meşşā'i kasād (19) anlardır aşığa tā'ife söyledükleri söz hep anlardan nāşî olur tedbîr (20) budur ki anları ebnā u eşyaları bātından ābîde setr-i müteferriğ olalar şöyle ki (21) artuğ kimsenüñ yanına varup cem' olmaya didi Hāzret-i 'Oşmān aña bu did (22) ügün şimdilik eyü bir yirdür fitne ateşin söyündürürse olur ammā soñra müşkildür (23) şimdi bunu iderseyüz Muhammed'dür ki 'ākıbeti dağı artuğ kütba bā' iş (24) ola didi Mu'āviye tedbîr budur ki her birümüze emirü'l-mü'minîn muhkem tenbîh ü te'kîd ide (25) ler kâri'inüñ aḥvālını tedārik ideyüz her neden incinürlese def' ideyüz bize (26) kendü vilāyetümüzi bu cehle ıslāḥ itmegi derdine alur bize emirü'l-mü'minîn kendü muğlağ (27) kara vefā üzerine dirilür ki hiç korkmaz her işinüñ sonuñ añmazlar didi 'Abdu'llāh (28) bin Sa'îd ḥalk emirü'l-mü'minînden rencide olmuşlardır hiç māl bezl itmek gibi (29) yidinci ve gönül yapucu nesne olmaz 'adāvetleri dōstluğa mübeddel kılar bunlara māl dōkmek (30) gerek ki iḥsānla utanalar didi 'Amr bin el-Āş ḥalk rencide olmuşlardır anlarıñ kalbleri (31) hiç nesne ile mütesellî olmaz illā meger ki ihtiyārıñuz ile ḥilāfetden ferāğat idesiz çekinürken (32) güç ile bırakmağdan şimdi ihtiyārıñuz ile vaz geçmek yig idi didi Hāzret-i 'Oşmān aña (33) ol günden ki seni me'zül itdüm içerüden baña kîn bağlamışsın dir senüñ sözüñ

[249a] (1) görezdür didi 'Amr bin el-Āş dağı başın aşığa şalup artuğ söz söylemedi 'ākıbet (2) evvel söyleyen 'Abdu'llāh bin 'Āmir rāyde terciḥ idüp anuñ kavli ile 'amel eyledi **ḥikāyet** (3) Hāzret-i 'Ali'nüñ rażıya'llāhu 'anhu emirü'l-mü'minîn Hāzret-i 'Oşmān rażıya'llāhu 'anhu eydür ki (4) mu'āvenet beyānında getürür gerek çün Hāzret-i 'Oşmān üzerine ḥurūc iden tā'ife ol (5) muḥāşara itdükleri zamānda Hāzret-i 'Ali rażıya'llāhu 'anhu içerde idi ḥādiseyi işidüp (6) andan geldi toğrı Hāzret-i 'Oşmān'a vardı bu ne ḥāldür didi Hāzret-i 'Oşmān yā 'Ali (7) senüñle aramızda olan ḥuḳūḳ-ı karābet ü muşāheret ü muşāhebeti ḳoyalum nesebde 'Abd-i Menān (8) oğulları degül iner aşılmuz bir 'ırka çıkmaz bu baña itdükleri nedür sen n'içün tınmazsın (9) ḥalk Ṭalḥa'nuñ üzerine bağlamışlar aña kār-ı ḥilāfete ḫama' var gibi didi Hāzret-i 'Ali (10) rażıya'llāhu 'anhu ḳalkup ḫaber ola bir pāre şabr idüñ diyüp toğrı mescide vardı gördi (11) Üsāme Hāzretleri rażıya'llāhu 'anhu oturlar anlarıñ illerine yapışup ḳaldurdu Ṭalḥa'nuñ evine (12) toğrı gitdiler varup gördiler evi evi ār ile ḫolmuş Ṭalḥa Hāzret-i 'Ali'yi göricek yā eba'l-Ḥasen (13) kār-ḫāne kār-ı üstüḫāna ir ḫükmi yoḳlarsın didi

Ḥazret-i ‘Ali andan bu sözi işidicek fi’l-ḥāl (14) dönüp beytül-māl üzerine geldi kilidüñ açuñ didi miftāḥın tatar kumse orada bulunmadı (15) buyurdı geldi yüridiler ḥ5) ne-i beytül-mālden vāfir māl çıkarup ol Ṭalḥa’nuñ ḳapusunda (16) Ḥazret-i ‘Oṣmān tafşile cem‘ olan ḥalka ulaşdurdı tağıldılar Ṭalḥa yalıñuz ḳalıcaḳ (17) ḳalkdı toḡrı Ḥazret-i ‘Oṣmān öñüne geldi kendü gene tevbe idüp Ḥazret-i ‘Oṣmān’dan ḥelā (18) llügin diledi emirü’l-mü’minin ‘Oṣmān Ḥudā-yı Te‘ālā ḥaḳḳı sen tevbeyi ihtiyāruñla itmedüñ belki kendüyi (19) maḡlūb gördüñ buña zararī olup rücu‘ eyledüñ Ḥaḳḳ Te‘ālā her kişiye itdüginüñ cezāsın virür (20) didi mütercim faḳir eydür bu bir ḳavldür ki Cāmi‘ü’l-Ḥikāyāt cem‘ iden arada böyle getürür ammā bunuñ (21) aşlı yoḳdur ḥāşā aşḫāb-ı güzinden ḥuşuşen Ṭalḥa Ḥazretleri’nden ki ‘aşere-i mübeşşere-i kirāmdandur (22) Ḥazret-i ‘Oṣmān ḥaḳḳında ḡarez ile ḳapusına ḥalk cem‘ ide anları ḥilāfetden gidereyin ben ḥalife olayın (23) diyü fitneye bā’ iş ola

Mıṣrā‘ : mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

Fe-ḥāşā şümme ḥāşā şümme ḥāşā

ḥikāyet Muḡire bin Şu‘be’nüñ rażıya’llāhu (24) ‘anhu rāy-ı şavābı beyānındadır ‘Abdullāḥ bin ‘Abbās rażıya’llāhu ‘anhu rivāyet iderler Ḥazret-i ‘Ali ḥaḳḳında (25) itmişdi ḳabül itmişler idi getürmişlerdür ki çün nevbet-i ḥilāfet Ḥazret-i ‘Ali’ye irmişdi rażıya’llāhu (26) ‘anhu Muḡire anlar ile ḥalvet orurup müşāḥebet eṣnāsında yā emirü’l-mü’minin senüñ benüm üzerümde (27) itā‘atüñ ḥaḳḳı vardur Ḥudā-yı Te‘ālā’nuñ imām-ı ḥalifesi ḥaḳḳ sen şimdi naşihat ucuzdur yārın (28) baḡālu olsa gerek bugün ki gün şanāyi‘ olanuñ yārın tedāriki müşkildür hele ben bildügüm ḥayr (29) işlügi saña ideyin elbetde böyle itdüñ diyü rızā göre muḥālif ibrām itmezsin baña gelen (30) maşlaḫat budur ki Mu‘āviye’yi ve ‘Abdu’llāḥ bin ‘Abbās’ı beglüklerinde muḳarrer idesin ḥazret naşb (31) itdügi üzere kemā-kān yirlerinde turalar tā ki size bī‘at ideler ve rütbeleri rıbḳa-yı itā‘atüñüze (32) gire kār-ı ḥilāfetüñüz tamām ola andan soñra neylerseñüz eyleñ taşarruf u taḥvıl ü ‘azl u tebdil (33) ol vaḳt elüñüzde olur bildüñüz gibi idüñ emirü’l-mü’minin Ali rażıya’llāhu ‘anhu

[249b] (1) bir sā‘at anlaruñ ‘amel üzere oldukları ben ya‘nī beglüklerin revā görmezsin diyüp bu āyeti oḳıdı (2) **vemā kuntu mutteḫize’l-muzilline ‘adūdā**⁵⁷ ya‘nī yolu az fevtleri

⁵⁷ el-Kehf, 18/51.

ben dahı kendüme mu‘in itmezsin (3) Muğire emirü’l-mü’minin ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anhu vilāyet-i Şām’ı Mu‘āviye’ye viridi (4) Hāzret-i ‘Oşmān’da muqarrer itdi ol vaqıtden berü ol Şām vilāyetin zabt ider (5) her yirde hayrāt-ı ‘azımi ve her işde tedebbür ü şāişi vardur hem āmirdür hem me’mür cümle (6) ehl-i Şām anı severler her vech ile emrine tayı‘ler ve münkād u hāşifler anı oradan (7) gidermek ma‘kül degüldür cā’iz ki andan perişānluk gelüp pişmānluğıla müzi ola (8) emirü’l-mü’minin muhkem hātā itdi anuñ sözine uydı Muğire dahı emr sizüñ şavāb (9) emirü’l-mü’minin didügidür bizüm rāyimüzüñ anuñ yanında ne kuvvet-i şevketi vardur her kime ki buyurursañuz (10) bu töhmeti görür Mu‘āviye yirin tutar didi Hāzret-i ‘Ali Mu‘āviye’nüñ kendüye evvel ü āhir (11) söyledügi sözleri ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās Hāzretleri’ne söyledi anlar da evvelki söz emirü’ (12) l-mü’minin ‘ayn-ı naşihatdür ammā ikinci söyledügi söz maşlahat degüldür anuñ’çün ki (13) Mu‘āviye ve āña tābi‘ olanlar tālīb-i dünyā olmışdur şimdi anlarıñ beglüklerin ellerinden alıcak hemān (14) Hāzret-i ‘Oşmān’uñ katli emrinde saña bir töhmet idüp hilāfetine rāzı olmazlar saña kılıç çekeler (15) ve Talha ve Zeyd dahı anlardan yañadur ve eger anlara şimdi tınmasañ beglükleri ellerinde olsa anlar (16) ile müdarāyuz neden dirseñ hilāfetine rāzı olurlar muhālefet itmezler didi Hāzret-i (17) ‘Ali rażıya’llāhu ‘anhu şekk yokdur bu sözde dünyevî çok münāfi‘ vardur ammā āhiret cānibin (18) rencideyin elbette benüm üzerüme yañlışlar gidermek vācibdür Hāzret-i ‘Oşmān’uñ didükleri (19) begleriñ cümle aḥvāli benüm ma‘lūmum olmuşken kendüme revā görmezsin anlarıñ birinde muqarrer kılam elbetde (20) cümlesin ‘azl iderin eger gelüp itā‘at iderlerse hoş hem kendülerine nāfi‘ hem baña ve eger (21) baña itā‘at itmeyüp muhālefet iderlerse cümlesin kılıçdan geçürürin didi ‘Abdu’llāh bin (22) ‘Abbās rażıya’llāhu ‘anhu tekrār söyleyin diyince sözi uzatma vilāyet-i Şām saña takrız olındı (23) hemān Şām’a gitmek ardınca ol diyü buyurdı İbn-i ‘Abbās Mu‘āviye Hāzretleri Hāzret-i ‘Oşmān’uñ (24) ‘ammu oğlıyın sizüñ ‘ammuñuz oğlı şimdi ise o tevābi‘i bizi Hi bizi ‘ammu oğlı katli töhmeti ile (25) müteḥhim kıllurlar bunca yıl vilāyet-i Şām vālisidür anuñ şerrinden emin degülin çün buyurursız (26) gelüñ imdi mülā’imet ü rıfķ üzere Mu‘āviye’ye bir kāğıd yazuñ bir miqdār anuñla müdarā yüzün (27) gösterin bunuñ ile aldañsun ki şormañ ki medārı ḥad‘a üzerinedür hile-i şecā‘ate ve kuvvete (28) yāver midür eger böyle iderseñüz Hudā-yı Te‘ālā anı ḥüsn-i tedbir ile söyle ideyin ki kendü de (29) müte‘allıkātı da yine yapışacakların bilmesünler fikrinden şaşursınlar didi emirü’l-mü’minin (30) ‘Ali bin Mu‘āviye’nüñ mekrlerine iltifāt

eylemezin eger halife ben isem emrüne itâ‘at idüp gayr ile (31) müdürâ fikrinden vaz geçmek gerek diyü buyurdi ‘‘at ‘llâh bin ‘Abbâs sem‘an ve ta‘aten ne buyurırsañuz (32) mu‘î‘ ve münkâd ben bir miqdâr söyledüğüm dahı hayr-hâ‘hluğ cihetindendir bundan (33) boşalı küstâhluğa şabr it ve ikdâm itmeyelüm didi **hikâyet** Aḥnef bin Ḳays’uñ metânet-i

[250a] (1) rây u aḥkâm-ı kelimâtı beyânında getürmişlerdür ki emîrû‘l-mü‘minîn Ḥazret-i ‘Ali’nüñ rażıya’llâhu (2) Te‘âlâ ‘anhu Mu‘âviye ile mâbeynlerinde hilâfet gavğâsı üzerüñdeki aşḥâb-ı tarîḳ (3) olmuşlar idi emîrû‘l-mü‘minîn ‘Ali Aḥnef’e ilç gönderdi vâkı‘ amuzda sen de bize mu‘âvenet getürmişlerdür ki bilmek gerek emîrû‘l-mü‘minîn’e mu‘âvaḳat emrinde iki (5) hâl vardır iki hâlden herḳangısın buyurırsa anı ideyin bir budur ki emîrû‘l-mü‘minînüñ yanına (6) varam ve bi-nefsihi eger hayr eger şerr kendü ile bile bu benüm veyâ budur gene virem de oturam on biñ (7) kılıç eri kimsenüñ şerrin emîrû‘l-mü‘minîn üzerinden def‘ idem didi emîrû‘l-mü‘minîn ‘Ali yirinde (8) otur hemân ol cemâ‘atinüñ üzerümüzden şerlerin def‘ eyle senüñ bize mu‘âvenetüñ bu olsun (9) diyü haber gönderdi Aḥnef de yirinde oturup kendü ḳavmine tehdid ü teşdid idüp hemân Ḥazret-i (10) ‘Ali’ye bu miqdâr mu‘âvenetle iktifâ eyledi sârânuñ ulularından Helâl bin Vâkı‘ dirlerdi bir kimse (11) var idi Aḥnef bizi şöyle ḳorsın ümmü‘l-mü‘minîn Ḥazret-i ‘Âişe rażıyallâhu ‘anhâ mu‘âvenet itmege (12) gelmez misin ‘ale‘l-ḥuşuş bir dem ḳavmimizüñ ulusısın didi bu gün ki gün ben ulu degülin bârî çün (13) Ḥazret-i ‘Ali ile Mu‘âviye’nüñ cengi emri ber-ḫaraf oldu Aḥnef emîrû‘l-mü‘minîn Ḥazret-i ‘Ali’ye geldi (14) anı göricek ey Aḥnef iş bir yaña olunca ḳatlindeñ de andan geldüñ didi Aḥnef yâ emîrû‘ (15) l-mü‘minîn ben kendümi gâyet eyü idüm siz bir uzun uzak yola düşdüñüz size ḫıdmet-kâra (16) ihtiyâc bu gözden yârin da artuḳ olur her ne vaḳt olursa ḫıdmet-kârıñuzun benüm size Ḥaḳḳ (17) ihlâşını bilüñ baña bu aşlı söz buyurmañ ki bize kimesne sizüñ eyülügüñüzedür bu (18) ve bize vaşlum size dirdi **hikâyet** Mu‘âviye Ḳays bin Sa‘d’a itdügüñüz mekrler beyânında (19) getürmişlerdür ki çün emîrû‘l-mü‘minîn ‘Ali rażıya’llâhu ‘anhu Mışr beglükleri Ḳays bin Sa‘d (20) bin ‘Ubâd’a virdi ki muhabbet ü şehâmet ile ârâste kimse idi ḥüsn ü tedbîri ve rây-ı (21) müyesserî ile Mışr vilâyetinde muḥkem zabt itdi Mışr ehli aña her vech ile ḫâyı‘ ve ḫâzi‘ (22) oldılar Şâm’da bu Mu‘âviye’ye ziyâde güç geldi bir vech ile ki Ḳayser ‘azîm dost (23) ehl-i şavâb râyler ḫile vü ḫad‘aya aldanmaz ebed Mışr vilâyetine anuñ zamânında mekr (24) ü ḫilesine revâc viremezdi bir de bu cihetden ki

Mısr'da anuñ gibi kimse (25) olıcağ Şām'a yakındur nā-gāh Hāzret-i 'Ali Kūfe üzerine yūriye Mısr'dan dağı ol (26) fā'ika ikisinüñ ortasında kalam benüm kalmaya diyü endiše itdürdi bārī tırmayup (27) aña dōstluk şūretinde mektūblarınuñ içinde ārizī taqrīb ile emīrū'l-mü'minīn (28) 'Oşmān'uñ maqtūl olduğı 'azīm fitnedür 'Ali'nüñ taħrīki oldı hīç bunuñla (29) bir müslümān rāzı olur mı dirdi ve bunu aña dirdi ki eger kendü ile bir olup (30) hem 'Irāk'uñ hem Hicāz memleketin aña vire tā 'Irāk'uñ da kendüsi bi'z-zāt otura Hicāz (31) memleketine kendü cānibinden bir adam da koyup aña zabt itdüreyin Qays da mektūblarından (32) 'arz u fikrin cemī' benāt hafıyyesine hep itlā' iderdi aña mektūblarınuñ cevābında (33) bir vech ile yazdı ki hīç kendü cānibinden bir adam hīç kendünüñ müte'ayyin kağısı tarafından

[250b] (1) olduğın şariħ anlatmazdı belki sözlerini müteħammilü'l-ṭarafeyn söylerdi niçe def'a ikisinüñ arasında (2) mektūblar vardı Mu'āviye kābil olup esrār-ı zamīri nedür almadı kalbinde aşl mezkūr olan (3) nedür bilmedi āhir Qays'a bir mektūb yazup buncadan sizüñle dōstlaşırız mektūblar (4) gönderürün toğrı bizden yaña olduğın añladur mısın ki seni dōstlarımız zümresinden (5) şayarız toğrı 'Ali'den yaña olduğın añladursın ki seni düşmenlerümüzden bileyüz eger (6) beni aldayın dirseñ baña kimsenüñ mekr ü ħadmesi kār eylemez hemān şimdiden soñra cenge (7) yarāklanurın didi Qays'a da bu def'a aña cevāb şaħiħ ü ħiṭāb-ı şariħle kendü tābi' olduğın yazup Mu'āviye'ye (8) kendüden itdüğü ricāda nev-mīdi kesdi Mu'āviye aña ħilesini kār itdüricek bu def'a Hāzret-i 'Ali cānibi (9) ile anuñ arasına ħilāf u şikāk bırakmaq nifākına başladı bu yüzden bir mekr dağı şürü' itdi Qays (10) itmez neden kendüye tezvīr-nāmeleri yazup içlerinde ben 'Ali'den bī-zārın sen ki Mu'āviye'sin ħāliyā saña (11) bī'at itdüm ki 'Oşmān'uñ 'Ali'den fā'ide taleb ideyüz dimişdi bundan ħayrı meger Mısr'da Qays'a (12) muħālif aşhāb sayf u silāħdan ba'zı kimseler var idi muḳaddemā anlar ile Mu'āviye kāğıdlaşup (13) neylersenüz eyleñ Qays Mısr'dan giderdi görüñ dirdi bu def'a anlara ħaberler gönderüp ħāliyā (14) Qays'da bizden oldı 'Ali'nüñ muħālefetine 'adedince sülük idüp eyledi ve bu ħaberi (15) Mısr vilāyetinede tamām şāyi' itdi ve Şām'da dağı telbīs ü tezvīr Qays ağızından düzdüğü mektūblaruñ (16) mazmūnına tamām şüyü' virdi Hāzret-i 'Ali'nüñ vilāyet-i Mısr u Şām'da olan cāsūsı (17) bu ħaberi 'ale't-tevālī Hāzret-i 'Ali'ye inhā eylediler ħātır-ı şerīfleri Qays bir miḳdār müteħarriḳ (18) oldı anuñ emrinde kendü aşhābı ile müşāvere itdi Qays emşāli ħıdmet-kārda (19) hezār kimse var birine naşb itdüñ didiler 'Abdu'llāh bin

Ca'fer min- (20) ba'd anı 'azl idüp bunda çağurmak töhm oldu böyle eyleñ eger anda oturup (21) hıdmet-kāruñuza irişmekde şitāb u isti'cāl itmezse ma'lūm olur ki cāsū (22) slar inhā itdükleri haberler eger şahīhdür ve eger isti'cāl ile gelüp ve hıdmetiñüze ve aşl (23) olursa ma'lūm olur ki anuñ hakkında söyledükleri yalāndur bunda geldükden (24) soñra Mısr'a göndermek cenk degül ammā vech budur ki şimdi aña mişāl göndere (25) siz anda olan erbāb-ı silāhdan size muhālif olup Mu'āviye'ye muvāfaqat (26) andan tā'ife ile muhārebe idüp anları ortadan götüre Mısr içi ağıyardan (27) pāk ola soñra 'azl ide sizūñle gide didi emīrū'l-mū'minīn 'Ali rażıya'llāhu 'anhu (28) bu rāyı begendi ve buyurdu Mısr'da Qays'a bir mişāl virdiler mażmūnında zıkr olunan (29) tā'ife ile muhārebe idesin anları ortadan götüresin diyü fermān olındı (30) şāl-ı Qays ve aşl olıcağ havāinde şimdi ol tā'ifeye ta'arruz ma'kūl (31) degüldür zāhir irişüp ve nihān tev'ikīn bunı emīrū'l-mū'minīn 'Ali 'övrini ma'kūl (32) görüp maqbūl tutdı andan soñra 'Abdu'llāh bin Ca'fer'ūñ didügi üzere (33) Qays'ı Mısr beglüğinden 'azl idüp birini Ebū Bekr Hāzretleri rażıya'llāhu 'anhu

[251a] (1) Muḥammed adlu ulu oğullarına virdiler bunlar Mısr'a müteveccih oldu Qays-ı İmān Mısr'dan çıkup (2) toğrı Kūfe'ye geldi emīrū'l-mū'minīn 'Ali'ye cümle mā- cerāyı vukū'ı üzere i'lām eyledi Hāzret-i Ebū Bekr (3) Mısr'a varup ol tā'ifeye ta'arruz itdi az geçmedin Mısr'da anlaruñ mübāşeretiyle maqtūl oldu (4) emīrū'l-mū'minīn 'Ali rażıya'llāhu 'anhu ma'lūm idindi ki rāy Qays'ūñ imiş 'azline pişmān oldu (5) **hikāyet** Mu'āviye'nūñ Hāzret-i 'Oşmān'ūñ katlin tezekkür itmekle kendü imiş gene hīle (6) vü rāyinde getürmişlerdür ki çün Hāzret-i 'Oşmān katl olıñduğdan soñra Nu'mān bin Bişr kalmalı (7) gönüllerini ve şol Muşhaf-ı Şerīf'i ki andan Qur'ān okurken üzerinde şehīd itmişler didi (8) bir şāhīfesine kanları akmışdı ve hātūnları Nā'ile'nūñ barmaklarını ki ol hādīşede kesmişler (9) idi cümle getürüp Şām'a Mu'āviye'ye getürmişdi Mu'āviye her bār minbere çıkduğca ol kanlı gönlekleri (10) minbere bile çıkarur ol kesük barmakları minber üzerinden şarkıdur halka gösterür ve sūz-ı (11) nālişle Hāzret-i 'Oşmān'ūñ menākıb-ı fezā' ilin ve hūsn-i māşer ü şābilin müstevkī söylerdi ve anı (12) zulmile kabḥ u cürm ile katl itdüklerin añar hem kendü ağlar hem halkı zār zār ağlardı halkuñ (13) içinde tekrār bu vaz' idüp anlaruñ kalblerine Hāzret-i 'Oşmān bir mertebe acımağ hāletin (14) getürdi ki hattā içlerinden bir cemā' at ittifāk ile enişelendiler ki Hāzret-i 'Oşmān'ı katl idenleri (15) ve anlara bu huşuşda yardım idenleri edānī gideler anları bulup öldürmeyince yatup uyımayalar (16) ve gövdelerin ve başların yumayalar ve

kendü evlerine ehl-i ‘iyâlleri yanında tutmayalar bunı itmege tamâm (17) ‘azîmet itdiler ve mâl u cânlar bu yolda ortaya kodılar çün Mu‘âviye halkı kendü cānibine böyle (18) meyl idüp bu mertebe anlaruñ ikdāmın gördi bu mertebeden soñra kalbinde mezkûr olan (19) iyilügin âşikâr itmege başladı yine birgün minbere çıkup halka yüz tutdı ma‘lûmıñuzdur ki (20) ben emîrû‘l-mü‘minîn ‘Ömer ki hem emîrû‘l-mü‘minîn ‘Osmân’uñ ikisinüñ de halîfesiyin bir tâ‘ife emîrû‘l-mü‘minîn (21) ‘Osmân’ı zulm ile öldürdiler ben anuñ re‘isiyin Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Kelām-ı Qadîmi’nde **ve men kutile** (22) **mazlūmen fe kad ce‘alnā liveliyyihi sulṭānen**⁵⁸ ya‘nî her kimse ki zulm ile maqtûl olsa anuñ velisine (23) ka‘ide taleb itmege kudret bize virdüñ diyü buyurdı ben şimdi anuñ kâtillerinden Allāh buyurduğı (24) üzere kışâsın taleb ide dirin amma bilmezsin bu hakkımı taleb itmekde siz baña yoldâşluk (25) ider misiz didi bir uğurdan feryād idüp saña mu‘āvenet emrinde elümüz dilimiz birdür (26) Hâzret-i ‘Osmân’ı öldürenleri bulmayınca kemdümüze ārām u qarârı harām idelüm ya budur cümlemüz (27) kırlayuz didiler Mu‘âviye anlara itdüğü sihr işledi cümle muṭî‘-i fermānı oldılar def‘i (28) ‘Amr bin el-‘Āş’a ki ol vaqtde arz-ı Şām’dan Filistîn’de olurdu adam gönderdi anı istedi ki (29) gele anuñla bu huşuşı mişāvere ide rāy u tedbirinde kendüye mu‘în ola Hâzret-i ‘Ali’nüñ (30) üzerine hurûc ideler **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Mu‘âviye Filistîn’e ‘Amr bin (31) ‘Āş’a adam gönderüp anı yanına çağurdu adamı ‘Amr bin ‘Āş’a varup nāmesini viricek (32) okıyup içindekiñi ma‘lûm idicek oğullarını cem‘ idüp anlar ile bu emri müşāvere (33) eyledi ‘Abdu’llāh adlu oğlu Peyğamber Hâzretleri şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem āhirete intikāl itdükleri

[251b] (1) vaqt senden rāzı gitdiler ke-zālik emîrû‘l-mü‘minîn ‘Ömer Hâzretleri rāziya’llāhu ‘anhu dağı senden (2) rāzı ve şākir gitdiler bu hâlde ki emîrû‘l-mü‘minîn ‘Osmân şehîd oldı sen hâzır degüldüñ (3) ol def‘a da senüñ zerre deñlü dağlūñ yokdur dünyādan ise saña kifāyet idicek (4) nesneñ vardur dünyānuñ götürü ise ni‘meti nā-pāydārdur ni‘met için Mu‘âviye’nüñ (5) yükin çekmek ne mühim kendü hālūñde qarār ile hiç aña varma didi Muḥammed adlu oğlu sen aña varma muḳtedāsı ve Kureyş kavminüñ rüknisin hāliyā be-gāyet tavā’if-i ‘Arab’uñ hāli muḳtaribdür eger bu def‘a (7) dilleri işlāha geldi ise geldi ve illā ebedî fitne vü fesād üzerine kalur senüñ (8) bunlaruñ işlāh ahvāli bābında ya‘nî bir sa‘y u eşerin olmasa mı gerek hemān aduñ bakar kalursın (9) tūtalum ‘azîz emr-i pūşide imiş ‘Osmân’ı zulmle öldürdükleri ḥod hiç bir ferde

⁵⁸ İsrâ, 17/33.

pūşide degüldür (10) anuñ kanı Filistīn'e varup mu'ayyen olınsuñ rāy-ı şavābdur didi 'Amr bin el-'Āş 'Abdu'llāh (11) didüğinde üstüh'ān şalāh-ı dīn ü Muḥammed didüğinde şalāh-ı dünyā vardur ikisi de (12) vechden ḥāriç degüldür didi āḥir rāy bunuñ üzerine karar itdi ki eger Mu'āviye Mısr (13) beglugin kendüye virürse aña vara murādına müşā'ade ide bu vech ile aña mektüb (14) yazup adamına viridi ve yine gönderdi mektübı Mu'āviye'ye ve aşl olıcağ Mısr virmek (15) aña ağır görünüp tereddüd eyledi karındaşı 'Utbe şimdi saña itā'at ider de sen aña elüñ (16) altında olmayan şehri virmekde tereddüd mi idersin hıç te'emmül ü tefekkür söz hemīn (17) virmek gerek didi Mu'āviye de rāzı oldı Mısr'ı aña virmek üzere 'Amr bin 'Āş'la (18) Mu'āviye ortasında kavlı ü karar olup mābeynlerde 'ahd ü üstüvār ideler Mervān bin (19) Ḥakīm bunu işidicek bī-ḥuzur olup ğazaba geldi Mısr'ı ğazablara virüp baña n'içün (20) virmezsin didi Mu'āviye andan 'özr dileyüp bu ğayrılara virdüğüm hep gene senüñ (21) maşlaḥatüñ içündür ki senüñle benüm aramda yādluğ bitti senüñ ile ikimüz nefsi-vāḥideyüz (22) 'arz şimdi yādları biliş idinmekdür ol daḥı mütesellī oldı **hikāyet** Mu'āviye'nüñ (23) mekr ü ḥile vü ḥad'ası beyānındadır getirürler meger bir zamānda henüz 'Amr bin 'Āş ile (24) mābeynlerinde bu kavlı ü karar olmadın birgün Mu'āviye ile 'Amr bin el-'Āş eşnā-yı müşāḥebete (25) 'Amr Mu'āviye'ye Ḥazret-i 'Ali'nüñ rażıya'llāhu 'anhu menākıb u mü'eşşirinde yād idüp senüñ 'Ali ile (26) münāsebetüñ var 'Ali kande sen kande didi Mu'āviye gerçek sen iledür ammā hep bu ḥalk (27) ortasında muḥālefeti ol peydā itdi bunca fitneye ol bā' iş oldı ve zālımlere (28) bere viridi ve 'ahdleri bozdı ve Ḥazret-i 'Oşmān'a bī'at itmişken āḥir döndi (29) nağz-ı 'ahd itdi didi 'Amr bu sözi söylemek yıgdür emīrül-mü'minīn 'Ali ḥod muttaşıl (30) 'Oşmān'a yardım üzere silāḥ bağlanmağda idi 'Oşmān'a yaramazluğ itdük ise aşlda sizü (31) ñle ben itdüm ki senden mu'āvenet istedi mu'āvenete varmaduñ ben anı evinde muḥāşara itdükleri (32) anda ḥāzır idem kaçdum Filistīn'e gitdüm didi bārī bu üslüb ile birbirleri ile münāzara (33) ve müsāḥebe iderlerken ki ikisi de iki ciḥān mekkārları idi mekr ü ḥilede kimse ayakların

[252a] (1) çekemezdi Mu'āviye Amr ben seni aldamağā kādirin didi 'Amr yok sen beni aldayamazsın ammā (2) ammā ben seni aldamağā kādirin didiler bu vech ile müzmer-i ḥilede müşābaka da'vāsını itdiler bu eşnāda (3) Mu'āviye 'Amr'a saña bir ḥaber var egil kulağıña söyleyin didi 'Amr da egildi kulağıñ (4) tutdı viridi ki ne fisıldar göre Mu'āviye kulağın ısırup işte seni aldadum o da (5) ḥod senüñle benden ğayrı kimse yok

ki saña sırr haberin söylemekte fısıldamağa ihtiyâc (6) ola yine eliñüz kulağın tutdı **hikâyet** şol mekrler beyânında ki ‘Amr bin el-‘Âş (7) Şıffın cenkde itmişdür getürmişlerdür ki çün Şıffın cenkde Hâzret-i ‘Ali ile Mu‘âviye (8) ‘askeri bulışdı aralarında nice gün ‘azîm cenkler oldı tarîkinden aşhâbdan ve ğayrdan (9) çok kimseler maqtûl oldılar âhirü’l-emr ki Hâzret-i ‘Ali leşkeri ğâlib gelüp Mu‘âviye ‘askerin (10) yirlerinden sürdüriler şöyle ki Mu‘az ki yidi Hâzret-i ‘Ali ‘askerinüñ aralarında kaldı Mu‘az ki yirinden (11) geçüp Mu‘âviye turdukları yire vardılar tamâm nuşret ü fırsat ‘alâ’imi bunlardan kesr ü hezîmet âşârı (12) Mu‘âviye’dür ‘askerinden göründi Mu‘âviye ‘Amr bin el-‘Âş’a di ki görür misin ‘Irâk ehli neyliyorlar (13) didi ‘Amr min-ba‘d hîle ‘askeri dâmenine yapışmak gerek didi yoḥsa bizi tamâm itdiler hep kılıçdan (14) geçerüz didi Mu‘âviye meded ne irsün ile hiç senden hîle ‘ilmin biñ bilür ve yokdur didi (15) ‘Amr şavâb budur ki hemân göndereler başlarına muşhaflar bağlayup yukarı kaldıralum anları muşhaf (16) içinde olana da‘vet idüp sizünle bizüm aramızda Qur‘ân hakemdür eger müslümânlar iseñüz (17) ân her ne buyurırsa siz de biz de anuñla ‘amel idelüm diyü feryâd idelüm ya budur cümlesi Qur‘ân içindekin (18) kabûl ideyüz diyüp cenkden el çekeler ya bir miqdâr ortamuzdan cenk götürile kılıçdan (19) bir pâre emân bulayuz hezîmet olan ‘askerimiz yine bir yire geleler veyâ budur anlarıñ ba‘zı Qur‘ân (20) içindekin kabûl ideler diyüp cenkden el çeke ba‘zı yok diyüp cenkden el çekmeye (21) ‘askerleri arasına ihtilâf düşer râyleri şaşar didi Mu‘âviye emr itdi gönder başlarına (22) niçe muşhaflar bağlayup kaldurdılar ilerü iki ‘askerün ortasına varup muhkem feryâd (23) eylediler ey müslümânlar üç gice üç gündür birbirimizi kıraruz müslümânlar ‘askerinden kimse (24) kalmayupdur ya dîn-i İslâm’ı ve ehliñüzi ve ‘ıyâliñüzi kâfir elinden kim alıyor işte muşhaflar (25) gelün içindeki Qur‘ân’da ne buyurırsa anuñla ‘amel idelüm sayf-ı Qur‘ân aramuzı kessün (26) diyü feryâd kopardılar ‘asker ise üç gün üç gice cenkden bî-zâr olmuşlar idi (27) hemân bu feryâdı işidicek kalbleri yumışadı def‘a Hâzret-i ‘Ali ‘askerinüñ içine ihtilâf (28) düşdi bir miqdâr cenkden el çeküp bizi Qur‘ân içinde öyle ‘amele da‘vet ideyorrlar müslümânlarıñ (29) Haḫḫ Te‘âlâ’nuñ kitâbı içinde olan nesneye boyun virürüz didiler Hâzret-i ‘Ali ey Allâh (30) kulları cenk üzere şâbit-kaḫdem olun kubbe-i bâğiyedür dîn ehli Qur‘ân ehli degüllerdür ben (31) anları sizden biñ bilürin gördiler siz cenkde ğâlib olursa bunu mekr ü ḫadîme (32) fikr ile itdiler mekrlerine aldanmañ didi beher-ḫâl çün

bizi Qur'an'da olana da'vet itdiler (33) anı kabul itmezüz dimege kadir degülüz didiler
Hzret-i 'Ali müslümânlar hakkı'çün ben bunlar ile

[252b] (1) cenk itdügüm Allāhu Te'ālā kitābında bunları maqşād ideyin dirin bunlar
Qur'an içindeki ne muhāliflerdür (2) didi hiç diñlemediler içlerinde ba'zı uluları yā 'Ali
seni Allāh kitābına da'vet ideyorrlar (3) kabul eyle yoħsa seni tutar haşm eline teslim
iderüz seni de 'Osmān gibi eylerüz Allāh hakkıyıçün (4) didügümüz istemezseñ biz
didügümüz iderüz diyüp Hzret-i 'Ali'yi tolayı aldılar Hzret-i 'Ali (5) gördi fitne-i '
gördi fitne-i re Mālik bin Eşter ki ser-'askeri idi ve şāğ kolda (6) 'adüvv ile cenk iderdi
Mālik bin Eşter ki ser-'askeri idi el çeksün diyü adam gönderdi ve anlara (7) uş göresiz
benüm sözüme gelürsüz didi adamı Mālik bin Eşter'e varıcağ baña cenkden el çeksün
vaḳti midür (8) yine çekerin haşm 'askeri ise şanup tırırlar didi ve def'-i Mu'āviye
'askeri üzerine yanındağı (9) alāy ile at şalup bir ulu toz kopardı tekrār bir ulu gāvğā-yı
cenk kopdı Hzret-i 'Ali bī-tołāyı (10) el'ān tā'ife şol gümān itdiler ki Hzret-i 'Ali
gönderdüğı kimseye Mālik'e cenk itsün diyü haber göndermiş (11) ola hemān Hzret-i
'Ali'nün üzerine hücum itdiler ba'zı tevārīh kitāblarında kılıç da şıyırdılar diyü yazar
Hzret-i (12) 'Ali sübhāna'llāh adamı yanıñuzda gönderdüm her ne işmarladumsa
āşikāre işmarladum hep işitdünüz (13) didi tekrār adam gönder varsun Mālik'e and
virsün ki artuğ cenk itmeye saña gele diyeler Hzret-i (14) 'Ali didükleri gibi itdi Mālik
gene dönmemek istedi hemān şimdi fetḫ olur az çok şabr eyle didi (15) varan adam bu
yaña da emīrül-mü'minini kendü 'askerimiz halkı öldüriyorrlar ol adam o ki (16)
gıtdükden sonra sen burada fetḫ itdügün nolur didi Mālik bunu işidicek fi'l-hāl cengi
(17) koyup Hzret-i 'Ali yanına cān atdı gelüp ol tā'ife elinde müzāyakaların görüp
anları tevbīh (18) itdi Mālik'e bu itmesen günehkār olurduğ didiler Mālik-i pīr şimdiye
degin bātil üzerine cenk ider (19) mişsiz şimdi hakk üzerine olmuşsüz öyle ya
muḳaddemā olan ulularuñuz cehenneme gitmişler didi anlar (20) muḳkem cefālar eyledi
anlar da Mālik'e dil uzatanlar birbirlerine söylemege başladılar hattā kancide (21) ile
birbirinün atlarınıñ başına urdılar Hzret-i 'Ali razıya'llāhu Te'ālā 'anhu aralarına
girüp (22) def' eyledi gāvğāyı başladılar ve cümle 'askerinün ilerü varup Qur'an'da her
ne var ise (23) anı kabul iderüz diyü feryād itdiler **hikāyet** çün iki 'askerün Qur'an'da
olana (24) ra'nāya ittifākları oldu ilerü varup mazmün-ı Qur'an mücibince aralarını faşl
itmege (25) bir kimse Hzret-i 'Ali cānibinden ve bir kimse Mu'āviye cānibinden
hakem naşb olunsın bunlar (26) cenk üzerine ittifāklar iderler aña kābil olalum didiler

Şām ‘askeri ‘Amr bin el-‘Āş hakem (27) itdiler şol tã’ife ki cenkde Hãzet-i ‘Ali’ye muhãlefet itmifler idi anlar Hãzet-i ‘Ali cãnibinden (28) Ebũ Mũsã Eş‘arĩ hakem olsun didiler Hãzet-i ‘Ali’nũn ikin gõnli olmadĩ kendũ cãnibinden (29) ‘Abdu’llãh ‘Abbãs rażıya’llãhu ‘anhu Hãzetleri’n hakem ideyin didi ol tã’ife ‘Abdu’llãh senũn (30) ‘ammuñ oğlıdur Mu‘ãviye ile saña qarãbetde berãber olan kimseden ğayrıya rãzĩ degũlũz ki ol (31) Ebũ Mũsã’dur didiler Hãzet-i ‘Ali ‘rãbetde bein ‘Abbãs’a rãzĩ olmazsañuz bãrĩ Mãlik bin (32) Eşter olsun didi arada hep bu fitneler tozunı qoparan yaluñlandırur oldur (33) aña da rãzĩ degũlũz didiler emĩrũ’l-mũ’minĩn ‘Ali **lã rãy li-men lã iřã’**e ya‘ nĩ iřã’ at olınmayanũ

[253a] (1) rãyı olmaz çũn Ebũ Musã’dan ğayrıya rãzĩ degũlse ben ne diyeyin varuñ bildũğiñũz eyleñ (2) Aħnef ilerũ gelũp yã emĩrũ’l-mũ’minĩn ‘Amr bin el-‘Āş ki Şãm ‘askeri tarafından hakemdũr mekkãr-ı (3) ‘ãlim ü ğile-kãr benĩ ãdemdũr Ebũ Mũsã ben kerrãtla şınadum ve anı bãrihã sũyletdũm hĩç ‘õzrũmũze (4) iřlã’ ı yoqdur bu maşlahatuñ ol ehli degũldũr bu maşlahata bir kimse gerek ki kãr-ı gũzãr u ğile (5) kãr ola mekãlimede gãh şaşma kendũyi řõyle muřĩ’ gõstere gãh bu ğod benũm dem-i dõstumuz imif diye (6) ve gãh şaşmdan řõyle ictinãb idũp bir vech ile a‘ rãz şũretin gõztere ki bu ğod bizũm (7) dũşmãnumuz imif diye pes eger beni hakem itmezseñ bãrĩ gel Ebũ Musã’yı eyle şerik idũp bõyle (8) gõndere ki ‘Amr bin el-‘Āş hĩç bir nesne ‘ağd idemez alayuz anı icãdın ve her nesne ki ben (9) senũn içũn ‘ağd idem ol anı açmağã qãdir olmaz didi emĩrũ’l-mũ’minĩn ‘Ali ‘Arab’la ideyin (10) didi ol tã’ife buña rãzĩ olmadılar Ebũ Mũsã Eş‘arĩ’dan ğayrı kimse (11) qarũşduğın istemez didiler aħir didũkleri gibi oldu Ebũ Mũsã Eş‘arĩ’yi ‘Irãķ ‘askeri (12) kãbilinden hakem itdiler ‘Amr bin el-‘Āş ile ikisinũn arasında bir ğũkm-nãmeleri yazılır oldu Hãzet-i (13) ‘Ali kãbilinden Ebũ Mũsã’nuñ ğũkm-nãmesinde bu bir nãmedũr ki emĩrũ’l-mũ’minĩn ‘Ali bunuñ mazmũnına rãzĩ (14) dur diyũ yazdılar ‘Amr bin el-‘Āş bõyle yazılmağã rãzĩ olmadı emĩrũ’l-mũ’minĩn laşzın qazıyuñ biz de mũ’minĩn (15) denũz ammã anũn re’sine rãzĩ degũldũr nice emĩrũ’l-mũ’minĩn bĩ-zãrsız hemãn kendũ adını ve atası adını yazuñ (16) didi Hãzet-i ‘Ali buña rãzĩ oldu Aħnef buña niye rãzĩ olursız emĩrũ’l-mũ’minĩn olmağĩ kendũ (17) ñũzden iskãt eylemeñ ‘Amr ben rãzĩ didũğinden nolur anlar bağı kãbilindendũr sen ğaķķ emĩrũ’l-mũ’minĩnsin (18) şimdi ğilãfetde yol senũndũr Allãh ğaķķıçũn biz saña bĩ’at iderken saña nisbetũmũz olduğundan (19) degũldũr eger şimdi senden ğilãfet mũsteħaķķ kimse bulsayuz aña bĩ’at ider senũnle anũniçũn (20) cenk ü

haşūmet iderdük şöyle ki şimdi sen ihtiyāruñla bu laķabı kendüden maḥv-ı iskāt (21) idesin mübārek degüldür қorқaruz artuқ saña emīrū'l-mū'minīnūñ ve ḥalīfelūk laķabı dönüp (22) gelmeye emīrū'l-mū'minīn olmayasın gel bu müslümānlar saña revā gördükleri laķabdan vaz geçmeye didi (23) Ḥāzret-i 'Ali rażıya'llāhu 'anhu bir miқdār te'emmül itdükdēn şoñra hīç nesne yoқdur niyyetī sünnete (24) niyyetī ya' nī benüm itdügüm Peyğamber sünnetidür Peyğamber Ḥāzretleri Ḥudeybiye kāfirleri ile şulḥ itdüginde ben (25) Peyğamber Ḥāzreti'nüñ kātibi idüm şulḥ-nāmeyi ben yazdum içinde Muḥammed Resūlu'llāh lafzın yazmışdum (26) kāfirlerden Süheyl bin 'Amr Peyğamber Ḥāzretleri'ne biz senüñ Resūlu'llāh olduғuñ mu'arrif degülüz (27) Resūlu'llāh lafzın gider hemān kendü aduñla atañ adın añdur Muḥammed bin 'Abdu'llāh yaz didi (28) Peyğamber Ḥāzretleri baña Resūlu'llāh lafzın қazı didi қazımadum ben Resūlu'llāh şalla'llāhu (29) 'aleyhi ve sellem nāmeyi elümden alup elleri ile қazıdılar var hemān benüm adım ile atam adın yaz (30) diyü buyurdılar didi Aḥnef Peyğamber Ḥāzretleri'nüñ ḥālī bir daḥıdur sizüñ ḥālīñüz bir daḥıdur (31) anlara müyesser olan saña müyesser olmaz didi Ḥāzret-i 'Ali sözin tutmadı āhirū'l-emr itdi (32) 'Amr bin el-'Āş didügi gibi yazdılar iki tarañın da ḥükm-nāmeleri yazup tamām olduқdan şoñra (33) iki tarañıñ a' yān-ı 'askeri mażmūnlarına şehādet idüp içlerine kendü adların yazdılar

[253b] (1) Ḥāzret-i 'Ali ḥükm-nāmesin Mālik bin Eşter'e ileticek ki ol da şehādetin bize emīrū'l-mū'minīn (2) laķabın yazmaduқları içün şehādet itmedi şāğ elüm kesilsün eger bī-zārsam didi bārī (3) iki tarañdan ḥükm-nāmeler imzā olup içlerine şāhidlerüñ şehādetleri yazıldıқdan şoñra (4) tariķinden böyle қavl ü қarār olundu ki Ḥāzret-i 'Ali Kūfe'ye Mu'āviye Şām'a gide her birisi (5) yā nicedür diyü yüz adamdan artuқ kimse ve sekiz ay aralarında merīt ola ḥakem didükleri kimseleri (6) Qur'an'ı tettebbu' idüp sekiz ay te'emmül idüp göreler andan sekiz aydan şoñra Dumetü'l-cendel (7) nām mevzū' da dört yüz adam Ḥāzret-i 'Ali cānibinden dört yüz adam Mu'āviye cānibinden vara cem' (8) olalar ḥakemler daḥı ya' nī 'Amr bin el-'Āş ile Ebū Mūsā Eş'arī ikisi de anda varalar bu sekiz (9) ay içinde rāylerine toғrıldıysa birbirleri ile söyleşeler ikisi kimüñ ḥilāfeti üzerine (10) ittifaқ iderlerse gerek 'Ali olsun gerek Mu'āviye olsun gerek bunlardan ğayrı aşḥābdan (11) kim olursa olsun anı muқarrer ideler ol sekiz yüz kimseyi buña şāhid tutalar kendülerine (12) daḥı anlaruñ қабул itdüklerini ḥilāfete қабул ideler aralarında ḥilāf u nizā' münқаt' ola iki (13) 'asker içinde bu қavl ü қarār üstüvār olduқdan şoñra 'asker-i İslām tağuldılar Ḥāzret-i (14) 'Ali Kūfe'ye Mu'āviye Şām'a

müteveccih oldu hakemler dağı ictihādlarına meşğül oldılar Muğire bin Sa'y'den (15) rivāyet olunur ehl-i rāyden bir cemā'atden şordı 'acabā bu iki hakem birbiri ile ittifākiderler mi (16) yoḥsa ḥaḳḳ üzere her biri ictihād itdügünü söyleye mi didi anlar da kim bilür didiler (17) Muğire görün ben bile bilür miyin diyüp taşra çıkdı ol ṭoğrı 'Amr bin 'Āş öñüne (18) geldi yā 'Amr biz iki ṭā'ife ile bile qarışmaduḳ anuñiçün ki ḥaḳḳ kaḅğı cānibden ma'lūmumuz (19) oldu bilmezüz eyü mi tedārik itdük yaramaz mı sen bu bābda ne dirsın didi 'Amr bu taḳdirce (20) siz ḥalkuñ ḡāyet yaramaz mı olursız anuñiçün ki Ḥaḳḳ nuşreti terk itmiş olursız bunuñla (21) Ḥaḳḳ Te'ālā'nuñ ḡazabına müsteḥaḳḳ olursız didi Muğire anuñ cevābın alduḳdan soñra (22) yanından çıkup gitdi ṭoğrı Ebū Mūsā yanına geldi bi-'aynihi buña da 'Amr'a didügin (23) didi Ebū Mūsā bu sizüñ ṭutduḡuñuz yol ḡayrısından yigdür buña ziyāde pesen-dīde (24) gelür Muğire gördi ikisinüñ kelāmı arasında çok fark var bildi ki ikisi oluşmak (25) ihtimāli yok ḥalka bu vechile ḥaber virdi hiç ikisinde ihtimāl virdüginüz ḥāl yok (26) didi **ḥikāyet** çün 'asker-i Şām'la 'Irāḳ 'askeri arasında mev'ūd olan (27) zamān geldi ma'hūd olan üzere dört yüz kimesne Kūfe 'askerinden ve dört yüz (28) dağı Şām 'askerinden ki ekşeri şaḥābe-i kirāmdan idi zıkr olınan Dumetü'l-Cendel nām (29) mevzu'a gelüp cem' Ebū Mūsā Eş'arī ile 'Amr bin 'Āş dağı geldiler ikisi de bir çāder (30) ḳurıvirdiler inüp içinde oturdılar ḥalk taşrada muntazır oldu ki ḥakeminüñ ittifāḳı (31) nenüñ üzerine olur göreler çādir içinde oturduḳları gibi 'Amr bin el-'Āş Ebū Mūsā'ya (32) bize ol lāzım olan budur ki her kim ki kendü sözine ṭura ol vefā-dārdur ve her kim ki (33) kendü sözine ṭurmaya ol cefā-kārdur ve ḡaddārdur diyü ḥükm ideyorır idi Ebū Musā böyledür

[254a] (1) didi 'Amr da eytdi bu ḥükmi bir yire yaz didi Ebū Mūsā'ya yazdurdı andan Ebū Mūsā da (2) eytdi ḥilāfete kimi ta'yin eyledüñ sen benüm ta'yinüm uyduḡuñdan ben senüñ ta'yinüñ (3) artuḳ uydın didi Ebū Mūsā benüm rāy-ı ictihādum bunda qarār itdi ki 'Ali'yi de Mu'āviye'yi de ḥilāfetden (4) ḥalk ideyüz Ḥazret-i 'Ömer raḳıya'llāhu Te'ālā 'anhu ḥin-i vefātında itdügi gibi ḥilāfete kimse ta'yin iderdüm (5) ümidin anlarda bunu ta'yin ideler ki hem 'ālī-nesebdür hem zāhiddür ve hem 'ālimdür didi 'Amr bin el-'Āş (6) yā Ebā Mūsā bilürsın ki 'Oşmān raḳıya'llāhu Te'ālā 'anhu zulme ḳatlı olundu didi ta'yin itmeyüp bu emri (7) 'asker-i müslimīne taḳrīz ideyüz anlar gibi ta'yin iderlerse ideler anı biz de ḳabül ideyüz baña (8) ḳalsa 'Abdu'llāh bin 'Amr'ı ta'yin iderdüm Ebū Musā ile oldu didi 'Amr ḥilāfete Mu'āviye'yi (9) n'içün añmazsın ki Ḥazret-i 'Oşmān' uñ velīsidür naşş-ı Ḳur'an anuñ ḥaḳḳıdur Ḥaḳḳ Te'ālā Ḳur'an'da

(10) **ve min kütile mazlūmen fekad ce‘alnā liveliyyihi sulṭānen**⁵⁹ ya‘nī her kimse ki zulm ile maqtūl olınsa (11) biz anuñ velisine bir kıṣāş itmege vüs‘at u kudret virdük diyü buyurur imiş Mu‘āviye’ye anuñ kanlarına (12) kıṣāş kudreti gelmez illā ḫalīfe olmaya nice ‘ale’l-ḫuṣūş anuñ ḫilāfetine niçe vechden istiḫkākı (13) vardur bir nesebī cihetden ki ne vāşıl ḫāndāndan olduğı senüñ ma‘lūmuñdur anı dimege ḫācet (14) yok yirde ḫasebī cihetden ki Resūl’illāh Ḥāzretleri’nüñ kaynıdur ‘āka-yı müslimīnün ṭābīleri (15) düşer ve hem kātib-i vaḫyden Ebū Mūsā ey ‘Amr gel Allāh’dan ḫorḫ garez-ı kelimātın ḳo ‘Oṣmān’uñ velī (16) sidür diyüp ṭurursın āyet-i kerīmede velīden murād vāriddür Ḥāzret-i ‘Oṣmān’uñ iki oğulları (17) ṭururken ‘amum oğlu niçe velī olur imiş ve ḫilāfet emri ma‘lūmdur şeref-i neseb ü ḫāndān ile (18) olmaz buña fazl-ı taḳvā vü diyānet gerekdür Mu‘āviye’yi sen böyledür diye bilürsin didi bārī (19) ṭarīkinden niçe müşāvere-i muḫāvereden soñra āḫir ‘Amr bin el-‘Āş da Ebū Mūsā’nuñ didüğine geldi (20) anuñ rāyine etibbā‘ itdi ki ‘Ali’yi de Mu‘āviye’yi de ḫilāfetden ikisin de ḫal‘ ideler ‘asker-i aṣḫābdan (21) üçinci kimi iḫtiyār iderlerse ittifāk ile anı ḳabūl idüp ḫalīfe ide ideler ḡavḡā başıla ‘Amr bin el-‘Āş (22) Ebū Mūsā ile çāder içinde bu rāyı muḳarrer itdüklerinden soñra ḫaymeden ṭaşra çıkdılar muntazır (23) alup ṭayerān ‘asker-i müslimīn içinde vardılar Ebū Mūsā ‘Amr ne itdi söylesin (24) evvel Mu‘āviye’yi ḫilāfetden anı ḫal‘ eyle cümle üstüḫ‘ānlar didi ‘Amr bin el-‘Āş sübhāna’llāh (25) sen var iken baña ne söz düşer senüñ benüm üzerüme fazluñ ve ‘ilmüñ izharu mine’ş-şems ya‘nī (26) günden izhardur yol senüñdür evvel sen söyle didi ol mekkāruñ mekr-i ḳalbinden fesād var idi (27) Ebū Mūsā anadan āḡāḫ olmadı ‘askere müteveccih olup ey ḫalk ma‘lūmıñuz olsun ikimüz (28) sekiz aydur sizüñ emriñüzde mümkün fikri iderüz ve Ḳur‘ān aḫkāmında geregi gibi ictihād idüp (29) ḫiç bir daḳıka fevt eylemedük ikimüz de ümmetüñ ṣalāḫ-ı aḫvālını ‘askerüñ ḳaṭ‘-ı fezā (30) ‘ilini bunda gördük ki ‘Ali’yi de Mu‘āviye’yi de ḫilāfetden ḫal‘ ideyüz üçinci aṣḫābdan (31) her kimi dirseñüz iḫtiyār idesiz ittifāk ile ḫalīfe ideyüz tā fitne ateşi söyine buña (32) binā’en ḫāliyā ‘Ali bin Ebī Ṭālib’i ḫilāfetden ḫal‘ itdüm didi ve ‘Amr’da dönüp de eytdi sen de (33) Mu‘āviye’yi ḫal‘ eyle diyicek ‘Amr bin el-‘Āş ey ḳavm ‘Ali’yi ḫilāfetden ḫal‘ itmek de

[254b] (1) ben bunuñla neyleyin ammā ḫilāfetden bin Mu‘in Mu‘den b Ebū Süfyān’ı ṣābit-ḳadem ü muḳarrer itdüm didi (2) Ebū Mūsā bunı işidicek ḫāşā buña böyle ittifākumuz diyü feryād itdi ikisini (3) birbirine düşüp çekişmege başladılar ‘asker

⁵⁹ el-İsrā, 17/33.

gördiler nizāc kemā-kān faşl olunmadı (4) tağuldılar aralarında yine cenk-i harb niyyetin muqarrer itdiler Şāmīler Mu'āviye yanına Kūfīler (5) Hāzret-i 'Ali yanına döndiler Ebū Musā Eş'arī rażıya'llāhu 'anhu Hāzret-i 'Ali'den u (6) tanduğundan qodı Mekke-i Şerīf'e gitdi anda muķīm olup artuķ gelmedi 'Amr bin (7) 'Āş dağı Şām'a gidüp vardı Mu'āviye'ye qarışdı anuñ rāy-ı tedbīr ve (8) keyd ü hīlesiyle diyār-ı Şām-ı istiķlāl üzerine Mu'āviye'nüñ elinde qaldı (9) Hāzret-i 'Ali rażıya'llāhu te'ālā 'anhu dağı ehl-i 'Irāq'a bī'at ile ve aşhābdan kendüye (10) tābīc olanlar ile Kūfe'den kemā-kān hālifelüğinde oldı kışşanuñ tamāmı yirinde (11) neler gördür **hikāyet** getürmişlerdür ki Mu'izzü'd-devle 'Ahmed-i Büveyhī'ye Bağdād (12) begilüğün müyesser oldı hāķı tamām kendüye muķīc kıldı cümle umūr-ı vilāyeti zābt itdi (13) meger Ahvāz vilāyetinde ümerāsı oğullarından bir beg-zāde var idi adına Dürīhān dirler idi (14) Mu'izzü'd-devle Ahvāz'da iken evvel anı ri'āyet iderdi anuñ arķasında hayli kudret ü huşümet (15) ehli olmuş idi Mu'izzü'd-devle Bağdād'a gidicek Ahvāz beglüğine kendüyi Mu'izzü'd-devle'den artuķ lāyık (16) gördi on beş biñ adam ile Ahvāz'dan hurūc idüp Mu'izzü'd-devle'ye 'āşī oldı hemen (17) 'asker ile Erdeşīr şehri önüne gelüp qondı bu Erdeşīr şehri Ahvāz vilāyeti şehirlerinden (18) bir şehrdür muķkem hişārı olmağın Mu'izzü'd-devle cümle hāzāine vü esbābı anda idi Mu'izzü'd-devle anuñ (19) 'iştānı haberin işidicek mübādā anda olan hāzāin ü esbābına ta'arruz ide diyü qorķdı (20) ol zamānda hālīfe olan el-Muķīc billāh önüne gelüp kışşayı 'arz eyledi ve şavāb budur ki (21) anuñ fitnessi def'aten emīrū'l-mü'minīn kendüsi teveccüh-i 'ināyet ide ki ol kelle top ateşi (22) cihānı yaqmaya didi hālīfe iltimāsını qabūl itmeyüp kendü nefsleri ile uğraşa gitmek 'ādet degüldür (23) didi Mu'izzü'd-devle hālīfeden bu sözi işidicek gördi mażīd degül hemān kendü oğlına (24) Bağdād beglüğün ışmarlayup kendüsi def'-i hāşma meşğūl oldı eli altında olan leşkeri (25) cem' idüp vāşīta-yı eş'arı önünde yoqlama itdi gördi yidi biñ süvārdur ba'zı Deylem'den (26) ve ba'zı Türkistān'dan kendü kullarından bu eşnāda fikr itdügi kendü rüz-ı behāyetle cenge (27) giderse nā-gāh Bahreyn memleketi tarafından Qarāmiṭāc tā'ifesi hurūc idüp oğlını Başra'dan (28) süreler pes bu maħzūr ki def' içün ba'zı mu'temedleri ile Bahreyn memleketinüñ emīrine yüz biñ altun (29) gönderdi tā'ifesine mübāşir olmaya ve yüz biñ altun dağı bādiyelere gönderdi beş biñ 'Arab süvār (30) istedi bādiye-i A'rābī müteferriķ oldukları vaķt idi ancak biñ süvār geldi cümle 'askeri toķuz biñ (31) kimse oldı beş biñ Deylem'den ve toķuz yüzi kendü kullarından ve Türkistān oğullarından (32) ve iki biñ

dağı bādiye-i ‘Arabī süvārlarından biñ süvār dağı beglerinden ve erkān-ı a‘yān-ı devletinden (33) ve havāş-ı hazretinden idi pes bir gün Mu‘izzü’ d-devle bir ziyāfet idüp bunları bir araya cem‘ eyledi ve ümerā-yı

[255a] (1) Deylem’i yanına çağurdu evvel anlara vāfir bahşışler ve en‘āmlar eyledi andan sonra anlar (2) ile rüz-ı behāyetle cenk emrin müşāhede itdi baña söyleñ fikriñüz nedür anuñla cenkde (3) muvāfaqat mı idersin yoħsa muhālefet mi didi cümlesi başların aşığa idüp hayr u şerr hīç (4) bir söz söylemediler āhir içlerinden biri ayağa kalkup emirüñ ma‘lūmı olsun ki biz bu cümle beglerüñ (5) Deylemī ben her ne söylersem bunlaruñ ağızından söylerin egerçi bizüm zımmetümüzde emirüñ çok haqqı vardır (6) ammā Ruzbahān da kendü memleketümüzüñ beg-zādelerindendir biz anuñ üzerine kılıç çekmezüz size ‘āşī (7) olmazuz velikin ne yardım iderüz ve ne size aña degin şabr iderüz ki ikiñüz uğraşasız (8) herkañğıñuz gālib olursa aña muṭī‘ olayuz didi Mu‘izzü’ d-devle anlardan bu sözi işidicek (9) mütehayyir olup anlardan kendüye yoldaşluk ümidini kesdi Pāris memleketinde karındaşı oğlu ‘Azdu’ (10) d-devle Fenā Hüsrev’e nāme yazup beş biñ atlu ‘asker istedi bu yaña çün Rūzbahān’a bu haber (11) ma‘lūm oldu meger kendününde ‘Azdü’ d-devle yanında Pendār adlı bir karındaşı var idi Pārs (12) şehirlerinden bir şehre beg idi bu da bir nāme yazup aña haber gönderdi ki ‘Azdü’ d-devle’ye ol da anda (13) ‘işyān eyleye ‘Azdü’ d-devle anuñ def‘ine meşgūl olup kendü başı kapısına düşdi ‘Azdü’ d-devle (14) ‘asker göndermege mecālī olmaya Mu‘izzü’ d-devle dağı bunu tıydı egerçi zāhir bundan aña bir hāl geldi (15) ammā hīç kendüsi öldürmedi zīrā kāvī rāyı dehşetli kimse idi kendüy i‘tikādı ve hūsn-i (16) tedbīrine i‘timādı var idi elbet her kimse ki bu vaşfla mevşūf ola hīç bir hādise cāsūs-ı (17) endişeye kendüye yol virmez ve zamīr-i āyīneye hayret pası kapılamaz elbetde bir tedārikden hālī (18) olmaz buña binā’ en Mu‘izzü’ d-devle hemān kendü oğlu Bahtiyār’a bir nāme yazup içinde nāmem saña (19) varduğı gibi neylerseñ eyleyüp halīfeyi Bağdād’dan çıkarı göresin yoħsa memleket-i (20) Ahvāz elden gitdi didi nāmesi oğlına iricek halīfe önüne iletüp ahvālī ‘arz eyledi (21) halīfe na-çār olup dir dimez Bağdād’dan çıkdı ‘azīmet ü celāl-i ‘asker māl-ā-mālla (22) vāsıta geldi bu yaña Mu‘izzü’ d-devle tekrār endişe idüp halīfeyi gönüllü gönülsüz Bağdād’dan (23) çıkartdum anı Rūzbahān ile cenge getüricek cā’iz ki sonra baña bundan incine didi def‘ (24) huzūrına bir nāme yazup emirü’l-mü’minīn’e küstāhlık idüp Bağdād’dan çıksunlar didüğüm (25) ehl-i bā’iş olan Bahreyn’de Karamıta’dan bir tā’ife hareket idüp fitneye

‘ife haemişlerdür ben kendüm (26) Ruzbahān ile cenge meşgūlken nā-gāh anlar Baġdād’a geleler bir fitne ola diyū emīrū’l-mū’minīn Baġdā (27) d içinde bulmasunlar diyūp itmiş idüm eger rāy-ı ‘ālileri bu tarafa leşker çekmege müte‘allık (28) olmazsa fermān ideler Rābāt feth ayāşları Başra semtine revān ola kulları ‘aded-i emrin (29) ber-taraf idince birkaç gün Agbāl’la Başra’da oturalar didi hālīfeye nāmesi vāşıl olıcağ (30) bu fikri begendi Vāsı’tan kılğup Başra semtine revān oldı ki Ahvāz tarafından (31) bu yaña Rūzbahān’a cāsūsları varup emīrū’l-mū’minīn kendü nefesine hareket itdi ‘azm-i rāyātı (32) bu tarafa toğrıdur didiler kōrkup Erdeşir şehri üzerinden kılğup üç dört menzil (33) öte kōndı bu def’a Behrām-ı Hürmüz şehri öñini ‘asker-gāh idindi Mu‘izzū’d-devle bu haberi işidicek

[255b] (1) isti‘calle oturduğı yirden kılğup geldi Erdeşir şehri önünde anuñ kılğduğı yire (2) kōndı anda olan hāzāin ü esbābına ta‘arruz olınmaduğın göricek anı kuvvet-i tā’ife yorup fāl-ı mübārek (3) tıtdı içinden vāfir māl çıkarup fuğarāya taşadduğ eyledi andan ‘adūsı üzerine Behrām Hürmüz’e (4) yüz tıtdı iki menzile gitdükden soñra ‘askerinden Deylemīler’e sen de baña yoldāşluğ eylemek istemezsiniz burada (5) oturuñ benümle bile gelmeñ didi anlar emr sizūñ diyūp beş biñ kimse idi orada cümle ağırık u ihmāl (6) u eşkālī anlar ile kōdı sā’ir ‘askeri ile hemān yarındası gün oradan göçdi kōnduğı menziline ‘Arab (7) leşkerini çağurdu anlara istimālet idüp baña lafzuñuzdan muvāfağat idüp siz Deylemīler gibi itdūñüz (8) hāqīkat benüm mu‘temed sipāhum sizsiz hāliyā sizden umduğum budur ki sözüm tıtasız ben iki düşmen arasında (9) kıldum bunlardan ulu düşmenüm burada çeh kōduğum Deylemīler’dür şimdi fikrüm bunuñ üzerine kārār itdi ki siz (10) buradan gene girüsine dönesiz varup anlar cānibinde kōnup oturasız şöyle ki arduma düşmek isteyūp (11) mübāşereleri men‘ idūñ eger memnū‘ olmazlar ise anlar ile uğraşuñ ben bu yanumda olan (12) toğuz yüz kullar ve biñ düşmene karşı gideyin didi A‘rāb ‘askeri emīr yoğdur kimse ile (13) aña karşı gitdükte rāzı degülüz on biñ kimseye bu biñden eksik kimesne neylese gerek didiler Mu‘izzū’ (14) d-devle didüğüñüz gibidür ammā benüm ancak bu kadar kimsem olduğı bu arada çeh kōduğum düşmen bilür (15) yoğsa varacağum düşmen bilmez şöyle ki varup üzerlerin başam pusıda dağı ‘askerüm (16) var şanurlar hemān siz o düşmeni baña kōñ kerem idūñ benden bu arada çeh kōduğum düşmenüñ (17) tepeler ve kūhına varacağum düşmez bilmez şöyle ki şerrini def‘ eyleyivirüñ didi anlar da fermān sizūñ (18) diyūp iki biñ kimse idi bunları döndürdi vardılar emri üzere orda çeh kōduğı

Deylemiler yanına (19) kondılar bu yaña Rūzbahān önlerinde sā'ir bilmeyeler ' asker ile cenge āmāde olup oturdu Mu' izzü'd-devle (20) Benī Muḥābā üzerlerine yürüdi ol daḥı aña karşı geldi bir şahrāda alāy bağladılar Mu' izzü'd-devle (21) iki yüz kıl sağ kolda iki yüz kıl şol kolda ta'yīn idüp ve iki yüz kıl da her kola ta'yīn eyledi ki (22) şöyle muntazır ola turalar ihtiyācı vaḳtinde ta'yīn olındukları kolda anlara yoldāşluk (23) ideler kendüsi bākī yüz kıl ile ve ḥavāş-ı ' ināyetden biñ atlu ile ḳalbde sancāḡı dīnde ḳarār (24) eyledi ol yañadan Rūzbahān'da ' askerin geregi gibi terbiyyet idüp tırdı tarafından (25) nār-ı kār u rāy evvelce başladılar havā ziyāde germ idi Deylemiler ki Ahvāz ' askeridür tḡā adamları (26) olmaḡın ıssıya duymazlar idi ısaḳdan ziyāde zebūn olmışlar idi Mu' dzzü'd-devle bunu görüp (27) ' askerine bu tḡā' ifeyi görürsüz ıssıdan nice ḳalmışlardur hemān bir uğurdan merdāne ḥamle (28) idelüm didi düşmen ' askeri üzerine at şaldı anlar da bunlara at şaldılar nā-gāh (29) bir ' aẓīm kütürdi ḳopdı ol güpürdinüñ ḳorkusından yir altında şūr-ı zemīnün (30) yüregi ḳopdı andan ḳopan toz gökde güneş āyinesinün şe' āmete seḫāb gibi ḥicāb oldu (31) āḫir Deylemiler Türkistān ḳullarınun önlerine tıramadı cümleñüzden şu emdiler żarūrī (32) yanmaḡa yüz tıtdılar Rūzbahān bir deve üzerine binmişdi ḥālī böyle göricek yidegi atın (33) çekdiler ki deveden ine atına binüp ḳaça bu ḥālde Türkistān oḡlanlarından biri irişıdi

[256a] (1) anı tıutup bağladı ḳırmañ diyü nidālar itdiler vāfir māl u esbāb eline girdi nihāyet meretebe (2) tıydum öldiler ve Deyā'im ' askerinden ve yir yir münādiler ḳodılar ḥaşm ele girdi ḳaçan ' askeri (3) nden tıtılan uluları ile Rūzbahān'ı bağladılar deve üzerine bindürüp sālīm ü gānim girüsine (4) geçdiler ol A' rābī leşkeri ḳonduḳları yire geldiler Mu' izzü'd-devle anlarun ümerāsına ḳāḫir (5) ḥil' atler vāfir teşrīfler ārizānī itdi vesā'irlerinden daḥı hezār en'ām u iḫsān eyledi (6) ellerine giren māl-ı ḡanīmetden anlarun daḥı ḥişşesinden ḳıḳardı anlar yanında oturan (7) ' askeri ki biz saña yoldāşluk itmezüz didükleri sebebden Mu' izzü'd-devle anları orada (8) alıḳomışdı gelüp Mu' izzü'd-devle'nün ḥāk-i rāhına yüz sürdiler önünde i' tizār u istiḡfār (9) itdiler cānuñuzı size baḡışladum ḳanuñuzdan vaz geçdüm ammā nekrī tonuñuzı ve yarāḡıñuzı (10) dökün beyān u ' üryān ḳande giderseñüz gidün min-ba' d sipāhī dirlüḡin yimeḳ ki velī-i ni' metine (11) eyülük itmeyin kimse eyülük ider diyü cümlesin ḳodı atdan tından yarāḳdan yasāḳdan ' üryān olup (12) her biri ki ' ār u ḡayretten başı aşaḡa oldu eḫrāf-ı vilāyeti ' Irāḳ'a perīşān oldılar eger (13) ' āḳil olan bu ḫikāyetde te' emmül idebilür ki Mu' izzü'd-devle'ye olan bu cümle fetḫ ü fütūḫ (14) zīr yirde taḳdirün rāy-ı işābet ü

fıkr-i şābiti sebebi ile zuhūr itmişdür zīrā ‘ādetu’llāh bunuñ (15) üzerine cārīdür ki her beg zuhūr-ı esbābınuñ vücūdına mütevatır niteki **fe izā ‘azamte fe tevekkel** (16) ‘**ala’llāh**⁶⁰ āyet-i kerīmesi bu ma‘nādan haber virür ki Hāzret-i Risālet-penāh’a hitābdur ya‘nī (17) yā Muhammed aşhāb ile cenkde müşāvere vü tedbīrle sözi bir yire kōdukdan şöñra Allāhu Te‘ālā’ya tevekkül (18) ile ya‘nī müşāvere-i tedbīre i‘timād eyle ki tedbīr ü müşāvereden şöñra emri tamām iden (19) haqīkat Hāqk Tebāreke ve Te‘ālā Hāzreti’nden **Cāmi‘ü’l-Hikāyāt kitābından kısımlı evvelden on (20) üçüncü bāb** ki haşmlar cevābında şehirler fetḥ bābında erbāb-ı rāy u aşhāb ‘aql itdükleri (21) meger vech ile ve tedārikler beyānında idi evvelā ma‘lūm ola ki birkaç ‘Arabī lafzlar vardır ki ma‘naları (22) birbirlerine qarībdür anlar meger vech ile ve ḥad‘a lafzlarıdır ki ḥadd-ı zātında bunlar elfāz-ı netīce degüldür ulu (23) kimselere daḥı itlāk olınsalar cā’izdür ki ḥattā Qur‘ān-ı Kādīm’de Hāqk Te‘ālā mekrüñ ḥayr iş (24) itmek mekrdür ve bunu kendü zāt-ı pākine izāfet idüp **ve mekru mekernā mekren**⁶¹ (25) ya‘nī kāfirler mekr itdiler bize de mekrleri muḳābelesinde anlara mekr itdük diyü buyurur mekre ḥile (26) eylemek egerçi zāhir şöñra beñzer çün kāfirlerüñ fi‘l-i muḳābelesinde mekr ü renc olmaz Hāzret-i (27) Muhammedü’l-Muşafā şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem **el-ḥarbu ḥad‘atün** ya‘nī uğraş ḥile vü ḥad‘a (28) üzerine mebnīdür aldamaḳ ve aldanmaḳ ile olur diyü buyurırsın biz de bu bābda şol (29) ḥileler ve had‘alardan ki ‘aql ıssıları qahr eylemekde ve murādların taḥşil (30) itmekde kullanmışlar da anlardan bir miqdār beyān idelüm ki oḳıyanlar fā’ideler o ki bi-‘avni’ (31) llāhi te‘ālā ve tevfiḳen **hikāyet** getürmüşlerdür ki çün Aḥzāb ki kefere-i (32) A‘rāb’dan bir qābileden niçe bölük kāfirlerden ki cem‘ idüp Mekke kāfirler ile ve bī-nazar (33) cehūdları ile bir olup ittifāk ile Medīne’de Resūlu’llāh üzerine yürümüşler idi

[256b] (1) kışşalar Qur‘ān-ı Kādīm’de mezkūrdur ol vaḳt ki anlaruñ ḥücūmları ḥaberi alındı Resūlu’llāh (2) buyurdu ki Medīne ṭolayı ḥendeḳ kesdiler anuñiçün bu ḡazā seyr kitāplarında Ḡazā-yı (3) Ḥendeḳ diyü yazdılar ‘asker-i küffār bunuñ gibi ‘azīm ü elīm cemī‘le ki ḥaşr u ḥaşrları (4) yoḡ idi gelüp ḥendeḳden ṭaşra Medīne üzerine ḳondılar müslümānlar muḥāşara eylediler (5) müslümānlaruñ cānları anlardan ḳorḳdılar zīrā şimdiye degin kāfirlerüñ bu miqdār cem‘iyyetüñ (6) görmüşler idi kāfir ‘askeri daḥı şimdiye degin ‘Arab içinde ḥendeḳ kesildügin (7) görmemişler idi ‘acibleyüp oturırlardı

⁶⁰el-Āl-i İmrān, 3/159.

⁶¹en-Neml, 50.

bir nice kâfirlerden Nu‘aym bin Mes‘ūd eş-Şekâfi adlı (8) bir kimse kaçıp Resûlu’llâh Hzretleri’ne gelüp önünde müslümân oldu ve yâ Resûlu’llâh çokdan (9) bu ârzûda idüm bi-hamdi’llâh üzerüme irişdüm dilerin ki bu küffâr cem‘iyyetin müslümânlar üzerinden tağıdam (10) henüz anlar benim İslâm’a geldüğüm bilmezler icâzet buyurursañuz varayın bildüğüm üzere bir hîle kurayın (11) bunların cem‘iyyetleri şikletin üzerünüzden ayrı kurayın tağulup gitsünler didi Resûlu’llâh (12) ey Nu‘aym sen bu maşlahatun issin var kâdir olduğunca didüğün mertebe ilet ki harb didükleri aldatmağdur (13) anun binası hîle ve had‘a üzerinedür diyü buyurdu pes Nu‘aym hemân yine ol gice hendekden geçüp kâfir (14) ‘askeri içine vardı ol ceğüdları uluları yanına vardı anlar ile bir pâre oturdu (15) ve kendüyi anlara kendüler için endişelenür gibi gösterdi andan anlara yüz tutdı benim size (16) şıdk-ı niyyetüm ve ihlâş ile muhabbetüm ma‘lûmuñuzdur ve her dâ‘im bilürsiz sizun ilunüz cânibine (17) durişürin sizun huzurunuñuzı kendü huzurum bilürin didi cümlesi ne şübhe biz de seni (18) kendümüze böyle bilürüz didiler Nu‘aym imdi bilun sizun burada hâlinüz müşkil-ender-müşkildür (19) bu A‘râb ‘askeri ki cem‘ olmuşdur bir döndi tâ‘ifedür her biri bir yirden gelmişdür evleri (20) esbâbları buralarda degüldür eger bu cem‘ iyyetden garezleri hâşıl olursa Muhammed’un işin (21) ber-ıaraf iderlerse fi-hâ sizun de muradunuz hâşıl olur ve eger garezleri olur ve eger (22) garezleri olmazsa bunda neleri kaldı her biri döner kendü kabilesine gider sizi Muhammed’un (23) pençesinden kurtılır siz anunla çıkışmağa çıktüğünüñüzü hod bilürsiz sizun evunüz yârünüz Medîne (24) havâlisindedür gayrı yirde çıkup gidemezsiniz sonra Muhammed size ulaşur gelun bir iş bârî (25) idun bu A‘râbî ‘asker içine adam gönderun anlardan ba‘zı oğullarından yaramaz kimse tutup (26) alun sizun yanunuzda turalar anlara i‘timâd idesiz tâ bu cenk emri tamâm olunca sizi bırağup (27) gitmeyeler didi ceğüdlar eyü didun bu rây-ı şavâbdur hiç bizim gönlümüze gelmedi idi didiler (28) anlardan tutı isteyelüm eger virmezlerse Muhammed’den ‘özrümüz dileyüp anunla barışalum kendü ‘özrimüz (29) yapalum didiler Nu‘aym anlar ile bu kavli berkitdükden sonra anlar yanında taşra çıkup toğrı Mekke (30) kâfirleri yanına Ebü Süfyân önüne geldi Kureyş uluları yanında cem‘ olmuşlar idi (31) harb tedbirin iderler idi anlara dahı döstân yüz kelimât itdi kendülere şıdk u ihlâ (32) şın takrîr eyledükden sonra hiç haberinüz var mı bugün yolum beni nazar ceğüd (33) ları içine uğradı bu şerri ma‘la‘ bu cem‘ iyyetlerine pişmân olmuşlar Muhammed haber

[257a] (1) gönderüp anuñla el altından şulh eylemişler yarındası mu‘temed tutdılar āsitāneler ki giymişüz (2) ki siz virürseñüz atları Muhammed’e virüp yanında hoş kişi olalar ve Muhammed kişi ol (3) tutdılar yiñizden ala tutı ide bu bahāne ile isteseler ki giymişüz ki cā’iz ki ħarb (4) emri ber-ġaraf olmadın siz taġıla birlügüñüze gidesiz bizi Muhammed’üñ niçesinde koyasuz (5) diyü fikir itmişler didi bu cevābı Nu‘aym’dan işidicek hiç tınmadılar ammā ħalblerinde (6) bir ulu ħātıra oldu yārına degin şabr itdiler yarındası şabāĥ olıcaĥ rü’esā-yı (7) leşker-i ‘Arab görüp Benī Nazīr ceĥūdları kendülere bir adam ile ħaber göndermişler ħulāşā-i (8) kelāmları bu ki yirimüz tozsuz ola da biz burada oturup beklerüz hiç neticesi (9) zāĥir olmaz bu kerre bize bu endīşe düşer oldu ki Muhammed ile egerçi arañuzda birkaç günlük bu a‘dāvāt (10) düşdi ammā gene kendü içüñüzden koymış kimsedür ħorħaruz gene cüz‘ī baĥā ile arada olan (11) ‘adāvetiñüz zā’il ola anuñla barışa dönesiz biz şöyle ħalayuz sizüñ gittügüzi bizden çıkara (12) eger bizi kendüñüze mu‘āvenet idüp Muhammed ile kār-ı ħarb başına varsun dirseñüz bizi koyup (13) gitmeyeceğüñüze inandırmasız içüñüzden bir civāndan bize bir niçe yarar tıyanlar viresiz bizüm (14) yanumuzda miĥmān olalar her birinüñ ri‘āyetde elümüzden gele anda dirīġ itmeyün maşlaĥat (15) tamām olduğdan soñra hoşluġıla gene yanıñuza döneler küffār-ı ‘Arab bu sözi işidicek (16) Nu‘aym’üñ didügi gerçek imiş işte geldi didiler ceĥūdlaruñ gelen adamına sö (17) gdiler tamām ĥuşūnet gösterdiler adamları dönüp bu ħaber ile önlerine varıcaĥ (18) bunlar da gördi ki Nu‘aym’üñ didükleri gibi gerçek imiş eger gönüllerinde bizümle dostluk (19) var imiş ki tıtvirdiler ma‘lüm oldu bizüm ĥaĥķumuzda endīşeleri (20) ĥayr degülmüş didiler ceĥūdlar anlardan a‘rāz eylediler anlar da ceĥūdlaruñ ‘āķilün (21) leşkerleri arasına iĥtilāf diyü ħorħdılar Ĥaĥķ Te‘ālā iki fırķanuñ bile (22) ħalbleri deyrlerinden muĥkem ħorħu bıraĥdı bu ħorħu āşināsından Süĥeyl daĥı (23) gönderdi anlaruñ gözlerini toz ile tıldı ve çādırlarını başlarına yıĥdı (24) ol gün aĥşāma güc ile iderler aĥşām olduğı gibi cümle yirlü yirine kaçup (25) taġuldılar ol bir luġ ĥile ile deñiz gibi ulu cem‘iyyet bir anda tārümār oldu (26) **ĥikāyet** getürmişlerdür ki Rüm kāfirleri begleri içinde Arġapon adlı bir kimse (27) var idi ki Ecnādīn memleketinüñ begi idi ol zamānda kāfirler içinde andan ‘āķil ü zeyrek (28) ve heybetlü ve iş görmüş kimse yoġ idi aşda Rüm ilince Arġapon diyü iş görmüş (29) ve ĥile-kār ve zeyrek kimseye dirler idi Ĥazret-i ‘Ömer’üñ rażıya’llāhu ‘āĥārĥilāfetleri zamānında (30) Ebū ‘Ubeyde el-Cerrāĥ Ĥazretleri rażıya’llāhu ‘anhu ki Şām vilāyetlerini fetĥ itmek üzerine idi (31) her ġarafa ümerā-yı ‘asker-i müzliminden

birisiyle ‘ asker gönderüp taraf taraf vilāyet-i küfri feth (32) itmege ‘ Amr bin ‘ Āş’ı gönderdi ve ‘ Arab Arṭapon da Rūm Arṭapon üzerine gönderdi ki (33) getürelüm ikisinüñ arası nerde karar ider diyü buyurdu çün ‘ Amr bin ‘ Āş ‘ asker ile

[257b] (1) Ecnadīn memleketi ḥaddine irişdi ṭurmayup Arṭapon’la kendü arasında ilçileri vardur (2) gelürdi her-dem hiçbir nesneye muḳayyi olmadı āḫir aralarında cenk muḳarrer olıcaḳ ‘ Amr diledi (3) kendüyi kendüden Arṭapon’a ilçi şüretine ḳoya bi‘ z-zāt var şehrinüñ ḫişārınuñ metāneti ne mertebede (4) dūr bile ve kendünüñ sözini diñleye ve ‘ aḳl u fehmini ve fikr-i ferāsetine endāzede ide ve ‘ izz ü şevketi (5) ve ḳudret ü sekīneti ve yarāḡı ve yasāḡı ve keşret-i ‘ āsākiri ne miḳdār ma‘ lūm idine buna binā’ en (6) kendüyi ilçi idüp Arṭapon öñüne müteveccih oldı varup Arṭapon bulıḫıcaḳ merāsım-i (7) risāleti ahsen-i vech ile edā itdi Arṭapon anuñ sözine gülicisine baḳup anda gördüḡi (8) zekā vü fikr ü ferāsete ḫayrān oldı kendü kendüye bu ya ‘ Amr bin ‘ Āş kendüsidür veyā bir kimsedür ki (9) ‘ Amr bin ‘ Āş bunuñ rāyiyle ‘ amel idüp ider beher-hāl bir ‘ askerde ki bunuñ gibi şāḫib-i idrāk (10) ü tedārik kimse ola ol ‘ askere kim ḡālib olur elinde bunu öldürmeñ didi bunuñ ḫıdmetine (11) ḳā’im olanlardan birisini öñüne çağırup var fülān yirde bekle bu ḫerīf öñüne uğradın (12) gibi bunu öldürüñ diyü ḳulaḡına fısıldadı ol da dönüp gitdi ki ya‘ nī varup buyurduḡı (13) ḫıdmeti edā ide anda yine ‘ Amr’la ba‘ zı sözi söyleşmege başladı ‘ Amr evvelā kendü ḫaḳḳında (14) Arṭapon’uñ fikrine ne geldüḡi ferāsetle añlamışdı anuñ ḡazabınca ol kimseye didüḡinde Ḳur’ān ile (15) bildi Arṭapon’a risāletümüz cevābında her ne didüḡüñüz nesne benüm ma‘ lūmum oldı ammā bizüm ‘ askerümüz (16) benümle bu risālete ṭokuz kimse daḫı göndermişdür cümle on yoldāşumuz emīrümüz her ne iderse bizüm (17) müşāveremüzle ider ve bu cānibe gider olıcaḳ bize şöyle ıḫmarladı ki her işi ittifāk ile işleyüz (18) bu didüḡüñüz ḫaberleri ben yalıñuz ileticek baña emrine muḫālefet itmişsin n’içün bu yoldāşlaruñ (19) ittifākına ḫayrla gelür degürir varayın ol ṭokuz yoldāşlarında ḫuzūrıñuza getüreyin bu baña (20) buyurduḡuñuz sözleri anlara daḫı söyleñ cümlemüz ma‘ lūm olup dönelüm tā ki benüm sözüümüñ revnaḳı (21) ola arañuzu ideyüz didi Arṭapon ma‘ ḳüldür böyle itmek gerek ve bir kimseye daḫı çağırup (22) bunuñ da ḳulaḡına fısıldadı tiz var fülāna iriş aña yolda ṭur da bu ilçi yanuña uğrayıcaḳ (23) ur öldür dimiş idüm vazgeçsün ol emri te’ḫire ḳosun daḫı yoldāşları var imiş (24) şimdi anları hużūruma getürmege gider varup anları getürdükden soñra emrüm niçe cārī (25) olursa anuñla ‘ amel ide didi ol bu vech üzerine

ol kimseye bir kâğıdın alup (26) iletirdi ‘ Amr bin ‘ Āş şāğ u sālīm ol yoldan geçüp gitdi vardı ‘ askerine (27) ulaştı Artapon soñra kışşayı tıydı ‘ Amr’ı şalıvirdüğine pīşmān olup gūşşa idi (28) ammā bir vaktdeki pīşmānluğı fā’ide itmedi ‘ Amr cümle hişāruñ yolın izin çalmaz görmiş (29) idi ‘ ākıbet Artapon’ı başdı ‘ askerın tağıtdı ilin vilāyetin ve hişārın feth eyledi kışşanuñ (30) tafşılı yirinde mezkūrdur **hikāyet** getürmişlerdür ki çün ‘ Abdu’llāh bin ‘ Āmir (31) vilāyet-i ‘ Acem’den Nişābūr hişārını feth için leşkerle muhāşara itdi niçe müddet ol hişāruñ (32) öñünde oturdı haşānet ü münāsebetden fethine dest ü ser bulamadı hişār içinde (33) anlar dahı maħbūs gibi dil-teng olup niħāyet mertebede ‘ āciz ü muntaızır oldılar āħir ‘ Abdu’llāh hişār

[258a] (1) içine emānetle bir kimse gönderdi ben bildüm bu sizūñ hişārıñuz dökme durd ile feth olunmaz (2) üzerinde beklemekle uşandum ğayrı yire mühimmātumdan artan yüküm yapum bunda sizde hişārıñuz (3) içinde emānet koyam anlara hıyānet itmeyesiz istediğüm vakt baña bī-kuşūr göndermege iltizām idesiz (4) hemān şimdi kalker giderin didi haber gönderdi ol kimse hişār içine bu haberi ileticek muħkem (5) sevindiler her ne kadar esbābı varsa göndersün kabūl iderüz harāsetinde takşir (6) itmeyeler ve her ne kadar isterse yine hāzır kendüye gönderelüm tek üzerimüzden kalksun didiler (7) ‘ Abdu’llāh buyurdi büyük şanduklar getürdiler ki yine ‘ Acem ğanā’ iminden ellerine girmişdi her bir şanduka (8) silāh ile bir adam girdi şanduklarıñ ağızını kapayup kendü mühri ile mührlledi ve mu’temedlerden (9) n’içe kimseler ile şandukları hişār içine gönderdi şandukları hişāra taşıyınca aħşām (10) oldı alup giden mu’temedlere ışmarlanmış idi aħşām olduğı gibi şanduklarıñ mührin bozup (11) kapakların açdılar içlerinde olan müsellaħ kimseler taşra çıkup bir uğurdan tekbir getürdiler (12) ve hişārda olanlar ile cenge başladılar ‘ rda olanlarhı taşrada ‘ askerın yarāklamış idi hāzır (13) turırlar idi bunlar taşradan yürüyiş itdiler bu hulle-i laṭif ile anuñ gibi ‘ aẓim hişārı feth (14) eylediler niçe ay şemşir kādır olmaduğı feth bir anda hūsn-i tedbir kādır oldı **hikāyet** (15) bu geçen hikāyet meşhūrdur bunuñ müttekī hikāyetler ‘ Arab içinde çok söylenür cümleden biri (16) bu ki getürmişler hayr diyene illā barış ki meşhūrdur ‘ Arab pādişāhlarından biri be-ğāyet ulu pādişāhdur ki (17) hiç ‘ Arab u ‘ Acem pādişāhları içinde kendüden ulu pādişāh görmezdi aşlda mesken (18) ü me’vāsı Fırāt suyu kenārında idi ve Başra vilāyetinde bir pādişāh dahı olurdu bu Cezīme (19) ile araları uz degüldi bir vaktde ikisi uğraşdılar Cezīme anı başdı ve öldürdi bu habere (20)

pādişāhınūñ bir gāyet şüret ü sîretde güzel kiyâset ü ferâset ehli kıızı var idi adına Zibâ dirler (21) idi atası maqtûl olıcağ yirine pādişāh olup leşker ü ra'ıyyetini ahsen ü vechle zabt (22) eyledi etrāf-ı memleketi ma' mūr itdi hışār ta' mîr ü termîm idüp her birine haşānet ü metānet virdi (23) ve memleket kendüye karar tutup baht-ı devletde üstü-vār olduğdan soñra kendü kendüsine atamuñ (24) kanını yirde komak helāl-zādelük degüldür düşmenden intikām almamak muhanneslükdür diyü (25) fikr idüp atamuñ kanın almayınca hāşā 'inām-ı pāk itmeyin diyü and içdi ve bunu da bilürdi ki (26) haşmla öñgülenmekle murād hāşıl olmaz diledi ki dāmen-i makşüda dest-i hîle ile el vire (27) def Cezîme'ye bir nāme yazdı içinde 'ālem-i gün fesāda cārî olan cümle işleri hālîf-i (28) 'ālem ezel-i azâlde hep takdîr itmişdür kimse anuñ kışşası dāmeninden sıçrayamaz niteki (29) dimişlerdür

Nazm: mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün

Çazā kūyine kimse bulamadı yol

Anı sen şanma maqdūr-ı beşerdür

Çazādan kimse (30) kırtulmaz bilinen

Çazā sırrından ancak bu kadardur

pes benüm atama her ne irişdi ise çazā-yı āsmānî (31) ve takdîr-i yezdānî idi ve şimdi egerçi ben memleketin zabt itdüm tamām etrāf-ı vilāyeti taht-ı (32) fermānuma aldum hiçbir nesneden endişem kıalmadı ammā pādişāhuñ ma' lūmıdur her ne kıadr-i merdānelük (33) itse elbette 'avret ere muhtācdur niçe ki etrāf olan pādişāhlar ahvālin fikr ider ben hiç

[258b] (1) birin kendüme küfüv añlayup lāyık göremezin illā pādişāhı lāyık görürin ümıddür anlara beni kıabül (2) ide iki memleket bir ola baña anlaruñ haremlelerinde oturmak saltanatı yiter didi nāmesi Cezîme'ye iricek (3) evvelden hüşn ü cemāl-i kemālin işitmiş idi devā'î-yi racūliyyet dağı tekāzā itdi anuñ hālîne nefis-i emmāresi (4) tamām meyl idüp iltimāsına icāzet gösterdi n'ıçe vezîrleri var idi her birine bunu müşāvere itdi n'ola (5) idüñ şavābdur didiler illā anlardan birisi ki kemāl u 'aql-ı kifāyet ü ferâset ü kiyâsetle sâ'irlerinden mümtāz (6) u ser-āmed idi adına Çuşayr bin Sa' d el-Laħmî dirler idi ol cā'iz görmedi pādişāh hiç hâlde düşmene i' timād (7) itmek gerek bu

hiledür ki bu ‘avret fikr eylemişdür nâmesinüñ cevâbını mümkün olan mertebe gızzet ü huşûnet (8) üzerine göndermek gerek didi had‘a ve hîle olur ‘avret ne kadar çok bilürse elbette erüñ esir ider (9) didügi ma‘kuldür ol baña gelicek ben andan kaçmazın didi def‘-i emr itdi nâmesinüñ cevâbında (10) iltimâsuñı kabûl itdüm hemân cân-ı vuşlat ârzûsın ider aña ne vakt dest-i res müyesserdür i‘lâm idesin (11) diyü yazdılar nâmesiyle gelen ilçisin tizcek bu cevâb ile gene kendüye döndürdiler Zibâ’ya vâşıl olıcağ (12) tekrâr adamlarıña nâme yazup içinde kendüyi kabûlden tamâm mertebe sürür hazzın i‘lâm idüp hezâr (13) minnetler izhârından soñra pâdişahuñ ma‘lûmidur ki benüm pâdişâhlar arasında hayli nâm u nişânım (14) ve kemâl şehrine vardur eger gidemeñ ki hıdmetüñüze varam ki tamâm fahrümdür ‘avretüñ muqadder (15) ise adı yavuzdur işrâfda olan pâdişâhlardan ‘arlanıruñ ki beni ta‘yib iderler bak (16) nefesine niçe uymış şehvet-perest olmuşdur ki kalkar kendüsi er arayı memleketinden (17) çıkar erüñ ayağına varur dirler ammâ erleri kimse ta‘yib eylemez her nice hareket ider (18) lerse iderler pâdişâh gönül alacağın itse bu vilâyeti qadd ü şerîfleri ‘izzeti (19) eyleye müşerref eylese çün iki memleket birlük oldı bu evde yine kendü kendüler gider (20) vuşlatları devletleri bunda iderse yüz kemâl lafz idi eyülük ol müsâvisinde (21) dağı sâye-i ‘inâyetlerinde emîn olurdum didi nâme Cezîme’ye irişecek Cezîme (22) gitmek ‘azmin eyledi Kuşayr vezir yürüdi dağı haqadur elbetde gitmek düşmene (23) i‘timâd eylemek olmaz kişiyi kuyruğı kesilmiş yılanı tuta koymak haqadur didüğüm (24) niçe ki söyledi nâşih-i müşfiküñ kâ itdi kâ itmedi hadm-i şetmden bir kerde (25) bir sekde ile kalkup igvâ-yı nefsin ardınca Hîre’ye revân oldı Kuşayr vez (26) ir dağı bile gitdi yolda giderken dağı muttaşıl söyler melâmet iderdi kemâ-kân (27) müfid olmazdı âhir ki Hîre’ye ta‘yîn vardılar bu mâiyetde varup gelenler kendü (28) leri bir alây müsellağ ve müretteb esbâb-ı cenkle ârâste kimseler qarşuladukların haber (29) aldı Kuşayr vezir bunı işidicek kışşayı tıydı ey pâdişâh korquğuma uğraduğ (30) geldün var meliküñe yüz dut gide kimü hem bu haber bu ‘alâmet degüldür didi Cezîme (31) gene sözün işitmedi vezir kend kendüsine bu şuver sözüm diñlemez bu yaña olacağ (32) oldı ben de bari mecâl u er iken başum kırtar ide didi tâ söz anlara varmadın (33) atı başın çevirüp had‘aya verâ‘ idi başından kodı gitdi Cezîme’ye bir miqdâr

[259a] (1) gidince Zibâ’nuñ ‘askeri irişdi ol beyâbân içinde nâ-gâh hıdmetüñ üzerine urur ya (2) nında olan cenk yaratsız kimseleri anı ne tağutdılar kendüyi hadd u bend ile

ḥaṣā (3) ra Zibā öñüne iletdiler senüñle n'ıçe yüz vaḳtdür ki atamuñ ḳanunu senden alam ya' nı (4) gelin almağa gelü güyegü olursın ḳanlar saña alacağüñ külengü ciḥāz göstereyin (5) diyüp ḥāṣā Zeyd cāmesini cüydü ḥıdmet bahānesin ol zıṣt-i ḥāletle gösterdi (6) işte bugüne gelince senüñ için iḥṣār olınan ciḥāz budur didi ve buyurdi birlügin (7) getürdiler bu saña ri'āyetdür pādişāhlaruñ ḳanları yire dökülmege dir var gelür didi bir ḳaftān getür (8) diler iki ḳolnuñ bile ṫamarların deṣüp ḳan aldı ḳanı dikünce aḳdı ve cānı ḳıḳdı bu yaña (9) çün Ḳuşayr vezir vilāyetlerine iriṣdi bir ḳarındaşı oğlı var idi adına 'Ömer bin 'Ady (10) dirler idi ki sağluğında anı veli' ahd idinmiṣdi pādişāh itdi ve amuñ söz diñlemezdı āḫir (11) başına gelen geldi sen bārī her yirde başıña gelecegi ḳayır söz diñle diyüp cümle aḥvāline intizām (12) virdi ve Zeyd-i Dānā'nuñ rāy-ı şā'ibine uymağıla her ḥālī ber-ḳarār vasvas-ı salṫanatı üstüvār (13) oldı andan Ḳuşayr vezir aña Zibā'yı şöyle ḳomak olmaz ṣimdi ki andan Cezīme'nüñ (14) ḳanın almaḳda ihmāl ideyüz bir 'āciz 'avretten intikāmuñ almayayuz (15) ṣenlülkle ṫutmaḳ rāy-ı ḥurrrem degüldür anuñ için berk ḥiṣārı vardur içine girüp (16) taḥaṣṣun ider ḥiṣāruñ ḳabiḥ ise yire 'add olur ḥile an ḡayri ṫarıḳle anı ele getüre (17) mezin ḥile daḫı bunu fikr idüp ki gelüñ a'yān u erkān-ı vilāyeti bir yire cem' idüp (18) anlar öñünde baña bir cür'a isnād idüp beni dögelük ve yorğun şöyle (19) ḳoñ andan ṣoñra ben maslaḫat başarurın didi pādişāh mu'āz ala ki bize seni (20) düğüm irserüzlük idem veyā bir 'uzvını kesem noḳṣān iriṣdürem sen benüm atam (21) yirindesin memleket senüñ himmetlülkle ḫayf ideyorurın didi Ḳuşayr senüñ maslaḫatuñ (22) yitmez ala baña bu cerāhatı irme görmek ile tırine rızā virdi burada 'amelüñ anca eyülügüñ (23) gördüm anuñ ḳanın almaḳda benüm yüzünci müdā eylesem çok degüldür didi 'Amr bin (24) 'Ady ḫalk içinde sence ṣuçlayup döğsem olur ammā burnın kesem bize Ḳuşayr ḫoṣ (25) didigüñi bārī it didi yarındaşı gün pādişāh dīvān-ı 'ālem idüp izn virdi 'ām u ḥāṣ (26) dīvānına ḫāzır oldılar ḫalka yüz ṫutup aḡladı bilürsüz 'Acem Cezīme ne olur pādişāhdur didi (27) cümle gözüñ üzerinde ḫakkı vardur velikin Ḳuşayr vezir anuñ 'ammumı olup gitmege ol (28) bā' iş olmiṣ Ḥire memleketine iletmiṣ daḫı anı ele virüp kendüsi ḳaçmiṣ bunu da (29) geldi biz bunu revā görmezüz ammā 'Acem yirine ḳiṣāṣın ideyin ve yirinde bile ol sizüñ (30) yanuñızda getürsinler ve āḫir çekeyin ḫabs itsünler didi andan buyurdi Ḳuşayr'ı (31) baḡlu öñine getürdiler ayakların ḫalkaya geḳirüp ol cem' içinde aña muḫkem tāziyāneler ça (32) ldılar ve zindāna iletüp ḫabs eylediler andan ṣoñra siyāset

eyleye Kuşayr zindāna vardu (33) ğı gice kendü eliyile burnını kesdi ve şöyle gösterdi ki bunu kendüye ol

[259b] (1) gün pādişāh itmiş ola ve eṭrāf-ı vilāyetine adamlar gönderüp memleket içine bu haberi muhkem yaydı (2) memleketde bile söylendi tamām şāyi^ç oldu bir müddetden soñra bir ṭarīk ile zindāndan (3) kaçdı ṭoĝrı memleketinde Zibā’nuñ evine vardı ḥālını aña ağladı ben siz (4) üñle Czīme emrinde ne vaḳt bir olup kāĝıdlaşdum ‘ Amr bin ‘ Ady baña bu tenbīhi (5) idüp nā-ḥaḳḳ ḥalk içinde beni döĝdi ve burnumı kesdi ū ḥāle koydı öldür (6) mek içün zindāna urup ḥabs eyledi āḥir bu ṭarīk ile yol bulup kaçdum (7) işde ḥuzūrına geldüm diyü göñli güler gözleri ışıldadı Zibā anı gerçek şanup ḥālını (8) raḥm eyledi yanında şalıḳoyup aḥvā^ç -ı luṭf itdüĝine nassuñ vezāretde arz (9) eyledi Kuşayr baña ū ūretle vezāret nice yaraşula ammā benüm bāzir-gānluk bābında (10) tamām başiretüm vardur ticāret yolın ḥüb bilürin baña ḥazīneden vāfirce māl virse (11) ñüz tāz-ḥānuñuz olsam ‘ İrak memlektine muttaşıl seferr eylesem size münāsib olan metā^ç lar (12) getirsem ölince bu üslūba geçsem rāzıyın didi Zibā fikrinde beĝenüp n’ola tek sen (13) bu ra^ç iyyet ile mütesellī ol didi ve buyurdu ḥazīnesinden vāfir māl çıkarup Kuşayr’a vir (14) di bāzir-gānlar üslūbınca ‘ İrak’a ṭoĝrı ısmar etdi vardı kendü mālından daḥı (15) aña māl katdı ‘ aẓim sermāye ile bir ulu bāzir-gān oldu ‘ İrak’dan merr idündüĝi (16) vāfir metā^ç alup nice yükler baĝladı iki üç ay ve niçe gün Zibā öñüne geldi getir (17) di tekāsin ve tarā’if naḥīfi Zibā’ya ‘ arz eyledi Zibā ūimdiye deĝin anlaruñ gibi (18) esbāb görmemişdi ‘ avretdür dünyā zīnetini gördüĝi gibi meyl idüp daḥı (19) marīz oldu Kuşayr’a o ḥazīnesinden niçe māl daḥı çıkarup virür ki üzere (20) kendüsi içün tekrār anlar emşāl pādişāhlar lāyık yār-gār metā^ç lar daḥı getüre Kuşayr’a (21) sem^ç ān ve ṭā^ç aten diyüp gene ‘ İrak’a müteveccih oldu yol ortasında Firāt şuyı (22) kenārına gelicek bir yirde otırıcak oldu el altından ‘ Amr bin ‘ Ady’e ḥaber gönderüp (23) yüz dutarken birinüñ üzerine ikişer ulu şanduk yükleyüp şandukuñ içine (24) şabbası ḥuşını ile ve silāhı ile birer berā-mādem koyup bāzir-gānlara metā^ç in üslubınca (25) terbiyyet virüp baña irüşdüresin didi ve sen de tebdil son idüp (26) bile gelesin diyicek ‘ Amr bin ‘ Ady daḥı didüĝi gibi itdi kaşra ol dört yüz maḥmülller ki (27) Zibā’nuñ gözleri görmelüĝi metā^ç lar götürürlerdi vāşıl olıcak hemān oradan dönüp (28) Ḥire vilāyetine ‘ azm eyledi Zibā’nuñ ḥişāri öñüne irdükleri gibi kendüsi ḥişār (29) üzerinde temāşā iderdi ağır ağır

yürür nice kaṭār develer gelür ki üzerlerinde (30) kimi metā'lar şıḳletinden güc ile yürürler anlara baḳup bu isbātı söyledi (31)

Şi'r: **Yā li'l-cemāli meşyühā ve iden**

ya' nī develere noldı ki ağır ağır yürürler

Ecendelen (32) **yaḥmilne em ḥadiden** ya' nī bunlar taş mı götürürler bunca demür mi

Emi'r-ricālū dürrü'an (33) **ka'iden** ya' nī yoḥsa üzerlerine cübbe levhi şanlı silāhlu erenleri yetmişdür

[260a] (1) bārī Ḳuşayr develer ile gelür ḥişār kendü andan mażmunında ḳalır şanduklar içindeki (2) metā' ı ḥişār içine aldılar meger ḳal' anuñ bir uğırunuñ yolu var idi ki binā olıduğı mābeynde (3) ḳomışlar idi ki nā-gāh ḳal' a içinde bir müzāyaḳa olursa andan ḳıḳup ḳaçıla diyü tedārik itmişler (4) idi Ḳuşayr anı bilürdi ' Amr bin ' Ady'i taşradan ol yol ağızına ḳoyup kendüsi ḥişār içine (5) geldi şanduklarıñ ḳapağıñ açup Zibā'nuñ metā' şanduklarını taşra ḳıḳardı her biri müsellāh (69 ve müretteb merdān-ı kār-dar idi def' -i ḥişārda olanlar kılıç ḳoydılar Zibā ḥikāyeyi duyup ' ahd itdi (7) gördi ḡayrı çāre olmaz şanup ḥişāruñ ol uḡur ve yoldan taşra ḳaçdı ḳıḳınca gördi (8) bir kimse ' üryān kılıçile yoluñ ağızın alup tırrur meger ' Amr bin ' Ady'in şüretin bir kāğıtda yazmıştır (9) kendü ile kāğıdı ḳıḳarup baḳdı andan bildi ki tırran ' Amr bin ' Ady didükleri (10) ' adısı bī-emāndur meger barmağında zehr ḳaşlu bir yüzügi vardı barmağından ḳıḳarup yidi (11) **bi yedeyye ve lā bi-yede ḡayri** ya' nī ölümüm kendü elüm ile olsun ḡayrı eliyle olmasun diyüp yüzügi (12) ağızına atdı zehrin yaladı düşdi helāk oldu anuñ mülkini daḡı ' Amr bin ' Ady Ḳuşayr' uñ (13) ḥılesi aldı kendü memleketine zımm eyledi diyü ḥikāyet ziyāde meşhūrdur kütüb-i ḥikāyāt-ı (14) ' Arab'da mezkūrdur ve Kelīle ve Dimne adlu kitābda olan Ḳarga ile Bayḳuş ḥikāyeti (15) ba' ine bu ḥikāyetdür ol ḥıle ki ḳarḡa bayḳuşlara geçmişdür bu ḥıleye meşābedür (16) **ḥikāyet** emīrū'l-mü'minīn Ebū Bekr' uñ rażıya'llāhu ' anhu nevbet-i ḥilāfetlerinde Ḥālīd bin Velīd (17) rażıya'llāhu ' anhu cāme ḥişārını ḳuşandı vesīle-i kezzāb ile nice uğraş eyledi Müseylime' nūñ (18) beglerinden Mücā'a adlu bir genc var idi be-ḡāyet dil-berlük ile ve heybet ile ma'rūf er idi Müseylime (19) birgün anı ḳarārla gönderdi leşker-i İslām üzerine urup anı tıydılar yoldaşlarınuñ ekşerini (20) ḳırdılar çün anı baḡlu Ḥazret-i Ḥālīd' uñ önüne getürdiler yā emīrū'l-mü'minīn müslümān olmuşdum (21) ve müslümānluḡda şābit-ḳadem idüm

ammā Müseylime'nün kılıcı korkusundan aña uydum didi Hâlid (22) Hâzretleri dahı anı şalivirüp i'timād eyledi çün 'asker-i İslām'a kılıç nām-dār-ı müyesser (23) olup Müseylime katl olındı yarındası gün Hâlid bin Velid çün Yemāme hişāruñ fethe gitmek (24) istedi Mücā'a'yı kendü ile aldı ittifāk giderken yolları cenge düşer kimseler üzerine (25) uğradı Hâlid anları temāşāya meşgūlken Mücā'a farz ile varup esirlerden birini şalivirdi (26) ve anuñla Yemāme hişāri içinde olanlara şabr gösterdi ki cümle 'avretlerine dülbend şarup (27) silāh gidereler er şüretine kodılar 'asker-i müslimīn hişār üzerine varıcak ricāl ile (28) bile erler şüretinde hişāruñ bedenleri üzerinde 'askere görüneler anlar da bu terbiyyeti (29) gördiler çün Hâzret-i Hâlid 'asker ile hişāruñ altına vardı baqdı gördi hişār (30) divārları üzerinde ol kadar müsellaħ 'asker bağlanmış ki hadd ü kıyās yok Mücā'a'ya bunu didiler (31) Mücā'a'ya bunu Müseylime bunda kendü ile çıkardığı 'askerden ziyāde 'asker komışdı anlardan (32) bunlar kıyuluğıyla el virmezler bunuñ öyle itmek gerek didi yine Mücā'a kendüsi ortalarına

[260b] (1) girüp ittifāk eylediler ki hişār içinde cümle māl u esbābdan yarāğdan yasāğdan hayvanāt (2) cinsinden ve ğayrıdan her ne kadar nesne var ise iki bulalar nişfin 'asker-i müslimīne vireler (3) ve nişf kemā-kān kendüler için alıkoşalar müslümānlar dahı 'avretlerin oğlanların esir (4) itmeyeler Mücā'a aralarında bu tarīkile şulh iderdi bu kavlı ü qarār mābeynlerinde müstahkem ol (5) duğdan soñra hişāruñ kapusını açdılar ki kavlı itdüklerini müslümānlardan ba'zı hişār içine girdiler (6) gördiler hişār içinde müsellaħ gezenleruñ ekşeri 'avretlerdür içlerinde ricālden az kimse var (7) Hâzret-i Hâlid'e didiler Mücā'a'nuñ hīlesi olduğın bilüp aña incindüğine ve şulh itdüğine pişmān (8) olup son pişmānluğ fā'ide itmedi Mücā'a'yı çağırup muhkem ğazab itdi had'a idüp beni (9) aldaduñ didi Mücā'a hiç şaşmayup inkār itmedi gerçek böyle oldu ammā sizüñ 'aql-ı kāmīl ü rāy-ı (10) nāmlarıñuzdan istiğnā iderin eger bunlar ki cāşine gelen vākı' alaruñ ekşer kendü kavm ü kabīlemüz (11) halkıdır faraža senüñ kavm ü kabīle vü 'aşiret ü akrabānuñ başlarına gelsün anlara bu kadar ma'lümāt (12) itmez midüñ didi Hâlid iderdüm didi Mücā'a pes yā emirü'l-mü'minīn beni bu huşuşda hiç (13) melāmet itme didi bu hikāyetden fā'ide budur ki o ma'lüm oldu begi dost olmuş düşmene (14) tamām i'timād itmemek gerek andan bi'l-küllīye ihtiyātı kesmek olmaz kemā-kān hadd üzere olmak gerek ki (15) bunuñ gibi soñ pişmānluğ fā'ide itmeye **hikāyet** emirü'l-mü'minīn Hâzret-i 'Ömer'üñ rażıya'llāhu (16) te'ālā 'anhu eyyām-ı

hılāfetleri zamānında cild-i evvelde zıkr olunan üzere vaqtā ki süvār-ı ‘Irāk (17) ehli ‘asker-i İslām’a muṭī‘ olmuş iken tekrār ser-keşlük idüp Hāzret-i ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anhu Müşennā’nuñ (18) süvār-ı memleketin zabṭ için qorqılır kimseleri sürüp içlerinden çıkardılar ve ‘asker-i (19) İslām ile hārb yarağın idüp tekrār muḥkem ‘asker cem‘ eylediler ol vaqt ‘Irāk’da olan ‘asker-i (20) İslām’uñ re’isleri olan Cerīr bin ‘Abdu’llāh el-Becelī Hāzretleri ile ki kibār-ı şāḥābedendür rażıya’llāhu (21) ‘anhu Müşennā arasında ba‘zı münāza‘a olmağın ‘asker-i küffār def‘inde tekāsıl itdüklerinde leşker-i (22) İslām’uñ a‘yānı bu ḥālī emīrū’l-mü’minīn ḥāzretlerine diyüp iltimās itdiler ki kendülere bir ser-‘asker (23) göndere gögindüler bile olanlardan rütbe vü cāhda ‘ālī ola emrine kimse muḥālefete kādir olmağa (24) içlerinde şāḥib-ķırān ola ve fihā hemān bir ola aña vażī‘ ü şerīf ü ‘ām u ḥāş itā‘atde (25) tereddüd itmeyeler

Nazm: fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Çok gerekmez buyruk ehl-i ‘askere

Diş diş olmasa tīg olur destere

(26) ve anuñla ‘asker-i küffār üzerine yürüyüp Şirān’ı def‘ide eger emīrū’l-mü’minīn ‘Ömer’e ḥaberleri vāşıl (27) olıcağ kaşd itdiler ki kendüler nefsine gideler bāb-ı rāyde takrīr olunan üzere Hāzret-i ‘Ali (28) rażıya’llāhu te‘ālā ‘anhu anları bundan men‘eylediler ittifāqları bunuñ üzerine oldı ki Sa‘d Vaḳḳāş (29) Hāzretleri’ne göndereler rażıya’llāhu ‘anhu pes emīrū’l-mü’minīn ‘Ömer öñlere on beş biñ süvār (30) ‘asker koşup bu mühim için ‘Irāk’a gönderdi ki varup anda olan ‘askeri (31) daḥı ala cümle ‘askere ser-‘asker ola anda olan ser-‘askerler daḥı buña tābi‘ olup ittifāqla (32) küffār ‘askeri üzerine yürüyeler ‘Acem vilāyetinden ḥayruñ şirki kādir olduğı mertebe nice āb-ı tīg (33) yuyup pāk ideler Sa‘d Vaḳḳāş Hāzretleri bir miḳdār ‘asker ile gitdüklerinden soñra tekrār emīr

[261a] (1) ardlarınca bölük bölük ‘askerler içre gönderdi bu ḥuşuşda muḥkem ihtimām idüp ‘āle’t-tevāķīb fevc (2) fevc Medīne’den ‘asker-i İslām’ı çıkarup ireler nice revān kılurlar idi ‘asākir-i İslām yollarda ulām (3) ulām giderler idi küffāruñ cāsūsuları bunu görüp ‘asker-i küffāra ḥaberlerin iletdiler Sa‘d (4) Vaḳḳāş Hāzretleri daḥı önce meyl-i rāha girüp seyl gibi revān olmuş idi ardından biri biri ardınca (5) her menzillere turmayup meger irişür cem‘iyyeti ziyāde olurdu ‘asker-i küffāruñ aḥvāl-i ma‘lūmları olıcağ (6) qorqup süvār-ı ‘Irāk’dan ve Ḳadişiye’den çekilüp gitdiler evvelden zabṭ

itdikleri yir idi gene ehl-i (7) İslām kodılar Sa‘d Vaḳḳāş Ḥāzretleri’nüñ çün anlaruñ bu ḥavf u hirāsları ve öñüdin çekildükleri (8) ma‘lūmları oldı isti‘calle ‘Irāk’da dāḥil olup atduğı ‘askeri daḥı aldı vardı Ḳadişiye’de (9) ḳondı ve oradan çekilen kāfir ‘askerinüñ re’isi Rüstem adlu bir kāfir-i ḥāsir idi ol da kendü (10) pādişāhı ḳoşdı ve oradan Yezdicerd aḥvāli ‘arz idüp andan daḥı yardım istedi Yezdicerd (11) aña fevc fevc ve küre küre esbāb-ı cenkle ārāste ‘askerler ve cengī filler gönderdi bunlar da birbiri (12) ardınca gelür Rüstem ‘askerine mülākī olurdu üzerinde be-gāyet ulu yıynaḳ oldı şöyle ki süvār piyāde (13) tamām yüz yigirmi biñ piyāde otuz üç zencir fil cengi bile cenge yarāḳlandı bu aḥvāl Sa‘d bin Vaḳḳāş (14) Ḥāzretleri’nüñ ma‘lūmı olup kāfirüñ bu vechle izdiḥām u keşretini bunlar da emirü’l-mü’miñin ‘Ömer’e ‘arz (15) idüp daḥı yardım istediler anlar da Şām’a Ebū ‘Ubeyde bin el-Cerrāḥ Ḥāzretleri’ne mişāl gönderüp itdiler ki (16) kendü ile vilāyet-i Şām fethine gönderdiler ‘askerden ‘Irāk’a Sa‘d Vaḳḳāş yanına altı biñ (17) kimse göndere anlar da emrleri üzere Ḳa‘ḳā Ḥāzretleri’ne ki ümerā-yı ‘askerüñ nām-dārlarından (18) altı yidi biñ merd-i kār-zār ḳoşup gönderdiler ‘Irāk’a müteveccih-i şāh-rāḥ oldılar Sa‘d Vaḳḳāş (19) Ḥāzretleri’nüñ leşker-gāhlarına ḳarīb olıcaḳ Sa‘d anlara ḥāber gönderüp leşker-gāhumuza ol gün (20) girüñ ki bizüm kāfir ile ilüşmem ve anlar ile cenk ü ḥarbe ulaşam didi anlar da tahmīn-i evḳāt idüp (21) ol günü gözleyüp yorup bu yaña bir gün ki ‘asker-i İslām ile kefere-i eyyām ‘asker binüp (22) varur oldılar aralarında bir miḳdār cenk hengāmesi ḳopdı meger ol zamānda cenk itmekde (23) ‘ādet bu idi ki iki ‘asker birbirlerine bu uğırdan at şalup araları birgün de ayırur (24) olmaḳ murād idinmezlerdi belki nice gün birbirleri ḳarşusunda otırlar idi her gün içlerinden (25) bir bölük tā’ife çıkar birbiri ile uğraşurdu sâ’ir anları temāşā iderler idi āḥir bu tarīḳ ile araları (26) faşl olmasa berāber gibi ḳıksalar bir uğırdan şavaşı ol vaḳt iderler idi altında biri (27) münhezim olur mābeynleri āred olurdu hemān ol gün Şām’dan gelen ‘asker de gelüp (28) irişdiler küffār ‘askerinüñ yüzlerine ḳarşu gelüp ‘asker-i İslām alayına ḳaruşdılar ammā Ḳa‘ḳā (29) anları şābıḳan bir nice pür-şekveh itmiş idi bu tertīb üzere getürdi ki ol şevket (30) ü şekveh ile bir gürüḥi gelüp ardınca bir zamānda bir gürüḥi daḥı gelüp münāḳiyete ol sonuñ evvelden (31) tā āḥirine degin uçları kesilmedi fevc fevc gelüp irişdiler kāfir ‘rine degin uçları kesilmedi fevc fevc gelüp irişdiler ktertīb-i mezkūr üzerine gelmekle sözlerine be-gāyet çok gönderi ‘asker-i (33) İslām’a ḳuvvet kefere-i leyyām ‘askerine tamām dehşet büründi bārī çün ol gün aralarında bir miḳdār

[261b] (1) cenk ü aşüb oldı iki ‘ asker yirlerine çekilüp kondılar ol gün kodılar yevmü’l- ugrāş diyü ad (2) kodılar aḥşām olıcaḵ Sa‘ d Ḥāzretleri Ḳa‘ kā‘ ’yı çağırıp Şām ‘ askeri bugün diñlendiler (3) yārin cenk oyunu anlaruñdur bārīde alāylar bāğında kılayın sen şaflar önlerin devr idüp (4) ehl-i Şām ‘ askeri yārin gelürler biz anlaruñ önce gidenleri ya‘ nī muḳaddime-i sipāhīleriyüz di (5) bu ḥaberi şāyi‘ kııl ḥattā kāfir ‘ askeri bile işitsünler diyü buyurdı Ḳa‘ kā‘ sem‘ an ve tā‘ aten diyüp (6) andan çıkdı kendü ile gelen ‘ askere tenbīh itdi ki yārin uğraşa anlar çıḵa yarındası seheri yine (7) iki ‘ asker yetdi alāylar kemā-kān bağlandı Ḳa‘ kā‘ Sa‘ d Ḥāzretleri’ nūñ buyurduklarını her şaff önünü (8) gezüp tamām tīşe‘ itdi o gün Şām’ dan gelen İslām ‘ askeri ‘ Acem kāfirleriyle ‘ aẓīm uğraş itdiler (9) kāfir leşkerinden nice pirinç gibi bedenleri yıḵup yirlere pāy-māl itdiler tā aḥşām olınca şavāşlar itdiler (10) andan iki ‘ asker yirlerine çekildi kondılar ol güne müslümānlar yevmü’l-uğrāş diyü ad kodılar ‘ Arab (11) medde-i gāvş dir aḡvāş anuñ cem‘ idür ya‘ nī müddedler irüşdüğü gün demek olur bu gice daḥı (12) ‘ asker konduğı gibi Sa‘ d Ḥāzretleri yine Ḳa‘ kā‘ ḥuzūrına çağurdu ey Ḳa‘ kā‘ çün bu gice tamām (13) ḵarānuluḵ ola Şām ‘ askerine di bāb bāb ‘ asker içinden taşra çıksunlar ve bir iki mil (14) miḵdārı ırākda alāy bağlayup tursınlar tā ki ‘ asker anları bilmeyeler Şām’ dan aşl ‘ asker yārin (15) gelseler gerek didüğüñ bunları şana kāfir ‘ askeri āḥir diyārdan yardım geldi şanup şanalar didi (16) Ḳa‘ kā‘ yanından çıḵup anlara verdı tenbīh itdi didükleri gibi itdiler çün şabāḥ olup (17) yine iki ‘ asker birbirine ḵarşu şaflar bağladılar henüz cenk hengāmesine başlamadın gördiler bir taraftan (18) āvāz-ı kōs ve ṭabl-ı dengāre sesi geldi fevc fevc küre küre bir ‘ asker-i encüm şekve-i sefer belürdi (19) ki naḵş-tırāz ‘ ālemler **naşrun mina’ llāhi ve fetḥün ḵarīb**⁶² idi her ‘ ilm sāyesinde yüriyen adam şavtında bir şır (20) ve bir merd-gīr ‘ ālim girdi anları göricek kāfirleruñ şafı ḵaruşmaz maḡrulu’l-erkān müslümānlaruñ alayları (21) merşüş-ı enbiyān oldı hemān irdükleri gibi kāfir ile cenk āhengin eylediler biriyle kōs (22) arası hengāme ile ṭoldı müslümānlar ‘ askeri de altmış biñ miḵdārı olmuş idi henüz vaḵt (23) zevāl olmamışdı ki kāfir ‘ askerini şadılar devletlerine zevāl irdi destümi cümle şadm u ḥışm ile (24) ve ‘ asker-i firāvān ile hezīmet-şurīdeler gıtdi cümle ḥazā’ in ü emvāli yār-ı nigāḥı ve işḵālī hep (25) bıraḵdı ve raḥş-ı kāve-bān ki cild-i evvelde beyān olunmuşdur içlerinde sürüki pāydār iken hārīd ü ḥāşāk (26) gibi yirlere düşüp pāy-māl oldı anı vesā’ irlerini ‘ asker-i İslām alup ‘ Acem’ uñ berekātın (27) ālāt-ı esbābını talān eylediler her biri talān olup bir

⁶²es-Saff, 13.

yaña perîşân oldı Sa‘d Vaḳkāş’uñ (28) bu rāy u tedbırde zıkr olınan ḥıleleri ile ki ‘askeri bölük bölük idüp vech-i meşrūh üzere (29) bir günde tāze tāze kāfire bir ulu şükūt u heybet gösterdi anuñ gibi ‘asker alı ḳoduğı bir cümle (30) ve ḥıle ile kāfir tağında bunuñ fetḫi pervız ile dil-firūz oldı bundan aşḫāb-ı suffa ve tırde (31) tenbıh vardur ki cenkde bunuñ gibi ḥıle ḳullānmaḳ ‘ayn-ı şavābdur leşkeri fevc fevc idüp (32) ḫalka ḳarşu biri biri ardınca kendüye yardım ve müdde gelür gibi göstermek ve yir yir pusular (33) ve ḳarārlar ḳomaḳ ‘asker cenkleriñ daḳā’ıḳ-i inkārındandır bu ḫıkāyetdeki gibi Sa‘d Vaḳkāş

[262a] (1) Ḥāzretleri’nden yādigār ḳaldı ki dāmen-i ḳıyāmete degin söylenür **ḫıkāyet** çün emırü’l-mü’mının (2) Ḥāzret-i ‘Oşmān bin ‘Affān’uñ rażıya’llāhu ‘anhu eyyām-ı ḫılāfetlerinde ‘Irāḳ ve Ḥorasān vesā’ir diyār-ı (3) ‘Acem’den meftūḫ olan vilāyet-i İslām bigi dutu bulup tamām intizām üzerine (4) oldı ol eḳālimde olan temerrüd mürdetleriñ ve me‘ānid ü meḳābir-i kāfirleriñ ḫaḳlarından gelinüp fitne vü fesādından (5) cevr-i bī-dārlarından ḫalāş ile bilmeye nevāḫi vü belā vü ‘adlle ābād olup terfi’-i ‘ibād u emn-i belā vü kemālin (6) buldı ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir rażıya’llāhu ‘anhu Ḥāzretleri’nüñ ḫüsn-i ikdām-ı ihtimāmları ile ki ol (7) zamānda vālī-i vilāyet-i ‘Irāḳ idi ve müstakarr-ı ḫümāyūnları Ḥorasān’da Nişābūr şehri idi çün zabṭ (8) olan memālikde Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ tevfiḳi ile bunca nazm-ı intizām bā’iş oldı mülük bu ni‘am-ı mevfürenüñ (9) şükri için Ḥacc-ı İslām seferin ide vara ziyāret-i Beytullāh ile müşerref-i memleketi münāsib gördüğü (10) üzere kār-vān kimselere ışmarlaya ḫāzret-i ḫılāfet-penāh memāliküñ bu vech ile ābādānluğunu ve ḫalkuñ (11) emn ü emānını ‘arz idüp Ḥacc-ı şerīfe icāzet istedi tārīh-i hicretüñ otuz birinci yılında (12) idi Ḥāzret-i ‘Oşmān rażıya’llāhu ‘anhu memleketüñ aḫvālī eyyām-ı ḫılāfetlerinde böyle olduğında (13) şükr idüp ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir Ḥāzretleri’ne Ḥacc itmege icāzet virdi vaḳtā ki bu ḫaber ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir’e (14) irişdi Ḳays u Aḫnef bin Ḳays ki anuñ feḫm ü zekāsı ile zarb-ı mesel iderler mürür u tālikāt (15) Belḫ zabṭına gönderdi ve ‘Abdu’llāh bin Semere muḫākeme-i ümerā-yı nām-dārdan idi Sīstān cānibine gönderdi ki (16) vilāyet-i Kābil ḫudūdına varınca zabṭ ide çün bilād-ı Ḥorasān’ı ve bu üç emır-i kār-vāna (17) ışmarladı kendüsi çıkup Ḥacc’a gitdi az geçmedin Ḳārūn ki cild-i evvelde kim olduğu geçmişdür (18) gene leşker cem‘ idüp diyār-ı ‘Irāḳ tağından Nişābūr üzerine yürüdi Ḳays bin Haşem’üñ ma‘lūmı (19) olıcaḳ ‘Abdu’llāh bin Ḥāzım ki ümerā-yı ‘askerden rāy-ı

hurrem ehli idi çağırup anuñla bunu müşāvere (20) itdi baña bunlara şavāb şöyle gelür ki ‘askeri baña Nişābūr öñünde ‘asker ile (21) oturam sen şālet-i isti‘calle gidüp ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir’üñ ardından yitesin andan yardım (22) isteyesin ve bu hem huşūşda ne buyurur göresin didi Qays’a bunu dimekten aşl ğarezi (23) anı bu tarīk ile şavāb dañı gelen ‘askere kendü karşı var mu‘idüm anlarla uğraşa eger (24) fetḥ müyesser olursa kendü adına ola anuñla nām u nişān kazana Qays ‘arz añlayamadı ‘askeri (25) şehir öñüne çıkarup dañı aña ışmarladı kendüsi ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir’üñ ardınca gitdi bu yaña Qārūn (26) dañı ‘askeriyle muḥsem hücum idüp Nişābūr’a irişmekde idi bu eşnāda geldi irişdi (27) Nişābūr ‘a bir iki konāk yir kaldı bir menzilde konduğı gibi ‘Abdu’llāh bin Hāzım ‘askere (28) emr itdi her kişi nizesi ucına bağlayacak bir niçe mūm aldı gice olduğı gibi ḥiṣārı (29) niçe mu‘temed ḥiṣār öñüne ışmarladı kendüsi ‘askerleriyle ‘adüvv ‘askeri üzerine ilğār itdi (30) ol gice şabaḥa degin gitdiler tamām iki ferseng yol aldılar yarındası Dardāra bir miqdār (31) oturağ itdi andan aḥşām yakın olduğı gibi buyurdi yine kalkup yola girdiler (32) yatsu vaḳti olıcağ ‘adūnuñ leşker-gāhı kenārına geldiler buyurdi ‘askerden her kişi (33) gönderdi öñüne bir mūm bağlayup yağıdı havā yüzini necm-āsān gibi zīnet itdiler andan bī-

[262b] (1) emān ‘askerini ğāfil otururken başdı nā-gāh gördiler havā yüzi şehāb-ı şāķıbla ṭoldı (2) üzerlerine leşker-i encüm imdāda irişdi Qārūn görüp ḥaşm leşkeri irişdi cenge ḥāzır (3) oluñ didi ‘asker biz bunlaruñla cenge nice ḥāzır olalum ki niçe pek yandurup gelürler tāhir (4) her şem‘ yanmaz illā begleri ve uluları öñünde yanar bir miqdār begleri olan ‘askerüñ ‘adedine ḥesābı mı (5) var didiler ve ḥaķīkat maḥzārın İslām’uñ nev‘i idi ki Ḥaķḳ Te‘ālā ol küffārlaruñ ḳalbine (6) bundan tortu bırağıdı hemān kaçmak üzerine oldılar ‘Abdu’llāh bin Hāzım buyurdi bu def‘a (7) anlaruñ başlarına yaluñ tiğ ateşler yağıdılar her biri ki kāfire ne kılıç ki yandururdu örki ḳapḳara (8) yandururdu bu vech ile anları fevc fevc duzaha gönderdiler anlara dünyāda dañı nār-ı cahīmden temūte (9) gösterdiler şöyle şabāḥ olmadın gice içre anları başdılar ekşeri kılıçdan geçdi Qārūn (10) ve oğulları cenkde düşdi baķıyyetü’s-sayf olan kefer-i bāsir hem esīr-i zencīr eylediler andan sālim (11) ü ğānim şehre mūrāca‘at itdiler ‘Abdu’llāh bin Hāzım eyyām-ı ḥilāfetlerinde bunuñ gibi fetḥ-i ‘azīm olunduğı (12) emīrū’l-mū‘minīn Ḥazret-i ‘Osmān’a rażıya’llāhu te‘ālā ‘anhu ḥazretleri’ne ve cenkde olan irāde-i şā’ibe vaşil-i (13) şāfiyyesine tafşil idüp ‘arz eyledi ḥaķka bürhānū’l-ḥarb

hadā'ına kelāmınıñ sırrına bürhān (14) itdi her işlerin aña taḥsīn ü āferīn itdi Ḥāzret-i 'Oṣmān'a fetḥ nārası vāşıl olıcaḵ (15) ziyāde feraḵ olup Nişābūr beglügin aña müstaḵil virdi tā Ḥāzret-i 'Ali'nüñ ḥilāfeti zamānında iken (16) anda beglük ḵarār itdi ol diyārda niçe āşār-ı ḥüsn ḵodı bu ḥikāyet andan bize yādigār ḵaldı (17) Ḥaḵḵ Te'ālā cümle cihād ehlinüñ rûhların şād ve ḵabirlerin ravza-i cinān gibi ābād ide ki dīn-i (18) İslām'ıñ ḥārisleri mebdā-i ğazānuñ fārisleridür ve inşā'llāh alağuz ḥāzret-i şehzāde-i (19) 'ālempenāhuñ da ḥāsenāt-ı a' mälleri dīvānına n'içe bunıñ gibi ulu ğazālar eylemek mektüb olup (20) hemişe kendüler ğālib a'dā-yı dīn ü devletleri mağlûb ve keferenüñ i'lām-ı şevketleri meydān-ı (21) mektüb-ı emīn **bi-ḥaḵḵı'n-nebiyyü'l-emīn ḥikāyet** şöyle getürmişlerdür ki için (22) nevbet-i ḥilāfet emīrü'l-mü'minīn Ḥāzret-i Ḥāsan bin 'Ali bin Ebī Ṭālib'e geldi rażıya'llāhu 'anhu ve 'an ebīhi (23) Kūfe ḥalkı aña bī'at eylediler içlerinde 'adl u dāda başladı Mu'āviye 'aleyhi müsteḥaḵḵ Şām'dan (24) anıñ üzerine 'asker çekdi anıñ zākini def'ide muḵaddemā Kūfe ehli hezār ṭarīḵle aldemiş kendüye (25) meyl itdürmiş andan Ḥāzret-i Ḥāsan rażıya'llāhu 'anhu işidüp kendüler de 'asker cem'ine (26) meşğül olup 'Irāk ḥalkından ve Kūfe ehlinden tamām kırḵ biñ 'asker cem'idüp (27) Medāyin şehrinde leşker-ğāh üzerinde Ḷays bin Sa'd bin 'Ubāde'yi ser-'asker idüp on (28) iki biñ adam ile muḵaddemā Mu'āviye'ye ḵarşu gönderdi Ḷays bunı ma'lûm idinmişdi ki Ḥāzret-i (29) Ḥāsan rażıya'llāhu te'ālā 'anhu fāriğ-meşreb sultān idi kimse ile devlet-i dūnyādan için (30) cenk ü ğavğā eylemek istemezdi Şām ḥaddine varup orada 'asker ile tevaḵḵıf eyledi Ḥāsan (31) ḥāzretleri rażıya'llāhu te'ālā 'anhu altı ay leşkerle Medāyin'de oturdı yanında olan 'asker (32) rencide-ḥātır olup andan müneffir oldılar aña deĝin ki Mu'āviye'ye ilçi gönderüp kendünüñ (33) müte'allıḵātına vech-i maāşlarına kifāyet idecek miḵdārı timār ṭaleb idüp naşb-ı ḥilāfetlerinde

[263a] (1) vazgeçdiler Mu'āviye her ne ṭaleb itdilerse virdi eḵāribi ve ehl-i beyti ile Medīne'ye gitdiler (2) 'Irāk ve Kūfe ehli Mu'āviye'ye bī'at itdiler kār-ı ḥilāfetine başdan esās urdı ol günden (3) ḥalīfelük nāmı ile be-nām oldı andan Ḷays bin Sa'id'e ilçi gönderüp senüñ imāmuñ ḥilāfeti (4) tapşurdı beni ḥalīfelüğe ḵabül itdi sen gitmek için ḥuşümet idersin ve imām icāzetsüz (5) kendüñden bizümle cenk mi idersiz bu bu cā'iz midür didi Ḷays ben imāmsız uğraşmağı def' (6) süreyin ḥāl-i imāma ṭābi' olmazın diyü cevāb gönderdi üzerine vāfir 'asker bağlamışdı ki Mu'āviye (7) ile cenge 'azīmet itdi Mu'āviye bu zor maḥalli degül ḥīle vü tedbīr maḥallidür lafzla iş (8)

biterken ‘ākil-i ‘anef tarīkatı tartmaz bir beyāz nāme yazacak kāğıduñ ‘unvānına kendü eliyle besmele lafz-ı (9) şerīfin yazup āhir ne bu kāğıduñ her ne içine yazarlarsa kabūl itdüm bu benüm hattumdur ki içine (10) nesne yazanuñ elinde hüccet ola diyü yazdı kāğıduñ orta yirini açuq kodı ve kendü mühri (11) ile kāğıdı mührleyüp Qays’a gönderdi ve benden her ne isterseñ iste cümle murāduñı baña kāğıda yaz (12) dirīg degüldür elüñde temessük olsun ben kabūl iderin diyü ağız haberi şaldı Qays’a (13) kāğıdla haberi vāşıl olıcaq gördi başsuz ayak pāydār olmaz cümle halk ise Mu‘āviye’ye (14) ibnā‘ itdi ol kāğıd içine her ne murādı var ise yazdı oradan kalkup Kūfe’ye geldi (15) kendü de Mu‘āviye’ye bī‘at eyledi Mu‘āviye bundan hazz idüp kendü havāşına eytdi bir iş ki mülāṭife (16) ile hāşıl ola andan mücādele ma‘kūl degüldür görüñ bir kāğıd pāresiyle yigirmi biñ kılıç erini niçe (17) taht-ı itā‘atüme getürdüm didi cümlesi du‘ā idüp taḥsīn eylediler bu hīle andan yādigār kaldı (18) **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Ḥasan razıya’llāhu ‘anhu cümle ehl-i ‘işret-i qarābeti ile (19) Medīne’ye vardı Mu‘āviye henüz andan ihtiyāṭın kesmemişdi daḥı bir ḥayāl üzerine idi anuñiçün ki (20) cümle aña dost-ḥāh idi Muḥammed bin Cerīr-i Taberī zıkr itdüğü üzere Mu‘āviye cezā’llāhu ‘anhu (21) bimā meger anı helāk itmege bir niçe tarīk fikr itdi her ne fikr itdiyse aña bir māni‘ buldı āhir bu hīleyi (22) fikr idüp rāy-ı fāsadini bunuñ üzerine muqarrer itdi ki kendü kendüsine çün pādişāhlar ḥasmların (23) def‘ itmekte erenler eli ile def‘ inden ‘āciz olsa **nākısātü’l-‘aklu’d-dīn** ‘avretler eli ile tutarlar (24) bu tarīkile daḥı niçe ulu düşmenler def‘ eylemişlerdür didi egerçi ‘ukālā-yı cihān ve merdān-ı kār-vān (25) anuñ gibi kimseleri ‘avretlerden şayarlar ol yoqdan ‘ārlanmadı nefsanī garezi ki def‘-i ḥazmdur (26) nāmūs u ‘ārı üzerine taqdīm idüp ‘Arab’uñ en-nāru ve le’l-ārü ya‘nī odı ihtiyār ider (27) ‘ārı itmez didükleri meselden gözin yumdı el altından Ḥazret-i Ḥasan’uñ ‘avretine Esmā binti (28) Eş‘as’a bir kāğıd yazup gönderdi ki eger sen Ḥazret-i Ḥasan’ı baña öldürivirürseñ seni benüm (29) oğlum Yezīd’e ḥātūnluğa alayın ve şimdi nakd on biñ altun vireyin ve süvār-ı ‘Irāk köylerinden (30) saña on pāre köy vireyin didi mektūbı aña varduğı gibi ‘avret de bī-vefā dünyā çığasın (31) gösterdükleri saygeri dünyā metā‘larına aldandı Mu‘āviye’nüñ cevābın kabūl idüp ben daḥı aña nāme (32) yazup ne tarīkile öldüreyin baña tarīkin gösteriviresin diyü haber gönderdi niteki şā‘ir eydür (33)

Mısrā’: fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün

seg vefā dāred ne-dāred zen vefā

ya' nî kelbden vefâ gelür ' avretten gelmez mektûbı Mu' âviye' ye

[263b] (1) didügi gibi sözi tîz bir dest-mâl zehrleyüp aña gönderdi vaqtâ ki senüñle mücâmi' at emrinden fâriğ (2) ol bu dest-mâli ve bir hâşâ ki bunuñla silinesün murâd hâşıl olur didi Esmâ dahı böyle itdi Hâzret-i (3) Hâsan rażıya'llâhu ' anhu bu tarîk ile helâk itdi bir rivâyetde Mu' âviye aña zehr gönderdi şerbete katup (4) içirü vir didi anuñ' çün ki hasta oldukları vaqt birgün aña bir şerbet virdi ağızlarından (5) işitdiler ki bu hastalugumda baña iki kerre zehr virdiler bu üçincidür diyü buyırdılar çün emîrû' (6) l-mü'minîn Hâzret-i Hâsan rażıya'llâhu ' anhu vefât idüp şehâdet sa' âdetine hâ' iz oldu defn (7) idüp şerâ' it-i gazâsın yirine getürdiler Esmâ Kûfe cânibine gitdi varup Mu' âviye' den kendüye itdügi (8) talebde tekâzâ eyledi Mu' âviye eytdi sen bunca şeref-i neseb ü haseb Hâzret-i Hâsan gibi ere neyledüñ ki (9) benüm oğluma neyleyesin aña böyle iden ' avrete hiç oğlumı inânsam mı gerek diyüp buyurdi başını kesdiler (10) cezâ-yı ' amel buldı **hikâyet** getürmişlerdür ki târih-i hicretüñ altmış beşinci yılda ' Abdu'llâh bin Zübeyr (11) hâzretleri rażıya'llâhu ' anhu Muhallib'e Hırasân beglügin virüp gitmelü olıcağ ısmarladı ki ' Irâk'a uğraya havâric-i Başra'ya (12) bil ki anlara zenâdıkdırlar idi Başra halkından çok kimse öldürmişler didi anlardan halkuñ yürekleri be-gâyet (13) korkmışdı cenk idüp anları kahr eyleye ol vilâyeti anlaruñ vücûd-ı nâ-pâklerinden kahr ide ol ziyâret (14) vilâyet-i Ahvâz'a ve iki ferseng yire varınca nevâhî-i Başra'ya müstevlî olmuşlar idi Başra re'islerine mu' âvenet (15) kâdir degüldür memleketi muhkem incidüp yürür idi ve ' Abdu'llâh bin Me'cûd adlu kimseyi baş idinüp ol o baş (16) kimseye baş itmezler idi çün Muhallib Başra'ya irişdi halk anı istikbâl idüp zenâdıkanıñ zulmünden feryâd (17) itdiler birisini Hırasân'a şalıvirmezüz Allâhu Te'âlâ bunda otur beglügin ile nâme gönderüp ' Abdu'llâh bin Zübeyr'den isterüz ki (18) bu vilâyetüñ imâretin saña takrîz ideyüz havâric tâ' ifesinden cânumuz ürkdi senden gayrı kimse (19) def' lerine kâdir degüldür didiler ve ' Abdu'llâh bin Zübeyr hâzretlerine bu vechle nâme yazup tazarru' eylediler anlar (20) dahı iltimâsların mevki' -i icâbında koyup Muhallib'i anlara emîr virdi hemân yanında olan hadm ü haşeminden (21) gayrı döküp vâfir ' ulûfelerin virmekle ol vilâyetinden dahı niçe birer merdân-ı kâr-zâr cem' eyledi ve ol (22) zenâdıka üzerine yürüdi vardı anlaruñ leşker-gâhları muqâbelesinde kendü dahı leşker düzüp (23) dört yanına hendek kesüp oturdu mü'min ki ol mülâ' ane ' askere şebihün itmegi ' âdet (24) idinmişlerdi tâ bu uğurdan emîn ola andan soñra niçe

kerre anlar ile uğraşdı ne anlar buña gâlib ne (25) bu anlara âhir birgün havâric ‘askeri bir uğurdan cem‘ ü ‘azîm olup geldiler Muhallib ile bir (26) muhkem uğraş eylediler Başra vilâyetinden cem‘ itdügi ‘askeri başdılar kendüye galebe şüretin (27) gösterdiler gördi yemîn ü bisyârında olan ‘askeri şandı kendü ile kalbde turan alây (28) mahşüşla harb-gâhdan bir tarafa çekildi kaçan ‘askerinüñ yolları başlarına adamlar şaldı anları (29) neylse eyledi yine döndürdi gelüp tekrâr yanına cem‘ oldılar havâric ‘ oldılar havârķ bir yirde (30) alây olup turdılar Muhallib bir päre şabr eyledi yanına varılan ‘asker kendüleri nev‘en tedârik (31) itdiler cümle üç biñ miqdârı idi hemân tekrâr havâric ‘askeri üzerine at şaldı yir yir ‘asker (32) tekbîr idüp şabra kılıç atdılar şâfi i‘tikâdla dîn yolına ol bed-nihâd tâğlarıyla tekrâr muhârebe (33) ve muķâteleye başladılar bu def‘a ğayret ü hteleye başladılarķademi muhkem başmışlar idi zenâdıķa ‘askerini başup

[264a] (1) tağutdılar re’isleri olan ‘Abdu’llâh bin Me‘cür yanında olan zenâdıķadan bir miqdâr kimse ile henüz (2) kaçmak üzere iken gördi bir kimse segürdirek önüne geldi şöyle ki ‘acelesinden yorulmuş mände (3) olmuş idi Muhallib cenkde düşdi diyü aña haber getürdi ‘Abdu’llâh bunu işidicek ol yanından (4) olan fevcle kaçmayup tırdı Muhallib hemân üzerine at şaldı yanına varınca fi’l-hâl anı öldürdi (5) yanında olan ‘asker baķiyye-i zenâdıķayı tağutdı ardlarınca Ahvâz şehrine degin anları ķovdı andan (6) daħı İşfehân’a kaçdılar anda tırmayup Kirmân’a gitdiler Muhallib Ahvâz’da otururdu bahâdırlar (7) şanduklardan soñra gene dönüp düşmâna zafer bulmaķdan lezîz nesne yokdur didi ve ol vilâyetüñ (8) emvâlinde hâşıl olan ğumsı ve havâricden ele giren mâl-ı ğanâ’imi cem‘ idüp haber-i fetħle (9) ‘Abdu’llâh bin Zübeyr Ğazretleri’nden gönderdi ve zenâdıķa taħt-ı taşarruflarına aldıkları vilâyetleri gene (10) kendüsi zabt itdi Başra halkı bu fetħi be-ğâyet sevindiler memleket fitneden emîn olup bunları (11) rây-ı şâ’ib dikmede Rüstem ki Muhallib atdı şanup giden ‘askeri gene dönüp düşmânla tekrâr cenge (12) iletirdi ve ‘adüya zafer buldı va’llâhu a‘lem **hikâyet** çün Ğaccâc Ğuteybe bin Müslim’i Ğorasân ve Mâverâü’ (13) n-nehr cânibine gönderdi ve aña Ceyhün şuyını geçmege icâzet virdi Ğaķķ Te‘âlâ’nuñ faẓl u ‘inâyeti ile (14) hemân ol yıl ki bu ğıdmeti işmarladı ve ol vilâyetler imâretin taķrîz eyledi tâli‘inde cümle belâ (15) Toħâristân ve Mâverâü’n-nehr ve Türkistân aña musahħir oldu ve Peykend ve Ğarezem ve Buħârâ ve Semerķand ve (16) Soğd ğudüdından tâ Ğin ser-

haddine varınca bu aralar zabt itdi ve bu memālikinden bī-nihāye ve hūdūda haqq (17) yok māl cem' eyledi ol vilāyetüñ put-hāneleri secdeler idüp niçesine minberler yapıdı şî'ār-ı (18) İslām ile şe'āir-i küfri nā-bedīd eyledi leşker-keşlük ve cān-gīrlük emrinde aña bu nevbetde (19) bir niçe eyü kārlar el virdi ol ki Harezmi Şāh fetih idicek aña Harezmi Şāh muṭi' (20) olmışdı soñradan anuñ ser-henglerinden ve muḳarriblerinden ba'zınuñ ehl-i İslām'a 'iṣyān u hilā (21) fetlerinden ma'lūm idinmişdi anlarıñ ihtiyāt üzere olmuşdı tāriḫ-i hicretüñ toḳsan (22) üçüncü yılda ki Sistān cānibinden Merv şehrine geldi Harezmi Şāh'a el altından şerrle (23) adam gönderüp ser-henglerinüñ 'iṣyān u 'özrden aña i'lām eyledi ve anlarıñ haqqlarından gelesin (24) diyü fermān itdi Harezmi Şāh bu emre siz kendüñüz mübāşeret itseñüz daḫı yigdi diyü haber (25) gönderdi Ḳuteybe imdi sen bize 'iṣyān şeklin gösterüp ḫiṣār ḳapuların bağlayasın (26) işte ben vardum didi ve hemīn Merv'den göçüp Harezmi semtine revān oldu Harezmi (27) Şāh ile zıdd gitmek şüretin gösterdi buña Harezmi'de bu haberi ma'lūm olıcaḳ Harezmi Şāh (28) cümle ser-henglerin ve muḳarriblerin cem' idüp cenk yarāḡın didi ve Harezmi ḳapuların (29) peydā idüp kendüsi daḫı ḫürr müheyyā oldu çün Ḳuteybe Harezmi'e irişüp kondı (30) şehri 'askeri ile ihāta idüp muḫāşara itdi Harezmi Şāh birgün Ḳuteybe ile şehir içinde (31) şüret-i 'adāvetde berā-yı maşlahat cenk eyledi andan soñra ser-henglerin ve muḳarriblerin bir araya (32) cem' idüp anlar ile meşveret itdi niçe ḫüsn-i erzānī ve luṭf-ı tedbire yapışdılar Ḳuteybe nā-şād (33) mābeyninde her ne söyledilerse her birine birer bahāne buldı āḫirü'l-emr anlara görür misiz ma'lūm meḡer Türk'den

[264b] (1) bilā Peykend ve Semerkand ve Ferḡana şāhları ki benden ḳutlulardur bunuñla cümlesi şulḫ itdiler her biri (2) memleketi taḫammül olduḡı miḳdārı māl üzerine aldı biz de böyle itseyüz yigdür didi (3) anlar daḫı bundan ḡayrı çāre yokdur diyüp şulḫ eylemek üzerine ittifāḳ itdiler ba' de ṭaşra (4) Ḳuteybe adam gönderüp vāfir māl virmek üzerine şulḫ taleb eylediler Ḳuteybe daḫı ḳabül itdi (5) ḳavl itdükleri mālı Ḳuteybe teslim itmelü olıcaḳ Harezmi Şāh buyurdu cümle ser-hengleri (6) muḳarribleri begleriyle gitdiler Ḳuteybe'nüñ ḫuzūrına varduḳları gibi içlerinden ol 'iṣyān (7) var idi Herāt erleri ma'lūmı olduḡı kāfirleri ki baş ulu ser-hengler ve medār begler idi (8) Ḳuteybe buyurdu cümlesin tutdılar sā'irleri gitdükden soñra bu bunları da urdu Harezmi Şāh (9) el altından tekrār haber gönderüp kendüleri çün öldürdüḡin tevābi'-i dil-ḫāhların ve ehl-i (10) 'iyāllerin daḫı memleketde ḳomañ didi Ḳuteybe buyurdu her birinüñ etibbā' vü eşbā'ın

ve kavm ü kabîle (11) vü dâr u diyârın urdılar halkın bäsir hem esîr eyler eylediler anlardan almadukları ‘avretten oğlandan (12) Merv’e yetmiş biñ miqdârı esîr ile geldiler Quteybe bir rây-ı şâ’ib ve hîle-i münäsib ile bunca temerrüdleri (13) ele getürdi mâl u minâlleri ve ehl-i ‘iyâlleri aldı bu hikâyetden ma’lûm oldu cihân pâdişâhları (14) şöyle ki düşmeni düşmen eliyle tutup helâk itmege kabiliyyet ola arada kendü ‘askerin ve dostların (15) telef itmemek gerek işüñ kolay var iken cenge gitmek gerek **hikâyet** Quteybe Harezmi fethinde (16) döndükden soñra Semerkand şehrini fethe ‘azîmet itdi varup ‘asker ile anı dañı muhâşır itdi dört (17) yanından hisârına mancılıklar kurdı niçe gün anlar ile cenk-i ‘azîmler itdi âhîr içindeki (18) şâhları Fergana ve Hacc şâhlarına haber gönderüp Semerkand’ı aldıkdan soñra muqarrer sizüñ üzerüñüze (19) gider baña diyeyüm gönderüñ didi anlar da on beş biñ müsellağ ve müretteb cenk eri gönderdiler isti’câlle (20) Semerkand’a toğrı gelürler idi ki ‘ale’l-ğafle Quteybe ‘askerine şeb-ğün ideler bu hâle Quteybe’nüñ ma’lûmı (21) oldu tiz karındaşı Şâlih’e üç biñ güzide ‘asker virüp anlar karşı gönderdi ve işmarladı ki yolda (22) bir münäsib yirde pusiya turup anlara ‘ale’l-ğafle kılıç koyı Şâlih dañı gitdi vardı ol (23) gelen on biñ ‘askerüñ yolları üzere bir münäsib yirde kendüyle olan ‘askere üç bölük (24) idüp her bölüğü bir münäsib yirde pusiya kodı ol ‘asker gâflet üzerine gelüp oradan (25) geçmedüğü gibi üç câniblerinden üç biñ kimse çıkup anları ortaya aldılar cenge mecâlleri (26) olmadı cümlesin kılıçdan geçürdiler Şâlih ve yanında olan hayl u haşemi hayli toydum oldılar vâfir (27) mâl u gânimet ellerine girdi sâlim ü gânim yine Quteybe öñine geldiler bu kışsa Semerkand ehlinüñ ma’lûmı (28) olıcağ yardım gelmedi ümîdi Quteybe kesüp öyle şulğ eylediler ve üzerlerine niçe mâl aldılar ki her yıl (29) vireler Quteybe buyurdu putların yıkdılar ve put-hânelerin yaqdılar yirlerine mescidler minâreler yaptılar niçe kâfirler (30) İslâm’a getürdiler mescidlerde kurslar çânlar yirlerine yâklar okıdılar ve dâru’l-ğarb iken dâru’l-İslâm (31) oldu ve Quteybe ol gâzâda her ne kadar mâl eline girdi ise şarf u hayrâta şarf eyledi (32) şimdi dañı Semerkand’da âsârı bâkîdür **hikâyet** her dâ’im Me’mûn halîfe hikâyet iderdi (33) hiç ol bir karı gibi kimse baña hîle geçdi ki hîle ile biñ altunum aldı nice oldu didiler

[265a] (1) ol vaqt Horasân’dan Bagdâd’a gelüp halîfe oldum niçe İbrâhim bin Mehdî hilâfet da’vâsın (2) iderdi benden korkısından Bagdâd içinde şaklandı niçe ki anı aradum bulunmadı andan muhkem (3) endîşe de itdüm ki mübâdâ ‘ale’l-fağl bir yirden

zuhür ide nā-gāh bir fitneye bā'ış ola dirdüm o eşnāda (4) birgün bir kara kararı çıka geldi emīrū'l-mū'minīne bir haberüm var gizlü demek isterin didi bir mücellā (5) hālī itdüm kararı ilerü gelüp eger 'amuñ İbrāhīm'i saña gösderürsem baña ne virürsin didi ben de biñ (6) altun vireyin didüm ben de hacībi çağırup ısmarladum var hazīneden biñ altun al getir (7) bu kararı ile git her kaçan ki saña 'amuñ İbrāhīm'i göstere altunı kararıya vir İbrāhīm'i huzūruma (8) getir bu bābda her ne mertebe ihtiyād iderseñ it didüm hacīb takrīr ider ol kararı beni aldı (9) gitdi Bağdād maḥalleleri içini vāfir tolandurdu aḥşām namāzı vaktinde beni bir mescide ilette (10) bir laḫif mesciddür bir pāre in bu mescidde otur anuñ oğlānına di atunuñ öte alsun (11) gitsün didi didüğü gibi itdüm andan geldi beni bir ev içine ilette gördüm bir büyük sanduk (12) durur baña şu sanduk içine gir didi ben de dört yaña bakup ihtiyāt itdüm sanduk içine (13) girmedüm gel gir yoḫsa emīrū'l-mū'minīn yanına döndüm didi ben de zarūrī olup sanduk içine girdüm (14) kararı sandukı kilidledi bir ḫammāl getirüp tuvār üzerine yükletti sanduk içinde beni aldı (15) gitte hiç kanda alur gider bilmezdüm bir zamāndan karīne ile añladum ki beni bir ev içine getürte (16) ḫammāl yire kodusı gibi sanduğun kapağın açtı taşra çıkdum gördüm bir laḫif ve hoş ev içinde (17) güzel zīnetler ortasına bir meclis kurulmuş bir cem' otururlar muḫriblar semā' iderler devr-i kadeḫ (18) meclisde İbrāhīm bin Meḫdī oturmuş 'ayş ider öninde ḫıdmet itdüm ol da baña 'izzet (19) idüp tevāzu' gösterdi ve yirinden kalkup yir gösterdi oturdum baña sizi şordı (20) ḫālleri nedür didi ben de eyüldür didüm hemān kararı ilerü gelüp ben 'aḫdümü yirine getürdüm (21) siz de va'ad itdügünüzi virün didi ben de kararıya altunı virdüm İbrāhīm baña şarāb teklīf (22) itte tenhā idüm içmemege kādīr olmadum nā-çār içmege başladum beni şarāb tuttı muḫkem mest ü ḫ'āb (23) olmuşın kendüm bilmezüm beni gene ol sanduk içine koyup ağızını kilidlemişler sandukı götürüp Bağdād'ın (24) çārşūsı ortasında komışlar 'asker kilidle sanduğı görüp şubasıya haber itmişler gelüp (25) sanduğun kapağın açmış görmişler ben içinde bī-ḫod yaturın diyüp yarındası gün hacīb yanuma (26) geldi başına gelen mā-cerāyı bu vechle ḫikāyet itte her bār ki tecessüs itdüñ ol maḥalle ne maḥalledür (27) bilinmedi ve karunuñ nām u nişānı bulunmadı ba' de'z-zamān ki İbrāhīm ḫıdmetüme geldi andan bunu şordum (28) gülüp ol ḫileyi ben kırmış idüm ḫarçluğum dükette itte ol tarīk ile sizün biñ altun (29) alup birkaç gün ḫarçlanduk didi diyü buyurdu **ḫikāyet** ol vaktle emīrū'l-mū'minīn (30) Ömer'ün ḫilāfetleri zamānında vilāyet-i 'Acem feth olındı Ḥūzistān mülki Hürmüz anı tutup kayd u (31) bend ile huzūrına getürdiler aña siyāset itmek istedi

Hürmüz yā emīrū'l-mü'minīn çün beni (32) öldürürsin bārī buyur bir pāre şu virsünler baña şusuz siyāset eyle didi emīrū' (33) l-mü'minīn şu virūñ buyurdi Hürmüzān yā emīrū'l-mü'minīn hele şu içine baña emān virdügi

[265b] (1) didi Hāzret-i 'Ömer rażıya'llāhu 'anh'a virdüm didi öñine bir ağaç çanağıyla şu getürdiler ben ölürsem (2) ben bu ağaç çanağdan şu içmez didi bu def' a öñüne şuyı serçe kāsesiyle getürdiler elleri (3) ditremege başladı Hāzret-i 'Ömer kōrkma al iç şuyı içince saña emān virdüm didi nā-gāh şuyı (4) alup kāsesiyle yire çalup kāseyi uvatdı şuyı dökdi Hāzret-i 'Ömer maşraba ile ğayrı şu getürüñ (5) içmesün didi Hürmüzān yā emīrū'l-mü'minīn şusuz degülin hemān ğarezüm bu tarīk ile sizden emān (6) itdi bu miqdār aldum eger azacuk zamān daħı virürseñüz size bir söyleyecegüm var andan (7) soñra fermān sizüñ öldürüñ didi Hāzret-i 'Ömer kōrkma söyle sözüñ söyleyince daħı emān (8) olmasun didi Hürmüzān yā emīrū'l-mü'minīn diri sözün mi söyleyeyin yoħsa ölü sözün mi (9) didi Hāzret-i 'Ömer diri sözün söyle didi Hürmüzān yā emīrū'l-mü'minīn baña iki kerre daħı emān (10) virüñ eger bu emānları bozup yine 'ahdleri şatmak size lāyık ise işideyin emrūñüz yirine (11) didi hāzret beni aldadup elümden kurtulmak istersin şöyle añlarsın ki ben seni şalıvirem de yine müslümānlar (12) muķābeleğe başlayasın ol ölmez Hūdā-yı Te'ālā haķķı'çün imān getürmeyince tiğüm elinden necāt bulmazsız didi Hürmüzān (13) müslümān olup tiğ şerrinden emān oldu **hikāyet** bir vaķtde İskender-i Rūmī bir kal'ayı niçe müddet (14) muħāşara itdi hiç bir vech ile fetħine mecāl bulmadı bundan dil-teng ü perişān-ħātır olup kendü (15) kendüsine vaķtidür ki vār u kibrden ħile vü tedbire rücū' itdüm didi ve kal'a üzerinden kalkup beş altı (16) günlük yol öte çekildi bir yirde konup ol nefer bāzırgānlar getürtdi maħfī anlar ile söyleşüp şöyle (17) ışmarladı ki ol kal'a bābı olan metā' dan vāfir metā' la kal' aya varalar kal' a halkına hiçbir metā' şatmayalar (18) illā bahāsı için ğulle cinsinden olanı alalar ğayrı nesne almayalar şöyle ki kal' a içinde yiyecek cinsinden (19) az nesne kıala andan alduķları ğulleyi bir yirde enbār itdükden soñra sırrla od koyup cümlesin yakalar (20) pes bāzir-gānlar o cins metā' ile yükler bağlayup kal' aya iletdiler kal' a halkı cümle pazār idüp şandukları (21) esbābın niçesine tuta ğulleden ğayrı nesne almadılar şöyle ki hişār içinde olan ğulāluñ ekşerini (22) pazār itdiler andan cümlesini hişāruñ içinde bir enbāra koyup ħıfz eylediler dönüp bir gece sırrla enbāra (23) okıdılar yine feryād idüp çağurdılar ki kendülerden kendülere olduğım kimse ihtimāl virmese (24) bir anda enbār ile ğulle yanup kül oldu İskender etrāf-ı kal' ada cāşūslar kıomış idi

ne vakt āteş zuhūr (25) ide diyü gözedürler idi āteş gördüğü gibi def^c segirdüp İskender'e haber itdiler fî'l-hāl oturduğu (26) yirden göçüp geldi gene hişār altında hişārda olanlar gördiler zahireleri yok nā-çār kal^c ayı (27) İskender'e teslim eylediler bu hîle-i lañife ile dāmen-i maşūda el urdı **hikāyet** Hindūlar'ın (28) hikāyetleri kitābında getürmişlerdür ki bir vaktde bir yılan bir dīvārdan yukaru giderken ittifāk dīvārda (29) bir kara delükde gördi ki anı kara bir vaż^c -ı maqbül ile dīvārda yurt tutmuş her yañadan girüp (30) çıkacağı yirleri hep hikmet üzerine tertib idüp bir kapusını dīvāruñ öte yüzinden bir pādişāh (31) bağı var imiş aña açmış yılan fārenüñ bu yuvasını göricek bekke-i nūr orada bir yirde şaklanur (32) fāre delüğinden çıkduğı gibi tiz fārenüñ delüğine sürter kendünüñ idünüp içinde yatur (33) bir zamāndan fāre evine gelür görür bir kavī düşmen evin elinden almış yirine geçmiş yatur korkısından

[266a] (1) girü döner gördüğü muķāvemete kādir olacak hadd degül zarūrī fārelerüñ ulusu yanına gidevarup (2) aḥvālını aña ' arz ider yılanuñ zulmi elinden dād çağurur ol dāhi işitmedüğü her kimse ki hişāruñ ola (3) anuñ ayağı şınuk gerek dirler şavāb boşdı ki evüñ beglüğine çıkup taşra gitmedüñ çün kopar yetmiş bin (4) kavī düşmen eline düşmüş çāre ne ol evden vazgeç var bir ev daḥi düz anda sākin ol didi (5) fāre benüm ferāset ü siyāsetüñden umduğum bu degüldi niçe yıldur ki ulumuzdur diyü saña ḥürmet iderin (6) elüm kirinden saña taşır ḥarāc virürdin bundan maşūdum başuma bir iş gelür ise senüñ siyāset (7) ü kaddüñle şerr-i düşmenden ḥalāş olup kırtulam dirdüm şimdi baña böyle mi dirsüñ ' Arab'ın meşhūr (8) meselidür ya' nī pādişāhların için re' islerüñ ḥıdmeti anları ḥıfz itdüğü idüğü miķdārı (9) müteveccih olur dirler sen de ḥod nesne yoğ imiş çün senüñ siyāset ü mu' āvenetüñden nev-mīd (10) oldum varayın bārī kendü hilem ucına yapışayın yılanı def^c ideyin evümi yine elinden alayın (11) yoḥsa ben bu ' arı kabül idemezsin ki gözüme karşı evümde düşmenlerüm otura didi ve def^c i vardı (12) delüğünüñ pādişāh bağı cānibine açılan kapusu cāniblerinde bir maḥfi yirde seküp muntazır oldu aña degin (13) yılan delükden çıkup bağa aşığa indi vardı bir gül ağacı dibinde uyudu tiz fāre siñdüğü (14) yirden çıkıdı segirdüp bāğ için tölandı bāgbān bir ḥavz kenārında karnın açup yatmış (15) uyur cüst muḥkem tutdı bāgbānuñ karnı üzerine başup geçdi bāgbānı uykusından (16) biñiletıdi kalkınca gördi bunı iden bir fāredür eline bir ağaç alup fāreyi öldüreyin diyü (17) kovaladı fāre kuvveti bāzūya getürüp yılan yatduğı yire toğrı bāgbānuñ önünce kaçdı (18) yürüyüvirdi bāgbān yılanuñ yanına varduğı gibi yılanı göricek fāreyi koyup anı öldürmege (19) ardınca oldu başına bir bel

urup ezdi orada anı helāk itdi ol aña meşğül iken (20) fāre selāmet yaķasına ıķdı vardı sūrūr-ı neşāt ile yine yuvasına girdi bu hikāyetden (21) buña tenbīh vardur ki işler hīle ile itmek mümkün olan yirlerde zārb u hārb cānibine yapışmak (22) olmaz düşmeni düşmen ile def mümkün olıcaķ dostlara zahmet virmek tekellüfdür **hikāyet** (23) bir zamānda Nūşirevān'ıñ atası ubād pādişāhuñ ki cild-i evvelde zıkrı geçmişdür hāzinesinden vāfir (24) cevāhir ve nihāyetsüz girān-bahā inciler uğurlandı her niçe ki aradılar ķābil olup bulunmadı ve anları (25) kim aldı bilinmedi ubād ferāsetle bildi ki hāzineyi pādişāhlar pādişāhı yabāndan kimsenüñ eli girmez (26) bunu iden ki hāzineye oĝlanlar ider birgün içlerinden birini aĝurdı ĝarīleri tuymadın aña (27) aradı hāzineden bir muraşsa altun kemer ile bir muraşsa altun kılıç getürdi ve aña bir yir gösterdi (28) var şurada ikisin de yir içine göm didi ol daĝı vardı geçmedi andan ben bunları senden (29) istedüĝüm vaķt zinhār bī-tekellüf iķrār itme inkār üzere işrār ile ben saña nesne dimezin senden (30) bir ĝarezüm var diyüp aña nice eyülükler va d eyledi andan ubād havāş-ı erkānına ķutluk itdi aldılar (31) huzurında hāzine-dārı başı aĝırup ol yire gömdüĝi kemer ile kılıç içün var hāzineden (32) fülān kemer ile fülān kılıcı getür didi hāzine-dār başı buyurdu oĝlanlarıñ segürdüşdiler hāzinede (33) aradılar bulunmadı birbirlerine düşdiler aralarında cenk-i huşümet düşdi hādden geçdi pādişāh

[266b] (1) kulaĝına diyüp ubād emr itdi cümlesi öñine getürdiler ķarşısına dizilüp turdılar bir zamān (2) baş aşaa şalup tırdı te'emmul ü fikre vardı andan bā'ış kaldırup hiddetle kemer ile kılıcı (3) getür didi oĝlan inkār idüp anlardan haberüm yok didi ubād tiz ikisin de getür diyü hücum (4) itdi yoħsa şimdi hemān seni ber-dār itdüm didi oĝlān kemā-kān efķarı üzere muşarr (5) oldu ubād varuñ ber-dār eyleñ didi oĝlanı iletüp dār-ı dīne ilettiler gördi ber-dār iderler (6) pādişāh ile kavli üzere beni tekrār pādişāh öñine iletüñ didi getürdiler iķrār eyledi alup fülān (7) yirde göme ķodum eger pādişāh baña emān virürse beni öldürmezse şimdi ikisin de getüreyin didi (8) pādişāh da aña emān virüp emān-ı hil'ati giydürdi varup kemeri ile kılıcı pādişāh ma'rifet ile yirden (9) ıķırup getürdi sār hāzine oĝlānları bunu görüp pādişāhuñ bu 'irfānına havrān oldılar (10) beķā giden cevāhir ü ālātlarını alanlar nā-gāh bizüm sırrumuza vāķıf ola bile rüsvāy ol yüz bize hışm ide (11) diyü ķorķup alduķları cevāhiri bī-ķuşūr iletüp hāzineden alduķları yire ķodılar pādişāhuñ ma'lümü (12) olıcaķ cümlesini ma'zül itdi hıdmetlerin ĝayr kimselere işmarladı bu bir hīle-i hüsn ile kimseye işkence (13) ve ĝazāb u havf u 'itāb olmadın ve güneler yanında niçe bī-günāha 'itāb olmadın maķşūd

hâşıl (14) oldu hikâyet geçen hikâyetüñ nazâ'irindendir bu **hikâyet** ki Muhammed 'Avfî eydür işitdüm (15) Hindüstan şehrlerinden Nehrüvâle şehrinde bir rây var idi adına Ceysing dirler idi ezkiyâ-yı (16) cihândan ve zîre-kân-ı devrândan idi ve ziyâde gürbüz ve bahâdır kimse idi bundan evvel Gücerât ve Nehrü (17) vâle'de pâdişâh ve rây adına kimesne yog idi ittifâk bu Ceysing zühür idüp laţif hîleler (18) ve tedbirler kurmağıla havâlisinde olan ba'zı mülûki kahr eyledi hayli şevket ü 'izzet buldı ve ol (19) vilâyetde râylük ya'nî pâdişâhluğ da'vâsın eyledi bu haber etrâf-ı 'âleme yayıldı Hind'e bu hōş (20) geldi içlerinde cümleden ulusına rây gör dirler idi ki kadîmi rây idi atadan ve dedeye sultân (21) oğlu sultân olup hadâvetleri eski hândân idi âhir Ceysing'e ilçi gönderüp itdügüñ küstâ (22) hluğ nedür kadîmden hiçbir 'ahd Nehrüvâle'de rây olmazdı senün ne hiddetüñdür ki şimdi râylük da'vâsın (23) idersin nâmun varıcak bu da'vâyı terk idesin eger terk itmezseñ üzerine ki leşker çekerin (24) geçer anuñ toprağına fillerüm ayağı altında un idüp havâyâ şavururın didi Ceysing (25) ilçisini hoş görüp buyurdi bir yire kondurdılar lâzım olan ri'âyetin itdi aña cevâb (26) virmege geldüğü gibi bir gice râyler libâsını degüşdürdi gicelerde yanımız fâhişe 'avretler mevâr (27) bi-kârlu şüretine girdi ve kılıcı bî-hamâ'il var kuşandı sarâyında taşra çıkup meger hâşâ (28) bir Rûsbî işledür gidi var idi toğrı anuñ evine vardı 'âdet üzere ücreti ne (29) ise virdi ol gice berâ-yı maşlahat rây gidinüñ evinde yatdı 'avret önce şabr itdi (30) uyuduğı gibi 'avretüñ üzerinde kaftân var içinde bulduğı esbâb aldı fi'l-hâl (31) evden taşra çıkup yola girdi vardı bir yirde 'avretüñ kaftânın ve esbâbın göme koyup (32) şakladı ba'de yine sarâyına döndi yolda giderken bir cellâhuñ evi önüne uğradı gördi (33) bir bez tokur anı taşra çağırup kendüyi aña bildürdi vâfir nesne 'ahd idüp kendüye

[267a] (1) sızdı tokunmaya tamâm inândurdi ve aña şöyle ki yârin seni benüm önüme getireler 'avretüñ esbâbın (2) uğurladı diyeler evvel inkâr eyle sonra ikrâr it aldum ve fülân yirde göm eyledüm didi muhkem (3) işmarladuğdan sonra vardı Ceysing sarâyında huzûra vardı yarındası şabâh olıcak (4) buyurdi filini çekdiler süvâr oldu ve ilçiler de esir eyledi bile bindiler sarâyına müteveccih oldu (5) kaşdla şehir şubaşısı olanuñ evine uğradı gördi ol fâhişe 'avret kapusunda (6) gâvğâ idüp bu gice bir levend kaftânım ve ba'zı esbâbım uğurladı ya anı bul veyâ esbâbımı vir diyü (7) şubaşıya tekâzâ ider rây fili başın çeküp tırdı şubaşığı çağurup bu 'avret ne gâvğâ (8) ider diyü sordı şubaşı bu gice bir kimse gelüp evümde yatdı uyuduğumlayın kaftânım ve ba'zı (9) esbâbım aldı gitdi ve yirinde buña bir pâre emân u zamân vireyin uğruy bulayum

dirin hiç emān (10) virmez şimdi bul diyüp cenk ider didi rāy-ı derd-mend n'icetsün andan ğayrı tekāzāyı (11) yoğ imişdür hakk şahibidür neylesün aşlda suç senüñdür ki n'içün şehri evkāt hıfz (12) idüp hırsızların bilmezsin didi şubaşı giceleyin bir levend evine vara maşlahatına gide kaftānın (13) ala gide benüm anda ne günāhum var bir hafta mühl virsün kaftānını ve esbābını uğırlayanı bulmaz (14) isem urayayum didüm sözüüm diñlemez didi rāy hemān uğruyu ele getürmek gerek yoħsa (15) saña bir iş iderin ki sā'irlere 'ibret ola didi şubaşı ben buña kadir degülin didi (16) her ne buyurursañ emr pādişāhuñdur rāy eytdi ister misin ki hemān şimdi saña uğrıyı (17) ve esbābı da ben bulıvirem şubaşı pādişāhlarıñ hemişe işi ihsāndur n'ola beni şol 'avretüñ (18) elinden alsañuz 'ināyetdür didi meger Ala şehrinde taşdan yontulma bir kara zengi şüreti var idi (19) tiz anı getürüñ didi varup şubaşı segürdüp getürdi pādişāh ol şürete berü gel (20) diyüp işaret itdi birezden gelen ilçilere hitāb idüp şol gelen şüreti görür misiz (21) anlar yoğ bu taşdan ğayrı nesne görünmez dirler andan yine şürete müteveccih olup ey zengi bu gice (22) bir uğuru şerr 'avretin kaftānuñ ve esbābın uğırlmış kanda iletdi söyle diyüp bir miqdār (23) turdukdan sonra şubaşıya dönüp zengi anuñ esbābını kaftānını fülān yirde gömüp şakladılar (24) didi tiz şubaşı adamlar ile gitdi vardı 'avretüñ esbābın ve kaftānın didüğü yirde yiri kazup (25) 'aynī ile bulup rāyüñ öñüne getürdiler şubaşı esbābı bulduğ ammā 'ināyet buyurun esbābı (26) uğırlayan kimdür anı disün tā hakkından geleyüz didi rāy zengiye bakup yine şubaşıya döndi (27) çün esbābı buldıñuz uğırlayan da ne maşlahat var didi şubaşı tekrār tazarru' itdi ki diye yine (28) rāy şürete bakdı dönüp uğırlayana tınmayacak olañ cānına emān vireñ anı da dir vireyin (29) didi bārī pādişāh buyurdı çulhāyı getürdiler şordı inkār eyledi sonra inkār itdi (30) esbābı budukları yir için gömdüm didi ilçiler buraya gelince bir hīle-i mā-cerāyı görüp işidürlerdi (31) bu mertebeden sonra Ceysing anlara dönüp varuñ işde bu aħvālī rā'yüñüze diñ ben bunuñ gibi (32) bir divi musaħħir idüp durdum eger şimdi işaret eylesem didi anı baña getürürler ammā ol (33) bir pādişāhdur saltanatı çok dünyā elindedür aña hürmet idüp kaşd itmezsin eger bundan sonra

[267b] (1) nizā' iderse cezāsın göre didi ilçilere icāzet virdi direndiler gördüklerin rāylerine haber (2) virdiler be-ğāyet havf idüp niçe teşrifler ve peşkeşler gönderüp sābıkā itdüğü kelimātuñ 'özrini (3) diledi Ceysing bī-ħarb u cenk arada toz koymadın ve kan dökülmedin anuñ gibi 'azīm düşmeni (4) hīle ile üzerinden def' itdi ve kendü maşşūdına zafer buldı **hikāyet** ol vakt ki Herşeme (5) Ebū Serāyā ile cenk itmek için

ferâset şoyındı geçdi Ebū Serāyā’nuñ ‘askeri Fırāt kenārına (6) irişdi Fırāt şuyı geçdügi gibi gördi cenk idecekleri bir gāyet ırluğ irüsü bir ‘azīm ormanluğa (7) girüser Fırāt ırmağı bundan endiş-nāk oldı kendü kendüsine bu ugrāş yiri hāzım hāline muvāfık (8) ammā bize nisbet yaramazdur eger fırsat bizüm olursa bu ormanluğda anlara varımazlar kendülerin ormanluğa (9) urup elümüzden ırtılır eger zafer haşruñ olursa ardumuz ırmağdur bizden bir vāhid cān ırtarımaz (10) didi ammā şuyı geçmeğin ‘adıvv ‘askeri de yanlarına yakın gitmiş idi tekrār şuyı girüsine geçmege mecāl olmadı (11) zārūrī cenk eylemek lāzım geldi iki ıarafdan bindiler Ebū Serāyā ‘askeri ile mukābelesine geldi şaflar (12) çeküp alaylar bağıladı Herşeme bu hālde tiz bir hīle-i tedbīr eyleyüp bir atlunuñ eline bir mührlü kāğıd virdi (13) ‘askerden bir miğdār bir cānibe çekilüp gitdi andan isti‘cālle ulāk tarzında segirürek Herşeme ‘askerine (14) geldi toğrı Herşeme’nuñ önüne gelüp kāğıdı eline virdi mührini bozup oğımağa başlayınca def‘i ağladı (15) gözlerinden yaş revān oldı hālīfe dār-ı āhirete gitmiş diyüp ‘aynī ile kāğıdı Ebū Serāyā’ya gönderdi (16) senüñle beni cenk itmege hālīfe göndermiş idi çün anlar āhirete intikāl eylemişler senüñle arada olan (17) huşümetümüz mürtefi‘ oldı şavāb budur ki cengi te’hīre koyup yārın senüñle bir yire cem‘ olup (18) şulh idelüm didi Ebū Serāyā nāmeyi görüp Herşeme’den şulh haberin işidicek şād oldı (19) Herşeme kendü bile bī‘ at itmege gelür şandı mülā’imetle cevāb gönderdi çevirüp girüye çeküldi (20) vardı bir yirde kōndı Herşeme fi’l-hāl şuyı yine berü geçdi cenge münāsib gördügi bir yirde kōndı (21) Ebū Serāyā haber gönderdi emīrū’l-mü’minīn diridür ve Herşeme anuñ kulıdur sābıkā ol mektūbı saña (22) ben düzdüm gönderdüm anuñçün ki ol arada cenk münāsib degül idi hālīyā cenge münāsib (23) yire geldüm eger er iseñ önüne gel ki merdāne cengin göresin didi Ebū Serāyā hīle āgāh olduğı’çün (24) kendüyi melāmet eyledi ammā fā’ide itmedi bi’z-zārūrī anuñla ugrāşdı derhāl şatdı Herşeme’nuñ (25) hīlesi kār-ger oldı **hikāyet** getürmişlerdür ki Kābūs-ı Şemgīr’e ‘askeri ‘işyān (26) idüp oğlına bī‘ at itdiler oğlı dāhı atasını kayd u bend idüp kal‘ada maḥbūs eyledi (27) bir fesāda bā‘ iş olan a‘yār-ı ‘askeri elbette atañı öldür mübādā birgün hālaş ola ne seni kor (28) ve ne bizi cümlemüzi helāk ider didiler oğlı rāzı olmadı atasını zindāndan muttaşıl mülā’imet (29) haberlerin gönderüp mülāṭifet iderdi birgün atası oğlına haber gönderüp māl-ı firāvān cem‘ (30) idüp ıururın dilerin ki anları bir bir saña gösterem her birinüñ aḥvālīn saña beyān eyleyem müttefiklerüñi (31) hırslu nesnelerdür anlardan haber-dār olasın didi oğlı da nola diyüp birgün atasını anuñla ikisi (32) hāzīneye girdiler ma‘hūd

olan eşyâyı hazîne de bir bir gösterdi girüp her birinüñ aḥvâlini (33) söylerken bir ḥoḳḳa yanına geldiler içi toḫtolu zehr-i helâhil idi atası kendü ile tiryâḳ getürmiş

[268a] (1) nârgileñle oḳlı görmedin aḳzına bir pâre tiryâḳ tutup ḥoḳḳanuñ aḳzın açdı içinden bir pâre zehir (2) çıkarup oḳlı gözine ḳarşu aḳzına atdı tiryâḳ sebebi ile kendüm zarar itmedüm andan dimek (3) bu ḥoḳḳadan ğâfil olmayasın hiç ‘âlemde bundan muḳarrer nesne olmaz bir pâdişâhuñ hazînesinde (4) bulunmazın bunu hezâr belâ ile ele getürdüm didi ḥoḳḳanuñ aḳzın ḳapayup üzerine ḥubbu’l-cimâ‘ ḥoḳḳa (5) sıdur diyü yazdı andan dönüp hazîne den çıkup atası ḥub oḳlı ḥalvet-hânesine girdü (6) bunuñ üzerine birkaç gün geçdükden soñra ‘asker oḳlunuñ üzerine hücum idüp ya atañı öldür (7) yâḥüd seni de öldürürüz ğayrıyı pâdişâh iderüz didiler zarûrî atasını öldürür oldı (8) meger zamândan ‘âriyetdi bir pâdişâh öldürmelü olsa anlaruñ ḳanlularından bir kimse bulur iseñ (9) aña öldürürlerdi ittifaḳ Deylem bahâdırlarından anuñ gibi bir kimse buldı anı gönderdiler ki (10) atasını öldüre ḳapusuñ yanına varduğı gibi anı görünce sen yine geldüñ eyü varduñ ki (11) senüñ atañı ben öldürmiş idüm ol oḳıl ḥelâl-zâdedür ki atasını öldüreni öldüre (12) ammä beni öldürüp oḳlum yanına varasın aña diyesin ol bâḡ ki ben dikdüm evini düzüp (13) ḳurınca niçe belâ ve muḥabbet çekdüm aḡaçları ḳuruyup eskimiş yirmez olmuşdur kökleri ol baḡa (14) ziyân ider eski ḳurumuş aḡaçları gidersün gitdi eliyle yiñi fidânlar diksün tâ ki bâḡuñ (15) dutuğı gelüp kendü ḥazûr ide didi bârî ol cellâd bî-emân işin görüp geldük de oḳlı (16) imâm saña ne cevâb buyurdı diyü şordı ol daḡı beni göricek ḥelâl-zâde oldur ki (17) atasını öldüre didi soñra bâḡ ḳışsasını takrîr eyledi oḳlı ‘âḳil ü dâñâ tîz- (18) fehm pâdişâh idi aña atam ola seni baña öldürmege talkîn itmiş evvel seni öldüreyin ḥelâl- (19) zâdelük oḳılluḳ ḥaḳḳın yirine getüreyüm andan bâḡuñ ta‘mîri aḥvâlin göreyüm didi derḥâl (20) emr itdi anı öldürdiler ba‘de kendü kendüsine didügi gibi bâḡ ḥod yoḳdur bundan murâd bâḡ-ı mülk (21) olsa gerek eski aḡaçlar didi murâdı kendünüñ ilerü çekdügi begler olsa gerek ki çürüklük idüp (22) kendüye işyân itdiler kendüyi baña öldürtdiler atama ne ḥayrları toḳundı ki baña ne ḥayrları toḳına diyüp (23) her birini bir reyhâne ile öldürdi yirlerine kendü münâsib gördügi tâze kimseler dikdi yiñi çırâḳlar uyâr (24) dı bu iḡvâlardan emîn olup memleket aḥvâli düzeldükden soñra tâze-civân idi ve ‘avretlere dünyâda mâ‘il (25) idi diledi ki bir miḳdâr yemiş ve ‘işrete meşḡül ola birgün hazîneye girüp ol ḥoḳḳa ki atası (26) ḥubbu’l-cimâ‘ diyü yazmış idi nefesinde zehr-i helâhil ḥoḳḳası idi açdı içinde olandan ziyâde (27) yutdı ki ḥaremine varup andan cimâ‘ meşḡül ola fi’l-ḥâl helâk oldı dirler ki

‘alemede öldükden (28) sonra kimse Kābūs gibi hasmından intikām komadı hile ile kendüyi öldüreni ve oğlu kendüyi öldüren (29) a‘yān ‘askerini cümlesini hikāyet itdi kendüden sonra biri kalmadı bu az düşer kışşadur bunu kütüb-i (30) tevārihde niçe yüzden hikāyet eylemişlerdür ba‘zılar bunu Şirüye ile Şirīn ahvālinde (31) söylemişlerdür ki cild-i evvelde geçmişdür Şirüye atasını öldüricek Şirīn ki atasınıñ (32) ‘avreti ve kendünüñ öñi atası idi almak isteyicek Şirīn dāhi hoş saña varayın ammā şol (33) şart ile ki icāzet vir hazīneye keşerin bir miqdār altun alup atanıñ cānı için fukarāya üleşdüreyin

[268b] (1) virüñüz atanıñ cānı için fukarāya hayr itdükde maķberesi üzerine varayın ziyāret ideyin didi (2) ol dāhi iki merdāne bile vefā itdi Şirīn evvelā hazīneye varduğı gibi zehr hoşkasın açup içinden (3) bir pāre zehr aldı ve üzerine bu hubbu’l-cimā‘ dur diyü yazdı sāniyen ki Hüsrev’üñ tepesi üzerine (4) vardı ol bile getürdüğü zehr pāresin yiyüp derhāl Hüsrev’üñ üzerinde cān-ı Şirīn (5) teslim eyledi vech-i meşrūh üzere Şirüye de ol hoşkadan yiyüp bu da anıñ yolına gitdi (6) **hikāyet** getürmişlerdür ki çün sādātdan Muhammed Ebū’l-Ḳāsim bin ‘Ali bin Huseyn Mercān (7) vilāyetinde Mu‘taşım ḫalife üzerine ḫurūc idüp ḫilāfet sevdāsına düşdi Mu‘taşım ‘Abdu’llāh (8) bin Ṭāhir’i anıñla muḫārebe idüp fitnesini def‘ itmege gönderdi ‘Abdu’llāh bin Ṭāhir de varup (9) anıñla uğraşdı ‘askerini basup kendüyi diri tutup kayd u bend ile Bağdād’a Mu‘taşım öñüne (10) getürdi ve buyurdi Būstān-ı Mūsā öñünde ḫabs için bir zindān yaptılar anıñ ortasında tā şuya (11) inince bir kuyu kazalar ve kuyunuñ ortasında mināre mişāl içi maḫbūn bir binā pāyeler dike yukarı divārı (12) kuyuyu divārına dikmeye içi taş maḫbūn ola bināsını muḫkem kaldıralar minārenüñ yukarusı başında (13) pencere şeklinde bunu bāğa bir geçireñ ota yapalar ki içinde ancak bir adam otura söyle tar ola ki (14) ayakların uzatmağa kādir olmayana çün ol zindān ile kuyu vech-i meşrūh üzere yapılup tamām oldı (15) buyurdi Muhammed Ebū’l-Ḳāsim’ı ‘üryān idüp bir urgān ile ol mināre içinden başı aşığa (16) kuyu içine şarkıtdılar bir miqdār gidince karañuluktan ve kuyunuñ şovukluğundan kendüden (17) ümīdi kesdi kendüyi şarkıtdılar bir miqdār gidince karañuluktan buñaldı biline āvāz ile (18) çıkarup eger emirü’l-mü’minīnün murādı beni öldürmek ise bakın ölüm kim ölem ve eger ḫabs eylemekdür didi ki zindān (19) eyleñ zirā ben bu kuyu içinde bu ḫāu içinde bu zinḫi turmağa kādir degülin didi bu ḫaberi emirü’l-mü’minīn (20) Mu‘taşım ḫalīfeye irüşdürdiler benüm murādum anı öldürmek degül belki ḫabs eylemekdür didi derhāl emr itdi (21) anı yine

kuyudan taşra çıkardılar şovukdan toñmiş ‘aql başından gitmiş idi bir päre güneşe karşı (22) yaturdılar üzerine kaftânın ördiler ‘aqlı başına geldi andan soñra buyurdi anı ol minäre üzerinde (23) büstāna karşı yapdukları pencere şeklinde ota içine iletüp habs eylediler niçe zamān anda maḥbūs kaldı (24) ‘ammu oğlu ‘Ali bin Ḥasan eydür ulu bayrām günü idi namāz-gāha ‘ıyd namāzın kılmağa giderin nā-gāh gördüm (25) Muḥammed bin Ebū’l-Ḳāsım yanuma çıka geldi anı göricek korğdum hāy nice kurtulduñ didüm ol gün ki seni (26) minäre başında habs itdiler benümle bir nemed-päre var idi ki ‘avretsüz düşünürdüm bir zamānda görmüş idüm (27) nemed urgān бүkerlerdi öğrenmiş idüm ben de gördüğüm gibi ol nemed pāresinden şeklinde birkaç (28) päre ipler бүkdüm ol zindān evinüñ kapusunda bir bölük zindāncılar otururlar beni beklerlerdi (29) ammā hīç birisi benüm yanuma gelmezlerdi birgün baḳadurın anlara çağurdum baña bir tırnaḳ kesecek nesne (30) virüñ didüm bir küçürek nesne bıçaḳ şeklinde şunu virdiler anuñla bendimüñ bir ḥalkāsın kesdüm (31) ayağumuñ bendini boşandurdum bārī bu niçe gün şöyle böyle ide hezār ḥīle ile neylerse eyledüm cümle bendümi (32) üzerümden ayırdum andan niçe gün zindāncılara çağırıp meded şunda fāre çok ancak beni muḥkem (33) incitdiler anlardan beni kurtarmağa baña bir ḥurma çubuğı virüñ baña bir cerīd şunivirdiler aldum karşı

[269a] (1) anunla şu yaña bu yaña pad pad fāre ḳovar gibi olurdum āvāzın zindāncılara işitdürürdüm bārī (2) bir müddet bu üslüb üzere anlara ḡaflet virdüm andan soñra cerīd çubuğını üçer dörder (3) ḳarış uzunı päre päre toḡradum ol nemedden бүkdüğüm urgāna bir bir baḑladum ayak ayak merdibān (4) gibi itdüm hücreden şarḳup aña başa başa aşağa indüm bir tam üzeri idi bayrām gicesi olmağın (5) zindāncılar evlerine gitmişler idi anlardan orada bir kimse ḳalmış idi beni kimse görmedi zindāncı (6) ilerü vardum gördüm orucın iftār iderdi ḥalk öñinde ḥıdmete tırmişlar idi oradan (7) döndüm köşede şaḳlandum gicenüñ şülüşi geçince anda oturdum ba‘de yine tam üzerine çıkdum ḥalk uyur (8) lardı hīç bir yañadan ḥareket ve āvāz işitmedüm ‘ālem-i aḡyārdan tamām ḥālī idi merdibānuñ başını (9) divār üstine berkidüp aşağa şalıvirdüm üzerinde merdibānla aşağasına indüm büstān içinde (10) yanında adamlar ile bir ser-heng yaturdı yanlarına vardum baña kimsin didiler pādişāhuñ ḥaş (11) gögercinlerinden bir kimse ben gögercinleri yoklamağa geldüm didi bu vaḳt ḳanda gidersin şabāḥ (12) daḡı ırāḳdur bir päre yat büstān kapusu açılır çıkarup gidesin didiler ben de başlarında (13) yatdum aña degin kim şabāḥ oldu büstān kapusın açdılar kapudan taşra çıkup köprüye toḡrı (14)

revān oldum bu hālde üzerüme müvekillerden zindāncıdan birisi dāhı oraya geldi taşuñ (15) yiri henüz ağarmış idi şabāh qarāñusından beni görüp bilmedi ol da kemerden ırmağı benümlle öte geçmek (16) isterüñ gemici benden bir aqçe istedi ben bir garābin aqçem yok fakīrin didüm zindāncı bunuñ aqçesinde (17) ben vireyin bir fakīr ancak şevāba gireyin didi iki üç haqqını vir diyüp ikimiz şudan geçdük (18) ol yolına gitdi uşda ben yanuña geldüm didi ben de benüm ādemde olmağa kābiliyyet yokdur şimdi aralarını (19) bulurlar beni de mağbūn idersin qaçığör burada durma didüm yanumdan kodı gitdi Şa‘be tā’ifesinden (20) bir kimsenüñ evine varup anda şaklanur Haqq Te‘ālā anı zıkr olınan hīlesi sebebi ile ol habsden (21) hālāş eyledi **hikāyet** hulefā-i Benī ‘Abbās’uñ tārīhlerinde getirürler ki çün Ebū Müslim emīrū’l- (22) mü’minīn Ebū’l- ‘Abbās Seffāh’uñ hıdmetine geldi anuñla Ebū Ca‘fer Manşūr’uñ arasına hilāf (23) u şikāk düşdi cild-i evvelde sebebi beyān olınmışdur Ebū’l-‘Abbās Seffāh āhirete gidicek yirine (24) Ebū Manşūr hālīfe olup hezār mevā‘id ü imān-ı telbīs ile Hōrasān’dan Ebū Müslim’i kendüye bī‘at itmek (25) için getürmiş idi ol vaqt anı öldürmek istedikde bu hīle ile öldürdi ki meclisde bir (26) tenhā bir köşede bir bölük havāz kimseler şakladı ve anlara şöyle işmarladı ki her qaçan Ebū Müslim yanuma gele ben alam (27) birbirine çarpam ol size tenbīhdür hemān gömüden çıkup işin göreler pes kendü hālāş-ı (28) hilāfetde oturmuş idi öyle olsa ittifāk huzūrına evvel giren Ebū Müslim oldu hālīfe aña (29) luṭf idüp mürüvvet ü ‘izzet gösterdi eşnā-yı kelāmda ol vaqt ki Mervān ile gitmiş idi cenk-i (30) Rūm ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās’uñ Mervān’da bir kılıcı var idi ol kılıç senüñ eliñe düşmiş işitdüm didi (31) Ebū Müslim belī yā emīrū’l-mü’minīn işte kuşandugum kılıç oldur hālīfe bi’llāh getir göreyüm ziyāret ideyin (32) didi Ebū Müslim kılıcı bilinden çözüp kanı ile önüne kodı hālīfe Ebū Ca‘fer Manşūr kılıcı kuşandı (33) çeküp ‘üryān eline aldı şu yaña bu yaña çevirüp anı temāşā ider idi hem nāz-gāne söyleşür anı öldürmek

[269b] (1) teḳarrūbin düşürmek isterdi aña başladı bi’llāh ki bizüm bī‘atümüz huşuşında niçe sa‘yler ve ma‘kūl eşerler (2) gösterdüñ ammā soñra cümlesin ibtāl idüp bize ‘işyānlar ve hilāf izhār itdüñ didi Ebū Müslim (3) yā emīrū’l-mü’minīn ben size niçe zamān hıdmet itdüm ne zamān ‘işyān idüp hilāf itdüm didi hālīfe (4) Mısr u Şām beglükleri berātın gönderdüm getürdük beyān itdük diyüp bunuñ emşālī aña sār günāhların (5) hesāba başladı Ebū Müslim’e her biri için cevāblar virmege başladı nā-gāh elin eline çarpup görünürde (6) olanlara işāret itdi fi’l-hāl her biri bir köşeden çıkup

Ebū Müslim'e yarāk öşürdiler halifenūñ (7) önünde anı deplediler buyurdı anı üstinde depledükleri kālīçeye şarup şöyle kodılar bir gayrı (8) kālīçe getürdiler döşediler bir zamāndan şoñra vezīrleri 'Īsā Mūsā vesā'ir a'yān-ı dīvān gelüp (9) huzūrına girdiler 'Īsā yā emīrū'l-mū'minīn Ebū Müslim'ūñ maşlahatın görüñ varsun didi halīfe anuñ ben (10) maşlahatın gördüm işte şu kālīçe içinde şarı olup yatan oldur didi 'Īsā yā emīrū'l-mū'minīn (11) anı n'içün öldürdüñüz benüm dostum idi didi halīfeyi rüy-ı zemīnde anuñ senden ulu düşmeni (12) yoğ idi ammā senūñle münāfiķāne dilürdi dostuñ şanurduñ Beniyyū'l-'Abbās hilāfeti emri (13) dağı şimdi barışdı didi ve buyurdı Ebū Müslim'ūñ leşkerinūñ ser-dārını bir yire getür (14) diler birbirini istiḥkākına göre halkuñ en'am-ı māl ile teşrīf itdi ve kendüsin (15) bi'z-zāt her birine istimālet idüp bilürin Ebū Müslim'e mütābi'at itdügiñüz hep benüm rızām (16) içün idi evvelā ol nice yıllar bizüm düşmenlerimüze kılıç urdı niçe kim yolumuzda çalışdı ve her bār gitdi (17) aramızdan bu hāndāna her kim 'iṣyān u muḥālefet ide ol siyāsete müsteḥakk olur didi hālā kendüsi (18) 'iṣyān itdi kendü sözi ile siyāset itdüm sizūñ ḥāṭıruñuza nesne gelmesün sizi ulu mertebe (19) lere irüştürsem gerek diyü buyurdı hep muṭī'-i fermānı oldılar içlerinden kimesne fitne itmege kādir (20) olmadı bu ḥikāyet hezār kavā'idi müştemeldür ki ehl ü ḥaddā' olan pādişāhlardı çok taşannu' (21) ḥāmil olur **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Musta'in-i Bi'llāh halīfe Ṭāberistān vilāyetini Muḥammed bin (22) 'Abdu'llāh bin Ṭāhir'e virdi Ebū Cābir'i nāhiyesine gönderdi vāsi' itmez ol kadar ki vilāyet-i Ṭāberistān'ūñ (23) ekşeriyen otı ve odunu orada ḥāşıl olur bu mürğ-zāruñ ekşer yiri pādişāhluḡ (24) olup yirleri köylere müte'allıḡ olan re'āyātuñdur Cābir varduḡı gibi cümlesin (25) pādişāhluḡ eyledi re'āyā gelüp tazallum eylediler diñlemedi āḥir köylü ṭā'ifesi (26) Cābir'den yüz bulmayıcaḡ Rüstemoḡulları'na vardılar ki ol vilāyet halkınuñ a'yānı idi Cābir cebr ider (27) diyü ḥālleri añlatdılar anlar da Cābir'e buyurup mürğ-zāruñ köylü ṭā'ifesinūñ kādīmi tazarru' ide geldükleri (28) ḥişşelerin vire didiler bu Türk de sözine iltifāt itmedi anlar ile Cābir arasına şovukluḡ düşdi Cābir'e (29) kaşd itdiler kaçdı anlar da civārlarında Deylemīler'den istimdād eylediler vāfir adam gönderdiler geldi (30) bir yire cem'iyet eylediler köylü ṭā'ifesi dāḥi bunlar ile bir oldılar Ṭāberistān köylerinde sādātdan Ḥasan bin (31) Zeyd ulu bir kimse olurdı anı getirüp buyur eylediler ucında zulm ucundan peyves bī'ati (32) terk idüp bu Ḥasan bin Zeyd'i halīfe eylediler üzerine vāfir halk cem' oldu Cābir bunlaruñ (33) ḡorḡusından

vardı Cürcān vilāyeti begi kim Selmān bin Muḥammed'dür ilticā eyledi ol dāhi Muḥammed bin 'Abdu'llāh

[270a] (1) bin Ṭāhir'üñ beglerinden idi mezkūr Ḥasan'üñ cem' iyyetin işidicek Muḥammed bin 'Abdu'llāh bin Süleymān'a (2) adam şalup Ṭaberistān'a ' asker şalasız ol ḥurūc iden kimseye cevāb viresin didi ol da (3) fermānı üzerine vardı Ḥasan dāhi ' asker ile anı karşıladı bir yirde uğraşdılar aralarında (4) ' azīm cenk oldu tarafeynden çok kimesne düşdi aralarında faşl olmadı cenk-gāhları (5) Ehl şehre yakın idi mezkūr Süleymān'üñ eli altında olan şehirlerdi idi birgün cenk için (6) iki ' asker binüp birbirlerine mukābil oldılar Ḥasan bin Zeyd kendü ' askeriniñ kalbini Rüstem (7) oğulları'na ısmārlayup kalbi birgün siz evkāt güzelliük ' adüvv ile uğraşa kâ'im oluñuz didi (8) ve kendüsi ' askerüñ ardlarından bir miqdār ' asker alup tolandı vardı Ehl şehrinüñ (9) içinde olanlara kılıç kıpdı anı fetḥ eyledi bu yaña da Süleymān Rüstemoğulları ile cenk iderken (10) Ehl şehrinüñ feryād-ı ḥasebi geldi şehriñ alındığı haberin didi Süleymān şöyle kemā-kān anı (11) fetḥ iden bunlardan ğayrı bir ' asker dāhi ola ol iki ' askerüñ ortasında kalmağ ḥaṭādur (12) diyü kırküp cān kāyısı ile cengi kıoyup kaçdı ' askeri münhezim oldılar Ḥasan bin (13) Zeyd bu ḥile ile düşmeni fetḥ eyledi bu ıġvādan emīn oldu soñra Ehl nevāhisinden vāfir (14) māl cem' eyledi bi'llāh gitdükce niçe o baş cem' oldu niçe zamān ḥalīfe ' işyān ile ol vilā (15) yetlere fitne āteşin yakdı söyündürince çok belālar çekdiler arada niçe ' asker telef oldu (16) bu cümle belālara sebep Cābir'üñ cevri oldu bu ḥikāyetden ma'lūm oldu ki memleketde her ne ihtilāl (17) olsa pādişāhlara re'āyā ' işyān eylese cümlesine bā' iş beglerüñ zulm u taqdīleridür (18) Ya'kūb bin Leys'e Ḥaqq Te'ālā ' aceb kuvvet ü kudret virmiş idi be-ġāyet fevt-i ṭālī' i var idi ' āli- (19) himmet idi şöyle ki niçe anlar ḥaṭarlar şavurdu ve kendüyi ḥafīf mezelletden üç ' izzete yetişdüirdi (20) gedā iken ol zamān Naşr ve Şāliḥ nām iki pādişāh andan kaçdılar vardılar Çin pādişāhlarından (21) Zenbīl adlu kāfir pādişāhına düşdiler anı kıaldırup ' asker-i bī-gerān-ı bī-pāyān ile Ya'kūb (22) bin Leys'üñ üzerine gelüp anuñ ḥücūm u kudümünden āġāh olıcak ' askeriniñ yirlerine tedbīrlerini (23) cem' idüp Zenbīl ile nice itmek gerek diyü müşāvere itdi neylesedür gerek diyü anuñla kār u zāra (24) toġrulup ölmege gönül bağlamak gerek egerçi bizüm ' askerümüz vardur ammā i' timād Ḥaqq Te'ālā'nuñ fazlınadır (25) ' asker çoġluġa degüldür nitekim Ḥaqq Te'ālā

Qur'an'da **kem min fi-etin kaliletin galebte fe-iten keşiraten bi-izni'llah**⁶³ (26) diyü buyurduğunu niçe az 'asker vardur ki Allāh'ıñ izniyle çok 'askere gālib olur diyü Ya'küb'ün (27) 'askeri otuz biñden artuğ degül idi 'aded-i 'askeri birkaç kerre yüz biñ er idi anlar ile (28) cenk itmege muqarrer itdi çün 'asker birbirlerine muqābele itdiler ol şahrānuñ tağını taşını (29) içini taşını hengāme ile taldurdılar iki yañadan merdān-ı kār-zār cenk yarağına meşgūl (30) oldılar Ya'küb bin Leys 'askerine 'adūsı 'askeri bakup maşharaluğa alurlardı göre katre ile (31) deryāyı karşılayup güyā bizüm ile cenk itse gerek dirlerdi vāki'ān Ya'küb'ün dāhi gördi kendü (32) 'askeri kāfir 'askeri muqābelesinde deryā yanında katreye beñzer zārūrī anlaruñ şerleri def inde (33) tedbir itdi dāhi cenge mübāşeret olunmadın Zenbīl iki kimse ilçilüğe gönderdi varuñ aña

[270b] (1) benüm ağızımdan söyleñ ki ben bu kadar 'asker ile kendüye muqāvemete idemeyeceğüm bilirüm icāzet ü emān (2) virse hemān şimdi hıdmetine varayın seyyārluğlar ideyin bunu dāhi evvelden itsem gerek idi (3) leşkere begi mutābi'at itmeye ve beni ve tevābi'ümü öldüreler diyü qorqıram şimdi 'askeri de anuñla cenk (4) iderin diyü bu bahāne ile bir miqdār karşılarına hāliyā ben anlara varup başın indürme işitdirmek (5) zārūrī itā'at iderler benüm de bunlardan qorqum qalmaz diyü haber gönderdi ilçileri Zenbīl'dür (6) irişdiler Ya'küb'ün selāmın aña irişdurdiler ziyāde hażz eyledi zīrā Ya'küb'dan be-gāyet incinürdi (7) naql-i memleket atın şalar etrāf-ı vilāyeti yaqar yıkar oğlı kızın esir iderdi bārī Zenbīl'e varuñ (8) ilçileri hoş görüp yine Ya'küb yanına vardılar aña cevāb haberin gönderdi ve mülākāta iştiyāk (9) gösterüp ilvā' tertib va'deler eyledi andan zıkr olınan Naşr'la Şālih'i yanlarına çağurup haşm-ı bezmle şulha (10) rağbet gösterdi bize mütābi'at itmiş min-ba'd muhārebenüñ vechi yoğdur cengi terk eylemek gerek didi (11) ba'de birgün yakın eyledi ki Ya'küb buluşup aralarında dōstluğ ve şulh-ı şālāh ola bugüne gelince aña (12) Ya'küb bin Leys birbirini ardınca bu maşlahat için niçe adamlar dāhi gönderdi ammā 'asker yine (13) tıyurmayup cāsūsluğa gönderür şüret ile gönderürdi cenkten filleri şavunmasuñ diyü fikrler (14) iderdi ol gün ki rüz-ı mev'ūd geldi Zenbīl buyurdu 'ādetleri orada taht tertib idüp zinet (15) virdiler meger anlaruñ 'ādetleri bu idi ki pādışāhları du-āb cinsinden temizlerdi belki müfredler idenler zīr- (16) deste tevānā zūr u bāzū şāhibi 'asker idiler tahtı üzere pādışāhlarını omuzları üzere (17) getirürler idi ol gün dāhi tahtına binüp ol müfredler düşlerine alup 'askeri süvār olup (18) iki qolda 'ayn u isār tırup şaflar bağladılar ortaluğda bir vāsi'

⁶³ el-Bakara, 2/249.

meydān oқıdılar Ya‘kūb-ı Leyṣ (19) buyruñ Zenbīl size muntāzırdur dirler Ya‘kūb ol gıce öñürdiden ‘askerine tenbīh itmiş idi ki (20) kaftānları altına zırhlar giyeler ve kendülerini gözleyüp gönderlerini atlarının şıgırısını süriyerek (21) gideler hemān Ya‘kūb-ı Leyṣ dāhi otuz biñ adam ile yetdi bu üslūb üzerine Zenbīl’üñ ‘asker- (22) gāhına revān oldılar ki varalar anuñla bulıñır ol dāhi tamām şevket ü ‘azīmetle ‘askerine iki kol (23) idüp yürürlerdi beriden Ya‘kūb-ı Leyṣ dāhi kendüsi ‘askerinüñ öñünce anlar ardınca top olup (24) yürürlerdi gelüp on kol ‘askerinüñ ortalarına girdiler cümle gönderlerin anlarıñ sıgırılardan (25) aşığa sürürlerdi Hakk Te‘ālā’nuñ kudreti ve Resül’üñ mu‘cizesi ve dīn-i İslām’uñ kerāmeti ile kāfir (26) ‘askeri anlarıñ gönderleri de görmediler Ya‘kūb-ı Leyṣ dāhi bu tarīkle gönderüñ sürerek geldi (27) Zenbīl’üñ öñünde anı selāmlar şeklinde başın egüp tābi‘ kılı gibi idi dāhi atın şıçradup göñde (28) rin çevirüp ol neferlerüñ omuzları üzerinde taht üstinde iken aña göğsinden bir gönder urdı (29) bağından çıkdı ardınca gelen ‘askeri bunu gözedürlerdi anlar da bir uğurdan iki kolda (30) tūran kāfir ‘askeri üzerine kurt koyuna girür gibi sürdi pādişāhları olmayıcak (31) ayak pāy-dār olmadı def‘-i alāyları perişān olup gördiler fırsat el virdi dest-i tīgi (32) harekete getürdiler kāfir ‘askerini muhkem kırdılar zīr-i niķāb gaybden ‘arūs-ı fetḥ yüz gösterdi ol gün (33) müslümānlara yevm-i sürür olup kāfirlere şerr ü şūr ve yevm nüşūr oldu Ya‘kūb-ı Leyṣ sālīm ü gānim

[271a] (1) leşker-gāhına döndi yarındası Sistān’a düşmen kāfir başlarından altı biñ baş gönderdi (2) tutılan baş baş ulu kāfir beglerinden altmış ulu kāfir altmış ulu beg eşekler üzerine (3) bindürüp kesilen kāfir başlarınıñ kulakların kesüp iplere dizüp her birinüñ omuzlarından kol (4) tuğları altından hamā’il-i dār geçirüp ve iki ellerine birer kesek baş virüp bu rüsvāyluğla bunları (5) Seb şehrine getürdiler ve Zenbīl’üñ ḥazā’in ü emvālinden ol kadar nesnelere zāhir oldu ki ḥadd ü ḥaşrinden (6) Allāhu Te‘ālā’dan gayrı kimesne bilmezdi Şālih ve Naşr bu cenkde dāhi ele girmeyüp kaçdılar kurtuldılar (7) bu def‘a Zāvīlistān pādişāhı yanına vardılar Ya‘kūb-ı Leyṣ aña adam gönderüp Şālih ve Naşr (8) istedi Zāvīlistān pādişāhı dāhi kayd u bend ile Ya‘kūb-ı Leyṣ’e gönderdi Ya‘kūb’ı da ḥabs (9) itdi ol ḥabsde öldiler gıtdiler ve bu fetḥ Ya‘kūb’a zıkr olınan ḥilesi sebebi ile zuḥūr (10) eyledi aña gelince bunu bir pādişāh itmemişdür **ḥikāyet** çün Ya‘kūb-ı Leyṣ Herāt (11) şehrini aldı ol zamānda Ḥorasān pādişāhı Muḥammed bin Ṭāhir idi ‘ākil ü dānā idi şarābdan (12) baş kaldurmaz muttaşıl içerdı memleket aḥvāli ḥāceti degül idi şakalını ‘avretler eline virmiş idi (13) ekşer imāret kārını anlar

görürlendi erkân-ı devleti niçe kerre aña bundan ötüri kaçıldılar (14) sögdiler muqayyed olmadı gördiler ıslâha gelmez âhir ittifağ ile şavâb yolın gördiler ki Ya'küb-ı (15) Leys adam gönderüp aña etibbâ' ideler bu hîle ile anı ortadan gidereler aña binâ'en aña bir nâme (16) yazup Kirmân'ı saña virelüm bizüm ile şulh eyle Ya'küb-ı Leys dağı bu şulha râzı oldu Kirmân'ı (17) aña virdiler varup zabt eyledi ittifağ Kirmân'da varduğı gibi ziyâde kaht oldu Ya'küb-ı (18) Leys kaht ucından leşkerin tağıtdı bu esnâda Ya'küb-ı Leys'e haber geldi ki Qâsım ki Herât (19) begi idi Ya'küb Herât'ı anuñ elinden itmiş idi karışmadı üzerine asker gönderüp bağlayalar (20) şehruñ begi idi Ya'küb-ı Leys'ün kavli idi hişârında maşşür eylemiş Ya'küb bunu işidicek (21) gâyet mütefekkir oldu bu haberdı endiş-nâk olup iki üç gün bunuñ tedâriki mülâhazasında oldu (22) birgün mütefekkir otururken Sistân yolından gördi bir cemmâze ile bir adama gelür giderüñ şu kimdür didi (23) segirdüp gördiler Cağlân'dur toğrı Ya'küb-ı Leys sevinüp bu fetih niçe itdün didi şordı (24) Cağlân çün asker ile gelüp bizi muhâşara itdi be-gâyet taraldıx gördük yâkın oldu ki leşker (25) baña muhâlefet ideler kendümden buña hîle itmeyince olmaz diyü fikr itdüm hemân buña ilçiler gönderdüm (26) ve uzun uzak bu muhâşaradan ne betersen bî-huzûr olasın hem ben eger Câbir görürseñ (27) yârın sen bir bölük kimse ile taşradan hişâr önüne gel bir bölük ile de ben içerden çıkayın (28) önünde senüñle şulh idelüm birkaç gün şartum var saña izin anlara vefâ ile koyayın gideyin sen (29) hişârı zabt eyle didüm Qâsım bu söze aldanup irtesi gördüm elli adam ile hişâr önüne (30) gel bir bölük iledeyin içerden çıkayın evvelinde senüñle şulh idelüm birkaç şar (31) tum var saña ündeysin anlar vefâ ile koyayın gideyin sen hişârı zabt eyle didüm Qâsım (32) bu söze aldanup irtesi gördüm elli adam ile hişâr önünde çıka geldi ben de (33) içerdüden elli tefhîr er yoldâş alup taşra çıkdum gördüm hâzır helvâdur

[271b] (1) тұрur gözüm kendüye tuşda olınca yoldâşlarımı kovmañ didüm peyk-bâr âteşin (2) gibi üzerine hamle itdük gözün açmağa mecâli olmadı hemân irişüp başın kesdüm (3) göndere dıkdüm şükr bunu göricek zındıqlar hişâr önünden kalkup gitdiler (4) düğünlerde sizlerden emîn oldu bu beşâreti haşretüñe getürmege müsteħakk kimse (5) görmedüm hişârı bir mu' iemed kimesneye ısmârladum hıdmetine kendüm geldüm didi Ya'küb (6) taħsîn idüp fâhir hil' at virdi bu hîlesini begendi **hikâyet** (7) çün Ya'küb-ı Leys Kirmân vilâyetini aldı zabt itdi barışda memâlikinüñ (8) taht-gâhı ki Şirâz şehri zamândan olan emîr 'Ali bin Huseyn dirler idi emîrül-mü'minîn el-musta'inü (9) bi'llâh halîfe neslinden bir kimse idi çün Ya'küb-ı Leys memleket-i Pâris'e 'azîmet

itdügin tıydı kendüye (10) yardım için Ahvâz emîri Târiķ bin ays'ı vilâyet-i Pâris'e çağurdı ol da leşker-i cirâriler (11) Pur şuyından ki Pâris vilzşâyetinüñ ser-ħaddidür geçüp Pâris şehrine yüz tıtdı Ya'ķüb-ı Leys̄ bunuñ geldügi (12) ĥaberini alup ĥaberi olmadın üzerine ilgârı nâ-gâh Pâris şehrine irdügi günler uzun urdı (13) Târiķ bin ays ĥişâr içinde idi 'asker ile ĥişârdan taşra çıķup Ya'ķüb-ı Leys̄'le uğraşmak (14) eyledi henüz tamâm düşmen yarağı ile degül idi gâfil deprettdi zârürî 'asker-i Ya'ķüb ile muķâvemete (15) ķâdir olmayup Hindî tıt Ya'ķüb-ı Leys̄ elinde giriftâr oldı Pâris şehrinüñ evvelde içinde olan (16) kimesne 'Ali bin Īsâ dirler idi şehri bırağup kaçdı Ya'ķüb-ı Leys̄ şehri içine alup içine girdi (17) oturdı bulduğın mâl u ĥazîneyi bî-zabtı itdi ve şehrüñ ĥişâruñ gediklerin oñarmağa ve ĥendeķ (18) olmayan yirlerine ĥendeķ kesmege ve içine zaĥîre taşımağa başladı ĥalk yüzine bunu gösterdi (19) ki kâne 'Ali bin Īsâ gelür kendü ile cenk ider ĥışâruñ içinde oturup aña cevâb virse (20) gerek idi gün Pâris şehri içinde oturup bu aĥvâle muķayyed oldı bu vaz'ı şâyi' itdi (21) ĥattâ Şirâz'da 'Ali bin Ĥuseyn kulağına bile dikdi ĥalkı Pâris şehrinde otururın diyü tamâm tağlîz (22) eyledi bundan ĥarezi ĥîle bile şehri Şirâz'da 'Ali bin Ĥuseyn'e ĥaflet (23) virdi Ya'ķüb-ı Leys̄ Pâris şehrinde sâkin olurmuş diyü yarağın âheste âheste görürdi (24) Ya'ķüb-ı Leys̄'üñ bu ĥâli il içinde tamâm meşhür oldı Pâris şehrin 'Ali bin 'Īsâ'dan şakınup (25) bırağup gidemez diyü i'tikâd itdiler ĥattâ 'Ali bin 'Īsâ bunu işitdi anuñ da i'tikâdı bunuñ üzerinde (26) oldı Ya'ķüb-ı Leys̄ bu ĥîlesine bir miķdâr şüret virdüğinden soñra birgün 'askerinüñ (27) naķiblerin çağurdı 'askere tenbîh idüñ bu gice ilk aĥşâmdan düşmen yarağın eyle ĥâzırlanup (28) şehri önünde cem' olsunlar şehrdin çıkar içlerine varurın her ne fermân idersem anuñla 'amel (29) ider diyü buyurdı didügi gibi itdiler ilk aĥşâmdan Ya'ķüb-ı Leys̄ daĥı şehrdin çıķup (30) 'askeri yanına vardı leşker ile Şirâz'a toğrı ilgâr eyledi üç gün üç gice mihr ü mâh ile (31) hem-râh olup yürüdiler Şirâz şehrine irüp önünde ķondılar 'Ali bin Ĥuseyn âgâh olup yarındası (32) 'askeri ile şehrdin çıkarup cenk âhengin eyledi Ya'ķüb-ı Leys̄ 'askerine bunlar bizden berâtsizdur (33) ķomañ diyüp 'Ali bin Ĥuseyn 'askerinüñ gözlerin açdurmadın ve ayakların yire başdurmadın

[272a] (1) üzerlerine ateş gibi ĥamle eyledi evvel ĥamlede anları birbirlerine urdı yüzlerin çevirdiler kaçan kaçana (2) oldı 'Ali bin Ĥuseyn'i tıtdılar Ya'ķüb manşür u muzaffer Şirâz şehri içine vardı leşkeri (3) şehri içinde ĥiçbir nesneye dest-râzlık itmege ķomadı ĥâssaten kendü için zabtı oldı her ne (4) ķadar ĥazâ'in ü emvâl yiri var ise

cümlesini kendüsi aldı yalıñuz altundan aqçadan biñ dört yüz (5) yük naqd māl bulındı sâ'ir tecemmülât-ı nefâ'is-i esbâbâ ĥod ĥadd ü ĥesâbı yoğ idi cümlesi (6) taht u ta'rifinde dâhil oldı soñra iki gün Şirâz'da tırdı andan gene Pâris şehrine geldi (7) andan Şirâz'dan alduğı esbâb u emvâl-i bî-ĥesâb ile 'Ali bin Ĥuseyn'i ve Târiķ bin Ķays'ı maĥbûs eyle (8) alup gidüp sâlim ü ġânim Sistân'a geldi çün bu ĥaberi Bağdâd'a Mustafır ĥalîfeye irişdi be-ġâyet (9) ĥaste idi bu marâzdan ifâķât bulmayup vefât itdi yirine Mustafır ĥalîfe oldı Ya'ķüb-ı Leys (10) aña nâme gönderüp bî'at itdi ĥalîfe de aña 'ahd-nâme ve sebâķ gönderdi niķe teşrifler (11) ve en'âmlar buyurdu Ya'ķüb-ı Leys pūsıdan tãhirleri def' idüp ĥayli mekr ü ĥuddâmla (12) vilâyet-i Ĥorâsân'ı tamâm zabt eyledi **ĥikâyet** çün Bilge Tegin Ġazneyn'e yüz tıtdı Ġazneyn (13) pâdişâhı Şir-âmiyân'a Ĥorasân'a Türk 'askeri yürüdi diyü ĥaber geldi vezîri Ebü İshâķ (14) Ĥayyâr ve Direhliş 'askerinden bir fevc ile aña karşı gönderdiler yolların bağlayalar der-bendlerin (15) ve sârb yirlerin geçürmeyeler çün bu ĥaber Bilge Tegin'e irüşdi bu daĥı 'askerinden (16) bir fevc ile Sebük Tegin'i anlara karşı gönderdi ki vara anları yollar üzerinden ayrukdan Sebük Tegin (17) kendü kendüye bu yollar 'azîm tar yollar ve dereler ve der-bendlerdür anlar ise memleket erleri ve bôr (18) kırtları hep yirleri bilürler biz ise yüz bu yirde gözi baġlu ġarîblerdür şavâb budur ki (19) bu gelen 'askeri ĥile ile def' idelüm didi bir dere başına iricek üç yirde pūsıda adam (20) ķodum kendüsi bir miķdâr az adam ile dere içine yürüdi ĥaşm da aĥvâlin teccessüsde idi (21) bir miķdâr 'asker ile küm içine girdüġi ĥaberi alup sevindiler bî-tevattuf gelüp öñün dere içinde (22) alup üzerine ĥamle eylediler Sebük Tegin girüsine dönüp öñlerinden kaçdı tã ki dereden (23) çıkup şahrâya irüşdiler anlardan ardlarınca ķovarak şahrâya çıkdılar gibi Sebük Tegin 'askerine (24) döndi üzerlerine ateş gibi bir ĥamle tiz şerzân-ġiz eyledi ki zemîn anuñ havlinden zelzele döndi anlar da (25) ķovarak dere aġzına getürdi orada sâbıķan pūsıya ķoduġı 'askeri üç yirden çıkdılar (26) öñlerin aldılar 'adüvv 'askeri ortalarında ķaldı anlardan bir dîl daĥı çıkarmayup cümlesi kırdılar (27) yolları anlar şol şevketlerinden âr idüp pâk eylediler Bilge Tegin gelüp 'askeri ile uğradı (28) selâmetlügile ol dereden geçdi ne 'askerinden ve ne tãvârından bir nesne zâyi' olmadı emîr (29) Sebük Tegin'üñ fikr-i sâ'ibi ve ĥile-i münâsibi ile bunuñ gibi fâ'ide ĥall ile ĥâşıl olıķaķ Bilge Tegin (30) aña taĥsîn ü âferîn itdi **ĥikâyet** çün emîrül-mü'minîn Mu'taşım ĥalîfenüñ ki cild-i (31) evvelde geçmişdür ibtidâ ķavl-i tã'ifesini tertîb iden begleri ve vezîrlükleri anlara maĥşûş (32) kılan oldur tertîb itdüġi ķullaruñ ulularından Afşîn'e mizâcı müteġayyir

oldı bu cihetden ki (33) dınsızdır uğurlayın puta tıpar kâfirdür didiler el altından aĥvâlin teccessüs itdürüp

[272b] (1) didükleri gibi bulmuş idi Afşin de ĥalifenüñ kendüye ĥâtırı müteġayyir olduġın ba‘zı ĥarın ile añladı (2) bildügi kendüyi öldürür elinden ĥalâş olmak tedârikine düşdi âĥir bunuñ elinden tarık-i ĥalâşum (3) kaçmaġdan ġayrı degüldür didi ve kaçdı bu ĥıleyi fikr itdi meġer kendünüñ Menghün adlu bir (4) ġulı vardı aña ĥalifeden Bânek-i Ĥarem adlu vilâyetinüñ beglüġin alıvırmişdi anda bigdi ol (5) vilâyetde ĥaşin ü metin ġal‘alar var idi def‘i Menghün tarafına bir nâme yazup ĥalifenüñ kendüye (6) teġayyür-i ĥâtırın i‘lâm itdüğinden sonra aña nâmum saña varduġı gibi ĥalifeye ‘âşî olup ĥurüc idesin (7) evinde ĥalife kılından mâl u emvâl tutasın ellerinde olan yiri alasın ve memleketi ġarşdırasın (8) didi nâmesi Menghün’a varduġı gibi mażmünında olan ile ‘âmil olup ġard u ‘işıyâna âġâz eyledi (9) ‘mâl-i ĥalifeyi tutup ellerinde olan mîr-i mâlı aldı ve a‘mâl-i memlekete kendü adamların ġoyup memleketüñ (10) aĥvâlini diġer-gün eyledi ĥaberi emîrül-mü‘minîn Mu‘taşım’a irüşdi bundan incinüp el altından bunuñ sebebi ne (11) oldu keşf itmeġe muġayyed oldu âĥir ma‘lüm itdi ki buña bā‘iş olan Afşin’dür bir bahâne ile kaçup (12) elinden ġurtulmak ister kemâl-i fiñnat u ĥazm u nefis ü nefisinden Afşin’den ki bunca ĥıyânet ü ‘işıyân (13) âġâz idüp böyle küfrânı’nı‘mesi izĥâr olmuş idi aña bu kâmilî olduġı tarafından söz açmayup (14) andan ġâfilâne Menghün’uñ aĥvâlini anuñla müşâvere itdi Afşin ġolay emr kılıñ (15) varayın anuñ ĥaġkından geleyin didi emîrül-mü‘minîn ġarezin añladı bu aşl ĥaberi emre sen gitmeñ lâzım (16) degüldür ammâ kendü ĥadm u ĥaşemüñden bir miġdâr adam gönderseñ olur diyü buyurdu Afşin (17) nâ-gâĥ pâdişâhı bir ĥayâl daĥı ide diyü anuñ def‘i için emîrül-mü‘minîn daĥı (3) kendü ‘askerinden (18) bir miġdâr kimse ile ġoşsun nola ĥüb buyurduñuz didi ĥalife daĥı ma‘ġül ġörüp Afşin’üñ (19) gönderdüġi ĥadm ü ĥaşemine bir beglerbegisini bir miġdâr ‘asker ile bile ġoşdı ammâ Afşin kendü (20) kimselerinüñ başı olan kimseye el altından sırrla işmarladı zâhir emîrül-mü‘minîn leşkerinden (21) yaña olup içerden Menghün ile pîr olan bu tarık ile iki tã’ife ki ĥaġıġaten biri muvâfık ve biri (22) muĥâlif idi zâhir bir olup yola girdiler Menghün’uñ üzerine ĥücüm itdiler Menghün anlaruñ (23) ĥaberin alıcak ĥaġıġat-i ĥâl ma‘lüm idi zâhir anlaruñ def‘-i tedârikine düşdi anlar ile ceġe yarâġlandı (24) âĥir buluşup uğraşdılar anları başdı ĥalifenüñ ‘askeri münhezimle geldiler ĥalife incindi (25) bile ġoşduġı beglerbegisini maĥfî çağırup söyletdi yâ emîrül-mü‘minîn ikimüz yüz yüze (26) olınca bir ân

dövüşmedin Afşin koşduğu kimseler kaçdılar biz dağı tırnak mecāl kalmadı (27) zārūrī biz de döndük didi hālife kıssa itdügin bilürdi bilmeze urdı ikinci def a (28) dağı Menghün'ün def -i ahvāli Afşin ile meşveret tekrār kavluñ ben gitdüm varup def ideyin (29) didi bu def a dağı hālife sen varmak lāzım degül bu kerre sen de ben de artacak adam gönderelüm (30) varsunlar haqqından gelsünler didi böyle itdi bunlar dağı evvelkiler gibi nā-murād geldiler bi-‘aynihi hālifenüñ (31) bu ‘askerine dağı Afşin de dağı ‘askeri evvel koşduğu ‘asker bendini geçdiler hālife taḥkīk bildi ki (32) Afşin'ün bundan ğarezi Menghün'ün def ine kendüyi göndersün dimekdür bu baḥāne ile elinden kırtıla (33) vara anda Menghün ile bir olup kendüden ‘ișyān izhār eyleye ol memleketi müstakilen taht-ı taşarrufına

[273a] (1) alup felā‘ ḥaşinesinde taḥsīn ide gönünden bu sen didüğüñ olmaz diyüp bu def a (2) Bağdād'da olan beg-zādelerden Mu‘şab bin Zeyd nām begini yanına çağırup meclisini ḥalvet (3) itdi Afşin'ün ahvālini aña açdı ve Menghün'ün hareketlerine bā‘ iş ol duğıñ āğāh eyledi (4) ve saña emrüm budur ki hemān bir miqdār ārāste ‘asker ile git var Menghün'a iriş ve ol müdbire benüm (5) ağızundan söyle baña ma‘lüm olmuşdur ki anuñ bu itdüğü hareketler kendüden degüldür hep Afşin'ün telkīni (6) iledür şimdiye degin itdüğü suçlarını ‘afv eyledüm kırkmasun isti‘calle bunda gelsün itdüğü (7) hareketden el çeksün eger söz diñleyüp böyle iderse ḥōş ve eger ğarez idüp bu naşihatüñi (8) diñlemezse hemān ol memleketde benüm ağızundan nidā-yı ‘ām itdür kendüsi olduğı kal‘ada vesā’ir (9) yirlerde ne kadar erbāş tā’ifesi var ise aña uymışlar ve anuñla bile bāş kaldurmuşlardur benüm için (10) hep itdükleri şenā‘etleri ‘afv itdüm anda olan mīr-i māl ve Afşin de kendü mālını alsunlar (11) anlara ḥelāl olsun didi diyü teşbīh eyle ol ki bu tama‘ ile yanına uyanlar ne-dāret koya gide (12) ḥișārdan çıkup kendüden cüdā olalar didi Mus‘ab o üzre ‘askeri ile bu hıdmetüñ (13) arasına gitdi aña niçe nuş u pend itdi ve anuñ ile cenkler eyledi kâbil olup ne söze uydı ve ne (14) cenkde aña el virdi āḥirü’l-emr hālife emri üzre nidā-yı ‘ām itdürdi erbāş vilāyete hālifenüñ (15) buyurduğıñ i‘lām eyledi Menghün ma‘lüm idindi ki kendüye varın hālifeye gidelüm didi Mus‘ab (16) dağı her ne didi ise aña tekeffül itdi Menghün ḥișārdan çıkup yanına geldi Mu‘sab’la (17) toğrı hālife dergāhına gitdiler çün Mu‘sab Menghün ne hālife ḥuzūrına ilette andan (18) şordı itdüğü tuğyān u ‘ișyāna bā‘ iş Afşin olduğıñ didi emīrü’l-mü’minīn aña (19) ri‘āyet itdi āḥir memleket beğlügin virdi ni‘meti haqqını bilmez bedā-yı mülk taḥrīki ile itdüğüne kalmışdı (20) cirmini ‘afv

eyledi andan buyurdu Afşin'i huzûra getürdiler Menghün ile anı yüzleşdüri (21) Menghün yüzine karşı ahvâl taqrir itdi Afşin'ün inkâra mecâli kalmadı halife buyurdu Afşin'e (22) siyâset eylediler **hikâyet** getürmişlerdür ki çün Sultân Maḥmūd **enâra'llâhu burhânehu** (23) Ebū 'Ali Simeür ile mesâf yarâğın gördi cümle Ḥorasân begleri Ebū 'Ali ile bir oldılar yanına çok (24) 'asker cem' oldı aralarında ta'yin olınan cenk-gâha toğrı iki pâdişâh 'askeri ile (25) revân oldılar meger Sultân Maḥmūd'ün meclisine girür beglerinden Ebū'l-Fazl bir kimse var idi (26) el altından Ebū 'Ali ile dâli olup Sultân Maḥmūd 'askeri içinde cäsüs idi her ne haber (27) yazar Ebū 'Ali'ye bildürürdi Sultân Maḥmūd'ün anuñ bu hâli ma'lûmı idi ammâ bilür (28) bilmeze varurdu anı leşkeri içinden sürüp çıkarmazdı vaqtâ ki cenkleri zamânı yakın (29) geldi bir gice Sultân Maḥmūd Ebū'l-Fazl tenhâ meclisine çağurdu anuñla kelimâtla muşâhebet eşnâsında ki (30) aña mülâ'imetle söyleyüp şakalına güleyorurdu ve eger bir maşlahat işmarlardı meger sâbıkan kendüye Ebū 'Ali'nün (31) begleri ağzından bir mektüb düzüp aña virmiş ki yoldan gelür kimse şeklinde ol kimse (32) kendüsi Ebū'l-Fazl'a otururken gele mektübü kendüye şuna bu hinde Sultân Maḥmūd'a Ebū 'Ali mekrinden bir kimse (33) geldi didiler içerüye getürün didi getürdiler bir uzun kâğıd çıkarup önünde kodı açdı

[273b] (1) âşikâre okıdı Ebū 'Ali'nün Qâbûs ve Ebū'l-Qâsım Simeür'ı ve Daqâyıq adlu ulu begleri adına (2) yazılmış idi mazmûnında üçimüzün ittifâkı bunuñ üzerinedür ki cenk güninde Ebū 'Ali'yi tutup (3) tekne kerden beste önünze eyleye yüz haşmıñuzuñ def'inde cenk ü aşûba muhtâc olmayasız ammâ bizüm de (4) huzûriñuzda şol aşl şol iltimâ'iz vardur anları yirine iletmek için sizden nâme taleb (5) iderüz gönderesiz diñilmiş idi Sultân Maḥmūd Ebū'l-Fazl yüzine şüre-tâ buyurdu 'ahd-nâme yazılmaq (6) için kâtibü's-ser olan huzûrına gele Ebū'l-Fazl'a buyurdılar işmarladuğı maşlahata gide Ebū'l-Fazl (7) şüretinden çıkdıgı gibi qararı kalmadı mektübüñ mazmûnını işitdügi gibi kuşür yazup (8) Ebū 'Ali'ye bildürdi çün Ebū 'Ali'nün mu'temedi idi her ne dise kavline inanur i'timâd iderdi (9) anuñ kavli ile zıkr olınan beglerinün 'askerinün âbrûyları idi kendü hıyânetlerin fehm (10) idicek Sultân Maḥmūd ile cenkten vehm eyledi meserreddü'l-hâl olup cenk-gâha hareketde (11) evvelki mansıbını göstermez oldı Sultân Maḥmūd andan bu hâli añladı üzerine evvelkiden (12) artuğ hücum idüp cenk-gâha pür-isti'câl açdı Ebū 'Ali de hezâr havf ile neylerse (13) eyledi cenk-gâha hareketde kalı yirdegin geldi ammâ andan ilerü yürimege ikdâm idemedi hemân (14) oradan gene girüsine döndi hezîmete yüz tutdı Sultân Maḥmūd ahvâlini gözleyiyorurdu

(15) döndüğü gibi ardınca ilgār eyledi ardından yetüp ‘askerini tārmār kendüyi tutup cevr-zār (16) eyledi bu hīle-i laṭife ile bir fetḥ-i nām-dār zafer buldı ki hezār ‘asker-i cidār anı itmekde ‘āciz itdi (17) **hikāyet** Yemāme memleketi kabā’ilinden Tasem ve Cüdeys adlu iki kabīlenüñ Amlūk bir begleri var idi (18) be-gāyet zālīm idi cümle mezālīminden biri bu idi ki her ne kız ki düğün idüp bir eve virmelü olsalar (19) yasağ itmişdi gene evvel kendüye getirürler kızluğın alur sonra eri evine gönderüdi niçe (20) yıl bu zālīm üzerine haşr oldı meger kabīlenün ulularından Esved bin ‘Affān dirler idi bir kimse var idi (21) birgün kabīlenüñ beglerin bir araya cem‘ idüp bu hāl bizüm başumuza geldi buña hāşā köpekler daḥi şabr (22) eylemez il içinde nāmusumuz kalmadı sizden kalmadı sizden mu‘āvenet isterin ki bu ‘ārī fikri ittifākla kendümüzden def (23) ideyüz her ne dirseñ anuñ üzerineyüz didiler Esved pes bu bābda bir hīle itdüm ben ‘Amlūk’ı cümle ta‘alluḳāt (24) eyle ziyāfet ideyüm eve da‘vet eyleyem cümleñüz kılıçlarıñuzı kālīçe altında şaklayasız ben ‘Amlūk’ı öldür (25) düğüm gibi kılıçlarıñuzı çıkarup müte‘allıḳātını kırasız didi bunuñ üzerine ittifāk idüp bu tarīḳ ile (26) ‘Almūk’uñ haḳḳından geldiler zulmlerle cezāsın buldı ammā adamların öldürürken içlerinden birisi (27) ellerinden kurtuldı anı öldüremediler kaçup gitdi Yemen’de tī‘ yanına vardı ki adına Hūn dirler (28) idi ve kendüyi cümle cihān pādīşāhlarından üstün tutardı Teb‘ün’a kışşayı hikāyet eyledi kabīlemüz (29) halkı şol aşl hīle idüp beglerin öldürdiler didi Hūn’a bu hōş gelmedi anlaruñ haḳḳlarından (30) gelmek lāzım olmuş diyü Yemāme memleketi üzerine ‘askeri çekdi Yemāme’ye yakın konduğı gibi aña Yemāme’de suyu (31) gözli bir ‘avret vardur aña Zūraḳā-i Yemāme dirler bir nesneyi üç günlük yoldan görür şimdi ‘asker ile (32) varduğıñuzı üç gün evvelden görür anlara haber virür tedāriklerin görürler maḳşūdīñuz hāşıl olmaz (33) didi Hūn anuñ tedāriki kolay nedür diyü buyurdi ‘askerinden herkesi tāli eyle bir ağaç ḳoparup önüne

[274a] (1) tutdı kendüsi ağaç ardınca yürüdi çün kabīle ehli Hūn’uñ Yemāme’ye yaklaşduğı haberin aldılar birgün (2) Zūraḳā’yı hişār dīvārları üzerine çıkardılar ki yolu gözleye andan ne toz peydā olduğın bunlara haber (3) vire Zūraḳā dāḥi ağaçlar peydā oldı yürüyüp gelürler didi halk nesne yok diyüp emīn oldılar (4) üçüncü gün ‘ale’l-faḳl Teb‘ üzerlerin başdı Yemāme hişārın aldı bu hīle-i laṭife ile merd-āne zafer (5) buldı **hikāyet** getürmüşlerdür ki çün Ebū Nūvās vilāyet-i Yemen’e müstevlī oldı anda olan (6) tersāları öldürdi İncillerin yakdı Rūm Ḳayşer’i Hābeş pādīşāhı Necāşī’ye ilçi gönderür vilāyet-i (7) Yemen saña evvelā şu kadar gerekdür ki Ebū Nūvās’dan ittifākumuzu alasin

dīnimüzüñ ğayretin yirine koyasın didi (8) Hābeş pādīşāhı daħı İrbāt adlu kimseyi ‘askere koşup Yemen’e Ebū Nūvās üzerine gönderdi ‘askeri (9) hadd ü bī-kıyās idi Yemen’e irüşdükleri gibi Ebū Nūvās beglerini vezīrlerini cem‘ idüp müşāvere itdi (10) ve anlara bu üzerimüze gelen leşker çoklukdur biz bunlaruñla cenge kādīr degülüz ben hīle fikr itdüm anuñla (11) bu leşkeri tağıdayın bölük bölük idüp her bölüğini bir tarafa göndereyin siz de etrāf-ı (12) memleketde hāzır oluñ vaķtı geldüginleyin cümlesini kıruñ didi ve hemīn buyurdı beş yüz ‘aded (13) kilid düzdiler çün İrbāt ‘askeri ile Şan‘ān şehri önüne gelüp kondı ki ol vaķt Yemen’üñ (14) taht-gāhı Şan‘ān idi def‘i Ebū Nūvās da şehrden çıkup Rabāt’uñ önüne geldi ben Hābeş (15) pādīşāhına muṭī‘in aña ‘adāvet ü muhālefetüm yokdur diyü ol kilidleri getirüp aña teslim eyledi (16) bu kilidleri etrāf-ı memālik içinde olan hāzīnelerüñ kilidleridür aluñ her tarafa yarar adamlarıñuz (17) gönderüñ bu hāzā’in ü memleketi zabṭ eylesünler didi İrbāt buña mağrūr oldu ol şafāda (18) olan hāzīneyi zabṭ itdi andan etrāf-ı vilāyet Yemen’e baş beglerden ekşerine ‘asker koşup gönder (19) di ki her biri vara biz nāhiyenüñ mālını zabṭ ide getüre Ebū Nūvās’uñ etrāfda olan begleri bu mertebeye (20) irmege hāzır baş olmışlar idi her varanı vilāyet halkı ile çuñup öldürdiler İrbāt’uñ kolu kanadı (21) kırıldı hayretinden kendü daħı Şan‘ān önünde oturamadı kalkup perīşān u pīşmān Hābeş (22) pādīşāhı vilāyetine müteveccih oldu Ebū Nūvās izinden kopup başına belālar getürdi Şan‘ān’da aldugın (23) bıraķdurdı ‘askerin şaydı elinden kaçarak gücile kurtuldu **hikāyet** getürmüşlerdür ki (24) çün İrbāt mekhūr u meksūr Hābeş pādīşāhı Necāşī önüne geldi Ebū Nūvās’uñ bu mekr ü hīlesine be-ğāyet (25) incindi ayırmaya şağına gelmez ‘asker koşup tekrār Ebū Nūvās’uñ üzerine gönderdi Ebū Nūvās anuñ (26) önünden kaçdı ardınca adam gönderdi tular Ebū Nūvās’ı kovarak bir deryā kenārında şıkdılar (27) bir yüz güc anı vardı anuñla kendüyi deryāya urdı at altında bir pāre deñiz içinde yürüdi (28) ‘ākıbet ikisi de deñizde boğulup helāk oldu Ebrehe çün vilāyetini aldı ser-te-ser zabṭ (29) eyledi bir müddet Yemen’de oturdı andan aña Yemen’de oturup müstakīl pādīşāhluk sopası düşdi (30) Necāşī’ye ‘işyān eyledi Necāşī aña İrbāt’ı gönderdi ki vara kendüye getüre Ebrehe anı yolda (31) karşıladı ikisi buluşdılar İrbāt’a mühim düşdi ki böyle kadem-rencide itdiñüz didi İrbāt seni (32) alup gitmege geldüm didi Ebrehe gitmezsem niçe olur didi İrbāt sizüñle uğraşurın didi (33) Ebrehe de hoş senüñle yārın uğraşalum eger sen baña ğālib olursın al git ve eger ğālib

[274b] (1) olursam benden el çek didi pes bu kavlı üzere ikisi de irtesi uğraş itmek yarâğına (2) meşğul oldılar meger Ebrehe'nün 'Ukūt adlu bir bahadır kulu var idi öğretti ben yārın İrbāt'la (3) cenge çıktığım vakt sen fülân yirde şaklan ben İrbāt'ın öñinden saña toğrı kaçayın yanına (4) varduğum gibi şaklanduğun yirden çıkup öñin al emān virmeyüp anı öldür didi çün yarındası (5) oldu 'Ukūt vardı didüği yirde gizlendi Ebrehe ile İrbāt ikisi meydāna çıkup itdükleri kavlı (6) üzere birbirlerine muķābil oldılar evvel İrbāt Ebrehe üzerine at şalup ĥamle eyledi Ebrehe öñünden 'Ukūt (7) pusuya turduğı yire toğrı kaçdı İrbāt ardınca ĥavāle olup atın sürüp kovarken pusı (8) yirine varduğı gibi nā-gāh 'Ukūt çıkup gözin açdurmayup İrbāt'a irüşüp katlı eyledi çün (9) bu ĥaber Ĥabeş'de Necāşî'ye irüşdi ziyāde ġazaba gelüp and içdi Yemen toprağına girdüm başup (10) Ebrehe'nün kanın dökmeyince komayam didi hemān 'asker ile Yemen'e Ebrehe üzerine yürüdi Ebrehe'nün ma'lümü (11) olıcaķ aña muķābeleyle tākāt getüremeyeceğin bildi 'Ukūt'ı öldürüp başını Necāşî'ye gönderdi (12) İrbāt'ın başını bu kesdi işte yirine kışāş itdüm ben sā'ir kullaruñ gibi bir kuluñuz eger beni öldürürseñ (13) benüm gibi kimse elüne girmez soñra pişmān olursın diyü günāhdan 'özü dilemeyüp istiđfār itdi (14) Necāşî cevābında ben and içdüm Yemen'ün toprağı ayağum altına alup senün kanın dökmeyince komayam ben seni nice (15) 'afv iderin didi Ebrehe cevābı vāşıl olıcaķ emr itdi kaşşād getürüp kolından (16) kan aldurdı kanını bir şişe içine kodılar ve Yemen ikliminün toprağından develere birkaç yük (17) toprak yükledüp Necāşî'ye gönderdi işte kanum şişe içinde alup döksün ve Yemen'ün (18) toprağı develer üstinde yire döşeyüp üzerine başsun itdi yirine varup beni 'afv eylesün (19) didi Necāşî gülüp didüği itdi and yüzledi Ebrehe'nün suçın 'afv eyledi Ebrehe bu ĥile-i laťife (20) ile hem cānını kırtardı hem pādişāhı yanında mertebesinde ber-ķarār oldu **ĥikāyet** küffāruñ (21) ehl-i İslām'a itdükleri ĥile bābında getürmişlerdür ki bir zamānda Semerķānd şehrinün üzerine Ĥureyş'ün (22) kāfir 'askeri yürüdi maķāmen içlerinde bir miķdār 'asker seçüp gönderdiler geldi Semerķand öñinde (23) gönderdi 'Acem 'askeri gördiler az kimsedür ol ķadar yarāķları dağı yok hemān anlaruñ üzerine (24) hücum itdiler 'asker-i küffār anlara bir pāre tayanur gibi iken dönüp kaçdılar müslümānlar 'askeri ardlarına (25) düşüp ĥacetün dimekle ma'ruf yire varınca Semerķand'a bir kimse gelüp hep şehid oldılar (26) andan soñra bu ĥileleri rāst geldüği sebab oldu bilād-i İslām küfr idemez cām niçe civānlar dağı itdiler (27) A'cām 'askeri def'lerinde zahmetler çekdiler **ĥikāyet** çün Tāhir-i Zevālimin Bağdād'ı (28) almağa leşker çekdi ve

kendüye karşı varan ‘Ali bin Mūsā’yı öldürüp Hılvān yokuşu başına (29) ‘asker ile oturdu Muḥammed Emīn Bağdād’dan anuñ üzerine leşker-i cidār seçüp gönderdüm ki (30) Ṭāhir ile uğraşa Ṭāhir anlarıñ def’inde bu mekri fikr idüp ‘Irāk ruhbānlarından (31) elli nefer ruhbānı düzüp Bağdād’a gönderdi öñine varduğdan soñra gene döndürdiler beşir (32) ü ḫalīfeden bölük bölük ḫalīfenüñ Ṭāhir’e karşı gönderdüğü ‘asker içine uğradılar Bağdād’dan (33) ve ḫalīfeden ḫaber şorana ḫalīfe ‘atā dīvānının idüp ‘askere bahşiş vire yorurdu

[275a] (1) diyü ḫaber virdiler ḫaberi birbiri ardınca ol ‘asker içine gelüp tamām şāyi‘ oldu ḫalīfe (2) ḫatırları müteğayyir oldu bizi bunda düşmānla cenge gönderür Bağdād’a bizüm gıybetümüzde ‘atā diyü idüp (3) anda oturur anlara en‘ām ider diyü hemān bölük bölük yine Bağdād’a döndiler gönderdüğü ‘askerüñ (4) yanında bir ferd kalmadı Ṭāhir bu ḫile ile anlarıñ cem‘ iyyetlerini perīşān eyledi ardlarınca bī-müdām Bağdād’a (5) gelüp her ne itdiyse itdi niteki yirinde zıkr olunmuşdur **ḫikāyet** Ya‘kūb-ı Leys niçe kerre (6) zikri geçmişdür pādīşāh-ı ‘ālī-şān u şāḫib-kırān zamānıydı ol ḫāletde ‘ayyārluğa (7) ve yol kesüp ḫarāmīlüge meşğül idi ve eger yanına ‘ayār-pīşe ve gāret-endīşe civānlar (8) cem‘ olup hemīşe anlar ile işi mişelerde ḫarāmīlük şehirlerde köylerde uğruluk itmek idi (9) ammā ḫadd-ı zātında merd-‘ālī ḫimmet ü şāḫib-i mürüvvet idi bu ḫarāmīlügi ki iderdi (10) denā’et-i nefsinden degül belki bir maşlahat için iderdi anuñiçün bu ḫāletde daḫı ḫaḫḫ (11) cānibin elden kımazdı yoldāşları olan uğrılar ḫarāmīler arasında daḫı ‘adālet (12) yükin gözler uğruluğı ḫarāmīlügi daḫı ma‘kūl ile iderdi meşelā dirler ki Sīstān (13) vilāyetinde bir kimse var idi aña ad ile Ferḫandoğlı dirlerdi be-ğāyet māl-dār u esbāb (14) u emlāk issi ni‘ me-i dünyāya müstağrak kimse idi ve ḫaḫḫ Te‘ālā kendüye rūzī kılduğı ni‘ metüñ (15) şükrini iderdi nihāyet mertebede eli açuḫ merd-i civān-merd olup gelene gidene eli gibi ḫapusu daḫı (16) açuḫ idi Ya‘kūb-ı Leys dile ki ol eyledüğü luḫfı kendü de aña göstere yükin germ-ālarum ısı (17) vaktinde Ferḫandoğlı’nuñ ḫapusına gelüp ḫapucısına var ḫ‘āceye bildir dōstuñ bir kimse (18) ile saña ḫaber göndermişdür ol kimse ḫapuya geldi size bulışmak isterdi didi ḫapucı ḫ‘āceye (19) ḫaber itmege içerü gitdi Ya‘kūb ḫapucıyı o erkenden bir ṭarīḫ ile şavduğdan soñra ol gelince (20) evi ṭolayı çökertdi dört dīvārını tamām yokladı dīvārına niḫab uracaḫ yirlerini ve ḫapunuñ (21) kilidlerini bildüğü üzere eve girülmek mümkün olan ṭarafı hep çaldı ma‘lūm idindi bir sā‘atden (22) ḫapucı daḫı ṭaşra çıkup içerü gel ḫ‘āce seni ister didi Ya‘kūb ḫāce yanına aldı (23) gitdi ḫapucınuñ ardınca giderken daḫı evüñ girüp

çıkacak yirlerini hep geregi gibi nişānladı (24) çün h̄ācenūñ yanına girdi aña selām virüp bir dōstuñ benümle saña selām virüp bir dōstuñ benümle saña selām bırağımız (25) haberin gönderdi ve h̄āce ‘aḥd itsün ki gönderdügüm haber eger göñline hoş gelürse kimseye (26) söyleme biz de anuñ mühimmesini yirine iletüyüz didi İbni Ferḳand hep didüğine ‘aḥd itdi Ya‘kūb (27) itmedi saña beni h̄āce anuñ alur gönderdi bir haberle ki niçe kerre ‘Oṣmān mādiden ki bilür kendünūñ cānı (28) düşmenidür incinmişdür anuñ için ki bir ḡammāz u şerīr ḡabīsü’n-nefsdür biz anı āsānluḡla öldürmege (29) kādirin ammā bundan ḳorḳarın ki anı öldürdükden soñra ḳaçup varacak ve evinde şanacaḳ (30) bir kimsem yokdur ki beni ḳaçınca başlaya evinde şaklaya eger h̄āce ḡazretleri beni evine alup şaklamak va‘desin (31) iderse ki ḳaçup evine varıcak beni şaklamaḡa ḳabūl ide ma‘āşīye tekeffūl eyleye ve çıkup kendü kim (32) vaḳt yol ḡarḳluḡın vire ‘Oṣmān-ı Ṭārī’yi hemān şimdi tamām iderin dirdi İbni Ferḳand bu sözi (33) böyle işidicek be-ḡāyet ḡazz eyledi zīrā ‘Oṣmān-ı Ṭārī didügi kendünūñ ziyāde ‘adūsı idi

[275b] (1) muttaşıl fırsatını gözlerdi ki anı öldüre bu cihetden andan dā’imā ḡazer üzere idi Ya‘kūb’a var (2) aña di eger bu işi iderse ben anı māl u ni‘mete ḡarḳ ideyin ve gelsün anı kendü evümde (3) şaklayın didi ve Ya‘kūb’a aña benden tamām mertebe murād üzere va‘de gösterdi ve Ya‘kūb-ı Leys’e (4) bir miḳdār altun baḡşış itdi Ya‘kūb-ı Leys çıkıdı birkaç günden bi-‘aynihi yine ol vaḳtde (5) aña geldi ḳapucıya gir ḡāce ol kimse yine geldi di didi girdi didi h̄āce getür didi (6) ḳapucı çıkup Ya‘kūb’ı h̄āce yanına aldı eytdi vardı selām virüp kemā-kān ḳarşusunda (7) oturdı evvel ki üslūbından gene anuñla ba‘zı kelimāta boşandı eṣnā-yı kelāmda nezāketle gözi (8) ḳoyar ve ‘ayla h̄ācenūñ evi köşelerin seyr ider ṫurmayup ḡazīne vü esbābı olan yirleri (9) verendāz iderdi tamām ma‘lūm idindükden soñra ḳalkıdı ḡāceyi selāmlayup gitdi bir gice (10) ikice ḳalup tamām ḳarānuluk idi Ya‘kūb gelüp nişānladıḡı yirden İbni Ferḳand’uñ evini deldi (11) içerü girüp cümle ḡazīnesini şanduklarını açdı içlerinde olan esbābı çıkardı dört yaña (12) daḡıdup şaçdı ve altun aḳçe kīselerin daḡı şöyle ḳodı ve ḡıḳbir nesnesin (13) almadı hemān bir kāḡıd yazup ev içinde bir āşikāre yirinde ḳodı kāḡıduñ maḡmūnı bu idi ki (14) ben uğrıyın geldüm evüñe girdüm ammā cōmerd kimse olduḡuñ için nesneñ almadum lākin ḡāliyā (15) baña beş biñ aḳçe ḡācet olmışdur gerekdür ki beş biñ aḳçeyi kīsileyüp fülān yirde ḳum içinde (16) gömüp ḳoya gidesin ve eger didüḡüm gibi itmezseñ şerrümden ḡāfil olmayasın Ya‘kūb kāḡıdı (17) ev içinde ḳoduḡdan soñra ṫaşra

çıkup yolına gitdi biraz gidince fikr itdi ki bu kişinüñ evin deldüm (18) esbâbını dağıtdum nâ-gâh ol delükden ben gidince evine âhir bir uğrı gire hâzır esbâb göre (19) ala aña fikr itdügün ihsân hüsranına sebep ola diyü ıgvâlandı def' i gene dönüp İbni Ferķand (20) evi yanına geldi bülend-āvâz ile koñşularına çağurdu āgâh oluñ İbni Ferķand' uñ evine hırsız girdi (21) didi koñşular göricek evvel emrden müteğayyir oldu soñradan içlerinde esbâbı yoklayup (22) gördi taşra çıkdı evi yoklayınca kendüsi oradan savuştı koñşularıyla İbni Ferķand emvâli (23) gördiler h'âce hazînesi şanduklarınıñ ağızların açılduğın ve eṭrâflara dağılup ammâ (24) içlerinden bir ḥabbe zâyi' olmamış kimisi üzerine adam gelmiş alup gitmege mecâl olmamış didi (25) her biri bir dürlü söyledi āhir kâğıdı görüp okıdılar kışsa ma' lümları oldu İbni Ferķand (26) beş biñ akçe ile minnet vâridātuñ kabûl eylesün hemân şabaḥ olduğı gibi bir kîse idüp (27) didüğü yire ilette göme kodı gice oldu Ya' kūb-ı Leyṣ yoldâşları ile vardı oradan (28) kîseyi çıkarup aldı kışsa anlara virdü akçeyi üleşdürdi anuñ ciger-dârluğına i' tirâf idüp (29) bize siz ser-dâr olmağa gereksiz her vechile lâyıksız didiler 'ākıbet böyle oldu **hikâyet** (30) getürmişlerdür ki ol vakt ki Ya' kūb-ı Leyṣ' uñ daḥı aḥvâli düzelmişdi ibtidâ ḥarâmîlüge (31) başladuğı zamânları uğrılardan bir kimse anuñ yanına cem' olup birgün aña bize münâsib olan (32) şahrâlara çıkup kâr-bân başayuz mâl u yarâk elümüze gire didiler Ya' kūb da veche (33) gördi and ile şahrâya çıkdılar tecessüs ihbâr iderken Multân memleketi cānibinden bir ulu

[276a] (1) kâr-bân geliyorur diyü ḥaber aldılar Ya' kūb-ı Leyṣ diledi ki anları ura ammâ yoldâşları az idi (2) kâr-bân ḥalkın çok diyü işitmişdi kendü kendüsine bunları ḥile ile olmak gerek didi (3) hemân yoldâşlarından öğredüp ol kâr-bân içine gönderdi ol da kâr-bāna varup beni (4) size ḥarâmîlerden bir ṭā'ife gönderdi ki sizi urmaḥ niyyeti ile şehrden çıkdılar bir (5) miḳdâr mâla ihtiyâcları oldu benümle size ḥaberi gönderdiler eger sizi urursayuz (6) içünüzde 'avretler var size feşâḥat ḥâşıl olur gelüñ kendü ihtiyârîñuz ile her kişi (7) her esbâbın bir miḳdâr nesne virsün içünüzde tevzi' eyleñ bize ihtiyâcumuz olduğı (8) mâl virüñ eger böyle itmezseñüz her ne görürseñüz kendüñüze idersiz dirler idi bāzir-gān (9) bunu işidicek iki bölük oldılar bir bölüğü şavâb bundandur ki bir miḳdâr nesne virüp (10) üzerimüzden serle şerlerin def' ideyüz didiler bir bölüğü anlar ḥarâmîlerdür ihtiyâdumuz ile anlara ne (11) diyü nesne virüriz bırakılup kılinur baş kimseyiz iki yüz ḥarâmî gelürse de cevâbların (12) virürüz didiler āhir sâ'irleri de bu rây üzerine oldılar ḥerîf dönüp gitdi ṭoğrı Ya' kūb (13) önüne gelür mâ-

cerāyı hikāyet Ya'kūb yoldāşlarını kār-bānuñ güzer-gāhlarında koyup (14) kendüsi yalıñuz iki üç menzil ilerüsine gitdi kendü ile bir bōri ve bir tavuğ görmüş idi (15) bāzir-gān gelüp ol menzile kōnduđı gice bir taraflarından gelüp borıyı bir kerre çaldı bilükleyüp midür (16) hārāmīler geldiler diyüp fı'l-hāl yarāğa girdiler tā şabāha degin uyumadılar şabāh olduğı gibi (17) yüklerin yükledüp yola revān oldılar ırakdan Ya'kūb dağı yanlarınca bile giderdi her yarum (18) ferseng yirde bir borıyı üdürür bāzir-gānları beklerlerdi bāzir-gānlar hammlerinden hiç yarākların (19) çözmezlerdi her ān endişe iderek giderlerdi bu üslub üzerine anlaruñ yanınca (20) gitdi her gice kōnduklarınca ve her gice gündüz göçdüklerince anlara ıztırāb virürdi borı āvāzı (21) ile yürekleri ne borılar koparurdi āhir ki yoldāşları olduğı menzile koyup bir yirde gelüp kōndılar (22) Ya'kūb ol gice gelüp anlaruñ yanlarından gelür borı çalar gāh ol yanlardan gelür çalardı muhkem (23) şaşdılar hārāmīler hemān bir tā'ife degül ancak belki niçe tā'ife olmağ görünür diyü tamām mertebe havf (24) u ihtiyāt üzere olup şabāha degin gözlerine uyhu gelmedi hezār ıgvā ile şabāha çıkdılar (25) yüklerin yükledüp yola revān oldılar Ya'kūb anlardan evvel gidüp vardı önlerinde (26) bir hārāb kār-bān-ı sarāy var idi anuñ yanında yarāğın çıkarup bir yire gömdi ve böyle getürdüğü (27) tavuğın boğazlayup kanı ile yir yir boyadı kār-bān gelüp uğradukları gibi bu hālle önlerine geldi ne (28) kimsin didiler Kirmān'dan Sīstān'a giderdüm nā-gāh burada hārāmīlere şataşdum beni şoydılar (29) vāfir dōğüp yādıladılar sizüñ yoluñuzdan öte geçüp gitdiler sizi ne hoş gömmişler sözlerinden (30) añlanan böyle ki kār-bān er mi gelmişler ola didi kār-bān halkı ne miqdār kimse idiler didiler (31) elli baş adam ile idi ammā her biri tamām müsellağ kimse idi geçdiler gitdiler didi bāzir-gānlar her ne ise (32) bize uğramadılar bizi görmedin geçüp gitmişler şerrlerinden emīn olmuşuzdur diyü sevindiler Ya'kūb her (33) birisi rahm idüp bir miqdār nesne virdi anlara vedā' idüp gitdi vardı ırakdan anları

[276b] (1) gözledi ol gün kōnacakları menzil kendüsi yoldāşların şakladığı bir yanı idi bāzir-gān (2) kōnduđı gibi kendü de vardı yoldāşlarına karuşdı bāzir-gānlar ise bir niçe gün idi ki gice gündüz (3) ıztırābı ile kōnarlar ıztırāb ile güc ile gözlerine hārāmī korkusu ile uyku hārām olmuş idi yiñiden (4) hārāmīler geçdiler gitdiler diyü yalāndan haber almağın ol gice rāhatluđıla yatdılar yarākların yasākların (5) çeküp emn üzerine uyudılar Ya'kūb hemīn yoldāşlarına yarāğa girüp bāzir-gānlar kōndukları yire (6) vardı anları dört bölük itdi her bölük bāzir-gānlaruñ taraftan şaldı dört yanlarından (7) uyhu

içinde iken anlara koydılar cümlesi uykudan bilükleyüp şaşdılar feryād itmege başladılar (8) Ya‘ kûb yarâklarınıuzı atunı birbirinüzünı ellerin bağlañ ki cânunıza emân virem didügi gibi (9) itdiler Ya‘ kûb içinüzde kâr-bân başlar gereklidür didi birkaç kimse gösterdiler anlara müteveccih (10) olup ben ol sizden râzı o nesne olmuş idüm hemîn adam gönderdüm anunı didüğine (11) uymadıñuz şimdi ise benüm bendüme giriftâr olduñuz bensüz itdügünüzü itmeyin gelün cümle metâ‘ inüzü (12) onun üzerine hesâb eyleñ on yire de bir ben baña virin sâ‘ir metâ‘ inüzü bölün sağluk (13) ve selâmatlük ile revân yolınuzda gidün didi kâr-bân buña hüsn-i rızasıyla kâ‘il olup (14) du‘âlar eylediler yüki başla ve envâi‘ silâhlarıyla tamâm elli deve meħâr hūblar yükledük Ya‘ kûb’a virdiler (15) içlerinde fakîr olanlardan hiç nesne almadı kâr-bân halkı andan muħnem şâkir oldılar anları (16) yollarına revân kırup kendüsi yoldâşlarıyla yine şahrâya çekildi dirler ki Ya‘ kûb-ı Leyş’ünı ibtidâ-i (17) zuħurı bu kâr-bân olduğı cemâl u mâl ile ol da bundan soñra ħâli yüceldi pâdişâhlar anı da (18) tutdı niteki meşhûrdur **ħikâyet** dirler ki Ya‘ kûb-ı Leyş’ünı evâ‘il-i aħvâlinde yoldâşlarınıı (19) atları yoğ idi piyâde ħarâmîlük iderler idi diledi ki anları atlandura bu endîşede iken (20) ittifâk ħaber aldı ki Başra ve Ahvâz cânibinden bir ulu kâr-bân gelüp İşfehân’a götürür imiş yolda Ĥazrec (21) tâ‘ifesinden korkup Sîstân pâdişâhına peşkeşle adam göndermişler ki kendüler yoldâş (22) göndere geleler ħavâricden geçüreler Sîstân pâdişâhı da anlara elli baş nâm-dâr atlu yigitler (23) göndermiş ki anları selâmetlükile yoldan geçüreler ħavâric anlara ta‘arruz itmeyeler Ya‘ kûb bu ħaberi (24) taħkîk idicek biz bundan ħişşe bundan vardur yoldâşlarından birkaçını silâh ile (25) ârâste idüp beyâbân başında bir ħân var idi ki kâr-bân konâğı idi anlara görürdi (26) varup ol ħânda kendüye katlanalar anlar da emri üzere varup ol ħânda kondılar (27) ħâncı anlara ne kimsesüz didi anlar da birkaç yolcularuz Sîstân’dan gelür Kirmân’a gitmek (28) isterüz yoldâş araruz ki anlara koşulup gideyüz didiler niçe Ya‘ kûb dağı sâ‘ir yoldâşlar (29) ile ol ħâna gelür kondı Sîstân pâdişâhınıñ bâzir-gânları karşılamak için gönderdi (30) kimseler muntazır oldu birgün gördi kendü piyâdelerine ışmarladı ki her biri bu gelen süvârlardan (31) birinin atın tuta atına şuyını ve ‘alefini ħâzır ideyora gelüp anlar da ħâzır itdükleri gibi Ya‘ kûb’uñ (32) piyâdeleri anlara bu ħıdmetleri edâ itdiler bu ħâlde kâşid dağı geldi kâr-bân birgün (33) fülân mevzû‘ da kondılar yârın bunda konarlar diyü ħaber getürdi ol gelen süvârlar dağı

[277a] (1) şabāhdan kār-bān qarşılığa niyyet itdiler aḥşām olıcaḵ Ya‘ k̄ub bir iki yoldāş ile Hāçide yanına (2) vardı anuñla yatup uyuyınca müşāhebet itdi uyuduğı gibi fi‘l-ḥāl anı tutup elin ayağın bağıladı (3) ağızın tıtdılar çağurmağa kâdir olmadı ba‘ de ol süvāruñ üzerlerine döküldiler gāfil yarākların (4) çözüp yaturken cümlesini bağıladılar andan kamusını bir ev içine iletüp önlerine bir tağar ile şu virdi (5) naşibiñüz bu imiş olunca bundan içün şusuz olmañ didi anlaruñ cümle silāhlarını (6) ve atlarını yoldāşlarına ulaşdurdı piyāde iken süvār oldılar ve hānuñ kapusını kilidleyüp (7) kār-bāna irişdikleri gibi bir uğurdan **el-ḥükümü li’llāhi ve lā ḥakemü illā li’llāhi**⁶⁴ diyüp (8) kār-bāna koyuldılar meger ol yirüñ ḥarāmileri içre ‘ādet bu idi ki bir kār-bānı başalar olıcaḵ (9) bu sözi söylerler andan başarlar idi bāzir-gānlar bu sözi anlardan işidicek yayıldılar ḥarāmilerdür (10) elleri ayakları şaşdı Ya‘ k̄ub ḥayretlerin göricek mürüvvet ehli idi bu ḥâlde anlaruñ cānlarına (11) ve mällarına emān virdi tiz cümleñüz silāhlarıñuzu atıñ didi atdılar andan kār-bānuñ ulucaların (12) çağırüñ didügi gibi çağurdılar birkaç kimse önüne geldiler anlara ḥācelerin dilerdüm ki cümle (13) ñüzi öldürem her ne kadar mālñuz var ise yoldāşlaruma kısmet idem ammā gördüm içünüzde ‘avret (14) oğlan var anlara feşāhat lāzım gelür gönülüm bunu revā görmedi cānlarıñuzu ve mällarıñuzu size (15) bağışladum veli bu kadar var ki mālñuz peşinde birin baña virüñ içünüzde on biñ akçeden (16) aşağa sermāyelü olanuñ nesnesin almazın didi kār-bān ehli buña biñ cānla rāzı oldılar fi‘l-ḥāl (17) cümle metā‘ larıñuñ ḥamısın çıkarup bir yire cem‘ itdiler māl-ı ‘aẓim oldı Ya‘ k̄ub’a teslīm eylediler (18) anları ḥavāricden korḵdukları yirden geçürüp selāmetlükile yollarına gönderdi ve kendüsi (19) daḥı sālīm ü gānim döndi bu tedbīr elli at ile niçe yarāḵ eline girdi ve ḥazīne-i firāvān mālīk oldı (20) yoldāşların bu gāretde atlandurduḵdan soñra hemān ‘asker-i leşker üslübın tıtdı **ḥikāyet** (21) Ya‘ k̄ub-ı Leys evvelā Şālih bin Nuşayr’uñ ḥācibi idi aña ḥıdmet iderdi meger Şālih bin Nuşayr’uñ (22) Küşeyr nām bir muḵarribi var idi aña ziyāde teḵarrüb itmiş idi Ya‘ k̄ub aña fırsat irdi ki ḥile ile (23) anı Şālih’uñ ḥıdmetinden dūr ide ittifaḵ birgün Şālih ba‘zı ḥavāşına ḥazinemüzde akçe (24) kalmadı ‘ulüfe virmege kudret olmaya gibi bilmezni niçe idelüm eger Büst şehrine dilediler ne ‘avārız şala (25) yuz incünürler didi Ya‘ k̄ub şavāb budur ki cihān ḥārici oğlanlarıñ tutasın anlaruñ māl-ı (26) firāvānları vardur ellerinden alasın didi meger Şālih muḵaddemā bir kerre buña kışsa itmiş idi Büst (27) şehri ḥalkı incinmişdi müyesser olmamış idi anı tezekkür itdi Ya‘ k̄ub Küşeyr’i gönderür ki varsun

⁶⁴Hüküm Allah’ındır ve Allah’tan başka hakem yoktur.

(28) bu maşlahatı tamām eylesün kimse bunuñla nizā^c eylemeye kâdir olmaz didi Şâlih bin Nuşayr dağı bunu (29) Küşeyr'e didi Küşeyr dağı nola fermân-ı ber-dâr varayın bu mühimmeyi yirine getüreyin diyüp kendünün otuz baş (30) yoldâşı var idi anları alup gitdi Küşeyr yolda giderken yoldâşlarına her kim sizden şorarsa (31) 'Ammâr-ı Hâricî'nün adamlarıyuz diyün öğretti şorana böyle didiler gidüp Pest şehrine yakın (32) geldiği gibi Küşeyr yoldâşlarından birini sırr ile Büst şehri içinde Hiyānoğlanları'na gönderdi (33) var anlara biz otuz kişiyüz bizi 'Ammâr-ı Hâricî gönderdi hâliyâ Şâlih bin Nuşayr'ın üzerine

[277b] (1) başmak ister ammā nā-gāh kaçā ele girmeye diyüp bizi gönderdi ki sizünle müşāvere ideyüz siz her neyi (2) haḳlu görürseñüz anda Şâlih'ün yolu üzerinde pusiya тұrayuz kaçup gelürse yolın alup (3) öldüreyüz siz de biz de şerrinden emīn olayuz didi ol kimse de giceleyin Büst şehrine girüp (4) maḥfī hiyān hâricī oğlanlarına varup bulaşdı işmarlanan vech-i meşrūḥ üzerine anlara didi (5) muḥkem sevindiler şimdi yoldâşlar kandedür didiler herīf şahrāya size munṭazır olup тұrıyorurlar ki (6) yanlarına varasız anlar pusi yirlerin gösteresüz didi üç qarındâşlar idi üç de giceleyin bindiler (7) herīfle şahrāya toğrı gitdiler Küşeyr yoldâşlarıyla тұrdığı yire vardılar Küşeyr'e buluşdılar anları siz de (8) tıtdı mülā'imetle tamām ğaflet virdükden sonra yoldâşlarına işāret itdi bir uğurdan üzerlerine (9) ḥamle itdiler üçin de tıutup bī-emān öldürdi yarındası Pest şehri içine gelüp anlarıñ māl (10) u esbāb u emlākden her neleri var ise girift itdi Şâlih bin Nuşayr'den yoldâş isteyüp mübādā (11) Sīstān'dan üzerüme 'asker gele cenge kâdir olmayam didi Şâlih de Ya'kūb'a emr itdi ki kifāyet miḳdārı (12) 'asker alup Küşeyr'e yoldâşluğa vara Ya'kūb ise zıkr olınan üzere anın fırsatın gözlemekde (13) idi varup aña yoldâşluğa gitmekde bunu yādına şalup ihmāl eyledi bu arada Küşeyr'ün üzerine Sīstān'dan (14) 'asker geldi tıutup öldürdiler Ya'kūb ḥile-i te'hīr ile anıñ helāki murādına irüşdi **ḥikāyet** (15) getürmişlerdür ki çün Sīstān pādīşāhı Muḥammed bin İbrāhīm Şâlih bin Naşr ile uğraşup şındı Şâlih (16) bin Nuşayr Sīstān memleketine müstevlī oldı Muḥammed bin İbrāhīm'e vardı Ḥorasān'dan leşker cem' idüp tekrār (17) Sīstān'ı almağa kaşd eyledi üzerlerine yürüdi Şâlih bin Nuşayr ile Ya'kūb-ı Leyş 'acabā bu leşkeri (18) üzerümüzden nüçe def' iderüz diyü endişeye düşdi meger Ya'kūb-ı Leyş de yanına bir pīr kişi var idi ki (19) 'Oşmān bin 'Affān razıya'llāhu 'anhu şākirdlerinden idi anıñ yanına anı 'Oşmān bin 'Affān koşup her ne (20) vaḳt ki bir müşkil olsa anıñla tanışur rāy u tedbīrinden istimdād eyle dimişidi

Ya'küb aña Muḥammed bin (21) İbrāhim tekrār üzerimize yürüdi yakın geldi anuñ def'inden tedbîr nedür nice itmek gerekdür didi pîr de (22) şimdi Muḥammed bin İbrāhim ki gelen leşker Sîstān halkından degüldür belki ğurebādur bu vilāyetüñ yolların (23) ve şuların ve geçüdlerin ve derelerin bilmezler çün yolından ki içi ser-tā-ser şular ve köprüler ve çökükler (24) ve söğüdlüklerdür bu memleket içine gireler elbetde perişān olsalar gerek yolların oñarmayup her biri (25) bir yaña gider cümlesi bir yire gelmek ihtimāli yoḳdur andan şoñra sen şehrlü 'askeri ile var ol şular (26) içindeki köprüler üzerinde anları kırabildigünce kır didi Ya'küb eger anlar bu dere yollarından (27) gelseler bu eyü fikr idi bu yollardan gelmezler didi pîr anuñla ben hîle fikr idüp tururın (28) anları dere yolına çekmekdedür tarîḳ budur ki Muḥammed bin İbrāhim şehrlü ağzında bir dānişmend gönderesin (29) vara anlardan bu vech ile peygām eyleye çün sen gitdüñ bizi hişār elinde ḳoduñ biz de (30) zarūrî lâzım geldi ki anlara itā'at ideyüz ammā çün hāliyā gene geldüñ sen var iken (31) bir kimseye itā'at itmez senüñ havādāruñuz velikin siz de bunda dere yolından gelmek (32) gereksiz ki bizüm de size mu'āvenete mecālimüz bulına Ya'küb 'askerle size karşı geleyin biz de (33) şehirde çıkup ardlarına düşeyüz önlerinden gelesiz biz ardlarından varayuz anları

[278a] (1) ortaya alup tamām müzāyaḳa vireyüz bizüm size yār olduğumuz göricek muḳarrer münhezim oldılar (2) şehri āsānluḡıla alursız diye didi Ya'küb bu fikri begendi def' i bir dāniş-mend bulup Muḥammed bin (3) İbrāhim'e getürdiler vardı şehrlü ağzından aña selām u kām ile zıkr olunan peygāmı işitdi (4) Muḥammed bin İbrāhim sevinüp leşkerini ol yoldan çekdi aña deḡin ki şehre yakın irişüp (5) ve ol çökükler ve şular ve köprüler aralarına düşdiler Şālih bin Nuşayr Ya'küb'uñ leşkeri önlerine (6) anlar ile muḫārebeye 'azīm başladılar aralarında muḫkem cenk ü hengāmesi ḳopdı ve Muḥammed bin İbrāhim ḳuvveti (7) bāzūya getürüp merdāne cenk iderdi az ḳaldı ki anları şaya ve şehri fetḫ eyleye Ya'küb kışşayı (8) pîre söyledi min-ba'd tedbîr nedür Muḥammed bin İbrāhim'üñ 'aceb iḳdāmı var yakın olmuş ki şehri (9) ala didi pîr anuñ iḳdām-ı cür'ete bā'ış budur ki şehrlü ağzından kendüye varan ḫaberi gerçek (10) şanur anuñla aña fevt ḳılup geldi tiz ḫaber ileten dānişmendi buluñ tā hişār üzerine (11) çıḳa anlara bülend-āvāz ile çağıra ey bî-çāre ḳavm bu yoldan ben sizi hîle ile getürdüm (12) ḫaberiñüz yoḳ maḳbereñüz kendü ayaḡuzla geldüñüz de didi ḳurtulmaḳ ihtiyācı (13) yoḳdur şehrlü ağzından iletdüğüm ḫaber anlar ittifaḳı ile sizi bu varḫa-yı helāk bırakmamaḳ (14) içün idi diye didi fi'l-hāl didüḡi itdiler hemān

dānişmendin bu nidāsın işidicek (15) Muḥammed bin İbrāhim ḥīleye vākıf oldu ammā bir vaktde ki tedārike mecālī yoğ idi ‘askeri bu sözden (16) cenkde set oldılar evvel ki ikdāmı işitmediler bunların ḥaşm ‘askerine kuvvet geldi Ya‘kūb-ı (17) Leys gördi vakt-i fırsatdur üzerlerine hücum itdi ‘asker Ḥorasān’ı āsān başladılar ‘asker (18) ‘azīm idi içlerinden az kimse diri kurtuldu bundan ‘uḫalāya tenbīh vardur ki bileler aşda (19) cihān-gīrlük didükleri ḥüsn-i rāy u tedbīr ve mekr ü ḥīle ve fikr ü ferāsetdür gāh olur niçe biñ (20) ‘asker tiğ ü teber ile becerdügi işi bir ḥüsn-i tedbīr tamām ider **hikāyet** dirler ki Ya‘kūb-ı Leys’üñ (21) evā’il-i aḥvālinde kendüye muvāfaḫat ve mutābi‘ at iden yoldāşları murād idindiler ki min-ba‘d (22) Ya‘kūb-ı Leys beglük tarīkine sülük ide kendüler daḫı menāzil-i ‘izz ü devlet irişeler çün Şālih (23) bin Nuşayr Sīstān memleketin fetḫ idüp ḳonlatdı ṫurmayup fevt ü mikneti teraḫḫīye yüz ṫuttı (24) Ya‘kūb-ı Leys zıkr olınan yārānı aña ṫurmayup Şālih’üñ ḳudret ü kuvveti artmaḫda ekşer (25) buña şimdi zafer bulduḫ yoḫsa ırte birgün bunuñla kim söyleşür gel Sīstān beglügin bunuñ (26) elinden al didi Ya‘kūb yolu yanında olan pīr pūr-tedbīrle söyleşdi ol da yārānuñ (27) ma‘ḳul dimişler bunuñ vakti şimdidür didi Ya‘kūb’a şikār-ı maḫşūd için ne ḥīle rāyı ḳu (28) ralum didi pīr ḥīle budur ki Şālih’üñ ḫıdmetinde olan begleri iki bölükdür bir bölügi Sencerīler’dür ki (29) Sīstān begleridür ve bir bölügi Büstīler ya‘nī Büst begleridür sen gerekdür ki bu iki gürūḫuñ (30) arasına iḫtilāf bıraḫasın ve Sencerī begleri ḡayretlendürüp bunuñ aşlı nedür ulu ulu cenkleri (31) ḡavḡaları siz çekersiz mālları toymulukları Büstīler alurlar diyü birbirlerine düşüresiz aralarında (32) ḫuşūmet ḳām ola iki fırḳa olalar beher-ḫāl muḳarrer Sencerīler saña tābi‘ olurlar zīrā ki anlar senüñ (33) meḫābbet ü şehābet ü cenk ü tedbīrüñ gördiler ḫāricīler üzerlerinden niçe def‘ itdük cümle

[278b] (1) aḥvālüñi bilürler seni ḳomayup Şālih’e tābi‘ ve tedbīrüñ gördiler Ḥāricī üzerlerinden (2) def‘ itdi cümle aḥvālüñi bilürler Şālih’e tābi‘ olmazlar andan soñra işüñ ḳolay olur Ya‘kūb (3) pīrüñ didügi gibi itdi ḥüsn-i tedbīrle Şālih bin Naşr’uñ iki küre beglerinüñ aralarında tamām muḫālefet (4) bıraḫdı iki fırḳa oldılar mābeynlerinde tamām ḫuşūmet vāḳi‘ oldu Şālih bin Naşr’uñ bu ḫāl-i ma‘lūm (5) olıcaḫ mütefeccirü’l-bāl oldu az geçmedin Sencerī beglerinüñ cümlesi Ya‘kūb-ı Leys’e döndi Ya‘kūb-ı Leys de (6) ser-keşlük eyledi Şālih bin Naşr’uñ cān başına şıçradı Büst begleri ile ṫaşra çıkup bir yirde (7) leşker-gāh düzüp oturdu Ya‘kūb-ı Leys bu ḥīle ile Sīstān memleketin mīriyle anuñ elinden (8) alup bī-zarb u ḫarb merdāne irdi **hikāyet** çün Ya‘kūb-ı Leys

Sīstān'ı alup (9) zabt itdi andan leşker çeküp Şālih bin Naşr'uñ üzerine vardı mābeynlerinde 'azm u elīm (10) uğraşlar oldı āhir Şālih bin Naşr kendü havāşum ile müşāvere idüp nice eylesek (11) Sīstān'ı Ya'kūb gene alsayuz didi içlerinden birisi şavāb budur ki Hind levendlerinüñ (12) kabusını çağırup yanıñuza vāfir erbāş cem' idesiz ve anlara 'ulūfe ta'yīn idesiz 'asker (13) şekline koyasız muttaşıl biri biri ardınca bunlardan nevbetle Ya'kūb'uñ üzerine bir bölük leşker (14) şalayuz varalar anuñla uğraşlar eger kırılırlarsa bize ne zarar tumd ben aña bu ıgvāyı vire (15) yüz şöyle ki 'askerinüñ kendünüñ zarūrī üç levendle uğraşmağdan elleri degmeye (16) buña meşgūl olmağıla Sīstān tarafından gāfil olalar biz de sipāhi ile yarāğumuz görüp (17) hāzırlanayuz bir gice karāñuluğında ilgār idüp gideyüz vara Sīstān'a düşeyüz (18) haberimüz varınca biz şehri feth ideyüz didi Şālih bin Naşr sözini begendi didügi gibi (19) itdiler Ya'kūb'a haber varınca Sīstān'ı elinden aldılar hīleleri kār eyledi **hikāyet** (20) getürmişlerdür ki çün Ya'kūb-ı Leys Herāt şehrini almak murād idindi bu murādı kimse (21) keşf itmeyüp derūn-ı dilden şakladı bu huşuş için egerçi 'asker yarāğın görüp hāzır (22) itdi ammā Kirmān ve 'Irāk cānibine giderin diyü ād itmişdi ve muttaşıl 'askerini yarākları (23) eyüsin bādirin gördi herkañğı süvāruñ ki atı eyü degül idi anı içlerinden çıkarup (24) atı yarāğı eyülerini üretdilerdi tamām murādı üzerine anlardan bir cem'-i keşir intiḥāb itdükden (25) soñra anlara emr itdi ki her ne vaqt ki ṭabl āvāzı işideler süvār olup dergāhına hāzır olalar (26) birkaç gün böyle itdi 'asker dergāhına olurlar gene giderler idi birgün buyurdı (27) ṭabl-ı sultānı çaldılar leşker bir uğurdan silāh-pūş olup süvār oldılar dergāhına (28) hāzır olup ayuğdılar Ya'kūb kendü dahı silāhın giyüp kuşanup geldi (29) nerdibān başında tırdı aşığa inmedi müneccimler bu sā'at bahsdür bir miqdār şabr idüp (30) andan süvār oluñ dimişlerdi Ya'kūb tā güneş ortaluğa varınca arkasında silāhı (31) ile yukaruda ayağın tırdı havā be-gāyet ısı idi 'asker cümle silāhı pūşide itdiler (32) at üzerinde tırdı tırdı üstinden kendüler de atları da yükledi āhir a'yān-ı 'asker (33) Ezher adlu hādimini gönderdiler bu tevaḳkufa bā' iş nedür şora ol dahı 'asker ağzından

[279a] (1) varup şordı Ya'kūb ben bu 'askeri bu ısı faşlından bir ırāk sefere alup yürürin (2) bugün arkama be-gāyet ağır silāh giydürem ısıcağa koşu tırdı kendümi ve atları şınarın kim (3) bu seferde ṭākat getürebilür miyüz şimdi ma'lūmum oldu ki ısıya ve silāh-ı gitān getürmege (4) devir imiş didi ve ṭamdan aşığa indi müneccimler dahı nuḥūset zamānı geçdi tāli'ümde (5) her kanda varursañuz manşūr olursız didiler Ya'kūb

süvār olup ‘asker ile şehirden (6) çıktı Kirmān ve ‘Irāk yolına doğru şāh-rāh eyledi şahrānuñ ortasında irdükleri gibi (7) konacak vakt ‘asker döndürüp içlerinden bir miqdār merd-i kār-zāh zāverīde ‘Abdu’llāh (8) maq̄deme-i sipāh idüp sağ yanuña Herāt’a doğru çekül yolda önüne her kim gelürse bī- (9) emān öldür tā ilerüye haber çıkmasun didi ve kendüsi dağı bākī ‘askerle anuñ ardınca revān (10) oldılar buña Ḥorasān’a Ya’kūb-ı Leys Kirmān’a gitdi diyü haber gelmişdi Herāt şehrinde ve Ḥorasān’uñ (11) sā’ir şehirlerinde bunu muqarrer bilüp tamām gāfil olmuşlar idi bunlar bu gāfletde yarāk yasāk görmedin (12) bir hafta içinde Ya’kūb-ı Leys Herāt şehrini ki şimdi Hery didükleridür başdı Ḥuseyn bin ‘Abdu’llāh (13) bin Ṭāhir ki ol vakt Hery begi idi bunu göricek müteheccir olup Şāristān’a girmekden gayrı (14) kadir olmadı ki girüp kapusını bend itdi Ya’kūb-ı Leys az geçmedin Şāristān’ı fetḥ itdi bir hīle ile (15) Herāt şehrini aldı ki niçe cenkler ve adamlar düşmekle hāşıl olmaz idi **hikāyet** çün (16) Ya’kūb-ı Leys Pāris ve Kirmān taraflarına leşker çekdi ol diyāruñ mülkler müteferriḳ oldu önünden (17) şavuldılar bunlardan Muḥammed bin Vāşıl şol sebeble ki bir kerre Ya’kūb-ı Leys’e gelmiş aña peşkeş niçe (18) māl getürmişdi bu def a dağı ‘acabā aña var sitemi veyā anuñla cenk itmiş mi diyü mütereddid-ḥātır oldu (19) āḥir Ya’kūb-ı Leys ilçi göndermek üzerine oldu Ya’kūb-ı Leys anuñ bī-nihāye ḥazā’in ü emvālī (20) varduğı işirmişdi diledi ki anı hīle ile ele getüre pes çün işdi ki kendüye ilçi gelür ilçisin (21) karşılayup ordusına girecegi gün ‘askerine emr itdi dört tarafa dağıldılar ordusunda az adam kaldı (22) ilçi gelüp ordusına girdi göri haberini ‘asker ile oturur hemān birkaç hayme ve ḥar-gāh kurulmuş (23) tenhā ve sebük-bārdur tā ki önüne düşüp ilçi Ya’kūb-ı Leys’uñ önüne iletdiler aña tamām ḥurmet (24) ü ta’zīm itdi ve qarındaşum Ebū ‘Abdu’llāh Muḥammed’uñ ḥālī nedür anları görmege tamām az dumandan oldum aramızda (25) olan dōstluğı begi gibi geldüm sābıkan itdükleri kerem gibi umarın bu def a dağı dōstluk ḥaqqın yirine (26) koyalar lafz u kerem ideler bir miqdār ḥarçluğa ihtiyācumuz oldu ‘askerümüze dağı ‘ulūfelerin (27) virmedüm baña bir miqdār mālilla yavaşluk ideler eger Kirmān’uñ mālın dağıtmasalar kendüler yüz ḥimmeti virmezdüm (28) hemān te’cīl gitmek üzerineyin ki fülān ‘adüyü varayum def ideyüm diyüp bunuñ emşālī def niçe (29) mülā’imetler sözler sözledi andan ilçinüñ dağı şaḳalına gülüp neylerseñ eyle sen de andan baña (30) bir miqdār māl alıvirmekde sa’y it bizi tizcek götürdi görüñ ‘acelem var saña da māl getüre ve gönlin (31) ‘avfin ideyin hele mā-ḥaqr bunu aña diyü ilçiyeye bahşış idüp tiz gene gönderdi varınca mu’temedlerinden (32) birkaç

kimse de gönderdi vardılar ilçiden ‘özü dilediler billāh ma‘zūr dutuñ ki emīr Şālih gelmişdür (33) ayağı üzengüdedür hazine vü esbābı koyup hemān birkaç yüz kişi ile sefere sebük-bār çıkmışdur

[279b] (1) didiler ilçi Muhammed bin Vāşıl yanına varıcağ hāy ne oturursın haşm tuzağa kendü ayağıyla geldi (2) Ya‘kūb māl-ı tama‘la gelmiş ne ‘asker var ve ne at yarāğı var hāzır gelmiş ne ‘asker var turma (3) hemān üzerine cān varup bir loğma gibi yuçalum devletüñ günü toğdı didi tiz Muhammed bin Vāşıl (4) yanında olan ‘askerin mümkün olduğca ārāste idüp Ya‘kūb-ı Leyş’üñ üzerine cān atdı Ya‘kūb (5) ise bu yaña anuñ ilçisini döndürdüğü gibi gene ‘askerini yirlü yirine cem‘ itmiş idi tamām mükemmel müsellağ ve müretteb (6) ‘asker-i girān idi cāsūs lar qomış idi Muhammed bin Vāşıl’uñ ‘askeri ile hücum ma‘lūm idicek (7) def -i ‘askeri esbāb-ı cengi ile amāde harb idüp turdı Muhammed bin Vāşıl Ya‘kūb’uñ ‘askeri (8) bu kadar diyü i‘tikād itmegin ‘askerinüñ olduğca yarāğı ile ‘ale’l-ğafle Ya‘kūb-ı Leyş’üñ üzerine çıka (9) vardı gördi bir ārāste vü pīrāste ‘askerle alāy bağlayup turur yine uğraduğın bildi (10) gayret idüp dönmedi zarūrī cenge el kırdılar bir pāre cenk ider gibi iken āhir pāy-dār olmayup (11) kaçdı ‘askeri maqḥūr u meksūr döndiler niçesi kılıçdan geçüp niçesi esir bend ü zencir (12) oldu vāfir hazine vü emvālī alındı Ya‘kūb bu bir hile-i hūb u mergūb ile haşmı mağlūb itdi (13) nā-gāh bunca esbāb u bengāh eline girdi **hikāyet** çün Muhammed bin Vāşıl Ya‘kūb-ı (14) Leyş’üñ öninden kaçdı vardı Ebū Ca‘fer bin Zeyd’e kavuşladı ikisi ittifağ idüp (15) Deynūr şehrini almağa ‘azimet itdiler Deynūr şehri ‘Abbās bin ‘Amr elinde idi çün anlaruñ (16) üzerine gelecekleri haberin aldı bildiler anlar ile harbe muqāvemeti yokdur anlaruñ şerrlerin def yanında (17) hileden gayrı çāre mülāhaza itmedi eli altında olan ‘askerin tamām yarāğ ile ārāste idüp (18) anlarla cenk yarāğlandı üzerine geldükleri gibi ‘askerinüñ zübdelerin bölük bölük şehr (19) içinde dīvār ardında ve ba‘zı pinhān olmağa kābil yirlerde şaklayup pusuya kodı ve buyurdı (20) mescidlerüñ cāmi‘lerüñ üzerlerine tabl-hāneler ve borılar iletdiler ve minārelere beş yüzi gönderdi (21) zenler ve tabl-zenlere şakıtlar ben gitdüm cāmi‘ler ve mināreler altına varup çaluñ diyince borıyı (22) talī çalmañ herkanıñuzuñ altına varup çal didüğüm vakt ol çalduğınlayın bir uğurdan (23) sā’iriñüz de borıları çaluñ ve tabl-hāneleri döğüñ diyü ısmarladı andan yir yir ol şehr içinde (24) pusuya koduğı ‘askere dağı emr irdi ki borılar çalınup tabl-hāneler döğülmeyince pusıdukları yirden (25) taşra çıkmaya bu emri tamām itdükden soñra ‘adū ‘askeri dağı şehr üzerine gelüp turırlardı

tiz (26) ‘Iyāz bin ‘Amr bākī ‘asker ile şehirden çıkup vardı anlara mukābelesinde şaf bağlayup (27) bī-emān anlar ile zürüb u harbe cenk ü cidāl başladı Muḥammed bin Vāşıl ile Ebū Ca‘fer daḥı ol (28) taraftan üzerine ḥamle eylediler iki ‘asker birbirine iki tağ gibi tokındılar arada niçe rimāḥ (29) ağaçlar kırıldı ‘Iyāz bin ‘Amr ile bir miqdār otlar tokuşdılar soñra şanur gibi olup oñlerinden (30) ‘askeri ile şehir içine kaçdı ‘adūnuñ ikisi de leşkeri ile ardına düşdiler şehir içine (31) bile girüp soḳāḳdan soḳāğa ‘askerini ḳovalarken ‘Iyāz segürdürken minārelerüñ cāmi‘lerüñ (32) ba‘zınuñ altına irişüp borıları ḫabl-ḫāneleri çaluñ diyü çağurdı nā-gāḫdan şehir (33) içi velvele ile ḫoldı kimin kinde ḫāzır bāş olup ḫuran merdāneler işidicek

[280a] (1) yirli yirinden arslānlar ininden çıkar gibi çıkdılar şehir içinde tāze cenk bazarı kuruldı (2) muḫkem alış viriş itdiler cān metā‘larınuñ biñi bir pula oldı soḳāḳlar içi (3) leşker ile ḳaşşāb dükkānlarına döndi şehir ḫalkı daḥı bile mu‘in oldı dinc ‘asker idi (4) dest-i tiği tamām ‘amele getürdiler Muḥammed bin Vāşıl’uñ ‘askerinden çok kimse düşdi depredümüz (5) bakıyye-i tiğ olan ‘askerleri ile şehirden ḫaşra eylediler ḫā‘ib ü ḫāsir ḫezīmet rāḫına düşüp (6) kaçdılar ‘Iyāz bin ‘Amr şehir öñinde idi yüz var digeriler Muḥammed bin Vāşıl ile Ebū Ca‘fer’üñ (7) a‘yān-ı ‘askerlerinden tār-mār ve kendüleri ḫār-zār itdi **ḫikāyet** getürmişlerdür ki (8) çün Ya‘ḳūb-ı Leys Kirmān ve Pāris ve ‘Irāk ve Ahvāz memleketlerini alup zabt eyledi emīr’ (9) l-mü‘minin Mu‘temed Bi’llāḫ ḫalīfenüñ ḫayısu Muvaffaḳ ve vezīri ‘Abdu’llāḫ bin Yaḫyā anı ortadan götürmek (10) istediler Ya‘ḳūb ferāsetle bildi üçünüñ ittifāḳı ve kendünüñ ḳal‘ā ve ḳam‘ā cānibine toḫrılmışdur (11) kendü de diledi ki mu‘temedi ḫalīfelükden ḫal‘ide yirine ḫayrı ḫalīfe naşb idüp aña (12) bī‘at ide bu tedbīrle Bağdād’a gitmek yarāḫın gördi erkān-ı devleti anı bundan men‘ itdiler aña pend ü (13) naşīḫat levāzımın yirine getürüp şimdi siz Bağdād’a gitmek vech degüldür ‘ale’l-ḫuşuş kendü (14) ḫudāvendiñüze ‘işyān eylemek şüretinde ola bunu itmek mübārek degüldür itmeñ didiler sözleri (15) asılmadı anlaruñ kendü ḫaḳḳında olan yaramaz endişeleri anda ihtiyār ḳomadı bi’z-zarūrī (16) ‘asker cem‘ idüp zāhir ḫalīfeyi ziyārete giderin diyü edā itdi ammā ḫayrı idi Bağdād’a toḫrı (17) ‘azm-i şāḫ-rāḫ eyledi Bağdād’a ḫalīfenüñ daḥı Ya‘ḳūb’uñ kendü ḫaḳḳında olan niyyete itlā‘ (18) olmuşdı vezīri ‘Abdu’llāḫ ile müşāvere idüp Ya‘ḳūb’uñ emrinde bu ḫileyi ki itdiler ki Bağdād’a (19) ne yoldan gelür gözlediler ol yolın ırmaḳlarınuñ şularını başından şavurdılar ḫurı (20) ḳaldı ki ‘asker ile gele geçe gelüp geçdükden soñra başından ırmaḫınuñ şuyını boşandurdılar gene ḫoldı (21) geçmege ḳalmadı

kābiliyyet Ya' k̄ub ki sevā' iḳ-i aḥvālinden bunca ḥazm-ı iḥtiyāt ehli merd-i huş-yār (22) ve ḥile-kār idi aşlā bu def' a ol iḥtiyātlardan birin daḥı itmeyüp hemān bī-pāk yürüyüp (23) gelürdi ḥalifenüñ yanında benümle muḳābeleye ḳādir kim var hemān varduḡum gibi anuñ ḥaḳḳından (24) olan yenümi vücūda getüreyin diyü i' tiḳād iderdi ve Bağdād'a egerçi ḥalifenüñ bu zamānda (25) ḥadem ü ḥaşemi taḡulduḡın bildürdi kendü ile bu eṣnāda cenge muḳāvemet ider yoḡ idi (26) buña maḡrūr idi ammā bundan ḡāfil oldu ki kişiden baḥt yüz çeviricek zūr-bāz fā'ide (27) eylemez murḡ-ı zeyrek adını bahāne ile dāme tutulur bārī ḥalifenüñ niyyeti Ya' k̄ub'ı tutmaḳ (28) ve Ya' k̄ub'uñ niyyeti ḥalifeyi tutmaḳ iḡvāsında bile ol irteden yarāḡın görüp şordı (29) zāhir egerçi bunu añlamazlardı ammā ḥalifenüñ niyyeti Ya' k̄ub'ı tutmaḳ andan iḥtiyāt üzerine (30) idi ḥalifenüñ tokuz yüz kemā-kān küre atar ḳolı var idi ki her biri dilese kemān-küre ile (31) gözi igneyi yürüdüsinden urmaḡa ḳādir idi anlara emr itdi kemān-küre yuvalaḳların (32) demürden döktiler yarāḳlarını tamām ḥāzır itdükden soñra buyurdi Ya' k̄ub-ı Leys'e ilçi gönderdiler (33) bu eṣnāda ol daḥı Dicle şuyınuñ öte yanına gelüp ḳonmuş idi ilçi ile aña bu vechi ḥaber

[280b] (1) şalup emīrū'l-mü'minīn buluşmaḳ için seni da'vet idicek gördüñ saña zahmet olur bu huşuşda (2) rāyleri buña muḳarrer oldu ki ḥalife şehrden Dicle kenārına çıkup ḳona şehr-i 'āḳil önünde dīvān (3) ideler orada cem' iyyet ola siz de Dicle'den geçüp ḥalifeye buluşasız el öpesiz didiler Ya' k̄ub'a (4) ilçi bu ḥaberi varup diyicek sevindi şehre buluşmaduḡum daḥı pek iş ḳolay oldu (5) şahrāda olıcaḳ ḥalifeyi gördüḡüm gibi tutarın didi ve hemīn Dicle'den 'Ubūd'a yarāḳlandı (6) ta'yīn itdükleri gün ḥalife şehr ḥıfzı için şehr içinde bir miḳdār 'asker alıḳoyup ḥāssaten (7) ḥıdmet-kārları ve ḥavāş-ı erkān-ı devleti bile çıkup şehr-i 'āḳil önünde ḳondu dīvānına bu (8) vechle tertīb virdiler ḫālīsī emīrū'l-mü'minīn Muvaffaḳ'ı ḥıdmet-kārları ilerüde önünde ḳarşusunda (9) ḳodılar Mūsā Buḡā ki kendüsi tertīb ḳul beglerinüñ ulusu idi şol ḳol tırdı ve İbrāhim-i (10) Simār ki cümleden ulu beg idi şaḡ ḳolına tırdı ḥalife kendüsi bunlaruñ ortalarında ḳalup da (11) oturdu ve ol tokuz yüz kemān-küreci ḳullar ki böriyi gözünden ururlar idi her (12) birinüñ önünde ikişer zenbīl demürden yuvalaḳları var idi nehrüñ kenārına dizildiler mezkūr (13) İbrāhim Simār sīmāda ve şekl-i şemā'ilde ḥalifeye tamām beñzerdi Ya' k̄ub'uñ ḥīlesinden iḥtiyāt (14) idüp anı ḥalife yirine oturdup ḥalife ḳaldı anuñ yirinde tırdı bu tertībī tamām itdükden (15) soñra Ya' k̄ub-ı Leys'e adam gönderdiler buyur ki ḥalife sizi ri'āyet için 'askeri şehrde (16) ḳodı tenhā ḥavāşı ile bir

köşeye çıkdı siz de havāşuñuz ile gelüñ buluşup halifenüñ (17) şeref-i muñāhebeti ile müşerref oluñ emri budur didi Ya' kûb-ı Leys göñlinden anlara i' tibār varduğum (18) gibi her birin zenbîl-i gevher-i nûr gibi getirüp yire urayın didi ve buyurdı kendünüñ havāş-ı muḳarribleri (19) nden i' timād itdügi birkaç kimse ile ' askeri içinden beş yüz tamām cevr-i silāh ile ārāste merd-i (20) cerrār-ı teberden idiler Dicle şuyını geçüp halifenüñ cem' iyyeti olan yire toğrı revān oldu (21) yakın olduğı gibi ihtiyāt idüp havāşından Muḳammed bin Kesir ve Ḥasan bin İbrāhım ve ḥādım Ezher'i (22) çağurup siz ilerü varuñ görüñ Mu' temed halife nerde tırur vücūda yanında ne kadar kimse tır (23) mışlar ve tertibleri ne vech üzerinedür tiz yine dönüñ baña haber getirüñ didi anlar da gıtdiler meger (24) bundan evvel bir zamānda Ḥasan bin İbrāhım halife ḳapusına Ya' kûb'dan ilçilüğe gelmiş idi ol vaqt (25) halife dīvānında anı İbrāhım Simād' uñ yanına oturtmışlar idi İbrāhım Simār' ı tamām bilürdi ḥāliyā (26) halifenüñ aḥvālin yoklamağa gelicek baḳdı gördi halifenüñ yirinde tıran İbrāhım bin Simār'dur (27) hiç tınmadı dönüp Ya' kûb' uñ önüne geldükleri gibi Ya' kûb'a mekrleri var ancak halifenüñ yirine (28) tıran kendü degül İbrāhım bin Simār'dur didi Ya' kûb gerçeksın baña da öyle gelür def' i (29) atın başın çevirüp yanında olan ol beş yüz süvār eyle ki cümlesi at ile ğarḳ-ı silāh ve āhen-pulāt (30) idi şehir-i ' āḳile ugrayup yine ' askeri cānibine geçmek eylediler henüz bir miḳdārı geçmedin halife (31) buyurdı nehrüñ başını boşandurdılar anları bir uğurdan seyl aldı her kişi atı ile kendüsi (32) şu yüzine geldi etrāfların şu ' adūsı ki bī-emān bağıdur ğarḳa virdi ğirān-sāz u sülb (33) ve anuñ ḥarb ile atları ile şu içinde şalıcısını başladı bu eşnāda halife emr itdi ol kemān-küreyi

[281a] (1) ḳullar da anları şu üzerinde ḳaz vardur ki gibi gümān küre taşına tıtdılar atduḳları hiç şaşmazdı (2) bir ata toḳunurdu ya adama ekşer anlaruñ ve adamlaruñ gözlerinde urup gözlerin kör eylediler ve ' askeri (3) olduğı yire daḫı şu şalmışlar idi anları daḫı ğarḳa virmişler idi anlar içinde ve o belā āvāzı (4) ḳopmışdı her birine cān baş ḳayısı oldu halife şehir içinde olan ' askeri daḫı Ya' kûb' uñ (5) ardına düşdiler kendü ile olan beş yüz kimseden ancak beş altı kimse ḳaldı sā' ir zamān (6) küre zaḫmından hep şuya boğuldılar Ya' kûb egerçi kendüsi güç ile kenārdan çıkdı gördi (7) irtesın şu almış ' ālemi ğarḳa virmiş ' asker-gāhı daḫı şu içinde ḳalmış ' askerinüñ aḥvāli (8) kendülerden bedter olmuş ardınca ise düşmen ' askeri içine varmaḳ fikrini ḳodı (9) ḳullar olan cānibine toğrı gitdi kendüyi güç ile şudan ayrılışdurup bir kenāra çıkdı andan (10) beyābān içine toğrı ḳaçdı ' öşr-i ' aşiri ḳalmadı ḳırıldı taḫt-gāhına varımadı bu ğuşşa ile

(11) yolda giderken vefât itdi Ya‘kûb-ı Leys gibi merd-i bî-naẓîri ki pîşe-i ‘âlemde niçe müddet şîr gibi (12) deyr ü cihân-gîrlük eyledi hîle vü ribâhı yanında girye gibi zebûn girye-i mekkâr önünde mûş gibi (13) hāmûş oldu belki haĳĳkaĳ üzerine anlar gümân küre degül kavı-ı kaẓâdan tîr-i kaĳr idi taĳĳîr-i (14) Haĳĳ’da ‘âkıbet kârı böyle olsa gerek idi taĳĳîr yirin buldı haşmuñ hîle vü tedbîri de (15) orada bahâne oldu **hikâyet**-i evâ’il-i zamânda geĳen hîle mekrlerindendir ki Gersîyûz (16) Siyâvuş’a geĳdi ol vaĳt ki Siyâvuş atası yanından kaĳup Efrâsiyâb yanına geldi (17) Efrâsiyâb aña kıẓın virdi anı güyegü idindi kışşanuñ tafşîli cild-i evvelde geĳmişdür (18) Efrâsiyâb’uñ ĳarındaşı Gersîyûz bunu getüremedi Siyâvuş’a ĳased itdi anı oradan (19) göndermek tedbîrine düşdi birgün Efrâsiyâb’a bu Siyâvuş be-gâyet ulu pâdişâh oĳludur (20) ĳün anı terbiyyet itdüĳine güyegü idinmek devletine öĳredüñüz be-gâyet münâsib oldu ammâ (21) münâsib budur ki gâhi anı getürüp bir niçe gün ĳıĳmetüñüzde alıĳoyasız muşâhebetiñüz şerîfle müşerref (22) olduĳuñuzdan şoñra kendü vara sancâĳa ĳide didi Efrâsiyâb tecvîz idüp ya da‘vet (23) itmeĳe kimi gönderseyüz didi Gersîyûz buyurursañuz ben varayın getüreyin didi Efrâsiyâb’da (24) imdi sen var getür didi Gersîyûz dâĳi yaraĳın ĳörüp Siyâvuş’ı ĳötürmeĳe ĳitdi (25) sancâĳına yaĳın varduĳı gibi Siyâvuş’a ĳaber ĳönderüp zaĳmete ĳirüp baña ĳarşu ĳıĳmayasın (26) yoĳsa döner ĳiderin sizüñ benüm üzerümüze ta‘zîm la‘zımdur baña ĳurmet iderseñüz ĳuzûriñuza (27) varduĳum vaĳt itdigüz yeter didi bu hîle ile anı aldadı Siyâvuş anı istiĳbâl itmedüĳi (28) Gersîyûz varup Siyâvuş’a mülâkât idüp birĳaç ĳünden şoñra anuñla ĳurduĳdan şoñra (29) ben sizi alup ĳitmeĳe ĳelmişdüm ammâ ĳördüm buranuñ havası be-gâyet ĳoş ancaĳ şimdi bunuñ (30) havası laĳîf yiri ĳoyup ĳitmek ne müĳim ĳiĳ zaĳmet ĳekmeñ yiriñüzde oturuñ ben varayın (31) ĳarındaşum Efrâsiyâb’dan ‘özrüñüz dileyin didi Siyâvuş dâĳi n’ola keremdür birĳaç ĳün (32) anuñla olduĳdan şoñra döndi Efrâsiyâb yanına Siyâvuş’uñ işi olmış bir ‘adaya dâĳi (33) düşmiş dimâĳında salĳanat sevdâsı var ancaĳ muĳarrer size ‘âşidür diyüp bunuñ

[281b] (1) emşâli n’iĳe nifâĳ emîn kelimât eyledi ve bunuñ tedârikin itmek gereksiz tedâriki de budur ki şikâr (2) avına ol cânibe ĳıĳasız varup bi’z-zât kendüñüz ĳaĳĳından gelesiz didi Efrâsiyâb dâĳi şikâr (3) adına Sebreşĳ sancâĳı semtine revân oldu yaĳın varduĳı gibi Siyâvuş imtihân iĳün (4) bir kimse dâĳi ĳönderüp beklesin şikâr temâşâsın böyle ideyüz hem seni birĳaç ĳün ĳöreyüz (5) didi Gersîyûz bunu diyüp tîz adam Siyâvuş’a dostluĳ şüretinde el altından bir adam ĳönderüp (6) pâdişâh seni istedi zinhâr

gelmeyesin seni muhkem kovalamışlardır hâtırı senden rencidedür seni (7) öldürmek için ister didi bunuñ emşâli dağı niçe tirhât söyleyüp anı korkutdı (8) ve eger kaçabilürseñ kaçasın didi adamı Siyâvuş'a varup bu haberi ileticek elbette cāndur (9) mevt haberinden incinür Efrāsiyāb'ıñ adamı varıcağ Siyâvuş da Efrāsiyāb'a varmak da te'ellül idüp (10) varmadı Efrāsiyāb anı kendüye 'āşî bildi cild-i evvelde geçen üzere 'ākıbet anı getirüp (11) öldürdi bu kıssa meşhürdür ki hîle ile anuñ gibi vücūd-ber-vücūd ki 'Acem şeh-zādeleri nazār-ı nā-būd (12) idi maqtül oldu **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Firūz Şāh taht-ı saltānata (13) süvār oldu cümle cihān pādīşāhları emr-i itā' at gösterdiler kār-ı saltānatı intizām (14) tutdı Toḥāristān pādīşāhı Hoş-nevāz ki hıdmetine gelmedi istiklāl da' vāsın itdi Firūz (15) Şāh anuñ memleketine kaşd eyledi niçe ki Hoş-nevāz ilçiler ile vāfir peş-keşler gönderdi (16) dil-nevāzluğlar idüp i' tizār itdi kābil olup kabül itmedi āhır üzerine 'asker (17) çekdi Hoş-nevāz gördi anuñla cenge iktidārı yokdur hîle-i tigi kabzasına yapuşdı (18) kendü zarūrî 'asker ārāste itmege başladı āhır birbirine karşı yürüdiler cenk-gāhları (19) olıcağ yirde Hoş-nevāz buyurdi bir vāşî' meydānda birbir kırulur vāfir kazdılar üzerlerin ḥar u (20) ḥāşāk ile örtüp belürsüz itdiler ve bir bir üzerlerinden geçmege yollar kodılar ki kendü (21) 'asker bilürler idi aña 'alāmetler itmişler idi ve 'askeri ile kendüsi ol meydānı geçüp (22) kondı Firūz Şāh dağı 'askerle gelüp mukābelesinde konduğdan soñra yarındaşı cenk tedbirin (23) itdiler seher iki 'asker bindi birbiri karşısında şaflar bağlayup tarafından merdān-ı kār-zār (24) girür emre başladılar Hoş-nevāz ile bir miqdār elleşince 'asker ile döndi kaçdı ol meydān (25) yollarından taşra çıkdılar Firūz Şāh 'askeri ile ardlarınca düşüp anları kovalum dirken bir uğurdan (26) atlarınıñ ayakları kapulara geçüp yüzleri aşağa koydılar içine yıkdılar bunlar ıztırābda iken Hoş-nevāz (27) dönüp anlara kılıç kopdı ekşerini tutdılar niçesi kılıç altında cān virdi niçesi kuyu içinde (28) at altında kalup öldi Firūz Şāh ile karındaşı bu tarikle ḥelāk oldılar ve oğlını kuyunuñ biri (29) içinden ḥaste çıkardılar her ne kadar ḥazā'in ü esbāb var ise talān oldu cild-i evvelde dağı (30) bu hîle mülük-ı 'Acem zıkrinde geçmişdür bundan ğayrı bunuñ mişli bir hîle dağı Rüstem'üñ ḥelākinde (31) bir hîle dağı Hüsrev-i Behrām-ı Cübî'nüñ adamları elinden ḥalāş itmekde geçmişdür cümlesi bu bābda (32) zıkr olunmak münāsibünde orada zıkr olınuğuna bā' is pādīşāhların aḥvālin nā-tamām kalmasun (33) demek idi **hikāyet** ḥayvanāt ağızından zarb-ı meşelde 'uqālāya bundan dağı

[282a] (1) hezār hışse alacak illā cinn-i ber-dār getürmişlerdür ki Hindüstān'da bir bir yund kuşu deryā kenārında (2) bir ağaç üzerinde yuva yapmışdı anda yumırdlar ünde ünde yavrıları huzūr hānesi idi (3) ittifāk bir fil 'ādet idinüp her gün gelür ol ağaca sürtinür anı ırğalardı (4) yund kuşunuñ yuvasın şarşar gāh yumurdasın dökerdi yund kuşu bundan be-gāyet (5) incindi āhır kendü kendüsine bu kavī vü 'azīm düşmendür zūr-bāzū ile ben de bunuñla (6) muķāvemete iktidārı yokdur nā-çār hīle-i dāmene yapuşmak gerek ki bundan intikām alup (7) şerrinden hālāş olam didi kılķup bu ıgvā ile sivri siñek öñüne geldi egerçi (8) senüñ yanında şerrinden ibni ihtiyāc vaktinde seni birkaç kerre kapmağa kaşd idüp (9) boğāz derdinden senüñle gıdālanmak hevesine düşmiş idüm ammā hāliyā senden anuñ 'özrin (10) dilemege geldüm ümıddür ol günāhı 'afv idesin hāliyā senüñ yanuñda benüm bir hācetüm düşdi (11) umarın anı devā idesin didi sivri siñek hācetüñ nedür didi yund kuşu aña (12) filden çekdügi zahmeti taķrır idüp senden umduğum budur ki birkaç yoldaşlar ile varasın (13) filüñ gözinde şoka yaşardasız ki benüm gözümü ağlamakdan ol yaşardı cevri dikenler ile (14) yüregümü dildi cerāhat itdi didi sivri siñek bunuñ işi kolay diyüp dilegünü (15) kabül itdi yanına birkaç sivri siñek alup gitdi bir küre sivri siñek olup (16) gitdiler vardılar filüñ gözine çökdiler iki gözün bile şoka tamām yaşardılar vāfir (17) kanın aldılar içüp mecrüh itdiler döndiler yund kuşu gelüp aña itdükleri keremi söylediler (18) anlar minnetler itdi andan yund kuşu kılķup siñek öñüne geldi andan daħı sivri siñekden (19) diledügi 'özri diledükden şoñra 'arż-ı hācet idüp sivri siñek yanında bir hācetüm (20) var idi söyledüm kereminden elinden geldügi miķdārı devā itdi ammā ol hācetüñ tamāmı senüñ (21) katında beter ümıd-vārın ki sen de anuñ noķşānını tamāma irişdüresin yanumda minnetdār olasın (22) didi siñek ol nedür de itdi aña daħı filden şikāyetden şoñra siñek kereminden vardı gözün (23) mecrüh itdi virdi senden de ricām budur ki vara filüñ gözindeki cerāhat üzerine konasın üzerine (24) hāşā içüñde olanı dökesin gözi kırtlana kör ola şerrinden kırtulam didi siñek daħı dilegin (25) kabül idüp bir alāy siñeklere haber itdi vardılar filüñ yaşarmış ve kanamış gözleri üzerine konup (26) didügin itdiler birkaç günden filüñ gözleri kırtlandı az geçmedin iki gözi bile göremez oldu ammā fil (27) görmez olicak otlāğa gidemez olup ol ağaç dibinde kaldı ki gene gāhı ağaca sürinüp ır (28) ğalamakdan hāli olmazdı yund kuşu egerçi hīle ile bu mertebe işi getürdüñ ammā maşlahat bunda tamām (29) irişdürüp fili helāk idem didi bu def'a kılķup kırbağaya vardı baña sivri siñek (30) ile kıra siñek bir eyülük idüp bıraķdı ve

‘azîm düşmeni buña zebûn idivirdiler anlara ellerinden geleni (31) dirîğ itmediler ammâ anuñ helâki senüñ elüñdedür ammâ umarın sen de elüñden geleni dirîğ itmeyüp benüm (32) haqqumda lutf-ı ihsân idesiz didi murâduñ nedür söyle elümden geleni dirîğ diñlediler yund kuşu (33) aña filüñ aḥvâlin mufaşşal söyleyüp şimdi senden tevki’üm budur ki deryânuñ bir kenârıdur pek

[282b] (1) filüñ yolından eşer yirinde deryânuñ sen ortasına varup ötesin elbetde fil bilür ki sen (2) şu olmayan yirde ötmezsin niçe günden şoñra şusuzdur bilâ-şübhe senüñ âvâzuñ karşı şu arayı (3) gitse gerek gözi görmez deñiz kenârına vardılar ilerüsine gideyin diyince deñizde düşe ğark olup helâk (4) olur didi kurbaga merdâne müsâ’ede idüp vardı deryânuñ bir anuñ gibi bülend-âvâz ile (5) gözi miskîn fil niçe gündür şusuz idi âteş-i ‘atş tamâm derûnına muḥkem kâr itmişdi çün (6) ateşin söyindürmege kurbaganuñ âvâzından şu haberin aldı def’i düşe tura gitdi kurbaga âvâzına (7) toğrı cân atdı bî-ḥaber deryâ kenârına varup ayağın bir qadem ilerü başınca deryâ içine düşdi (8) şu başından aşuru gitdi boğulup ḥile-i şerri ile gözden çıkduğı gibi cândan daḥı çıkdı (9) yund kuşu daḥı ḥile-i nef’ ile şerr-i düşmenden emîn oldu bu ḥikâyetden ulu’l-elbâba tenbîh vardır (10) düşmen nısfı ḥor görmeyeler ki gâh olur ki bir ḥakîr nesne içerdüğün bir kavî nesne idemez kılıcı (11) görmez misin bu kadar kudret-i ḥiddet ile hiç inüne aña işledüğünü idebilürdi **ḥikâyet** (12) şol ḥile-i mekrler ki şehirler kal’alar fetḥ itmekte cihân pâdişâhları itmişlerdür hiç kâfir (13) pâdişâhlarından Cengîz Ḥân la’netu’llâh itdüğü bir kimse itmemişdür ki bir kerre hücüm ile az (14) qalmış idi ki külliyyen memâlik-i İslâm’ı fenâya vire idi cümle itdüğü mekrlerinden biri budur ki ol (15) zamân ki Hindüstân’dan Ḥârezm Şâh üzerine yürümiş idi Rey şehrine geldiği vaqt Rey (16) içinde ḥayli İslâm var idi şehrüñ kapuların kapadılar ol kâfirler ile cenk yarâğına (17) meşğul oldılar Cengîz şehir içine emânla adam gönderüp şehri niye kaparsız bizüm sizüñle cenk (18) ü ḥuşümetümüz yok bizüm düşmenimiz Ḥârezm Şâh’dur biz anuñ ardınca giderüz biz burada turduğumuz (19) ancak atlarımız diñlenüp ve ḥâcetümüz olan metâ’ dan sizüñle pâzâr ardınca andan şoñra kalkar giderüz (20) sizden bir kimse incitmezüz bizden hiç korkmañ şehrüñ kapuların açup ‘askerümle alışviriş (21) idüñ hem sizüñ ḥâcetüñüz bitsün hem bizüm ḥâcetümüz bitsün hem size fâ’ideler ḥâşıl olsun (22) diyü haber şaldı şehrlüden ba’zı metâ’ları geçmek için bu ḥabere mağrur oldu çıkup (23) atların miqdârı metâ’ şatdılar her metâ’a vâfir bahâ virdiler şatanlar on onbeş belki daḥı ziyâde (24) fâ’ideler itdiler aqçenüñ ve altunuñ başın qaşımazlar hemân her metâ’a ne isterlerse

tereddüdsüz virdiler (25) halkı bunuñla tam' a düşürdiler şehrlüden dañı niçe kimseler haqlāniler anlar ile muhkem alışvi (26) riş eyleyüp bunlar da niçe fā'ideler kazandılar iki gün Rey şehri önünde oturdı (27) kimsenüñ ne mālına hüsran oldu ne hānına iki gündən soñra yārın güçdür diyü nidā (28) idüp cümle bār u bengāhların yola revān eylediler otāğı ve hazāne-i esbābı göçdi ol şehrüñ (29) kapularında her kapu mukābelesinde beş yüz müsellaḥ adam pusıya kodı ve seheri kendüsi (30) göçdi ve ' askerinden ba' zı kimselere ısmarladı ki şabāḥ olduğı gibi girüde qalalar (31) her kapu önünde āşikāre bir miqdār ' asker varup şehrlü ile kemā-kān ba' zı mihmānlardan (32) görüp alışvirişe muqayyed olup anlara ğaflet vireler tamām şabāḥ olup seher kapuları (33) açılacak vaqt şehrlü baqdılar kāfir ' askeri cümle göçmişler hemān kapular önünde bir miqdār

[283a] (1) kimseler var kendüler ile pazārluq itmege katlanurlar bi-pāk kapuları açdılar ba' zı anlar ile pazārluq (2) başladı ba' zı şehrdən çıkup kāfirüñ konağına ba' zı unudulup kalan nesnelere aramağa (3) gitdi şehrlüden bu ğafleti ve kapularuñ böyle meftūḥ göricek hemān evvel (4) önünde pazārluğun turan ' asker ardınca kapu mukābelesinde pusıda olan ' asker (5) çıkup bir uğurdan kapulardan seher içine ḥamle eylediler kapuları artuq şehrlü kıılmağa (6) kādir olmadılar seher içinde nā-gāḥ bir ' azim ğavġā-yı pey günü peydā oldu hemān kıyāmet günü idi ki baş (7) kopdı Cengiz bir miqdār gidince dönmişdi geldi ' askeri ile irüşdi buyurdu ' askeri (8) bir uğurdan seher içine dökildiler şehrlüden niçe bahādır içinde olan ' asker-i İslām kāfir (9) ile muhkem cenk ü ğavġāya başlayup **cihād-i fi-sebīli'llāh** niyyeti ile her kişi evi önünde dögüşdi (10) tamām ol gün biñ mü'min ve muvaḥḥid kimse şehid oldu ol kāfir-i bi-din anuñ gibi şerr-i (11) ḥile ile aldı ser-tā-ser ğāret eyledi ehl-i İslām içinde bu bir muşibet idi ki ol zamānda (12) vāki' oldu bundan ma'lūm oldu ki hiçbir ḥālde düşmenden emān olunmayup mekr ü ḥilesin (13) iletcek dili ile ğāfil olmamak gerekdür **hikāyet** getürmişlerdür ki çün sultān şehid (14) oldu Mu'izzü'd-dünyā ve'd-din Muhammed ikinci def'a Hindüstān pādişāhlarından Kūle adlu kāfir (15) pādişāhi ile uğraşa yarāqlandı ma'lūm idin ki Kūle hīn-i muşāfda filler öñe tutup pusı (16) gerek bu taqdirce kendü ' askerinüñ atları anlardan ürküp dönerler ' askerinüñ münhazimine bā' iş (17) olur anuñ def' inde afek-i zamir minberinden bu mekr-i ḥile-i tābān tulū'a geldi ki çün Kūle ' asker ki (18) yakın geldiler miyān-ı tarafeyn şu mertebe oldu ki kāfir ' askeri içinde yanan āteşüñ şu' le vü du (19) hānın İslām ' askeri içinde yanan āteşüñ şu' le vü duḥānın kāfir ' askeri görünürdi (20) sultān

buyurdu ‘askeri içinde her kimse çâderi önüne vâfir odun getüre (21) yığa buyurduğı gibi itdiler andan aḥşām yakın olıcak ‘asker-i İslām’a emr itdi (22) biri eli altında olan ‘asker-i mücâhidinle varup leşker-gâhınıñ önünde ḥâzır (23) turalar andan buyurdu yığdukları odunlara ateş urdılar âfâkı tutdı andan (24) sultân cümle ‘askere emr itdi şâlet oldılar ilk aḥşâmdan mû-yı bendi Kûle’nüñ üzerine (25) ilgâr itdi kâfir ‘askeri ateşle ğalaṭ u ğaflete bırakmışdı müslümânlar daḥı ateş yakup (26) oturırlar şanurlardı ol gice şabâḥa degin yürüdi seḫerî Kûle’nüñ eñsesinden (27) tolanup üzerin başdı ardından bār u bengâhı konmuş idi orada vâfir kâfir (28) kırdılar yüki payı arasında olanlar vardılar alâyları üzerine taḫuldılar filler ise ön (29) saflarda idi Kûle ‘askeri de döndüreyin şaf bağlayın diyü çok çalışdı kâdir olamadı (30) kâbil olup filleri zabt idemediler küffâr ‘askeri bunca ‘add u ‘adedle İslām ‘askeri (31) pây-dâr olamayup münḫezim oldılar Kûle’yi tutdılar bend ü esir oldu sultân önüne (32) getürdiler bu fetḫ ‘Acem memleketinde olan ehl-i İslām fetḫlerininüñ meşḫûrlarındandır **hikâyet** (33) ol vaḫt ki Sultân Şermîd Ḥârezm’e leşker çekdi anuñ def’ inde mümkün olan tedbîrünüñ idüp

[283b] (1) ḥâşâ ki Ḥârezm’e beş ferseng bırakıldı Fırât şuyı kenârına gelüp ‘askerle kondı Ḥârezm (2) Şâḥ Ḥârezm cānibinde süvâr u piyâde bî-ḥadd ü bî-nihâye kimseler getirüp emr itdi şuyıñ Ḥârezm (3) cānibine geçecek geçidine ağaçlar fâkliler gibi vâfir nesnelere dizüp tutdılar dīvâr gibi bir kerme itdiler ki (4) ‘askeri geçürtmeyeler sultân gördi ḥaşm geçid başın aldı oturur ortada ise bunuñ (5) cenk itmege ḥâ’il olur şu var ḫaberinde iken aşḫâb-ı vukûfdan ba’zı kimseler bu geçidden beş (6) ferseng bir aşāğadan bir geçidi daḥı vardur belki ‘asker geçmege ol buradan âsāndur didiler (7) aḥşām olduğı gibi sultân buyurdu ki bāb bāb çâderleri itdüreler ve her kişi ṭavār (8) itinüñ ağzın bağlaya ki āvāz virmeyeler andan buyurdu uğurlayın yirlerinden ḫalkup göçdiler (9) ol gice yürüdiler şabâḥ namāzı vaḫtinde ol gicede vardılar ‘askerinüñ ba’zı ḫadden geçdi (10) sefer pâdişāhsuz geçmek ma’ḫûl degüldür diyü müdebbirleri arasında iḫtilâf oldu müşâ (11) vere sözi uzatdılar zamān geçdi eger evvel vardukları anda iḫdām itseler pâdişāḥ (12) baḫse kâbil idi ve fikr-i şâ’ib idi māni’ oldılar bu eṣnâda Ḥârezm Şâḥ bu tedbîrlerinden (13) ḫaber almış idi meger göçdükleri ḫâlde ‘askerlerinden bir kimse ḫaçup ḫaber iletmiş idi henüz (14) sultân geçmedin ‘askerle ilgâr idüp irüşdi ba’ine bu geçidi başını tutdı sultân (15) mekrinden geçenleri kırdı taḫdîr-i Ḥaḫḫ’da böyle olsa gerek idi anuñ gibi nâfiz ‘azm u şâ’ib (16) ‘azm-i pâdişāḥ müdebbirüñ sözine gülicisine aldanup şudan geçmek emri ki rāy-ı şavāb idi te’ḫîre ḫodı (17) ḫazâ

teberi nişâne irüp anuñ tedbiri yabana gitdi **hikāyet** Cevāmi‘ ü’l-Ĥikāyāt (18) kitābını lisān-ı Pārsī ile cem‘ iden bu yıl içinde Ĥārezm’den idüm kendüm gördüğüm aĥvāldür (19) sultān-ı şehīd Ĥārezm’den Ġazneyn üzerine yürüdüğü vaqt Ĥārezm Şāh Ĥorasān’da idi Ĥārezm (20) şehri içinde hīç ‘ asker yoğ idi Ĥudāvend-i cihān ki Ĥārezm Şāh’uñ atası Ĥorasān’da oğlına (21) ulāğ şalup Ĥārezm üzerine Ġazneyn ‘ askeri yürüdüğü i‘lām itdi andan Ĥārezm (22) şehrinde nidā itdi ki hīç bir kimse başına şehrlü şüretinde dülbend şarınmaya belki cümle şehir halkı başlarına (23) ‘ asker tācları örteler ve arkalarına cübbe vü cevşen giyeler Ĥārezm içinde silāh cinsinden ne kadar (24) yarāk yasāk var ise emr itdi cümlesini şehrlü giyüp kuşandılar yetmiyenlerine demür renginde kâğıd (25) lardan mü’ellefeler düzüp giydürdiler şehir önünde çıķup bir ‘ asker-gāh düzüp bir ordu kurdılar ki (26) ‘ aql anuñ def inde ‘ āciz kalur sultān-ı şehīd Ĥārezm Şāh şehirde degüldür ‘ asker-i merdle Nişābūr’da (27) dur diyü gelmişler idi şehre ilçisi geldiği gibi gördi ‘ askerüñ niĥāyeti yoķdur şehrlü tā’ifesini (28) ‘ asker şüretinde görmek ile aldandı Sultān-ı Şehīd gördüğü gibi i‘lām eyledi şehir üzerine sür‘atle (29) hücum itmişken tākatı üzere yürüdü yidi günde soñra Ĥārezm Şāh da ilgār-ı tarīķ ile şehre geldi (30) irüşdü geldiği vaqt yanında ancak yüz adam var idi ‘ askeriniñ sā’ir ardınca dökölüp (31) geldi yüz adam şābıkada zıkr olınan mā-cerā bundan soñra vāķi‘ oldu bu hikāyetden (32) ġarezi ya‘nī Ĥārezm Şāh’uñ vālidesi zıkr olınan mā-cerā bundan soñra vāķi‘ oldu bu hikāyetden (33) zıkr olınan ĥile-i şā’ibe berekātında oğlı gelince Ĥārezm şehri Sultān Şehīd’uñ şavlet-i hücum ‘ askerinden

[284a] (1) maĥfūz ve emīn oldu **hikāyet** ol vaqt ki sultān-ı şehīd-i enāru’llāhü burĥānehu diledi ki Ĥorasān (2) emīri Ĥüsrev Melik’i tutup mülk-i Ĥorasān’ı kendü zabt ide Ġazneyn’de kendü yanında Ĥüsrev Melik’üñ (3) bir oğlı bir Ĥindī eger ĥüsn-i rızā ile icāzet virüp var Lahor şehrine atañ yanına git benüm ataña (4) i‘ timādum vardur rehne ne iĥtiyāc didi ve anuñ pādişāhına yarāğın görüp cümle ĥavā’ic ü esbābın kemān (5) u tīği kayurdu aña vāfir en‘ām u iĥsān idüp dostāne evzā‘ ile ĥātırın ele aldı ve yanınca yārān (6) beglerinden niçe nām-dār mu‘temedlerden koşup Lahor şehrine toğrı ki atasınıñ taĥt-gāhı idi (7) ‘ izzet ü ĥurmetle anı revān kıldı ve bile koşduğı beglere öğretti ki yolda giderken anı (8) ‘ ayş-ı ‘ işrete tutalar muttaşıl şarāb içmege meşğül ola tiz tiz oturaķ ide ide bāb bāb alup (9) gideler bu yaña Lahor şehrinde Ĥüsrev Melik oğlunuñ bu tarīķle kendü cānibine irsāl olunduğın (10) istimā‘ idicek bu aramızda dostluķ ve şulĥ u silāh ‘ alāmetleri ancak diyü ziyāde ĥazz (11) itdi ve gözin rāh-ı

intizāra dikdi ki oğlı ne vaqt gelür göre ve kendü de aña göre hareket idüp (12) Sultān-ı Şehīd muḥabbet ü müveddet yolından kadir olduğı mükāfātı ide bu cānibde Sultān-ı Şehīd (13) aña bu ğafleti virdükden sonra anlatmayup oğlı ardınca ‘asker ile Ğazneyn’den çıkmışdı Ḥator’a (14) toğrı ilgār itmişdi henüz oğlı yarı yola varmadan Ḥüsrev Melik’ün taht-gāhına (15) ol oğlın gözedürken nā-gāh gördi şu kenārında ārāste ‘asker şafları peydā (16) oldu kendüyi tolayı aldılar ne ‘askeri ḥāzır ne yarāđı müteḥayyir oldu zarūrī emān dileyüp (17) Sultān-ı Şehīd ḥıdmetine geldi memleket-i Ṭūr’ı aña teslim idüp kendüsi fāriğ oldu (18) Sultān-ı Şehīd bir ḥile-i ḥüsn ile bir cenk ü āşüb anuñ gibi mülki mālīk oldu sālīhā bir tā’ife (19) elinde olan mülk-i şüreti bir ḥānedāndan bir ḥānedāna naql eyledi **ḥikāyet** ol vaqt ki (20) Melik Tācü’d-dīn Ğazneyn diyārından Sistān üzerine leşker çekdi varup şehri muḥāşāra (21) itdi bir müddet üzerinde oturdılar fethine dest-i res olmadı birgün ‘askerinüñ dil-āverlerinden (22) biri bu kal‘ayı virmeyen dizdārıdur ol olmasa biz bunu feth iderdük bir varayın bir tarīkle (23) dizdārı tutayın didi ve def‘i kalçup ḥişār önüne vardı emān nidāsın idüp dizdār (24) ile birkaç sözüüm var söyleşmek isterin didi meger ḥişāruñ kapısı önünde bir şu yüce sübürindilüğü (25) var idi niçe zamāndan yıkılmış kalmış sübürindilük idi ol kimseyi bilür dizdārı (26) bir adama bulaşmālu olsa anuñ üstine çıkar orada bulaşurdı diz-dāruñ selāmluđı idi (27) aña var depe üstine çık şimdi vardılar dil-āverüñ dağı istedüğü bu idi varup muntāzır (28) oldu az geçmedin gördi ḥişārdan çıkup birkaç kimse ile sübürindilük üstinde (29) çıkup yirinde oturdu dil-āvere ırakdan karşıusunda yir gösterdiler dil-āver yok (30) söyleyecegüm size nāfi‘ sözdür ağanuñ kulağına fısıldaruñ isterin didi gördiler (31) yarāđı yasāđı yok bir ḥerīfdür tınmadılar ilerü vardı ađa kulağın tutıvirdi ki ne dir (32) göre hemān biline şarmaşup ađa ile sübürindilük tağından dik aşāđa ‘askerlerinden yaña (33) yuvalandı yoldaşları ḥāy u ḥūy idince ol ağacı tađ dibine indürdi bu yaña ‘asker

[284b] (1) gözleyiyorurlar bedr Türkler’den bir cem‘ tizcek segürdişüp geldiler diz-dārı elinden alup (2) bağladılar Melik Tācü’d-dīn önüne getürdiler emān diledi Melik Tācü’d-dīn aña emān virdi (3) bir günden sonra kaldı virdiler ol Türk dil-āverüñ bu ḥilesi ile bunca ‘asker niçe müddet bekleyüp (4) fethinden ‘āciz oldukları anuñ gibi kaldı üstüvār bir anda feth olındı **ḥikāyet** (5) Ḥind ehlinüñ eskiden kalan kitāblarında getürmişlerdür ki kudemā-i selātin-i Ḥind’den (6) Fūr-ı Hindī ki meşhūr pādişāhdur çün Ḥindüstān tahtına geçüp ol vilāyetlerde ḥükmi (7) revān oldu ve emr cereyān itdi etrāfda

olan cümle Hindü ehli anuñ taht-ı fermânına girdiler (8) ve anuñ bir vezîri düşen zamîri var idi anuñ râyine i'timâd idüp hüsni ferâsetine tamâm i'tibâr itmiş idi (9) tamâm umûr-ı vilâyeti anuñ dest-i taşarrufına virmişdi ol dağı bezl ü cehd ü ihtimâm idüp inîzâm (10) kâr-ı salţanatında tamâm-ı ikdâm üzerine olmuşdı derûn u birûn-ı memleketi anuñ ikdâm ile geregi gibi 'âm (11) olup re'âyâ vü 'asker cümle şâkir idi rây yanında vezîrûñ bu cihetden kadri mütezâ'id idi berâhimenüñ (12) bâzâr-ı tekkârübleri kâzib oldu vezîre hâsed itdiler berâhime diyü diyâr-ı Hind'de memleketüñ 'aql-ı kâmil (13) tecrübe ehli kimseler ne dirler ki pâdişâhlar bir müşkil işi olsa anlar ile tanışuk iderler anlar yanında (14) ziyâde hürmetleri vardur vezîr ekşer tedbiri idüp anlara ihtiyâc kalmayıcak ittifâk ile anı (15) öldürtmek bâbında hezâr mekr ü hîle efkârına düşdiler âhir râyleri bunda karar itdi ki Fûr'uñ (16) atası vefât idüp Fûr anuñ yirine pâdişâh olmuş idi ve bir vezîr Fûr'a atası zamânından (17) kalmış idi anuñ ağzından Fûr'a bir kâğıd yazdılar mażmûnında oğlı eger benüm ahvâlümünden şorarsañ (18) ol cihândaki gibi bu cihânda dağı tamâm huzûr u sürûrum vardur cümle esbâb-ı devlet ü salţanatum (19) müsâ'adedür hemân ihtiyâcum murâdum üzere bir vezîre dürr-i luţf idüp vezîri baña gönder gelsün (20) tâ anuñla dünyâdaki gibi anlatam saña du'â idem didiler ve kâğıda atasınuñ mührin urdılar andan kâğıdı (21) Fûr'a hıdmet iden maşşûş oğlanlarından birine virüp kâğıdı yatduğı bunu başı ucuna Fûr'uñ (22) kodılar oğlan kâğıdı alup didükleri gibi itdi Fûr şabâh döşeginden kalkıcak kâğıdı (23) başı ucında bulup okıdı mażmûnı itlâ' idicek vezîri çağurdu yanına gelicek kâğıdı (24) eline virüp atam seni istemiş hemân ol cihâna sefer yarâğın gördi vezîr mütehayyir oldu ammâ nevâdir-i (25) 'uqâlâ-yı zamân idi tîz kim kendüyi tedârik itdi bildi ki kendü hakkında berâhimenüñ mekrleri ve hiç (26) incitmek şeklin göstermedi belki tamâm şevk ile n'ola pâdişâhum emr sizüñ ammâ ben de anlara kemâl-i iştiyâk (27) üzereyin ammâ kulıñuza berâ-yı emân virüñ tâ ki ol cihân sefer ne tamâmca yarâğum göreyüm ba'zı (28) hayr u hasenât ü şadaķât ideyin ve üzerümde haķķı olanlar ile helâlleşeyin didi rây aña (29) berâ-yı emân virdi ki yarâğına göre mekr anlar âteş-perestler idi 'âdetlerince bunuñ emşâli maşşû (30) şlarda kendüleri ihtiyârlarıyla âteşe atarlar idi diyâr-ı Hind'de şimdi dağı bu 'âdet vardur (31) dirler gözün kimselerden işitdük meşelâ bir hâtûnuñ eri vefât itse bir muhkem âteş yakup (32) tâbût ile meyyiti âteşüñ ortasına koyup 'avreti didi ile gelür kendüñüñ ihtiyârıyla âteşe (33) atar evinüñ meyyiti ile bile yanar imiş pes bu hikâyet müstefid degüldür bâri vezîr râyden bir ay

[285a] (1) mühlet alup yanından çıkdıktan soñra başına gelen belā vü muşibetüñ def inde bu hîle-i hüsn sâlik (2) oldu ki kendü müte^ç allıkâtına buyurdi şahrâda bir yiri havliye alup içini tolayı vâfir odun ile (3) tıduruş ortasından bir zarb-ı ferce koyup hâzır itdiler ve ol fercenüñ (4) kendünüñ evine çukur yir altından lağm ile bir yol itdiler andan soñra tâ il yüzine ba^ç zı şadağât idüp (5) ^ç âdetlerince âhirini aḥvâlin tedârik itdi ve ḥaklular ile ḥaklaşdı bir aydan soñra rāye ḥâliyâ cümle yarâğum (6) gördüm diyü vedâ^ç itmege geldi rāy buyurdi atasına nâme yazdılar mazmûnında vezîri istemişsiz işte (7) gönderdüm her ne buyurursañuz fermâniñuza muntağırın didi vezîre virüp anuñla âsitânesine gönderdi andan da (8) pend-i ^ç âdetlerince cümle ḥalkı ile ol odun yığılan yire geldiler vezîr girüp ^ç âdetince odanuñ orta (9) yirinde kudukları fercede oturdu taşra dört yanından oduna ateş virdiler tutuşdı duḥâni (10) havâyâ peyveste olup göge irüşdi vezîr henüz od kendünüñ yanına gelmedin lağmuñ ağızın açup ol (11) içinden yir altından toğrı sarâyına gitdi vardı ḥalvet-i ḥâşda oturdu bu yaña ateşüñ ^ç alevi (12) âsmâna peyveste oldu niçe ^ç âzîm-i bî-pâyân idi anı yanup kül oldu rāy u ḥalk vezîri (13) yandı şanup yirlerine döndiler vezîr tamâm dört ay evinde şaklandı dört aydan soñra rāye ḥaber (14) gönderdi vezîr ol cihândan gene geldi atañuzdan ḥaber-nâme getürdi didiler rāy ta^ç accüb idüp anı (15) çağurtdı vezîr kâlkup ḥuzûrına vardı önünde ḥıdmet idüp atası ağızından bir nâme yazmış idi (16) çıkardı öpüp rāyüñ pâ-yı taḥtı önüne kodı nâmenüñ vezîr müzi^ç âtumuz mûcibince göndermişsiz geldi (17) tamâm minnetdârın ammâ bilürin siz vezîrsüz olımaşsuz ve memleketüñ vezîre ihtiyâcı vardır anuñiçün (18) gene saña gönderdüm ammâ bu var iken berâhimeye ne senüñ ne memleketüñ ihtiyâcı vardır anda mu^ç aḥtal ṭururlar (19) luḥf idüp baña anları tîzcek gönderesin tâ anlar muşâḥebet istinâsın idem diyü yazmışdı (20) rāy nâmeyi alup okıdı mazmûnına itlâ^ç idicek tîz emr itdi berâhimeyi hâzır itdiler anlara nâmeyi (21) gösterdi bildiler vezîrüñ mekridür ammâ ne çâre zarûri rāyüñ fermânına boyun virüp ateş yolından (22) ol cihân seferin eylediler vezîr hîle ile şerlerinden ḥalâş oldu ve **lâ yehîku'l-mekru's-seyyi'ü illâ** (23) **bi-ehlihi**⁶⁵ ya^ç nî yaramaz mekr iḥâta itmez illâ ol yaramaz ideni iḥâta ider dimek kelâminuñ mazmûn-ı (24) şerîfi zuhûra geldi ya^ç nî Brahma vezîre kazdukları kuyuya gene kendüler düşdi ve aña şandukları (25) yaramaz şanuya kendü başlarına geldi ^ç uḫalâ bu kıssadan ḥişşedârdur ki ma^ç lümları ola kişi âḥire (26) yaramaz

⁶⁵el-Fâtır,43.

şanmağın mü'elli hemân kendüye yaramaz şanmağdır nite ki Pârsî'de şu'ârâ-yı 'Acem bir beytde tercemesi (27) budur

Beyt: fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Kimseye bed şanma nîk-endîş ol

Kim yaramaz şandı eylük buldı ol

hikâyet (28) getürmişlerdür ki bir vaqtda Sultân Maḥmūd Kirmân mülkine vâfir fâḥir hedâyâ ile bir ilçi gönderdi (29) Kirmân'a Ṭabes yolından gitdi Cayş dimekle ma' rûf beyâbânda Belûc dimekle meşhûr bir ḥarâmî cemâ'ati (30) ilçiyi urdılar meger ḥarâmîler seksen nefer kimesneler idi oralarda bir yüksek yirde bir ḳal'a (31) yapmışlar idi niçe kerre yola inüp böyle itmişler idi o beyâbânda çok adam şoymuşlar idi ilçi (32) ile giden tâ'ife bunı işütmemişler idi gâflet üzere oraya geldükleri gibi ḳal'adan çıkup (33) anları ba'diler ilçilerinden ba'zısını öldürdiler sâ'irlerin şoydılar ilçi ile olan hedâyâ

[285b] (1) vü tuhfeyi hep aldılar şâğ kurtulanları ile ilçi 'uryân u giryân Ṭabes şehrine geldi andan (2) kışşayı Sultân Maḥmūd'a 'arz eyledi Sultân Maḥmūd anuñ Ğazneyn'den ḳalkup Ḥorasân'a (3) 'azm eyledi Büst yolından gitmiş idi Büst'e irişdügi gibi Sultân Mes'üd haymeden çıkup (4) aña karşı vardı buluşduğı gibi Sultân Maḥmūd anuñ yüzine baqdı elin öpeyin didi elin (5) virmedi yüzinden gözinden aña ğazab âşârı peydâ itdi Sultân Mes'üd be-ğâyet korqdı (6) öñinde yir öpdi ey pâdişâh-ı rüy-ı zemîn ḳavlüñden ne günâh şâdır oldu ki böyle idersiz (7) didi Sultân Maḥmūd senden ne diyü hoşnüd olayın ve niçe yüzine bakayın ki sen benüm oğlum olasın da (8) ḳulağın tozında pul uralar senüñ haberüñ olmaya didi Sultân Maḥmūd ey pâdişâh-ı cihân- (9) penâh ḳavlüñ Herât'da ḥabş-i beyâbânda olan fesâdda benüm ne günâhum var didi Sultân Maḥmūd sen (10) ne dirsın ben bilmezın çok sözi ḳo eger şimdi varup cümle ḥarâmîleri yâ didi maḳtül (11) öñüme getürmezseñ min-ba'd yüziñe bakmazın didi Sultân Mes'üd öñünde ḥıdmet idüp (12) hemân çıkdı toğrı Herât'da geldi andan ḥâzır ḳullarından iki yüz müsellaḥ kimseler alup şulb-ı (13) seg-bâr ḥarâmîler olduğı ḳal'aya toğrı ilgâr itdi ḳal'aya yakın varduğı gibi bildi elbetde (14) gözcileri vardur eger çokluk anlar göre ḥarâmîler haber ider kaçarlar pes anları şikâr itmekde (15) bu dâm-ı ḥileyi ḳurdı ki

yanında elli nefer kimse ayırdı ve anlara emr itdi ki bāzir-gānlar gibi başlarına dülbend (16) şaralar sipāhī tācların çıkardılar ve her kişi yarāğını ırleri altına şakladı kendüsi andan (17) inüp yayağ olan yolcular gibi atın önüne katup ardından süre ve Һarāmiler kendülerin bāzir-gān şanup (18) yollarına indükleyin yarākların kuşanup anlar ile cenge başlayalar kendüsi gelüp irişünce anları egleyeler (19) bunu bunlara muhkem ısmarladuğdan sonra gitdi yanında olan bākī kalan yüz elli baş merd-i nired ile (20) kal' a ardına tolanup āheste āheste anları gözedirek yürüdi ol elli Һıdmet-kār ile dağı emr (21) itdüğü üzere yola düşüp anlardan tecāhül ü teğāfül iderek gitdiler Һarāmilerün gözcileri (22) anları görüp Һarāmilere Һaber itdi birkaç nefer yolcular yola düşüp giderler dāma düşmiş şikārlar (23) ancak az kimselerdür irişi görüñ didi def' bir uğurdan kal' adan çıkup anlarıñ yollarına (24) indiler Türk civānları anları göricek fi'l- Һāl yarākların kuşandılar anlar yine bindiler hemān Һabl-bāzların (25) dögdiler ve fi'l- Һāl anlara karşı varup cenk hengāmesini kopardılar Һabl-bāz āvāzın işidicek (26) Sultān Mes'ūd kal' a ardından çıkup ' uryān-ı tıgile yüz elli yoldāş ile yetişdiler anlarıñ (27) ardların aldılar kal' aya kaçmağa mecālleri olmadı seksen kişi idi ardından birin dağı kaçurmadı (28) muhkem cenk olup kırkı cenkde düşdi kırkın diri tutup kayd u bend itdiler yağmāladı sultānuñ (29) ilçisinden aldıklarından gayrı kal' a niçe māl-ı firāvān bulup aldılar Sultān (30) Mes'ūd cümle maħbūslar ile ol māl-ı firāvān Sultān Maħmūd'uñ eşigine getürdi buyurdi (31) ol kırk Һarāmī bir siyāsetle öldürdiler ki anı görüñ bir dağı anuñ gibi fesāda irtikāb itmezdi (32) Sultān Mes'ūd'uñ bu bir Һileyi Maħmūd ile tāli' i Mes'ūd olup Sultān Maħmūd andan (33) rāzı oldu **hikāyet** getürmişlerdür ki Sultān Mes'ūd'uñ ' Irāk' da pādişāh

[286a] (1) iken Kirmān beyābānında bir bölük levendler yolları kesüp yolcu geçürtmez oldılar her bār ki Sultān Mes'ūd (2) anları tutmağa adam gönderdi kaçarlar ele girmezler idi anlarıñ def' inde ' asker tamām ' āciz (3) oldılar āħir Sultān Mes'ūd anlarıñ tedbiri Һuşuşında Һile tedbirene meşgūl oldu buyurdi (4) İşfeħān' dan niçe yük elma getürdiler ki İşfeħān' uñ elması meşhūrdur hiç lezzet ü rāyihada ve Һüsn (5) ü behcetde aña bir yük elması beñzemez dirler ba' zı şāhib-i ser-Һavāş Һıdmet-kārlarına ısmarladı ki (6) ol elmālarıñ gāyet lañiflerinden bir yük elma çıkardılar Һazīnesinden bir miqdār zehr-i helāhil (7) getürdiler ki bir zerresi yidi kat Һasdan gezer dāme-i kaķıl idi her elmanuñ içine igne ucı ile (8) ol zehrden bir miqdār koydılar tamām bir yük zehrlü elma itdiler ba' de buyurdi ol Һarafa gider (9) bir bāzir-gān ile yükleri arasında anı bile

gönderdiler gitdi ardınca mu‘temedlerinden bir niçe merd-ân-ı (10) müsellaḥ gönderdi ve şöyle ki ısmarladı bāzir-gānlar ḥarāmiler olduğu yire varıcaḵ kendüler girü ḵalup (11) bāzir-gānları ilerü göndereler ḥarāmiler gelüp anları urup her birini bend itdükden soñra esbābları (12) ğāret eşnāsında zāhir budur ki yükleri arasında laṭif ve tāze İşfeḥān elması bulıcaḵ bu dü (13) rlü nedür diyü çeküp anı yimekte tamām rağbet idüp yidükleri gibi kırulsa gerek andan soñra (14) ilerü varup bāzir-gānları benden halāş ideler bu niyyetle yola girdiler ‘āḵıbet anlarıñ şikārları beyābānda (15) bu ḥıle tamām kār oldu bāzir-gānlar ol beyābāna varduḵları gibi ol ḥarāmiler çıkup anları urup (16) her birini bend eylediler metā‘ların ğāret iderken gördiler yükleri içinde bir yük tāze āb-dār-ı İşfeḥān (17) elması var anuñ gibi pā-bes beyābānda içinde vücūd-ı ni‘metdür birbirine ḥaber idüp oturdılar her biri (18) bir dānesin niçe ki yidi yirinden ḵalḵmadı cümlesi bir uğurdan kıruıldılar zıkr olunduğı üzere ardlarınca (19) gönderilen kimseler gelüp irüşdiler bāzir-gānlarıñ bendlerin çözdiler her kişi metā‘ın aldı kimsenüñ (20) bir ḥabbesi zāyi‘ olmadı bu bir ḥıle ile niçe ‘asker göndermek ile bitmeyen maşlaḥat bitüp tamām oldu **ḥikāyet** (21) getürmişlerdür ki Āzerbaycān memleketi şehirlerinden bir şehirde bir ḵuyumcı ile bir dülger var idi (22) ikisi birbiriyle tamām dōstdı nā-gāḥ vilāyetlerinde ikisinüñ de işleri kesād oldu ğāyet faḵır (23) düşdiler ittifaḵ itdiler ki ikisi de terk-i diyār ideler ne diyāra gitseyüz diyü aralarında meşveret itdiler (24) āḥir rāyleri buña muḵarrer oldu ki Rūm’a gideler birgün ikisi irişüp Rūm vilāyetine toĝrı yola (25) girdiler Rūm ser-ḥaddinde bir kiliseye irişüp ḵondılar anda bunlar gördiler ki anlara i‘tibār (26) iderlerdi dülger şan‘atda māhir üstād idi aĝaçdan ol putlar şeklinde şüretler yapardı (27) gitdükleri yirde anları şatarlardı ḥarçluḵ idinüp giderlerdi kendüleri kāfir ruḥbān (28) şüretine ḵoymışlar idi ammā müslümānlar idi berā-yı maşlaḥat kāfir libāsların giyüp kāfirlerüñ (29) be-ĝāyet ‘ābidleri ve zāhidleri şekline girmişler idi ekşer kiliselerde altun putlar görür (30) lerdı ğarezleri anlarıñ birin şikār itmek idi ki derd-i fāḵalarına devā ola idi giderek Rūm (31) memleketüñ devr iderek Ḵonşāntiniyye şehri nevāḥisinde bir kilise-i ‘azimde gelüp (32) mücāvır oldılar niçe eyyām anda kāfirler inince ‘ādet ü riyāzet itdiler şöyle ḥalḵuñ ‘ām (33) u ḥāşı anlara tamām i‘tikād idüp her bār du‘ālarından istimdād iderler idi ekşeri anlara

[286b] (1) ḥarīd olup neflerini dem-i şubḥa beraber ve rūḥ bir dürlü terler idi ittifaḵ birgün ol tā‘ifenüñ (2) pādişāhlarıñ bir ulu da‘veti oldu kilisenüñ cümle papaslarıñ ḥarınıñ bir ulu da‘veti oldu kilisenüñ cümle ḵodılar içinde ḵuyumcı ile dülgerden ĝayrı

şüret uğrusı kimse qalmadı hep (4) gitdiler bu ikisine i‘timād itmişler idi anları kilisede qodılar meger kilisede elli batman miqdārı (5) kıızıl altundan bir put var idi şābıqan anı görüp aña göz dikmişler idi kilise i‘tibārdan (6) hālī olduğın def‘i ikisi çöküp putı yirinden indürdiler taşra çıkup bir münāsib yirde (7) göme qodılar andan geldiler yirlerinde qarār idüp ol degül gibi oldıalr bunuñ üzerine birkaç gün (8) geçdükdēn soñra kilisenüñ hādimleri putı yokladılar büyük put gitmiş diyü papaslar (9) arasına galgale düşdi her biri bir kimseye töhmet itdi illā hiçbirinde kemāl-i zühd ü perhizlerinde (10) kıyumcı ile dülgere töhmet itdi bu ikisinde olmağa hiçbir ferd ihtimāl virmedi ammā bunuñ gitdüğü (11) hikāyet idüp ‘acabā niçe oldı ola didiler ikisi de bī-ihtiyād ağlayup dirīg ki biz tā geldüğümüz gündēn (12) bu ihtimālī virmiş idük anuñ ta‘zīminde siz muttaşıl taqşir iderdüñüz hürmeten tamām gözlemezdüñüz anı (13) gicelerde gündüzlerde tenhā qordıñuz birbirümüzle bunu söyleşürdük nā-gāh put bunlara qazab ide gerek (14) çekile gide dirdük āhir qorqduğumuz başumuza geldi putı qağıdıñuz muqarrer göge gitdi hışmından emīn (15) gerek min-ba‘d sizüñ memleketiñüzde turacaq hāl qalmadı diyü melüllük şüretin gösterdiler ol (16) añlayalar sözine ināndılar ümīddür ki yine yire ine diyü tevbe vü istiğfāra başladılar bunlar nedāmetde (17) kıyumcı ile dülger bu bahāne ile memleketden çıkar gider oldılar birgün anlara vedā‘ idüp putuñ (18) altunı getürdükleri yola toğrı gitdiler zamān ile sālīm ü gānim Āzerbaycān’a irdiler altun kıyumcı (19) elinde idi dülger ile ikisi vüs‘at üzere hārcanurlar idi dülger kıyumcıya altun senüñ elüñdedür (20) hārc itdüğümüzü aña niçe hesāb eylegör didi bir zamān kıyumcı anuñla ‘adālet üzere hārcanurdu (21) kendüsi ne miqdār alursa aña da ol hışse çıkarurdu giderek kıyumcıya şeytān vesvese virdi (22) dimāğına hevā tama‘ların ve hırş sevdāların düşürdi kendü kendüsine böylelüge ne virürler bu altun (23) kışşasın hōd ikimüzden gayrı bilür yok dülgere şimdiye degin virdüğüm yiter bākī qalan altunı inkār (24) ne lāzım gelür didi neccār andan birgün bir miqdār altun istedi kıyumcı niçe altun hep hārcanduñ (25) gitdi ya diyü sā‘ir altunı inkār eyledi neccār ‘ākil kimse idi hiç kıyumcıyı qarşulamadı (26) aña bundan incinmek şüretin göstermedi belki kemā-kān mülā’imet üzere qalmadı ise sağlūq (27) oldun altun nedür ki anuñiçün gam çekilür anuñ hālī çürüyüp hārc olmaqdur didi ammā içerüden (28) bildi kıyumcı altuna qalılıq itdi bunuñ zuhūrı güc ile ve eyümekle tutmağıla olmaz belki bunda (29) hezār hīle vü tedbīr ve nāfi vü te’hīr gerekdür pes tağyīr-i vaz‘ itmeyüp kıyumcı ile şüretā yine eski (30) muhabbet ü müveddet tarīkin ele aldı anı gördükçe muttaşıl

şakālına gülerdi gāh kendü anuñ evine gider (31) gāh kıyuncı kendünüñ evine gelürdi bir zamān kıyuncı ile bu şiveşile geçündi ammā bir müddet içinde (32) evinde bir zīr-i zemīn idüp kıyuncınuñ kıadd ü kıāmetinde ve şekl-i şūretinde ağaçdan bir kıālīb bulup (33) ve bu kıālība ba‘ine-i libāsı renginden libāslar giydürüp ol zīr-i zemīn içinde bir yirde ayagın

[287a] (1) üzere kıāim tavır kıurdu iki küçük ayu yavrıları bulup getürdi zīr ü zemīn ol zindān (2) kıarşusunda zencīrle bağladı her gün anlar acukdı ki anlara gıdā virmelü olurdu kıarşularında kıyuncınuñ (3) kıālībınuñ iki mevzī başına her omuzı üstine bir pāre et kıordı aç ayu (4) yavrıları anı görüp çekinürdi gelür zencīrlerinden ikisin de şalıvirürdi segirdüşüp kıālībınuñ (5) bir omuzındağı et pāresin biri ve bir omuzındağı ol biri alurdu ayu yavruların bu tarīkle (6) günde iki kerre et virür beslerdi bu sebebden ikisin de gözleri muttaşıl kıyuncınuñ kıālībında idi (7) bağlu turdukları yirden aña başların kıulaqların unıdup et tāmā‘ı ile rıfķ u mülā‘imetler gösterdiler (8) bāri dülger ayu yavruların kıyuncınuñ kıālībı ile muħlem alışdurup āşınā itdükden soñra birgün ‘ādeti (9) üzere kıyuncı evine okıdı kıyuncınuñ iki oğlancuqları var idi ardınca uyudurup dülgerüñ (10) ziyāfetine geldi evinde oturdılar bir zamān anuñla oturup tatlu tatlu muşāhebet itdi (11) yimek yiyüp ziyāfet ne ise tamām oldu ba‘de kıyuncı kıalkıp dükkānına gitdi oğlancuqları (12) dülgerüñ evinde kıodı vara eve gidesiz didi kıyuncı gitdüğü gibi dülger oğlancuqları aldı gitdi (13) vardı bir tenhā evde şakladı kıyuncı ahşām dükkāndan eve geldi gördi oğlancuqlar evde (14) yok cān başına şıçradı ahşām kıarāñusunda dülgerüñ toğrı evine geldi oğlancuqlar nice (15) oldu didi dülger kıaberin yok senüñ ardınca hemān kııķup gitdiler artuķ görmedüm didi (16) kıyuncı yine evine döndi yanlarından ben gidicek yine eve geldiler ola didi vardı gördi gene gelmemişler kıyuncınuñ (17) gözine ‘ālem taraldı gözine uyķu gelmedi ol gice şabāħa dirle kııķdı şabāħ olduğı gibi (18) dört yaña segirdüp şehir içinde cüst ü cū itdi kıābil olup bundan daħı nām u nişān peydā (19) olmadı kıyuncı yaķasın yırtup āħ u fiğān iderek yine dülger evine geldi elbetde oğlancuqlarımı bul (20) senüñ yanında kıodum diyüp dülger ile penc ü penc oldu ol kıadīmī dostluqlar bir an içinde düşmenlüge (21) mübeddel oldu āhir kıyuncı dülgeri kıāzıya ilette önünde müdāfā‘a oldılar kıyuncı iki oğlum ile (22) şu kıışinüñ evine varduķ benüm maşlahatum düşdi dükkānuma gitdüm oğlancuqları bunuñ yanında kodum (23) ikisi de bunuñ yanında nā-bedīd oldılar diyü da‘vā itdi kıāzı dülgerine ne dirsın didi dülger (24) gerçektür oğlancuqlarıyla benüm yanuma geldiler

ammā kendüsi gitdükden soñra ikisi de ayu oldılar ve zîr-i zemîn (25) bağlayu kodum zencîr ile işte tırıyorlar didi kâzî dülger söyle mesh ü şüret degişlemekdür (26) ümmet-i Muḥammed içinde olmaz ol geçen peygamberler içinde olmışdur tîz oğlancuıkları bul didi dülger (27) kitâblarda olanı siz pek bilürsüz ben şu kişinüñ oğlancuıkların ayu oldılar diyüyörün gelüñ görüñ (28) eger sözümdde yalānum var ise ḥaḳḳumdan gelüñ didi kâzî yanında ğulüvv-i muḳarrer ümmet-i Muḥammed içinde mesh (29) olmaz ammā şu kişi ‘aceb ḳavî söyler varup görmelü olduḳ didi ve bunı işidüñ kâzınuñ yanına (30) geldi şehrüñ a‘yânından bir cem‘le kâzî ḳalkup ḳuyumcı ile dülger ile dülgerüñ evine geldiler (31) kâzî ile a‘yân-ı nās dülger zîr-i zemîne indürüp anlara ayu yavruların bağlu gösterdi buyruñ (32) ḳuyumcı ḳarşularına gelsün oğulları olduğı niçe yıllar olur didi meger ol ğün ḳuyumcınüñ ḳalıbın (33) ḳaldırup āḫir yirde saḳlamış idi ve ayu yavruların muḥkem acuçdurmuşdı ḳuyumcı ḳarşularına

[287b] (1) gelüp kendü ḳalıbı yirine tırduğı gibi ayu yavruları aña yalanı başladılar mülā’imet tarîḳiyle dürlü dürlü (2) ni‘meler itdiler tîz dülger zencîrlerin boşandurdu ikisi de segürdür ḳuyumcınüñ omuzı (3) üzerine biri bir omuzı üzerine şıçrayup boyununa ḳulağına sürtmege başladılar kâzî vü ḥaḳḳ görüp ḫayrân (4) oldılar kâzî ben bunda bî-tekellüfe ḫükm idemezsin te’emmül iderin göreyin didi ḫaḳḳla zîr-i zemînden (5) ḳıḳup gitdiler dülger ayu yavrularınüñ zencîrüñ ucını ḳuyumcınüñ eline viridi ḳardeş oğulları (6) didi ḳuyumcı orada ḳışşayı añladı gördi dülger zāfer bulamadı iki oğuldan bedel kendüye (7) iki ayu yavrusı yükledi budur hep bā‘iş altında kendüsi ḳolayluk itdügidür dülgeri bir kenāra (8) çeküp ḳulağına ḳardāş vallāhi senüñ altundan bāḳî ḳalan ḫaḳḳuñ yanumda ḫāzırdur saña üleşdüreyin (9) didi neccār da vallāhi senüñ oğullarıñ da benüm yanumda şāğ u sālīm saḳlıdur hemān altun baña geldüği (10) oğullarıñ da varurlar didi bu ḫile ile ḳuyumcınüñ elinden ammā kâzî şubaşı faşl itmedüği (11) ḫuşuşını ḫile-i faşl eyledi **ḫikāyet** getürmişlerdür ki Müslim bin ‘Abdu’l-Melik Rüm ḫişārlarından (12) bir ḫişārı muḫāşāra itmişdi niçe zamān ‘asker ile üzerin alup oturdu ḳābil olup fetḫine (13) zāfer bulımadı leşkeri ‘āciz ḳaldı fetḫinden nevmîd oldılar āḫir ḫalife bir nice ğün oruc (14) tutup Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a müteveccih oldu İllāhî bunuñ fetḫine bir vesile müyesser eyle diyü tazarru‘ eyledi az geçmedin (15) birğün gördi ordusu içinde bir siyāḫ kelb gezer emr itdi ol kelbi döğerek ‘asker içinden (16) ḳıḳardılar gitdi ol gice ittifaḳ ay idüği idi ḫişāruñ ba‘zı fetḫine ḳābil yirlerin tecessüs için (17) ḫişāruñ altına varup gözedür ‘aynî ile ol kelbi gördi ḫişār bedenleri üzerinde gezer bildi (18)

ordusu içine hişār içinden gelür gider imiş elbetde bu hişār dīvārlarından bir delüğinden (19) girür çıkar görüñ didi aradılar anuñ gibi delük bulmadılar yarındaşı emr eyledi bir ağzı taracuk (20) tağarcuğı yağ içinde ıstayup içini taru ile taldurdılar ve tağarcuğı ordunuñ içinde (21) karşı ol kelb gelüp gezdügi yirlere bıraktılar birgün kelb gene hişārdan çıkup ordu içine (22) girdi tağarcuğı buldı ol yağ koşuıyla getürüp içindeki taruyı döke döke hişār (23) içine yimege aldı gitdi Müslim buyurdı ol taru dökündüsini karup gitdiler gelüp çıktuğı (24) delügi buldılar āhir hişārı ol delükden girüp feth eylediler **Cevāmī'ü'l-Hikāyāt kitabında kısım-ı (25) evvelden on dördinci bāb** ki vüzerā ahvālinden ve anlaruñ fikr-i ferāsetlerinde ve hüsni-kiyāsetlerinde (26) beyānındadır seyyidü'l-mürselin ve hātemü'n-nebiyyin Hāzret-i Muḥammed Muştafā 'aleyhi efzalu's-şalāvāt (27) ve ekmelü't-taḥiyyāt ḥādīş-i şeriflerinden ve ḥādīş-i şahīḥde **izā erāda'llāhu bi- melikin hayren kabbezā lehu (28) veziren ve şālihen in nesiiyu zikruhu ve in 'adle e'ānehū** ya'nī kaçan Hāḳḳ Te'ālā bir pādīşāha ḥayr dilese aña bir (29) eyü vezir müyesser ider her bār ki ol pādīşāh 'adl u kāyķından bir daķıķa unıda ol vezir anı aña (30) añdurıvirür ve ve her bār ki 'adl ide ol vezir aña 'adl itmekde mu'āvīn yoldāşluk ider diyü buyurdı (31) ve 'uķālā dimişlerdür ki vezire pādīşāhlara şāhına kanādumuzla sendedür şāhinüñ kanādı (32) olmasa şikār alımaduğı gibi vezir nāşih ü şālih olmasa pādīşāh daḥı devletdārın saydını (33) şikār idemez pes bu bābda anuñ gibi vezirler hikāyetden biz de bir nice hikāyetler getürdük diñlenilür

[288a] (1) fā'ide ḥāşıl ola inşā'llāh **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Fahrü'd-devle karındaşı (2) 'Azdü'd-devle'ye 'āşī oldı 'Azdü'd-devle anuñ def inde Hemedān'a 'azīm ḳutlu 'asker gönderdi (3) Fahrü'd-devle bildi anlar ile cenge tākāt getürimez kaçup Ḳabūs-ı Şemgīr yanına gitdi ki Cürċān (4) memleketi pādīşāhı idi varup anuñ sāye-i 'āḫīfetine ilticā itdi 'Azdü'd-devle anı Ḳābūs'dan istedi (5) aña vāfir māl u ni' met ü memleket 'ahd eyledi Ḳābūs sözine iltifāt itmedi feryād evüme gelen alāylar (6) ḳabül olına ne redd olunmaḳ pādīşāhlar eyinde yoḳdur didi 'Azdü'd-devle bundan Ḳābūs'a incinüp (7) Rey şehrinde Mu'izzü'd-devle adlu karındaşına buyurdı ki gidüñ Cürċān memleketinde Ḳābūs üzerine 'asker çek (8) Ḳābūs da bunu tıyup Ḥorasān mülüki Sāmāniler'den istimdād itdi anlar da birkaç yarar begleri ile (9) aña yarduma altı biñ yarar bahādır 'asker gönderdi ki içlerinde müretteb yarāķları ile on zencir cengī (10) fil var idi Mu'izzü'd-devle bu ḥaber vāşıl olıcaḳ endiş-nāk oldı Şāḫib İsmā' il bin 'İbād ki (11) vüzerā-yı cihān içinde eyülük ile ekşeriyen vezirlerüñ yegānesidür Mu'izzü'd-

devle'nüñ vezîri idi bu Һuşuşda (12) anuñ rāy-ı dostundan meded umdı Şāhib birgün 'adū 'askerine varup gören cāsūsları (13) şordı 'adū 'askerinüñ içinde çāderi öñünde nevbet urılır k̄āh kimse var idi cāsūs ol (14) kimse didi Şāhib göñlinden anlaruñ işi kolay aralarına tiz ihtilāf bırağurın didi andan cāsūs (15) içlerinde müşāverelerin idecek kaç 'ākıl-i pîr kişi var didi cāsūslar mîrleri yok ammā ol filleri (16) var idi eger içlerinde didügüm gibi iki pîrleri olsa anlara rāy u tedbîr idi virseler yüz filler (17) olmağdan bize def'leri düşvār olurdu anlaruñ işleri kolay didi 'ākıbet anlaruñ tedbîrleri (18) Һuşuşında bir kavî tedbîr itdi aralarında ihtilāf bırağdı Һorasān 'askerin şaddılar Qābūs Cürcān (19) vilāyetin terk idüp Һorasān'a gitdi anda qaldı Şāhib İsmā'îl bin 'İbād vefāt itmeyince memleketine (20) gelmedi **hikāyet** getürmişlerdür ki bir vaqtdē 'Azdü'd-devle bir düşmeninüñ def' i emrinde Şāhib İsmā'îl (21) bin 'İbād'la müşāvere itdi Şāhib 'azîm dört nesnenüñ def' olunur bir kılıçlaşmaq ile bir de döğüşmek ile (22) bir zehr yidürmek ile bir de māl virmek ile bu dörtten herkanğısı kolayuñuza gelürse siz de anuñla (23) def' eyleñ Һüsn-i vechile Һaşmuñ def' i mümkün olıcağ Һarb u cenk zaħmetin çekmek lâzım degüldür didi (24) Һaķıkatde bu söz cevāmi'ü'l-mühimmeden ol uludan şadır oldu **hikāyet** 'İrāk'da (25) 'Azdü'd-devle Fenā Һüsrev'üñ atası Rüknü'd-devle'nüñ imāreti zamānında cibāl-i 'İrāk'üñ caylak ve 'uryān (26) fuķārāsından bir cemā'at Qayşer-i Rüm elinde tutsaq oldılar Qayşer anlaruñ içinde elli miğdārı Belüc (27) kimselerin öñine çağurup tercemānına bunlara di içlerinde birini öldürmeyem ve mālā kesmeyem hemān āzād (28) ideyin şöylece yürürin ben de kendülerden eyülügi muķābelesinde bunu isterin ki begler Һüsn-i şāhîh mā- (29) cerām ileteler ve benüm ağzumdan aña şöyle diyeler ma' lūmı olan bir 'azîm leşker yarāğın görmişdüm ki anuñ (30) üzerine şālim varalar memleketin elinden alalar velikin rāy-ı tedbîri kılıçdan muķaddim añlayup vezîrlerüm ile (31) ve memleketüñ umūr-ı dīde-i pîrlerümle müşāvere itdüm cümlesi aña qaşd eylemek Һaťādur bunuñ için ki anuñ vezîri (32) Şāhib İsmā'îl bin 'İbād'dur eger Һaķq Te'ālā anı maķhūr itmek istese aña anuñ gibi vezîr virmezdi (33) didiler biz de ol fikrden vaz geçüp bir zamāna dağı qodum pes kendümi ol vezîr ü dānānuñ 'aql

[288b] (1) u kifāyeti himāyesinde bilüp qudreti bilsün didi **hikāyet** çün Me'mün Һalīfe vezîri (2) Fażl bin Sehl maqtül olıcağ yirine qarındaşı Һasan bin Sehl vezîr idindi etrāf-ı memālikden a' bād-ı (3) vilāyetden aña her kimse tehnît-i vezāret için mektüb gönderdi cümleden biri ol zamānda olan (4) büleğādan Sehl bin Һārūn adlu kimsenüñ ki

belāgātde yegāne-i ‘aşr idi gönderdüğü gibi ‘Arabī mektüb (5) idi ki Türkīce ma‘nāsı bu idi belki her zamānuñ bir sevincesi olur sen de çalış ki kendüñ mālikinüñ sevincesi (6) olasın ve devlet bir kaçagan nesnedür ne hîle koyarsañ kurandan bir hişşe alagör ve işler ortasına (7) güzer şal ammā şoñında ‘aql kullan ve senden evvel gelüp buña işmarlanan işe mübāşir olmuşken gidenlerüñ (8) ki kimi bu işi dosta bıraktı gitdi ve girmede düşmene iħbār u aħvālin yoklarsın da anlara göre aña (9) vir ve bunun da yakīnen bil bu işi ki bugün saña işmarladılar irtesi birine daħı işmarlarlar ve İslām (10) Ḥasan bin Sehl bu nāmeyi okıyıcak ‘acib lafzı az ma‘nāsı çok meşā’ihdür beni ğaflet uykusından (11) uyardı Ḥudā-yı Te‘ālā’dan ‘azze ve celle tevfiķi taleb iderin ki kaştı müntaşıħ olam didi **hikāyet** (12) ‘Azdü’-d-devle Fenā Ḥüsrev’üñ veziri Ebü ‘Ali Ḥuşayr’den incindi bir ilçı gönderüp bir ‘uryān kılıç virdi (13) aña buluşduĝuñ gibi bu ‘uryān kılıcı öñüne ko da hiç söz söyleme kalk git didi ilçı Ebü ‘Ali (14) Ḥuşayrī irişüp ‘uryān kılıcı öñünde koduĝı gibi gibi kalem-dānından bir dāne kalem çıkarup ilçinüñ (15) öñüne atıvirdi cevābuñ budur al git didi ilçı Ebü ‘Ali andan şoñra ‘Azdü’-d-devle’nüñ esās (16) devletine bu endişelerin urup niçe mekr ü hadā’ ile ‘askeri arasına fitne bıraktı āħir ‘askeri (17) ‘Azdü’-d-devle’nüñ üzerine ħurūc idüp anı kayd u bend itdiler oĝlı Hilāl’i yirine geçürdiler kalem kılıcı (18) igdürdi **hikāyet** çün Faħrū’-d-devle karındaşı Fenā Ḥüsrev’den kaçup Nişābūr’a geldi Nişābūr (19) veziri anuñ ħaķķ-ı ri‘āyetinde taķşirāt itdi Faħrū’-d-devle aña muħkem incinüp bir kāĝıd gönderdi mazmūnında (20) eger senüñ kalemüñ var ise benüm de kılıcum vardur ikisinden kanĝısı ħübdur gör didi Faħrū’-d-devle vezirüñ (21) kāĝıdını şemsü’l-me‘ālī Kābūs’a gönderdi ol da kāĝıduñ altına orada rāy-ı şaħiħ olmasa tiĝ de kalem de işe (22) yaramaz diyü yazdı **hikāyet** memālik-i Īrān mülūki içinde bir melik var idi be-ĝāyet bahādır-şaŗvet ü (23) heybetle mevşūf er idi anuñ a‘dāsı ile cenge ‘ādeti bu yetdi ki cenk güninde leşkerinüñ güzide bahādır (24) larından birkaç beg kişinüñ cümlesine silāħlar giydürdi anlar siyāh-dārān diyü ad komışdı cengüñ (25) ibtidāsında anları şaff ardlarında ķordı hengāme-i cenk tamām kerem olıcak ilerü tūran ‘askeri (26) başarlar idi ittifāķ bir vaķt Türkistān tarafından ol meliküñ üzerine bir yüce ķavī düşmen geldi (27) tamām elli biñ süvār ‘askeri var idi melik daħı ‘askerin cem‘ idüp aña muķābil oldu iki (28) ‘asker cenge başladılar Īrān meliki bir yüksek yire çıķup vüzerāsından ve ħavāşından (29) ba‘zı ile oturur cengi temāşā iderdi gördi ol gün cenkde ħaşmuñ cünbişleri kendü (30) ‘askerlerin artuķ dileği ki cengi te’ħire kıoya ‘askeri yirlü yirine çekileler ba‘zı tedbīr ide birgün (31) daħı uğraş

ideler bu fikr ile tiz devāt u kalem eline alup bir pāre kāğıd üzerine Pārsice sipāh- (32) dārān rā be-güyend tā bāz āyend kelāmın yazdı Türkice ma‘nāsı siyāh giyen ‘askere di ki girü çekilsünler (33) ya‘nī cengi te‘hīre qosunlar dimek olur kāğıdı qarşusunda bir vezīri tırdı aña virdi ki siyāh-dārına

[289a] (1) göndere ki girü çekülüp cengi te‘hīre qoyalar vezīr be-gāyet ‘ālim ü ‘ākil ü dānā idi gördi pādīshāh ki (2) bu emri hīç ma‘zül degül kerem-ā-kerem cenk eşnāsında ‘asker dönmeq ḥasma kuvvet anlara hezīmet (3) gibidür pādīshāha bunı ‘arz itmek maḥallide degül tāz-ı kılkele devātın kalemün çıkarup pādīshāh (4) tuymān yazduğına kızıduqları siyāh-dārān lafzınıñ yā’sınıñ altındağı iki noqtası altına bir noqta (5) daḥı kodı lafz sipāh-dārān rā be-güyend tā bāz āyend oldu ki ma‘nāsı sipāh çeken beglere di ki (6) girü çekilsünler dimek olur ve def‘i kāğıd vezīr cenk içinde ilerüde uğraş beglere gönderdi (7) pādīshāhuñ ḥaṭṭı ile kāğıdı göricek mażmūnında bunı añladılar ki pādīshāh temāşā iderken kendü cenklerinde (8) dostluq añlaya daḥı eski ‘ādetince tiz cenkden çekilün siyeh giyenler bölüğine yol virün anlar ilerü (9) varsunlar diyü emr itdi hemān gāyrete gelüp kuvveti bāzūya getürdiler cenkde iqdām üzerine (10) bir vechle tırdılar ki meydān-ı kār-zāruñ tözini tıtdı ol rüz-ı nā-pāy-dār-ı şeb-tāre beñzedi hengāmelerinde (11) şahn-ı meydān ‘arz-ı ‘Araşāt’a döndi az geçmedin ‘adū ‘askerin başdılar pādīshāh temāşā iderdi (12) bu ne ḥāldür ki ‘askerümüz bu dem umulmazken böyle ḥareket gösterdiler hīç sipāh-dārlar bölüğine de ihtiyāc (13) oldu ‘adū ‘askerini şaddılar didi vezīr kāğıda kalem kōnduğıñ ve siyāh lafzın sipāh itdügin (14) didi pādīshāh inşāf saña ki elli biñ ‘asker bir lafz ile başdı ki ‘ālemde vezīr olıcaq (15) senün gibi olsa didi **hikāyet** ol devlet ü ‘izzet ü kudret ü müretteb ki Hārūn (16) er-Reşid zamānında vezīri Yaḥyā bin Ḥālīd-i Bermekī’ye müyesser olmuş idi sār mülük-i ḥulefā zamānında (17) hīçbir vezīre müyesser olmamış idi anuñ vezāreti zamānında Hārūn er-Reşid diledi ki Ḥorasān (18) vilāyetinün beglügi ‘Ali bin ‘İsā’ya vire Yaḥyā bin Ḥālīd kōmadı ‘Ali bin ‘İsā meşhūr kimsedür vilāyet-i (19) Ḥorasān ise ser-ḥaddi vilāyet-i İslām’a nedür anı anda göndermek ḥaṭādur didi Hārūn er-Reşid (20) sözün diñlemedi vilāyet-i Ḥorasān’ı ‘Ali bin ‘İsā’ya virdi ‘Ali Ḥorasān’a varduğı gibi re‘āyāya (21) zulm elin uzatdı memleketden zulmler bī-nihāye māl taḥşil itdi muttaşıl Bağdād’a her yıl vāfir (22) ḥazine gönderürdi bir vaktde gene bir ‘azīm ḥazine gönderdi altundan gümüşden cevāhirden ve daḥı (23) miskden ve ‘üddan vesā’ir Hindūstān ve Türkistān metā’larından ve Türk kullarından Taṭarlar’dan (24) vesā’ir laṭif ü zarif pādīshāhına yād-

gār nesnelere cinsinden ol kadar nesne cāmi'-i hāzīne idi ki (25) anuñ defterin okımağdan Hārūn yoruldu her birinden niçe mihād deve kaṭārları yüklenmişdi bu hāzīne (26) daḥı şehre girmedi ḥalīfe Yaḥyā bin Ḥālid'e buyurmuşdi ki oğulları karşılaya anlar da karşılayup (27) getürdükleri gibi ḥalīfe Yaḥyā bundan evvel bunca mālī kande gördi şimdiye degin biz hoş gāfil (28) imişüz ammā ey Yaḥyā şimdi bu mālā zafer bulursa hep senüñ sözüñ tutmaduguñ tersidür didi (29) ya' nī Ḥorasān'ı 'Ali bin 'İsā'ya virdüğine bir bereketdür dimek istedi Yaḥyā emīrū'l-mü'minīn evvel mällar (30) sāhibleri ellerinde idi anlar ellerinde maḥfūz idi sen bu vebāllerinden berī idüñ ki hiç buña mağrūr (31) olmañ ki on bu kadar māl daḥı ḥarc itmek gerek sizüñ Ḥorasān evvel ki kararın yine yola ol memleketüñ (32) bu māl alınmağıla olan biri ta' mīr olına gene evvel ki revnağın burada didi ḥalīfeye bu sözi hoş (33) gelmedi meger bundan evvel Ḥorasān beglüğini Yaḥyā bin Ḥālid'üñ karındaşı Fażl bin Ḥālid elinde idi

[289b] (1) ḥalīfe 'Ali bin 'İsā'ya anuñ elinden alup virmişdi ya' nī karındaşı zamānında bu māl gelmedüğü için (2) anuñ toğruluğın göstermek ister ol 'adālet iderdi diyü bize remzle ta' n ider diyü fikr eyledi (3) ammā kışşa Yaḥyā didüğü gibi idi zulmle cem' olunmuş māl idi āḥir hāzīneden biri birine biñi çıkdı (4) az geçmedin Ḥorasān vilāyetinde karışıklık oldu niçe feterāt u fesādāt zuhūra geldi emīrū'l-mü'minīn (5) Hārūn bi-nefsīhi iki kerre ' asker ile anda oturdu tekrār güc ile zabṭ itdi ammā evvel ki revnağı bulamadı (6) ḥattā Hārūn ol seferde vefāt itdi nite ki cild-i evvelde ḥulefā zikrinde geçmişdür **ḥikāyet** Nizāmu' (7) l-mülk vezīri meşhūr 'ālimdür ve adı Ḥasan bin İshāq'dur rahmetu'llāhu 'aleyh ḥattā anuñ şānında ekşer (8) kütüb-i tāriḥde böyle taḥşir iderler ki ol kendüñüze soñra çeşme-i rüzgār vezāret manşıbına ḥakāret (9) gözi ile degdi ya' nī bir daḥı anuñ meşelin getürmedi dimek isterler ve şöyle getürdiler ki Nizāmu'l-mülk (10) ibtidā 'Azīzü'd-dīn Fuḳā'ī adlu kimseye yanaşdı ki Sultān Melik Şāh'üñ şarāb-dārı idi vefāt (11) 'ālī-ḥimmet pādīşāh yanında teḥarrüb itmiş ulu kişi idi şarāb-dār kābiliyyetin görüp Nizāmu'l-mülk'e tertīb (12) itdi ḥüsn-i kiyāset ü ferāset ile anuñ yanında şehrin tutdı anlaruñ salṭanatlarında açıcıbaşılık (13) gāyet ulu manşıb idi Sultān Melik Şāh'üñ açıcıbaşısı olup anuñ vaşfın işidüp (14) Nizāmu'l-mülk'i şarāb-dārdan istedi bizüm maşlahatumuz senden çokdur anuñ gibi maşlahat-güzār-ı ferāset (15) ü kiyāset ehli kimseye bizüm ihtiyācımız senden artuğdur didi 'Azīzü'd-dīn Fuḳā'ī de Nizāmu'l-mülk'i (16) açıcıbaşına virdi bir zamānda bunuñ ḥıdmetinde oldu bunda daḥı tamām mertebe kifāyetler ve istiḳāmetler (17) gösterdi anuñ kıbelinden

muḥāsebe virmege pādişāhuñ defter-dārları ḥuzūrına anlar ile münāzara vü mekālime (18) bir vechle ferāset gösterürdi ki işden müteḥayyir olurdu āḥir defter-dār bunuñ gibi adam aşçıbaşınıñ yanında (19) n'eyler pādişāh dīvānında ḥıdmet itmege kâbil kimse ancak dīvānı aşçıbaşı yanında alup dīvānda kendüye (20) müte'allık bir ḥıdmet üzerine kodı şākird idindi defterleri yazdurdı bir müddet bunuñ üzerine geçdi (21) dīvān-ı sulṭānide tamām añılır kimse oldu giderek aña defter-dār nā'iblügi dirler bir manşıblar olurdu (22) aña anı virdiler bu def'a pādişāh ulūm-ı ādem oldu **hikāyet** ittifāk ṭālī'inde Sulṭān Melik (23) Şāh bir sefere 'azīmet eyledi nā-gāh defter-dār ḥasta oldu sefere gidemedi pādişāha aḥvālin 'arz (24) itdiler pādişāh kendüsi gidemezse yirine nā'ibini göndersün diyü buyurdı Nizāmu'l-mülk sefer yarağın gördiler (25) meger henüz pek yiñi yetişmiş kimse idi sefer yarağın görmege iktidārı yoğ idi ne māl var idi ne atı katırı (26) ve ne devesi ve ne ḥıdmet-kārı ki sefere vefā iderdi müteḥayyir oldu bu ḥayret ile tiz ābdest aldı mescide (27) vardı iki rek'at namāz kılup bir direk dibinde oturup dizin diküp baş dizi üstine kodı (28) kendü aḥvālini fikr iderdi nā-gāh gördi mescid içinde bir a'mā girüp secdede kim var didi Nizāmu' (29) l-mülk hiç tınmadı kendü aḥvālin zıkr iderdi a'mā mescidüñ şu yanın bu yanın çaldı yoqladı bildi (30) kimse yok toğrı mescidüñ miḥrābına vardı miḥrāb içinde olan kāluyı ḥasırı kaldurdı miḥrābuñ (31) döşemesinden bir taş kopardı altından bir kīse çıkardı içinde tamām biñ altun var idi etegi (32) üzerine döküp birez şu yaña bu yaña karşıdurdı altun oynadı andan gene kīseye koyup neng altına (33) koydı taş kemā-kān berkitdi ve ḥasırı kaluyı yine miḥrāb içine döşedi doğıdı gitdi Nizāmu'l-mülk

[290a] (1) direk dibinden hep bunları gördi a'mā mescidden çıkup gitdüğü gibi bu baña Cenāb-ı Ḥaqq'dan (2) hediyeür şunuldı ihtiyācum vaktidür varayın bu altunı alayın ḥarca süreyin ḳudretüm olıcağ mu'temed (3) yirine beş vireyin nihāyet altunı benüm yanumda emānet gibi ola didi varup taş kaldurdı altından (4) ol biñ altunı alup evine geldi Ḥaqq Sübhānehu ve Te'ālā Ḥazretleri'ne şükr idüp iğvādan emīn oldu anuñla (5) tamām sefer yarağın görüp at gibi deve gibi ḥıdmet-kārlar gibi cümle levāzım almağa vefā itdi defter-dār bu tertibi (6) gördi sefere tamām tecellülle çıkdı ol sefer Sulṭān Melik Şāh rikābında şāyeste ḥıdmetler eyledi pādişāhuñ (7) tamām ma'lūmı oldu ol seferden dönicek ḥasta olan defter-dār vefāt eyledi Melik (8) Şāh defter-dārluğı aña virdi defter-dārluğda daḥı kendüden evvel gelenler göstermedüğü kifāyetler gösterdi (9) āḥir vezīr oldu vezāret emrinde daḥı ol ḳadar mahāret gösterdi ki kıyāmete degin nişānı

söylenür anuñ (10) āṣār-ı ḥasenesi bābında kitāblar yazdılar ve dirler ki vezīr olduğdan
 soñra ol a‘māyı nice zamān aradı (11) nām u nişānın bulamadı muttaşıl anuñiçün
 te‘essüf çekdi baña altını mübārek oldı üzerümde kaldı (12) ne altunun virdüm ve ne
 ‘uvz itdüm dir idi ittifāk birgün şehir içinde yetüp giderken Merv bāzārı (13) içinde
 gördi bir yirde yol üstinde oturup dilenür be-gāyet pīr ü nā-tüvān olmuş hıdmet-
 kārlarından (14) birine emr itdi sarāyına iletdiler meclisini ḥālī idüp buyurdu pīr-i
 a‘māyı yanına getürdiler oturdu (15) anuñ önüne varup vaqtle ‘azīz bir zamān da senüñ
 altuncuğuñ zāyi‘ olmuş idi anı bulabildüñ miydi (16) yoḥsa gitdi mi idi a‘mā cüst atına
 yapuşdı şimdiye degin bulamadum idi şimdi buldum ve bilüm ki (17) senden ğayrı
 kimse almamışdur zīrā ben anı hīç kimseye dimemişdüm eger sen almasañ neden
 bilürdüñ didi (18) Nizāmu’l-mülk andan i‘tizār idüp buyurdu aña beş biñ naḳd kıızıl
 altun virdiler buyurdu (19) Merv köylerinden aña bir laṭif köy şatun alup kendüye ve
 evlādına vaḳf eyledi daḫı şimdi de (20) ol ḥayrātta bākīdür aña diye nābed-i pāyān
 ya‘nī gözsüzler köyü dirler fuḳārā-yı ‘amiyān taşarruflardur (21) bu ḥikāyetde fā‘ide-i
 celīliyle beşāret vardur ki ‘uḳālānuñ ma‘lūmı ola her kaçan ki Ḥaḳḳ Sübhānehu (22) ve
 Te‘ālā bir kimseye devlet eylese siz şadruñı yirden renc ü ta‘b çekmedin aña esbābın
 müheyyā ider (23) virür niteki Peyğamber Ḥazretleri bir ḥadıṣ-i şerīflerinde [**izā
 erāda’llāhu şey’en heyye’e esbābe**] diyü buyurdılar ki (24) ma‘nāsı Allāhu Te‘ālā bir
 nesneyi dilemese anuñ esbābını kolay mı virür dimekdür şadaḳa Resūlu’llāh (25)
 şallā’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem **ḥikāyet** Nizāmu’l-mülk Sulṭān Melik Şāh’uñ manşib-
 ı vezāretde (26) tamām istiḥḳāk üzerine temkin-i istiḳrār itdi zaḫt-ı umūr-ı salṭanatında
 gümāncıġı gūşış ider hīç (27) bir emre kuşūr ḳomazdı ḥüsn-i iḥtimām u zaḫt-ı temāyī ile
 derün-ı memleketi sāde gülşen gibi ma‘mūr (28) ve sipāh u re‘āyāsı ehl-i cennet gibi
 ma‘zūr idi anuñ zamān u vezāretinde pādişāhı ḥaḳḳında itdüġi (29) şāyeste hıdmetler
 bābında gösterdüġi āṣār-ı ḥüsn-den biri budur ki ol vaḳt ki Sulṭān Melik (30) Şāh ḥayl ü
 ḥaşem-i bī-gerān ve sipāh-ı İslām-ı bī-pāyān ile Rūm’a ‘azm itmek ‘arz eyledi tamām
 dört yüz biñ (31) ‘asker ile Rūm ser-ḥaddine irdüġi gibi anı Ḳayşer-i Rūm ‘asker-i
 küffārı şimār-ı encüm-ḳarārla ḳarşuladı aralarında (32) cenk hengāmesi ḳopdı ḳopıcaḳ
 muḳarrer oldı iki ‘asker birbirine ḳarşu yürüdiler mābeynlerinde cüz’i (33) mesāfe kaldı
 söyle ki iki üç gündən soñra cenk olsa gerek idi ittifāk bu eṣnāda birgün

[290b] (1) Sulṭān Melik Şāh şikāra yetdi meger bunuñ gibi ‘askerle giderken çıḳsa
 ‘ādeti bu idi ki ekşer (2) āyende ṭonında sā’ir esbābında tekellüfāt üzere binmezdi şāh

levend-âne binerdi bu def a daı ol (3) üslüb üzere binmişdi yüz atlar ile havâli-i
‘ askerde şikâr üzere gezerken ğafletle bir miqdâr (4) ‘ askerden ayrılıp ilerü vardılar nâ-
gâh kâfir ‘askerinüñ qaravânuña şataşdılar vâfir atlar (5) mükemmel silâhla ârâste
çoqluk kimse idiler gördiler bu deñlü yarâksuz yasâksuz müslümân (6) şikâr üzere ğafil
güzerleri def dört yanlarından maħalldiler anları çıkarup ortaya aldılar kaçmağa (7)
çâreleri olmadı ne cenk itmege zarûrî el virdiler Melik Şâh’ı da vesâ’irinde hep tutup
(8) cellâdlar kayd u bend ile Qayşer’üñ ‘ asker-gâhına toğrı alup gitdiler yolda giderken
Melik Şâh (9) yoldâşlarına zinhâr bâña ta‘ zîm ü tekrîm eylemeñ beni tuyurmayın görüñ
didi bârî cümlesi maħbûs (10) Qayşer öñine iletdiler Qayşer anlara içüñüzde başıñuz da
kañıñuzdur didi anlar biz başlu buğlu tâ’ifeden (11) degülüz birkaç çâderin
mihterleriyüz ağalarumuz koñduğdan soñra hıdmetümüz kalmadı bilmezlikile şikâra
(12) çıkduğ idi giriftâr olduğ didiler Qayşer iletüñ bunları ğabs eyleñ didi iletüp bir
çâderde ğabs (13) eylediler bu yaña Melik Şâh’ı tutdukları yirde kendü ile şikâra
gidenlerden iki Türk girüde qalmışlar idi pâdişâh (14) başına bu belâ geldüğin görüp
def î leşker-gâhlarına irişüp toğrı Nizâmu’l-mülk öñüne geldiler ve mâ-cerâyı (15) aña
ğaber virdiler tîz ikisin de ğabs eyledi ki bu ğaber fâş olmaya ve ağşâma yakın leşker
içinde kendü (16) i‘ timâd itdüği kimselerden yüz miqdâr kimseyi birer ikişer ‘ askerden
taşra gönderdi vardılar ağşâm (17) vaktinde taşrada cem‘ olup bir yirden ‘ asker içinde
pâdişâhuñ otağı öñüne toğrı segürdüşdiler (18) pâdişâh şikârdan geldi diyü âvâz itdiler
leşker içine bu âvâzeyi bıraktılar andan etrâf-ı ‘ askeri yokladı (19) lâzım olan ağvâli
tedârik itdi ol gice Qayşer’e ilçilikle gitmege niyyeti üzere buña müte‘ allık olan umûrı
(20) tamâm gördi ğazır itdi ve münâsib gördüği üzere Melik Şâh ağzından nâmeler
yazdı hemân (21) seğerî yetdi Qayşer der-gâhına varup Melik Şâh cânibinden Nizâmu’l-
mülk kendüsi ilçilikle (22) geliyorur diyü ğaber iletdi Nizâmu’l-mülk nâm u nişânı
cihânı tutmuş idi cihân pâdişâhları cümle anuñ (23) reşkin çekerlerdi Qayşer anuñ
geleceğin işidicek aña ta‘ zîm ü tekrîm eylemekge vezîrlerin gönderdi (24) hezâr ‘ izzet
ile toğrı Qayşer öñüne iletdiler Qayşer anı göricek ikrâm idüp otur diyü yir (25) gösterdi
Nizâmu’l-mülk oturdu Qayşer aña müteveccih olup Melik daı civân oğlandur anuñ (26)
itdüği iş ki bizümle cenk ü ğuşûmete geldi bilmezlikden ve oğlanluğındandur sen anı
bundan men‘ itmeñ (27) gerek idüñ didi Nizâmu’l-mülk ‘ aql-ı kâmil ü rây-ı şâmili
üzere ne itdi ise itdi Qayşer ile Melik Şâh (28) arasını şulğ eyledi sözi bu mertebede
karâr itdürdiler ma‘ kül ile ekşer didükleri ne müsâ‘ade itdi (29) Qayşer daı kendü

didüğine iki muhâlefet itmedi aralarında tamâm ‘ağd-i mesâlih olduğdan sonra (30) Kayser’ün müte‘allikâtından ba‘zı hiç sizün ‘askeriñüzden kimse gitdi mi didi Nizâmu’l-mülk ben bilmezim (31) ‘asker çokluğdur gitmese de ‘aceb degül didi sizden yüz süvâr tutduk çün bizüm ile şulh (32) itdünüz ya anları nicidelüm didiler Nizâmu’l-mülk şalvirseñüz olurdu Kayser buyurdu yüzün dağı (33) kayd u bendle huzûrına getürdiler Melik Şâh Nizâmu’l-mülk’i göricek sevindi bildi ki halâşında

[291a] (1) bir ta‘bir itmişdür Nizâmu’l-mülk anlara müteveccih olup kaçığı bunuñ gibi günderde şikâra (2) gitmek münâsib degöldügin hod bilürdünüz yine giderdünüz cümle pâdişâh seni ‘avf itdi didi (3) Kayser buyurdu cümlesin şalvirdiler Nizâmu’l-mülk’e tapşurdu kendüsi dağı Nizâmu’l-mülk’ün (4) yanınca Melik Şâh’a diyü bir ilçî koşdı ki vara bura Melik Şâh’la ‘ağd-i şulh muhkem eyleye Melik Şâh’ı (5) sâ’irleri ile alup ferağ u şâd-mân yola girdi Kayser ‘âsker-gâhdan uzayup kendü ‘askerine (6) yakın geldüğü gibi atından indi de Melik Şâh’uñ ayağına düşüp yüzün gözin sürdi hey (7) pâdişâh bu itdügün ne idi bizi yetim ideyazduñ hele Hudâ-yı Rabbu’l-‘âlemîn’e minnet ki ‘asker-i İslâm’ı (8) esirgedi didi sâ’irleri dağı hep atından inüp ayağına döküldiler kâfir ilçisi bildi ki (9) bu tutılan kendüsi pâdişâh imiş içerüsinden vâ-hayf Kayser nice tuymadı diyü te’essüf itdi (10) ammâ fâ’ide itmedi Nizâmu’l-mülk Melik Şâh’ı ‘asker içine getürdi gelüp toğrı otağına girdi (11) hemân ol ‘askere tenbîh idüp cenk yarağın gördürdi Kayser üzerine yürüdi (12) Kayser şulh itdüm diyü gâfil otururken henüz cenk yarağın görmedi sancâkların açup tabl- (13) hânelerin döge döge üzerine çıkıvirdi Kayser’ün ‘aklı şaşdı nâ-çâr ‘askerine ol dâğı emr itdi bindiler (14) iki ‘asker birbirine muqâbil geldi kâfir ‘askeri ziyâde gâfildi egerçi bir pâre cenk ider oldılar (15) ammâ gördiler aşlâ muqâbeleye kâbiliyyet yok âhîr münhezim oldılar ol deryâ gibi ‘asker katre katre oldu (16) ya‘nî alâyaların bozup birer ikişer etrâf-ı ‘âleme tağuldu ‘asker-i İslâm ardlarına düşüp atları (17) kovmağa başladı kimin kırarlar ve kimin esîr iderler idi aña degin kovdılar ki Kayser’i tutdılar kayd u (18) bend ile Melik Şâh önine getürdiler önine giderken kapucılar pâdişâha tapu kıldılar Kayser mukayyed (19) olmadı ol pâdişâh ise ben de pâdişâhın ‘ale’l-huşuş ol civân ben pîrin didi bâri söz (20) söyle didiler ne söyleyin eger pâdişâhsa bağşlasun eger kaşsâbsa öldürsün eger bâzir-gân ise (21) şatsun didi Melik Şâh ben pâdişâhın diyüp buyurdu derhâl fâhîr tâc u hil‘at getürüp (22) aña giydürdiler kendü yanına aldı oturdılar Kayser üzerine mâl-ı ‘azîm aldı ki her yıl Rûm’dan ‘Irâk’a dehr-i âsâna (23) göndere mâbeynlerinde tamâm şulh u şilâh ve

emn ü emān ve kavlı ü karar oldu Kayser gördi orada intizam-ı ahvale (24) ve itmam-ı amale ba' iş olan Nizamu'l-mülk'dür aña müteveccih olup sen de benden bir nesne iste işaret (25) buyura anuñ da in'amında sa'y idelüm didi Nizamu'l-mülk ben senüñ hizmetinde bir nesne talep iderseñ ol (26) saña gāyet kolaydur benüm yanumda yüz yük altun ve virmekce meta' vardur didi Kayser ol nedür didi Nizamu' (27) l-mülk dā' imen arzū idinüp ki Kostantiniyye şehri içinde benüm bir mülküm ola baña anda bir pāre yircegüz (28) virseñ be-gāyet luḫ u ihsān idi didi Kayser ne miqdār istersiz didi Nizamu'l-mülk bir şıgır (29) derisi büyüklüğü yir be-gāyet ider didi Kayser kolay diyüp ol kadar yir virmege ' ahd itdi Nizamu'l-mülk (30) buyurdu bir şıgır derisini ısladup ince ince dilüp kayışlar çıkardılar Kayser'den Kostantiniyye içinde (31) anlaruñ uzını yir istedi bu mecmū' üzerine aralarında ' ahd-i üstüvār olduğdan soñra Kayser'e icāzet (32) virdiler vardı Rūm'a gitdi taht-gāhı olan Kostantiniyye şehrinde anda varıcaḫ Nizamu'l-mülk (33) her istediği dükeli yir virdi Nizamu'l-mülk Kostantiniyye içinde ol yire ba' zı mükellef binā yaptı

[291b] (1) hāyrāt-ı bānidür bu feth-i ' azim vezir Nizamu'l-mülk'üñ semerāt-ı nezā'ir-i hazinesindendür mütercim fakir Şālih bin Celāl (2) eydür Cevāmi'ü'l-Hikāyat kitabını Pārsi diliyle cem' iden Muhammed bin ' Avfi burada böyle yazar ammā (3) bu niçe zamāndan ki Kostantiniyye şehri içinde oluruz menşe' ü mevlüdümüz ve vatan-ı aşılmuzdur diyü kitāb-ı (4) tāriḫ hicretüñ ' alā vāzı' āhü fazlu's-salāvāt toḫuz yüz altmış dördüncü yılında Pārsi'den Türkice'ye (5) Kostantiniyye şehrinüñ içinde terceme olunmuşdur ašlā bunda şimdi anuñ gibi binādan eşer yokdur ve Kostantiniyye (6) şehrinüñ kāfir zamānında olan tevāriḫ kitāblarında ki lisān-ı kefereden Türkice'ye terceme eylemişlerdür (7) tetebbu' itmişüzdür ašlā anlarda daḫı bir haber yokdur Kostantiniyye içinde Nizamu'l-mülk vezirüñ (8) bināsı ola ammā ba' zı şikātdan şöyle işitdük ki hāliyā Zeyrek cāmi' i demek ile ma' ruf olan cāmi' -i şerif ki (9) kilise şeklinde yapılmış kāfirī muḫarnes binādur anı Nüşirevān binā itmişdür diyü rivāyet eylediler anuñ'çün (10) Kostantiniyye şehrinde hāliyā ekşer şālihā ve ' ubbād ekşera'llāhu emşālehüm cum' a namāzını anda edā iderler mecma' ı şuleḫā vü fuḫarādur (11) ' adl ile meşhūr her pādīşāhuñ mālī ile binā olunmuş diyü fikr iderler hikāyet getürmişlerdür çün (12) emirü'l-mü'minīn Mu'tazid ḫalife Qāsim bin ' Abdu'llāh'a vüzerāt virdi Qāsim yigit adam idi egerçi zir-i (13) kilde ve dānālükde akrānı içinde fā'ik idi ammā yigitlik belāsı ile hemişe ' ayş u nūşa ve sūz u sāza (14) meşgül idi veli bu ḫāleti içeri

haremde olan i' timād itdügi havāyıkından ğayrı (15) kimse bu sırra vākıf degülidi nā-
gāh ḫalīfe tuya diyü ḫaẓer iderdi birgün gene 'ādeti üzere haremde (16) içinde sāzende
cāriyeleriyle oturup ḫarīr libāslerle ṭonanup 'ayş u nüş iderdi bir sāz u söz (17) çalınup
şatrāclar ḫadeḫler ile lübāb-ı ğaffler iderdi cām-ı şarāb āteşiyile miskī-dil niçe ra' nānuñ
(18) göñlini mum gibi nerm idüp ol gününñ evvelinden āḫirine āḫirinden şabāḫına deġin
anlar ile muşāḫebet itdi (19) sabāḫ olduġı gibi ḫarīr libāsleri çıkarup 'ādet olan üzere
dīvān libāslerin giydi ḫalīfenün (20) ḫuẓūrına vardı ḫalīfe anı gördügi gibi dün eyü
meclisün var idi bizi de da'vet itseñ (21) varsayuz senünle bile otursayuz biz de ḫarīr
libāsler giyseyz ne var idi didi Ḳasım önüne (22) ḫıdmet idüp buyurduġuñuzu itse ger
sırr-ı mālūma tāc-ı sa'ādetleri idüp bu bir faḫr-i nām-dārı anuñla (23) mübāḫāt iderler
idi ammā bendelerün ḫaddidür ki bunuñ gibi küstāḫluḫ itmek degül göñline getüre
pādişāḫı (24) bendesi ḫānesine da'vet ide āfītābuñ menzili āsmāndur rüy-ı zemīn
degüldür didi andan bir miḫdār (25) ḫalīfeye meşāliḫ-i memleketine müte'allıḫ ḫazāyā
'arz idüp döndi iġvāyile sarāyına geldi kendü kendüsine (26) ben ki sırrımı bu mertebe
maḫfī ṭutarın bunca iḫtiyāṭlar iderin sebep ne ola ki benüm esrārüm ḫalīfeye (27) keşf
ola tā ḫaremüm içinde itdügi bile tuya elinde bu beyāndan degül yine ḫıdmet-kārларum
arasından (28) alınur ḫaberdür didi bir kethüdāsına ki atam aşluma çıḫa vekīl dirler
ḫalīfenün kendüsine geleni ḫikāyet (29) itdi bunuñ aşlı nedür yoklaya gör bu sözünden
çıkar didi kethüdā merd-i 'ākıldür ve ehl-i ferāset (30) kāmil idi ol gice geçdi yarındası
şeḫerī vezīrün ḫapısına gelüp birgün bir küşede uyurdu (31) ve nezāketile tecessüs-i
aḫvāl iderdi gördi muz'aclar gibi sürinür ki bu devr bir kimse gelüp sarāy (32)
ḫapısından iḫerü girdi ḫapu önini farāşlar şulayup yurlar idi evvel anlar önüne varup
(33) anları söze ṭutdı bir zamān anları ile söyleşüp vezīrün aḫvālın bildükleri deñlü
anlarun

[292a] (1) aġzından söz çekdi ündere dönerek şıġacılar önüne geldi anlara yüz
maşḫaraluḫ idi virüp nezāketle (2) anlardan daḫı vezīrün aḫvālın sordı dün ḫuẓūrına kim
geldi gitdi diyü bunuñ emşāli def'lerinden (3) ḫaber aldı ba'de henüz nesne yidüm
ḫarnum acukdı diyü anlar yanından gitdi maṭbaḫda aşıclarbaşına (4) vardı birez ṭa'am
virdiler yidi anlardan daḫı nezāketle bir miḫdār ḫaber aldı yine sürini gitdi vardı (5)
ḫapunuñ kemeri altından geçdi ṭaşra çıkduġı gibi tamām şakladı sā'ir adamlar gibi ba'd
gitmedi kethüdā (6) anuñ ardınca vardı ki ḫande gider göre gördi bir tenḫā yirde bir
miḫdār oturup vezīrün ḫapısında (7) alduġı ḫaber ğada yazdı andan ḫalkup aḫşāma

yakın evine geldi evinden bir hādīm çıktı aña (8) virdi hādīm aldı gitdi kethüdā bunı
 ma' lūm idinüp hādīmüñ ardına düşdi nāzıklükle kanda gider (9) yokladı gördi toğrı
 halifenüñ sarāyına gelüp içerü girdi gitdi kethüdā dönüp evine geldi (10) ol gice yatdı
 seheri gene vezirüñ önüne geldi bir küşede oturdu aña degin ki gördi bu yine ol (11)
 Mevlūc yine ol vaqtde dün ki haşiyye üzerine vezirüñ sarāyı kapusunda içerü girdi
 kethüdā (12) buyurdu anı tutdılar toğrı önüne iletüp iki gözden biri andan gördüğü
 hareketi hikāyet (13) eyledi vezir aña ne kişisin diyü sordı Mevlūc eger baña emān virüp
 öldürmezseñ saña cümle (14) aḥvāli diyeyin didi vezir emān virdi toğrı söyle didi
 Mevlūc sādātdan fülān (15) māl u mülküm çoğdur hiç kimseye ihtiyācum yoğdur senüñ
 kapuñda emirü'l-mü'minīnün cāsūsıyın (16) her ay halifeden beş kızıl altun 'ulūfem
 vardur her gün bu şüretde seheri kapuña gelürin (17) dünki gün kapuñda ne aḥvāl oldu
 n'eyledüñ nitdüñ tāzilükle cümlesinüñ haberin alup bir kāğıda (18) yazarın her gün
 aḥşām namāzı vaqtinde halifenüñ bir hādimi gelür kāğıdı aña virüp hādīm (19) daḥı
 halifeye alur gider ve her ayuñ yigirmi toğuzuncı günün aḥşāmı olıcağ ta'yin olınan
 (20) 'ulūfem altunun ile getürüp baña teslīm ider didi rāvī eydür vezir andan bu sözi
 işidicek (21) anı ḥabs eyledi kimseye aḥvālini izhār itmedi ammā ol gün aḥşām olıcağ
 kethüdāyı evine (22) gönder ki var ne ḥālde olur göre kethüdā Mevlūc'ün evi önüne
 varup teccüs itdi gördi (23) aḥşām namāzı vaqtinde ba'ine evvel gördüğü hādīm gene
 geldi kapusından çağurdu Mevlūc'ün (24) cāriyesi çıktı efendüm bilmem nice oldu
 bugün eve gelmedi hiç yabānda kalduğı yoğ idi (25) didi hādimde döndi gitdi kethüdā
 gelüp vezire gördüğün söyledi vezir yārın da var gör ne (26) ḥādişe olur gör didi kethüdā
 irtesi Mevlūc'ün aḥşām olduğda gene evi önüne vardı gördi (27) akrābāsı evine cem'
 olmuş ağlaşup mātemin iderler bu ḥālde hādīm de geldi bu ḥālī görüp döndi (28) gitdi
 vardı halifeye i' lām itdi kethüdā daḥı gelüp vezire gördüğün söyledi yarında (29) çün
 gitdi şalıvir aña iḥsān ile min-ba'd senüñ evünde cāsüslük itmesün yoğsa benüm (30)
 başum için eger aña bir vāqı'a olup bulunmazsa seni yirine öldürmekden ğayrı iş itmez
 bu didi (31) vezir önünde yir öpüp ben de fermānın didi ve içerüsünde anı
 öldürmedüğüne şükr idüp (32) def i önünde çıktı sarāyına varup yetdi hi sarāyınkardı
 aña fāḥir ḥil'at giydürdi (33) vāfir en'am itdi sālīm ü ğānim evine gönderdi bu
 hikāyetden ma' lūm oldu ki pādīşāh dolanurdu

[292b] (1) vezirinüñ ve ḥavāşınuñ aḥvālinden ğāfil olmaya şerrle anlaruñ ḥāllerin bir
 yalāndan ve ğarezden müberrā müslümān (2) u dīndār kiyāset ü ferāset ehli kimse ile

tecessüsde hālî olmayup eyülügü mu‘ allak olduğına (3) en‘ ām u yaramazluğı ma‘ lümü olduğına zamīr ü irgām iderüz yirlüde lâ-büddür ki zāhirlerinden nice (4) eyülük üzerine olurlarsa bâtınlarında dağı eyülük üzerine olalar tā pādişāhların tecessüsleri şerrinden (5) emīn olalar ve eger haşmlar ne zafer bulalar anuñ ta‘ zībet ü te‘dībinde isti‘ cāl itmeyüp te‘enni ile üzere (6) tutalar görmez misin eger bu hikāyetde Kāsım vezīr seyyid Mevlüc oldur didi ve yāhūd içinde (7) idi sonra hezār nedāmetin çekdi **hikāyet** getürmişlerdür ki (8) emīrū‘l-mü‘minīn Mütevekkil’üñ vezīri Mūsā bin ‘Abdu‘l-melik bir vaktde hāzā beytū‘l-mālden ödinc vāfir māl (9) aldı va‘de ile ki ol va‘de geldüginleyin edā eyleye va‘de zamānı geçdi mālı getürüp hāzīneye (10) teslim itmedi arasında te‘ellüle başladı Emīrū‘l-mü‘minīn Mütevekkil emr itdi māl andan cebr ile alalar bu bābda (11) bir mişāl yazdılar Mütevekkil nişānlamadı ‘İtāb adlu bir havāle kul eline birdiler ki vara mişālī Mūsā’ya göstere (12) andan bī-kuşūr ödinc aldığı mālı ala ‘İtāb alup Mūsā’ya gitdi ve ol varmazdan evvel bir kimse (13) Mūsā’ya kendüden mālı almak için hālīfe mişāl emr idüp üzerine ‘İtāb adluya havāle kondüğün (14) gelüp haber virdi ‘acabā ne tarīk ile def‘ itsem diyü fikre vardı az geçmedin mişālī ‘İtāb da geldi (15) Mūsā otağında oturdu be-gāyet ıssı gün idi girdüğü gibi Mūsā evzāk evzāk mektüb (16) yazmağa başladı kendüni aña meşğül kıldı ‘İtāb hālīfenüñ mişālī devātını yanında kodı ki yazmağdan (17) ferāğat ide itdükden sonra okıya göre hālīfenüñ emri üzere akçeyi vire bunuñ üzerine bir sâ‘at (18) geçdi dağı yazudan ferāğat itmezdi hārāret-i havādan otururken ‘İtāb’uñ uykusı geldi (19) uyudu tiz Mūsā mişālī devātuñ yanından alup şakladı ‘İtāb gāh uyanur bakar görürdi (20) dağı yazar yazar gene uyur pāre dağı katlanurdu āhīr bir kerre dağı uyanup gördi yazar āhīr (21) olmaz Mūsā’ya şu geldüğüm maşlahata n’içün maşiyet olmazsın tiz yazduñ didi Mūsā ne maşlahata geldüñ (22) didi ‘İtāb hālīfenüñ mektübuñ getürdüm didi Mūsā getür göreyüm didi ‘İtāb getürdüm devātuñ (23) yanına kodum okıyup ne maşlahata geldüğüm bilmedüñ mi didi Mūsā gördüñ yoħsa nice mişāl (24) getürmek ve kime virmek dört yanındağılar belki getürürken düşürdüñ ola didi ‘İtāb müteħayyir (25) olup kalkdı gitdi ‘Abdu‘llāh bin Yaħyā bin Hākān ki vezīr-i a‘zam idi anuñ önüne gelüp mā-cerāyı (26) hikāyet eyledi ol da hālīfeye ‘arz itdi vāfir geldi ‘İtāb’ı maşharaluğa almışlar didi buyurdu (27) Mūsā’ya adam gönderüp huzūrına çağurdu geldi anı göricek ‘İtāb’dan hükmi uğurlamışsın (28) ola mı didi Mūsā yā emīrū‘l-mü‘minīn ‘İtāb hükmi getürdi önümde kodı hiç söylemedi uyumağa (29) başladı hüküm de kaldurdılar işte mālūñ nişfını getürdüm bugün hāzīneye

teslīm ideyin nıfında (30) beş günden sonra getüreyin didi ḥalīfeyi muḥkem güldürdi aña [eşhedü enne ekfā'l-küffāt] ya' nī (31) şehādet iderin sen 'uḫālānuñ 'aḫlīsın didi oradan Mūsā vezīre ekfā'l-küffāt (32) diyü laḫab taḫdılar ḥalīfe aḫçeyi te'ḥīre ḳoduğundan muḥkem incinmiş idi bu vaşfı ile ol incinmegi (33) izāle eyledi bu ḳışşadan 'uḫalāya ḥişşe vardur ki bileler pādişāhlarıñ 'azabları da rızāları da

[293a] (1) sehl bahāne ile müteğayyir olur luḫfları zamānında ḡazablarından emīn olmayup ḡazabları zamānında (2) luḫflarından nev-mīd olmamız gerek pes ḳişi faẓl u ḥünerine i'tiḳād u i'timād idüp ben pādişāha (3) ḫıdmet yanaşurdın diyü i'tiḳād itmek gerek ki şānları gibi nazarları büleddür rızā-yı şerīflerine (4) göre ḫıdmet degme ādemüñ maḫdūrı pes evlā budur ki anlarıñ ḫıdmetine ḳişi ḳaruşmaya niteki Pārsī şı' rde (5) bunı dimişlerdür ki tercemesi budur

Mışra': mef' ulü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

ḫıdmet-i pādişāhdan çek el

Rāḫat olmaḫ murāduñ ise eger

(6) Luḫfı çün baḫr u ḳaḫrı āteşdür

Āteşi ile bahrdan eyle ḫazer

ḫikāyet getürmişlerdür ki bir vaḫtde (7) Emīrū'l-mü'minīn Me'mün ḫalīfe vezīri Aḫmed Ebī Ḥālid 'Amr bin Sa'd'dan ki ümerā-yı vilāyetde merd-i (8) bozorğ-vār idi şikāyet idüp bizüm meşālihımızde taḫşir ider kendü uğraşına meşḡıldür didi Aḫmed Ebī (9) Ḥālid ḫalīfenüñ bu şikāyetini 'Amr'a i'lām eyledi 'Amr daḫı cān atup tiz emīrū'l-mü'minīn (10) yanına girüp öñinde yüz yire ḳodı yā emīrū'l-mü'minīn ben kim olam ne miḫdār u maḫallim ola ki emīrū'l-mü'minīn (11) ceḫdin şikāyet ide ya bendeleri için mübārek sīnesinde kīn ola didi benden revā mı (12) iregör ḳalb-i bālūñle lāyık mıdur ki yolına vedi'a-yı baḫtiyārele emīrū'l-mü'minīn Me'mün andan bu sözi (13) işidicek be-ḡāyet utandı ḫayāsından mübārek yüzi ḡül gibi ḳızardı ilüklerine ḫacālet 'arz (14) geldi luḫf ile andan 'özr dileyüp söyledüğü sözi te'villere başladı egerçi 'Amr ki ḫātırına (15) aldı anı mütesellī ḳıldı ammā kendüsi ḫacāletinden ve şerm-i ḫayāsından ḳanderlere batdı (16) yarındası vezīr Aḫmed Ḥālid öñünde geldüğü gibi ḫiç pādişāhlara serlerin keşf eylemek gibi ḡüç (17) nesne gelmez vaḫt oldur ki dost ile

kendü havāşum ve muḳarriblerüm ḫaḳḳında bir söz söyler andan (18) şikāyet iderin hemān didügi gibi anlara irişdürürler ol gün ‘ Amr bin Mes‘ūd ḫaḳḳında saña itdügüm (19) şikāyeti def‘ aña irişdürmişler geldi şunda ağladı utandugumdan ne diyecegüm bilemedüm bulduğum (20) ‘özri diledüm baña müstakīm sözler söylemek gönderdi size vire baña anı söyledüğüm vaḳt sādātın (21) ba‘zı kimseler ḫāciz idi aña anı irişdürdiler didi Aḫmed ibni Ḥālīd du‘ā idüp emīrū’l-mü’minīn (22) kemāl-i iḳbālle nice yıllar ‘ömri dırāz ola hīç kimsenüñ günāhına girmek ol sözi ben ‘Amr’a didüm bu (23) ḫuşuşda kimsenüñ şuçı yokdur benüm bundan ğarezüüm ḳullarınüñ ḫazret-i ḫilāfet-penāhuñ mābeyninde ol (24) ülfet ü vefātı tā kīne eyülükdür anuñ‘çün ki bilürin emīrū’l-mü’minīnün evliyā-yı devlet ü salṭanatı ḫaḳḳında (25) mazīd-i ‘āṭifeti vardur anlaruñ Aḫmed anlaruñ şalāḫ-ı aḫvālī nihāyet-i āmālīdür ‘Amr gibi ḳaddinizüñ ki şimdiye (26) degin envā‘ı luṭf u ‘ināyetinizüñ perverdedür ve yarar ḳavliñüzdür eger ḫāṭır-ı şerīfiñüzde anuñ ḫaḳḳında (27) nev‘-i ğubār olduĝın a‘dāsı tuya hemīn fırsat bulup anca ḫuşuşından anı size ğamz ideler (28) sizüñ ğazabıñuzu yaluñlandırı başlarlar anuñ ḫaḳḳında şimdiye degin itdüğünüz tertībler (29) ve çekdiğünüz zaḫmetler hep bātıl olur gider anuñ gibi ḫıdmet-kārı zāyi‘ iderler ben de aña ḫaber (30) itdüm emīrū’l-mü’minīn kendüye incüdüğü yiri gösterdüm geldi emīrū’l-mü’minīnden i‘tizār itdi (31) hem sizüñ aña ḫāṭırñuz yazuldı hem ol da min-ba‘d ḫıdmetinde mer-dāne olsa gerek bu ḳābil ḫāşıl (32) oldu anuñ gibi perverde-i feni‘ am ḳadīmiñüz zāyi‘ olmadı ve pādīşāhlaruñ şu aşl şerlerin (33) fāş eylemek yañlışdur ki andan ne‘uzubi’llāh kendülere veyā memleketlerine bir ziyān u ḫüsrān gele

[293b] (1) ammā bu aşl-ı seri keşf itmek yañlışdur ki ketminden ḳullarñuz ḫaḳḳında olan ḫüsn-i zannıñuz (2) bātıl olur giderdi bundan niçe fesād nāmedi olurdu didi ḫalīfe aña taḫsīn idüp (3) eyü varduñ ki böyle eyledüñ ḫāṭırımız āyinesi jeng-i ğuşşadan bu naşīḫat şayḳalı bile açup (4) pāk itdüñ didi bu ḫikāyetden fā’ide budur ki ma‘lūm oldu vezīr gerekdür ki meşālīḫ-i salṭanatına müte‘allıḳ olan (5) perverde-i ḫüsn-i ihtimām sarf ide Aḫmed Ebī Ḥālīd itdügi gibi ki bir naşīḫat eyle her pādīşāhuñ ḫāṭırın yapıdı rahm (6) bir dostunı düşmiş iken elin alup ḳaldurdu ve emīrū’l-mü’minīn Me’mūn’uñ ḫaḳḳ sözi istimā‘ itdügi ve luṭf (7) u keremi ve ḫayr şerri daḫı ma‘lūm oldu **ḫikāyet** getürmişlerdür ki çün Süleymān bin Vehb vezīr (8) oldu a‘māl-i salṭanata mübāşir olan ‘nata mübāşir olan sal Vehb vezīmām üñ ḫāĝerek bu aluñlandı) ḫuunda ağladı utandugumdan ne diyecegüm bilnnı Ḳaḫı gelür ve aña virdügi üzerine bir miḳdār māl

ziyāde iderdi şimdi iltizām didükleri (10) tarīk üzere alur buña virürdi ol ki bī-ma‘ zül iderdi birgün anlardan birine ki nāzik- (11) tab‘ ve laṭif-mizāc kimse idi nevāhīde olan a‘ māl-i memleketinden bir maşlahat ısmarladı tiz kirā (12) tut var git maşlahat mu‘ tttal olmasuñ didi herif ilerü gelüp vezirüñ kulağına kirāyı gitmege mi (13) tutayın yoḥsa gelmege mi didi vezir güldi artuḳ tiz tiz ‘āmilleri degüşmedi ve herifi ol ‘āmille (14) muḳarrer itdi **hikāyet** getürmişlerdür ki emirü’l-mü’minin Müstekfā ḫalifenüñ eyyām-ı ḫilāfetinde (15) Bağdād’da Züheyrā nām bir ma‘ mür büstān var idi Müstekfā ol büstānı Vāşif adlu bege timār virdi berātı yazılup ‘ādetlerince nişānlamak için (16) veziri Ebū’l-‘Abbās öñüne varıcaḳ nişānlamadı bu büstānuñ ḫāşılı çokdur ve emirü’l-mü’mininüñ (17) ma‘ lümü degüldür varayın söyleşeyin didi ḫalife öñüne gelüp büstān zāhīr mi Vāşif ḳulıñuza timār (18) virmiş büstānuñ içinde yigirmi biñ ḫurmā ağacı vardur her yılda mīre andan yüz biñ dirhem (19) gümüş ḫāşıl olur bu timār ve ḫayfa çokdur bunuñ dā’iresinde adama viremez anuñiçün berātın ben (20) nişānlamadum didi ḫalife ben bile ḫaşın diyüp ve ḫayfa ḡayrı en‘ām u iḫsān eyledi büstānı vezirüñ (21) ḫaḳḳ sözün istimā‘ itmek ile gene elinden aldı yine Ebu’l-‘Abbās vezir iken bunuñ ḫilāfeti bir ḳaṭ‘ oldu (22) Emirül-mü’minin Muḳtedir ḫalife kendünüñ ḫādimi Müfliḫ Ḥabeşī’ye nevāhī-i Bağdād’da Mādūr nām bir köyi (23) timār virdi Ebū’l-‘Abbās vezire bunuñ berātın daḫı nişānlamadı ḫalife gelüp bu köy nevāhī (24) ve meżākātı çok köydür ve sizden evvel gelen ḫulefā-i Bağdād bu Mādūr köyi ile Rūm memleketi maḫşūline (25) kösemezler belki bunuñla iftihār iderlerdi bu cihetden ki farazā ne’üzü bi’llāh eger götüri Bağdād vilāyeti (26) zārb olsa Mādūr tursa emirü’l-mü’minin ḫazinesinüñ ḫāşşa ḫarcına ve cümle ‘askerüñ kemā-kān ‘ulūfelerin (27) virmege Mādūr’uñ maḫşūli kifāyet ider didi muḳtedā ve ekşer pādīşāhlarıñ salṭanat u memleketinde ḫalel (28) bundan gelür ki bu rāy-ı vezirler pādīşāhları taḫcilluḡa ve ḫabsluḡa telḳin iderler anlarıñ gözlerine (29) mālī şirīn gösterürler anlar da buña aldañurlar eger didüḡüñ maḫşūli yüz ol ḳadar olursa da fi‘lī buyurur (30) hemān vir gitsün berātın nişānla çün bir emrdür itdüm yirine varmaḳ gerek varmazsa artuḳ kimsenüñ (31) benüm fermānuma i‘timādı ḳalmaz diyü buyurdu egerçi Emirü’l-mü’minin Muḳtedir himmet yolundan yaramazdur bunu ‘aḳl emr itdi (32) vezir aña zārūrī emşāl eyledi ammā cümle ‘uḳalā yanında şavāb vezir sözünde idi anuñiçün ki (33) cihān ve artuḳ levāzımından biri de budur ki pādīşāh her ḳişinüñ ri‘āyetinde ḫaddini gözleye zirā pādīşāhlar

[294a] (1) ulu kişilere alçak mertebe virmek haṭā olduğu gibi alçak kimselere ulu mertebe virmek de haṭādūr (2) niteki Pārsī eş‘ārda buña münāsib imişlerdür ki tercemesi budur

Şi‘r: *fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün*

Serçe de gerçi ki kuş (3) cinsidür ammā ki aña

Virme şāhīn oyunın gülmeye tā halk saña

hikāyet getürmişlerdür ki Mansūr (4) Ḥalīfe’nüñ vezīri Kāsım birgün süvār olup ḥalīfenüñ dīvānına giderdi sarāy ḳapusına irdügi (5) gibi ḥavāşşından biri gördi ḳaftānınuñ bir yirinde cüz‘i za‘ferān lekesi be-gāyet ‘aybdur ḥalīfe (6) öñine varıyorursız nā-gāh göreler didi dönme zamāni degül idi ki varup ḳaftān değışdürsüñ (7) ḳābil ola idi bunu dirin kimseye leke ne miḳdār var didi ol da nokṭa deñlü var ola didi vezīr (8) ḳalemle üzerine bir pāre mürekkeb degir varsun ḳara oldun ki vüzerānuñ çāderinde mürekkeb lekesi (9) ‘ayb degüldür didi ol da didügi gibi itdi vezīrūñ ‘ale’l-fevr bu tedārikin görenler inşāf idüp (10) āferin itdiler **hikāyet** getürmişlerdür ki Hind rāylerinden birinüñ bir vezīri var idi be-gāyet ‘āḳil ü (11) dānā idi meger bu rāyüñ ziyāde ḥüsnā vü dil-ārā cāriyeleri var idi ki her biri nice āfitāb gibi ‘ālim (12) er idi birgün rāy otururdu çevresinde bir bölük cevārī-i ḥavrā gibi dönüp ḥıdmet (13) iderlerdi ittifāḳ vezīrūñ de vezāreti güninüñ evveli ve rāy ḥuzūrına ibtidā girişi idi bir mühim maşlahat (14) içün yanına girdi hemān girdügi gibi bilā-ḳaşd bir cāriyenüñ gözi gözine rāst gelüp bu hālde (15) rāyde vezīrūñ yüzine bakup bu nazarı gördi ḳaşdla bakdı şandı vezīr hiç gözini (16) ol bakışdan şaşurmadı rāya bunu böyle añlatdı ki aşldan şası bakışlu ola cāriyeye (17) bu bakışı ḳaşdla olmaya dirler ki andan soñra tamām kırk yıl ol rāye vezīr oldı her yanına girdükçe (18) gözini ol cāriyeye bakduğı andaki gibi şası şekl gösterürdi pādişāhuñ ḳalbine andan (19) gubār gelmeye **hikāyet** getürmişlerdür ki Nüşirevān’uñ bir ‘āḳil ve kendü gibi bir ‘ādil vezīri (20) var idi ‘imāret-i memleketinde bir zamān iḳdām-ı tamām ve ihtimām-ı māl-ā-ḳelām ile her küşesini ābādān itdi (21) ḥāsıdlerden bir bölük müfsid kimseler anı pādişāha ḡamz u nifāḳ idüp re‘āyāya zūlm vardur (22) vilāyeti zūlm ile ḥarāb itdi didiler Nüşirevān’uñ ḥātırı aña müteḡayyir ḳıldılar vezīr pādişāhuñ (23) kendüye teḡayyür-i ḥātırın göricek ihtiyār ile vezāretten ferāḡat eyledi ve pādişāha bu ‘arz-ı (24) ḥālī yazdı benüm pādişāhuñ üzerinden

kadimden Hakk hizmetüm vardır haşudlar söziyle (25) istemez ki benim ucumdan günah-kâr ola ben hizmet-i vezâreti terk itdüm min-ba' d fevt ü kanâ' at (26) geçirmek için bir cüz'î nesne ile kanâ' at iderin Hazret-i 'Ali'den istedi duâ' iderin ki (27) baña memleket içinde yigirmi cerib bir harâbe yir 'inâyet ideler varam anı ta' mîr idüp oturam (28) etibbâ' vü müte'allıkâtum ile kifâf-ı nefse şarf idem didi pâdişâh çok degül bulınsınlar didi (29) arâzi-i memleket defterlerin zabt idenlere buyurdu ki yigirmi cerib harâb yir bulup aña (30) ta'yîn ide cümle memâlik içinde aradılar kâbil olup yigirmi cerib harâb yir bulunmadı vezîre (31) haber gönderdiler vezîr tekrâr pâdişâha 'arz yazup benim ma'lûmum idi ammâ aşda gârezüm (32) pâdişâhuñ memleketinüñ ahvâli ma'lûmı olsun benden sonra gelecek vezîrden memleketinde (33) muhârebesin bu vech üzerine olsun harâb yiri yoğ idüğün bilsün diyüp memleketin

[294b] (1) kendüye bi't-tamâm ma'mûrla teslim eyledüğüm bildürmek idi ve beni memleketi harâb itdi ve ben gammâzları (2) yalân çıkarmak idi didi gârezin okıdığı gibi Nüşirevân anı vezâretinde muqarrer idüp gamz (3) idenlerün hakklarından geldi hikâyet getürmüşlerdür ki Hind vilâyetinde bir rây var idi (4) vilâyeti ma'mûr hazînesi mâla mağmûr tamâm güçlü ve kuvvetlü pâdişâh idi ekşeriyen himmeti mâl cem' (5) itmek idi turmayup mâl-ı memleketi getürür hazînelere koyar toldurırdı iken akl u ferâset ü kiyâset ehl-i dâna vezîri var idi her bâr naşîhat (7) iderdi ey pâdişâh mâlı şakla 'asker tut hayl u hadem ü haşem cem' eyle mâlı anlar virüñ malla adam (8) hâşıl olmaz ammâ adam ile hâşıl olur dirdi rây vezîrüñ sözine incinürdi birgün vezîr gene (9) aña buña müte'allık naşîhat itdi bu def'a evvelkilerden artuk çok ve berkce söyledi pâdişâh buyurdu (10) bir çanağ ile bal getirin vezîrüñ önüne kodılar def' üzerine vâfir siñek üşdi pâdişâh (11) murâdıñuz ma'lûm oldu ya'nî mâl olıcağ 'asker bulunur diyü buyurursız bir miqdâr şabr idüñ (12) cevâbıñuz vireyin didi kalkdı gitdi ahşâm olıcağ kendü de bir çanağa bal toldurup (13) getürdi pâdişâhuñ önünde kodı gice olmağın hiç üzerine gelüp siñek çıkmadı andan (14) pâdişâhum adam altunuñ akçenüñ üzerine ol vaqt üşer ki vaktinde viresiz siñek önüne balı (15) gündüz koduğun gibi ammâ vaktinde virmeyicek ki 'âlim ferş ü merş olup fitne kopduğı zamândur (16) ol vaqt baş kayusu olur her kişi kendü hâline meşğûl olur akçeye altuna kim bakar hiç yanuña (17) adam bulunmaz işte bu önüne koduğum çanağ ile bal gibi gice olmağın göre hiç saña gelür mi didi (18) rây vezîrüñ râyine tahsîn itdi andan aña hil'at virüp nice ihsân eyledi andan sonra (19) 'asker cem'ine ve mâlı anlara şarf itmege muqayyed oldu vezîr nâşîhüñ pendin

diñlemek ile memleketi fitne (20) vü fesâddan emîn oldu **hikâyet** getürmişlerdür ki Ebû'l-‘Abbâs Seffâh halifenüñ hilâfeti (21) zamânında Hâlid Bermekî vezîri itdi ve bir merd-i hakîm ü halîm ve kâr-dân idi anuñ ‘aql u fehmi (22) ve zekâsı ile zarb-ı meşel iderler idi hüsni-rây tedbirlerle umûr-ı memleketi kemân-ı tîği zabt (23) itmişdi çün Ebû'l-‘Abbâs Seffâh Allâh emrine vardı yirine emîrû'l-mü'minîn Mansûr halife oldu (24) hem vezîri ‘Abdu'l-Melik bin Hamîd oldu ki gülüp oynamak ve yiyüp içüp giyinüp kuşanmak sever adam idi (25) muttaşıl şürb-i hamra meşgûl idi bu cihetden umûr-ı memleket hâlel-pezîr oldu evvelki intizâm (26) gitdi vilâyetden âşâr-ı intişâr zulm zühür itdi ‘Abdu'l-Melik bu hâli görüp Ebû Eyyüb Süleymân bin (27) Aḥmed-i Mûrbâzî nâm bir kimse var idi ‘uḳalâ-yı zamân yetdi hem tîğ gibi keskün hem ḳalem-dânâ kişi idi (28) anı yirine nâ’ib idindi anuñ cümle kuşurunu bu tekmîl itdi dehr-i emrde faḥr u sâ‘y idi şıdk u (29) ḥalâş ile ḥıdmet iderdi her yirde sa‘y u kifâyet ve mezât u dirâyeti zâhir olmaḳda idi (30) şöyle ki ḥalife ḥıdmetinde şâkir oldu ‘Abdu'l-Melik takrîs zahmetine mübtelâ oldu ḥareketden (31) ḳaldı âḥir vezâretini ḥalife nâ’ibi mezkûr Ebû Süleymân Dârânî virdi ve ḥalife ile şöyle (32) alışdı mizâcını bir vech ile oldu ki ḥalk bu ḥalifeye siḥr itdi dirler idi ḥattâ ḥalifeye (33) bir dürlü hoş ḳoḳılar bir baḡ düzdi ve eger bir kimse andan bir ḳatre birbirine sürine bir meclisde

[295a] (1) otursa anuñ ḳoḳısı ol meclisi mu‘aḫḫar iderdi ḥalk ol baḡ ile zarb-ı meşel ider idi şöyle (2) içlerinden bir kimseyi ḥalk sevse anuñ’çün Ebû Eyyüb bâḡın götürür gibi dirler idi egerçi (3) Ebû Eyyüb umûr-ı vezâreti görmekte dakîka fevt itmezdi ve ḥalife de aña tamâm mertebe iltifât ider (4) ve sözün diñlerdi ammâ her bâr ki ḥalifeye ḳazâya ‘arz itmelü olurdu hiç Hâlid-i Bermekî ḥalifenüñ (5) yanuñda ḥalî olmazdı egerçi vezîr diñledi ammâ mevḳûf-ı hilâfetde tamâm teḳarrûbi var idi ḳadîmden (6) bâr-gâh-ı hilâfetde uluḳ süregelmiş bülend-câh u a‘lâ menzelet kimse idi hergün ḥalifenüñ dîvâ (7) nına gelürdi vezîrler oturacak yirde otururdu ve bu cihetde vezîr Ebû Eyyüb incinürdi (8) Ebû'l-Ḳâsım bin İsrâ’îl adlu bir muşâḥibi var idi bu da kendü gibi merd-i dâñâ idi ol **hikâyet** (9) eydür birgün Ebû Eyyüb’a vardum gördüm mütefekkir olup oturur ve mizâcında bî-huşûrluḳ fehm idüp (10) nedür endişeñüz var ancaḳ diyü şordum buyurdu meclisini tenhâ eylediler baña hey ḳarındâş endişem budur ki (11) egerçi benüm emîrû'l-mü'minîn yanında her mertebeye ḳudret ü takrîm var yine bu cümle ile ḥuzûrum yok anuñ’içün ki (12) Hâlid-i Bermekî bilürsin bir merd-i ‘âḳil ü dâñadur bu naşb baña anuñ elinden alınup irüşdi elinde (13) iḳerüden baña ḥasedden ḥalî degüldür

‘adūdur emīrū’l-mū’minīnün yanında yine tamām mertebe teḳarrüb ve ḫaberi (14) var ḳorḳarın fırşat bulursa baña ḳaşd ider belki benüm ḳaşdumda hīç taḳṣīr eylemez elbetde buña bir (15) tedārik eylemek gerek bu bābda her bār ki fikr ide ve bize bir hīle bulamazın didi Ebū’l-Ḳāsım ider bende (16) aña bu ḳadar senün rāyün pūṣīd olmaḳdur ‘acībdür çün pūṣīde oldı bunuñ gibi yirlerde maḫlaṣ (17) dostlaruñla müṣāvere itmek gereksin elbetde emīrū’l-mū’minīne ṭanıṣup ḫalvet bir ḳıṣṣaya ‘arz itmege (18) ḳādırsın ḳalk ṣabāḫdan ḫalīfeye var ḫalvet buluş Ḳārs vilāyeti ḫavālisi Kürdlerinden (19) bir cemā‘at temerrüd ü işyān itmek fikri üzere imişler bir ‘azīm fitne ḳopmadın def‘i tedārikin itmek (20) gerek def‘i tedāriki daḫı emr-i ṣa‘bdur ve kimse ḳiṣinün maṣlaḫatı siz zāt-ı ṣerīfīñüz ile gitmek daḫı rāst (21) degüldür elbette buña ḳarıñuz uçırup aḫvāl-i rūzgār kimse gerek diyü ‘arz eyledi ḫalīfe kim olsa (22) didügi vaḳt hīç Ḥālid-i Bermekī’den ḡayrı kimsenün maṣlaḫatı degüldür di bu ṭarīḳle anı üzerinden (23) ṣav gitsün didüm baña eyü didün diyüp orada biñ altun baḡṣladı yarındası didügüm gibi (24) itdi ḫalīfe de Ḥālid’i göndermek tedbīrini begendi te’ḫīr itmeyüp Ḥālid’i Pāris cānibine (25) gönderdi bir haftadan ṣoñra Ebū Eyyüb vezāret ḫil‘atin giyüp vardı ḫalīfe dīvānında (26) vezīrler yirinde oturdu ḳār u zārına tamām revnaḳ virdi cümle umūr istiḡlāk üzerine dest-i (27) taṣarrufında oldı ḫayr-ḫāḫ muṣāḫibün delāleti ile ḫāibün delāle iken ḳalbi sūrūr u ṣafā ile münevver (28) oldı **ḫikāyet** getürmişler evvel eyyāmda ki emīrū’l-mū’minīn Manṣūr Ḥalīfe Mehdī’yi velī (29) ‘ahd idinmişdi aña Mu‘āviye bin ‘Abdu’llāḫ hem kātib hem kethüdā itmişdi çün Manṣūr Ḥalīfe (30) vefāt idüp emīrū’l-mū’minīn Mehdī atası yirine gitdi bu Mu‘āviye ibni ‘Abdu’llāḫ ki muḳtedā (31) hem kātibi hem kethüdāsı idi vezāret virdi ḫulefā zamānında ḳul ṭā’ifesinden ibtidā bu vezīr oldı (32) aṣlda ola Seffāḫ ḫalīfenün ḳulı idi andan oḒlı Manṣūr ḫalīfeye mīrās degüşdi naḳl (33) u ma‘rifeti ve ḫazz-ı kifāyeti sebebi ile anı Manṣūr ḫalīfe āzād idüp zıkr olınan üzere oḒlı Mehdī

[295b] (1) hem kātib hem kethüdā itmişdi ḫāliyā Mehdī ḫalīfe vezīr idindi bunuñ çün āṣār-ı ḫasenesi (2) menḳüldür cümleden biri budur ki kendüsi rivāyet ider ki birgün emīrū’l-mū’minīn Mehdī (3) ḫıdmetine varup yanına girdüm mütefeḳkir olmış oturur ve çehresinden āṣār-ı ḡazab zāhirdür çün (4) ‘ādetüm üzere önünde oturdum emīrū’l-mū’minīn müteḡayyir ḫāṭır-ı ṣerīflerine bā‘iş nedür diyü ṣordum seyyid (5) ‘Abdu’llāḫ bin Ḥasan’uñ fitne-engīzlügidür ki üç kerre ḫurūc itdi fitne ḳopardı ben andan göz yumdum (6) bu ise hīçbir vech ile fitneyi terk eylemez ve benden utanmaz anı

götürmege adam gönderdüm hemān şimdi (7) geldügi gibi önümde siyāset itdüreyin tā
 ğayrılar andan ibret alalar diyü buyurdı (8) ben de sözini tamām idince süküt itdüm
 andan eger ben kuluñ şol nesneyi ki emīrū'lmü'minīnūñ dīn (9) ü bināsına yarar anı
 söylemeyem hıyānet itmiş olurun şol günden ki sa'ādet ile emīrū'l-mü'minīn (10)
 hilāfet tahtına oturdu hīç elinde sādātdan kimse maqtūl olmadı ve hīçbir seyyid habsde
 (11) olmadı ve ser-ħadlerde olan beglere fülān seyyidi öldürsün diyü emre vermedi bu
 emīrū'l-mü'minīn (12) bir ulu faħr ü nām u nişāndur kavī sa'ādetdür ki dünyāda zıkr-i
 cemīle ve āhıretde ecr-i cezīle bā'ısdür gelūñ (13) bu söyledigūñüz sözi dile götürmeñ
 ve eski seyringūzi deĝişmeñ ki dünyā güzerāndur bugün işte geçdi (14) cā'iz ki bu işden
 yārın Emīrū'l-mü'minīn 'Ali'den rażıya'llāhu 'anhu utanmālu olasız ve emīrū'l-
 mü'minīnūñ meretebe-i 'aqlı (15) yücedür benüm bu naşīhatüm ğayr ve gerçek olduĝı
 aña pūşīde ola bākī fermān sizūñ didüm ben (16) bu kelimātı idince mübārek
 gözlerinden yaş revān oldu baña du'ā idüp Allāhu Te'ālā senden rażı (17) olsun baña
 eyü naşīhat itdūñ bu irşāduñla benden tamām hışm zā'il oldu eger sen gelmeyeydūñ (18)
 'Abdu'llāh siyāset itdüm gitdüm idi egerçi şoñra pişmān olurum ammā fā'ide itmez
 idi didi (19) biz kendü ile bu sözde iken 'Abdu'llāh bin Ğasan'ı götürmege giden
 kimseler çıka gelüp anı ğuzūrına (20) getürdiler gördügi gibi beni nice incidür kendü
 kānuña sa'y idersin vaqtine kopardursın diyü buyurdı (21) ol da emīrū'l-mü'minīn rāst
 söylerin yaramazlık itdüm ammā min-ba'd tevbe olsun eger 'afv iderseñüz (22) artuķ
 size iħlās yolından ğayrıya ğitmeyin didi emīrū'l-mü'minīn Mehdī hele şimdi ilk gidūñ
 fikr ideyin (23) didi alup gitdiler emīrū'l-mü'minīn Mehdī ol gice Ğazret-i 'Ali'yi
 düşünde görür gelür kendüyi kucar (24) sen şol kimsesin ki benüm evlādum senden
 emīn oldılar diyüp Mehdī'nūñ elin gögsi üzerine kōr (25) bu şol alur ki benüm evlādum
 bunuñ şerrinden emīndür dir ğalīfe bu def'a göricek uykudan biliñleyüp (26) fi'l-ħāl
 kalkdı ğācibi Rebī'ı çağırup tiz var 'Abdu'llāh'ı getir diyü buyurdı varıcaķ 'Abdu'llāh
 (27) korkdı kendüyi dün yarusından istedüklerinden gövdesinde cān kalmadı hele ne ğāl
 ise (28) anı ğalīfe önüne getürdiler Mehdī anı gördügi gibi ey 'ammum oĝlı gel benden
 utan fitneden vaz (29) geç eger min-ba'd ğurūc itmeyüp fitne kōparmaĝa and içerseñ
 ben saña ol kadar māl vireyin ki 'ömrūñ olduķça (30) bu bahāca ğarcın kimseye
 muħimseye mu bahāca i 'ömrūñ oferāĝat üzere otur didi 'Abdu'llāh bu (31) cümleñüñ
 üzerine and içdi Mehdī buyurdı önüne getürdiler anuñ yüzünü gözini öpdı anuñla 'ahd ü
 (32) peymān itdi ve Rebī'e buyurdı ğazīne-i beytü'l-mālden üçyüz biñ akçe çıkarup

aña virdiler bundan (33) ğayrı emr itdi her yılda on iki biñ altun hāşıl olur bir niçe pāre ma' mūr köyler ta' yin eylediler

[296a] (1) oturağ ve taşarruf ide maḥşūllerin tevābī' ile ve şarf eyleye bārī bu cümlesinüñ (2) bā' iş ol vezīr nāşihūñ nuş u pendı oldu ki velī-i ni' metden dirīğ itmedi kendü de ḥalīfe de sā' adāt- (3) dārına nā' iz oldılar bu fikr-i cemīleri kitāblarda yazdılar dāstān-ı cihān oldu **hikāyet** Ḥ'āce (4) Ebū Manşūr bir zamān Sultān Tuğrul'uñ vezīri oldu be-ğāyet dānā vü kāfi ve muttakī kimse idi vezīr-i (5) zāhid ü 'ābid ü perhīz-kārī idi anuñ 'ādāt-ı ḥamīde vü meşāliḥ-i pesen-dīdesinden biri idi ki (6) şabaḥ namāzın edā itdükden soñra seccāde üzerinden kalkmazdı gün toğınca otururdu orada (7) meşğul olurdu evrādın okıyup tamām itdükden soñra tiz divāna meşāliḥ-i pādīşāhı görmege giderdi (8) meger günlerde birgün umūr-ı saltanata müte' allık bir müḥim oldu aña pādīşāh bir niçe kerre adamlar gönderdi (9) ta' cīl gelsün müḥim maşlahat var diyü buyurdu Ḥ'āce Ebū Manşūr daḥı seccādesi üzerinde otururdu (10) evrādın tamām itmiş idi varan adamlara hīç muḳayyed olmadı kemā-kān evrādına meşğul oldu ol (11) kimseler furce bulup anı Sultān Tuğrul def i nifāk itdiler varduğ aşlā bize iltifāt itmedi fermāniñuzı (12) i' tibāra almadı dilediler pādīşāhı muḥkem ğazab-nāk itdiler varduğ aşlā bize iltifāt itmedi fermāniñuzı (13) i' tibāra almadı didiler pādīşāhı muḥkem ğazab itdiler āteşi ziyāde olup ḥ'āce evrādın 'ādeti (14) üzere okıyup tamām itdükden soñra kalkup pādīşāha vardı pādīşāh anı görince hışmla üzerine (15) cevāb idüp n' i'çün giç geldüñ didi ḥ'āce pādīşāhum ben Allāhu Te'ālā'nuñ ḳavli ve senüñ çākerinüñ (16) Allāhu Te'ālā ḳulluğundan fāriğ olmayınca nice senüñ çākerlūğine gelmezdi didi Sultān Tuğrul'uñ ḥaḳḳ yolında (17) anuñ toğrılığundan şalābet ü şebātından gözleri yaş ile to olup ağladı gerçek Ḥaḳḳ Te'ālā'nuñ ḳulluğı (18) bize çākerlūğümüz üzerine muḳaddemā bizüm esbāb-ı saltanatumuzun intikāmı anuñladur hemişe böyle idüñ diyü buyurdu (19) rahmetu'llāhu te'ālā 'aleyhi rahmeten **hikāyet** getürmişlerdür ki vezīr Nizāmu'l-mülk ki şöhre-i şehri cihāndur (20) Sultān Melik Şāh'uñ ḥıdmetinde şol kadar ḳudret ü miknet bulmuş idi ki aḳçe ile şatun almak (21) tamām iki biñ merdāne ḳulı var idi a' dā-yı devleti bunuñ başında sevdā-yı saltanat olmasa bu kadar ḳulı (22) n'eylerdi diyü mesāvīsin eylerlerdi āḥir ba' zı ḥasūdlar bunu pādīşāhuñ ḳulağına ḳodılar nifāḳları (23) Nizāmu'l-mülk'ün ma' lūmları oldu birgün sultānı evine da' vet idüp ḳonukluk yarāğın gördi (24) ḥıdmeti tamām itdükden soñra ve peş-keş çekmelü olıcak kethüdāsı 'ārıza buyurdu peş-keş defterinüñ (25) başından iki biñ ḳulını yazdurdı ki

cümlesi kendü akçesiyle alınmışdı andan pādişāhuñ pāy-ı (26) tahtı önüne gelüp peş-keş defterin ‘ arz eyledi ve pādişāhuñ zamīr ü münīrine ki āyine-i ‘ ālem-ārādur (27) maḥfi degüldür ol vaqt ki ber-dār-ı dīvānda ben kuluñuzuñ üzerine depindi sefāhat eyledi ḥazret-i (28) pādişāha andan şikāyet eyledüm ol vaqt kuluñuza saña vāfir kul olmak lāzımdur ki hücüm iderin def‘ i (29) kādīr olasıñ diyü buyurdıñuz ben de iki biñ kul anuñ’çün almış idüm şimdi cümlesin pādişāha peş-keş (30) çekdüm ma‘lüm rāy-ı ‘ ālem-ārāları olsun didi cümlesin pādişāha bağışladı ki ol zamāna (31) degin kimse bu himmeti itmemişdi be-gāyet vezīr-i ‘ āli-şān idi dirler ki Sultān Maḥmūd’uñ (32) Ḥasan Meymendī ile Nizāmu’l-mülk’uñ arasında bu fark-ı nāḥisdür ki birgün Sultān Maḥmūd Ḥasan (33) Meymendī’nüñ bir şāḥib-kemāl u şāḥib-cemāl kulu var didiler Sultān Maḥmūd andan anı istedi

[296b] (1) Ḥasan Meymendī buḥl idüp senüñ başuñ için benüm ol aşl kulum yokdur diyü andan virmedi soñra (2) ol kulu var idügi zāhir oldı Sultān Maḥmūd incinüp Ḥasan Meymendī’yi vezāretten (3) ‘ azl eyledi Nizāmu’l-mülk cüz’i endişe eyle ki ğayrı tārīk ile daḥı def‘ itse olurdu iki (4) biñ kulu bir uğurdan Melik Şāh’a bunuñ ‘ ulüvv-i himmeti ile anuñ denā’et-i niyyeti ne yirine de itdügi bundan (5) ma‘lüm olur **ḥikāyet** getürmişlerdür ki ‘ Acem pādişāhlarından birinüñ atası zamānında (6) kalmış bir vezīri var idi ‘ ākıl-i kāmīl her emre ‘ ilmi şāmīl kimse idi birgün pādişāh andan şordı (7) senüñ ma‘lümüñdür benüm memleketüm ve ‘ askere ve vesā’ir ḥalka in‘ām u iḥsān u nāmum atamdan artuğdur (8) neden ki ḥalk atamı benüm üzerüme terciḥ iderler anı benden artuğ begenürler didi vezīr anuñ’çün ki atañuz (9) bir işi vaqtinde işlerdi in‘ām u iḥsān yirine iderdi birinden ve siyāset umūrından fāriğ (10) olmayınca şadā-yı nefisine uymaz ‘ ayş u ‘ işret ve sehv ü serāya başlamazdı lā-cerem anuñ eyyām-ı salṭanatı (11) ‘ ahdlerüñ eyü itdi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Büzürcmihr Ḥakīm’den ki vüzerā içinde meşhūr-ı (12) cihān ve müselle-i ḥükemā-yı devrāndur vezāret-i manşıba kim lāyıkdur ne aşl adam olmak gerek idiler ki anda (13) manşıb vüzerāyı iktizā ider birkaç meşāliḥ-i ḥamīd ola didi ol ḥişāl ne aşl ḥişāldür (14) didiler Büzürcmihr evvel ferāset ehli olmağdur ki yakīnen her nesnenüñ soñı neye irer bile bir daḥı (15) te’ennī ḥaşletidür ger fırsatı gelmezden evvel kendüyi düş-vār işler içine almakdan anı men‘ eyleye daḥı (16) paşa bir olup iş düşdügi vaqt bahādırlığdur bir daḥı cömerdlükdür ki ‘ aẓīm māl anuñ yanında (17) ḥakīr ola çün andan māl istediler müsteḥakda olalar dirīg itmeyüp vire bir daḥı çün (18) bir kimseden bir eyü ḥıdmet göre añlaya tüzcek añna mükāfātın ide bu yire

bir daħı şöyle ki mu‘temedlerden (19) vesā’ir kimselerden buyurduğuna baş igdürmez kimse ola ve buyurduğu daħı ḥaḳḳ üzerine ola anuñ (20) gibileruñ burunların ova güş-māl eyleye bir daħı bu ki havādan rüzgāruñ tedāriki üzere ola ki (21) zamānuñ emānetine i‘tikād yokdur Ḥaḳḳ Te‘ālā muḳallibu’l-ahvāldür bir daħı budur ki işlerde uyanuḳ (22) ola bugün ki işini yarına ḳomaya didi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki çün Emīrū’l-mü’miñin (23) Me’mün’uñ vezīri Faḳl bin Sehl’uñ ḥalīfe yanında teḳarrüb ü‘izzeti bu mertebeye vardı ki ḥiçbir vezīre (24) vardı ki ḥiçbir vezīr müyesser olmamış idi ve emīrū’l-mü’miñinüñ Reyhān adlu bir ḥādimi var idi ki (25) ziyāde zāhid ü pāk-i‘tikād kimse idi aḣlā yalān söylemezdi ḳapu aḡası idi birgün emīrū’ (26) l-mü’miñin Reyhān’a bugün meclisimüze kimse ḣalıvirme baña zaḣmet virmesünler bir miḳdār āsāyiş (27) ideyin didi muḣāhibleri ile ḣatranc oynamaḡa meḣḡül oldu bu eḣnāda Faḳl bin Sehl (28) sarāy ḳapusına geldi ve Reyhān’dan sordu emīrū’l-mü’miñin n’eyler didi ol da ḣatranc oynar didi (29) hemān Faḳl bin Sehl içerü girdi ḥalīfenüñ elinden kendü eliyle ḣatrancı ḳaldurdu emīrū’ (30) l-mü’miñin ḣatranc oynamāḳ vaḳti degül nemāz vaḳtidür bu revā degüldür ben ḣaḣra emīrū’l-mü’miñin namāzdadur (31) evrād okımaḡa meḣḡüldür diyem de sen bunda ḣatranca meḣḡül olasin didi ḥalīfe yā senden revā (32) göresin ki bir sā‘at oyuna temāḣāya meḣḡül olmayam şöyle maḣzün oturam didi Sehl (33) du‘ā idüp ḳāḣki cümle evḳāt-ı ‘ömriñüz ḣenlük ḣād-mānluḳ ile geḣe istemez miyin ammā benüm de sözüümüñ

[297a] (1) me‘li beḳā-yı ‘ömr ü devletiñüz içün vezīr maḣlaḣatın görüp gitdükden ḣoñra Me‘mün cümle orada olan (2) ḣavāḣḣ-ı ḣıdmet-kārlarını cem‘ idüp benüm ḣatranc oyunu üzerinde olduḡum kim didi ki geldi (3) böyle itdi diyü ḣordu Reyhān ḥādım ben didüm didi ḥalīfe n’içün didüñ didi Reyhān anuñ’çün (4) ki ḥalīfe n’eyler diyü baña ḣordu ben de bilirdüm ḣatranc oynarduñuz yalān mı söyleyin ḣatranc oynar (5) didüm ḥiç ḡayrı kimseden ḡümān itmeñ ben didüm eger yalāndan ḳaçduḡumu ḡünāḣ ḣayarsañuz ‘afv (6) iderseñüz ḣoḣ ve eger ‘uḳūbet iderseñüz emr sizüñ didi Emīrū’l-mü’miñin Me’mün eyü varduñ (7) bizüm ḣilāḣ ḣālīmüz istedüñ Sehl de eyü vardı ḣavāb bunda idi ki ol itdi diyü buyurdu (8) ve emīrū’l-mü’miñin eytdi Reyhān’a yüz biñ aḳḣe virdiler Faḳl bin Sehl işidüp elli biñ aḳḣe daħı (9) ol virdi bu ḣikāyetden Faḳl bin Sehl pādiḣāḣ yanında teḳerrürini ve faḳl u iḳdāmı ve rāst-ı (10) ḡüftārluḡı ma‘lüm olup bundan işāret vardur ki ḣoḡrı vezīre pādiḣāḣ yanında her ne olsa (11) ruḣḣat virmek cā’iz imiḣ ve Reyhān mādem ki daħı ḣıdḳ-ı berekātında bir çift ḣoḡrı söz ile (12) eline bu miḳdār māl vāḣıl

olduğundan sonra i' timāda dağı ziyādesüz var oldu bunda hem işāret (13) vardır ki toğrı söylemek kişinüñ āhiretine nāfi' olduğu gibi dünyāsında nāfi' imiş **hikāyet** (14) getirmişlerdür ki hikāyāt-ı şābıkada geçen üzere Ebū Eyyüb-ı Şuryānī Mansūr Halife'ye Hālid-i (15) Bermekī'yi bir tarīk ile Pārs vilāyetine göndertdi ve buña bir sebep dağı olmuş idi birinde bu kitābda (16) zıkr olınsa gerek olınsa gerek Ebū Eyyüb-ı Şuryānī vezir halifenüñ yā' nī hālī olmayup tabī' atinde diñüz olan (17) cüst-i ahlākımı izhār eyledi memleketine zulm destin dirāz idüp envā' i hayfa āğāz eyledi ve Reyhān' uñ (18) zulm ile emlāk ü esbābın alup ammā halkı bir vechile zabt itdi ki kimsenüñ halifeye gelüp (19) şikāyet itmege mecālī yoğ idi re' āyāya her ne iderse yanunda kalur tuyulmazdı aña degin meger halifenüñ (20) bir oğlāncuğı zuhūra gelmiş idi be-gāyet za' if-terkib olduğundan ğayrı dilsüzce idi halife anuñ (21) adını Şālih komışdur za' if dilsüz olduğün laqabın miskin itmiş idi aña her bār Şālih-i Miskin (22) diyü oğşardı muqaddemā Ebū Eyyüb Şuryānī'ye murād bu bizüm olduğün Şālih-i Miskin bir muqadder şānī' alar tedārik (23) itsün buña baña bildürseyüz anları taşarruf idüp kendüye tahkikinde ola bizden sonra kimseye muhtāc (24) olmasa dimişdür bunuñ üzerine yıl geçdi birgün halife gördi Şuryānī vezir huzūrına (25) gelüp iki yüz elli biñ akçe virdi kime teslim idelüm diyü ' arz eyledi halife buña akçe vir didi bahāne ile Şuryānī halife buña akçe vir didi (26) Şuryānī emirü'l-mü' mimin ben kavline murāda Şālih-i Miskin için bir miqdār şānī' a tedārik itseyüz (27) diyü buyurmuşdiñüz ol vaqtden bir sa' y idüp ba' zı harābe yirler alup ba' zı harābe yirler alup ta' mir itdüm (28) anuñ maşşulidür didi Mansūr halife bundan be-gāyet hazz idüp aña āferin itdi bu iki (29) yüzünüñ akçe ile dağı anuñ' çün ba' zı yirler dağı alıvir diyü buyurdi gene kendüye virdi Şūr (30) yānī evvelki yirlerini dağı halkdan zulm ü cebr ile almış idi bu def' a hod hallkuñ ba' zı harābeyi (31) hāşıl yirleri ellerinden meft alup Şālih-i Miskin adına hüccetleri yazdurdı ammā bu bahāne ile (32) nice miskinlerüñ hāşıl çok yirlerine yapışup bunu alurın dirdi kendüye vāfir rüşvet (33) virürlerdi almazdı yalnız Şālih-i Miskin'e yir alı virmek huşuşında halkdan sekiz kerre

[297b] (1) yüz biñ akçe rüşvet aldı hiç bundan halifenüñ haberi yoğ idi ammā Pāris'de cümlesin halkdan (2) sekiz kerre yüz biñ akçe rüşvet Hālid-i Bermekī işidüp ' ale't-tafşil ma' lüm idinmişdi Pārs'dan (3) bunu emirü'l-mü' minine mektüb ile ' arz eyledi Şuryānī'nüñ Şālih-i Miskin için alıvirdüğü şarf harābe (4) yirlerdür gösterdüğü maşşulde ve halkdan şu asl tarīk ile rüşvet akçeler almışdur andandur n' için (5)

emîrû'l-mü'minîn Şuryânî sorup bilmezdi çün mektûbı halîfeye irüşdi altından nice gün (6) tefîş ü tefahhuş itdi hep Hâlid'ün didügi gibi çıkdı Hâlid'e buyurdu bir mişâli yazılup gelesin (7) diyü fermân eyledi Hâlid geldükden sonra Suryânî'ye Şâlih-i Miskîn'den ötüri alduğı yirleri (8) ben kendü göreyin dirin Hâlid-i Bermekî de benümle bile gitsün ol dâhı görsin eyüsin yavızın ol (9) bilür didi Şuryânî bundan mütehayyir oldı bunı def' eylemek itdi Manşür incindi beher ile def' (10) idersin var ulüm gösterelüm eger eyü hâşıllar yirlerine senün sa'y u kifâyetün zâhir olur ve eger degülse (11) yirleri üslûbına emr iderin didi ol hafta ol şani'alarun üzerine çıkdı Hâlid (12) mufaşşal ma'lûm idinmişdi her kimseden Şuryânî rüşvet ne almışdı bilürdi Hâk sâhiblerine (13) haber gönderdi Şuryânî'nün müşâhedesinde halîfe önine gelüp da'vâ itdiler halîfe Şuryânî'den (14) aldıklarını yine sâhiblerine alıvirdi ve Şuryânî'yi ma'zül eyledi arada bey' itdügi mâlı andan (15) aldı ve Hâlid-i Bermekî müşâveresi ile Hâzret-i 'Osmân'ün razıya'llâhu 'anhu kulu oğullarından Rebî' bin (16) Yûnus'ı anuñ yirine vezîr idindi kemâl u 'aql u kifâyet ehli kimse idi kemâ-kân vezâreti tamâm zabt (17) itdi bu vech ile ki anuñ eyülügi sebebi ile niçe zamân vezâret manşıbı anuñ evlâdı arasındandır itdi (18) hândâni bu şeref ile sâlihen müşerref oldı Şuryânî evc-i rif'ate irmişken zulmi vücûdı ucından hâk-i (19) menziline düşüp pây-mâl oldı **hikâyet** getürmişlerdür ki çün Ebû'l-Ceyş Tolun (20) Mısr'dan Dimeşk şehrine geldügin elin açdı halka vâfir in'âm u ihsân eyledi turmayup 'ayş (21) u 'işret üzere şarâb içir bahşişin bağşlardı bir gice bir muğannîye ki gine kendünün sâzendesi (22) idi mestâne yüz biñ altun bağşladı vezîre hüküm buyurdu ki vireler vezîr bunı çokdur (23) bir sâzendeye bu kadar bahşiş olmaz diyü virmedi şimdi emîr mestdür ayılsuñ sorayın göreyin (24) aşl nedür diyü te'hîr itdi Ebû'l-Ceyş Türkîce şöhet itdi bi-'aynihi ol sâzendeyi bu gice yüz biñ (25) altun bağşladı sâzende elin öpdü eger ol gice bağşladuğun baña ulaşdı idi bu bende (26) kabûl iderdüm ammâ vezîr virmedi bir kırık söz için ne el öpeyin didi Ebû'l-Ceyş incinüp (27) bir adam gönderdi tiz var vezîrün başın kes getür didi vezîrün meclisinde cäsüs var idi (28) tiz vardı aña haber itdi vezîr şaklandı emîrün gönderdügi kimse vardı vezîri evinde (29) bulımadı 'âkil kimse idi Ebû'l-Ceyş yarındası def'-i hummâr için şarâb şubh içirken emîre (30) gice ki meclis eger vezîr öldürmek emrin itmiş ölmeseñüz ne hoş meclisdi didi emîr (31) elçüsü mütehayyir oldı vezîr ne vâkt oldı diyü ıztırâb itdi ol kimse bi-huzûr olmañ (32) vezîr

şāğdur çün gördüm mestle mer itdühüz öldürmedüm didi vezīrūñ adına Aḥmed bin (33) Ḥasan dirler idi buyurdı cādīler önüne gelüp ḥıdmet itdi emīrūñ gāyet girü var

⁶⁶[299a] (1) ger her gice yüz biñ altun bağslarsañuz ḥazīneye tīz tükenür leşkere ‘ulūfe virmek gerek baḥşış (2) eger yolında olursa Şāristān’a niçe bağursa şūr-ı mestāne de eylese yanmak gerek ammā ḳullarıñuza (3) lāzımdur ki her nesnenūñ tertībın gözleye didi Ebū’l-Ceyş sözi ḥoş gelüp eyü varuñ (4) virmedūñ min-ba‘d daḥı bizüm şalāḥ-ı aḥvālīmūze ne de ise anı işler didi ve aña ḥil‘at (5) virdi bu ḥikāyetūñ fā‘idesi bu oldu ki ma‘lūm oldu egerçi pādīşāḥlar ḥil‘at (5) virdi bu ḥikāyetūñ fā‘idesi bu oldu ki ma‘lūm oldu eger ḥūnsuz baḥşlar ve ‘aḫālar buyururlar vezīr ola ne bu vācib bu imiş ki (7) münāsib olanla ‘amel ide ne müsteḥāḳları maḥrūm ide ve ne kimse istiḥḳāḳından artuḳ nesne vire (8) pādīşāḥda anuñ itdūğın ḳabūl eyleye ‘Ali bin Heysem eydür ‘acā‘ib-i rūzgār u ḡarābet-i a‘şardur (9) niçe nesneler gördüm ammā cümleden ‘acib bunı ki Emīrū’l-mū‘minīn Me‘mūn’uñ vezīri Ḥasan bin Sehl vezīr (10) olmadın şöyle idi ki götürdi mā-mülkini bir zenbīl içinde götürüp giderler idi içinde baḳdum bir göñlek (11) ve bir çizme ve bez bir cāme ve bir usturlābdan ḡayrı nesne yoğ idi soñra vezīr olıcaḳ gördüm (12) esbābını biñden ziyāde deve çekerdı ma‘zūl olduklarından soñra gördüm cümle mā-mülki (13) bir zenbīl içine ḳoymışlar alup giderler yürek marāzına müte‘allıḳ bir pāre urbadan ḡayrı nesne yoḳ (14) zīrā āḥir ‘ömrinden mebtūn olmış idi ya‘nī yürek vefādan marāzına mübtelā idi egerçi bu ḥikāyet (15) ‘acā‘ib eyyāmdandur bundan vüzerāya vesā‘ir erbāb-ı dūnyāyā tenbīh vardur ki eyyām-ı devletlerinden envār (16) iñuzı bildilerse ve eyülük idilerse kendüler ḳalacaḳ olur yoḫsa māl müşerref-i zevālında ve rü-iḳbāl (17) ma‘rūz-ı intīḳālda döne aña beḳā vardur ne buña şebāt niteki şā‘ir bir Pārsī beytde dimişdi ki tercemesi (18) budur

Şi‘r: *mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün*

Gücūñ yitdükce eyülük it cihānda

Saña bu ḳalur ancaḳ yārın anda

ḥikāyet (19) getürmişlerdür ki Mervān bin Muḥammed’uñ vezīri ‘Abdu’l-Ḥamīd ki şāḥib-i ma‘rifet kimse idi ve anuñ (20) ma‘rifetine ve ‘aḳl u kiyāsetine ve emānet ü istiḳāmetine münkesir yoğ idi çün Mervān ba‘zı ferāsetle (21) bildi devlet kendülerūñ ḥāndānından gider ‘Abbāsīler ḥāndānına intīḳāl ider ‘Abdu’l-Ḥamīd (22) vezīrine ben bir nesne fikr eyledüm işideḡor bu dirin ḥilāfet ‘Abbāsīler’e intīḳāl ide (23) budur ḥalḳ

⁶⁶ 298. varak 297. varak ile aynı basılmıştır.

bu uğurdan nefret itdiler kaçup anlar yanına gideyorurlar gelseñ bir şüret (24) itseyüz senden bizden anlar yanına kaçsuñ varsuñ anlar yanına benüm cāsūsum olsuñ anlar her ne (25) tedbīr iderler ise el altından baña i‘lām eylesuñ anları şüret olmaz yirlere kulāguz iseñ (26) cā’iz idi dūkelū bu bize nāfi‘ idi baña rāy-ı şavāb gelür didi ‘Abdu’l-Ḥamīd ben hergiz eyü işi (27) idemezsin bunca zamāndur senüñ vezīrin iken bu kadar müddetde hiçbir kimseye ḥilāf itmedüm saña (28) toğruluk üzere ḥıdmet iderin bu didüğüñüz benden bed-‘ahdluğdur ki varam bir tā’ifenüñ ḥıdmetlerine (29) ulaşam sizüñ itmeklerin yiyem de dönem anlaruñ itmeklerin başam anlara ḥıyānet idem başdan eger ben farāza bunı (30) itsem sizüñ baña niçe i‘timādiñuz kalurdu didi bu rāye uymadı āḥir eşedd-i ‘azāb ile maqtūl (31) oldu nite ki henüz beyān olunur ‘Abdu’l-Ḥamīd ki zıkr olındı be-ğāyet ‘ālim ü āzāde merd idi devlet-i (32) dünyāya çendān-ı nekrānı yoğ idi ol günki sā’irleri gibi iken ālüde ve emānı degül idi pādişāhı (33) Mervān kaçup dīvān-ı devleti tağulıcağ ol daḥı kaçup vardı ki İbn-i Muḫni‘’nün sarāyında

[299b] (1) gizlendi ‘Abbāsīler tarafına meyl itmedi Mervān’uñ ni‘metini başdı cemā‘atı anı arayup bulmağa (2) şaldılar anlar da şorarak İbnü’l-Muḫni‘’nün evindedür diyü şalugın aldılar geldiler gördiler (3) İbnü’l-Muḫni‘ ile ikisi otururlar ‘Abdu’l-Ḥamīd didi (4) zihī dostluğ ki ol bunı şakındı ikisi birbirine fedā olmağı revā gördi gelen kimseler müteḥayyir (5) olursız İbnü’l-Muḫni‘ beni isteyen her kim ise anuñ öñine aluñ gidüñ didi āḥir ikisin (6) bile aldılar gitdiler ‘Abdu’l-Ḥamīd’i tutup İbnü’l-Muḫni‘’yi şalıverdiler işidenler bu dostluğa (7) inşāf eylediler **ḥikāyet** getürmişlerdür ki çün emīrū’l-mü’mīnīn Manşūr ḥalīfe (8) elinde Mervān maqtūl oldu anuñ müte‘allıḳātında öñine getürdiler üç kimse idi biri (9) mezkūr ‘Abdu’l-Ḥamīd idi biri ḥ‘ānendesı Selām-ı Ḥādī biri mü‘ezzini Ba‘albek idi Manşūr (10) üçin de öldürüñ didi Selām-ı Ḥādī ey emīrū’l-mü’mīnīn beni öldürmeñ ben tevḥīd oḳıyanlaruñ (11) ve ḥ‘ānendelerin serbāzıyın didi Manşūr ne cihetden didi Selām bu cihetden ki bir deveyi (12) üç gün üç gice şusuz koñ öñüne bu teşnelük içinde şu getürüñ ağızın şuya degür (13) dügi gibi ben ağızum açup āğāz ideyüm görüñ devenüñ şu içmege mecālī kalur mı sūz-ı şadā-yı (14) āteşüm anı şöyle yaḳar ki ben dikince şu içmegi bile unıdur didi Manşūr buyurdu didügi gibi bir deve (15) bulup getürdiler öñüne şu ḳodılar deve şudan içe ben didügi gibi Selām ağızın açup tevḥīd-i (16) Ḥaḳḳ’da celle ‘alā ser-āğāz itdi deve fi’l-ḥāl şudan başın yukarı ḳaldurup ḥayrān ḥayrān (17) bağa başladı kendüyi unıtdı Manşūr Selām’ı āzād

itdi andan Ba' albek mü'ezzini öfine çağurdu (18) mü'ezzinlik de senün de hünerün ne mertebededür didi yâ emîrû'l-mü'minîn eger cāriye eline legen ile (19) ibrik̄ alsa gelse mübārek elünūze şu koyarken ben āvāz okımağa başlasam anuñ elinden legen düşer (20) sizi ve kendüyi unudur didi bî-hüş olurun izen tamām itmeyince kendüye gelmez elünūze şu koymaz (21) emîrû'l-mü'minîn bunu da imtihān itdi çāk didügi gibi oldu Ba' lik'i dağı āzād itdi (22) andan vezîri 'Abdu'l-Ḥamîd 'i getürdiler bu kimdür didi vezîr 'Abdu'l-Ḥamîd'dür didiler hıdmet iderdi (23) yâ emîrû'l-mü'minîn benüm kimi nāme yazar ve fikrler peydā ider kimse bulunmaz didi emîrû'l-mü'minîn Manşür belî (24) bilürin bir nāme ile cihānı zîr ü zeber itmege kādîrsin şā'ib-i rāyler bizüm de niçe işlerimūze n'eyledün ve niçe nesnelere (25) yazarduñ çizerdün elünden dilünden gelenden hiç takşîr itmedi ammā Mervāniler'ün devletleri āḥire (26) irüşdi hiç anlar hakkında kaçduğıñ fā'ide itmedi didi ve buyurdu aña siyāset idüp (27) eşedd-i 'azābile öldürdiler buña cerīme oldu anuñ'çün ki memleket-sitānluğ bunuñ siyāsetin iktizā (28) itdi **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Emîrû'l-mü'minîn Me'mün Fazl bin Rebî' 'i tutup (29) öldürmek istedi kendü öldürmeyüp cerīmesini 'afv eyledi ki meşhūr hikāyetdür ve bu kitābda dağı bāb-ı (30) 'afvda meşhūrdur bārî egerçi günāhın 'afv eyledi ki meşhūr hikāyetdür ve bu kitābda (31) 'afv eyledi ammā dağı ğazabı tamām geçmedi eyledi ki anı ḥalk gözine zelîl ü ḥor göstere pes buyurdu ki (32) dīvānına geldügi aña kākımada ašlā ta' zîm ü tekrîm itmeye ve oturduğı vaqt 'avām-ı nāss tırduğı (33) dīvānına hıdmet-kārlar oturduğı yirlerde otura yarındaşı ḥalîfenün sarāyına gelicek kapucı

[300a] (1) aña bir adını bu gösterüp emîrû'l-mü'minîn olmağa baña burayı ta'yîn itdi emr budur ki her geldükce (2) burada oturasın didi Fazl emr-i pādîşāhîdür zarūrî emşāl idüp gösterdikleri (3) yirde oturdu çün bir niçe müddet şadr-ı zārında oturmuş idi ve ḥalk ile ḥüsn-i mu'āşeret (4) ile virilmişdi her kişinün gözinde āşār-ı muhabbet ü 'azmeti kemā-kān sābit müstaḳarr idi egerçi (5) ḥayf-ı ne'ālede oturdu ammā ḥalîfenün dīvānından çıkup giden a'yān-ı ḥavāşş ve ümerā urluğa (6) uğrayıcağ elbetde anı başup geçemezler yanında bir pāre otururlar ḥātırın sorarlar andan giderlerdi (7) bu ḥaber 'Abdu'llāh bin Ṭāhir'e irüşdi bu vaz'ı hiç beğenmedi kākup emîrû'l-mü'minîn ḥuzūrına gelüp (8) bu Fazl bin Rebî' 'nün vardur atañ ve qarındaşuñ vezîr olup elli yıl olmuşdur ki ululuğ sürer 'ömr-i (9) devlet 'izzet ile geçmişdür ḥalkuñ gözünden 'azmeti ve gönüllerinde ḥaşmeti rāsîḥ olmuşdur emîrû'l-mü'minîn (10) aña 'avām-ı nās oturduğı yirde otursın diyü buyurmuş ulularıñuzdan ḥavāşşıñuzdan her kimse ki (11) yanıñuzdan

çıkar anı orada görür zarūrī anı başup geçemezler yanına varup bir pāre oturmayınca (12) olmazlar bu taqdırce belerūñüzūñ ve havāşıñuzuñ hürmeti kıalmaz dīvaniñuz kākā ideleri bunlardur diyü (13) ‘arz eyledi emīrū’l-mū’minīn Me’mūn ya şimdi nice olur didi dirsiz didi ‘Abdu’llāh anuñ hürmetin (14) düşürme ve andan alduğıñ mālī buyur gene virsünler ve göñlüñi andan hoşnūd ile didi olmaz (15) ammā sen söyledüğüñ için andan alınan mālī buyurdum virsünler ve oradan kıaldursunlar (16) hıdmet-kārlarından orta tā’ife oturdukları yire otursun didi ‘Abdu’llāh döndükden şoñra (17) gele ardınca hālīfe buyurdu ki min-ba’ d Fażl dīvāna süvār olup gele ardınca süvār iki hıdmet-kār uydura (18) ve evvel ta’yīn olunan yirden yukarı otura bir kimse gönderdiler gelüp bunu Fażl didi (19) ‘Abdu’llāh bin Ṭāhir sizūñ haqqıñuzda bugün bunuñ gibi eyülük āgāh itdi diyü haber getürdi (20) bir gün ki yine hālifenūñ dīvānı oldu ‘Abdu’llāh Ṭāhir şevket ü ‘azmet ile dīvāndan döndüğü gibi (21) bağışdı tā evine degin bile iletüp giderken ikāfetler itdi ve ‘özrler diledi benüm haqqumda itdüğüñüz (22) luğları işitdüm emīr bilür ki hālüm yokdur ki aña meylle ‘arz idem ve devlet ü manşıb yok ki bir hıdmetiñüzde (23) bulunam ammā kādir olduğum bu mertebedür ki ‘inānum çevirüp sa’ādet-hāneñüze bile geldüm bilürüz (24) bu vażı elli yıldan bir hālīfeden ğayrı kimse itmemişindür olduğum bu kıadar hıdmetle beni ma’zūr tutuñ (25) didi ‘Abdu’llāh luğfuñuz tamāmdur bu yokdur zaħmete girdüñüz tamām minnetdārın bu mertebe dağı lāzım geldi (26) inşā’llāh min-ba’ d hıdmete turmağıñuzda elümden gelen dirīğ degüldür didi bu hikāyetden fā’ide (27) budur ki ma’lüm oldu vezīr olan gerekdür ki eyyām-ı devletde elinde iş var iken eyülük üzerine ola (28) halk ile şöyle zinde-ġanī ide ki manşıb libāsın çıkarup ‘azl belāsın giydüğü vaktinde dağı (29) halkuñ aña ta’zīm ü hürmeti kemā-kān ola belki dağı artuğ hürmet ü ‘izzet bula ve ideler nite ki Pārisī (30) eş’ār içinde bu ma’nāya eş’ār idüp dimişler ki tercemesi budur hikāyet şöyle dirin ki ağırsa (31) senūñ düşmenūñ bile eyleye emsem şöyle dirülme kesseler başuñ dōstuñda bile ola hurrem Ḥasan bin Sehl (32) ider bir vaktde Yahyā bin Ḥālīd-i Bermekī’ye vardum huzūrına bir bölük kimseler gelüp içinde Aḥmed bin Ebū Ḥālīd-i (33) Ahvāl bile idi öñünde hıdmet itdiler cümlesinden Aḥmed’uñ selāmın artuğ aldı aña sā’irden ziyāde

[300b] (1) hürmet idüp hātırın şordı çün cümlesi gidüp meclis hālī oldu Fażl dönüp bizüm başumuza (2) ol bir vākı’a geldüğü vakt ki atam ziyāde fakīr oldu kıillet-i mālī ve eli tarluğı bir mertebeye vardı ki hadd-i kemāl (3) buldı ve benüm de ke-zālīk hiç

nesneye iktidārum yoğ idi ben de andan beter bī-nevā olmuş idüm hattā iztırābumdan (4) şu mertebeye vardı ki birgün vekīl-i hārcum içerü gelüp bugün hīç harc virecek akçe yokdur dünden (5) berü hıdmet-kārlar açdur didi atam iki dülbenden gayrı kalmadı var anlarıñ birin şat ev hārcına (6) sür didi vekīl harc bunı aldı gitdi birkaç akçe şatup anuñla ev hārcın itmiş idi geldi ki (7) nafağa idineyüz ben bī-huzūrluğumdan atuma bindüm mütehayyir şehr içinde tolanurdum ittifağ bu yigidüñ ya‘nī Aḥmed’üñ (8) atası Ebū Ḥālid-i Aḥvel’e şataşdum şevket ü ‘azmet ile ḥalifenüñ dīvānına giderdi emirü’l-mü‘minin Mehdi ḥalifenüñ (9) veziri anı selāmlayup yanına yanaşdum ḥatırım şordı ben de atam qarındaşıñuzuñ ḥālī gāyetle diger-gündür (10) faqr u fāka cānı ḥalkuma irmişdür eli tarluğı nihāyetin bilmışdur hattā bugün bilmedük çenenden iki dülbendi (11) kalmış anuñ yirine şatup ev hārcın kifāf miqdārı anuñla gördi didüm sarāyına varınca aña nī-şūr-ı ahvālimüzden (12) şikāyet eyledüm hīç cevāb virmedi ol sarāyına yetdi ben melāmet döndüm aña bu kadar söyledüm ki pişmān oldum (13) kendü kendüme serzeniş buña ḥālūmi niye söyledüm ‘avz ü faqrımız āşikār idüp önünde yüzüm şuyın dökerdüm diyü (14) bī-huzūrluğıla eve geldüm atam bī-huzūrluğı aňlayup sebebin şorup ben de Ebū Ḥālid’le vezire söyledüğüm (15) ve anuñ baña cevāb virmedügin takrīr itdüm atam daḥı eyü varmamışsınız kendüni rüsvāy itmişsiz bunuñ uci zarar (16) budur ki seni faqirdür diyü min-ba‘d ol saña bir maslaḥat işmarlamaz saña i‘timādı kalmaz gāyet ḥaṭa eylemişsiz (17) didi ben dāḥi ziyāde bī-huzūr oldum iki gündün sonra arqamdan bir kāftānum çıkarup şatdum akçe ile (18) ev hārcın gördürüp eve geldüm yakın oldu ki guşsa ile dīvāne olam ve ḥalkı saña tesellī virüp siz kāriler (19) işde bu tarluğūñ sonı vüs‘atdur didiler bu söz ile bir pāre iztırābum sākin oldu dördüncü gün (20) gene ata bindüm şehr içinde gideyorurdum yoldan bir kimse baña bir adam sizi arardı di dönüp eve geldüm (21) gördüm vezir Ebū Ḥālid-i Aḥvel’in adamı beni bekler imiş görince vezir ister didi anuñla uyuşup gitdük (22) vezirüñ sarāyına varduk kendüsi içerüde imiş baña yir gösterdiler oturdum içerüye ḥaber iletdiler (23) gördüm baña beşāşetle nazar itdi atañ qarındaşumuñ ḥālī ne faqr u kāt ile nice geçinürler ol gün (24) kendünüñ ve anlarıñ ahvālinden bir miqdār söyledük ben hep ma‘lūm idindüm ammā ḥāllerin tedārik fikrine düşdüm (25) gördüm kurı söz söylemek vechi yok gönlüm kavli fi‘l üzerine taqdīm itmek ve istemedi anuñ’çün (26) ol vaqt hīç saña cevāb virmedüm şimdi sizüñ için bir miqdār nesne tedārik eyledüm şimdi seni (27) anuñ’çün çağırdum bu iki kimse ki ma‘rüz baqqāllardur on biñ yük gulle şatdum

ve bunar ile şöyle (28) kavlı itdüm bu gullenüñ fā'idesinde sen bunlar ile müşerref olasın ikrārınca bunuñ fā'idesinden (29) senüñ otuz biñ altun hisşeñ olur ve eger şatmağa sen bile varsañ fā'ide belki dağı artuğ olur (30) orayı sen bilürsin didi ve bakķāllar orada hāzır idi böyle miydi kār didi anlar da belī (31) böyledür didiler saña yüri imdi hemān bunlardan hisşeñi al didi ben de du'ā idüp kendüyi (32) selāmladum bakķāllar baña bir ulu zādesiz bizüm pāzāra varmak vechi (33) yok işte üç biñ altun hisşeñi biz saña virelüm ğulle şatmağı bize vir didiler ben de hoş didüm

[301a] (1) üç biñ altunı baña virdiler ben de alup atama getürdüm atam da altunuñ iki biñini kendüsi aldı (2) bunuñ atasınuñ evşāķı ile tekrār kendümi ve bu sizüñ ol vaķt atam baña vaşıyyet itmiş idi oğul (3) devlete irdüğüñ vaķt sen de Ebū Hālid'üñ oğlını gözleyesin dimiş idi şimdi Ebū Aħmed ki Ebū Hālid-i (4) Aħvel'in oğludur yanınca bile gelenlerden artuğ iltifāt itdügümüñ bā' işi budur üzerümden atanuñ (5) haķķı vardır didi rāvī andan soñra Yahyā bin Hālid-i Bermekī anı Me'mün halīfe terbiyyet itdi ki (6) āħir Me'mün'a vezīr ola nitekim bāb-ı ferāsetde takrīr olınmışdur **hikāyet** getürmişler (7) dūr ki Hāsan bin Sehl ol hālinde emīrū'l-mü'minīn hācibi idi az müddetden soñra vezāret mertebesine (8) irişdi tamām miknet ü 'izzet buldı be-ğāyet 'ālī-himmet vezīr-i kāmil ve ehl-i kerem-i şāmil idi anuñ (9) āşār- ı hamīdesinden biri budur ki naķl ider gün içinde yatup giderken nazarı ki kimyā idi bir (10) haķķā pīre tokundu gördi arkasında bir misk urmuş dönüp saķaluk ider anı oñine (11) çağırup aħvālını şordı saķa bir mīr-i pīrin küçük oğlanuķlarum vardır māl-ı dünyādan (12) hiç nesnecüğü yokdur żarūrī saķacılıuk iderin ehl-i 'iyālüm aç olmayalar didi Hāsan bin Sehl'üñ (13) aña özi göyündi devāt-ı kalem istedi getürdiler hāzīne-dārına bir tezkīre yazdı bu saķaya biñ (14) aķçe virüñ ki ğidī ğalať idüp biñ yirine yüz biñ yazdı saķa kāğıdı alup hāzīne-dāra (15) ilette hāzīne-dār okıyup ğalať yazıldıuğın bildi Hāsan bin Sehl' e gelüp ey emīr Hūdā 'azze ve celle (16) sevmez bir saķa yüz biñ aķçe virmek ne ma'nāsı var idi vezīr rāst söylersin (17) didi haķķ senüñ elüñdedür biñ aķçe yazsam gerek idi tezkirede sen halk biñ aķçe yirine (18) yüz biñ yazmış ğalať ehli imiş 'aķlında vaťānuñ var imiş demek mezātı bir saķaya yüz biñ (19) aķçe 'aťā eylemiş demek kaźā hattından artuğdur cā'iz ki buña maħall bāc bulalar ammā hiç ehl-i ğalať (20) itmiş demekden ğayrı maħall yokdur didi hāzīne-dār saķaya bī-kuşūr yüz biñ aķçe virdi (21) faķīr ü nā-tüvānuñi ğanī vü tevānā oldu hiç bundan ileri 'ālī-himmet olmaz ki hem ol vezīr-i dānādan (22) kendü haķķında hem āħir haķķında zuhūr geldi Ebū'l-Hāsen bin Fırāt ki evvel kerre de emīrū'l-

mü'minîn (23) Muhtedir'e vezîr oldı Süleymân bin el-Ḳarât'ın sarâyına geldi maşlahatı maḥallinde maḥalde kendü nâ'ibin (24) virdi Süleymân niçe müddet bu ḥıdmeti itdi birgün Süleymân İbnü'l-Ḳarât'ın sarâyına geldi maşlahatı (25) ne ise gördükden soñra kalkıp gider olıcaḳ ittifâḳ tuymadın bir kâğıd alup İbnü'l-Ḳarât virdi (26) Süleymân'ın ḥattı ile içinde cümle kendünün mişâli yazılmış kimden ne aldı virdi ve ne ḥıyânet itdi (27) anın defteridür Süleymân niyâbetinden 'azl itdi ne kadar mâl var ise elinden aldı ve anı (28) Bağdâd'dan vâşıta gönderüp anda ḥabs iderdi bir müddet anda maḥbûs ḳaldı meger bir za'if (29) pîre-zen atası var idi vezîre bir kıssa kâğıdı şundi içinde bu ḥüsn-i rencürin ol ki mürebbîn oğlum (30) oldı bir kerre yüzün görmek arzû idindi vireyin diyü çok ağladı vezîr İbnü'l-Ḳarât kâğıdı (31) okıycaḳ aña raḥm itdi ve Süleymân ile daḥı geḳen muşâhiblerin ve ḥuḳûḳ-ı sâbıḳasın aldı (32) aña bu vech ile bir mektûb yazdı âgâḥ ol eger mekâlime ya'nî saña Allâḥ ikrâm itsün ki senünle (33) mâbeynimüzde olan ḥıdmetün ḥuḳûḳı ile senden şâdir olan cezâ'imi bir birle taḫbîḳ idüp

[301b] te'emmül eyledüm Ḥaḳḳ ḥıdmetünni cerâ'imün üzerine ğâlib buldı ibtidâ neşv-i nümâmuz mânendin senünle (2) ortamuzda şadaḳla olan dostluḳları yâd itdüm bunlara bâ' iş oldı ki saña gene (3) eyülükler idem ve cerâ'imün vaḳti ne 'afv ḳılmak çekem şimdiden soñra baña i'timâd eyleye iş ki (4) gelenlerün daḥı mükâfâ'atın iderin ḥâliyâ vekîl-i muḫlaḳumuz olan Aḥmed bin Ḥasan'dan on bin (5) aḳçe vire alasin ḥarḳluḳ idinüp gele gidesin gene 'ilmün âvâze olasin ki biz geḳündük ve's-selâm vezîrün (6) ol mücrim ḥaḳḳında bu aḣl-ı laḫifle mektûb yazduḳı kemâl-i laḫif ü merḥametine râḫat u şefḳatine (7) ve fevr-i dânişinden gene ardınca 'afv-ı lezzetinden âgâḥ olduḳına delâlet ider niteki bir nükte bir Pârsî (8) beyte taḣriḫ itmişler ki tercemesi budur

fe'ilatün / mefâ'ilün / fe'ilün

Mücrim olmasa bulmaz idi 'ayân

Lezzet-i 'afvı her şeh-i (9) devrân

Reyyân-ı Şâ'ib eydür Vezîr Faẓl'ın ḥıdmetine mülâzemet iderdüm baña ziyâde nazarı var idi (10) hemîşe faẓl-ı 'inâyetine mazḫar olurdum bir vaḳtden diledi ki baña niyâbet-i vezâretin vir kendüye müte'allıḳ (11) işğâli buña gördüreyin ḳabûl itmedüm bunuñ gibi muntazam aşığa kendüyi uramazın didüm bu sebebden (12) baña incindi beni gözden bıraḳdı ḥâlüm perişân olup faḳîrül-ḥâl ü mütezecçiretü'l-bâl oldum (13) hattâ ḥâlüm şu

mertebeye kâftânlarımı şatdum harcından (14) çün kılet ü hicretüm nihâyete irüşdi birgün gördüm vezîrûñ bir adamı gelüp gel vezîr seni ister (15) diyüp beni aldı varduğ kapusından olanlar emîrû'l-mü'minîn gitdi diler azacuk şabr eyle didiler (16) şabr itdüm geldi beni göricek yüzüme güle bağıdı hâlümü şordı hâzır olanlara bu sâ'at (17) emîrû'l-mü'minînüñ huzûrından etrâf-ı memleketden yigirmi yidi 'arz gelmişdi bunlara cevâb yaz didi (18) at üzere gelürken yigirmi yidisine bile bu araya gelince yazdum didi andan müteveccih olup emîrû'l-mü'minîn (19) vilâyet-i vâşıta zabtını baña takrîz eyledi ve yatarın 'Abdu'llâh ile Muķîm bin Hâdim'i on biñ süvâr ile (20) benüm yolumda kıldı ki baña yardım olalar ben seni ol 'askere kethüdâ ta'yîn eyledüm râyde saña (21) on biñ nağd aķçe ve kâtibüñe ayda üç biñ ve biñ aķçe de kâğıd bahâ ta'yîn eyledüm üç ayluğ 'ulûfe (22) ñüzi aluñ da hemân çıkup gitmek ardınca oluñ didi ve hemân emr itdi hâzineden bize üç ayluğ (23) 'ulûfe kırk iki biñ aķçe çıkarup teslim eylediler ben mesrûr u şâd-mân eve gelüp yarâğuma (24) iki günden soñra kendünüñ hâş atlarından benümle na'im-i hadîm berât gönderdi iletdüm na'im anı (25) iden hîdmet-kâruma iki biñ aķçe 'atâ itdi baña elli biñ aķçe gönderdi ben bunu Hâzret-i (26) Vezîr'e i'lâm itdüm na'imüñ aķçesini tamâm kendüye gönder diyü buyurdi ben de gönderdüm kendü mālından (27) yüz biñ aķçe bana ve yigirmi biñ aķçe ol hîdmet-kâruma virdi birkaç günden soñra benümle 'Abdu'llâh bin (28) Dînâr'a yidi kerre yüz biñ aķçe ihsân gönderdi ben de iletdüm 'Abdu'llâh da baña yitmiş biñ (29) aķçe 'atâ itdi bunu da Hâzret-i Vezîr'e i'lâm itdüm bunuñ da virdügin alma gene gönder didi (30) didügi gibi itdüm bunuñ muķâbelesinde dañı baña kendü hâşşa mālından iki ol kadar tamâm yüz kırk biñ aķçe (31) gönderdi çün leşkerüñ yarâğunu tamâm görüp Bağdâd'dan göçdük yolda vezîrûñ 'Abdu'llâh bin Dînâr'la na'im-i (32) hâdimüñ mektûbları ile ve ümerâ maķâmları geldi baña iki senede mektûb ile in'âmumu sen iletisin dimiş (33) iletdüm ikisinden baña bu def'a yüz elli biñ aķçe 'atâ irüşdi bunu vezîre i'lâm

[302a] (1) itmege qorqđum benden tama' aňlaya her virdüklerinden bedel qarşı bir ol kadar dañı virdüğüüm için gene benden (2) bunuñ muķâbelesinden da ol kadar nesne almak ister diyü fikr ide diyü qorđum idüm meger bunu (3) ba'zı havâbis-i aħbâr kendüye mektûbile i'lâm eylemişler baña bir mektûb hâtıruñ şu aşl (4) tevehhüm gelmekle ki kendüden nâ-gâh tama'-ı aşliye diyü bu def'a saña 'Abdu'llâh ile na'im virdükleriyüz (5) elli biñ aķçeyi i'lâm itmemişsin imdi gene aķçelerin kendülere virüp yüz elli biñ bedel (6) harcı benüm hâşşa mālumdan iki yüz biñ aķçe alasin diyü

buyurmuş ben de buyurduğu gibi itdüm Bādiryān (7) eydür bu mābeynde bir ay geçmedi idi zikr olınan tarīk ile baña Fażl vezīrden korhı gibi kerrāt (8) üzere yigirmi yidi biñ ‘ arzuñ haqq üzere cevābın yaza bu mertebe emr-i vezāretde rasūhı ola ve yine vezīr (9) olan lā-büddür ki nazīri tağutına maḥşuş kılduğı gibi kimseyi şöyle itmek gerek maḥsūd-ı akrān ola (10) tā her kişi anuñ hıdmetine taleb anuñ iḥsān-ı muḳābelesinden kullandığı adamlar dağı aña kemāl-i itā‘ at (11) u istiḳāmet üzerine hıdmet ideler yine bu Fażl vezīr gibi ki bir ay içinde ribātı fakīr-i nā-tüvān iken emīr-i tevānā (12) eyledi rahmetu’llāhu ‘ aleyh **hikāyet** getürmişlerdür ki ‘ Ali bin İsā vezāreti zamānında be-gāyet ser-beste- (13) hūb üzere zinde-gānı iderdi hıçbir hālde dīndārluğı elden ḳomazdı Haqq Te‘ālā rızāsın hıdmet (14) itdüğü pādīşāhı rızālı üzerine taḳdīm iderdi ‘ āḳıbet anı maşlahat için mektebe gönderdiler Ebū Sehl (15) bin Ziyād kıṭāyı iderin anuñ hıdmetinde bile idüm Mekke’ye varduğ tāb-istān-ı Fażl idi havā ziyāde (16) ısı idi birgün ‘ Ali bin İsā ben Haqq Te‘ālā Ḥazreti’nden bir içim ḳarlu şerbet isterin didi ben de bunda (17) anuñ gibi ārzūya el irmez bu mecāl-i temennīdür didüm bizüm bu sözde iken gökden bir bulut peydā oldu (18) havā yüzi örtüldi bir ‘ azīm yağmur geldi arasında jāle şeklinde vāfir ḳar bile yağdı şöyle ki (19) Haqq jāle keşretinden nāleye seldilerin hıdmet-kāruma didüm bardakları ḳabları ḳar ile ṭoldurdılar (20) ‘ Ali bin İsā şā‘ im idi aḥşāma degin şaḳlatdum iftār zamānı geldüğü gibi öñüne iletdüm ḳarı (21) niçe dürlü şerbetler itdürüp Mescid-i Ḥarām içine girdi kendü eliyle sādāta ve mücāvirlere üleşdüdü (22) kendüsi andan hıç içmedi ben bunu istedüğüme pīşmān oldum bunuñ yirine Haqq Te‘ālā’dan n’içün (23) mağfiret istemezdüm ki maḳbūl olaydı didi çün eyyām-ı devletinde eyülük üzerine dirlik andan (24) vezīr-i dindār ve perhīz-kār idi ‘ āḳıbet rüzgār bunuñ gibi sa‘ādet nıfḳı er olmağıla kām-kār olaydı (25) bundan ‘ uḳalāya tenbīh vardır ki bileler Haqq Te‘ālā ḳulınuñ eyülüğini zāyi‘ itmez zīnetine bölük tōhmeti (26) saça elbetde birgün eyülük ḥaşluk getüre **hikāyet** getürmişlerdür ki Nizāmu’l-mülk (27) Ḥasan bin ‘ Ali’ye ki anuñ ‘ ādāt-ı ḥasenesi cümlesinden biri bu di ki her gāh şehir içinde ata binse (28) vāfir çıkanlara altunlar bağılardı bir hıdmet-kāra virür ardı sıra götürürdi her ne virürse ki (29) gözi ṭoḳunurdu oğlān gözi ḳuyruğıla işāret iderdi aña bir çıkın altun virürdi (30) günlerde birgün gene hengāme ile binüp giderdi bir sebze dükkānı öñüne uğradı herīf hemān ayağ (31) üstüne ḳalkup aña ben ben bir dervīşin ve bī-çāreyin size şatmaḳdan baña çendān-ı nesne de (32) ḥaşıl olmaz ki

oğlancuqlaruma nafaqa ola baña şefkat ile ihsân buyurdi ve bir oğlana (33) işâret itdi aña bir çıkın altun virdi sebze-fürüş du‘ â itdi vezîr dükkân öñünden

[302b] (1) geçdügi gibi sebze dükkândan itdi segürtdi bir âhir yoldan vezîrûñ öñüne tolandı yolu üzere tîz bir yirde (2) çökdi oturdı ellerin yiñleri içinde kuruladup taşra savışdı vezîr öñüne uğraduğı gibi (3) bir meflûc ayaksuz kötürüm düşkün fakîr çok oğlancuqlarum var ey vezîr bir tedbîr benüm hâlüme nazâr (4) öyle didi vezîr gene oğlana nazâr eyledi bir altun çıkını dağı virdi vezîr oradan geçdügi gibi herîf (5) oradan dağı tîz kâlkup segürtdi gayrı yoldan yine vezîrûñ öñüne tolandı me‘ â kaftânları da degüşdi kaftânları da degüşdi (6) âvâzını şaşurdi bir gayr irâdetle dağı vezîr öñüne geldügi gibi uvacuk kızcağuzlar atası ben fakîrû‘ (7) l-hâlin Resûlu’llâh ‘aleyhi ve sellem kızlar atası aralarında rahm eyleñ diyü buyurmışdur eger baña (8) idüp en‘ âm buyursañuz Hudâ-yı ‘azze ve celle âhiriñüz vire didi vezîr gene oğlana işâret eyledi bir (9) çıkın altun dağı virdi vezîr oradan geçdügi gibi herîf tîz ileri bir yola dağı segürtdi bir dürlü (10) şürete dağı girdi vezîr öñüne uğraduğı gibi bir dürlü âvâz ile dağı aşhâbdan bir kimseyin kâfire (11) gâzâya vardumdı ‘askerimüz şatdı yoldaşlar dağı kırdılar ben güc ile kırtuldum selâmet beğâsına (12) çıkınca hezâr zağmet çekdüm şoyladum zekât virmege müsteğak oldı eger benüm hağğumda luğf iderseñ şavâb-ı (13) hâb elüñe girür didi Nizâmu’l-mülk kendüsine bu herîf şimdi beni kendüyi bilmedi şanur bizi tuyı yirine kodı (14) küstâh herîf ancak kendüsini bildüğü bârî buña bildüreyin elinden kırtulmak için didi gene (15) oğlana işâret eyledi bir çıkın altun dağı şunu virdi herîf alurken vezîr bu çıkında ey bize (16) şatıcı kötürüm kızlar atası aşhâb gâzisi kişi didi anuñ kemâl-i kerem ü hüsn halkı bu hikâyetden (17) dostdur ki herîfüñ keşret su’âl aña aşlâ helâk virmedi ol gedânuñ denâ’et-i nefsinden ibrâm (18) u âlî-cerb ile ağvâli müteğayyir olmadı ne incindi ne taraldı def‘ ada anı ber-murâd itdi anuñ için (19) mekârim işlâhı âvâzı rûzgâr kulağında kalmadı bunca zamândur oturu almadı söylenür (20) Muhammed Haremî eydür ‘Ali bin Şuğla vezâreti zamânında bir vaktde beni habs itdürüp zayı‘ alarumdan ve gayrıdan elümde (21) ne kadar mâl u mülküm var ise hep zâyî‘ itdi ziyâde fakîr oldum ma’işetüm emrinde be-ğâyet taraldum üstlerümden (22) bir cemâ‘ at baña maşlahat bundadur ki gene İbn-i Mağlû’nuñ mülâzemetinden kesilmeyesin şâyed saña luğfi ola (23) egerçi bu felâkete ol bā’ iş oldı cā’iz ki gene bu felâkete seni ol kırtara didiler dostlarumuñ (24) naşîhatleriyle ‘amel itdüm düzişüp gene aña mülâzemet ider oldum meger evvelden manşib üzere iken ‘âdetüm (25) bu idi

ter ü taze pāk ü pākize kaftān girdüm ve laṭif rāyihālu nesnelere ile kendü libāslaruma ‘ıtr
(26) saçardum meşk gibi gālibe gibi nesnelere götürürdüm zāhirümi tiz tiz iderdüm bu
def‘a başuma bu vākı‘a (27) gelicek zārürü bunları terk itdüm mülāzemetine eski
kaftānlar ile ‘ıtrırsuz ṭabīsüz varur oldum birgün (28) baña bakup gördi libāsum vesā’ir
ahvālüm evvelkiye irişmez bildi eger benüm kudretüm olsa ihtiyārum (29) yoğ idi
evvelki evzā‘ı etvārı degüşmezdüm baña şordı sen evvel bir hoşca libāslar girüden (30)
kuşanduruñ pākca gezerdüñ ya bu şimdi ki felāketüñ nedür didi ben de şimdi ben
egnüme libās (31) giymek degül boğazuma yimege bile muḥile muuñ pākca gezkdār
kendüye ḥālüm aḡladum benüm derdümden ḥaber-dār (32) olıcaḡ baña kendü ḥazıneye
senden naḡd altun virdi ḡābir tezkire virdi biñ altun (33) anlardan şaldı bunlar gelür
gene kendü düşürür gene gel git ḥaber ola senüñ ḡamuñı yiyelüm didi andan

[303a] (1) soñra Musḡall baña nazarı artdı niçe maşlahatlar ve ḥıdmetler ışmarladı az
zamān içinde benden (2) sābıka aldurduḡı Mālik İşfāḡ’ı elüme girdi bu ḥikāyetden
fā’ide budur ki zāhir oldı eger (3) bir kimse bir şāḡib dostdan bir yaramazluḡ görse
andan ḥaste-dil olsa yine ol ḥastelügi (4) şifāsı anuñ ḡapısından iletmek gerek yine
anuñ derdine devā andan irür ammā mütercim faḡır eydür bu ol (5) şāḡib-i devlet ehl-i
kerem olduḡı taḡdırce ve Müslim bin Velid eydür Fażl bin Sehl’üñ ma‘zülü (6)
zamānında bir kimse gün anuñla yol üzerinde aşup bile giderdüm anuñla her nev‘
şāḡibine (7) boşanup giderken bir köpri başına irdük ki aña ḡatretü’l-bildān dirler ittifāḡ
on köpri (8) başında anuñ ḡāliline münāsib bir ‘Arābī şı‘r didüm Türkice ma‘nāsı bu idi

Şı‘r: fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

Şabr kıl başa bir (9) belā gelse

Fā’ide itmez zamāneye feryād

Gelicek vaḡtı bî-ḡuzūr olma

İder elbetde zūlmine ol dād

(10) şı‘ri orada Fażl’a oḡıyıvirdüm ezberledi andan birbirimizden ayrıldıḡ bunuñ
üzerine (11) bir müddet geḡdi soñradan işitdüm ki Merv’de Emirü’l-mü’mün Me’mün
vezir olmuş baña itdügi (12) ḡüsn ü ‘ahde binā sevindüğümden Merv’e toḡrı cān atup
girdüm tā varup ḥıdmetine yetdüm beni (13) gördügi gibi hemān ol mışra‘ı oḡıdı çün

yanumuza belā geldi şabr itdük rüzgār bize (14) uyunca biz de rüzgāra uyduğ didi ve elin öpüp oturınca hātırum şorup geldü ki (15) şād oldı ve ol anda buyurdı baña berāt ile on biñ akçe virdiler hele bu akçe ile şerlük (16) esbābuñı rüz-ı mülāzemetümüzden hālī ola biz seni gözlerüz diyü buyurdı ben de didügi gibi (17) itdüm az müddet de baña niçe fā'ideler olacağ hıdmetler buyurdı tamām vüs'at u ğınā ehlinden (18) oldum bu cümle hep anuñ eşer-i luţf u ihsānidur **hikāyet** getürmişlerdür ki Nüşirevān bir vaktde (19) veziri Büzürcmihr'i habs eyledi çok zamān cehde kaldı nekbāt-ı zamāne-i ğaddār ile anuñ gibi (20) rüzgāruñ çeşm-i cihān beytine za'if kār idüp āyine-i mihr gibi mücellā iken ğubār-ı havādet ile tutdı çehre-i (21) şīb-tāre döndi ittifāk bir uzak yirden Nüşirevān'a bir nāme geldi anuñ kātibi ser-beste-i elfāz (22) hoşkaları içinde mālını dürlü min bir vechle gizlemişdi ol hoşkalaruñ ğafleti ve kime nazar-ı miftāhı açmaz (23) idi ser-tā-ser mu'ammā üslūbında yazuşdı Nüşirevān'ıñ pā-yı tahtında olan cümle 'ulemā vü fuzalā ol (24) mektūbuñ ma'nāsı ne dimekdür bilmediler hiçbir kimse anı okıyup ol 'arūs-ı zebānuñ niķāb-ı hicābı (25) açamadı āhır Nüşirevān bildi ki anı bir zencirden ğayrıdan kimse okımağ ihtimāli yokdur zarūrī (26) anı habsden çıkardı önüne getürdi 'özrler dileyüp çok mülā'imetler itdi mülātifeler (27) gösterdi vāfir en'ām u ihsān eyledi nāme kışşasın aña didiler egerçi şıdķ çerāğından (28) gözümnden nūrı söñmişdür hele bir hile ideyin ümīddür ğarez hāşıl ola didi kalķup (29) hamāma gitdi emr itdi bir pencden bir legen getürüp ardına ol nāmenüñ şüretini yazdılar andan (30) şarfin zabt idüp nāmeyi okıdı maźmūnda Nüşirevān'a takrīr eyledi bundan 'acibe kalķup anı (31) tekrār itdi **hikāyet** getürmişlerdür ki Hindüstān rāylerinden birinüñ bir veziri vardı (32) be-ğāyet 'ākil ü kāmīl ü ehl-i tedārik kimse idi şöyle ki ol vilāyetüñ cümle 'uķalāsı anuñ kaźā (33) vü teķaddümine i'tirāf iderler idi ittifāk ğammāzlardan bir bölük münāfiklar pādişāha anı muħkem ğamz

[303b] (1) idüp rāylerine kaşdı vardur diyü añlatdılar rāyüñ aña hātırı müteğayyir oldı emr itdi ki yigirmi (2) oğlı ile anı tutup bir cāh-ı siyāha indürdiler her ğün anlara bir adama yitecek ta'ām ile bir bardāķ şu (3) virürler idi andan ziyāde ta'ām ve şu virmeñ diyü yasāğ itmiş idi murādı bu idi ki aç ve şusuz (4) bir bir tarīķ ile kuyı içinde cümlesi helāk ola birğün vezir oğullarına ey oğullar şuçumuz ğünāhumuz yok (5) bu rāy bize böyle itmekden bunu kaşdı ider ki cümlemüz helāk olayuz gelüñ bir iş idelüm her ğün gelen (6) ta'ām bir ayluķ ta'āmdur yigirmi bir kişiyüz cümlemüz helāk oluruz bārī ittifāk idüñ içüñüzden (7) herķanğıñuz sā'irimüzün öldükden şoñra intikāmumuzu

almāğa kâdir olursa gelen şuyı (8) ta‘āmı ol alsun yisün içsün yatsun şāğ kıalsun
ğayrumuz ölelüm didi oğulları (9) bizüm içimüzde bunı ider yokdur meger sen kâdir
olasın ve gelen ta‘āmı şuyı sen yiye içe biz helāk (10) olalum şöıra ne sen fırsat
bulursañ bizüm kıanumuzı didiler vezir çün böyledür siz gelün imdi (11) sizden
yuķarudan başıñuz ucında baña bir yir düzivirin oturayum yuķarudan kıuyıya şarkıdılan
(12) şuyı ta‘āmı ben alayum yiyeyüm didi anlar da başları ucında hemān güc ile bir
adam oturacaķ kadar bir (13) yir düzivirdiler çıkup vezir orada oturdı kıolları üzere
hergün yuķarudan anlara (14) şarkıddukları ta‘ām ve şuyı oğulları yanına varmadın alur
yirdi az zamān germedin yigirmi dāne (15) oğulları cümlesi helāk oldılar vezir ölmedi
iki yıl bu minvāl üzere kıuyıda maħbūs kıaldı iki (16) yıldan şöıra rāye bir müşkil
kıaziyye vāki‘ oldı anuñ ħallinde vüzerası ‘āciz kıaldılar kendü de (17) müteħāyyir oldı
muşāhiblerine dirīgā ben fülān veziri kıuyıya şalup helāk itmeye idüm şimdi (18) ol bu
müşkili ħall iderdi didi ve te’essüf itdi bu tarık ile oğulları ile anuñ ħāllerin (19) şordı
‘acabā cümlesi helāk oldılar mı yoħsa içlerinden şāğ kıalmışı var mı didi müvekillere
(20) şordılar anlar eytdiler hergün şarkıtduklarımız şuyı ta‘āmı bir kimse alur illā şāğ
kıalan (21) kıangısıdur bilmezüz didiler rāy buyurdı yokladılar gördiler şāğ kıalan
vezirdür rāye ‘arz (22) itdiler buyurdı veziri kıuyıdan çıkıarup ħuzūrına getürdiler andan
‘özr diledi aña kıaziyyeyi (23) didi baña birkaç gün mühlet virün didi ‘aqlum başumda
degüldür rāy buyurdı anuñ murādı (24) üzere oldılar birkaç gün diñlendi andan şöıra
rāy ol müşkili andan şordı tamām-ħāl eyledi (25) aña vezāretin girü muķarrer eyledi
meşālih-i memleket üzere mübāşeret eyledi ammā içerüsinden (26) rāye kın içüp
oğulların intikāmın bundan niçe alsam diyü endişeye düşmiş idi birgün (27) bir yolda
giderken bir birehmen yol üzerinde oturmuş bir otı kökinden kıazar (28) idi bu otı niye
kıazarsın diyü andan şordı birehmin buraya geldüm idi bu ot ayağuma (29) tolaşdı
yüzüm üzerine bağladum kökin çıkıarup yaķmaķ isterin didi vezir göñlinden benüm
işüm (30) bu ħerif ile biter didi evine götürdi pes aña müteveccih olup n’içün pādişāh
dīvānına gelüp (31) birehmenlük ħıdmetin edā itmezsin didi birehmin kıorķarın beni
men‘ iderler vezir sen mu‘teber kimsesin manşıbın men‘e māni‘dür senün manşıbuñ
mişli manşıbı olanlar hep gelürler bārī sen de (33) gel ħıdmetün eyle didi yarındası vezir
kıapucıya işmarladı fülān birehmen geldük de dögesün

[304a] (1) dergāhdan sürine gelürsin ir daħı gelme rāy baña böyle işmarladı didi
birehmin kıapuya geldi kıapucı (2) anı vezir işmarladuğı gibi döğüp söğüp kıapudan kıovdı

vezîr bunı gözleyiyorırdı tîz (3) birehmenüñ ardınca vardı atından inüp aña tevâzu‘ ile ‘özü diledi gönlin ele aldı yârin yine (4) gel bugün seni bildiler kapucıya ısmârlayın diyü muhkem te’kîd eyledi yarındası birehmen rây kapusına geldi (5) hele bu def‘a kapucı tınmadı der-gâhdan geçüp sarây önüne geldi meger vezîr ol arada olanlardan (6) bir cemâ‘ate ısmârlamış idi yine geldüñ burada n’eylersin diyüp üzerine çukdılar anı muhkem döğüp (7) yüzi üzerine süriyü aldılar gitdiler tamâm ihânet ü haķâretle râyüñ emri budur düyü (8) sarây kapusından taşra bıraķdılar birehmen erkâr u rüsvây kaķkup evine revân oldu vezîr (9) bu hâli gözleyü tururdu def‘i atına binüp yine ardına düşdi ardından yetüp aña muvâfaķatlar (10) idüp ‘özü diledi gîç bilmezsin buraya neyledüñ ki iki def‘a dersini böyle itdürür didi bunuñ (11) emsâli kelimât ile tamâm anuñ gönlini râyden soğutdı katî düşmen itdi birehmen katlin anuñ sarâyını (12) ot köki kazıyın didi meger sehħâr bî-mânend idi vezîr böyle olduĝın bilmişdi (13) anı taħrîk itdi vardı bir şalvet yirde oturdu bildüĝi siħrlerden itdi az geçmedin (14) rây cümle oĝulları ile siħr ile helâk itdi hândâni bi’l-küllîye harâb oldu siħr haķķdur haķîkať (15) Qur‘ân-ı Kadîm nâıķdur aña şer‘en inkâr yokdur pes bu hikâyetden ‘acîbdür bunuñ fâ‘idesi budur ki (16) pâdişâhlar vüzerâsına ve havâşına ‘uķûbeti idicek suçından ziyâde anda mübâlaĝa itmemek gerek (17) biri beñzeri ile ‘itâb itmek gerek ve çün muhkem ‘iķâb idüp anları ziyâde incidür bârî artuķ (18) maħall-i i‘timâd olan manşıba getürmemek gerek ki bundan çok fesâd nâşî olur soñra tedârikine (19) kâbil olmaz **hikâyet** getürmişlerdür ki Mervân’uñ vezîri var idi adına Ebü Ca‘de (20) dirler idi eşraf-ı ‘Arab’dan ve Şâm vilâyetinüñ ‘uķâlâsından ve nâm-dârlarından idi kemâl-i kifâyet (21) ü şehâmet ü metânetde akrân içinde mümtâz idi ve bu vezîri olduĝı merdânuñ ki Mervân-ı Humâr (22) demek ile ma‘rûfdur ve cild-i evvelde beyân olınan üzere Mervânîler’üñ âhir gibidür çün ‘ömri âhir olup (23) hilâfet hulefâ-i Abbâsiye’nüñ evvelkisi Ebü’l-‘Abbâs Seffâh’a intikâl itdi Ebü Ca‘de bunuñ hıdmetine geldi Seffâh (24) halifenüñ yanında muķarrib oldu vaķtâ ki Mervân-ı Humâr’ı öldürüp başını Ebü’l-‘Abbâs önüne getürdiler (25) bu baş Mervân’uñ başı idüĝin bu turanlardan hiç bilür var mı didi Ebü Ca‘de ben bilürin diyüp (26) ilerü vardı gördi Mervân’uñ başıdur bî-ihtiyâd gözi yaş ile tıldı Ebü’l-‘Abbâs’a (27) bu bizüm dünki emîrü’l-mü‘minînimüzüñ başıdur bugün elhâmdüli’llâh taħt-ı hilâfet emîrü’l-mü‘minînüñ mübârek (28) cemâliyle ârâste oldu tâ dâmen-i kıyâmete bu hâtırânuñ şerefi ile müşerref olsun didi Ebü Ca‘de (29) eydür çün ben bu sözi söyledüm hâzır olanlar baña baķışdılar kendü kendüme bildüm ki yañıldum

bu şüretle (30) siyāsete müsteħak oldum zīrā Seffāh’uñ ‘ādeti bu idi ki her kimse ki öñünde Mervāniler’i emīrū’ (31) l-mü’minin lafzı ile aña anları öge anı emān virmez öldürür didi bārī çün öñden dönüp (32) eve geldüm def’i vāziyyetüm itdüm āhīret cāmesin giydüm beni bu sā‘at gelür siyāset eyler diyü ölüm ğuşsa (33) sıyla muntazır oldum hele o gice selāmatlugıla şabāha çıkdum şükr eyledüm ve şadağalar ulaşdurdum irkenden

[304b] (1) kalkup emīrū’l-mü’minin hıdmetine hıç dünki sözden baña nesne açmadı bir dostumdan şordum (2) dün ben gıtdükden soñra ne vāz‘ eyledi didüm yanında olanlar yā emīrū’l-mü’minin Ebū Ca‘de gördüñüz mi (3) ne edebsüzlük itdi didiler emīrū’l-mü’minin baña andan be-ğāyet hoş geldi ki velī-i ni‘metinüñ haqqın gözledi (4) ve anı benüm öñümde şenī‘-i lafzı ile añmadı aşl lafz-ı iħsānı böyle kimselere itmek gerek ki ‘ahd-i (5) vefā ide cānibin gözledi ve ni‘met haqqın başmadı didi diyü hikāyet itdi ben bu sözden sevindüm (6) tekrār Hudā-yı Te‘ālā’ya şükrler itdüm bundan nice günden soñra işıtdüm ki Şām’dan emīrū’l-mü’minin Seffāh’uñ (7) ‘amusı ‘Abbās bin ‘Ali ki Şām begi idi emīrū’l-mü’minin mektüb gönderüp içinde şöyle işıtdüm ki Ebū Ca‘de (8) meclisde edebsüzlük idüp Mervān-ı Humārī emīrū’l-mü’minin diyü añmışsız aña hıç tınmamışsın anı andan (9) kabül itmişsin buña ğāyet nā-ma‘kül görindi meliküñ siyāseti icāb itdügi budur ki anı helāk (10) idesin ğayrılara ‘ibret ola artuğ kimse bu aşl-ı cirāna ikdām itmeye dimiş nāme Ebū’l-‘Abbās Seffāh’a (11) iricek kendü qarındaşı Mansūr ile bunu meşveret idüp ‘amm-ı Şām’dan baña bu aşl nāme göndermiş (12) Ebū Ca‘de’yi öldür dimişsin bu huşuşda ne dirsın Mansūr da Ebū Ca‘de’nüñ bize qarābeti vardur (13) hadd-i zātında kullanmağa bir merd-i ‘aķıldür kendü maħdümını ki buncadan ni‘mete müstağrak itdi emīrū’ (14) l-mü’minin lafzı bile añağıla neden öldürmege müsteħak oldur imiş anı öldürmek degül belki haqqında (15) mufaşşal vāfir en‘ām u iħsān vāfir zuhūra getürmek gerek dimiş Ebū ‘Abbās daħı bu rāyi (16) begenmiş bundan soñra baña muttaşıl terbiyet ü ‘ināyet ide başladı şaħābe yanında şu mertebe teğarrüb kesb (17) itdüm ki birgün hıdmetine vardum ‘ādetüm mıkdārı turduğumdan soñra döner olıcağ baña gitme bir pār (18) şabr eyle senüñle bir mühim maşlahatum vardur diyü buyurdı ben de meclis hālī olunca şabr eyledüm beni öñüne (19) çağırup saña bir sır açayın dirin ki anuñ iħsānında şağın cān qorqusı vardur didi ben de (20) kavlüñ emīrū’l-mü’minin sırrını cān qorqusı var idi ben de kıluñ emīrū’ (21) l-mü’mininüñ sırrını cān şağların cān içinde giden kim ğaber ala buyur didi pes baña yā Ebā Ca‘de (22) āğāh ol

ben evvelā her kim ki Mervān-ı Hūmār ile cenk idüp başın kese baña getüreyin anı velī' ahd idineyin (23) diyü 'ahd itmişidüm ittifaḳ bunı 'ammum 'Abbās bin 'Ali itdi şimdi ol benden kendüyi velī' ahd (24) idinmek umar benüm ise gönlüm ḳardaşum Mansūr'ı velī' ahd idinmek isterin ki hem ḳarındaşum hem merd-i 'āḳil (25) ü dānādur ve Hūdā-yı Te'ālā'nuñ ḥalḳına andan eyülük gelür bu ḥuşuşda sen ne dirsın beni şavāb (26) görürsın didi ben de ḳuluñ ki her ne zühresi evvelki senüñ ḥilāfetüñ emrinde söz söyleyeyin siz (27) her ne buyurursañuz şavāb oldur didüm yok sen de bir fikr ide elbetde bu ḥuşuşda bir söz söylemek (28) gereksın didi ben de yā emīrū'l-mü'minīn ben hīç kendümden söz söylenmez ve hīçbir rāye (29) işāret idemezsin ammā bu ḳadar var ki ḳıluñ bir vaḳt-i şāneden Müslim bin 'Abdu'l-Melik bin Mervān (30) ḥıdmetinde olurdum nā-gāh aña bir nāme geldi içinde ḳarındaşuñ Süleymān bin 'Abdu'l-melik āḫirete (31) gitdi 'ammusı oḒlı 'Ömer bin 'Abdu'l-'Azīz'i yirine velī' ahd itdi diyü i'lām itmişler Müslim ḳarındaşınuñ (32) mevtine ağlayup cez' ü fez' ide başladı meclisde ḥāzır olanlardan biri ki kendüye iḥtişāşlar (33) dindi ḳarındaşınuñ vefātına cüz' ü füz' itmege ḳo ki ol gitdi cüz' ü füz' iderseñ ḥilāfet fevt

[305a] (1) olduḒına öyle ki atanuñ oḒullarından ya'nī senden gide 'ammuñ oḒullarına müntaḳil ola didi Müslim (2) bu ḥaberi işidicek bu söz aña ḳoydı ıztırābı daḫı ziyāde oldı ammā ne fā'ide muḳayyed oldı (3) didüm Ebū'l-'Abbās Seffāḫ Hūdā-yı Te'ālā saña raḫmet itsün merdāne işāret itdük ḫaḳḳ naşīḫati (4) bizden dirīḒ itmeñ işitdük ola ki 'ammum baña senüñ iḫün anı öldür diyü bir nāme yazmış baña geldi (5) ḳarındaşum Mansūr ile müşāvere itdüm ol beni seni men' öldürmekden itdi şimdi sen de bir kelime ile seni (6) öldürmeyiñ ḥilāfetden maḫrūm idüp öldürme diyeni ḥilāfete muḳarrer itdüñ düşmenüñden intıḳām (7) alup dostuña en'ām eyledüñ ve baña da dostāne naşīḫat itdüñ sen de himmetlere ve 'at itdüñ sen de hiḳ olduñ (8) hīç senden ri'āyete sezā-vār kimse olur mı didi ve baña ḥil'at-i fāḫire virdi ve Mansūr'ı velī' ahd (9) idindi benüm işāret itdügümle 'amel eyledi kendü eyyām-ı ḥilāfetinde beni erkān-ı devletinüñ cümlesinden (10) ulu ḫtdı ve baña vezāret 'arz eyledi imtinā itdüm beni ma'zūr ḫutup incinmedi memleketüñ taşarrufında (11) kendü ile şerīk gibi idüm bu cümle ḫürmet-i 'izzetine bā' iş hep kendü velī-i ni' metinüñ ḫaḳḳ ni' metin bildügüm ve öldükden (12) şoñra anı ḫayr ile yād itdügüm oldı **ḫikāyet** getürmişlerdür ki şā'irlerden birisi emīrū'l-mü'minīn (13) Mansūr ḫalīfeye bir ḳaşıde getürdi anı içinde medḫ itdi ḫalīfe aña beş yüz aḳçe cā'ize virdi (14) Aḫmed bin Mansūr ki vezīri idi ḫalīfe emīrū'l-mü'minīnün biñden

eksük ‘aded diline gelmek münāsib degüldür denā’et (15) ü seḫāvet pādişāhlar iḫtilāfinuñ cümlesinden artuḳdur didi Mañşür çün vezīrinden bu sözi işitdi (16) yā Aḫmed ben ḫāşv ile işitdüm ki cedd-i a‘lāmuz merḫūm emīrū’l-mü’minīn Meḫdī ḫālīfe bir şā‘ire seksen biñ (17) aḳçe cā‘ize virmiş atası Mañşür ḫālīfe ancak on altı biñ aḳçesin virüp ğayrısın gene elinden (18) almış ḳaşīdesi ancak bu ḳadar değer dimiş didi Aḫmed bin Ḥaşīb gerçek siz buyurduğuñuz gibidür yā emīrū’ (19) l-mü’minīn Meḫdī el altından ol aḳçe şā‘ire göndermişdür ve bu tā’ifenüñ dillerin tutmaḳ yigdür dimişdür (20) ve yā emīrū’l-mü’minīn ol şā‘ir bu şā‘irüñ dedesidür emīrū’l-mü’minīn Ca‘fer ḫālīfe ki Hind’den aña (21) Ca‘fer-i Devānikī dirler bu şā‘ire ol altı biñ aḳçe cā‘ize virmişdür emīrū’l-mü’minīn bu kemāl-i mürüvvet ü seḫāvetle (22) buna beş yüz aḳçe virdi didi Mañşür ḫālīfe utandı ben beş biñ aḳçe virüñ didüm idi ammā kāfūr ḫādīm (23) ğalaṭ itmiş beş yüz virmiş didi şā‘irüñ aḳçesini beş biñe yetüştürdiler vezīr bu taḳrīble ḫālīfeye bu ḫikāyeti (24) itdi ve Şām-ı ḫaṭībden ki oğlancuḳ iken Me’mūn ḫālīfenüñ ḫ‘ācesi idi şöyle işitdüm ki birgün (25) emīrū’l-mü’minīn Me’mūn oğlancuḳ iken benüm önümde oturup ‘aḳd-i engüşt didükleri ḫesābı öğretürdi (26) ki barmaḳlaruñ boğumları ile iderler ve üç yüz ‘aded naḳd ne irüşmişdi anı öğretürdi ki Kevşer-i ḫādīm ki anuñ (27) lalası idi içerü girüp işitdi ki Me’mūn ḫālīfe üç yüz ‘adedi şayup eritirler tiz eline bir çubuḳ (28) alup aña işāret itdi virdi zemīn ḫālīfenüñ oğlı olana lāyıḳdur bir ‘aded öğrene ki ol yigdür (29) eksük ola didi diyü bu ḫikāyet itdi Mañşür ḫālīfe vezīre ol zamāndan emīrū’l-mü’minīn müvekkil (30) ḫālīfe zamānına gelince naḳd yıldur ki beni ol vaḳt mu‘allim virmişler idi vezīr elli altı yıldur didi ḫālīfe bu ḳadar (31) müddet içinde ğör ne ḳadar tefāret olmuş vaż‘-ı ‘ālem içine müteğayyir oldı baña mu‘allim önünde ḫesābı ol (32) bir ‘adedden başladup andan biñ ‘adede irişdürdiler hiç Kevşer-i ḫādīm söyledüği kimsenüñ ḫaṭır (33) gelmedi didi vezīr yā emīrū’l-mü’minīn muḳarrer-i ‘ālem nefir üzeredür her iki zamān arasında

[305b] (1) fāḫiş vardır emīrū’l-mü’minīn gerekdür ki geçen ḫālīfe aḫvālını önüne āyine tuta hemişe aña degmeye ki (2) aḫlāḳından gördüğini piş-vār idine ki ‘ulüvv-i himmetde anlaruñ merātıbına vāşıl ola didi Mañşür vezīri (3) Aḫmed’üñ bu devletine lāyıḳ sözlere işidicek aña ḫil‘at virdi andan şoñra iḫsān merātıbını (4) nihāyete irüşdi didi **ḫikāyet** getürmüşlerdür ki iki ‘āḳil vezīr-i dānā iki oğlān (5) ucından mertebesinden düşdi biri Sultān Maḫmūd’uñ vezīri Ḥasan Meymendī ki Rāmīş adlı (6) bir ḳulı var idi Sultān Maḫmūd andan ol oğlānı istedi be-ğāyet murād idindi Sultān Maḫmūd sizüñ (7) yaşıñuz

içün benüm buyurduğınuñ gibi oğlānum yokdur diyü and içdi soñradan Sultān Maḥmūd öñinde (8) gene bī-zāhir olup anuñ gibi oğlānı varduğı zāhir oldu mertebesinden düşüp başına gelen (9) geldi biri gene Sultān Maḥmūd’uñ Ebū’l-‘Abbās Esferānī adlu vezīri ki bunuñ da Re’s adlu bir oğlanı (10) var idi be-gāyet ḥüsn ü cemālde luṭf u kemālde idi Sultān Maḥmūd’uñ vaşfin itdiler sū-i şun’ında (11) bir oğlan var içerü varı içinde şaḳlar hiç taşra çıkmaz didiler Sultān Maḥmūd’a ol oğlānı (12) görmek ārzūsı düşdi birgün vezīr Ebū’l-‘Abbās ḥıdmetine gelmiş idi Sultān Maḥmūd ḥ’āce işidüm ki (13) mürtefi’ binālar ‘ālī sarāylar yapmışsın didi vezīr pādişāhuñ devletinde hiç kuşurumuz yokdur (14) ol dāḥi mükemmel oldu birkaç oda yapdum didi Sultān Maḥmūd elbetde anı görmek gerek vezīr de anları (15) göstermez misin didi ḥ’āce evvelinde yir öpüp n’ola ulu pādişāhlar muḥalliş bendeleri hakkında bu nev’ (16) tertībler itmişler anlara bunlarıñ gibi luṭf ide gelmişlerdür Ebā Eyyūb Enşārī bile rażıya’llāhu ‘anhu (17) Ḥazret-i Muḥammed Muştafā’nuñ ‘aleyhi’s-şalātü’s-selām kışşaları meşhürdür didi ya ne vaḳt varalum (18) görelüm didi ḥ’āce pādişāhuñ bende-i ḥāmesidür bendenüñ ne ḥaddidür ki pādişāhı evine da’vet ide (19) gün ta’yin eyleye eger pādişāḥ kavlini şerīf itmek için āfitāb gibi her ne gün gelse üzerimüze toğsa (20) devr-i sa’adetümüzdür bu ḥuşuşda fermān pādişāhuñdur didi meger mābeynlerinde bu mekālime eyleñ dīvānda şenbe (21) gün vāki’ olmuş idi Sultān Maḥmūd āḥir dīvān günü se-şenbe gün ki erbāb-ı kalemüñ rāhatları günidür (22) varalum oynı temāşā idelüm didi vezīr de fermān pādişāhuñ diyüp döndi hemān varup (23) sarāyında ziyāfet yarāğına başladı se-şenbe gün Sultān Maḥmūd ferr ü ‘azmet ü şevketle evine geldi (24) vezīr evine bir vechle tertīb virmiş her küşesini girān-bahāda kālīçeler dizerlar ve zarīfet nihāliler ve başlar ile (25) şöyle zīnet ü ārāyiş itmiş idi ki her biri cihān bāzārında degme ārāyişle ele girmezdi sultān ol (26) tertībüñ ḥüsn-i luṭfına ḥayrān oldu ziyāfet āḥirine edānī sīm ü zerden ve muraşsa’ tāt u kemerden (27) ve atdan ve silāḥdan ve cevāhir cinsinden ol nesne peşkeş çekdi ki günler ‘ulüvv-i himmetine inşāf (28) itdiler bu esbābla Türkistān oğlānları dil-ārā kullar daḥı çekdi ki ḥüsn-i cemālde her birinüñ (29) nazarını dīde-i aḥvālde gayrı göz görmüş degül idi Sultān Maḥmūd şöyle gümān itdi ki Rāmiş (30) anlarıñ içinde bile ola kendüyi vaşf iden kimseye şordı göre bu oğlanlar arasında Rāmiş (31) böyle midür didi ol daḥı görüp geldi bile degüldür evinde Rāmiş’uñ bir barmāğına degmez (32) didi sultān vezīre ḥaber gönderdi Rāmiş’den göndersin didi vezīr Rāmiş benden cān u ḥām

ile (33) gider didi Sultān Maḥmūd bu söze incinüp ḥışm u ğāzab ile meclisinden ḳalkıp gitdi çekdügi

[306a] (1) peş-keşden birin daḥı ḳabül itmedi Ebū'l-Abbās vezīre tamām müteġayyir-ḥātır oldı aña bi'z-zāt nazaruñ (2) isḳāt itdi vezīr bu ḥālī göricek hemān birgün Ğazneyn ḥiṣār içine vardı diz-dār öñüne gelüp (3) ne düşdi ki ḥiṣār içine ḳadem rencide ḳıldıñuz didi vezīr baña bunda bir evceġüz tedārik eyle bunda (4) oturunın işte şehri içinde olan evi cümle içinde olan esbābum ile ve oġlanlarumla ki Rāmiş de andadur (5) pādişāha i'lām eyle zabṭ eylesünler ben vezāretten ferāġat itdüm didi dizdār Sultān Maḥmūd'a (6) 'arz eyledi ben anı 'azl idelüm çün ol ihtiyār ile ferāġat itmiş kendüsi bilür diyüp buyurdi (7) cümle esbāb ile oġlanları ile lekelük için zabṭ itdiler Rāmiş'i de Sultān Maḥmūd'a getürdiler (8) cemāl ü kemālin vaşf itdüklerinden ziyāde olup ḥaber ḳabülünde vāḳi' oldı bundan ma'lüm oldı vezīr (9) hergiz sultāna muḥālefet itmek cā'iz degüldür her dā'im pādişāhların rızāsı bizde ise kendünün rızāsı da (10) anda olmak gerekdür tā ikisinün de rüzġarı ḥuzūr u refāhiyetde izzet ü sa'ādetde giçe **ḥikāyet** (11) getürmişlerdür ki Yaḥyā bin Ḥālīd-i Bermekī vezīrün seyr-i marāziyelerinden biri bu idi ki eyyām-ı vezāretinde Bağdād (12) içinde niçe yirde ḥalkdan gizlü cāsūsaları yürürdi taşrada vāḳi' olan iḥbār u ḥavārını (13) aña getürürlerdi her gün anlara şorardı bāzārda ḥalk ne ne söyleşürler fülān manşıbı kime virmek (14) münāsibdür dirler dirdi ḥalk her ime münāsibdür dirler ise ol manşıbı aña virürdi eger bu manşübe fülān (15) cümleden ḥaḳḳ olsa ḥalk bunda ittifaḳ itmezlerdi bir nesneyi aşḥābı a'rāzdan şorup anuñla 'amel (16) itmezdi ne kendü rā'yiyle 'amel iderdi ve ne aşḥāb-ı a'rāz söziyle iş işlerdi belki ḥiçbir kimse (17) tuymadan 'āme-i ḥalkdan şordurup bildügiyle 'amel iderdi anuñ için her itdügi maḳbül idi (18) zamān-ı vezāreti aḥsen-i eyyām idi eyülükile illerde dāstān olmuş idi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki (19) Yaḥyā bin Ḥālīd-i Bermekī'nün eyyām-ı vezāretinde ol zamānuñ ulularından birisi ḥuzūrına gelüp bir kimseyi (20) a'māl-i saltanatından bir 'amel üzerine ḳomaḳ için dilek itdi ve aña vāfir terbiyet eyledi n' için benüm kimseye (21) maşlaḥat işmarlamakda bir 'ādetüm vardur ġayrıları kendüme ḳıyās itmezin kimsenün aḥvālin şorup (22) bilmedin ve ḳullanmaġa istiḥḳāḳın añlamadın ben aña maşlaḥat işmarlar ḳarın aña söyle gelsün göreyüm eger yanumda (23) dīn ü diyāneti ve istiḳāmet ü emāneti ve kār-dānluġı ve maşlaḥat-güzārluġı zāhir olursa anı bir 'amel (24) üzerine ḳoyayın ve eger didüġüm gibi çıḳmazsa sizün ḥātırñuz için aña vāfir 'atā ideyin didi (25) ol ulu ben didüġüm kimsenün dīvān-ı maşlaḥatın

görmekte yazmakta çizmekte tamām mahāreti vardır (26) niçe zamān fülān maşlahatuñ üzerine konmuş idi ‘ahdesinden geldi didi Yaḥyā eger derdüñüz ol (27) ise ol maşlahatda aña bir ulu kişinüñ dilegüyle işmarlamış idi ol anuñ eyülüğün virmez bir (28) kimse ki re‘āyānuñ kadrin bilmeye ḥaḳḳ cānibin gözleye ben anuñ gibilere maşlahat işmarlamazıñ anuñiçün ki (29) ol her ne yaramazlık iderse ḳor gider sebab olduğıçün anuñ vebāli benüm üzerümde ḳalır ben (30) ḳıyāmet güninde anuñ cevābın virmek gereğın didi umūr-ı vezāretde bu nev‘ iḥtiyāt üzere olduğıçün (31) her nesneyi yirlü yirinde iderdi eyyām-ı vezāretde bilād-ı ‘Arab u ‘Acem tamām ābād olmuş idi mālīk ḥazīne (32) leri māl-ā-māl idi ve re‘āyā ve ‘asker ve ḥoş-ḥālidi anlar ḥazīnesine nisbet ḡayrı ḥazīnelerüñ (33) vaşfi māl-ā-māl idi hep re‘āyā şādī mesrūr idi pes ḥazā’in mālīla ma‘mūr idi ḥesābın

[306b] (1) görmüşler didi emīrū’l-mü’mīnīn Me’mūn ḥalīfenüñ vezīr Fażl bin Sehl ki kemāl-i fażl u zühd ü ‘ilm (2) ü hayā üzere idi niçe dürlü ‘ilmde mahāreti ü ihānet ḳatında beşāreti var idi bu himmetlerden (3) Me’mūn ḳatında ziyāde ḥürmeti var idi be-ḡāyet muḳarrib ḥazreti idi vüzerāsından ḥiçbir kimse yanında (4) bunuñ mertebesine irmemiş idi Yaḥyā Eksem eydür birgün emīrū’l-mü’mīnīn yanına vardum ešnā-yı kelāmda (5) baña bizüm Fażl ibni Sehl ziyāde nā-dāndur didi ben de yā emīrū’l-mü’mīnīn n’içün böyle buyurursın ittifāḳ (6) bunuñ üzerine bu aşrda andan ulu ‘aḳıllu adam olmaya didüm Me’mūn ḡalaṫ söyledüñ ol (7) be-ḡāyet Aḥmed ü nā-dāndur ḳatlin anuñ aḥmaḳluğın saña işbāt idivireyin ol vaḳt ki Ṭāḥir-i Zevālīmīn’i (8) ‘Ali bin Īsā’nuñ cengine gönderdüm Fażl ibn-i Sehl baña zāḥir ulu kimsedür tamām ḳuvvet ü şevket ü ‘izzet (9) ehlidür maşlahat bundadır ki anı ḥuzūruma getüresin diyü emri aña kendüñ bi‘z-zāt işmarlayın hemān (10) bizüm sözimüzle olmaya didi ben de zāḥirī çağırtdum öñüme geldi aña şimdiye değın seni her ne maşlahata (11) getürdüm ise yüz aḡartduñ mümkün olan ḥıdmeti yirine bī-ḳuşūr getürdüñ senden ḥoşnūd oldum (12) ḥālīyā seni ‘Ali bin ‘Īsā ile cenge göndererin dirin anı başın kesesin senüñ elinde maḳtül olur diledüm ki (13) bu fetḫde senüñ elüñle ola bu sefere ben kendüm gerek idi sen nā’ib-i münā’im ol sen benüm saḡ elümsin (14) göreyüm seni nice direnürsin diyü istimālet itdüm Ṭāḥir de vardı gitdi hele anuñ alinden umduğum (15) ve ḥāl itdüğüm üzere ‘Ali ibn-i ‘Īsā’yı öldürüp başın kesdi bu fetḫ müyesser oldu ol ešnāda (16) birgün ḥalvet oturdum ittifāḳ Fażl ibn-i Sehl çıḳa geldi ešnā-yı kelāmda emīrū’ (17) l-mü’mīnīnden bir tażarru‘um var ümīdüm budur ki anı revā görüp ide didi ben de ne

tazarru‘ idersin (18) söyle didüm başladı ol günle Tāhir ‘Ali ibn-i ‘Īsā ile cenge gönderdiğüñüz aña ‘Ali ibn-i ‘Īsā’yı (19) tutar başın kesersin öldük de maqtül olur diyü buyurduñuz hem didüğüñüz gibi oldu elbette (20) bunu kolayına bilmedüñüz gizlü ‘amellerden bir ‘ilm bilürsüz bu ‘amelden bir kitābıñuz vardur aña bakmışdı (21) andan bunu görmüş de söylemiş sözdür kuluñuza o kitābı gösterüñ göreyin didi ben de ol sözi (22) bir kitābda görmek ile söylemedüm ve benüm anuñ gibi kitābumda bu kadar belki ol sözi ferāsetle söyler ve aña (23) kuvvet-i kalb gelsün diyü anuñla hāl-i haber murād idindüm didüm kâbil olup sözüm inanmadı ayağuma (24) düşüp yā emirü’l-mü’minin beni şavma ol kitābı baña göster cahilluk itme itme didi ben nice ki andan (25) ‘özü dileyüp yokdur didüm ol baña dañı artuk ibrām eyledi ve ilhāh itdi andan bilüm ki hiç (26) ‘ālemde andan ahmağ u nā-dān kimse yoğ imiş diyü buyurdı bu hikāyetüñ fā’idesi budur ki pādīşāh (27) laruñ vezirleridür eger ve eger havāşlarıdur kendülerin tekarrüblerine ve fazl u ma‘rifet ile ne i‘timād idüp (28) anlardan olur olmaz yirde bir nesne istidā‘ idüp ibrām u ilhāh itmeyeler ki kendü kadrlerin düşünürken (29) hiçbir hālde anlaruñ hıdmetlerinde küstāh-āne vaz‘ itmeyüp dā’imā şerā’i-i ādāb hıdmetleri ri‘āyetine (30) düşürelere eger tegayyür-hātırlarından maḥfūz olalar niteki dimişlerdür

Beyt: fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Her ne deñlü kim kabül itse (31) sözüñ

Şü-i zann-ı şāhdan şakla özüñ

hikāyet getürmişlerdür ki çün Emirü’l-mü’minin (32) Me’mün’uñ Ḥorasān’da bisāt-i hilāfeti mebsūt oldu zevāyā-yı cihāndan her küşe şayt u şadāyı (33) münkīt ü devleti yayladı etrāf-ı ‘alemden kapusına tuḥfe vü hedāyā-yı şimār ile ilçiler zevākılı

[307a] (1) çözüldi emirü’l-mü’minin her gelen ilçiyi ri‘āyet iderdi pādīşāhı yanına iki getürür muḥarrer deñlü tuḥfe (2) vü hedāyā ile döndürürdi birgün aña Kayşer-i Rüm’uñ ilçisi geldi vāfir hedāyā getürdi oğlı (3) olıcağ Me’mün buyurdı aña on getürdüğü deñlü hedāyā virdiler havāş-ı muşāhibleri andan (4) şordılar sebeb ne ki müslümānlar pādīşāhları ilçilerini iki getürdüğü deñlü hedāyā ile döndürerek (5) bu kāfir ilçisini on getürdüğü deñlü esbāb ile döndürdüñ didiler Me’mün bunlar kāfirlerdür (6) ‘özü ü iftiḥārı māluldür anuñiçün māl bu kadar virmege bileler biz de dañı çokdur ve ve yağız da anuñ (7) i‘tibārı bu kadar bunuñla ‘izz-i İslām’ı añlayalar kuvvet ü kudretümüze

ma'lūmları ola diyü buyurdu ve çün (8) ilçileri bu māl-ı mezād ile Rūm'a irüşdiler
Kayşer emirü'l-mü'mininün şevket habīt ü şalātini (9) ilçiden şordı 'ilm ü faşda ve
'azmet ü şevketde ne kendünün mişli ve ne kifāyet ü 'aql u zekā (10) vetde birinün
mānendin gördük velikin vezirinün bir 'aybı var bigidür diyü 'aybla pādişāh dahı (11)
'ayb lāzım gelür ki 'ākil pādişāh vezirün pīrün kullandır ki pīrlər çok bilürler mütercim
ehl (12) olurlar didi Hōrasān'da bu haber Fażl bin Sehl'e irüşdi birgün evini tenhā idüp
şakalını ağartmağa (13) 'ilāc ile meşğül oldu bir 'ilāc ile şakalını ağardup Me'mūn
halīfeye vardı halīfe gördi (14) dünki şeb-i deycūr birgün rüz-ı rüşen gibi nūr olmuş
meḥāşinün rāci rengin bağlamış emirü' (15) l-mü'minin sebebinden şordı Fażl kışşayı
hikāyet eyledi halīfe bilmez misin ki ādem oğlanının (16) fazīletine bā' iş olan aşda
zīver-i 'ilm ü fazldur insāna iftiḥār idecek zīnet ü 'aql (17) u fehm-i kiyāsetdür çok
düşer rāy u tedbīrde sāl-i dāde bir pīr-i nev-ḥeves berikinden eksük (18) görünür diyü
buyurdu Fażl emirü'l-mü'mininün buyurduğu gibidür ammā bunu istemedüm ki ḥazret-i
(19) hilāfet-penāhuñ bir tüt şekvehine bir kimse bir cihetden tağın taşın ata şahā'if 'izz
ü celālinün (20) birbirine daḥl bir māni' ile bir noḡta koyadı didi halīfe kendünün ādāb-ı
'arz-ı hilāfetini bu mertebe gözleyüp (21) bu bābda bu aşl-ı kelimāt itdügüne aña taḥşin
idüp hil'at-ı fāḥire viridi **hikāyet** (22) getürmişlerdür ki dā'imā āl-Būya ile Sāmāniler
ortasından tarīk-i muḥabbet ü müveddet meskūn idi mābeynlerinde (23) tamām dōstluk
var idi āl-Būya hemīşe rāy-ı memleketün mālını ve ḥarācını Sāmāniler'e gönderürler idi
Naşr bin Aḥmed (24) zamānında kā'ide kemā-kān cārī idi iki cānibden birbirlerini
ri'āyetler iderler idi çün Hōrasān (25) vilāyetinün imāreti nevbeti Sāmāniler'den Nūḥ
bin Naşr'a irüşdi ol vaḡt 'Irāk'da 'Azdü'd-devle (26) Fenā Hūsrev'ün 'izz ü mikneti
tamām kuvvet tutmuş idi āl-Būya'yı taḡt-ı iṡā'at u hükümetine gösterdi (27) meger
evvelden içlerinde bir 'ādet var idi her yıl mülük-ı Sāmān Mekke ile Medīne'ye şehr
fihā Allāh vāfir (28) māl gönderürler idi varurlar anlarda olan mücāvirlere ulaşdururlar
idi ve bu mālın gönderdikleri (29) kimseden dönüp Hōrasān'a müteveccih olıcak
'Irāk'a uğrayup 'Irāk ḥākimi olan tarafında peş-keşi (30) tarīk ile virürler idi 'Irāk
mülkinün berekātından ve laṡif kumaşlarından vesā'ir 'Irāk'a maḥşūş (31) olan nefā'is-i
emti'adan Hōrasān begi olan için vāfir nesne alur giderdi ḡattā bu ḡuşuşda (32) 'Irāk
ḥākimi olana cins metā' maḡşūdlarıdur tezkirede getürdi evveli Mekke'den gelince (33)
iḡşār iderler idi Aḥmed-i Hārezmī eydür Nūḥ bin Maşūr zamānında bu ḡidmetler için
beni gönderdiler

[307b] (1) hemān Ḥorasān'dan Hemedān'a iriřdüm 'Azdü'd-devle Fenā Ḥüsrev Hemedān'da otururdu varup kendüye (2) bulařdum baña ta'zīm ü tekrīm eyledi meclisinde yir gösterdi oturdum emīr Nūḥ'ıñ aḥvālinden (3) řordı eyüler midür didi ben dāḥi bildügümden münāsib olanı söyledüm andan vezīr anuñ aḥvālin (4) řordı Ḥāce Ebū'l-Ḥasen 'Utbī nicedür meřāliḥ nice sürer ḥāli ne didi bende-i kulluḳlar ider didüm (5) taḳrīb düřdi Buḥārā'da Ebūl Ḥasen 'Utbī ma'ḥūd olan 'ādet üzere 'Irāk'dan Ḥorasān'a (6) gönderdi geldükleri peřkeř için virdügi tezkireyi ḳalḳup öñüne ḳodum ki içinde böyle (7) yazılmıř idi Baġdād ṫamġası ile ṫamġalu iki biñ ḳat cāme veliü'n-nimem Ebū'l-Ḳāsım bin Mansūr (8) için ve beř yüz ḳat Ḥāce-i Celil Seyyid Ebū'l-Ḥasen 'Utbī için ve beř yüz ḳat cāme-i ḥācib (9) ṫabl Ebū'l-'Abbās temāřa için 'Azdü'd-devle tezkireyi alup okıdı def'-i teġayyür vaz' itdi beřer (10) sende āřār-ı ġařab peydā oldu ve tezkireyi getirüp üzerüme atdı 'Utbī n' için böyle ider kendü (11) ḥürmetin gözlemez anuñ ne ḥaddidür ki baña emr-i ṫarīḳ ile tezkire göndere esbābı bende güc ile almak ve üzerüme (12) maḳtū' olmak üslūbında yaza yoḥsa řunu mı ister ki daḥı ser-i Mekke'ye varup gelmedin niçe süvār-ı cirār (13) gönderdüm 'Irāk'dan Ceyḥūn řuyı kenārına varınca yıḳalar ol pīrlerüñ ṫopraġını anlar ṫırnaġıyla (14) tozıdup havaya ḳalduralar gök yüzine toz kedüreti bile pīr rengin baġladılar didi Aḥmed-i (15) Ḥarezmī eydür bu sözi andan iřidicek müteḥayyir olup ařlā söz söylemedüm derḥāl ḳalḳup (16) öñünden gitdüm ben gidince vezīri řāḥib bin 'İbād'ı çağırup tezkireyi aña göstermiř (17) oldu çün vezīr 'āḳil ü dānā idi ařlā zāttu'l-bīn için pādiřāhum bu istedükleri (18) az nesne ancak nihāyet Baġdād altını ile bahāları on biñ altun olur Nūḥ bin Nařr'ıñ atası (19) Nařr bin Ahmed zamānında atañuz Rūknü'd-devle aña bu miḳdār bahālu esbāb gönderdi güc ile aldı (20) eger 'Utbī'yi dirsenuz ol cümle mālı kendü için istemez Nūḥ tāze oġlandur Ḥorasān begi oldu (21) aña ḥoř kiři olup bu cānibden bu ḳadar nesne taḥřil ile aña mařlaḥat-güzārluḳ göstermek (22) ister diyüp sā'ir bunuñ gibi nice kelimāt iřlāḥ-engiz ile 'Azdü'd-devle'nüñ göñlini yazmıř birḳaç (23) gündün řoñra ḳāfilenüñ göçmeleri zamānı ḳarīb oldu ben daḥı gider oldum gördüm 'Azdü'd-devle beni (24) istemiř ḥuzūrına vardum ḥıdmet-i edā'in yerine ḳodum beni görince beřāřet gösterdi ve ta'zīm (25) eyledi iřte getürdüğüñ tezkire mūcibince ol esbābı tedārik idüñ diyü emr itdüm sen dönüp (26) gelince iḥřār olunur anlar ile buncadan aradan vefāt ola daḥı benüm zamānumda řafāk ola (27) anı revā görmedüm min-ba'd kemā-kān mābeynde ṫarīḳ-i muḥabbet ü mürüvvet sülūkdür didi ben daḥı (28) alḳıřlayup aña

vedā‘ idüp gıtdüm çün Mekke’den dönüp gelüp geldüm tezkire mücibince (29) cümle metā‘ hazırlamışlar baña teslīm eylediler bu cümle ol vezīr düşen zamīrūñ hūsn-i telkını berekātında (30) müyesser oldı ki eger ne‘uzu bi’llāh orada anuñ gibi vezīr-i nāşih olmış idi anuñ gibi ğazabı eşnāsında (31) ‘Azdü’d-devle’nüñ mizācına muvāfık söyleşdi āteşi ğazabını bilüñlendüri virdi (32) āvāre hezārfān seyler aqmaq gerek idi ki ol āteş sevine idi **kısm-ı evvelde on beşinci bāb** (33) ‘ulemā-yı hükemānuñ mülük-ı hulefā itdükleri va‘zlar virdükleri pīşeler beyānındadır

[308a] (1) erbāb-ı hayret ü tedbīr hükemā vü ‘uqālā-yı rūşen-i zamīr şöyle dirler ki ādem oğlanınuñ göñli āyīne gibi (2) dür anı bir şafāk-ı ğılāf içine koymışlardur şuver-i muqālāt ol āyīnede başiret nazarı ile (3) zāhir olur ve ‘ulemā vü hükemā dā’imā bu āyīne-i ğızlet ğamından ve şehvet ğubārından şaklayup itdiler (4) lā-cerem anlaruñ āyīnelerinuñ şafāsınuñ eşeri ‘ālem halkınuñ hamā’iri āyīnelerini rūşen itmekde māhir olur (5) pes eger pādīşāhlardur diger hālīfeler ve ger ‘avām-ı nās her kaçan āyīne-i kalbden ğaflet pası bürimek derdine (6) mübtelā olsalar anuñ devāsı kalbleri āyīnelerini ğulemānuñ va‘zı maşkulası ile açmaqdur ki şafā vü cilāda (7) eski qarārın bula bunuñ içündür Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Qur‘ān-ı Qadīm’de **fezekkeru fe-inne’l-zikra tenfeu’l-mü’minin**⁶⁷ (8) ya‘nī yā Muhammed mü’minlere va‘z u naşihatden hālī olma be-derestī ve rāstī va‘z eylemek anlara nāfi‘dür (9) diyü buyurur pes biz de bu bābda ‘ulemā vü hükemānuñ ba‘zı mülük-i selāṭine itdükleri va‘z-ı naşihatden (10) bir miqdār beyān idelüm ki işidüp diñleyenlere fā’ide ola **hikāyet** kızı Süvār bin ‘Abdu’llāh ki (11) ‘ulemā-yı kibārdandur rivāyet ider birgün Manşūr hālīfenüñ yanına vardum gördüm öñüne bir Muşhaf (12) kemiş hem okur hem ağlar öñünde hıdmet idüp tırdum baña otur diyü işāret itdi ben de oturdum (13) ey süvār bu beglük işğālī ve halkuñ meşālīhin görmege işğāl benüm dīnūme ziyān itdi bundan evveli (14) olan reyyānumı bāṭıl kıldı didi kendü kendüme hālīfenüñ göñli ferāmuş ancak naşihate tamām (15) ihtiyācı var buña bir miqdār naşihat ideyin didüm ve başladum emīrū’l-mü’minin rāst buyurur bo (16) yanūnuza alduğuñuz ağır yükdür eger temāmet memleketiñüz içinde bir fāri bir gice sizden (17) incinmege yatsa kıyāmet ğüninde andan mestül olursız didüm emīrū’l-mü’minin çok ağlayup ya budur ki (18) devāsı nedür didi ben de yā emīrū’l-mü’minin kendü aḥvālūñde te’emmül eyle gör eger kendüñi eyü ‘ameller (19) zümresinden bulursañ añla ki kıyāmet ğüninde hiç dünyānuñ ululuğı ve şeref ü ‘izz ü

⁶⁷ ez-Zāriyāt, 51/55.

cāhı (20) fā'ide virmez hemān fā'ide iden hayrlu 'ameldür her işler helv azılığı elden koma ki ol cihānda (21) kurtılmışlardan olasın didüm

Şi'r: *fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

Doğrılar kurtulur hesāb günü

Sen de sa'y eyle (22) doğrılardan ol

Ağlayanları bunda gel güldür

Gül gibi anda var yārın gül

kāzı Sivār eydür (23) Manşūr ziyāde ağladı baña bir hil'at virdi bu naşihatden soñra hālī evvelkiden çok (24) yig oldı **hikāyet** dirler ki Manşūr hālīfe birgün 'Ömer bin 'Ubeyde baña bir naşihat eyle didi (25) ol da gördüğümden mi yoñsa işitdiğümden mi didi hālīfe gördüğün'den didi 'Ömer bin (26) 'Ubeyde çün 'Ömer bin el-'Azīz hālīfe vefāt itdi ardınca on bir oğul kaldı cümlemüz gene (27) şatdılar ve şavdılar hemān on yidi altun bu on yidi altunı on bir oğlı arasında (28) kısmet itdiler her oğlına on sekiz kırat degdi ve Hişām bin 'Abdu'l-Melik hālīfe vefāt (29) itdi bi-'aynihi bunuñ da ardınca on bir oğlı kaldı atalarından kalan māl-ı firāvāndan her bir (30) oğlına on kerre yüz biñ altun degdi bundan az zamāndan soñra 'Ömer bin 'Abdu'l-'Azīz (31) oğullarından birin gördüm bir günde Allāhu Te'ālā yolında yüz at sebīl itdi ve Hişām (32) oğullarından gördüm yolda oturup halkdan dilenürdi pes eger 'ākīl olan bunda (33) te'emüller itseler bilür ki dünyānuñ māl-ı mülkine ve 'izz ü cāhına gönül bağlamak olmaz bu kıssadan hişşe

[308b] (1) al saña naşihat bu pesdür didi

Beyt: *fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Bağlama mülk-i cihāna gönül ey şāh-ı cihān

Bu naşihat (2) saña besdür bu sözi diñle hemān

hikāyet getürmişlerdür ki Şaķīķ-i Belhī 'aleyhi'r-raħmetuhu (3) birgün Hārūn er-Reşīd'e vardı Hārūn gel beri yā zāhid didi Şaķīķ ben zāhid (4) degülin zāhid sensin didi Hārūn ben salţanat arasında nice zāhid olurın didi Şaķīķ (5) az nesneye kanā'at idene dirlerin

dünyâyı terk itdüm baña âhîret ni‘ metleri ve dâr-ı uqbî devletleri (6) görindi ben kanâ‘ at itmeyüp hel min-mezîd ya‘nî dahı var mı na‘rasın ururın ben nice (7) zâhid olurın ammâ zâhid sensin ki dünyâ gibi havâridi mezâd-ı nesne ile idüp âhîretüñ bî-pâyân-ı (8) ni‘ metine şekrânüñ yok didi Hârûn ağladı baña bir naşîhat eyle didi Şakîk Hakk Te‘âlâ seni Ebû Bekr (9) Şiddîk yirine geçürdi senden şıdk istese gerek ve Hâzret-i ‘Ömer yirine dikdi senden ‘adli ve dîn-i emrinde (10) şalâbet istese gerek ve Hâzret-i (11) ‘Ali’yi ne geçürdi senden ‘ilm ü şecâ‘at istese gerekdür bunlaruñ her birinden gâfil olma didi (12) Hârûn dahıce naşîhat eyle didi Şakîk Hudâ-yı Te‘âlâ’nuñ bir sarâyı vardur aña cehennem (13) dirler seni ol sarâyı kapucı idüp elüñe üç nesne virmişdür bir beytü’l-mâl ve bir de kılıç ve (14) üçinci sünük ve saña bu üç nesne bile halkı cehennem kapusından sür cehenneme girmek koma benüm emrüne (15) hilâf ideni kötekle nâ-hâkk kan ideni kılıçla öldür ve muhtâc olana beytü’l-mâlden hisşesin (16) vir diyü fermân eylemişdür ve eger böyle itmezsin cehenneme önce sen gidersin gayrı cehennem ile senüñ ardınca (17) giderler didi Hârûn dahı naşîhat eyle didi Şakîk sen çeşmenüñ başısın beglerüñ vezîrlerüñ (18) ayaklarıdır şöyle ki çeşmenüñ başuñ şuyı tırı ve şâf ola ayaklarınuñ şuyı da tırı ve şâfi (19) olur ve eger çeşme başınuñ şuyı bulanuk ola ayaklarınuñ şuyı sa bulanuk olur didi Hârûn (20) er-Reşîd vâfir ağladı ve aña tekrîm ü ta‘zîm itdi **hikâyet** getürmişlerdür ki bir gice (21) Hârûn er-Reşîd ‘Abbâs bin Yahyâ ile ki muşâhiblerinden idi Şeyh Fazl bin ‘Iyân’a gitdiler çün (22) Şeyh’üñ evi kapusına irüşdiler içerüde Şeyh Qur‘ân okurdu bu âyet-i kerîmeye ser-âgâz iderdi (23) **emhasibellezine’c-terâhus’seyyi’âti en’nec’âlehüm k’ellezîne âmenu ve ‘amilu’s-şâlihât**⁶⁸ (24) ya‘nî şöyle mi şanurlar şöyle ki yaramazluklar iderler ve günâhlar işlerler anları îmâna getürüp (25) eyü işler işleyenler gibi kılayuz Hârûn ‘Abbâs’a eger biz va‘z u naşîhat almağa geldünse bize bu (26) âyet-i va‘z yiter didi ‘Abbâs Şeyh’üñ kapusın kağıdı içerüden Fuzayl kimdür didi ‘Abbâs (27) emîrû’l-mü’minîndür kapuyı aç didi Fuzayl emîrû’l-mü’minîñüñ bunda ne maşlahatı var didi ‘Abbâs (28) hele emrüne itâ‘at eyle kapuyı aç didi Fuzayl kapuyı açdı ammâ anları görmeyin diyü (29) mumı söyündürdi Hârûn er-Reşîd ev içinde girdi qarâñudan şu yaña bu yaña elin çekerken (30) nâ-gâh eli Fuzayl’uñ eline şataşdı Fuzayl elin yumışakluğun gördi âh bunuñ gibi yumışak (31) ele eger Allâhu Te‘âlâ’nuñ ‘azâbından necât bulmazsa didükden soñra emîrû’l-mü’minîn Hakk Te‘âlâ’ya (32) cevâb hâzırla ki kıyâmet güninde seni her bir

⁶⁸el-A’râf, 7/189.

müslümānla seni ber-ā-ber tutarak senden inşāf taleb (33) eyler didi Hārūn ağlamağa başladı ‘Abbās yā şeyḥ kōrkutmaq sözlerinden vazgeç emirü’l-mü’minini

[309a] (1) öldürdüñ didi Fuḏayl söyle yā Hāmān emirü’l-mü’minini sen ve senüñ gibiler öldürmeñ anı zulm (2) ü ma‘şiyete şokulur didi Hārūn yā ‘Abbās tınma saña anuñiçün Hāmān didi beni (3) yirine ḳodı didi ve biñ altun getürmişler idi öñünde ḳodı helälce altundur çün rehāvetüñ (4) didi Fuḏayl almadı ben saña ḥaşmlaruñı ḥoşnüd eyle dirin saña itdügüm naşihat muḳābelesinde (5) baña cefā itmege mi geldüñ yoḥsa beni ‘azāb u ‘uḳūbete şoḳayın diyü mi geldüñ didi ve etegin (6) silküp ḳalkdı gitdi artuḳ söz söylemedi Hārūn er-Reşid ağlayup ḳodı gitdi (7) **ḥikāyet** Süleymān bin ‘Abdu’l-Melik ḥalife iken birgün ‘evāḳıb-ı umūrına nazar eyledi (8) āḥiret aḥvālin añup endişeye yatdı ol zamānda Ebū Ḥāzım adlu ‘ālim ü ‘ābid ü zāhid bir (9) ‘aziz var idi ki bī-gāne-i rūzgār idi aña adam gönderüp gice uyḥuların açduḳları bir pāre (10) ‘ināyet itsünler didi Ebū Ḥāzım bir ḳap içine pāre kepek ḳoyup gönderdi her gice bu kepekden (11) bir pāre şuya ḳoyup ḳarışdırup orucum bunuñla açarın didi ḥalife bunu görüp ağladı (12) bu ḥāl ḳalbinde ziyāde te’sir eyledi kendü de üç gün tutdı her gice ol kepekden (13) bir pāresini şuya ḳarışdırup anuñla orucın açdı ittifaḳ üçinci gice ehli ile cem‘ (14) oldu ol gice ki nuḫfeden ḥatūn oḅul ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Aziz Ḥazretleri’ne ḥāmil oldu ol (15) loḳma-yı ḥelālüñ neticesi anuñ gibi veled-i şālih oldu ki menāḳıbı bir pāre cild-i evvelde zıkr olunmuşdur (16) ittifaḳ-ı alā’ime ḥulefā-i rāşidinden soñra anuñ gibi kimse ḥilāfet taḥtını teşrif itmemişdür (17) zāhid ü ‘adlde ‘Ömer bin el-Ḥattāb’uñ rażıya’llāhu ‘anhu ikincisidür **ḥikāyet** emirü’l-mü’minin (18) Manşūr ḥalifenüñ ḥilāfeti zamānında ‘Abdu’r-Raḥman bin Ziyād dirler idi bir zāhid ü ‘ābid kimse (19) var idi zühd ü taḳvā ile zamānında bir dāne idi birgün Manşūr ḥalife anı istedi ol (20) daḫı yanına vardı ḥalife aña be-gāyet iḥtirām idüp oturduḅı yirden ḳalkup yanına vardı (21) anuñla mekālime ešnāsında bi-ḥamdi’llāh ol resm ü cevrleri ḥulefā-i Benī Ümeyye ḳomışlar idi elümden (22) geldükce şafḥa-i ‘ālemden müc‘a idüp giderdüm didi ‘Abdu’r-Raḥman Ziyād ḥaberin anlar zamānına (23) müşāhid itdügüm zulmleri ḥayfları bugün senüñ dergāhuñda daḫı kemā-kān ber-ḳarār görürdi (24) didi ḥalife ağladı ya bunuñ gibi mekrūh u münkiri gördüñüz n’içün baña dimezdüñüz ki (25) içünde ‘adl u dād olmağa bā’ iş olayduñuz benüm yanumda ḥürsüñüz sözüñüz maḳbūl idi (26) didi ‘Abdu’r-Raḥman yā emirü’l-mü’minin sultān olan bāzār gibidür bāzār ol nesneyi (27) iletür ki şatıla anı şatun alalar bahāsı ile tizcek işşı ideler didi Manşūr n’içün (28) böyle

buyurursuz diyü ağladı hele benden hiçbir hâcetiñüz yok mıdır didi dilde didi (29) ‘Abdu’r-Rahman hâcetüm bu kadar ki icâzet viresiz eve gidem didi Mansûr hâlıfe şöyle geldüm ki (30) bizümle muşâhebet size güç gelür devlet-i muşâhebetiñüzden bizi ne tîz maħrûm itmek istersiz didi (31) ‘Abdu’r-Rahman yâ emîrû’l-mü’minîn öyle degüldür belki māl-ı ni‘met ü ‘izz ü cāh u menzelet sizüñle muşâhebet (32) ü teħarrübedür ammâ za‘îf pîr ü üftâde atam vardur yanına varmağa çekünürin anuñ ücretsiz bir yirde (33) añlamazın eger emîrû’l-mü’minîn anuñ yanına gitmege icâzet buyurursa kemāl-i keremidür didi hayfa vâfir

[309b] (1) ağlayup aña icâzet virdi ıalķup evine gitdi bu hikâyetden fâ’idesi budur ki ya‘nî (2) mülük ü selâtin-i ‘ālî-cāh hemîşe dîn ulularınıñ muşâhiblerine ra‘bet iderler idi anlaruñ (3) va‘z u naşîhatlerinden maħzûz olup sözlerin dînlerlerdi lâ-cerem zıkr-i cemîlleri ve haber mülleri (4) ihbâr-ı şıhḥât-ı eyyâm üzere şâ’ib ve ber-ķarâr oldu ‘Ömer ibn-i ‘Ubeyd’üñ ‘âbid ü zâhid kimse idi hîlâfet (5) aña ğubâr-ı inşâf itmedin hulefâ-i Benî Ümeyye yanında kemāl-i hürmet ü ‘izzeti var idi ol eydür ve birğün (6) henüz hâle Ebû Ca‘fer Mansûr hâlıfeye vardum gördüm önünde taḫaķ içinde bir pâre itmek iki kâse (7) içinde süd var yimeķ tirini göriceķ be-ĝâyet hürrem oldu meger önünde ger itmek ile ta‘âm ancak bir adama (8) vefâ iderdi hıdmet iden câriyeye bir pâre ta‘âm daḫı getürdi di câriye bundan ĝayrı itmek (9) vardur ne yiyeceñ didi benden ziyâde hicâb itdi câriyeye geldi bu taḫaķları da ķaldur didi (10) câriye ķaldurdu bildüm ki bu hînde benüm geldüğümnden bî-huzûr oldu ta‘âmdan hazzın almadı bir zekân (11) başın aşığa itdükden sonra yine ķaldurdu ve bu âyeti okıdı ki ‘**asâ rabbukum en yuhlike ‘adüvvekum** (12) **ve yestahlifekum fi’l-arzi feyenzura keyfe ta‘melün**⁶⁹ ma‘nâsı yakın olmuşdur ki sizüñ ‘adedüñüzü helâķ (13) idüp sizi yir yüzinde hâlıfe ide andan sonra tâ ki ne işlersiz göre dimekdür Ķur’ân-ı Ķadîm’de Benî (14) İsrâil’e teslim için Hâzret-i Mûsâ şalâtu’llâhu ‘aleyh aĝzından hikâyet olunan âyet-i kerîmedür (15) çün âyeti okıdı yâ emîr hâlıķ-ı ‘âlem bu cümleye ķâdirdür her neyi diledi ise itdi yine her ne (16) dilerse ider didüm âḫir ki Hâķķ Te‘âlâ’nuñ âdâtı ile hâlıfe oldu birğün anuñ önüne vardum (17) bir taḫammül ve tekellüf ü ķudret ü miknetin gördüm ki hiçbir hâlıfede görmedüm çün yanına girdüm (18) bir miķdâr muşâhebetden sonra baña yâ ‘Ömer bize naşîhat ide didi ben de yâ emîrû’l-mü’minîn hâlıfe (19) olmazdan evvel saña varduğum vaķt ol bir pâre itmege südbâci ek saña ol naşîhat (20) yiter ol vaķt dilüñe getürdügüñ âyetüñ maḫfî ay

⁶⁹el-A’râf, 7/21.

münîfinden ümidlendüğüni Hakk saña rûzî (21) kıldı bunu unitma bu devleti saña viren Hudâ gene elûnden alup âhire virmege kâdirdür pes bu dünyâ (22) devletine iqbâl gösterme Hakk Te'âlâ'nuñ saña virdügin ni'etlerüñ şükrine çalış didüm Manşûr vâfir (23) ağladı bu naşîhatümden soñra artuk nâ-hakk kimseyi öldürmedi İskender-i Zü (24) 'l-ķarneyn rûy-ı zemîni çevre tolaşduğı eşnâda bir kavme irüşdi ki anlaruñ mâl-ı dünyâdan (25) hiç nesneleri yoğ idi ve yidükleri boyân otundan ğayrı nesne degül idi ve her birisi ķapusu (26) öñünde bir maķbere ķazmış idi dünyâda dirlikleri borc üzere idi İskender bir adam gönderüp (27) anlaruñ pâdişâhları İskender'e gelmedi varın adama benüm anuñ yanında hâcetüm yoķdur diyü cevâb virdi (28) İskender aña vardı anuñla buluşup ve aña sizi ne 'aceb hâlde gördüm hiç dünyâ ni'etlerinden (29) nesne cem' itmezsiz didi melik anuñiçün ki dünyâ ni'etine kimse toymaz ve toymadı pes andan ferâğat (30) olupdur didi İskender evleriñüz öñinde bu maķbereleri niye ķazarsız didi 'âķîbet menzilümüz (31) bu idügin bilelüm ğaflet itmeyelüm diyü ķazaruz didi İskender ya n'içün otlardan ğayrı nesne (32) yimezsiz didi anuñiçün ki kadınlarımız bir şol lezîz ta'âmlar ile ki anlaruñ lezzeti ağzından aşığa ancak boğaza (33) degendür toldurmuş iken hoşumuza gelmezdi elin andan uzatdı bir adam başı kellesin alup İskender

[310a] (1) öñüne ķodı hiç bu ne kimse başınuñ kellesidür bilür misin İskender yoķ didi melik bu bir zâlim pâdişâhuñ (2) kellesidür ki halk-ı 'âleme cevr-i cefâ iderdi Hakk Te'âlâ 'âķîbet anı helâk idüp düzaħa gönderdi diyüp (3) İskender'üñ öñüne bir baş kellesi da ķodı işte bu da bir 'âdil pâdişâhuñ kellesidür bir müddet Hudâ-yı (4) Te'âlâ'nuñ zıll-i emânetinde râhat tutdı 'âķîbet bu da mülk-i dünyâyâ vedâ' idüp gitdi teni hâķ içre çüridi (5) rûhı civâr-ı rahmet-i Hakk'a vâşıl oldu ve tizcek senüñ de bu süvâr ile tolu başuñ böyle olsa gerek (6) çün rûhuñ ķalb-i bedenüñden ayrıla sen ķanğı tã'ifeden olursın hiç bilür misün didi Zü'l-ķarneyn (7) ağladı gel benümle bile git muşâhibüm ol salţanatumuñ yarusın saña vireyin didi melik bu cümle bu cümle elüñ altında (8) olan mâl u memleketüñ için içerüden saña düşmendür benüm bu cümle ra'ıyyetüm baña dostdur ķanâğum dolduğıçün (9) şimdi ben de mâl u mülke ķarışayın dostlar düşmenlerümi degüşeyin didi İskender aña vedâ' idüp (10) andan alduğı pendlerden tamâm intibâh üzerine oldu ve ğayrı ki şâ'ir ü suver-i nazmına sâhirdür (11) ol mülkinüñ İskender geleler gösterüp kişi ķabre girüp bedeni fenâ bulduķdan soñra pâdişâh öldürse de (12) anuñ kellesi gedâ kellesiyle berâber olur ne

gedā başı bellü olur ne pādişāh dimege işāret itdügi ve ma‘nāda denā’et (13) itdügi hālde Sultān Maḥmūd ağızından Pārsī bu şi‘ri dimişdür ki Türkçe ma‘nāsı budur

Şi‘r: fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

Ger (14) iki kabrden iki kelle

Çıkarup itseler anı seyrān

Farq olunmaz ki gedāsundan hīç

Kağısıdur anuñ ser-i (15) sultān

hikāyet çün ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz raḥmetu’llāhu ‘aleyh taht-ı hilāfete cülüs itdi ol (16) zamānda Sālīm-i Sendesī dirlerdi bir zāhid var idi ve taqdīr ‘unşuruñ ferīde-i ‘aşrı idi ‘Ömer ibn-i (17) ‘Abdu’l-‘Azīz’uñ āşināsı idi ḥalīfe olıcağ anı ziyārete geldi anı gördügi gibi ey Sālīm (18) benüm ḥalīfe olduğuma sevindüñ mi didi Sālīm illerden ötüri sevindüm didi ammā senden ötüri ğam-ğın (19) oldum didi ‘Ömer baña bir naşīhat ide didi Sālīm uzun söz ile mi yoḥsa muḥtaşar mı didi ‘Ömer (20) lafzı muḥtaşar ammā ma‘nāsı mufaşşal olsun didi Sālīm imdi il adamı ki cümle ḥalkuñ atasıdur (21) bir ḥaṭā ile cennetden taşra sürilür didi ‘Ömer naşīhat tamām oldı muḥtaşar didüñ ammā ḥüb-ı tafşil (22) eyledüñ didi ‘Ömer ibn-i ‘Abdu’l-‘Azīz eyyām-ı hilāfetde muttaşıl bu naşīhati fikr iderdi kendüsini ḥaṭādan (23) şaklar her nesnede perhiz üzerine deprenürdi **hikāyet** İbn-i Şemmāk ki merd-i pāk ü tarīk-i Ḥaḳḳ’da (24) cüst ü celālet bir ‘azīz idi birgün Hārūn er-Reşid’e geldi Hārūn aña baña bir naşīhat-i muḥtaşar (25) ide didi ol daḥı ḥasret ol kimseye ki yidi kat gök ve yidi kat yir inince giñlügi olan cennetde (26) anuñ bir meskeni olmaya didi Hārūn ağlayup āferin va‘z u naşīhatüñ budur gök tolusu altuna cevāhir (27) deger didi **hikāyet** bir yıl Hārūn er-Reşid Ḥacc’a giderdi yol üzerinde bir yirde Behlül-i (28) Dīvāne’yi gördi bir depe üzerine çıkmış oturur toprak ile oynar Behlül yola bakdı (29) gördi emirü’l-mü’minin Hārūn er-Reşid’uñ envā’i tertib ile maḥfesi gelür önünce çavuşlardan (30) ve naḳīblerden bir cemā‘at yürüyüp tarmarā tarmarā ya‘nī şavılıñ şavılıñ dirler bu çavuşlar (31) Behlül maḥfe önüne gelünce şabr itdi önüne geldügi kalkdı es’selāmu ‘aleyk yā emirü’l-mü’minin (32) Kudāme’dan razıya’llāhu ‘anhu şöyle işitdüm ki rivāyet ider o vaḳt ki Resūl’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi

ve sellem (33) mezraluğundan ‘irfāna giderdi bir deve üzerine binerdi hiç öñünde şavılıñ şavılıñ dirlardi

[310b] (1) didi Hārūn er-Reşid buyurdi maḥfeyi torḫudurlar ey Behlül hiç dīnūñ var mıdur orayı dirin (2) didi Behlül icmā‘ ‘ulemā-yı dīn ile dīn urınmaz dirler didi Hārūn gelindi on biñ aḫçe vireyin (3) anuñla ḫarcuñ gider didi Behlül evveli budur ki ol aḫçeyi her kimden alduñ ise aña viresin didi (4) Hārūn eger dirseñ saña her gün yiyüp içmek içre ‘ulūfe ta‘yīn ideyin her gün virsünler didi (5) Behlül yā emīrū‘l-mū‘minīn ikimüz bir Ḥudā’nuñ ḫulıyuz ol vaḫt ki sen ḫulına yiyecek ‘ulūfe virdin ḫulına (6) şöyle ḫomaz taḫdir itdügi elbetde irişür benüm ḫalbümde rızḫ endişesi yoḫdur hiç sen kendüñi incitme (7) didi gene toprağıla oynamağa başladı Hārūn yolına gitdi **ḫikāyet** ol vaḫt Sultān (8) Maḫmūd Ğazneyn’de dārū‘ş-şifā yapıdı yapılup tamām olıcaḫ anı temāşā itmege vardı gördi bir bülend ü bī-mānend (9) ‘ādet olmış her vaḫ‘ın begenüp gönline be-ḡāyet hoş geldi ḫattından buña tevfiḫ ni‘metinüñ (10) şükri için iki rek‘at namāz ḫıldı meger namāz dīvāna ta‘yīn olınan yirüñ ḫarşusunda ḫalmış idi (11) zencire baḫlar bir dīvāna anı görüp ey Maḫmūd bu namāzı niye ḫıldıñ didi pādīşāḫlaruñ telaḫḫūf ü teraḫḫūmler (12) cihetinden ki ḡāḫ olur taḫ‘-ı şāḫānları ‘ulūv-i himmetden üç meḫirüñ ḫaşıs tenezzüle iter Ḥazret-i Sultān (13) Dīvāne’nuñ sözine cevābdan istinkāf itmeyüp anuñiçün ḫapularınıñ Ḥaḫḫ Te‘ālā baña tevfiḫ virdi (14) şunuñ gibi eḫer ḫāim eyledüm didi Dīvāne ey Maḫmūd Dīvāne ben gel sen sen baña n’içün pend ururlar ‘āḫiller (15) den alup dīvānelere virme Ḥudā-yı Te‘ālā kendü dīvāneleri uşladı dilür didi Sultān Maḫmūd bu (16) sözden hezār ḫişşe alup ḫodı gitdi **ḫikāyet** ol vaḫt ki İskender-i Zü‘l-ḫarneyn sāḫa-yı (17) ‘arzdān rebī‘-i meḫkūmı tolaşdı eḫālīm-i seb‘ayı seyr ü temāşā eyledi bu eḫnāda Soḫrāt ḫaḫīm alduğı (18) vilāyete iriceḫ Soḫrāt ḫaḫīm’üñ ziyāretine vardı andan bir naşıḫat temennāsın itdi İskender’e ḫandan (19) gelürsin vaḫtinde gidersin didi İskender eḫālīmden ba‘zı alup zaḫḫ bāḫıyyesin daḫı alup (20) zaḫḫ itmege giderin didi Soḫrāt sen benüm naşıḫatüm ḫande işidürsin ki birkaç günden ne kendüñ ve ne (21) bir topraḫ u ḫāy u ḫūyuñ ḫalmayacaḫın bilürken ‘ālemi çevre tolanur mülkü māl u ‘izz ü cāḫ ḫaleb idersin (22) n’içün ḫomazsın ki Ḥudā-yı Te‘ālā diledügi bu ‘ālem ḫarāb ola ya‘nī bunu ma‘mūr mı itseñ gerek didi (23) İskender aña vāfir māl ‘arz itdi Soḫrāt ḫabūl itmedi kendüsi İskender ḫıymet-dār bir cevher gösterdi (24) bunuñ ḫıymeti ne ola didi İskender buña ḫıymeti olur çün nesne diḫer nefis-i gevherdür didi Soḫrāt (25) bende bunuñ emşāli cevher çoḫdur benüm hiç māl u mināle ihtiyācum yoḫdur bu

cevher (26) sizün olsun diyüp İskender'e bağışladı ve yanınca bir dürlü daru da bile virdi eger bu (27) cevherün hüs ü şafası bir yokdur dağı olmasun dirseñüz bu daruyı şu içine қо itsün andan (28) bu gevheri ol şuyun içine şaluñ 'acā'ib göresiz didi bārī İskender andan ayrılup (29) yolına revān oldı bir müddetden soñra ol gevher hātırına geldi bir kadeh içine bir pāre şu koyup (30) ol daruyı şu içine bırağdı az gelüp hall olduğdan soñra gevheri de içine bırağdı hemān (31) sā'at cevher su alup eridi andan nām u nişān kalmadı İskender bildi cevher aşl degül (32) belki düzme imiş Sokrāt'ün kendü 'ameldür anı kendüye virüp dönüp böyle itdüğinden (33) ğarezi bu imiş ki ben aşl cevherler düzmege kādirin ğayruñ mālına ihtiyācum yokdur dimegi añlada

[311a] (1) ve yāhūd bu mālīk olduĝunuz girān-bahā māl u emlāke maĝrūr olmañ adını bahāne ile her biri bu haremde (2) bir şuda hall olduĝı gibi elünden çıkar nā-bedīd ulu dimek murād idine **hikāyet** Mansūr-ı (3) 'Ammār ki zühhād u kibārdandur birgün Bağdād kâzısının evine vardı gördi birbiri içinde kat kat (4) üzeredür birbiri üstine kalıblar döşenmiş küşeler hıdmet ider kullarun ve hıdmet-kār (5) larun nihayeti yok idi envā'-ı taħammül ile ārāstedür ittifāk kâzı ile otururken namāz vaḫti oldı (6) Şeyh Mansūr ābdest almaĝa şu istedi getürdiler kalkdı ābdest almaĝa başladı ellerini yüzlerini (7) ve ayakların tā dizlerine varınca yudı ābdesti bu tarīk ile aldı kâzı bunu görüp ey Şeyh bu itdüĝün (8) isrāf nedür ellerun dirseklerüne ve ayaklaruna deĝin yumak hod kâfidür didi Şeyh ey kâzı (9) helāl şuda bu miḫdār isrāf olıcaḫ bu evünde ve esbābuñdaki her biri kim ne bilür ve ne tarīkle (10) gelmişdür bu tūranlar isrāf degül midür saña hod ḫaḫīkat bir ev bucaĝı ile bir hıdmet-kār yiter didi (11) kâzı mülzem olup anun naşīhati ile ol naḫlānı terk idüp āḫiret zārını çoĝaltmaĝa başladı (12) **hikāyet** Muhammed bin Semmāk ki bir 'ālim-i vā'iz-i bī-pāk idi Hārūn er-Reşīd bu kitāb içinde anun çok (13) yirde va'z u naşīhati zıkr olunmuşdur birgün gene Hārūn er-Reşīd geldi Hārūn andan va'z u naşīhat (14) istedi ben es-Semmāk ḫalīfe va'za başladı mertebe-i kelāmı semekden simāke irüşdürdi eşnā-i kelāmda (15) yā emīrū'l-mü'minīn ol vaḫt ki önünde bir günāh itmege iḫdām idesin yirde ger isrānī dostdan āşinādan kimseye (16) āşikār eylemezsen ḫalkdan tamām örtü tūtarsın kimse aña itlā' itdüĝin işitmezsin bu ikiden ḫālī (17) degül mi yā budur Allāhu Te'ālā görmez diyü i'tikād idesin yā budur görür diyü i'tikād idesin eger görmez (18) diyü i'tikād iderseñ ne'uzubi'llāh dā'ire-i imānuñ ḫatır-nāk olup saña imānuñ için ğazā itmelü olur (19) ve eger yaḫinen bilürseñ ki ḫaḫḫ Te'ālā ol itdüĝün günāhı görür anı birkaç dūn-ı maḫlūk nazarından gizlenüp

(20) anlardan utanasın da hālīk-ı ‘ālem gördüğünden utanmayasın bu inşāf degüldür didi bu naşīhatūñ (21) heybeti kılbine kórku bırağdı bir zamān bī-hūş olup ‘ağlı başına geldükden şoñra ağlayu (22) ağlayu ‘Arabī bir niçe ebyāt okıdı ki Türkçe ma‘naları bu idi

Şi‘r: *fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün*

Nefs ile cenk iderin (23) gerçi turup fā’ide ne

Bu günāh itdügümüñ olsa cevābın n’ideyin

Göresin cürmimi yā Rabb tutayın (24) ‘afv idesin

Baña senden bu gelen şerm ü hiçābı n’ideyin

hikāyet Fazl bin Rebī‘ ki Hārūn (25) er-Reşīd’üñ vezīridür ol rivāyet iderler il yā emīrū’l-mü’mīnīn Hārūn er-Reşīd Mekke’ye gitmişdi (26) çün menāsuñ haccı yirine kódı bir gıce baña bunda Allāhu Te‘ālā kullarından bir kimse yok mıdır ki anı (27) ziyāret ideyüz didi ben de belī ‘Abdu’r-Rezzāk Miskāfī bundadır didüm tekellüf idi beni aña (28) ilet didi hālīfe ile ikimüz aña varduk bulaşduk hālīfe anuñla bir miqdār söyleşüp gitmelü olıcağ (29) baña işāret idüp şora hiç kimseye borcu var mıdır şora didi ben de şordum vardur didi (30) hālīfe borcu edā eyledi anuñ yanından taşra çığduk dağı kimse yok mıdır didi Selmān bin Ğaniyy (31) vardur didüm aña de gidelüm didi gitdük varup anı ziyāret itdi anuñla da bir sā‘at muşāhebe (32) itdi gider olıcağ bende baña işāret itdi kimseye borcu var mıdır şor didi ben de şordum (33) vardur didi hālīfe bunuñ her ne kadar borcu var ise ziyāretine takāş ider diyü buyurdı ben de Fazl bin

[311b] (1) ‘Iyāz vardur didüm anuñ da ziyāretine gidelüm didi gitdük çün kápası öñüne varduk bir çārtāđda (2) karāñu da oturup Qur‘ān okurdı kápusun kađıdum yukarudan kimdür didi ben de emīrū’l-mü’mīnīn (3) dūr didüm bunda neyler benüm anuñla ne işüm vardur didi ben de dünyevī maşlahat için degül rızā-yı Hakk (4) için sizi ziyārete geldiler didüm aşığa inüp kápuyı açdı ve bir küşede oturdu emīrū’l-mü’mīnīn (5) Hārūn yanına varup ey Fazl baña naşīhat eyle didi Fazl yā emīrū’l-mü’mīnīn dedeñ ‘Abbās’uñ (6) Muḥammed Muşafā’nuñ şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ammusıdur bir vakt Resūlu’llāh’dan bir tür pek eyle diyü iltimās (7) itdi anlar da ben seni gene saña yig itdüm diyü buyurdılar ki bundan murād-ı şerīfleri ya‘nī nefsūñle Hudā-yı (8) Te‘ālā’ya

tā'ati biñ yıl halk saña itmekden hayrlıdur anuñiçün kıyāmet güninde beglükden pīşmānluğdan (9) ğayrı nesne yokdur dimekdür didi Hārūn çün ağlayup ey Fazl hiç kimseye borcuñ var mıdur didi (10) Fazl birine çok borcum vardır ki tātinde nice takşir itmişdür eger beni ol borc için tutar anı baña (11) didi halife Fazl benim didüğüm halk borcudur hālīk borcu degüldür didi Fazl Hudā-yı Te'ālā'ya (12) şükr ki baña andan iren ni'mete nihāyet yoğ iken hiç andan şikāyet idem nesnem yokdur diyü varam kullarından (13) borc nesne alam mı didi Hārūn er-Reşid anuñ yanından ağlayarak çıkdı gitdi ve baña ey Fazl (14) pādīşāh hāqīkat Fazl'dur melik dünyāyı ayağına altına alup dimişdür anuñ'çün cümle halkdan müstefiddür (15) didi buldı bu dergāhdan bulan kişi nām u nişān bu kapunuñ kimsesi hiç kimseden almaz 'ayān (16) **hikāyet** birgün 'Abdu'l-Melik bin Hişām şikār temāşāsına çıkdı bahār mevsimi idi ki kenār-ı cūy-bār dostsuz zār (17) idi şabā ferāseti her cānibinden pes atlās bisātlar düşmişdi ir meşātası ağaçlarıñ boynın kulağın (18) şükūfeler uluları bile taldur hasīdi şahrālarda aqhūnlar çāder saçaqları aq haymeler kırmışdı (19) dünyānuñ tamām tarāveti şularuñ leṭāfeti bir yüzünüñ nezāheti zamānı idi bir miqdār şayd u şikār temāşāsın (20) soñra Reşāfe nām şafda şu kenārına indi ki turluğta turlu ne gözine varılmağda hār yüzine beñzerdi (21) yürüdi lāle gibi kızıl atlāsdan bir çāder kırdılar geçdi oturu icāzet virdi Benī Ümeyye uluları (22) ndan bir cemā'at yanına girdiler meclis muşāhibler zīneti ile ārāste olduğdan soñra Hālīd bin Şafvān'a degdi (23) ol da ağzın açup emirü'l-mü'minīnünün bunuñ şād-kāmlük içinde 'ömri cāvidān olsun ve nazār-ı şerīfi (24) āferīnkāruñ ni'metleri müşāhedesine açılmağdan hālī olmaya bu ni'metüñ şükürine kıyām göstere ve sa'ādet-dārın (25) işrāfına sa'y tamām ide yā emirü'l-mü'minīn dilerin ki senüñ üzerümde olan ni'metüñ hāqkın ödeyem bu huşūşda (26) hiç Hāqk Te'ālā'nuñ saña virdüğü ni'metleri añdurı virmekden özge hāqk-güzārluğ egledüm pes bu mu'ide (27) ba'zı üstādlardan bu hikāyet işitmişdür buyurursañuz anı hikāyet ideyin didi 'Abdu'llāh nice (28) işitdün didi Hālīd şöyle işitdüm ki 'Arab mülükinden bir pādīşāh var imiş ki āyīne ortāsına vāsī' (29) memleketi olup devleti bī-māl-i iqbāl-i ber-kemāl itmiş ve memleketi 'adl ile ābādān olmağıla hāzīnesi mālā māl-ā-māl (30) itmiş ve leşkeri firāvān ber-dār re'āyāsı müreffehü'l-aḥvāl imiş ittifāk bir yıl şimdi ki gibi eyyām-ı bahārda (31) rüzgāruñ taze-civānluğı yir yüzünüñ 'adl-i bihār ile ābādānluğı zamānında memleketi içinde Hvernağ ve Sedir (32) dimekle meşhūr nāhiyelere seyr ü temāşāya çıkmış etrāfına hıyām-ı felek kıyāmıla 'asker-i ebnūh-şükūh ile konup (33)

otururlar imiş meger birgün ev kenârlaruñ temâşâsına binüp bir yüksek yire çıkmğa ve etrâf-ı cevânibi seyr ider imiş

[312a] (1) ol bir cânibe bakup görmiş nice hayr u sâyebân-ı âsmân-ı peyvendle bir ‘ asker-i ebnüh konup oturur cümle mekr (2) giymekdür dirsiz ki kullaruñuz didiler bir yaña dağı bākī görür şahrādā sürdün sürdün atlar otlar bunlar (3) giymekdür dir bunlar dağı sizüñ mülüküñüz ve havâş-ı tavarlaruñuzdan didiler bir yaña dağı dönüp diger görür bāğ-ı (4) büstânlar ‘ālī köşkler sarâyler mürtefi‘ binâlar eyü atlar var ya bunlar kimüñdür diyü şorar yanında olanlar da her (5) birisi bunlar da cümle sizüñdür ğayrı kimsenüñ bunlar da ‘alâkası yokdur didük de ‘acibleyüp ya hiç kimesnenüñ (6) dağı bunlar gibi esbâb-ı ‘izz ü şevketi var mıdur diyü şorar yanıdağılardan birisi çün pâdişâh (7) şordı icâzet buyurur ise hâkîkat mâlı diyeyin dir pâdişâh söyledürler kimse pâdişâh bu cümle (8) gördüñüz cihân pâdişâhlaruñuñ her birinde vardur ve bunlar size sizden ol gelenlerden kaldı sizden dağı (9) âhirlere kalsa gerek bunlar kimseye pâydar olmaz diyü pâdişâh ya şimdi bunca tecemmülât sen baña ğayrılardan mı (10) kaldı dirsiz ol kimse bunu ya ‘aciblersiz bu cümleyi şebât kanıdur ve bu devlet dağı ‘izz ü câh elüñde (11) ‘âriyetdür lâ-büdd gün bu âriyetini esbâbı senüñ de elüñden alurlar kıyâmetde vebâllerinden ğayrı nesne (12) kalmaz didi elbette anlar ile muvâhhid olursın dir pâdişâh ğaflet uykusından uyanur çün böyledür (13) kıyâmet güninde benüm hâlüm nice olur ya ben bunlaruñ vebâllerinden kurtulmağa tarîk nedür didi ol kimse iki (14) tarîk vardur diye budur pâdişâhluğdan ber-ķarâr olur ve Hâkķ Te‘âlâ’nuñ tâ‘at ü ‘ibâdetine meşğül (15) olup kulları arasında ‘adl ü dâd ile veyâ budur mülk-i saltanatı terk it bir yirde ‘uzlet ihtiyâr (16) eyle ki bu saltanat-ı memleket yakînen ol didüğüm gibi kimseye yâr olacaķ nesne degüldür yâr olacaķ tâ‘at (17) hâkķdur ki emr olup saña gel didükleri vaķt yanunca hem-râh ola ve bir pâdişâh eger bu soñra didüğün (18) gibi itsem baña nolur ve bir ol kimse saña ebedî pâdişâhluğ olur mı olmaz dirlük ve pîrlügi yok yigitlük (19) ve telh olmaz ma‘siyyet virilür dir pâdişâh aña bu gice baña zamân u emân vir fikr ideyin irte şabâhdan (20) yanuma gel eger pâdişâhluğ ihtiyâr idersem vezîrüm ol ve eger ferâğat u ‘uzlet ihtiyâr idersem rakîbüm ol (21) dir şabâhdan pâdişâh yanuna varur görür arkasından ķabâsın çıkarup bir ‘abâ giymiş ikisi bir sâye-bâna (22) düşüp gitmişler artuķ anlardan kimse nâm u nişân virmemiş idi ‘Abdu’l-melik bin Hişâm Hâlid bin Şafvân’dan (23) bunu idicek ağladı eyyâm-ı bahârüñ luţf u tarâvetine ve kendünüñ hâşmet ü ‘izz ü şevketine ğurür hevâların (24) dimâğından çıkardı ol

kenārларуñ naqş u nigārlarından nefāsīnūñ şun^ç u kudreti mülāhazasından şoñra (25) düşdi anlara mecāzī laflar kaçresinden geçdi haqīkat ^çāleminūñ şahrāları seyrānına kadem başdı andan (26) şoñra re^çāyā içre ^çadl u dāda kıyām gösterüp hayrāt u ḥasenāta ihtimām eyledi **hikāyet** bir kimse İbrāhīm (27) Edhem'e gelüp yā Şeyḥ bir zıkr idin bir merd-i günāhkār ve bed-kirdārın her ne kırsa nefsūmi günāhdan men^ç ideyin (28) dirin kādır olınmazın baña bir öğüt vir ol ki gönlüm taşu senūñ urduḡuñ āteşi ile yumışadum benden bu fesād (29) gide didi İbrāhīm Edhem eger benden sözi diñlerseñ her ne günāh iderseñ saña ziyān itmez didi ol kimse (30) anlar ne sözlerdür didi İbrāhīm Edhem her vaqt ki bir ma^çşiyet işleyüp Ḥudā-yı Te^çālā'ya [^çāsī olasin] zinhār (31) Ḥudā-yı Te^çālā'nuñ rızkından yime didi ḥerīf ya anuñ rızkın yimeyin kimūñ rızkı yiyeyin didi İbrāhīm Edhem (32) pes bundan çirkin ne var ki anuñ rızkından ğayrı rızk bulmayasın anuñ rızkın yiyesin de [kimsenūñ] buyurduḡın (33) tutmayasın aña ^çāsī olasin didi ḥerīf ol bir söz nedür didi İbrāhīm Edhem her bār ki bir günāh idesin

[312b] (1) zinhār Allāh mülkinūñ yirine sākın olma anuñ mülkinden çık git didi bu evvelkiden daḡı düşvār (2) ya anuñ mülkinde sākın olmayup nerde sākın olursın didi İbrāhīm Edhem bundan çirkin iş olur mı (3) kişinūñ düşmen yaya yirinde sākın olasin da döne anı incidesin didi ḥerīf üçinci söziñüz (4) buyuruñ İbrāhīm Edhem eger bir ma^çşiyet itmek isteseñ zinhār bir yirde it ki Allāhu Te^çālā görmeye ḥerīf bu ol (5) ikiden daḡı müşkil Ḥudā-yı Te^çālā dānā-yı bī-çeşm ü binā-yı bī-çeşmdür ^çālemde hiçbir nesne anuñ nazarından (6) ğā'ib degüldür ol görüp bilmedügi ne yir vardur didi İbrāhīm Edhem pes bundan şenī^ç ne olur ki (7) kişinūñ rızkın yiye ve yirinde oturasın ve günāh itdüḡüñ göre тұrurken sen günāh ide şikāra (8) ^çāsī olasin ḥerīf dördinci söziñi buyuruñ didi İbrāhīm Edhem ol vaqt ki saña melekü'l-mevt gelüp (9) cānuñ almak istese aña şöyle bir pāre şabr it baña zamān vir tevbe idem ve āḫiretüm tedārikin ideyin di didi (10) ḥerīf ol sözi işler kimseye emān mı virür didi İbrāhīm Edhem çün böyle olduḡın bilür nā-gāh (11) melekü'l-mevt günāh itmek üzerinde iken gele diyü kırılmaz mısın didi olmasa tamām naşīhat oldı (12) baña bu sözler nedür didi bu irşād sebebiyle cümle fesādlarından vazgeçüp zühhād-ı ^çār zümresinden oldı (13) **hikāyet** Nişābūr beglerbegisi Ebū'l-^çAbbās kifāyet-i ^çālem ü fāzıl u şulḡā ve i^çtiḡād gökcek kimse idi (14) birgün Şeyḥ Ebū ^çAli Dakāk'a geldi ki evliyāu'llāh-ı kibārdandur ve önünde dizin çöküp oturdu Şeyḥ (15) aña ey emīr saña bir nesne şorayın ammā toḡrusın söyle didi buyuruñ didi Şeyḥ saña altun mı (16) sevgilüdür yoḡsa zulm itmek mi didi Ebū'l-

‘Abbās altun sevgilüdür didi Şeyh ya n’içün sevgilü olan (17) dostuñı yā‘nī altunuñı bunda bırağur sevdüğüñ düşmenüñi ya‘nī zulmi bile alur gidersin Ebū’l-‘Abbās gözleri (18) tolgup gerçek buyurduñuz cümle yetdiler bu bir kelimedede mündemicdür **hikāyet** Muḥammed bin Vāsi‘ raḥmetu’llāhu ‘aleyh (19) ‘ibādet ğamlı kār-dānlarından ve hidāyet menzili rehber-dārlarından idi birgün aña bir kimse baña bir va‘z u naşihat (20) buyurursuñ ki andan benüm ḥāl-i perīşanuma bir münka‘t ḥāşıl olsa didi Muḥammed bin Vāsi‘ aña dünyā vü āḥiret pādişā (21) hluğı olmak ister misin didi ol daḥı bunca müyesser olur didi Muḥammed bin Vāsi‘ ğaddār dünyāya rağbet (22) itmekden yüz çevür bunu vefā-i ‘āleme arka vir ve bil ki dört nesne mü‘minlerüñ āyine-i kalb-i pür-nürlerini zalālet (23) pası ile qarāñuluk ider muttaşıl günāh üzerine olmak ikinci dā‘imā ‘avretler ile muşāhebet itmek ki şeytān gürühına (24) maḥlūkdur üçinci bī-‘aql kimselere mülāzemet eylemek dördüncü ulular ile oturup turmak ol kimse (25) ulular ile mecāleset nice müyesserdür ve buyurduğıñuz ne aşl ululardur didi Muḥammed bin Vāsi‘ ol şol ğaniyy (26) māl-dār kimselerdür ki mällarını isrāf iderler ya‘nī şer‘en muḥālefet yirlere çevirür dirler ikinci şol cābir ü zālīm (27) pādişāhlar ve sitem-kār-ı ḥākimlerdür ki elleri altında re‘āyāya zulm iderler ‘adl-i tarīkine gitmezler bu iki tā‘ife (28) egerçi şüretā dirilerdür ammā ḥaḳīkat ululardur ol kimse bu miqdār ve ‘azmle kanā‘at gelüp anuñ öñünden (29) çıkdı bu naşihatle ‘amel itdi āḥir ol kişi aşḥāb-ı kirāmāt cümlesinden oldu **hikāyet** (30) Loḳmān Ḥekīm meşhūr-ı cihāndur ölür olıcaḳ oğlana üç naşihat vaşiyet eyledi evvel bu ki zinhār (31) ‘avrete rāzuñı açma anuñ sīnesini gevher sırruña ḥazīne-dār itme ikinci ‘avān-ı tā‘ife ile dostluk (32) eyleme üçüncü begi yetüşmiş ḥāceden ödiñç akçe alma didi hemān çün mevt şerbetin içdi (33) kendüden soñra oğlı diledi ki ammā senüñ kendüye itdüğü vaşiyetleri tecrube vü imtihān eylesin

[313a] (1) evvel vardı bir koyunu boğazlayup yüzdi bununla bir çuvāl içine koyup ağızını bağladı niçe (2) olduğı gibi getirüp evine ev içinde bir maḥfi yirde maḳbere şeklinde yir kazdı (3) çuvalla koyunu içine defn idüp üzerin örtti yirini belürsüz itdi eyledi ‘avretine zinhār bunu kimseye (4) dime bir düşmānum var idi bir gice fırsatın bulup öldürdüm şerrinden emīn oldum işte bu defn itdügüm (5) oldur şaḳın bu sır burada ḳalsun didi andan koñşuluğından bir a‘vān şubaşısı oğlanı (6) var idi yarındası aña varup anuñla dostluk muḳaddemātına başladı birkaç gün naḥv ile yanına (7) vardı ve birkaç günde bir anı evine da‘vet idüp ziyāfet itdi tamām mertebe anuñla dişleşdi (8) andan

maħallelerinde yiñiden mālā mālīk olmuş nāra h̄āce olmuş bir kimse var idi vardı andan da (9) bir ʿarīk ile ödinç akçe aldı atasınuñ üç vaşiyetüñ h̄ilāfın işleyüp ğarezi tamām olduktan (10) soñra birgün evinde bir bahāne ʿurup ʿavret ile çekişdi ve ʿavret huşūmet eşnāsında aña ey adam (11) öldürücü ʿan dökici zālīm bir müslümānı nā-ħakḳ yire öldürdük getirüp ev içinde göme ʿoduñ (12) şimdi beni de öldürmek istersin diyü muħkem feryād eyledi koñşuluk başına irüşdiler ʿavretüñ (13) feryādı ʿavān ʿulaĝına degdi def i segürdüp şubaşıya ğaber itdi bir bölük kimselerüñ (14) öñüne düşdi gelüp Loḳmān’uñ oĝlını ʿtdılar ʿavān kendü eliyle baĝladı hezār cebr ü ūetm ü ğarb ile (15) evinden ʿıĝardı şubaşı alu giderken maħallede ol ödinç akçe aldığı yiñi yetişmiş h̄āce daĝı (16) tıydı ol da cān ʿayısı ile segirdüp yolda Loḳmān oĝlınıñ etegine yapışdı eger seni öldür (17) düĝüñ adam yirine öldürürlerse benüm mālüm telef olur tiz akçemi vir didi bārī hezār faħr (18) ü belā ile Loḳmān oĝlını şubaşıya andan sultān öñine iletdiler sen Loḳmān Heḳīm’üñ oĝlı olasın (19) hiç saña nā-ħakḳ ʿan eylemek bunuñ gibi fesādda bulunmaḳ düşer mi didi ol da ğaşā ben bu didüĝüñ (20) itmedüm kimsenüñ nā-ħakḳ ʿanın dökmedüm didi ʿavān ilerü gelüp yalān söyler bir adamı öldürmiş bir (21) ʿuval iĝine ʿomış evinde defn eylemiş ʿavreti yüzine söyledi Loḳmān oĝlı pādīşāh buyursın var (22) sunlar görsünler eger sözleri gerçek ise defn itdügüm ʿuvalı ğuzürüñuza getürsünler didi (23) pādīşāh buyurdu bir niçe kimseler ğitdiler Loḳmān oĝlınıñ evine vardılar ʿavret öñlerine düşdi (24) orayı gösterdi didüĝi yiri ʿazup ʿıĝarup ʿaynī ile ʿuval içinde aĝzı baĝıyla ʿoyup (25) göresin pādīşāhuñ ğuzürüne getürdiler buyurdu ʿuvaluñ aĝzını ʿözdiler iĝinden ʿoyun (26) lāşesini ʿıĝardılar ğāzır olanlar ʿacīb lediler pādīşāh Loḳmān oĝlından aşlını ūordı evvelinden (27) āħirine varınca mā-cerāyı pādīşāha taḳrīr eyledi ve atamuñ naşīħatüñ ūıĝkını üç mādde ile (28) müşāhede itdüm didi işidenler ma’lüm idindiler ki kişi ʿavretüñ sīneleri şandıĝına serāmentin (29) ve göñli ğānesine nā-kes dutı kimselerde dostluĝını miħmān eylemeye tā ki sa’ādet-i dūnyeviyye ğarīde ğālī (30) dūr hīn-i amālī olsa **ħikāyet** zamāne-i mazīde bir ʿāzınıñ ziyāde ʿālim ü müttākī yigīt oĝlum (31) var idi ittifāk eceli gelüp vefāt itdi atası anuñ vefātı iĝün ziyāde cüz’ ü füz’ eyledi (32) hiçbir vechle anuñ maşiyetine şabr u ārām müħeyyāyı ʿalmadı muttaşıl aĝlar āh iderdi maħkemesine bile (33) oturmaz oldu meşālīh-i müslīmīn mu’atḫal ʿaldı ittifāk bir tersā anuñ yanına girdi sizüñ bir nesne

[313b] (1) ūorayın kerem yüzinden cevāb virüñ ʿāzı ūorarsan ūor didi tersā siz ʿaç yıldur ʿāzı (2) suz didi elli yıldur diyüp tersā pes eger sen maħzūruñı ʿavāmdan bir kimseyi

getürmege göndersün (3) ol kimse gelmese hiç revā görür misin didi kâzı bunu tersāya ey kâzı saña āferīde-kār-ı ‘ālem (4) bir oğıl vire aña gel dimeñ diyü melekü’l-mevt göndere varmaduğından aldurur mısın senüñ kazāñ (5) ile niçe boyun viresün dirsün sen de anuñ kıtāsına ile boyun virmek gereksin didi kâzı (6) tersānuñ söziyile hāb-ı gāfletden uyandı mizācına nev‘ en şabra sükün geldi bu hikāyetde tenbīh (7) vardır ki bir kişi kendüden alçakdan ve deniyy bir kâfirden de olursa bir hayr naşihat işid (8) icek kabül idüp güş u hüşına almağ gerek **hikāyet** geçen hikāyetüñ nazīridür ki getürmişler (9) Şeyh Ebū Huşaş-ı Kebīr’den mervīdür raḥmetu’llāh eydürdi bu vaktde bir ‘ālim oğlı var idi ittifāk (10) vefāt itdi cüz‘ iderdüm bir tarīk ile gönüm karar itmezdi haber dāmeni elden çıkmış idi aña degin ki (11) bir dīvāna bu ağız söziyile sükün viridi andan soñra kalbüm ārām itdi nedür didiler önüme gelüp tiz (12) feryād ile eger oğluñ diri olsa ne bileydün belki benüm gibi dīvāne olaydı didi baña dīvānenüñ (13) sözi ile külli kanā‘ at geldi anda ğam gönümünden zā’il oldı **hikāyet** ‘Acem pādīşāhlarından bir (14) pādīşāh salṭanat tahtına geçdüğü gibi buyurdi memleketi içinde olan ‘ulemā vü hükemānuñ ma‘ārif ü meşāhiri (15) önüne gelüp emri ile aña va‘z u naşihat āğāz itdiler içlerinden birisi ey pādīşāh böyle her biri (16) anuñ ‘aklı bu kadar şuyı olmayan çeşme gibidür her yigit ki anuñ edebi yokdur ol at gibidür ki (17) anuñ ağızında dili yokdur ol ve her ‘avretüñ ki hayāsı yokdur tuzı olmayan ta‘ām gibidür ve her (18) ‘ālim ki perhīzi yokdur ol şol büstān gibidür ki hoş koḥulı çiçekleri ve her sultān ki (19) ‘adli yokdur yağmursuz bulut gibidür ve her pādīşāh ki takvāsı ya‘nī dīndārluğı kendüye şi‘ār u ‘adli (20) zār-dār u ḥilmi nedīm ü yād u ‘aklı vezīr idine vāḳarı libās idine ve kendüye yakın olanlara naşihat ide (21) uğruluğa fermān ide ol pādīşāh Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ hoşnūdluğı sarāyında seyr idinür diyü buyurdi (22) bu kelimāti almağ ile bir şāḥife üstine yazdılar dā’imā önünden gidermezdi aña nazar iderdi salṭanatı (23) bināsını bunlar esāsı üzerine urdi **hikāyet** Nūşirevān-ı ‘ādil zamānında iki kimesne (24) gelüp der-gāhı önünde turdılar evvel birisi yüce āvāz ile hāy yaramaz şanma tā önüne yaramaz gelmeye diyü (25) çağurdi andan birisi bülend-āvāz ile eyülük it ilk tā önüne eyülük gele diyü çağurdi Nūşirevān (26) ikisinüñ de āvāzların işitdi buyurdi evvel çağurana biñ altun soñra çağurana iki biñ (27) altun virdiler ḥavāşı bunuñ sebebinden şordılar ikisinüñ sözünüñ ḥod tālī bir ma‘nādur nedendür (28) evvelkiye biñ altun ikinciye iki biñ altun virdiñüz dirler Nūşirevān evvel çağuran yaramazluğdan (29) dem urdi soñra çağuran eyülükden dem urdi hiç iyüler dōstluğundan biñ eyülük (30) ve yaramazlar dōstluğundan yaramaz

yaramazlık yokdur didi **hikāyet** ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz rahmetu‘ (31) llāhu ‘aleyh bir kimseyi bir tarafta beglūge gönderdi aña evvel kelāmı bu oldu ki uyuma tā ra‘iyyete uyuyalar (32) ve ‘itābı utanmağıla ve ‘uqūbeti merhamet ile it didi ol beg emirü’l-mü’mininden bu sözi ser-çeşme-i (33) tābī’-i hikmetdür işidicek tamām mülk-dārluk bir iki kelime de mundericdür çağırup önüne **hikāyet**

[314a] (1) çün Nüşirevān-ı ‘Ādil’ün tūmār-ı ‘ömri dürümlü oldu oğlı Hürmüz’i yanına çağırdı (2) önüne getürdi aña şöyle vaşiyet itdi ki çün cān-ı mihmānı bedenüm hānesinden çıkarup yolına (3) gide ve qalbüm kafesinden rūh-ı murğ-ı evc havaya uça benüm tābutum başına bunu yaz ki her ne eyülūgi ki (4) önce gönderdün anuñla ümid-vār ol zīrā bir kimesne yanına gönderdün ki eyülūge eyülük virmeği (5) kimseye tanışmaz ve her yaramazluğu ki önce gönderdün ki (6) ol yaramazlık idenlere ‘uqūbet itmege kimseden korkmaz vay saña eger toğrı gitdün ise ve bahtlısuñ (7) eger toğrı gitdünse ve benüm parmağumdan yüzügi çıkarma ki üzerinde hergiz ölmez Allāh diyü yazılmışdur (8) ve yine benüm tābutum başında çağırup ey ādem oğlanları bu cihānda hiçbir nesne yokdur bu tābūt içindeki (9) tene nazar idün ki dünyā şā’ibini nice cem‘ itdi ve nice qodı gitdi ve bu cihān hāndānın ābādān itmedi idi (10) ölüm anuñ bedeni hānesin nice virān itdi düşmenleri qahr itmiş idi ölümden kendüyi gör ki niçe maqhūr (11) itdi di didi pes birkaç söziñe dünyāya vedā’ hālinde ol melik-i ‘ādilden şādır oldu (12) mülāhaza olınsa kamu va’zlaruñ ve naşihatleruñ hülāşāsıdır selāṭin-i cihāna kānī sözlürdür ki mütenebbih (13) olalar mülk-i cihāna gönül virmek olmaz imiş ve eyu ad kazanmakdan gayrıya durışmaq ‘abeş imiş nitekim (14) dimişlerdür bi’aynihi eyü ad ile öldürsem revādur bu deryā ki fülān gayrı hebādur **hikāyet** Şaḳīk-i (15) Belhī rahmetu’llāhu ‘aleyh Bağdād Dicle’si başında va’z-ı meclis idüp halka naşihat iderdi ittifaq (16) Hacc’a gider bir bölük Haccāc kāfilesi irüşdi ortalarında bir pīr devenün mihādını birine virdi sen (17) deveyi çek ben varayın göreyin dānişmana ne söyler didi geldi bir zamān tırdı Şaḳīk’uñ (18) va’zını diñledi andan çağırdı ey şeyh ben bir deveciyin şu bādiye içine geçüp gideyorm baña bir öğüt (19) virün anuñla naşihatleneyin didi Şaḳīk ey pīr sözüm diñle nefsüne her ne iş ki itmek istersen nefsini (20) halk iden için it ve nefsüne her ne ki hācet ola anı nefsi halk idinüp iste ve nefsüne her ne ki gelmeye (21) anı nefsini halk idenden bil ve aña rızā vir didi deveci dönüp yoldaşlarına vardı deveyi döndürün (22) baña āhir yol vir gayrı iş göründi didi devesin alup def’i yoldan ilerledi bādiyenün issuzluk (23) beyābānına yüz tıtdı üç yıldan soñra

Şakîk-i Belhî anı gördi Dicle üzerinde yürüyüp giderdi (24) ayağı şuya batmazdı kendüye çağırıp sen ol dānişmend degül misin kim illere öğredürsin kendüñ (25) itmezsın baña üç su‘al öğretdüñ evvelki ve ikincisi ile ‘amel itdüm şu üzerinde yürürin eger üçinci (26) sözüñ ile de ‘amel itsem gökde kuşlar ile uçardum didi **hikāyet** Nūşirevān’uñ eyyām-ı devletinde ki (27) dīn-i Muhammedī zuhūr itmemiş idi ve Neşārī dīni mensūh olmuş idi Hāzret-i ‘Īsā dīni üzere (28) Neşārā’dan bir zāhid ü ‘ābid kimesne var idi ki bir tağ başında bir şavmi‘a yapmış idi anda nice yıllar (29) geçmiş idi Hakk Te‘ālā’ya ‘ibādet iderdi birgün Nūşirevān şikāra binmiş idi ol tağa (30) uğradı zāhidüñ şavmi‘asını gördi bu nedür diyü sordu bunda bir zāhid-i rāhib olur (31) halkdan ‘uzlet idüp ‘ibādete meşgūldür dirler Nūşirevān şavmi‘anuñ kapısına müteveccih oldu (32) vardı rāhibüñ yanına girüp kaç yıldur ki bu arada olursın didi zāhid altmış yıldur (33) didi Nūşirevān ta‘accüb idüp kāni‘ kimesne imişsin didi zāhid sen benden artuk kāni‘ sin

[314b] (1) didi ben bu ki kāni‘ olurun ki cihānuñ nice kūşesin zabt itdüm dāhi tutmayup gayrıların da (2) zabt iderin diyü çalışurun didi zāhid farāza ki cümle cihāni zabt itsüñ yine benden ziyāde kāni‘ sin (3) zīrā ben mülk bākī zabt ideyin dirin sen mülk fānī zabt itmek dilersin muqarrer bākīden fānī (4) az ve haķirdür didi Nūşirevān rāst söyledüñ ra‘iyyetümle nice dirülmek gerek baña bir naşīhat (5) eyle didi zāhid adamuñ hāli üçden hāli degüldür bir bu ki dād alur dād üzerine bu ‘adl diye bugün ki (6) ne dād alur ve ne dād virür bu ğafletdür bir de bu ki dād alur dād virmez bu zulmdür sen de kendüñi gör (7) bu üç küre içinde kaᅅı tā’ifedensin ve kaᅅısından olmaķ istersin ve bunu da bil tarīkīlügüñ (8) şevābı ve her yaramazluᅅüñ ‘uķābı vardur cihānda eyülük idüp ‘ömri hayrāta şarf eyleñ şol (9) altunlar cāme gibidür ki tīz bu gelür ve ve yazılır yaramazluķ eylemek şol su‘ālin cāme gibidür ki tīz bu gelür (10) ve herġiz yazulmaz didi Nūşirevān bu naşīhatleri andan işitdükden şoñra aña vedā‘ idüp gitdi (11) Aristātalīs heķīm ki şöhret-i cihān bu ilm-i hikmetle nādir-i devrān idi ölür (12) olıcaķ oᅅlını öñüne çağırıp aña ey oᅅl esrār-ı ‘ilm ü ma‘rifetde ve daķāyık-ı kutül hükminde ‘ömr-i (13) harc idüp nice baᅅlu işleri kendü rāyimüzle açdum velikin ecel kerhin açmaᅅa bir vechle (14) yol bulmayan olursa niķe kerre pulād olur mūm işe eline ādem-zād her işe kullanur (15) tedbīr efkār ölümüne gelse kalur şöyle nā-ķār pes şol devlet ü ‘izzet ki māl ile olur tīz (16) fenā bulur anuñ beķası iledür kişiyē ‘izz ü devlet-i emelde ‘ilm ü kemāl ile gelen devletdür ki (17) taᅅvīl ü intikālden ve menār u zevālden emīndür ne rüzġārlaruñ taᅅyīri

ile müteğayyir ve ne devletler (18) tebdili ile mübeddel olur her hâlde kemā-kān bākīdür şāhibini koyup gitmez atañ pādişāhlarıñ (19) re‘āyāsından bir ra‘iyyet iken anuñ ‘ilmi ucından pādişāhlar ululayup ‘izzet iderler belki (20) ra‘iyyet-i pādişāha ri‘āyet ider gibi anuñ emrine ri‘āyet-i itā‘at iderler atanuñ ‘ilmi olmaya idi (21) pādişāhlarıñ yük getirüp develeri ve harları gibi olurdu pes sen de ‘ilm hāşıl eyle ki (22) atañ gibi sen de anlarıñ ri‘āyetleri eyle ki olasın didi **hikāyet** çün Belh‘de (23) Şakīk-i Belhī vefāt itdi hem ‘ulemā-yı kibārdan hem meşāyih-i hubārdan idi Belh ehli berekāt-ı enfās (24) tayyibesinden maḥrūm olup kelimāt-ı va‘z-ı nesā’ih-i dürrlerindem gūş-ı ḥūşları ḥālī kalduğın (25) göricek şākirdleri Hātem-i Aşam Ḥazretleri’nden ki bunlar da üstādları gibi ‘ilm ü ‘amelde bigāne-i rüzgār (26) idi tazarru‘ itdiler ki bunlar da kendülere va‘z meclisini kurup nuş u pend itmek şevābına kā’im (27) olalar Hātem-i Aşam Ḥazretleri ben bunu itmege kādīr degülin ḥālīyā ben de ol istiḥkāk yokdur ki kürsiye (28) çıkup anlarıñ birini de tıram size nuş u pend āgāz idem didi gördi ḥalk ziyāde ilhām (29) u ibrām iderler böyle mühlet virüñ bārī andan sonra iltimāsıñuza icābet göstereyin didi (30) anlar da hoş dirler hemān toğrı evine gelüp muttaşıl bir yıl şeb ü rüz ‘ibādet itdi (31) il başı olup anlardan alduğı va‘de tamām olıcağ yine ḥalk u şeyḥüñ mürīdleri (32) cem‘ olup ‘ahde vefā taleb eylediler ki kendülere va‘z meclisini ‘aḳd ide Hātem evinden taşra (33) çıkup şahrāya müteveccih oldı gördi bir āğaç üstinde vāfir serçe kuşları konup öterlerdi

[315a] (1) āğaçdan tarafa yüridi yakın varduğı gibi āğaç üstinden serçeler uçup gıtdiler Hātem (2) dönüp evine geldi ḥalka dāḥi baña size va‘z itmege liyākāt gelmedi diyüp anlardan bir yıl (3) dāḥi mühlet aldı leyl ü nehār muttaşıl tā‘at u ‘ibādete meşğül oldı bir yıl dāḥi olıcağ (4) ḥalk ḳapusına cem‘ oldılar murādların ḳazā itmek ricā eylediler cānum ḥaber idüñ diyüp (5) gıtdi yine şahrāda ol āğaç dibine ‘azm itdi bu def‘a üzerinde olan serçeler āğaç dibine (6) varınca şabr eylediler elin uzadup anlardan birin tutayın didi ol vakt uçup (7) ḳaçdılar Hātem evine yine müteveccih olup geldi baña ḥalka va‘z u naşīhat itmege istiḥkāk (8) geldi bir yıl dāḥi mühlet aldı kemā-kān bu üçüncü yılda dāḥi evinden çıkup ‘ale’ (9) l-efzāl ‘ibādet işğālinde oldı bir yılda āḥir olıcağ ḥalk bi-‘aynihi evi ḳapusına (10) cem‘ olup evvelki tazarru‘ları ele aldılar şabr idüñ diyüp yine şahrāya müteveccih olup (11) ol āğaç dibine vardı ki üzerinde vāfir serçe konup oturlardı bu def‘a aşāğadan (12) anları tutmağa elin uzatdı ḥiç ḳaçmadılar eli ile her birinüñ arḳaların şığadı oḥşadı (13) biri de andan ürkmedi ebsem bir yirde

oturdu andan evine gelüp halka henüz va'z itmek (14) istihkākumuz oldu yārın cem' oluñ size va'z ideyin didi bu va'de üzerine (15) halk tağuldılar yarındası cāmi'de bir 'ālī cem'iyet itdiler bī-nihāye kimseler geldi cāmi' (16) içi halk ile toľup müzāhime oldu andan soñra gelene yir bulunmayup kapu önünde ayağı (17) turdılar muntazır oldılar ki Hātem minbere çıka kelimāt va'zın istimā'ideler Hātem bir zamānda (18) minbere çıkup ayağ üzerine tırdı halkuñ müzāhemesine bağıdı halkuñ önce geleni öñde (19) düşmiş ardınca gelene yir yok ayağın tıururlar hemān anlara müteveccih olup Allāhu Te'ālā rahmet (20) itsün ilerüce gelene didi ve minberden indi gitdi ol gün va'zı hemān bu kelām oldu (21) bunu añlayup añladı mürīdler arasına bir hurūş düşdi bu sözüñ cāme-i hoş-gürānı ile mest (22) ü bī-hūş oldılar niçeler geldi ayağına düşdi andan dest-i tevbe aldı anuñ için ki ehl-i (23) tarīkat yanında bu ma'nā ihlās-ı neşāihdür zīrā her merd-i āgāh Hudā'ya lādīfdür ki her ne hālde olursa (24) bir kadem ilerüsine varmağı sa'y eyleye karşı ayak menzāle bir hālde tırmağ kāmiller ve yolda (25) mānde olanlar seyr itdürmede istedi bu māh-ı kahr-ı mağbūn hadīs-i şerīfinūñ dāhi mālī ma'nā bī-münīf (26) buña rāci'dür pes sālīk-i rāh-ı tarīkat her ne kadar ilerü varursa menzil kurb-ı taḥşīl ider müsteḥağ (27) mağfīret sübhānī olur niteki dimişlerdür

Beyt: mef'ülü / mefā'ilü / mef'ülü / mefā'ilü

Sen bu yola giderken zinhār öñüñi gözle

(28) Mu'tāba dönüp şağın girü girü başma

Per-ṭāb okı gibi sür tā menzile irince

Bir yiri (29) döğüp tırma pute okı gibi hā

hikāyet bir vaqtde bir seyyāh dervīş bir 'ālim kimesnenūñ (30) öñine girüp selām virdi 'ālim selāmını bāb bāb aldı dervīş oturınca şehrlüden (31) bir devletli kimesne içerü girüp ol da selām virdi 'ālim bunuñ cevābını ta'zīm (32) ü tekrīm ile aldı dervīş teḥassüd-i 'ālem idi 'ālimden ter düşdi 'ālimūñ öñüñe varup rahmüke'llāh ya'nī Allāh saña rahmet itsün senden bir nesne şorayın baña ḥağğ üzerine cevāb

[315b] (1) vir selām kaç dürlüdür didi 'ālim selām ancak bir dürlüdür didi dervīş yā imām ben şimdi (2) iki dürlü selām gördüm didi dervīşler selāmı biri devletlüler selāmı bunuñ aşlı (3) nedür didi 'ālim müteḥayyir oldu yine eytdi size bir şer'ī mes'ele şorayın

luṭf idüp cevābın baña (4) virüñ didi ‘ālim şor didi dervīş eger bir kimesne and içse eger ben Peyğamber Ḥazretleri’nüñ sünneti (5) üzere olmayan kimesnenüñ öñine varursam şöyle olsun dise dönüp evine varsa (6) ol kimseye and lāzım olur mı olmaz mı didi ‘ālim evvelkiden ziyāde müteḥayyir oldı ‘ālimüñ (7) şākirdleri aña incindiler çık ki bizi dersimüzden alıkoruñ didiler seyyāḥ kılqıp sizüñle (8) benüm ḥālüm şol kimseye beñzer ki kendü yol azup ser-gerdān iken bir yol azmışdı dāḥi ṭarīḳ-i (9) necāt şorar sizüñ bu üstāduñuz āḫiret yolından azmışdı siz bundan toğrı yol şorarsız (10) ummañ ki bulasız didi ve çıkup yanlarından gitdi beyt ṭabībüñ kim kim ola beñzi senden beñz (11) kelüñ ‘ilācın şorma andan **ḥikāyet** bir vaḳt de İbrāḥīm Edhem ki meşhūr ‘ālimdür ‘Irāḳ (12) memleketinde bir ‘ālimüñ meclisine girüp ser-‘ālī taḫt üzerinde oturmuş arkasında (13) libās-ı fāḫir giymiş emīr aña girü naḫvet havāları ile dimāğı ṭopāğı ṭopṭolu aña selām virdi selāmını (14) hezār nāz ile aldı İbrāḥīm Edhem oturdu oturduğı gibi ta‘vīz söz ve tesmiyesüz başladı (15) **tebāreke’l-lezī bi-yedihi’l-mülk vehuve alā külli şey’in kādīr ellezī ḥalaḳu’l-‘arş ve’s-serīd**⁷⁰ didi ‘ālim (16) ey Ḥorasānī neylersin ḫaṭā itdüñ Ḳur’ān’ı yañlış okıduñ didi İbrāḥīm ya nice gerek didi (17) ‘ālim **ḥalaḳu’l-mevt ve’l-ḥayāt** gerek nazm-ı Ḳur’ān budur didi ma‘nāsı Ḥaḳḳ Te‘ālā her nesneye kādīrdür (18) ol Ḥudā’dur ki ḫayātı da ḫayvānātı da ḫalk idendür dimekdür didi İbrāḥīm Edhem çün ḫüb yarār imiş (19) iydügin bilürsin bu kibr ü ḫod-bīnlük nedür didi ‘ālim baña bir oḳ atduñ ammā ‘aceb muḫkem ṭoḳundı (20) tā cānuma kār itdi didi hemān cübbe vü destārı çıkarup oturduğı ca’ime-i bülendden indi (21) bir ḫırḳa giyüp Ḥazret-i İbrāḥīm Edhem’e muşāḫib oldı her nesneden vazgeçdi nāzı niyāza çoğı aza (22) degüşdi **ḥikāyet** Ebū Ḥāmid Lağgāf ki dīn ulularından biri idi vefātı zamānı yaḳīn olıcaḳ (23) şākirdlerinden bir cemā’at yanına gelüp bize kendü ḫālīñüzden ḫaber virüñ andan pend alayum ve saña iḳtidā (24) idelüm didiler Ebū Ḥāmid kendü yārānum ve şākirdlerüm siz buncadan benüm sīret ü ‘ādetüm gördüñüzce bildüñüz (25) her kişi kādīr olduğı sīretüme iḳtidā eylesün didi anlar ilḫāḫ idüp yok elbette mübārek ağızñuzdan (26) aḫvālīñüz nenüñ üzerinedür işidelüm bizden bu lafzı dirīğ buyurmañ didiler Ebū Ḥāmid eytdi āğāḫ (27) oluñ ben otuz yıldur ḫiçbir nesneye nazar itmedüm ki ol nesne baña ḳıyāmet güninde nazar yaramazluğı (28) şehādet eyleye ve ḫiçbir murāduma irmedüm ki ol murād baña vebāl ola ve otuz yıldur benüm i‘ṭikādum (29) bunuñ üzerinedür ki faraḫa yir demür gök bakır olsa ne gökden yağmūr yağmasa ve ne yirden ot (30) bitmese rızḳ için

⁷⁰el-Mülk, 67/1.

gönlüme zerrece ğam gelmez zīrā rezzāk-ı ‘ālemi añlamışumdur elbetde beni yaradan
(31) rızķımı virür ve eger siz de bu vechle dirlik iderseñüz ve bu huyumda baña iķtidā
iderseñüz (32) ümīddür ķurtulmuşlardan olası diyü buyurdu

Beyt: *mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün*

Şakın rūzī için ğam yime ey ‘am

(33) Kem itmez rızķını rezzāk-ı ‘ālem

hikāyet meşāyihden biri bir vaķt mürīdlerine bu pendī didi

[316a] (1) ve anlara naşīhat iderdi zinhār dünyādan kifāf-ı nefsdan ziyāde nesne taleb
itmek her kimse (2) anı taleb ider ve hācetiñüzi istemeñ ki māl sevmek anları hācetiñüz
revā itdükdən men‘ (3) ider diriñüzden ğāfil olmañ ki bid‘atler āşikāre olmışdur ve
gönlüñüze ihlāşdan bir ğılāf (4) düzün hāmilleriñüzi içine koyduğıñuz gibi kalbleriñüzi
de ihlāş ğılāfı içine koñ gönlüñüzi (5) dünyāya bağlamañ ki dünyāya gönül bağlamak
olmaz zīrā yār-i bī-vefā-yı pür-cefādur

Beyt: *mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün*

Göñül virme cihāna (6) bī-vefādur

Şarābı yok serābı bī-şafādur

hikāyet Manşūr-ı ‘Ammār pādişāhlardan birinün huzūrına (7) vardı pādişāh aña ey
imāmu’l-müslimīn baña bir pend vir didi ‘Ammār götüri ‘ālem pend olup yatur (8)
hemān pend kabül ider göñül gerek vechle cihān-ı ‘ibretdür hemān ‘ibretle baķan göz
gerek ger degülse (9) vā’iz ister senün eger mevt hem-sābuñ saña vā’iz tiz dünyā emri
ķolaydur āhīret emrin gör ki (10) düş-vārdur öldükden sonra her kişi elbette bu beş hāl
üzerine olur māl-ı vāriş-i cihānda melekü’ (11) l-mevt ālūde anı haşerāt ‘arz-ı tam‘ası
olur toprak ķarnında kalur ve hayrāt u hasenātını erbāb-ı (12) huķūk alur bu cümle hebā
olsa gerek çok tefāret eylemez ammā ulu haşret ve büyük muşibet buyurur ki (13) el-
‘iyāzu bi’llāh imānını şeytān ala kāfirler şınıfında koya pes ma‘lūm oldu hiķbir hālde
(14) Allāhu Te‘ālā’nuñ mekrinden ķorķusından emīn olmamak gerek müslümānluk

budur nite kim ur'an-ı adım'de (15) **felā ye'meni mekria'llāhi ile'l-avmi'l-hāsīrūn**⁷¹ ya'nī Allāhu Te'alā'nuñ mekrinden emīn olma illā şol (16) hūsrān üzerine olan kimseler ki kāfirlerdür diyü buyurur çün pādişāh Manşūr'dur bu vā'iz (17) naşihati işitdi ol adar ağladı ki bī-hūş oldu dūnyevī tene'üm 'ayş u 'işret sevdālarını (18) odı āhīret tedārik itmege başladı **hikāyet** emīrū'l-mū'minīn Mehdī hālīfe bir vaqtde cāriye (19) lerinden biri ile hālvet olup muşāhebet iderdi şāhāne anuñla bir ārāste meclisde oturup (20) fāhīr libāslar giyüp uşanup tamām onanmışdı hadd-i zātında hūbr u civān idi bu eşnāda eline āyīne (21) alup kikidi kendü şuret ü zībāsını ve şekl-i dil-ārāsın cāriyeye 'arz idüp beni nice görürsin (22) didi cāriye bu iki 'Arabī beyti okıdı

Beyt: Ente ni'me'l-metāu lev künte teba

ma'nāsı sen ne (23) gökçek metā' idüñ eger bāi olsañ

ayra inne lā-beā'u'l-insān

illā yokdur var ki insana beā yokdur

(24) Ente hālīn mine'l-'uyūbi ve mimmā

ve temā sen amu 'ayblardan hālīsin dāi şundan ki

Şenū'n-nāse ayru inneke (25) fān

şeyn ü 'ār virür illā ne fā'ide fānīsin hemān aybuñ budur dimekdür Mehdī bu beytleri (26) cāriyeden işidicek vāfir ağladı ve ol cām-ı 'ayşı aña tel-i fam oldu dirler ki bundan ki kırk (27) gündən Mehdī vefāt itdi ser-encām-ı 'ayş-ı cām-ı ecel-nūş oldu hikāyet emīrū'l-mū'minīn (28) hīlāfet-i Mehdī zamānında ittifā bir at-ı 'azīm oldu hā mükedderū'l-hāl oldılar her çend ki hāa (29) bezl-i māl ve fet-i ebnā ve ılāl itdi ol ılā getirülmedi vardūa hākuñ avāli diger-gūn ve ehl (30) ü 'iyāli aludan ciger-hūn oldu hīç hālīfenüñ sa'y u ihtimām u idāmınuñ fā'idesi olmadı (31) meger Mehdī'nüñ evveldeñ 'ādeti bunuñ üzerine idi ki her gice yatmālu olup dōşegi üzerine gelse (32) bir midār yaşdua yaslanurdı bir bölük hādīmler aña hīdmet iderler idi o bunu anuñ (33) elini ayaını sā'ir etraf u a'zāsını āvāzlardı bir gice yine 'ādetince yaşdua ayanup dōşegi

⁷¹A'rāf, 99.

[316b] (1) içinde soyıñup oturdu bir hādım anuñ ayağın ovardı ittifāk uyķusu geldi ol hādime (2) bir hikāyet söyle didi hādım yā emīrū'l-mū'minīn benüm sözüm emīrū'l-mū'minīnün sem'ine lāyık degüldür (3) ne söyleyem ki begenesiz didi Mehdī hemān hātīruña ne gelürse söyle diyü buyurdı hādım yā emīrū' (4) l-mū'minīn getürmişlerdür ki Hindūstān'da bir yirde bir murğ-zār var idi ol murğ-zāra bir arslān (5) gümān tıtmış idi ol arada her ne ķadar yırtıcı canuvarlar var ise aña ilticā itmişler idi hemişe (6) sāye-i devletinde hoş geçerler idi anuñ şayd u şikārından artanın yirler du'ā ve şenā iderler idi ittifāk birgün (7) bir dülger önüne gelüp hıdmet itdi ve sen bizüm pādişāh-ı 'ālī-cāhımızsın bir kişi ra'ıyyet ü sipāhuñuz (8) elbetde pādişāha lāzımdur başlarına bir belā gelse anuñ kuvvet ü kudret ü şalābetinden mededler (9) umarlar hālīyā benüm küçücük yavrum var tarafından 'avretün nihāyeti yok baña bir zārūrī sefer göründi (10) kalkup anda gider oldum bu güzār yavrumdan ķorķarın 'adū şerrine uğraya anı saña (11) tapşurayın dirin ki züll-i emānuñdan şerr-i 'adūdan emīn ola ķullar hāķķında pādişāhlara düşen (12) rahm u şefķati dirīğ buyurmayasız didi arslān teferru'ın kabül eyledi varup dülger yavrusın (13) getürüp arslāna teslīm eyledi ve kendüsi seferine gitdi arslān ben de nevādilük idüp yavruyı (14) hemişe arķasına getürdi hiç yire ķomazdı tā ki aña a'dā şerrini tokına diyü hader idüp tamām (15) mertebe hıfz iderdi ittifāk gene birgün arķasına alup gezerken nāgāh gök yüzinden bir aç tavşancıl (16) kuşu arslānuñ arķasından dülger yavrusın gördi çün hebādan şikār için dutardı (17) def'-i şā'ıķa gibi gökden süzilüp indi arķasından dülger yavrusın kapup havāya (18) kaldırdı arslān aşāğadan ekşer anı gördi fā'ide itmedi zamān ile dülger seferinden dönüp (19) geldi yavrusın yokladı bulmadı arslānuñ önüne gelüp pādişāhum sen hōd yavrumı hıfz (20) ilki buynuña almışduñ şimdi gelmedüm yavrumı bulmadum didi arslān eger boynuma aldum yirde olan (21) düşmenlerüñden hıfz eylemegi boynuma almışdum ammā gökden havādan inen düşmenlerüñ benüm dostum (22) geçmez anlardan hıfz itmegi boynuma almadum dimiş didi Mehdī hādıminden bu hikāyet diñlemeyicek (23) kalkup toğrı oturdu ağlamağa başladı kendünün ol ķaht getürüleñ huşūşda itdügi seni (24) gūşīşleri 'abeş olup bī- fā'ide rahmetler dilinün fesād añlamayup nazar ile Cenāb-ı Hāķķ'a yüz (25) tıtdı İlāhī ben ķuluna ışmarladuğūñ buña kullaruñuñ bir yüzinde hādīş olan şerrlerinün def'idür (26) ammā fezā-i āsmānīleri def'i benüm vaş'umda degüldür şimdiye degin hātā idüp anı tedbīr ki def' idem şandum (27) hātā mı sen 'afv eyle kullaruñuñ bunuñ gibi belālarınıñ def'i senün yed-i kudretüñdedür baña ışmar (28) landuğūñ meşālīh

kābilinden degüldür diyüp añladı vāfir şadaķalar itdi du‘ālar ve ŗenālar iderdi (29) eġlenmedi ĥaťā zā‘il olup müslümānlar ol belādan emīn oldılar **ĥikāyet** Mesīb bin Nāŗiĥ ki (30) ululardan idi ri‘āyet ider bir zamānda Rūm’a ġazāya giderdüm ittifāķ sa‘ādet hem-rāĥ olup yolda (31) ‘Abdu’llāĥ bin el-Mübārek Ĥāzretleri’ne uğradı anlarıñ ĥıdmetlerine varup ŗerrin mülākātı ile (32) müŗerref oldum anlar ile muŗāĥebet eŗnāsında ey imāmu’l-müslimīn ve muķtedā-yı ‘ulemā-yı dīn bu ādem oġlınuñ (33) aĥvāli münīr ü aĥlāķı mütebeddil olduġını ĥiĥ görür buña iltifāt idüp ‘acabā bu ki sebep ola

[317a] (1) didüm lafz-ı dūr-bārlarından bu ma‘nāyı ibdā‘ ve ŗādır olup buyurdılar ki ‘avām-ı nāsuñ fesād havāŗ-ı (2) nāsuñ fesād sebebidür bu la‘net Muĥammed ŗalla’llāhu ‘aleyhi ve’sellem beŗ ŗabaķadur ol ‘ulemā ikimüz ‘abā rüz (3) ĥād üçinci ‘āzildür dördüncü bāzir-gānlar beŗinci pādiŗāĥı ammā ‘ulemā ve re’s-i enbiyā bu ma‘nāya (4) Peyġamberüñüz’e evvelā vahy-i āsmānī bilürler ve Ĥaķķ Te‘ālā’nuñ emr ü nehyi ne ise ma‘lūm idinmiŗdür peyġamberler (5) aġzından emr ü ma‘rūf ve nehy-i münker ile ma‘lūmlardur ammā ‘ābidler ve ve zāhidler Ĥāzret-i Ĥaķķ’uñ ĥavāŗ-ı (6) ‘ibādı ve yir yüzünüñ evnādidür anlar olmazsa birlik yoġ olur kıyāmet kopardı ammā ġāzīler Ĥaķķ rızāsına (7) cānların sebīl idüp dīn yolunuñ ser-bāzlarıdır ki anı ĥār u ĥāŗāķden pāk iderler ammā (8) bāzir-gānlar Ĥudā-yı Te‘ālā’nuñ ümmīleridir ki dūnyā anlar ile ma‘mūr olur ĥalāyıkıñ meŗāliĥine bulunurlar intizām-ı (9) ma‘āŗ u inti‘āŗlar sebep olurlar ammā pādiŗāĥlar bu cümle sözlerüñ ħobān ve bu ķurdlarıñ nekhiyā (10) nları ĥāŗ u ‘ām anlarıñ dest-i ‘adāletleri ve siyāsetleriyle maźbūt olur pes her kaçan (11) ‘ulemānuñ meŗrebleri ŗama‘ ŗarābı ile mekrdür olsa ve māl u mināl cem‘ine ve ĥoŗ-māl olmaġa düşdiler (12) cāhil ü nādān olan ‘avām kim olsa gerek ve anlar zāhidler ve ‘ābidler ve ŗeyĥler zūhdlerini ‘ibādetlerini (13) māl u cāĥ ŗaydına dām itseler ĥaķīķat yolına girmek ŗaleb olanlar kimüñ etegine yapıŗurlar ve eger (14) ġāzīler ġazāyı maĥzā ŗoyumluk için ve māl u mināl elüme girdün diyü idicek ya Ĥaķķ Te‘ālā (15) anlara nice nuŗret virür dīn yolını nice ayırtlayubilürler ve eger bāzir-gānlar almālarında virmelerinde (16) ĥıyānet itseler nice emīn-i ĥaķķ olurlar aĥvāl-i ma‘āŗ ĥalkı anlar ile nice muntazam olurlar ve eger (17) ne‘uzu bi’llāĥ pādiŗāĥlar bu piŗelerde ķurtulmaķ piŗe idine ya‘nī zulmle el uzada zıķr olınan ŗā‘ife (18) añā nisbet koyun sürileri gibidür kimüñ yanına kaçarlardı ve anları ŗerlerinden kim ĥıfz (19) u ĥimāyet ider bu miķdār andan ma‘lūm oldu ki ‘avām-ı nāsuñ fesād-ı aĥvāline bā‘iŗ hep bu ĥavāŗ-ı ‘ām (20)

nāsuñ hālleri fāsīd olduğundan imiş diyü buyurdı **hikāyet** getürmişlerdür ki Vehb bin (21) Münbih ki rażıya'llāhu ' anhu şahābe-i güzīne nūr-ı rıżvānu'llāhu ' aleyhim ecma' in ve müslümān olanlardan evvel (22) ' ulemā-yı Yaḥūdī'den idi birgün Tevrāt'da olan esrārdan ve anda olan iḥyālardan müslümānlara (23) ba' zı kavā'ide-i iḥbārı eşnāsında bu ḥaberi virdiler ki birgün Ḥazret-i Mūsā şalātu'llāhu (24) ' aleyh Benī İsrā'il ortasında oturmuş idi Benī İsrā'il içinde biri biri ardınca niçe (25) kimseler gelürler aña niçe mes'eleler şorarlar idi cümlesine cevāb virür eşkāllerinüñ ḥallinde yed-i beyzā (26) gösterürdi ve ḥātır-ı enverlerine bu ḥātırı ḥuṭūr idüp ayā ' ālemde benden ' ālim kimse var misuñ demek (27) ḥalecān itdi def' i ḥiṭāb-ı ' izzet irişüp yā Mūsā bu kendünüñ görmek nedür fehimme-i Baḥreyn'de (28) benüm Ḥıẓr adlu bir ḳulum vardur ol senden ' ulemādur diyü buyurdı Ḥazret-i Mūsā ' aleyhi's-selām (29) görmek arzūsı düşdi Yūşa' peygamber ile ki kendülerüñ şākirleridür ḳalkup Ḥıẓr-ı ' Arabī'ye (30) gitdi varup Ḥıẓr ile mecmū' u'l-Baḥreyn'de buluşdı ḳışsa meşḥurdur ve Ḳur'ān-ı Ḳadīm'de daḥı mezkūrdur (31) çün mābeynlerinde niçe muşāhebetler geçdi āḥir Ḥazret-i Mūsā vedā' idüp anlardan ayrılır (32) oldu baña bir naşīḥat it diyü buyurdı ḥāzır ' it diyü buyurām ey Mūsā güler yüzlü ol (33) ekşi yüzlü olma ve melül u suḥt oturma ve illere nāfi' ol ziyān-kār olmaḳdan şaḳın

[317b] (1) maşlaḥatuñ olmadın bir yire varma bir ta' accüb idecek gülmek getürür nesne olmadın dişüñ (2) şırtma ve bir günāh-kārı görseñ aña melāmet itme ve kendü günāhuñ içün çok ağla Ḥaḳḳ (3) Te'ālā çok her nesneden mi yanadur didi ve aña vedā' itdi **hikāyet** getürmişlerdür ki (4) Benī İsrā'il ' ālimlerinden bir ' ālimüñ yetmiş şanduk kitābı var idi her dürlü ' ilmden cem' itmiş (5) idi rāy anlara müṭālā' a iderdi muttaşıl menā' il-i ' ulüm zabṭ iderdi ol zamānda olan (6) peygamberlerden birine vaḥy oldu ol ' ālime vaḥy cem' itdügüñ kitāblardan ve anlardan taḥşil itdügi (7) ' ilmlerden eger bir anlar ḳadar daḥı cem' iderse aña ašlā nef' yokdur mādām ki anda üç yaramaz ḥaşlet (8) vardur ve anları gidermeye bir bu ki dünyā süreyin anı mü'minler ḥişālinden ḳalma meşḥūr yirde bu ki şeyṭāna (9) uyar şeyṭān mü'min refīḳi degüldür biri de bu ki ḥalkı incidür bu da mü'minler vaż' degüldür (10) diyü buyurdı **hikāyet** getürmişlerdür ki bir vaḳtde Ḥātem-i Aşam'uñ müridlerinden birisi aña (11) ey imām baña bir vaşıyyet eyle ve bir naşīḥat buyur ki anuñla ' amel idem didi Ḥātem nefsuñi dört nesneden (12) şaḳla biri şol kimseyi incitme ki anuñ ḥoşnūdluḡa muḥṭāc olasın ve ikinci bināyı virān itme ki (13) anuñ ' imāretine muḥṭāc olasın ve üçüncü dilüñe şol sözi getürmege anı söyledügiñe

i‘tizāra muḥṭāc (14) olasın ya‘nī kimsenüñ ğıybet ü müsāvisin ile dilüñe fuḥṣıyyāt geleccisin getürme dördinci (15) dünyā ebed külfetinde hıçbir müslümānı incitmeye tā kabır qarāñulugında anuñ cevābına ğırtār olmayasın didi (16) mürīd dünyā vü āḫıretüm aḫvālınüñ şalāḫatine bu naşıḫatler pesdür didi **ḫıkāyet** getürmişlerdür ki (17) çün ‘ Ömer ibn-i ‘ Abdü’l-‘ Azīz raḫmetu’llāhu ‘ aleyh serīr-i ḫılāfetinde oturdı eṭrāf-ı ‘ āleme ‘ adl u dād (18) bisāṭın yaydı Ḥ’āce Ḥasan Başrī Ḥazretleri’ne tābi‘ in ulularından ‘ ālim-i kebīr ü fāşıl-ı (19) bī-naẓīr ve ‘ ameli ile ‘ āmil olan ‘ ulemā-yı dīndendür bir nāme ile adam gönderüp maẓmūnında ey dost (20) bilki ben bir ulu işe meşğul olmak ḫaḫkuñ ‘ ibādet ü tā‘ atinden alıḫodı eger baña faẓl (21) u ‘ ināyeti irişmezse ben helāk olanlar kabīlinden olurın pes kendü ḫuşuşumda senden (22) bir muḫtaşar naşıḫat isterin ki andan müstefīd olam ve bir de bu ki baña ‘ ulemā-yı dīn uluları (23) olandan bir kimse gönder gelsün benümle olsun anuñ muşāḫebetı ile fā’ideleneyin baña āsāyiş (24) ḫāşıl olsun diyü yazdı adam nāmesi Ḥasan Başrī Ḥazretleri’ne vāsıl olıcaḫ nāmesine (25) bir vechle cevāb yazdı emīrū’l-mü’minīnün nāmesini oḫıdum ve her ne işāret itdilerse ma‘lūm oldu (26) cümleden biri baña bir kimse göndersün ki anı muşāḫebetı ile baña āsāyiş ḫāşıl (27) ola dimişsiz imdi yıl şol kimse ki saña yarar yanuña varmaḫ istemez ve şol kimse ki senüñ yanuña (28) varmaḫ ister ol saña yaramaz anuñ muşāḫebetinden saña hıç nef’ yok bu murādınuz müyesser degül ammā baña (29) pend idesin didüğünüz ḫuşuşında baña ma‘lūmdur ki emīrū’l-mü’minīn cümle ḫalkdan artuḫ perḫīz- (30) kār dirlüğün bile ki her kim ki Allāhu Te‘ālā’dan ḫorḫar ḫalk da andan ḫorḫar ve her kim ki Allāhu Te‘ālā’dan utanur (31) ḫalk da andan utanur ve her kim ki Allāhu Te‘ālā’dan günāḫ itmege dirlük idüp iḫdām ider ḫalk da anuñ (32) üzerine dirlük idüp iḫdām iderler ve her kim ki bugün emīn oturur yārın ḫorḫar ve her kim ki bugün (33) emīn ḫorḫar yārın emīn oturur ve her kimse ki kendü kendüye mağrūr ola dünyāda ve āḫıretde

[318a] (1) mağrūr ve maḫzūl olur ve her işüñ başı ivmemek ve şabr eylemekdür şabr da şevābbundadır pes (2) kendü işüñde Ḥudā-yı Te‘ālā’ya şığın andan yardım taleb eyle ki saña yardım ide ve aña tevekkül eyle ki (3) işüñ rāst getüre hıç maḫlūkdan yardım isteme ki Ḥudā-yı Te‘ālā seni saña ḫomışdur ve bil bu iş (4) ki saña işmarlandı be-ğāyet ulu işdür ḫalk maşlaḫatları için senüñ ḫapuña gelürler ḫapuña (5) şıgınurlar bī-çārelere ḫapuñı açuḫ tut ve kendüñe her ne dilerseñ anlara da anı dile kendü nef süñ (6) her ne şanursañ ḫalka daḫı anı şān ve bil ki ben aşḫābdan ‘ Abdu’r-Raḫman ibn-i Semere Ḥazretleri’nden işıtdüm (7) ki ‘ Abdu’r-Raḫman ibn-i ‘ Afvan raẓıya’llāhu ‘ anhu Ḥ ‘

‘anhu H i ‘Afvan raızıya7) ki ‘Abdu daH azret-i Mu ammed (8) Mu tafa  alla’llahu te‘ala ‘aleyhi ve’sellem H azretleri ba a ey ‘Abdu’r-Rahman beglük ve serverl k isteme eger senün (9) beg n sa a isted g nle beglük ve serverl k virsin mi sa a  or ve eger senün  aleb n söz sa a beglük ve (10) serverl k vire sa a mu‘avenet ve yardım ider diyü buyurdılar didi dirler idi pes bil em r ’l-m ‘min n (11) eyülük de yaramazl k da elbetde m kafaatsuz olmaz H akk S bh nehu Te‘ala’ya sa a da ba a da Res l H azretleri’n n (12) sünnetin ik amet itmege tevfi -i ihs nın müyesser eyleye didi  un cev b n mesi ‘Ömer ibn-i ‘Abdü’l-‘Aziz (13) H azretleri ‘ne v sıl oldu öpüp ba na  odu ve k r-ı h lafetini anu  bu nu h u pend   sl b  üzerine (14) ba ladı l -cerem n mu nişan-ı ‘ad leti k dimin  iy mete degin b k  k lup kit blar içinde ol b bda niçe (15) d st n yazuldu ra metu’llahu ‘aleyh ra metehu v si‘an **h k yet** getürmişlerdür ki  un H tem-i A am (16) Belh’de va‘z meclisini  urup halka va‘z u na ihat üzerine oldu Belh’u n ‘av m-ı n sı bi’t-tam m (17) anu  m r di oldu a a ziy de rağbet   ‘izzet   hürmet itdiler Belh’u n ‘ulem sı a a  ased eylediler (18) cem‘ olup Mevl n  ‘U amu’d-d n-i Y suf yanına geldiler ki ol va t a‘lem-i ‘ulem y  Belh ’de ve hem Belh’de neft  (19) idi bu H tem-i A am bir c hil s fid r ‘ul mdan nesne g rmemi d r va‘z meclisi  urar halkı azıtdı (20) ‘av mu n zal letine b i  oldu didiler Mevl n  ‘U amu’d-d n s v r olup mühr-i v lisini dağı kendü (21) ile bile aldı cümle ‘ulem  t ’ifesi yanlarına d  p gitdiler H tem va‘z meclisini  urdu ı yire vardılar (22) gördiler üzerine b -nih ye halk cem‘ olmuş anlara va‘z ider Mevl n  ‘U amu’d-d n yanına vardı H tem (23) a a ta‘z m   tekr m itdi A am bu halka ‘alim mi olur dirleyin didi H tem bel  va‘z u na ihat iderin (24) didi A am H d ’y  bilür misin didi ol da bel  bilürin didi ‘U amu’d-d n nice bilürsin (25) didi H tem  ur‘ n-ı  ad m’de kend y  va f itdügi üzerine ki buyururlar ** ul huva’llahu e ad allahu’ - amed**⁷² (26) didi A am H d ’y  Te‘ala  ullarına ne v cib itmi d r didi H tem buyrukların  utma ı ve nehy (27) itdüklerinden yasa lanma ı didi A am ey H tem ‘alim kimdür didi H tem ‘alim oldur ki ma l k tdan  or maz (28) didi ya ‘abid kimdür didi ‘abid oldur ki i lerin de to ruluk kullana didi ya z hid kimdür didi (29) z hid oldur ki d ny  i lerin elden  oya aşiret a‘m line me g l ola didi A am ya ey (30) H tem abdest bilür misin didi H tem hem z hir abdestin bilürin hem bütün abdestin (31) bilürin didi A am bütün abdesti nedür didi H tem bütün abdesti budur ki  albini tevbe (32)  uy  ile yuya b t nu ı isti f r dery sına

⁷²el-İhl s, 112/1-2.

garķ idesin tā zāhirūñ gibi [bāṭınuñ da] pāk (33) ola ki namāza ḥālķ-ı ‘ālem ḥuzūrına yarāqlanasın pes ben boğazumı zāhir ve bāṭın ābdesti ile

[318b] (1) bu vechle yurın ki ibtidā-i ḥālde tekbīr ki Ḥaķķ Te‘ālā’nuñ kibriyāsın yād itmek ḥininde ḳalbūmi cümle (2) ‘alāyık u ‘avāyıkdan ‘ārī iderin ki kıyām ḥālinde Ḥaķķ ḥıdmetine cān u dilden ḳā’im (3) olam ve yüzümi ḳıbleye idüp cenneti şāğ yanumda ve cehennemi şol yanumda ve melekü’l-mevti eñsemde ve ḳabrūmi (4) ayağum dibinde mülāḥaza iderin ve bu vechle namāzı tamām itdükdēn şoñra gene Ḥaķķ Te‘ālā’dan nā-gāḥ (5) ḥıdmetümi ḳabül itmedi mi ola diyü ḳorḳarın vāy Aşam bu ḥaķķ gerçēk farā’izüñ edāsına (6) ḳā’im olurlar ammā ḳabül olduğı olınmaduğı eksükleri degüldür didi Aşam ābdeste namāzda (7) budur ki sen idermişsin didi ne ḳadar zamāndur ki bu üslūba ‘ibādet idersin didi Ḥātem (8) otuz yıldur didi Aşam atından inüp ḥasret ile başın döge başladı Ḥātem ey Aşam (9) vāy saña ki ḥaķķı Ḥudā’ya da‘vet idersin bunlara ‘ilm öğredürsin ḥayf ki ‘ömrüñde bir bu aşl (10) namāz ḳıldıñ didi Aşam gel imdi baña bir naşīḥat eyle ki va‘zuñ muḥtācın didi Ḥātem ben saña ne (11) naşīḥat ideyin ki Peyğamber Ḥazretleri şalla’llāhu ‘aleyhi ve’sellem buyurmuşdur ki beş ḥaşlet (12) şāḥibini daḥı şordılar ḥesābları görölmeden cehenneme ḳoyarlar bir begleri zālīm ü cevrleri bir diḥķānları (13) girükinleri bir ‘Arabları ta‘aşşub u ‘adāvetleri bir bāzir-gānları bey‘ ü şerāda ḥıyānetleri bir ‘ālemdür (14) ḥasedleri pes ben saña niçe naşīḥat iderin ki şimdi bunca kimseler ile maḥzā ḥasediñüzden üzerüme (15) geldügin sen bunları şun‘ itmedüñ didi Aşam itdüğine tevbe eyledi Ḥātem imdi saña bir naşīḥati (16) iderin ki ger cehennem ateşinden ḳurtulayın dirseñ ‘ilmle ‘amel eyle tā ‘ilmüñ cehlle maḥlūt olmaya daḥı (17) günāhdan perḥiz eyle ki ateşden emīn olasın ve mālūñı taşadduķ eyle ki āḥiretde saña ḥesāb (18) virmek āsān ola didi Aşam ağlayuraķ öñünden dönüp evine geldi kendüyi terāzūya (19) ḳoyup ḫartdı dervīşlere kendü ağırı ḳadar aķçe taşadduķ itdi mütercim maķber ider egerçi (20) Cāmi‘ü’l-Ḥikāyāt kitābını Pārsī dilde cem‘ iden bu ḥikāyeti bu vechle taķrīr ider ammā meşāyīḥ (21) cānibine meyl ü nisbet ve ‘ulemā ḫarafına ta‘aşşub ve ‘arz-ı ma‘nāların añladur anuñ‘çün ki Mevlānā ‘Uşāmu’d-dīn (22) raḥmetu’llāḥ İmām Ebū Yūsuf Ḥazretleri’nuñ maķbül şāķirdlerinden ‘ālim-i kebīr ü fāzıl-ı bī-nażīrdür (23) sālīḥā Belḥ şehrinde ḳāzısı da muḳayyed olmışdur Ḥorasān vilāyetinüñ meşāḥir-i ‘ulemā-yı dīn ü ahālī-i (24) yāķīnīndendür ‘deemāyile meşāyīḥuñ aralarında egerçi bu nizā‘ tā evvel ‘ālemden ḳā’imdür ammā Ḥātem’e teslīm yüzinden (25) Aşam’dan naķl itdügi sözlerüñ ya‘lemu’llāḥ aşlı yoķdur

‘ale’l-ḥuşūş āḥir kelāmında kendüyi (26) terāzūya koydı tartdı ağır akçe taşadduk itdi didügi ḥod iftirā-yı maḥz dur zīrā ‘ulemā-yı dīn raḥmetu’ (27) llāh aḥlāk-ı enbiyādandur şāḥābeden olmayan işi işlemezler kişi kendüyi terāzūya koyup ağır (28) akçe taşadduk ide demek şerī‘imüzde ašlā kimseden maḥūl degüldür ḥāşā kimse Aşam bunı (29) ide **ḥikāyet** getürmişlerdür ki zāhidlerden bir kimse Şaḳīk-i Belḥī Ḥāzretleri’ne geldi (30) raḥmetu’llāhu ‘aleyh ve zāhidlük nedür diyü anlardan şordı Şaḳīk melāḥatuñda başuñ kelbūñ öñüne (31) bıraḳ gör eger nefsuñ bunı cā’iz görürse bil zāhid degülsiz ve yine gönlüne dünyāyı ‘arz eyleye (32) kaçarsa bil zāhid siz ve eger kaçmazsa bilūñ zāhid degülsin ve yine nefsuñe adluḳ ve cāh u ‘izzet ‘arz (33) eyleye eger ḳatılırsa bil zāhid degülsin ve eger ḳılınmazsa bil ki zāhidsin eger bu üç sen de bulunursa ki

[319a] (1) bunlar ile zāhidlüge ḳadem başasın Ḥudā-yı Te‘ālā seni yaramaz yola ḳılaḡuzlamakdan şaḳlar diyü buyurdı (2) **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Şaḳīk-i Belḥī’ye bir kimesne gelüp andan ḥaber naşīḥat işitdi Şaḳīk (3) üç ḥūy ile ki cümle neşāyiḥ bu üçde mündericdür evvel Ḥudā-perest ol Ḥudā-yı Te‘ālā’ya ḫapuñ ki (4) saña ‘arz vire ikinci Ḥudā-yı Te‘ālā’nuñ düşmenleri ile ki saña nuşret vire ve Ḥudā-yı Te‘ālā yolına (5) perendiz eylesuñ va’de ki vefāyile Ḥaḳḳ Te‘ālā ile ḫoḡruluk it ki beni murāduña irişdüre her kimse ki (6) bu üç ḥişāl ile mevşūf ola āteş-i dūzaḡ anı yaḳamaz didi ol kimse neşāyiḥ-i ‘ālem bu üçinde (7) mündericdür ey nice ‘ömler ḫarc itmek geregin bilügir birinūñ ‘uhdesinden ḳıḳabilem didi **ḥikāyet** (8) dirler ki Sırrī-ı Seḳāḫī Ḥāzretleri ki evliyā’u’llāh-ı kibārīdür ve cild-i evvelde menāḳıblarından ba‘zı zıkr olunmuşdur (9) birgün mürīdlerinden birisi ḫıdmetlerine girüp baña cennete gider bir yol göster didi anlar da cennete (10) gider yol isterseñ kimseden nesne isteme ve kendüñ de daḡı ḥiç nesne ḳoma ki senden istedikleri (11) vaḳt virsem mi virmesem mi diyü müteḫayyir olmayasız didi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki çün Yahyā bin Mu‘āz (12) raḥmetu’llāhu ‘aleyh Rey şehrine geldi Belḥ halkı aña ziyāde ta‘zīm ü iḫtirām itdiler anı ziyārete varmaḡıla dirin (13) dimez ḳaşd iderler idi ekşer ḳatında ḫuzūrında ḫālī olmazlar idi andan iltimās itdiler bī-nihāye ḫalk (14) cem‘ oldılar ol meclisde ziyāde va‘z-ı naşīḥat kelimātı itdiler ol cümleden biri bu idi ki buyurdılar (15) Ḥudā-perestlük bir şun‘iyatdur anuñ dükkānı keremlilük ve sermāyesi sūnet-i Resūl’i gözlemek ve fā’idesi (16) āḫiretde behişt-i cāvidānīdür ve dünyāyı bilür ki ḫaleb eylemek bilmezlükle terk eylemekden yigdür diyü yine de (17) bilmek gerek ki ne ḳadar ki sen Ḥudā-yı ‘azze ve celle seversin il de ol ḳadar seni sever ve ne ḳadar ki sen Ḥaḳḳ (18) Te‘ālā’dan

korğarsın ol kadar halk da senden korğar ve her ne kadar ki sen Hağğ Te‘ālā’nuñ fermānında (19) boyun viresin ol kadar halkuñ senüñ fermānuña boyun virürler bu söz hağğat Resūlu’llāh (20) Hağğretleri’nüñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bu hağğ-i şerīflerinüñ tağğīkidür ki buyurlar (21) ya‘nī bir kimse ki Allāh ile Allāh da anuñla olur **hikāyet** getürmişlerdür ki İbrāhīm Edhem (22) Hağğretleri’ne rağğmetu’llāhu ‘aleyh bir kimse geldi beña bir naşīhat eyle didi anlar da Hūdā-yı Te‘ālā’yı (23) dost tutun ve dūnyāyı dostlarından dirīğ idüp ceğl eyleme ve āhiretüñi dūşmenlerüñi bezl idüp (24) seğāvet itme ki seni ne ol ceğlle ma‘zūr tutalar ve ne bu seğāvetle medğ ideler didi ol kimse (25) İbrāhīm Edhem ben seni her dā’im ġam-ğīn görürin sebeb nedür didi İbrāhīm ben Ādem atamız şulbünde (26) cennette iken dūnyāya dūşüp şeytān elinde mağbūs olduğ bir kişi hem ġarīb hem mağbūs olsa (27) hağğsden kurtılup vağan-ı aşlīsine varmayınca şād-mān olmaz didi **hikāyet** getürmişlerdür ki (28) İbrāhīm Edhem Hağğretleri birgün Harem-i Mekke’de otururken önüne bir kimse gelüp andan bir naşīhat istedi (29) İbrāhīm Edhem bir iki naşīhati benden az birle her ki gözi şalıvire her nireye olursa ki ol uzun (30) hağğtaya yatar ve her ki demīn şalıvire bulduğın söyleye kendüsini öldürür diyü buyurdu (31) niteki şu‘arā-yı ‘Acem Pārsī bir beytde bu ma‘nāyı işāret itmişler ki tercemesi budur

Beyt: fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

Düzeden (32) tīği almağa cānı

Sūret-i dilde eylemiş anı

ve aña ol bu bābda şol hikāyāt-ı mevā‘ ız u neşāyih ki (33) zıkr olındı çün aşğāb-ı devlet ü erbāb-ı miknet ü kudret zıkr olınan ‘ulemā ve ġükemā ve zühğād u

[319b] (1) ‘ubbād u şuleğā ziyānından anları ġüş u ġüş-ı mengüş ideler bilā-şübhe devlet-i dāreyn ve sa‘ādet-i (2) menzileyn tağğşilin iderler ve şek yokdur ki bunları kabüle dağğı tağğ kabīl ü zihn-i kāmīl ü sem‘-i mā’il (3) gerekdür ki anlardan intifā ve irtifā ġaşıl ola kağğarat-ı ebr-i rābī‘ ü bahārı görmez misin luğf u şafāda (4) tedbīr iken ġülistānda ġül ü lāle ve sūnbül şūristānda ġar-zehre vü ġanzal

Beyt: mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün

Bārān ki (5) der-letāfet-i tağğ eş ġilāf nīst

Der bâğ-ı lāle rüyed ü der-şüre büm-ı hass

b zamān-ı ferhunde- (6) ānāt ve eyyām-ı hüceste-sā'at içinde tab'-ı kâbil ve rehn-i kâmil ve sem'-i mā'il hazret-i şehzāde memdūhu' (7) l-hişāl ü maḥmūdu'l-fişāl şems-i evc 'irfān ider rec-i iz' ān zübde-i nesl-i 'oşmān 'umde-i fevr-i vāşıl-ı (8) sultānī 'izzet şadefinūñ dürr-i ṭābānı devlet fülkinūñ dürr-i rahşānı Sultān Bāyezīd ibn-i Sultān Süleymān (9) Hān gibi ki bu ḥikāyet-i gülzārlarınūñ gülleri anlarūñ nesā'im ü emr-i 'aliyyeleri berekātında şikefte oldı in (10) şā'llāhu'l-āḥir bu hoş-bū gülleri revā'ic-i tayyibeler ile dimāğ-ı dil-i pür-ferāğları ağladı mu'aṭtar olup bundan (11) dünyevī ve uhrevī hezār menfa'atler ve bī-şimār ḥublar buyuralar 'ömr ü devletleri mülki hemişe ma'mūr bu mülk-i (12) 'acüz içinde ḥatırları mesrūr olmağdan zā'il olmasa emīn **kışm-ı evvel on altıncı bāb** şol (13) te'affün cevāblar beyānında idi ki 'aql-ı kâfi ehālleri anı maḳām-ı rızāda söylemişler idi (14) bu bābda zeyrek ü dānā kimselerūñ laṭif ü şerīf ü zarīf sözleri mezkūrdur ṭabī'at şāfi ṭab'-ı 'aql (15) kâfi ve zekā dāhi olmayınca ḥasma belī dāhi cevāb şāfi virmege iktidār olmaz 'ale'l-ğafle söylenen söz elbetde (16) ṭabī'ate vaḥşet virür ṭabī'ate vefāluk ve zihinde neḳādluğ olmasa bī-tekellūf kişi kendüyi (17) tedārik idemez şaşar sözde mağlūb ve menkūb olur pes bu bābda olan ḥikāyāta şürū' idelüm (18) bi-tevfīki'llāhi te'ālā ve ḥüsn-i tedbire **ḥikāyet** getürmüşlerdür ki emīrū'l-mü'minīñ ve İmāmu'l-muttakīn (19) Ḥazret-i 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb razıya'llāhu 'te'ālā 'anhu eyyām-ı ḥilāfetlerinde bir gice tenhā kendü nefsi-i nefisleri ile Medīne (20) şehri içinde tolaşur baḥs-i iḥbār iderdi ittifaḳ gezerken bir ev ḳapısına irşdi ev içinde bir adam (21) āvāzın işitdi ki ırlarlardı bir vechle ki ev içinde fişḳ u fücūr olmağ añlaturdı ḳapuyı yoḳladı (22) gördi içerdüden kilidlüdür gönünden eger ḳapuyı ḳaçursam cā'iz ki bu adam ḳaçı diyüp evūñ ṭamı (23) üstine çıkup bacasından baḳdı gördi bir kimse nā-maḥrem 'avret ile oturmuş şarāb içir (24) yukarudan aña ḳaçımağıla ey Tañrı düşmeni Ḥaḳḳ Te'ālā saña bu aşl günāhı örtülü mi ṭutsa gerek diyü buyurdı (25) aşağadan fāsıḳ āvāzından 'Ömer'i bildi ayağ üzere ṭurup ey emīrū'l-mü'minīñ revā görürseñüz benden (26) bir kelime söz işidüñ benüm zecr ü nādī'üm isti'cāl eylemeñ eger ben Allāh emrine muḥālefet bir ma'siyet itdüğüme siz ger (27) Allāhu Te'ālā buyurduğımı üç iş itdüñüz evvel bu kim müslümānlarūñ 'uyübını baḥs itmege çıkduñuz (28) Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te'ālā Ḳur'ān lā-tecessūs ya'nī kimsenüñ 'aybını baḥs itmege diyü buyurusañuz bu emre (29) muḥālefet itdüğün ve ikinci Ḥaḳḳ Te'ālā Ḳur'ān-ı Ḳadīm'de **ve'tū'l-buyüte**

min ebvābihā⁷³ ya‘ nī evlere (30) kapularından gelüñ diyü buyurursız benüm evüme aña muhālif tam yolından geldiñüz ve üçinci Hakk Te‘ālā (31) Qur‘ān‘da **fe izā dahaltum buyūten fese‘l-limū a‘lā enfusikum**⁷⁴ ya‘ nī kaçan evleriñüze girmek isteseñüz sizden (32) olan ya‘ nī müslümān olan ev halkına selām virüñ diyü buyurur siz ise baña selām virmedüñüz (33) didi Hazret-i ‘Ömer rażıya’llāhu te‘ālā ‘ anhu ki inşāf ehli idi andan sözi işidicek i‘ tirāf

[320a] (1) itdi gerçek benden üç haṭā şadır oldı hāliyā ben haṭāma tevbe itdüm sen de günāhuña tevbe it ‘ ukūbete Hakk’dan (2) ümīddür kırtılasın diyü buyurdı ol kimse dahı hamrı dökdi tevbe vü istiğfār itdi Hazret-i (3) ‘Ömer dahı kodı yolına gitdi **hikāyet** bu geçen hikāyetüñ nazā’irindendür ki dirler bir vaktde Belḥ şehrinde (4) muhtesib ser-ḥuş tutup beg önüne ilettdi ki aña ḥadd-i şürb ura beg mesti göricek aña n’içün (5) şarāb içdüñ ‘ aklıñı āvāre iken bendelizügi mestlük ‘ aklına yine bend itdüñ didi mest ey emīr (6) Qur‘ān‘da okımaduñ mı **sübhāneke hāzā buḥtānun ‘ azīm**⁷⁵ ya‘ nī Yā Rabb bu baña buḥtān-ı ‘ azīmdür dimişdür didi (7) beg ben saña söz söylerin sen Qur‘ān okursın saña içdüñ mi diyü şorarin buḥtāndur dirsın ya seni (8) n’icedelüm dirsın didi mest ey emīr begüñ rāy u tedbīr söz olmaz evvel re‘āyānuñ aḥvālin şorup bilmek (9) gerek andan ḥükm itmek gereksın sen dahı baña şormadın ser-ḥuşluğum bilmedin suçumu başuma kaḫup (10) n’içün şarāb içdüñ ve lā-tecessüs itmişdin gāfil olduñ didi beg seni benümle kīl ü kāl (11) itmege getürmediler tınma çok sözi ḳor idi mest-i ‘ uḳalā **es-sükūt ‘ inde’z-zarūreti bid‘ atin** ya‘ nī (12) zarūret vaktinde tınmamak bid‘ atdür söylemek gerek dirler eger hiç söylemezsem beni tāziyāneye çekersın ḥadd-i (13) delīl ile kendümden def‘ ideyin dirin tāziyāneye uğramayam didi beg sözi güleciyi ḳo şerī‘at ḥükmin (14) kılalar beglüğümde bir ḳavli söylemişler ki ser-ḥuşa **ḳul yā eyyühe‘l-kāfirün**⁷⁶ süresin okıdalar eger āhirine (15) degin şaḫīḥ okıyabilürse şalıvireler ser-ḥuş degüldür ve eger āhirine degin şaḫīḥ okıyamazsa (16) ser-ḥuşdur ḥadd uralar dimişler sen de çün ser-ḥuş degülin dirseñ gel süreyi okı (17) görelüm ser-ḥuş mısın degül misin andan bilelüm didi mest ey emīr hele şimdilik benüm ser-ḥuşluğumdan (18) şübhe vardur ammā senüñ ayuḳ olduğunda hiç şübhe yoḳ gel imdi sen baña şaḫīḥce süre-i (19) fātiḫāyı okıyivir ben de saña ḳul yā eyyühe‘l-kāfirün süresin okıyivireyin ammā eger sen fātiḫāyı (20)

⁷³el-Bakara, 2/189.

⁷⁴en-Nur, 24/61.

⁷⁵en-Nūr, 24/16.

⁷⁶el-Kāfirün, 109/1.

oқыyamazsañ ben de **kul yā eyyühe'l** süresin oқыyamazsam ‘aceb degüldür didi beg başladı (21) elhamdü li’llāhi rabbi’l-‘ālemīn diyince mest tır tır oқыyamaduñ ma‘lüm oldu sürenin çāk-ı evvelinde (22) iki haṭā itdüñ bir ne‘ūzu itmedüñ ve bir de besmeleyi terk itdüñ didi beg muḥtesibe yüz tıutup (23) ben şöyle şandum ki baña bir ser-ḥüş getüresin haber yok sen ol Belḥ şehrinüñ ḥāfızları (24) getürmişsin min-ba‘d böyle eyle ve bunı şalivir gitsün didi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki (25) çün Mu‘āviye ğaşb-ı ḥilāfet itdükdün soñra Medīne’ye geldi ḥalkı kendüye uydura minbere (26) çıqıp ḥuṭbe okurken Ḥazret-i ‘Ali’yi rażıya’llāhu te‘ālā ‘anhu hezimet itdi anuñ ḥaqqında (27) ağızına düşmez kelimāt eyledi oğulları Ḥazret-i Ḥasan rażıya’llāhu ‘anhu meclisinde ḥāzır idi (28) Mu‘āviye’nüñ atası ḥaqqında nā-sezā kelimātın cārī oldu işidicek derḥāl ayağ tırdı (29) evvelā Ḥaqq Sübhānehü ve Te‘ālā’ya ḥamd u şenā idüp andan mübārek dillerine bu kelimāt cārī oldu (30) ve buyurdı ki Allāhu Te‘ālā bize peygamber göndermedi illā eger günāh-kārlardan bir düşmen bile gönderüp nite ki (31) Qur‘ān’da buyurdı **ve ke-zālike ce‘alnā li külli nebıyyi ‘aduvven mine’l-mücrimīn**⁷⁷ diyü buyurdı ‘Ali oğlıym sen Mu‘āviye’sin (32) bir şahrā ve benüm anam Fāṭimātü’z-Zehrā’dur ve Ḥadīce-i Kübrā’dur senüñ anañuz Hindü ebuñ Süḥeyl’dür ikimüzden (33) la‘net Mükrim’e’ye anuñ sirişti nifākda vesā’ir yaramazlukda āḥirden artuq ola ve nesebi āḥir nesebden kem

[320b] (1) ola diyü buyurdı mescidde olanlar cümle emīn didiler Mu‘āviye sözi kesdi artuq söz söylemege (2) kādır olmadı minberden ḥacāletle indi gitdi **ḥikāyet** bir vaktde Ḥazret-i ‘Ali’nüñ rażıya’llāhu te‘ālā (3) ‘anhu oğulları Muḥammed Ḥanefi’den rażıya’llāhu ‘anhu şorup neden ki atañ emīrü’l-mü’mīnīn ‘Ali eyyām-ı ḥayātında (4) seni uğraşlara gönderür qarındaşuñ Ḥasan ile Ḥüseyn’i göndermez didiler bu cevābı laṭif virüp ben (5) atamuñ şāğ eli idüm Ḥasan ile Ḥüseyn gözleri nūrı idi elbetde kişi gözlerini eli ile şaqlar (6) diyü buyurdı rażıya’llāhu ‘anhu ve ‘an ebiḥi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki çün ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās (7) Medīne’de vāki‘ olan iḥrākdan soñra ki ḥalk içinde perişānluq olmuş idi Medīne’ye geldi (8) şimdi Medīne’nüñ beglügi kime muḥarrer oldu diyü ḥalkdan şordı Qureyş kavmi beglügi ‘Abdu’llāh Muṭi‘’a (9) enşār beglügi ‘Abdu’llāh bin Ḥanzala’ya didiler vallāhu ḥalk ikisinüñ de beglüginde helāk olurlar (10) didi aşḥābdan birisi anlara i‘tirāz idüp ey ulu daḥı olmamış niye and içersin anlaruñ (11) beglüklerinde böyle olacağın sen neden bildüñ didi ‘Abdu’llāh Ḥazretleri

⁷⁷el-Furkân, 25/31.

ben hilâf yire and içmedüm (12) ya anlaruñ beglükleri zamânında hîç adam olmasa mı gerek diyü cevâb virdi o kimse müzem oldı (13) halk kırı cevâbda bu aşl sür'atlerine âferîn eylediler **hikâyet** getürmişlerdür ki Haccâc ibn-i (14) Yūsuf Muhammed Hanefî rażıya'llāhu 'anhu hazretleri'ne bir nāme gönderüp içinde nā-hem-vār sözler yazdı (15) Muhammed Hanefî Hazretleri'nüñ nāme-i nā-hem-vāra cevâbında aña bir mektüb-ı şükr-güftār yazup içinde buyurdılar (16) ben mektübuñ irişdi mażmünına vākıf olduk bile ki Hakk Te'ālā'nuñ rahmet-i nazarlarından bir nazar (17) olıcağ senüñ belāñdan emîn olurun kezālik şöyle ki 'adl-i nazarlarından dağı bir nazarı senüñ (18) cānuñ açıla kendüñe şöyle meşgül olur senüñ başuñ kapısı olur baña intikām mecālüñ (19) qalmaz diyü buyurdi Haccâc mektübların okıyıcak üzerine bu kelimātuñ heybeti oturdi (20) bir vechle düşdi ki artuğ cānibine ta'arruz demin urmadı **hikâyet** getürmişlerdür ki (21) Hişām bin 'Abdu'l-melik hıdmet-kārlarından birine hışm itdi bî-çäre anuñ öñünde şerm-sār u nā-çar (22) turup mağām-ı i'tizār u istiğfārda laţif sözler söylediler kendüyi kahrından halāş (23) itmek bābında dil elması ile suhen-i dürrlerin delüp öñüne dökerdi Hişām aña haykırup söz (24) söylersin ola mı 'ukūbetüm mağallinde turmuş sen de baña feşāhat 'arz idersin didi hıdmet-kār (25) ey emir bunca cerā'im ile kullarına Hakk Te'ālā kıyāmet güninde her kimseye diledüğüñ gibi baña (26) müstevkī'-i ahvālüñi söyle diyü buyurur nete ki Qur'an-ı Kādim'de nātıkdur **yevme te'ti küllü nefsin tucādilu 'an** (27) **nefsihā**⁷⁸ diyü buyururlar pes mücrimler Hudā-yı Te'ālā'ya anuñ gibi günde söz söyleyüp 'özrlerin (28) dilemek cā'iz olıcağ baña da şimdi senüñle söz söyleşmek ve 'özrüm dilemek n'içün cā'iz olmaya (29) didi Hişām'ın bu söz ile aña hışmı zā'il olup āzād eyledi **hikâyet** getürmişlerdür ki (30) hîç 'ālemde Me'mün halife gibi hāzır-cevâb kimse olmazdı aña kimse sözde ilzām idebilmek (31) ihtimāli yok idi birgün muşāhiblerinden birine baña sözde hemān üç kimse galebe idüp turur (32) hîç anlara muqābeledede cevāba kādır olamadum biri Fażl Ebū Sehl atası ki oğlı vefāt itdüğü (33) vaqt cüz' ü füz' idüp ben aña yeter ağladuñ Fażl Allāh rahmetine vāşıl oldı ise işte

[321a] (1) ben anuñ yirine oğluñ olayın seni andan artuğ ri'āyet ideyin didüm 'ale'l-fevr yā emirü'l-mü'minān (2) ben anuñ gibi oğula nice ağlamayın ki yeter senüñ gibi oğul koya gide didi bir de bir sipāh ki Mışr'da (3) peygamberlük da'vā eyledi öñüme getürdiler aña kimsin diyü şordum ben Mūsā bin 'Ömer anın ve peygamberin (4) didi ben de Mūsā'nuñ 'aşā gibi yed-i beyzā gibi mu'cizeleri var idi senüñ de göster neñ var

⁷⁸en-Nahl, 16/111.

görelüm (5) didüm sipāh Mūsā ol mu‘ cizeleri gösterdüğü vaqt Fir‘avn **ene rabbikümü’l-a‘lā**⁷⁹ diyüp da‘vā-yı (6) ulūhiyyet eyledi sen de böyle da‘vā ile yirde mu‘cize gösterelüm didi bir de bu ki birgün Bağdād’a (7) dīvān itmişdüm oturup meşālīh-i halkı görürdüm ittifāk Kūfe halkından bir cem‘-i keşir gelüp beglerinden (8) nihāyet itdiler bir uğurdan çağurışdılar ben de içünüzden bir kimse ihtiyār eylemege gelsün ne dirsiz (9) baña ‘arz itsün murādınız añlayın didüm içlerinden bir pīr kişiyi ihtiyār itdiler ammā kulağı (10) berkdür didiler ba‘de anuñ işi kolay nihāyet bekçi çağurdum didüm pīr önüme ilerü gelüp emīrū’ (11) l-mü’minin bize bir zālīm beg göndermişsin hem mürüvvetsüz ve hem bī-rahm evvel geldüğü yıl ‘avretlerimiz (12) boyunlarında kulaqlarında olanları şatduk ikinci yılda evlerimiz şatduk üçüncü yılda yirlerimiz şatduk (13) ve tavarlarımızı rehne kodı hep harāb oldu gitdi eger bizi anuñ elinden almazsañ Allāhu Te‘ālā’ya (14) niyāzdan gayrı çaremüz kalmadı didi baña bu sözünden incinmek geldi yalān söylersin ol sizün (15) ilinüz benim yanumda hem ‘ālim-i zāhid hem emīn-i rahm-ı müstakīm dīndār kimsedür didüm ol pīr yā emīrū’l-mü’minin (16) eger ol beg sizün yanunuzda böyle ise lāzımdur ki her vilāyetün halkı anuñ ‘adl ü inşāf ile (17) tıyulmasın bu ni‘meti hemān bize maḥşūş kılmağün vechi yok biz bu ni‘mete ebu ‘arāk aldık min-ba‘d bir āḥir pīre (18) daḡı gönderün vücūd-ı ni‘meti ile bir miqdār anlar da fā’ide itsünler maḥrūm olsunlar didi beni bī-ihtiyār (19) güldürdi begi ‘azl idüp anlara āḥir beg virdüm pīr bu laṭīf kelīmāt ile sözün ilerü ilettdi (20) murādına vāşıl oldu diyü buyurdu **hikāyet** ol vaqt ki emīrū’l-mü’minin Ebū Bekr (21) eş-Şiddīk rażıya’llāhu te‘ālā ‘anhu Ḥālīd bin Velīd Ḥazretleri kāfir elinden Şām ve ‘Irāk memleketlerinün (22) fetḫine gönderdi öz ḥazīreye geldi ol vilāyetün begi olan İyās bin Naşş adlu kāfir gelüp Ḥālīd’e (23) bulaşdı Ḥālīd Ḥazretleri aña dilerseñ dīnūme gir dilerseñ cizye kabūl eyle dilerseñ cenge ḥazır ol (24) diyü buyurdu ol da ben senünle uğraşmazın ve eski dīnüm de terk iemezsin eger dilerseñ ḥarāc kabūl (25) ideyin didi ḥarāc virmege kā’il oldu Ḥālīd Ḥazretleri andan şer‘ üzere ḥarāc mālın aldı (26) andan kalkıp süvār-ı ‘Irāk’a geldi zamānında seved-i ‘Irāk memleketi şehirlerinün ulusu Ḥīre adlu (27) bir şehir idi anuñ içinde begleri yirine kā’im olan kāfire ‘Abdu’l-Mesīh dirler idi tamām üç yüz (28) yaşında pīr idi Ḥālīd’ün üzerlerine geldügin işidicek emān ile önlerine gelüp buluşdı Ḥālīd (29) Ḥazretleri anı gördüğü gibi gibi **ez kücā mī āyi** ya‘nī kandan gelürsin didi kāfir **ez peşt-i peder** ya‘nī atam (30) ilinden didi Ḥālīd döndi bir

⁷⁹Ben en büyük tanrım.

‘ ibâretle daħı aña **ez kücâ amedi** ya‘ nî kandan geldüñ didi bu kez (31) **ez raħm-ı mâder** ya‘ nî anam raħminden didi Hâlid ğarezüm bu degüldür **gerçi çizi** ya‘ nî nenüñ üzerinesin didi (32) kâfir **ber-zemîni** ya‘ nî yir üzerineyin didi Hâlid ğarezüm ol degül nice indürdi ya‘ nî nenüñ içinden (33) dimek isterin didi kâfir der-câme ya‘ nî kaftân içinde diyen Hâlid saña cenk fikrinden mi yohsa

[321b] (1) şulħ fikrinde mi dimek isterin didi kâfir cenk fikrinde degülin didi çün cenk fikrinde (2) degülsin ya bu ħal‘ alarına maşlaħata yarar didi kâfir bu ħal‘ aları ‘ aħılsızlar için binâ itmişdür benden (3) almağa çalışalar didi pes Hâlid anuñla daħı şulħ idüp anı da ħarâca kesdi ol şehri de şulħen (4) fetħ eyledi **ħikâyet** getürmişlerdür ki suħen-der ulularından birisi ħalkından birinüñ ta‘ âmına (5) ħâzır oldu simât üzerinde otururken ħalîfeye piyeziñüz yok mı diyüp piyez istedi ħalife piyezi (6) neylersiz bunuñ gibi letâfet mizâc u nezâket tab‘ iyle size piyez yimek münâsib degül didi ‘ ârif n’ için (7) böyle buyrursın **innehâ yümriye’-ta‘ âm ve yested‘ iyü’-ş-şarâbe ve yeveffiye’-d-dimâğ** ya‘ nî piyez ta‘ âmı ħazm ider ve şerbetler (8) içürür ve dimâğına kuvvet virür didi ħalife piyez getürüñ didi şimdi ħâzır yokdur buyurursañuz (9) bulup getürelüm didiler **da‘ hâ fe-innehâ yüfsidü’-l-isnânü ve yürisü’-n-nisyâni ve yüşkâlü’-l-lisân** (10) ya‘ nî andan vazgeç n’eylersin zîrâ dişleri çüridür ve unutkanluğı getürür ve dili ağırlandırur (11) didi ħalîfenüñ biz kañğı sözüñüze i‘ timâd idelüm bilmezin kañğısı ile ‘ amel idelüm didi ‘ ârif (12) piyez olduğı vaĳt evvelki sözüüm ile olduğı vaĳt âħirüñdeki sözüüm ile ‘ amel idüñ didi (13) **ħikâyet** getürmişlerdür ki birgün İyâs Mu‘ âviye’ye eger sen de üç ħaşlet vardur anlar olmasaydı (14) ħiç senden yig adam olmazdı didi Mu‘ âviye anlar ne ħaşletlerdür di imdi İyâs bir bu ki ğâyet (15) çirkin şüretlüsün ikinci bu ki ayursın bir nesneyi ħükm idersin üçüncü bu ki kendüñi görürsin (16) kendü ħavlüñi ve fi‘ lüñi begenürsin didi Mu‘ âviye ucından bile cevâ’im vardur ol çirkin şüretlüsün (17) didüğüñ ve ħallüñe cevâbı budur ki eger adam yaratmak benüm elümde ola idi kendümi cümleden güzel ħüb (18) yaradurdum didi ve ‘ aħabince üç barmağın yukaru ħaldurup İyâs’a bu kaçdur diyince İyâs üç (19) dür didi Mu‘ âviye ne tiz söyledüñ te’emmül itmedin cevâbın virdüñ didi İyâs bunuñ gibi cevâblarda ne (20) te’emmül gerek zâhirdür didi Mu‘ âviye imdi ben de ol tiz ħükm itdügüm yirlerde emr zâhir olup te’emmül ihtiyâc (21) olmaduğın bildügümden ötüri öyle iderin ammâ kendüñi görürsin ħavlüñi fi‘ lüñi begenürsin didüğüñ (22) görürin ‘ azablu ħavli fi‘ lümi begenürler ben begenmeyin mi didi üçünden böyle bu cevâbları virdi **ħikâyet** (23) getürmişlerdür ki

Cāhız-ı Zındık'ı tutup emîrû'l-mü'minîn Hārûn er-Reşid önüne getürdiler Hārûn aña ey (24) Tañrı Te'ālā düşmeni zındık mısın didi Cāhız yok ben nice zındık olurın ki farzı sünneti kıılırın te'emmüle (25) ve fütüvvetümi ri'āyet iderin didi Hārûn ey müdebbir inkār itmekle elümden kurtılmazsın ben döge döge (26) saña zındıklığın ikrār itdürürin cāmîd haṭā yā emîrû'l-mü'minîn bu bābda kendü 'ammuñ oğlına ya' nî (27) Peyğamber Hāzretleri'ne muḥālefet mi idersin anlar bir kāfir müslümānluğa ikrār idince kılıçlar şalarlardı sen döge (28) döge bir müslümāna kāfirlük mi ikrār itdürürsün didi Hārûn er-Reşid müteḥayyir olup anı şalıvirdi (29) **hikāyet** getürmişlerdür ki Emîrû'l-mü'minîn 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb rażıya'llāhu te'ālā 'anhu ḥāzretleri (30) eyyām-ı ḥilāfetlerinde çün Baḥreyn vilāyeti beglüğini Muğire bin Şa'be Hāzretleri'ne virdi ittifaḳ ol (31) vilāyet ḥalkı ile alışamadı anı sevmediler nice kerre Medīne'ye Hāzret-i 'Ömer'e andan şikāyet-nāmeler (32) yazup gönderdiler āḥir Hāzret-i 'Ömer rażıya'llāhu 'anhu anı 'azl eyledi gel Medīne'ye gidesin (33) diyü emr itdi ol dāḥi emrleri mūcibince gene Medīne'ye gitdi bu yañada Baḥreyn ehli andan ihtiyāt

[322a] (1) Hāzret-i 'Ömer'e vara kendü ḥaḳḳında söyledükleri aña söyleyüp añlara sözlerinüñ aşlı yok idügi (2) Hāzret-i 'Ömer ma'lūmı ola gene vilāyetlerinüñ beglüğün muḳarrer ide diyü ıştırāba düşdiler diḥkānları (3) ya' nî içlerinde arar olan bir kimseleri añlara ister mi sizüñ korḳuduğınuzdan kurtaram didi (4) Muğire bir daḥı bunda gelmek ihtimāli kalmaya didi meded eyleye didiler añlara yüz biñ aḳçe altun çaldı (5) cem' idüp kendüye getürdiler yüz biñ aḳçeyi getirüp Medīne'ye gitdi toğrı ol mālî emîrû' (6) l-mü'minîn 'Ömer önüne iletüp yā emîrû'l-mü'minîn bu mālî Muğire bende emānet ḳomış idi beytü'l-māla (7) 'āid mālđur didi ya' nî bunuñla Hāzret-i 'Ömer'e Muğire'nüñ beytü'l-māla ḥıyānetin añlada Hāzret-i (8) 'Ömer Muğire'yi çağırıp geldi bu diḥkān yüz biñ aḳçe getürdi ve bu māl beytü'l-mālđür senüñ (9) için bende emānet ḳodı idi diyü diyü buyurdı Muğire yā emîrû'l-mü'minîn bu iki yüz biñ aḳçedür (10) yüz biñ aḳçesini getürmiş yüz biñ aḳçe daḥı isteñ didi diḥkān müteḥayyir olup and içe başladı (11) emîrû'l-mü'minîn bunu da aḳçe emānet ḳomamışdur ammā bu aḳçenüñ aşlı şöyledür diyüp itdükleri ḥıleyi (12) bi't-tamām taḳrİR eyledi ve bu benüm tezvİRümdür didi emîrû'l-mü'minîn 'Ömer Muğire'ye çün sen bunda emānet (13) ḳoma dökidi ḳodum diyü yine yalān söyledüñ diyü buyurdı Muğire yā emîrû'l-mü'minîn nicideyin

(14) yalānı bozar Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Qur‘ān’da **ve cezā’u seyyiete bi-mislihā**⁸⁰ ya‘nī yaramazluğūñ cezāsı (15) yaramazlıktır diyü buyurur emirü’l-münīn Hāzret-i ‘Ömer gülüp andan bu rāyi begendi ve dihkānı (16) kovdı **hikāyet** getürmüşlerdür ki bir vaktde Buḥārā şehrinde kâzı‘ asker olanlardan birisi bir yıl (17) Hacc seferin eyledi tamām tecemmül ü tekellüfāt ile gitdi yaluñuz yüzden artuğ deve yükün yayan çekerdı (18) kendüsi bir ‘imārı içinde otururdu yanınca ‘ulemādan niçe ulu ‘ālimler bile giderler diyü bu üslüb (19) üzerine Mekke’ye varup Mekke’den ‘Arafāt’a giderken ittifağ bir aç ve çaylak ve yaluñ ayak yürimekten (20) kabarmış derviş öñine geldi gördi bu aşl tecemmülāt ile gider aña yüz tutup hiç (21) senüñle benüm cenk şevābı bir mi olsa gerek ki sen bu aş ni‘met ü hużurların böyle miḥnet ü kütüle ile (22) giderin didi kâzı‘ asker ḥāşā ki senüñ Hacc’uñ şevābı benüm Hacc’um şevābından artuğ olmağ degül benümle ber-ā-ber ol (23) eger ben senüñle şevābda bir olacağum bilsem hergiz bādiyeye çıkmaz idüm didi derviş n’içün didi (24) anuñiçün ki bir Hudā-yı Te‘ālā’nuñ fermānına imtişāl idüp geldüm sen muḥālefet idüp geldüñ zīrā (25) Hakk Te‘ālā yolına gitmege kudretiñüz var ise Hacc idüñ diyü buyurmuşdur benüm kudretüm var idi itdüm senüñ gibilere (26) **velā tülkü bi-eydikum ile’t-tehlüketi**⁸¹ ya‘nī kendüñüzi helāk idecek yire itmeñ diyü (27) buyurdu çün iktidaruñ yoğ idi da‘vet olunmadın yine gelürdüñ kendüñi bunuñ gibi varṭa-i (28) helāk-ı āşārdan hiçbir ziyāfete da‘vet olup gelen ile kendü kendüden varanuñ ḥürmeti bir midür (29) ben Hakk Te‘ālā’nuñ evine rahmeti ziyāfetine da‘vet ile geldüm sen kendü kendüñden tınlı gelmiş bir (30) kimsesin senüñle benüm Hacc’um şevābı olmaz didi **hikāyet** Muhammed bin ‘Abbās eydür ben Sātegin’üñ (31) kâtibi idüm ve Sātegin ḥalifenüñ kulu idi ve yanında tamām kurbet ü kudret-i mikneti var idi be-gāyet (32) kiyāset ü nihāyet mertebe-i ferāset ü zekāyile mevşāyile mevşūf idi ammā ziyāde söylemez ekşer vaktde ḥāmūş (33) olurdu meger günlerde birgün ḥalifenüñ yanında olur Türkistān kulları tarafından söz

[322b] (1) açup anlar ḥulefāya ḥilāf idüp işyān iderler nā-gāh harb ateşlerin yaqarlar ḥiyānet (2) sancākların kaldurlar didiler Sātegin bu sözleri diñler hiç tınmaz idi aña degin ki yüz kesildi (3) andan soñra başın kaldırup ḥalīfeye ey ḥudāvend bir nesnecik şormak isterin didi ḥalīfe (4) şor didi Sātegin çün Peyğāberimüz Muhammed Muştafa şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem dār-ı āḥirete intikāl itdi (5) ḥilāfet kime degdi didi ḥalīfe

⁸⁰el-Yunus, 27.

⁸¹el-Bakara, 195.

Ebū Bekr Ḥazretleri'ne didi anlar fevt olduğdan soñra didi ḥalīfe (6) Ḥazret-i 'Ömer'e degdi didi ya 'Ömer ḥālī nice oldı ḥalīfe öldürdiler didi Sātegin ya ḥilāfet (7) andan soñra kime degdi didi ḥalīfe Ḥazret-i 'Osmān'a degdi didi ya anlaruñ ḥālī nice oldı didi (8) ḥalīfe anı da öldürdiler didi ya ḥilāfet añlardan soñra kime degdi didi ḥalīfe Ḥazret-i 'Ali'ye (9) degdi ya anlar nice oldı didi ḥalīfe anları dañı öldürdiler didi Sātegin gülüp ḥamusı (10) öldi niye güldüñüz didiler nice gülmeyin ki ḥulefā-i rāşidinüñ ḥilāfetinde ḥālleri böyle geçdi anları (11) öldüreler şimdi Türkistān ḳullarınıñ itdükleri işlerde ne günāhları var ol vaḳtde de Türkistān (12) ḳulları yoğ idi ya didi diyü bu nā-ma'ḳül sözini begendiler mestānına aḡrāz itdiler diyü Cāmī'ü'l-Ḥikāyāt (13) kitābını Pārsi'de cem' iden Muḥammed bin 'Abbās'dan böyle naḳl ider ma'a hāzā ol Sātegin ferāset ü kiyāset (14) ehli idi virdi dir ammā 'uḳalāya maḥfi degüldür ki naḳl itdügi gibi ise 'u ḳalādan olan (15) ne ol sözi söyler ve ne anı begenür ve ne begendiler diyü naḳl eyler ve's-selām **ḥikāyet** Ḥasan bin (16) Ḳaḥṭab eydür birgün Mehdī ḥalifenüñ ḡazabı olup fermān ile ḥācib Şerik bin 'Abdu'llāh ḳāzıyı öñüne (17) girdügi gibi ḥıdmet idince Mehdī aña ey fāsıḳ hemīn sā'at yiryüzini ḳanuñ ile şıvarayın didi (18) ḳāzı yā emīrū'l-mü'minīn fısḳuñ bir nice 'alāmetleri olur fāsıḳı andan bilürler meşelā ḥumar içmek gibi (19) ve ḥarām sāzlar ḳaldurmak gibi ve zinā itmek gibi vesā'ir şer'e muḥālif işler işlemek gibi emīrū'l-mü'minīn (20) bunlardan ben de fısḳın gördi ki baña fāsıḳ diyü buyurur didi ḥalīfe çün sözi ḳoşmadı (21) ḳılıç çevḡanı ile senüñ başuñı top gibi ḥavāya ḳaldururın didi ḳāzı hele beni öldürmege (22) sebep ne buyurduñ ben de suçumu bileyin didi Mehdī seni düşümde gördüm benüm eñseme geçüp (23) söz söylerdüñ mu'tebere düşdi ta'bir itdürdüm ol kimse arduñca senüñ müsāviyüñ eydür senüñle (24) münāfikāne dirilür içerüden seni sevmez didi bu ta'bir icāb itdü ki seni öldürdüm ḳāzı eydür (25) tā emīrū'l-mü'minīn müslümānlaruñ ḳanını düşle mi yire dökersin ve saña düşüñi ta'bir iden Yūsuf-ı (26) Sıddıḳ 'aleyhi's-selām degül ki anuñ ta'biri vāḳi' oldı didi Mehdī başın aşaḡa şalup (27) eli ile var git diyü işāret itdi ḳāzı taşra ḳıḳup gitdi Ḥasan bin Ḳaḥṭan eydür ḳāzınuñ (28) ardınca ḳıḳup giderken ardından yetdüm Allāh saña raḥmet eylesün ki ben senüñ gibi yürekli ḥāzır cevāb (29) kimse görmedüm didüm bu ḥikāyetden fā'ide budur ki bundan Mehdī'nüñ Ḥaḳḳ söze ḳā'il olduḡı (30) ve anuñ cevābın almadan öldürmedügi 'adāleti ma'lūm oldı ke-zālik ḳāzınuñ ḳuvvet-i ḳalbinden ki eger (31) ḥalifenüñ vezirine itdügi ḥücūmdan şaşa 'aḳlı elden giderdi hergiz anuñ gibi sözleri ki ḥalāşına (32) sebep oldı bilindi her kimüñ ki yüreginde çepegi olmaya

Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā’dan gayrıdab korkmaz imiş (33) ve Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā’ya toğruluğı berekātında anı hıfz ider imiş **hikāyet** getürmişlerdür ki aña pīre-i

[323a] (1) ‘Acem’den Pervīz ki cild-i evvelde kimidügi ma‘lūm olmışdur Bārbūd adlu bir sāzendesinūñ sāzın üzerine (2) be-gāyet māil idi hemīşe çaldurur ırladur andan hazz iderdi ittifāk Bārbūd’ūñ ehl-i nāz u (3) hoş-āvāz bir kulu irişdi ki sāzende āvāzında Bārbūd’i başdı Pervīz aña Bārbūd’dan artuğ meyl (4) itdi tamām nazar-ı iltifāta muķarin olup muttaşıl anı terbiyyete başladı yanında muķkem teķarrüb kesb eyledi āhır (5) Bārbūd bunı götürmeyüp hasedinden oğlanı öldürdi vezīrūñ ma‘lūm olup Bārbūd hışm itdi (6) buyurdı oğlanūñ yirine kışāş itmek için Bārbūd’i huzūrına getürdiler gördügi gibi aña hāyķırup (7) ey bedbaht bilmez midūñ benüm sāz u söz diñlemekden hazzum iki bölük idi bir bölügi senūñ bir bölügi (8) kuluñ söz ü sāzından idi bir bu kulağumuñ ile mi kuluñ öldürdürür (9) benüm semā‘umı ibtāl idersin bu sā‘at buyurayın saña bie siyāset eylesünler ki sā‘irler senden ‘ibret (10) alup bunūñ gibi cūr’eti itmeyeler didi Bārbūd pādīşāhum ben kuluñı öldürmek ile hazz-ı semā‘umuñ yarusın (11) ibtāl itmek yaramazluğın itdümse pādīşāh beni öldürmek ile kendü hazz-ı semā‘ımı ibtāl itmek (12) yaramazluğın ider fermānuñ kendünūñ didi Pervīz’e sözi hoş gelüp suçını ‘afv itdi (13) ve hil‘at virdi **hikāyet** bu hikāyetde Bārbūd’dan naql iderler ki bir vaktde Pervīz (14) havāşdan birine gāzab idüp zindānda habs eyledi habsde iken Bārbūd aña her gün laṭif (15) ta‘āmlar tertīb idüp gönder aña luṭf iderdi bunı müfsidler Pervīz’ūñ kulağına degürdiler (16) Bārbūd’ü çağurup aña ‘itāba başladı sen bunı bilmez misin kibir kişi biz aña hışm ideyüz el’ān mu‘riż-i (17) ‘uķūbetümüzde ola anuñla āşināluğ bize muhālefetdür sen n’içün aña eyülük idersin didi Bārbūd pādīşāhum (18) benüm aña itdügüm eyülük sizūñ itdügüñüz eyülükden artuğ degüldür didi Pervīz ben aña aşl eyülük itdüm (19) didi Bārbūd cānın bāķi kođuñuz eyülük degül midür kılıç hod elüñüzde başını kesseñüz kim māni‘ olurdı (20) cümle eşyādan olan nesneyi siz aña ihsān idicek kullarūñuz da bir pāre ta‘ām göndersünler (21) aceb midür didi Pervīz’e takriri hoş gelüp hem ol Mecūsī habsden çıkardı hem aña hil‘at (22) virdi **hikāyet** getürmişlerdür ki Haccāc’uñ Mirre adlu bir dostı var idi hemīşe (23) kendüye gelür tenhāsına girür kendüyle muvāneset ü muşāhebet iderdi birgün gene Haccāc ile halvet (24) otururdı gördi bir hācib içerü girdi fülān yazucu kapuda içerü girmege icāzet (25) ister didi Mirre bunı işidicek bu yazucılar yaramaz kimselerdür didi bārī Haccāc’a arz ide (26) gelüp kātib içerü girdi Haccāc aña ta‘zīm idüp yanına aldı oturup Haccāc’a ‘arz

ide (27) cegin itdi ol gitdükden sonra Haccac Mirre'ye n'icün yazucılara yaramaz kimselerdür dirsin eger arada (28) dostluk olmasa şimdi saña incinürdüm Haqq Te'ālā bunlar için kirāmen kātibīn demek ile (29) ta'bir ider bunlara kirām-ı ikrāmları lāzımdur diyü aña incinmek şüretin gösterdi Mirre ey emirü'l-mü'minīn (30) ben saña dīvānuñ 'unvānlarına dirin yoħsa ferīştehleri kim añar anlaruñ kirām itdügine ne şübhe didi (31) Haccac'ı güldürdi ol da incinmesinden vazgeçdi **hikāyet** Semāme-i Ebreş eydür birgün vezīri (32) Fazl bin Sehl Bağdād'a cum'a mescidinde bir cem'iyet itdi ma'ārif-i 'Irāk o eşraf-ı ğayrıdan yanında (33) cem' olmuşlar dı bize çıkup bir faşih huṭbe oқыmağa āğāz itdi evvel Hudā-yı Te'ālā'nuñ ve ḥadānīn

[323b] (1) yād idüp medḥ eyledi andan Muḥammed Muṣtafā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem medḥ idüp teşallīye ve teslihinde (2) lāyık olan üslubı ri'āyet eyledi ve huṭbe içinde bu lafz u neşā'ih arasında sözi (3) nihāyet mertebesine irişdüirdi ve ešnā-yı huṭbede 'Abdu'llāh Cezā'ī bī-mezheb itdi taşriḥ ü ta'rīzde (4) tarīkleri ile anı ele aldı diline geleni söyledi şariḥ ol bir sāzende oğlanıdır hemīşe meyḥānelerde (5) sāzendeler ile oturur turur şarāb içerdi ğarez-i şıyānet eylemez diyüp baña işāret itdi işte (6) nāmenüñ bu ḥālī mā'lūmıdır diyü sözine beni şāhid tutmak istedi saña müteveccih oldu ben de başum aşığa (7) idüp hiç bakmadum az çok eyü yavuz söylemedüm birkaç kerre bu tarīk ile minber üzerinden baña müteveccih (8) oldu benden bir cevāb umdı ben aşlā bir cevāb virmedüm halkdan utandı baña incinüp yüzinde (9) sözinde āşār-ı ğāzab zāhir oldu ben andan bu incinmeyi kabül itdüm zīrā 'Abdu'llāh Cezā'ī dostum idi (10) dem-i vākı'āya uğramışdı aña cerāḥat üzerine cerāḥat virmegi revā görmedüm Fazl bin Sehl benden (11) incindügin hep añladılar dostlarumdan birisi yanuma gelüp bu itdügüñ ne idi vezīri iller içinde (12) utandırduñ senden muḥkem şikāyet eyledi didi ben de ol neyden kime ve neye şikāyet ider aşl ben (13) andan şikāyet itmege gerek ki turdı iller içinde beni rüsvāy ider baña 'Abdu'llāh Cezā'ī meyḥānelerde (14) oturup şarāb içerken ve fişk u fücür iderken gördüm didüm ki ister eger ben bunu disem (15) iller baña ne dirler zāhir anı bu şalla görün işde anuñla bile ḥarābātīlük idermişdür böyle olmasa (16) anuñ ol ḥālīn neden bilürdi dimezler midi hiç 'ākil olan bu aşl şehādeti ider kendüyi (17) halk içinde kendü kavliyle bed-nām ider mi didüm ol dostum varmış bu te'vīlümü Fazl bin Sehl dimiş (18) 'özrümi begenmiş baña gene ḥatırı yazıldı in'ām u iḥsān eyledi **hikāyet** birgün 'Abdu' (19) l-Melik bin Mervān İbni 'Ubeyde'yi çağırup saña Mışr beglügin virmek isterin ki vara zabt idesin (20) didi İbn-i 'Ubeyde yā emirü'l-mü'minīn

ben dünyā şuğlından el çekmişindür didi ‘Abdu’l-Melik aña hışm (21) idüp bir beglügi ki gayrılar aña cān virürler istemezsin saña virürin minnet geçmez ola mı didi (22) İbn-i ‘Ubeyde yā emirü’l-mü’minin eger icāzet buyurursañuz bir söz söyleyeyin ‘Abdu’l-Melik söyle didi (23) ol da hālīk-ı ‘ālem celle ve ‘alā Qur’ān-ı Kadīm’de **innā ‘araznā’l-emānete ‘ale’s-semāvāti ve’l-a (24) rz ve’l-cibāle fe ebeyne ey-yahmili nehā ve eşfāḳne minhā**⁸² (25) ya‘nī bir hıdmetümüz emānetin göklere ve yirlere ve tağlara idüñ ve götürüñ didüñ anlar getürmekden (26) kaçdılar ḳabül itmediler diyü buyurur hiç anlar hışm itdüm diyü buyurmazsın baña beglügin ḳabül itmediler (27) diyü niye hışm idersin didi ‘Abdu’l-Melik cevābın begenüp aña ibrām itmedi hil‘at viridi (28) **hikāyet** getürmişlerdür ki çün emirü’l-mü’minin Hārūn er-Reşid hilāfet tahtına (29) cülūs itdi Ma‘n bin Zā’ide ki seḫā ile meşhūr-ı cihāndur Yemen’de idi tenbīh-i hilāfet için (30) Hārūn er-Reşid’e geldi buluşup elin öpdügi gibi ḫalīfe anı göricek ey Ma‘n ḳocamışsn (31) didi ‘ale’l-fevr hıdmetiñüzde yā emirü’l-mü’minin didi hiç uğraşa varur mısın didi (32) düşmenler vekil yā emirü’l-mü’minin didi ya bir miḳdār bedenünde ḳuvvet ü ḳudret var mı didi vardur (33) yā emirü’l-mü’minin didi Hārūn bu sözleri be-gāyet hoş geldi **hikāyet** getürmişlerdür ki

[324a] (1) Hārūn vefāt itdükden soñra çün Hārūn er-Reşid atası yirine ḫalīfe oldı ‘İtābī ki (2) ol zamānda olan fuḫalādan biri idi atası için ḡazā idüp kendüye ḫalīfelük mübārek (3) olsun dimege yanına giricek bu iki ḡarezi bu elfāz ile edā itdi **hünnihā bi-ekremi’l-henīhi (4) ve zürnā bi-a‘zāmi’z-zürin ammā ez-zürriyete fe-mevti emirü’l-mü’minin ve ammā el-henīnete fe-ḫilāfeti emirü’ (5) l-mü’minin** ya‘nī biz şen idüldük şol şenlük ile ki anuñ üzerine şenlük olmaz ve ḡam-gīn idüldük (6) şol ḡam-gīnlük ile ki anuñ üzerine şenlük olmaz ammā ḡam-gīn olduğumuz emirü’l-mü’minin Hārūn’uñ (7) mevti ve ammā şenlügümüz emirü’l-mü’minin ḫalīfe olduğudur Hārūn bu sözi işidicek ta‘ziyemüzde (8) tehnīyemüzde ḫüb-mu‘ciz lafz ile edā itdük bizden ḫācet iste ki anı revā ideyüz didi ḡıyābī (9) benüm dilümde dilencilük itmekden emirü’l-mü’mininüñ eli ‘atāya açulmak daḫı artuḳ ḳadar didi Hārūn bu taḳsīrde (10) daḫı ḫaḫā idüp begendi vāfir en‘ām u iḫsān eyledi **hikāyet** dirler ki emirü’l-mü’minin (11) Manşūr ḫalīfe eyyām-ı hilāfetinde Şa‘bī’yi Ḳayşer-i Rūm’a ilçilük gönderdi diyü Şa‘bī bir ḡāyet ‘ālim (12) ü fāzıl ḳişi idi ‘ilm-i fazl ile ḫalīfe ḳapusunda ziyāde ol daḫı irmişdi dīvān-ı hilāfetde (13) elinde on dört manşīb taşarruf iderdi çün ilçilük ḫarīḳiyle Rūm melikinüñ

⁸²el-Ahzāb, 33/72.

öñüne vardı hıdmeti (14) risāleti vaz‘ maḳbūl ü vech ma‘ḳūl ile edā eyledi anuñ Ḳayşer sözi gelecti seni varup ve rekātını (15) sâ’ir cümle şemā’il ü fazā’ilini mertebe-i kemâlde bulup ‘acibledi ve aña senüñ ya’nî yaşuñ kaçdur didi (16) Şa‘bî murādı niydügin söylerdi ammā anuñla istināsın içün ve muşāhebet çokluğı içün senüñ (17) ‘Arabî’de yaş ma’nāsına geldügi gibi diş ma’nāsına da gelür murādı dişinden şormaq olmaq üzere (18) cevāb virdi otuz ikidür adamuñ dişi otuz ikiden artuḳ olmaz didi Ḳayşer dişüñi (19) şormazın aduñı şorarin ya’nî toğduğıñ yaşuñı şorarin didi bu def a daḫı zād lafzın (20) āḫir ma’nāya aldı andan Ḳayşer’üñ ne olduḡın bilürken tecāhül itdi zādî azuḳ ma’nāsına alup (21) var idi yolda dökündi ḫarcanduş didi Ḳayşer ‘ömrüñi şorarin didi Şa‘bî ‘ömrüm iki gündür didi (22) Ḳayşer nice didi ben hıdmetiñüze geleli iki gündür bundan ğayrısını ‘ömrüm şağarın didi Ḳayşer bu söz (23) be-ğayet hoş geldi aña vāfir en‘ām u iḫsān eyledi Ḳayşer’üñ her yoldan mizācına girdi aña muḫkem (24) muḫabbet itdi bu sebebden ḫalīfeden getürdügi nāmelerüñ cevābını buyurdı tamām murādları üzere yazuldu (25) ve risāletden ğarezleri her ne ise ḫāşıl itdi ve emīrū’l-mü’minīne yazduğı nāmede Şa‘bî’yi (26) terbiyyet yüzinden emīrū’l-mü’minīni ‘acibledüm ki mülk-i Bağdād’da Şa‘bî gibi adam olur da emīrū’l-mü’minīn (27) ḫalīfelüginini n’içün aña bildürmez diyü yazdı Şa‘bî’nüñ bundan ḫaberi yoğ idi nāmeleri de alup (28) Bağdād’a ḫalife yanına revāne oldu varup nāmeleri emīrū’l-mü’minīn Manşūr’a viricek okıyup (29) içinde Şa‘bî ḫaḳḳında yazılanı gördi Şa‘bî’nüñ ma‘rifeti ile yazuldu añlayup Şa‘bî’yi tamām incitdi (30) ḫāḫırı müteğayyir oldu Şa‘bî bunu añlayup ‘acabā emīrū’l-mü’minīn baña neden incindi ola diyü taḫayyür (31) aḫvāle başladı bunuñ üzerine bir nice gün geçdi hiç ḫaber alımadı birgün ḫalīfe kendüsi aña (32) bu sırrı açup Ḳayşer senüñ içün şöyle yazmış gördüñ mi didi Şa‘bî işidicek güldi yā emīrū’ (33) l-mü’minīn Ḳayşer beni görmek ile böyle yazıcaḳ ma‘lūm oldu emīrū’l-mü’minīn görse hiç yine tavırlı

[324b] (1) taḫt-ı ḫilāfete bunuñ gibi kimse ayak başmamışdur dirdi ḫalīfeye bu ta‘biri ziyāde hoş gelüp (2) incinmesi gitdi ve vāfir ü in‘ām u iḫsān itdi **ḫikāyet** getürmişlerdür ki Şa‘bî’nüñ bir ḫarındaşı (3) oğlı var idi ḫüsn-i ādāb u luḫf-ı şemā’ilde bir dāne idi ve be-ğayet zeyrek ü nāzik-ḫab‘ civān-ı (4) ‘āḳıl ü kā’il idi meger birgün bir mühim içün emīrū’l-mü’minīn Manşūr’uñ sarāyı ḫapısına vardı (5) otur diyü buyurdı gördi sarāyda ḫazīneden bir ḫādım çıḳdı elinde envā‘i zārvaḳdan çinī (6) üsküreler ve sırça ḫadeḫler vesā’ir berekātından niçe nefā’isle tolı bir seped var ḫurup anı göndermek (7) içün bir

kimse arar dutaruñ kendü yanına geldi gördi bir civāndur orada oturur gel yigit şu sidi (8) baña getürivir saña bir söz ögredeyin didi gözde öngülenmek vechin yok nola diyüp sidi gönderüp (9) başına aldı hādимуñ yanına düşüp gitdi bir miqdār kendüñden soñra sepedi başında itdürüp (10) kodı hādım gelendi ‘ ahd itdügün sözi ögret didi hādım eger bir kimse saña cihānda senden (11) ucuz getir dir hāmmāl dahı vardur dirse şaķın inānma didi civān gülüp hiç tınmadı gene (12) sepedi başına alup hādım ile gitdi az gitmedin kaşd ile segürdüp sepedi başından yire düşürdi (13) [içinde her ne] var ise pāre pāre oldu pāreleri etrāfa saçıldı hādım başın döge (14) başladı hāy neyledüñ didi civān ağā azacuk şabr it saña bir nesne vireyin didi hādım de itdügi fesāda (15) bir çāre söyler şanup di ne dirsın göreyin didi eger civān saña bir kimesne bunlaruñ içinde (16) bir şāğ kadeh kaldı dirse zinhār sözine inānma atasın bilmez midüñ ki ucuz bahālu hāmmāl kalb u saft (17) olur beni niye tutarduñ didi hādım döginerek sarāya döndi civān da yolına gitdi **hikāyet** (18) getürmişlerdür ki Emīrū’l-mü’minīn Mu‘tez’üñ bir kulu oğlu var idi adına Yūnus dirler di hūsn ü cemālde (19) Yūsuf-ı şānī idi şöyle ki ol zamānda anuñ hūsnī ile zarb-ı meşel iderler idi Mu‘tez anı be-ğāyet (20) severdi ‘ aşık-ı bī-karārı ve hūsn ü dil-figārī idi Mu‘tez’üñ Hāmdūn adlu bir nāzik nedīmi (21) var idi birgün andan şordı ey Hāmdūn bunu sen de sever misin didi nedīm yok didi Mu‘tez (22) n’içün didi Hāmdūn anuñ içün ki ben senüñ sevdüğüni seveyin belki seni seveni seveyin didi Mu‘tez’e (23) bu söz hoş gelüp aña vāfir in‘ām itdi **hikāyet** Hālid bin Ezher eydür Hāsan bin Sehl (24) beni emīrū’l-mü’minīn Me’mūn öñüne ibtidā eyletdügi vaķt çün hūzūrına girüp hıdmet itdüm baña (25) aduñ nedür diyü şordı ben de Hālid’dür didüm ya atañ adı nedür didi ben de Ezher didüm ya nirelūsin (26) didi Qāşān vilāyetinden didüm kağı köyden didi Ebrūz köyünden didüm Qāşān’dan bir müveddet (27) köydür Me’mūn gülüp baña sen bir pīr imişsin şā’ir anuñ vaşfindadur diyüp bu beyti okıdı (28)

Beyt: fe‘ülün / fe‘ülün / fe‘ülün / fe‘ülün

Ne-dāniste būdem ki nān mīve bāşed

Be-nezdīk kavmī yaķın şod be-Qāşān

ma‘nāsı ben itmek mīve olduğın (29) bilmezdüm illā Qāşān’da bir kavm yanında yaķinen bildüm ki böyle imiş dimekdür ki Qāşān’ı hicv ider Hālid (30) eydür ben de eger emīrū’l-mü’minīn icāzet buyurursa bu söz söyleyin didüm söyle didi du‘ā idüp

(31) emîrû'l-mü'minîn celâl ü ikbâlle pây-dâr olsun şâ'ir bu beyt ile Kâşân'ı hicv itmemiş belki (32) medh idinmişdür bu cihetden ki Kâşân'ı itmegi be-gâyet pâk ü pâkize ve laîfdür her kişi anı (33) letâfetinden mâve şanur aña yiyüp yiyüp toymaz şâ'ir anı görmüşdür nân mâve gibi

[325a] (1) laîf olduğın bilmezdim andan Hasan bin Sehl buña bir vilâyet gör didi ol da Gürgân ve Taberistân (2) vilâyetlerden tevcih imdi baña virdi **hikâyet** getürmüşlerdür ki birgün Emîrû'l-mü'minîn Manşûr (3) eli altında olan cümle a' yân-ı hadem ü haşemini ve neskeretûn beglerini ve pehlivânlarını huzûrına cem' eyledi (4) ve anlara 'itâb u gâzab yüzünden kelimâta başlayup anlarıñ zabt umûr-ı vilâyetde taqşirlerin beyân (5) haddinde 'aceb hâletdür Benî Ümeyye içinde bir oğlan ya'nî Haccâc yalñuz başına Horasân ve 'Irâk ve Yemen (6) ve Hindüstân memleketin zabt eyledi kimse muhtâc olmadı bizüm eyyâm-ı devletimizde bunca begler ve ferr ü begler (7) begimiz var hiçbiri bir iş başarımaz birisi bir memleket zabt idemez didi ve her birinün yüregine (8) bir tîr tîz ve nîzeyi tîz urdı cümle başın aşağa itdiler halvet ü hıdmeti vaqti idi muqâbelesinde kimse söz (9) söylemege kâdir olmadı her biri sükûtı olı gördi illâ 'Abbâs bin 'Ömer ki başın kaldurup eger emîrû' (10) l-mü'minîn baña emân virürse buyurduğunuñuzun ben cevâbın vireyin didi halife söylemek gerek (11) didi 'Abbâs yâ emîrû'l-mü'minîn Benî Ümeyye ol oğlanı muṭlaqu'l-'inân itmişler idi ya'nî cümle taşarrufı (12) anıñ eline virmişler idi hall u 'aḳd u ḳabz u başt urmak tutmak aşmak ve başmak ve almak virmek (13) hep elinde idi kimseye tanışmaz idi emîrû'l-mü'minînün hıdmetinde biñ Haccâc gibi benümle Haccâc'dan (14) daḳı biñ kimseler var ammâ içlerinden her ḳangısı bir aḳçeye elin uzatsa elin kesersin (15) anuñiçün anıñ elinde işler ilerü varurdu bunlar elinde bağlandı ḳaldı eger Haccâc'a (16) virülen ruḫşat bunlara virilse Haccâc'dan niçe ḳat yig hüneler iderdi Manşûr toḳrı (17) söyledün ammâ dînimüzi dünyâya şatamazuz diyü buyurdu ve anlardan bu bir söz ile ḫoşnûd oldu (18) **hikâyet** getürmüşlerdür ki birgün emîr sened-i dîvân itmişdi önüne ḫâşâ maḫşdur diyü (19) bir kimse getürdiler emîrû'l-mü'minîn andan bu didükleri ḫareketi ider misin diyü şordı ḫâşâ bir yalân (20) diye üzerüme uçurdılar sizün üzeriñüzde uçurduḳları yalân gibi hiç aşlı yoḳdur didi (21) irmek için de sözi bir taḳ oldu ammâ dîvânında il içinde şormağa nâ-gâh bir naşîhat ola (22) diyü iḳdâm itmedi dîvânı şavruḳduḳdan soñra muḫtesî tenhâ getürüp şordı ya benüm ḫaḳḳumda iller (23) uçurduḳları ne yalândur benüm için ne dirler didi miḫnet size sizi dimezler mi andan yalân degül midür (24)

sizüñ ehl sen de nire giriñüzüñ gül gibi ağı ağ kızılı kızıldur ašlā senedilere müşābehetiñüz yokdur didi (25) emīr anı şalıvirdi **hikāyet** Aḥmed bin Ebī Ḥālid ki vezīr-i kāmīl ü ‘ākīl idi ammā nāzik-ṭab‘ (26) olmağın tīz incinürdi az bahāne bile mizācumı müteğayyir olurdu günlerde birgün emīrū’l-mü’mīnīn (27) önünde gāye emīrū’l-mü’mīnīn’üñ ḥāzretinde faızdan her kimse bir mu‘īn ü zahīresi ile ḥayr bulur (28) anuñ terbiyyeti ile kuvvet tutar senüñ ḥaşin kuvvetüñe bā‘ iş nedür sen kimüñ kanadı ile uçarsın didi tamāma (29) benüm mu‘īn ü zahīrem ehliyetümdür her nesnenüñ ehli ve her işüñ eriyin didi Aḥmed bin Ḥālid’i bileyin (30) söyleme ne ehliyetüñ var görelüm didi tamām bu kadar [ehliyetüm] vardır ki eger bir kimse baña şorsa (31) ve dirlüğüñ ehli misin dise ehliyin diyebilürin didi Aḥmed bin Ḥālid ḥacl olup tınmadı (32) **hikāyet** getürmişlerdür ki birgün Zeyd bin ‘Ali rażıya’llāhu te‘ālā ‘anhu Ḥālid-i Ḳurā’nuñ yanına girdi (33) meger Ḥālid önünde cehūdlaruñ ulularından bir cehūd ḥāzır idi Zeyd Ḥāzretleri yanına girdi Ḥālid

[325b] (1) cehūdđan şordı ne nedür ki cehūdđlar saña ta‘zīm iderler ve ne sebeb ile anlaruñ muḳtedāsi olduñ seni (2) ulu tutarlar didi cehūd anuñiçün ki ben Dāvud Peyğamber neslindenin didi Ḥālid senüñle Dāvud Peyğamber (3) ‘aleyhi’s-selām kaç ata geçdi ola didi cehūd ben kırk ikinci baıındanın didi Ḥālid cehūda (4) işte bu Zeyd bin ‘Ali ki içerü girdi oturuyorur idi bizüm Peyğamberümüz neslidür bunuñla Peyğamberimiz arası (5) üç atadan artuḳ degüldür didi cehūd pes sen de ulula şol kimsenüñ neslini ki Ḥaḳḳ Te‘ālā anuñ sebebi (6) ile seni ulu itdi didi Ḥālid ben bunu uıunmaḳ fikrindeyin elbetde tedārik iderin didi cehūd ne fikr (7) itmege muḳtācdur hemān ḥaḳḳ-ı ḥürmeti vir hīç te’ḥīre ḳoma ululayacaḳ iseñ hemān gör didi Ḥālid niçe (8) göreyin didi cehūd birgün ḳaḳ ulu otursun ḥükm ü ḥükümete başlasun didi Ḥālid ben iderdüm (9) tā ḥalīfemüz Hişām bin ‘Abdu’l-Melik rāzı olmaz didi cehūd Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ rızāsından (10) beni Hişām’uñ ḥıdmeti ve rızası men‘ mi ider didi Ḥālid cehūda incinüp tınma ḥuzūrumdan kemā müte‘allıḳla (11) çık git yoḥsa saña ḳazām ṭoḳınur didi cehūd eger Ḥaḳḳ Te‘ālā beni ḥıfz u emānında tuta hīç (12) bir kimse başumdan bir kıla ziyān getürmege muḥādır degüldür didi bu söz buraya irdügi gibi Zeyd bin ‘Ali (13) Ḥāzretleri ḳaḳdı gözi aydın olsun Peyğamber’üñ şol işiyle ki cehūduñ i‘tikādı anlardan yig (14) ola diyüp gitti **hikāyet** Heybetu’llāh bin İbrāhīm Meḥdī’den rivāyet iderler hīç ‘ömrümde beni Mu‘ taşım (15) ḥalīfenüñ önünde Me’mün ḥalīfenüñ oğlı utandırduğı kimse utandırmadı didi nice didiler birgün (16) emīrū’l-

mü'minîn Mu'taşım'uñ oturur idüm yâkût taşlı bir yüzügüm var idi elümde dönderiyorırdum (17) nâ-gâh Me'mün hâlifenuñ oğlı içerü geldi henüz on yaşında oğlan idi oturduğı gibi (18) elümde yüzügi gördi bu yüzügi kıanda bulduñ didi ben de atañ Me'mün zamânında tavında idi (19) benüm nâ-hakķ mālum almış idi işte emirü'l-mü'minîn Mu'taşım devletinde tavından çıkardım 'ale'l-fevr atamuñ ki (20) seni öldürmedi bu zamāna diri kıodı şükriñ bilmeyicek zamânında bir yüzügüñ tavından çıkarmağıla hîç (21) emirü'l-mü'minîn Mu'taşım'uñ şükriñ idebilesin didi ben hacl oldum hâzır olanlar ol başda oğlanuñ (22) bu mertebe kelimâtına ve 'ukalā vü kıyâsetine hayrân oldılar didi **hikâyet** getürmişlerdür ki Aħmed bin Ebü Hâlid'üñ (23) vezâreti zamânında olup meşâlih görürken enşâr neslinden bir A'râbî öñüne girdi aña maşlahatın (24) 'arz iderken vezîre karşı söyledi Aħmed Ebü Hâlid ğazaba geldi aña incinüp söğdi A'râbî ey (25) vezîr ne tarılırsın Hâķķ Sübhānehu ve Te'âlâ Peyğamber'i Muħammed Muştafâ'ya şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem virmedügin saña (26) virmişdür bir pâre şabr eyleye didi Aħmed küfr söyleme baña ne virdü ki anı Peyğamberi'ne virmemiş ola didi (27) A'râbî belî öyledür saña bed-hü virdi aña virmedi belki anı hulķ-ı ħasen virdi nete Kıur'an'da buyurur (28) **ve inneke le'alâ ħulukun 'azîm**⁸³ ya'nî yâ Muħammed sen ħalk-ı 'azîm üzeresin diyü buyurur didi Aħmed Ebü Hâlid (29) güldi vezîr ehl-i nifâķdan ağladı bu lañfesıyla hem maşlahatın bitürdi hem aña ħil'at virdi (30) **hikâyet** getürmişlerdür ki bir vaķtde Ebü Müslim-i Ħorasānî 'asker ile sefer üzere giderken a'yân-ı 'askeri (31) içre iħtilâf oldu ba'zı ħuşuşdan birbirlerine düşler Mecâşî' adlu begi seferden dönmek için (32) Ebü Müslim'den icâzet istedi Derîd-i Ħorasānî adlu bir vezîri var idi aña hoş geldi diledi ki (33) aña icâzet virmekden Ebü Müslim'i men' eyleye aña bu âyeti okıdı **innemâ yeste'zînuke'l-lezîne lâ yu'minüne**

[326a] (1) **bi'llāhi vel yevmi'l-âħiri ve vertâbet kıulübuhum fe hum fi raybihim yeteraddedüne**⁸⁴ aşlda âyet-i kerîmenüñ sebab-i nüzülü (2) bu olmuş idi ki Uħud ğazāsına vesâir ba'zı ğazâlara gitmek için müselmânlar arasında olan (3) münâfıķlar bahāneler kıurup Peyğamber Ħazretleri'nden izñ istemişler idi anlar ħakķında bu âyet-i kerîme nâzil (4) olmuş idi ma'nâ-yı şerîfi budur ki senden kâfirler ile uğraşa gitmeyüp kıalmak için izñ (5) istemez illâ şunlar isterler ki ne Allāhu Te'âlâ'ya imân getürmişlerdür ve ne kıyâmete henüz kıalbleri senüñ (6) peyğamber olduğında şübhe üzerinedür egerçi şuver-

⁸³el-Kalem, 68/4.

⁸⁴et-Tevbe, 9/ 45.

i imānda görünürler münāfiklardır sözlerine inānma (7) dimekdür Dāvud-ı Ḥorasānī ki Müslim'e bu āyeti okımağdan 'arz Mecāşī' den virmege izn istedi (8) bir ay maşlahatdur hemān kaçup kırtulmağ ister demek isterdi Mecāşī' 'ālim ü kāmīl kimse idi (9) muḳābelesinde def' -i münāfikīn ḥaḳḳında öyle buyururdu ise dostlar ḥaḳḳında Ḳur'an-ı Ḳadīm'de (10) **fe-izā este'zenūke li-ba'zī še'nihim fe'zen li-men şī'te minhum**⁸⁵ (11) ya'nī yā Muḥammed eger mü'minlerden senūñ dostlarıñ ba'zī maşlahatların ve kendü mühimmelerūñ görmek (12) için senden izn isterler anlardan diledigūñe izn vir diyü buyrulmuşdur didi Ebū Müslim'e (13) muḳābelede bu cevābı gelüp aña icāzet virdi **ḥikāyet** getürmüşlerdür ki Mu'āviye'nūñ (14) ḥilāfeti Züveydiyētü'l-Esed nām bir kimse ḥurūc itdi fitne-i 'azīm ḳopardı Mu'āviye diledi ki (15) anūñ def' i için üzerine 'asker göndere emīrū'l-mü'minīn Ḥasan'dan rażıya'llāhu 'anhu istid'ā (16) itdi ki gönderecegi leşkere ser-'asker ola vara anūñla uğraşa fitnesini def' ü def' idi (17) vire Ḥazret-i Ḥasan rażıya'llāhu 'anhu iltimāsını ḳabūl itmedi ben müslümānlarıñ maḥzāh-ı işlāḥ aḥvālī (18) için arada ḳan dökmekeyin diyü senūñle şulḥ idüp ḥaḳḳ-ı ḥilāfetden vaz geçdüm şimdi varayın (19) senūñ maşlahatuñ için cenkler ideyin müslümānlar ḳanı mı dökkeyin cenk itsem ol senūñle iderdüm (20) didi bu cevāb-ı ma'ḳülle anūñ istid'āsını def' eyledi **ḥikāyet** Ebū Hureyre ḥazretleri (21) rażıya'llāhu 'anhu eydür birgün Mu'āviye'nūñ ta'āmına ḥāzır oldum süfre düşünmüş idi oturdūğ (22) Mu'āviye'ye Emīrū'l-mü'minīn 'Alī'nūñ adamı geldi ḳapudadur didiler içerü getürūñ diyü buyurdu (23) gördüm bir A'rābī içerü gelüp süfre kenārına oturdu gördi Mu'āviye'nūñ önünde bir ḳuzı (24) büryanı tırur hemīñ elin uzadup ḳurt gibi ḳuvvetile çekdi ḳuzıyı pāreledi bir pāresin (25) önüne ḳoyup yiye başladı Mu'āviye bundan be-gāyet bī-ḥuşūr oldu incindi āḥir ğazabın ḥazm (26) idemeyüp ey A'rābī meger bu ḳuzınuñ anası seni boynuzile sarsmış gibi yavrusın ne 'aceb (27) ḥışmla pāreledūñ didi A'rābī ḳuzı yā Mu'āviye meger bu ḳuzınuñ anası saña süd virmiş (28) gibi yavrusına ne 'aceb şefḳat idersin didi Mu'āviye sākit oldu ḥacāletinden nesne (29) söylemege ḳādir olmadı yimege meşğūl oldu meger Mu'āviye A'rābī'ye gözedürmüş anı görmüş (30) ey A'rābī şaḳın elüñdeki loḳmada bir ḳıl var bile yuḫarsın bağarsağūña tolaşur (31) didi A'rābī tiz loḳmayı elinden atdı ḥarāmdur şol caḥilūñ yimegin yimeñ ki ırāğdan (32) ḳonuğūñ yidügin gözleye loḳmasında ḳıl varduğın göre didi Mu'āviye

⁸⁵en-Nūr, 62.

evvelkiden dağı (33) artuđ ħacil oldu zira mest ü ceħlle meşħur idi **ħikāyet** getürmişlerdür ki Mūsā

[326b] (1) Ĥādī bir vaċtde bir kātibinden incindi ĥuzūrına getürdüp aña ‘ itāba başladı ve aña isnād (2) olunup kendüyi aġzāya müveddī olan cerāmī kātibün yüzine ħarşu bir bir saydı aña envā‘ i tehdid (3) itdi kātib yā emirü‘l-mü‘minin eger bu sayduċlarıñuzuñ her birinden ‘özr dileyüp cevābların virürsem (4) emirü‘l-mü‘mininün sözini redd itmiş olurım sizi tekzib olur ĥāşā ki ben bunı idem ve eger itmedüġüm günāħ (5) i‘tirāf idersem hem kendüye bühtān itmiş olurım hem bī-günāħ muvāħiz ikisin de itmezin velikin (6) önünüzde maċām-ı istiġfārdın ya beni günāħları itmiş tutuñ ‘özrüm var ise ħabül idün veyā itmemiş (7) tutuñ vazgeçün didi bu ma‘nāda hem bir beyt oċıdı ĥalifeye ta‘ yiri ĥoş gelüp defter-i berātına (8) elüm ‘ avf çeküp raħm-ı tekrimle merċüm itdi **ħikāyet** ‘Abdu‘llāħ Ĥurā‘nuñ Zerām adlu bir ĥādim ħulı (9) var idi ol eydür Emirü‘l-mü‘minin Mañşür‘uñ veziri baña emr itdi var Medīne‘en Ca‘fer bin Muħammed bin (10) ‘Ali bin Ĥüseyn bin ‘Ali‘yi rażıya‘llāhu ‘anhum Baġdād’a Emirü‘l-mü‘minin Mañşür’a getür didi ben de gitdüm (11) Medīne‘ye varup anları ħaldurdum baġlara da alup gitdüm Necef vilāyetine gelicek birgün Ca‘fer deveden (12) indi abdest alup iki rek‘at namāz ħıldı andan başın göġe tutup elin yukaru ħaldurdu ve dilin (13) depredüp bu vechle du‘ā itdi **allāħümme bi-ke‘stefütüh** ya‘nī yā rabb fetħ-i bābı ancaċ senden (14) umarın **ve bi-ke‘stebħüc** dağı yā Rabb dileġüm ħabül itmeġi ancaċ senden isterin **ve bi-Muħammeduin**(15) ‘abdike **ve resūlike** ileyke eteveccehu ve hemin ħuluñ ve peyġamberün Muħammed vesilesi ile ancaċ saña (16) teveccüh iderin **ve es‘elüke bi-ħayrike** ‘an ĥayrihi dağı senün ĥayruñla bu yanına varacaġum ħişinün (17) senden ĥaberin isterin **ve e‘uzu bi-şerrike** ‘an şerrihi dağı anuñ şerrinden şirke şaċınurın ya‘nī (18) ol baña şer ħaşd iderse sen aña şer irġör anuñla benden şerri def olsun **allāħümme seħhil li-** (19) **mey‘ünetihi** yā Rabb baña anuñ zaħmetini ħolay eyle **ve zālike şu‘übetehu** dağı beġlüġini baña (20) nesne vir **ve’kfini mine’ş-şerri ekserā mimmā eħāfü** dağı beni şerden ħorċduġumdan artuğ (21) şaċla didi andan elin yüzine sürüp ħalkdı yine devesine bindi gitdük Baġdād‘da anı toġrı (22) ĥalifenün sarāyına iletdüm Ca‘fer‘i getürdiler diyü kendüye ĥaber itdiler iċerü getürün diyü buyurdu (23) perdeyi açdılar yanına ġirdi Ca‘fer‘i ġörince ta‘zīm ü tekrim itdi yol zaħmetinden ĥātırın şordı (24) andan ey Ca‘fer saña ma‘lumdur ki ‘Abdu‘llāħ bin Ĥüseyn‘uñ oġulları İbrāħim ve Muħammed fitne ateşin yaluñladur (25) dılar dağı şaċlandılar ħorċarın gene ĥurüc

ideler tedârikleri haber ola seni andan ötürî getürtdüm ki (26) anlaruñ kanda idüklerin baña diyesin anları tutam fitnelerinden emîn olam didi Ca'fer yâ emîrû' (27) l-mü'minîn Hudâ haqqı ben anları evvelâ şeylerden men' idüp şefkat yüzünden ben anlara çok (28) naşihat itdüm kabûl eylemediler ben anlardan çekildüm artuğ anlaruñ sırlarına korğum yoğdur zîrâ ben anlaruñ (29) fi'llerin âhiri nolacağın bilürin ve eger beni dirseñüz her hâlde sizüñ fermânuñuza mu'î'in zâhirüm (30) ve bâtınım size ihlâşda birdür ammâ emîrû'l-mü'minîn gerekdür ki hiç anlar için endişelenmeye zîrâ (31) anlar bile halkuñ ahvâli Haqq Te'âlâ Qur'an-ı Kadîm'de münâfıklar hâlerinden haber virdüğü gibidür ki buyurur (32) **le-in uhrîc lâ yuhrîcüne ma'hûm ve le-in kıtilû lâ yenşurûnehum ve le-in naşâruhum**

[327a] (1) **le-yuvelenne'l-edbâre şümme lâ yünşarûn**⁸⁶ ya'nî egerçi münâfıklar şaygezleri (2) kâfirlere eger sizi müslümânları diyârîñuzdan çıkarurlarsa siz de sizüñle bile çıkaruz ve eger (3) anlaruñla uğraşursañuz size yardım iderüz dirler ammâ yalân söylerler şaygezler ne bile kezb iderler eger (4) diyârlarından çıkarurlarsa anlar ile bile çıkamazlar ve eger uğraş itseler yardım itmezler şanup (5) yüzleri andan sonra hiç manşûr olmazlar çün anlar ile halkuñ mu'âmelesi bu yüzden olıcak (6) andan sonra size ne zarar vardur didi emîrû'l-mü'minîn Manşûr andan bu sözi işidicek (7) nihâyet mertebede sevindi ve Ca'fer'i razıya'llâhu 'anhu gönül hoşluğu ile yine Medîne'ye gönderdi (8) **hikâyet** getürmişlerdür ki Tureyh-i Şakâfî adlu şâ'ir-i mâhir birgün Emîrû'l-mü'minîn Manşûr'uñ dîvânına (9) gelüp şâ'irler arasında tururdu meger bu Tureyh şâ'ir andan evvel hulefâ-yı Benî Ümeyye'den Velîd bin Yezîd'i (10) bir 'Arabî şî'rinde medh itmiş idi medhinüñ Türkîce ma'nası bu idi eger sen yollarda kimseye yol virme (11) diyü fermân itsüñ def'i bir kalkar yollar tağ olur kimseye yol virmezdi ve eger tağlarda yol ol (12) iller üzeründen geçsünler diyü fermân itsüñ def'i bir aşğa iz tağlar düz yollar olur iller (13) üzeründen yürürler idi demek idi emîrû'l-mü'minîn Manşûr anı gördüğü gibi önüne çağurup (14) **kâtilekâ'llâh yâ Tureyh** ya'nî yâ Tureyh Allâh seni öldürsün Allâh'dan korğmaduñ mı ki Velîd'üñ medhinde (15) şu aşl şî'r söyledüñ diyü ol şî'ri okıdı Tureyh cevâbında yâ emîrû'l-mü'minîn Allâhu Te'âlâ (16) şahiddür ki ben ol şî'ri Velîd'e okurken ol şî'rle tevhid murâd idinmişdüm gönlümden (17) Haqq Te'âlâ'ya tutmuşdum ki senüñ fermânuñ yazup şöyle cârîdür ki yola tağ ol dirseñ kalkar tağ (18) olur tağa yol dirseñ iz yol olur diyü fikr itdüm ammâ çün maqâm-

⁸⁶el-Haşr, 12.

ı ihtiyaçda idüm zarūrī (19) Velid'e kendüyi medh itmek şüretinde gösterdüm didi Mansūr halıfeye hācibi Rebī' 'a görür misin (20) sözini ne gözi teveccüh itdi diyüp şā'ire hil' at virdi **hikāyet** getürmişlerdür ki (21) bir vaktde bir begüñ öñine iki kimse getürdiler biri humar içdi ve biri zındıkdur hākim öñünde şā'id (22) oldu didiler anı getüren kimseye var ikisinde al git humar içine hadd urup şalıvirsünler (23) zındıka siyāset itsünler diyü buyurdı def' i humar içine tedārike kābil feryād idüp meded sultānum (24) her birimüzi ayru ayru kimseyile gönder cā'iz ki bu adam yañıla beni zındık yirine añlada zındıka (25) idecekleri siyāseti baña ideler tedārik kābil olmaya didi ol big güldi buyurdı ser-hūşı (26) şalıvirüp zındıka siyāset itdiler nezāket tab' indan bir lañıfluk ile kendüyi 'uqūbetden hālāş (27) itdi **hikāyet** getürmişlerdür ki Hārūn er-Reşid'üñ veziri Ca'fer ile Muḥammed bin Aş'aş (28) arasında ba'zı muḥālefet oldu bu cihetden Hārūn Muḥammed bin Aş'aş'a hışm eyledi Ca'fer (29) diletti ki anuñ hışmını def' ide yā emirü'l-mü'minīn Ṭāhir aña bu hışmı Allāh için idersiz gayrı (30) garezüñüz yokdur ammā Allāhu Te'ālā kullarına yokdur nesne için hışm eylemez meger aña bir āhir nesne (31) için hışm idersiz didi Hārūn bu i' tizarı begenüp hıdmetden vaz geçdi **hikāyet** (32) dirler ki çün Emirü'l-mü'minīn Mansūr oğlu Ca'fer'e Fuḫayl bin 'Umrān-ı Kūfi'yi vezir itdi (33) meger bu Ca'fer'üñ Mecide adlu bir ādiye var idi Ca'fer'üñ cümle umürünü ol zabt iderdi

[327b] (1) Fuḫayl aña vezir olup aḫvālinüñ zabtına bu mübāşir olıcağ dāye bunu göndermedi Fuḫayl Mansūr (2) halıfeye nifāk itdi ḫaqqında kabīḫ nesnelere söyledi nā-sezā isnādlar eyledi āhir halıfeyi muḫkem (3) aḡzāb idüp ḫatline āhir itdürdi ve Ziyān adlu bir cellād kulu var idi aña çağurdı var Fuḫayl (4) siyāset eyle didi ziyān gitdüğü gibi halıfenüñ yanında ḫāzır olanlar biz bu zamānda rehd ü emānet (5) ü istikāmet ile Fuḫayl gibi kimse eglenmez ve bir 'aql u dīni eksük 'avretüñ söziyile anuñ gibi 'ākil (6) ü dindār kimseye kıymağüñ ne ma'nāsı var didiler Mansūr anuñ siyāsetine emr itdüğüne pīşmān olup (7) bir hıdmet-kāra daḫı emr itdi ki Ziyān'üñ ardınca varup diye Fuḫayl'üñ siyāsetini te'ḫir ide ittifāk (8) hıdmet-kār varınca Ziyān Fuḫayl'ı tamām itdi hıdmet-kār varup anı maḫtül buldı dönüp geldi (9) halıfeye ḫaber virdi ḫalife bundan ziyāde incindi buyurdı Ziyān'ı çağurdılar öñüne geldi (10) aña hışm ile bir müslümānı bī-günāḫ niye öldürürsün didi Ziyān emirü'l-mü'minīn ger her ne emri olsa (11) nāfızdür aña muḫālefete kim kādir dirsiz öldür didüñüz ben de öldürdüm didi ḫalife ḡazabından ey (12) fāsıḫ ben saña 'ale'l-itlāk bī-günāḫ bir müslümānı niye öldürürsün diyü şorarin

baña maḥşūş (13) Fuẕayl katl itdügüñ cevāb-ı ḥāşın virürsin tutuñ şunuñ elin ayağın bağlañ Dicle'ye atuñ (14) didi derḥāl anı yıķup elin ayağın bağladılar ayağından süriyüp giderken ayā emīrū'l-mü'minīn (15) bir söz söyleyin diñle andan şoñra emrin yirine iletsünler didi ḥalīfenüñ ne dir görelüm didi (16) Ziyān yā emīrū'l-mü'minīn kendü 'ammuñı ve 'Abdu'llāh bin Ḥasan'ı ve Ḥüseyn'i ve evlād-ı Resūl'den tamām (17) on iki kimseyi ki şaḥīḥü'n-neseb seyyidler idi cümlesin bu Fuẕayl sözi ile bī-günāh olurduñ (18) ķo Fuẕayl'uñ öldügi daḥı yig oldı senden evvel anlaruñ ķanların Fuẕayl'dan şorsunlar sen (19) sen anı Fir'avn ile Hāmān öldi altında ḥabs eylesünler sen bir pāre bunda egleni tur (20) rāḥat oturur didi Mansūr gülüp ķoñ şu mel'ünü gitsün didi şalıvirdiler gitti (21) **ḥikāyet** getürmişlerdür ki tārīḥ hicretüñ iki yüz ellinci yılında 'Abdu'llāh bin er-Rā'y Mışr'da (22) Me'mün ḥalīfeye 'āşī oldı Me'mün askerle 'Abdu'llāh bin Ṭāhir'i anuñ üzerine Mışr'a gönderdi ki (23) vara anı men'-i def' eyleye Mışr'ı elinden istiḥlāş ide çün Mışr'a yakın vardı 'Abdu'llāh (24) bin er-Rā'y aña biñ oğlan gönderdi ki her oğlanuñ biñ altun var idi ve nāme yazup içinde (25) gelse benümle bile olasın işte bu oğlanlar ile bu kadar mālī saña anuñ için gönderdüm ki senden (26) nesne dirīğ itmedügüm bilesin didi ve anı bu tarīķ ile muṭī' idüp kendüye ' idüp kendüye esin didi ve anı bu bi'llāh bin Ṭāhir'e nāmesi irişecek arķasına bu āyet-i kerīmeyi yazup gene kendüsine (28) gönderdi **etümiddüneni bi-mālin fe-mā ātāniya'llāhü ḥayrun mimmā ātāküm bel entüm bi-hediyyetiküm** (29) **tufriḥüne**⁸⁷ ma'nāsı baña māl ile mi meded itmek istersiz ki baña Allāhu Te'ālā siz ve bir dükeliden (30) ḥaberlidür dimekdür bu cevāb-ı laṭīfe aña cevāb gönderdükden şoñra Mışr üzerine yürüdi vardı (31) 'Abdu'llāh bin er-Rā'y tutdı Me'mün'a gönderdi Mışr'ı anuñ elinden fetḥ itdi bu ḥaberi Me'mün'a (32) vāşıl olıķ Mışr beglügini 'Abdu'llāh bin Ṭāhir'e virdi kābil olıķ **ḥikāyet** bir kimse Ma'rūf-ı Kerḥī (33) 'aleyhi'r-rahmetu ḥazretlerinden şordı rızķımı kesbile mi taleb ideyin yoḥsa şöyle oturayın rızķum

[328a] (1) beni bulur diyüp kār u kesbe meşğül olmayın mı didi Ma'rūf-ı Kerḥī rızķı Allāhu Te'ālā'dan kār (2) u kesbe meşğül olmağıla taleb itmek yigdür anuñ'çün ki Ḥakḳ Te'ālā Kelām-ı Ḳadīmi'nde buyurur **ve huzzī** (3) **ileyki bi ciz'in naḥleti tusāķıt** 'aleyki ruṭāben cenīyyā⁸⁸ ya'nī her māṭāleti bilüñ (4) ḥurmā diyü tereyi diyü buyururdu kendüsi ḥod kādīr idi ḥurmā ṭalını kımıldansa ḥurmā dökülse (5) yiye likin Ḥazret-i

⁸⁷en-Neml, 36.

⁸⁸el-Meryem, 19/25.

Meryem'e kesb tarîkin gösterdi didi ve Şeyhü'l-İslâm 'Abdu'llâh Enşârî (6) bu ma'nâda Pârsî bir hûb beyt dimişdür ki tercemesi budur

Beyt: fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Elüni kesbe depredüp her ân

(7) Rızkı um Hakk'dan olmağıl küfrân

hikâyet Emîrû'l-mü'minîn Me'mûn halîfe zamânında Ahvâz (8) memleketinüñ begi Aḥmed bin 'Amr'dan halk halîfeye şikâyet idüp cevri ve vezâmetden muḥkem zâr u feryâd (9) eylediler Me'mûn anı 'azl idüp der-gâhına gelmege fermân eyledi çün Aḥmed ma'zûl olup dergâhına (10) geldi kendüye bulaşduğı gibi aña melâmet idüp hışmla sögmege başladı benüm şehrlerümi (11) zulmile virân ve halk-ı perîşân itmişsin bu sâ'at buyurayın başını teninden cüdâ itsünler (12) didi Aḥmed bin 'Amr da emîrû'l-mü'minîn râst ammâ kıyâmet güninde emîrû'l-mü'minîni halk-ı (13) 'âlem huzûrına getürüp devri-kurslar ferîştahlar cemî'-i a'mâliñüzi Hakk Te'âlâ'ya 'arz idüp öñünde (14) günâhlar yigri şaysalar orada siz neden hazz iderdiñüz didi halîfe günâhı 'afv itmekden (15) didi halîfeye Aḥmed imdi bu dem benüm de katumda hiç 'afvdan lezîz nesne yokdur bu hazzdan (16) maḥrûm eylemeñ ki yarım Hudâ-yı Te'âlâ da emîrû'l-mü'minîni ol hazzdan maḥrûm eylemeye didi Me'mûn'a sözinden (17) vaqt-i kalb hâşıl olup cümle suçundan vaz geçdüm seni 'afv eyledüm ol vilâyetüñ belüğüñ gene saña (18) virdüm ammâ şu şartla ki min-ba'd kimseye cevri te'addî eylemeyesin re'âyâyı ri'âyât ide içlerinde (19) 'adl-i dâd eyleyesin şöyle ki bu def'a dahı zulmüñ işidem hiç emân virmez başuñ keserin didi (20) Aḥmed bin 'Amr da öñünde hıdmet idüp istiğfâr eyledi bu bir sözile hem ölümden halâş oldu (21) hem beglügi eline girdi **hikâyet** birgün Emîrû'l-mü'minîn Mu'taşım halîfe sarâyınuñ bahçesinde (22) oturup sarâyınuñ etrâfindan geleni geçeni temâşâ iderdi nâ-gâh gözi bir yire tokundu ki (23) arkasında bir desti elinde bir bardâk gelenüñ geçenüñ öñüne gelüp şu şunup şakâluk ider (24) halîfe anuñ hâline rahm idüp buyurdı vardılar pîri getürdiler aña yâ pîr kaç yaşındasın (25) didi pîr de yetmiş beş yaşındayum didi halîfe saña bir nesne şorayum bundandur ki sizün 'ömrüñüz (26) uzun olur beglerüñ ve pâdişâhlaruñ mâl u minâl ehli kimselerüñ ekşeriyen 'ömrleri az olur didi (27) yâ emîrû'l-mü'minîniñ Hakk sübhânehu ve te'âlâ dünyâda her kimseye ki miqdâr rızık itmiş ve anı (28) fuqarâya az az virür lâ-

cerem bir miqdār ielrūce sürer egerçi miḥnetle virülür çokca yaş ammā (29) aşḫāb-ı devlete ve aḡniyāya kısmet itdügi rızkı bir uğurdan çokca çokca virüp lā-büdd (30) tizcek döğünür ilerü varmaz egerçi ḫuzūr u refāhiyetle dirilür az yaşar didi ḫalīfeye (31) pīrūñ cevābı hoş gelüp buyurdu iki yüz altun virdiler du‘ā vü şenā iderek ḫalīfe öñnden (32) çıkup gitdi bir hefteden soñra ḫalīfe gene bi-‘aynihi ol pencereden taşra ḫalkı temāşā (33) iderdi gördi ol pīr ṭolanduḡı yirde bir tāze oḡlan bi-‘aynihi pīrūñ arḫasındaḡı

[328b] (1) desti ile elindeki bardaḡıla sarāyuñ eṭrāfında dönüp gelene geçene şu ulaşdurur şaḫāluk (2) ider ol pīr ḫātırına düşdi varuñ şoruñ ḫālī noldı diyü buyurdu birlügi üç gün (3) içinde vefāt itdi bu şaḫāluk iden anuñ oḡlıdur didiler göñlinden ne hoş ‘ākil (4) kimse idi ve ne ḫüb söylemiş idü ki didügi gibi oldı çün anuñ rızkını Ḥaḫḫ te‘ālā (5) bizüm ḫazā’inimüzden bir uğurdan şundu ḫāl-i dige-gün var yete ‘ömri serengün olup ḫareketi sükūta (6) bezl oldı diyü buyurdu ve Ḥāḫānī ki şu‘ārā vü münḫadd kıbne-i ‘Acem’ dendür bir ḫaşidesinden bu beytde işāret (7) itdügi bu ḫikāyetdür ki

Beyt: *mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün*

Çün ki dil-i ferāḫī dil-i ārzü kuned

An kışsa-i ḫalīfe vü şaḫḫa ber-āverem

(8) Türkīce ma‘nāsı ger göñül çok ārzü itse hemān ḫalīfe ile şaḫā kışsasın ortaya getir dimekdür (9) **ḫikāyet** getürmişlerdür ki Benī Āzer ḫabīlesinden bir bölük kimseleri Mu‘āviye’nüñ öñüne getürdiler (10) siyāset maḫāmında ṭur dirdiler anlara siyāset emr itmiş idi yir yir boyunların urmaḡa başladılar nevbet (11) ‘Amr bin ‘As’a gelicek aḡzın açup Mu‘āviye’ye ḫiṭāb itdi yā emīrū’l-mü’minīn sen benüm ṭayumsın eger kişi (12) kız ḫarındāşı oḡlına kırsa sen de beni öldürürdi Mu‘āviye ben senüñ nice dayuñ olurun ki ben azad (13) kıla senden degülüm ve anlara ḫarābetüm yok didi ‘Amr yā emīrū’l-mü’minīn eger sen benüm ṭayum olduḡını (14) ben işbāt idüp aña ḫüccet-i ṭavr ḫodursam beni āzād ider misin didi Mu‘āviye hoş didi (15) ‘Amr yā emīrū’l-mü’minīn Ümmül Ḥabībe rażıya’llāhu ‘anhā ki Resūlu’llāh Ḥāzretleri’nüñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem (16) ḫātūnlarındandır Ebū Süfyān’uñ kıızı ve senüñ kız ḫarındāşuñdur ki neḫr-i ḫarābetile cümle müslümānlaruñ analarıdır (17) nitteki Ḳur‘ān-ı Ḳadīm’de Ḥaḫḫ te‘ālā

ve **ezvācuhū ummehātuhum**⁸⁹ ya‘nī Peygāmbere’ün hātūnları mü‘minlerün analarıdır (18) Ümmü’l-Ḥabībe mü‘minlerün anaları olıcaḡ ben de mü‘minin sen de benüm anamuñ karındaşı olup tayum düşmez misin (19) didi Mu‘āviye’ye bu cevābı hoş gelüp anı āzād eyledi ve bundandır ki Mu‘āviye’nün elḡabında ḡālu’l-mü‘minin (20) ya‘nī mü‘minlerün tayıları diyü yazarlar idi **hikāyet** getürmişlerdür ki ‘Irāḡ memleketinün (21) pehlivānlarından Ḥasnūye adlu bir kimse var idi ol zamānda ḡalifenün vezīri olan Ebū ‘Ali bin Ḥaṡīb (22) adlu kimesneden incindi anuñla mābeynine tamām ‘adāvet düşdi pehlivān birgün bir ḡıdmet-kārınun eline bir ‘uryān (23) kılıç virdi var bunu bu ḡālle vezīrün önünde ḡodı ḡıdmet-kār vardı didüḡi gibi ol ‘uryān (24) kılıcı vezīrün önünde ḡodı vezīr tiz ḡalemin devātınun içine ḡoyup ḡıdmet-kāra virdi var efendüne (25) ilet bizümle remzile söyleşdüḡi sözüñ cevābı budur didi hemīn anuñ tedbīrine düşdi āḡir (26) Ḥasnūye’yi iletüp yerine Hilāl adlu oḡlın geḡürdi **hikāyet** getürmişlerdür ki birgün Emīrū’ (27) l-mü‘minin Hārūn er-Reşīd şikāra giderdi görđi bir şaḡrāda bir pīr kişi ḡoz aḡacı diker Hārūn (28) anuñ marāzını ‘acibleği ki bu pīrlükle ḡoz aḡacı dikerdi anuñ’ḡün ki aḡaçlarda andan ḡüç yemişe düze (29) lür aḡaç yoḡdur dirler ihtiyāt ki bunuñ ‘ömri aña vefā ider diyü mülāḡaza itdi ve atın üzerine sürüp (30) ey pīr ḡaç yaşındasın didi dört yaşındayın didi Faḡl bin Rebī‘ aña ḡayḡırdı emīrū’l-mü‘mininün (31) önünde n’iḡün fikr itmedin söz söylersin didi pīr fikirsüz söz söylemezsin didi ‘āḡiller (32) bilürler ki Benī Ümeyye’nün ḡilāfetleri zamānında geḡen ‘ömr ḡesāba ḡayılmaz ke-zālik Manşūr ḡalifenün de siyāset (33) ü ḡahrı ucından ki ḡilāfeti esāsın muḡkem itmekiḡün ‘ālemi ḡaşmıḡ ḡavurmıḡ idi ḡalḡuñ rüzḡārı

[329a] (1) ḡavf u ḡaḡyetle geḡerdi hiḡbir kimsenün ḡuzūr-ı ḡalbi yoḡ idi anuñ zamānında geḡen ‘Ömer daḡı ḡesāba (2) ḡayılmaz yoḡ gibidür ḡadı iki yıl emīrū’l-mü‘minin Meḡdī’nün iki yıl emīrū’l-mü‘minin ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz’ün (3) eyyām-ı devletleri olan dört yıl ki ḡalḡ-ı ‘ālem bunda rāḡat u ferāḡat üzere ‘ömr sürdiler ‘ömr ancak (4) bu dört yılı mülāḡaza idüp böyle didin ‘ömrünün baḡıyyesin hiḡe ḡayıp söylerin didi Hārūn’a (5) pīrün sözi hoş geldi āḡeste didi meḡer Hārūn’uñ ‘ādeti bu idi bir kimseden (6) bir nesneyi beḡenüp aña āḡsente dise aña biñ altun virürler idi ehl-i ḡünere ‘aḡası bu (7) ḡarīḡ ile olurđi pīre de biñ altun virdiler aldı ḡalifenün elin öpmeḡe önüne geḡecek ne ‘aceb (8) iḡdür bir ḡoz aḡacı dikse ancak yigirmi yılda irişür ben bugün dikdüm emīrū’l-mü‘mininün naḡar-ı (9) āfitābı üzerine pūr-nūr ḡalmaḡıla yine

⁸⁹el-Aḡzāb, 33/6.

bugün içinde yemiş virdi didi Hārūn bu söze de aḥsente (10) didi pīre biñ altun daḥı virdiler emīrū'l-mū'minīn hemān atın şıçradup ḳodı gıtdı ḳocayı (11) artuḳ söyletmiyelüm yoḥsa aḥsente diye diye cānumuz çıkar mālumuz ḳomaz diyü buyurdu **ḥikāyet** (12) Ebū'l-‘Aynā ki zurefā-yı cihān ve ‘uḳalā-yı zamāndan biri idi birgün Emīrū'l-mū'minīn Hārūn er-Reşīd (13) ḥıdmetine gelmiş idi ḳarşusunda tırudı Hārūn anı medḥ ü med itdi bu Ebū'l-‘Aynā elfāzına (14) tamām mūnis şı‘rlerinde ta‘bīrlerin begenürin velikin merd-i heccāvdu ve illeri ḳoḳ mezemmet ider ḥalkı (15) muttaşıl tınadur didi Ebū'l-‘Aynā yā emīrū'l-mū'minīn ben bu ḥuşuşda Ḳur‘ān‘da gördüklerüme göre ḥareket (16) iderin Ḳur‘ān‘uñ ba‘zı yirlerinde görürin dirdi medḥ ider meşelā **ni‘me‘l-‘abdü inneḥü evvābün**⁹⁰ (17) dir ve ba‘zı yirde görürin yaramazları zemm ider meşelā **hem māzin meşşe‘in bi-nemīmin mennā‘in li‘l-ḥayri mu‘tedin eşīmin**⁹¹ dir (18) Ḳur‘ān-ı Ḳadīm‘de Ḥaḳḳ Te‘ālā bunlar gibi kimseleri zemm idüp faḥr-i enbiyāya bunlar celībī kimselere muḫī‘ olma yā Muḥammed (19) diyü buyurur bunlara bu üslūb üzere eyüleri medḥ yaramazları hicv ü ḳadḥ iderin ḥiç iyüyi hicv ü (20) medḥ ü yaramazları ögüp medḥ itmezid didi emīrū'l-mū'minīne bu sözi ḥoş gelüp begendi buyurdu (21) ḥil‘at virdiler **ḥikāyet** getürmişlerdür ki bir vaḳtde bir kimse Şa‘bī Ḥazretleri‘nden ki ‘ulemā-yı (22) kibārdandur bir mes‘ele şordı Şa‘bī ola sen de bir mes‘eleyi bilmezid diyesin ilden utanmaz mısın (23) didi Şa‘bī şol lafzı dimekten niye utanurın ki muḳarrib ferişteḥler anı dimekten utanmadılar (24) ol vaḳt ki Ḥudā-yı Te‘ālā anlara esāmī-i maḥlūḳātından şordı **lā ‘ilme lenā**⁹² yā‘nī bizüm mi‘ādumuz (25) yoḳdur anı bilmezüz didiler **ḥikāyet** getürmişlerdür ki evvel zamān pādişāhlarından biri (26) ‘Abdu‘llāh bin Mübārek Ḥazretleri‘nden ki ‘ulemā-yı kibāruñ be-nāmılarındanur bir mes‘ele şormak için ḥuzūrına (27) çağırıp gelüp mes‘eleye cevāb virdükden şoñra giden olıcaḳ pādişāh buyurdu kendünüñ (28) ḥāzır biñeklerinden altun raḥtı ile mollāya bir at çekdiler aña binüp anuñla evine gıtdı yolda giderken (29) mest şataşdı ki ser-ḥuş bir çamur içine düşüp oñar yaturdu mollā bu cümle ile (30) üzerine uğradı mollayı göricek yatduḳı yirden ey Hindū-zāde yā‘nī ey kāfir misli sen (31) bu ḥālle gidesin Peygamber nesli böyle balçuḳ içinde bize revā mıdur didi ‘Abdu‘llāh bin Mübārek (32) giricek ammā benüm didüm itdügin idersen ben senüñ didüñ itdügin iderin anuñ için

⁹⁰eş-Şād, 44.

⁹¹el-Kalem, 11,12.

⁹²el-Bakara, 2/32.

böyle (33) olduñ ben böyle didi **hikāyet** getürmişlerdür ki Mu‘āviye ile Hāzret-i ‘Ali rażıya’llāhu ‘anhu

[329b] (1) aralarında olan Şıffin uğraşında şahābeden ‘Ammār bin Yāsir ‘den düşecek ‘Abdu’llāh bin ‘Amr bin (2) el-‘Āş Mu‘āviye’ye baña bugün ma‘lūm oldu ki haqq Hāzret-i ‘Ali elinde imiş sen bātil üzerinde (3) imişsin idi Mu‘āviye bunu ne diliyle dırsūñ didi ‘Abdu’llāh diliyle ki ben birgün işitdüm Resūlu (4) ‘llāh Hāzretleri ve şallā’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’sellem ‘Ammār bin Yāsir’e **yaqtülūke’l-fitnetühü’l-bağıyye** ya‘nī sen hālifeye (5) ‘āşī olan ‘askeri öldür didi çün Hāzret-i Resūlu’llāh anı öldüren ‘askere (6) bāğī diyü buyurıcak ma‘lūm oldu ki saña tābi‘ olanlar haqq üzerine degülmiş didi Mu‘āviye (7) haqqatde varıcak ‘Ammār’ı ‘Ali öldürdi ki uğraşa ol getürdi idi ‘Abdu’llāh bu te’vilūñ (8) şahih olduğu takdirce lāzım gelür ki Uhud gāzāsında Hāmza’yı Resūlu’llāh öldürmiş (9) ve anları ol uğraşa Resūl getürdi didi Mu‘āviye mülzem olup hacāletinden hiç (10) tınmadı **hikāyet** dirler ki Kāzī İyās adlu bir ‘ālim ü ‘ādil kāzī öñüne bir kimesne gelüp (11) ey imāmu’l-müslimīn iki hurma yisem hiç dīnime ziyān ider mi didi kāzī yok didi ya bir (12) pāre çürük otla yisem nice olur didi kāzī nesne yok üzerine şu içsem cā’iz (13) didi kāz nola nesne yok didi yā imām çün hurma şarābı bu vech ile aña n’içün hurma (14) dur dırsız kāzī ey kişi eger üzerine bir pāre toprak şaçsam hiçbir yidüğü ağırdur mı (15) didi yok didi ya bir avuç şusam didi gene yok didi ya bu toprağıla şuyı karışdurup (16) balçuk idüp andan bir muhkem kirec itsem dağı anuñla başuña berk tutsam ursam nice olur (17) didi n’olsa gerek başum yarılır didi kāzī bunda niçe başuñ yarılırsa ol üçini de cem‘ (18) idüp içseñ dīnūñ başı yarılır diyü buyurdı herif hacl olup cevāba kadir olmadı (19) **hikāyet** Hakem bin Eyyüb ki ümerādan idi İyās nām kimesne ol a‘yān-ı vilāyetden idi (20) tutdı sen havāricdensin benüm haşmlarumuñ dostısın diyü aña niçe dil uzatdı hezār (21) nesne isnād itdi incitdi ol da meclisinden kalkup gitmek istedi Hakem bin Eyyüb (22) aña kefil vir andan git ki saña isnād itdüklerimi işbāt idyin didi İyās sen baña (23) naql olursın didi Hakem ben saña nice kefil olurun ki sen ‘Irak ehlerinden ben Şam (24) seni ben bilmez didi İyās big hāzreti beni bilmez ya ne hoş benüm havāricden olduğum tanıklık (25) virünce nesnelere isnād idersin didi Hakem şaşdı hiç cevāba kadir olamadı şalıv (26) irūñ şunu gitsün bunu kim ilzām idebilür didi **hikāyet** imām-ı mu‘azzam u müctehid-i mükerrem (27) Hāzret-i Şāfi‘ī rahmetu’llāhu ‘aleyh birgün Hārūn er-Reşid’le otururdu ittifaq Hārūn (28) yüzine bir siñek kondı niçe def‘a eliyile andan korındı tekrār gene geldi

kondu hâlife (29) bundan bî-huzûr olup Hâzret-i Şâfi'î'ye 'aceb bunuñ gibi mevzî hayvânüñ halk olunmasında (30) hikmet ne oldu diyü şordı Şâfi'î tâ 'âlem-kerdin keşleri 'acizlerin bileler ki her ne kadar ulu (31) ve kuvvetlü pâdişâh olur sâde bir za'îf siñegi kendülere kondurmamağa kâdir olmazlar didi (32) **hikâyet** getürmişlerdür ki Sulţân Behrâm Şâh rahmetu'llâh birgün taht-gâhı olan (33) Ğazneyn şehrinden çıkup Hindüstân kâfirleri üzerine ğazâya giderdi meger seheri

[330a] (1) binmişdi henüz şehrüñ bağcilerinden irüşmedin büstânlar arasından nâgâh öñüne sermest (2) ü 'ağldan tehî-dest bir sâzende çıkageldi ki koltuğında bir kópuz var idi meclisde (3) henüz kâlmış idi efkâr-ı nâ-hem-vâr üftâd u cîrân görmeden andan ziyâde mecbûr olup (4) buyurdı aña yüz ağaç urdılar andan leşkerinüñ evin başında yirine buyurdı ilet bunu zindâna (5) ur tâ ölince yatsun bir da bu hâlde müslümânlaruñ öñüne gelüp şabâhların ibtâl itmesün didi ol dağı (6) aldı gitdi emri üzere sâzendeyi deri zindân itdi sulţân yolına gitdi vardı Hindüstân'a (7) 'azîm ğazâlar ve fetğler itdi vâfir mâl-ı ğanîmet elüme girdi altı aydan soñra sağ u sâlim ü ğanîm yine (8) ğaryete 'azîmet itdi şehre girecek gene büstânlar arasında irişecek sâzende hâtırına düşdi (9) 'acabâ sağ mıdur diyü şordı sağdur ammâ zindânda hâli diger-gündur haste-zebündür didiler buyurdı (10) sarâyına girdüğü zindândan çıkarup öñüne getürdiler öñünde hıdmet itdi Behrâm Şâh aña (11) şabâh vaktinde sâzendeler yüzün görmek mübârek degüldüğün bilmez midüñ 'ale'l-huşuş pâdişâhlar (12) öñüne gelmek hâtır-nâk öldüğü hod zâhir idi didi sâzende öñünde yir öpüp benüm yüzime (13) görmek pâdişâhuñ şabâhına be-ğâyet mübârek oldu ki Allâh iqbâl ü devletle gitdi vardı (14) niçe vilâyet fetğ idüp bunca hâzâ'in ü emvâl eline girdi sâlim ü ğanîm dönüp yine taht-gâhına (15) geldi ammâ pâdişâhuñ yüzün görmek baña bir pâre mübârek olmadı ki hem yüz ağaç idüm hem altı (16) aydur zindân zahmetin çekerin didi pâdişâh vâfir güldi aña bî-nihâye in'âm idüp kendüye (17) maşşuş kimselerden kaldı **hikâyet** getürmişlerdür ki ol vakt ki hulefâ-i râşidîn (18) zamânında 'Acem diyârı kâfir elinde fetğ olunmağa mübâşeret olunmışdı vilâyet-i 'Acem üzerine gönderdiler (19) 'asker-i İslâm'üñ emîri Müşennâ bin Hâric'e nevbette 'Acem pâdişâhı Sohrâb bin Erdeşir idi Müşennâ'ya (20) karşı göndermek için 'asker tedârikin idüp vâfir 'asker cem'-i küffâra gönderdüğü eşnâda (21) muqaddemâ Müşennâ'ya mektûb gönderüp mazmûnında bilmiş olasın saña karşı gönderdüğüm vilâyetümüñ (22) levendânı ve hândânı az ol nâsdur min-ba' d size karşı gönderdüğüm vilâyetümüñ günler gider (23) iseñ anlara karşı turasın diyü yazdı

Müsennā'ya mektübü ve aşl olıcağ cevābında mektūbuñ (24) gelmedi maẓmūnında bu ma'lūm oldu ki ƒara ƒara 'askerūñ dönmişdür bi-hāmdi'llāh memleketūñ levendānında (25) ve handānında köylerden araruñ nāsa muhtāc olmişdur eger 'tāc olmişdur eger āh itmezdūñ diyü Sohrāb'a yazup gönderdi nāmesi vāşıl olıcağ mülzem oldu begleri (27) aña ƒaƒıdılar ğasmla cenk muƒarrer olduğdan soñra nāmeyile söyleşmek 'ayşdur belki tiğle söyleşmek (28) gereke bunuñ gibi söz işidleye didiler **hikāyet** bir vaktde fuƒarādan zikru'llāh ile (29) ƒapulardan şey'en li'llāh itmek için şehrlerden köylerde ve kendlerde devr iden ƒavā'ifden bir bölük (30) Sünniler Māzenderān memleketine gitdi ki varalar pādişāhdan ve memleket ğalkından şey'en li'llāh (31) idüp in'ām u ihsān alalar kifāf-ı nefis taħşil ideler toğrı Māzenderān pādişāhınuñ (32) ƒapusına varup dervīzeve andan ibtidā idüp der-i bār-gāhında 'ādetleri üzere zikru'llāh (33) itmege ve ilāhī ve ba'zı nesnelere oğımağā başladılar meger bu Māzenderān memleketinūñ ğalkı eger pādişāhdur ve eger

[330b] (1) 'asker ü re'āyāsı cümle bed-mezhep rāfıziler idi cümlesinūñ i'tikādı bunuñ üzerine idi yig (2) Resūlu'llāh'dan soñra şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ğaƒƒ-ı ğilāfet Ħazret-i 'Ali'nūñ ola Ebū Bekr Ħazreti'nūñ (3) olmaya ittifaƒ bu tā'ife pādişāh ƒapusında dervīz iderken orada ğāzır olan ƒapusu ğuddāmından (4) birisi bu zikr idenlerūñ başları olan kimseden Peyğamber'den soñra ğalīfeyi ğaƒƒ u imām ümmete kimdür (5) diyü şordı ol kimse de gördi eger Ebū Bekr'dür dirse hem pādişāh kendülere nesne virmez hem dilini (6) keserler ve eger 'Ali'dür dirse mezhep-i ğaƒƒdan ayrulur ğilāf-ı vāƒi' söylemiş olur dānā kimse idi (7) def'i bu laƒif sözi fikr idüp aña bu vechile cevāb virdi Peyğamber'den soñra imām-ı ğaƒƒ oldur ki (8) anuñ ƒızın tutardı ki bu sözüñ iki ma'nāya ihtimāl var Peyğamber'ūñ ƒızın tutar dimekten Peyğamber'ūñ ol ƒızın (9) tutar dimege de yarar ki evvel ki ma'nādan murād Ebū Bekr Ħazretleri Peyğamber Ħazreti anlarıñ ƒızların (10) Ħazret-i 'Āiše-i Şiddīƒa'yı tutardı raƒıya'llāhu 'anha ikinci ma'nādan murād Ħazret-i 'Ali ola raƒıya'llāhu (11) te'ālā 'anhu Peyğamber Ħazretleri'nūñ ƒızları Ħazret-i Fāƒimātü'z-Zehrā'yı tutardı raƒıya'llāhu 'anha nā-kerden (12) su'āl iden kimse cevābından bu ikinci ma'nāyı añladı ğaƒƒ 'Ali'dür dimege taşriħ şatdı zākir (13) biri de kendüleri rāfıziler olmak mülāħāza itdiler pādişāha ğālllerini bu vechle 'arz itdiler (14) anlara biñ altun en'ām eyledi ol merd-i suħen bu bir sözile hem kendü mezhebin şaƒladı hem in'ām (15) aldı hem dilin kesülmekden ƒurtardı **hikāyet** getürmişlerdür ki Ħālid bin Şafvān ki (16) 'ābidler

tā'ifesinden idi birgün emīrū'l-mü'minīn Mehdī ḥalīfenüñ ziyāretine geldi bir miqdār (17) anuñla muşāhebet idüp taşra çıkıcak ba'zı kimseler andan emīrū'l-mü'minīn'üñ meclisin nice gördüğün (18) diyü şordı bu cū-yı kelimātile cevābların virdi cevābında ḥayrān oldılar **ra'eyitü ed-dāhilü rāciyen ve'l-ḥāric** (19) **rāziyen** ya'nī anuñ meclisin şöyle gördüm ki meclisine ednā girürler rāzī çıkarlar didi ğarez her kişiye murād idindüğün (20) virür ve ol da yanından ber-murād çıkar du'ā ider ki gider dīvānı medḥ itmek idi **ḥikāyet** dirler ki Emīrū'l-mü'minīn (21) Mehdī ḥalīfe ḥalkı gökcek ve kerīm ü ḥalīm kimse idi serīr-i ḥilāfete geçe olduğu gibi (22) zindānlarda ne kadar maḥbūs buldıysa hep āzād itdi ulu günāhla olunmuş olursa (23) daḥı günāhına bakmadı 'ale'l-itlāk cümlesini ḥabsden itlāk eyledi erkān-ı devleti böyle (24) itmekle atañuzı il içinde 'ayblamış olduñuz ke'ennehu ol bunları suçsuz zulmle ḥabs (25) itdi idi dimegi gösterdüñüz didiler Mehdī hiç bundan atama 'ayb lāzım gelmez zīrā (26) bilen bilür ki atam bunları suçladı ḥabs itmişdi biz suçlarını 'afv itmekle şalıvirdüm (27) diyü buyurdu **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Emīrū'l-mü'minīn Hārūn er-Reşīd zamānında (28) ol vaḫt ki Ḥorasān'da 'Ali bin 'İsā İbn-i Hāmān bigi idi Ḥorasān memleketinden (29) vāfir māl cem' idüp dāru'l-ḥilāfe Bağdād'a gönderürdi muttaşıl andan ḥalīfeye (30) saña beyler gelür tazallum iderlerdi ḥalīfe anlaruñ şikāyetinden incinüp gelenüñ (31) şikāyetin diñlemez oldu ve min-ba'd kimüñ ki 'Ali bin 'İsā'dan şikāyete gelür emān virmez öldürür (32) diyü andan incidi bunuñla bir zamān şikāyetçileri elinden ḫurtuldu aña degüñ ki birgün (33) Ḥorasān'dan bir kimse gelüp andan mübālağa şikāyet itdi neşārdan şikāyetüñ diñle

[331a] (1) medüğüm muḫarrer zīrā and içüp тұrurın ki andum muḫtezāsınca saña ḫatl lāzım geldi seni (2) bunda ben mi öldürürin yoḫsa Ḥorasān'a 'Ali bin 'İsā'ya göndereyin ol mı öldürsün didi (3) Mazlūm yā emīrū'l-mü'minīn Ḥorasān'a anuñ öñüne gönder emr-i ḥaḫkuñ neylesen gerek ol öldürürsin (4) didi Hārūn neden kime bunu ihtiyār itdüñ 'Ali bin 'İsā'ya varmağı o ḫod senüñ kendünüñ (5) şikāyetçisi olduğıñ bilür elbetde seni emān virmez öldürür didi Mazlūm emīrū' (6) l-mü'minīn çün eger anda eger bunda öldürüldüğümden soñra bāri ḫıyāmet güninde yapışacağum (7) anuñ gibi alçaḫ bir kimse olmasun ḥaşmum senüñ gibi Peyğamber 'amusı olmaḫdan ol olmaḫ yıgdür (8) Hārūn er-Reşīd bu sözden vāfir ağladı anı şalıvirüp 'İsā için kefaret virüp (9) zulmeti diretdi **ḥikāyet** bir seyyīd kimsenüñ oğlu birgün şarāb içüb bir bölük kimseler ile (10) çekişdi atasına andan şikāyete geldiler atası oğlını dögmek istedi atasına biz bir

(11) günâhdur ‘ aqlum başumda yoğ iken işledüm senüñ hod ‘ aqluñda hâlel yok beni ne dir dögersin (12) didi atasına bu sözi hoş geldi ol kimseleri bir vechile rızâ idüp oğlını döğmedi (13) **hikâyet** getürmişlerdür ki şâ‘ir Ebû‘l-‘Aynâ ki bulgâr-ı dūr-kârdan idi bir vaqtde Hemedân (14) şehrinde İşfâhân şehrine geldi ittifâk İşfâhân’a girdügin bir bölük oğlancuqlar şehr kapusunda (15) önüne birbirleriyle taşlaşurlar taş uğraşın iderlerdi Ebû‘l-‘Aynâ geçerken ittifâk (16) taşlarından bir taş başına râst gelüp başını yardı bi- huşür oldu bu şikeste-hâtırluğıyla (17) şehr içine girdi eskiden bir dostı var idi anuñ evin aradı anda kona şehr içinde (18) vâfir döndi kâbil olup evin bulamadı aḥşâm oldu namâz vaqtinden soñra dönerken (19) hele kendüye şataşdı anuñla evine geldi dostı daḥı fakîr kimse idi geç vaqt gelmegin (20) anı konaqlamağa hâzır nesnesi yoğ idi Ebû‘l-‘Aynâ şabâha degin o gice aç yatdı şabâh (21) olıcaḥ mühlün virirüñ sarây kapusına vardı vezîre bulaşdı vezîr aña şehre ne gün (22) geldüñ diyü şordı Ebû‘l-‘Aynâ **fi-yevmi nahsin müstemir**⁹³ ya‘ nî bir şüm u necis dâim günde didi ya ne (23) sâ‘atde girdüñ didi **fi sâ‘ati‘l-usreti**⁹⁴ ya‘ nî düş-vârluḥ sâ‘atinde didi vezîr ya nereye (24) konuñ didi **bi-vâdin ğayri zî zer‘î**⁹⁵ ya‘ nî bir üstsüz derede didi ki murâdı (25) bir tã‘amsuz evde dimek idi birbiri ardınca bu üç ‘ibârât-ı şerîfeyi ferâsetle cevâb (26) virdi vezîr mühlün anuñ ḥüsn-i kelimâtına ḥayrân oldu aña ikrâm idüp en‘âm eyledi (27) ve cevâbı her ne ise buyurdı aña mâl itdiler **hikâyet** getürmişlerdür ki bir dânişmend (28) bir civâna cümle ‘âlemüñ ḥâşılı beş nesneye râci‘dür evvel gerçek söz tamâm olmayınca yalân söylemem (29) ikinci ḥelâl tamâm olmayınca ḥarâm yimem ve üçüncü benüm ‘aybum görmekten fâriğ olmayınca sizlerüñ (30) aybın görmem dördüncü Ḥaḥk Te‘âlâ virdügi rızḥ tamâm olmayınca maḥlûḥ kapusına varmam beşinci bu ki (31) tã cennet kapusına ayak başmayınca nefis mekrinden ve şeytân şerrinden emîn olmam didi dânişmend (32) hemân bu sözlerüñ üzerine ol senüñ gibiye bu kadar yiter didi **hikâyet** getürmişlerdür ki (33) Büzürceḥr ḥükm ki meşhür-ı cihândandur andan şorarlur adam nice olmaḥ gerek ve aña eyülük ne degüldür

[331b] (1) ve cümleden yig anuñ ḥaḥḥında nedür didiler anadan toḥma ‘aḥılluluḥ didi ya bu olmasa didiler (2) tercîhle ḥâşıl olan ‘aḥılluluḥ te‘dîb ü terbiyetde adamı yola koyar didi ya bu da olmazsa didiler (4) bu da olmazsa didiler ḥilm ki bu da adamuñ

⁹³el-Kamer, 19.

⁹⁴et-Tevbe, 117.

⁹⁵el-İbrâhim, 37.

yaraşuğıdur didi bu da olmazsa didiler tınmamak (5) ya' nî ebsem olmak ki kimse andan incinmek olmaya didi bu da olmazsa didiler bu taqdırce (6) adama ölmek yigdür ki halk anuñ elinden ol halkuñ kurtıla didi **hikāyet** (7) getürmişlerdür ki dañı oğlancuk iken emîr Naşr bin el-Ĥamd-i Sāmāni'nüñ bir mu' allimi var idi yavız (8) kişi idi aña Qur'an okurken sibağın bilnese elinde laṭif ayva çıbuğları var idi anı muhkem (9) dögerdi emîr Naşr aña incinürdi muttaşıl hâtırında bu geçerdı ki eger ben pâdişâh (10) olursam bu baña urduğı dikenı ben bu mu' allime urayın dirdi soñradan pâdişâh olıcağ bir (11) gice yaturken mu' allimüñ kendüye urduğı leşler ve pâdişâh olıcağ ben de andan bu leşlerüñ intikāmın (12) alayın didükleri ḥatā ne geldi bunuñla ıgvālanup o gice biterken mu' allimüñ kendüye rāhatluğıla (13) uyku gözine gelmeyüp uyuyamadı şabāh olduğı gibi bir ḥādime buyurdı var büstāndan (14) on dāne ayva çıbuğların kes getür didi ve bir ḥādime dañı var mu' allimi bunda getür didi ḥādım (15) vardı mu' allimi çağurdı gelüñ sizi pâdişâh ister didi mu' allim ḥādime şordı pâdişâh beni (16) ne taqrīb ile añdı ve istedüğü vakt ne hâlde idi didi ḥādım bir oğlana var büstāndan (17) on ayva çıbığı kes getür didi andan soñra beni size çağırmağa gönderdi didi mu' allim kışşayı (18) tıydı kalkup nā-cār pâdişâh ḥuzūrına müteveccih oldu yolda giderken bir yemişci dükkāmına (19) uğrayup birkaç dāne laṭif ü ra' nā ayvalar şatun aldı yiñi içine koydı kendülere (20) toğrı pâdişâh öñüne gelüp öñünde oturdı pâdişâh ayva çıbuğların ḥazırlamışdı bir yire (21) eline alup ḥāce şunu bilür misin didi mu' allim dañı def' i yiñinden birkaç laṭif ayva çıkarup (22) pâdişâha şundı bilürin didi ve bu ol çıbıguñ yemişidür didi ya' nî bu devlete irmek (23) ol çıbuğları yidüğüñ berekātıdur dimegi añlatdı pâdişâha bu važ' ı hoş gelüp ḥatırında (24) olan kīni giderüp ḥāceye ḥil' at virdi ve vāfir ' ulufe ta' yin itdi eyyām-ı devletinde (25) ḥuzūrıla geçdi rahmetu'llāhu ' aleyhümā **hikāyet** getürmişlerdür ki birgün Kısra diledi ki (26) eṭrāf-ı memleketin gezüp seyr ü temāşaya çıka ol gün ki niyyetle süvār olmasa gerek idi atın eyerleyüp (27) öñüne çekdiler rikāb-dār üzengüsin tutdı Kısra ' ināni alup anuñ yelesine yapuşdı ve ayağın (28) üzengüye başup süvār olayın diyince nāgāh üzengünüñ kayıı kıruldı Kısra yire düşdi (29) derḥāl rikāb-dāra siyāset buyurdı rikāb-dār pâdişâh benden bir çift kelām istimā' (30) eylesün andan soñra her ne siyāset fermān iderse elinde didi Kısra ne dirsın söyle (31) ey pâdişâh sen ādemiler pâdişâhı senüñ atañ atlar pâdişâhı bir üzengi kayışı iki (32) pâdişâhuñ ortasında n' icetsün kañıñuzuñ kuvvetine taḳat getürsün didi Kısra'ya (33) sözi ḡāyet hoş gelüp hem ' afv eyledi hem ḥil' at virdi **hikāyet** birgün

[332a] (1) Kistrā otururdu çāşni-gīr önüne sofraya getürdi sofraya ta‘ām taşıyanların birinüñ (2) nāgāh haţāyile elinden kāseden Kistrā’nuñ üzerine bir pāre aş döküldi Kistrā aña hışm (3) idüp siyāset emr itdi ol da bu emri görünce aş ile tolı bir şahanı kaldırıp bi’t-tamām (4) içindeki aş Kistrā’nuñ üzerine dökdi Kistrā neylersin didi pādişāhum ger ol sehville bir miqdār (5) aş dökdüğüm için baña siyāset idersün görem iller senün mürüvvetsüzlüğüñle haml iderler (6) sehville bu kadar cürm şadır olmağıla katl-i nefis itdi dirler bārī siyāset idicek bir cerīm (7) işleyin pādişāh beni anuñla siyāset itdi şanup iller zālīm isnād itmesünler diyü fikr (8) idüp böyle itdüm şimden şoñra baña ne itseñüz vechin var emr sizün didi Kistrā’ya sözi (9) hoş gelüp suçını ‘afv eyledi ve hıl‘at virdi **hikāyet** getürmişlerdür ki Kirmān’dan (10) bir pādişāh vardı be-gāyet ‘ālim ü fāzıl kimse idi adına Melik Muḥammed dirlerdi dāimā rüzgārını (11) ‘ayş u ‘işretde geçürürdi ekşer evkātında şarāb meclisi idüp şürb-i ḥamra meşgöl olur ittifāk (12) her zamāndaki gibi ol zamānda da sālümü var idi pādişāha bulışmak murād idindi bulışdılar Peygamber (13) Ḥazretleri’n düşünme gördüm baña var melik Muḥammed’e didi şarāb az içsün didi size anı dimege geldüm (14) didi ‘ārif pādişāh idi sözüñ şademin ve kedimin düşünden bilürdi Sālüm and içerin ki bu senün (15) sözüñ yalāndur hiç Peygamber Ḥazretleri şarābı az içsün diye mi az idi çoğ idi ḥırmende berāber (16) olup şerī‘atde bir kaţresiyile niçe köyde içmek de fark yoğ iken az içmege hiç icāzet virür mi (17) baña gelüp bu aşl yalān söylersin he mi diyüp Sālüm yanından kovdı ḥazır olanlar pādişāhuñ (18) başiretine āferin idüp ḥüsn-i ferāsetine taḥsīn eylediler bundan bu ḥaberi rivāyet idenler (19) bu melik Muḥammed’ün ḥazīnesi pās-bānlarından biri ḥuzūrına gelüp bu gice bir vākı‘a gördüm buyurursañuz (20) söyleyin didi Melik Muḥammed söyle didi pās-bān başladı uzun uzak bir vākı‘a taqrīr itdi ki (21) Melik Muḥammed diñlemekden yoruldu pās-bān taqrīr tamām itdükden şoñra hemin anı pās-bānluğdan ‘azl (22) eyledi sebebinden şordılar çün bunuñ gibi uzun vākı‘a göricek bu mufaşşal uyku uyurmuş (23) pes pās-bānluğı kim ider didi ḥazīneyi kim beklerdi diyü buyurdu **hikāyet** emirü’l-mü‘minin (24) Mu‘taşım’uñ ‘ādeti bu idi ki her yıl oldukça veziri ḥākānuñ vesā’ir ḥavāşinuñ evlerine birer kerre (25) varurdu anları bu şerefle müşerref kılandır her birine ri‘āyet iderdi bir yıl yine ‘ādeti (26) üzere birgün ḥākānuñ evine vardı oturdu ḥākānuñ oğlu fetḥ henüz dahı küçücük (27) oğlanuç idi ḥalīfenüñ karşusunda ayağın tururdu emirü’l-mü‘minin aña ey fetḥ büyük (28) sarāyıñuz mı eyüdür yoḥsa bizüm sarāyumuz mı didi bizüm sarāyumuz yigdür ki emirü’l-mü‘minin bu sizedür didi (29)

Mu‘taşım’a sözi gâyet hoş geldi aña vâfir nesne bağsladı **hikâyet** getürmişlerdür ki çün (30) Sulţân Behrâm Şâh qarındaşı Arslân Şâh öñünden kaçdı vardı Sulţân Sencer’e düşdi (31) Sulţân Sencer aña tamâm muhabbet ü tedbîr ü ri‘âyet idüp kırış virüp köpegü idindi qarındaşı Arslân (32) Şâh bunda endişeye düşdi mübādâ qarındaşuma leşker қоша üzerime göndere diyü muhkem (33) havf itdi âhir hedâyâ-yı fâhire vü tuhfeyi tarîkile Sulţân Sencer tarafına Kâzı Ebû’l-Berekât’ı

[332b] (1) ilçilüge gönderdi ve iltimâs itdi ki qarındaşını kendüye vire kâz Ebû’l-Berekât bunca vâfir tuhfeler (2) ve bî-nihâye mâlla çün Sulţân Sencer öñüne irişüp risâlet hıdmetini itdi ve tuhfe ve hedâyasını (3) çekdi Behrâm Şâh bâbında be-gâyet ikdâm eyledi Sulţân Sencer’ün erkân-ı devleti anı ile tutup (4) anlardan niçesin bu huşuşda şafi‘ tokundı bunu Behrâm Şâh tıydı be-gâyet korkup (5) aḥvâlinün fikrine düşdi âhir bunu ma‘kül gördi ki kalka kâzı Ebû’l-Berekât’ı cā’iz ki beni (6) göricek utana Sulţân Sencer’e beni virün diyü ibrâm u ilhâḥ itmeye diyü fikr itdi hemân bir (7) oğlan uydurup maḥfi kalkup kâzı Ebû’l-Berekât’a gitdi aña daḥı Sulţân saña geliyorır (8) diyü haber virdiler şaşup müteḥayyir oldı kaçmak mecâli olmadı Sulţân kapuya irişdi (9) kalkup namâza turmakdan ğayr çäre bulamadı cân kayusiyile kalkup namaza turdı (10) bir uzun süre okımağa başlayup kendüyi aña meşğul kıldı Sulţân Behrâm Şâh yanına (11) girüp oturdı ol kadar muntazır oldı ki ḥadden geçdi âhir bildi ki gitdi kalkmayınca kâzı namâzı (12) tamâm itmez ğarezi ḥaḳîḳat ‘ibâdet degül belki kendünün def‘ine bir şüretdür iḳerüsinden kâziya (13) bu niye kalkdı gitdi belki birgün ola ki saña bu itdügün ḥareket cezâsın virem didi ve nihâyet (14) mertebe incitdi bārî Sulţân Sencer kâziya nâ-murâd Arslân Şâh yanına döndürdi ‘âkıbet ki (15) Sulţân Behrâm Şâh’ün âfitâb-ı devleti tulû‘ idüp saltanat aña muḳarrer oldı qarındaşı (16) Arslân Şâh mağlûb olup kendüsi Ğazneyn taḥtına geçdi kâzı Ebû’l-Berekât’ı istedi (17) gördiler ḥuzûrında mevki‘-i ‘itâbda turdı aña ḥitâb idüp ya kâzı ol gice baña (18) itdügün iş ezberünde midür didi kâzı pâdişâhum ol benüm tamâm ezberümdedür sizün (19) ezberünüzde olsun ki bu taḥtun ben muḥeşş hıdmet-kârıyın her kim bu taḥta geçer ben anun kemâ-kân (20) muḥlisiyin aña elümden gelen ḥıḥlisiyin aña elümden gelen ta zarum taḥt-ı saltanatadur bâkî fermân (21) sizün didi Sulţân’a bu söz be-gâyet hoş geldi terbiyet ü iḥsân senün gibi adamına (22) itmek gerek diyüp aña ḥil‘at virdi ve kendü ḥaḥâsı cümlesinden kıldı **hikâyet** (23) getürmişlerdür ki çün emîrû’l-mü‘minîn Mu‘tez taḥt-ı ḥilâfete geçdi ümerâ-yı etrâf aña mübârek (24) bâd içün aña hedâyâ vü tuhfeyile

adamlar gönderdiler ittifaḳ Pārs vilāyetini begi olan Ebū ‘Ali (25) bin Eyyūb daḫı niçe hedāyā vü tuḫfe gönderüp içinde bir ḡāyet laṭif ü zarīf āyine çinī bile (26) göndermiş ḫalīfe āsitānına gelüp peşkeşi ‘arz olunduḡdan soñra ḫalīfenüñ vezīri (27) Aḫmed bin İsrā’il peşkeşüñ içinde āyine olduḡına daḫl itdi ḫulefā-ı āsitānına (28) göndericek kıymet-dār nesnelere göndermek gerek meşelā bī-hem-tā atlar ve ḫub-rū oḡlanlar ve (29) zībā-yı cemīl cāriyeler ve ağır bahālu pādīşāhların libāsı olmaḡa kābil kumaşlar göndermek bunlar (30) olıcaḡ bārī toḡan gibi gibi berk yay gibi ve pars gibi vesā’ir bunlar emşāli nesnelere göndermek (31) gerek ammā āyine göndermek andan ḫāricdür bu āyine göndermege bā’ iş ne oldu emīr Ebū ‘Ali’ye (32) bunuñiçün mektüb gönderdi ol da mektübuñ cevābında baña ol āyineyi göndermege birkaç bā’ iş (33) oldu bir bu ki pādīşāhların ḫazīnelerinde nesneñ ki ‘ālemdede nazīri olmaz yādḡarlarından

[333a] (1) bulunmaḡ lā-büddür ol āyineye be-ḡāyet ḫüb u mergüb ḫadīmu’l-meşel muşanni‘ düzilmiş āyinedür (2) ḫalīfenüñ rüy-ı ḫüsnde bī-hem-tā olduḡ gibi bu da bi-hem-tādür iki bī-hem-tā birbirine muḡābil (3) olsun didüm ve bir de bu ki ḫalīfe ḡāhi eline alup mübārek cemāline nazar ide gideyin şol āyineyi (4) ḫāṭır-ı ‘āṭırına düşüre beni añsun didüm ve bir de bu ki ba’zı ḫükemānuñ kelīmātı arasında vāḡi‘ (5) olmuş ki dimişler kişiye lāzımdür ki herḡün āyinedür ki ya eger kendü şüretin ḫüb görürse (6) elbetde kimse yaramazlık itmege ḡaşd itmez şu şüreti yaramazlık itmek düşmez dir kendü şüretinde (7) utanur eger āyinede kendü şüretin çirkin görürse yaramazlıḡdan yine ḫin ider hem şüretüm (8) çirkin hem ḫalkum çirkin olmayanuñ ma‘nāsı yok çok şüret çirkin yaradılmış bārī ḫalkum ḡüzel (9) olsun diyü eyülüge sa’y ider ben de daḫı ḫükemānuñ bu ḡavlin işitdüm buña binā’ en āyine göndermeḡi (10) ḫüsni-ādābdan ve ‘ayn-i ḫayr-ḫāḫlıḡdan añladum didüm emīrū’l-mü’minīn Mu‘tez bābında cevābı (11) maḡbūl olup aña fāḫir ḫil‘at gönderdi **ḫikāyet** Ebū’l-‘Aynā rivāyet ider Emīrū’l-mü’minīn (12) Mu‘taşım ḫalīfe begin Ḳāzı Aḫmed-i Bedānī Dāvud’a senüñ ḡarındaşuñ Ebū Dülef eyü ḡopuz çalar ḫüb- (13) sāzende dirdi Aḫmed ey emīrū’l-mü’minīn böyle buyurma benüm ḡannum budur ki şöyle ki eyü def bile (14) kendüye şu içmekden ‘aybdur ‘ibret ider olur kimdür ve şu içmez didi Mu‘taşım ṭınmadı birḡün (15) Ebū’l-‘Aynā dāḫi ḡaḡurdı meclis-i ḫāşında bir eve ardında ḡopuz çalmaḡa emr itdi germ-ā-germ çalup (16) ḡāḡururken ḡarındaşı Aḫmed bin Ebī Dāvud’ı ḡaḡurtdı yanına geldi aña bir maşlaḡat işmarlar gibi oldu (17) eşnā-yı kelāmında ey Aḫmed şu āvāze nedür didi Aḫmed pādīşāhum bir ḫüb-āvāz ancak işitdiler (18) didi ḫalīfe buyurdu perdeyi

kaldurdılar Aḥmed gördi qarındaşı ƙopuz ƙalar āvāz ol imiş (19) Ebū Dülef göricek ƙardāş güce uğradum ḥalife cebr itdi didi Aḥmed tatalum ƙalmağı güce (20) uğrayup ƙalar imiş sen ƙalmağı niye öğretdüñ aña da ḥalife mi ḥaber itdi diyüp bu şi'r oƙıdı ki (21) ma' nāsı ne ƙirkin nesne olur bu ki eli yıl düşmenlerle uğraşup ƙılıç urduğumdan soñra (22) 'ömründe ƙılıç ḥālin eliyle ƙopuz ƙalasın demek idi Ebū Dülef ey ƙardāş n'icedeyin göñlüm hiç (23) emirü'l-mü'minünün ḥıdmetinden cüdā olmağı revā görmedi gördüm ki pīr oldum ƙılıç ƙalmağa iktidārum (24) ƙalmadı bu cihetden ḥıdmetinden olmak göründi zarūrī bu ƙopuz ƙalmağı öğrendüm ki yigitlik (25) zamānında rezm-i hengāmelerinde yolında baş u cān oynadup tiğ ƙalduğum gibi pīrlük zamānında (26) daḥı bezm-i meclislerinde sāz u sözile aldamağ ḥıdmetin eyleyem didi Mu' taşım'a bu cevābları (27) hoş gelüp iki ƙardāşlara bile fāḥir ḥil' atler virdi **ḥikāyet** birgün Me'mün ḥalife vezīri (28) Ḥasan bin Sehl'den şordı niçündür ki bizden evvel gelenlerün bize ḥüccet ulu anuñla amel iderüz (29) didi Ḥasan eger anlar laṭif sözler olmasa bize degin gelmezdi biz de ƙabül itmezdük çün (30) bizden evvel gelenler görüp ƙabül itmişler muḥkem sözler olduğında ittifağ itmişler biz de (31) işidüp ƙabül itdük anlaruñ ittifağları bize ḥüccet oldu didi Me'mün cevābı begenüp (32) ƙabül eyledi

Beyt: *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün*

Bir eyü söz kim diye bir ' aklı yār

Ƙā'ili gider ƙalur ol pāy-dār

(33) **ḥikāyet** Cābir ibn-i Ḍaḥḥāk eydür ben ḥaşmla söz söylemede söyleşmekden hiç ğam çekmez kendümi

[333b] (1) ilerü ortaya atardum söyleşdüğüm kimseye mülzem olmazdum aña degün ki birgün Emirü'l-mü'minin (2) Me'mün ḥuzūrına vardum ki ol vağt 'āmil-i dīvānı idüm gördüm Aḥmed bin Ḥālīd ḥıdmetinde (3) oturur meger anuñla benüm mābeynümde bir 'adāvet-i ƙadīme var idi ṭurmayup ḥalīfeyile muḥkem söyleşüp (4) ṭurur bend şandum ḥalīfeye beni ƙovalar da ḥı ne didüğün taḥḳıƙ bilmezsin iveceñlik idüp yā emirü' (5) l-mü'minin Peyğamber ḥürmeti için ve İslām'uñ pāk rūhları için benüm ḥağğumda Aḥmed'ün sözün diñleye (6) didüm Aḥmed başın ƙaldurdu gördi ben ṭururın ḥalīfeye yā emirü'l-mü'minin evvelden āḥirden bu (7) kimsenüñ cümle ḥarekāt u sekātın bundan ƙıyās eyleñ hiç bunuñ ḥağğında size ben yaramaz söz (8) söyledüm mi diyü ḥalife de

söylemedüñ didi andan baña yüz tutup Ebū Hālid bu ne bed-gümāñlukdur ki (9) benüm haqqumda idersin didi baña bundan be-ğāyet hacālet geldi muhkem utandum emirü'l-mü'minîn'e (10) teveccüh olup yā emirü'l-mü'minîn Cābir'üñ hāli buña beñzer ki Haqq Sübhānehu ve Te'ālā Qur'an'da buyurur (11) **yaḥsebüne külle şayḥatin 'aleyhim**⁹⁶ diyü hemān bu meşhūr meşel ma'nāsıdur ki (12) dirler gönüldē yaramazluk olan koñşusından bile korḡar didi emir Aḡmed'den bu sözi işidicek (13) ben de ḡalifeye yā emirü'l-mü'minîn Aḡmed bu āyet olduḡı sürenüñ evvelde n'içün okıamaz nitekim birgün (14) bunuñ atası emirü'l-mü'minîn Hārūn er-Reşid öñine girdi Hārūn aña okıdı **izā cāeke'** (15) **l-münāfiküne ḡalū neşhedū inneke li resūlu'llāh**⁹⁷ didi didüm Aḡmed başın ḡaldırdı bu āyet bu sürede (16) midür didi ben de belī bu sürededür didüm bu süretten ma'lūm oldu ki Aḡmed Qur'an'ı erkānınca (17) ezberlememiş ḡalife buña vāfir ḡüldi Aḡmed ziyāde utandı egerçi bu bir ittifāḡ-ı ḡaziyyedür (18) vāḡi' oldu ammā baña nāfi' oldu ki Aḡmed bundan soñra aşlā baña yaramaz ḡaşd itmedi **ḡikāyet** (19) getürmişlerdür ki Sāmāniler devrinde bir pīr köyci kimse var idi adına Ebū Ca'fer-i Kārzen dirler idi (20) ittifāḡ ziyāde merd-i bahādır ve şeci' ü tevānā idi bu cihetden Sāmāniler'üñ ma'lūmı olup beglüge (21) ḡaruşdı niçe yıllar ḡıdmetlerinde 'adūlarına ḡılıç urdı çok uğraşlarında 'azīm yoldāşluklar (22) itdi bi'z-zarūrī anı ilerü çekdiler ḡılıcıla anlardan 'ālī-mertebeler bildi içlerinde nām-dār (23) beglerden oldu tamām i'tibār buldı 'ale'l-ḡuşuş Sāmāniler'den Nūḡ ibni Naşr zamānında ziyāde (24) ḡadr bulup defa'atle anuñ öñünde nice muvāfiḡ ḡarb u mevāzi' ḡa'n u zarbdā şebāt u ḡadīm ü merdāne (25) lügi zāhir olup cümle beglerüñ ve beglerbegilerüñ üzerine geçişdi soñra ve ne salḡanat nevbeti bu Nūḡ'üñ (26) oḡlı 'Abdu'l-Melik ulu pādīşāha geldi birgün Ebū Ca'fer belī pādīşāhum ben ol Kārzen'üñ (27) otuz yıl atanuñ dedenüñ gönülleri lekesin yudum didi 'Abdu'l-Melik bin Nūḡ sözi (28) 'azīm ḡoş geldi aña bir vilāyet beglügin virüp mertebesin atası zamānındaki mertebeden (29) daḡı yüce eyledi **ḡikāyet** Benī Ümeyye'nüñ ḡilāfetleri tāriḡlerinde Medāyin'i taşnīf (30) itdügi kitābda şöyle getürür kibir vaḡtde 'Abdu'l-Melik bin Mervān ḡuds-i şerīf mescidi için (31) iki ḡanatlu mükellef ḡapu düzdi mescide ḡurdılar ke-zālik ḡapuda ḡaccāc-ı Rūz devri (32) anı da buña ḡorlar ikisi de ikişer ḡanatlu mekālif ü muşanni' ḡapular idi ittifāḡ birgün (33) 'Abdu'l-Melik yapup düzdürdügi ḡapuya yıldım itdi iki ḡanādın bile yaḡdı ḡara kül

⁹⁶el-Münāfikun, 63/4.

⁹⁷el-Münāfikun, 63/1.

[334a] (1) eyledi Haccâc düzdürdüğü gibi nesne olmadı bundan ‘Abdu’l-Melik be-gâyet rencide olup (2) Haccâc halifenün rencidelüğün işidüp tesellî için bu vechile nâme yazup (3) gönderdi benümle emîrû’l-mü’minînün bu husûşda kazıyyesi Qâbil ile Hâbil kışşaları (4) gibidür ki Hakk Te‘âlâ Qur‘ân-ı Qâdimi’nde bu âyetle haber virür **vetlû‘aleyhim nebe ebney ‘âdeme bi’l-hakkı iz (5) qarrabâ qurbānen fe tukubbile min ehadihimā velem yutekabbel mine’l-ahār**⁹⁸ nitekim Qâbil ile (6) Hâbil Hakk Te‘âlâ’ya tekarrüb itmek için birin qurbân itdiler Hakk Te‘âlâ Hâbil’ün qurbânını kabûl (7) itdi kabûlün ‘âlâmeti dahı ol oldı ki gökden bir ateş gelüp anı yakdı Qâbil’ün qurbânı (8) qurbânı kabûl olmaduğıyüçün yanmadı şöyle kaldı kezâlik sizün yapduğunuz kapuyı yakdı sizün (9) haberinüz dahı Hakk Te‘âlâ huzûrında kabûl mertebesin bulmuşdı yandı benüm kabûl olunmamış ki qurbân (10) gibi benüm yapduğum kabûl olmadı didi ‘Abdu’l-Melik Haccâc’uñ bu teveccühinden be-gâyet hatâ idüp (11) beni huzûrluğı zâ’il oldı ve Haccâc’a bunuñiçün fâhîr hil‘at gönderdi ve kışşanuñ dahı (12) aşl budur ki Hakk Sübhānehu Te‘âlâ’nuñ irâdesiyile Âdem Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm ile hâtunı Havvâ’yı (13) çün cennetden yire atdılar irâdet-i Hakk’la Âdem’ün nesli çoğalmak için her bâr Havvâ ana vaz‘-ı (14) haml itse ikiz toğururdu biri erkek biri kız olurdu Allâh emriyle evvel kerre toğan (15) kıızı ikinci kerre de toğan erkekle ikinci kerre de toğan kıızı evvel ki kerre de toğan (16) oğlana virürlerdi bu üslûb üzere Âdem’ün nesli çoğalmakda idi vaqtâ ki Âdem Peyğamber (17) ‘aleyhis’s-selâm bu tarîk üzerine Qâbil ü Hâbil oğulları arasında dahı Allâh emriyle Qâbil ile (18) toğan kıızı Hâbil ile ve Hâbil ile toğan kıızı Qâbil’e virür oldı ittifâk Qâbil (19) ile toğan kız Hâbil ile toğan kıızdan güzeldi Qâbil anı Hâbil’e virmege râzı olmayup (20) kendüsi almak istedi atasına muhâlefet idüp Allâhu Te‘âlâ emrine nizâ‘ itdi Âdem Peyğamber (21) Qâbil’e gel imdi Hâbil ile ikiñüz Allâh yolına iki qurbân idün görelüm kangıñuz qurbânı (22) kabûl olursa kıızı ol alsun didi ikisi qurbân itdiler Hâbil’ün qurbânı kabûl oldı (23) bu ‘âlâmetle ki gökden bir ateş inüp yakdı kül itdi Qâbil’ün qurbânı yir üzerinde kaldı (24) kurd ve kuş yidi kıızı Hâbil’e almak lâzım gelicek Qâbil bundan incindi Hâbil’i urup (25) öldürdi bu kıssa meşhûrdur ekşer kütüb-i tefâsîrde mezkûrdur **kısm-ı evvelden** (26) **on yidinci bâb** ki ‘ulemâ vü fuzâlānuñ ve zarā’ifleri ve rivâyetlerinde (27) âgâh ol ‘ulemānuñ meşreb-i gâdab sözleri ceħldür reng-i devâsı ve ‘ayn-i şifâsıdur (28) ittifâk üzere anlarıñ sözlerin diñleyenler kulağında anlarıñ sözlerinüñ fâ’idesi şâdef-i (29)

⁹⁸el-Mâ‘ide, 5/21.

ağzına düşen nisân yağmuru fâ'idesinden nişân virür pes bu bâbda bir miqdâr anlaruñ (30) letâ'if-i işâret hikâyâtından nakl-i irâd idelüm ki okıyup diñleyenlere fâ'ideler hâşıl (31) ola inşâ'llâhu te'âlâ **hikâyet** dir ki bir zamânda ehl-i dünyâdan bir pîr-i mâl-dâr kimse (32) var idi kesb-i mâla ziyâde meşğul ve cem' ü izhârına kapılduk idi ittifâk evinden (33) vâfir mâl uğurladılar gene kendü evi halkından ve koñşularından niçe kimseden

[334b] (1) sezdi diledi ki anları hep ehl-i 'örf eline vire arada niçe kimseleri rencide itdüre (2) meger koñşuluğında bir 'âlim kimse var idi ki 'ilmle bi-gâne-i devr-kâr idi koñşuları aña (3) tazarru' itdiler ki bu huşuşda pîre güş-mâl ide ki ehl-i 'örfe varup kendüleri pây-mâl (4) olmaya 'âlim kalçup anuñ evine vardı pîre diñle ma'lumuñ olsun ki bu dünyâ iki kapular (5) bir ev gibidür bir kapusu ölüm maħallesine açılır bir kapusu harc maħallesine eger bu ev içinden kimi (6) rızq u metâ' ve mâlu esbâbuña ev içinde alıkorlarsa seni ölüm kapusından çıkarurlar sen (7) kemâ-kân ev içinde kalursın pes ey h'âce şükr eyle bugün senüñ 'ömrüñ anuñ 'ömrinden (8) uzun oldu mâliki harc kapusından çıkardılar sen bâkî kalduñ eger 'asker olsa (9) nice olur ölürdi mâl gütmeyenler dünyâdan ber-murâd olur ise sen hem dünyâdan hem âhîretten (10) hata olursın seksen yıldur dünyâda mâl u ni' met içinde 'ömr sürersin giden mâlda koz (11) hîre-i âhîret olsun anı el'ân dünyâda ne bu hâr-dâr olur aña andan 'itâb bâkî kalur saña (12) şevâb-ı hârid farâza uğurlansa ol mâli taşadduk ve ittifâk eylesek 'aceb deryâya maħlût (13) olmağıla şevâbı olmamak var idi ammâ bunda hiçbir ihtimâl bu kadar hayrdur ki 'aceb deryâdan (14) berîdür didi pîr andan bu pendî işidicek sârifüñ 'uqûbetin her kim ise âhîrine şaldı (15) dünyâda anı elem iden vazgeçdi mazânesi olan müslümânlar ıztırâbından kurtuldu **hikâyet** (16) birgün 'Abdu'l-Melik bin Mervân'uñ 'askeri halkından bir kimse önüne gelüp bu vechle 'arz-ı (17) hâl idüp yâ emîrül-mü'minîn bir 'avret tutarın bir oğlum vardur bu 'avretüñ atasını aldı baña (18) tınmadı ehl-i 'iyâlin fakru'l-hâlin bize bir miqdâr mâl 'atâ ile mizâñumuza şarf idüp ehl-i 'iyâlimüz (19) katına gidelüm varup 'ömr-i devletüñ du'âsın idelüm didi 'Abdu'l-Melik eger senüñ 'avretüñde (20) bir oğluñ olsa oğlunuñ da bir 'avretüñ anasından bir oğlı olsa bu iki oğlan (21) qarâbet yüzinden birbirinüñ nesi düşer eger bilürseñ saña en'âm ideyin varup gidesin (22) didi ol kimse emîrül-mü'minîn kendü nâ'ibüñ ki götürdi meşâlîh-i memleketüñi anuñ 'aqlına i'timâd (23) idüp aña işmarlamışsın bu mes'eleyi aña şor eger ol bilürse ben sizden nesne istemeyin (24) koyam gideyin ve eger ol da

bilmezse ben ihsānıñuzdan maḥrūm olmanuñ ma‘nāsı yok kemā-kān (25) ‘atāñuz ricāsında olurun didi ḥalīfe nā’ibin çağurdı ve aña şordı bir sā‘at (26) başın aşağa idüp fikr eyledi bu daḥı bilmeyüp ‘acz u i‘tirāf eyledi meger meclisinde (27) ‘Irāk ehlinden bir ‘ālim var idi ol ilerü gelüp yā emirü’l-mü’minin bu su‘ālünde ben cevāb (28) virürsem benüm ḥācetüm devā ider misiz didi ‘Abdu’l-Melik iderin didi ‘ālim ‘avretten atanuñ (29) toğan oğlu oğlanuñ ‘avret anasından toğan oğlunuñ ‘ammı ve oğlunuñ ‘avret anasından (30) toğan oğlu anasınıñ ‘avretten toğan oğlunuñ tayısı olur didi ḥalīfe āferin idüp (31) hem ihsān itdi hem taḥsīn ü ḥāceti daḥı her ne ise devā eyledi **ḥikāyet** bu da (32) işbu geçen ḥikāyetüñ nazā’irindendür ki Yaḥyā bin Ekşem ki Bağdād’da ‘asker idi ittifaḥ (33) bir ehl-i ‘ilm nevāḥi kâzıluḡlarından bir kâzılaıḡa t̄alib oldı kâzı‘ āsker anı bu vechle

[335a] (1) imtiḥān idüp iki kimse birbirinüñ anası nikāḥla alsalar ikisinüñ ikidür birer oğlu (2) toḡsa bu iki oḡlan birbirinüñ nesi düşer didi bile kâzıluḡı aña virmedi ḥāzır olanlar (3) Yaḥyā bin Ekşem’den şordılar iki oḡlan birbirinüñ ‘ammı düşer didi vāḳı‘ā öyledür zīrā her bir oḡlan (4) āḫirüñ anasınıñ ata bir qarındaşı düşer qarındaşı ‘ammıdur **ḥikāyet** getürmişlerdür ki Emirü’ (5) l-mü’minin Hārūn er-Reşid birgün sarāyında bir pencereden Bağdād’ı temāşā iderdi her (6) cānibe ba‘zı kebūterin pervāz itdürüp ḥars u ez-ḥoş pervāzile her devri devvāriyle (7) devr iderken nā-gāḥ etrāfdan bir evde bir şāḥib-cemāl cāriye gördi ki nūr-ı ḥurşid-i (8) tābān anuñ çehresi tābına nazar bezm-i sitāre nūrınca yoḡ idi anı kimdür diyü şordı emirü’ (9) l-mü’mininüñ vezirinüñ cāriyesidür didiler ḥalīfe daḥı kimse gönderüp anı vezirden (10) istedi vezir varan adama emirü’l-mü’mininden cāriye deni‘ degüldür ammā bir vaḡtde bu cāriyeyi ne (11) kimse şatayın ve ne baḡşlayın dīvānda içüp t̄ururın ‘ulemāya şorsunlar şer‘le yol bulunursa (12) ben dirin fermān kendülerin ḡarez kendülerin vāḳı‘ ḥālī ḡarezdür bilürin emir sarāydan taşra (13) kadem başmazlar nā-gāḥ soñra bunu t̄uyalar n’içün baña dimedüñ diyü ‘itāb ideler ve ‘itāblarına müsteḥaḡḡ (14) olam diyü ḥaber gönderdi emirü’l-mü’minin buyurdı a‘yān-ı ‘ulemā-yı Bağdād’ı ḥuzūrına ḥāzır (15) itdiler ki bu ḥuşuşı meşveret itdi cāriyeyi vezirden bu aşl yemīn itdükden soñra ben aña (16) mülk-i yemīn ile mālīk olabilür miyin diyü istftā eyledi cümlesi tarīḡ-i temlīk ü temellük ya bey‘le (17) olur ya habbeyile ikisine yemīn itmiş buña çāre mālīk olımsız hīç bunuñ şer‘le (18) cāriyesi bu nedür diyü i‘tikāf itdiler illā içlerinde bir ‘ālim-i reyyānı ḥāzret atam Muḥmmmed bin Ḥasan (19) Şeybānī ki mezheb-i ḥatīfde olan üç i‘me-i

müctehidîn kibābuñ berīsidür anlar bunuñ (20) tedāriki kolay şer‘ en bir yol vardır ki cāriye emīrū’l-mü’minīnūñ mülki ola ve hem vezīre yitmişden (21) vezr ü dāim gelmesün diyü buyurdu ḥalīfe nicedür buyruñ didi Ḥazret-i İmām vezīre (22) diyēñ cāriyenūñ size nışfin şatsun ve nışfin habbe itdün cāriye bütün sizūñ mülkiñüz (23) olur nışfi ister ve nışf habbe tārīķile zīrā anuñ yemīni cāriyeyi bütün şatmayam bağşlayam (24) dimekdür bu naqd birce bütün şatup bağışlamış olmaz kendüye şer‘ en ḥanş lāzım gelmez nite kim (25) bunuñ nazarı Ḳur‘ān-ı Ḳadīm’inde vardır Ḥaḳḳ Te‘ālā Peygamber Ḥazretleri’ne **velā techer bi-şalātike** (26) **velā tehāfit bi-hā vebteḡi beyne zālīke sebīlā**⁹⁹ diyü buyurur ya‘ nī yā Muḥammed namāzda (27) Ḳur‘ān oḡurken ne ziyāde berk ve ne ziyāde oḡun bilūñ ikisinūñ ortasında olan (28) yolu tūt diyü buyurdu ma‘ lūm oldı merṭebe-i vaşatı daḡı şer‘ de mu‘ teber imiş diyü (29) buyurdu cümle ‘ ulemā şıḡhat-i ḳavline i‘ tīrāf idüp bunuñ üzerine Ḳonevī dirdiler ḥalīfe-i (30) İmām’a teşrif-i fāḡire buyurdu bu tārīķile cāriyeyi vezīrden alup temellük ü taşarruf itdi (31) **ḡikāyet** getürmişlerdür ki İsmā‘ il Mürebbī adlu bir ‘ ālim var idi ziyāde fazl u ‘ ilm (32) ü şilāḡla arasında dīn ulularından zamānında bir muḳtedā vü nām-dār kimse idi cümlesi (33) fazā’ ilinden biri bu idi ki ḡiçbir pādīşāha varmamışdı dūnyā için erbāb-ı ‘ izz ü cān

[335b] (1) bişātına ḳadem başmamış idi Aḡmed bin Ṭolun pādīşāh olıcaḡ ancak aña iki kerre vardı ikisi de (2) rızā-yı Ḥaḳḳ için idi kendü maşlaḡatı için degül idi bir kerre zındıḡ tūtulmuşdı dīn emrinde (3) anuñla baḡş itmege vardı anı ilzām eyledi bir kerre cum‘ a ḡüni cāmi‘ de otururken ḡördi cāmi‘ de (4) bir müslümān ḳalkup meded müslümānlar Aḡmed bin Ṭolun baña zulm ideyorur baña feryād irişsüñ didi hemīn (5) cāmi‘ den çıḡduḡı gibi ‘ āmesinūñ ṭablasını omuzına atup toḡrı Aḡmed bin Ṭolun tūtuñ (6) sarāyi ḳapusına geldi pādīşāha İsmā‘ il Mürebbī geldi diyü ḡaber itdiler segürdüp anı ḳarşuladı (7) ve elin öpüp ey ‘ ālim-i bozorg evine düşdi ki ḳadem-rencide ḳılduñuz didi İsmā‘ il Mürebbī cāmi‘ den birḡün (8) bir kimse senden tazallum idüp meded müslümānlar baña feryād irişeñ ben de müslümānlardın saña geldüm ki (9) anuñ aḡvālīn arz idem didi pādīşāh def-i adam ḡönderüp o kimse buldurdı önüne getürdiler (10) aña olan zulmi yirine ḳodı ve ‘ ālimden ‘ özrleri diledi ve yine bu İsmā‘ il Mürebbī’den bu zamānda şordılar (11) şatranc oynamak emrinde ne dirsın ḡelāl midür ḡarām mı didiler Şāfi‘ i mezhep idi bu tārīķile cevāb (12) virdi **izā eslemte eydiyeḡümā ani‘ z-zarari ve’n-noḡşān** ya‘ nī ḳaçan edānilerūñ atları (13) zarardan noḡşāndan ya‘ nī māl telef itmekden

⁹⁹el- İsrā, 17/110.

ki aķeyile oynamaktadır sālīm olsa aķeyile oyna (14) mışlar dağı namāzları bununı sebebiyle sehv itmekden ve ferā'iz ü rāciyāt ü sünnetden ba'zısın (15) oynamaktan sālīm olsa aña düşünmege namāzlarına ĥalel lāzım gelmese **ve's-sühemāşu'l ve ileyhā** (16) dağı dilleri şer'e muĥālif sözlerden ve bühtān itmekden sālīm olsa böyle itmeseler **kāne** (17) **ebeden mine'l-ĥallāne ve'l-iĥvāne** şatranc oynamaktan nesne yokdur bizüm dostlarımızın karındaşlarımızın (18) 'ādetlerinden bir 'ādetdür didi ki imām-ı mu'azzam Şāfi'ī Ĥazretleri'nden naķl mezhepi budur ammā imām-ı (19) a'zam ve muktedā-yı enām-ı efĥām Ĥazret-i İmām Ebū Ĥanīfe-i Kūfi rahmetu'llāh yanında gerek bu şartlar olsun (20) gerek olmasun şatranc gibi nerd gibi oynamak mutlaķa ĥarāmdur **ĥikāyet** kāzı Muĥammed bin Manşūr (21) eydür ve İbni Dāvud'ı Me'mūn ĥalifenün kāzı'askeri Yaĥyā bin Ekşem kendü cānibinden (22) emirü'l-mü'minīn dīvānına mülāzemet için ikimüzi nā'ib ta'yin itmişdi herün Me'mūn (23) ĥalifenün eyvānına ĥāzır olurduk ve dīvānda her ne ĥadiş olursa Yaĥyā bin Ekşem'e gelüp (24) ĥāber virürdin meger vaktinde Raķķa şehirlerinden bir şehir feth idüp içinden vāfir esir aldukdan (25) sonra emr itdi ki ol şehir içinde her ne miķdār 'avret var ise ĥuzūrına getüreler cümlesi (26) üç biñ 'avret çıkdı hepsin önüne getürdiler bir uğurdan anları āzād eyledi ve 'asker (27) içine icāzet ĥaberin yaydı ki bu 'avretlerden gönli olan begendüğünü nikāĥ-ı münakķid ile (28) nikāĥlana ve nikāĥ-ı mu'ta buña dirler ki bir ersiz 'avreti birkaç aķeye bir mu'ayyen vakte (29) degin taşarrufını icāra tutar gibi tuta bununı üzere 'akd-i nikāĥ ile ala İslām dīnün (30) evā'ilinde bu nikāĥ ĥelāl idi ammā sonra dan ĥarām olınmışdur ĥalīfe 'askerine bu nikāĥa (31) icāzet viedüğün göricek 'ādetimiz üzere Yaĥyā bin Ekşem Ĥazretleri'ne gelüp bunu ĥaber virüp (32) birgün dīvānda bu 'ādet oldu didük bize yārın şabāĥdan yine siz emirü'l-mü'minīn (33) dīvānına varuñ bu nikāĥ ĥuşuşda söz açın bir söz arasında anda irişeyin ĥalīfeyi

[336a] (1) bu tekellüme icāzet virdüğünden men' ideyin didi bu kavlı üzere şānından ayrıldı yarındaşı (2) şabāĥdan ĥalifenün dīvānında ĥuzūrına vardı bir söylemedin bize 'aceb işdür ki bu nikāĥı (3) Peygamber Ĥazretleri şallā'llāhu 'aleyhi's-selām cā'iz göre de dağı Ĥazret-i 'Ömer anı men' eyleye vech (4) midür didi ĥalīfe henüz bizümle bu söz içinde iken Yaĥyā bin Ekşem de çıka geldi ĥalīfe (5) aña dağı sorup tekrār böyle didi Yaĥyā bin Ekşem yā emirü'l-mü'minīn şöyle ki bu mes'elede icmā' (6) ümmet olmaya aña muĥalefet itmek olmaz anda 'ulemā kavline rücū' itmek gerekdür aşda bu nikāĥ (7) mut'anuñ cevāzı ĥadişini aşĥābdan 'Abdu'llāh Semere rażıya'llāhu 'anhu

h azretleri riv ayet (8) itd ukleri gibi cev azı mens uħ olduğu ħad isi dahil yine bunlar riv ayet id up iderler (9) bir vakt bir yoldaş ile bir tarafta doğru giderdik ittifağ oğn m ze bir cemile ‘avret çıka (10) geldi ikimiz n de meyli oldu ben de ol da aŐa nik h-ı mut‘ayile kanĐımuza dirlersen gel seni (11) alalum did uk ol yoldaŐum Őuretde benden miŐekkil idi ben lib sda andan m lebbes id um ittifağ (12) c me güzelliğine bağmadı anuŐ ħ snine bağup nik h-ı mut‘ayile yoldaŐuma vardı (13)  c gün üzerine ‘akd-i nik h id up yoldaŐum anı oŐasına aldı gitdi  c gün (14) den ŐoŐra gördüm andan ayrulmiŐ geze meger evvelden anda ta‘am kalmışdı ben de mur d idindüm ki (15) anı nik hla mut‘ayile alam anuŐla bu kavli ideyorken gördüm bir dell l  ağırup PeyĐamber (16) H azretleri mut‘a nik hı ħar m itdi bu nid a ider ‘avret de ben de  ekild k dir pes y  em r ’ (17) l-m ’min n bu ħuŐuŐda H k k Te‘ al  buyurduğuyıla ‘amel id up ve itmek gereksiz diyüp aŐa (18) s re-i **kad efleħ ’-m ’min n**¹⁰⁰ ı oğıdı ve bu  yetde inicek **velleŐine hum lifur cihim ħ f Őune** (19) ill  ‘ l  ezv ciħim ev m  meleket eymanuħum **fe‘ innehum ħayru mel m n**¹⁰¹ y  em r ’l-m ’min n (20) hiç g r bu  yetde nik h-ı mut‘a aŐlamıŐdur hem n H k k Te‘ al  emriyle ol da taŐarrufi c ’iz olan (21) ‘avret iki dürlü olup biri gerçekden nik h Őaħiħ ile meng ceresi olan ħ t n (22) birinde m lı yile Şatun olduğu c riyeden ħayrı degüldür didi Me’m n bir s ’at (23) fikr id up ya Qur’ n-ı Qad m’de H k k S bh nehu ve Te‘ al  H azretleri bir  hir n dahil **fem ’s-temta‘ tum** (24) **bih  min hunne f  t tu hunne uc re hunne**¹⁰² diyü buyurmaz mı bu nik h-ı mut‘a Őaħiħ olduğına del let itmez mi (25) diyü buyurdi Yaħy  bin Ekşem y  em r ’l-m ’min n bu  yetde mu‘tadan mur d ma‘n -yı lağvisid r (26) iŐtlaħısı degüldür diyü ħal feye ‘ulem -yı taħk k itd ukleri gibi bu  yet-i ker men n ma‘n sı (27) aŐa keş   bey n eyledi ħal fe ehl-i inŐ f u söz aŐlamaĐda m -Őik f idi sözini (28) kab l id up buyurdi ‘askeri içre nid a itdürüp ol nik h-ı mut‘ayile o ‘avretleri (29) alsunlar didüği ħ kmini bozdi mukteŐ -yı Şer‘-i Őer f üzere közi‘asker n ħ kmini (30) icr  eyledi pes bu ħik yetde bir niçe f ’ide var evvel bu ki Yaħy  bin Ekşem ‘ilmi üzere (31) Őeb t  ħal feye ħar c-g rl k itmeyüp emr-i Şer‘i yerine iletince g ŐiŐ itdüği z hird r (32) ve bir de ħal fen n çok sözi istim ’ idinüp Şerr-i muħ lifd r dimekle evvelkilerinden dönüp (33) ħak k üzere olduğun **ve’r-r c ’ ile’l-ħak k  ħayrun mine’t-tem di ile’l-b t l** ya‘n  ħak ka dönmek b t la

¹⁰⁰eI-M ’minun, 23/1.

¹⁰¹eI-Me‘ ric, 70/29-30.

¹⁰²en-Nis , 4/74.

[336b] (1) ısrardan hayrlıdır didi kelâm-ı maqbülle ‘ilmi ma‘lumdur ve bir mesâ’il-i şer‘iyyeden bu mes’elenün (2) beyânını mazmûnda olduğudur **hikâyet** bir vaktde ‘Abdu’llâh bin Tâhir İshâk bin İbrâhîm ki (3) dâru’l-hilâfda nâ’ib halîfe idi aña üç mes’ele yazup gönderdi bunları Ebû Müslim’den ki (4) ol zamânda ‘ulemâ-yı ‘aşr idi sorasın eger cevâbları virürse aña üç biñ altun (5) yol harçluğı virmişüz vesâ’ir levâzımın dahı görür virüp bizüm cânibimize gönderesiz didi (6) Ebû Müslim hemân altunı ihşâr eyledi her ne sorarsañ şor didi İshâk bin İbrâhîm altunı (7) gönderüp öninde kodı ve ol su’âl budur ki Peyğamber Hâzretleri bir hadîş-i şerîflerinde (8) **tâ’ifu ta’fûf nisâ’üküm**¹⁰³ diyü buyururlar bunuñ ma‘nâsı nedür ve ikinci su’âl eydür ki (9) **halebte kâ’iden ve şeribet bāriden hayrun min en tahileb kâ’imen** ya‘nî sen südi otururken (10) şağup şovukla içmek otururken şağup ısıcaqla içmekden hayrlıdır dirler bunuñ (11) ma‘nâsı nedür ve üçüncü su’âl budur ki evvel kâğı âyetdür ki Hâk Te‘âlâ Hâzretleri buyur dir tã’ife (12) toğrı söylerlerken ceñennem içinde dir dirdi Ebû Müslim ammâ evvel su’âlün cevâbı hadîş-i (13) şerîfde murâd siz pāk u tãhir günâhdan perhîz-kār oluñ siz tã itmeñ ki Hâk Te‘âlâ’nuñ sizün (14) ‘avretleriñüzi zinâdan şaklaya pāk u emn olalar dimekdür didi berāber meşhūr meşeldür ki (15) ‘Arab **men dağğa duğğa** ya‘nî bir kimse bir kimsenün çapusun kaçısı anuñ da çapusun kaçarlar (16) dir bilün ba‘zı zürüb-ı emşâlde vardur ki bir kimse bir kimsenün barmağıyla çapusun kaçısı anuñ (17) çapusun barmağıyla kaçarlar dirler

Beyt: fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

Çakma barmağ ile il çapusun incitme ki sen

Çapuñ (18) il yumruğ ile çakmadan olasın esen

ammâ ikinci su’âlün cevâbı budur ki evvel bir zârb-ı (19) meşeldür iki çarındaşlar arasında olan mâ-cerâdan çalmışdur ki biri çoyun tutardı zağmeti (20) az idi ki çoyun otururken şağılur ve biri develer ile dilürdi ki zağmeti çoğ idi ki deve (21) ler otururken şağılur birgün ol çoyun ile dirilen çardaşı bu deveyle dirlük ider çarındaşına (22) çoyun tutmak deve tutmaktan yigdür ki südin hużür ile otururken şağasın eger şovukla (23) içerseñ de deve gibi degül ki südin zağmetle ortururken şağasın eger ısıcağıla içerseñ de (24) didi bu sözde ol zamândan il içinde zârb-ı meşel oldı söylenür şol aşl

¹⁰³İffetli olunuz ki kadınlarınız da iffetli olsun.

yirde (25) isti' māl iderler ki bir nesnenüñ zaḥmeti çok ola nef' i olursa da aña müfid ola dimek (26) murād ola pes ikinci su'âlde zıkr itdügi ma' nāsı o dāḥi bir nef' le az zaḥmetler (27) olan iş ihtiyār itmek nef' i artuḡdur diyü çok zaḥmetlü olan işi ihtiyār itmekden (28) yigdür dimek işāret bize zarb-ı meşeldür amā üçinci su'ālün cevābı evvel ta'ife ki toḡrı (29) söylerlerken gene cehennemde olalar Ẹur'an-ı Ẹadīm'de bu āyet-i kerīmede mezkūrdur ki Ḥaḡḡ Sübhānehu ve Te'ālā (30) anı cehennem zebānileriyle kāfirler ve münāfiḡlar arasında kıyāmet güninde geḡen su'āl ü cevābdan (31) ḡaber virüp buyurur **mā selekekum fi sekar ḡālū lem neku mine'l- muşallin ve lem neku nuḡ 'imu'** (32) **l-miskin ve kunnā neḡūdu me' al ḡā' idin ve kunnā nukezzibu bi yevmi'd-din**¹⁰⁴ ya' nī (33) kıyāmet güninde zebāniler kāfirlere münāfiḡlara şoralar sırrı cehennemde ne aşl ' ameliñüz sürdi

[337a] (1) getürdi didükleri vaḡt anlar da namāz kılmazduḡ ve mālumuzuñ zekātın ḡıkarup fuḡarāya virmezduḡ (2) ve daḡı Peyḡamber ḡaḡḡında yaramaz söyleyenlere tābi' olurduḡ kıyāmet ḡopacaḡına inanmazduḡ ya bu vaḡte (3) deḡin ki bize yaḡin geḡdi diyeler bu toḡrıyı söylerlerken gene ceḡennemde olalar didi su'ālün üçine (4) bu ḡaḡḡ cevābları virdi İşḡaḡ bin İbrāḡim işidicek aña taḡsin ü āferin itdi hezār (5) tekrim ü ta'zīm ile anı ' Abdu'llāḡ bin Ṭāḡir ki yanına gönderdi **ḡikāyet** getürmişlerdür ki Başra'da (6) bir māl-dār kimse var idi ittifaḡ şanup ḡāce-i tevānā iken faḡir-i nā-tüvān oldu vech-i (7) ma' āşetde ' āciz olup illerde vāfir deyn idindi ve müşe münā-tḡa idecek mālda ve mülkden (8) alacak virecek ḡiḡ nesnesi ḡalmadı dört yanından daḡı rā'iyetleri taḡāzāya başladı ḡuzūrını (9) uçurdılar tamām mertebe ' āciz-i nā-ḡār ḡaldı ' āḡıbet bunı fikr itdi ki ḡālını vara şehr ḡāzısına (10) añlada andan derdine dermān şora ittifaḡ ol zamānda Başra ḡāzısı olan İmām-ı (11) A'zam Ebū ḡanīfe-i Kūfi'nüñ rażıya'llāḡu ' anhu oḡlı nāmında ' ālim-i kesr İsmā' il idi evvelden (12) anuñla bir miḡdār bilişlüḡi var idi varup aña ḡālını aḡladı nā-gāḡ ḡınāḡından ḡınā cāḡına (13) düşüp ḡali siyāḡ mālı tebāḡ olduḡın söyledi kendüye ' ayn-ı ' ināyetle nikāḡ talebin itdi (14) mışra' ki yek ' ināyet ḡāzıya ez hezār küdāḡ ḡāzı aña raḡm idüp tesvīlüḡe dayanılır seni benüm (15) ḡuzūruma getüreler zinhār ḡaḡḡlar ne inkār idüp anlar ile nizā' eyle belki cümle ḡaḡḡlarına iḡrār idüp (16) anlara baña bir miḡdār mühlet virüñ atam didüm ve yirüm yurtum şatayın sizlere ḡaḡḡlarıñuzu vireyin didi (17) diyü öğretti medyün ḡodı gitdi birkaç günden şoñra anı ḡāzı maḡkemesine iletdiler anlar (18) öñünde ḡāzı öñünde

¹⁰⁴el-Müddessir, 46/42-43-44-45-46.

müdāfa‘ a itdi her birini anda olan haqqını şer‘ le taleb itdi (19) da‘ vā eylediler kâzı andan bunlara ne dirsın diyü şordı hiçbirine inkâr itmeyüp kâzı (20) öğretdüğü cümlesine ikrâr itdi baña ammā bir va‘ de virüñ deveden yirden (21) emlâkden ba‘ zısın şatup şavacağum var anları şatup şavayın didi haqqlarıñuzu (22) vireyin didi kâzı ne dirsız didi ya kâzı yalan söyler hiçbir nesnesi yoğdur ne (23) atı vardur ne devesi ve ne yiri vardur ve ne evi tezvîr ider ğarezi def‘ -i meclisdür bize (24) yolu ğabs idivirüñ haqqumuz zāyi‘ olmaya didiler kâzı siz bunuñ nesnesi yoğdur (25) diyü iflāsına kendü kendüñüz şehâdet ideyorurken şer‘ le buña ğabs müteveccih olmaz mühlet (26) virüñ bāb bāb tedārik idüp size borcluyın ödesin didi ğasma cevābda bu ğile-i (27) ta‘ lîmiyile dostını varğa-i ğabsden ğalāş itdi **ğikāyet** getürmişlerdür ki İmām (28) Ebū Yūsuf Ħāzretleri rağmetu’llāhu te‘ ālā ‘ aleyhi ibtidā-i tağşîl-i ‘ ilm iderken niğāyet mertebede (29) faĳirü’l-ğāl idi hiçbir ğabbeye mâlik degül idi bu vechle faĳr u fenā vü kılet ü ğā’ ile (30) tağşîl-i ‘ ulümü elden ko mazdı muttaşıl İmām-ı A‘ zam Ħāzretleri’nüñ derslerine ğāzır olur idi (31) andan ğālî ol mazdı meclislerine mülāzemet iderdi ğattā şol mer tebe-i faĳr idi ki kāğıd almağā (32) kâdir degül idi ki oğıduğı kitābı kāğıda yaza oğıyaydı belki koyun kemüğüñ üzerine yur pāk (33) iderdi dağı oğıduğın yazardı ve ol kemükleri evinde bir küp içine ğor şağlardı

[337b] (1) ğacet olduğca kitāb yirine anları müğālā‘ a iderdi birğün yine İmām-ı A‘ zam Ħāzretleri’nüñ ders (2) ğānesinden ders oğıyup evine geldi meğr ğarnı açdı ‘ avretine hiç evde yiyecek (3) yoğ mı didi ‘ avret vardur diyüp ol küp içine şağladuğı kemüklerin birğaç dāne çıkarup (4) öñüne getürdi eve bundan ğayrı nesne getürmezsin ki öñüne yimek getürem didi İmām Yūsuf (5) be-ğāyet ğahrlanup ‘ avretin ğayrısından oğımağı ğodı vardı bir kesb ucına yapışup aĳçe (6) pul tağşîline muĳayyed oldu bu ecelden birğaç gün İmām-ı A‘ zam Ħāzretleri’nüñ derslerinde (7) ğāzır olmadı İmām-ı A‘ zam anı yoğladı Ebū Yūsuf nice oldu ki birğaç gündür derse gelmez didi (8) aña ğasb-i ğālî taĳrîr eylediler faĳr ucından kār-ı kesb ucına yapuşdı didiler buyardı çāğur (9) dılar İmām-ı A‘ zam Ħāzretleri’nüñ öñlerine geldi ve Ebū Yūsuf Ħāzretleri’ne ehl ü ‘ iyāller ve kendülere (10) vefā idecek ğadar ‘ ulüfe ta‘ yîn idüp tağşîl-i ‘ ulüm itmekden sen çekilme ki az zamān içre (11) ulu kişi olursın ve birğün ola ki ğālîfe kendü eliyle saña altun ğaşuğdan şükr aşları dirler (12) himmetler buyurur diyü buyardı vāĳi‘ ā gene Ħāzret-i İmām’uñ mübārek ağzından çığduğı gibi vāĳi‘ (13) oldu İmām-ı A‘ zam Ħāzretleri’nden şoñra müte‘ addî imām ve imām-ı hümām oldılar itme-i mezheb-i

hanifenün (14) meşār ile bāliyānı hulefā yanında ‘ulemā-yı dīnūn a‘zīmū’ş-şānı idi hattā birgün emīrū’l-mū’minīn Hārūn (15) yanında oturlar idi ḥalīfenūn şeylākī geldi ḥalīfe öñünde muhallebi aşından kendü eliyle (16) bir altun kaşuk ile muhallebi alup Ebū Yūsuf Ḥazretleri’nūn ağızlarına virdi bu ol zamānda gāyet (17) mertebe-i ḥürmet itdi dikmede ḥalīfelerden gayrı kimse böyle itmez idi ki anlara itdiler bunu İmām-ı A‘zam (18) Ḥazretleri’nūn cümle kerāmātından şayarlar bu ḥikāyeti Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt kitābını Pārsī dilde cem‘ iden (19) böyle takrīr ider ammā müterahḥim-i nazīr eydür altun ve gümüş kaplar dimek yimekte egerçi ‘ulemā-yı ḥafiyye (20) ihtilāf itmişler kimi ḥarām kimi ḥelāl dimişler ammā altun kaşığıla yimek yemek bilā-ittifā ḥarāmdur (21) bunu ne ḥalīfe eydür ve ne Ebū Yūsuf Ḥazretleri yir meger ağızına şunıvirdüğü vaqt ta‘āmı kaşukdan (22) ucına degdi ucından yidi **evlehu ve’l-‘ām inde’llāh ḥikāyet** dirler ki yine İmām Ebū Yūsuf (23) Ḥazretleri’nūn evā’il-i ḥāllerinde koñşuluğında bir cehūd var idi evinde bir gölgelik yaptı ki koñşu (24) larına zararı var idi Ebū Yūsuf Ḥazretleri anı men‘ idüp yaqdurdu yahūdī anlara ey imām (25) ‘ammārī ehli olup ‘ammāriyenūn geçmege māni‘ olıcaq yaqdursın diyü imām ta‘rīz şeklinde kelām itdi (26) Ebū Yūsuf Ḥazretleri hiç tınmadı bunuñ üzerine bir müddet geçdi ittifāk emīrū’l-mū’minīn Hārūn (27) er-Reşīd ḥātūnı Zübeyde Ḥātūn birgün sarāy içinde bir pencere üzerinde turup aşagasını (28) temāşā iderdi gördi bir küşede Hārūn kendüsi bir cāriyesiyile oynar andan murādın almağa (29) meşgūldür egerçi ḥalīfenūn fikrine gelmekle bu cāriye ḥod benüm degül Zübeyde’nūndür baña bunuñla mülā‘ibe (30) ve mücāmi‘a ḥarāmdur ben bunu niye iderin diyü nefsi āḥir andan men‘ itdi anuñ gibi günāha mübāşeret itmedi (31) ammā bundan Zübeyde Ḥātūn be-gāyet rencīde-ḥatır oldı ḥalīfe daḥı ḥatırına gelen günāh mülāḥazası (32) yıla cāriyeye ta‘rīzden vazgeçdükdən soñra toğrı Zübeyde Ḥātūn yanına geldi ki henüz daḥı ol (33) nāzuñ tırresi qalbenden oturmamış idi ḥalīfeyi görince ḥarāretle ey ceḥennemi şimden soñra benden

[338a] (1) ırağ didi ḥalīfeye daḥı bundan gayret ü ḥamiyyet ü racūliyyet-i saltanatla incinmek ḥāleti (2) galebe idüp eger ceḥennemlük ise de benden üç talāk boş ola didi diyü sözüñ ‘azabca ikisi de ikisi de (3) itdükleri vaz‘ ve söyledükleri söze pişmān olabilür Zübeyde Ḥātūn ağlamağa başladı ḥalīfe elin (4) başına koyup te’emmüle vardı hemān dīvān ḥānesine çıkup emr itdi Bağdād içinde olan cümle (5) ‘ulemāyı yanına cem‘ itdiler anlardan bu mes’eleği istignā eyledi mes’ele müşkil idi zīrā bir kişinūn cennetlük (6) ve ceḥennemlük olduğı dār-ı dūnyāda ma‘lūm degüldür ‘ulemā

mütehâyir oldılar hiç kimse halîfeye cevâb virmege (7) kâdir olmadılar şoñradan Ebū Yūsuf Hâzretleri çıka geldi meclisün şadrları ‘ulemā-yı kibār ile tolu idi (8) henüz dağı Ebū Yūsuf Hâzretleri içlerinde ta‘ ayyün bulmamışdı aña iken ihtirām itmediler geldi meclisün (9) aşāğasına bir yirde oturdı Hārūn buyurdı mes’ele andan şordılar halîfe sizden dağı istignā (10) ider didiler Ebū Yūsuf mes’elenün cevābı ma‘lūmdur likin oturduğum yir muğanniler yiri degül buradan (11) ol aşl mes’elenün cevābı virülmez didi ol zamānda ‘ilmī manşıbdan ummaz adamdan ummazlardı halîfe (12) buyurur oradan kaldurup Ebū Yūsuf Hâzretleri yanına getürdiler oturdı halîfe andan bu mes’eleyi (13) şordı Ebū Yūsuf Hâzretleri yā emirü’l-mü’minin hiç ‘ömrünüñde bir günāha kaşd itmişken Allāhu Te‘ālā korqusın (14) añup andan yine vazgeçmek başıñuzdan geçdi mi didi emirü’l-mü’minin Hārūn er-Reşid işde Zübeyde (15) yile mābeynimizde bu mācerā ‘aynī vāki‘ olduğu bunuñ üzerine oldı ki ben anuñ harām cāriyesine (16) zinā kaşd itmişken şoñradan harāmluğun mülāhaza idüp Allāhu Te‘ālā korqusıyla nefsi zinādan (17) men‘ itdüm diyü buyurdı Ebū Yūsuf imdi emirü’l-mü’minin hiç Zübeyde Hātūn’a talāk lāzım gelmez (18) kemā-kān hātūnuñuzdur didi sā’ir ‘ulemāya bundan hāsed gelüp bunu neden dırsün emirü’l-mü’minin (19) cennetlük idüğün sen neden bildün diyü üzerine hücüm itdiler Ebū Yūsuf Hâzretleri’nde Hakk celle ve te‘ālā (20) Qur’an-ı Kādīm’inde buyurur didi **ve emmā men hāffe maqāme rabbihi ve nehān nefse ‘anil hevā fe’inne’l-cennete** (21) **hiye’l-me’vā**¹⁰⁵ ya‘nī kim ki Allāhu Te‘ālā’dan korqup nefsinı hevādan ya‘nī günāhdan men‘ eylese (22) bed-restī ve rāstī anuñ yiri ancak cennetdür gayrı degüldür diyü buyurur hep mülzem oldılar (23) Hārūn er-Reşid cevābını begendi hemān orada Bağdād kâzılığın aña virdi (24) ve fāhir hil‘at giydürdi ol zamānda ‘adet bu idi ki ol diyār-ı ıstılāhınca hev-dec ü (25) ‘ammārī dirler bir örtülü miħaffe resminde nesne olurdu kâzılar vesā’ir a‘yān-ı nās aña (26) binerlerdi halîfe buyurdı hev-dec ü ‘ammārī getürüp aña bindürdiler ta‘zīm ü ikrām ile (27) evine yakīn varınca tā ki şābıkā-i zıkr olunduğı üzre koñşuluğında olan cehūd yapduğı (28) gölgelük altına irdiler ki evinün yolu üzerinde yapılmışdı gördi yoldan hev-dec geçmege (29) māni‘dür buyurdı hev-deci turkurdılar cehūdi önüne çağurdu ey cehūd işte (30) yapduğun bid‘ati yıkaçak vaqt geldi şābıkan her ne vaqt hev-dec ü ‘amārīn geçmege (31) māni‘ olayın dimişdün işte şimdi māni‘ oldı şer‘ ile yıkaç lāzım geldi didi (32) ve buyurdı yıkdılar yol açıldı ve koñşuluğında olan müslümānlar zararından

¹⁰⁵ en-Nāzi‘ât, 79/ 40-41.

emîn (33) oldılar bu hikâyetden bir gece fâ'ide hâşıldur bir bölük ma'lûm oldu elbetde ol dağı

[338b] (1) bakıvirür ve eger güç virürse de andan nev-mîd olmamak gerek imiş bir de bu ki kişinüñ zühürında 'ilm (2) ü 'aklı fâ'ide itmezmiş pâdişâhlarıñ heybeti 'ilm ise cühhâl anı kıatreye şaymaz imiş pâdişâhlarıñ (3) heybeti olmasa aña i' tibâr olmaz her ne kadar deryâ-yı 'ilm ise cühhâl anı kıatreye şaymaz imiş (4) bir de bu ki hevâ vü hevesden men' eylemek kişiyi zîrâ andan şaklar cenâh-dâr-ı hâl ider imiş (5) nitekim dimişler

fe' ilâtün / mefâ 'ilün / fe' ilün

Kim ki bunda hâlâş olur yarın

(6) Anda dağı hâlâş olan oldur

Bunda kimdür hâlâş olan dirseñ

Terk-i cürm-i günâh iden kıldur

hikâyet getürmişlerdür ki (7) bir zamânda Emîrû'l-mü'minîn Mütevekkil hâlifenüñ başına bir vâkı' a geldi eger bu vâkı' adan hâlâş (8) olursam çok şadağa ideyin diyü nezr itdi ammâ 'adedin ta' yîn eylemedi hele muhaşşal kelâm (9) hâlâş oldu nezrin edâ itmelü oldu ne miqdâr virecegin bilmedi buyurdı ne kadar 'ulemâ var ise (10) huzûrına geldiler anlardan bu mes'eleyi şordı taqdîrine varmak için ne kadar mâl şadağa (11) ideyin çok şadağa ideyin didi çok 'aded kangıdur beyân idüñ didi her kimse bildüğü (12) üzere bir söz söyledi hâlîfe anlardan kanâ' at gelmedi İbnü'r-Rızâ dirlardi bir 'âlim kişi (13) var idi varuñ anı çağırüñ didi çağurdılar geldi aña şordı İbnü'r-Rızâ yetmiş bir altun (14) şadağa idüñ nezriñüz yirine gelür didi 'ulemâ bunu neden dirsın didiler bundan ki Hâkk Sübhânehu (15) ve Te'âlâ Kıur'an-ı Kıadım'inde **le-ğad naşara kümu'llâhi fi mevâtime keşîratın**¹⁰⁶ ya'nî Hâkk Sübhânehu ve Te'âlâ size (16) bir yirde yardım itdi kâfirleri başduñuz diyü aşhâbına mağâm-ı âsitânında zıkr ider yetmiş (17) bir yirdedür yetmiş bir 'aded Hâkk Te'âlâ çok diyicek ma'lûm oldu ki çok luğfindan bu 'aded (18) arada olınsa kâbil imiş didi hep bu söze teslim itdiler hâlîfe dağı bu teveccühi begendi (19) İbnü'r-Rızâ'ya beş yüz altun 'atâ itdi **hikâyet** getürmişlerdür ki Emîrû'l-mü'minîn (20)

¹⁰⁶et-Tevbe, 25.

Muhammed Emīn tārīh-i hicretūñ yüz yetmişde tođdı ve yüz yetmiş dördinci yılında henüz dört (21) yaşında iken aña bī'at itdiler ammā Ebū Yūsuf Hāzretleri atasınıñ sarāyında aña varup (22) hilāfet tenbīhesin iderken elḥamdüli'llāh Ḥaḳḳ Te'ālā size bu kadar 'ömr-i evzākı eyledi ki velī'ahdumuz (23) günāhdan ma'şüm kimse olduğın gördük didi Zübeyde Hātūn'a anuñ bu vechle tenbīh (24) be-gāyet hoş gelüp aña yüz biñ 'atā itdi develer yükledüp evine gönderdi **hikāyet** (25) getürmişlerdür ki çün Ebū'l-'Abbās Fırāt-ı Kūfe begi olmadı Kūfe kızı Şerīk ki ol zamān (26) olan 'ulemā-yı kibārdan idi Ebū'l-'Abbās beglük mübārek olsun dimege geldi Ebū'l-'Abbās (27) aña muḥkem ta'zīm eyledi kendüsi yirinden çekilüp yirin aña viridi oturdılar Ebū'l-'Abbās (28) bir oğlana kızı oturdukları meclisine şeref virmek için var 'ūd getür didi (29) ğarezi 'ūd getür meclisde yak rāyiha virsün demek idi oğlan bundan (30) çalmağa 'ūd didüklerin demek añladı 'Arab ḳopuz 'ūd dir seyirtti gitdi vardı bir ḳopuz (31) getürdi Ebū'l-'Abbās irāqdan oğlanı ḳopuz ile gelürken gördi kızıdan be-gāyet utandı (32) oğlan önüne geldügin tiz bu elünde gibi adevāt didi oğlan utandı vardı (33) 'ūd getürdi oğlan gitdi bir ḳopuz ile dađı çıka geldi Ebū'l-'Abbās dađı ziyāde

[339a] (1) ḥicāb geldi oğlana ben de evkāt didi kızı yā emirü'l-mü'minīn bunuñ gibi ḥıdmetlü oğlanlarıñ (2) zeyreklerin ḳulağıñ yaḳacaḳ 'üdi çalacaḳ 'üdi fark ideler yoḥsa bu oğlana ḳaldursa (3) sarāyında ne kadar ḳopuz var ise hep taşır buraya getür benden utandüğundan sen de geleni (4) onadursın didi Ebū'l-'Abbās kızınuñ önünde çok ḥıdmetler idüp ve ardınca vāfir māl (5) gönderdi **hikāyet** getürmişlerdür ki İmām-ı A'zam Ebū Ḥanīfe-i Kūfi 'aleyhi'r-raḥme zamānında (6) iki 'avret bir oğlancuğunu her biri benümdür diyü da'vā eylediler aralarında ḥuşümet üzere idi (7) ḥiçbir 'ālim anlarıñ da'vasını faşl idemedi kızı olan kimesne ellerinden 'āciz kaldı anuñ (8) ḳanğısına ḥükm idecegin bilmezdi āḥir İmām-ı A'zam Hāzretleri'ne mürāca'at emrin itdiler ḥalīfe (9) dīvānına ḥāzır oldu 'avretle oğlancuğı önüne getürdiler anlara iki 'avret bu oğlanı (10) her birisi benümdür dir sizüñ ḥiç buña şahidiñüz var mı didi ikisi de şahidümüz yoḳdur didiler (11) İmām-ı A'zam Hāzretleri bir kılıç getürüñ didi getürdiler digendi bu kılıçla bu oğlanı (12) ortasından iki pāre idüñ yarusın bir 'avret alsun yarusın birisi didi derḥāl (13) gerçekten anası olanuñ gövdesinde şefkat tamarları ḥarekete gelüp ıztırāba düşdi feryād (14) idüp ben ḥaḳḳumdan vazgeçdüm oğlancuğımı öldürmeñ bu ḥātūna virüñ gitsün benüm (15) da'vā-yı nizā'um yoḳdur didi öbürü ḥiç ıztırāb itmedi Hāzret-i İmām-ı A'zam oğlancuğı (16) böyle diyen ḥātūna ḥükm eyledi ki ḥaḳīḳat anası idi bu laṭīf

tarîk ile kıssaların faşl (17) idüp nizâc münkat kıldı **hikâyet** yine İmâm-ı A'zam-ı Kûfi hikâyet yine İmâm-ı A'zam 'aql (18) u dânişde rivâyet iderler ki anlar zamânında bir kimsenüñ bir miqdâr altunı var idi (19) emânet kımağa i'timâd idecek kimse bulamadı kendü mahfazasında 'âciz idi cümlesin (20) bir kîse içine kıoyup kimse görmedin varup bir şahrâda bir ağaç dibinde göme kıodı (21) bir müddetden şöñra vardı görđi ağacuñ dibini kıazup kısesiyle altunı almışlar dermândan (22) oldu hiçbir hüşüşda nice idecegin bilmedi şormaduğı adam kıomadı buña ne çäre (23) didiler âhîr bir kimesne İmâm-ı A'zam Hâzretleri'n şâlık virđi gel Hâzret-i İmâm'a var cümle 'âlimlerüñ (24) müşkillerin açan anuñ zihn-i mü-şikâfidur bilüñ senüñ de derđin bir cevâbı şâfi vire didi (25) o kimse öñlerine varup derđin anlara şerh eyledi Hâzret-i İmâm ol ağaç dibinde (26) altun gömdüğüñ ne cins ağaç idi didi ol da fülân cins ağaç idi didi (27) İmâm var imdi yarın inşa'llâhu te'âlâ gene gel altunından haber al diyü buyurđı (28) ol gitdügi gibi kendüsi kıalkdı şehrüñ tabîbi öñüne varup fülân cins ağacuñ (29) köki ne marâza nâfi'dür didi tabîb fülân marâza didi İmâm ya şehrde sizden (30) kimse ol marâza 'ilâc şordı mı didi siz de bu ağaç kökini şalıvirdiñüz mi diyüp (31) buyurđı tabîb belî bir ay var ola fülân kimesne gldi şordı ben de ol cins ağaç (32) köki ol marâza 'ilâc şalıvirdüm İmâm'uñ yanından kııkup gitdi var ol (33) kimseye adam şalıp öñüne getürđi aña gâh rıfıkla gâh tahvîfle şöyledi bârise

[339b] (1) eyledi altunı ikrâr itdürđi 'aynîyile getürüp Hâzret-i İmâm'uñ öñünde kıodı alup hıfz (2) eyledi yarındası hâcibi hüñürına geldi altunı aña teslim itđi **hikâyet** getürmişlerdür ki (3) bir kimse İmâm Hâzretleri'nüñ gelüp evüm civârında bir kimesnenüñ hâmmâmı var mecârından evüm yakmâlî (4) oldu hâmmâm şâhibine gel evüm şatun al dirin almaz benüm hâlüm nice olur didi İmâm-ı A'zam (5) şer'le senüñ evüñi gücle aña al dimek olmaz ve hâmmâmı yık dimek olmaz eger zârürî senüñ (6) evüñi alsun dirseñ sen de kendü mülküñ hâddi içinde anuñ hâmmâmı civârında bir kâr dükkânı (7) yap tâ senüñ tokmağıñ zârbından anuñ hâmmâmı hırsıla hâmmâmına zarar kıorkusından zârürî ol evüñ (8) şatun ala ev issi İmâm'uñ didügi gibi itđi hâmmâm şâhibi zârürî olup evini şatun aldı ol (9) müslümân mutazarrır olmadı **hikâyet** gene İmâm-ı A'zam Hâzretleri'nden nakl ideler ki anlara bir kimse gelüp (10) civârumda bir kimse evinde bir yüce köşk yapığ evimüñ içine havâle hiç 'avretüm oğlanum evümden taşra (11) kııkamaz oldılar mahbûs gibi kıaldılar didi Hâzret-i İmâm var sende köşki dibinde kendü hâddüñ içinde (12) şu tolabıyıla havz tertîb it havzuñ şuyı aklıduğından

elbetde köşkün divârına hâlel gelüp (13) yıkılır zararından kurtıla didi ol kimse zararından kurtılmağ için vardı didüğü gibi itdi bu tarikle (14) ol köşk harâb oldu ol kimse zararından kurtuldu **hikâyet** getürmişlerdür ki bir kimse (15) nice gider oldu İmâm Hazretleri yanında biñ altun emânet kodı ve aña saña bu emâneti koduğumda (16) Hakk Te'âlâ'yı şahid tutarın didi zamân ile altun şahibi Hacc seferinden geldi İmâm-ı A'zam'dan altunı (17) istedi ol da emânet koduğı kimseden istedi ol kimse altunı kendüye emânet koduğın (18) inkâr itdi İmâm-ı A'zam meclis-i şer'e çekdi ikisi kâzî huzûrına vardılar İmâm-ı A'zam emânet koduğı (19) altunı andan taleb eyledi herif inkâr eyledi kâzî İmâm-ı A'zam'dan şahid taleb itdi İmâm ey (20) kâzî bu kimseden şor gör şahidüm var mıdur yok mıdur eger yokdur dirse nihâyet mâlı (21) ben kendüm urayın didi kâzî haşmdan şordı gördi yok dirse dîn ü imân işi ber-çaraf (22) olur âhir yok dimege mecâl olmadı zarûri koduğına ikrâr idüp bî-kuşûr altunı ol virdi (23) **hikâyet** İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe zamânında rahmetu'llâhu 'aleyh bir hâtûn iki oğlancuk toğurdu (24) arğaları birbirine bitişik idi birisi ölü toğdı arğaları birbirine bitişik olmağla (25) bunuñ emrinde mütehayyir oldılar cümle 'ulemâya danışdılar ölü olanı diri olandan ne tarikle ayırup (26) defn itmek mümkün olur çok te'emmül eylediler bir kimsenüñ buña fikri irişmedi eger keserlerse diri olan (27) oğlan da ölmek muqarrer idi âhir İmâm-ı A'zam Hazretleri'ne varup bu şeklün hâllinde rây-ı 'ağd (28) kitâblarından istimdâd itdiler varuñ bir de oğlancuklar bunu da hendek resminde çukur idüñ (29) ve diri olan oğlanuñ arğasını ki ölü olan oğlan aña muttaşıldur toprağa virüñ ölü (30) oğlan içinde qalsun toprağıla gömüñ medfûn eyleñ oradan anı emzürüp beslesün (31) elbetde toprak ölü oğlanı arğasından yir çürüdür oğlandan ayrılır soñra (32) diri oğlanı çıkarun diyü buyurdu didükleri gibi itdiler bir zamân geçdi soñra didüğü gibi (33) ölü oğlan andan ayrıldı diri oğlanı çıkarup sâ'ir oğlancuklar gibi beslediler büyüdi

[340a] (1) adam oldu **hikâyet** dirler ki yine Hazret-i İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe-i Kûfi zamânında rahmetu'llâhu (2) 'aleyh bir yigit bir 'avret aldı çün aña yakınluk itmek istedi def'-i 'avret hayz gördi (3) yigit aña cimâ'dan çekildi 'avret yarındası 'gusl idüp yigit tekrâr anuñla cimâ' olmağa kaşd (4) yanına anuñ varduğı gibi hayz gördi yigit yine andan çekildi bâri her bâr ki (5) 'avret erinür er cimâ'a yaraqlanurdu dahı 'avret hayz görür cimâ'a mecâl olmazdı (6) bunu cümle 'ulemâya danışdılar hiç kimse sırrı nedür bilmedi ve bu mes'eleye cevâb bulamadı âhir İmâm-ı (7) A'zam Hazretleri'ne varup bu mes'eleyi şordılar Hazret-i İmâm eger ol 'avret toğrı söylerse (8) vâki' hâli baña dirse

ben anlara hüküm-i şer'î beyân idüp duyıram diyü buyurdu 'avret hoş (9) didi İmâm-ı A'zam'ın önüne getürdiler 'avretten şordı hiçbir zamânda sen bir oğlan toğırup (10) anı mescid kapısına bırakduñ mı didi 'avret başın aşağı şaldı 'âkıbet buña ikrâr eyledi (11) gerçek bir zamânda böyle oldu idi didi Hâzret-i İmâm imdi bu er senün oğlundur şor ki (12) gör ki pes ol kân ki saña cimâ' kaçd itdügi vaqt gelür içerde oğul şefkati tamarı vardır (13) hemân ol boşanur kan andan gelür mādâm ki ol saña cimâ' kaçd ider elbetde ol gelür (14) hiç kesilmek ihtimâli yokdur diyü buyurdılar vardılar ol yigidün ahvâlini şordılar (15) vâkı'â anı bir kimesne mescide mescid kapısına bırakup alup getürüp beslemiş imiş hakikat (16) hâl İmâm'ın didügi gibi çıkdı 'avretün yigit eri iken oğlı oldu ikisinün arasını (17) şer' ile tefriğ itdiler **hikâyet** getürmüşlerdür ki yine Hâzret-i İmâm-ı A'zam rahmetu'llâhu (18) 'aleyh yine bir kimse gelüp yâ İmâm dün gice uğrılar girdiler evümde olanca esbâbumı aldılar (19) ve baña seni öldürürüz diyü korkudup and virdiler ki kimseye dimeyem ve mâlı anlardan (20) taleb itmeyem şimdi gözüm karşı esbâbumı şatup telef ideyorlar gene maḥlemüz halkından (21) bildüğüm kimselerdür benüm andum nice bozulur buña tedbîr nedür didi Hâzret-i İmâm bu yemînün emri (22) kolaydur bir maḥalleñüz mescidine var anda maḥalle halkıyla kavlı it ben mescid kapısında tırayın (23) maḥalle halkı birer birer mescid kapısına uğrayup taşra çıkarlarken ben şorayın esbâbuñı sirkat (24) iden bu mıdur diyeyin mazanne olmayan kimseler olursa sen yok di eger kapuya uğrayan (25) mazanne olan ise şorduğumlayın hiç söyleme andan ma'lûm olsun ki mazanne itdüğün (26) kimse oldur mazanne olmayan adama tenbîh eyle ki her kim ki hakkında sâkin olursañ anı (27) tıtsunlar diyü buyurdu Hâzret-i İmâm didügi gibi itdiler ol mes'elenün hem mâlı (28) bulundu ve andı dañı bozulmadı günâha girmedi **hikâyet** gene İmâm-ı A'zam Hâzretleri (29) zamânında rahmetu'llâhu 'aleyh havâricden bir tâ'ife ki anlarıñ mezhepleri budur ki mü'min (30) kimse günâh-ı kebîr itmekle mü'minlükden çıkar kâfir olur kılıçlar çeküp Hâzret-i İmâm'ın (31) meclisinde üzerine geldiler şöyle işidün ki sen mü'min günâh-ı kebîre iletmekle imândan (32) çıkmaz kâfir olmaz dirmişsin seni öldürmege geldük ammâ istemezüz ki seni (33) öldüreyüz senden iki mes'ele şoraruz eger toğrı cevâb virdün kurtulduñ

[340b] (1) ve illâ seni öldürürüz didiler İmâm-ı A'zam hele kılıcıñuzu kınına koyun bu arada kılıç (2) dili kıssadur 'ilm diliyle söyleşelüm didi kılıçların kınlarına kaçıldılar ve begendi (3) benden ne şorarsañuz şorun diyü buyurdu hâriciler şol iki meyyit hakkında

ne (4) dirsiz ki mescid kapusına getireler anlaruñ namāzın kılayum mı yoħsa kılmayam mı anlaruñ birisi anlaruñ (5) bir kimesne idi ki şarābı çok içdi ser-ħuş yaturken öldi ve birisi bir ‘avret idi ki (6) zinādan buñā oldu oğlanı düşdügin öldi bu iki meyyitüñ sende ħālın şoraruñ (7) kāfir mi oldılar yoħsa müslümān mı didiler İmām Ĥazretleri evvel sizden şorarin bu meyyitler müslüman mı yoħsa kāfirler mi didi anlar ikisi de ehl-i şehādet mü’minler ve müslümānlar idi (9) didiler İmām-ı A‘zam bütün imānumla mı yoħsa nışf imānla mı veyā rebi‘ ü bā’işle imān-ı noķşān (10) üzerine mi mü’minler idi didi anlar imānuñ eczāsı olmaz muħtedī degüldür bütün imānla (11) mü’minler idi didiler ya bu ikisi de ol günāhlara mübāşeret itdükleri ħālde ħelāl mi diyü (12) eytdiler yoħsa ħarām mı didi ħarām diyü eytdiler Ĥazret-i İmām gıtdi i‘tirāfıñuz üzere ki mü’minler (13) idi ve imān ħükmi üzere günāhı ħa ħarām mı didi işlediler bu ħālde öldiler dirsiz anlara (14) nice cehennemde kāfir gibi muħallid olurlar diyebilürsiz ittifaķ yolından söyleşüñüz diyü buyurdı (15) anlar mülzem olup mezheb-i bātıldan döndiler ehl-i sünnet ve cemā‘at mezhebine girdiler ħikāyet (16) dirler ki neşārī papaslarından bir ulu papasları emirü’l-mü’minin Manşür ħalifenüñ karşusunda (17) tururken İmām-ı A‘zam Ĥazretleri ħalīfeye geldi yanında oturduğı gibi papas ey İmām-ı (18) A‘zam siz ‘ilm-i evvelin ve āħirin bizüm kitābumuzda ya‘nī Ĥur‘ān’da ma‘a ħazā İncil’de (19) olan ‘ilm Ĥur‘ān’da olan ‘ilm-den artuķdur Ĥur‘ān’da da ‘ilm-i tıbbdan ħiçbir mes’ele mezkūr degüldür (20) İncil’e hem ‘ilm-i tıbbdan dağı nice mes’ele mezkūrdur didi Ĥazret-i İmām bizüm Ĥur‘ān’umuzda cümle tıbb ‘ilmi (21) mesā’ilinden bāşir olan mezkūrdur ki Ĥaķķ Te‘ālā **kulū ve’şrebū ve lā tusrifū**¹⁰⁷ ya‘nī yiyüñ ve içüñ (22) ammā çok yimeñ ve çok içmeñ diyü buyurur ki cümle marāzlaruñ başı çok yiyüp çok içmekdür (23) didi papas gerçek götüri tıbb ‘ilmi bu bir söz de mesned ü ceded diyü i‘tirāf itdi kāfir anuñ (24) sür‘at-i cevāb u ħüsn-i ħiṭābına müteħayyir olup ħalīfe meclisinde ħazır olanlar āferin eylediler (25) **ħikāyet** getürmişlerdür ki birgün İmām-ı A‘zam-ı Kūfi mescidinde cümle şākirleriyle oturup anlara (26) ders iderdi İmām Ebū Yūsuf Ĥazretleri dağı küçürek oğlan idi önlerinde oturup (27) derslerin diñlerdi ittifaķ mescid içine bir ‘avret girdi Ĥazret-i İmām’uñ meclisine müteveccih (28) oldu elinde bir elma tutardı bir yanı al ve bir yanı ađ idi gelüp elmayı Ebū Yūsuf Ĥazretleri’ne (29) şundu bunu istedi ki vir didi anlar dağı elmayı ‘avretin elinden alup İmām-ı A‘zam (30) Ĥazretleri’ne virdiler şu ‘avret getürdi sizüñiçün anlara vir didi didiler elmayı (31) Ebū

¹⁰⁷el- A‘rāf, 7/ 31.

Yūsuf'ũn elinden alup iki uvatdılar yine Ebū Yūsuf'ũn eline virdiler bunı yine hātūna (32) vir didiler hātūn alup döndi meclisine olanlar mütehayyir olup yā imāmu'l-müslimīn bu ne (33) sırrdur ki ol 'avret itdi ve bu ne hikmetdür ki sırr gösterdügin beyān buyuruñ bizüm de

[341a] (1) ma' lumumuz olsun didi Hāzret-i İmām o 'avret hayzdan bir mes'ele şordı o bir (2) yanı al ve bir yanı aq elma şunmağıla buña işāret itdi ki hayz hırkasınuñ olur ba'zı (3) yirin kızıl görürin ba'zı yirin aq görürin baña namāz cā'iz olur mı olmaz mı diyü şordı (4) ben de elmayı uvatup gene kendüsine virdüm bu ki işāret itdüm ki hırkanıñ cümle tirini (5) bu elmaya içi gibi yeksān aq görmegince hayzdan arınmaz tāhir olmazsın namāzuñ cā'iz (6) degül didüm cevābı añlayup qodı gitdi diyü buyurdi hāzır olanlar fehmine İmām'ũn ve cevābında (7) hūsn-i tefhīmine ve hātūnuñ cevābın fehmi itdügine hayrān oldılar **hikāyet** bir vaqtde İmām-ı (8) A'zam 'aleyhi'r-raḥme Hāzretleri'ne bir yigit gelüp yā imāmu'l-müslimīn benüm 'avretüm vardur anı ziyāde severüm (9) likin hıdmet itdügin istemezdim hıdmet itsün diyü nikāhla bir kimsenüñ kızın istemişdüm vir (10) mişken şimdi rücu' itdi bir 'avretüñ var imiş ben kızımı 'avret üzerine virmezim (11) 'avretüñ boşa andan kızımı al dir hiç buña çāre var mıdur ki 'avretümi boşamadın ol kıızı (12) alayum didi Hāzret-i İmām var 'avretini maḳberelük içine gönder varsun bir yirde (13) yatsun andan kızuñ anası yanında maḳberelükde yatan 'avretten ğayrı boş olsun (14) diyü and iç senüñ şābıkan bir 'avretüñ ölmüş şanurlar saña itdüginden ziyān yoqdur (15) 'avretüñi boşamış olmazsın var ḳabrinde al diyü buyurdi bu hīle-i şer' iyyeyi öğrendi (16) ol müslümān böyle idüp murādına irdi **hikāyet** getürmişlerdür ki İmām Muḥammed (17) Şeybānī'nüñ raḥmetu'llāhu 'aleyh koñşuluğında bir māl-dār kimse var idi ammā ziyāde caḥīl (18) idi mālınıñ zekātını virmekden incinürdi birgün Şeybānī Hāzretleri'ne gelüp yine (19) mālumdan zekāt sākıḫ olacak baña bir hīle-i şer' iyye öğret didi anlar da bu itdügüñ (20) revā degüldür bunca māl arasında fuḳarādan ḥaḳḳların dirīğ mi idersin bundan vazgeç didiler (21) ziyāde ibrām itdüginden soñra aña bir hīle öğretti ammā bunı saña itmezim çünkü 'ilmin ād (22) idindüñ 'ilmin öğretüm 'ilmine icāzetüm yoqdur didi ol kimesne hīleyi İmām'dan öğrendüginden (23) soñra evine geldi murād idindi ki ol mālını ḥesāb ide andan aña göre isḳāḫ-ı zekāt (24) ḥuşuşda İmām öğretdügi üzere tedārikin eyleye dülbendini yire koyup başı açık oturdı göñlinden (25) mālın ḥesāb ide başladı niteki 'ādetdür bunuñ gibi mülāḥazalar eşnāsında fikrle kişi ardına (26) öñüne başın ırğalar bu

da öyle ideyordı meger evinde bir gāyet koç beslerdi (27) tokışmağa mu‘tād itmiş olmışdı evinüñ bir bucağında tırıyorrdı ol şāhibinüñ başın (28) ırğaladuğın görüp kendüyle tokışmağa işāret ider şandı herīfūñ haberi yoğ idi (29) tırduğı yirden bir meydān yir girüsine çekilüp bir geliş gelüp herīfūñ başına öyle bir boynuz (30) urdı ki kafasın iki pāre idüp beyni taşra çıkdı herīf hemīn cān virdi boynuz (31) isterken başdan çıkdı māl ümīdi cāndan ayrıldı İmām Muḥammed Ḥāzretleri’ne bunu didiler (32) anuñ gibi zekāt ḥesāb itmenüñ bu teg şevābı olur diyü buyurđı **ḥikāyet** getür (33) mişlerdür ki birgün bir dānişmend bir kaşşābuñ dükkānı öninden geçerdı bir pāre dükkānı önüne oturđı

[341b] (1) kaşşāb aña ibrām idüp mālumdan zekāt sākıı olmak yanında baña bir ḥile ögret saña ‘arz ne (2) dirseñ virem didi dānişmend bağdı dükkānında bir semiz eşegine ağılup tırur eşegine (3) de okıdı anuñ ḥilesi kolay mālınuñ zekātından ne miqdār nesne lāzım olursa getür baña (4) vir gene ben anuñla senden bu eşegine yem şatun alayın baña vir ve bu zekāt gene saña varsun (5) nesneñ eksilmesün didi kaşşāb hoş diyü bir filori çıkardı zekātum ḥesābından şu kalurđı (6) tıt diyü ol dānişmende virdi dānişmend alup gene o filoriyile kaşşābdan ol eşegine yem (7) şatun alup gene kendüye virdi işte bu ḥile budur ammā iken buña böyle meşğül olayın dime (8) egerçi sen eşegine baña bir filoriye virdüñ ammā Ḥākk Te‘ālā Ḥāzretleri eşegine neñ bahāsın bilür (9) didi **ḥikāyet** dirler ki Ḥāzret-i İmām Muḥammed bin Ḥasan Şeybānī’nüñ şākirlerinden bir ehl-i ‘ilm (10) Başra şehrın görmek murād eyledi Bağdād’dan çıkup Başr’a gitdi birgün bu Başr’a irüşdi Başra (11) ḥalkı ḥasislük ve caḥillik ile ma‘rūfdur dir ḥalkınuñ aḥvālin tecessüs esnāsında ittifāk şehr (12) için gezerken ḥarnı acıkdı yanında bir pāre qurı itmegi var idi bir baqqāl önünde bir pāre (13) oturup ol qurı itmek pāresini önüne kodı yiyüp ḥarnı toydı kalqup dükkān önünden (14) gider olıcaq baqqāl etegine yapuşdı bahāsın vir de git didi dānişmend nenüñ bahāsın didi (15) dükkānumda peynir koķısı bahāsı aķ gümüş gerek didi laḥife itdi ol baqqāluñ sözine baqqāl bunuñ (16) luḥf u mürüvvet ḥayrān oldu **ḥikāyet** getürmişlerdür ki İyāz bin Mu‘āviye ki Başra şehrınüñ (17) kāzısı idi ve ol zamānuñ ahālī ‘ilmi içinde niḥāyet mertebede zekā gibi zekāyla meşhūr idi şöyle ki (18) ‘Arab içinde anuñ zeyreklügiyle zarb-ı meşel iderlerdi bir kişinüñ zeyreklüğini medḥ itseler fülān (19) kimse ki İyāz dirler idi bunuñ ferāset ü zekāvet kiyāseti bābında çok ḥikāyetler iderler (20) cümleden biri budur ki birgün bir cemā‘atle giderler idi bir kabīle yanından geçdiler ittifāk kabīle içinde (21) bir kelb avāzı geldi İyāz şu kelb bir

koynun yanında bağıldur didi yoldaşlarından ba'zı kabîle içine (22) varup görüp hadd u zātında o kelb bir koynun yanında bağılu imiş geçen yolcuya ürerdi gelüp (23) kendüye haber vireler didüğüñ gibi imiş ammā bunu neden bildüñ didiler İyāz köpek bağılu olduğın (24) andan bildüm ki avāzı her dāim bir sitemden bir qarār üzere gelürdi ve kapu yanında bağılu olduğın bildüm ki (25) her āvāzı ki işidilürdi ardınca bir şavt dökülürdi kapu yanında bağılu olmasa āvāzı yanķu (26) lanmaz didi **hikāyet** yine bu İyāz bin Mu'āviye'nüñ zeyreklügi beyānında getürdükleri nevādir-i hikāyā (27) tdandur ki birgün bir bölük kimselerle bir yirde oturup ħurmā yirler idi her kiři yidügi ħurmānuñ çekirdegin (28) dört yanına atardı eṭrāfuñ siñekleri ašlā ol çekirdekler üzerine varmazlar hep önlerinde yidükleri (29) ħurmā üzerine gelüp çıkarlardı İyāz yoldaşlarına řu rāyı görüñüz nā-gāh bir yılan olsun didi (30) řaḥt-ı ferāsetin bilürlerdi kalķup aradılar ḥakīkat bir 'azīm yılan bulup öldürdiler ferāsetini (31) yine yılan çınmadı yoldaşlarından bldük diyü şordılar siñekler eṭrāf çekirdekler üzerine (32) tağulmadılar ḥamusı bizüm üzerimize cem' olduklarından bildüm ki eṭrāfumuzda zehr koķısı olduğını (33) duydılar anuñiçün kaçup bizüm cānibe geldüğinden bildüm **hikāyet** yine bu İyāz ibn-i Mu'āviye'nüñ zeyreklügi

[342a] (1) beyānındadur getürürler ki kāzı iken birgün iki kimesne anuñ önüne müdāfā' aya geldiler biri birisinden (2) bir miķdār māl da'vā eyledi ol biri inkār itdi kāzı řer' üzerine müdde'iden řāhid (3) istedi müdde'ī řāhidüm yok didi ḥaşmına yemīn iktizā itdi müdde'ī gördi ki andan kaçamaz ḥakķı (4) alıyorur kāzıya Allāh için bu ḥuřuřda ihtimām eyle ḥaşmuma and virmekde müsāra'a itme te'emmul itmege (5) 'ināyet it ki işte yalan yire andan kaçma didi kāzı müdde'īye ḥaşmına şordı didügi ağaç dibinde (6) setretten altun alduñ mı didi ḥaşmı ḥāřā ne altun gördüm ve ne aldum ve ne didügi ağacı blürüm hiç (7) bir vechle benden da'vā itdüğüñ altundan ḥaberüm yokdur didi kāzı māl řāhibine gidelüm (8) böyle diyorur řer'en buña yemīn olmakdan ġayrı nesne lāzım gelmez gel bunda oturıtursun (9) sen yūri git yine ol ağaç dibinden bir avuç toprak alup ve orada iki rek'at namāz kıl der-gāh-ı (10) Ḥakķ'a niyāz eyle görelüm ne fetḥ olur belki Ḥakķ Sübhānehu ve Te'ālā bir fetḥ-i bāb ide altunuñ bulına yine tiz önüme (11) gel didi müdde'ī gitdi kāzı bir nesneye meşğul olur gibi oldu ḥaşmına bir pāre ġaflet virdi daḥı (12) başın kaldırup sür'atle aña ḥiṭāb itdi 'aceb ḥaşmuñ ağaç dibine vardı mı didi ḥerīf getürdi (13) tedārik idemeyüp dāhi varmadı ḥayli yūri didi kāzı eydür müdde'ī da'vā iderken şordum (14) ol ağaç dibin bilmezsin dirdüñ şimdi

hayli yir olduğın neden bildüñ didi herif (15) şaşdı kâzı tiz vir alduğñ bildüm diyü aña tehdid itdi herif altını ikrâr itdi müdde'î (16) geldi kâzı du'â itdüñ varduñ mı didi kâziü'l-hâcete çok du'â itdüm yâ kâzı didi kâzı hâcetüñ (17) maqbül olmuş işte altun haşmuñ ikrâr itdi diyü bi-kuşür altını andan alıvirdi **hikâyet** (18) getürmişlerdür ki 'ulemâ-yı kibârdan İmâm-ı Rabbânî Ebü'l-Fazl-ı Kirmânî ki zamânında 'ilmle bi-gâne-i 'aşr (19) idi evâ'il-i hâlinde Merv şehrinde sâkindi anuñ âvâze-i 'ilm-i zekâsı ol vilâyet halkınuñ (20) güş-ı hüşları tutmuşdı cümleñ ma'lûmı olmuş idi ol Merv'de sâkin olduğu (21) zamânda yine 'ulemâ-yı kibârdan anuñ akrânından belki dağı a'lem Fahrü'd-dîn-i Rızâ idi adlu bir kimse ki (22) fuhûl-i 'ulemâ-yı dîn ü etmi'e-i muttakîn-i dîndi Merv'de kâzı idi ittifâk vefât oldu bir (23) oğlı kaldı iken o 'âlim-i zikr idi 'ilm-i tarîkide gayrılar gibi ol kadar sa'y u güşiş (24) itmemiş idi ammâ anasından kendüye vâfir mâl intikâl itdi mâl-ı fevt ile Merv şehrinüñ (25) kâzılığın aldı atası yirine seccâde-i şer'iyeye oturdu ittifâk günlerde birgün Sultân (26) Sencer önüne ki ol zamânda pâdişâh idi bir 'ulemâ cum'ası oldu pâye-i tahtında huzûrına (27) girmege kâbil ne kadar 'ulemâ-yı 'azâm var ise huzûrına geldiler her biri maqarr-ı maqarrında gelüp firâr (28) itdi şerüñ kâzısı olmağla mezkûr Fahrü'd-dîn'üñ ol câhil oğlı geldi Ebü'l-Fazl-ı (29) Kirmânî Hazretleri'nüñ üzerine oturdu Ebü'l-Fazl-ı Kirmânî Hazretleri gayretlerden fi' (30) l-hâl ağladı gene 'ağabince fi'l-hâl güldi Sultân Sencer bunu göreyorırdı buyurdu (31) Ebü'l-Fazl-ı Kirmânî Hazretleri'nden şordılar pâdişâh şorar evvel ağladıñuz 'ağabince (32) güldüñüz ne idi hikmet bilmek istediler Ebü'l-Fazl-ı Kirmânî Hazretleri evvel ağladuğum (33) bu idi ki bunuñ gibi câhil oğlanı üzerime geçürdiler 'ağabince fikrûme geldi ki bunuñ atasınuñ

[342b] (1) 'ilm-i nûrını istiḥkāk yoğ iken şehr kâzısı itdi nesebini kendü 'ilmüñ şöyle kodı mı (2) didüm güldüğüm ol idi didi Sultân Sencer'e varup bunu haber virdiler şordılar (3) Ebül Fazl-ı Kirmânî'ye kendü hâş hil'atlerinden hil'at virdi ve cümle ehl-i mansıbın aña (4) ta'vîz eyledi tamâm şâkir ü râzı oldu **hikâyet** imâm-ı bi-gâne-i âfâk Ebü Bekr-i (5) Verrâk rahmetu'llâhu 'aleyh ki imâm-ı tarîk-i ma'rifet ve pişe-i ây râh-ı ḥakîkat idi yigitlûgi eyyâmında (6) taşil-i 'ilm itmekiçün muvâfiq-ı yârân ile Buḥārâ'ya gitmek fikrin eyledi âḥir ki hemîm-i 'azîmet (7) sefer itdiler toğrı anasına gelüp andan Buḥārâ'ya taḥşil-i 'ilme gitmege destür istedi anası (8) andan bu haberi işidicek bi-iḥtiyâr ağlamağa âheng idüp gözinden yaş sili (9) revân itdi ve hergiz ben saña gitmege icâzet virmez ki beni tenhâ kıya gide didi Ebü Bekr-i Verrâk (10) anasından bu sözi

sürdürin göricek anasınũ rızāsını kendü hevā-yı nefsi üzerine taqdīm (11) itdi Buḥārā'ya gitmekden ferāgat eyledi yārānı gitdiler anları gönderdi vardı bir miqdār kendüñden (12) soñra anlara vedā' idüp maḥzūn-ı nā-murād aḡlayu aḡlayu anası yanına döndi taḥṣil-i 'ilmden ben maḥrūm (13) olurun bunlar varup her biri 'ālim-i reyyānī olurlar diyü bu fikrle evlerine giderken yolda bir yir (14) öñüne gelüp aña ser-güzeṣtini şordı noldu aḡlarsın böyle cigerüñ daḡlarsın didi Ebū Bekr (15) ḥasb-i ḥālını aña taḥrīr eyledi pīr aña hīç aḡlama fülān yirdeki ḥarāb mescide gelesin (16) saña anda esrār-ı 'ir eyledi pīr aña hīç aḡlama fülān ḥarā'ya giden yārānuñdan artuḡ (17) 'ilm taḥṣil idesin ser-çeşme-i maḥşūda irişesin didi meger ol pīr Hızr-ı benī idi (18) 'aleyhi's-selām Ebū Bekr-i Verrāk didügi gibi itdi bir yıl içinde şöyle oldı ki çün Ebū Bekr-i (19) Verrāk Ḥazretleri 'ilmde kemālin buldı 'ilmle bi-gāne-i zāmān u meşāru ileyh bi'l-beyān oldı (20) **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Ebū Bekr-i Verrāk Ḥazretleri 'ilmde kemālin buldı ve taḥkīk-i (21) 'irfān yolında 'ālī maḡāma irüşdi şerī'at tarīkat ma'ārifeti cāmī' bir kitāb te'lif eyledi (22) cümle 'ulemānuñ maḡbūl-i manzūrı oldı günlerde birgün ol kitābıyla Ceyḥūn Şuyı içine (23) at didi Muḥammed bin 'Ali kitābı aldı gitdi Ceyḥūn Şuyı kenārına gelmişiken anı şuya (24) atmaḡa göñli varmadı gene döndi evlerine gelüp kitāb evinde ḡodı gene geldi üstādı (25) öñüne Ebū Bekr-i Verrāk neyledüñ kitābı Ceyḥūn Şuyı'na atduñ mı didi şākird atdum didi Ebū Bekr (26) hīç nesne gördüñ mi didi şākirdi yoḡ görmedüm didi Ebū Bekr atmamışsın var at gel didi (27) şākird bu kerre vardı kitābı evlerinden alup Ceyḥūn Şuyı kenārına geldi getürüp şu içine (28) atduḡı gibi şu içinden bir el çıḡup kitābı tıtdı şu içine aldı gitdi Muḥammed gene üstādı (29) öñüne geldi şuya atduñ mı didi hīç nesne gördüñ mi didi gördüm şudan bir el (30) çıḡdı kitābı tıtdı aldı gitdi didi Ebū Bekr-i Verrāk bu kerre şuya atmışsın toḡrı söyledüñ (31) ol şudan çıḡan el Ḥazret-i Hızr üstādum elidür kitābı aña taḥṣīḥ itmege gönderdüm ki (32) naṣīḥ ide gene baña göndere didi Muḥammed bin 'Ḥakīm eydür birgün ol kitābı 'aynīyile gördüm (33) Ebū Bekr-i Verrāk'ũñ öñünde tururdu satırları arasında bir parçaluḡları vardı

[343a] (1) niteki kitāb taḥṣīḥ idenler çalarlar bunu göricek bildüm ki Ḥazret-i 'İzzet yanında teḡarrübi (2) ve mertebeye varmış ki Ḥazret-i Hızr 'aleyhi's-selām kitābın taḥṣīḥ itdüre **hikāyet** (3) Ebū Bekr-i Verrāk Ḥazretleri'nüñ mezkūr olan şākidi Muḥammed bin 'Ali ki ḡakīm-i sermedī dimekle (4) ma'rūfdur şöyle rivāyet ider ki birgün üstādum öñüne girdüm gördüm elmas zebānı ile (5) ḡikmet dürrlerin dürrlerdi

eṣnā-yı kelāmında bu hikmet-āmiz sözleri sözlerdi ey dostler (6) bu dört nesneyi çalışup arañ şöyle degüldür ki bulmayasız ol şübhesiz helâl loğma ikinci (7) ‘ illetsüz şādık dost üçüncü bākī şimdi sekiz ‘ ibādet dördüncü ta‘amsuz ve hā (8) cetsüz ‘ ālim dirdi çün üstād dersi diyüp ben bu dürüst sözüñ taḥkīkını (9) murād idindüm şükr idüp gördüm üstād ararsañuz bulursız didi aramañ bulmazsız (10) didi bu dört nesneyi arayup bulmağa çalışdum nā-gāh ilhām-ı zebānı olup dördine daḥı (11) düşündüm yarındaşı üstādımuñ yanına geldüm beni görünce Muḥammed’le getürdüñ didi ben de dün (12) arañ olursız diyüp dört nesne şayduñuz döndüm anları aradum hele Allāhu Te‘ālā ‘ ināyet (13) itdi dördünde buldum didüm nice bulduñ anlardur didi ben de dün esrār-ı ğayb fikrüm (14) içinde muḥçem aradum helâl loğmayı ki şübhesüz ola tevekkül ve ḳanā‘at içinde buldum ve ‘ illetsüz (15) yār-ı şādık-ı muvāfık Ḳur‘ān’ı buldum ve bī-riyā vü bī-serīb ‘ ibādeti fikr eylemek de buldum ve ta‘amsuz (16) ve hācetsüz ‘ ālimi aradum zāt-ı pāk bādī-i te‘ālā ḥazretlerini buldum arasam didüm üstād (17) benüm başumdan öpdü ey Muḥammed çün loğmayı helâl yidük didüñ yār-ı muvāfıkla āşinā olduñ (18) ve ol tā‘ati riyyayı itdüñ ve ol ‘ ālim bī-ṭam‘a irişdüñ hemān Ebū Bekr-i Verrāk’uñ kitābında (19) evrākında mütālā‘adan saña istiğnā gelür diyü buyurdı **hikāyet** getürmişlerdür ki (20) ammā bi-gāne Ebū Ḥıfş-ı Kebīr ki ‘ ulemā-yı mezheb-i ḥanefinüñ be-ğāyet ulularından fūrū‘ ve uşul (21) ‘ ilmi fıkhda maḳbül nice taşnīf ve te‘lifleri vardur yigitlügi zamānında henüz yigirmi (22) yaşında iken bir mu‘teber kimesnenüñ kızını aldı anuñla gerdek olduğı gice ki ḥalvet (23) idüp yanına vardı kızla bir yirde oturdılar kız aña şübhe yokdur ki sen benüm erüm (24) olduñ üzerime nice ḥaḳḳuñ şābit oldu ammā benüm de senüñ üzeriñüze egerçi çok (25) ḥaḳḳum lāzım oldu cümlesinden artuḳ ḥaḳḳum budur ki ḥātūnlaruñ ḥayzları ve nifāsları (26) mesā‘ilin ki bizüm anları öğrenmege tamām iḥtiyācumuz vardur dīnümüz emrinde mühim olan ‘ ulūmdandır (27) anları bilesin ve baña bir ḥoşca öğredesin didi meger Ebū Ḥıfş henüz cevābında (28) tamām gūşiş itmişdi zikr itdügi mesā‘il bilmezdi henüz kıza anı ta‘līm itmez sözin kıza (29) yakınlıḳ ideyin didi kız bilmiş ol ki didüğüñ mesā‘il ki dīnüm emrine müte‘allıḳ ma‘lūmdur sen (30) bilürsin bilüp baña ta‘līm itmeyince ‘ ale’t-taḥkīk ben saña el virmez didi Ebū Ḥıfş-ı (31) Kebīr anuñ sözinden muḥkem ‘ār u ‘ ibret ğalebe itdi hemān ol gice evden taşra (32) çıkup Baġdād yolına toġrı revān oldu ki dāru’l-ḥilāfe idi cima‘ itme müctehīdin (33) ve ‘ ulemā-yı ehl-i yakīn idi Baġdād’da tamām on sekiz yıl İmām-ı A‘zam Ḥazretleri’nüñ yanında ‘ ulūm

[343b] (1) u fūnūn itdi iştiğālīn itdi Ḥāzret-i İmām'uñ götüri 'ulūmını zabt eyledi yazdı kitāblar (2) eyledi ve 'ilmde meşhūr-ı cihān u engüşt-nümā-yı akrān on sekiz yıldan soñra Buḥārā'ya döndi (3) Ceyḥūn Şuyı'na gelüp gemiyile andan geçerken nā-gāh gemi pārelendi cümle kitābları şuya ğarķ (4) oldı maḥzūn olup bir yirde oturdı yürür bir pīr yanına gelüp ne maḥzūnsın didi (5) Ebū Ḥıfş nice maḥzūn olmayayın nice yıllar ğurbet diyārında miḥnet-i renc çeküp kitāblar yazdum (6) buraya irişdügüm gibi ḥāşıl 'ömrimi sile virdüm cümlesi ğarķ oldı didi pīr sende anları bir yire (7) yazmaķ gerek idügüñ ne şuya bata ve ne ateş yaķa ya' nī şaḥīfe ḥātırıñ yazmaķ gerek idi ki hiç aña (8) zevāl gelmeseydi didi Ebū Ḥıfş hemān oradan gene girüsine dönüp Rāy şehrine geldi (9) anda İmām Muḥammed Ḥāzretleri yanında tekrār on yıl daḥı tırdı cümle kitābları da bu def' a ezberleyüp (10) içlerindeki mesā'ili ḥıfzına aldı on yıldan soñra gene Buḥārā'ya evlerine 'azīmet itdi (11) Ceyḥūn kenārına gelicek Buḥārā'ya adam şaldı kāğıd getürtdi şübhe itdi yine üstinde (12) olan 'ulūmı tekrār kitāblara yazdı cem' eyledi hemān üç mes'eleyi şübhe itdi İmām Ca'fer (13) Nezdīvānī Ḥāzretleri ki fuḥūl-ı 'ulemā-yı dīndür aña kāğıd gönderüp ol üç mes'eleyi anlardan (14) istiğnā itdi anlar da üçinde bilā-şekk itdiler ba' de Ebū Ḥıfş-ı Kebīr Ḥāzretleri Buḥārā'ya (15) geldiler cümle 'ulemā-yı 'aşruñ merci' ü mülāzı ve medār u me'ādı oldılar raḥmetu'llāhu 'aleyh ve 'alā sā'irü' (16) l-'ulemā-yı ecma' in **ḥikāyet** dirler ki çün İmām Ebū Ḥıfş-ı Kebīr ki Buḥārā'ya geldi mürīdlerinden (17) istid'ā itdiler ki anlara va'z meclisini tertīb idüp 'ulūm-ı dīn ta'lim eyleye anuñ 'ilminden (18) müstefīd olalar meger evvelden evlerinde ḥıdmet ider bir şāliḥa 'ābide cāriyeleri var idi (19) kendüye çok ḥıdmet itmiş idi Ebū Ḥıfş-ı Kebīr aña gelüp danışdı baña minbere çık va'z (20) it dirler ne dīrsin didi cāriye gör irte kıyāmet güninde eger etegüñe yapışur senden ḥaķķ (21) taleb ider kimse yok ise iller üzerine minbere çıkup va'z itmege ikdām itme didi (22) Ebū Ḥıfş fikr itdi anuñ gibi ḥaķķı üzerinde olandan kimseleri buldı anlar ile ḥaķķ (23) laşdı rāzı kıldı gene cāriye yanına geldi ey rāy cümle üzerümde ḥaķķı olan müslümānları (24) rāzı kıilup ḥaķķlaşdum didi cāriye gözi açuqlardan idi yüzüme bakup yok (25) daḥı cümlesiyile ḥaķķlaşmamışsın henüz üzerüñde bir ḫarañuluk var rüşenāluk yok daḥı (26) fikr eyledi didi Ebū Ḥıfş fikr itdi gördi ḥātırına getürdi ki nice zamān arada geçmişdi (27) birgün bir kāfir bağından şehre bir yük tere getürüp yürürdi kāfir tuymadın bunu (28) içinden bir bağ tere almışdı anuñla ḥaķķlaşmamış vardı o kāfire gitdi bir zamānda (29) sen şehre bir yük tere alup giderdüñ sen tuymadın yükden bir bağ tere aldum anı baña (30) ḥelāl

ider misin didi kâfir helâl itmedi gel imdi baña şat bahâsın vireyin (31) didi şatmadı âhir ortaya adamlar bırağup ol bir bağ tere için orada kâfire yigirmi (32) altun naqd virdi anı da râzı kıldı dönüp evine geldi cârîye anı gördüğü gibi (33) altunda bir nûr görünür ve meşrebüñde hayli şafâ görünür hiç gider kalmamış şimden soñra

[344a] (1) halka va‘z u naşîhat itsüñ olur didi Ebū Hıfş-ı Kebîr Hâzretleri şehre nidâ (2) itdürdi yarın fülân câmi‘de va‘z fevr idin halk anda cem‘ olsunlar didi ol (3) gice oturup kitâba mü‘tâla‘a iderdi gice içinde maħalle içinde meş‘aleler peydâ oldu (4) vâfir halk dirilüp kendüye gelürler meger ol teresin alduğı kâfire hidâyet-i haqq olmuş (5) cümle oğlı kıızı vâfir päs ile söyleşüp anlara Şeyh Ebū Hıfş-ı Kebîr’üñ itdügünü hikâyet (6) itmiş anları İslâm dînine tertîb eylemiş râzı olmuşlar müslümân olmağ hayr olmuş bu cem‘ (7) anlar imiş toğrı Ebū Hıfş evine gelüp önüne girdiler bir bölük kâfire şehâdet talkîn (8) itdi bir uğurdan önünde müslümân oldılar **hikâyet** getürmüşlerdür ki ehl-i İslâm (9) kâzıları içinde hiç kâzı şerhden maqdem ü ‘âdil kâzı gelmemişdür hem emîrû’l-mü’minîn (10) ‘Ömer hem emîrû’l-mü’minîn ‘Osmân hem emîrû’l-mü’minîn ‘Ali’nüñ rızvânu’llâhu ‘aleyhim için de (11) hilâfetleri zamânında Medîne’de kâzı idi bu hikâyet meşhûrdur ekşer kesb-i fikhîde (12) mezkûrdur ki Hâzret-i ‘Ali’nüñ rażıya’l-lahu te‘âlâ ‘anhu hilâfeti zamânında kâzı iken ittifâk Hâzret-i (13) ‘Ali’nüñ bir zırhı zâyi‘ oldu bir cehûduñ elinde bulındı Hâzret-i ‘Ali cehûda (14) varup zırhı görüp bu zırh benümdür didi cehûd yok benümdür didi nizâ‘ itdiler (15) kâzıya varalum şer‘le nizâ‘umuzu faşl eylesün didiler emîrû’l-mü’minîn halife rüy-ı zemîn (16) ve mihr-i hâtemü’n-nebiyyîn bu ululuğla yahûdîyile kılçup kâzı-yı şeyhüñ önüne vardılar (17) Hâzret-i ‘Ali kerrremu’llâhu veche da‘vâyâ geldiler didi kâzı Şerîh hiç yirinden kalkmadı (18) kemâ-kân meclis-i hikmete yine oturdu ve Hâzret-i ‘Ali’ye iltifât itmedi ne da‘vâ (19) idersin söyle didi Hâzret-i ‘Ali şu zırh benümdür zâyi‘ oldu idi şu yahûdîñ (20) elinde buldum taleb iderin didi Şerîh yahûdîye ne dirsın didi yahûdî bu benüm mülkümdür (21) didi kâzı Hâzret-i ‘Ali’den zırh kendünüñ olduğına şâhid istedi bir rivâyetde (22) Mikdâd ibn-i Esved Hâzretleri bir rivâyetde yine Hâzret-i ‘Ali’nüñ mu‘tağ kulları kanber-i şehâdet (23) idüp ve bir de oğulları emîrû’l-mü’minîn şehâdet itdi fikr Hâzret-i ‘Ali’nüñ oğluñ (24) ataya şehâdeti câ‘iz degüldüğü ma‘lûmları degüldi ki heşâmet ü hüsnî şehâdete getürdiler (25) kâzı Şerîh Hâzret-i Hüseyñ’üñ şehâdetin kabûl itmedi bu oğluñdur oğuluñ ataya (26) şehâdeti maqbûl degüldür bir gayr dahı getür didi Hâzret-i ‘Ali cehûddan zırhı (27) alımadı kâzı önünden taşra çıkdılar meger

cehüd zırhı Hâzret-i ‘Ali’nün olduĝın (28) bildürdi ĝarezi dîn-i Muḥammed göreyin ne aşl faşl-ı ḥuşümet iderler diyü gelmiş idi kılına (29) Hâkḵ Te‘ālā hidāyet nūrını rūşenāluk bırakmış taşra çıķduĝı gibi yā emīrū’l-mū’minīn sen (30) ḥalīfe-i rüy-ı zemīn olasın bu ululuĝıla benümle kâzıya varasın kâzınun olan da (31) hīç da‘vā emrinde zerrece saña meyl ü meḥāba göstermeye yirinde şalābet-i şer‘ inüz üzere (32) otura zirihi saña ḥükm itmeye sen de anun ḥükmine rāzı olasın (33) ma‘a hāzā o senun nā’ibindür hīç dīnünüzün ḥaḵlulıĝına bundan

[344b] (1) benüm ma‘lūmumdur diyü zırhı Hâzret-i ‘Ali’ye virdi ve önünde şehādet kelimesin getirüp (2) müslümān oldı Hâzret-i ‘Ali rażıya’llāhu te‘ālā ‘anhu zırhı gene kendüye baĝışladı bir anda virdi (3) Hâzret-i ‘Ali’nün artuḵ yanından ayrılmadı tā aña degin ki Mu‘āviye’yile olan Şıffīn cengi (4) güninde maḵtūl oldı raḥmetu’llāhu ‘aleyh **ḥikāyet** İmām İsmā‘īl raḥmetu’llāhu ‘aleyh (5) eydür birgün İlüĝ Ḥān’un ḥuzūrına vardum bu senun ḥālun nedür ki memleketde beglerun cevri ü zulm-ı (6) aḥkāmını bilā-teşbīh Ḥudā-yı Te‘ālā’nun kitābına berāber tutarlar hīç anda muḥālefet olmaz muḥkem (7) yüridürler ammā ‘adlun ḥükmi birgünden artuḵ geçmez irtesi bozılır kimse ‘amel itmez didüm İliĝ (8) ben ‘adlle emri iderin aña ḥaḵḵ muḥālefet iderlerse içlerinde ‘adlüm yürütmezlerse andan baña ne didi (9) ba‘de hep suç senündür zīrā ki müte‘allıḵātun zulm itmekde taḵşīr itseler anlara ḥışm idersiz ve eger (10) senun ‘adlun yürütmekde taḵşīr itseler hīç tınmazsın diyü pādīşāhlara ‘aẓīm ‘aybdur ki müslümānlar (11) senun için pādīşāhumuz ĝāfil memleketinde ne olduĝın bilmezdiler ve salṭanatda ĝafletten (12) ulu ḥaṭā yokdur ki belki ba‘zı kimseler sen ‘adlden dem ururken ‘adlun göricek saña yalancı (13) imiş dirler bu daḥı yaramazdur didüm İlüĝ Ḥān başın aşıĝa eyledi sözüni ḳabūl (14) itdüm şimden soñra taşra senun aḥvālını kimseye inānmayın kendüm bi’z-zāt tefahḥuş ide didi (15) **ḥikāyet** Seyyīd İmām Ḳāzī-yi Buḥārā eydür bir vaḳtde Semerḳand’a Ṭamĝāç Ḥān’a vardum baña şöyle (16) ḥikāyet itdi ki bir zamānda Buḥārā’dan Semerḳand’a giderdüm yolda İmām Muḥammed bin Naşr’un ‘ulemā-yı Semerḳand’un (17) efrādı cümlesindendür baña ḳarşu geldi atumdan inüp aña ḥıdmet itdüm baña Ḥān yanına mı gidersin (18) didi ben de belī didüm aña benden bir ağır haber it ve daḥı şol işler ki itmek ve daḥı şol işler ki anun (19) adamları elinden bir memleket içinde vāḳi‘ olur anları kendüsi bilür ola veyā bilmez ola eger bilüp bilmeze (20) urırsa vay anun ḥālīne ve eger bilmezse vay bizüm ḥālīmūze bir pādīşāhumuz ola ki ḥālinden ḥaberi olmaya (21) didi ben de bu ḥaberi Ḥān’a iletdüm vāfir ağladı andan

şoñra ‘adl-i esāsını muhkem itdi anuñ memlekete (22) aşl zulm olanlara siyāset-i a‘lāsın vāfir āşinā eyledi didi **hikāyet** getürmişlerdür ki Emīrū’ (23) l-mü’minin Ḥāzret-i ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anhu eyyām-ı hilāfetinde bir A‘rābī’den bahāsın ta‘yın itdükden (24) şoñra çād şart ile bir at şatun aldı ki göre eger begenürse ala begenmezse gene eline vire vir adama (25) emr itdi ki üzerine yine şu yaña bu yaña segürde yürüde göre murādı üzere midür degül midür bile (26) ittifaķ ol kimse üzerine binüp segürdürken nāgāh bir kapuya düşdi anuñ bir ayağı uvatdı A‘rābī (27) anuñ aķçesin istedi Ḥāzret-i ‘Ömer dağı Peyğamber muķarrer olmadı mebād ile aldum benüm mülküme dađl olmadı (28) ki baña aķçe lāzım ola diyü buyurdı anuñ aķçesini A‘rābī’ye virmedi āhır A‘rābī anları kāzıya (29) çekdi kāzı Şerrih zamānı idi Şerih dağı da‘vālarını diñledi Ḥāzret-i ‘Ömer’den şer‘ üzre atuñ aķçasın hüküm idüp alıvirdi Ḥāzret-i ‘Ömer’e Şerih’uñ böyle itdüğü hoş (31) geldi ki kendüñüñ hātırın [gözlemedi emr-i] şer‘i yirine kōdı aña Kūfe kāzılığın virdi **hikāyet** (32) İmām Ebī Yūsuf Ḥāzretleri raḥmetu’llāhu ‘aleyh üstādum İmām-ı A‘zam Ḥāzretleri’nüñ mübārek (33) ağızlarından işitdüm şākirlerine işmarladı zinhār sözüñüzi yañlış añlayup dağı yañlış

[345a] (1) naķl itmeden şaķıñuñ buyurlardı aña degin ki buyurduklarınuñ zararını müşāhede itdüm (2) meger ehl-i ‘ilmüñ mu‘ānnidlerinden bir t̄a’ife beni emīrū’l-mü’minin Hārūn er-Reşid’e ğamz eylediler (3) istişām ile mende ceddüñüz ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās rażıya’llāhu ‘anhānuñ kavline muḥālefet (4) söyler aña bu mes’eleyi de muḥālefet ider dimişler ve mes’ele-i istişnā budur ki bir kişi bir nesneyi (5) and içse dağı ‘aķabince inşā’llāh farāza ‘avretüm boş olur didükden şoñra ‘aķabince (6) sözi kesmedin inşā’llāh dise ‘ulemānuñ ittifaķı bunuñ üzerinedür ol and bağlamaz istişnā (7) anuñ in‘ikādına māni‘ olur ‘avret boş olmaz eger istişnāyı ‘aķabince mütesallā olma itmese arasını (8) kese ba‘d zamānin inşā’llāh dise and bağlanur istişnāluķ olur ammā ‘Abdu’llāh bin (9) ‘Abbās Ḥāzretleri’nden şöyle rivāyet olur ki bu şürenüñ dağı evvelki gibi and bağlanmaya (10) inşā’llāhu in‘ikād dimeyene māni‘ ola farāza bir kişi and içse bir nesneye dağı belki bir yıldan (11) şoñra ol and için inşā’llāh dise anuñ in‘ikādına māni‘ ola Hārūn er-Reşid (12) anlaruñ benüm ḥaķķumda ğamzların işidicek baña ğāyet incindi eger benüm yanumda muḥaķķaķ ola Ebū (13) Yūsuf istişnā mes’elesinden taḥķiķ cedüm ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās rażıya’llāhu ‘anhānuñ (14) muḥālefet ideyin anı öldüreyin didi baña dağı bundan ḥavf geldi bu kōrkuyıla (15) otururken birgün gördüm emīrū’l-mü’mininüñ biği geldi gel ḥālīfe seni ister didi ben de (16) kōrkuyıla kākup

ḥalīfenüñ sarāyına toğrı gitdüm beni içerü yanına iletdiler durdum cellādı (17)
 ḥāzırlamıřlar ortaya da ‘ādetlerince üzerinde adam buyını uracağ kat‘ le bir ‘uryān kılıç
 (18) turur beni ğamz iden kimseler hep orada ḥāzır kendü kendüme şimden řoñra şor
 (19) kmađdan fā‘ide diyü o ḥālüme meřğül kendümi kaźā-yı Ḥađđ‘a teslim eyledüm
 andan emīrū‘ (20) l-mü‘minīn Hārūn er-Reřid baña müteveccih olup tamām ḥıřmla sen
 ne delille benüm (21) ceddüme muḥālefet idersin bilmez misin ki ol řaḥābenüñ
 cümlesinden a‘limdür ve Peyğamber (22) Ḥāzretleri şalla‘llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem
 anuñ ḥađđında du‘ā idüp **allāhümme fađđıḥü fi’** (23) **d-dīni ve ‘āleḥümimü’t-te‘vīl** yā
 Rabbī ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās dīn-i emrinde ‘ākil ve Qur‘ān’uñ (24) te‘vīle muḥtāc olan
 yirlerinüñ te‘vīlini sen aña ta‘lim eyle diyü buyurmuşdur didi ben de (25) yā emīrū‘l-
 mü‘minīn anlara nirede muḥālefet itmişüm didüm işte istiřnā mes‘elesinde (26) didi
 ben de yā emīrū‘l-mü‘minīn ḥāřā ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās’dan ki ol bu kavle nāhib (27)
 olmuş ola ol bunu dimişdür andan bu kavli rivāyet iden rāvi mu‘temed degüldür (28) zīrā
 istiřnāda andan rivāyet itdüĝi řaḥīḥ degüldür hiç řaḥīḥ olmayan sözi anlar (29) söyler
 mi didüm ol beni ğamz idüp orada ḥāzır olan tā‘ife neden böyle dirsın (30) ol kavli
 ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās’uñ olduĝu güneşden rüşendür aña inkār ider (31) kimse yokdur
 didiler ben de yā emīrū‘l-mü‘minīn ol kavli-i řaḥīḥ ceddüñüz kavli olup (32) istiřnā
 mes‘elesinde anuñla ‘amel olunursa gene size ziyān anuñ‘çün kim bunca biñ ‘asker (33)
 sizüñ ḥilāfetiñüze bi‘at idüp muḥālefet itmeyeceklerine andlar içdiler eyleye bu bir

[345b] (1) yıldan řoñra andlarına inřā‘llāh disünler bu söz uzlasun ğayrı kimseyi ḥalīfe
 (2) idüp güneḥ-kār olmasunlar zīrā ol tađđımce and şaymış olmaz ‘ālemde hiçbir and
 muđarrer (3) olmaz didüm Hārūn er-Reřid bu sözi iřidicek rāřt söylersin ceddüm hergiz
 (4) ol sözi söylemez aña bu isnāddur didi ve benüm kavlümi mu‘teber tutdı emīrū‘l-
 mü‘minīn ki (5) baña iltifātını göricek ol müfsidlerüñ bařları ařaĝa oldu Hārūn anları (6)
 redd idüp baña fāḥir ḥil‘at virdi hep cümleye ğalebe ve kuvvet oldum imāmuñ āřār u
 fevr ‘ilm (7) ü faźlı idi **ḥikāyet** getürmişlerdür ki ‘Alđame-i Māzenī ki ‘ulemā-yı dīndi
 bir ḥādiřeye (8) řeḥādet için kāzi önüne vardı kāzi anuñ řeḥādetin tutmağda tereddüd
 eyledi (9) ‘Alđame’ye bundan ḥacālet gelüp yā kāzi benüm řeḥādetüm şabül itmeyicek
 bādiye-i aşl kimsenüñ řeḥādetin (10) şabül idersin didi kāzi benüm řulaĝuma şöyle
 çalındı ki sen hemişe tāziyile zaĝar ile (11) köpeklere ve řāhin ve toĝanile hevā-yı nefse
 tābi‘ imişsin didi ‘Alđame size bunu (12) diyen gerçek dimişdür ammā oyunile temāřā
 murād itmekle kaşdla ḥelāl rızđ taleb itmekiçün (13) ulumağ arasını fark eylememiş ben

evi hıfz-ı nefis için ölemez belki anuñiçün ki (14) Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Qur‘ān‘da av olmağı medh tarīkiyle añmış anı kesb idüñ dimişdür (15) ve bunuñ kesbi tayyibāt kabılinden ya‘ nī helāl kabılinden şaymışdur nitekim Qur‘ān-ı Qadīm‘inde (16) buyurur işlerinüñ **yes elüneke mază uħülle lehum kul uħülle lekumu‘t-tayyibātu vemā ‘allemtüm** (17) **mine‘l-cevārihi mukellibine tu‘allimün hunne mimmā ‘alleme kumu‘llāhu fe kulū mimmā**¹⁰⁸ dirdi kızı bu (18) luñmasın gerçek söyledüñ o bu iki tarīkile olduğın ne seni baña ğamz andan bilmiş ve ne ben bilmişin (19) bu ikisinüñ arası ne ol ferğ itmiş ne ben didüm didi bundan şoñra ‘Alkame‘nüñ şehādetini (20) kabül eyledi bu hikāyetinüñ fā‘idesi bu imiş ki ma‘lüm oldu kızıda dīn ü diyānet (21) ve kemāl-i metānet ü istikāmet gerek imiş bu kızı gibi ‘Alkame ol zamānuñ ulularından ve be-nām-ı (22) nām-dār kimselerinden iken bu kadar nesneyile ihtiyāt idüp ol aşl kimsenüñ şehādetin (23) kabül itmekde tereddüd eyledi pes kızılar ki pādīşāhlarıñ gerekdür ki pādīşāhlar nā‘iblerin (24) buncılayın kimselerden ideler kendülerin vebāle şokmaya ve bu hikāyetüñ bir fā‘idesi dağı (25) budur ki ma‘lüm oldu çün pādīşāhlar şayd u şikāra giderler hemān maħzā seyr ü temāşā (26) murād ve ğazz-ı nefis idinmeyeler belki anuñla kesb-i helāl u rızq-ı mübāh taleb itmek niyyetin ide (27) ler ki kendülere şevāb ğaşıl ola ve temāşaları ğod beher-ğāl ğatır hemān niyyetlerin buña (28) toğrıldalar ki şikārları şer‘e muħālif olmaya **hikāyet** getürmişlerdür ki bir vaktde (29) ‘Abdu‘r-Raħman Ħaḡā‘ī ki zamānında a‘lem-i ‘ulemā idi ve Belğ şehrinde müftī idi Sultān (30) Melik Şāh bār-ğāhından ki pādīşāh idi va‘z iderdi pādīşāh va‘zına ğazır olmuşdı (31) ittifağ eşnā-yı va‘zda söz bu araya irişdi ki ğāzī-i ‘ālemdür yigdür böyle olduğın (32) Ħāce İmām Bekr bin Ħāmid-i Neccārī raħmetu‘llāhu ‘aleyh Seyr-Ġir adlu kitābında getürmişlerdür ki (33) müslümānlar dāru‘l-ħarbe varup kāfir ile cenk eyleseler ‘ālim ile bir ğāzī kāfir elinde

[346a] (1) tutsağ olsalar müslümān bāzir-ğānlardan tutsağ oldukları yire bāzir-ğān (2) varsa kāfirler bāzir-ğāna dirseñ bu tutsağları saña şatalum al diseler bāzir-ğānuñ (3) aqçesi hemān birini almağa vefā itse kağısını alsun bu mes‘elede İmām Muħammed Ħāzretleri İmām-ı (4) A‘zam Ħāzretleri‘nden ‘aleyhime‘r-raħmetu şöyle rivāyet iderler ki bāzir-ğān ğāzīyi çıkar ‘ālimi (5) kıya bu delil rüşendür ğāzī ‘ālimden yig ola ammā Ebū Bekr İmām Muħammed‘den bu rivāyet (6) şahīhdür velikin bunuñ ğağikat-i velāyeti ‘ālim ğāzīden yig ola İmām-ı A‘zam Ħāzretleri (7) anuñiçün ‘ālim kıya ğāzīyi

¹⁰⁸el-Mā‘ide, 5/4.

çıkara diyü buyurur ki gāzī ‘ālim olmayıcağ ululanmağa kâbildür eger ‘ālimi (8) çıkarup gāzīyi kâfir elinde kosa cā’iz ki gāzīyi mürted ideler dīn-i İslām’ı cāhılluğıyla terk ide (9) ammā ‘ālim kâfir elinde koyıcağ bu kōrku yokdur dīninden döndürimezler didi Melik Şāh va‘tada (10) bu te’vīlūñ fazlından ziyāde hazz idüp ‘Abdu’r-Raḥman Muṭda‘ī’ye fāhir ḥil‘at virdi **hikāyet** (11) getürmişlerdür ki Me’mūn ḥalīfe tecāvizu’llāhu ‘an seyyi’ātihi mu‘tezilī mezhep idi bu cihetden anuñ (12) ḥilāfeti zamānına ‘ulemā-yı ehl-i sūnnet ve cemā‘at üzerine mu‘tezilī ‘ālimler çoğalup galebe itmişler idi (13) Qur’ānī mezhep bātılları üzere maḥlūḳdur dirler idi bu cihetden anuñ ‘aşrından nā-ḥaḳḳ çok (14) ‘ulemā kanı dökülmişdür ‘ulemā-yı milletden her kimse ki maḥlūḳdur dise mecāl virmeyüp öldürürlerdi (15) birgün İmām-ı A‘zam Ḥazretleri’nūñ şākirdlerinden bir ‘ālim işitdiler Qur’ān’da maḥlūḳ dimez imiş kılıçlar çeküp (16) üzerine anuñ vardılar üzerine kılıç tutup tiz Qur’ān’a maḥlūḳdur di yoḥsa hemān boynuñ kiserüz (17) didiler ‘ālim kendüyi taht ağızına düşen gibi bī-mecāldür be-gāyet zeyrek ve tiz fehmlı idi anı (18) bu ḥālde ‘aqlını düşürdi ol belā-yı ‘azīmi üzerinden bu vechle def‘ itdi ki def‘ i bir elini (19) yukarı ve beş barmaklarından her biriyle bu beş nesneyi şayup Tevrat İncil ve Zebūr ve Muşḥaf-ı (20) İbrāhīm ve Qur’ān bu beş mezhep maḥlūḳdur bu beş didüğinden gönünden murādı beş barmağıdı maḥlūḳdur (21) didüğüyle barmaklarına işāret iderdi bu nāz-gāne süvār ile kılıç şerrini üzerinden def‘ itdi (22) hem ḥaḳḳı bozmadı dünyā vü āḥiret belālarını şavdı **hikāyet** getürmişlerdür ki Ḥazret-i İmām-ı (23) A‘zam Ebū Ḥanīfe-i Kūfi’nūñ raḥmetu’llāhu ‘aleyh şākirdlerinden bir yigit vardı cebhe-i eyyāmında (24) rüşd ü şalāḥ āşarı hüveydā idi bu cihetden Ḥazret-i İmām’uñ aña ḥayli nazarı var idi (25) hemişe terbiyyet ü ḥüsn ta‘līmüne meşğül idi ittifāḳ birgün Ḥazret-i İmām’dan dersin (26) almağa giderken yolunu mu‘tezilī tā’ifesinūñ a‘lemi ‘ulemāsı ve müderrisleri kimselerūñ evi önüne (27) uğradı ittifāḳ bir cāriyesi taşra başın çıkarup gözi nā-gāḥ civānuñ aña gözi (28) tuş oldu ‘āşık-ı zār u dil-figār oldu anuñ sevdāsıyla giderken okınmağdan (29) yazmağdan kaldı fikrini ḥayālī anuñ kitāb-ı cemālī mütāla‘asına düşdi Ḥazret-i İmām’uñ (30) ḥuzūrında ders okurken fehm-i ferāseti ḥıfz-ı ‘arāseti gaḫlet ü nisyāna ve sehv ü keşlāna (31) mübeddel oldu derd-i ‘aşḳla ba‘zı vakte vefāt iden gāḥ olur kendüden giderdi (32) üstād anuñ aḥvāl-i pūr-melālını şordı kışşayı ma‘lūm idicek kalkdı toğrı ol (33) mu‘tezil ‘āliminūñ evine vardı ki sevmedüğinden bulsa Ḥazret-i İmām’ı öldürürdi mu‘tezil

[346b] (1) İmām dīn ü mezhep cidālin iderdi ‘adū-yı cānī idi kendü hānesine adem-
rencide ıldıuğın (2) goricke tiz alkdı arşı geldi hezār ta‘zīm ü tekrīm ile İmām-ı
A‘zam’ı evi içine aldı (3) gitdi ve şerif yirde ikisi oturdılar niçe ıdmetler ve ‘izz ü
hāhluklar itdi hāzır (4) bulunanlardan Hāzret-i İmām’uñ ta‘āmı getürdi yimege meşgöl
oldılar ‘ilmdür elbetde şāhibini söyledür (5) yimek üstinde gitdi birbiriyle ‘ilm-i dīn
cihetine başladılar mu‘tezilī ‘ālimi bu citehde takrīb düşür (6) di ki meger anlaruñ
mezhepleri budur ki ‘abd kendü fi‘linüñ hālııdır ‘abd fi‘lini Hā Te‘ālā (7) hā
eylemez ‘abdüñ kendü fi‘lini işlemekden ihtiyārı elündedür dilerse işler dilemezse (8)
işlemez dirler ehl-i sünnet ve cemā‘at mezhebi ‘abd fi‘line mübāşirdür hālı degül ‘abd
fi‘line (9) mübāşeret ider Hā Te‘ālā da ‘aabince fi‘lini hā ider cümle fi‘āl-i ‘ibādı
hā iden (10) Allāhu Te‘ālā’dur pes ol ‘ālim yimek yirken mezhebine binā’en yimek
yidükleri ta‘āmdan bir loma eline (11) alup İmām-ı A‘zam Hāzretleri’ne müteveccih
oldı bu lomayı dīn tepsisi içinden kendü ihtiyārımla (12) öñüne kendü ihtiyārımla
ağzuma orın diyüp ağzına odı ve bu benüm rızumdur bunu yimekte (13) dağı ihtiyār
eldedür dilersen yirin dilemezsem yimezin ammā ey İmām-ı A‘zam sen mezhepinüñ
üzerine (14) eger Allāhu Te‘ālā dilemezse sen bu lomayı yiyemezsin şimdi eger ben
bu lomayı yutup yiyemezsem benüm (15) bu ıdmet iden cāriyem mālumdan āzād
olsun didi ki ol civān ‘aşı olduğı (16) cāriye idi ve lomayı ağzında ignemege başladı
henüz dağı yutmadın udret eliyile aña fevtle (17) ağsırmaq hāleti geldi ki bī-ihtiyār
şöyle tutdı ağsırdı ki ağzından ignedüđi loma taşra (18) öñüne şıçrayup gene sofrā
içine düşdi aşd itdi ki gene ala ağzına ata meger sora kenārında (19) bir kedi tururdu
andan ol lomayı avrayup getürdi hay diyince kendüden evvel ol (20) yutdı mu‘tezilī
‘ālim baa aldı İmām-ı A‘zam Hāzretleri güldi Hā Te‘ālā’nuñ irādeti sultānını (21)
gördüñ mi tiledi ađzuña giren lomayı kime düzi ıldı diyüp cāriyenüñ āzādluđına
hüküm itdi (22) ve Hā Te‘ālā’nuñ bunda bir ikmeti dağı oldu diyüp şākirdi olan
civānuñ cāriyeye olan (23) ‘aş-ı hālinden anı āgāh eyledi ve kendülerüñ geldüği anuñ
maşlahatı olduğın bildürdi (24) mu‘tezilī ‘ālimi İmām’uñ öñünde mezheb-i bātılından
rücū‘ idüp ehl-i sünnet ve cemā‘at mezhebine (25) girdi ve cāriyeyi ol civāna nikāh ile
virdi Hāzret-i İmām’uñ maşş-ı velāyetleri idi ki (26) bu yüzden tulū‘ eyledi **hikāyet**
getürmişlerdür ki bir vatde ba‘de münkir olan (27) zenādıa tā’ifesinden bir zındı
kāfirler maberesinden bir urı kafir kellesini alup İmām-ı (28) A‘zam Hāzretleri’nuñ
öñüne getürdi kāfir öldükden şoñra siz aña ‘adāb-ı ateşle iderler (29) dirimişsiz ateş

eşeri bu başuñ beresinde vardur didi meclis-i ‘ ulemā idi cümlesi (30) hayrına vardılar Hāzret-i İmām buyurdı bir çakmak demürile çakmak taşu getürdiler (31) çakuñ didi çakdılar etrāfa ateş şererleri saçıldı ey zındık gör ittifāk bunuñ (32) üzerine bu çıkan ateş bu şovuk demürile şovuk taşuñ içinde şaklıdur hiç ikisinüñ de (33) taşralarından ateşden eşer mi var ol bir şovuk demür bu bir şovuk taş ol Hudā-yı Te‘ ālā ki

[347a] (1) bu ikisinüñ içindeki ateş şaklaya taşralarında zerrece hārāret eşeri olmaya bu kāfir (2) kafasında dañı nār eşeri göstermese kādirdür diyü buyurdı zındık kuşūr-ı gāfletine (3) i‘ tirāf idüp mezheb-i bātıldan döndi meclisde Hāzre-i İmām’uñ ‘ ale’l-fevr anuñ (4) cevābında bu tedārikinüñ hayrānı oldılar **hikāyet**-i meşhūrdur ki İmām Ebī Yūsuf Hāzretleri (5) evā’il-i aḥvālinden be-gāyet fakīrū’l-ḥāl idi hattā İmām-ı A‘ zam Hāzretleri ‘ ilm taḥşil (6) iderken fakrī bir mertebede idi ki Hāzret-i İmām’dan okıyup diñledügi mesā’ili yazmağa (7) kāğıda akçesi yoğ idi ki ala idi zarūrī kemük pārelerini sakı pārelerini yabandan (8) döşürürdi alur pūr-pāk ider anlaruñ üzerine yazar götürür evinde bir küp içine (9) şaklardı birgün Hāzret-i İmām meclisinden kalıup evine geldi karını acukdı hātūnından (10) yiyecek istedi ki yiye ‘ avret kalıup ol küp içindeki şakladügi kemük pārelerinden (11) birkaçın önüne getürdi evde bundan ğayrı nesne getürmezsin al bunları yi (12) didi Hāzret-i İmām bundan hayli rencide oldı bu fakr u fak üzerine bir zamān (13) geçdi taḥşil-i ‘ ilm yolında fakre şabr u cān cebr itdi günlerde birgün ittifāk emirü’ (14) l-mü’minin Hārūn er-Reşid ḥalife bir kimseden bir ḥās u ğayr-i pākde bir cāriye şatun (15) aldı anuñla cima‘ olmağa ziyāde ḥariş oldı olup istibrā zamānına degin şabr u karārı (16) mecāl kalmadı iskāṭ-ı istibrā için ‘ ulemādan bir ḥile-i şer‘ iyye şordı ki anı ide cāriye (17) yile cima‘ ola arzū-yı nefse intizār-ı ıztırābını kendüden def‘ ide hiçbir kimse anı bilmedi (18) ḥalifenüñ su’ālī cevābını bulmadı emirü’l-mü’minin hadi şimdi ‘ ulemādan bu mes’eleyi bilür (19) kimse kalmadı mı didi İmām-ı A‘ zam sağmış ise ol bilürdi ğayrı kimse yokdur Ebū (20) Yūsuf adlu bir şakirdi var meger bilürse ol vilür didiler anı getürdiler hiç istibrātı (21) iskāṭ şer‘ en ḥile var mıdur didiler ğayrı ‘ ulemā ‘ aceb nedür ola diyü dururlardı Ebū Yūsuf (22) ḥile budur ki emirü’l-mü’minin cāriyeyi bir diledügi adama vire ol adam dañı bir āhir adama nikāḥ (23) virsün emirü’l-mü’minin tutsun ol şatduğı kimseden cāriyeyi şatun alsun (24) nikāḥ ile alan kimse de cāriyeye talāk virsün emirü’l-mü’minin ne bundan soñra cāriyeyi (25) istibrāsuz taşarruf eylemek cā’iz olur taşarruf eylesün zīrā istibrā ḥin-i in‘ ikād-ı bā‘ide lāzım (26) olmağ grek burada ḥin-i in‘ ikād-ı bā‘ide istibrā lāzım

gelmedi zīrā ğayruñ menkūḥası (27) şer‘ī menkūḥa olana ḳable’d-duḥūl ṭalākda ‘iddetde lāzım olmaz şer‘le cāriyeyi fi’l-ḥāl (28) taşarruf cā’iz olur didi emīrū’l-mü’minīn ha diyü bundan ziyāde ḥazẓ eyledi Ḥazret-i (29) İmām’a muḥkem iğrāz u ikrām itdi bu faḳr u fāk arasında aña buyurdı üç biñ aḳçe (30) virdiler alup evine getürdi ‘avreti bu nedür didi Ebū Yūsuf şol küpdeki yi diyü (31) önüme getürdüğüñ kemük pāreleri ağaç imiş yimiş virdi şimdilik bunuñ yimişi budur görelüm (32) ğayrıları daḫı bāb bāb ne yimiş virür didi andan şoñra Bağdād ḳāzısı daḫı oldılar (33) ol ḳadar māl-ı melāle mālīk oldı ki zekātın virmege ḥesābından ‘ācizler idi **ḥikāyet**

[347b] (1) Muḥammed bin Muḳātil-i Dāzī Ḥazretleri ki ‘ulemā-yı kibārdandur ataları Muḳātil’den rivāyet iderler ki (2) virdi İmām Ebū Yūsuf ḳāzı olmazdan evvel aña hediye gönderdüm alur ḳabūl iderdi ḳāzı (3) olduğdan şoñra gene birgün ‘ādetüm üzerine aña ba‘zı hedāyā gönderdüm ba‘zı ḳumāş ve ba‘zı ‘ayş (4) cinsi idi içinden yimişi alup ḳumāş cinsinden olanı gene baña göndermiş (5) ben de ḳalkup yanına vardum aña ‘itāb yüzinden ol benüm hedāyāmı ḳabūl iderdüñ şimdi redd (6) idersin didüm Ebū Yūsuf anuñiçün redd itdüm ki şimdi muḥtāc degülin didi ya bu ḳāzılığı (7) iller ḳāzı-yı ‘ādile muḥtācdur mı diyü alduñ ḳāzılık sıḳlete anuñiçün mi meşğülsin didüm (8) yok anuñiçün almadum ammā bu ki ‘ulemā ṭā’ifesiyyüz bizüm beytü’l-mālden ḥaḳḳ-ı şer‘ī ve ḥişşe-i mün‘atiye (9) mervādur gördüm virmezler borcum ise ḥadden aşdı anuñ arasına ğayrı çāre yok (10) kendüm de ṭaleb itdüm ḫalīfe cānibinden beni ḳāzı ol diyi ṭaleb itdiler nihāyet ben de ḳaçmayup ḳabūl itdüm (11) şimdi mālum vāfir oldı kimsenüñ mālına iḥtiyācum ḳalmadı didi ben de bundan añlayın bu ki ḳāzılığa (12) iḥtiyācuñ ḳalmış ya ḳāzılık niye idersin iḥtiyāruñla bir kimseye bildürmese ki didüm gel imdi (13) ḳarındaşum İmām Muḥammed ibn-i Ḥasan Şeybānī’ye söyle eger ḳabūl iderse vezīr andan ğayrı bunuñ ehli bu ḳadar (14) didi ben de İmām Muḥammed’e didüm ḳabūl it ben de şehrini evvelden sevmezid didi ammā ‘aceb ḥikmetdür ki (15) ṭoprağı andan alınmış didi ‘āḳıbet şehr-i dīde vefāt itdi ‘āḳillere bundan tenbīh vardur ki (16) kişinüñ kendi didügi olmaz didi **ḥikāyet** getürmüşlerdür ki birgün emīrū’l-mü’minīn (17) Mehdī Şerīk ḳāzıya ki kendünüñ ḫilāfeti zamānında Bağdād ḳāzısı idi şordı (18) yā Şerīk eger oğlum ki velī-i ‘ahdümdür ittifaḳ senüñ önünde bir ḳazıyyeye şehādet itse anuñ (19) şehādetin ḳabūl ider midüñ didi Şerīk yā emīrū’l-mü’minīn bunu bilürin ki Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā (20) benüm cümle itdügüm görür ve bilür kimse önüme gelse ben anuñ ḫālını ḳoñşularından şorar bilürin (21) eger eyü kişidür şehādete yarar

kimsedür dirlerse şehâdetin tutarın dimezlerse tutmazın ke-zâlik (22) sizûñ oğluñuz da eger bir huşuşiçün öñümde şehâdet itse anuñ ahvâlin sizden vesâ'ir (23) ba'zı mu' temed kimselerden şorarin eger şehâdetuñ eholidür dirseñüz şehâdetin tutarın ve eger (24) dimezseñüz tutmazın hemân maḥzâ ḥalife oğlıdur dimekle şehâdet tutulmaz didi emîrû'l-mü'minîn (25) Mehdî bu sözinden be-gâyet ḥazz idüp Şerîk kızıya du'â itdi Allâh senden râzı olsun (26) ben senden râzı oldum didi **hikâyet** 'Ali bin Ḥaşre ki e'imme-i 'ulemâ ve ecl 'ilm-i ḥadîşden (27) idi birgün eydür İmâm Ebû Yûsuf kızı iken meḥkemesine vardum öñüne bir ḥerîf getürdiler peygamberlük (28) da'vâsın ider didiler Ebû Yûsuf döğmege kıaçı getürüñ didi ki aña te'dîb ide da'vâsından (29) vez geçe ḥerîf beni döğüp nidersin götür güneşe kıarşı tutsunlar tâ mu'cizem görüp peygamberlögüm bilesin (30) didi didügi gibi idicek dîn ü imândan şekk ü şübhe olmak lâzım gelür peygamberden ol vaqt (31) mu'cizeyi isterler ki peygamberlögüne ihtimâli olana mu'cizeyle zâhir ola biz 'ale't-taḥfif (32) Muḥammed şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem ḥâtemü'l-enbiyâ olup andan şoñra peygamber gelmedügi bilürken senden (33) mu'cize taleb eylemek körden güneş yüzün istemek gibidür didi ve buyurdu anı muḥkemletecekdürler

[348a] (1) 'aklı başına geldi da'vâyı bâtıldan istiğfâr idüp tekrâr müslümân oldu **hikâyet** (2) getürmişlerdür ki İmâm Muḥammed Ḥazretleri 'aleyhi'r-raḥme ve'l-ğufrân İmâm-ı A'zam Ebû Ḥanîfe-i Kûfi (3) raḥmetu'llâhu 'aleyh ḥazretleri'nüñ maḥşuş şâkirdlerindendür atası Ḥasan aşda Ravî şehride (4) olurdu bir mühimmî olup Vâsıt şehrine geldi anda sâkin oldu İmâm Muḥammed Ḥazretleri (5) Vâsıt'da toğdı andan Bağdâd'a geldi dirler ki ḥadd-i bülüğe irişdügi gibi ihtilâm oldu (6) yarındası İmâm-ı A'zam Ḥazretleri'nüñ meclisine geldi İmâm Ebû Yûsuf Ḥazretleri meclislerinde oturur (7) lardı anlardan şordu bir oğlan evvel ihtilâm olduğı gicenüñ yatsusu namâzı aña lâzım (8) olur mı didi anlar da lâzım olur ğusl itdükden şoñra evvel yatsu namâzın kılsun andan şabâḥ (9) namâzın didiler hemân ol gün gelüp İmâm-ı A'zam'ın dersi ḥalkasında oturup anlara kıarşı anuñ (10) dersi istimâ'ına başladı 'ulüm-ı şer'iyeye okımağa şürü' itdi çün kıabiliyyeti meretebe-i kemâlde idi 'ilm (11) ü fażlla bir ḥadde irşdi ki kendü 'aşrındaki 'ilm-i bâzaruñ kerem-â-kerem hengâmesi 'aşrîdür rüy-ı zemîn (12) anuñ üzerine bir 'âlim yoğ idi ḥattâ dirler ki o dâğarda 'ulemâ-yı şâfi'iyedendür İmâm Muḥammed Ḥazretleri (13) şöyle işitdiler ki andan efzâl itdiler tatalum ki Ebû Ḥanîfe ma'lûlât mesâ'iline nazar itmîş mu'allâ-yı melât (14) zamânına irişmekle anlardan

mes'eleler istinbât eylemiş ammâ kāfirler ile müslümânlar arasında olan (15) gâzâlar ve harbler zamânına irişmedi ve gâna'im-i ahvâlin görmedi bular nice mesâ'il-i istinbât ider ki (16) anlarda mümâreseti yokdur diyü Hâzret-i İmâm vaşl didiler İmâm Muhammed Hâzretleri andan bu müsâvîyi işidicek (17) Ebû Hanîfe Hâzretleri'nün ağzlarından işitdüğü sırr u gidiler İmâm Muhammed Hâzretleri andan bu müsâv *Seyr-Gîr* (18) dimekle mevsümdur **hikâyet** getürmişlerdür ki İmâm Muhammed bin Hasan Şeybânî Hâzretleri dağı Câmî'-i (19) Kebîr adlu kitâbı taşnîf idicek anuñ Rûm'a bir şeyhe işi düşdi Neşârî kāfirlerinüñ niçe mâlı (20) 'ulemâ vü hükemâsı aña nazâr idüp me'ânisinde te'emmül itdiler anuñ le'tâfet pür ketebe ve reşânet tercib (21) şöyle gümân itdiler ki bu Qur'an ola soñra bir vaqtda bir müslümân 'âlimi kāfir elinden tutsak oldu (22) ol nüshayı aña gösterdiler bu sizüñ Qur'an'ıñuz mıdur didiler yok Qur'an'ımız degüldür ve ammâ dînimüz 'ulemâsından (23) bunu Muhammed bin Hasan adlu bir 'âlim te'lif eyledi ki İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nün ve hem Ebû Yûsuf'uñ şâkir (24) dendür Ebû Hanîfe dağı Hammâd şâkird eydür Hammâd İbrâhim şâkirdidür ve İbrâhim 'ürkame şâkirdidür 'Alkame (25) 'Abdu'llâh bin Mes'ud şâkirdidür 'Abdu'llâh bin Mes'ud Peygamber'ümüz şallâ'llâhu ve te'âlâ 'aleyhi ve sellem şâkirdidür (26) ve yârân-ı nâm-dârından ve hıdmet-kârları cümlesinden didi 'ulemâ-yı küffâr küçücük Muhammed'lerinüñ 'ilm ü zeyre (27) klüğü böyle olıcağ ya büyük Muhammed'lerinüñ hâli ne ola didiler mütercim fakîr Şâlih bin Celâl el-ğakîr eydür (28) İmâm Muhammed Hâzretleri'nün Câmî'ü'l-Fakîr kitâblarınıñ şerhinde biri ser-heng-i dibâcesinde zıkr ider ki (29) İmâm Muhammed Hâzretleri Câmî'ü'l-Fakîr'i te'lif idicek Rûm'da olan 'ulemâ-yı Neşâr anuñ bir ulusu (30) ve cümle bilüsü Bağdâd'a adam gönderüp Câmî'ü'l-Fakîr'üñ bir nüshasını getürtdi mü'tâlâ'a (31) idüp evvelinden âhîrine dek gözden geçürdi elfâz u me'ânîsinden tamâm te'emmül itdükden soñra (32) bir dîne ki şol aşl 'âlim taqlîd ide ve ol dînüñ bu aşl 'âlimi ola muqarrer dîn-i haqq oldur gayrı (33) degüldür diyü bî-tekellüf imâna geldi müslümân oldu şer'-i mezkûrda bunuñ tafşîli vardur

[348b] (1) icmâli budur ki zıkr eyledük **hikâyet** getürmişlerdür ki emîrü'l-mü'minîn Hârûn er-Reşîd Merv şehrinüñ ki (2) kendünüñ pây-ı tahtı idi kâzılığını İmâm Muhammed Hâzretleri'ne virmişdi bir müddet kâzılığ (3) itdükden soñra halife kazâ belâsından 'avf idüñ diyü tazarru' itdi halife izniyile kâzılığından (4) ferâğat eyledi İmâm Ebû Yûsuf Hâzretleri elinde kâzîyü'l-kazânilüğü aña viridi qabûl itmedi (5) Hârûn er-Reşîd İmâm Muhammed 'Azîm hıdmet iderdi aña itdüğü ta'zîmi kimse itmezdi çün

(6) Hārūn Ḥorasān'a gider oldu bir İmām Muḥammed'i ve bir de Kisāy ki bu da 'ulemā-yı luḡat içre 'ālim-i meşhūrdur (7) Ḥorasān'a bile aldı gitdi 'amārīsinden bir gice İmām Muḥammed bin Ḥasan bir gice Kisāy ile olurdu (8) bu ṭarīkle anlarla muḥāsebet ü muvāneset ile yol ala def' iderdi ḡudret eliyile şehrine varduḡları (9) gibi ikisi bir yirden ḡasta oldılar ve bir yirden vefāt itdiler emīrū'l-mū'minīn Hārūn daḡı (10) ikisine vāfir aḡladı Hārūn te'essūf idüp 'ilm-i luḡatı ikisinden (11) bir günde götürip vire defn eyledüm didi İmām Muḥammed Ḥazretleri'nün 'ulūm-ı dīniyede ululuḡı ol (12) mertebede degüldür ki nev'en 'ilmi olana izhar mine's-şems olmaya anuñ kitāblarına müṭāla'a iden fuḡūl-ı 'ulemā anlaruñ (13) aṡl ḡālī āyātu'llāhdan bir āyetden Ḥaḡḡ Te'ālā'nuñ kemāl-i ḡudretinden bir nişānedür raḡmetu'llāhu 'aleyhi raḡmeten (14) vāsi'aten **ḡikāyet** İmām-ı A'zam Ḥazretleri'nün maḡbūl ṡākirlerinden biri de Dāvud-ı Ṭā'ī Ḥazretleri'dür ki (15) 'alā tekmīl itdükden soñra āḡir ḡāllerinde 'uzlet ṭarīḡin eylediler niteki cild-i evvelde evliyāu'llāḡ ṡıkrinden (16) menāḡıbları gemiṡ idi birgün İmām Ebū Yūsuf Ḥazretleri Baḡdād'da ḡāzı iken tamām fāḡir libāslar ile (17) ve nice ḡıdmet-kārlar ile anları ziyārete vardı zīrā İmām-ı A'zam Ḥazretleri'nden bir yirde oḡurlar (18) dı aralarında ḡuḡūḡ-ı müsābaḡa var idi anuñ mūrā'atın gözetdiler Dāvud-ı Ṭā'ī Ḥazretleri bir kūṡe-i (19) fāḡr u 'uzletde köhne libāslar ile āḡiret pādiṡāḡı olup otururdu zāḡidānice dūnyā-yı tecemmülden (20) bi'l-küllīye 'ārī olup sān-ı cāmlar içinde ḡaḡḡ-ı 'ālemde mütevārī idi Ebū Yūsuf ḡardaṡ bu ḡāl (21) nedür eḡer ṡorarsañ bu ḡāftānlarıñuzu degüṡelüm yirine pekce cāmeler tedārik idelüm didi Dāvud-ı Ṭā'ī (22) sen murāduñ bulduñ ḡāftānda bezl ideyorırsın biz de murādumuzu bulursılayuz ḡāftān (23) bezl ideyüz didi Ebū Yūsuf aḡlayup ṡaṡra ḡıḡdı **ḡikāyet** Ebū Ḳulābe ki zamānında (24) fuḡūl-ı 'ulemādan idi rivāyet ider birgün ḡāyet ṡovuḡ idi ḡapum öñünde ṡurıyordum ḡiḡ (25) ḡarḡluḡum yoḡ idi pārendeye ṡā'am almaya ḡideyüm diyü müteḡayyir idüm gördüm bir ḡātūn bir mıṡrī bir kūpe (26) binmiṡ öñünce ardınca ḡıdmet-kār yürür yürütüp ḡelür ḡeldi daḡı benüm evüm öñünde ṡurı (27) vardı baña Ebū Ḳulābe'nün evi ḡaḡıdır diyü ṡordı ben de Ebū Ḳulābe benin ve evüm budur (28) ne dırsın didüm bu mes'eleyi senden istiḡnā iderin ṡer'en cevābı nedür bir kimse evi içine (29) ḡireyorurken 'avreti anı elinde bir ḡanaḡ ṡerbetle ḡarṡula o āña eḡer bu ḡanaḡı içerseñ bir ṡalāḡ (30) ve eḡer dokerseñ bir ṡalāḡ ve eḡer bir kimseye virürseñ bir ṡalāḡ boṡ ol diṡe 'avret (31) neylesün ki boṡ olmaya didi yine 'avret ḡanaḡuñ yarusın içüp yarusın yire dökse (32) ya boṡ ḡanaḡı yire ḡalsun uvatsun boṡ olmaz didüm 'avrete bu

cevābum hoş (33) geldi çıkarup baña üç altun virdi ve baña Hudā-yı ‘azz ü celle seni ne gökçek yaratmış

[349a] (1) didi ma‘a hāzā ben mekrīhu’l-likā iken saña ‘ilmūñ ne gökçek cemāl virmiş dimegi murād idindi (2) **hikāyet** getürmişlerdür ki Hemedān’da Atabeg zamānında şāfi‘ī mezheb bir dānişmen minber (3) üzerine çıkup va‘z iderdi bir kimesne ayağ üzerine kalkup aña şordı bir kimse (4) imāma uyup namāz kılarken fātiha sūresin okımasa nuñ namāzı cā’iz olur mı olmaz mı (5) didi vā’iz ta‘aşşub yüzinden ki aşhāb-ı şāfi‘īnūñ aşhāb-ı hanefiye kadīmī ‘ādet-i ma’lūfeleridür (6) ol su’āl ideñ kimseye şüretümūñ bir mes’eledür ki Ebū Hanīfe bunda Peyğamber Hāzretleri’yile şul‘am (7) huşūmet ider Peyğamber Hāzretleri **lā šalātu illā bi fātihati’l-küttāb** ya‘nī fātiha sūresüz (8) namāz olmaz diyü buyurur Ebū Hanīfe olur dir bu didüğüñ şüretde imāma uyup namāz kılan (9) kimse fātiha okımağ lāzım degül imāmuñ okıduğı aña yiter diyü fātihasuz namāzı cā’iz görürsüz (10) cā’iz görmezüz didi meger hanefiü’l-mezheb ‘ālimlerden biri ol meclisde kâzı Sāve adlu bir (11) ‘ālim-i bī-nazīr var idi bu da hūb vā’iz idi şāfi‘ī dānişmendüñ va‘zda Hāzret-i (12) İmām-ı A‘zam’a bu aşl dil uzatduğın işitdi yarındası kendüsi va‘z itse gerek idi (13) fevt ü va‘z ‘ulemā-yı hanefiyenüñ idi bir kimesneye öğretti yarın ben minbere çıkduğum vakt (14) sen de kalk su’āl eyleye bir kişi kaşla bismi’llāh dimedin bir bir koyunu boğazlaya anuñ etini (15) yimek helāl midür yoħsa harām mı diyü şor didi andan yarındası kendü dahı minbere çıkıdı (16) va‘z başladı ol öğretdüğü kimse kalkup öğretdüğü üzere bunu kendüzin şordı (17) kâzı Sāveh bu şorduğūñ mes’eledür ki bunda şāfi‘ī Hākk Sübhānehu ve Te‘ālā’ya nizā‘ ider Hākk (18) Te‘ālā Qur’ān-ı Kadīm’de **lā te’külü ihmālum bi-zikri ismu’llāhi ‘aleyh** ya‘nī bismi’llāh dinilüp boğaz (19) lanmışınuñ etinden siz yimeñ harāmdur diyü buyurur Şāfi‘ī yiñ helāldür dir didi ol vilāyetüñ (20) halkı ekşer şāfi‘iü’l-mezheb idi andan bu sözi işidicek üzerine hücum itdiler dilediler ki (21) aña gez nedāir göreler ba‘zı pādişāhları Atabeg huzūrına varup şikāyet itdiler Atabeg’üñ (22) ‘adl ehli pādişāh idi çün hanefi ‘ālimler ile nizā‘-gir olmuş ol da gelsün siz de (23) gelüñ benüm huzūrumda bahş olsun hākk kimüñ elindedür ben kendüm göreyin didi ve adam (24) gönderdi kâzı Sāve’yi huzūrına getürdiler ne kadar şāfi‘ī mezheb ‘ālimler var ise hep (25) pādişāhuñ der-i bār-gāhına cem‘ oldılar vāfir kimse idiler kâzı Sāve pādişāhuñ eyyām-ı (26) ‘adāletinde zulm revā degüldür anlar bunca adamdur ben yalıñuz bir kimseyin içlerinde bunlar da bir (27) a‘lemlerin ihtiyār eylesünler cümlesinüñ nā’ibi olsun ol gelsün

benümle baḥş itsün (28) eger ben aña ilzām idersem cümlesine ilzām itmiş olayın eger ol baña ilzām iderse ḥod Ṭāhir (29) bir yalıñuz kişiyn mülzem olam didi Atabeg ma'kūl söyler didi emr itdi şāfi'iler içlerinden (30) bir kimseyi ihtiyār itdiler kâzı Sāve'nün muḳābelesine geldi ki anuñla baḥş ide kâz Sāve (31) şāfi'ilere içiñüzden bir kimseyi kendü cāmi'leriñüzden benümle baḥş itmege şā'ib idindiñüz mi didi (32) cümlesi belī idindük didiler eger benüm ile delille söyleşürse sizün diliñüzden söyler tutar (33) mısız didi tutaruz hemān anuñ didügi bizüm didügümüz didiler eger buña ilzām idersem sizün götürmeñüze

[349b] (1) ilzām itmiş gibi olsun mı didi olsun didiler kâzı Sāve pādişāha dönüp pādişāhum baḥşde (2) söze arımaḳ ihtiyāc ḳalmadı kendü sözleriyle bunlar mülzem oldılar İmām-ı A'zam Ḥāzretleri'nün imām (3) ardından namāz ḳılan kimsenün fātiḫa sūresin oḳımadın namāzı cā'izdür imāmlar kifāyet ider didügün (4) teslim itmiş oldılar zīrā kendüler bunca kişi iken yalıñuz bu bir kişiye benümle baḥş itmege kendüler yirine nā'ib (5) itdiler bu her ne dirse bizüm aḡzumuzdan dimiş gibidür eger buña ilzām iderseñ cümlemüze ilzām itmiş gibi olur (6) didiler pes bir bölük cemā'atde bir kimseyi imām itseler anuñ anuñ ma'nāsı biz saña iḳtidā ider senün fi'lüñ (7) hemān bizüm fi'limüzdür bu 'ibādet ḫidmeti arasında bizüm ḳalbimizden nā'ib ol biz saña tābi'yüz dimekdür (8) bunuñiçündür ki imām namāza sehv eylese cemā'at sehv eylemezse de imām sehv secde itdügi (9) vaḳt aña iḳtidā-yı cemā'at bile sece iderler bu naḳd birce imāmuñ sūre-i fātiḫa oḳıduḡı (10) ardında kendüye uyan cemā'at oḳımış gibi olmaz mı 'ale'l-ḫuşuş imām şāfi'î dilinde ḫadīş-i (11) şerīfün āḫiri vardur Ḥāzret-i İmām-ı A'zam yanında şaḫtı şābit olmışdur Peyḡamber Ḥāzretleri (12) şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem **lā şalātu'l-fātiḫatü'l-küttāb** diyü buyurduḳları kelāmuñ 'aḳabince (13) **ve şalātu'l-imāmu lehu ḳurretu** ya'nī imāmuñ namāzı hemān ardında kendüye uyanlara oḳımaḳdur (14) diyü buyurur şāfi'î ḫadīş-i şerīfün āḫiriyle 'amel eylemez didi Atabeg andan bu taḳdīr-i dil-pezir (15) işidicek begendi ḫaşmlarına ne dirsiz didi sükūt idüp mülzem oldılar pādişāh aña fāḫir (16) ḫil'at virdi ḫaşmları taḡuldılar kendü de ḳalkdı gitdi **ḫikāyet Cāmi'ü'l-Ḥikāyāt** (17) kitābını Pārsi'de cem'iden eydür benüm üstādum İmām-zāde Mevlānā Rükne'd-dīn Buḫārā'da Rez-nümā medrese (18) sindе ders dirken andan bir kimse imān artuḳ eksük olur mı diyü şordı mülā'imet imān (19) her kişide birdür didi ol kimseyile benüm imānumla Ebū Bekr Ḥāzretleri'nün imānı berāber olmaḳ lāzım (20) gelüp böyle olıcaḳ ol benden efzāl olmamaḳ görünür ma'a hāzā mezhebümüz budur ki

Peygamber Һazretleri'nden (21) sonra beşerüñ efzali Ebü Bekr Һazretleri'dür didi Mevlânâ Rükneddîn güneşi ağıstüs faşlından (22) burc-ı esed noktasına irüşse yiryüzinde Һarâret bir vechle olur ki ba'zı yirlerde ısıdan (23) Һurşün irür ve et ateşsüz kebâb olur ve eger kış faşlından güneş cedî burcı noktasına (24) irüşse evvelkisinüñ 'aksi olur havâya bir vechile berüdet galebe ider ki yiryüzinde şovukdan (25) nice Һayvânât kırılır ma'a hâzâ güneş gene evvelki güneşdür âfitâbdan hiç teğayyür ve tebeddür ihtimâli (26) yokdur teğayyür ve tefâvüt burclardadır kezâlik Zeyd'üñ 'Amr'üñ vücüdı burcından toğan imân (27) güneşi bi'aynihi Һazret-i Şadık-i Ekber'üñ vücüdı burcından tülû' iden imân güneşidür (28) ammâ çün enbiyâ vü evliyâ vü akrabaları tülû' eylese âfitâb nokta-i esedden tülû' itdü ki (29) döner ammâ çün benüm senüñ ikrârın burcından tülû' itse âfitâb nokta-i cediden toğduğına (30) döner nefsi imânda hiç tefâvüt mü'mindedür pes imânda vaşf-ı i'tibârınca (31) mütefâvitdür yoğsa zâtında aşlâ tefâvüt yokdur ziyâde ya noğşâna kâbil degüldür diyü cevâb (32) virdi sâ'il cevâbıyla kanâ'at gelmedi vâkı'ân başar-ı başiretleri olanlar buña inşâf nûrı ile (33) yiyecek bilür ki bir hûb temşıldür ki her vechle tab'-ı selimi olanlar teslim eyleseler sezâdur Һakk Te'âlâ

[350a] (1) cümlemüzüñ başar-ı başiretine kemâl-i inşâfla cilâ vü rüşenâ vire **hikâyet** getürmişlerdür ki İmâm Faşih ki (2) zamânında bir vâ'iz kâmil ü 'âlim-i bî-memâşil idi Buğârâ'dan Ferğâna hudüdına vardı ol nevâhîde (3) aña be-gâyet rağbet itdiler mecâlis-i va'zına bî-nihâye adam cem' oldılar şöyle ki mecliste cem' olan adam hiç (4) bir suffe eline şıgmaz ve bir câmi'üñ içi anları almaz idi zarûrî şahrâda 'iyd-i namâz-gâhlarında (5) va'z iderdi ancak va'z-ı istimâ'ına gelen Һalk şahrâlara şıgışurlar idi ittifâk Һacne şehrinde (6) anuñ va'zın diñlemekle bir niçe sâneminde 'avretler andan tevbe idüp andan mürîd oldılar bir nice zamândan sonra (7) ol 'avretlerüñ birini nikâhla aldı hâtün idindi va'zına çıkan Һalk bunu görüp bundan ürkdiler (8) mecâlis-i va'zına kimse varmaz oldu evvelki Һürmeti gitdi meclisleri adamlâ mâlî iken bi'l-küllîye hâlî kaldı (9) âhir bildi ki incinmez 'avâm-ı cem' iyyet Һarâm gibidür aña beğâ olmaz fâsid ü kâsidüz 'amellerden adını bahâneyile kabz-ı (10) perişân ve nâ-çiz olurlar birgün Һalka tenbîh idüp yarın fülân câmi'de cem' oluñ size vedâ' va'zı (11) ideyin hemân size istimâ' itmedügüm bir kelime kaldı anı da söyleyeyin andan va'zı tamâm ideyin gitmelüyün didi (12) Һalk yarındası didüğü câmi'e cem' olup çün gitmelü imiş hele bu kerre de ne dir görelüm (13) didiler kemâ-kân vâfir kimseler geldi vâ'iz minbere çıkup Һakk

Te'ālā'ya ve Resūli'ne šalāt kelāmını tamām itdülden (14) soñra halka müteveccih olup dostların zen aldum zinā itmedüm didi ve bundan artuķ söz söylemeyüp minberden (15) indi gitdi bu bir lañif söz ile kendüye inkār itdi me'ānelerüñ cevābını virdi **hikāyet** (16) Cevāmi'ü'l-Hikāyāt kitābını Pārsīde cem' iden eydür İmām-ı bī-gāne Mevlānā Ẕutbe'd-dīn-i Kāşānī'den şöyle (17) işitdüm ki didi Fergāna vilāyetinde bir 'ālim kişi var idi aña dañı Rażiyü'd-dīn-i Şūhī dirlerdi ol vilāyet (18) 'ulemāsı içinde ser-āmed kimse idi ittifaķ Kāşān'a geldi Kāşān 'ulemāsı aña ta'zīm idüp kendüler (19) [oķımağa ta'zīm] itdiler ittifaķ bu eşnāda Kāşān beginüñ bir vāķı'ası oldu vāķı'a da bu idi ki birgün (20) 'avretinüñ yanına girmiş 'avret namāza tırmış gel diyü 'avretine çağurmuş 'avret de namāz içinde olmağıla (21) cevāb virmemiş beg eger sen namāz kıilup yanuma gelmezseñ üç talāk boş ol dimiş hiç erüñ (22) sözine muķayyed olmayup namāzını tamām kıilup andan eri yanına gelüp ben saña ħarām oldum var 'ulemādan (23) bul ki ara şor gör nice olur dimiş Kāşān 'ulemāsınuñ cümlesine şordılar 'avret üç talāk (24) boş olur ġayrı çāre yoķdur didiler beg bundan ziyāde müte'eşşir oldu çün İmām Rażi (25) yü'd-dīn-i Şūhī Kāşān'a geldi beg ħuzūrına varup andan da bir mes'ele şorup istiğnā eyledi (26) İmām Rażiyü'd-dīn 'avretüñ kemā-kān saña ħelāldür boş degüldür didi beg ta'accüb itdi cümle şehrüñ (27) 'ulemāsı saña ħātūnın boşdur saña ħelāl degüldür dirler bu kişi ħelāldür dir bu iki sözüñ (28) kañısıyıla 'amel ideyin diyüp bir da'vet eyledi ziyāfet meclisin idüp cümle şehrüñ (29) 'ālimleriyle Mevlānā Rażiyü'd-dīn buraya getürdi anlar ħuzūrında Mevlānā Rażiyü'd-dīn kendünüñ (30) vāķı'asını şordı Rażiyü'd-dīn çün sen ħātūna eger namāz kıilup yanuma gelmezseñ boş ol dimiş (31) sin bunuñ ma'nāsı namāzı kııl yanuma gel dimekdür yoķsa namāzı kıılma yanuma gel demek degüldür pes bu sözden (32) murāduñ namāzı kıilup dañı yanuma gelmezseñ demek olur zāhir niyyetüñ bu imişdür ol da namāzı kıilup (33) yanuña gelmiş şart ki gelmek idi bulunmamış ħātūn boş olmaz didi 'ulemā Kāşān bu teveccühi inkār idemediler

[350b] (1) beg de benüm de niyyetüm bu idi ħātūn boş çıķmadı **Cāmi'ü'l-Hikāyāt kitābında kısm-ı dīnden on (2) sekizinci bāb** ki belīg-i zāyid kātiblerüñ yazıtları nādirü'l-vuķū' lañif sözler beyānındadır (3) āġāh ol kātibler ħırķasından şerīf bir zānā'at yoķdur anuñ ki kātibler pādişāhlaruñ esrārına maħremdür (4) ve devletleri umūrına intizām viren anlardır anlar ġāh olur nāvek ħāne-i tīz-zamānla ħūn-feşān-ı tīġle (5) itdüġi işleri içürürler çok sözi ihtişār itmek isteseler yüzi biriyile edā iderler az sözi (6) çoġaltmak

isteseler ‘ibādāt-ı mütenāsib ile bir sözi yüz iderler ve ehl-i Fāris kātibe (7) dü-berr dirler anuñ’çün ki Pehlevī dilince dü-berr diyü ‘aqla ve hünere dirler kātiblerüñ iki hüneri oldı (8) gıçün ki bir hazz-ı hünere ve bir de faşl u kemāl hünere anlar dü-berr oldılar ki iki hünere dımek olur (9) pes biz de bu bābda ‘Arab u ‘Acem kātiblerinüñ letā’if-i kelimātından bir miqdār irād idelüm ki mustemāne (10) istimā’ından hazzlar hāşıl ola inşā’llāhu te‘ālā **hikāyet** cümle dīvān-ı inşā kātibleri sözde (11) icāz u ihzārı maḥmūd tutup medḥ eylemişler bu medḥ olunan mūciz kelāmlar letā’ifinden (12) biri zāhir-i zü’l-yemīn yazduğıdur ki kātiblerden iken beglüge çıkup hem şāhibü’s-sayf (13) hem şāhibü’l-ķalem idi ol vaķt ki kendümi ‘askerle ‘Ali bin ‘İsā’yile uğraşa gönderdiler (14) Hılvan yoķuşında anuñla uğraşdı anı başup başını kesdi Merv’de ḥalife ḥuzūrına (15) fetḥ-nāme gönderdi içinde hemān bu kelimāt miqdārın yazup bundan artuķ yazmadı ki Türkīce (16) tercemesi budur bende-i kemter zāhir mevķıf-ı ḥilāfetinde bir ol bir şol ḥālde ki ‘Ali bin ‘İsā’nuñ (17) başını önünde ķomiş ve yüzügin barmağına geçürmiş idi ve’s-selām **hikāyet** ‘Amr bin (18) Sa’d eydür beni emīrū’lmü’minīn Ahvāz memleketine gönderdi ki ol memleketüñ ‘āmiller ḥarcın (19) yazam ağıstūs eyyāmı idi yār u bengāhı gemiye koydılar tecemmülātımla gemiye girdüm gemiyi Dicle yolına (20) şaldılar Dicle içinde az gitmedin nā-gāh Dicle kenārınıñ bir tarafından bir āvāz geldi gemi ehli (21) baña raḥm idüñ beni burada ķomañ baña meded irişsüñ diyü bir kimesne çağurdu ben de zevraķe (22) o cānibe sürüñ didüm sürdiler varduķ gördüm ‘uryān bir pīr kişi Dicle ırmağı kenārında (23) ṭurur havā ısağı anuñ bedenine şöyle kār itmiş ki ‘aqlı başından gitmiş ḥıdmet-kārlara (24) emr itdüp zevraķ içine aldılar anı kendü otağımız içine getirüp aña kaftān virdüm giydi (25) bir sā’atden ‘aqlı başına geldi önüme ḥāş ta‘āmı geldi anı çağırup benümle bile (26) ta‘ām şundu ādabla oturup ta‘āmdan yidi ķarnın ṭoyurdu şofra kaldurdılar (27) ben bunu umardum edebe ri‘āyet idüp ķalka gide gitmedi oturduğı yirde kemā-kān oturup (28) kaldı ben isem yorğun ve ısaķ gün bir pāre yatup rāhat olmaķ isterin gördüm (29) ḥiç otağdan ṭaşra çıkup gitmek istemez āḥir aña pīrsin ne ḥırfetdensin (30) şan‘atüñ nedür didüm ben cellāḥın didi ben göñlümden bu vaz‘ ḥiç cellāḥ vaz‘ı degüldür (31) diyü fikr iderken çün sen benüm ḥırfetümden şorduñ didüm sen de ne ḥırfetdensin baña (32) diyesin de seni bileyin didi baña bu sözinden incinmek geldi şu ḥerif be-gāyet aḥmaķ (33) ancaķ benüm bu ķadar ḥıdmet-kārlarımı bunca ķudret ü kuvvetümi tecemmül ü ḥaşmetümi görürken baña ne

[351a] (1) hırfetindensin diyü şormanuñ ne vechi var hele göreyin ne dir diyüp ben de yazıcılar (2) tã'ifesinden bir kişiyin didüm yazıcılar sözi beş dürlü olur anlaruñ kañgısından (3) didi çün andan bu sözi işitdüm bu cellāh sözi degül ancak diyüp kalkdum (4) toğrı oturdum aña beş dürlü yazıcı nice olur bilürseñ söyle didüm başladı evvel (5) kätib-i harāc ikinci kätib-i aḥkām üçüncü kätib mu'avenet dördüncü kätib ḥayş beşinci (6) kätib ü sã'il bu beş dürlü kätibden her biri kendü vaktinde mähir olan olmak gerek kätib harāc (7) lâzımdur cüst ü müdebbirüñ muḥlis 'ilminde mähir zarb u taḥsīm vesã'ir 'ilm-i ḥābe mantık-ı (8) mā'ilde kāmil olduğdan ğayrı messāḥ daḥı olmak gerek ki māḥe 'ilmine müte'allıḳ taḳdīr ü taḥmīn gibi sã'ir (9) ıstılāḥatından vuḳūfı lâzım olanlara tamām vāḳıf ola ve kätib-i aḥkām olan lā-büddür ki 'ulūm-ı (10) şerī'atüñ daḳāyıkına ve işārāt ü rumūzına maḥla' olup her ḳazıyyenüñ vech-i şalāḥ u fesādı (11) bābında ğün gibi rüşen ve āşikāre ola ve kätib mu'avvenet lâzımdur ki diyetler muḳārīrīn ve ḳışāşlar (12) aḥkāmın ve cerāḥāt u mecāzāt-ı aḥvālīn şer-i muḳtezāsı üzere her birin kemā hiye ḥoḳḳa bile (13) ve kätib-i ceyš vācibdür ki 'askerüñ her ḥabaḳasınıñ mertebesin bile ve esāmī-i aḥvālīn velūd (14) ve saft-ı temeyyüzün ve her ferdüñ ḳadr ü miḳdārın ve 'ulūfeler taḥsīminde aḥvāl u resmiyyeti üslūbın (15) kemālī üzere zaḅt itmiş ola ve kätib ü sã'il gerekdür ki 'Arab'uñ esālīsīn ve ıstılāḥāt (16) u ḳavānīn ü zürüb-ı emşāl-i mevāridīn ve eş'ār-ı ḥayālān gereği gibi tetebbu' idüp ma'lūm idinmiş (17) ola ve itnābī ve icāz ḳatlarında bir vechle mahāreti ol ki eger sözde itnāba ḳaşd eyleye (18) bir cüzī ve muḥtaşar ma'nāyı nice dürlü letā'if-i ta'bir ile edā idüp aña hezār fūrū' ve şu'b (19) ile tafşīl ü taḥvīl virmege ḳādir ola ve maḳām-ı icāzete şöyle ki muḥtavvel ve mufaşşal ḳışşa (20) icāz eylemek murād idinse nice kelimātı bir kelimeyile edā ide bir vechle ki icāz-ı maḥall olmaya andan (21) me'ānī murād-ı suḥūlet üzere fehm olına bu cümleyile ḥüsn-i ḥaḥḥa daḥı mālīk ola ya sen bu beş dürlü (22) yazıcılaruñ kañğı ḳısmındansın didi ben de kätib-i resā'ilin didüm da'vāya müşāhidüñ gerek (23) didi eger dostlaruñdan birisidin ğā'ibüñde ananı nikāḥla alsa aña nāme göndermelü olsañ (24) ne ḥarīḳle yazarsın aña mübārek olsun şüretinde mi'itāb itmek ve incinmek üslūbında mı (25) yoḥsa 'itāb itmek ḥarızında mı yazarsın didi ben de çok fikr itdüm ḥiçbir üslūb (26) ḥāḥıruma getüremedüm ki şöyle yazarın diyü aña cevāb virem bu bābda ḥāḥıruma nesne getürmedüm (27) didi ma'lūm oldu bu ḥarīḳde mahāretüñ yoğ imiş didi ben de yok saña ḥaḳīḳat ḥālī (28) ben kätib harācın didüm yā emīrū'l-mü'minīn saña bir vilāyeti ḥāşşayile ḥarācı ne ḳadar olur (29) şürete getür iḥrāc ile

diseler nice idersin didi ben de bu kolay eger bu mürebbi' ise ve 'arızî (30) bir tavle zarb idersin eger hâmede kesr zâhir olursa tamâm iderin ve eger bir zillet (31) olursa nısf-ı fâ'ide 'umuma zarb iderin tekebbür hâşıl olur ve eger bir müdevvir olursa (32) anuñ fıtrını mürebbi' iderin andan seb' ü nısfın mekr olur bir eger müdevvir olsa ya müşellit (33) ya mücemmi' olsa ya mütehallifü'l-izlâ' ya müteferri eger o ya mesnedirü'l-kâ' ide olsa

[351b] (1) bu müdevvirüñ fıtrı ve muḥiti bellü olmasa nice iderdük didi müteḥayyir oldum pîr ma' lûm oldu (2) kitâbet-i ḥarâcda bildüğüñ yok didi ben de kâtib aḥkâmında didüm itmedi eger biriyle iseler bir (3) kimse vefât itse iki ḥâmil 'avreti kâlsa birisi ḥırre olsa birisi câriye ḥırre kız (4) toğursa câriye erkek oğlan toğursa ḥırre câriyenüñ oğlanuñ beşiginden uğrılarsa (5) kendü beşigine belese kendünüñ kızını câriye beşigine belese ikisi bile kâzî' askere gelseler (6) kâzî' askerüñ anlara nice ḥükm idersin anı siccile yazmâlu olsuñ nice yazarsın didi ben de ma' lûmum (7) degül bilmem ben kâtib-i ceyš leşker aḥvâlin yazarın didüm pes leşkerden öñüne iki adam gelseler (8) kâdr ü kâmetde ve şekl ü hînetde ve levn ü şüretde ikisinüñ birbirinden tefâvüti olmasa ikisi (9) bir kâlibda kesilmiş olmasa ve kendülerüñ adları ve işleri adları bir olsa ammâ birinüñ alt tudağı (10) birüñ ol birinüñ üst tudağı birüñ olsa ve 'ulûfeleri bir olsa anları birbirinden nice fark (11) idersin ve 'ulûfelerin ne tarîkile virürsin didi ben de ikisi her cema' atden bir olıcağ nice (12) fark olursa pes ben kâtib mu' avvenetin didüm imdi eger öñüne iki başı yarılmış adam gelse birisi (13) bir bir n' için bu benüm başumı ehl-i şer' mâkdem didükleri baş yarağıyla yardı dise ol birisi de (14) bu benüm başumı muvaşşih didükleri baş yarağıyla yardı dise bunlaruñ arasında nice ḥükm idersin (15) vaz' için ne kadar diyet ve me'mûme için ne kadar diyet ta' yin idersen her birine ne yazarduñ (16) didi ben de bu didüklerünüñ hiç biri ma' lûmum degüldür didüm baña zihî devletlü bir tâ'ifeden (17) geçmedüğüñ ki hiç senüñ anlardan olmağa münâsebetüñ yok her vechle anlardan ıraksın ancak didi (18) ben de didüğüñ gibidür ben şimdiye degin bu şimdi senüñ itdüğüñ su'âlleri işitmedüm cevâbına hiç (19) kudretüm yokdur gel bâri kerem eyle eger bilürseñ bunlaruñ gene sen vireyin diñleyin didüm pîr ağzın açup (20) başladı evvelâ saña didüğüm atañı el'ân kimseye du'âdan soñra taḥiyyat-nâmeyi bu vechle yazmak gerek ki (21) ḥayr u şer' den ve nef' ü zârardan ve katılığdan ve yumşaklığdan ve şovuklığdan ve ıslıkden her nesne ki (22) bu 'âlim kevn ü fesâdda zâhir olur cümlesi bu barmağdur ve 'âlimüñ taḥdîr ü bir müdebbir ḥakîmüñ tedbir ile (23) ve her

nesne ki ol levh-i takdîri harîdesinde yazmışdur ne ileri gider ve ne girü kalur ve ne (24) artar ve ne eksilür bir de ardında gizlidir vahtiyile taşra gelür yazduğı vahtden şaşmaz (25) pes şol münâkihe vâzir revâc ki arañuzda vâki' olmuş bir hükmi-nâfizdür ki anı âferîde-kâr-ı 'âlem (26) ezelde takdîr eylemiş kullara aña rızâdan ğayrı çâre yokdur **lâ râzu'l-każâ'i velâ mu'aqqîbü'l-hükmi** (27) **bi'azli'llâhi mâ yeşâu ve bi-hükmi mâyerîd** ya'nî Allâhu Te'âlâ'nuñ każâsını döndürür ve hükmini qarşular kimse (28) yokdur ve Allâh diledügin işler ve istedügin ider ve ol ki harâc kâtibi beyânında harcınıñ (29) tekşirinde tecemmü' ve ma'nâ ve mişlet ü muhtelifü'l-izlâ' kâ'imü'd-dâr ya mütedebbirü'l-kâr şol nedür muqaţtâ (30) ve kaţrâ ma'lüm idinile didüm anlar kolay nâmelerdür ehline âsân olur anlaruñ uşûli ma'lüm olıcağ bu (31) def'â fürü'ını fikr bulur ammâ hırre 'avretle câriye 'avretüñ oğul huşuşında itdükleri nizâ'ları (32) bu vechle kaţ' olunur ve anda kâtib aħkâmına şöyle olur ki 'avretlerüñ südlerin tartılır (33) kañgısınıñ yini gelür kıızı aña virürler ve oğlanı südi ağır olana hükmi iderler ammâ kâtib

[352a] (1) haqîkatde önüne her hâlde berâber iki kimse gelseler illâ tudağlarında ve 'ulûfelerinde ihtilâf olınsa (2) anları defterüne ya nice yazarsın didüğü üst tudağı yaruğ olanı a'lim ve alt tudağı yaruğ olanı (3) iflah diyü yazarlar kâti mu'avvenet turduğum mes'elenüñ cevâbı budur ki muvazîhaya telş-i diyet yazarsın (4) ve muvazîh şol baş bağıdur anda kemük ne ve pâreyile yini arasında ancak bir yufka diri (5) kala ve nâmuma nişf-ı diyet yazarsın didi çün andan bu kelimâtı işitdüm bunca 'ilm ü ma'rifetle (6) hırfetüñ şorduğum vaqt ya n'içün cellâhın didüñ didüm anuñiçün ki ben dil mekügiyle ve çek nakdesiyle (7) ve elfâz arayışı ve urğacıyla söz bizin tokurın pes âğâh ol ki ben aşlda bir merd-i debîr ü kâtib-i (8) bî-mânend idüm ve bî-naẓîrin şınâ'at kitâbında mahâretüm ve bu tâ'ife arasında şadâretüm var idi (9) ammâ rûzgâr-ı nâ-sâz-kârüm müsâ'ade itmedi tedbîrüm bilür bir şâhib-devlete muqârin olmadum ki (10) hâlûme ñazar ide kıymetde baħâ olduğına göre beni kullanup terbiyyet ile ol bâbda olnaca ma'rifetüm (11) zâyi' oldı zîrâ bir şınâ'at baţtâlluk sevmez mufaşşal a'mâl u isti'mâlle olur âhîr nâ-çâr olur (12) esbâb u emlâki şatdum ticâret-i tarîki tutdum Bağdâd cânibine sefer itdüm buraya gelince (13) yolumuza harâmîler geldi cümle mâl u esbâbımı talân itdiler ve arķamda olan kaţtanlarum bile (14) şoyup 'uryân itdiler Haqq Sübhânehu ve Te'âlâ'nuñ 'avn-i 'inâyetiyle hudâvendüñ hıdmet-i sa'âdetine (15) irişdüm yoħsa burada helâk olup gittüm idi didi 'Amr bin Sa'd tekrâr aña (16) hil'at

virüp harçluk en'âm itdi yanından anı şalıvirmedi Başra'ya vardıkları gibi (17) kendüyi ginderdükleri maşlahatı ki yazup çizmege müte'allık umūr idi hep aña ışmarladı (18) ol da çün bu huşuşlarda yüzden i' timādı var idi aña şāyeste hıdmetler itdi hıdmetlerde (19) çok sa'y u kifāyetler gösterdi hāli perişān iken hāli iyü olup niçe māl u esbāb eline (20) girdi zilletde iken devlete miḥnetde iken rāhata irdi bu hikāyetden 'ākıl olana tenbīh vardur ki (21) 'ilm-i hüner egerçi künc-i şemer virür ammā şemer virdükden soñra hergiz bī-nef' qalmaz Allāhu a'lem dimişler nazm-ı bāğ-ı 'ömrinde (22) şol ki dikmişdür nihāl eksük olmaz her zamān anuñ bahārı kış ve yaz miḥneti rāhat olur her bār (23) gāvğası hużūr-ı kābh olur aña cemāl u nāz olur her niyāz **hikāyet** Yūsuf-ı 'Aclī eydür ben hulefā-i (24) Benī Ümeyye oğullarından ba'zınuñ kātibi idüm anlardan 'Abdu'llāh bin 'Ali'ye hıdmet iderdüm anuñ (25) neket-i eyyāmında kendü rızāsıyla yanından ayrıldum çün hilāfet-i 'Abbāsiye'den emīrū (26) l-mü'minīn Ebū Ca'fer Mansūr'a degdi Ümeyye'ye hıdmet iden kimseleri mübāşir oldukları hıdmetlerden (27) tarḥ ide başladılar gördüm hāl böyledür birkaç köşede şaklanup dīvānı hıdmetinden (28) çekile ferāğat u kanā'at üzerine geçindüm batālluğum zamānı uzadı gördüm emr-i ma'aşumda muzāyaka (29) çekerin zārūrī vardum gene halife Ebū Ca'fer'üñ kātibleri arasına qarışdum baña ayda on (30) altun ta'yin eylediler bir zamān hıdmetine meşgūl oldum günlerde birgün sarāyı kapusunda (31) tururudum benden ğayrı kapuda yazıcı yoğ idi gördüm dāru'l-hilāfetden bir hādım çıkdı (32) baña emīrū'l-mü'minīn seni ister didi beni ne bilür ki ister şāyed ğalaṭ itdün ola didüm hādım (33) benüm öñümden geçdi vardı birkaç hıdmet görüp gene geldi öñümden geçerken artuğ tevakkıf

[352b] (1) ile varayın emīrū'l-mü'minīne 'arz ideyin andan ğayrı āsitānda yazıcı yokdur hāzır diyeyin görüp (2) ne buyurur saña haber getüreyin didi beni bir yirden kendüsi içeri gitdi bir sātenden taşra çıkup (3) baña gel didi ğāyetle korıkdum kalkup ardınca gitdüm çün muvaffak hilāfet-penāha irişdüm Rebī' hācet (4) baña hıdmet eyle diyü işāret eyledi bundan sevinüp bilüm ki ğāzab nişānı degüldür emīrū'l-mü'minīn (5) tapuqladum baña otur diyü işāret itdi fermān ile oturdum elüme bir beyāz kāğıd virdi buña (6) bir mişāl yaz ammā lafzlaruñ harflerin yirine yakın yaz ve kāğıdı pāk tut ve hem isrāf eyleme ve satır (7) arasını küşāde yaz diyü buyurdi benüm yanumda olan devātum revāk-i şāmī idi ki hulefā-i benī ümeyye (8) kullandığı kātibleruñ devātı idi anı hużūrında çıkarmağa korıkdum def'-i şüretde añladı baña (9) şöyle geldi ki devātuñ çıkarmağa korıcarsın hīç andan korıma devātuñ kalemüñ çıkar diyü buyurdi (10) yine

çıkarup önüme kodum kendüsi buyurdı ben yazdum çün tamām eyledümdi imdi yazduğımı (11) gözden bir dağı görüp ğalatı var ise ıslāh eyle gene baña okıyivir diyü buyurdı fermānın yirine (12) iletdüm andan mührle diyü buyurdı mührledüm andan biri baña ve bir saña ‘unvānum yazayın diyü buyurdı (13) kalkup mübārek eline şundum üzerine ‘unvānın yazdı andan diledüm ki huzūrından dönüp gidem (14) baña senüñ dīvāndan ‘ulūfeñ kaçdur diyü buyurdı ben de her ayda on altun didüm anuñ üzerine (15) dağı ziyāde itsünler ammā bunı anuñçün buyurdı ki Benī Ümeyye zamānda ‘Abdu’llāh bin ‘Ali’ye hıdmet (16) itdün anı gördün bu hālde benden şakınmaduñ benüm de hıdmetüme şokulduñ şöyle ki benden gizlene (17) idün yılan delüğine girseñ dağı seni bulur pāre pāre iderdüm şimdi ki bu kitābı murādum üzerine yazduñ (18) haqq-ı hıdmetün şābit oldı diyü buyurdı andan şoñra hıdmetümden geçdüm şāğ kurtulduğımı ulu (19) ni‘met bildüm āsitānında cān u dilden hıdmete bel bağladum dergāhına mülāzemeti ‘aynī sa‘ādet (20) eyledüm **hikāyet** ‘Abdu’llāh bin Muḥammed meclisinde otururdum bir A‘rābī içerü gelüp selām (21) virdükden şoñra medḥ ü şenāya āġāz itdi ey vezīr-i ‘ākil kāmīşinün ve ey seyr-i ‘ādil cān (22) u dilden kuluñ senüñ ululuğun bisātı üzere ayak kodı ve kendü haqqında senüñ iḥsānuñı (23) ululuğuna göre umar baña sābıka ‘ahd itmiş idün va‘de-i kerīmün sebak itmişdür nā-mīd-i endīşdür ki (24) ol va‘deye vefā idesin tā ki ben de senüñ ni‘metün şükriñ idem ‘Arab ortasında beni tertībün zikriñ (25) şābi‘ eyleyem halk ortasında luḥ u keremle meşhūr olasın didi Ebū ‘Abdu’llāh A‘rābī’den (26) bu sözi işidicek merd-i fāzıl vezīr-i kāmīl idi A‘rābī saña itdüğüm va‘denün yirine getürmesinde (27) tekaşşürüm ola öyle degüldür belki keşret-i eşġālüme bā‘iş olmuşdur ki birkaç gün te’ḥīre kaldı söyle (28) ḥācetün gene iste ḥātırımdan vardı ḥācetün nedür revā ideyin didi A‘rābī meclisde (29) ḥāzır olanlara müteveccih olup elḥamdüli’llāh ki ḥāzret-i vezīr feşāḥat u belāġatde bī-naẓīr ‘ālimdür (30) heybet ü şehāmetde benüm dilüm sā’ir huzūrında murādımı tamamca edā idüp şāyeste cevābların (31) vireyin ben de hiç meclisde bir şāhib-luḥ yok mıdur ki benüm tarafımdan ḥāzret-i vezīre cevāb vire (32) vecz-i şavāb üzere kendülerin ḥiṭāblarına muvāfiḳ kelām edā ideler didi orada dağı yazıcılar (33) oğullarında bir küçürek oğlan var idi yazıcılar ortasından kalkup A‘rābī cānibinden

[353a] (1) bu tercümānluğı itdi vezīre murādını bu vechle taḳrīr eyledi ey şāhib-kırān bu A‘rābī senüñ su‘ālün (2) ümīdiyle senüñ celālün ḥurmetün ḥirmene gelmiş murādı buña maḳşüddür ki anuñ maḳşüdını bitüre ve aña (3) itdüğü va‘deye incāz idesiz şākirdin eger

gide eger Һazret-i vezāret anuñ temennāsı künde-i himmet-‘ālisine (4) gören‘ām-ı kerem ü ihsānından bedī‘ degüldür dir didi andan soñra A‘rābī’ye on biñ aqçe virdiler (5) A‘rābī yazıcı şākirdine gel bu aqçeden sen de hişseñi al ki bu ‘atāya senüñ vesileñ vāşıl oldum (6) oğlan baña du‘ā itdügüñ yiter bu maldan ol yigdür didi vezīr oğlanuñ istiğnāsını (7) görüp andan ihsān itdi A‘rābī sen maqşūd olanı getür bunuñ hişsesi bākīdür didi (8) buyurdı on biñ aqçeden oğlana virdiler A‘rābī ‘atayı alup Һüsni edāyla vezīrüñ Һıdmetinde (9) bu iki beyti oqıdı ki Türkce ma‘nāsı bu idi nazm zihī luţf ister kim gelse Һapuña senüñ (10) luţfindan olmaz kimse nev-mīd eger bir zerreye luţfuñ irişse virür ol zerre nūrı hem-cū-yı (11) hurşīd **hikāyet** getürmişlerdür ki Sulţān Melik Şāh’uñ da bir kātibi var idi adına (12) Mużaffer Һamec dirler idi Kirmān vilāyeti köylerinden Cilnād adlu köyde idi diyü Cilnād’a tağ eteginde (13) bir muħırşar köydür bu kātib be-gāyet edīb kimse idi Melik Şāh’uñ eyyām-ı devletinde vāfir māl u mināl (14) idinmişdi tamām ol köyi şatun aldı andan ‘ālī evler yaptı vāfir mülkler idindi (15) bağlar ve bāğçeler ābādān idindi Sulţān Melik Şāh şehīd olıcaq kitābet-i dīvān-ı Һıdmetinden (16) vazgeçüp cümle gavgā vü sevādı ferāğat u ‘uzlet iħtiyār itdi Cilnād köyinde yapduğı mülk (17) ü mālīyle Һanā‘at idüp vardı ol köyde oturdı devlet ü iħbāl-i a‘lām-ı bülend ü felek- (18) peyvend oldı ammā çün Sulţān Melik Şāh oğlı Sencer atası yirine pādişāhluq tahtına oturdı (19) devlet ü iħbāl-i a‘lām-ı bülend ü felek-peyvend oldı temāmet mülk ü salţanat taht-ı fermānına girdi (20) kātibüñ dostlarından bir tã’ife aña mektüb gönderüp gene Һıdmet-i pādişāha gel bu Һāndānuñ (21) üzeründe çok Һaqqı vardur Һıdmetlerinden çekilmek muqtezāsını ‘aql u mürüvvet degüldür ‘ale’l-ħuşuş (22) varup birlügi bucāğında oturup ‘ömr-i ‘azīzi zāyi‘ itmek ne vechi var didiler Mużaffer (23) anlaruñ mektübları cevābında ne yazsam diyü te’emmul iderdi meger ziyāde eyü rebāb çalardı birgün (24) şürāhī şarāb getürüp rebābın eline aldı bir depe başına çıkup hem şarāb iħer ve hem rebāb (25) çalardı dostlarinuñ mektüblarına cevāb fikr iderdi nā-gāh Pārsī dilinde Һātırına ilhām (26) olındı Pārsī bir maqta‘ ki Türkce tercemesi bu idi nazm Һıdmet-i sulţān besdür tut gönül (27) ‘uzlet yolın rāħat ol bir niçe gün terk eyle gel miħnet yolın tēc-ı ‘uzlet giy başa mülk-i (28) Һanā‘at şāhı ol geç bu zilletden biter varduñ dilā Һıdmet yolın lāyıksın devlete arar seni (29) devlet bulur toğmaz iseñ dāhī sen sa’y eyleyüp devlet yolın ‘ākıbet anlara bu vechle yazdı (30) eger benüm bākī kalmış daħı devlet ü iħbālüm var ise ben taleb itmezsem de ol beni arar bulur (31) dāmen-i devlet cehd ü cedle tutilmaz didi ve bu maqta‘ı Һāşıl maqāl u Һulāşa

iķbāl ü fāl (32) eyledi bunuñ üzerine az geçmedin Sultān Sencer'üñ karındaşı oğlı Sultān Mes'ūd ki 'Irāk (33) pādişāhı idi 'Irāk'dan Ğorasān'a giderdi kış zamānı idi yolda şayd u şikār iderken

[353b] (1) birgün Kirmān nevāhisinde leşkerinden ayrı düşdi bī-vaķt idi varup leşkere kavuşamadı (2) irākdan tađ eteginde Cilnād köyi görindi şavāb budur ki bu köye varam bu gice anda yatam (3) yarın elbetde leşker de gelür beni bulur didi ol köye toğrı gitdi köy içine vardı (4) Muzaffer Cemīh evi kapusu öñüne tırdı dostāniler gibi dervişler libāsına girdi sultān toğrı (5) kapusu öñüne vardı köy kethüdāsı kimdür didi Muzaffer köy kethüdāsın neylersin didi köyde (6) konmak isterin didi Muzaffer bismi'llāh eger konmak isterseñ buyur hemān mihmān-ı 'anbersin (7) faķirāne elden gelen hıdmeti idelüm didi sultān atından indi Muzaffer oğullarına buyurdu (8) anı ağura alup gıtdiler kendüsi sultānuñ öñüne düşdi anı bir laţif döşli ārāste mihmān- (9) hānesi ārā idi anda iletirdi sultān geçüp konuk yirinde Muzaffer maķām-ı hıdmetde olanı yirine (10) oturdılar Muzaffer hācibine emr itdi tiz mā-hızır ta'āma müheyyā idüp getürdiler vāfir gögercin ururlardı (11) pişirüp sultān ac idi anlardan yiyüp ķarnın toğyurdu andan Muzaffer benüm 'ādetümdür ta'ām-ı emr niçe (12) haķķum ta'ām için bir miķdār şerbetler tedārik iderin mihmān-ı 'azızsiz eger dilerseñüz hıdmet-kārlar şarāb (13) getürsün bile nüş idelüm didi sultān nola cā'izdür didi Muzaffer oğlanlarına işāret itdi (14) bir zārifāne ğakimāne meclis-hāna getürdiler bir dilāver sākī oğlan elinde ķadeh aldı 'ayşa başladılar (15) Muzaffer ben rebāb da çalmak bilürin eger hāzret-i mihmān simā-ı şadā' virürse şarāb yanınca rebāb da (16) āheng idelüm didi sultān nola hāzz iderin didi hāce Muzaffer rebābın eline aldı ikisi (17) şevķ u zevķ pāyın tamām ğüşāde tutup bir miķdār oturdılar Buĥārā dağlarına çıkup muĥkem (18) mest oldılar şarāb devri geçüp āsāyiş-i h'āb vaķti olıcaķ h'āce emr itdi pāk ü pākize yumşak (19) döşekler getürüp döşediler sultān eger ki kapamasınuñ dügmelerin çözdü ammā çizmesini çekdürmemişdi (20) döşek üzerine çıkup yaşduğa tayıandı bir miķdār huzūra vardı az geçmedin şabaĥ oldu (21) h'āce Muzaffer şarāb-ı şubuh tertibin dağı tamām itmişdi sultān kalkdı def'-i humār için şarāb-ı şubuh (22) nüşına meşğül oldu h'āce Muzaffer kemā-kān karşıusunda otururdu bu eşnāda sultānuñ havāşı ardınca (23) anı yoklayup köye geldiler hiç şü aşl bir süvār gördüñüz mi diyü şordılar halk h'āce Muzaffer'üñ (24) evine kondı hāliyā anda okuyorır didiler toğrı h'āce Muzaffer'üñ evinde mihmān-hānesine girdiler gördiler (25) sultān oturur karşıusunda hıdmet idüp tırdılar h'āce Muzaffer otururken arkası kapuya

idi (26) anları girdüklerinde görmedi nā-gah bir kerre ardına bağdı gördi dizgin kemerler ve zerrīn şemşirlerle bir bölük vücūd-ı (27) nās el kavışdurup turlar bilmedi mihmānı sultāndur kendüye yakın otururdu tiz girüye çeküldi mestāne (28) ellerin yiñlerinden çıkarmışdı perişān otururdu tiz kendüyi devşürdi beglerüñ içerü çekmege (29) sultān H̄āce Muẓaffer eski vaşfuñı bozma şabūr üzerine ol ta‘ām var ise getürsinler (30) yiyelüm didi hemān kılķup hıdmet itdi ta‘ām da müheyyā idi getürdiler kendü dağı süvār oldu (31) sultān tamām iştihāyıla yidükden soñra havāşına buyurdu kendünün yidükleri yirine Muẓaffer’i bindürdiler (32) kendü dağı süvār oldu leşker-gāhına bile aldı gitdi otağına varup indi buyurdu H̄āce (33) Muẓaffer’e cümle rahñıyla on at ve yüki bālīyile on deve ve on biñ altun harçluk virdiler anı

[354a] (1) kendüyle Sultān Sencer yanına bile aldı gitdi ve bār-gāhına varıcaķ Sultān Mes‘ūd evine niçe (2) kōndı ve kendüye niçe ri‘āyet itdi hep bir bir Sultān Sencer’e hikāyet itdi Sultān Sencer’e atam (3) Melik Şāh zamānında ne kāra meşğul idi didi kātib idi didiler ya ‘ulūfesi ne idi didi bu kadar (4) didiler bir ol kadar dirlükle yine kitābet hıdmetini eylesün diyü buyurdu vazıfesinün birlügi oldu (5) yārānı kendüye mübārek pāre geldiler anlar da yukarudan didügi kıt‘anuñ āhir beytin okıdı (6) ve bu bir devletdür ki ben anı aramayup ol beni aradı buldı didi anuñ mertebe-i ‘izzeti (7) Sultān Sencer yanında Melik Şāh zamānında olandan ziyāde oldu **hikāyet** getürmişlerdür ki (8) Mālik-i H̄azā‘ī ki ma‘rūf u meşhūr ve fazlı ma‘fūr kātiblerden idi emirü’l-mü’miñin Hārūn er-Re‘şid (9) zamānında kadr bulmuşken bir emkenün şerrine uğrayup Hārūn anı ‘azl eyledi bir vechle ki (10) ol zamānda ‘āriyetdi maķzūb olan kimse evinde hābs iderlerdi yasāğ olurdu ki aślā (11) evinden taşra çıkmaya doslarından ve düşmenlerinden kendüye bir kimse buluşmaya evi aña derūn-ı (12) zindān gibi maķr-ı vahşet ve zill ü hiżlān olanı dađı bu vechle hābse emr eyledi bu yüzden (13) nice zamān hābsede kaldı birgün hālifenün huzūrına bir kışsa kāğıdı yazdı mażmūnında (14) emirü’l-mü’miñinün rāy-ı şerifinden ğayrı nesne benüm günāhumdan istiğnā vü istiğfār (15) yüreklendürmez illā emirü’l-mü’miñinün rāy-ı şerifinden ki aña yakinen āşikār ki ben kendü ni‘metleri (16) perverdesi ve hūsn-i terbiyetleri mürebbāsıyım eger kemā-kān ol ni‘met ü ihsān baña muķarrer ve tamām iderse (17) ben de anuñ şükri arasında ‘ahdüme lāzım olanı gör ve eger ol ni‘met-i kadīm ü ihsān-ı kerimlerin (18) izāle iderlerse ümıddür ‘uhdemi anuñ şükri arasından āzād ideler didi Hārūn mektūbın okıyıcak (19) be-ğāyet begendi günāhına i‘tirāf şefi‘-i günāh olur diyü buyurdu gene manşıbını muķarrer idüp ibtidā’ en

(20) tārīh-i ‘uzletden vazīfesin virdiler anı habs u zercden āzād eyledi birkaç yolundan sūdile (21) nice şefī‘ler tutmağla hāşıl olmayan emr-i huşūl oldu **hikāyet** şöyle (22) getürmişlerdür ki Ebū’l-Ḥasen Fırāt çün ikinci kerre emirü’l-mü‘minin Muḳtedir’ün veziri oldu İbni (23) Büvāye ki kātib-i dīvānī idi aña emr itdi eṭrāf-ı vilāyetinden olan ümerā vü hūkkāma vesā’ir havāş da‘vā-yı (24) ināma anuñ vezāreti i‘lām için mişāller ya‘nī hūkmeler ya ne şüret hūkmin bu vechle inşā itdi ki (25) çün emirü’l-mü‘minin umūr-ı memleketi kümā huve haḳḳa görmekte ‘aḳl-ı ‘uḳalā ve seyyidü’l-vüzerā Ebū’l-Ḥasen (26) Ḳurābī’ye tamām ihtiyāc ma‘nāsını fehm eyledi ve gördi salṭanat-kārında istiğnā müyesser degüldür (27) tekrār anuñ devlet-i şemşirini kınından çekdi ki anuñla intizām-ı mülk tamām ola anuñiçün ki ḥalḳ (28) ‘ālim ü kāfe-i ümem-i tebā’in ihtilāfla anuñ fazlına müttefikler ve mu‘e mueli anuñ faāfe-i ümñemirü’l-mü‘minin (29) Muḳtedir çün bu şüret-i mişāli bī-mişāli gördi ḥüsn-i icāz ve luṭf-ı ihtişārını begendi (30) kātibine ḥil‘at-ı fāhir emr itdi **hikāyet** getürmişlerdür ki çün Muḳtedir’ün sarāyında ‘Ali bin (31) ‘İsā’nuñ ḥabsi uzadı ḥalāşından nev-mīd oldu Ḥaḳḳ Te‘ālā anuñ ḥalāşında sevmedüğü (32) yirden sebep müyesser eyledi Muḳtedir ḥalīfenüñ ḥilāfeti beyānında cild-i evvelde zıkr olunan (33) üzere çün anı ḥilāfetden ḥal‘ idüp Fāhir’i yirine ḥalīfe itdiler ‘askerüñ piyādeleri

[354b] (1) Fāhir’den ‘ulūfe istedükleri nice ol anları şavurdı ‘ulūfelerin virmekte müdāfa‘a iderdi (2) Ebū’l-Haycā anların dört kelimātı idicek ḡavḡā idüp ikisin de öldürdiler Fāhir ḥabs idüp Muḳtedir’i (3) ḥabsden çıkarup tekrār ḥalīfe eylediler bu ḡavḡā eşnasında ‘Ali bin ‘İsā maḥbesden kaçup perverde (4) şaḳlamışdı çün gördi ḥilāfet Muḳtedir’de muḳarrer oldu Muḳtedir’ün havāşından bu ne düşdi (5) anı şefī‘ tutmadı Yūnus’uñ şefā‘atıyile Muḳtedir anı ḳabūl itdi İbni Muḳle bile veziri idi ‘Ali bin ‘İsā’nuñ (6) üzerine nāzir naşb itdi ve İbni Muḳle’ye fermān itdi ki anuñ müşāvere sözin umūr-ı vezāretten ḥiçbir emre (7) mübāşeret itmeye ol günün irtesi İbni Muḳle’yile ‘Ali bin ‘İsā Yūnus’uñ sarāyında cem‘iyyet itdiler ve şavāb (8) bunda budur ki Mısr begine bir mişāl yazayuz bu ḥālī aña i‘lām ideyüz ki memleketde perişānluḳ olmaya (9) fitne ḳonmaya didiler İbni Muḳle ‘Ali bin ‘İsā’ya münāsib gördüğü üzere bir nesne yaz didi ‘Ali bin (10) ‘İsā’ya münāsib budur ki kendü ḥaṭṭıñuzla yazasız didi İbni Muḳle Şeyḫ Ebū’l-Ḥasen’e baña vech degüldür ki (11) ḥaṭṭumla bir nesne yazam didi ‘Ali bin ‘İsā ben kendü ḥaṭṭumla sizün aḡzıñuzdan yazayın ki siz vezir matbū‘umuz (12) ve meṭā‘umuzsız biz cümle size tābi‘ler ve muṭī‘lerüz didi İbni

Mukle'ye bu sözi hoş gelüp nola bu sözüñ (13) vechi var didi 'Ali bin 'İsā anuñ ağızından müsvedde itmeksüzün Mısr begi Şeyh Ebū'l-Hasen bir mişāl (14) ü mişāl ve ve hükmi-hümāyūn feraḥ-bāl yazdı ki belāgāt ü feşāhāte her gün taḥsīn-i āferīn iderdi ve lisān-ı (15) Türkī'yile ḥāşıl ma'nāsınuñ tercemesi bu idi Ḥaqq Te'ālā Şeyh Ebū'l-Hasen'üñ cānını 'azīz tuta (16) raḥmet bī-münebbī aña tamām eyleye ma'lūmı ola emīrū'l-mü'minīn ki beḳası dā'im olsun Muḥammed ve aḥvālī (17) ve tereddür-i a'mālī üzere nuşret yüzün gösterüp aña begile ni'met kerem-i ilāhī şunuldı ḥālīk-ı 'ālem şuret (18) ḥal' göstermegin ḥil'at-i ḥilāfeti tekrār aña uzanı eyleye ki 'āmme-i ra'ıyyet anuñ şafā-i niyyetin ve ḥulūş (19) tutayın ve ḥüsni-siret ü serīrin añlayalar kendü daḥı buña i'tikād vāşık ile mu'aqqad ola ki (20) bir vird-kār-ı 'ālem kendünüñ ehimm-i devleti ve meşye-i kavā'id-i def'ati imiş sābıka kullardan bir tā'ife (21) selāmet yolından ayrıldılar eyyām-ı devletinde müddet-i mazīd anlara irişsin tevālī-i ni'met ü tevātür-i iḥsān ile (22) küfrānī tedbīr-i ḥurūclarında ve bī-vecd 'ışyānlarına müveddī oldı her biri zarb-ı dest müsteḥakk (23) oldukları 'aṭālar ve manşıblar ve 'ulūfeler almaḳ hevesine düşdi ḥayātuñ vehāmet-i 'āḳıbetin fikr (24) itmediler emīrū'l-mü'minīn ki anuñ 'ömri dā'im olsun anlarıñ ḥaqqında ḥüsni-nazarı va' desinde (25) ḥilāfet itmedi 'aṭālarını te'ḥīr rızālarını taḡyīr eylemişdi anları kabā'ih-i ef'ālden nehy idüp (26) şalāḥ-ı ḥāllerine da'vet uymadılar āḥir cehl ü tuḡyān ve ḡırred-i 'ışyānları buña ilḥā ve ilcā ve ilkā itdi ki (27) müsteḥakk degül bir kimseyi ḥilāfet taḥtına geçürdiler birgün aña ḥalīfe adın taḳdılar andan daḥı (28) döndiler 'āḳıbet Ḥaqq Te'ālā ol ḥā'inlerüñ cem'ıyyetlerin tefrīk ü temrīk itdi anlarıñ ateş-i fitnelerini (29) söyündürdi bir perākende oldılar emīrū'l-mü'minīn bāḳī kalanlarıñ cevā'id-i cevā'imine kalem-i 'afv çekdi 'aṭālarını (30) baḥşışlerini kemā-kān muḳarrer eyledi şāḳir ü luṭf u iḥsānı ve muvāḥib-i bī-pāyān oldılar memleket (31) geregi gibi tamām intizām tutdı emn ü emān ile āsūde-ḥāl oldı 'askerüñ derūnları çehre-i āyine gibi (32) ḥulūş-ı niyyet ü şadāḳat ile şafā vü cilā buldı kamu düş-vārluḳlar āsānluḡla mübeddel kılındı Ḥudā ve 'azze (33) ve celle emīrū'l-mü'minīne tekrār-ı kuvvet i kudret virdi erkān-ı devletini neşyīd ü kavā'id-i 'izz ü ḥaşmetine

[355a] (1) te'kīd itdi **li-yüḥıḳḳa'l-ḥaqqā ve yübṭile'l-bāṭıla ve lev kerihe'l-mücrimün**¹⁰⁹ ya'nī Allāhu Te'ālā celle (2) celāluhu ol Allāh'dur ki ḥaqqı muḳarrer tutar ve bāṭılı yoḡ eyley egerçi şirkler bunı girye görürler ve ḥazret-i (3) ḥilāfet-penāh

¹⁰⁹el-Enfāl, 8.

seni beglükde ahsen-i vecd üzere kemā-kān muḳarrer itdi Mıṣır'da oturasın saña (4) işmarlanan umūr-ı imāretde tamām cedd ü cehd üzerine olasın şöyle ki anuñ āsarı zāhir ola ve zann (5) görmekte te'ḥīr ü terācīden şaşınasın ki mu'arrız-ı ḥatāya ve ğazāya gelmeyesin ve bu mişāl bī-mişālūñ cevābını (6) añlayup gönderesin ki ḥazret-i ḥilāfet-penāhuñ muvaffıq-ı 'arz pāye-i serīr-i a'lāsına irişdi (7) **ḥikāyet** 'Abdu'llāh bin Yaḥyā Kātib eydür çün İbnü'l-Ḳarāt üçinci kerrede manşib-ı vezārete (8) irişdi İbnü'l-Muḳle'yi maḥbūs ve menküb eyledi ben egerçi anuñla dost idüm İbnü'l-Ḳarāt korkusından (9) anuñ ḥııdan (9) anuñ idüm ḥatırın şormağa bir mektüb göndereydürm āḥir aña kendüsi maḥbūs bir mektüb (10) göndermiş şadr-ı kelāmında bir kıt'a-yı ebyāt-ı 'Arabiyye diyüp 'itāb-ı emīn kelimāt eylemiş ki ol ebyātuñ (11) Türkīyle tercemesi budur

Beyt: mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün

Ne 'aceb oldı ki gelmez mekātib-i yārān

Şehrde kıymet-i kāğıd meger girān (12) oldı

N'oldı saña ki ḥālümnden itmedüñ bir ses

Bu ḳahr-ı dehr ile ḳaldum niçe zamān oldı

Saña (13) noldı ki nekbet günü 'adū olduñ

Niçe 'adū bunı gördi ve destān oldı

bu vechle baña 'itāb (14) ve serzenişden soñra vezīr ḥıdmetine bir rik'a yazdum luṭf idüp anı aña gösterin dimiş ve rik'a aya (15) bile göndermiş mazmūn-ı rik'a bu idi ḥazret-i vezāret-penāhuñ devlet ü iḳbālī dā'im olsun (16) taşdı'-i 'inānın çeke tutdum ve şikāyet-i zebān fażletdüm mihnet ü belā ve renc-i 'itābda ve māl u cānda (17) bir mertebeye vardı ki müntakim rāḥat oldı ve maḥrem-i nedāmet itdi şimdi ki kār-ḥāne ve kār-ı üstüḥāna (18) irişdi mülk ü māl u müteferriḳ ve ehl-i 'iyālimüñ perde-i 'işmetleri mütemezzıḳ oldı her vechle ḥoş (19) el-ḥāl ve mükedderü'l-bāl oldı ḥazret-i vezīr benüm ḥaḳḳumda itdüklerine müsteḥaḳḳ degüldür dimezin likin bu da (20) ma'lūmdur ki günāha i'tirāf kīn ü intikām rāiyelerini izāle eylediler yaramazluḳ idenlere muḳābeledede iḥsān (21) meḥāsini aḥlāḳ ḳabīlindendür beher-ḥāl eger rāy-ı refi' baña

merhamet göziyle nazır itmege müte'allık olup (22) beni bu varta-i miñnetden halāş buyurrsa kemāl-i kerem nihāyet luftdur 'Abdu'llāh eydür bir müddet muntazar (23) olup fırsatı def vezire virdüme benüm ile İbni Muḳle'nün arasında olan dostluğa rāy-ı 'ālīñüz (24) müte'allık u 'ālim-i şerīñüz muḳtūdür Ḥaḳḳ Te'ālā bu ḫāle şāhiddür ki sizün aña ğazabñuz belāsına mübtelā (25) olaldan berü ben anuñla dostluğı kesdüm diyü baña gönderdüğü nāme ide gösterdüm şıdḳ-ı meḳālim (26) bu da şāhiddür didüm okıyup göricek egerçi İbni Muḳle benüm tazıyī' māl u cānuma ve taḫrīb-i ḫānumānuma (27) sa'y itdi ve sa'id-i mübālağa daḫı eyledi ve ol vaḳt ki beni ḫāmide taḫsırup Ḥudā-yı Te'ālā ḫaḳḳı (28) eger İbnü'l-Ḳarāt ma'zül olduğdan soñra birgün anı didi koycaḳların bildüm hıç anuñ ḫaḳḳında bu naşrı (29) itmezdüm dimiş bu vechle kīneyin muttaşıl Ḥaḳḳ Te'ālādan tazarru' idüp dilerdi ki beni İbni Muḳle'yile (30) Aḳḫābī'den intikāmum almağa ḳādir eylemeye ki her birinün üzerinde bunca ḫaḳḳum vardur her birine niçe (31) eyülükler itmişken dönüp idüğüm eyülükleri ibtāl eylemek lāzım gelmeye diyü fikr iderdüm Aḳḫābī'nün (32) itdüğü bed-girdārluḳ eger İbni Muḳle'nün bed-girdārluğı neticesiydi ammā kāmil ü mu'teber kātibler idindi (33) ehl-i faẓl u ma'rifet-i debīr bu tedbīr idi maḫzā nefis ü nuşḳ-ı şadrum için aña evvelā itdüklerüm

[355b] (1) eyülükleri şābī' idüp dilemezdüm ki bir gereḳlü adamı penāh idem baña bu yaramazluḳ adı bāḳī ḳalır idi söylene (2) ammā Ḥaḳḳ Te'ālā benüm anuñ ḫaḳḳında du'āmı müstecāb idindi ben anuñ üzerine muşallaḫ olmadın andan intikāmum (3) almağa ḳudret gelmeyin helāk oldu diyār-ı dünyādan raḫt-ı baḫtı ḳaldurdu bu ğāyete gelince İbni Muḳle'nün de (4) başına gelenün ba'zında benüm daḫlüm yoḳdur bundan soñra aña hıçbir yaramazluḳ olmasun anı Aḫmed bin Ḥāsen'ün (5) elinden alayın Pārsi'de Süleymān bin Ḥāsen'e getüreyin didi ve didüğü gibi itdi ve bi'l-cümle yazduğı rik'anuñ (6) luḫ u ḫüsn-i idā' kelimāti sebebiyle maḫbes zilletinden ḳurtuldu helāk-ı muḳriẓiye varmışken necāt beḳāsına (7) çıḳdı **ḫikāyet** getürmişlerdür ki ol vaḳt-i 'izzetde Sultān Maḫmūd dāru'l-ḫilāf Baḡdād'da ḫalīfeye (8) ilçi gönderüp ḫalīfe cānibinden mişāllerde kendü ḫaḳḳında öldi yazduḳları ilḳābdan (9) ziyāde ilḳār yazılıp da ziyādece ta'zīm olunmaḳ ricā eyledi ḫalīfe buña müsā'ade itmedi bundan Sultān (10) Maḫmūd rencide-ḫātır oldu birgün incinmek arasında eger ben dilesem yıllar alur gidüp varur Baḡdād'ı (11) ḫarāb ider kendü ḳabilemden bu ğayrı ḫalīfe naşb ider kendümiçün diledüğüm ilḳābı yazdururdum didi (12) bu ma'nāyı oḫısar ḫalīfeye bir nāme getürmişdi ḫalīfeye bir nāme göndermişdi ḫalīfe nāmesi irişicek buyurdu cevāb yazmaḳ için (13)

kâtibin getürdiler kâtib bir beyâz mişâl kâğıdı eline alup yukarısına bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm (14) lafz-ı mübâregın yazup altına **eliflâmmîm** kelimesin yazdı bundan ğayrı aşlâ nesne yazmadı kâğıduñ ğayrı (15) yirini beyâz ḳodı ḫalîfenüñ mühriyle mührleyüp dürürdi Ğazneyn'e Sultân Maḫmûd'a gönderdi (16) ve aşl olıcaḳ mührin açup mişâle nazâr itdiler gördiler bir beyâz kâğıddur içinde besmeleyile (17) **eliflâmmîm** lafzından ğayrı ḫaṭṭ yok ma'nâsını ne idügin bilemeyüp müteḫayyir oldılar âḫir Ebû Bekr-i Ḳahtânî ki (18) ol aşruñ mâhir fużâlâsından idi ol ma'nâsın bildi Sultân'uß mektûbında filler gönderin (19) Bağdâd'ı ḫarâb ideyin didüĝüñ cevâbın anlar virmişler ki besmeleyile bu yazılan **elem tera keyfe fea'le** (20) **rabbuke bi eşḫâb'il-fil**¹¹⁰ süresine işâretdür ki eger sen Bağdâd'ı fil gönderüp yıḳmak isterseñ (21) Ḥaḳḳ Te'âlâ ḳahr-ı yaraḳımız gönderür filüñi ' askerüñi **ke'asfin me'kûl**¹¹¹ ider dimek ister didi Sultân (22) Maḫmud münebbih oldı göñlinden söyledügi söze istigfâr itdi ḫazret-i ḫilâfet-penâha i'tidâd (23) içün teşrifât-ı bî-pâyân ve hedâyâ-yı firāvân gönderdi mâbeynleri kemâ-kân müsâfât üzre (24) oldı **ḫikâyet** getürmişlerdür ki ḫazret-i ḫilâfet-penâh ḳibelinden Sultân Maḫmûd'a raḫmetu'llâhu (25) 'aleyh her bâr elḳâbında 'Aynü'd-devle mevâlî-i emîrû'l-mü'minîn ya'nî emîrû'l-mü'minînüñ ḳulı diyü yazılurdu (26) dâ'imâ Sultân Maḫmûd'uß iltimâsı bu idi ki kendüñüñ elḳâbında evvelkiden ziyâdece nesne yazıla (27) ta'zim ü tevḳîrinde teraḳḳî itdürile ḫalîfe buña rızâ virmezdi aña deĝin ki ittifaḳ Ḥaseng nâm (28) kimesne ki Nişâbûr'uß re'îsi idi ya ḫalîfeye ilçilükle gönderdiler erkân-ı devletinden bir kimesneyi (29) bile ḳoşdılar ki a'yân-ı fużalâ-yı 'aşrdan idi evvelkiden ziyâde peşkeşlerle Bağdâd cânibine (30) müteveccih oldılar bu def'a ḫalîfeden böyle istid'â itdiler ki evvelki elḳâb üzerine çün ziyâde (31) itmedükleri muḳarrer oldı bârî evvelki elḳâbdan eksük yazsun ziyâde olmazsa noḳşâna (32) râzıyuz Sultân Maḫmûd ki bende-i kemterin-i ḫazretidür bu def'a bunu iltimâs ider didiler (33) ḫalîfeye ilçi vâşıl olup risâletden 'arîzi bu idügin pâye-i serîr-i a'lâya 'arz idicek ol

[356a] (1) yazılan elḳâbdan beni eksük dirlerse murâdları ne ise disünler didükleri gibi yazuñ (2) diyü buyurdu ilçiyeye şordılar kendüyile ḳoşduḳları fâzıl ḳişi hemân evvelki yazılan laḳabdan (3) bir ḫarf eksük yiter bundan ol sultânüñ laḳabını mevâlî-i emîrû'l-mü'minîn yazarken mevâlî (4) lafzınuñ mimmi eksük vâlî-i emîrû'l-mü'minîn yazuñ diyü buyurdu ilçiyeye şordılar buña râzı (5) yuz didi ḫalîfeye bu sözi 'arz itdiler be-ĝâyet

¹¹⁰eI-Fil, 105/1.

¹¹¹eI-Fil, 105/5.

istihsān itdi buyurdi andan şoñra (6) aña giden mişāllerden vālī-i emīrū'l-mü'minīnūñ begi diyü yazdılar mim ħarfī gitmekle (7) ħulı ma' nāsı begi ma' nāsına mübeddel oldu ve ta' zīmi bunuñla āretdi bir ħüb-lāţīfle ki ol sühen-dān (8) takrīr itdi ħalīfe beyānında niçe peş-keşler ve ilçiler göndermekle tazarru' olinup mübtehīn (9) iş tidi **ħikāyet** dirler ki dāru'l-ħilāf Bağdād'dan Semerķand'a pādişāhına yazılan elkābda (10) ħayli ta' zīm iderlerdi ekşer sultān Maĥmūd bundan rencide olurdu elkābda daĥı ziyāde (11) ideñ ħalīfeden iltimās itdüğine bā' iş bu idi Semerķand ħānı ġayretin çekerdı bunu il (12) içinde izĥardan daĥı 'ār iderdi pes bu bābda ħalīfe vech-i ma' ħul ile ilzām eylemek murād (13) idindi diledi ki Semerķand ħānına ħalīfe gelen mişāllerin birin ele getüre ve ħalīfe gönderüp ħalīfe (14) arasında muĥālefet biraġa kendüye yazılmazsa bārī aña daĥı kendüden ziyāde elkāb yazılmaya (15) kendüden 'ārı def' ide bu ħuşuşda bu tedbiri itdi meger gene kendü ħırmende bu imiş bir (16) 'avret var idi be-ġāyet dil ehl-i kemāl gökcek ħüs-n-i ħitāb u luţf cevāba kādır 'avret (17) olup Türkī ve Fārisī ve Hindī dilūñ üçin daĥı söylerdi ve kemāl-i 'aql u fehmlle ārāste- (18) sühen-dān idi aña vāfir māl virüp 'ākıbet gönder eylerseñ eyle var anda dāru'l-ħilāfdan Semer (19) ķand ħānına ħalīfeden gelen mişāllerūñ birini getür diyü muĥkem sipārīş eyledi 'avretūñ on bir (20) yaşında bir küçürek oġlı var idi anı kendüyle bile alup gitdi ol Bedeĥşān yolından (21) Kāşġar'a çıķdı Kāşġar pādişāhuñ ħātunına münāsib peş-keşler ve hediyeler tertīb idüp anuñla (22) bulışdı aña tamām teķarrüb idüp muĥkem alışdı bir niçe gün Kāşġar'da tırdı eksüksüz (23) varur pādişāhuñ ħātunına bulışurdu birgün gider olup pādişāhuñ ħātunına vardı (24) Kāşġar ħānından Semerķand ħānına bir şefā'at-nāme isteyüp aldı Kāşġar'dan niçe münāsib hedāyā (25) ħurup Ferġana yolından toġrı Semerķand'a 'azm-i rāh eyledi Semerķand'a varup ħānuñ ħaremine (26) duĥüle bir vesile bulup aña vāfir ħıdmet itdi andan anuñ eliyile Semerķand ħānuñ ħātunına Hindüstān (27) ve Türkistān teberrükātından niçe turfe vü tuĥfe işāl idüp ħareme girdi ħātunla bulışdı (28) bir bāzir-ġānuñ ħātunı idüm kāş-ġar u yādum vefāt itdi andan ħıdmetiñüze geldüm bir küçürek oġla (29) ncuġum vardur bile alup geldüm ki birķaç gün bunda ārām eyleyem sāye-i 'ināyetiñüz ticārete müte'allıķ (30) meşāliĥ görince āsüde-ĥāl olam didi ve niçe kelimāt dāĥi bile ħānuñ ħaremindedir olan cevānīnūñ (31) gönüllerin teşĥir itdi her gün bī-mānī' ve müzāhim ħareme girer çıkar oldu her varduķça bir dürlü tuĥfe (32) yile varurdu ve aĥvāl-i 'ālemden anlara ħaber söyler ħikāyāt-ı ħacibe rivāyet eylerdi anuñ (33)

mekālime ve müşāhebetinüñ muhkem hazz iderler takrîr ü ta‘bîrinden ‘acîbe kalurlardı vaşfını hân

[356b] (1) kulağına degürdiler hân getürüñ ben de göreyin ne aşl ‘avretdür diyü buyurdı hân için (2) dahı pâdişāhına hedâyā tertîb idüp getürdi hânla dahı mülākāt oldı öñüne girdügi (3) gibi edâyıla öñünde hıdmet idüp aña du‘āya şenāya āgāz eyledi şöyle ki Semerkand hânı dahı (4) anuñ hüsn-i muhāveresine ‘acîbe kaldı bizüm yanumuzda her ne murāduñ var ise söyle didi (5) devā idelüm diyü buyurdı ‘avret kullar cāriyeler her vakt hudāvendlerüñ zıll-i ‘ināyet-i himāyetde āsüde- (6) hāl olurlar ben de çün bu hazretüñ himāyet-i hümāsına girdüm hemān cümle maķāşıdum hāşıldur hele (7) şimdilik bunı murād idinirün ki bu memleketde sāye-i ‘ināyetiñüzde sâkin olam huddāmdur (8) ‘ālî-maķāmıñuza emr-i hümāyüniñuzla olsa baña bu nevāhîde sâkin olmağa bir köy alıvirmege ‘ināyet (9) itseler didi hân da emr itdi muttasıl niçe köyler ararlardı bulup haber iderlerdi anları (10) görmege varur gelürdi günlerde birgün gene haremine girdi hātūnlara mülākāt itdi (11) hātūnlar birkaç günden seni gördügümüz yok hiç gelüp bir hācetde ‘arz itmedüñ hālüñ (12) nedür diyü hātırın şordılar hātūn eyyām-ı devletleriñüzde hālüm hoş çokdur belki cihān yanında (13) bir hācetüm vardur nāgāh zahmet virem diyü ‘arz itmege hicāb iderin didi hātūn ne hicāb (14) idersin niçe zamāndur senüñ bir hācetüñ olsa devā itse bul diyü murād eytürüz dimezsın (15) senüñ hāķķunda her ne ‘ināyetiñüz olursa mebzöldür didi ‘avret cāriyenüñ bir oğlancuğum (16) kuluñ vardur mektebe varur gelür kātiblerden hattı yazar ve tersil ögreñür giderek kātibler ‘adāvetde (17) olan dirin ekşeriyen kitābete müte‘allık ma‘ārifi taķşil itdi şimdi heves ider ki dāru’l-hilāfdan (18) gelen nāmelere ve mişāllere nazarı toķına üstādın da ol habs mişāller yokdur ki ala oķıya (19) pâdişāh dīvānından ğayrı yirde girmez aña ise kimüñ eli irer şöyle ki aña andan bir niçe (20) tuhfe ‘alāmet idesiz birkaç gün oķıya andan fā’ide ala gene hıdmetine getürürüm bu cāriyeñüze (21) minnetdür didi hātūn bu cüz’î ārzüdur buña ne minnet idersin didi ve hemîn hân haremine (22) giricek murādını ‘arz itdi hân emr itdi hazine-i dīvāndan birkaç diline mişāller (23) çıkarup ‘avrete virdiler bir niçe aydan ķurduğı muķaddemāt-ı neyyime maķşudı virdügi gibi cümle yarağın (24) muķaddemā görmişdi yurğa yaraklı atlar almış hāzırlamışdı anda bie niçe cāriyeler almışdı anları (25) turduğı yirde koyup her birine ışmarladı eger beni şorarlarsa bir köy görmege giderin ki (26) anı şatun alam ancak bir hefteden soñra gelürin gelenlere böyle diyesin didi andan (27) nuķüddan hāzır olanı ve kumāş-ı cinsde

hafif olanları anlara yükledüp bir gice (28) sebük-bār u hafif etfāl-i deve hevâlde süvār olup yola girdi bir hefte içinde āb-ı (29) Ceyhūn'da geçdi kendüyi selāmet beķāsına bıraķdı ıoğrı sultān öñüne gelüp (30) aldığı mişālleri öñünde ıodı sultān baña āferin itdi añlamayup bir mu'teber ilçiyile (31) mişālleri 'aynīyile Bađdād'a ĥalīfe öñüne gönderdi ve nāme yazdı ki buncadan ĥazret-i (32) ĥilāfet-penāha ta'zīm ü tevķir ile tazarru' iderin şeref-i ihlāfı ĥüdāvendileriyile (33) müşerref olayın benüm elķābumda bir miķdār ziyāde 'ināyet olunmaķ buyursınlar dirin buyurmazlarsa

[357a] (1) ne ĥoş bu 'ināyeti bunuñ emşāl-i mişāllerümi kimselere evzānı buyururlar ki ĥareminde gözlemsüz (2) gönderdüğüm mişālleri ĥıdmet-kārlarum Semerķand bāzārınuñ içinde beş açe almış ĥalīfenüñ mişālī (3) şöyle evzānı ve bī-ķadr olmuş didi nāmesini idicek birinde Sultān Maĥmūd'a be-ġāyet incindi (4) egerçi bunuñla dāmen-i maķşūd māl urdı Semerķand ĥānına dağı ol elķāb yazılmaz oldu ammā (5) ĥadd-i zātında sū-i edeb olmağla ĥalīfenüñ zamirinde tamām ġubār büründi **ĥikāyet** getürmişlerdür ki (6) Bađdād şehrinde küttāb tã'ifesinden bir mu'teber kimse belā-yı nekbete giriftār oldu fenādan ġınāya (7) düşdi faķr u fāķ ile ĥālī bī-tāķat oldu ĥālī digergün u kıllat-i ķutla ciger-ĥūn oldu gene küttāb-ı (8) ĥırfetden bir dostı var idi aña varup ĥālīn ağladı faķr u fenāsı ve 'adem-i ġınāsı iĥbārından (9) niçe kışsa bevr-i ġuşsa ĥikāyet itdi ol dostı dağı kendüden beter aña ĥāletden şikāyet (10) ve derd-i derünından rivāyet itdi iki hem-ĥāl birbirine faķr u fenādan yazdılar āĥir ol dostı (11) aña eger bir hefte ĥarc-rāhumuz olsa Muşul'a giderdük anda şāĥib-dīvān olan benüm (12) dostumdur anuñ yanına varsayuz eger seni bilmezse benüm ĥaķķumda elbetde bir luţf işlerin saña (13) baña itdüği dirlikden ĥişşe vü naşib çıkardum didi pes neylesse eyleyüp bir heftelük (14) yol ĥarçluđı tedārik itdiler ikisi ulaşıp Muşul'a ıoğrı 'azm-i rāh eylediler Muşul'a (15) varıcaķ ol şāĥib-dīvān ittifāķ Mehdi'nüñ ĥıdmetinde diyār-ı Rebī' a gider buldılar anuñla (16) hem-rāh olup bile gitdiler diyār-ı Rebī' a varıcaķ şāĥib-dīvān dostına bir miķdār nesne (17) ta'yin idüp nev'-i refāhiyetde oldu ammā bir kātib şöyle müşevvişü'l-ĥāl u mükedderü'l-bāl anuñ (18) yanında ĥaldı bir müddet mülāzemet üzere bī-terk ü bī-nevākesdi ol dostına dağı ol ĥadar (19) nesne ta'yin olunmamış idi ki bunuñ da mu'nişin görmege vefā idindi el tarluğıyıla cānı lebe (20) geldi gördi şöyle yok yire āvāre gezmekden fā'ide yok şāĥib-dīvāna muttaşıl ĥıdmet (21) mülāzemetinden kendüye ĥiç zāhir itse görünmez zārüret ise ĥadden aşsı ĥaşd (22) itdi ki bī-zār u rāĥle dönüp yine Bađdād'a gide bu fikrle gezerken gördi nāġāĥ şāĥib-

(23) dīvānuñ adamları kendüyi ararlar imiş bulup yanına geldiler iki gündür seni araruz gel seni (24) şāhib-dīvān ister didiler anlarla gitdi çün şāhib-dīvān hıdmetine vardılar (25) anı göricek tekrīm ü tehc̄il itdi niçe müddetdür bizüm kapumuzda bī-kār gezersin mülāzemetümüzde (26) meşakḳatin ihtiyār idersin bize de ol kadar ‘amel işmarlamışlar didi ki senüñ emşālünü ri‘āyet ide (27) bileyüm kīne vü key hātırdan vardı mülāhaza ile hāliyā ‘amel-i Mısrī’de baña işmarlanan eşgāle zımm (28) eyleyeler ol diyāruñda meşālīhi baña müfevvez oldı emlāk-i Mısr’uñ müşerreflügi manşıbı da bu günden (29) saña takrīz eyledüm ayda ikiñüz elli altun vazīfesi vardur hemān yarağūñ görüp Başra’ya (30) git var ol manşıba mutaşarrıf ol didi kātib eydür ben de önünde hıdmet eyledüm diledüm ki önünden (31) dönem çağurdu tekrār önüne vardum benüm kendü haddüm ve haşemümden bir cemā‘ at geldiler dilediler ki (32) adları benüm defterüme beyt olına var anlaruñ cümle esāmīsin defter idüp mevāciblerin (33) bir karar ile yaz defterin baña getür diyü buyurdu ben de taşra çıkdum ol cemā‘ āti görüp

[357b] (1) esāmīlerin yazdum mevāciblerin karar idüp hesāb eyledüm pür-pāk-i pākize defter bağlayup önüne (2) iletüm aldı gördi be-gāyet begendi kend emründe suç senüñdür bunca müddet şöyle gezdüñ (3) bize kendüyi bildürmedüñ yoḥsa aḥvālüñ daḥı evvelden tedārik ider idüm didi andan (4) defter-i mūcibince anlaruñ mevācibini ta‘yīn idüp baña var bunlara kısmet eyle didi bu hıdmetin (5) daḥı gümānluğı yirine getürdüm bu hıdmetde baña biñ miqdārı altun elüme girdi anuñla (6) tecemmülātı görem anuñ hıdmetinde Mısr’a müteveccih oldum cümle aḥvālüm perīşān iken muntazam oldı (7) Ḥudā-yı rabbu’l-‘ālemīn ḳullarınuñ işinde o kārınca ḥālüm o mertebe ihtilāle varmışken (8) adını bahāneyile bu mertebe-i intizāma müteveccih oldı

Nazm: *fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

Fakre düşseñ belāya şabr idegör

(9) Hiç daralma birāder itme şitāb

Ḳayırur ḥālünü yine āḥir

Şöyle ḳomaz müsebbibü’l-esbāb

(10) **ḥikāyet** ‘Ali bin Ḥuseyn-i İskāni ḥikāyet ider ben Bükā-yı Kebīr’üñ kātibi idüm ki (11) Bağdād begi idi bir müddet aña hıdmet itdüm nā-gāh rüzgār gene ve‘ādetin āşikār

itdi ki (12) birkaç gün bir kişinin yüzine gülse anı yellerle giryân ider hâlüm müteğayyir oldı emîrûñ (13) yanından muqarrib ve merğüb iken bî-günâh mağzûb u merğüb oldum cümle māl u emlāk ü (14) esbābumı cebrle rehîne qodurdı bî-nihāye mālum aldı beni habs eyledi niçe medd ü renc ü ‘gînā kird-i belāyıla (15) zindān içinde kaldum günlerde birgün gördüm şehir şubası İshāk bin İbrāhîm Tāhir zindān (16) kapısına geldi seni ister didiler korkdum ol kolayına gelmedi elbetde baña ‘uqūbet itmege gelmişdür (17) diyü cāndan ümîd kesdüm hayāt ‘ālemine vedā‘ itdüm n’içün beni zindāndan çıkarup anuñ önüne (18) iletdiler hıdmet itdüm beni görünce güldi ve beni saña emîr Bükā-yı Kebîr gönderdi anuñ’çün Hōrasān’da (19) qarındaşum ‘Abdu’llāh bin Tāhir mektûb gönderüp anı benden dilek itmiş dilegin qabûl itdüm ve cümle (20) emlāk ü esbābın yine kendüye buyurdum selāmatluğla varsun yine evine gitsün didi (21) emr itdi def benüm bendlerüm çözüp habsde itlāk eyledi hiçbir sebep Tāhir bilmedin (22) Hāq Sühānehu ve Te‘ālā’nuñ baña bu ‘ināyetin müşāhede idicek bir zamān hayret ü te‘accübe vardum ba‘de ferahumda (23) ağlayasum tutdı vāfir ağladum andan toğrı evüme geldüm ve ‘aqlımı cem‘ eyledüm irtesi şehir şubası (24) emîr İshāk önünde hıdmet idüp du‘ā itdükden sonra baña şimdiye degin hergiz hıdmetiñüze gelmek (25) müyesser olmamış idi sâbıqdan sizünle aşınālūğum yoğ idi taqrîb dönmedi bu baña olan (26) luṭf u ihsān bā‘iş ne düşdi hıdmete anı istifsār ide geldüm didüm ey emîr ancak (27) bundan baña Hōrasān’dan qarındaşum ‘Abdu’llāh bin Tāhir’e mektûblar gönderdi mazmūnında bundan evvel (28) Emîr Bükā-yı Kebîr’ün baña mektûblarında mābeynimüzde envā‘i dostluq ve muḥabbet ü müveddet olmaq üslûbları (29) yazılırdı şimdi gelen mektûbları ol üslûbda daḥı bunuñ nasîbinden tafahhuş itdüm şöyle (30) ma‘lûm oldı ki evvelki mektûbları yazan kâtibi mağzûb u ma‘zûl olmuş yirine yiñi kâtib olmuş (31) çün evvelki kâtib bize gāibāne bu aşl eylemek ider benümle Bükā-yı Kebîr’ün arasında ülfet (32) ü miḥnet ma‘nalarını te‘kîd itmek esālîbin gözlerdi bizi mekâtibden ta‘zîm ü tekrîm ile (33) añar elqāb-ı maḥmūdeyile zîkr iderdi ma‘nāda bu bize de hıdmetdür şimdi çün başına

[358a] (1) bir belā gelmiş anı bu hâlden şöyle qomāq eger gerçekden ‘uqūbet idecek bir günâh imiş (2) ise benüm ağzumdan dilek idesin günâhını bağışlaya benüm hātırum içün anı āzād ide (3) ve eger ‘uqūbet itmemek ben günâh ise anı maḥzā üzerine māl çıkdı diyü māl-ı ecliçün gāzab (4) idüp habs itdi itdiyse her ne kadar māl içün habs itdiyse benüm mālumdan bî-kuşūr edā ide (5) habsden çıkarasın dimiş ben de emîr

Bükā-yı Kebîr'e vardum karındaşumuñ senüñ hakkında itdügi (6) şefâ'ati takrîr eyledüm anuñ ağzından her ne dilek itdümse kabûl eyledi dün olaydı ki seni (7) baña gönderdi habsden çıkarurdum didi baña cümle tonı da olan esbâbumı teslim eylediler (8) birkaç gündür sonra emîr İshâk vâsıtasıyla kitâbet hıdmetin gene baña muqarrer eylediler aḥvâlüm ve karar-ı (9) sâbık münkaṭ' oldu virdi bu hikâyetde kâtibüñ tenbîhe vardı ki kalemleri dilini muhkem hıfz (10) ideler her neyi olursa söylemek ḥaṭâ olduğı kez kaleme daḥı raṭb u pā-bes her gönle geleni (11) yazmak ḥaṭâ olduğımı bellü niteki ' ukalā dimişlerdür

Nazm: fâ'ilātün / fâ'ilātün / fâ'ilün

Söylemekden yazmada çokdur ḥaṭar

(12) Ger inanmazsañ bu ḥâle kıl nazar

Söylese kopuz eger yañlıṣ kelâm

Ḳulağın burmağıla olur tamâm

(13) İtse yazmakta kalem nâ-gâḥ ḥaṭâ

Tîz başından iderler cüdâ

hikâyet getürmişlerdür ki (14) a'yân u efâzıldan ittifâk bir kimse devletden düşdi hengâm-ı şugldan eyyâm-ı 'azle mübeddel (15) oldu ğâyet ıztırâdından terk-i diyâr ihtiyâr idüp Bağdâd'dan 'azm-i İşfaḥân itdi (16) İşfaḥân begi Ebû'l-Ḥiyen bin Ebû'l-Bükâ idi Bağdâd'da olan erkân-ı devlet ü a'yân (17) Ḥazret-i Ebû'l-Ḥasen'e kendü hakkında şefâ'at-nâmeler almış idi çün İşfaḥân'a irişdi şefâ'at- (18) nâmeleri getürüp beg ḥazretine buluşup yir virür her birini aña virdi Ebû'l-Ḥiyen şefâ'at- (19) nâmelerüñ içinden birin alup okıdı anuñ mühimmâtında ba'zını görđi aña nev'-i mülâṭife (20) ve müsâ'ade gösterdi kâtib bu ki mağrûr olup eger sâ'ir şefâ'at-nâmelere daḥı nazar itse (21) kemâl-i luṭf idi Ebû'l-Ḥiyen anuñ bu ümerâsından tereddüd düşdi incindi aşḥâb-ı fermânuñ nezâket (22) ṭab'larından nâşî olan tîzlük ve ḥiddet ü siyezlük muḳtezâsınca aña ḥışm itdi cümlesi (23) bu ḥuşuşda yazılmış diñlemedür yirin okımak yitmez sen bir bölük mu'aṭṭallar ve ma'zül u baṭṭâl (24) olmuş ṭâ'ifesüz varup şâḥib-i devletleri utandurup zahmet virür idâm idersiz (25) anlar da utanduklarından ve ibrâmiñuzdan

kaçduklarından bir pāre kāğıdı qaralarlar aǎdura vireler (26) anuǎ bu sebebiyile halk eluǎnuzden ‘āciz qalurlar yūri ben saǎa bu nāmeler ile nesne virmez (27) bu resā’ilden saǎa nesne yok bunda senuǎ gibi daǎı çok saǎa diler var ki birisinūǎ senuǎ gibi (28) kimselerden şefā’ at-nāmeler getürmişlerdür kerre yürürler baǎa mülāzemetleri haǎkı sıbkat itdi (29) tek anları ri‘āyet ideyin sen var qandan geldūǎse gene anda git kendū gamuǎ yi didi kātib (30) ayak üzere turup sen var qandan geldūǎse anda git didūǎinden kātib ayak üzere (31) turup baǎa bu itdūǎūǎuz iǎsānuǎ cezāsın eylesūn hemīşe ehl-i hūnerden en‘ām u ikrāmıǎuz (32) münkat‘ olmasun diyüp bunuǎ emşāli daǎı niçe hoş kelimāt itdi Ebū’l-Ħiyen daǎı ziyāde (33) hışma gelüp baǎa tāz u ta‘arruz ile efsūs itmegi qor idi kātib eger beni hıdmete qabūl itmezseǎuz

[358b] (1) hıç qaralmaǎ min-vech baǎa luǎf idersiz renc ü meşāqkat-i mülāzemetinden beni hūlāş idersiz hem (2) baǎa ol şefā’ at-nāmeyi virenlerūǎ bār-ı minnetleri altında qadem duta olmışdı baǎa nef’leri olıcaǎ (3) anlaruǎ minnetleri yūkin çekmekden daǎı qurtulurın henüz daǎı şöyle ‘āciz degūlin girū dönmege (4) veyā bir āǎir memlekete varmaǎa yitecek māl u menālūm vardur hıç haǎzet-i emīr kendūye gūşsa getürmesūn (5) diyū öǎünden aldı yu diyū virdi Ebū’l-Ħiyen andan bu kelimāti işidicek buyurdı anı (6) döndürdiler aǎa fāǎir hūl’at virdi ve vāfir en‘ām eyledi kelimātuǎndan ‘aql u kifāyet-i āşārın (7) aǎladum gitme benūm ile ol didi aǎa bir aǎır maşlaǎatda istiķāmet üzere hıdmeti (8) zāhir olup her kātibden kātib andan hoşnūd oldu çok iǎsānların en‘āmın gördi (9) **hıkāyet** getürmişlerdür ki vilāyet-i İslām’da Sultān Sencer’ūǎ pādīşāhluǎı zamānında Qayşer-i (10) Rūm vilāyet-i İslām üzerine aqın itdi tā amed ü fārikeyn haddlerine varınca memleketi urdı harāb (11) irdi erkekden dişiden elli biǎ miqdar müslūmān esīr idüp anları diyār-ı küfre aldı (12) gitdi ol ser-hadlerde olan leşker-i İslām aǎa muķāvemete qādir olmadılar bunca hānmāni harāb idüp (13) halkunı esīr ü germet idindi ve zencīr itdi ol esīrlerūǎ içinde bir kātib sāǎir ü münşī-i māhir (14) bile tutilmışdı Sultān Sencer’e esīrler aǎzından bu vechle bir gareż-hāl yazdı gönderdiler ki (15) Türkice tercemesi budur **qāle’llāhu sūbhānehu ve te‘ālā le-in şekertum le ezidennekum ve le in kefertum** (16) **inne ‘azābi leşedīd**¹¹² haǎzet-i ‘izzetden ‘ammetū’l-ārih teqaddeset esmāre-i hıṭāb bunuǎ üzerine (17) şādırdur ki şūkr ider şekūr-i ni‘metiǎūzi artururın küfrānu’n-ni‘me olur şekūr-ı ‘azābum şedīddür (18) diyū buyurur ve bendelerinūǎ daǎı şūkrde hālleri münqāddür şol bī-çāre ki anuǎ ‘ālimden haṭṭı (19)

¹¹²el-İbrāhim, 14/7.

ancak kimesne ma' zürdür anuñ şükri dañı bu ki gözedür kendüye virilen ni' mete göre şükr-i (20) me'mürdür ammā şol kimesne ki umür-ı cumhürüñ zamānı anuñ dest-i nuşretde virilmişdür eger bunuñ (21) gibi ni' met-i 'azimüñ şükriñi dañı 'azim olmasa gerek Hakk Te'ālā'ya şükriñ eylemeye bilā-şübhe (22) **inne 'azābī le-şedīd** ve 'ıydine giriftār olmağa sezā-vār çün bu ni' met-i 'azimi Selçük hān-dānına (23) sunulmuşdur bi-hamdi'llāh 'izzet-i İslām ve 'azmetü übbehet-i müslimīn küffāruñ gözlerinde gönüllerinde tamām (24) heybetlidür cümleden artuğ görünür n'içün Sultān Ma'zū'd-dīn-i Zū'l-karneyñ-i Şānī-i Sencer'üñ (25) a'zu'llāhu enşāra pādīşāhluğı zamānında hilm-i küfr yuyılır başı 'ayyuğa çıkar gelür diyār-ı (26) İslām içinde bile gelür ehl-i İslām miskīni olan diyārda mesācid ü henāber henāzīr (27) yatağı olup tahāret-i dīn-i İslām maħalli olan muvāzī' levn-i küfre leyyāmile mülevves kıılır (28) meger pādīşāh **küllekuñ rā'e veleküñ mestülī 'an ra'eytehu** hadişi-şerīfin işitme (29) mişdür ki Peyğamber Hāzretleri sizden biriñüz ra'ıyyet kullānursız eliñüz altında ğanī rağbet (30) ahvālinden şorılırsız diyü buyurur Hudā-yı Hakkı ki hālīk-ı 'alemdür her 'adlūñ nihāyeti (31) ve her lezzetüñ bir murādeti olsa gerekdür ey 'ā sultān-ı 'alā'llāhi şānuhu bunı muhītdür ki (32) geçen pādīşāhlar dünyādan dindārluğ cānibi ne mertebe ri'āyet iderlerdi ve ilerüde (33) gelicek **yevme yefirruñ mer'u min ahīhi ve ummihī ve ebīhi**¹¹³ ya' nī kişi qarındaşıñdan

[359a] (1) ve anasından ve atasından kaçduğı gündēn ne mertebe korqarlardı eger bu pādīşāhuñ eyyām-ı (2) saltanatında bir mazlūm bir gice rāhat yatmasa irtē kıyāmet güninde ol pādīşāhı bunuñ (3) içün tutarlar bir bī-çāre ki kāfir elinde giriftār olan Rūm esīrler bunuñ ehl ü 'ıyālī (4) ü etfālden ayrıldığ şerā'irden maħzurāt kızlar ve 'avretler hezār feşāhatile kāfir elinde (5) zār oldılar elli biñ miqdārı isrā-yı müslimīn ol kışsa şeklin hezarān serde ve göz yaşı (6) kāmına qarışdurur Hakk Te'ālā dergāhına gönderür ve ol hāzret ki **lā te'huzūhu sinetun velā nevm**¹¹⁴ (7) anı ne uyku alur ve ne uyartmamak İslām pādīşāhından gele iderüz nālesüz 'arşdan geçdi (8) mazlūmlaruñ bādīleri āvāzı ve zürāre-i eflāke çıkup melānuñ gūşına gūş-vār oldı (9) biz bu hālde sultān devāmīdür ki Hōrasān'da taht-ı devleti üzerinde hoş-hāl olup (10) eger pādīşāh Hakk Te'ālā'nuñ Qur'an'da **inne rabbeke le bi'l-mirşād**¹¹⁵ ya' nī senüñ rabbüñ göz (11) yirindedür her

¹¹³el-Abese, 80/34-35.

¹¹⁴el-Bakara, 2/255.

¹¹⁵ el-Fecr, 89/14.

nesneyi gözedür diyü buyurduğı âyetde fikr ü te'emmül eyleyebilür ki Hakk Te'âlâ (12) cümle aḥvâle i'lâmdur geçen pâdişâhlaruñ kavâ'id ü kavânin ve câ'iz ü ḥazâ'in hep bu âyet (13) olduğı sūre-i ve'l-fecre beyân u'ayân buyurmışdur âhir ğayret-i'izzet irişüp anlardan (14) eşer komadı iltifât-ḥâtır pâdişâh katında gitdi İslâm dînine şefkat kande gitdi (15) **et-ta'zîmü li-emri'llâh ve's-şefaḳatihi 'ale'l-ḥalki'llâh** ya'nî Allâh emrine ta'zîm ḥalkına (16) şefkat ü tekrîm didükleri kande gitdi sultân hemîşe bâde-i nâb-ı pūşende ve çeng ü rebâb (17) cüz'isinde olıcaḳ bî-çârelere ḥâl-i ğuşında ola mı feryâd Sultân Sencer elinden feryâd (18) anuñ elinden hezâr-dâr eger bize feryâd iderse aña feryâd ideler eger bizüm dâdımuza alursa (19) anuñ da dâdın alıvireler ve eger bizi kâfir elinde ḥor ḳorsa anı da ḥor ḳoyalar ayâ Sencer (20) Allâhu Te'âlâ'nuñ 'azmeti ḥaḳḳı kıyâmet ğüninde senüñ a'zânüñ bir kıldan biñ bî-çâre (21) dâd çağursa gerek Hakk Te'âlâ'nuñ dîvân-ı 'adl-i a'lâsından senüñ ğafletüñden şikâyetler (22) itseller gerekdür **yevme lâ yenfe'u mâlun velâ benüne illâ men etâ'llâhe bi-ḳalbin selîmin**¹¹⁶ ya'nî ol (23) ğünde ḥiçbir mâl u minâl u mülk ü esbâb ve bütûn ve i'mâl kişiyeye fâ'ide virmez illâ şol kibrden (24) ve ğünâhdan ḳalbi sâlim olan muḥliş kimesne fâ'ide ider bâḳî sultânımuñ rây-ı 'âlisi bizüm tazarru'umuzdan (25) yücedür didiler çün müslümânlaruñ bu nâmedârları Sultân Sencer'e irşdi Mâverâü'n-nehr'i (26) zabt itmege giderdi Ceyḥûn şuyı kenârında ordusu ḳurulmuşdı ḳonup oturdı ki (27) sefer üzerinde nâmeyi kendüye 'arz eylediler mefḥûmına muḫalli' oldı buyurdı Ḳayşer-i Rûm'a bir nâme (28) yazıla içinde tamâm mertebe teḫdîd ü teşdîd olına ba'de 'inân-ı 'azmin müteveccih olduğı ḫarafdan (29) şarf idüp muḥazzim-i cezm eyledi ki ḫaraf-ı Rûm'a ḫücûm ide buyurdı Mu'in-i Aşma'î ki kâtibi ve münşî-i (30) dîvânı getürdiler Ḳayşer'e bir nâme yazdı ki Türkçe'si bu idi bizüm ḳulağumuza şöyle irişdürdiler ki (31) müsellük-i mesîḫ-i 'azîmü'r-Rûm diyü İslâm diyârına gelmiş te'addi ve zûlm elin uzatmış müslümânlaruñ (32) bir cem'i emîrle alup gitmiş ve niçesin ḳılıçdan geçürmiş mâlların ğâret itdürmiş şeyḫânüñ (33) ğurûrına aldanmış işüñ sonuñ şanmamış bundan başına ne geleceğin añmamış ḫuşuşen aña

[359b] (1) pūşide degüldür Peyğamber seyyidü'l-mürselîn ve resûl-i rabbü'l-'âlemîn kendü zamânında Ḥudâ-yı (2) Te'âlâ'nuñ fermânıyıla dîn-i ḥaḳḳı cümle ḫalkı andan biğâne olup beyâbân-ı zâlâletde ḳalmışken (3) âşikâre itdi Hakk Te'âlâ dîn ü millete nuşret virdi az müddetde âşâr-ı dîni nireden nireye irişdi (4) maşriḳ u mağrîb de ğün

¹¹⁶eş-Şu'arâ, 26/88-89.

gibi āşikār oldu andan soñra hulefā-yı rāşidîn zamānlarında diyār-ı Rûm'a āşār-ı (5) kâhların niçe kerre müşâhede itdüğün defa'âtile leşkerler arasına itdüğümüz 'asker-i İslâm'a karşı (6) geldüğün anlara muķâvemete ķâdir olmayup her biri de bir vechle münhadim olduñuz ki her bir bir pâdişâh-ı (7) 'ālî-câh idi anlar da size ulu ğazâlar itdiler her biri bir târîh oldu anlardan soñra devlet-i sulh oldu anlardan soñra devlet-i saltanata (8) ehl-i İslâm atalarum dedelerüm zamânına irişdi ki her biri bir pâdişâhdı anlar dañı size niçe ulu ğazâlar (9) itdiler 'askerleriñüzün kanları bulaşuğı henüz 'askerimüñ kılıçları kabzasına kudretlerinden ve gönderleri demürleri (10) ve okları demürlerinden tırıyorır elhamdüli'llâhi ve'l-minne ki bugün benüm zamānumda şevket-i 'asker-i İslâm evvel (11) zamāndan artuğdur ve şarkdan ğarba hükmi revândur her iklimde bir oğlum ya bir ulu nâ'ibüm oturur ve bu ve bu seyyidüñ ki (12) yedi iklimüñ ma'müresi dördinci iklimde Horasân'dur anı taht-ġâh idindüm ve dâru' (13) l-mülk yazup ve yapup ve Hicâz ve 'Irak ve diyâr-ı 'Arab ve Şâm ve vilâyet-i maġrib memleket-i (14) Mışr cümle rızâ kâtîyile elüm altında olup cümlesine hükmi revândur kimine kâm-rân oğullar (15) kimine kâm-rân nâ'iblerüm oturur murâdum üzere siyâset ü 'adâletüm icrâ iderler tâ Rûm (16) hayrete gelince bu memâlikde fermânum yürir ammâ senüñ memleketüne tiġ-i siyâsetüm el urmamışdur (17) hâliyâ ehl-i İslâm'dan olduġuñ esirleri feryâd-nâmları geldi lâzım oldu ki (18) senüñ memleketüne dañı el uram seferüm ġayrı cânibe iken otağum Kıbrıs-ı Rûm cânibine döndürdüm (19) ve 'azm ü cezm eyledüm ve 'ıyân-ı kâm-rânım memleketün üzerine toğrıla ve sibâk okına irince (20) hiçbir yire ārâm u karar eylemeyem İslâm-ı dîni ġayra teçhîr virür kâr-ı 'âlem celle (21) ve 'alâ haķķıçün eger ben varınca senüñ mülk itmesüñ 'azimü'r-rümsin cümle esirleri (22) hüsn ü vechle şalıvirüp anlardan ne alduñsa bi't-tamâm gene virüp memleket-i (23) İslâm'a göndermezseñ ve itdüğün küştâhluġuñ âsitânumdan 'özr dilemezseñ buyururın (24) cümle hükmi itdüğüm memâlikde hudūdından tâ Türkistân ve Şâm u Şâmân ve diyâr-ı 'Arab ve Mışr (25) ve maġribde dîn-i 'İsâ üzerine her ne kadar kimesne var cümlesin bî-emân kılıçdan geçürürler diyü (26) niçe memâlikde ne kadar deyrleri ve kiliseleri ve mu'idler ne kadar var ise cümlesin hâk ile (27) yeksân u bî-nâm u bî-nişân idüp deyrlerini mezbeleler ve ve devâbb ahurları iderler ve buyururın maşrıķ (28) u maġribden berr ü baħrden Hindüstân ve Türk ü 'Acem ü 'Arab memâlikinden Rûm üzerine firāvân seyler (29) akıdurlar şöyle ki şemm-i sütürlerinden deryâlar ve tağlar harekete gelür ve anlaruñ keşretinden şahrâda ve hoş (30) mekân kıalmaz havâda

tapuda taberān mecālî olmaz andan memleketüñ vîrān ide ide tā Kōnstantîniyye’de (31) varur alur taht-gāhı idinürin ve Rûm memleketi ‘askerin bi’t-tamām kırarın anlardan bırakurdı didi (32) kōmazın ne küçügin kōrın büyügin cümlesin hitān zîn zîn kayşerleriñüzden ve patrikleriñüzden (33) ol vilāyeti hālî kōrın cümle kiliseleri mācid ü cevāmi‘ idüp menāberlerin yapup şi‘ār-ı

[360a] (1) imlām ile virürin tōldurur āşār-ı küfri bi’l-küllîye ider giderürin ve Hakk Te‘ālā’nuñ (2) ‘izzet ü celālî ve ‘azmet ü kibriyāsı hakkıçün ve seyyid-i enbiyā Muhammed Muştafā’nuñ salla’llāhu ‘aleyhi ve sellem (3) anuñ cenāb-ı kibriyāsında olan cāh u defterlerini hārīn’içün getürüp ve sultān-ı sa‘id ü şehid-i inām Melik (4) Şāh deriyiçün şöyle ki ol esirleri didügüm vech üzerine kendü vaţanlarına ve yirlerine yurtlarına (5) ulaşdurmayalar bir küçücük oğlancuk alıkoyalar lafz-ı mübāregümden kul getürüp nāmede yazılan yalandur (6) hep başıñuza getürür sizi ‘ālim-i ‘ālemiyāne maḥall-i ‘ibret iderin ümidden ve mübkād kātından hiç (7) birinde ārām itmez illā Kōnstantîniyye’ye irmeyince kōmazın **ve’s-selāmu ‘alā etibbeu’l-hediy hikāyet** (8) getürmişlerdür ki ol vaqt Levḥ bin Manşūr emir-i Ḥorasān idi bir vaqtdede cefāniler aña ‘dşî (9) oldılar içlerinde re’isleri olana nāme yazup naşihatler eyledi muqayyed olmadı āḥir buyurdı (10) kātibi bir tehdid-nāme yazdı içinde beglerine eger hıdmete gelmeysin memleketüñ üzerine leşker (11) çekerin vilāyetüñi yıkar yaķarın eger yir altına giresin veyā gök yüzine çıkasın seni bu dünyeden (12) çıkarurın ve gök yüzünden indürür siyāset iderin didi cefāniler begine mektüb iricek (13) meger bir veled-i nāsın ziyāde ḥurde-şinās kātibi var idi adı Ebū’l-Kāsım es-Sekāf dirler (14) idi ol da anı çağurdı bu mektüba gerekdür ki bir lafzı kışacuk ve ma‘nāsı çok cevāb (15) nāme yazasın ki yedi kātib hıdmet idüp ola didi ve devātın çıkarup önüne kodı (16) kāğıd üzerine **bi’smi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥim yā Nūḥe kad cāde letenā fe-ekşerete** (17) **cidālenā fe’tinā bimā ta’idunā in künte mine’s-şādıkīn**¹¹⁷ āyet-i kerīmesin ihtiyār-ı tarīki (18) üzere yazdı egerçi maḥallinde zıkr itmişdür ammā edebden hālî degüldür cāhilāne vāki‘ (19) olmuş iktibāsdan kāğıda mühr urdı gönderdiler Nūḥ bin Naşr’a irişicek okıyup (20) ziyāde incindi buyurdılar üzerine ‘asker-i ḥırār gönderdiler kendüsi arķalarınca revān oldu (21) cefāniler begleri daḥı ‘asker cem‘ idüp karşı geldi ikisi cenk itdiler aralarında muḥkem (22) muķātele oldu āḥir Nūḥ bin Manşūr cefānileri başdı beglerine kātibi mezkūr Ebū’ (23) l-Kāsım-ı Sekāf cenkde tutuldu maḥbūs Nūḥ bin Manşūr’uñ önüne getürdiler aña

¹¹⁷el-Hud, 32.

(24) çıkardı ey kelb senüñ ne haddüñ idi ki baña ol aşl nāme yazduñ didi kätib emİR (25) ben ol vaqt cefānİler emİRinüñ kätibi idüm aña hİdmet tamāmı baña lāzım idi baña nāme (26) yaz didi eger buyurduğın tıtmayup yazmasam aña hıyānet iderdüm yazmağla anuñ ni‘meti (27) haqqını yirine qodum üzerüme lāzım olan hİdmeti edeyledüm didi emİR Nūh’a sözi hoş (28) geldi derhāl buyurdu aña hil‘at virdiler giderek hİdmetinde mu‘teber mansıblara (29) dağı irişdi muttaşıl anı terbiyyet iderdi şāhib-i devlet ü iqbāl olmışdı (30) **hikāyet** getürmişlerdür ki Melik bin Mervān’uñ kätibleri içinde bir kätib var idi (31) adına Züveyb bin Sa‘leb dirlerdi sā’irlerinden kitābetde ya‘nİ inşā‘ilminde eksük idi (32) kätib diyü aşlda münşİ dimekdür ‘avām-ı isti‘māl itdükleri gibi degül ki hemān bir harf yazmağla (33) adına kätib dirler bārİ bu Züveyb kätibi sā’ir kätiblerden biriyle mābeyninde muhkem ‘adāvet

[360b] (1) var idi ikisi birbirlerini sevmezlerdi ittifaq ‘Abdu’llāh bin Zübeyr zamānında bu Züveyb kätib (2) önüne vardı ‘Abdu’llāh bin Zübeyr’üñ havāşından biriyle āşinā idi anı ‘Abdu’llāh bin Zübeyr kätib (3) itdi soñradan ‘Abdu’l-Melik bin Mervān Haccāc’ı ‘Irāk’dan Mekke’ye ‘Abdu’llāh bin Zübeyr’üñ üzerine (4) gönderdi ol hādİsede ‘Abdu’llāh bin Zübeyr nevāmİ‘inden Haccāc giriftār itdügi kimselerden birinde (5) kätibi mezkūrdur didi giriftār itdügi kimselerle anı da tā ki Haccāc dönüp ‘Irāk’a geldügi (6) vaqt kendüyile bile getürdi Şām’da ‘Abdu’l-Melik Zübeyr’üñ hācibini çağırıp Haccāc’uñ ‘arz-ı cevābında (7) aña bir resā’il yaz ol maħbūsları şayup kaç kimselerdür ve birer birer adlarını yaz son defterin (8) baña göndersün diyü buyurdu Zübeyr bir ‘Arab mişāl yazdı buyurduğı üzere **ihfehūm ve ekiyye** (9) **esāmihūm** ya‘nİ anları şay ve isimlerini yaz diyü yazdı ve mişāl ‘Abdu’l-Melik görüp mührin urmağa (10) ‘ādetleri üzere bu haddini iden bir āhir kätibe virdi ki okıya işlāh ide biri var ise ide (11) dağı mührleyme meger bu ol kätibdi ki mezkūrdur bile arasında ‘adāvet var idi mişālİ okıyup (12) ‘Abdu’l-Melik’e bir yirde bir nokta qalmış buyurursañuz işlāh idüp ol noktayı qoyayın didi (13) işlāh degül ifsāda qaşd itdi ‘Abdu’l-Melik nola qo didi def‘-i zikr olınan ihfehūm (14) lafzınuñ hāsınuñ üstine bir nokta qoyup hāyİ hā itdi lafz ihfehūm oldı ya‘nİ ‘Arabca (15) anları şay demek iken şimdi anları kes hādım eyle demek olur mişāl Haccāc’a varduğı gibi (16) cümlesin kesüp hādım itdi ve esāmİlerin yazup ‘Abdu’l-Melik’e gönderdi anlarıñ içinde (17) Züveyb bile idi anı da kesüp hādım itdiler ol kätib bu tārİkle andan intikāmın aldı (18) bu kışşadan hişşe vardur ki kişiye lāzımdur ki pādİşāhlar āsitānesinde olan kätibler bile haqqında (19) ‘adāvet üzere

olmaya ki vakt olur bir noktayla tağlar yıkılır niteki Züveyb hakkında zāhirdür (20) **hikāyet** ‘Abbās bin ‘Amr-ı ‘Atevī eydür çün bu Sa‘id-i Qarmaṭi’nün fitnesi şābi‘ oldı (21) emīrū’l-mü’minīn Muḫsīd ‘askerle beni anuñ def‘ine gönderdi ben ārāste vü sāhte ‘asker ile anuñ (22) üzerine vardum anuñla uğraşdum ‘askerimūñ gızzeti ve baña yoldaşlukda tekāsülleri sebebdendür ki (23) şandum ‘askerimūñ a‘yānından ekşeri cenkde düşdi ben ‘adū elinde tutsak oldum (24) cāndan ümīdi kesmiş idüm şöyle gümān iderdüm ki beni gördüğü gibi öldüre öldürmeyüp habs (25) eyledi birkaç günden soñra beni önüne getürüp seni öldürmekden çok fikr eyledüm hiç anda (26) bir mu‘temed ya fā‘ide añladum emīrū’l-mü’minīn ḫaḫqına bir nāme yazayın seni şalıvire benüm nāmemi ḫuzūrına (27) al git var mefhūmına aña ‘arz it didi andan bir ehl ü mühl kātibi var idi anı çağırıp (28) tiz ḫazret-i ḫilāfet-penāha bir nāme yazdı ki ḫasb-i ḫāl ola ne ne zāid söyle ve ne nāḫış didi (29) kātib önüne oturup devātın ḫalemin çıkardı kāğıd eline alup meded-nāmeden soñra emriyle böyle (30) yazdı ki emīrū’l-mü’minīn kendü umūr-ı saltanat u ḫilāfetüñ n’içün za‘if olmasına ve iḫtilālüne (31) sa‘y ider yok yire ḫayl ü ḫaşemini ve leşker ü ḫıdmetini zāyi‘ kıların bādiyelerde olur bir kişi (32) ben bunca ḫuşūnet ile ben ‘İsā’yı kendüme uydurdum benüm ‘izz ü faḫrüm eṭrāf-ı ‘alemde tağlar (33) başında gezmekledür ben hiç senüñ şehrlерinden bir şehri urmadum senüñ ḫilāfetüne maḫall bir iş de

[361a] (1) bulunmadum pes her bār ki emīrū’l-mü’minīn üzerine ‘asker göndereyin diledüğü yire giderin benüm ‘askerüm (2) ıssıya şovuğa öğrenmişdür gāḫ yücelerde yürürin ben gāḫ alçaqlarda ḫar u berd bize yeksāndur emīrū’ (3) l-mü’minīn ‘askerüñ mizācları bunuñ ḫilāfetidür ıssı günlerde havā ḫarāretine ṭāḫat getürimezler (4) ‘ömrleri sāy-bānlar altında geçmişdür hemişe koyı gölgelerde otururlar bāğlarda bāğçelerde (5) aḫarşular yanında şalınurlar bir ırāḫ yire sefer itseler niçe sāfe-i ba‘id kesmek ile henüz ‘adūya (6) bulışup arada āteş-i kār-zār beklenmedin sefer ateşi anları zebūn ider maḫşūd ḫāşılı olmadın (7) ve eger bu aralarda oturup bir miḫdār diñleneler anlardan benüm üzerüme hücum ideler ben anlara muḫāvemete (8) ḫādir degülin zarūrī önlerinden ayrılırın anlar benüm ardumca gelmege ḫādir degüllerdür eger bir yirde oturup (9) diñlenmek isteyeler ‘ale’l-ğafle farzla anlaruñ üzerlerin perişān iderin hiç vechile anlar baña zafer (10) bulmazlar ammā ben anlara her ne vakt olsa didüğüm ṭarīḫle zafer bulurın emīrū’l-mü’minīn fikr-i ḫāşı (11) bu ma‘nāda te‘emmül eylesün arada bunca ‘askere ta‘b virüp niçe ḫazīne telef itmekle bunca (12) ‘azūrlara daḫı irtikābdan hiç

zarardan ğayrı nef' yokdur benümle cenk ü cidāl ü ħarb (13) ü kıtāl mekrinden vazgeçmesün eger vazgeçer ise fermān kendünün didi kātib bu vechle (14) nāme yazdukdan şöıra bu sa' yde okıyuvirdi ben diñlerdüm ħüsn-i ta' bir ü taĥvile āferin eyledüm (15) ba' de nāmeyi mührleyüp elüme virdi ma' ārif-i ħidāndan baña on kimesne koşdı ser-ħadd-i vilāyetine (16) degin beni iletdiler anlar döndiler ben toĝrı emirü'l-mü'minin Muķaşşıd yanına geldüm nāmeyi kendüye (17) virdüm okıyup maźmünü ma' lümü olıcaķ bir vechle ħiddet ü ğazabına geldi ki şöyle gümān (18) itdüm ki kendüyi bi'z-zāt ' askerle üzerine gideyin önünden taşra çıķdum ħalifeden andan (19) şöıra bu ħuşuşda ħayr u şerden bir söz işitmedüm bi'l-küllıye süküt itdi añladum nāme maźmünında (20) te'emmül itdi ol kātib belıĝuñ kelimāt ma' kıl u maķbülesiyile ' amel buyurđı āb-ı nāb-ı ħıtab-ı (21) ' akl ile dā'ire-i fitne-i ğazabı iltihāb itmişken münṭaķı oldu **ħikāyet** getürmişlerdür ki ' Abdu'llāh (22) bin Ṭāhir'ün bir ' ālim ü fāzıl ve edīb ü erīb kātib-i kāmili var idi ittifaķ kaźāyla ' Abdu'llāh bin Ṭāhir (23) bir ħuşuşdan aña incindi ħabs eyledi maĥbesden iken aña bir dostı kāĝıd gönderdi ħātırın (24) şordı aña teslim itdi kātib anuñ kāĝıdı cevābında zindāndan aña bu vechle bir mektüb yazup (25) gönderdi begler tesellī kāĝıdı yazup göndermişsin vāşıl oldu baña bu zindānda olduĝum (26) için tesellī kāĝıdı degül teħdīd kāĝıdı yazup göndermek gerek idün ki bunda ħālüm taşra (27) yoĝ idi ħoşdur anuñ için rüzĝaruñ niçe ħayr u şerrün ve ħar u berdın ve nef' ü ħüzn görmiş (28) bir kimesneyin ve yakınabilürin ki dā'imā Ĥudā-yı Te'ālā kullarını sever ve raĥmetine sezā-vār ider ' ale' (29) l-ħuşuş şol kimesneleri ki kendünün rızası yolında renc çekeler ben kendüyi anuñ rızā (30) vü kaźāsına teslim eyledüm ve ' ibret gözleye gördüm egerçi şuretā bezm-i zindāndur ammā ma' nide künc-i (31) mervāndur ve küşe-i şadīķān ve gülşen-i ħandāndur bu cihetden ki bunda maĥbūs olmaĝıla benden niçe (32) ' ibādāt ü ferā'iz sākıt oldu meşelā cum'a namāzı ve **emr-i ma' ruf ve nehy-i 'ani'l-münker** (33) ruĥsatlar şora varmaķ ve ba' zı dostları ziyāret itmek ve cenāze-i müslimīne ħāzır olmak

[361b] (1) emşāl-i ' ibādetleri itmesem ne kaçar ĝünāh yazılmaz eger taşra olsam bunlardan niçesin kudret var iken (2) terk idersem şemm olurđum pes benüm āĥiretüm aĥvāline ħiç zindāndan bile bir olmaz dikā bunu ni' met şāhibin (3) tenbih kāĝıdı gönderseñ zaĥmet şayup tesellī kāĝıdı göndermekden aĥsen idi didi tenbih (4) kāĝıdı gönderseñ zaĥmet şayup tesellī kāĝıdı göndermeden aĥsen idi didi çün bu ' ibādāt (5) ile nāme dostına irişdi anı her kimesneye ki gösterdi gördi üstühān iderdi bir ma' nā-yı ħüb

u mülâhaza (6) merğüb idi her işiden bir yirine haber vir didi lâ-büdd şehri içinde dāstān oldu giderek maẓmūn-nāme (7) ‘Abdu’llāh bin Ṭāhir kulağına degdi eger ḥālī didüğü gibi ise ma‘lūm oldu biz anı anda te’dīb için degül tehdīb-i (8) aḥlāk için ḥabs itmişüzdür diyüp ḥabsden çıkardı niçe ‘ināyetler dāḥi maḥşūş oldu (9) **hikāyet** İbni ‘Amr bin Debīr ki ma‘ārif-i kitābdan idi rivāyet ider rüzgāruñ ‘İbni ‘Amr bin Debīr ki ma‘ārif-iḳl u kemāl sezse anuñ ayağın almağa ve yüzi erzermānı yıkmağa çalışırdı birgün baña bu pendı geçdi (11) beni cāḥ-ı devletden cāḥ-ı zillete bırkdı el tarluğundan baña Bağdād’uñ her kūşesi bir zindān oldu bi’z-zārūrī (12) andan sefer-i ihtiyār idüp terk-i diyār itdüm niçe zamān etrāf-ı ‘Irāk ve Ḥorasān’ı keşt eyledüm dā’ire gibi (13) merkez-i eḳālīm-i zemīni çevre tolandum gene dā’ire tolanduğdan başum ayağum belürsüz oldu nokta gibi miḥnet-i dā’ire gibi (14) içinde yerleşdüm irāk yakın pūr-kār gibi ayak başmaduğ yir ve yüz sürmedük eşik ḳomadum müddet-i ğurbetüm istidād (15) ve gitdükçe miḥnetüm istidād buldı hiçbir yire irmedüm kim anda ḳarār idüp kām-rān olam ‘āḳıbet yine nā-murād (16) u nā-şād mülk-i Bağdād’a ‘azīmet itdüm gelüp yine ḳarār-ı faḳr u felāket-i ‘adem-i ṭāḳ ile geçinmege başladum (17) birgün Bağdād maḥalleleri içinde giderdüm Yūnus bin Velīd-i Anbārī’ye şataşdum ki dāret ü ‘azmetile (18) giderdi benüm inādum dutdı beni göricek selām virdi at başın çeküp ṭurdı baña ḥālūñ ne tidi (19) ḥātırum şordı ben de bir miḳdār ḥālimün tenglüğinden mecālüm melālinden aña taḳrīr idüp ola ki bağılu işüm (20) bozıla var yāver-i baḥtum uyana diyü iki biñ ferseng yiri ayağum altına aldum ḳābil olup ṭālī’üm āyīnesinüñ pası (21) mücellā olmadı ğözüm rüşenāluğ yüzün görmedi nā-çār yine bunda geldüm tamām müzāyāḳayıla öliceḳ direngle (22) geçinürin didüm baña benümle dīvāna gel ol ki miḥnetüñ eyyāmı başa çıḳmış ola bir ‘amel müyesser ola esbāb-ı ma‘āşuñ (23) andan nev‘en intizām gele didi ben de sözine muvāfaḳat idüp anuñla dīvāna gitdüm varıcaḳ naḳl beni Mervān’uñ (24) Mu‘taşım ḥalīfenüñ şāḥib-dīvān-ı risāleti idi ğördüm oturur Yūnus ibnādı önüne varup ḥıdmet (25) itdi derḥāl benüm aḥvālümü aña ‘arz itdi bir ṭıvraḳ bir yarar eyü kātıbdür şafer ayıdur yorıyor eger bunı (26) kātıbler bölüğine geçürseñüz ğāyet luṭfdur ḥudāvendüñ cīrānı mı olsun didi Faẓl elinde bir nāme ṭutardı (27) imtiḥān için benüm üzerüme atdı al şu nāmeye cevāb yaz ğörelüm didi ben de nāmeyi elime alup müṭāla‘a itdüm (28) cevābını buyurur ki ne ṭarīḳile yazayın didüm şöyle yaz didi tiz bir kimseden devāt ḳalem istedüm didüğü (29) gibi ol nāmeye cevāb yazdum kendüye ‘arz eyledüm alup oḳıdı baña āferīn eyledi hemān ol sā‘at (30) beni yazıcılaruñ mu‘teberleri bölüğine

katdı ve ayda otuz altun vazîfe ta'yîn itdi andan kendüye (31) mülâzemet ider oldum benüm hıdmetüm kendüye hoş geldi hemîşe başında pesen-dîde gelürdi baña nâfi' (32) kâtibler hıdmetin emr iderdi az müddet vâfir māl u mināl idinüp cümle esbâbumı düzdüm ve niçe (33) tecemmülât idindüm birgün baña Şâlih bin Bişr'i kâtib-i hâş idinmişdüm ammâ andan hoşnûdluğum yok

[362a] (1) dilerüm anuñ hıdmetin saña ısmarlayam ammâ şağın sen de anuñ gibi olma didi ben de kendüye olan hâriş-i müveddetüme (2) cân u dilden aña hıdmet idecegüme and içdüm ol dâhi bu fikr üzere idi ki ittifâk takrîb düşdi (3) emîrû'l-mü'minîn Mu'taşım Mısr'a gider oldı Fazl'a benümle bile git diyü buyurdı ol da çün rikâb-ı şerîfîñüzde (4) bile gidem bunda Bağdâd'da yirine komağa bir nâ'ib kâfi gerekdür eger buyurursañuz Şâlih bin Büşrâ koyayın ki tamâm (5) ehlidür didi emîrû'l-mü'minîn ma'kûl gördi bu Şâlih'i Bağdâd'da yirine nâ'ib kodı beni anuñ (6) yirine kâtib-i hâş idinüp kendüyle Mısr'a aldı gitdi Mısr'a varıcağ beni bir maşlahat üzerine kodı ki (7) ben ol maşlahatı bir gice içinde yazup tamâm itdüm andan baña üç biñ altun ve hazîneye yüz biñ de (8) artuğ altun hâşıl oldı Hakk Sübhânehu ve Te'âlâ'ya şükr eyledüm ki nefr ü nifâk ile niçe zamân hâlüm (9) mükedder iken bir gicede üç biñ altun elüme girmek kudretin müyesser eyledi belki çün Hakk Te'âlâ kulına (10) 'inâyet eyleye anuñ bahtı gözin bî-dâr tâli'-i devletin pây-dâr ider sözümdeki yirden ni'met alıvirür (11) umduğı yirden 'işret ü menzelet ider nitekim dimişlerdür

Beit: fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Kime kim tâli' tuta himmet gözin

Renc içinde (12) görür ol râhat yüzün

hikâyet getürmişlerdür ki emîrû'l-mü'minîn Mu'taşım zamânında bir mu'atıl (13) âvâre kâtib var idi hiçbir 'amele şokılmamış ve bir iş ucın ele almamış bî-çâre idi bir kıssa (14) kâğıdı yazmış idi her bâr halîfenüñ sarâyı kapusın beklerdi her ne vaqt ki halîfe ben aña (15) o kâğıdı şunardı maзмünında bu idi ki bir kâtib-i 'âkil maşlahat-güzârın eger emîrû'l-mü'minin (16) baña bir maşlahat buyurursa hıdmet eylesem benüm hazîneye kifâyetüm zâhir olsa hem kendüm itmek işi olsam (17) dir idi emîrû'l-mü'minîn anuñ ilhâc u ibrâmından 'âciz kaldı erkân-ı devletine buyurdı (18) buña bir savacak hıdmet görüñ ki hiç nef' ü maşşülü yok bir emr ola pes bu bâbda tefahhuş

itdiler (19) āhir Başra cāmi‘inüñ ferīši yokdur yağmūrlar vaktlerde içi balçuk olur bir mişāl yazılıp eline (20) dizilsün varsun ol cāmi‘e taşdan ferş döşetsün bu hıdmeti görsün dirler (21) bu vech üzere bir mişāl yazıldı ḥalīfenüñ nişānıyla nişānlandı ḥerīfe virdiler mişali (22) eline alup Başra cānibine yollandı ittifāk yolda giderken bir mülevvin ve yaruḳ taş eline girdi (23) anı alup Başra’ya toḡrı gitdi yaḳın varduḡı gibi yanınca bir hıdmet-kārı var idi anı önünce (24) gönderdi vara Başra ḥalkını kendünüñ geldüḡinden āḡāḥ eyleye cem‘ olup kendüye (25) istiḳāle ıkalar hıdmet-kār varup haber itdi ḥalk müte‘accib oldılar kim bilür ne mühim gelmiş (26) diyüp anı istiḳbāle çıkdılar anlara bulaşduḡı gibi ḥalīfenüñ tevḳī‘ini çıkardı cāmi‘e karşı (27) düştüm ki geldüm didi ḥalk bu ol ḳadar mühim degüldür ki pādīşāḥ tevḳī‘iyile gelene fermānına (28) muṭī‘dürler kātib beginden ol yolda bulduḡı cez‘ taşını çıkardı fermān bunuñ üzerine (29) dür ki ser-tā-ser cāmi‘ün ferīši bu taşdan döşene baña bunu numüne virdiler didi bu kez ḥalk (30) müteḥayyir olup bu ḳaçan olacaḳdur bu ḳadar cez‘ taşı ḳande bulunur ki dirler şehrlüye (31) bu bābda ‘azīm şaḳal itdi āhir mübālaḡa māl taḥşil idüp aña virdiler ki (32) ‘ādet üzere cāmi‘ler ferşine döşeni gelen taşdan döşemeḡe anlara icāzet alıvire (33) mālı aldı anlara varuñ her ne taşdan olursa döşeñ diyü icāzet virdi kātib

[362b] (1) virdükleri mālı develere yükledüp Bağdād’a geldi birgün ḥalīfe şikāra binmişdi ḥalīfenüñ reh-güzā (2) rı üzerinde bir yirde turdı mālı daḡı yüklenmiş idi yanında tururdu ḥalīfe gelüp gedüḡi (3) gibi yā emīrū’l-mü’minīn bu mālı kime teslim ideyin didi aḡurdu ḥalīfe ol māl nedür diyü şordı (4) baña ışmarladuḡıñuz maşlaḡatdan ḥāşıl oldu şü ḳadar biñ akedür didi ḥalīfe buña ne aşl hıdmet (5) ışmarladıñuz didi aşlda didiler ḥalīfe bir kimse bunuñ gibi hıdmetden ki ḥārmaḡıla gönderesiz bu ḳadar (6) nesne ḥāşıl ide ol her ne mertebe olursa mu‘azzam maşlaḡatlar ışmarlayıcaḳ adam olsa gerek bunu (7) ḳullanuñ diyü buyurdu ḳullandılar bu tarīḳ ile a‘māl-i pādīşāḥı āzāsına ḳavuşladı aḡvālī (8) muntaḡam tefriḳa āmālī mütelettim oldu **ḥikāyet** ‘Ali bin Şāliḥ ki aşırında küttāb ṭā’ifesinüñ fāzılından (9) idi ve şāḥib-i ‘izz ü cāḥ ve bār u bengāḥ idi kendüsi siyler evā’il-i aḡvālümde bir vāḳtde baña (10) nefr ü fāk bir mertebede müstevlī olmuş idi ki ehl ü ‘iyālimüñ nafaḳalarından ‘āciz idüm ma‘zül u mebzül (11) u maḡzün gezerdüm ma‘zülügüm zamānı uzadı be-ḡāyet muḳaṭṭar oldum żarūrī birgün şehir vāḳtinde ḳalḳdum (12) Aḡmed bin Ebū Ḥalīd-i Aḡvel ki vezīr-i aşr idi anuñ sarāyına toḡrıldum ki varam aña kendü ḥālümde bir miḳdār söyleyem (13) baña bir maşlaḡat

ışmarlaya anuñla bir pāre ferāğ-hātır hāşıl eyleyem saray apısına varıca grdüm apısı (14) aıldı kendüsi sarāy iinden ıdı nünce bir Őem getürdiler emİRü'l-mü'minİN yanına gider nünde (15) varup hıdmet itdüm beni görince araldı berk berk baña taaccüb gelür Őol kimsenüñ vazı ki bunuñ gibi (16) bİ-vakt zamānda ulularuñ apısına gelüp anlara zahmet virürler didi ben de bu baña aceb gelmez aceb bundadır ki (17) bu gice Őabāa degin bir pāre uyımaz anmadum bu endiŐede idüm ki Őabā nefsi-i azİZümi Őad-hezār hārluıla benüm gibi (18) bir āciz malūk apısına iletsem arz-ı hācet itsem didüm bunu bilürken ki bunuñ gibi hareketümüñ Őonı nedāmet (19) olup kiŐi cigeri malūka arz-ı itiyāc-ı itimāduñ āiri hırmāndur buña idām itdüm ammā itirā adamı (20) madure-i irtikāb itdürivirmiş Mevlā'ya ibādet vatinde malūkdur istiānına segürtdüm min-bad tevbe (21) olsun hāzret-i vezİre zamet vermeyem masüm olan rız ile anā at idem diyüp nünden döndüm (22) vardum evde müteayyir oturdum āleme tefekküre varup gözi ayb-serā perdesi apısına ıtdum ki perde-i (23) tadİR elinden ne zuhūr ider görem uŐluk vati geincee bu tefekkürde oldum nā-gāh grdüm bira (24) olanlarum segürdiŐüp geldiler vezİR apuda urur size muntazırdur buliŐma ister didiler ben de (25) tİZ alkup hıdmetine segürtdüm varup elin öpdüm hūrŐİd ile Őeer yıldızınun ne münāsebeti (26) var ki ol bunuñ menziline gele bu ne lufdur ki itdügin ben buña nice avz iderin didüm Őabā sizi (27) incitdüm idi rencİde-hātır olduñuz likin aŐlı bu idi ki ol vat beni emİRü'l-mü'minİN istemiŐ (28) bir vat ne mühim dūŐdi istedi diyü ivāyıla yitmiŐdüm nāgāh gözüm size uŐ oldu fikrüme (29) bu geldi ki siz bu hāde ayrı hıdmetle mamürsüz Őeer vatinde Hā Teālā'ya ā at ü ibādet emrin (30) odıñuz n'ıün malūk apısına següreyüsiz ben hıd müfterİ dimek hātıruma geldi ivāyıla Őöyledüm (31) ün emİRü'l-mü'minİN hıdmetine varup arz-ı azāyādan fāriğ oldum sen hātıruma dūŐdüñ yā emİRü' (32) l-mü'minİN Ali bin Őālİh odan mazūldür esbāb-ı maāŐında tamām müzāyāası vardur Őeerİ baña (33) geldi ben de hıdmetiñüze gideyorurdum afletle aña berk Őöyleyüp hātırıña oındum benden incindi

[363a] (1) didüm emİRü'l-mü'minİN hemİN sā at var hātırın Şor özr dile ki ulu kişide ve al-ı kifāyet ü (2) Őehāmet ehlidür diyü buyurdı ben de yā emİRü'l-mü'minİN ben aña ne yüzile varayın üyüz biñ ae (3) borcu var imiş tehİ-dest pāyınca varayum didüm üyüz biñ ae borcu hāzineden uruñ ve (4) yüz biñ ae hāluk virüñ esbābını düzetsün anuñ adına bir at yazuñ aña Mışr beglügin virüñ (5) diyü buyurdı ben cümlesin

müheyyā itdüm diyüp Mısr eyāleti berātını yazdurmış öñümde kodı Hakk Sübhānehu (6) ve Te‘ālā’ya şükr itdüm ki sa’y itmedin baña bunuñ gibi devlet ü ni‘met müyesser eyledihikāyet bu geöen hikāyetüñ (7) nazırindendür bu **hikāyet** ki küttāb t̄ā’ifesinüñ efzālinden ‘Abdu’llāh Hayrī ki bir pīr idi Benī Mervān’uñ (8) eyyām-ı devletinde ulu manşıblar te‘arrüf itmiş idi ammā hulefā-yı mesābesinüñ hilāfetleri zamānında çok müddet (9) ma‘zül-ı diger yürüyüp üç devletden hażiz-i zillite düşmiş idi āhir ‘ömrinde be-gāyet mülk-zede olmuş idi (10) hem pīr-i nā-tüvān hem fākīr-i bī-hān-mān idi gāyet ızırār ve nihāyet iktizārından bir aruk ata binmiş idi muttaşıl (11) vezīr dergāhına mülāzemet iderdi anı halife dīvānına iletüp getürürdi ferce bulduqça anı selāmlardı (12) ve hıdmet-kārları arasında yürüyüp her kanda ise vezīrile inüp binerdi vezīr Aħmed bin Ebū Hālid (13) idi ki be-gāyet nāzik-ṭabi‘at ve tiz-mizāc adam idi anuñ bu ṭarīkile mülāzemetinden hiö ḥaṭā itmezdi (14) belki andan ziyāde incinür anuñ yüzün görmek aña katī güö gelürdi birgün Aħmed bin Hālid’üñ bir huşuşda (15) ṭarılıp gönli incindi ki maħallde sirāyetdi çıkup süvār oldı bir yire giderdi gene her biri (16) ‘ādetince bütlerinüp vezīri selāmladı olduqda hātırında ṭarılıq var idi anı göricek dāhi ziyāde (17) ṭaraldı yazıcılardan birini çağırup var bu haberi di bir pīr kiři felek-zede kimsedür gün gelür (18) yüzün baña gösterür beni incidür benden ne umar eger beni bir işi üstine kosun dirse ol olmaz ‘ömri (19) bu mertebeye geldi n’iöün bir yerde oturup ‘ibādete meşgöl olmaz hiö kendüyi ‘abeş yire min-ba‘d (20) incitmesün eger benüm yanuma bir manşıb dursun beni bir iş üzerine kosun dirse ol olmaz şaħiħce (21) cevāb vir hemān bu gündən kesilsün gitsün didi ol yazıcı civān eydür ben bu sözi vezīrden (22) işitdüm baña var bunları saña didüğüm gibi bi-‘aynihi Şabrī’ye söyle didi Şabrī ulu kiři idi ben bu sözleri (23) aña ta‘bīr ile dimege utandum aña bunları demekde bu üslūbı fikr itdüm ki yanumdan üç biñ aqöe çıkardum (24) bir oğlanuñ eline virdüm getürdi kalkup toğrı Şabrī’nüñ öñüne geldüm beni göricek kalkdı ta‘zīm (25) ü tekrīm itdi ben de başladum vezīr size beni gönderdi bir ulu pīr kişidür her gün zaħmet çeküp baña (26) gelürler mülāzemet iderler ben anları göricek utanurın anlara münāsib manşıb ise yok hāliyā (27) maħlül olıcaq ben anlara haber iderin luṭf idüp artuq geledüm dimesünler bir miqđār haröluq gönderdiler (28) egeröi maħzūr u ma‘zūr tutsunlar didi diyüp aqöeyi öñünde kodum baña bu kaç aqöedür didi ben de üç (29) biñ aqöedür didüm bundan be-gāyet incindi vezīr bu işi niye iderin dilenci miyin andan şadaqa isteyem (30) ki beni böyle taħkīr ider üç biñ aqöe gönderür didi ben de andan bu sözi işidicek rencide- (31) hātır

oldum korkma bunu da ben saña kendü yanumdan getürdüm yoḥsa vezîrûñ gönderdügi peygāmı (32) işitseñ kışsa añlarduñ ben saña anları dimege utandum Şabrî utanma vezîr her ne didi ise baña di (33) bir ḥarfin eksük söyleme didi **vemā ‘ale’r-rasele ille’l-belāga’l-mubîn** ya‘nî ilçi olan ne ḥaber işmarladılar ise

[363b] (1) bi’t-tamām işitdürmek gerek didi ben de bu kerre vezîrûñ didüklerin bi’t-tamām söyledüm diñledi tamām itdükden soñra (2) anuñ sözini baña degdüdüñ gel imdi benüm de cevābum diñle didüklerüm aña degürivirdür ki Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā hîç kimseye (3) sebebsüz rızḳ virmez bu ‘ālem esbāb-ı ‘ālemdür şimdi ki ḥâlde perverd-gār-ı ‘ālem ba‘zı kimseleruñ ya‘nî bu vilāyet (4) ḥalkınuñ rızḳları kilidinüñ müfteḥâtı senüñ elüñe virmişdür ve senüñ irādenüñ anuñ ḳabza-i ḳudretinde (5) pes bizüm rızḳumuza senüñ ḳapuñdan ğayrıyı bilmezüz velikin bu ḳadar ma‘lūmdur ki eger Ḥaḳḳ Te‘ālā baña senüñ (6) sebabüñle rızḳ u devlet taḳdîr itdi ise sen murād idinmezsüñ de elbette ol baña senüñ elüñden (7) irişür ve eger taḳdîr itmediyse benüm saña incinmem yoḳ çün rızḳ kilidinüñ ma‘nāsını senüñ elüñde (8) baña senüñ ḳapuñı ḥāşılı için şālūḳ virdiler ben elbette her gün senüñ ḳapuña varurın (9) saña görinürin çün senden baña fā’ide yoḳ bārî her gün beni görmekle ancak bî-ḥuzūr ola didi (10) ben de vezîr ḳapusına gitdüm ki varam aña cevābın degürem gördüm bu ḥaberi benden evvel gelmiş vezîr dīvān-ḥānesinde (11) geldi anı gördi gene bî-ḥuzūr olup beni çağurdu saña didüklerüm dimedüñ mi gene gelmiş didi ben de didüm (12) ammā cevābını dīvānı şavduğuñuzdan soñra diyeyüm didüm dīvānı şavduḳdan soñra ḥuzūrına varup baña ne (13) didi ise bi’t-tamām söyledüm be-ġāyet ğāzaba gelüp ne idecegin bilmedi bu eṣnāda birgün ḥalîfe öñünde ḳazāya (14) ‘arz iderken ‘Abdu’llāh bin Debîr’uñ kışşasın ‘arz idüp aña himmet ü ‘ināyet-i recā eyledi yā emîrû’l-mü‘minîn Mısr (15) aḥvālî naḥl u müşevveşdür aña bir ‘āḳil kāfî kimse gerek ki gönderesin vara ihtilālîni oñada ve perîşānluğına (16) intizām vire emîrû’l-mü‘minîn ya kim olsa kimi fikr itdüñ didi vezîr ‘Abdu’llāh bin Zübeyr dise gerek idi (17) añlamağla ‘Abdu’llāh bin Cebrî didi ḥalîfe ol daḥı sağ mıdur ḳandedür didi vezîr yā emîrû’l-mü‘minîn ğalaṭ itdüm (18) ‘Abdu’llāh bin Zübeyr disem gerek idi didi ḥalîfe hele ‘Abdu’llāh bin Cebrî’nüñ ḥalî nedür didi vezîr sağ mıdur (19) ammā ol maşlahatuñ ehli degüldür didi ḥalîfe n’içün ahli degüldür ol vaḳt ki ben küçücük idüm baña ḥıdmet (20) iderdi ulu kişidür ‘azîm manşıblar ta‘arrif itmişdür benüm üzerümde ḥaḳḳ ḥıdmeti vardur didi vezîr (21) ala evlād-ı ‘Abbās’uñ düşmenlerindendür emîrû’l-mü‘minîn atası dedesi el-Mervān ḥilāfetle hezār

hıdmetler (22) itmişlerdür anlar zamānında ‘ālī mertebelere irmişlerdür bunu da biz terbiyyet itseyüz ne var eski emekdārdur (23) didi vezīr çok zamāndur āvāre vü bī-kār gezer esbāb u tecemmülātı bu kadar aña niçe terbiyyet ider ilerü çekemez (24) didi hālīfe en‘ām u ihsān iderin tecemmülātı rüz ammā sen anuñ hakkında bugün muttaşıl çalışduğūñ (25) aşl nedür diyü kendü başına and virdi sebep nedür ki sen anı sevmezsin didi vezīr de aña kendünūñ gönder (26) dügi haberleri ve ol kendüye gönderdügi haberi bī-kušur hālīfeye emirü’l-mü’minin Me’mün ziyāde (27) hūb cevāb virmiş hāqīkat hāl anuñ didügidür Mısr beglugin aña virdüm ve hāzīneden (28) akçe dahı virün berātı yazılsun tecemmülātın görsün eger berātıdır eger sâ’ir en‘ām itdügi nesnelerdür sen (29) aña bi’z-zāt ilet andan ‘özl dile diyü buyurdu vezīr didügi gibi itdi şıdık-ı niyyeti berekātında (30) Hāqk Te‘ālā anı vezīre muhe mulā anı vezīrtındkāşıdı ahsen-i vechle hāşıl itdi **hikāyet** Ahmed bin Hālīd (31) eydür atamdan şöyle işitdüm ki oğlanluğumuz zamānında ben ve Ebū ‘Abdu’llāh ve Ebū Eyyüb üçimiz bir mektebde (32) okıdık üç kardaş gibi dā’im bir yerde otururduk üçimizden Ebū ‘Abdu’llāh Zübeyr’uñ idi birgün ikimiz (33) aña sen de kâbiliyyet bizden artıkdur muqarrer sen bizden öñdin tizcek vezāret derecesin bulursın

[364a] (1) ‘ahd eyle ki ol vaqt bizi unutmayasın hıdmetümüzü gözleyesin didüñ ol da eger fāl itdüğünüz rāst gele ben vezīr (2) olam İbni Hālīd’i kendü yirüme nā’ib-i vezīr idinem ve Ebū Eyyüb’a her ne manşıbı isterse aña taqriz ideyüm didi (3) Ebī Eyyüb da baña Mısr beglugin alıvir şol şartla ki yedi yıl elümden almayasın ve baña hesāb u kitāb zahmeti (4) virmeyesin didi ol da hoş didi üçimiz mābeyninde bu kavlı ü qarār oldı bir müddet geçdi ittifaq Bağdād’da (5) bir kaht-ı ‘azim oldı Sa’lebe bin Qays’uñ vezīri Şālih bin ‘Ali’nūñ Bağdād’da meşālihi görmekten nā’ibi idi e’imme-i (6) şālihāya emr itdi istiskāya çıkdılar Hāqk Te‘ālā’dan yağmūr istediler du‘āları müstecāb olup (7) vāfir yağmūr yağdı memleket ucuzluk oldı Sa’lebe kātibin çağurdu Şālih bin ‘Ali’ye bir mektüb yaz diyü ma’nāyı (8) içinde derc eyle didi kātib de yazup getürdü Sa’lebe beğenmedi bundan ğayrı kimse yok mıdur bundan eyüce (9) bir nāme yaza didi Ebū ‘Abdu’llāh’ı şalıvirdiler egerçi henüz gençdür ve illā naql u ma‘rifet ile ārāstedür hezār (10) pīrlere gerekdür ki aña öykine didiler çağırūñ gelsün didi Ebū ‘Abdu’llāh’ı çağurdılar gel beri buyurdu (11) didügi gibi bir mektüb yazdı şöyle ki Sa’lebe vesā’ir görün aña āferin eylediler nāme Şālih bin ‘Ali’ye iricek (12) bu mektüb ne mergüb-ı mektüb olur ki her sözi yirlü yirinde yazan kātib içinde hūsn-i belāğāt-ı eş‘ār eylemiş

(13) didi Sa‘leb’e temyîz-i mişâl itdiler bir genç oğlandur inşâ bre pehlivândur bir mektûb anuñ inşâsıdur didiler (14) fi‘l-hâl buyurdı Sa‘lebe’ye bir mişâl yazıldı bu cānibe gönderdüğüñ nāme-i mizān Ebū ‘Abdu’llāh göre ki (15) tîz bu cānibe gönderesin dinildi mişâl varıcağ Sa‘lebe Ebū ‘Abdu’llāh’ı Şālih bin ‘Ali yanına gönderdi (16) geldiği gibi anı kātibü’l-hāş idindi hergün kendüden emîrû’l-mü’minîn Mansûr’a ‘arz olıcağ (17) huşûşlarda mu‘allağ olan ‘arz-ı dāstānları bu yazar oldu Mansûr halife bundan evvel Şālih’den (18) gelen ‘arz-ı dāstānları perîşān ve bî-intizām idi şimdi gelenler be-gāyet intizām-ı belāğāt üzeredür (19) bunları iden kimdür buyurdı bir hünermend oğlan koydı şimdi yazıcısı oldur didiler (20) bir mişâl emr eyledi ki ‘Abdu’llāh’ı huzûrına getürdiler geldiği gibi anuñ fażl u hüneri ve cemāl-i kemālın (21) görüp oğlı yanına kātib eyledi āhir ki hilāfet neveti emîrû’l-mü’minîn Mehdî’ye irişdi ‘Abdu’llāh’ı (22) vezîr idindi ve mezkûr Ebū Eyyûb ‘ahd-i sâbıkı üzere Mışr beglüğün takrîz eyledi ve atam Ebū (23) Hâlid’i kendü vezâreti beyânında evzânı itdi sağ olduklarıncā ikisi bu iki hıdmetden gidermedi (24) tā mektebde iken ikisine dāhi itdüğü ‘ahde vefâ eyledi niteki dimişlerdür beyt oldu dünyâ turalı (25) resm-i kadîm ider elbette vefâ ‘ahde kerîm **hikâyet** getürmişlerdür ki İbrâhîm bin ‘Abbās’uñ bir kātibi (26) var idi aña emr itdi kendü ammâ dînden ba‘zına bir mektûb yazıcağ kātibde yazup getürdi meger (27) mektûbuñ târihin yazmağa unıtmış idi İbrâhîm mektûbı okıyıcak gördi târihi yok kātibe incinüp (28) itdi târihsüz mektûb bir ‘âlem gibidür ki kimse anı bilmeye gâh iki kişinüñ arasında bir ‘özl sebķāt ider (29) mektûb ne vaqt yazıldığüñ bilmeyicek anlara ‘ilm hâşıl olmaz niçe garez fevt olur didi kātib eytdi bi-hāmdı’llāh (30) bir sehvüñ sebebiyle hudāvendüñ ta‘lîmiyile bu kadar fā’ideye itlâ‘ itdüm ki niçe kātiblere sermāye-i ma‘rifet (31) olsa olur didi **hikâyet** getürmişlerdür ki Süleymān bin Vehb Emîrû’l-mü’minîn Mu‘taşım’uñ (32) kātibi iken Aḥmed bin ‘Ammār ile olurdu ki Mu‘taşım’uñ ‘arızı idi ve ‘arız diyü ol zamānda bir ‘ālî manşib (33) olurdu anı taşarruf idine dirlerdi ki halîfelerüñ azādlu kullarından olan beglerüñ adları yazılan

[364b] (1) defterüñ ki ol yazardı elķāblarında ‘âdet bu idi ki meşelâ fülān mevalî-i emîrû’l-mü’minîn diyü yazarlardı (2) hāsı emîrû’l-mü’minînüñ ki azādusı dimek olur meger Mu‘taşım’uñ İķāḥ adlı bir kullı var idi (3) dāhi anı āzād itmemiş idi ammâ be-gāyet ‘azîmü’s-şān mu‘teber beglerinden idi emîr hācibi idi ki ol (4) zamānda kâpularında olan ağalar begler içinde andan ulu kimse olmazdı ittifāk mezkûr Aḥmed bin (5) ‘Ammār ‘arızlık hıdmetin idüp Mu‘taşım’uñ azādlikulları defterin yazarken

emîr hâcibi bu ebkâmuñ (6) adına gelicek nice yazacağın bilemeyüp anuñiçün ki eger ‘âdet üzere ibkaç toli emîrû’l-mü’mindür ki (7) râst gelmez zîrâ azâdlu degüldür eger azâdsız kul diyü yazarsa ulu kişi idi andan hiçâb (8) iderdi pes bunuñ adın yazmağda te’emmüle vardı âhîr Süleymân bin Vehb’e danışdı ol dâhî Mu‘taşım-ı (9) mevâlî-i İkâh diyü yazdı ki ‘Arab dilinde mevâlî azâdlu kula dinildiği gibi kuluñ efendisine dâhî (10) dirler bu taqdîrce ma‘nâ İkâh ki Mu‘taşım anuñ efendisidür dimekdür çün defteri hâlifeye virdiler (11) mütâlâ‘a idüp okurken İkâh’uñ adına gelicek bu tarîkle yazıldığın göricek kâtibüñ ğarezin (12) añlayup bunu kim böyle yazdı didi Süleymân bin Vehb didiler hemân bu kâtib sebep oldı ki anı (13) Mu‘taşım terbiyyet itmege başladı ilerü çekdi âhîr az geçmedin vezîr idindi **hikâyet** Sultân Hüsrev Şâh ki (14) be-ğâyet şâhib-i firkat ü intibâh ve ‘âlî-şâh u ehl-i pâdişâh-ı dil-gâh idi andan naql olur ki anuñ zamân-ı (15) saltanatında Duhûr şehrinde bir pîr ulu zâhid kişi var idi bir medrese evfâkınuñ mütevellîsi idi anuñ oğlı (16) irişdi be-ğâyet eh-i isrâf-ı hâramdan kaçmaz müzbin humâr-ı bed-baht koydı böyle olduğı pâdişahuñ ma‘lûmı (17) olmış idi ittifâk atası vefât itdi oğlı pâdişâha bir kıssa kâğıdı yazup şundı içinde (18) atamuñ tevliyyetini baña ‘inâyet idüñ didi kâğıdı yazan meger anuñ’çün merd-i müsteħakk lafzına irdüginleyin (19) bıçağın çıkarup müsteħakk lafzınuñ başını kazıdı ve kâf yirine lâm itdi lafz merd-i müsteħill oldı (20) ya‘nî mübâhî demek ma‘nâsına ve kâğıdı yine şunana virdiler üzerine tevķî‘ itdi atasınuñ yirin kendüye virdi (21) şandı gördiler tevķî‘i yok niçe vakt nazardan soñra müseccel lafzın görüp añladılar ki ne cevâb virdi (22) fuzalâ vü belâğâ-yı ‘aşrînüñ ma‘lûmları olup luţf-ı tab‘ u rây üzerine âferîn eylediler **hikâyet** getürmişlerdür ki (23) Sultân Aten zamânında pâdişâh-ı ‘âlî-câh idi meger anuñ bir çavuşı var idi adına Aħmed-i Zevzenî firler idi (24) ittifâk Ebû ‘Abdu’llâh nâm bir begile çekişdi birbirleriyle döğüşdiler nâ-gâh döğüşürken Aħmed-i Zevzenî begi yatırup (25) hâşâ hayalarını kavradı çekdi bir hayasını kopardı Sultân Aten bunu ‘arz itdiler çavuşuñ (26) katından diñlesünler diyü mişâl yazılmağa fermân itdi ammâ buña ne tarîkile mişâl yazılır kâtibleri tamâm imtiħân (27) idecek maħall olmağın kâtibi Reşîdü’d-dîn Vatvât ki müşâhid-i kitâb-ı ‘alemdendür imtiħân itmek murâd idinüp (28) emr itdi bu kazıyyeye mişâl ol yaza ol dağı bu vechle mişâl yaza di ki tercemesi budur **Hakk Te‘âlâ celle ve (29) ‘alâ bihi ve teħaddeset esmâine** kemâl-i hikmet ü maħz-ı kudret ve kabz-ı rahmetinden her nesneyi ki anda şalâh-ı ‘âlem (30) ü beķâ-yı benî âdem vardur âfât-ı du‘â hâkdan saklayup tutmak arada eylemişdür meşelâ hurmanuñ

(31) etinüñ bunca helâvet ü lezzet ü leţâfeti var iken anı hurmanuñ taşrasında koyup çekirdeginüñ (32) bezek gibi huşûnet ü şalâbeti var iken anı içerüsinden yaratmışdur anuñ'çün ki hurmanuñ çekirdeginüñ (33) hıfzı etinüñ hıfzından mahmür zirâ hurma ağacı şun'ınuñ beķāsına çekirdek sebebdür eti sebep degüldür

[365a] (1) ulu ulu nahller bir çekirdekden hâşıl olur çekirdeksüz yüz biñ hurma etin diksek bir tal dâhi (2) hâşıl olmaz çün 'âkil-i kâmil envâ' i kâtibânuñ her birine dîde-i i'tibâr ile baksa Hakk Te'âlâ elinüñ deķâyık-ı (3) hikmet ü haķâyık-ı kudretinden te'emmül eylese her birinde hezâr ser ü hikmet bî-şimâr luţ u rahmete başmaz (4) olur **sübhâna'llâhu mâ-etemmü ni'metehu** ya'nî tenzîh iderin teķâyazâdan Allâhu Te'âlâ'yı ki ni'metin ne 'aceb tamâm itmişdür (5) ve **e'ammeu hikmetehu** ya'nî dağı hikmetini ne 'aceb 'âm itmişdür ki her nesnede müşâhiddür ve bu zıkr andan mekr kabîlindendür (6) benî âdem içinde anlaruñ hâli Hudâ-yı 'azze ve celle nev'i insânuñ beķāsını töhmet idenlerde ķomışdur tevellüd-i menâzil (7) anlar sebebiyledür eger ol töhmete bâ' iş 'afva bir âfet irişse anuñ şâçınuñ vücüdından 'ademinüñ farkı (8) olmaz naķd-i vücüdî bî-cüd-ı bî-süd olur anuñ'çün ibtidâ Kureys'den Hakk Sübhânehu ve Te'âlâ Hazret-i (9) Âdem'de huşsa 'uzvını dağı be-ğâyet maħfuz tutup kat kat dirilere şatmışdur ve tamarlar ipleriyile (10) berk bağlamışdur vireyin beden-i tenâsübden cümleden haşin yirde itmişdür ki üzerinde şikemden yine kubbeyi (11) üstüvâr altında vâki' olup iki yanından iki uyulukları aña iki dîvâr-ı nâm-dâr ile perde itmişdür (12) ve önünde 'aşb-i âlet aña âşikâr idecek 'aşâ ve odundan iki koyarak yanları aña hîzacak iki tağ (13) gibi düşmüşdür bu cümleñ arasında kendüyi şovukda şuşa ider gibi şaklamış ve hadde-i kandîl gibi (14) aşmışdur âfet ü âhet irmekden emîn ola **fe-tebârekâ'llâhu aħsenü'l-hâlıkîn** bu muķaddemânuñ başından (15) 'arz budur ki hâliyâ bizüm sem'-i şerîfümüze şöyle hayr u aşl oldu ki Aħmed-i Zevzenî nâm **tâbe'llâhu 'aleyh** ki ma'rûf-ı (16) şerîrlerden ve fişk-ı fücür ile meşhûr olan bed-baħtlardandır çekişmek ve dögüşmek arasında kalan (17) emîrüñ mâde-i tevâ'd-denâsil olan 'afvına noķşân irişdürmiş bu mişâl yazılmağa anuñ'çün fermânum (18) şâdır oldu ki Aħmed-i Zevzenî'yi tutasız 'alâ mele'i'n-nâs muķteżâ-yı şer' üzere kışâş siyâsetin (19) yerine getüresiz anuñ da hayâsın çıkarasız kat'-ı tevellüd ü tenâsülde kendü de anuñla müşterek ola te'sîr-i (20) nâs bundan 'ibret alup min-ba'd kimse kimseye bunuñ gibi iş itmege ikdâm itmeye dirler ki Sultân (21) Aten bu mişâli okıyıcak kâtib Reşîdü'd-dîn Vaţvaţ'a âferîn idüp bu hüneri muķâbelesinde aña bir köy (22) bağşladı ki yılda beş yüz altun hâşıl olurdu **hikâyet**

getürmişlerdür ki çün Reşidü' (23) d-dîn Vaṭvaṭ'uñ 'ālem içinde āvāze-i faşlı şāyi' oldı ve nazm u neşrimüz şağında belāgat u mahāreti (24) söylendi ihbār-ı faşlı Sultān Sencer kulağına degdi Sultān Aten yanında şol aşl bir kātib (25) var didiler bir mişāl yazdılar anı Sultān Aten'den işitdi ki Sultān Sencer idi ulu pādīşāh idi (26) ol dāhı Reşidü'd-dīn Vaṭvaṭ'ı Sultān Sencer hıdmetine gönderdi gelüp Sultān Sencer (27) medhinde kaşīdeler didi ol kaşīdeleruñ cümlesinden der-i tehniyye-i 'abd içün didügi (28) kaşīde-i belīg ki anuñ maṭla' ı budur

Beyt: Yā ḥalliyye'l-bāli ḳad belbelte bi'l-belbāli bāl

Bi'n-nevā zelzeletni (29) ve'l-'aḳlu fi'l-zilzāli zāl

Yā raşīḳa'l-ḳaddi ḳad fevvesete ḳaddi fe'staḳīm

Bi'l-hevā ve efrağa faḳlebī şağılı' (30) l-iştigālū ḡāl

ve bu üslüb üzere kavāfisi taḥnisāt-ı muṭarrafe ile meşhūn kavāfi-i muḥtelife (31) üzerine binmiş birkaç kıt'a-yı ebyāt pesen-dīde-yi cāmi' dūr sāmī' ine şevḳ u tarab virür bārī (32) Sultān Sencer dāhi anı terbiyyet murād idinüp Sultān Aten yanında dirlügi ne imiş görüñ didi (33) gördiler iki ol ḳadar dirlük itdiler küttāb-ı dīvānī arasında aña cā-yı 'ālī ta' yin eylediler

[365b] (1) anuñ ḫaḳında niçe 'ināyetler eyledi birgün yine aña bir kaşīde-i medh-i ḡurra idüp öñinde oḳıdı Sultān Sencer (2) murādı nedür şoruñ görüñ her ne isterse virüñ didi şordılar murādum budur ki baña icāzet vireler (3) yine Sultān Aten yanına gidem maḫdūm-ı ḳadīmümdür 'ömrüm anuñ hıdmetinde geçürdüm didi andan ma'ārifet güç (4) geldi ve hem bu āsitāna ḡāyetle ḡālīdür bunda hıdmete istihāḳum yoḳdur kendümi buña lāyık görimezem bir ādemī (5) bendeyin didi sultāna murādını 'arz itdiler nola var saña icāzet virdüm didi gitmek yarağında oldı (6) dostlarından bir tā'ife 'ayb itdüñ bunuñ gibi 'aẓimü's-şān sultān saña bunca raḡbet gösterüp niçe (7) ri'āyet itdi bunuñ hıdmetin bıraḡup dāhi Sultān Aten bunuñ ḳullarından bir ḳulı meşābesinde (8) iken ne didüñ böyle itdüñ didiler reşid eger bunda māl u mināl dirülmek çoḡ ise ben anuñ yanında olduḡum (9) gibi ḡayrı yanında rāḫat olımañ anda bulduḡum ḫuzūr-ı ḳalbi ḡayrı yirde bulımañ Sultān Aten'üñ (10) letā'if-i kelimātından biri budur ki benümle anuñ arasında cārī oldı bir gice anuñ hıdmetinde oturup 'ayş (11) u nüş iderdüñ

meclislerinden kalkup gitmek istedüm baña Reşîdü'd-dîn kanda gidersin diyü buyurdu (12) ben de pâdişâhum varayın gül ü sâgar getüreyin didüm yok gitme otur sen bize gül ü sâgarsın diyü buyurdu çün (13) şâ'iri-i sâgar nokhtalu harf nokhtasuz nokhtasuz harfin nokhtalu ya' nî taşhîfle sâgar olduğına işâret buyurdu bir pâdişâh ki (14) ki sözi bu yüzden ola ben her ne dirsem ol bile ve ben bilmedüğümü saña ögredeyin anuñ gibi pâdişâhuñ hıdmetin (15) bunuñ dünyâya berâber tutarın didi Sultân Aten'üñ hıdmetine geldügi gibi şordı Sultân Sencer aña (16) her ne dirlük ta'yîn itse kendü dâanı ta'yîn itdi anuñ vefâ-dârluğına ve hâkk-ı nân gözleyüp (17) kendü hıdmetin terk itmedüğine hazz idüp aña 'ulüvv-i 'inâyetler itdi (18) 'Ali bin Heysen-i Sa' bî ki vezîr Fazl bin Rebî'üñ kâtibi birgün Fazl dîvâna gelüp oturdu (19) 'Ali bin Heysen geç geldi kitâbete müte'allık ba'zı maşlahat düşdi anda bulunmadı geldügi gibi Fazl (20) incindi n' için hıdmetünde takşîr idersin diü sögüp melâmet itdi 'Ali bin Heysen yirinden kalkup (21) 'Arabî elfâz ile bu beytleri okıyup ve yanından kodı gitdi

Beyt: *fe' ilātün / mefâ 'ilün / fe' ilün*

Rāyegān buldı çünki Fazl beni

(22) Gider isem de gam yimez benden

Neyi kim rāyegān bulasın sen

Yine ol rāyegān gider senden

hikāyet (23) 'Abdu'llāh bin Süvār eydür Yahyā bin Hālid-i Bermekî'nüñ kâtibi idüm birgün beni çağurdı vardum baña önüme (24) otur oğlum Fazl bir mektüb yaz didi ben de devātum hāzır degül didüm Fazl devātsuz kâğıdsuz kâtib (25) hadimsüz emîr gibidür emîr olan hadem ü haşemsüz ganimete irmedügi gibi debîr olan dāhi bî-devāt (26) kadr ü kıymet bulmaz benüm hıdmetümde geldükçe devāt u kalemsüz gelme eger temāşâya gelürseñ bir dahidür didi (27) ve devāt u kalem istedi getürdiler önüne oturdum didügi gibi mektüb yaza başladum ve vaz'ından (28) tıydum baña itdüğinden beni incitdi sandı hele mektübı yazdum elümden aldı okıdı diledi ki benüm (29) hātırım ele ala baña hiç 'Abdu'llāh borcuñ var mıdur didi ben de vardur didüm kaç akçe borcuñ (30) vardur didi üç yüz biñ akçe didüm oğlana yazduğum nāmenüñ kenārına kendü hatıyyla bu beyti (31) yazdı

Beyt: Ve küllüküm kad lâne şeb'ân li-bařanehũ

Ve şeb'âl-ganiyyi levmũn izâ câ'e şahibuhũ

hâşılı cümleñüz karnını (32) toyurdu yinideñ karnı toyduğı yoldaşı aç olsa melâmetlũkdür dimekdür bu beyti yazdukdan (33) sonra oğul belki 'Abdu'llâh'ũñ üç yüz biñ akçe borcu vardur nâmeyi okıduğũñ sâ'at dâhi

[366a] (1) elũnden yire komadın benũm başum için ol miqdâr akçeyi baña gönder borcın öde diyũ buyurdu böyle (2) yazdı gördüm az geçmedin Fażl baña üç yüz biñ akçe göndermiş getürdiler Yaħyâ'nuñ hulķ u kerimi (3) bu mertebede idi raħmetu'llâhu 'aleyh **hikâyet** eyyâm-ı mülük-ı zeminden Mülük-i Pişin zamânında ittifâķ (4) bir debir ile bir emir arasında oturup turmakta nizâ' oldu emir debire ben senũ elũnden oturmazın (5) anũñ çün ki pâdişahũñ ihtiyâcı senden baña artuķdur memleketi kılıçla fetħ iderler nâmeyile degül (6) didi ve biri bizũm begler üzerine dört ciheden hâcâtumuz vardur didi ikisinũñ nizâ'ı ve birbirine degül (7) pâdişah kulağına degdi ikisin dâhi õñüne getürdi ol kâtime kılıç tutanlar kalem tutanlar niçedür (8) kâtibler üstdür didi pâdişah eytdi kılıç tutanlar üstdür ki kâtibler beglerũñ hıdmet-kârlarıdur didi (9) sen ne delille kâtibleri terciħ idersin kâtib du'â idüp evvel bunuñla terciħ iderin ki kılıcuñ düşmen (10) def'inden fâ'idesi vardur ammâ dostlar istimâlınden fâ'idesi yokdur kalem hem dostluğa berâber hem düşmanluğa (11) ikinci bu ki erbâb-ı sayfdan niçe begler ni' metiyile perverde oldukları veli-i ni' metleri olan pâdişahlara (12) 'âşî olmışlardır üzerlerine ħurũc itmişlerdür aşlâ aşhâb-ı kalemden bunuñ gibi hareket şadır olmamışdur (13) ma'lũm oldu ki kalem ehli vefâ-dâr kılıç ehli cefâ-kâr imiş kalemden üçüncü ħaslet budur ki kalem ħazîne (14) mişâl ile tolidur kılıç-ı ħarc ile bu mişâldür mâl cem' olmayınca ħarc olunmaz ma'lũm kılıç kaleme muħtâc (15) imiş beher-ħâl hâşıl olan nesne ħarc olandan mu' teberdür dördüncü bu ki kılıç cenk itmek (16) bilür ammâ tedbir bilmez kuvveti var ammâ rây u tedbire kâdir degül pâdişahlarũñ 'adũların kaħr itmekte (17) mücerred kuvvet ü şevket-i sipâh râysuz fâ'ide eylemez ammâ rây ile sipâh-ı ser-asker ħaşma zafer kaplılardır didi (18) pâdişah debirden bu sözleri işidicek begendi aña ħil'at virdi ve begũñ göñlini hoş (19) eyledi aşhâb-ı nazm u pirden niçe üstâd-ı mâhir tiğ ü kalem münâfıklara sen de leřâ'if-i tesbihât (20) u temsîlât ile çok resâ'il taşnif eylemişlerdür egerçi ben ol bâbda tevaffuķ itmiş idũm ammâ çün (21) münâsebet düşdi takrîble bir miqdâr kelimât eyledüm **hikâyet** fırķa-yı 'ulemâ vü

hükemā **ed-dīnū ve'l-mülk-i** (22) **tev'amān** ya' nī dīn ile saltanat ikizlerdür debīrler bunuñ mişālī tīğle kalem ikizlerdür dimege çıkar zīrā (23) dīn kaleme saltanat tīge işāretdür bu ikisi tev'amān olmağūñ ma'nāsı budur ki memleketūñ kıyām u qarārı (24) tīğ hareket itdürmekle olduğı gibi fitne vü fesāduñ dāhi sükūnı kalemī hareket itdürmekledür kalem (25) vālī-i mülk-i şerī'at elinde dār-ı 'aşāyı 'imāret ider tīği olmayan ekālīm-i zemīn elinden dār-ı dünyā (26) dirler ki bir vaqtde tīğ ile kalem arasında mücādele oldı ikisi çekişdiler birbirleriyle mübāheşe vü münāzara (27) itdiler me'āl diliyile degül belki hāl u me'āl diliyile evvelā kalem tīge ey iki yüzlü hun-h'ār ey ağzı (28) zehrlü mār dil-i āzād ve ey yeşil tonlu mürāyī ve erzen-i pūş ve ey uzun boylu kerrden aħmak (29) sen kim olasın kim benüm neşāt-ı kabrūme başmak hayālī idesin ve benümle yaramazlık kuşūrın hātıra (30) getüresin ki benüm haqqumda māluñ mülk-i lā-mekān ve kābil-i kavlı-i bī-ziyān te'ālā'llāhu şānuhu kase idüp (31) **nūn ve'l-kalemi vemā yesturūn**¹¹⁸ ya' nī kalem haqqıyıçün diyü buyurur didi tīğ dağı eytdi ey toprak (32) yimekten beñzi şararmış ve ey sevdā-yı bī-mizāclükden çok söylegin la'li kızarmış ve ey bir başlı rūhı (33) yok iki dillü kalbi yok ayaksuz çün bu rücūcı ve karnı yok tok olmaz çok yiyicisin baña

[366b] (1) kanda begenseñ gerek ki benüm haqqumda sultān-ı hurde-serā Muştafā **ennebiyyun es-sayfu** diyü buyurur ya' nī ben tīğ (2) ile ba's olınmış peygamberin diyüp benümle kahr ider didi kalem eytdi ben varurın harfler terkibinden düzeler (3) ruzī ben ve Yūnus'ın ki kalem-dārdan balık karnında yaturken ve Zekeriyā ki Düsteri'yile iki içerler didi ben bir (4) adamın ki yalın ayak Hindūstān'dan gelürin ve Ya' kūb'ın ki kan ağlamakdan gözlerüm ağardı ve Yūsuf'ın ki (5) Tīn cāhına düşdüm didi kalem eytdi ben tīğın ki kalem kestüvānına girüp kara kanı akıdurın tīğ eytdi (6) ben kalemin ki kını kalem-dānından çıkarurın muhāliflerinūñ ebedānī fikri üzerine taşvīr-i helāk yazarın didi (7) kalem eytdi ben ol şādī-i şehir ki içümde ak fanīlam ve başumda kara duħānum var didi tīğ ben bir yaluñlanmış (8) şu' leyin yüzümde turre-i cihān-sūzum ve başumda zebān-ı ser-endāzum var didi kalem ben ol vüzerā-yı şāhib- (9) rāy-ı cihānuñ barmakları kudretle 'ilm ü engüşt-nümā-yı 'ālemin didi tīğ ben hażret-i şehzāde-i civān-baht-ı āsmān- (10) taht ve şī'r ü dilir ü kīr ü dār bebr-i hizebr-i kār-zār Sultān Bāyezīd ki dest-i cihān-girinde burc-ı esedden āfītāb-ı (11) 'ālem-tāb gibi iltihāb itsem heft-i ekālīmī mülk-i zemīni bir anda teşhīr idüp şark u garb-ı 'ālemi şāhib-kırān-ı (12) iqbālīne teslim

¹¹⁸el-Kalem, 68/1.

iderin didi ve bunuñla sözi kesdi kalem dañı ben dāhi şehzāde-i cihān ḥāzretlerinüñ (13) zamān-ı zevk-ı sürürında nedīm-i ḥāşıdur müşāhib-i hem-rāz-ı ğamdın sen āşikārede ben ḥod sırdaşın diyüp (14) ol dāhi kelimātda tamā itdi şehzāde-i cihān bunlaruñ kelimātın pesend idüp kalemı devāt içine koyup (15) şağum yanına ve kılıcı dāhi kınına koyup şol yanına koyup barışdurdı ile ateşüñ mizācı üleşdürdi (16)

Beit: fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Āfitāb ile 'utārid yā Rabb oldukça bedīd

Sābit oldukça cihān mülkinde tīg ile kalem

Ḥāme-i nāmın (17) bülend it ḥāzret-i şehzādenüñ

Tīg-i ikbālını şakla her belādan itme ḥam

Dostlarla bezm için düşmenler ile rezm (18) için

Şağ elinde tīg olsun şol elinde cām-ı Cem

Cāmi'ü'l-Ḥikāyāt kitābınuñ kısıp-ı evvelinde (19) on toquzıncı bāb ki nedīmlerüñ leṭā'if-i ḥikāyātı beyānındadır (20) āğāh ol aşlda nedīm diyü şarāb müşāhibine dirler luğaten iştikāf-ı münādemettendür ki müdāmeneden menkūldür (21) müdām-ı luğatda şarāba dirler pes müdāmenüñ ma' nāsı şarāb içmek dimek olur ve 'Arab luğatında (22) kelimāt içinde her vaqt taqdīm ü te'ḥir idüp kalbi mekān idindürmek çokdur meşelā medḥ-i lafzı (23) gibi ki hamdüñ maqlübīdür dirler rind-mān dāhi kadīm ma' nāsınadır şoñradan nedīm de nermāndan muṭlaqā (24) müşāhib beķāsına isti' māl olındı gerek şarāb müşāhibi olsun gerek ğayrı **getürmişlerdür ki** (25) pādişāhān-ı nām-dār ve selāṭin-i bozorg-vār-ı rūzgāruñ mecālisine ḥüsn viren umürdan biri de budur ki (26) 'ādet-i mülük-ı māziyye bu idi anlarla muvāneset ü müşāhebet için nedīmler olana lāzımdur ki laṭif-tab' (27) ḥoş muḥāvere vü şaḥiḥ i' tikād u şekl ü şemā'ili ḥübī merğüb kimse ola ki 'işret vaqıterinde (28) ḥalvet meclislerinde anlaruñ laṭif muḥāvereleri ve şerīf münāzaralarıyla āyine-i dillerinden ığvā vü serd (29) endişeler başını gidere ve laṭif nükteler söylemekle nesneleri virün ğülşen gibi şād u şen ola niteki (30) **izā teemmerü's-sultān** āyine-i cihān-nümā-yı kalblerinde şuver-i ḥalk-ı 'ālem aḥsen ü vech üzere mün' akis ola (31) **izā teemmerü's-sultān teemmerü'd-devrān** ya' nī kaçan sultān mesrūr

ve hātırı ma‘mūr olsa zamān (32) ma‘mūr olur didükleri aña işāretdür **hikāyet** getürmişlerdür ki pādişāhlara muşāhib olanlara (33) gerekdür ki dili ve sözi pāk ola cāmesi laţif ve giyinüp kuşanması laţif tab‘ ı zarīf ola

[367a] (1) ve ezberinde çok kışşalar tārīhler bād-rāstī ola Qur‘ān ma‘nālarından ve ehādiş-i daķıķalarından dāhi (2) haber-dār ola ve kendü kendüden laţif ma‘nalar ihtirā‘ına kādır olup nazm u nesr maḥalline münāsib (3) sözler düşürmekde māhir ola nedür şetranc oyunundan ve bunlara müte‘allık mansūbelerden ve ‘ilm-i mūsıķīden (4) ve perdeler āvāzeler aḥvālinden dāhi haber-dār ola dirler ki pādişāhlaruñ muşāhibleri evāilde bu üslūb (5) kimseler olurlar velī şimdi ki zamānda evāc-ı faşl güşāde vü sirāc hüner-i fesāda yüz tutmağın ābīde (6) daşı oynadılup āyīne-i faşl u hüner tutdı laţif tab‘ - ı medārisi mūnderis ve cāhil ü ‘ālim arası mülebbesi (7) oldu niteki Dihkān ‘Ali Şatrencī bu bābda Pārsī bir şi‘r dimiş tercemesi budur

Beyt: mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

Evā’ilde nedīm (8) ādābı yekser

Hüner göstermek idi sözde ekser

Kelām-ı nazm u nesr-i āb-dārī

İderlerdi mecālis (9) içre cārī

Qılurlardı leţā’if-nükteler yād

Olurdu işiden maḥzūn u dil-şād

Nedāmet oldu (10) şimdi hīle qurmak

Siñüp yanındağıya sille urmak

pes bu bābda kudemānuñ hikāyetleri taḥrīr olunup (11) laţif rivāyetleri taḥrīr ü taqdir olınsa gerekdür bi-‘avni’llāhi te‘ālā ve tevfi ķihī **hikāyet** dirler ki çün Cezīme bin Mālik (12) kādīnde gelen ‘Arab pādişāhlarındanur ‘Irāk ve Şām memleketlerin fetḥ idüp kendünüñ idindi eṭrāfda (13) olan ‘Arab kabā’ili aña iķbāl itdiler gövdesi alaca idi baraş marazına mübtelā idi anuñ’çün aña Cezīmetü’ (14) l-ebreş ve Vizāḥ dāhi dirlerdi ‘ālemdede evvel mancınıķ peydā iden ve baldan mumın ayırup bal mumı dōken (15)

ibtidā bu idi be-gāyet ‘ālī-himmet pādīşāh idi ammā ziyāde tekebbür ü tereffü‘ üzere maḥbūs idi bu cihette (16) hiç kimseyile alışup üns tutmak itmemiş idi kimseyi kendüye nedim olmağa lāyık görmezdi (17) niçe zamān ḥalk ile bu sebebden maḥrūm olup tenhāluk vaḥşetiyle me’nūs oldu āḥir aña ‘Ady bin Naşr (18) adlu ‘Arab içinde bir oğlan ḥaberin virdiler anı yanına alup terbiyyet itdi anuñ fevr-i ḳābiliyyeti ve ādāb-ı fikr-i ferāsetde (19) ve ḥüsn-i kiyāsetde görüp anı begendi nedim-i ḥāşı idindi tamām anuñla evini tutdı ve Cezīme’nüñ İm‘am adlu bir ḳarındaşı (20) var idi anı gāyet severdi bir bir ān yanından gitdügiñi istemezdi her meclisde ḥālī olmazdı elbette bile varurdu (21) şoñradan ‘Ady bin Naşr’ı nedim-i ḥāş idindi her bār ki aña şeref-i mücāleset ve muvānesetin erzānī ḳılmış idi eksüksüz (22) meclisine girür çıkar oldu kız ḳarındaşıyla anuñ cem‘i müşkil görindi zarūrī kız ḳarındaşı bu gice mestlükle (23) ‘Ady’e vardı anlar da birbirine ‘āşık-ı zār olmuşlardı Cezīme huş-yār olunca şabr itmediler iki ‘āşık (24) ol gice birbirinden murād aldılar Cezīme mestlük ḥābından bī-dār olıcaḳ kız ḳarındaşını aña virdügiñi (25) inkār idüp pişmān oldu ve ‘Ady’i öldürdi kız ḳarındaşı ḳudretu’llāh ile ḥāmile ḳaldı çün (26) çün ayı günü yetdi şun‘-ı ḥaml itdi bir şāḥib-cemāl oğlan toğurdu ki helāl iki ayuñ on dördü (27) gibi şu‘le virürdi Cezīme anasına dāḥi incinmiş idi bī-tekellūf oğlanı göstermediler beş yaşına (28) girince anı maḥfi beslediler adını ‘Amr ḳomışlar idi beş yıldan şoñra anı Cezīme’ye gösterdiler (29) gördügi gibi aña göre senden cānı gibi muḥabbet itdi atasınuñ ḥuḳūḳ-ı na‘mın añup anı nā-ḥıḳḳ (30) yire öldürdügiñe perīşān u pişmān idi aña olan ta‘alluḳı oğluna muḥkem itdi bir ān yarıdan (31) ḳovmazdı bir laḫza anı görmese ārām itmezdi bu ḳışsa ‘Arab içinde meşhūrdur ki on yaşına (32) girince bir gice bu ‘Amr bin ‘Ady’i cinnīler ḳapup bādiye içinde ıssuzluk yire iletdiler birḳaç yıl (33) bādiyelerde dīvāne olup vuḫş u tuḫş u tuyūr ile gezdi Cezīme ol küçücük gāyet perīşān olunca

[367b] (1) zamān gice gündüz ağladı eṭrāf-ı ‘ālemi kūşe kūşe aradı ḳābil olup andan nām u nişān almadı (2) me’yūs oldu āḥir birḳaç yıldan şoñra ‘Amr’uñ bir pāre ‘aḳlı başına geldi gāḥi şenlük gelür oldu (3) tafşīli ḥikāyātı Tārīḥ-i Ṭaberī’de mezkūrdur bir tarīḳle İbni Mālik ve ‘eḳīl adlu iki kāmīl pādīşāḥlar (4) ile muşāḥebet itmiş yigitler bulup Cezīme’ye getürdiler cümle a‘zāsını ḳıl bürümiş idi ol emrden (5) Cezīme anı bilmedi atasına getürürdi atası aña timār idüp az geçmedin eski ḥālīne geldi atası da Cezīme de (6) anı bilüp şād oldılar getüren yigitlere Cezīme’ye benden ne istersiz didi anlar da senüñ nedimlügiñ şerefine irmek (7) isterüz didiler Cezīme ḳabül itdi ikisini de

nedim-i hāşı idindi ölince yanından ayrılmadılar be-gāyet şāhib-i fażl (8) u kemāl yigitler idi dirler ki niçe yıllar ikisi de aña muşāhebet oldılar ekşer evkātı anlarıñ muşāhebetiyle geçerdi (9) Cezīme'nün huzūrında hiçbir kerre itdükleri işi bir kerre dahı itmediler bir kerre okıdukları şi'ri bir kerre (10) dāhi okımadılar belki her bār Bermekī **hikāyet** ya bir tāze şi'r kırā'at iderlerdi huzūrında hiçbir (11) hareket itmediler ki ol Cezīme'ye tā mülāyim ola ikisin de Cezīme sağ iken vefāt eylediler ikisin bir yirde (12) defn itdürüp üzerlerine 'ālī türbe yapdurmış idi müdām türbelerine varur başları ucında (13) anları yaz neye şarāb içüp ağlardı ve 'Arab'ıñ eş'arı içinde anlarıñ hakkında çok kelimāt (14) olunmuşdur henüz dāhi okurlar **hikāyet** ol vaqt ki İskender-i Zülkarneyn memālik-i şerīfi (15) fetḥ için Hindüstān tarafına vardı ve Giyeh-i Hindī ki Hindüstān rāylerinüñ ulularından (16) idi kendü hıdmetine da'vet eyledi Giyeh-i Fevr-i Hindī'ye vesā'ir rāylere nitdügin her birini ne tarīkle (17) maḫhūr itdügin çeri gördi İskender de varmağa ikdām idemedi kendüye kendüye varayın nāmeye (18) mülāṭife-i tarīkle cevāb yazup aña müdārā yolından māl u mināl 'arz idüp nefsi-ı insānın mā'il (19) olduğı ba'zı tuḫfe vü hedāyāyla itmā' eylemek tarīkine mālīk oldu ki bi'z-zāt varmasından varuñca (20) ve ol 'arz eylediğı tuḫfe-i taraf cümlesinden bunlar idi ki nāmesinde yazdı ben de 'acā'ib-i 'ālemde dört (21) nesne vardır ki hiçbir pādişāh-ı 'ālī-cāh aña kādir olmamışdur her birinüñ mişlini ne göz görmüş (22) ne kulaḫ işitmişdür evvlā ben ḫüsnā-yı dil-ārā kızum vardır ki ḫubbe-i ḫazrā üstinde zühre-i zehrānuñ zehresi (23) yokdur ki aña muḫābele ide ve ḫabāḫatde yābenisi leṭāfet ü tarāvetde müdāhenesi yokdur ḫilm-i vaḫārı (24) gāyetle meskūn ve ḫarārı gāyetle sūkūn ve ḫarārı nihāyetdedür ikinci bir ḫāzık-ı ṭabībūm vardır ki marīza (25) cevāb-ı şāfi 'ilācı kāfidür terkīb ayarcı dimāguñ cādū-yı ma'cūn fesād-ı ma'ranuñ (26) aşıbıdır 'alile-i nazarı mezbele-i 'illet saḫīme-i kaderin delil şaḫtdur bī-māre-i timārinuñ şifā tācı mizācınıñ (27) zevāl-i marāzı tāriḫīdür anuñ muşāhebeti rūha dāhi meḫālimesi (28) saña kuvvet virür envā'-ı fazā'il ile ārāste ve işnāf-ı ḫüsn-i şemā'il ile pīrāste ādāb (29) u erkān ile bir kār-vān-ı cihān ve nādir-i dem-ver zamāndur dördüncü bir ḫadeḫūm vardır ki eger anı şuyıla (30) ṭoldurasız bir ḫatre andan eksilmeye egerçi bu zıkr itdügüm dört nesne hiçbir pādişāhda yokdur (31) esāmī'inden bunlar İskender'de olmaḫ ulı ve aluḫdur diyü bildürdi nāmesin İskender'e gelicek buyurdu (32) Giyeh-i Hind'e bir cevāb-nāme yazdılar ki sen gelmeñ lāzım degül ol dört nesne 'ale't-te'cıl gönderesin (33) dinildi kendü dāhi ḫazīre-i ṭabībde nedim de tevḫīd gönderdi İskender'e gelicek dördünde

[368a] (1) huzūrına getürdi evvelā kıızı gördi ki cemāl u kemālde didüğinden artuğdur bir zībā kıızdur ki yüzi ki (2) tenvīr-i āfītāba elünüñ tenevvīri bedr-i āya beñzer gözleri tatarları bir bakışla cān alur kirpikleri neşterleri (3) cān alur göz mi gördi bir hūnī turup her bā ki oğ atar kaşı yāyın kırup ğamze-i ezelin taldurmuş (4) ol tatar u tabībde gördi ‘ilm-i tıbbda māhir ve ‘āleme nazarı nādīr kimsedür kadd-i hamīde temāşā eyledi tecrüpe (5) itdiler zıkr itdüğü hāmesi zāhir oldı İskender andan ‘acibe vardı ba‘de nedīme nazār itdi gördi (6) ger tapa ‘aql u hūş-ı ‘alāmıyıla ārāste evzā‘ u eṭrārı hareket ü sekenāt kemāl-i zarāfet ü leṭāfet (7) üzerinedür buyurdu meclis-i ḥalvet itdiler anı öñüne çağurdu her nev‘den söze çekdi anuñla mekālīme (8) silsilesi uzatdı gördi bir ‘arīfe-i cihān ve ṭarīḫ-i suḥen-dān-ı zamāndur mişli ne görülmüşdür ve ne işidü (9) lmişdür gāh anuñla teslīm yüzinden söyleşdi gāh çul yüzinden gāh perde altından pādīşāhına söyleşdi (10) ve gāh açıldı anuñla leṭā‘ife boşandı her ne ṭarafdan ki söz depretdi andan ol kadar nükteler ve laṭīfeler (11) işitdi ki müteḥayyir oldı bir nesne ḥikāyet itse şöyle degül ki andan ol kadar nükteler ve laṭīfeler işitdi ki müteḥayyir (12) oldı bir nesne andan degülse melāmet ide ve bir gūne laṭīf söylese şöyle degül ki andan kendüye ḥaft (13) getüre cümle ‘ömri yalıñuz bir ‘ilm taḥşīline şarf idüp tekmīl iden niçe ise cümle ‘ulūmıyıla tekmīl eylemiş (14) bir kanda kuşurı yok ve bir kudretde fütürı yok İskender aña iṭerüden inşāf idüp āferīn saña ki baña ḥayret (15) virdüñ didi yanından çığduğdan soñra diledi ki anı ba‘zı rumūz bilmekle ve örtilü sözler añlamağla dāḥi (16) imtiḥān eyleye buyurdu bir hindüstān cevizi kabını sāde koyun yağıyıla taldurdılar aña gönderdi (17) ilettiler nedīm gördüğü gibi tiz anı alup yağ içinde vāfir buladı igneler şaplayup getüren adam ile yine gönderdi (18) İskender gördüğü gibi tiz üstādlara emr itdi ol igneleri ocağa koyup bir yire getürdiler bir demür yumırta (19) oldı yine nedīme gönderdi nedīm anı āyīneciye virüp tiz bir āyīne-i mücellā düzdürdi daḥı İskender’e gönderdi (20) İskender görünce buyurdu āyīnenüñ üzerine şu dökdiler paşlandı gene nedīme gönderdi nedīm tiz astāra (21) virdi anı yine şayğaladı mücellā olup yine İskender’e gönderdi İskender bu ḥuşūşda anuñ feṭat-ı (22) ḥüsn-i ferāsetine ḥüsn-i kaldı buyurdu öñüne çağurdılar eytdi ḥaber vir ki bu senüñle mābeynimüzde olan (23) etibbā‘dan senüñ ve benüm ğarezüm nīdā-yı ned‘ itdi siz baña ol hindüstān cevizinüñ içini yağıla (24) taldurup gönderdiñüz benüm karnum bu ceviz kabı gibi ḥikmet ü ma‘rifetile toṭṭoludur boş yiri yokdur ki aña (25) ğayrı ‘ilm ü ḥikmet mesā‘ili

şığa pes benüm ašlā nedīm ü muşāhabete ihtiyācum yokdur ki andan bir nesne öğrenem (26) dimege işāret buyurdıñuz ben de aña igne sancıyup gönderdüm ki andan bir nesne öğrenem (27) elbetde hīle ve şıkışdarmağıla yir bulunur niçe ma‘ārif taḥşiline muḥalliddür nedimden müstağnī degülüz dimege (28) işāret itdüm ve çün pādişāh ol igneleri eridüp demür yumırta idüp baña gönderdi bunuñla benüm (29) ḳalbüm muḥkem tolmışdur bu demür yumurṭanuñ içi gibi berk olmışdur aña nesne geçmez bu bağı gibi (30) degüldür dimege işāret buyurdıñuz ben de āyine düzdürüp gönderdüm ki egerçi demür içine geçmezse (31) hele üstād dāhi yaşılayup āyine dürse olur pes ḳalbiñüz her ne ḳadar saḥt ise anuñ ḳatılığın (32) giderüp işlāḫa getirülmek ḳābildür dimege işāretdür ve siz de āyineyi paşladup gene baña gönderdüñüz (33) bunuñla yine aña işāret idüp didüñ ki egerçi ḳalbüm yumışaldı ise işlāḫa gelse olur maḥall

[368b] (1) cilā vü ziyādur ammā eşğāl-i saltanat u aḥvāl-i memleket ile pas tutmuşdur diyü buyurdıñuz yine āyineñüz pasını (2) sayḳaladup tekrār mücellā idüp götürmekle buña işāret itdüm ki āyine her ne ḳadar pas tutarsa kend yüzün açup (3) cilā virmege ḳābildür andan nev-mīd olmamak gerekdür pes pādişāhlar nedīm-i ‘āḳilden müstağnī olmazlar didi (4) İskender hep cevāblaruñ şavāb ve her biri faşl-ı ḫiṭābdur imdi baña bir naşihat vir kim benüm ra‘iyyetüm aḥvālüñ (5) şalāḫı anuñla ‘amelde ola didi nedīm eytdi ma‘lūmiñuz olsun kim hiç ulular ile alçaḳ yollu kimseler arasında (6) fark yokdur illā bunuñladur ki ulularuñ tenleri cānlarına ḫıdmet ider küçileruñ cānları tenlerine ḫıdmet iderler (7) evvelkinüñ mişālī pādişāhdur ki atına süvār ola küçisinüñ mişālī sāyisdür ki atına timār eyleye didi İskender (8) eyü söyledüñ dāhi söyle didi pes **el-faḳru’l-ğalatü’l-māl bi’l-yekşereti’ş-şehve** ya‘nī faḳırlük māl azluğıyla degüldür (9) bil ki erzaḳ çoḳluğıyladur ya‘nī erzaḳ çoḳ olıcaḳ elbetde āḫirine irilmez adam ihtiyācdan ḳurtılmaz faḳır (10) muḥtāc olandur ammā ‘aynī illā ‘alā ‘ani’ş-şeyyi lābihi ya‘nī ben bir nesnenüñ ḡāyet a‘lāsın bulmağa ḡanī degülin bilki (11) emrinden ferāḡat idüp anı erzaḳ itmemele ḡanīyin diyenüñ dāhi murādi budur ki didi zāhiren bundan ḡarezi (12) İskender’e ta‘rīz yüzinden naşihat idi ya‘nī sen bu ārzūsın çoḳ pādişāhın ammā şaḳın bunuñla (13) başa çıkma dime demek idi İskender bu sözlerüñ işidicek benden ne istersen iste didi nedīm egerçi (14) senüñ gibi ulu ‘azimü’ş-şān pādişāhuñ ḫıdmetinde olmaḳ ‘ayn-ı sa‘ādetdür ammā sen bir yirde ḳarār (15) ider pādişāh degülse ben senüñle bile olmağa ḫavleler ittifaḳından ḳorḳarın mizācum miḫnetle ola baña Hindüstān (16) havāsı muḥālīfdür eger mümkün ise baña icāzet virüñ gene miskin

mālumu gideyin didi İskender aña (17) fāhır hil' at virdi ve vāfir bahşış itdi en'ām u ikrām ile yine yirine döndürdi ve gitdi Hind (18) kendüye bu tuhfeleri gönderdi için tamām minnet itdi ve yanında bu hıdmeti haber irtizāda vāki' olduğın (19) buyurdi mütercim fakır eydür Cevāmi'ü'l-Hikāyāt 'ı Fārisi'de cem' iden Muḥammed 'Avfi bu hikāyeti bu üslūba (20) irād idüp Giyeh-i Hindī'nün gönderdüğü ṭabībden İskender Hind'den şorduğın ve anuñ ne didüğinden (21) aşlā añmamış hikāyeti nākış komışdur ammā fakır ba'zı tārīḥ kitāblarından böyle gördüm ki İskender (22) ṭabībi yanına çağırıp senüñ de hūnerüñ nedür söyle görelüm ki seni benüm yanuma Giyeh-i Hindī kolayına göndermedi (23) elbette bir hūnerüñ vardur didi ṭabīb sā'ir eṭībba bilmediği üç nesneye kādirin ki her birinüñ te'ebbür-i (24) 'acibi vardur evvel bir terkīb terbiyyet iderin ki iden bir kimse ḥin-i cimā' da bir pāre dili altına koyup (25) ağzında tutsa her ne kadar cumā' iderse altına sastluğ gelmeye bundan ferāğat itmedin bir cimā' a (26) daḥı mübāşeret itmege kādir ola ikinci bir terkīb dāḥi dururın ki bir kimse farāzan bir koyun yise (27) ta'āmıla karnı pür olsa anuñ def'-i şıḳleti için ol ıtr-ı filden bir miḳdār yise āyanca ol ta'āmı (28) ḥazm idüp şıḳlet-i şa'ir każb-ı cerīme mübeddel ola karnı kemāgān evvelki gibi ola açığa üçinci şakāl (29) boyañı düzmege bilürin ki anı şakāl ağarmağa başlayıcağ hamāmda bir kerre şakālına sürseler idi şakāl (30) ağarmaya ateş-i siyābek ve ḥākī-sīb damārına mübeddel olmaya didi İskender bu kelimātı işidicek eytdi (31) didüğüñ üç 'amel ḥadd-i zātında 'azim hūnerlerdür ṭalib yanında üç de maṭlūb u merḡūbdur ammā (32) benüm yanumda üç de mālā ya'nī ciyān-kār ilhāzdur bizüm saña ihtiyācumuz yoğ gene sen Giyeh yanına (33) gönderelüm evvelki terkīb cimā' ki didüñ ben pādişāhın maḥdūm-ı 'ālemīn cümle ḥalk-ı cihān baña hıdmet

[369a] (1) ider ben bu 'avretüñ ḥāşā budı arasına girüp aña bir kerre hıdmet itmek istemezsin yoğ kıldı ki (2) baña ol hıdmeti çoğ idersün diyü bir terkīb isti'māl idem ikinci terkīb eṭrāf ile didüğüñ (3) bir ta'āmı ḥakīmāne yirin ol kadar ta'ām yārın yüklenmezsin ki ben pādişāhıñuz ta'ām ḥamāl olam dāḥi (4) bu bārı çekmekle kendüme şıḳlet virüp imtilā marāzına giriftār olām dāḥi bu yüki üzerinden emir (5) yıḳatiçün diyü şıḳletüñ def'i için 'ilāca meşḡul olam üçinci şakāl boyaması didüğüñ ben (6) pādişāhın ḳurābi mücrim olanlar yüzine ururın bunuñla anlara 'uḳūbet iderin ben mücrimlere itdüğüm (7) 'uḳūbeti kendü yüzime mi süreyüm ve sīb-i ḡurd u ḳarı geldük de ben anı telbisle avutup ya'nī şiyāz-kār (8) yārın mı işleyem bu pādişāhlara şıḡar iş degüldür pes

bu iş baña gerekmez seni yine pādişāhuñ yanına (9) gönderelüm didi hemān dört tuhfeden bir kıızı bir kadehi alıkdı nedim kendü ihtiyarıyla ve tabīb (10) redd-i tarīkile yine kend yanına gitdiler ammā tabībden kudret-i aşlı nedür diyü şordı tabīb bunu hükemāyı (11) mā-tekdadem hikmet üzere terkīb itmişlerdür her bād içindeki şori iletsem fi'l-hāl yirine bülüvvetden (12) hevāruñı şuyı cezb idüp yine getirür fi'l-hāl yirine bir katre şu iz demüri mıknaş taş (13) kendüye çekdügi gibi bu kadehüñ terkībiniñ de eczāsı havadan kendüye şuyı cezb ider nesnelere (14) vardur aşlı budur didi **hikāyet** 'Azdü'd-devle Fenā Hüsrev ki selāfin-i cihān ve havākīn-i zamānuñ (15) kibārından idi birgün bezm kurup otururdu nedimāsından bir cem'-i maķām-ı hıdmetde dizilüp tururlar (16) idi içlerinden Ebü Dülger ki cümleden uluları ve muşāhib-i hāş idi öñünde otururdu 'Azdü' (17) d-devle andan şordı şarābı ne mertebe içmek gerek andan bu ne fā'ide hāşıl ola didi Dülkā pādişāhum (18) hükemā şarābı öğmişler etibbā menfa'atin şaymışlar 'ulemā azına da çoğına da ruḥşat virmemişler azı çoğı (19) hürmetde berāberdür dimişler pādişāhlar menfa'at miķdārı içmek isterlerse gerekdür ki anuñ şürbinde (20) ifrāt itmeyeler Bokrāt hekim zamānı idi eytdi şarābı az içecek cānuñ dostı çok içecek cānuñ (21) düşmenidür didi fenā hüner veyā şarāb içerken ne ğıdā yimek münāsibdür didi Ebü Dülkā Kaysem bin 'Abdu'llāh ki (22) mukadder hālifenüñ veziri idi 'ilm-i hikmet-i zebürīyle ārāste kimesne idi bu bābda bir söz söylemişdür (23) budur her yarındı yirlerine gelüñ birgün mihmān olalum menfa'ate ol bāķidür didi anuñ da mihmān olmaķ (24) nicedür dirlerdi kāsım-ı ta'ām ğür ya şarāb engür ya'nī ekşi ta'ām ile üzüm şarābı içmek ve mu'rız nuķl (25) idinmek dirdi didi 'Azdü'd-devle kelimātın begenüp aña taḥşin itdi **hikāyet** Şāhib bin 'İbād ki (26) meşāhir-i vüzerā-yı cihāndandır ibtidā-yı hāletden 'Azdü'd-devle Fenā Hüsrev'üñ nedimi idi her dāim anuñ (27) meclis-i bezminde olurdu ve 'Azdü'd-devle'nüñ ve münāzarası be-ġāyet hoş gelürdi buyurdu (28) ve dā'imā her meclisdeki şāhib-i evā'ilinde anuñ sözün koyup muṭribler sāzın dinlemek ḥarāmdur dirdi (29) zīrā anuñ her laṭif nüktesi cāna cān bağışlar dirdi dirler ki birgün Fenā Hüsrev şarāb meclisini (30) kurmuş idi meclisinde olan nüdemāsına muşāhiblerine vāfir şarāb virürdi her birinüñ (31) ḥarekāt u evzā'ına ve ḥalāt u atvārına ḥired göziyile ir deger anları temāşā iderdi bu eṣnāda (32) Şāhib bin 'İbād'a şarābı ne miķdār içmek gerek didi Şāhib ayuķluk fikr ü endişe ve teşviş (33) maḥalli ve mestlük ğaflet-i bī-hüşluk ḥalidür ve ayuķluk ile mestlük ortaluğı bir hoş 'ālemdür ki

[369b] (1) anda hezār sürür u lezzet ve niçe laṭife keyfiyyet ü ḥāliyet vardur ki nitekim bir laṭif-ṭabṭ bir maṭnā-yı ḥüb-libās (2) nazm koyup göstermişdür Pārsī'dür Türkī maṭnāsı böyledür

Beyt: *mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün*

Ayuḳ gezmek dile teşvīş ü ḡamdur

(3) Yatup mest olma ḡod ḡāl-i ṭademdür

Ne ayuḳ gez ne mest ol ādem iseñ

Bilürsün ṭālem içre dem (4) bu demdür

baṭ de ṭAzdü'd-devle şordı yine Şāḡib bin ṭİbād'dan ki ol da şarāb içen kim idi (5) ve şarābı ne ṭarīkle buldı didi önünde şürāḡı gibi dizi üstine gelüp piyāle gibi aḡız açdı bu vechle (6) söze āḡāz itdi ṭizz ü iḡbāl-i bī-zevālle cihān ṭurduḡça pādişāha beḡā olsun kütüb-i tevāriḡde şöyle (7) gördüm ki ol zamānuñ ḡudemā-yı selāṭin-i cihāndan Cemşid Şāḡ cihān mülkinde pādişāḡluk rikābına ḡadem (8) başdı ve sulṭānluḡ ṭināyetine dest urdı ḡāṭır-ı ḡāṭiri ki mir'āt-ı şuver-i aḡḡām u bengāḡ-ı meşāliḡ-i (9) ḡāş u ṭāmdan ḡāḡ-ı ṭālem ü ṭālem ḡāḡında te'emüle vardı dinildi elbette bu şāni' uñ bir şāni'-i ḡādīmi ve bir bedī'inüñ (10) bir mebde-i ḡāḡīmi vardur ve anuñ eline maşnūṭatından her maşnūṭ uñ icādında hezār ḡikmeti ve ḡüner-mend-i ṭāyetden (11) her mübtedīyide bī-şimār-ı şunṭ u ḡudreti müveddiṭ olsa gerekdür diyü esrāri bilmeḡe ve bu ḡayāṭı bulmaḡa ṭālib olan (12) ḡavāş gibi ṭaleb deryāsına ṭalmayınca belki dirilmek iḡtimāli yoḡdur didi ve niçe ṭāḡil ü kāmil kimseler ḡodı (13) bu ḡuşuşda ṭaleb deryāsına ṭaldılar her biri ḡavāşş u münāfiṭ ve meżārr-ı eşyādan ḡadīs ü tecrübeyile niçe (14) esrāra vuḡūf itdiler gözden maḡfi niçe nefā'is-i maḡlūḡāt ve şerā'if-i mevcūdāt buldılar deryālar için (15) bile aradılar kaṭr-ı deryādan cevāhirden ve ḡayrdan niçe nesnelere ḡıḡardılar ve yirler altlarından dāḡi ecsād-ı sebṭa (16) maṭdenlerinden vesā'irden niçe meṭādin zuḡūra getürdiler yüzlerinde gezer görürdi eşyādan dāḡi eşcār (17) gibi nebāt gibi ḡayvān gibi māşiyetlere menfaṭatlere mażretlere vuḡūf itdiler her birinüñ ḡālīni gelürler Cemşid'e (18) ḡaber virürlerdi maṭlüm idinürdi ve emr itdi eşcār-ı meşcereyi muḡim yirlere diküp bāḡçeler bāḡlar (19) itdiler timār itmeḡe başladılar her aḡaç yimişe düzülde her birinüñ mīvesini gördiler ṭatlusun ekşisini (20) ayırdılar üzüm çubuḡından üzüm ḡāşıl olıcaḡ

tatdılar gördiler her dānesi leb-i dilber gibi fevt-i (21) cān u rāḫat-revāndur cümle ‘asker içinde sultāna ve şāh-ı kām-rāna beñzer anuñ terbiyetine sâ’irinden artuḫ (22) muḫayyed oldılar likin şoñradan gördiler ağacı üstinde ‘ömri az ve anuñ nezāket ü zarāfetine ḫalel getüre (23) ve leṭāfet ü ḫalāvetini getürür kış eyyāmında anuñ lezzetinden maḫrūm olurlar bu şoñra düşdiler ki kış (24) eyyāmlarında dāḫi andan eṣer bākī ḫala anuñ lezzetinden bi’l-küllīye maḫrūm olmaya bunu Cemşid’e ‘arz itdiler buyurdi (25) üzümüñ şuyunu şıkdılar küp gibi bir ḫabuñ içine koyup kendü yanında ḫordılar hergün biz-zāt gelür andan (26) şatar görürdi bu niçe gündün şoñra gördi bunun degüşmiş aḫ ‘ayā girken ḫabā-yı sarḫ giymiş başına (27) ‘uryān iken küfr külāḫın urınmış ve atup gördi ta’amına dāḫi teḡayyür gelmiş birkaç gündün yine yoḫladı (28) gördi tamām kükremiş fevt-i gümānın ḫurup küfr teberini atarken seyr-vānı boşlamış bir sāfi ṭurna gözi gibi (29) şu olmuş bir pāre andan içdi gördi egerçi şudur ammā ateş keyfiyetin bağlamış ve ta’amında tizlük (30) ve nefret-engizlük ḫālını var tınmadı birkaç gündün yine yoḫladı gördi ta’amına tamām ta’bir gelmiş (31) muḫkem acımış anı ṭutmuşken tükürdi ṭatduḡına pişmān oldu zehr olmuş diyü gümān itdi (32) fā’ide ağzını berkidüp yirinde ḫodı artuḫ yöresine uğramadı bunuñ üzerine ḫayli zamān geçmedi (33) meger Cemşid’üñ bir ziyāde ḫüsna vü dil-ārā sevgilü cāriyesi var idi ki ḫüsnde aña ḫurşid-i

[370a] (1) keyser olmaḡa degmezdi bir cemāle-i beher-tā idi ki cemāl-i māḫ-like cemālī yanında penāḫ idi nāḡāḫ aña şefiḫa (2) didükleri maraž-i ‘ārızı oldu ki ṭolunlardan ṭutar bie ḫavī baş ağrıyışdur izālesi şuḫb-ı maraždur ol (3) ağrıdan gecelerde aṣlā gözlerine uyḫu girmez ve rāḫat yüzün görmezdi her bār ki aña eṭibbā ‘ilāc itdiler (4) müfid oldu gitdükçe maraži müşeddid oldu āḫ u zār ile nizār olup aḫer-i ‘arzdur ve maraž-ı cevher (5) mizācına kār-ger oldu her vechle cāndan fāriḡ cāndan bī-zār oldu kendü kendüsine bu derd-i bī-dermān (6) bir vechle çekince bir pāre varsam şol üzüm şuyundan ḫāşıl olan semerden içsem bir ḫademe ögürdi olsam (7) bu derdden ḫalāş olsam yig degül midür didi bu fikrle eline bir ḫadeḫ alup sürinürek ḫalkdı şarāb yanına (8) vardı ḫapaḡın açup içindeki zehrden ḫadeḫi ṭoldurdi andan bir pāre içüp gücile yutdı gördi (9) açluḡı ancak ağzda derine inicek ruṭubetden bir ḫalāvet virdi andan lezzet alup ḫadeḫde bākī (10) ḫalan dāḫi nüş itdi bu def’a bedenine rāḫatluḡ gelüp ḫadeḫi tekrār ṭoldurup bunu da tamām çeküp (11) fi’l-ḫāl başınuñ ağrısı diñdi zehr azdur mülāḫaza itdi ki tiryāk-i ekber çıḫdı bir ḫadeḫ dāḫi ṭoldurup (12) anı da içdi nā-gāḫ gözine uyḫu ḡalebe itdi bir niçe

zamān gözinden firār iden uyku yine ‘ibādete gelüp (13) huzūr üzere tamām birgün bir gice başını kaldurmadı h̄‘ābdan bī-dār olup hüşyār oldu gördi (14) bedenine haft ü kemākān şih̄hat gelmiş kalkdı toğrı Cemşid öñüne geldi ser-güzeşti takrīr eyledi (15) Cemşid hükemāsını cem‘ idüp şarābuñ kabınuñ ağzın açdılar semm añladuđları li‘āb tiryākinden korđardı (16) birez içüp pādīşāh için çāşnisin tutdılar gördiler zāhir telh bātını bir şerbet-i şafā-bahşdur (17) bir hikmet-i hayrānı ve bu şerbetüñ seyr ü sāmānı oldılar duğter-i muğaddere şevāb-ı perde altında mestūr iken anlara (18) āyīne-i cāme-i kadehden ‘arz-ı cemā idüp anda bu cemāl-i kemālī göricek Cemşid’e vaşf itdiler anuñ cemālīne (19) rāđīb vişālīne tālīb oldu ‘arūş-ı zībā gibi öñüne getürdiler cām eliyile andan kām aldı mizācına (20) tamām muvāfık u mülā’im buldı müdām anuñ ‘ayş u nüşından h̄ālī olmazdı pādīşāhlardan anuñ’çün (21) meclis-i ārāste idüp şarāba müte‘allık esbāb-ı sācite iden ibtidā-ı Cemşid (22) ebedī bu ser-hādden nedīm-i şarāba müte‘allık olan ekşer ađvālī aña ihānet ider (23) ler nitekim eş‘ārda cānum humm dirüm humm dirler hem dil-i murād Cemşid’dür çün soñradan (24) ağved-i deyr-i ‘ālem varalum da sultān-ı enbiyā vü hātem-i aşfiyā Muḥammed Muştafā şalla’llāhu ‘aleyhi (25) ve sellem devri oldu anuñ şer‘i muṭahharında ḥarām olıcağ ‘Arab içinde lağabı bintü’d-demānuñ (26) ümmü’l-hıyābet oldu naşr-ı Qur’ān ile ḥurmeti şābit olup münābiḥ-i imāna sālīk olan ‘ārifler anı kendülerde (27) ḥarām eylediler artuğ meyl-i ḥātırları anuñ cānibine ḥarām itmişdi kālē’llāhu te‘ālā **innemā’l-ḥamru ve’l-meysiru ve’l-enşābu** (28) **ve’l-ezlāmu ricsun min ‘ameli’ş-şeyṭāni**¹¹⁹ āyet-i kerīmesinüñ sebeb-i nüzülünde bu oldu ki tā’ife-i ‘Arab’uñ ekşeri (29) bed-hūy ve mās-ı şerbet olup tabī‘atlerinde naḥvet ü tekebbūr hevāları ğālībdür keyfiyyet-i şarāb ile müte‘affin olup (30) ‘inān-ı ‘ağlları ellerinden giderdi cüz’i şarāb içmekle küllī mest olup birbirleriyle muḥkem muḥāşara ve muḥārebe (31) ideler idi arada niçe kanlar dökilür cānlar telef olurdu ve emr-i ‘āmiye ellehīdinüñ niçesinüñ kuvvetine ve münāhīdi (32) niçesinüñ mübāşeretine bā‘iş olurdu namāz vaktlerini geçürürler mestāne zarb u şerr ü katl ü zinālar iderler (33) idi lā-cerem hikmet-i ilāhiyye ehl-i İslām ki eşref-i mülldür anuñ ḥarām olmasını iktizā itdi bu dīn-i pākde

[370b] (1) olanlar müleffet olmağ revā görölmedi pes şarābuñ aşda ḥurmetine bā‘iş ‘Arab’uñ keşret-i şenā‘ati olmadı anuñ’çün (2) ‘Acem’üñ luṭf-ı tab‘-ı zurefā-yı şu‘arāsından biri bu bābda bir laṭife itmişdür

¹¹⁹el-Mā’ide, 5/90.

Nazm: *fe‘ilātün / mefā‘lün / fe‘ilün*

Huşk-leb olduğıyüçün A‘rāb

(3) Müslimīne harām oldı şarāb

Kendiler çünki el yudular

‘Acem’i dağı huşk-leb kodılar

hikāyet (4) Şāhib bin ‘İbād’dan ‘Azdü’d-devle zarā’if-i ‘ibādāt ile bu laţif hikāyeti isteyicek şarābı ibtidā kim içdi (5) ve aña ne tarikle zafer bulındı ma‘lüm olup bu muşāhebetden ziyāde hazz itdi keyfiyyet-i şarābdan artuğ (6) bu söze cām-ı nüşından lezzet alup kemālile mesrūr oldı

Nazm: *fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

Nim mest-i şarāb-ı nāb olsañ

Andan ireñ sürūra vardur had

Ki suhan cāmın eyleseñ nüş

Çalur anuñ sürürü bil sermed

ve Şāhib’e vāfir (8) ‘atā vü ihsān ile taḥsīn-i firāvān eyledi **hikāyet** getürmişlerdür ki Emīrū’l-mü’minīn Manşūr’uñ bir nedimi (9) var idi be-gāyet zarīf kimesne idi adına Ebū Bekr-i Handelī dirler idi Manşūr’uñ ziyāde manşūrı idi ve muşāhibleri (10) içinde maḳbūl idi meger bu nedimüñ hüsn-de ‘adīmü’l-meşel bir cāriyesi var idi ki anuñ ‘āşık-ı hayrānı ve mecnūn-ı (11) bī-sırrı-ı sāmān idi nāgāh ḳazā-yı ilāhīyle vefāt itdi Ebū Bekr anuñ vefātıyla firāḳına şabr cāmesin çāk (12) idüp yüzün ḳake ḳoydı gice gündüz āh ider ağlar gözleri yaşı şular gibi çağlardı ḳalifenüñ (13) ḳacetinden āzād olup derd-i firāḳ-ı yār ile bī-çāre ḳaldı ḳalife anuñ ḳāl-i pür-melālin işidüp aña ḳaber (14) gönderdi göñlini ḳar tutmasun her ne ḳadar ise göñlini ḳar itmesin muşāibete şabr eylesün ḳarem-i şerīfümde (15) olan cāriyelerden hüsn-i cemāl-i kemāle kendü cāriyesinde yig aña bir cāriye virdüm gelsün muşāhebetümüzde (16) olsun āvāre gezmekden aña ne çāre didi Ebū Bekr ḳalifenüñ bu sözi iricek va‘desine ḳāni‘ (17) olup ol ḳāliyle bir pāre def‘-i ḳam itdi yine kemā-kān ḳalifenüñ meclisine varur gelürdi ḳıdmetin (18) edā iderdi

halifenün aña itdüğü va‘deyi ferāmūş idüp aña bi’l-külliyeye hāmūş oldu Ebū Bekr (19) ise va‘denün intizāriyla bī-ķarār olmışdı fırsat arardı ki halıfeye anı egdüre ne vaķt fırsat (20) düşer diyü cānına bir intizār dāhi oldu ıztırābı arttı aña deġin ki ol yıl halıfe Hacc seferin (21) eyledi Mekke’de varup ‘ibādāt-ı Hacc’ı edā itdükden soñra Medīne-i Mükerrreme’ye vardı Medīne-i Münevver’e Hāzret-i (22) risālet-penāh’ı ziyāret itdükden soñra baña bir kimse olsa ki Medīne içinde olan enşār evlerine (23) ilette başķa başķa her birinde ikişer rek’at namāz kılam içlerinde olan kimselere Medīnelü’ye ri‘āyet (24) eylesem didi Ebū Bekr-i Hüzeli yā emīrū’l-mü’minin ben cümlesin bilürin didi halıfe imdi bu ġice (25) hāzır ol aħşāmdan soñra gidelüm diyü buyurdu Ebū Bekr-i Hüzeli ilk aħşāmdan der-i bār-gāhına (26) hāzır oldu halıfe ve Ebū Bekr ve Rebi‘ Şāhib üçü kākup yola girdiler enşār evlerinden her ne (27) kapuya ki ilette bu fūlanūn evidür dir idi halıfe anı ziyāret ider içinde olanlara ri‘āyet iderdi (28) dönerek halıfeyi bir kapuya ilette işte bu da ‘Ātike’nün evidür bir arada bir ‘Arabī beyt de okıdı (29) ma‘nāsı çün kerīm va‘de ider va‘deye vefā ider çün kim va‘de ider cefā ider demek idi Mansūr (30) Ebū Bekr’ün bu ‘aķl kapusından endişeye yatdı Ebū Bekr hod merd-i ‘aķil idi beni ‘Ātike’nün evine ilet (31) dimedüm ve ġayrı kapularda nesne okımadı bunda bize bu aşl beyt okıdı diyü te’emmüle vardı (32) ba‘de zamān añladı ki ‘arz kendüye cāriye va‘desin añurmakđur va‘desi hātırına düşüp tiz Rebi‘’a (33) hātırūnda olsun Baġdād’a varduġuñ vaķt baña añdurasın haremde olan fūlān cāriyeyi

[371a] (1) cümle esbāb u tecemmülātı Ebū Bekr’e vireyüz buña çokdan va‘de itmiş idüm ittifāk unıtmamış ġör şimdi (2) bize anı ne zārāfetle añdurdı diyü buyurdu Baġdād’a varduķları ġibi va‘deye incāz idüp cehhāz-ı bī- (3) pāyān u esbāb-ı firāvān ile ol cāriyeyi Ebū Bekr-i Hüzeli’ye nikāhla virdi anūñ sebebiyle māl u cāh (4) u ‘izz ü ‘ināyāt bulup meclisinden hālī olmazdı ittifāk ehllerinden oldu **hikāyet** Emīrū’l-mü’minin (5) Hārūn’uñ bir nedimi var idi adına Berīdi dirler idi muttaşıl halifenün mülāzım-ı bār-gāhına idi hiç (6) meclisinden hālī olmazdı ittifāk birġün kulaġı aġırup saġır oldu bu sebebden birķaç ġün (7) halıfe hıdmetine varımadı ġördi kulaġı açılmaz nā-gāh halıfe beni yoklaya varayın i‘tizār iderin didi (8) birġün ‘ādeti üzere yine halıfe hıdmetine vardı Hārūn anı ġörince nedür birķaç ġündür seni ġördüġümüz (9) yok diyü buyurdu nedim yā emīrū’l-mü’minin hāşā fi’l-meşā‘in birķaç ġündür kulaġum aġırlandı (10) işitmez oldum anūñ’çün edeb idüp mülāzemetiñüz hıdmetine liyāķat kalmadı diyü gelmedüm didi halıfe (11) saña benümle muşāhebete liyāķat-ı aşlda şimdi ġeldi bu

hālūñ baña dāhi yigdūr meclisde saña işütdüm ki (12) murādum olan sözden ğayrı işitmez misin diyü buyurdi **hikāyet** bir vāktde bir pādişāhuñ (13) huzūrında kätibiyile nedimi arasında münāza‘a olup birbirinden fazilet da‘vāsın eylediler kätib (14) nedime beni pādişāh işlerine mu‘īn idesin evkātın zāyi‘ idersin benüm işüm gerçek sözler yazmağdur (15) senüñ yoluñ maşharaluk fuḥşiyāt söylemek ve haft eylemekdür bir hıdmet itdügüm kimseye renc ü elem ve endüh u (16) ğam günlerinde gerek añların sen lehv ü lu‘b zamānlarında lāzım olıcağ vaq̄tlerde yār olursın ben memleketde (17) perişān olan mälları rāy-ı şā’ile-i cem‘e çaluşırın sen cem‘ olmuş mälları perişān itmege sa‘y idersin (18) didi nedīm-i kätib anuñ cevābında ben ni‘metüñe irmek için maḥlūkıñ sen hıdmete tırmaq için ben yiñi (19) cāmeler diker biçerin sen eski nāmeler yazar çizersin senüñ yoluñ pādişāhlar meclisinde anlar ğınā tırmiş (20) benüm oturmağ sen benüm rāḥatum için bir olmuşsın ki sen pādişāha māl kesb itdürseñ pādişāh (21) baña bağşlar senüñ zaḥmetüñ benüm rāḥatumdur şekāvetüñ sa‘ādetüñ sa‘ādetümdür didi kätib sākıt oldı (22) pādişāh deprede bir başda iki göz gibisiz ‘ale’l-iṭlāk birbiriñüzden terciḥ olunmazsız (23) ilā faẓl-ı hüner ile kañkıñızuñ faẓl u hüneri artuğ ise benüm yanumda ol haqqdur diyü buyurdi ki (24) kelāmu’l-mülük müluku’l-kelām feḥevāsı ma’tūfdur **hikāyet** İşḥak-ı Muşlī eydür İbrāhīm bin Mehdī (25) egerçi Muḥammed Emīn’le Me’mūn ḥalifenüñ ‘ammuları idi ammā ziyāde zarīf ü nāzik-ṭab‘ hoş muḥāvere vesā’ir (26) ādāb u aḥlākı gökcek kimse idi bu cihetden Muḥammed Emīn anı muşāḥib idinmiş nüdemāsı (27) silkinde münselik kılmış idi mecālis-i bezminde ḥüb laṭīfe düşürürdi mergūb sözler söylerdi (28) ittifāk bir meclisde eṣnā-yı muḥāverede ğafletle bir söz söyledi Muḥammed Emīn andan incindi anı (29) nedimlük maḳāmından maḥrūm eyledi artuğ meclisüme gelmesün diyü işmarladı İbrāhīm andan ḥaber-dār (30) olıcağ huzūrına niçe rik‘alar yazdı ve yād-gār-ı tuḥfeler gönderdi ‘arz-ı i‘tizār eyledi ne rik‘a (31) ların okıdı ve ne tuḥfelerin kabūl eyledi yine kendüsine gönderdi İbrāhīm maḥzūr oldı (32) āḥir bir sāzende bıkır-i cāriyesi var idi ki sāzınuñ her tārı perdesi altından niçe nükte-i ‘ilm-i (33) evrād gösterürdi ve her zaḥmeye düşüğü anuñ barmağları arasından taşra gelürdi gökde zührenüñ

[371b] (1) zühresi çāk iderdi ve ḥüsn-i cemāli bir mertebede idi ki zülfinüñ her tārı revnağ-ı şeb-i tār idi ve ḥālınüñ (2) her dānesi biñ reşk-i nāfe-i Tātār idi elmās zaḥmı çekmemiş bıkır bir dürr idi ḥar elemiñ görmemiş yüzi açılmamış (3) bir ğonçe gül idi anı Muḥammed Emīn’e gönderdi birer zer-beft ğılāf içinde envā‘-ı cevāhir-i girān-bahāyıla

muraşsa‘ (4) kópuz ile güyā söz ile tolu bir sīne ve hevā ile memlū sefine idi ve beyān-ı i‘ tizārda üç ‘ Arabī beyt dimiş idi cāriye (5) anları öğretti ki ḫalīfe öñinde sāz ile ırlaya ve ol beytlerüñ Türkçe tercemesi bunlardur

Beyt: *fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

Eyledüñ (6) redd hediyyesin kұлunuñ

Gelmegin ḳalb-i pāküñe āzār

Bir cürümdür çü sehv ile itdüm

Eyledüm biñ kez andan istiğfār

(7) Anı ‘afv eyleseñ n’ola şāhum

Böyledür çünki ‘ādet-i aḫrār

çün cāriye emīrū’l-mü’minīn öñine varup (8) ḫuzūrında sāz ile bu ebyāt-ı dil-āvāzı okıdı āvāz-ı pür-süz ḫüsn-i dil-fürüz idi ḫalīfe hem (9) ḫüsnin hem nevāḫt-ı sāzın hem şive vü nāzın begenüp taḫsīn itdi cemālūñ ser-firāz āvāzuñ (10) dil-nevāzdur aduñ nedür didi cāriye adum Hediye’dür didi ḫalīfe aña mülāṭife yüzinden gerçek aduñ gibi hediyesin (11) yā cāriye didi cāriye-i hediyesin ammā hediyelek adı baña bisāt-ı şerīfiñüz göndermeyince muḳarrer olmadı didi (12) ḫalīfe aña mülāṭifeyile bu sözi daḫı ḫoş geldi hediyesinüñ leṭāfet ü zarāfeti İbrāhīm’üñ cürm-i (13) ‘afvına şefi‘ oldı ḫalīfe buyurdı anı yine meclisine getürdiler geldi ol gün ‘işret itdiler (14) cümle bir dert zā’il oldı ortalarında kemā-kān ülfet-i muḫabbet oldı bu ḫikāyetden añlandı ki nüdemādan (15) günāh ve istiğfār pādişāhlardan ‘afv u rızā ve āb-ı ḳadīm ü ‘ādet-i semere imiş ve maḫdūmlaruñ āteş-i (16) fetḫlerini āb-ı nāb-ı ‘özrile söyindürürler imiş **ḫikāyet** Emīrū’l-mü’minīn Vāsıḳ Ḫalīfe İşḫāḳ bin İbrāhīm-i Muşlī’ye ki (17) hem Bağdād şubaşısı hem emīr-dādān idi ziyāde zeyrek-ṭab‘ ve zarīf-meşreb kimesne idi niçe zamān (18) gitdügi meclislerinde nedīmlükler itmiş idi bu devletlere anuñla irmiş idi birgün berkle bir sā‘ at bize (19) nedīmlükler ideyor diyü buyurdı ol dāḫi emrin tutmadı bundan ḫalīfe incindi anı artuḳ kendünüñ (20) ḫalvetine girmekge ḳomadı meclis-i ḫāşdan anı men‘ eyledi İşḫāḳ ḫalīfeye i‘ tizār için bir kāğıd yazdı (21) mażmūn bu idi emīrū’l-mü’minīnüñ baña ḫātırı incindüğinden eklān-ı ḫaşmet ü dehşet ki benüm dilüm bağlandı (22) eger

mürtefi‘ olursa muvaffıq-ı muqadderine hilāfete ‘arz itdügüm budur ki baña incindükleri huşuşda hıç (23) benüm günāhum yokdur anuñ’çün ki baña emr itdügün ‘avām-ı maşlahatına meşgūlin nedimlük hıdmeti bunuñla rāst (24) gelmez nedimlük hıdmeti bunuñla ülfet ü muşāhebet ü mülā’imet olur hıdmetdür şubaşılıq heybet (25) ü mehābet ister halk yüzine qorquñluq bırağacaq bir maşlahatdur ben hıdmetiñüzde nedimlük (26) idicek benden bu hālet zā’il olursa eger elbette nedimlük ile diyü buyurursañuz emr sizüñ (27) beni subaşılıq hıdmetinden ‘afv idüñ her ne hıdmet buyurursañuz aña bağlanmış didi kāğid (28) halıfeye gelicek veziri Aḥmed bin Hālid’üñ öñüne atıvirdi Aḥmed alup oqıdı halıfe (29) İşhaq gibi nedim bulunur ammā anuñ gibi şubaşı bulunmaz didi vākıf halıfe aña fāhir hil‘at giydürüp (30) yanında qodı qadr-i mertebesin muqarrer kıldı halvet meclisine girmege icāzet virdi bu hikāyetde (31) bir işāret vardur ki pādişāhlar mücrimlerüñ ‘özrlerin diñlemek ve maqbūl ise maqbūl itmek aña (32) virürler mu‘in olmak zāib-i kadim ve resm-i müstaķim imiş **hikāyet** Heybetu’llāh bin İbrāhım bin Mehdī (33) eydür bir vaqt Muḥammed Emīn halıfe ba‘zı mecālis-i lehvde atama incinüp Kevşer Hādım eline virdi

[372a] (1) Kevşer Hādım de anı iletüp zir ü zeminde ḥabs eyledi atamı sevenler ol gün aḥşām olduqda zir (2) ü zeminde çerāğ yaqdılar ben tenhā ol zir ü zeminde otururdum didi yavrusı olduqda gördüm atam zir ü (3) zeminiñ bucağından çıka geldi elinde bir zarfa şardılar ta‘ām var elime şunup anı yidüm öñüme (4) bir cām ile şarāb qodı kendüsi içdi baña dāḥi virdi bu şarābı iç ve bu ebyātı oqı şabāḥa (5) degin uyıma semā‘ eyle didi ebyāt bu idi

Beıt: Li müddetin lā şekke eblağtühā

ya‘nī Allāhu Te‘ālā’nuñ (6) taqdiriyle benüm ‘ömrümüñ bir müddeti vardur elbette ben aña irişürin dimekdür

Ma‘lūmetün fe izā inķazat mevtü

ya‘nī (7) ol meçhūl degül Allāhu Te‘ālā yanında ma‘lūmdur her kaçan ol müddet geçse hemān ölümümdür muqarrer ölürin

(8) **Lev şalenī birseni’l-esedi şādefehū** ya‘nī ki kaçan baña arslān pençesiyle ḥamle eylese

Le-‘aleyhā mālem yuḥibbu’l-vaḳt

(9) anuñ pençesin burarın mādām ki ecelüm vaḳti gelmeye bütün gice bu beytleri okur semā‘ iderdi gözime uyḳu hīç (10) gelmedi taşradan Kevşer Ḥādım hep diñlerdi irtesi Muḥammed Emīn’e varup bu gice ‘ ammuñ hīç uyumadı şabāḥa (11) degin muttaşıl bu beytleri okıyup semā‘ itdi didi Muḥammed Emīn beni ḥabsden çıkarup öñüne getürdi (12) ol civān-baḫt atam pīrūñ itdügini taḳrīr eyledüm beni anuñ yüzi şuyına ‘ afv eyledi ve on yedi biñ (13) aḳçeyile fāḫir ḫil‘ at virdi ol bir gicelük muḥabbeti yoḳdur ni‘ mete vesīle oldı tā ‘ uḳalāya ma‘ lüm ola ki (14) ‘ allāmu’l-guyüb zü’l-celāl muḳallibü’l-aḫvāl dūr anuñ lafz-ı kereminden nev-mīd olmamak gerek dilese (15) bir kişiyi bir gice ğam-ğın yatarsa şabāḫı mesrūr ider gündüz ğuşsalara ğarḳ olmış aḫşām feraḫlarıyıla (16) yaturur nite kim dimişlerdür

Beyt: *fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

Olma nev-mīd miḫnete düşseñ

Bir ḳarār degül durur ‘ ālem

Bir iki gün tarlu (17) ğına ağlasa

Yine tiz açılır güler ādem

Şağıluḳdur ḳamusınuñ başı

Yimesün şağ olan ğam için ğam

(18) **ḫikāyet** Ebū Muḥammed Sādī eydür atam ile Ḥasan Ḍaḫḫāk arasında ki Muḥammed Emīn’üñ nedīmi idi dostluḳ (19) var idi soñra ki Muḥammed Emīn’üñ devri geçdi Me’mün’üñ devri geldi Muḥammed Emīn’üñ nedimleri devletden (20) düşdiler ‘ izzetleri zillete mübeddel oldı atam Ḥasan Ḍaḫḫāk’üñ ḫatırın şormağa gitdi ben de yanınca (21) bile gıtdüm varduḳ atam baña birāder niçe zamāndur müfsidler söziyile aduñı dīvān defterinden ḳazıdup (22) ‘ ulūfeñ kesildi in‘ ām u iḫşāndan maḫrūm olduñ ḫālūñ nedür neyile dirlük idersin didi Ḥasan (23) birāder benüm için endişelenme baña Muḥammed Emīn’üñ ḫaremide olanlaruñ baḫşışlerinden ön baña degül benden soñra (24) evlāduma dostlaruma bile yiter cümleden birin saña **ḫikāyet** ideyin birgün Muḥammed Emīn ḫalvetinde öñine (25) çağurdi ve kişinüñ muşāḫibi anuñ esrār-ı

hikāyesidür bilürsün ki ser-i emānetinden anı kerīm adamlar (26) sinesi hazīnesinden ğayrıya komağ olmaz çün korsun anı ol kerimde evkāt şaklamış (27) gerekdür ki diyüp bu beyti okıdı

Beyt: Ve li'l-sırrı minnī mevzi' un lā-yenāluhū

Nedīmü velā yefi ileyhi (28) şarābün

ya' nī sırrınıñ bende bir yiri vardur ki yirine ne nedīm irişür ve ne şarāb ya' nī adam eline muşāhible (29) söyler ne şarāb mest itmekle söyledür imdi bu cümleyile gönümde bir sırrum vardur anı saña ri' āyete (30) bu sa' āte söylerin gerekdür ki sen anı muhkem şaklayasın āgāh ol ki bir sāzende cāriye vardur cenne-i (31) hazrāda zühre-i zehrāyı yire indürür çehresi vardur ki cemālinüñ yüzi gökde hurşidüñ (32) gözine ihtikār bir şağın şokar anuñ çehresi mihrine gönül bağlamışdur cānum ruhsarı (33) hevāsında varur şem' -i cemāli çevresinde āyed oldı

Beyt: fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Nāzını endāzeden birün ider

[372b] (1) Raħmı yok hiç bağrumı pür-hün ider

hüsnine mağrūr olmışdur benüm gönüm ele almağ vefā dā'iresinden (2) devr-i dostdan murādum budur ki bugün buyurayın sarāyumda olan büstāna harem meclisin kursınlar (3) ol cāriye gelsün hüsnede ve saz çalmağda andan eksük bir cāriye dāhi vardur ol da gelsün (4) her kaçan ki ol dil-ārām cefā-kār rüyı güzel hüyı çirkin yār saz çalmağa āgāz ide bu fennüñ (5) üstādısın eger şaşup bu çalduğñ şavt-ı perdeden hāricdür uşul-i rāst degüldür ve zaħmeleri (6) nā-tamām dirdi bozulsun ve her kaçan ki ol cāriye çalma çağura aña taħsīn ile hareket ve ıztırāba gel dāhi (7) oynamağa başla bil ki yakañ çāk itseñ de cā'izdür ümīddür anuñ başından ğurūr u kibr şarābın uçurasın (8) bir pāre burnı ine baña rām ola ben de saña bu eyülügüñ saña fā'ide idem diyü buyurduğı gibi harem büstānında (9) bir āli-bezm tertibin itdürdi varduğ yirlü yirinde oturduğ rāh-ı ikdāmı görüşe getirüldi çün gönüller (10) meşk hevāsıyıla yinicek olup başlar şarāb çağurmağ kuvvetiyile ağırlandı cāriyelerüñ ikisi de halife (11) emriyle meclisine geldi ol biri ki cemālde cennet hürisi anuñ döşegin çekerler veli çalup çağurmağa (12) kapuda ol zaħmeyi ki urdı fi'l-hāl 'aqlum murğ-ı dimāğum kafesinden uçdı şarāb keyfiyyeti (13)

kendümi idrāk eylemek mertebesinden çevirmişdür ‘aqlum başumdan degülken aña vāfir taḥsîn ü āferîn itmişin (14) ḫalīfenüñ ısmarladuğı ḫatırundan gitdi cāriyeyi diñledükden soñra ol biri başladı anda ol kadar söz (15) ḫālet yođ idi ki söz ü sâzından kendümi yitürem bu ḫâlde ḫalīfenüñ ısmarladuğı ḫatıruma geldi yalandan (16) aña taḥsîn eyledüm kalkup n’içe rakslar itdüm gāḫ tācum atdum gāḫ yaqamı yırttum birkaç nevbet ikisi (17) bir bir çalup çağurdılar kazâyıla her nevbette ol biri çalduğınlayın laṭif sâz u endâz bir ḫüsnden (18) kendümi aldururdum bî-iḫtiyār aña taḥsîn idüp şevk ü turba gelüp ‘aşk-ı ḫayretümden ḫalīfenüñ sözünü (19) ferāmüş iderin digüp ol biri başladuğınlayın ‘aqlum gelür aña egerçi buña da taḥsîn-i āferîn iderdüm illā ḫalīfe (20) nüñ emri yirine varmazdı āḫir ḫalīfe benüm bu aḫvālümü görüp emr eyledi beni tamām ḫ’orluk ve ḫaḫāretle meclisden (21) taşra eylediler menzilüme gitdüm bu sergerdānluqda tamām bir āy miqdārı ḫalīfenüñ der-i bār-gāḫına varabildüm (22) ve ol da beni istedi devlet-i mülākātın maḫrūm oldum bir āydan soñra ittifaḫ tālî üm muṭlākdan iḫbālüm (23) āfiṭāb-ı burc-ı şarḫdan sürürüm hilālî görindi ‘ıyd ü sürür gibi bir kâşid gelüp bir nāme getürdi (24) ḫalīfe seni ister didi niye ister didüm şoḫbet-i ḫāş-ı meclis efser itmiş andan ister didi meger ol cāriye (25) cemāl-i kemâlde bî-mānend olduğu gibi himmet ü ‘ināyeti dāḫi bî-mānend imiş ḫalīfe baña incindüğüñ bā‘ işin (26) ḫalīfeden şorup kendüsi bā‘ iş olduđuñ añlamış cürmimi ‘afv itmek için pâdişāha hezār mülāṭife (27) idüp şefā‘ at eylemiş eşnā-yı şefā‘ atde ḫalīfeye dil-nevāzluqlar itmiş ḫalīfe bundan be-gāyet mesrūr (28) olup bu şevkile ol gün bir ferec-baḫş ve tarḫ-zedā meclis imiş kışsa itmiş aña benüm ḫaḫḫumda itdüğü (29) şefā‘ at maḫbül olduğu göstere ben de ḫalīfe ḫıdmetine cān atup gördüm vardum ba‘id ol ni‘āmda (30) meclis kurulmuş otururlar cāriye yine ḫuzūrına ḫāzır olmuşlar tamām ḫuzūr u sürür ile ḫoş-dıldür (31) segürdüp ayağına düşdüm yüzümü sürüp oldum saña muḫkem egerçi ḫatırım kalmışdı ammā bunuñ şefā‘ atı (32) yile kemā-kān ḫatırım yazıldı saña on biñ altun en‘ām eyledüm hemān şimdi ḫazīneden getürsünler al diyü buyurdu (33) ol cāriye emirü’l-mü’minin benüm şefā‘ atüm döndüğüñ şükrānesi buña incindüğüne aşl ben bā‘ iş olmuşdur tokuz

[373a] (1) biñ altun ben vireyüm didi oradan emirü’l-mü’minin baña yā Ḥasan eger evvelden senüñ söz ü sâzına muḫayyed olmadum (2) şüretüm tutmuş olsuñ bunuñ ḫatırın yıkmış olurduñ ḫiç saña incinmem gitmezdi bu şimdi ki rağbeti bulmazduñ (3) diyü buyurdu ben de Ḥudā-yı Te‘ālā’ya şükr itdüm ki anuñ gibi bî-hüşluğum zamānında bî-

sa‘y u bī-tedbīr benden bir hareket (4) şadır ola ki bunca māl u mināl huşūline bā‘ iş ola evvelkiden ol meclisden tamām on toköz biñ altun (5) la kalkdum evüme geldüm didi ve emīrū’l-mü’minīni Muḥammed Emīn için vāfir ağladı ve atasından şāhid ol min- (6) ba‘d hergiz kimsenüñ n’içün vāfir kendü meskenümde ‘uzlet-i ihtiyārum andan baña anuñ baqiyye-i iḥsānı (7) tiz bu hikāyetden ma‘lūm oldu ki Ḥaḫḫ Te‘ālā rüz-ı ezelde kulına bir rızık taḫdīr itse ‘aql u fikr kullanmaz (8) bir hareket şadır olursa kendüsine hoş gelmezse de ol muḫadder itdügi rızık anı arar bulur (9) nitekim vāḫi‘ oldu

Beyt: *mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün*

Senüñ sa‘yle taḫşil itdügüñ rızık

Ezelde olınandur saña taḫdīr

Eger (10) taḫdīr olunmasa ezelde

Aña virmezdi nef‘i sa‘y u tedbīr

Bunı fikr eyle aṣlā sezmez iken

Olursın (11) gāh olur kim rızıktan sır

hikāyet Ḥammād-ı Rāviye eydür ben ‘Abdu’l-Melik bin Mervān’uñ nedimlerindenüm çün (12) anuñ rızık u şāli Şām’a irüşdi hilāfet nevbeti Hişām’a düşdi andan ḳorḳup Kūfe’ye gitdüm anda (13) dāḫi ḳorḳumdan varup maḫfi oldum bir yıla degin şaḳlandum hele beni kimse aramadı bir pāre emīn (14) oldum cum‘a günleri taşra cum‘a namāzına çıkdum cāmi‘ye varup bir kūşede oturdum namāzdan (15) fāriğ olduğum gibi yanuma iki sipāh-püş çıka gelüp baña seni Kūfe begi Emīr Yūsuf bin ‘Ömer (16) ister didiler ḳorḳumdan gözümde cān ṭamārumda ḳan kendümden ümīdi kesüp anlar ile çün (17) Emīr Yūsuf’uñ ḳapısı önüne irüşdük içeri girdüm gördüm emīr baña muntazır olmuş döner önünde ḫıdmetin (18) itdüm baña tamām ḫürmetler muraşşā şafā geldüñ hemān şimdi Emīrū’l-mü’minīn Hişām’dan baña mişāl geldi (19) mażmūnında Ḥammād gibi Rāviye beş yüz altun ḫarçluk ile bir yürigin deve virüp ‘ale’t-ta‘cīl (20) bu yaña gönderesin şöyle ki on iki günde Dımeşḳ şehrine gele diyü buyrılmış didi andan bu sözi (21) işidicek bir pāre yüregüm yirine oturdu bilmedüm ki ‘alāmet-i ḫayrdur Emīr Yūsuf beş yüz (22) altını alup evüme geldüm hemān ol gün yād-pā bir hicāzeyile Kūfe’den

çıkup vilāyet-i Şām'a 'azm idtüm (23) on iki gün diyince Dımeşk'e irişdüm turup emīrū'l-mü'minīn dergāhına vardum benüm geldüğümü 'arz eylediler (24) icāzet oldu içerü girdüm gördüm bir la'lin-i cihād-bāliš üzerinde oturup elinde bir kadeh sek (25) çevirüp şarābı içer Çīn şahrāları gibi mu'attar olmuş başı ucında iki hūsnā cāriyeler turur (26) her birinūñ beyt bu bir serv-i bülend çü şekli māh çün bār-gāhı hilāfeti önünde yir öpdüm evvelā (27) hātırım şordı andan seni anuñ'çün getürdüm ki bir beyt hātırıma düşdi evvelden ezberümde (28) idi ol beyti kim dimişdür bilemedüm seni ol şā'iri bilür ola didüm ol beyti okıyı virdi (29) ben de yā emīrū'l-mü'minīn bu okıduğınuz beyt 'Add bin Zeyd-i 'İbādī'nüñdür bir kaşidesinūñ ebyātındandır (30) diyüp başladum ol kaşidenūñ iki ebyātını kendüye okıdum hazz eyledi hātır-ı hātrına tamām (31) sürür geldi bir dāhī okı diyü buyurup okıdum feraḥ daḥı ziyāde oldu üçüncü kerre daḥı (32) okı didi ben de yā emīrū'l-mü'minīn gönülüm iki cāriyelerūñ birini iste al imdi başlarında olan (33) altını incüsü vesā'ir esbāblarıyla ikisi de senūñ olsun didi baña bağşladı aldum önünde

[373b] (1) hıdmet itdüm cāriyelere yüz tutdum laṭīf yüzünden bir dehy anlar hakkında birkaç beyt okıdum bī-iḥtiyār (2) ol kadar güldi ki tokası üstüne düşüp niçe zamān ol neşāt anı bī-hūş itdi andan kalkup (3) içerü gitdi cāriyeler de anda kaldı bir sā'atden gördüm yanında birbiri ardınca on hādīm çıkdı (4) her birinūñ elinde bir kīse akçe var önüme geldiler halīfe saña bu kīseleri in'ām itdi cāriyeleri ve bunları (5) alsun varsun yirine gitsün diyü icāzet virdi şimdi bize kendü ayağıyla gelmedi tiz mişāl gönderüp (6) getürdük kendü iḥtiyārıyla yine gelmek isteye bizüm nedimlüğümüz edāsını kabül iderüz buyurdu on (7) kīse akçe ve iki nāzenīn cāriyeleri alup hemān yine ol gün Kūfe'ye gönderdi baqiyye-i 'ömrümi gözde ferāḡat (8) u āsāyişle geçürdüm **hikāyet** dirler ki Şāhin bin 'İbād'ūñ nedimleri çoḡ idi ammā anlarla muḥāvere vü mekālīmede (9) kendüsi cümleye ḡālib idi hemīşe sözde baña hīç bedīhi ilzām itdüğü gibi kimesne ilzām itmemişdür didi (10) **hikāyet** eydür birgün meclisde hāzır olanlar ile oturup zerd-ālū yirdük ittifāk Bedīhi anı yimekte sā'ir (11) lerden ifrāt itdi yimekte başın kaldurmayup muttaşıl yirdi ben de eṭibbā' zerd-ālūyı çok yimek mi'deyi (12) fenā ider didüm baş kaldurup eṭibbā' böyle dirler ise ulular da begler ṭabīblük itmege 'aybdur dirler (13) ben bu sözden şöyle hacīl oldum ki muḡābelesinde hīç söz söylemege kādir olmadum in'ān budur ki (14) bir kimesne şadr-bişīn ola ululuk bisātında temennā otura aña vaḡārın gözlemege var ben şaklamak yigdür didi (15) **Cevāmi'ü'l-Hikāyāt**

kitābından yigirminci bāb etibbānuñ aḥvāli iki kısmdur bir kısmı ‘ilm-i ebdān ve bir (16) kısmı ‘ilm-i edyāndur ammā ‘ilm-i ebdān ṭabī‘āt ü mizāc aḥvālin bilmekdür ya‘nī terkīb-i insānīnūñ nizāmı (17) ve cismūñ kıvāmı ne iledür bunları bilmekdür bu ‘ilme benī ādemden her ferdūñ iḥtiyācı vardur ‘ālim ü cāḥil (18) şālīḥ ü fāsık müslim ve kāfir buña iḥtiyācdur cümle berāberdür etibbādan şunlar ki bu ‘ilmūñ ‘ğavrına irmişlerdür (19) taṣrīḥ-i a‘zā-yı insānīde kuvvet ü fikr ü endişeyile mülāḥaza itmişlerdür şānī‘-i ḥakīmūñ kudret-i ḥükmine ittılā‘ (20) eylemişlerdür anlar da ne aṣl esrār-ı ‘acībe ve ḥükmi-ḡarībe ḵonmuşdur pes bu ‘ilmūñ şeref ü fazlında iṣtibāḥ (21) yokdur anuñ’çün bu bābda ḥazzāk-ı ‘ulemā-yı ṭıbbdan bir cemā‘atūñ zıkrlerin idüp anlaruñ diḵḵat ü enzār ve şıḥḥat-i (22) efkārlarıyla itdükleri ba‘zı mu‘ālecātuñ beyānın idelüm **ḥikāyet** ittifaḵ bunuñ üzerinedür ki (23) müteḵaddimīn-i etibbānuñ ḥazzākı içindeki ‘ilm-i ṭıbbda mahāreti ve şöhreti ola hiç Boḵrāt’dan kāmil kimse (24) yoḡ idi ve ‘ilm-i ṭıbbuñ ibtidā-yı vāzı‘ı oldur ki ḥükemā vü etibbādan müteḵaddimīn ve müte‘aḥḥirīn cümle anuñ taḵdīm (25) ü fazīletlerine mu‘teriflerdür inkār ider kimse yokdur menşe‘i ve mevlüdi Rūm şehrlerinden idi ol (26) zamānda zuḥūr itmiş idi ki ‘Acem’de Behmen bin İsfendiyār pādişāḥ idi Behmen ‘Acem’de Boḵrāt’uñ vaşfın (27) işidüp ol vaḵt Nūbe’ye ḥükmi iden Feylātīs adlu pādişāḥ idi aña nāme gönderüp Boḵrāt’ı (28) baña gönderesin aña bir ḵantār altun vireyin didi ḵantār anlaruñ lisānında bir şıḡır derisi ṭolusı mālā (29) dirlerdi Feylātīs’e Behmen’uñ nāmesi varınca kendüsi bi’z-zāt varup Boḵrāt’uñ evinde buluşup (30) gel mülk-i Behmen’e var diyü yalvardı ve bir ḵantār altunı aña ‘arż itdi ḵabül eylemedi vaṭan-ı aṣlumı terk (31) idüp kendü ehl-i ḵarābatumı dūnyānuñ fanī māl u cāhına şatmazın didi Boḵrāt’uñ ‘ādeti bu idi çün (32) anı fuḵarā ḥastelerine vesā’ir aḡniyādan şehrlü ve re‘āyā ṭā’ifeleri begler pādişāḥlar ḥastelerine çağursalar (33) bu üç nesnenūñ birin almayınca anlara varup ‘ilāc itmezdi ya bir altun muraşsa‘ ṭavḵ ya bir buncılayın zerrīn-

[374a] (1) tāc ya bir altun dest-vāne almayınca varmazdı bu da ‘ālī-himmetlūḡüñden idi **ḥikāyet** Boḵrāt’uñ laṭife-i (2) kelimātından rivāyet olunur ki birḡün bir ḥasteye vardı anuñ nabzı vesā’ir delā’il-i marāzın görüp bildi (3) aña marāzına muvāfiḵ ‘ilāclar şālīḵ virdükden şoñra bil ki üç kimseyüz biri sen bir ben bir de marāz eger sen benümle (4) bile olursañ ya‘nī saña şālīḵ virdüḡüm ‘ilācları iderseñ per-hīz idersin eger ‘aksini iderseñ iki (5) oluruz beni ikersen ṭabībden fā’ide olmaz didi bir ‘aḡim ḥikmet-āmiz ḥüb-söz virür ḥasteye ḥayr-ḥāḥluḵ (6) güzel naşīḥatdür **ḥikāyet** Boḵrāt ol daḥı şehrūñ

pādişāhınun oğlunun nā-gāh marazı müteğayyir oldı (7) bedeni muhkem ırkaladı ve beñzi şoldı yimek içmege muqayyed degül idi kuvvetine tamām za'f gelüp nāle ile kalkar (8) nāle ile oturur idi çün 'ākıl ü merd-i kavī ve kāmīl idi tamām 'alīl oldı şāhib-firāş yaturdı atası (9) Bokrāt'ı getürüp anun marazına andan 'ilāc şordı Bokrāt civānunun nabzına yapuşdı görđi sā'ir delā'il-i (10) marazı yoqladı anda hīç cismānī maraz 'ilācı yok pādişāhun hūddāmına buyurđı pādişāhun haremnde (11) olan hātūnlara emr eyleñ getürsinler bunun önünden geçürsinler didi pes havātini birer birer getürüp (12) anun önünden geçürmege başladılar Bokrāt elin şehzādenun nabzına urmuş idi ittifāk önünden bir cāriye (13) geçdügi gibi görđi nabz fi'l-hāl müteğayyir oldı tiz tiz oynamāga başladı yüregi oynamak ve mizācı kızmak (14) 'alāmetin gösterdi Bokrāt bildi ki āna 'āşıkdur şehzāde ol cāriyenun derd-i 'aşkuña giriftardur ki (15) anı görince def' kanı oynadı ve cānı muztarib oldı ol cāriye şordı pādişāh benüm ma'sūkumdur (16) gāyetle sever kim yolında cān virdüğüm cāriyedür didi bir zamān geçdükden sonra ey pādişāh bil ki oğlunun (17) marazı 'aşk marazıdur bunun 'ilācı ma'sukasının vişālinden gayrı degüldür āna çāre itmek gerek didi (18) pādişāh ki 'āşık olmuş Bokrāt benüm 'avretüme 'āşık olmuş pādişāh eytdi imdi gelseñ benden diledüğün (19) kadar māl alsañ 'avretünü boşayup oğluma virseñ bu dertden oğlum kurtılsa olmaz mı didi Bokrāt (20) kemāl-i 'aql-ı 'adl üzerine añlayalum pādişāhsın hīç sen bir kişiye benüm oğlum hātır için gel 'avretünü boşa (21) dimek düşer mi didi pādişāh ya bir oğuldan çıka mı beher-hāl zarūriyin eger ihtiyārunla 'avretünü (22) boşarsañ andan yig saña bir 'avret çiftlendüreyin hem ne kadar māl isterseñ vireyin eger ihtiyārunla (23) bu didüğüm itmezseñ nā-çār seni öldürürin gücile 'avretünü alup oğluma virürüm didi Bokrāt eytdi (24) eger beni öldürürseñ pādişāhlar arasında bed-nām olursın her kimesne cevr ü zulmün söyler oğlunun (25) 'ilācın gelseñ 'adālet tarīkiyile itseñ kendü nesfüne cebr idüp āna raħm eyleseñ olmaz mı didi (26) pādişāh yanınca ideyüm didi Bokrāt oğlunun 'āşık-ı aşlda 'āşık olduğı ol cāriyedür ki saña (27) şordum sen de benüm ma'sūkum üstine cān virüp gāyetle sevdüğüm budur didi pādişāh cāriyeyi oğluna (28) virüp anunla bīmārına timār itdi erkenden Bokrāt cāriyeye oğluna bu vechle istiyor didüğine āferin idüp (29) ey Bokrāt devr-i āsmān-ı şāhihāt ki bu dāhi saña nazir getüre 'akluñ dāhi 'ilmün gibi bī-nazirdür **hikāyet** (30) bir vaqtda emirü'l-mü'minin Hārūn er-Reşid'un veziri Ca'fer bin Yaħyā'nun yüzinde ve gözinde ve bedeninde (31) parş zaħmeti zāhir oldı beleng gibi alaca şekl oldı hemişe emirü'l-mü'minin meclisinde varduğça (32)

añlarda ki kendüden istikrâh ider mülk-i ‘Irâk’da olan eṭibbāya müracā‘ at itdi kimse ‘ilâcına (33) iḳdām itmedi āḫir Pârs vilâyetinde Menvîl adlu bir kâfir vardur bu zamānda hiç ‘âlemde andan ḫâzık

[374b] (1) ṭabîb yoḳdur anı getürmek gerek bu maraḫa ‘ilâc iderse ol ider didiler Ca‘fer adamlar gönderüp (2) vâfir mâl u esbâb virdi Pârs vilâyetinden anı getürtdi Ca‘fer’i gördi aḫvâli mizâcına şu‘ûrda (3) vuḳûf itdükden soñra bu ‘illet kişide birḫaç dürlü sebebden ḫâdiş olur senüñ mizâcuñda ol (4) sebeblerden biri yoḳdur likin kütüb-i âsmâniden ba‘zı oḳıdum her kimsenüñ ki atası andan ḫoşnûd (5) olmaya ve atasını incitmiş ola anuñ tedârikin gör andan soñra saña ‘ilâca meşğûl olayın didi Ca‘fer’ (6) den tamâm atası rencide-ḫâtır olmuş idi ḫalkdı vardı atasınuñ ayağına düşdi öñünde suçundan (7) i‘tizâr idüp tevbe vü istiğfâr eyledi ve ṭabîbüñ kelimâtın aña naḫl itdi suçını ‘afv itdi aña itdügünü (8) ḫelâl eyledi kendü de du‘âya meşğûl olup ḫalâşı için şadaḫalar virürler idi Menvîl ‘ilâcına (9) meşğûl oldu bir hafta içinde ol ‘illet andan zâ‘il olup kemâ-kân reḫâveti evvelki mertebeye vardı (10) **ḫikâyet** zıkr olınan ṭabîb Menvîl’üñ ḫazâḫâti bâbında getürdiler kim Ca‘fer bin Yaḫyâ’nuñ ḫıdmetine gelicek (11) birgün cümle müte‘allıḫâtına ve muşâhiblerine emr itdi her biri kendü ḫarüresini aldı andan âḫere virüp âḫerüñ (12) ḫarüresin kendüsi aldı şîşelerini bir ṭarîḫile tebdil itdiler meger nedîmlerüñ içinde bir kimesne var idi ol (13) içinde Ca‘fer aña bir cāriye bağışlamış idi her gün Ca‘fer ḫuzûrına geldükçe da‘vâ iderdi bu gice şehvetüm (14) atını irâdetüm meydânına ḫoşdum şu ḫadar ferseng yir segürtdi ya‘nî şu ḫadar cimâ‘ itdüm diyü laf iderdi (15) bu ḫarüresin iletenler bile aldı gitdi her kişi Menvîl’üñ öñine getürüp gösterdükçe bu senüñ degül fülânuñ (16) ancak diyü şâhibini ta‘yîn itdükden soñra ḫarürenüñ ne aşl aḫvâle delâleti vardur şâhibüñ mizâcı (17) kuvvetinden za‘îf şıḫhatden marâzdan mertebesi ta‘yîn iderdi bunlaruñ her birin bir vech üzerine ta‘yîn (18) ü teḫayyür iderken ittifâḫ nevbet ol cimâ‘luḫ da‘vâsın iden nedîmüñ ḫarüresine geldi anı eline alup baḫınca (19) bu ḫarüre şâhibi ḡanî olmaḫa ve cimâ‘ ḫudreti olmaḫa delâlet iderdi Ca‘fer ṭabîb bilmem ne dirsın bu ḫarüre (20) şâhibi esb-i neşâṭı yarakşuz segürtdürsem bir gicede ekl on ferseng pür segürdür diyü da‘vâ ider didi (21) Menubel eger bu ḡanî degül ise hemân ben dîn-i ‘isâ’dan dönmiş olayın didi Ca‘fer buyurdı ḫıḫîḫat ḫâli (22) şordılar cāriyeyi yoḫlana ṭabîbüñ didügi gibi bulındı meger cāriyeyi aña bākire virmiş idi nice vardı (23) ise yine öyle bekâreti üzerine ḫıḫıḫat **ḫikâyet** dirler ki bir zamānda bir yigit Baḫdâd’dan Rey şehrine geldi (24) ittifâḫ aña bir ‘arîza vaḫi‘ oldı

her dem öksürdükçe ağzından kan gelürdi ol zamānda Rey şehrinde (25) bir hāzık-ı tabīb var idi adına Muhammed bin Zekeriyā dirler idi meşhūr kimsedür ol kimse aña varup ‘arızāsın (26) didi tabīb nabzına yapışup gördi anda maşh-ı maraz ‘alāmetinden nesne yok yolda gelürken ne aşl (27) şu içdün diyü şordı civān göller şuyın içdüm diyü cevāb virdi Muhammed bin Zekeriyā saña ‘ilāc (28) ideyin illā şol şartla ki hıdmet-kārlarına dirsem tutsınlar didi civān n’ola diyüp ışmarladı hıdmet-kārlarına (29) tabīb her ne dirse tutuñ didi andan tabīb emr itdi hıdmet-kārlar vardılar bir gölden bir miqdār kurbaga (30) yoşunu getürdiler irkindi göller şular içinde ol yoşunu civāna virüp bunu yi diyü teklif itdi (31) civān bir miqdāruñ yiyince ögürdi tabi‘ati kabül itmedi artuq yimege kadir olmadı tabīb hıdmet-kārlarına (32) emr itdi anı başdılar hamle getürdükleri kurbaga yoşunını gücile yigide yutturdılar mi‘desine indügi gibi (33) yüregi bulandı bir kutlu isifrāg idesi geldi tınmadılar vāfir istifrāg itdi yutduğı şu

[375a] (1) bi’l-külliyeye ağzından taşra bıraktı tabīb hıdmet-kārlarına bu şunuñ içini arañ didi aradılar gördiler (2) bir ‘azim sülük var meger yolda gelürken göller şuyın içerken boğazına bu sülük ačup boğazına yapışup (3) qalmışdı bu şu boğazından aşağı inerken kendüyi şalvirüp yoşunıla bile inüp qarışdı mi‘desine (4) bile indi istifrāg itdükleyin yine yoşunıla bile çıcup civān ‘arızadan bu ahsen vechile bir anda (5) kırtılmadı bu aşl kıssalar eṭibbānuñ taşarrufı kabılindendür ‘ilm-i ṭibba çendān-ı telakkī yokdur **hikāyet** geçen (6) hikāyetüñ nazirindendür bu hikāyet ki Bağdād’da bir yigide nā-gāh yürek ağrısı zāhir oldı ki ne tırı (7) bilürdi ne oturabilürdi tabībler anuñ me‘ālicesinde ‘aciz oldılar birgün bir tabīb ki gāyet (8) zeyreklükle meşhūr idi anuñ maħallesinden çekilüp geçdi ol civānuñ müte‘allikātından biri öñüne (9) gelüp varup civānuñ hālinden aña haber virdi tabīb de anuñ katına varup ıztırābını gördi ol (10) ol ‘illet kendüye ne yirde ‘arız olmışdur andan şordı mariz adam da bir qadd-i nigāh vardur anuñ yanında (11) bir yir vardur ki tuvar bağlarlar idi ittifaq gördüm bir köşesinde vāfir anār dökmişlerdi birgün ol (12) anārdan vāfir anār yidüm ol zamāndan beri yürek ağrısını çekerüm baña ‘arız oldı didi tabi (13) anarı niçe yidüñ didi mariz dişümle koparup dāneleri dişümle virürdüm didi tabīb korqma marazuñ (14) kabıl ‘ilācdur didi yarındası emr itdi bir köpek yavrusı eti bilmezdi tabīb üzerine tırup (15) eger sāğluk isterseñ bu etden yi didi gücile aña yidürdi ‘ačabince bir çanağa vāfir turaq otı (16) toħmı koyup ısaç şuyıla qarışdurup ardınca bunu da içürdi andan soñra hasteye hiç bilür misin (17) şimdi bir yidüğüñ ne şekl etdür haste bilmez didi tabīb köpek eti idi hemān kuşa gördi (18) bunu

işidicek etden igrenüp gönli bulandı hemān sâ'at istifrâğ itdi yidügi köpek etini yine (19) çıkardı gördiler arasında bir hurma dānesi gibi nesneyile çıktı diri canuvar idi yürüdü (20) tabīb anı görünce hasteye işte kurtıldı didi def' -i rüç' u sâkin olup rāhat oldu andan (21) yüregi yürüsü def' olıcağ bir şerbet virüp başına gül-āb saçdı marīz fi'l-hāl şāğladı (22) evvelki hāline geldi görenler müte'accib oldu tabībden bunu şordılar cevāblarında çün marīz leke (23) hikāyet itdi anār yidügüm yirde tavār bağlanırdı didi ben de bildüm tavār bağlanan yirde kene olur (24) anār içinde kene var imiş nār ile yutmuş karnuna varduğda yüregine yapışıp anı incidürdü (25) kene dāhi köpek yavrusı eti yiyüp sürgi gibi bir nesne sevmez anuñ kaşveti işitdügi gibi tiz aña yapuşdı (26) istifrâğ itdükleyin bile çıktı bihamdi'llāh marīz anuñ zaḥmetinden ḥalāş oldu 'ilācumuz rāst geldi (27) didi vākı'ān gördiler ba'desinden çıkan canuvar kene didükleri ḥayvāndur **hikāyet** bu geçen (28) hikāyetlerden biridür ki İbnü's-Sayd-ı Lāfi nām bir kimse söyler benüm bir oğlum var idi cümle meşāliḥümi gören (29) gözleyen tamām şir-i merd yigid idi mu'temed ḥıdmet-kārum idi ittifākı ḥāşā imeyüücü lebinde bir marīz (30) ḥādış oldu bir yirinde bir nesne yumurlanur tururdu ifrātla vec' iderdi şöyle ki ağrısından (31) oğlanuñ ārām u kararı kalmadı ve göstermedügi tabīb komadı cümlesi anuñ ne derdini bildiler (32) ve ne 'ilāc idebilüriz didiler ittifāk Ahvāz'dan bir tabīb Başra'ya giderken evüm önüne uğradı (33) ben aña okıdı varup oğlanuñ aḥvālin söyledüm bir miqdār minnet eyledüm tabīb oğlanuñ

[375b] (1) yanına geldi gördi bu vecdüñ ibtidāsı ne zamāndur zuhūr eyledi didi bir zamān yigit dimedi eger (2) beni ta'yīb itmezseñ söyleyem didi tabīb tabīlerüñ ādābından birisi sırr şaklamakdur ḳorḳma söyle didi (3) oğlan eytdi ittifāk birgün şahrāda bir maşlahat giderken baña fevt-i şehvāniye ğalebe eyledi nefsanī (4) başı oynadı başın bükemedüm şehvet ateşi tamām yaluñlandı anı çavuşın suyu söyündürmedi mār-ı ḥist (5) girmege bir teng delük istedi ittifāk bu eşnāda gördüm şahrāda bir erkek merkeb otlayup gezer (6) şehvet ateşin söyündürmek için aña yakınluk itdüm nefsin baña bunuñ gibi ḳabīh fi'li irtikāb itdürdü (7) bir günāh-ı siyāhı irtikāb itdügüm 'aḳabince bu belāya mübtelā oldum didi tabīb 'illet ma'lūm oldu (8) 'ilācuñ görelüm didi def' -i ḥıdmet-kārlarına emr eyledi oğlanı muḥkem tutdılar andan ālet-i rucūletüñ (9) dört yanın muḥkem bağladı ve delüğine bir miqdār yağ tamuddı ve nerm nerm āleti oğa başladı oğlanuñ feryādı (10) āsmāna çıktı hiç feryādına bakmadı amel-i vec' olan yire varduğı gibi oğlān uğandı tabīb nezāket (11) üzerine şıķı virince hemān zekerinüñ

delüğinden bir arpa dānesi taşra sıçradı ki içerüde ışlanmağıla (12) şişmiş ve cillenmiş idi andan ba‘zı ‘ilāc ile altı muḥkem şardı tedārik itdi oğlanuñ bir zamāndan (13) soñra ‘aklı başına gelüp sağladı ṭabīb aña naṣīḥat idüp min-ba‘d bu aṣl günāh itmege tevbe it ba‘zı (14) maraž vardur ki Ḥaḳḳ Te‘ālā anı günāh-kārlara günāhları ‘aḳabince virür adam andan şaḳınmaḳ gerek anuñ (15) bürde-i ḡayb altında oyunları çoḳdur diyüp oğlana tevbe virdi **ḥikāyet** Ḥaccāc’uñ bir üstād (16) ṭabībī var idi birgün anı çaḡurdı ifrāt ile başum aḡrır diyü buyurdı ṭabīb benzane yaḳdı hīç (17) yidiñüz mi didi Ḥaccāc belī şimdi yidüm didi ṭabīb buyruñ bir legen içine ısıcaḳ şu ṭoldursınlar (18) getürsinler içine ayaklarıñuz şoḳuñ başıñuz aḡrısı def‘ ola didi Ḥaccac’uñ başı ucında bir ṭavaşı (19) tururdı eyü ‘ilāc söyledüñ emīr başum aḡrır dirsın ise ayaḡına ‘ilāc idersin ḳandaḡı baş (20) ḳandaḡı ayak didi ṭabīb eytdi görmez misin senüñ ḥābıñı kesdiler çüküñ de şaḳāl binmez ḳandaḡı (21) ḥaya ḳandaḡı çük didi Ḥaccāc muḥkem gülüp didüḡi gibi itdi başı aḡrısı ki imtilā-yı ṭa‘āmdan ba‘dede (22) ṭa‘ām buḡārından şafūr itmişdi ayaḡını sıcaḳ şuya şoḳmağıla dimāḡındaki ḡalīz buḡārı (23) taḥlīl itdi fi‘l-ḥāl başı aḡrısı degdi ṭavāsı ḥacīl oldı **ḥikāyet** emīrū‘l-mü‘minīn (24) Me‘mūn açile yaş ḥurmayı çoḳ yirdi ṭabīblerden birisi ḥalīfeyi anı çoḳ yimekten men‘ eyledi (25) sevād-ı ḥalaṭı ḥadīs ider vefātı taḳlīt idüp göyindürür didi emīrū‘l-mü‘minīn Me‘mūn eger sen ferācemüñ (26) şaḫtı zamānında şafer olan nesnelerden perḥīz itmekle dirlük iricek birin ṭabīb tutup neylerin (27) ṭabībī anuñiçün beslerin ki çün mizācuma şafer olan nesneleri intihā eyleyeyüm anuñ zararını def‘ içün (28) baña şerbetler tedārik eylesin didi ṭabīb öñünde ḥıdmet idüp taşra çıḳdı evine varup ṭa‘āmlar (29) zararını def‘ içün ba‘zı ardiyeler tedārik idüp şafḥa-i rūzgārdur bākī ḳıldı **ḥikāyet** (30) Ferec-i Ba‘de’ş-Şidde kitābında getürür ki Mıṣr’da bir ṭabīb var idi adına Ḳuṭ‘ī dirler idi ḡanī vü māl-ā-māl kimse (31) idi bir yigide sik maražı vāḳi‘ oldı ulu gibi olmaḡa eṭıbbā sekte dirler sağ u sālīm gezerken ḳişi dönüp (32) ulu gibi ḳaşḳatı olup ḳalır ve bu maraža mübtelā olanuñ ḥavli ḳalır kebūd olur zīrā kimesne bilmeyüp (33) öldi diyü defn iderler mezārda yata yata gerçekden ölüler ba‘zısı ‘ilāc ile şāḡdur illā nādir

[376a] (1) vāḳi‘ olur bārī ol yigit bu maraža mübtelā olup eṭıbbā Mıṣr üzerine gelüp her biri bildüḡi ‘ilācı (2) itdi hīç andan ‘ilāc ḥayātından bir nesne müşāhede olunmadı cümlesi mevtine ḥükm itdiler ehl-i (3) beyti techīz ü tekfin tedārik eylediler meşāliḫine mübāşeret üzere oldılar ittifāḳ bu ṭabīb gelüp (4) işte biz bunuñ ḥayātından ümīdi kesdüḡin cümleñüz mevtine ḥükm itdüñüz hele ben de bir ‘ilāc bilürdi eger (5) fā’ide

iderse hoş itmezse zarar ihtimâli de yok aña soñ olmışdur didi anlar da hoş didiler Kūṭ'î (6) emr itdi on kāmçı getürdiler kendüsi kākūp ol meyyit gibi yatan hasteye tamām on adet (7) kāmçı urdı andan benzene el urdı gördi kemā-kān nabzı nā-bediddür bir oğlana dāhi emr (8) itdi kāmçıları eline alup tamām kuvvetile on kāmçı da ol urdı yine nabz hareket itmedi on (9) kāmçı dāhi urdılar bundan soñra benzane el urdı gördi nabz kımildamağa başladı Kūṭ'î (10) sā'ir hekimlere bunuñ nabzı kımildar mı didi yok dirler görüñ bunuñ nabzı niçe hareket ider didi görürler (11) bu meyyit degül imiş didiler Kūṭ'î çaluñ didi ol kadar kāmçı çaldılar ki yigit yatduğı yirden añladum ki (12) gözün oynamağa başladı kākūp oturdu aña hālūñ ne didiler acukdum didi muvāfiķ ta'ām (13) virdiler yidi Allāhu Te'ālā andan hayātı kemāgān izhār eyledi meyyit meşābesine varmışken kāne aña tāze (14) hayāt virdi ölmüşken yine dirüldi Kūṭ'î'ye sen bu 'ilācı neden bildüñ didiler eytdi hacc-ı şerif (15) yolında A'rāb'dan bir tā'ifeyile yoldaş oldum giderdük ittifāk anlardan birisi atdan düşüp (16) bu sık marazına giriftār oldu derhāl içlerinden biri yatduğı yirden kāmçıyla döğmege başladı (17) tā kākūp şağılınca döğdi ben de andan bildüm ki şovmuş bedene döğmekle harāret gelür imiş gizlenmiş (18) hayāt aşikār olur imiş şavāb-ı tedbirdür didi **hikāyet** yine Kūṭ'î'ye eydür Bağdād şehrinde (19) bir kimesne istiskā marazına mübtelā oldu anuñ 'ilācından cümle eṭibbā 'āciz oldılar marizinde kendüden (20) ümüdüñ kesdi eṭibbāyla müşāvereden el çekdi ve bir hüner eylemekden dahı ferāğat eyledi istedügin (21) yirdi nefsüñ ārzü itdügin vireyin eksüksüz olurum bārī diyü fikr iderdi birgün (22) kaposı öñünde otururdu gördi bir kimesne bişmiş cigerüñ şatar andan on raṭl aldı bi't-tamām (23) yidi bir sā'at geçdükdən soñra hāşā vü 'azīm bir 'azīm ishāl peydā oldu ṭabī'at icābet ide başladı (24) şöyle ki ol günde tamām üç yüz kerre icābet vāki' oldu andan istisfā zahmeti zā'il olup (25) fi'l-hāl şıḥhat buldı ṭabīblerden biri bunuñ şıḥhat bulduğın görüp andan şordı sebeb ne (26) oldu ki bu marazdan ḥalāşdan olduñ didi ol mariz dāhi şerh olınan üzere aña aḥvālümü (27) tekarrür idüp ṭabīb saña çekdügin bilürin her gün evüm öñünden gelür geçerdi (28) ṭabīb baña anı gösterdi yarındası cigerüñ şatan kimesne yine geçerken ṭabībūñ öñünde iletirdi ṭabīb (29) andan şordı bu çekirgeyi şatun mı alursın yoḥsa kendüñ mi azlarsın didi ol dāhi kendüm azların (30) didi anı olduğunuñ yiri baña gösterdi ol yire vardılar gördi ol maḥall bütün bāzārdan (31) binmiş ki istisfā marazına gāyet nāfi'dür söylemek andan hasteye yidürdüm virseler ṭabī'atine ol (32) kadr-i linet virür ki marazı zā'il itmeyince komaz ammā ziyāde muḥātaradur ol ishāli tutmak müşkildür

(33) anuñiçün eṭibbā anı ḥasteye virmek eylemezler ammā çekürgenüñ mi‘desinde basınc bulup kuvveti eksilmiş

[376b] (1) ve çekürgeyi bişürmekle kuvvetine dāḥi keser gelmiş saña sebep-i şifā olmuş yohsa böyle olmasa saña ol gelen (2) ishāl tutulmazdı seni öldürürdi var şükr eyle ki ‘ālem-i ğaybdan timārlara şifā viren hekīm-i muṭlaḳ (3) saña dāḥi bir necāḥ göstermiş anuñ terkibi hıçbir hekīmüñ kīlesine şıgmaz **hikāyet** çün (4) eṭrāf-ı eknāf-ı ‘ālemde Aristāṭalis hekīmüñ evzāh-ı evzākı şāyi‘ oldı eṭrāf-ı ‘ālemde olan (5) ḥükemā-yı cihān aña gelürler andan ‘ilm öğrenürler idi hezār fā‘ideler iderlerdi ve anuñ ‘aşırında Hind (6) hekīmlerinden bir ṭabīb-i māhir var idi adına Sumāt dirlerdi ṭıbb-ı fennde tamām şöhret tutmuş idi (7) mümāret taḥşil eylemiş idi ba‘de Hindüstān’da pes Aristāṭalis’üñ defter-i ‘ilmi ve şavlet-i fehm-i idrākin (8) istimā‘ idüp gedā-yı şüretinde Hindüstān’dan bilād-ı Yūnān’a geldi Aristāṭalis Yūnān’da olurdu (9) pençden anuñ ḥıdmetinde olup kendüyi toymadı ašlā bu ‘ilmden nesne bilmez bir cāḥil şüret (10) gösterürdi ammā andan maḥfī niçe ‘ilm oğurlar ḥasteler mu‘āliceleri yollarından hezār nesnelere kıyardı (11) aña degin ki ittifāḳ bir kimse bir gice yatup uyurken kulağına hezār-pā didükleri canuvar ki Türkice kırk (12) ayaklı didükleridür kulağına girüp birden dimāğına muḥkem yapuşdı ol kimsenüñ ḥayātını münfazż (13) itdi ḥālī mükedder oldı gice gündüz bu elem ile ‘azāb u ‘iḳāb çekerdi āḥir gelüp ḥālını Aristāṭalis’e (14) ağladı başına gelen vāḳı‘a aña söyledi Aristāṭalis bunuñ ‘ilācı düş-vārdur bunda cān ḳorḳusu (15) vardur hele sağılmaḳ iḥtimālī de var eger ḳanuñ ḥelāl iderseñ olur senüñ aḳrabā vü ta‘alluḳātuñ baña (16) tınmamaḳ şatın iderlerse ben saña el urayın ḥalāş ol didi ol kimesnenüñ cānına kār itmiş idi (17) her ne didi ise rāzı oldı kendüsi ve aḳrabası dāḥi oldılar Aristāṭalis anı evine iletdi (18) aña bir dāred virüp ‘aḳlın aldı bī-ḥūş eyledi andan başınuñ eṭrāf derilerin bıçağıyla yüzdi (19) başınuñ derisi ḳaynaduğı yirden başınuñ dikişlerin sökdı ve küllisini tamā ḳaldurdı gördi canuvar beynisini (20) tamām ḳavramış şıḳup yatur diledi ki anı beyni üzerinden kısac ile ala ol dem Sumāt pencereden (21) bunu temāşā iderdi eytdi ey üstād bu maḥalle degin işüñ dost idi ammā bundan ötesine şaḳın (22) zīrā bu canuvar beyniye muḥkem yapışmışdur şimdi kısac ile şıḳarsañ ol dāḥi beyni muḥkem şıḳup (23) perdesini yırtar cerāḥat olur şoñra oñulmaz didi Aristāṭalis andan bu sözi işidicek (24) Ḥudā ḥaḳḳı sen Hindüstān hekīmi Sumāt’sın iḳerü gel bu ‘ilācı senüñ ittifāḳuñla tamām idelüm didi (25) Sumāt yanına girdi Aristāṭalis ey üstād bir çuvaldızı muḥkem kızdursunlar canavarıñ arḳasına (26) degürsinler ellerin ayakların

beyniden şalıvirür andan şöra kııacıla tııup ıaldur didi Arışa (27) talis aña taşsın eyledi vaıt-i nazarına muşsın eyledi ve anuñ didügi gibi eyledi canuvarı beyni üzerinden (28) on vechle ıaldurdılar ve tepesinüñ derisini yirine ıodılar aña muvāfık merhem olanı urdılar cerāhatı tamām (29) oñuldı kemā-kān şışhat buldı Arışatalis Sumāt-ı Hindī'ye ıok iřsān eyledi kendüden (30) rāzı vü řākir idüp yirine gönderdi **hıkāyet** Muřammed bin Zekeriyā řabīb zamānında bir kimsenüñ (31) mecrā-yı fuızalātı bağlandı hāřā her ne yise ağzından gelürdi bu müşkil marazı emrinde cümle (32) řabībler bir yire gelüp müřāvere eylediler kimesne anuñ mü'ālicesine ikdām itmedi illā Muřammed bin Zekeriyā (33) eger řatā olursa benden toğacağ olursañuz buña 'ilāc ideyin bir müşkil marazdur didi

SONUÇ

Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât Klâsik Türk edebiyatı muhitinde tercüme edilmiş önemli bir hikâyeye mecmuasıdır. Bu çalışmada genel olarak nüsha çalışmalarında görülen birtakım istinsahi hatalarla karşılaşılmış bu hatalar mümkün mertebe düzeltilmeye çalışılmıştır. Mevzubahis olan bu hatalar ve tespit edilen birtakım eksiklikler çalışmamızın okuma aşamasında bazı müşküllerin zuhur etmesine sebebiyet vermiştir. Eserin sade ve anlaşılır bir Türkçe ile tercüme edilmiş olması çeviri yazı esnasında okunmasında zorluk yaşanan bazı kelime ve ibarelerin -bağlamdan yola çıkılmak suretiyle- okunmasını kolaylaştırmıştır.

Eserin tercüme tarihi Eski Anadolu Türkçesi’nin geçiş dönemine tekâbül ettiği için bazı kelimelerin yazımında müştereklik olmadığı görülmektedir. Meselâ; dağ kelimesi kimi yerlerde “*tağ*” şeklinde kimi yerlerde ise “*dağ*” şeklinde yazılmıştır. Bu durum bir hata olarak görülmeyip çeviri yazı esnasında her iki kullanım da aynî ile yazılmıştır.

Eserin çalıştığımız varakları birinci kısımdan sekizinci bâbın sonu ile yirminci bâbın başını kapsamaktadır. Bu bâblarda işlenen konular her bâbın başında açıkça verilmiştir. Dokuzuncu bâbda fitne ile ilgili bahisler, on birinci bâbda ferâset ve kiyâset ehli kimselerin özellikleri, on ikinci bâbda tedbîrli olmanın faydaları, on üçüncü bâbda şehirlerin fethinde ashâbın fikir ve görüşleri, on dördüncü bâbda vezirlerin hâlleri, ferâsetleri ve kiyâsetleri, on beşinci bâbda âlimlerin halîfelere verdikleri vaazlar, on altıncı bâbda bilgin ve iyi kimselerin latîf, şerîf ve zarîf sözleri, on yedinci bâbda âlimlerin ve fazîlet ehli kimselerin zarifliklerinin rivâyetleri, on sekizinci bâbda kâtiplerin yazıtları ve nâdir sözleri, on dokuzuncu bâbda nedîmlerin güzel hikâyeleri ve yirminci bâbda ise tabîplerin ahvâli anlatılmaktadır.

Eserin çalıştığımız kısmında 540 civarında hikâyeye bulunmaktadır. Hikâyelerde işlenen konular eserin edebiyatın yanında tarih, sosyoloji, felsefe, ilahiyat gibi muhtelif alanlara kaynak teşkil edebilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Buna istinâden çalışmamızın ilmî araştırmalar için istifâdeli ve istifâzeli olmasını temennî ederiz.

KAYNAKÇA

- Bülbül, T., (2011), **İsmail b. Ali Câmi'ü'l-Hikâyât**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Celâl-zâde Sâlih Çelebi, **Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât**, Topkapı Revan K. No.1085.
- Devellioğlu, F., (2013), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, C., (2013), **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ece, S., (2007), **Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri**, Fenomen Yayınları, Erzurum.
- Gülsevin, G., (2011), **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gökbilgin, M. T., (1993), "*Celâl-zâde Sâlih*", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.
- Kanar, M., (2013), **Farsça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul.
- Kavruk, H., (1998), **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- Kavruk, H. - PALA, İ., (1998), "*Divan Edebiyatında Hikâye*", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, (1989), **Tezkiretü's-şuarâ I**, (Hzl., İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Komisyon, (2011), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Latîfi, (2000), **Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, (Hzl., Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.

- Levend, A. S., (1959), **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Mazıoğlu, H., (2014), **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Muallim Naci, (1987), **Lügat-ı Naci**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Mütercim Asım Efendi, (2000), **Burhan-ı Katı**, (hızl., M. Öztürk, D. Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Pala, İ., (2012), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İ., (2011), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Şemseddin Sami, (1995), **Kamûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H.,(1958) “*Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâl-zâde Mustafa ve Sâlih Çelebiler*”, TTK, **Belleten**, 22/1958, (87).
- Ünver, İ.,(2008), “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, Fall, s.1-46.
- Yıldırım, L. N., (1995), **Celâl-zâde Salih Çelebi Cevâmiü’l-Hikâyât ve Levâmiü’r-Rivâyât Dil Özellikleri Metin-Seçmeli Sözlük**, (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya, s.11 vd.